

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN PROBLEMS OF
SCIENCE, EDUCATION
AND SOCIETY**

**PROCEEDINGS OF VIII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
OCTOBER 9-11, 2023**

**KYIV
2023**

MODERN PROBLEMS OF SCIENCE, EDUCATION AND SOCIETY

Proceedings of VIII International Scientific and Practical Conference

Kyiv, Ukraine

9-11 October 2023

Kyiv, Ukraine

2023

UDC 001.1

The 8th International scientific and practical conference “Modern problems of science, education and society” (October 9-11, 2023) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kyiv, Ukraine. 2023. 1179 p.

ISBN 978-966-8219-87-0

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern problems of science, education and society. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-problems-of-science-education-and-society-9-11-10-2023-kiyiv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyiv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Маслов В. І.* 23
УТИЛІЗАЦІЯ ТВЕРДОЇ ФРАКЦІЇ ГНОЮ НА ГНОЄВИХ
МАЙДАНЧИКАХ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ
ВЕРМИТЕХНОЛОГІЙ
2. *Петрів М. Д., Ференц Л. В., Федорович В. С.* 29
ВПЛИВ КОРМОВОЇ ПРОБІОТИЧНОЇ ДОБАВКИ НА
ПРОДУКТИВНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ М'ЯСА У ГУСЕЙ
3. *Радченко М. В., Курченко С. Ю.* 36
УРОЖАЙНІСТЬ СОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ПОПЕРЕДНИКІВ
4. *Радченко М. В., Лось М. А.* 39
ПРОДУКТИВНІСТЬ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО ЗАЛЕЖНО ВІД
ПОПЕРЕДНИКІВ
5. *Шпак Н. П., Марківська Л. В., Ярославський О. В., Швець Н. В.* 42
ОХОРОНА, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РІДКІСНИХ
АБОРИГЕННИХ ВИДІВ РОСЛИН

BIOLOGICAL SCIENCES

6. *Байко О. Р.* 49
РЕКОМБІНАНТНИЙ БІЛОК МОМР CHLAMYDIA
TRACHOMATIS ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ КАНДИДАТ ДЛЯ
СТВОРЕННЯ ВАКЦИНИ ПРОТИ ХЛАМІДІОЗУ
7. *Божко К. М., Берсенєв І. С.* 55
ВПЛИВ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ НА ГУМУСОВИЙ СТАН
ГРУНТІВ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
8. *Бурлаченко К. В., Комарова І. О.* 64
СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЕВНИХ НАСАДЖЕНЬ СКВЕРУ КВІТКА
КРИВБАСУ
9. *Венгринюк І. В., Сіренко А. Г.* 69
ПАВУКИ-ВОВКИ (LYCOSIDAE, ARANEI, ARANIDA,
ARTHROPODA) ЗАКАЗНИКА «КОЗАКОВА ДОЛИНА»
10. *Сак А. Є., Антіпова Р. В.* 74
ПОКАЗНИКИ СТАТЕВОЇ ПОВЕДІНКИ САМЦІВ ЩУРІВ ПРИ
ВЖИВАННІ ХАРЧОВИХ РОСЛИННИХ ОЛІЙ РІЗНОГО ВИДУ
ТА ПОХОДЖЕННЯ
11. *Сорока В. В., Зубарева І. М., Власенко О. Г.* 78
ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ГЛИБИННОГО КУЛЬТИВУВАННЯ
МУКОРОВОГО ГРИБУ – ПРОДУЦЕНТА БЕТА–КАРОТИНУ
12. *Яловенко О. І., Неїжсал А. О.* 81
АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ОЧИСТКИ СТІЧНИХ ВОД
ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ

MEDICAL SCIENCES

13.	<i>Shupiatskyi I., Bazun Ya.</i>
‘FAGFUR’, ‘CERAMICS’, ‘PORCELAIN’ – WHICH ONE IS RIGHT?	85
14.	<i>Безерко Т. М., Рудан І. В.</i>
ЩЕПЛЕННЯ ПРОТИ «ДИТЯЧИХ» КРАПЕЛЬНИХ ІНФЕКЦІЙ (КІР, ПАРОТИТ, КРАСНУХА): ОГЛЯД СТАТИСТИКИ	92
15.	<i>Вовянюк С. І., Козяр В. В., Колбасін М. О.</i>
КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ АНТРОПОМЕТРИЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ ПІДЛІТКІВ	98
16.	<i>Герасименко О. І., Герасименко Т. А.</i>
ВИБІРКОВІСТЬ МЕТАСТАЗУВАННЯ РАКУ ШЛУНКА ТА ЛЕГЕНЬ	103
17.	<i>Гермак В. М., Рудан І. В.</i>
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕПІДЕМІОЛОГІЇ ЧЕРЕВНОГО ТИФУ	107
18.	<i>Герцен Г. І., Гапон О. М., Білоножкін Г. Г.</i>
ІНТРАМЕДУЛЯРНИЙ ОСТЕОСИНТЕЗ ПЕРЕЛОМІВ КЛЮЧИЦІ КОМПРЕСУЮЧИМ СТРИЖНЕМ	110
19.	<i>Гудар'ян О. О., Чередник Д. О.</i>
АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗМІН ЩІЛЬНОСТІ КІСТКОВОЇ ТКАНИНИ ПРИ ДЕНТАЛЬНІЙ ІМПЛАНТАЦІЇ У ХВОРИХ ШВИДКОПРОГРЕСУЮЧИМ ГЕНЕРАЛІЗОВАНИМ ПАРОДОНТИТОМ НА ФОНІ ДІАБЕТИЧНОЇ ОСТЕОПАТІЇ	118
20.	<i>Давиденко К. І., Гебура М. П., Журавська А. П., Осадчук Ю. С.</i>
ОПТИМІЗАЦІЯ ДІАГНОСТИЧНОГО АЛГОРИТМУ ХРОНІЧНИХ НЕСПЕЦИФІЧНИХ ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЖІНОЧИХ СТАТЕВИХ ОРГАНІВ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ВІК-ЗАЛЕЖНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ІМУННОГО СТАТУСУ	124
21.	<i>Дзевульська І. В., Маліков О. В.</i>
ВИДАТНИЙ ДІЯЧ ВІТЧИЗНЯНОЇ МОРФОЛОГІЇ П. І. ПЕРЕМЕЖКО (1833–1894) (ДО 190-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)	127
22.	<i>Заєць Т. А., Дзига С. В., Бакалець О. В., Сидор Х. В.</i>
ЗМІНИ В БІОХІМІЧНОМУ АНАЛІЗІ КРОВІ У ХВОРИХ НА ХРОНІЧНИЙ ПАНКРЕАТИТ В ПОЄДНАННІ З ХРОНІЧНОЮ СЕРЦЕВОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ	131
23.	<i>Івасів Ю. В.</i>
ЯК ВІДОБРАЖАЄТЬСЯ ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ НА ПСИХІЧНОМУ ТА МОРАЛЬНОМУ СТАНІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ	133
24.	<i>Касіян Д. В., Мокрик О. Я.</i>
АНАТОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРХНЬОЩЕЛЕПНОЇ ПАЗУХИ ЯК ФАКТОРИ РИЗИКУ ПЕРФОРАЦІЇ МЕМБРАНИ ШНАЙДЕРА ПІД ЧАС ОПЕРАЦІЇ ВІДКРИТОГО СИНУС-ЛІФТИНГУ	141

25. **Клітинська О. В., Шетеля В. В., Стішковський А. В., Зорічак Т. І.** 145
АНАЛІЗ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ КАРІЄСРЕЗИСТЕНТНОСТІ
ТВЕРДИХ ТКАНИН ЗУБІВ У ДІТЕЙ ЗАКАРПАТТЯ
26. **Кондакова Г. К., Новікова І. В., Мижурицька Т. В.** 151
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КЛІТИННОГО ІМУНІТЕТУ
ПРИ ПСОРИАЗІ
27. **Лащенко О. М., Лащенко К. С.** 154
МЕХАНІЗМ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОРОНАВІРУСНОЇ
ІНФЕКЦІЇ
28. **Ляхова К. В., Копитіна В. С., Древаль М. В.** 158
ЯК ПРОЖИВАННЯ НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ
УКРАЇНИ ВПЛИВАЄ НА НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ХНМУ
29. **Матвейчук К. С., Орел В. Б., Дасюкевич О. Й., Рихальський О. Ю., Орел В. Е., Дєдков А. Г.** 160
КОМП'ЮТЕРНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО
ОПРОМІНЕННЯ НА ЖОРСТКІСТЬ САРКОМИ-4
30. **Падалко А. А., Дзюба Д. О.** 163
МУЛЬТИМОДАЛЬНА ЗАГАЛЬНА АНЕСТЕЗІЯ ПРИ
ПЛАНОВОМУ КЕСАРЕВОМУ РОЗТИНІ
31. **Плехова О. О., Тінчуріна С. Р., Попова А. О.** 168
ОПТИМІЗАЦІЯ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ
БАКТЕРІАЛЬНОГО ВАГІНОЗУ У ЖІНОК ПІД ЧАС ВІЙНИ
32. **Пономарьова В. В., Остапенко О. В.** 171
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ
ОБРАЗУ ТІЛА ОСОБИСТІСТЮ
33. **Рушай А. К., Скиба В. В., Лисайчук Ю. С., Павліченко Л. М., Хомут Ю. Ю.** 174
АНЕСТЕЗІОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕВРОЛІЗА
ВИБРАНИХ НЕРВІВ У ХВОРИХ З СИНДРОМОМ
ДІАБЕТИЧНОЇ СТОПИ
34. **Ситнік О. С., Осінська Л. Ф., Яніцька Л. В.** 179
ПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ УСКЛАДНЕНЬ ЦУКРОВОГО
ДІАБЕТУ
35. **Цикало Б. М., Фомін В. С., Приймак Д. В., Шевченко Ю. Т., Сухонос Р. О.,** 183
ШЛУНОК: ТАЄМНИЦЯ ХАРЧОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА
ТВОРЧОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

36. *Фізер Л. В., Комаровська-Порохнявець О. З., Монька Н. Я., Лубенець В. І.* 189
S-ЕСТЕРИ ТІОСУЛЬФОКИСЛОТ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ДІЮЧІ РЕЧОВИНИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА ОСНОВІ ПОЛІЕТИЛЕНГЛІКОЛІВ

CHEMICAL SCIENCES

37. *Пугаченко О. Ю.* 192
ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРО- ТА МАКРОЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ СОРГОВОГО СОКУ ТА СИРОПУ
38. *Ткач В. В., Кушнір М. В., Мінакова Т. Г., Петрусяк Т. В.* 199
ЧОТИРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ ХІМІЇ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

TECHNICAL SCIENCES

39. *Gorbatyuk Ie. V., Rusan I. V., Terentyev O. O.* 204
MATHEMATICAL EQUATIONS FOR DETERMINING THE WORKING ELEMENT OF THE RIPPER
40. *Lizunov P., Pogorelova O., Postnikova T.* 210
CHOICE OF AN EFFECTIVE DESIGN FOR A VIBRO-IMPACT NONLINEAR ENERGY SINK USING THE OPTIMIZATION PROCEDURES WITH SYNERGISTIC EFFECT
41. *Polukarov Yu. O., Zemlyanska O. V., Kachynska N. F., Polukarov O. I., Prakhovnik N. A., Kotlyar O. P.* 218
CHALLENGES TO THE ENERGY SECTOR OF UKRAINE IN CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR
42. *Барба І. Б., Бабаніна Д. В.* 222
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ WDM В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖАХ
43. *Бабала Л. В., Бойчук А.* 228
ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПІДТРИМКИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
44. *Бабала Л. В., Замора Д.* 232
АЛГОРИТМИ РОЗРОБКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ПРОЦЕСІВ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ
45. *Бабала Л. В., Москаль Х., Іванюк Д.* 235
РОЗРОБКА КОМПЛЕКСНОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ КЛІЄНТСЬКОЮ БАЗОЮ КОМПАНІЇ

46. **Барба І. Б., Державенко Н. А.** 239
ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ШИРОКОСМУГОВОГО ДОСТУПУ
БАГАТОПАРНИМИ КАБЕЛЯМИ
47. **Барба І. Б., Старенький В. В.** 243
МОДЕЛЮВАННЯ ВОЛОКОННО-ОПТИЧНИХ ЛІНІЙНИХ
ТРАКТІВ
48. **Босий М. В., Рахуба М. В., Згривець В. С., Мануйлович В. В.,
Лисенко А. Я., Косінов А. Л.** 250
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ НАГРІВАННЯ
ВИЛИВКІВ У ПЕЧІ ПРИ ГРАНИЧНИХ УМОВАХ ТРЕТЬОГО
РОДУ
49. **Босий М. В., Шевченко Б. П., Герасименко І. О.,
Ботнарєнко В. О., Авраменко В. О., Шуть А. О.** 254
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ХІМІЧНОГО СКЛАДУ НА
МЕХАНІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ВИЛИВКІВ ІЗ СІРОГО ЧАВУНУ
МЕТОДАМИ МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ
50. **Василенко О. В., Іщук М. М.** 259
ЗНАЧЕННЯ КУРОРТІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
51. **Волошанівський Н. Р., Проданюк М. М.** 263
СИСТЕМА АНАЛІЗУ ДАНИХ В ПРОЦЕСІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
ОБЛИЧЧЯ В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ
52. **Воронін С. В., Стефанов В. О., Стефанов С. О.** 269
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМ
ГРЕБНЕЗМАЦЮВАННЯ АЕРОЗОЛЬНОГО ТИПУ ШЛЯХОМ
ВСТАНОВЛЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО БЛОКУ
КЕРУВАННЯ
53. **Данилюк І. В., Завадська В.** 272
МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ
ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ
54. **Дворкін Л. Й., Левчик О. О., Марчук В. В.** 277
ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРИСКОРЮВАЧІВ
ТВЕРДІННЯ У РЕМОНТНИХ ЗОЛОВМІСНИХ СУХИХ
БУДІВЕЛЬНИХ СУМІШАХ
55. **Демченко К. М., Ільєнко А. В., Кравчук І. А.** 281
ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ РІШЕНЬ ЩОДО
УПРАВЛІННЯ ПАРОЛЯМИ
56. **Дощечкіна І. В., Дуліч Д. В.** 286
ГІДРОВИДАВЛЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ
ВИГОТОВЛЕННЯ ВИРОБІВ ІЗ МАЛОПЛАСТИЧНИХ МІЦНИХ
СТАЛЕЙ

57.	Кажукало Я. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДІВ В'ЯЗАННЯ ГАЧКОМ З ВИКОРИСТАННЯМ БІСЕРУ	293
58.	Ковальова В. П., Ковальов М. О. АНАЛІЗ ЯКОСТІ КРУАСАНІВ УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИКА	297
59.	Копитко В. І., Мельник І. І. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ xDSL	302
60.	Кулай В. П., Васильєв О. С. СПЕКТР ВИКОРИСТАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ РОЗЧИНІВ РОЗРІДЖЕНИХ ІНЕРТНИМИ ГАЗАМИ	307
61.	Лях І. М., Гладинець О. І. ВАЖЛИВІСТЬ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В ЕПОХУ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	310
62.	Марченко Я. В., Ільєнко С. С., Кравчук І. А. СУЧАСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПАРОЛІВ	313
63.	Мовчан І. І., Гетьманюк А. В., Власенко Н. Є., Коваленко І. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ ДЛЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ АТОМНО-МОЛЕКУЛЯРНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧОВИН	318
64.	Сайчук О. В., Скофенко С. М., Сліпченко М. В., Каліберда Л. М. ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА СТІЙКІСТЬ РУХУ ГРУНТООБРОБНОЇ МЕХАНІЧНОЇ СИСТЕМИ З НАЧІПНИМ ЗНАРЯДДАМ	323
65.	Сімутєнков І. В., Драган С. В. ЦИФРОВІЗАЦІЯ - ОСНОВА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЕРФЕЙ	329
66.	Тугай Ю. І., Кузнецов В. Г., Гай О. В., Ворушило А. О. СТРАТЕГІЯ КЕРУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ РОЗОСЕРЕДЖЕНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ	335
67.	Фрідріхсон В. Л., Кривоног О. І., Кривоног В. В., Романенко П. Ю. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДОВГОТРИВАЛОГО ХВИЛЬОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ЗВОРОТНІЙ ФІЛЬТР З ГЕОТЕКСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ	342
68.	Ханін Д. А., Галата Л. П., Мазур Я. С. СУЧАСНІ РІШЕННЯ ЩОДО АНАЛІЗУ ЗЛОВМИСНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	348
69.	Цюп'яшук А. С. БАГАТОКОРИСТУВАЦЬКІЙ ГРІ	354
70.	Якимчук Є. А., Ільєнко А. В., Кравчук І. А. ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ АВТЕНТИФІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕПРОЗОРИХ ТОКЕНІВ	358

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

71. *Заєць Ю. В.* 361
СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ДЕМПФУВАННЯ У
МЕХАНІЧНИХ СИСТЕМАХ
72. *Комолов В. М., Латинін Ю. М.* 367
ФУНКЦІЇ КЕЛЬВІНА: ПЕРЕТВОРЕННЯ НА ОСНОВІ РІВНЯНЬ
ЗВ'ЯЗКУ
73. *Левкович О., Сироватко В., Зайцева І.* 373
МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ФІЛЬТРАЦІЙНО-СОРБЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ У ГРУНТАХ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

74. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 380
APPROBATION OF FREQUENCY-RESONANCE METHODS OF
SATELLITE IMAGES AND PHOTOGRAPHS PROCESSING
WITHIN NEMANA RIDGE IN KANSAS (USA)
75. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 389
APPROBATION OF MOBILE METHODS OF SATELLITE IMAGES
AND PHOTOGRAPHS FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING
WITHIN LOCAL AREAS OF HYDROGEN DEGASSING IN
FRANCE
76. *Логвін В. М.* 399
ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
ПОТЕНЦІЙНИХ ПОЛІВ ПРИ ГЕОЛОГІЧНОМУ КАРТУВАННІ

ARCHITECTURE

77. *Hrytsiv O. B., Berezovetska I. A.* 406
DECORATION OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS
78. *Козаренко О. В.* 410
ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ АРХІТЕКТУРИ КРИТИХ РИНКІВ

ASTRONOMY

79. *Хондогий М. В.* 413
ФУНДАМЕНТАЛЬНІ СИЛИ ВСЕСВІТУ

PEDAGOGICAL SCIENCES

80. *Khairulina N. F., Romas A. P.* 437
TESTING AS A METHOD OF CONTROLLING STUDENTS'
KNOWLEDGE OF ENGLISH: ADVANTAGES AND
DISADVANTAGES
81. *Льтвуненко В. М.* 443
ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF DISTANCE
LEARNING

82.	<i>Moroz P. V.</i> RESEARCH ACTIVITY ON HISTORY IN BASIC SCHOOL: HOW TO DESIGN EFFECTIVE TASKS FOR STUDENTS	450
83.	<i>Moshenets K., Pertseva N.</i> FEATURES OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE HIGHER MEDICAL EDUCATION APPLICANTS AT THE CLINICAL DEPARTMENT	453
84.	<i>Ryzhenko M., Anisenko O.</i> INDUCTIVE ENGLISH TEACHING: FOSTERING LANGUAGE PROFICIENCY THROUGH DISCOVERY	455
85.	<i>Башикірова О. М.</i> ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ: ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДОЛОГІЇ КОГНІТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	458
86.	<i>Беляєв С. Б., Корсіков Д. О.</i> КАТЕГОРІЯ «ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ» У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА	465
87.	<i>Бітлян С. М.</i> ВЗАЄМОДІЯ ЛЦЕЮ І ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ЯК СКЛАДОВА ЯКІСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	469
88.	<i>Бондаренко Н. В., Косянчук С. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА Й ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ ЯК ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПСИХОСТРУННОСТІ ОСОБИСТОСТІ	476
89.	<i>Бонь Л. М., Бонь І. І.</i> СИНТЕЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНИХ ДИСЦИПЛІН	483
90.	<i>Боса В. П.</i> ЦІЛІ УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ	489
91.	<i>Буркот В. М., Крижановська А. В., Кордон Ю. В., Осадчук Н. І.</i> ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ВІННИЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. М. І. ПИРОГОВА	493
92.	<i>Буховець Б. О., Зайдун Д. А., Ємельянова Д. В.</i> ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	497
93.	<i>Василенко О. В., Вашковська О. О.</i> ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ КУОРТУ ТРУСКАВЕЦЬ	503

94. **Голозубова О. В., Слабко Н. М.** 507
СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
95. **Гранат Р. А., Рокицька Г. В.** 512
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА АСТРОНОМІЇ
96. **Дробіт Л. Р., Матюхіна О. О.** 515
СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ
97. **Жорняк О. І., Колодій С. А., Жорняк П. В., Трофіменко Ю. Ю.** 521
КОМПЛЕКСНІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗАСВОЄННЯ ДИСЦИПЛІНИ “МІКРОБІОЛОГІЯ, ВІРУСОЛОГІЯ, ІМУНОЛОГІЯ”
98. **Задача А. В.** 524
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ ЯК ЧИННИКИ ПОЗИТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
99. **Ісаєва Д. Ю.** 531
РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВОЇ ТВОРЧОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ІГРОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ
100. **Кікіна О. І.** 536
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ НУШ
101. **Коміна М. І.** 540
ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ КИТАЙСЬКИМ СТУДЕНТАМ
102. **Кочарян А. Б.** 546
ГЕЙМІФІКАЦІЯ ПУБЛІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ
103. **Кравченко А. В.** 552
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ
104. **Надточій Н. В.** 557
ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ
105. **Низковська О. В.** 564
ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ БЕЗПЕРЕШКОДНИМ ДОСТУПОМ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ПЕРЕД ПОЧАТКОМ 2023/2024 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

106. **Огаренко Т. А.** 572
КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ В СИСТЕМІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ
107. **Оченаш Е. О., Ільченко О. В.** 576
ПРОБЛЕМИ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ЗПР В
УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ
108. **Парипа Д. І.** 579
МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З
ТЕМОЮ «БЕЗПЕКА В ІНТЕРНЕТІ»
109. **Погоріла І. О., Погорілий Д. Є.** 584
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ОСВІТНІХ
ПЛАТФОРМ ТА РЕСУРСІВ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ
110. **Распопов В. Б.** 589
НАПРАЦЬОВАНИЙ ДОСВІД ТА ТВОРЧІ ПЕРСПЕКТИВИ
ПОЄДНАННЯ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОЇ І ПРОСВІТНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ З ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ПРОГРАМУВАННЯ ТА
БІОІНФОРМАТИКИ В ПРАКТИКУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НДІ НАН УКРАЇНИ
111. **Романчук К. Ю., Довгань А. О., Андросова О. С.** 596
ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ПЛАТФОРМИ «CASUS» З
ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ ПАЦІЄНТІВ З
ІНФЕКЦІЙНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ, ЯК НОВОГО
ІНСТРУМЕНТУ СИМУЛЯЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
112. **Савастру Н. І., Шевченко Г. В., Безугла Я. І.** 599
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ
ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: ПОЄДНАННЯ
МИСТЕЦЬКИХ МЕТОДИК І ТЕХНОЛОГІЙ
113. **Стремедловська Л. Л.** 604
ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПОЗИТИВНОЇ
ПЕДАГОГІКИ
114. **Ураткіна Я. Ю.** 611
ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО НАВЧАННЯ
115. **Ханюков О. О., Кротова В. Ю., Паніна С. С., Храмова В. В.** 617
ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО СТРЕСУ НА НАВЧАННЯ
СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
116. **Ходорчук Ж. М.** 620
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ
НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

117. *Хомін І. Л.* 627
НАРОДНА ІГРАШКА – ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО
РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

118. *Берестюк М. В.* 634
СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
ЦІЛІСНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ
119. *Главацька Н. О.* 637
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ
ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ
ВІЙСЬКОВИМИ
120. *Головченко С. І.* 642
РЕГУЛЯЦІЯ ПСИХІЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ ПОЖЕЖНИХ-
РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ
УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
121. *Жулковський В. В.* 649
РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В УСТАНОВАХ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ
122. *Кравчук Є. С.* 653
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ
123. *Кравчук Є. С.* 660
ВПЛИВ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОЦЕС
СПІЛКУВАННЯ
124. *Пархоменко А. В.* 667
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИНЕНОСТІ САМООЦІНКИ ДІТЕЙ 5–6
РОКІВ
125. *Попенко Т. В., Литвиненко І. С.* 673
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ ВИМУШЕНИМ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ
126. *Похолюк І. Л., Кучерук А. Л.* 680
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОПТИМІЗМУ ОСОБИСТОСТІ
ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВОЇ РОБОТИ
127. *Савченко Л. Л., Сініченкова А. С., Карпенко А. О., Отич Г. О.,
Савченко Д. Р.* 687
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ
128. *Скворцов С. Ю.* 694
КОЛЕКТИВНА РЕФЛЕКСІЯ ІМПЕРСЬКОСТІ З БОКУ
РОСІЙСЬКОЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЇ

129. *Трифонов А. С., Шевченко В. В.* 699
РОБОТА ПСИХОЛОГА ЗДО З ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЖИТТЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

130. *Щербакова М. А.* 708
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСІЇ ОСІБ
ЗРІЛОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕЛЕСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ
ПСИХОТЕРАПІЇ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

131. *Matiukha M. V., Maltyz V. M., Osinska L. F., Yanitska L. V.* 715
THE BACK SIDE OF BEAUTY

132. *Кичан О. О., Агалаков В. С.* 719
РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ

JOURNALISM

133. *Герасимович В. А.* 724
СУЧАСНІ МАС-МЕДІА І ПОЛІТИКА: ДО ПИТАННЯ ПРО
КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ

134. *Тімченко А. М.* 729
РОЗРОБКА БРЕНДБУКУ, ЯК ОСНОВНОГО ГІДА ФІРМОВОГО
СТИЛЮ КАФЕДРИ ЖУРНАЛІСТИКИ, РЕКЛАМИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ
З ГРОМАДСЬКІСТЮ

ART

135. *Яланський А. В.* 734
ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ЖИВОПИСУ: ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

HISTORICAL SCIENCES

136. *Kurenkov V., Aliksieiev M.* 737
GEDIMINOVICH ON UKRAINIAN LANDS: LIBERATORS OR
CONQUERORS

137. *Джанджгава Г. Г.* 745
ВІШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ ЯКІ РЯТУВАЛИ ЄВРЕЇВ
У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

138. *Домбровська Я. А.* 752
КАМПАРТІЯ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ АСИМІЛЯЦІЇ У БОЛГАРІЇ ЗА
ПРАВЛІННЯ Т. ЖИВКОВА

139. *Кукса Н. Г.* 755
УКРАЇНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ В ПЕРШІЙ
ПОЛОВИНІ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

140. **Писарчук В. М., Миголь К. Ю.** 760
РОЛЬ ДЕРЖАВИ ТА ПАТРІОТИЗМУ У ВИХОВАННІ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ
141. **Рачковський Г.** 765
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.
142. **Рязанова О. Ю.** 771
ІСТОРИОГРАФІЯ РЕПРЕСІЙ В СРСР ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ПЕРІОД «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»
143. **Сереженко Ю. В.** 775
ВХОДЖЕННЯ ЖІНОК ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ДО ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ ТА ПРОБЛЕМА ПРАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО РІВНОПРАВ'Я НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
144. **Таран М. В.** 781
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

CULTUROLOGY

145. **Гончарова О. О.** 788
НЕЗГАСАЮЧА ЗОРЯ ПЕРШОЇ ХУДОЖНИЦІ
146. **Ізосімова О. О.** 794
ФЕНОМЕН КОЗАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ – ЯК ЯСКРАВА СТОРІНКА ІСТОРИЇ УКРАЇНИ
147. **Павленко К. С.** 800
АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ МЕШКАНЦІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ХVІ - ХVІІІ СТОЛІТТЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

POLITICAL SCIENCES

148. **Нерасуменко О.** 806
PROS AND CONS OF THE SECURITY GUARANTEES THAT UKRAINE SEEKS FROM THE WEST
149. **Бондаренко В. Д.** 812
ДИНАМІКА АМЕРИКАНСЬКИХ САНКЦІЙ ПРОТИ ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНІ СТОСУНКИ
150. **Виговський Л. А., Бачмага Д. А.** 817
ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ ТА ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
151. **Виговський Л. А., Бачинський А. А.** 821
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ПОЛІТИЦІ
152. **Виговський Л. А., Ловейкіна Ю. В.** 825
ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

153. *Виговський Л. А., Макартецька В. С.* 828
МІЖЕТНІЧНИЙ КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ
ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ
154. *Виговський Л. А., Михайловський О. М.* 831
ЛІДЕРСТВО В ПОЛІТИЦІ
155. *Виговський Л. А., Музика А. А.* 836
РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗМІЦНЕННІ
ДЕМОКРАТІЇ
156. *Виговський Л. А., Куніцька Т. С.* 840
ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА СТАБІЛЬНОСТІ КРАЇНИ
157. *Виговський Л. А., Шароварська К. Д.* 843
ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНОЇ
КОМУНІКАЦІЇ
158. *Гоменюк В. С.* 846
ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ НОВОГО ЧАСУ (XVI – XVIII СТ.)
159. *Дикий О. В.* 849
ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА МІСТОБУДІВНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ
160. *Дудирич В. М.* 852
ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У
СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ
161. *Захарченко В. І., Пашиківська-Белеля Т. В.* 855
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ
162. *Камінник М. О.* 862
ПОЛІТИЧНИЙ ХЕЙТ ТА ЯК ЙОМУ ЗАПОБІГТИ
163. *Кушнір А. Ю.* 865
ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ
164. *Марусик Ю. О.* 867
ГЕНДЕРНА ТА РАСОВА НЕРІВНІСТЬ В ПОЛІТИЦІ
165. *Рогожа А. О.* 870
ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
166. *Самков О. М.* 873
РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ КОМПЛЕКСНОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ТЕРИТОРІЙ

PHILOLOGICAL SCIENCES

167. *Şişianu A.* 877
SOME EFFECTIVE MOTIVATION STRATEGIES IN LEARNING
FOREIGN LANGUAGES

168. *Возняк Я. В., Гольцова М. Г.* 887
 FEATURES OF DIPLOMATIC DOCUMENTS
169. *Волкова І. В., Масло О. В., Тома А. С.* 890
 ЧАСОВІ КОНСТРУКЦІЇ З ПРЯМИМ І ВІДНОСНИМ ЧАСОМ У
 ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ
170. *Іванченко Л. В.* 893
 ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ РЕСУРСІВ ЯК ЗАПОРУКА
 САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
171. *Кохановська А. С., Авчіннікова Г. Д.* 896
 ОЦІННА СЕМАНТИКА АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ
 ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-ЗООНІМОМ
172. *Миرونенко Т. П., Хомінець В. С.* 900
 СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВИВЧЕННЯ
 ІНОЗЕМНИХ МОВ
173. *Спатар І. М., Сидор Л. В.* 907
 ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОБЛЕМ ПЕРЕХІДНОГО ВІКУ У
 ТВОРАХ ОКСАНИ ДУМАНСЬКОЇ «ШКОЛЯРКА З
 ПЕРЕДМІСТЯ» ТА ЙОАННИ ЯГЕЛЛО «КАВА З
 КАРДАМОНОМ»
174. *Ткачук Д. О.* 912
 ОНТОЛОГІЯ АНГЛОМОВНИХ МЕТАФОР В НАУКОВО-
 ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ І СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ
 УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
175. *Шевченко Т. М., Балдіна А. Б.* 915
 СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРКИ «ГІРКИЙ СВІТ,
 СОЛОДКИЙ СВІТ» С. ПРОЦЮКА
176. *Шевченко Т. М., Побережна Т. А.* 922
 МІСЦЕ ЗБІРКИ «МІЙ ШЕВЧЕНКО» В ЕСЕЇСТИЧНІЙ
 ШЕВЧЕНКІАНІ СУЧАСНОСТІ
177. *Шевченко Т. М., Табарча Г. В.* 927
 ОБРАЗ КНИГИ У ЗБІРЦІ РОМАНА ІВАНИЧУКА «СЕРЕД
 ПОВЕНІ КНИГ»

PHILOSOPHICAL SCIENCES

178. *Грабовська І. М., Грабовський С. І.* 934
 АНТРОПОЛІЧНІ ВИМІРИ ПРОЦЕСУ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
 КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКО-
 СВІТОГЛЯДНИЙ ПІДХІД

ECONOMIC SCIENCES

179. *Маруновуш В.* 942
 THE CONCEPT OF ORGANIZATIONAL EFFICIENCY

180.	<i>Ткаченко С. М., Кайрачка Н. В.</i> ROBOTIZATION OF PRODUCTION AS A WAY OF PREVENTING BANKRUPTCY IN DAIRY ENTERPRISES OF UKRAINE	946
181.	<i>Бакланова А. О., Загорська Д. М.</i> СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ США: ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ	952
182.	<i>Барченко К. А.</i> СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ	959
183.	<i>Боковець В. В.</i> ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	968
184.	<i>Герасименко І. О., Сич В. І.</i> АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	974
185.	<i>Гришук А. М., Савицька Т.-С. Ю.</i> ІННОВАЦІЙНИЙ СТАЛІЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ТА СКЛАДОВІ ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ	978
186.	<i>Захарченко В. І., Трохимчук О. В.</i> СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	985
187.	<i>Калюжна М. В., Найденко О. Є.</i> ОЦІНКА ЛОГІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ	995
188.	<i>Кисільова І. Ю., Кайрачка Н. В.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ SURTECH ТА REGTECH ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ	1000
189.	<i>Козьмук Н. І., Павліківський А. О.</i> СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО- ОРІЄНТОВАНОГО ПАРТНЕРСТВА	1006
190.	<i>Козьмук Н. І., Митник М. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	1009
191.	<i>Левченко М. О.</i> ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ТА ІНФРАСТРУКТУРА – ГОЛОВНІ СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	1012
192.	<i>Мариніна С. В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ПРІОРИТЕТНОГО НАПРЯМКУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	1019
193.	<i>Орбан М. М.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯМ МАЙНОВИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА	1026
194.	<i>Пеняк Ю. С., Ольховецька П. О.</i> ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	1030

195. *Римар О. Г., Вавринюк І. О.* 1034
ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ
196. *Сержук А. В.* 1037
НОВІ ЛОГІСТИЧНІ РІШЕННЯ В УПРАВЛІННІ МАТЕРІАЛЬНИМИ ПОТОКАМИ
197. *Сук П. Л.* 1041
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ІНШОГО СУКУПНОГО ДОХОДУ ДО ОПОДАТКУВАННЯ
198. *Табаченко Д. А.* 1048
ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ
199. *Теребух М. І., Гой Ю. Ю.* 1055
РОЗВИТКУ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ. ЙОГО СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ
200. *Ткаченко С. М., Кайрачка Н. В.* 1059
РОБОТИЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЮ БАНКРУТСТВА НА МОЛОЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ
201. *Чаркіна Т. Ю., Гребенюк Г. М., Пінчук О. П.* 1065
РОЗВИТОК ЕКСТРИМАЛЬНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ
202. *Шапка І. В.* 1069
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ОЦІНКИ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
203. *Щебликіна І. О., Кайрачка Н. В.* 1074
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
204. *Яремко І. Й., Русиняк Ю. С.* 1079
ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

LEGAL SCIENCES

205. *Аніщук В. В., Гаврилюк Н.* 1083
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ, ЯК ОДНА ІЗ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ
206. *Бабак В. В., Алексєєнко І. Г.* 1090
ЗЛОВЖИВАННЯ СУБ'ЄКТИВНИМ МАТЕРІАЛЬНИМ ПРАВОМ У ЦИВІЛЬНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ
207. *Байрак Н. В., Плахотний А. П.* 1097
ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ТЕХНІКА, ТАКТИКА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА

208.	Бачинська Н. О., Сендецька І. В. МЕДІАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ	1101
209.	Беззубець Т. Я., Афанасьєва О. М., Виноградова О. Є. УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ СТРАХОВОГО ФОНДУ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ	1107
210.	Берч В. В. ПЕРЕВАГИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОГО НАРОДОВЛАДДЯ ЧЕРЕЗ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА СУДОМ ПРИСЯЖНИХ	1111
211.	Будовська Н. А., Будовська Д. Р., Прокопенко О. С. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СИТУАЦІЇ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ	1113
212.	Давидов М. В., Наточій А. Д. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	1120
213.	Денисовський М. Д., Волянська В. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФОТОГРАФІЇ ТА ВІДЕОЗАПISУ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	1124
214.	Желеховська Т. В., Сорока А. Л. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	1130
215.	Жукова М. Ю. ОСУДНІСТЬ ТА НЕОСУДНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	1137
216.	Корінний С. О., Слободян В. Я. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	1143
217.	Пальченко А. А., Богданова М. В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ІНЦИДЕНТУ У КЕРЧЕНСЬКІЙ ПРОТОЦІ У РЕТРОСПЕКТИВІ	1150
218.	Попович А. О., Юр'єв Д. С. РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СИСТЕМНОМУ АНАЛІЗІ ПРИЧИН, НАСЛІДКІВ ТА ФОРМУВАНЬ СТАТЕГІЙ ЗАПОБІГАННЯ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ	1157
219.	Пука М. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННОЇ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ	1160
220.	Романченко Д. В., Моїсеєнко Д. М. ПОВИННІСТЬ ОРЕНДОДАВЦЯ ПРИ ПЕРЕДАЧІ НЕРУХОМОСТІ В НАЙМИ	1167
221.	Романченко Д. В., Моїсеєнко Д. М. ПЕРЕВАГИ ТА ПРОГАЛИНИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА	1169

222. **Фалько І. О., Дмитрик І. О.** 1172
ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МІЖНАРОДНІЙ
СФЕРІ
223. **Юр'єв Д. С., Коваль І. Ю.** 1176
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ІНШИХ УЧАСНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

AGRICULTURAL SCIENCES

УТИЛІЗАЦІЯ ТВЕРДОЇ ФРАКЦІЇ ГНОЮ НА ГНОЄВИХ МАЙДАНЧИКАХ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ВЕРМИТЕХНОЛОГІЙ

Маслов Віктор Іванович

керівник департаменту тваринництва
ТОВ «Агропрайм Холдинг», Одеської області
<https://orcid.org/0009-0000-5919-7950>

Постановка проблеми. Одним із суттєвих факторів забруднення навколишнього середовища являються гнойові стоки свинарських комплексів. Шкідливі гази, пил та сморідливий запах, які надходять із сучасних свинарських ферм і комплексів забруднюють довкілля, що негативно впливає на здоров'я та благополуччя як тварин, так і працівників ферми та психологічний стан місцевого населення [2, 3, 8, 11]. Тому розробка економічно ефективних методів очищення повітря та утилізації гною є сьогодні однією із актуальніших проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В доступних джерелах літератури наводяться різні прийоми і способи технологій для мінімізації запаху: модифікація дієти, вентиляція, щоденне прибирання гною, застосування біофільтрів вакуумної системи видалення гною та переробка його на біогазових установках, покриття лагун пластиковою плівкою, ароматизація гною мікробними препаратами, гідроуловлення пилу, насадження зелених бар'єрів із дерев і чагарників [10, 11, 12, 13, 14].

Особливу увагу утилізації гною та дезодорації свинарських приміщень українські вчені приділяють біотехнологіям [6, 7].

В якості прикладу можна навести публікацію Є. Л. Беденкова [1] в якій автор рекомендує в свинарниках застосовувати мікробіологічний препарат ТМ «Водограй», який сприяє нейтралізації неприємного специфічного запаху з

приміщень. Такий ефект автор пояснює їх здатністю мікроорганізмів асимілювати азот із сечовини, знезаражувати субстрат від бактерій, які викликають гнійні анаеробні процеси з виділення аміаку та сірководню.

Ряд українських винахідників для утилізації гною розробили спосіб застосування мікробіологічного препарату «Біопрогрес», згідно якого, решітчасту підлогу у відсіку для свиней обприскують 50 % водним розчином біопрепарату "Біопрогрес" з розрахунку 300 г розчину на 1 голову свиней. Обприскування здійснюють один раз на тиждень у чітко визначений день через 1-2 дня після змивання відходів. Далі відходи подають на сепарацію для розділення на фракції, причому рідку фракцію подають у лагуни, де на 1 тону гноївки додають 6 л препарату "Біопрогрес" [4]

На нашу думку, недоліком даного способу є те, що перед використанням біопрепарату необхідно спочатку знизити лужність свіжої гноївки з (рН 8,0) до нейтральної (рН 6,1-7,0) відповідними реактивами, що здорожує і ускладнює технологічну операцію.

На підставі вищезазначених матеріалів актуальним на сучасному етапі є розробка біотехнологічних способів утилізації продуктів життєдіяльності свиней – гною та сморідливого запаху.

Мета досліджень – дослідити способи утилізації гною на свинокомплексі ТОВ «Агропрайм Холдинг», виділити проблемні питання та визначити шляхи підвищення ефективності роботи підприємства.

Матеріали та методи досліджень. Дослідження проводили на базі ТОВ «Агропрайм Холдинг» Одеської області. Утилізацію рідкого гною у підпідлогових ваннах проводили наступним чином. Для приготування робочого розчину: 20 г препарату розчиняли у 10 л теплої нехлорованої води за кімнатної температури (в розрахунку 20 г Комплезіну на 1 голову у місяць).

Через 15-20 хв., розчин перемішували і за допомогою ранцевого розприскувача рівномірно обробляли гноївку у ванні із розрахунку 10 л робочого розчину на 1 м. куб. гною. Через тиждень після початку експлуатації системи проводили повторну обробку, але в дозі 10 г препарату на 10 л. води та

розчину на 1 кубічний метр гною. Для підсилення утилізації рідкої фракції гною у гнойові танки кожні 2 тижня вносили робочий розчин Комплезіну.

Утилізацію твердої фракції гною на гнойових майданчиках проводили шляхом використання у дослідній групі великогабаритної упаковки типу «Big-Bag» у яку завантажували свіжу тверду фракцію гною разом із ферментним препаратом Комплезіном в дозі 20г препарату на 10 л. води та розчину на 1 кубічний метр гною.

Після завершення ферментації у отриманий поживний субстрат заселяли вермикультуру (каліфорнійський червоний черв'як, *Eisenia foetida*) в розрахунку 2000 особин на 1 м². Вермикультування у контрольній групі відрізнялося тим, що воно відбувалося у гнойовому бурті. Бурт вкривали ПВХ плівкою для запобігання висихання та виникнення кірки. Вміст шкідливих газів у повітрі визначали газоаналізатором «ДОЗОР-М-Д», а оцінку запаху проводили органолептичним способом [5].

Результати досліджень. Встановлено, що в процесі моніторингу сморідливий запах у піддологовій ванні не відчувався, що можна пояснити низьким рівнем вмісту неприємних газів (табл.1).

Таблиця 1

Вміст газів у повітрі гнойової піддологової ванни свинарника

Група	Вміст у повітрі		
	CO ₂ % об	H ₂ S мг/м ³	NH ₃ мг/м ³
Контрольна	0,14±0,012	6,71 ±1,151	8,13±1,021
Дослідна 1	0,05±0,002	2,11±0,033***	1,21±0,017***
Дослідна 2	0,07±0,013	3,15±0,054***	2,46±0,036***

*Примітки: ***p<0,001.*

Слід зауважити, що ефективність застосування біопрепаратів не закінчується ароматизацією гноївки. Комплезін, зокрема, має пролонговану позитивну дію на інших етапах утилізації гною.

За рахунок мікроорганізмів Комплезіну, які надійшли із піддологових

ванн у гнойові танки також відбувалася нейтралізація сморідливого запаху. Органолептична оцінка інтенсивності запаху була на рівні 1 балу проти контрольного гнойового танка, оцінка коливалася у межах 3-4 балів.

Після закінчення аеробного мікробного процесу рідка гноївка вноситься в ґрунт. Для цього використовують насосно-дизельну станцію для перекачки гною, причіпний транспортувальник шлангів для гною А ТОМ-2000, інжекторний культиватор для внесення гною А ТОМ 7 DS і таким чином відбувається остаточна утилізація гноївки і досягається рециклінг продукції. Результати вермикультивування наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика ефективності різних способів
вермикультивування**

Показник	Прототип	Пропонуємий спосіб
Об'єм гною, м ³	0,72	0,72
Тривалість компостування, міс.	2,0	2,0
Тривалість вермикомпостування, міс.	5	4
Отримано вермигумусу, кг	300	360
Внесено вермикультури, кг	2,0	2,0
Отримано вермикультури, кг	50,0	60,0
Вихід вермигумусу, %	41,6	50,0

Дані таблиці 2 свідчать про те, що при застосуванні нового способу отримані кращі показники утилізації гною і вермикультивування. Вихід вермикультури і вермигумусу за новим способом збільшився відповідно на 12,0 і 20,2 %. Органолептична оцінка інтенсивності запаху на гнойовому майданчику де утилізація відбувалася у великогабаритних упаковках типу «Big-Bag була на рівні 1 балу проти контрольного майданчика, на якому запах було оцінено у межах 2-3 балів.

Висновки. Удосконалена технологія утилізації гною на свинокомплексі, яка передбачає додавання мікробного препарату-декструктора Комплезіму у підпідлогові ванни, а також у гноєсховища і гнойові майданчики, сприяє

зменшенню виділення шкідливих газів, сморідливого запаху і прискорює утилізацію гною та забезпечує рецикліг продукції.

Перспективи подальшого розвитку даного напрямку наукової роботи буде спрямовано на удосконалення утилізації гною шляхом використання біотехнологій.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беденков Є. Л. Екологічний вплив на довкілля підприємств із виробництва свинини // Біорізноманіття та роль тварин в екосистемах: *Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції*. Дніпро: Ліра, 2015. С. 9-10.

2. Запахи від тваринництва: причини та способи їх усунення: <https://kurkul.com/spetsproekty/828-zapahi-vid-tvarinnitstva-prichini-ta-sposobi-usunennya>

3. Слободяник М. С., Чеботько К. О., Войтенко Л. В. та ін. Біоконверсія органічних відходів: теорія і практика. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. 208 с.

4. Патент 143443. Україна Спосіб утилізації відходів свинокомплексів, МПК C02F 3/00 C05F 3/0. Брошак І. С., Малюта Ю. С., Гуйван М. Д. та ін. Заявл. 10.03.2020; опубл. 27.07.2020, Бюл. № 14.

5. Ратько А. А. Дуко, В. В. Шевчук Ю. В. Исследование влияния способа обработки свиных навозных стоков на эмиссию запахообразующих веществ. *Вес. Нац. акад. наук Беларусі. Сер. аграр. навук*. 2022. Т. 60, № 2. С. 234–242. <https://doi.org/10.29235/1817-7204-2022-60-2-234-242>

6. Шевченко І. А., Ляшенко О. О. Сучасні аспекти утилізації гною свиней. *Всеукраїнський журнал «Прибуткове свинарство»*. 2012) 5 (11). С. 36-40.

7. Шумейко К., Зінченко М. Інноваційні технології переробки органічних відходів тваринницьких підприємств // *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. Volume 5 . DOI 10.36074/11.12.2020. v .5.05. p.22-23.

8. Andretta I. , Hickmann F., Remus A. et. al. Environmental Impacts of Pig and Poultry Production: Insights From a Systematic Review. SYSTEMATIC REVIEW article Front. Vet. Sci., 27 October 2021. Sec. Animal Nutrition and Metabolism Volume 8 - 2021 | <https://doi.org/10.3389/fvets.2021.750733>
9. Effects of dietary crude protein level on odour from pig manure. *Animal*, 1(5): 734-744. <https://doi.org/10.1017/S1751731107710303>
10. Chen L., Hoff S., Cai L. et.al. Evaluation of Wood Chip-Based Biofilters to Reduce Odor, Hydrogen Sulfide, and Ammonia from Swine Barn Ventilation Air June 2009 //Journal of the Air & Waste Management Association (1995) 59(5):
11. John P. Chastain. Air Quality and Odor Control From Swine ProductionFacilities:https://www.clemson.edu/extension/camm/manuals/swine/sch9_03.pdf 520-30 DOI:10.3155/1047-3289.59.5.520
12. Iregbu GU, IH Kubkomawa, CG Okoli, EC Ogundu, MC Uchegbu and IC Okoli. Environmental concerns of pig waste production and its potentials as bio fuel source. *Journal of Animal and Veterinary Sciences*. 2014. 1(3): 17-24.
13. Le PD, Aarnink AJA, Jongbloed AW, Vander Peet-Schwering CMC et. al. Effects of dietary crude protein level on odour from pig manure /Jun;1(5):734-44. doi: 10.1017/S1751731107710303
14. Machete JB and RG Chabo. 2020. A review of piggery manure management: generally, across western, Asian and African countries. *Botswana Journal of Agriculture and Applied Sciences*. 14(1): 17-27. ISSN 2661-9008 DOI:10.37106/bojaas.2020.17

ВПЛИВ КОРМОВОЇ ПРОБІОТИЧНОЇ ДОБАВКИ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ М'ЯСА У ГУСЕЙ

Петрів Михайло Дмитрович,

к.с-г.н., п.н.с.

Ференц Любов Вікторівна,

к.с-г.н., с.н.с.,

Інститут сільського господарства

Карпатського регіону НААН

Львівська обл., с. Оброшине, Україна

Федорович Василь Степанович,

к.б.н., доцент

Львівський національний університет

ветеринарної медицини та біотехнології

імені С. З. Гжицького

м. Львів, Україна

Вступ. Птахівництво — одна із важливих галузей, яка забезпечує населення високоякісними дієтичними продуктами харчування: м'ясом, яйцями, а також пухом і пір'ям. Сільськогосподарська птиця характеризується скороспілістю, інтенсивним ростом, високою відтворною здатністю, продуктивністю і життєздатністю. Все це в поєднанні з порівняно невеликими затратами кормів на одиницю продукції сприяє високій прибутковості галузі.

На сьогоднішній день галузь птахівництва динамічно розвивається. Застосовуючи нові технології, виробничі потужності кожного підприємства збільшуються. При цьому на одиницю площі зростає кількість птиці. Інтенсифікація виробництва та укрупнення підприємств призводить до більшого мікробного навантаження на птицю. В сучасних птахівничих комплексах існує тонкий баланс між кишковою флорою та її господарем, і порушення цього балансу (наприклад, при бактеріальній інфекції) справляє негативний вплив на загальну продуктивність птиці. Одне із чільних місць у цій галузі займає водоплавна птиця, зокрема гуси. Гуси, на відміну від інших сільськогосподарських птахів є найменш вибагливими до умов вирощування,

утримання, годівлі та відносяться до скороспілих птахів.

За останні роки в Україні зібрана досить потужна наукова база щодо селекції, утримання та вирощування гусей. Але через недостатність інвестицій у галузі гусівництва, реалізувати сучасні наукові відкриття важко. Однак, незважаючи на вищезазначене, гусівництво в Україні все ж таки має усі перспективи для подальшого розвитку. Використання сучасного устаткування, технологічних прийомів і селекційних досягнень у гусівництві може не лише підвищити ефективність ведення галузі, але і розширити асортимент продукції, у тому числі і такої, яка користувалася б високим попитом на зовнішньому ринку. Тобто, при застосуванні нових наукових досягнень відкриваються нові можливості покращення якості не лише делікатесної продукції, але і продуктів з лікувально-профілактичними властивостями. Пробіотики – перевірений часом потужний інструмент для отримання екологічно чистої продукції птахівництва.

Пробіотики (живі бактерії або дріжджові культури, що застосовуються для стабілізації процесів травлення) здатні зменшувати витрати на корми завдяки покращенню їх засвоєння організмом птиці, а також підвищувати її імунітет.

Виходячи з описаної в літературних джерелах інформації щодо ефективності застосування про та пребіотичних препаратів, а саме: їх стимулюючого впливу на природну мікрофлору шлунково-кишкового тракту та здатність регулювати і відновлювати процеси травлення, важливим питанням є дослідження загального стану організму гусей за інтенсивного використання пробіотичних кормових добавок. Особливо це проявляється при вирощуванні молодняку, тому використання повноцінних збалансованих раціонів сприяє не тільки отриманню високих приростів живої маси, але й покращення якості гусячого м'яса та пір'я. Зокрема, встановлено, що вміст у м'язах вітамінів, мінеральних речовин, амінокислот, жирних кислот та інших цінних речовин знаходиться в лінійній залежності від умов годівлі та утримання. Популяція оброшинських білих гусей, створена в Інституті відзначається високою продуктивністю та доброю пристосованістю до умов зони розведення. Разом із

селекційно-плеємними дослідженнями з даною породною групою дуже важливим фактором в плані підвищення продуктивності гусей є удосконалення технології їх годівлі.

Мета роботи. Метою роботи є вивчення продуктивної і метаболічної дії пробіотичної добавки вітчизняного виробництва у раціонах гусей оброшинської селекції з білим оперенням.

Матеріали та методи. Дослідження ефективності та безпечності пробіотика «Ензимаактивмікс» (ЕАМ) виробництва фірми «Ензим» (м. Львів) проводили в ДП ДГ Миклашів та ІСГКР на клінічно здоровому поголів'ї гусей оброшинської селекції з білим оперенням за схемою, наведеною в табл.1.

Таблиця 1

Схема досліду

Групи гусей	Кількість голів	Умови годівлі
Контрольна	10	Основний раціон (ОР)
I дослідна	10	ОР + ЕАМ із розрахунку 130 г на 1 т
II дослідна	10	ОР + ЕАМ із розрахунку 150 г на 1 т
III дослідна	10	ОР + ЕАМ із розрахунку 170 г на 1 т

Для цього було сформовано 1 контрольну та 3 дослідних груп (по 10 гол. у кожній). Застосування кормової добавки проводили шляхом згодовування їх з додаванням до основного раціону. Гусям контрольної групи упродовж дослідного періоду згодовували основний раціон згідно норм. До раціону гусей дослідних груп відповідно вводили добавку пробіотика «Ензимаактивмікс» (ЕАМ) у дозах, наведених у схемі досліду (табл. 1). Напування гусей проводилося в волю.

Протягом всього дослідного періоду у приміщенні дотримувалися стандартних параметрів мікроклімату, догляду та утримання птиці згідно із зоотехнічними та ветеринарними вимогами.

Дослідження проводили відповідно до загальноприйнятих зоотехнічних методик досліджень, описаних в довіднику «Лабораторні методи досліджень у біології, тваринництві та ветеринарній медицині», за ред. Влізло В. В. 2012 р. Одержані результати досліджень обробляли статистично з використанням

програмного забезпечення Microsoft Excel. Різницю між середніми значеннями вважали статистично вірогідною за * $P < 0,05$; ** $P < 0,01$; *** $P < 0,001$.

У 9-тижневому віці провели забій по 3 гуски і 3 гусаки з кожної групи для вивчення м'ясних якостей птиці, хімічного аналізу м'яса. Хімічний склад, вміст загального, білкового та небілкового азоту в грудних і стегнових м'язах визначали за допомогою методу К'ельдаля.

Результати та обговорення. Аналіз розвитку грудних і стегнових м'язів показав, що кращою м'ясною продуктивністю характеризувались гуси II дослідної групи, в яких маса грудних м'язів у 9-ти тижневому віці була на рівні 446 г, що на 7,2 % ($P < 0,01$) перевищували гусей з контрольної групи (табл. 2).

Таблиця 2

Розвиток грудних і стегнових м'язів у гусей, г

Група	Вік, тижнів		
	4	9	21
Грудні м'язи			
Контроль	28,4±1,8	416±3,1	548±3,3
I	29,8±2,3	429±6,5	552±5,2
II	32,4±4,1	446±3,9**	561±4,2
III	28,9±2,2	428±5,7	554±6,1
Стегнові м'язи			
Контроль	129,2±3,1	420±4,0	541±4,1
I	134,6±3,9	431±4,9	552±6,2
II	139,5±1,7	454±3,5**	566±6,5
III	131,4±2,9	442±5,0	549±4,1

Маса стегнових м'язів у даній групі також була вищою і становила 454 г, що на 8,1 % вище, ніж у контрольній групі ($P < 0,01$).

Використання пробіотичної добавки у раціонах годівлі гусей сприяє підвищенню їх показників забою, при цьому найвищими вони виявилися у птиці, яка споживала комбікорм із вмістом ЕАМ 150 г/т корму. Саме це призвело до збільшення виходу грудних м'язів відповідно на 7,2 %, а також до збільшення виходу стегнових м'язів на 8,1 %.

Для оцінювання м'ясних якостей молодняка гусей за використання пробіотиків у 9-тижневому віці було проведено контрольний забій та визначено морфологічний склад тушок (табл. 3).

Аналізуючи дані забою слід зазначити, що гуси II групи за всіма показниками переважали гусей інших груп, зокрема за передзабійною живою масою і масою патраної тушки, забійним виходом і виходом їстівних частин.

Таким чином, додавання до раціону гусям ЕАМ позитивно вплинуло на їхні забійні показники.

Таблиця 3

Морфологічний склад тушок гусей ($M \pm m$, $n = 3$), г і % до маси тушки

Показники	Група			
	Контроль	I	II	III
Передзабійна жива маса, г	4564±32	4676±48	4794±35	4640±29
Маса патраної тушки, г	3002±31	3124±29	3236±41	3113±34
%	65,8	66,8	67,5	67,1
Маса охолодженої туші, г	2391±51	3064±42	3180±33	3045±29
Маса м'язів, г	1559±35	1649±28	1773±21	1650±11
%	51,9	52,8	54,8	53,0
Маса внутрішнього жиру, г	92±4	84±7	73±3	87±5
%	3,1	2,7	2,3	2,8
Маса шкіри з підшкірним жиром, г	708±28	741±32	738±36	692±17
%	23,6	23,0	22,8	22,2
Маса кісток, г	642±27	672±18	650±24	684±34
%	21,4	21,5	20,1	22,0
Маса їстівних частин, г	2359±22	2474±18	2584±11	2429±26
%	78,6	79,2	79,8	78,0

Важливими показниками, що характеризують поживну цінність м'яса є його хімічний склад. Тому для повнішої характеристики м'ясних якостей було здійснено хімічний аналіз м'яса (табл. 4). Експериментальні дані свідчать про те, що найбільш інтенсивне нагромадження сухої речовини як у грудних, так і стегових м'язах до 9-тижневого віку відбувалося у гусей II групи.

Вміст сухої речовини в грудних м'язах у 9-тижневому віці у II групи молодняку гусей становив 29,94 % і у стегових м'язах – 29,72 % сирової маси.

Нагромадження протеїну в досліджуваних м'язах гусей, як основного показника якості м'яса, відбувалося за загальною закономірністю. Найбільш високим цей показник був у грудних і стегових м'язах гусей також II групи.

За вмістом жиру і золи в тушках дослідних груп гусей вірогідної різниці не встановлено.

Одержані дані свідчать про те, що за хімічним складом і поживністю найкращим виявилося м'ясо гусей II групи, потім I та III груп і найменш цінним за хімічним складом у контрольній групі.

Таблиця 4

**Хімічний склад грудних і стегнових м'язів
у 9 тижневого віці, % сирі маси**

Група	Показники				
	вода	суха речовина	протеїн	жир	зола
Грудні м'язи					
Контрольна	70,95	29,05	21,09	5,40	1,06
I	71,81	28,19	21,99	5,94	1,30
II	70,06	29,94	22,73	5,82	1,39
III	71,00	29,00	21,98	5,92	1,10
Стегнові м'язи					
Контрольна	70,49	29,51	20,44	7,84	1,23
I	69,74	30,26	21,82	7,10	1,34
II	69,26	29,72	21,93	6,60	1,19
III	69,93	30,07	20,93	7,94	1,20

Виявлення особливостей обміну речовин в організмі птиці різних порід, зокрема азотного, сприяє їх правильному утриманню та годівлі, підбору груп при спаровуванні з метою підвищення продуктивності.

Найбільш високий показник вмісту загального азоту в м'язах мали гуси II групи. У дослідних гусей показник накопичення білкового азоту в грудних м'язах був вищим, ніж у м'язах ніг і становив 3421 мг% (табл. 5).

Таблиця 5

Вміст загального, білкового і небілкового азоту в стегнових та грудних м'язах гусей у 9-тижневого віці ($M \pm m$, $n = 3$), мг%

Група	Показники					
	загальний азот	білковий азот	небілковий азот	загальний азот	білковий азот	небілковий азот
	Грудні м'язи			Стегнові м'язи		
Контроль	3917±42	3068±29	849±17	3586±38	2589±54	997±22
I	4118±57	3220±34	898±19	3642±19	2697±49	945±19
II	4245±34	3421±55	824±22	3835±26	2889±25	946±16
III	4120±43	3341±28	779±17	3695±24	2722±47	973±25

Вміст небілкового азоту в грудних м'язах і м'язах ніг був високим в усіх дослідних групах. Найбільш високий результат відзначено у стегнових м'язах

усіх дослідних груп, проте вищим цей показник був у контрольній групі.

Висновки. Проведеними дослідженнями встановлено, що оптимальною дозою для гусей оброшинської селекції є згодовування пробіотичної кормової добавки «Ензимактивмікс» (ЕАМ) у дозі 150 г на 1 т корму, яка забезпечує вищу продуктивність на 8-10 % при зниженні затрат кормів на 6-8 %.

При згодовуванні комбікорму гусям із додаванням ЕАМ у кількості 150 г на 1 т корму (ІІ група), при забої у 9-ти тижневому віці, збільшується вихід патраної тушки відповідно на 1,7 %; маси м'язів на 2,9 %; вихід їстівних частин на 1,2 % в порівнянні з контрольними аналогами.

Кращою м'ясною продуктивністю характеризувалися також гуси ІІ дослідної групи, в яких маса грудних м'язів була на рівні 446 г і переважала гусей контрольної групи на 7,2 %, маса стегнових м'язів у цій групі становила 454 г, що на 8,1 % була вищою від аналогів контрольної групи.

Збагачення раціону гусей пробіотичною добавкою ЕАМ спостерігалось підвищення вмісту сухої речовини та протеїну в грудних і стегнових м'язах. Згодовування пробіотика «Ензимактивмікс» сприяло поліпшенню білкового обміну, посиленню окисно-відновних реакцій, що позитивно вплинуло на хімічний склад і поживність м'яса, підвищення продуктивності та показників забою.

УРОЖАЙНІСТЬ СОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ПОПЕРЕДНИКІВ

Радченко Микола Володимирович

канд. с.-г. наук, доцент,
доцент кафедри агротехнологій та ґрунтознавства

Курченко Сергій Юрійович

Студент
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вступ. З усіх зернобобових культур соя є найбільш цінною культурою. За вмістом життєво необхідних речовин у зерні соя не має собі рівних. Останні десятиліття характеризуються винятковим розвитком її виробництва. Новим етапом у використанні сої є принциповий напрям науково-технічного прогресу в харчовій індустрії – розробка технології одержання текстурованих продуктів із сої, виробництво білкових гранул і волокон з наступним їх оформленням у різні види харчових продуктів – доповнювачів або заміників м'яса.

Уживання в їжу соєвого молока й олії рекомендується при багатьох захворюваннях. Із соєвого лецитину виготовляються медичні препарати. Завдяки низькому вмісту холестерину в соєвих продуктах, соя вважається ідеальною їжею для людини.

Рівень урожайності сої, як і інших культур, визначається кількісними параметрами елементів структури та їх поєднанням як між собою, так і з іншими ознаками рослин. Найбільша продуктивність посівів сої досягається у тому випадку, коли сорт повністю використовує вегетаційний період, родючість ґрунту, вологу і тепло.

Інтенсифікація виробництва насіння сої повинно стати одним із стратегічних напрямків прискореного розвитку всього агропромислового комплексу України. Вивчення впливу попередників під сою – питання далеко не нове, проте воно зберігає свою актуальність і зараз, оскільки відбуваються зміни в кількісному і якісному складі бур'янів у посівах більшості сільськогосподарських культур які потребують постійного уточнення елементів

технології вирощування цієї культури.

Мета роботи. З'ясувати вплив попередників на ріст та розвиток рослин сої, формування врожайності насіння.

Матеріали та методи. Досліди з вивчення впливу попередників на ріст, розвиток та формування врожайності насіння сої проводили на протязі 2022-2023 років в умовах Шостинського району Сумської області.

На території господарства переважають сірі лісові ґрунти. Сірі лісові ґрунти цього району представлені переважно світло-сірими та сірими лісовими ґрунтами. Середній бал родючості ґрунтів по території підприємства становить 58 бали. Вміст гумусу в орному шарі коливається від 3,2 до 3,6 %, рН сольової витяжки орного шару становить від 6,6 до 6,8.

Завданням дослідження було з'ясування впливу попередників, зокрема сої, соняшнику та кукурудзи на зерно на врожайність насіння сої.

Об'єктом дослідження виступав сорт сої Кордоба.

Сівбу сої проводили суцільним рядковим способом в оптимальні для зони строки сівби. Сіяли на глибину від трьох до чотирьох сантиметрів. Норма висіву складала 700 тисяч насінин на гектар. Під час сівби вносили мінеральне добриво діамфоска (10:26:26) з нормою 50 кг фізичної ваги на гектар. На протязі вегетації проводили підживлення карбамідом в дозі 5 кг на гектар фізичної ваги. Площа облікової ділянки становила тридцять п'ять метрів квадратних. Кількість повторень – три.

Результати та обговорення.

Висота рослин сої впливає на її продуктивність тому, залежно від динаміки цього показника впродовж вегетаційного періоду, можна робити висновки про те, як склалися умови росту і розвитку рослин в онтогенезі. На основі аналізу ростових процесів стебла можливо з'ясувати найефективніші умови для формування високопродуктивних агрофітоценозів сої. З зв'язку з тим, що висота рослин в онтогенезі рослин сої сильно змінюється під впливом абіотичних та біотичних чинників, тому вивчення цього показника дозволяє встановити найважливіші залежності процесу формування високої

продуктивності сої.

Встановлено, що максимальних значень висоти рослини сої досягали у фазу наливу бобів. Так, найбільша висота сої була зафіксована після попередника кукурудза на зерно – 87,6 см. В порівнянні з попередником соя дана висота росли була більшою на 4,3 см, а з попередником соняшник на 7,1 см.

Важливим компонентом структури врожаю рослин сої є кількість бобів на рослині. За результатами досліджень 2022-2023 років найбільша кількість бобів була отримана на варіанті з попередником кукурудза на зерно і становила 15,3 шт./рослину, що більше в порівнянні з попередником соя на 1,2 шт./рослину та попередником соняшник на 2,5 шт./рослину.

Отримані результати досліджень підтверджують думку про те, що маса 1000 насінин є генетично зумовленим показником та коливається у досить вузьких межах. Так за результатами досліджень маса 1000 насінин коливалася від 183,7 до 178,5 г.

Урожайність є найважливішим показником господарської цінності рослин сої, що поєднує індивідуальну продуктивність рослин, умови довкілля та елементи технології вирощування. За результатами досліджень максимальну урожайність було отримано за використання попередника кукурудза на зерно 28,8 ц/га, а найменшу за попередника соняшник – 21,0 ц/га.

Висновки. Сівба сої після попередника кукурудза на зерно призводила до отримання максимальної кількості бобів на рослині – 15,3 шт., маси 1000 насінин – 183,7 г та урожайності на рівні 28,8 ц/га.

ПРОДУКТИВНІСЬ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО ЗАЛЕЖНО ВІД ПОПЕРЕДНИКІВ

Радченко Микола Володимирович

канд. с.-г. наук, доцент
доцент кафедри агротехнологій та ґрунтознавства

Лось Микола Анатолійович

Студент
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Природно-кліматичні умови та родючі землі Лісостепу сприяють вирощуванню ячменю ярого і дають змогу отримувати високоякісне продовольче зерно, хоча існує низка проблем, які залишаються невирішеними і негативно впливають на ефективність виробництва. Стійке зростання виробництва зерна ячменю ярого пов'язане з інтенсифікацією технологічного процесу вирощування та створення високопродуктивного агроценозу.

Ячмінь ярий відзначається високою пластичністю до навколишнього середовища, але має не досить розвинену кореневу систему та короткий період вегетації, у зв'язку з чим зростає роль сортової агротехніки.

Попередник впливає на агрохімічні, агрофізичні й біологічні властивості ґрунту, а також ріст і розвиток рослин. Науково обґрунтоване чергування культур є одним із основних факторів боротьби із хворобами, бур'янами, шкідниками, забезпечує можливість отримання екологічно чистої продукції та сприяє економії витрат на пестициди.

За даними Національного аграрного університету правильна сівоzmіна дає змогу без додаткових витрат підвищити врожайність культур на 10-20 % і більше. Важливо вміти правильно підібрати попередник для ячменю ярого. У результаті переходу від гірших до кращих попередників врожайність культури зростає у середньому на 37 %.

Мета роботи полягала у визначенні процесів росту й розвитку рослин ячменю ярого, формування врожайності зерна під впливом різних попередників.

Матеріали та методи. Дослідження з вивчення впливу попередників на формування врожайності зерна ячменю ярого проводили протягом 2022-2023 рр. в умовах Корюківського району Чернігівської області.

Більше половини території господарства займають дерново-слабо- і середньопідзолисті ґрунти на суглинках. Середній бал родючості ґрунтів (ґрунтово-агрохімічний індекс) по території господарства – 53 бали. Вміст гумусу в орному шарі невисокий 2,8-3,1 %. В складі гумінових кислот переважає фракція пов'язана з кальцієм.

Завданням дослідження було з'ясування впливу попередників, зокрема соняшнику, ріпаку озимого та кукурудзи на силос на продуктивність ячменю ярого.

Об'єктом дослідження виступав сорт ячменю ярого Себастьян.

Сівбу ячменю ярого проводили суцільним рядковим способом з міжряддям 15 см в оптимальні для регіону строки посіву. Сіяли на глибину від 3 до 4 см. Норма висіву складала 5,0 млн. шт./га. Перед культивацією вносили мінеральне добриво КАС-32 в нормі 200 кг /га. Одночасно з сівбою вносили добриво Яра Міла 150 кг/га. Площа кожної ділянки становила 35 м², повторність досліду триразова.

Результати та обговорення. Швидкі темпи розвитку досліджуваної нами сільськогосподарської культури – ячменю ярого обумовлюються коротким вегетаційним періодом. При цьому інтенсивне формування асиміляційного апарату забезпечує її високу продуктивність і є необхідною умовою формування високого врожаю зерна цієї культури.

За результатами досліджень встановлено, що у фазу куцнення площа листової поверхні коливалася від 15,2 до 16,1 тис. м²/га. Так, найбільша площа листової поверхні відмічена за попередника ріпак озимий і становила 16,1 тис. м²/га. У вазу вихід в трубку максимальна площа листової поверхні також була зафіксована за попередника ріпак озимий – 32,4, що більше на 0,6 тис. м²/га ніж за попередника соняшник та на 1,4 тис. м²/га після кукурудзи на зерно. У фазу колосіння спостерігалася аналогічна тенденція, найбільша

площа була отримана на рівні 25,7 тис. м²/га після ріпаку озимого, що більше на 0,9 та 1,6 тис. м²/га, відповідно. Заміри площі листкової поверхні у фазу молочної стиглості показали суттєве зменшення даного показника. Так, найменша площа листкової поверхні отримана на варіанті з кукурудзою на силос 17,6 тис. м²/га, що більше на 1,2 тис. м²/га за попередника соняшник, та на 1,6 тис. м²/га за попередника ріпак озимий.

Встановлено, що під дією попередників змінювалася довжина колосу та маса 1000 зерен. Найбільша довжина колосу була зафіксована за попередника ріпак озимий – 7,8 см, посів ячменю ярого після соняшнику та кукурудзи на силос призводило до зменшення довжини колосу на 0,2 та 1,0 см, відповідно.

Максимальні показники маси 1000 зерен отримані за попередника ріпак озимий – 48,2 г, що більше на 0,7 г в порівнянні з попередником соняшник та на 1,2 г з попередником кукурудза на силос.

За результатами досліджень було встановлено, що найбільша урожайність ячменю ярого в досліді була отримана за попередника ріпак озимий і становила 52,7 ц/га, а найменша після попередника кукурудза на силос – 47,2 ц/га.

Висновки. Сівба ячменю ярого сорту Себастьян після попередника ріпак озимий призводила до максимальної площі листкової поверхні – 32,4 тис. м²/га (у фазі вихід в трубку), довжини колосу 7,8 см та маси 1000 насінин 48,2 г. В умовах Чернігівської області найвищу врожайність ячменю ярого було отримано за попередника ріпак озимий – 52,7 ц/га.

ОХОРОНА, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РІДКІСНИХ АБОРИГЕННИХ ВИДІВ РОСЛИН

Шпак Ніна Петрівна,
доктор філософії лісового господарства,
провідна наукова співробітниця
Марківська Любов Володимирівна,
начальниця науково-дослідного відділу
Ярославський Олександр Володимирович,
завідувач науково-дослідного розсадника,
Швець Наталія Василівна
наукова співробітниця
Національний природний парк «Кармелюкове Поділля»
сmt. Чечельник, Україна

Вступ. Проблема збереження природи, раціонального використання природних ресурсів стає все більш актуальною і для Вінниччини. Уже сьогодні до Червоної книги Вінницької області віднесено 105 видів рослин, з них 92 є рідкісними і зникаючими. Для збереження біологічного та ландшафтного розмаїття однією з ефективних форм охорони навколишнього природного середовища є заповідна справа. Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 1 березня 2019 року період 2021–2030 років оголошено десятиліттям з відновлення екосистем: «Протягом наступних років ми станемо свідками масштабних зусиль з відновлення пошкоджених екосистем у всьому світі. Реінтродукція дикої природи та збереження транслокацій будуть ключовими підходами у цьому контексті. Однак такі програми надзвичайно складні, оскільки вимагають належного управління науковими, технічними, соціальними, політичними та організаційними аспектами» (United Nations Decade..., 2019).

Мета дослідження: встановити сучасний характер поширення *Sorbus torminalis* L. та *Staphylea pinnata* на території НПП «Кармелюкове Поділля», визначити фітоценотичну приуроченість даних видів та структуру популяцій для пошуку шляхів оптимізації охорони і відновлення в регіоні.

Матеріали та методика досліджень

Матеріалами є результати власних досліджень наявності *Sorbus torminalis* L. і *Staphylea pinnata* L. на території НПП «Кармелюкове Поділля. Для проведення робіт по охороні, збереження та відтворення видів, які мають заповідний статус, використано загальноприйняті лісівничо-таксаційні та статистичні методи аналізу отриманих даних.

Природно-заповідний фонд Вінницької області нараховує 424 природних комплексів та об'єктів (станом на 05.03.2019 р.), які виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу регіону. Серед них національний природний парк «Кармелюкове Поділля», який є єдиною природно-заповідною територією вищого рангу, був зареєстрований у грудні 2011 року.

Тут збережено унікальні лісові масиви з дубово-грабовими лісами з домішкою дубово-ясиневих та цінним флористичним ядром присередземноморських, балканських та середньоєвропейських монтанних видів рослин: береки лікарської, арума Бессера, купини широколистої, скополії карніолійської, цибулі ведмежої, плющу звичайного, лілії лісової, гніздівки звичайної, популяції реліктового виду – бруслини карликової. Такого типу ліси збереглися лише на теренах Вінниччини.

В природних деревостанах трапляється берека лікарська, горобина глоговина (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz [1, 3, 4]. Предки береки лікарської східноазіатського походження. Це відносно світлолюбна і холодостійка, посухостійка і повільноростуча деревна порода з високоякісною деревиною. Досить стійка проти шкідників, хвороб та паразитів.

Найкраще росте на ґрунтах з глини та вапняків. Невідворотне старіння та деградація корінних деревостанів, призводить до зникнення виду, тому береку лікарську занесено до Червоної книги України.

На території національного природного парку «Кармелюкове Поділля» в свіжих дубово-грабових дібровах природного і штучного походження

поодинокі трапляються цей раритетний вид (рис 1. **Берека лікарська в Дохнянському природоохоронному науково-дослідному відділенні).**

Берека лікарська надзвичайно цінний компонент наших лісів, приймає участь у формуванні другого ярусу лісостану, досить декоративна, лікарська, ґрунтозахисна порода, що має їстівні плоди. Значні площі її поширення в ботанічному заказнику загальнодержавного значення «Брита́вський» – 2443, га (15,9 % від площі вкритої лісами), у складі деревостанів – 36,7 га (1,5 %).

Задля збереження та поширення в лісових насадженнях, при проведенні заходів з формування та оздоровлення лісів, дерева береки не вирубуються, ділянки освітлюють, щоб вона могла вийти в перший ярус цвісти і плодоносити. На ділянках суцільних зрубів екземпляри береки лікарської також залишаються для відновлення і збільшення популяцій та біорізноманіття.

Як супутня порода берека лікарська вводиться в культури дуба звичайного. На сьогоднішній день 42,0 га (11,7%) створено культури з участю береки лікарської (рис. 2). Вирощують саджанці в коробах, що дає можливість отримати якісний посадковий матеріал (рис. 3).

Рис. 2. Культури дуба звичайного і береки лікарської

Рис. 3. Сіянці береки лікарської в коробах

Для збільшення кількості оздоровленого садивного матеріалу береки лікарської ми використали розмноження в культурі *in vitro* як один із перспективних методів вегетативного розмноження. Досліджено можливості мікроклонального розмноження виду, підібрано оптимальні варіанти стерилізації рослинного матеріалу, живильних середовищ для введення його у культуру *in vitro* та отримати морфологічно вирівняний садивний матеріал (рис.4). Після росту в умовах *in vitro*, адаптація рослин до умов *in vivo* є досить складним і стресовим етапом як морфологічно, так і фізіологічно. В міру росту рослини пересаджували в більші за об'ємом контейнери зі свіжим субстратом. Весною адаптовані рослини до умов *in vivo* висадили в польові умови, приживлення рослин становило 68 %.

Рис. 4. Ризогенез експлантів *S. torminalis*

Розроблену технологію розмноження береки лікарської *in vitro* використали для масового розмноження рослин з метою поширення великоплідних особин, введення в промислову культуру й одержання цінної сировини для харчової галузі та фармації.

У природних дубово-грабових насадженнях трапляється листяний рідкісний вид, який занесений до Червоної книги України – це клокичка периста (*Staphylea pinnata* L.), яка належить до роду Клокичка (*Staphylea* L.), родини Клокичкові (*Staphyleaceae*). (рис. 5). Свою назву цей рід отримав від грецького 'staphyle' – кисть, що вказує на будову суцвіття і означає "виноградне гроно".

Рис. 5. Клокичка периста в фазі цвітіння

Американська назва клокички – здутий горіх (Bladdernut), що пов'язано з будовою її плоду. Рід Клокичка нараховує 11 видів. В Україні зростає три її види: клокичка трилиста – *S. trifolia* L.; клокичка колхідська – *S. colchica* Stev. та клокичка периста – *S. pinnata* L. На території НПП «Кармелюкове Поділля» трапляється один вид – *Staphylea pinnata* L. [3, 4]

Клокичка периста на території Парку росте в світлих широколистяних лісах, по узліссях лісових масивів, на лісових галявинах, обабіч доріг. Розмножується насінням та вегетативно. Коренева система поверхнева, основна маса коріння зосереджена на глибині до 30–50 см, поодинокі корені заглиблюються до 1 м. В лісових масивах, після 3–5-річного віку, клокичка периста утворює куртини шляхом вегетативного розмноження. Одинокі особини трапляються рідко. Будь-яка популяція особин складається з рослин, які відрізняються за віком та віковим станом. За віковим спектром ценопопуляції в кварталах 78, 79, 83, 81, 72, 76, 80 Любомирського науково дослідного відділення можна віднести до повночленних, які містять особини всіх вікових станів (рис. 6).

Рис. 6. Вегетативне поновлення клокички

Молоді ценопопуляції містять значно менше генеративних особин, переважає вегетативне розмноження. В передгенеративному періоді перебувають молоді особини до 5–6 років. З 6-річного віку розпочинається період плодоношення, тобто рослина вступає в генеративну стадію. Життєвий цикл *Staphylea pinnata* L. є повночленним, склалися сприятливі умови для насінневого розмноження виду. Насіння дозріває у третю декаду липня і повністю опадає на землю до другої декади жовтня. Якщо восени достатня кількість вологи і тепла, то насіння клокички перистої проростає в плодах. У березні, в період відлиг, спостерігаємо початок проростання насіння на ґрунті під шаром опалого листя. Наприкінці травня розвиваються нормальні проростки. Для кращого збереження виду, в природних місцях зростання, вилучаються швидкоростучі супутні породи, зокрема граб і клен, які агресивно захоплюють середовище, а також не допускати вирубування кущів клокички перистої. В межах її ареалу на відкритих ділянках в серпні робили підсів насіння в природу. Таким способом поновлювали популяції зникаючого виду.

У науково-дослідному розсаднику проводиться насінневе розмноження клокички перистої (рис. 7). При посіві свіжозібраних плодів до початку зими клокичка периста формує зародковий корінець, і в такому стані перезимовує в парнику. Вирощування посадкового матеріалу насінням для поширення клокички перистої як високодекоративної та перспективної для озеленення рослини. Це дасть змогу збагатити видовий склад насаджень, допоможе зберегти вид, поширити в місцях найбільшого антропогенного пресу та зробити зелені насадження більш різноманітним.

Висновки. Національний природний парк «Кармелюкове Поділля» є одним із центрів Вінниччини, який ставить за мету ефективне збереження видів, які знаходяться під загрозою зникнення. Проводяться роботи по охороні

місць зростання раритетних видів та вирощування рослин у необхідних кількостях для відновлення чисельності природних популяцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Древа та кущі України. Порайонний асортимент /за ред. В. В. Пушкар, С. І. Кузнецов, Ф. М. Левон, О. А. Калініченко. Київ, 2000. 187 с.
2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». Режим доступу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
3. Сиплива Н. О. Структурний аналіз раритетної дендрофлори Вінницької області. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип.19 (5). С. 39–42.
4. Червона книга України. Рослинний світ. Київ: Видавництво Українська енциклопедія, 1996. 608 с.

BIOLOGICAL SCIENCES

РЕКОМБІНАНТНИЙ БІЛОК MOMP CHLAMYDIA TRACHOMATIS ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ КАНДИДАТ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВАКЦИНИ ПРОТИ ХЛАМІДІОЗУ

Байко Ольга Романівна

Студентка

НТУУ Київський політехнічний інститут

ім. Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Хламідіоз – це інфекційне захворювання, що передається статевим шляхом і виникає внаслідок зараження умовно-патогенними бактеріями роду *Chlamydia trachomatis*. Основними проблемами хвороби є її частий безсимптомний перебіг та довгий інкубаційний період, що сприяє поширенню інфекції. Це дозволило хламідіозу стати однією з найпоширеніших венеричних хвороб – за оцінкою ВООЗ, щорічно урогенітальний хламідіоз діагностується у більш ніж у 100 мільйонів осіб [1]. Крім того, через приховану форму інфекції, багато людей починають лікування з великим запізненням, коли зростає ймовірність виникнення серйозних ускладнень, зокрема, імпотенції та безпліддя.

Тому питання розробки профілактичних засобів захисту від хламідіозу, включаючи вакцину, залишається дуже актуальним на даний момент.

Ціль роботи. Метою даної роботи є аналіз перспектив використання рекомбінантного білка MOMP *Chlamydia trachomatis* як субстрату для створення протихламідійної вакцини.

Матеріали та методи. Для створення цього огляду був проведений аналіз літературних джерел. PubMed і Google Scholar використовувалися для пошуку публікацій на задану тематику, а також були вивчені останні огляди.

Результати та обговорення. Перші спроби створення вакцин, були засновані на використанні цілих хламідій, живих ослаблених або інактивованих. Хоча дослідження були успішними в досягненні певного захисту від зараження бактеріями, занепокоєння безпекою, разом із труднощами у виробництві цілюноклітинних вакцин проти хламідіозу з використанням належної виробничої практики, стимулювали пошук субодиночної вакцини [2].

Значний прогрес у генетиці, імунології та клітинній біології призвів до відкриття великої кількості потенційних вакцинних антигенів проти хламідій. Більшість цих антигенів є поверхнево-асоційованими і, таким чином, піддаються ефекторним функціям антитіл, таким як пряма бактерицидна активність, посилення опсонізації та нейтралізації. Однак, оскільки хламідії здатні обходити гуморальний імунітет, перебуваючи та розмножуючись усередині клітини-господаря, ідеальна вакцина проти хламідій має включати як В-клітинні, так і Т-клітинні антигени [3]. Основний білок зовнішньої мембрани МOMP, що становить понад 60% маси зовнішньої мембрани, показав здатність індукувати нейтралізуючі антитіла, що зробило його потенційним кандидатом для субодиночної вакцини [4].

Перша вакцина на основі МOMP для мишей була розроблена Тафрі та ін. (1992) [5]. Хоча пряма вакцинація в песрові бляшки або фаллопієві труби рекомбінантного МOMP (rMOMP) із *C. trachomatis* серовару L1 не спричинила зменшення колонізації або розвитку захворювання, були виявлені гуморальні імунні відповіді в плазмі анти-МOMP IgG разом із слідовими рівнями слизової оболонки анти-МOMP IgA. Цей невтішний результат був повторений у шести додаткових випробуваннях вакцини, однак у жодному з цих семи досліджень не використовувався ад'ювант для стимуляції імунної відповіді [6].

Перші докази того, що білкова вакцина індукує захист у мишей, продемонстрували Пал та ін. (1997) [7], використавши комплекс хламідійної зовнішньої мембрани (СОМС) або денатурованого протеїну МOMP у неповному ад'юванті Фройнда, виготовленого на основі детергенту. У

результаті було спостережене зниження швидкості виділення хламідій і індукція захисту від захворювання після зараження яєчників. Використавши у 2001 р. нативний білок MOMP (nMOMP), Пал та ін. [8] виявили у вакцинованих мишей посилені клітинні імунні відповіді, показавши, що збереження нативної білкової структури призвело до посиленого захисту від хвороби. Пал і його колеги продовжили відтворювати ці результати в інших трьох дослідженнях, тестуючи різні ад'юванти (CpG і Montanide ISA 720) з використанням nMOMP як антигену [6]. Крім того, вони також спостерігали подібні рівні захисту між вакцинами nMOMP і живими вакцинами з елементарних тілець (ET) після інтрабурсального зараження, що грало важливу роль, оскільки до цього вакцини на основі білка не працювали так добре, як цілюноклітинні.

Хоча виробництво нативної білкової вакцини є дешевшим, ніж виробництво цілюноклітинної вакцини, антиген у цій формі все ще є відносно дорогим. Таким чином, значні останні дослідження були зосереджені на виробництві рекомбінантної вакцини MOMP (rMOMP) (де потрібний білковий антиген клонують, експресують і очищають з *Escherichia coli* у великих кількостях замість очищення безпосередньо з культивованих клітин хламідій).

Перші дослідження щодо ефективної вакцини rMOMP були проведені Беррі та ін. (2004) [9] з використанням холерного токсину та ад'юванта CpG при трансдермальній вакцинації. Вони зафіксували сприяння як гуморальній, так і клітинній імунній відповіді, включаючи антитіла проти хламідій та слизову імунну реакцію IgG та IgA, а також активність IFN γ -секретуючих Т-клітин, що призвело до зменшення виділення хламідій та покращення захисту від патології.

Подальші дослідження, проведені О'Міра та ін. (2013) [10], спостерігали зв'язок між продукцією IFN γ , TNF α та IL17 та захистом від інфекції, провівши вакцинацію антигеном rMOMP за допомогою холерного токсину/CpG і різних методів, таких як трансдермальна, сублінгвальна і інтраназальна вакцинація.

Додаткові дослідження у 2016 році, з використанням антигенів nMOMP або rMOMP з ад'ювантами SAF01 і SAF09, показали, що підвищення продукції

IFN γ та IL17 і низькі рівні IL4 були пов'язані зі значним зниженням виділення бактерій та захистом від респіраторної патології (Пал та ін., 2017) [11].

Однак, важливо зазначити, що оптимізація захисту за допомогою rMOMP залишається складним завданням, оскільки, як і з іншими субодиничними вакцинами, конформація антигену є критичною. Вона впливає як на В-, так і на Т-клітинну відповідь, і тому кінцевою метою оптимізації хламідійного антигену має бути створення конструкції, яка максимально імітує структуру білка в його нативній конформації. Третинна структура MOMP є складною, і переукладання рекомбінантної конструкції в правильну нативну конформацію є технічно непростим, що на додаток ускладнюється наявністю численних цистеїнів у послідовності білка [2].

У 2019 році було проведено перше випробування безпеки нової вакцини проти хламідіозу, що містить у своєму складі субодиницю білка СТН522, який є рекомбінантною розробленою версією білка MOMP *S. trachomatis* [12]. Щоб полегшити формулювання конструкції СТН522, усі цистеїни були замінені серинами. Дослідження першої фази на людях проводилося в лікарні Хаммерсміт у Лондоні, Великобританія, за участю здорових жінок віком 19-45 років. За результатами дослідження мультивалентна конструкція на основі MOMP успішно завершила першу фазу клінічного випробування та була визначена безпечною та високоімуногенною.

Висновки.

Виходячи з випробувань вакцини 2019 року та поточних експериментальних даних на тваринних моделях, рекомбінантний білок MOMP був визначений як провідний захисний антиген-кандидат для створення вакцини проти *S. trachomatis*. Успішне завершення першої фази клінічних випробувань протихламідійної вакцини знаменує собою поворотний момент у довгому шляху до контролю над пандемією, спричиненою цим патогеном. Отримані результати відкривають значні перспективи для подальшого клінічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Health Organization. (2023, July 10). Sexually transmitted infections (STIs). URL: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/sexually-transmitted-infections-\(stis\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/sexually-transmitted-infections-(stis))
2. de la Maza LM, Darville TL, Pal S. *Chlamydia trachomatis* vaccines for genital infections: where are we and how far is there to go? *Expert Rev Vaccines*. 2021 Apr;20(4):421-435. doi: 10.1080/14760584.2021.1899817.
3. Liang S, Bulir D, Kaushic C, Mahony J. Considerations for the rational design of a *Chlamydia* vaccine. *Hum Vaccin Immunother*. 2017 Apr 3;13(4):831-835. doi: 10.1080/21645515.2016.1252886.
4. Wen Z., Boddicker M. A., Kaufhold R. M. *et al.* Recombinant expression of *Chlamydia trachomatis* major outer membrane protein in *E. Coli* outer membrane as a substrate for vaccine research. *BMC Microbiol* **16**, 165 (2016). <https://doi.org/10.1186/s12866-016-0787-3>
5. Tuffrey M, Alexander F, Conlan W, Woods C, Ward M. Heterotypic protection of mice against chlamydial salpingitis and colonization of the lower genital tract with a human serovar F isolate of *Chlamydia trachomatis* by prior immunization with recombinant serovar L1 major outer-membrane protein. *J Gen Microbiol*. 1992 Aug;138 Pt 8:1707-15. doi: 10.1099/00221287-138-8-1707.
6. Phillips S, Quigley BL, Timms P. Seventy Years of *Chlamydia* Vaccine Research - Limitations of the Past and Directions for the Future. *Front Microbiol*. 2019 Jan 31;10:70. doi: 10.3389/fmicb.2019.00070.
7. Pal S, Theodor I, Peterson EM, de la Maza LM. Immunization with an acellular vaccine consisting of the outer membrane complex of *Chlamydia trachomatis* induces protection against a genital challenge. *Infect Immun*. 1997 Aug;65(8):3361-9. doi: 10.1128/iai.65.8.3361-3369.1997.
8. Pal S., Theodor I., Peterson EM., de la Maza LM. Immunization with the *Chlamydia trachomatis* mouse pneumonitis major outer membrane protein can elicit a protective immune response against a genital challenge. *Infect Immun*. 2001 Oct;69(10):6240-7. doi: 10.1128/IAI.69.10.6240-6247.2001.

9. Berry LJ., Hickey DK., Skelding KA., Bao S., Rendina AM., Hansbro PM., Gockel CM., Beagley KW. Transcutaneous immunization with combined cholera toxin and CpG adjuvant protects against *Chlamydia muridarum* genital tract infection. *Infect Immun.* 2004 Feb;72(2):1019-28. doi: 10.1128/IAI.72.2.1019-1028.2004.
10. O'Meara CP., Armitage CW., Harvie MC., Timms P., Lycke NY., Beagley KW. Immunization with a MOMP-based vaccine protects mice against a pulmonary *Chlamydia* challenge and identifies a disconnection between infection and pathology. *PLoS One.* 2013 Apr 16;8(4):e61962. doi: 10.1371/journal.pone.0061962.
11. Pal S., Tifrea DF., Follmann F., Andersen P., de la Maza LM. The cationic liposomal adjuvants CAF01 and CAF09 formulated with the major outer membrane protein elicit robust protection in mice against a *Chlamydia muridarum* respiratory challenge. *Vaccine.* 2017 Mar 23;35(13):1705-1711. doi: 10.1016/j.vaccine.2017.02.020.
12. Abraham S., Juel HB., Bang P., Cheeseman HM., Dohn RB., Cole T., Kristiansen MP., Korsholm KS., Lewis D., Olsen AW., McFarlane LR., Day S., Knudsen S., Moen K., Ruhwald M., Kromann I., Andersen P., Shattock RJ., Follmann F. Safety and immunogenicity of the chlamydia vaccine candidate CTH522 adjuvanted with CAF01 liposomes or aluminium hydroxide: a first-in-human, randomised, double-blind, placebo-controlled, phase 1 trial. *Lancet Infect Dis.* 2019 Oct;19(10):1091-1100. doi: 10.1016/S1473-3099(19)30279-8.

ВПЛИВ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ НА ГУМУСОВИЙ СТАН ҐРУНТІВ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Божко Катерина Миколаївна

к.б.н., доцент

Берсенєв Ігор Сергійович

Студент

Дніпровський державний

Технічний університет

м. Кам'янське, Україна

Вступ. / Introductions. При комплексному дослідженні кожної екосистеми необхідно детально вивчати взаємозв'язки всіх його компонентів. За вченням В. М. Сукачова про біогеоценоз ґрунт є одним із п'яти компонентів біогеоценозу, його результуючим блоком. Під час дослідження ґрунтів визначають його хімічні, фізичні, водні, мікроморфологічні властивості і в першу чергу загальний вміст та якісний склад гумусу. Гумус впливає на всі важливі властивості ґрунту.

Загальний вміст і груповий склад гумусу визначається також при проведенні діагностики та класифікації ґрунтів.

Для більш детальної характеристики гумусу Гришина і Орлов запропонували систему показників гумусового стану ґрунтів. Це – рівень вмісту і запаси гумусу, його профільний розподіл, тип гумусу, ступінь гуміфікації та ін.

В цій роботі ми зробили спробу діагностувати ґрунти байрачних біогеоценозів та степової цілини Дніпропетровщини на основі ряду вищевказаних параметрів.

Для порівняння були взяті чорнозем звичайний степової цілини і чорноземи лісові північного і південного варіантів байраків.

Дослідження проводились в свіжій липово-ясеневій діброві байраку Капітанівського та в свіжій пакленовій діброві байраку Військовий, які зустрічаються в середній частині схилів північної експозиції.

Мета роботи. / Aim. Метою наших досліджень є встановлення впливу лісових екосистем на гумусовий стан ґрунтів Дніпропетровської області.

Матеріали та методи./Materials and methods. Об'єкт дослідження ґрунти степових та північного і південного варіантів байрачних лісових біогеоценозів Дніпропетровщини.

Методологічний підхід досліджень базується на вченні В. М. Сукачова про біогеоценоз, С. В. Зонна про ґрунт як компонент лісового біогеоценозу, типології природних лісів степової зони О. Л. Бельгарда. Польові дослідження, геоботанічний опис, визначення біоекологічної характеристики флори виконані на основі загальноприйнятих біогеоценотичних методів і досліджень. Типологічна формула байрачних біогеоценозів визначалась за О. Л. Бельгардом.

Загальний вміст гумусу та груповий склад його визначався за методикою Орлова Д. С. і Гришиної Л. А., гумусовий стан – за Гришиною Л. А. і Орловим Д. С., Запаси гумусу розраховували за формулою: щільність (гр. / см³) × потужність ґрунтового горизонту (см) × вміст гумусу (%). Запаси гумусу обчислювали для окремих горизонтів ґрунту, а потім підсумовували запаси для 20-см товщі.

За приклад північного варіанту байрачних лісів Дніпропетровщини згідно класифікації О. Л. Бельгарда, нами був вибраний байрак «Капітанівський», який знаходиться у Новомосковському районі поблизу села Надіївка.

Пробна площа ПП-БК-2 розташована в середній третині схилу в 10° північної експозиції у 55 м від тальвегу балки в свіжій липово-ясеневій діброві із зірочником. Тип лісорослинних умов – суглинок свіжий. Тип світлової структури – тіньовий, III віковий ступінь. Тип деревостану 4Дз2Кг2Лс2Яз 80-100 річного віку, зімкнутість крони – 0,8–0,9. Умови зволоження атмосферно-транзитні приточно-відточні.

Чагарниковий підлісок з бруслини європейської (*Euonymus europaea L.*) та бородавчастої (*Euonymus verrucosa Scop.*).

Трав'яний покрив фрагментарний, домінує зірочник лісовий (*Stellaria*

nemorum L.), купина багатоквіткова (*Polygonatum multiflorum* (L) All.), копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.).

Типологічна формула: : Дас $\frac{СГ_2}{Гін ч-II}$ 4Дз2Кг2Лс2Яз

Лісова підстилка суцільна, двошарова, потужність 2,5–3,5 см.

Ґрунт – чорнозем лісовий, середньолесивований, багатогумусовий, слабовилугований суглинистий на лесовидних відкладеннях.

Характеристика ґрунтового розрізу:

Н₀¹ 0–1,5 см. Лісова підстилка з напіврозкладеного, напівсклеєного листя деревних порід.

Н₀² 1,5–2,5 см. Труховидна маса бурого кольору, відокремлюється від ґрунту.

Не₁ 0–10 см. Темно-сірий, майже чорний, вологий, гумусо-елювіальний горизонт, пухкий, багатокорененасичений, великопористий. Горизонт майже повністю складається з екскрементів дощових черв'яків та інших представників ґрунтової мезофауни. Зустрічається велика кількість рослинних залишків на різних стадіях розкладення.

Не₂ 10–65 см. Темно-сірий, вологий, зернисто-дрібнозернистий, рихлий, суглинистий. Закипання ґрунту від НС₁ на глибині 43 см.

Нр₁ 65–77 см Темно-сірий, з буруватим відтінком, колір поступово світлішає, помітно щільніший, зернисто-дрібнозернистий, суглинистий.

Нр 77–90 см Темно-бурий з палевим відтінком, значно світлішає та щільнішає залежно від глибини. Колір від світло-бурого до бурого.

Рн 90–115 см Значно світліший, дуже щільний, поступово переходить у лесоподібний суглинок.

Нікольські байраки колишньої порожистої частини Дніпра, куди відноситься байрак Військовий, розміщені в більш засушливій частині області, тому із деревостану в них випадає ясен, що приводить до зменшення швидкості розкладання підстилки, накопиченню більших запасів підстилки і більшої кількості гумусу в ґрунті в порівнянні з байраками північного варіанту (Dubina, 1972).

Пробна площа ПП-БВ-2 розташована в середній третині схилу в 7° північної експозиції на відстані 15 м від тальвегу балки в свіжій пакленовій діброві з яглицею. Тип лісорослинних умов – суглинок свіжий. Тип світлової структури – тіньовий, III віковий ступінь. Тип деревостану 9Дз1Кп 100-річного віку, зімкнутість крони – 0,9. Умови зволоження – атмосферно-транзитні притічно-відтічні.

У першому деревному під'ярусі представлений дуб звичайний (*Quercus robur* L.): а) дуб звичайний порослевий двостовбурний з діаметром стовбурів по 45 см, б) дуб звичайний порослевий двостовбурний з діаметром стовбурів 30 см, 15 см, висотою 14 м, віком 40 років, в) дуб звичайний порослевий двостовбурний з діаметром стовбура 55 см, 60 см, висотою 18–20 м; клен польовий сім'яний (*Acer campestre* L.) з діаметром стовбура 9 см. Підріст з клена польового (*Acer campestre* L.), клена татарського (*Acer tataricum* L.).

Чагарниковий підлісок з бруслини європейської (*Euonymus europaea* L.), самосів з бруслини бородавчастої (*Euonymus verrucosa* Scop) висотою 10 см, покриттям 1%.

Загальне покриття травостою – 90%.

Лісова підстилка суцільна, двошарова, з листя дуба звичайного потужністю 3 см.

Типологічна формула: $Dn \frac{CG_2}{T_{in\ ч - III}} 9Дз1Кп$

Ґрунт – чорнозем лісовий, карбонатний, лесивований, багатогумусовий, потужний, середньосуглинистий на делювіальних відкладеннях.

Характеристика ґрунтового розрізу

H_0^1 0–1,5 см. Суцільна лісова підстилка з напіврозкладеного, напівсклеєного листя дуба звичайного, пухка, темно-бура.

H_0^2 1,5–3 см. Трухоподібна маса темно-бурого кольору, розсипчаста, погано відокремлюється від ґрунту.

He_1 0–10 см. Темно-сірий, майже чорний, свіжий, гумусовий горизонт горіхувато-зернистої структури.

He_2 10–25 см. Темно-сірий, майже чорний, свіжий, горіхувато-зернистий-

дрібнозернистий, карбонатний пухкий суглинок. Закипання на глибині 45 см. Перехід поступовий.

Ніл 25–70 см. Темно-сірий, майже чорний, свіжий, горіхувато-дрібнозернистий, пухкий, карбонатний, суглинистий, щільніший.

Нріл 70–100 см. Темно-сірий, гумусовий, свіжий, колір поступово світлішає, дрібнозернистий, суглинистий, карбонатний, щільнішої структури.

Пробна площа ПП-СВ-1 (степова цілина) закладена на ділянці степу Солонянського району Дніпропетровської області. Схил 1,5° північно-східної експозиції. Умови зволоження – атмосферно-транзитні приточно-відточні. Багато поривів сліпака. Тип лісо-рослинних умов – суглинок сухий (СГ₁).

Трав'янистий покрив характеризується щільною зімкнетістю. Це переважно костриця валіська (*Festuca valesiaca Gaud*), келерія сиза (*Koeleria glauca*), льон шорсткий (*Linum hirsutum L.*), льон Черняєва (*Linum czerniaevii Klokov*), чебрець Маршаллів (*Thymus Marschallianus Willd*), ковила Лессінга (*Stipa lessingiana Trin. et Rupr.*), астрагал український (*Astragalus ucrainicus M. Pop. et Klokov*), жовтушник розлогий (*Erysimum diffusum Ehth.*), молочай степовий (*Euphorbia stepposa Zoz. Ex Prokh.*), льонолижник польовий (*Thesium arvense Horvatovszky*), нечуйвітер волохатенький (*Hieracium pilostlla L.*), молочай Сегієрів (*Euphorbia seguierana Neck.*), подорожник степовий (*Plantago stepposa Kuprijan.*), дивина фіолетова (*Verbascum phoeniceum L.*), шавлія поникла (*Salvia nutans L.*), чистець прямий (*Stachys recta L.*).

Ґрунти алювіальної групи, генетичний тип – чорнозем звичайний сильнокарбонатний малогумусовий середньосуглинистий.

Характеристика ґрунтового розрізу:

Н₀ 0–3 см. степовий калдан із рослинних залишків різного ступеню розкладеності від свіжих до добре розкладених, потужність 3 см.

Н₁ 0–10 см. Верхній горизонт ґрунтового розрізу представлений темно сірим сухуватим суглинком. Горизонт досить дерновий, дуже насичений корінням чисельних представників флори. Закипання ґрунту від НСІ на глибині 9 см.

H₂ 10–34 см. З глибиною стає менш насиченим корінням і більш щільнішим та трохи світлішим.

H_{PK} 34–56 см. Темно-сірий, буруватий, дрібнозернистий, свіжий карбонатний горизонт.

P_h 56–100 см. Свіжий, щільний, світліший горизонт. З'являється багато новоутворень (CaCO₃). Поступово переходить у лесовидну материнську породу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Дослідження чорноземів лісових в байрачному лісі північного варіанту показали, що у верхньому горизонті ґрунтового профілю загальний вміст гумусу високий 8,83% (табл. 1). Запаси гумусу розраховані для 20 см-го шару також високі 165,0 т/га. Гумусовий горизонт потужний.

Профільний розподіл гумусу поступово спадний. Ступінь гуміфікації (доля гумінових кислот в складі органічної речовини ґрунту) змінюється від високого до дуже високого (34,0–61,0%).

Тип гумусу (співвідношення гумінових і фульвокислот) – гуматний (C_{ГК} / C_{ФК} =5,0–1,9). Вміст негідролізованого залишку є середнім та низьким – (24,3–53,1).

Таблиця 1

Показники гумусового стану чорнозема лісового ПП-БК-2

Горизонт, см	Загальний вміст гумусу, %	C _{ГК} / C _{заг} × 100%	C _{ГК} / C _{ФК}	C залишку до C _{заг} × 100%
He ₁ 0–10	8,83	58,9	5,0	31,0
He ₂ 10–65	6,13	34,0	2,4	53,1
H _{PK} 65–77	3,40	61,0	2,4	25,9
H _p 77–90	1,60	44,1	1,9	24,3

Як видно з таблиці, у верхньому горизонті ґрунтового розрізу чорноземів лісових в байрачному лісі південного варіанту (ПП-БВ-2) вміст гумусу високий (9,3%), запаси гумусу в горизонті 0–20 см (180 т/га) за показниками гумусового стану високі (табл. 2). Профільний розподіл гумусу поступово спадний, гумусовий горизонт потужний. Тип гумусу змінюється від гуматного до

фульватно-гуматного ($C_{ГК} / C_{ФК} = 2,3-1,9$), ступінь гуміфікації з глибиною ґрунтового розрізу змінюється від високого до середнього (36,7 – 29,1). Вміст негідролізованого залишку середній (51,3–55,8%).

Таблиця 2

Показники гумусового стану чорнозему лісового ПП-БВ-2

Горизонт, см	Загальний вміст гумусу, %	$C_{ГК} / C_{заг} \times 100\%$	$C_{ГК} / C_{ФК}$	С залишку до $C_{заг} \times 100\%$
He ₁ 0–10	9,30	36,7	2,3	53,1
He ₂ 10–25	8,76	31,1	2,2	51,3
Hi ₁ 25–70	6,40	29,2	2,0	54,6
Hp ₁ 70–100	3,76	29,1	1,9	55,8

Загальний вміст гумусу (5,21%) чорнозему звичайного і запаси гумусу в шарі 0–20 см (150т/га) є середніми, гумусовий шар потужний, профільний розподіл гумусу в метровій товщі є поступово спадним (табл. 3).

Таблиця 3

Показники гумусового стану чорнозему звичайного ПП-СВ-1

Горизонт, см	Загальний вміст гумусу, %	$C_{ГК} / C_{заг} \times 100\%$	$C_{ГК} / C_{ФК}$	С залишку до $C_{заг} \times 100\%$
H ₁ 0–10	5,21	68,0	3,6	14,2
H ₂ 10–34	3,60	69,2	3,1	7,2
H _{ПК} 34–56	2,80	71,4	4,2	11,8
P _h 56–100	1,38	63,1	4,4	23,0

Ступінь гуміфікації органічної частини ґрунту дуже високий від 71,4% до 63,1% в нижньому горизонті.

Тип гумусу у всіх ґрунтових горизонтах гуматний ($C_{Г} / C_{Ф} = 3,1-4,4$).

Вміст негідролізованого залишку по всьому ґрунтовому профілі низький (7,2–23,0%).

На рис 1. добре видно, що найбільший вміст гумусу у ґрунтах досліджуваних біогеоценозів під байрачною лісовою рослинністю, а найменший в степовій цілині.

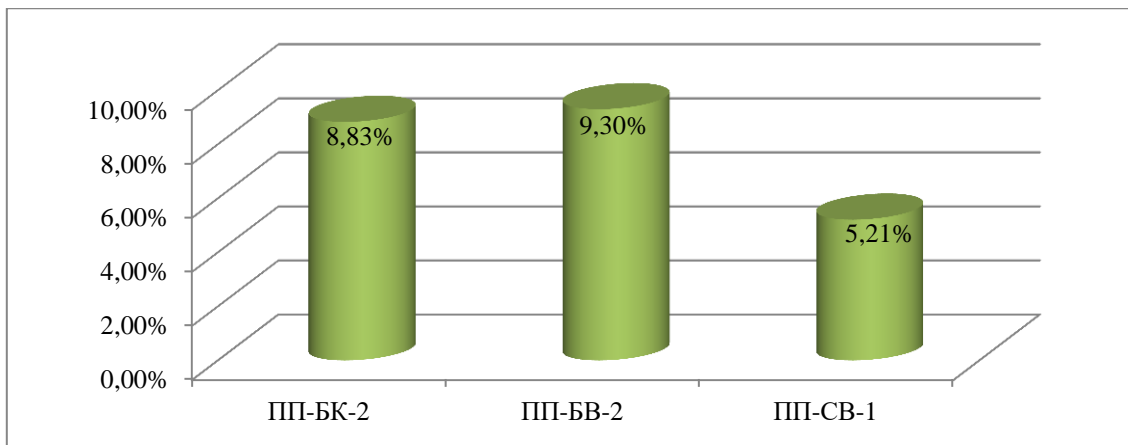

Рис. 1. Загальний вміст гумусу в горизонті Н₁ 0–10 см. чорноземів лісових та звичайних досліджуваних пробних площ

Згідно з даними Д. С. Орлова, чорноземи звичайні на ділянці степу Солонянського району Дніпропетровської області (як еталонні чорноземи) належать до малогумусових ґрунтів.

Лісові чорноземи під обома варіантами байрачних лісів належать до багатогумусових ґрунтів.

Висновки./Conclusions. На основі вивчення гумусового стану ґрунтів степової цілини, байраків Капітанівського та Військового на Дніпропетровщині можна зробити наступні висновки.

1. Вміст гумусу в верхніх горизонтах досліджуваних чорноземів змінюється від середнього (стєпова цілина) до високого (байраки).
2. Гумусовий горизонт на всіх пробних площах потужний, профільний розподіл гумусу поступово спадний.
3. Ступінь гуміфікації органічних речовин змінюється від високого і дуже високого (чорноземи лісові північного варіанту байраків і чорноземи звичайні степової цілини) до середнього (чорноземи лісові південного варіанту байраків).
4. Тип гумусу переходить від гуматного (стєпова цілина, байрак Капітанівський) до фульватно-гуматного (байрак Військовий).
5. Вміст негідралізованого залишку чорноземів на 3 пробних площах низький і середній.

6. Під впливом лісової рослинності в байраках гумусний стан лісових чорноземів покращується, а саме, загальний вміст та запаси гумусу в 20-ти см шарі змінюються від середніх до високих, а тип гумусу – від гуматного до фульватно-гуматного.

7. Наші дані підтвердили положення професорів О. Л. Бельгарда та А. П. Травлеєва, що ліси в степовій зоні, на відміну від лісової зони, позитивно впливають на властивості ґрунту, зокрема на їх гумусовий стан.

8. Отримані дані можуть бути використані в лісовому господарстві при збереженні, відновленні природних, та створенні штучних лісів в умовах степу.

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЕВНИХ НАСАДЖЕНЬ СКВЕРУ КВІТКА КРИВБАСУ

Бурлаченко Ксенія Володимирівна

студентка

Комарова Ірина Олександрівна

к.б.н., доцент

Криворізький державний педагогічний університет

Вступ. / Introductions. Кривий Ріг входить до найбільших промислових міст України, яке характеризується високим рівнем трансформації біогеоценотичного покриву під впливом гірничо-видобувної та металургійної промисловості. Такі екологічні умови вимагають підвищеної уваги до асортименту деревно-чагарникової рослинності, яка входить до переліку основних видів в озеленення міста. Загальновідомо, що зелені насадження відіграють надзвичайно важливі функції у нормальному функціонуванні урбоєкосистеми. Вони значно впливають на можливість організації повноцінного відпочинку жителів міста, формують естетичний каркас міста, покращують його архітектурно-художню зовнішність та якість міського середовища.

Пріоритетом досліджень сьогодення є пошук видів рослин, які здатні існувати в умовах значного забруднення та характеризуватися не тільки стійкістю до несприятливих чинників, але й високою ефективністю утилізації пилу та хімічних токсичних речовин, що негативно впливають на здоров'я людей.

Особливої актуальності це набуває при створення сучасних парків та скверів на території міста.

Основою такого переліку можуть слугувати проведені дослідження в межах існуючих рекреаційних зон з детальною інвентаризацією видів зелених насаджень.

Мета роботи. / Aim Встановити сучасний видовий склад, конфігурації та стан деревних насаджень скверу Квітка Кривбасу

Матеріали та методи./Materials and methods Для визначення видового складу деревних видів використали метод польових маршрутних досліджень. Таксономічна належність та екологічна характеристика рослин надана із залученням таких видань: «Анотований список урбанофлори Кривого Рогу», «Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Визначення морфометричних характеристик – діаметра стовбура, на висоті 1,3 м від кореневої шийки та висоти рослин, здійснили впродовж вегетаційного сезону 2023 року маршрутно-візуальним методом. Рослини з діаметром стовбура менше 5 см не враховувались (Інструкція з інвентаризації зелених насаджень..., 2002).

Об'єктом дослідження були деревні рослини скверу Квітка Кривбасу.

Результати та обговорення./Results and discussion

Територія скверу Квітка Кривбасу розташована в Саксаганському районі міста поблизу вулиці Підбільського. Даний адміністративний район міста Кривий Ріг розташований на північ від його центра. Здебільшого розташований на лівому березі річки Саксагань. На півночі межує з Покровським районом; на сході Довгинцівським; на півдні з Металургійним; на заході з Центральним Міським. Кількість вулиць, проспектів 141, їх загальна довжина 126 393,8 м. Це найменший за площею і найбільший за населенням район міста. Територію району прикрашають парк в районі площі Володимира Великого та на проспекті Миру, сквери, які розташовані поблизу житлових мікрорайонів. Саме такий сквер ми взяли в якості території дослідження, адже мікрорайон «Ювілейний» відносять до одного з найбільших в районі.

Ідея будівництва скверу Квітка Кривбасу виникла у головного архітектора Анатолія Сайковського у 1984 році. Саме в той час завершилось будівництво першого в місті супермаркету «Кривбас» та з'явилася необхідність облаштувати пішохідну зону для відвідувачів магазину. Дана конструкція символізувала багатство криворізьких надр і була виконана протягом пів року за рахунок гірничозбагачувальних комбінатів міста. Саме тому вони були зазначені на стінах конструкції (рис. 1).

Територія скверу кілька разів була реконструйована. Загальний сучасний стан скверу задовільний, хоча на території газону, який прилягає до архітектурної забудови заплановано будівництво чергового розважального центру. Звичайно це знижує естетичну цінність скверу та зменшує площу для відпочинку містян. Рекреаційна функція, яку виконує сквер таким чином порушується.

**Рис. 1 Фото початкового виду Квітки взято із інформаційного ресурсу
«Весь Кривий Ріг»**

На території скверу розташовані як деревні насадження так і чагарникові та невеликі за площею квітники. В якості об'єкту дослідження ми обрали деревні види рослин скверу Квітка Кривбасу, визначили їх сучасний видовий склад, конфігурації та стан.

Загалом для скверу характерні змішані хвойно-листяні гупові посадки дерев, які різні за віком. Найбільші за віком ялини сизі (*Picea glauca*) і їх найбільша кількість – 12 екземплярів. Висота дерев коливається від 6 до 12 метрів з діаметром стовбура від 8 до 34 см. Даний вид проростає в композиції із ялиною європейською (*Picea abies*). Ймовірно, що саме ці види рослин, які були посаджені при будівництві скверу. Загальний стан цих рослин задовільний (рис. 2).

Також до «старожилів» скверу можна віднести липу серцелисту (*Tilia cordata*) – 4 екземпляри. Стан добрий, висота 15 метрів, діаметр 34 см. Берест гладкий (*Ulmus minor*) – 6 штук, стан добрий, висота до 18 метрів, діаметр до 28 см. Гіркокаштан звичайний (*Aesculus hippocastanum*) – 8 штук, стан добрий, висота до 15 метрів, діаметр до 35.

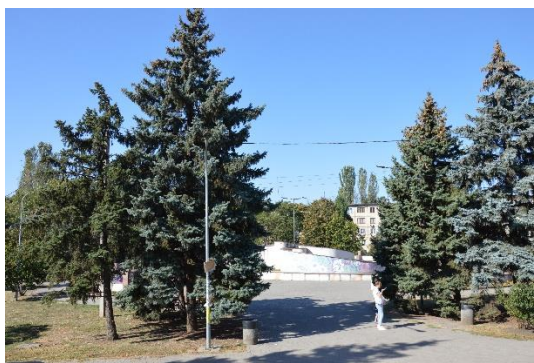

Рис. 2. Сучасний вид скверу Квітка Кривбасу.

Також до дерев, які тривалий час проростають на території скверу можна віднести горобину звичайну (*Sorbus aucuparia*) – 14 штук, з висотою до 6 метрів та діаметром стовбура 10 – 15 см, стан добрий. Та ясен зелений (*Fraxinus excelsior*) – 3 шт. з висотою до 7 метрів та діаметром від 12 до 18 см, стан добрий. До молодих насаджень, які найімовірніше були зроблені під час останньої реконструкції у 2016 році, можна віднести катальпу бігонієвидну (*Catalpa bignonioides*) – 3 екземпляри з висотою висота до 4 м та діаметром стовбуру 12 см, стан добрий. Надзвичайно декоративну рослину церсис канадський (*Cercis canadensis*) – 6 шт. з висотою до 3 метрів та діаметром 8-15 см, стан добрий.

Береза бородавчаста (*Betula pendula Roth*) – 10 екземплярів з висотою від 4 до 7 метрів та діаметром від 8 до 15 метрів – це єдині деревні рослини, стан яких задовільний. Загалом потрібно відмітити, що берези чутливо реагують на забруднення атмосферного повітря та дуже часто мають сухі гілки всередині крони або, навіть, цілі верхівки.

Через свої особливості в рості та розвитку складно визначити час висадки айланту найвищого (*Ailanthus altissima*), якого зафіксовано 5 штук з висотою від 20 до 25 м та діаметром від 38 до 42 см, стан добрий. Зазначаємо, що дану рослину внесено до "Переліку чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів", з відповідною заборонаю використовувати його для створення та відновлення лісів та полежахисних смуг в Україні про що свідчить наказ Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України № 695/39751

від 05.05.2023 року.

Висновки./Conclusions Оскільки дані про види рослин, які були висаджені при закладці скверу відсутні, то вважаємо за необхідне проведення подібних досліджень з метою створення бази даних видів рослин, які можна рекомендувати для озеленення міста. Відмічаємо, що *Betula pendula Roth* не придатна для використання у парках та скверах. Вона втрачає свої декоративні властивості через надмірну кількість сухих гілок, які з'являються навіть у молодих рослин. Можна рекомендувати для озеленення міста *Tilia cordata*, *Sorbus aucuparia*, *Catalpa bignonioides*, *Cercis canadensis* – рослини, які мають високі декоративні властивості та стійкість до забруднення атмосферного повітря. *Picea glauca* та *Picea abies* використовують в озелененні, але необхідно враховувати, що це хвойні рослини, які потребують достатнього зволоження ґрунту.

ПАВУКИ-ВОВКИ (LYCOSIDAE, ARANEI, ARANIDA, ARTHROPODA)

ЗАКАЗНИКА «КОЗАКОВА ДОЛИНА»

Венгринюк Ігор Васильович

аспірант кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Сіренко Артур Геннадійович

доцент кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Вступ Проведено дослідження фауни павуків-вовків (*Lycosidae*, *Aranei*, *Aranida*, *Arthropoda*) заказника «Козакова долина». Заказник являє собою природоохоронний об'єкт, що розташований на північній околиці міста Івано-Франківська (Україна) біля села Вовчинці на правому березі річки Бистриця. Територія заказника являє собою гіпсові пагорби Тортонського ярусу неогену, що круто обриваються в сторону річки, мають чисельні карстові кратери, печери, яри. Пагорби вкриті лісостеповою рослинністю – мають ділянки букового, мішаного, соснового лісу, чагарники, степові ділянки, кам'яністі розсипи, скелі та сільськогосподарські угіддя. Заказник створений для охорони геологічних пам'яток, фауни і флори, що включає низку рідкісних видів рослин і тварин.

Родина павуків-вовків (*Lycosidae*) одна з найбагатших видами родин ряду *Aranei*. На сьогодні відомо 124 роди і 2888 видів у світовій фауні. Павуки з цієї родини не майструють мисливських тенет, багато видів навіть не роблять лігва та гнізда. По способу полювання діляться на дві групи: волоцюги та нірники (ботріофіли). Волоцюги полюють вдень, швидко бігають по траві чи на поверхні землі, орієнтуються завдяки органам зору і нападають на жертву стрибками. До таких хижаків-волоцюг належать павуки-вовки з родів *Pardosa*, *Trochosa*, деякі *Alopecosa* та ін. Нірники живуть в норах і полюють вночі завдяки чутливим тактильним рецепторам. Під час полювання павук сидить біля своєї нірки і ловить жертв, що рухаються поруч або потрапляють в нору. Типові представники нірників – павуки з роду *Lycosa*. Істинними ботріофілами

є деякі види з роду *Alopecosa*, що прикривають вхід до нірки спеціальною кришечкою. Більшість павуків-вовків мають однорічний життєвий цикл і здійснюють копуляцію рано навесні. Тільки деякі види з роду *Trochosa*, зокрема виявлений нами на території дослідження вид *Trochosa terricola* Thorell, 1856 має два періоди копуляції на рік: осінній – у вересні та весняний – в квітні. Зимують молоді павуки, рідше субімаго чи імаго. Розвиток павуків-ботріофілів відбувається переважно 2 роки. Копуляція відбувається восени, зимують молоді павуки та запліднені самки. Самці після копуляції гинуть. Павуки-вовки живуть в найрізноманітніших біотопах – від арктичних пустель до екваторіальних лісів. Павуки-вовки зустрічаються переважно на ґрунті чи на каменях, вкрай рідко зустрічаються в траві, на кущах чи в кронах дерев. При цьому різні види павуків полюбляють різні типи ґрунту. Деякі види зустрічаються біля водойм, можуть бігати поверхнею води чи навіть пересуватися під водою. Деякі види павуків-вовків зустрічаються високо в горах. Статевий диморфізм павуків-вовків виражений слабо, що загалом не типово для павуків.

Матеріали і методи У цій роботі аналізувались збори павуків-вовків різних колекторів. Збір матеріалу здійснювався у 2000 – 2023 роках на території заказника «Козакова долина» щороку протягом теплого сезону методами «косіння» та ручного збору. Матеріал зберігався в 70 % етанолі. Визначення видів проводилось згідно роботи (Тищенко В. П., 1971).

Результати та обговорення У результаті дослідження на території заказника «Козакова долина» виявлено 20 видів павуків-вовків:

1. *Acantholycosa lignaria* (Clerck, 1757) - ♀♂, 2 екз., на мертвій деревині, вид з європейським темперантним ареалом.

2. *Alopecosa aculeata* (Clerck, 1757) - ♀♀♂, 3 екз., мох, лісова підстилка букового лісу, вид з голарктичним полізональним ареалом.

3. *Alopecosa pulverulenta* (Clerck, 1757) - ♀♀♂♂, 5 екз., лісова підстилка, каміння, скелі, узлісся букового лісу (на ґрунті), вид з транспалеарктичним полізональним ареалом.

4. *Alopecosa inquilina* (Clerck, 1757) - ♀♂, 2 екз., лісова підстилка,

узлісся букового лісу (на траві), вид з європейсько-казахстанським полізональним ареалом.

5. *Alopecosa mariae* (F. Dahl, 1908) - ♀♀♂, 3 екз., на каміннях, на скелях, вид з транспалеарктичним полізональним ареалом.

6. *Alopecosa schmidtii* (Hahn, 1835) - ♀♀♂, 4 екз., на каміннях, на скелях, на траві узлісся букового лісу, вид з європейським полізональним ареалом.

7. *Alopecosa trabalis* (Clerck, 1757) - ♂, 1 екз., на траві узлісся букового лісу, вид з європейсько-туранським полізональним ареалом.

8. *Alopecosa accentuata* (Latreille, 1817) - ♀♀♂♂, 6 екз., лісова підстилка, на каміннях, на скелях, на траві узлісся букового лісу, на траві степових ділянок, вид з транспалеарктичним полізональним ареалом.

9. *Alopecosa cuneata* (Clerck, 1757) - ♀♀♂♂, 7 екз., на каміннях, на скелях, на траві узлісся букового лісу, на траві степових ділянок, вид з євразійським полізональним ареалом.

10. *Alopecosa cursor* (Hahn, 1831) - ♀♀♂♂, 6 екз., на моху, на каміннях, на скелях, на траві узлісся букового лісу, на траві степових ділянок, вид з європейсько-кавказько-казахстанським ареалом.

11. *Arctosa cinerea* (Fabricius, 1777) - ♀♀♂♂, 5 екз., на гальці берега річки, вид з транспалеарктичним полізональним ареалом, були знахідки на березі річки Конго (Африка) – можливо випадково завезений.

12. *Pardosa lugubris* (Walckenaer, 1802) - ♀♀♂♂, 4 екз., на лісовій підстилці, вид з транспалеарктичним полізональним ареалом.

13. *Pardosa prativaga* (L. Koch, 1870) - ♀♀♂♂, 6 екз., на траві узлісся букового лісу, вид з євразійським полізональним ареалом.

14. *Pardosa pullata* (Clerck, 1757) - ♀♀♂, 3 екз., на траві узлісся букового лісу, на траві степових ділянок, вид з європейським полізональним ареалом.

15. *Pardosa amentata* (Clerck, 1757) - ♀♀♂♂, 8 екз., на траві узлісся букового лісу, на березі річки, на лісовій підстилці, вид з європейським

темперантним ареалом.

16. *Pardosa agricola* (Thorell, 1856) - ♀♂, 2 екз., на гальці берега річки, вид з європейсько-казахтанським полізональним ареалом.

17. *Piratula hygrophila* (Thorell, 1872) - ♀, 1 екз., на мохах в заболоченій місцині, вид з європейсько-сибірським полізональним ареалом.

18. *Piratula latitans* (Blackwall, 1841) - ♂, 1 екз., на траві узлісся букового лісу, вид з європейсько-малоазійсько-іранським полізональним ареалом.

19. *Trochosa spinipalpis* (O. P.-Cambridge, 1895) - ♀♀♂, 3 екз., на траві узлісся букового лісу, вид з транспалеарктичним полізональним ареалом.

20. *Trochosa terricola* Thorell, 1856 - ♀♀♂♂, 4 екз., на траві узлісся букового лісу, на траві степових ділянок, лісова підстилка, вид з європейським неморальним ареалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бублик І. М. До екології павуків (*Aranei*) екосистем Передкарпаття // Вісник Львівського університету. Серія біологія. – 1981. – 12. – с. 86 - 91.

2. Гірна А. Я. Антропогенна динаміка угруповань павуків (*Aranei*) ясенево-дубових лісів Верхньодністровської рівнини. Автореферат дис. ... к.б.н. Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.

3. Гірна А., Лєсник В. Аранеокомплекси річищ водотоків басейну Верхнього Дністра // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – 2002. Вип. 29. – с. 118 – 126.

4. Городков К. Б. Трехмерная климатическая модель потенциального ареала и некоторые ее свойства. II / К. Б. Городков // Энтомологическое обозрение. - 1986. – Т. LXV, № 1. – С. 134 – 146.

5. Емельянов А. Ф. Предложения по классификации и номенклатуре ареалов / А. Ф. Емельянов // Энтомологическое обозрение. – 1974. – Т. LIII, № 3. – С. 497 – 518.

6. Жуковец Е. М. Пауки (*Arachnida, Aranei*) Беловежской пуши. Минск,

2017. – 270 с.

7. Леготай М. В., Тарасюк Г. Д. Экологическое распределение арахнофауны Прикарпатья // Экол. насекомых и др. наземных беспозвоночных Сов. Карпат: Матер. межвузовск. конф. (окт. 1964). – Ужгород: Ужгородск. ун-т, Закарпатск. фил. ВЭО, 1964. – с. 54 - 59.

8. Положенцев П. А., Акимцева Н. А. Пауки (Aranei) лесных станций Закарпатья // Энтомологическое обозрение. – 1980. – Т. 59, вып.2. – С. 448 – 450.

9. Прокопенко Е. В. К изучению аранеофауны Карпат // Тези доповідей IV з'їзду Українського ентомологічного товариства. Біла Церква, 2003. – С. 91-92.

10. Тыщенко В. П. Определитель пауков европейской части СССР / Тыщенко В. П. - М.: Наука, 1971. – 235 с.

11. Koch L. Beiträge zur Kenntniss der Arachnidenfauna Galiziens. Kraków, 1870. – 56 s.

12. Nowicki M. Zapiski faunicze // Spraw. Kom. Fizyogr. – Kraków, 1869. Т. 3. – s. 145-152.

13. Nowicki M. Zapiski faunicze // Spraw. Kom. Fizyogr. – Kraków, 1870. Т. 4. – s. 15-19.

14. Wajgiel L. Spis pajaków // Sprawozdanie Komisji fizyograficznej s.k. Towarzystwa naukowego Krakowskiego: Materiały do fizyografii Galicyi. Kraków, 1867. – Т. 1. – s. 138-141.

15. Wajgiel L. Pajęczaki galicyjskie (Arachnoidea Haliciae). – Kołomyia, 1874. – 36 s.

16. Woźny M., Czajka M. Pająki (Aranei) Lwowa i jego okolic // Acta Univ. Wratislaviensis. – Prace Zool. – 1993. – V. 26, № 1496. – s. 65 - 84.

ПОКАЗНИКИ СТАТЕВОЇ ПОВЕДІНКИ САМЦІВ ЩУРІВ ПРИ ВЖИВАННІ ХАРЧОВИХ РОСЛИННИХ ОЛІЙ РІЗНОГО ВИДУ ТА ПОХОДЖЕННЯ

Сак Андрій Євгенович,

к.б.н., доцент

Антіпова Раїса Василівна,

старший викладач

Харківська державна академія фізичної культури

м. Харків, Україна

Вступ. Дослідниками доведено важливу роль харчування в функціонуванні репродуктивної системи. Має значення зміна звичного харчового раціону, складу та кількості окремих інгредієнтів, що може вплинути на потяг та тривалість статевого акту

Важливим провокуючим чинником розвитку репродуктивних порушень є надходження надлишку жирів з продуктами харчування.

Відомо, що ожиріння веде до еректильної дисфункції, що, в свою чергу, може приводити до чоловічого безпліддя. Більш важкі наслідки для репродуктивного потенціалу чоловіків має стан ожиріння на тлі діабету 2 типу.

Продукція сучасної кулінарії, особливо фаст-фуд, відрізняється все більшим вмістом жирів. Тому споживання жирів і олій значно виросло, і при цьому, як правило, не враховується їхній жирнокислотний склад. Разом з тим, слід відмітити, що існує різниця у фізіологічній функції окремих жирних кислот.

Жоден з харчових жирів не задовольняє повністю фізіологічним потребам людини і за своїм жирнокислотним складом далекий від ідеальної формули жирового харчування. Так, у соняшниковій олії, яку найбільш часто споживають в Україні, міститься 60% лінолевої кислоти від загальної кількості жирних кислот, однак відсутні інші незамінні жирні кислоти. Молочний жир має велику кількість пальмітинової кислоти (C16:0) – 26-29%, тоді як рекомендований вміст цієї кислоти не повинен перевищувати 15%. Серед

рослинних олій особливе місце займає пальмова олія, споживання якої з кожним роком зростає, хоча вона містить до 50 % пальмітинової кислоти.

У свою чергу відомо, що споживання надмірної кількості жирів викликає ожиріння, що часто призводить до розвитку атеросклерозу метаболічного синдрому та цукрового діабету 2 типу, а також порушує баланс статевих гормонів. Раціон з надмірним споживанням жирів є причиною і розвитку дисбактеріозу у щурів, негативних змін у печінці та сироватці крові.

Аналіз літературних джерел показав, що тривалий прийом в їжу рослинних жирів щурами протягом 6 тижнів призводить до збільшення маси тіла в динаміці і виникнення аліментарного ожиріння 2-3 ступеня. Показано, що споживання надмірної кількості жирів впливає на якість сперми, знижуючи рухливість сперматозоїдів, при цьому не впливаючи на інші параметри сперматозоїдів. У свою чергу зміна рухливості сперматозоїдів викликає невелике зниження потенціалу фертильності. Ці данні свідчать про те, що раціон з надмірним споживанням жирів може привести до погіршення фертильності самців щурів.

На даний час залишається нез'ясованим питання впливу хронічного вживання харчових рослинних олій різного виду (натуральна, гідрогенізована, рафінована) та походження (пальмова або соняшникова) на репродуктивну функцію чоловіків, зокрема на статеву поведінку. Зважаючи на неоднорідність популяції людей, а також обмежену можливість вивчення статевої поведінки людини з точки зору етичних проблем, більш доцільне досліджувати ці питання в експерименті.

Ціль роботи. Вивчення впливу хронічного споживання олії різної природи на показники статевої поведінки інтактних самців щурів.

Матеріали та методи. Експеримент проводили на 7-місячних самцях щурів популяції Вістар масою 230-280 г відповідно до національних «Загальних етичних принципів експериментів на тваринах» (Україна, 2001). Перед початком експерименту щури-самці рандомізовані на групи по 7 тварин в кожній.

До стандартного раціону тварин додавали пальмову олію («Delta Wilmar») (група «Пальмова олія»), соняшникову рафіновану олію (ТМ «Олейна», ДМЕЗ) (група «Рафінована олія»), маргарин "Запорізький молочний особий" (70%, ТМ «Щедро», Львівський жиркомбінат) (група «Маргарин») у дозі 3,0 г/кг маси тіла протягом 75 днів. Контрольна група отримувала стандартний корм (зернопродукти, гранульовані комбікорми, свіжі овочі) та питну воду *ad libitum*. В останній місяць експерименту самці раз на тиждень мали контакт з оварієктомованою рецептивною самкою для набуття сексуального досвіду. Аналізувалися результати останнього четвертого тесту.

Статеву поведінку досліджували 15 хв у парному тесті у присмерковий час. У тесті визначали кількість наближень самця до рецептивної самки, кількість садок, інтромісій та еякуляцій. Оцінювали часові показники: латентність садки, інтромісії, еякуляції, розраховували тривалість постеякуляторного інтервалу, коефіцієнт садки/інтромісії.

Отримані дані представлені як середнє арифметичне (\bar{x}) та його похибка (s_x). Розбіжності між групами вважали статистично достовірними при $P \leq 0,05$ за критеріями χ^2 для якісних та Q Данна для множинних порівнянь.

Результати і обговорення. Статеву поведінку самців щурів групи «Контроль» характеризувалась стабільними показниками та наявністю всіх складових. Інтромісії відбувались з частотою $(17,14 \pm 1,7)$ рази за тест. Кінцевого елементу спарювальної поведінки – еякуляції, за час тесту досягали 100 % щурів. Латентний період еякуляції був (704 ± 49) с, середня її кількість за час тесту складала $(1,0 \pm 0,0)$ од. Один самець у групі встиг розпочати другий тур парування.

При аналізі результатів статевої поведінки самців щурів групи «Пальмове масло» було встановлено, що показники залицяльної поведінки не відрізнялись від контрольних. В той же час спостерігалось зниження частки самців, спроможних до еякуляції до 86 %. Середня частота еякуляції становила $(0,57 \pm 0,20)$ од за тест ($P < 0,05$). Жоден з самців, що еякулював, не розпочав другий тур спарювання. Один самець з групи «Пальмове масло» мав

пригнічений вигляд та не реагував на рецептивну самку впродовж усього тесту.

Спарювальна поведінка у самців щурів групи «Маргарин» спостерігалась у 43 % тварин. У них було відмічено статистично значуще зменшення частоти ефективних копулятивних реакцій – інтромісій до $(5,0 \pm 0,6)$ од. у порівнянні з групою «Контроль» $(17,1 \pm 1,7)$ од. В цій групі за час тесту жоден самець не досягав еякуляції.

Наслідки вживання рафінованої рослинної олії виявились ще більш негативними для статевої поведінки, ніж маргарину. Поведінка самців групи «Рафінована олія» характеризувалась тим, що у них статистично значуще збільшувалась кількість елементів залицяльної поведінки: до $(21,6 \pm 1,6)$ од., у порівнянні з групою «Контроль» $(12,6 \pm 1,7)$ од. Також зростала кількість садок до $(5,3 \pm 0,7)$ од., у порівнянні з групою «Контроль» $(3,1 \pm 0,6)$ од. Елементи копулятивної поведінки спостерігали всього у одного самця з семи. При цьому кількість інтромісій у цього щура дорівнювала 8 од., що було у 2 рази менше, ніж середній показник у групі «Контроль». Кінцевого елемента статевої поведінки – еякуляції за час тесту він не досяг.

Таким чином, в групах «Маргарин» та «Рафінована олія» зменшується частка тварин з копулятивною поведінкою, активність якої знижується. Також зовсім пригнічується спроможність самців до еякуляції, а у групі «Рафінована олія» реєструється активація залицяльної поведінки.

Висновки. 1. Тривале споживання всіх застосованих жирів справляє негативний вплив на статево поведінку самців щурів. 2. Навантаження раціону щурів пальмовою олією мало найменший негативний вплив. 3. Уживання гідрогенізованої (маргарин) або рафінованої олії пригнічувало копулятивну активність та спроможність до еякуляцій.

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ГЛИБИННОГО КУЛЬТИВУВАННЯ МУКОРОВОГО ГРИБУ – ПРОДУЦЕНТА БЕТА–КАРОТИНУ

Сорока Владлена Володимирівна,

Магістр

Зубарева Інна Михайлівна,

к.т.н., доцент

Власенко Ольга Григорівна,

Зав. лаб. навч. лаб.

Дніпровський національний університет

ім. Олесья Гончара, м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Бета–каротин – один з найпоширеніших каротиноїдів, так як виконує різноманітні фізіологічні функції в живій клітині.. Як провітамін А, він інтенсифікує обмін речовин, позитивно впливає на ріст і зір у людей та тварин. Також відомі радіопротекторні, антимурагенні, протиракові, ювенільні та інші лікувальні властивості β –каротину. В організмі людини і тварин дана речовина не синтезується, а потрапляє в організм за рахунок продуктів харчування. Каротиноїди широко використовуються в різних сферах народного господарства: в медичній практиці, як профілактичні та лікарські засоби; в харчовій промисловості, як природні барвники; в сільському господарстві, як вітамінна добавка; у косметології для виготовлення косметичних засобів.

Таким чином, промислове виробництво каротиноїдних препаратів являється актуальною проблемою даного часу. Каротиноїди отримують хімічним синтезом і шляхом виділення з природних джерел – рослин та мікроорганізмів. Промисловим продуцентом β –каротину, являється гетероталічний муковий гриб *Blakeslea trispora*. При змішаному культивуванні різностатевих штамів цього гриба на спеціально підібраних середовищах вихід каротиноїдів складає 3–4 г/л. Одним із шляхів інтенсифікації даного процесу являється оптимізація поживних середовищ для вирощування продуцента на різних виробничих стадіях, особливо на стадії

основного виробничого культивування.

Мета роботи./Aim. Мета даної роботи полягає у вивченні процесу вирощування гриба *Blakeslea trispora* на ферментованій крохмалевмісній сировині різноманітного походження.

Матеріали та методи./Materials and methods. В ході роботи проводили глибинне культивування продуцента на рідких поживних середовищах. Процес вирощування грибної біомаси проводили згідно розробленої методики, по-стадійно. Контрольне ферментаційне середовище вміщувало відходи крохмале-патокового виробництва: 6 % кукурудзяного екстракту, що відповідає 0,24 %-ій концентрації азоту та 5 % зеленої патоки, що відповідає 0,15 %-ій концентрації вуглеводів. Для дослідних колб нами було запропоноване середовище, де в якості джерела вуглецю використовували вівсяне, кукурудзяне та гречане борошно, а в якості джерела азоту обрали соєве молоко та глютен, із об'ємними концентраціями 20; 30; 40 %, що відповідає концентраціям азоту 0,16; 0,24; 0,32 %. Дослідні і контрольні середовища вміщували 0,05 % KH_2PO_4 , 2 % кукурудзяної олії; рН середовища дорівнює 6,9–7. Крохмалевмісну сировину попередньо гідролізували за допомогою ферментних препаратів "Альфалат" та "Глюколат" вітчизняного виробництва Ладижинського заводу ферментних препаратів.

Результати та обговорення./Results and discussion. В результаті проведення всіх послідовних етапів експериментальної роботи, було виявлено, що в усіх дослідницьких варіантах спостерігався ріст та накопичення біомаси гриба *Blakeslea trispora*, а отже, і збільшення виходу цільового продукту β -каротину, у порівнянні із контролем. Було встановлено, що вівсяний, кукурудзяний та гречаний гідролізати однаково позитивно впливають на розвиток грибу *Blakeslea trispora* та на накопичення вторинного метаболіту грибу - бета-каротину. Вихід біомаси на середовищах з усіма видами гідролізатів і глютенем (джерело азоту) збільшився у порівнянні з контролем в 1,7 рази і досяг 3,2 г/100 мл. Активність продуцента по каротину найвища на середовищі, яке містить кукурудзяний екстракт та глютен і дорівнює

136000 мкг/100 мл, що майже у 2 рази перевищує значення активності у контролі. Експериментальні середовища з вказаними гідролізатами та соєвим молоком (джерело азоту) забезпечують накопичення біомаси і каротину на рівні контролю.

Кінетичні закономірності росту змішаної культури *Blakeslea trispora* вивчали на досліджуваному середовищі, яке містить гідролізат кукурудзяного борошна та глютену. Кінетика росту гриба *Blakeslea trispora* у вивчених умовах періодичного культивування характеризується кривою росту, що складається з: лаг-фази – до 1 години; фази прискорення росту – з 1 до 7 годин; фази лінійного росту – з 7 до 37 годин; фази утримання росту – з 37 до 56 годин; стаціонарної фази – з 56 до 97 годин; фази відмирання – після 97 годин.

Встановлено, що максимальна швидкість накопичення біомаси спостерігається до 61 часу після початку ферментації. За даною технологією, стадія культивування триває, в середньому, 100 годин. Враховуючи, що після 61 години ферментація стає малоефективною, її тривалість можна зменшити, в середньому, з п'яти до чотирьох діб. Це значно скоротить неефективну експлуатацію обладнання. Використання запропонованого середовища для культивування гриба *Blakeslea trispora*, дає можливість отримати найбільший показник накопичення біомаси – 2,692 г / 100 мл в районі 58 години, а максимальне накопичення бета-каротину 67,667 мг / 100 мл спостерігається близько 78-96 годин.

Висновки./Conclusions. Таким чином, для промислового використання можливо запропонувати поживні середовища із глютенем у вівсяному, кукурудзяному або гречаному гідролізатах для глибинного культивування *Blakeslea trispora* на стадії основного виробничого культивування.

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ОЧИСТКИ СТІЧНИХ ВОД ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ

Яловенко Олена Ігорівна

доцент

Неїжсал Анна Олександрівна

студентка

Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. В сучасному світі принципи організації людської діяльності мають великий вплив на оточуюче середовище. Одним із найбільш критичних аспектів цього впливу є негативний вплив на водні ресурси. Збереження водних об'єктів та забезпечення високої якості води стають актуальними завданнями сучасності. Незважаючи на швидкий розвиток технологій, проблема забруднення стічних вод різноманітними речовинами в процесі переробки олії залишається актуальною. У цьому контексті, пошук ефективних рішень для збереження та охорони водних ресурсів є надзвичайно важливим завданням, яке потребує нашої уваги та спільних зусиль.

Ціль роботи. Визначення найбільш ефективних технологій очищення стічних вод на основі аналізу існуючих методів, впроваджених практику чи розроблених нових.

Станом на сьогоднішній день, виробництво олії в Україні, є не тільки традиційною галуззю виробництва, а й потужним агропромисловим комплексом, який об'єднує виробників насіння та олійно-жирової продукції. Підприємства олійно-жирової галузі можна умовно поділити на декілька категорій:

- 1) підприємства, що виробляють олію(олієжирові та олієекстракційні комбінації);
- 2) дрібні виробники в компаніях, де олія не є цільовим продуктом;
- 3) виробники олієжирової продукції (маргаринові заводи, миловарні

комбінати).

Однак, всі підприємства олійного виробництва, є значним споживачем води і, відповідно, виробником великої кількості стічних вод. Стоки рослинноолійного заводу здатні створити екологічні проблеми, через високий вміст в них різноманітних органічних речовин. Застосування існуючих методів очищення жировмісних стічних вод не є економічно вигідним, так як вони не дають достатнього ефекту очищення і призводять до утворення нових відходів, що потребують додаткової утилізації [1, 2].

Технологія очистки стічних вод повинна вирішувати наступні задачі: видалення механічних домішок та завислих речовин, видалення розчинених забруднювачів та усунення токсичності забруднюючих речовин. Очистка стічних вод зазвичай включає первинне та вторинне очищення, проте в деяких випадках і третинне.

Станом на сьогоднішній день, для очистки стічних вод олієжирової промисловості найбільш популярними є наступні методи: флотація зі спалюванням відходів виробництва (країни Західної Європи), хімічні реагентні методи (США, Німеччина), двоступенева очистка (Італія). В Україні, як правило, переважають реагентні класичні фізико-хімічні методи очищення стічних вод (напорна флотація, розкислення, використання хлористого кальцію).

Використання флотації як методу очистки соапстоків може бути неефективним через деякі причини. Соапстоки мають тенденцію утворювати стійку піну на поверхні води, яка значно ускладнює процес очищення. Ще одна проблема, з якою можна зіткнутись при використанні методів флотації - низька щільність стоків, що ускладнює їх відокремлення від води за допомогою флотації. Однак найголовнішим недоліком флотаційного методу є недостатнє очищення та потреба у доочищенні [1]. У зв'язку з цим, для досягнення ефективного очищення стічних вод від соапстоків, часто застосовують комбіновані методи, які включають флотацію разом з іншими процесами, такими як фільтрація або адсорбція на активованому вугіллі.

Дослідження з застосування комбінованих методів очищення стічних вод підтвердили ефективність флоатації в поєднанні з відстоюванням як найефективнішої технології. Використання цих методів привело до зниження вмісту жирів у стічних водах у 10 і більше разів, мила – в 4-5 разів [3].

Згідно досліджень флоатаційне очищення показує вищу ефективність видалення органічних забруднюючих речовин із стічних вод, у зв'язку з ефективною адсорбцією мила та жирів на поверхнях суспендованих твердих частинок гідроксидів металів, утворених при коагуляції, і їх наступній флоатації на поверхню рідини та утворення флоатаційного шламу [4].

Для очищення стічних вод від переробки соапстоків від органічних забруднюючих речовин після попереднього очищення фізико-хімічними методами можна застосувати аеробний біологічний процес.

Також відомими є технології очищення стічних вод з використанням коагуляції. У дослідженнях [5] розглядають метод з додаванням коагулянту $Al_2(SO_4)_3$ та наступною флоатацією.

При початковому значенні ХСК - 1800 мг/дм³ досягалась ефективність видалення органічних речовин на 98% і забезпечувалась якість очищених стічних вод, допустима для скиду у природну водойму [5].

Висновки. На підставі аналізу розглянутих методів, можна зазначити, що найбільш ефективними методичними підходами щодо очистки стічних вод є комбіновані технології, як наприклад технологія попереднього локального очищення соапстоків.

Використання цієї технології дозволяє здійснити очищення виробничих стічних вод від забруднюючих речовин до нормативних вимог при скиданні у систему водовідведення міста. Доцільно використання фізико-хімічних методів для локального очищення виробничих стічних вод: усереднення стічних вод з використанням аерування; в якості реагента-осаджувача - карбонатом кальцію, а коагулянта-сульфат алюмінію; флоатацію доцільно проводити з подачею повітря через пористі матеріали з подальшим відокремленням пінного шламу й осаду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Sabliy L. (2013) Physico-chemical and biological treatment of highly concentrated wastewater [Monograph]. Rivne: NUVGP. [in Ukrainian]
2. Sabliy L., Zhukova V., & Epishova L. (2021). Problems of preliminary local wastewater treatment of oil production and their effective solution. Problems of water supply, drainage and hydraulics, 35. 48-55. <https://doi.org/10.32347/2524-0021.2021.35.48-55>
3. Machigin V. S., Shcherbakova L. N. & Yakovlev V. I. (2010). Innovative membrane technologies for the treatment of soap and fat containing wastewater.
4. Chatoui M., Lahsaini S., Souabi S., Bahlaoui M., Jada A. Removal of Wastewater Soaps by Coagulation Flocculation Process. Journal of Colloid Science and Biotechnology. 2016, 5(2). P. 212-217. doi:10.1166/jcsb.2016.1148.
5. Мальований М., Дячок В., Сахневич Я. Аналіз перспектив очищення стоків харчових виробництв. Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. 2008, 5. С. 72–75

MEDICAL SCIENCES

‘FAGFUR’, ‘CERAMICS’, ‘PORCELAIN’ – WHICH ONE IS RIGHT?

Shupiatskyi Illia,
associated professor, PhD
Bazun Yana,
Second year dentistry student
Kyiv international university
Kyiv, Ukraine

The first dental porcelains were mixtures of kaolin, feldspar and quartz and their composition was fundamentally different from earthenware, stoneware and household porcelain. It was not until 1838 that Elias-Wildman produced dental porcelain that in terms of its transparency and colouring was somewhat similar to natural teeth.

Kaolin is an aqueous aluminosilicate ($\text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 2\text{SiO}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$) and acts as a bonding agent to imitate unfired porcelain. Kaolin is opaque, even if it is present in small quantities, so the first dental porcelains lacked the necessary transparency. Kaolin was thus excluded from dental porcelain, which today is feldspar glass with crystalline quartz inclusions.

Quartz remains unchanged during the firing process and acts as a hardening component of the composition. It is present as a fine crystalline dispersion in the glass phase resulting from the melting of the feldspar. When the feldspar melt cools down, a glass matrix is created.

Feldspars are mixtures of potassium aluminosilicate ($\text{K}_2\text{O} \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 6\text{SiO}_2$) and sodium aluminosilicate ($\text{Na}_2\text{O} \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 6\text{SiO}_2$), also called albite. Feldspars are natural minerals and the ratio of potash (K_2O) to soda (Na_2O) contained in them may vary markedly. This influences the properties of the feldspar - the soda lowers the melting point of the feldspar, and the potash increases the viscosity of the molten glass.

When firing porcelain, there is always the danger of excessive pyroplastic fluidity, which can lead to melting of corners and loss of shape of the fired crown. In order to prevent this phenomenon, sufficient amounts of potash must be present in the composition of the dental ceramics. These alkaline oxides are usually present in feldspar, but they can be added to the blend as carbonates to ensure the correct ratio of potassium and sodium ions.

The porcelain powders used by dental technicians are not a simple mixture of ingredients. These powders have already undergone one firing process. A manufacturer of dental ceramics mixes the ingredients, adds metal oxides to the mixture.

The firing temperature of the common porcelain masses for metal-ceramics does not exceed 980°C. The firing temperature is considerably lower than the melting point of the alloys used (1100 - 1300°C).

The use of porcelain in dentistry dates back to 1774, when the French pharmacist Alexis Duchateau considered replacing ivory in dentures with porcelain. Ivory, being porous, absorbs oral liquid, so it has a dirty colour and becomes unhygienic. With the help of porcelain makers from the Guerhard factory in Saint Germain-en-L, she succeeded in having the first porcelain denture made for herself. This was an outstanding achievement, even though the porcelain shrank considerably during the firing process. The first dental porcelain was a mixture of kaolin, feldspar and quartz and differed fundamentally from earthenware, earthenware and domestic porcelain in its composition. It was not until 1838 that Elias Wildman produced dental porcelain that was remotely similar to natural teeth in terms of transparency and colouring. Kaolin is an aqueous aluminosilicate ($Al_2O_3 \cdot 2SiO_2 \cdot 2H_2O$) and acts as a binding agent, allowing the modelling of unfired porcelain. Kaolin is opaque, even if it is present in small quantities, so the first dental porcelains lacked the necessary transparency. Kaolin was therefore excluded from dental porcelain, which today is feldspar glass with crystalline quartz inclusions.

Ceramics (Greek, *keramike*: pottery, from *keramos*: clay) are products and materials obtained by sintering clays and their mixtures with mineral additives, as

well as oxides and other inorganic compounds. Dental ceramics include porcelain . Porcelain is a ceramic product obtained by roasting porcelain mass, prepared from the basic ingredients of kaolin, feldspar, quartz and dyes. The properties of porcelain depend on many factors. The main ones are the chemical composition of the components, the degree of their grinding (dispersion), temperature and the firing time. Porcelain refers to a group of materials, which is a mixture containing clay substances (the word "ceramic" comes from the Greek *keramos* - potting clay). In this mixture, kaolin, as the clay material, plays the main role of a binder that binds the filler particles, quartz. Both of these substances form the solid base of porcelain, the individual grains of which are cemented during firing by a third element, feldspar.

Porcelain belongs to the department of pottery (see Pottery) with a skull impermeable to liquids; from stone products (*grès*) it differs in transparency, or translucency. However, it is not possible to draw a sharp line here, and in determining the transparency it is necessary to specify the thickness of the skull and the intensity of the light source, because low-coloured stone products and some feldspathic earthenware with a high content of feldspathic feldspar are characterized by a glossy or transparent colour. as low-coloured stone products and some feldspar faience with a high content of fins have a relative translucency in thin layers, and on the other hand, any F. becomes opaque when the thickness of the skull is sufficiently increased. The same must be said of the general feature of this department of articles, namely, the impermeability of their skull to fluids. Therefore, the difficulties that exist in determining the type of ceramic products, which are very important in some cases (e.g. for customs purposes), can be accurately resolved only when we take into account not only the above mentioned features, but also all other physical and chemical properties of the skull and glaze that would reveal to a specialist ways of producing the product. In appearance, F. is in the form of white or coloured mass, covered or not covered with icing (*biscuit*). In technology, according to the methods of preparation are distinguished between hard and soft F. Both names correspond to the degree of resistance of the glaze and the skull to the mechanical action and at the same time the degree of permanence at high temperatures. A. Hard F. [General

information about its composition and properties see also in article Pottery, Clay and Glaze.] According to the kind of products made from it, partly determining the ways of its production, can be divided into: 1) Servizny F. - for the preparation of tableware and artistic ornaments; 2) F. for building (architectural) objects; 3) F. for technical purposes, which include: laboratory and factory ware; equipment for electrical appliances, to cover the surface of grinding machines requiring special hardness; 4) porcelain biscuit - satin mass, not covered with glaze, used mainly for sculpture and other decoration

1) Servezny F. by the composition of the mass is a mixture of kaolin and feldspar melts in the form of silica (quartz) and feldspar, which together are as antiplastic substances, and sometimes part of the alkaline feldspar melts are replaced by lime. In very rare cases, kaolin is partially replaced by magnesite or talc. The dough for this F. must have the following qualities: 1) sufficient plasticity for convenient moulding and shaping; 2) be so refractory that the products are not deformed during sintering and glazing a very refractory glaze (1300-1400°); 3) after firing on high heat acquire the greatest transparency and whiteness with only a very slight yellowish tint. Of all the clays only kaolin meets these requirements. In technology it is meant not natural kaolin, as it is found in deposits, but kaolin that is selected and washed with water, i.e. it is used as plant material. Pure kaolin is a kaolin that contains not more than 5-6 % of silica in quartz and sand and ca 1% of alkali; to such purity kaolin is brought by blanching and in this form it is a fat to the touch white powder, sometimes with light greyish, yellowish or reddish shade. According to the quantity of impurity, the kaolin variety has different names - with content of ca. 5% of alkalis, which it contains as feldspar and mica, it is called alkaline kaolin, with content of 2% or more of ferric oxide it is called ferruginous, when the quartz admixture reaches 2% - siliceous. Such kaolins are used for lower product grades, if it is not considered profitable to wash them to get rid of excessive amounts of quartz and feldspar. In the same time we should remember that kaolins containing more than 1,3% iron oxide (Segeer, 1879) cannot be used for the first grades, because the removal of iron oxide is not achieved by distillation. At the

content of iron oxide about 2% the skull receives a greenish-blue shade from formation of a double silica compound of iron oxide and potassium, which for good F. is considered intolerable.

Relatively minor variations in the composition of kaolin already have important consequences when applied to the case. A rational analysis of kaolin is necessary, in which kaolin is divided according to its structure, i.e. into quartz, sand, feldspar, mica, etc. and into kaolinite (Seger, "Gesammelte Schrifte", B., 1896). Such knowledge of the composition serves as a starting point and a guide for ductility tests and test firing composed dough with melted and anti-plastic substances (quartz, feldspar, pegmatite, carbon lime salt [chalk], broken porcelain sponge, etc.).

The following table presents the composition of the raw dough of hard F. more well-known plants, according to Seger's research

Preparation of porcelain dough and mashing. The raw materials are milled with water after pre-sampling. The raw dough is measured either by dry grinding, as in Limoges, or by grinding the raw materials with water, each one separately, drained and mixed together as a thick liquid (see Faience). Whatever the method of grinding and measuring, the finished liquid dough is carefully filtered through a sieve and in some cases purified from the iron oxide it contains (by electromagnets) and finally compacted in filter presses (see Earthenware). Before shaping the compacted dough is rolled into lumps or rolls and exposed to curing and festering for a relatively long time in a damp place. Then just before shaping the dough soaked with water, if it is not wet enough, and kneaded on furrow runners or in Fore's machine and then rolls by hand (see Earthenware).

Cutting the dough into products, or molding, due to the low plasticity of the mass for a solid porcelain is very difficult. In addition, the porcelain products in the firing to the temperature of sintering of the mass is in a softened state, why the walls of products under the pressure of their own gravity is easy to settle; therefore, we have to give different thickness of the parts of the product, increasing it in those places, which the product is based on during installation in the oven, and reducing the free. Then, a very important circumstance is the uniform mass density of the skull.

Obviously, if it is uneven, the walls of the product in the softening will sit more in the less dense parts, and vice versa, which will cause distortion attached to the shape. Consistent density of the mass is achieved by thorough and continuous kneading of the mass of dough and forming methods, which avoid uneven pressure on the product walls, so as not to produce a compacted mass in one place more than another. Moulding techniques of hard F. in general the same with moulding of feldspar thin faience (see), and therefore here are limited to a few brief remarks relating exclusively to the hard F. Manual moulding in gypsum moulds requires particularly careful preparation of the mass in the form of plates of appropriate thickness and other dimensions to fill all the bends in the interior of the gypsum mould. Such workpieces, in order to avoid tearing, due to the low plasticity of the dough, when transferred into the mould, are prepared on a linen or the leather backing. Once the plate is placed on the mould, the fabric or leather is removed, and the mould is finally filled by gently pressing with a wet sponge. When the product dries and is removed, the moulding is completed by finishing and removing the foam from the seams in the case of complex split moulds.

The hand turning on the rotary potter has that peculiarity, that with low plasticity of the dough the walls of products can not be cut to the proper thickness (obviously, in this case there can be rare exceptions) and almost always made thicker for stability when rotating, which changes the shape of the surfaces; therefore, to give the proper shape the product is dried until it gets hard enough to be able to use it for additional processing. Secondary turning is carried out both on conventional vertical foot- or motor-driven machines, as well as on horizontal ones such as the wood and metal lathe. Steel tools, similar to lathe chisels, with sharp blades of various kinds, are used for turning. In secondary processing, it is observed that the surface of the object should be of proper humidity, for a too dry workpiece becomes brittle, and therefore it is moistened as necessary with a sponge. The processing is completed by polishing with steel or horn plates.

The processing on rotating machines by means of a mould and a caliber differs from the shaping of thin earthenware (see) only in the fact that it is always preceded

by the preparation of preliminary layers for filling the mould and turning by means of a caliber for more open workpieces. For hollow and deep articles the blanks match the depth of the cavity, in the form of a hood (housse), which must be given a very regular shape with a smoothed surface. To finish the surface of the workpieces, it is often necessary to rework them after they have dried sufficiently (see above). For dressing flat open items (plates, etc.) also use a mechanical method of cutting, arranged for the first time Foam (Faure) in Limoges. In this method of separating the product in four steps: 1) molding the preliminary plate (crouete), 2) centering the plate on a plaster mold, 3) cutting the outer surface through the caliber, 4) rounding and smoothing the edges of dishes. The capacity of the Faure method is up to 60 plates per hour. Molding on a rotary machine with a caliber is the most popular method for making porcelain ware. Molding by casting liquid dough. Finishing of very thinned porcelain articles, narrow-necked long vessels, retorts, etc. is almost impossible to produce on rotary machines due to unsteadiness and brittleness of the mass. Method of casting liquid dough is described in article Faience, its application to F. does not represent any features.

Drying of molded solid F. made almost exclusively in the molding workshops on the shelves, heated by conventional methods, or in drying devices.

Applying glaze on the surface of products has the feature that the dried products in order to solidify the mass of the skull and give it a proper porosity are subjected to a low firing, about ca. Firing this should rather be considered as a continuation of drying, because some products can be covered with glaze and without the use of this technique. The pre-firing is done by taking advantage of the heat lost in the upper tier of the kiln and should be done only to such an extent as to give the skull the proper strength; too strong firing reduces the porosity of the surface and can make the skull less able to receive the glaze. To protect products at a weak firing from soot and ash - use muffles or so-called kapsels (see below), placement of products in kapsels does not represent a special difficulty, since the mass of the skull remains during the firing in a solid and porous state.

ЩЕПЛЕННЯ ПРОТИ «ДИТЯЧИХ» КРАПЕЛЬНИХ ІНФЕКЦІЙ (КІР, ПАРОТИТ, КРАСНУХА): ОГЛЯД СТАТИСТИКИ

Безерко Тетяна Михайлівна,
Студентка

Рудан Іванна Василівна,
Асистент кафедри, доктор філософії (PhD)
Буковинський Державний Медичний Університет
м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Насамперед пригадаймо, що таке щеплення КПК це концентрація живих вакцинних штамів вірусів кору, паротиту та краснухи. Після введення препарату в організм людини відбувається активізація імунної системи. Захисні сили спрямовані на виявлення, розпізнання і знищення чужорідної речовини. Серед вакцин можна виділити:

- монокомпонентні - недоліком яких є необхідність багаторазових ін'єкцій, оскільки змішувати окремі препарати від трьох інфекцій в одному уколi строго заборонено
- двокомпонентні (кір-краснуха або кір-паротит) - недоліком є необхідність обов'язкового додаткового введення третьої вакцини, якої бракує
- трикомпонентні - більш кращий варіант, оскільки потрібно 1 укол.

Розберемо кожен «дитячу» крапельну інфекцію окремо. Першим розглянемо кір – небезпечна хвороба, яка є загрозою для невакцинованих дітей та дорослих. Вона передається повітряно-крапельним шляхом і є надзвичайно заразною. З 10 нещеплених людей, які контактували з хворим, 9 захворіють. Характеризується гострим початком з підвищенням температури до 40° С, нежиттю, чханням, головним болем, появою білих плям на слизовій оболонці щік, висипом на тілі, яка виникає за вухами і поширюється спочатку на тіло, а потім на верхні і нижні кінцівки. Також важливо знати про таке рідкісне ускладнення після кору як підгострий склерозуючий паненцефаліт. Його особливістю є те, що воно проявляється через 7–10 років після, власне, інфікування на кір. Це фатальне ускладнення — воно вражає центральну

нервову систему, призводить до важкої інвалідності та смерті.

Тепер проаналізуємо паротит, або ж як кажуть в народі свинка, це небезпечне інфекційне захворювання, при якому уражаються залози зовнішньої і внутрішньої секреції (підшлункова, слинні, насінники) і центральна нервова система. Переважно хворіють діти від 3-х до 13-ти років. До характерних ознак запалення слинних залоз належать біль в області верхньої щелепи і вуха, сухість у роті, неможливість пережовувати їжу. Може викликати менінгіт, енцефаліт та глухоту; крім того в хлопчиків ця інфекція в майбутньому може призвести до безпліддя.

І на останок краснуха – вірусна хвороба, яка вражає дітей та рідше дорослих. У разі виникнення захворювання в період вагітності, виникають важкі ускладнення у плода: відсутність слуху чи зору, дефекти розвитку серця і головного мозку, вади м'язової і скелетної системи. У дітей проявляється у вигляді збільшення лімфатичних вузлів, фарингітів, кон'юнктивітів і висипом, яка з'являється на обличчі, а потім поширюється по всьому тілу.

Мета роботи./Aim. Метою даного дослідження було провести аналіз сучасних літературних джерел щодо вакцинація проти КПК.

Матеріали й методи./Materials and methods. Пошук джерел здійснено за допомогою науково-статистичної бази. Проведено огляд літературних джерел до липня місяця 2023 року, які стосуються щеплення проти «дитячих» крапельних інфекцій.

Результати і обговорення./Results and discussion. Імунізація дітей важливий процес для дитини й батьків, що регулюється на державному рівні, вона активізує захисні сили, спрямовані на синтез антитіл і лімфоцитів. При щепленні процес, доза вірусу, умови введення контролюються людиною. При виникненні побічних реакцій та ускладнень лікар забезпечить допомогу й запобіжить розвитку летальних наслідків. Як після вакцини, так і після перенесеної хвороби, формується стійкий імунітет. Але при застосуванні щеплення концентрація антитіл підтримується на стабільному рівні тривалий час.

Заразитися інфекцією малюк може до народження, перебуваючи в утробі матері. Після народження його імунітет слабкий, що відкриває мікробам доступ до організму дитини, тому і призначають трикомпонентну вакцинацію КПК.

КПК – це комбінована вакцина проти кору, паротиту й краснухи. Відповідно до українського календаря щеплень першу дозу вакцини роблять дитині в перший рік життя, а другу – у 6 років. Вакцину проти кору зареєстрували в 1963 році. До цього в США внаслідок хвороби помирало до 495 людей щороку. Понад 3 мільйонів інфікованих приблизно 48000 людей потребували госпіталізації, а 1000 людей отримували інвалідність через енцефаліти, які спричиняв вірус кору.

Наразі в Україні для щеплень КПК використовуються безпечні та ефективні вакцини «Пріорікс» та «М-М-Р II».

- Препарат «Пріорікс» виробляється в Бельгії, але в Україні він є найпопулярнішим. Відгуки про нього зустрічаються винятково позитивні.
- Препарат ММР-II виробляється в Голландії та викликає формування антитіл до інфекцій КПК, які зберігаються протягом 11 років.

За складом вони однакові, тож якщо людина отримала першу дозу однієї вакцини, то другу дозу вона може отримати тієї вакцини, яка є в наявності.

Також від **кору** багато лікарів рекомендують українську вакцину корову живу. Вона виготовляється з використанням білка перепелиного яйця. Виготовляється на території України та відрізняється низькою реактогенністю. Формування стійкого імунітету в 60% пацієнтів, а побічні ефекти було зафіксовано лише у 8%. Від **паротиту** найбільшою популярністю користуються жива вакцина паротиту та «Павівак», який випускається в Чехії. Основним його компонентом є курячий білок, тому даний засіб підходить не всім пацієнтам. Від **краснухи** фармакологічні компанії пропонують відразу кілька препаратів: французький «Рудівак», англійський «Ервевак», індійську вакцину інституту сироваток. Слід зазначити, що компоненти таких засобів характеризуються найбільшою реактогенністю. Тому від ін'єкції краще відмовитись при тяжкій реакції на неї у хлопчиків.

Іноземні та українські препарати практично не відрізняються за своєю ефективністю. Тому вибір конкретного засобу часто залишається за лікарями. Лише у приватних медичних закладах фахівці можуть запропонувати кілька варіантів препаратів. Остаточне рішення у разі залишається за батьками.

Щеплення від кору проводять уже понад 50 років, і за пів століття вакцини зарекомендували себе як безпечний та ефективний спосіб профілактики захворювання. Саме завдяки ньому вдалося знизити захворюваність на кір у десятки разів. Тільки з 2000 по 2016 роки ці вакцини зберегли 20,3 мільйона дитячих життів у всьому світі.

За 2023 рік рівень охоплення щеплень в Україні значно зменшився, порівняно з 2020 – 2022 рр. не дивлячись на те, що дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) доставив понад 650 тисяч доз комбінованої вакцини КПК на підтримку Національної програми імунізації в Україні. Але важко не поміти значний приріст щеплень в Україні за 2019 рік, це можна пояснити тим, що саме у 2017 – 2019 роках був зафіксований спалах кору. Й додатком до цього могло служити поширення нової інфекції COVID-19. Під час останнього спалаху кору померла 41 людина (з яких 25 – діти). Але такі спалахи циклічні й здатні повторюються приблизно раз на п'ять років, тож наразі Україна під ризиком нового спалаху.

Одна з наймасштабніших епідемій краснухи трапилась у США в 1964-1965 роках. Тоді захворіло 12,5 мільйонів людей, зокрема десятки тисяч вагітних жінок. У 11000 хворих стались викидні, 2100 новонароджених померли, 20000 малюків народились із синдромом вродженої краснухи. Це означає, що вони мали ушкодження мозку, порушення слуху та зору.

Наразі в Україні від початку року на кір захворіло учетверо більше людей, ніж за весь минулий рік, а це становить 43 випадки захворювання на кір (із них 21 – це діти до 17 років); за 2022 рік – зареєстрували 11 випадків. Також на заході країни зареєстровані випадки епідемічного паротиту. Такі дані наводить Центр громадського здоров'я. Основною причиною такої статистики є низький рівень охоплення щепленнями, оскільки зараз же понад 260 тисяч дітей

в Україні не мають планових щеплень від кору. А для формування колективного імунітету необхідно, щоб 95% населення мали імунітет до цієї хвороби. І цього краще досягти через вакцинацію. Адже хвороба часто має тяжкий перебіг, з розвитком ускладнень.

За даними Центру з контролю та профілактики захворювань США констатуємо, що 1–3 дитини з 1000, яка захворіє на кір, помирає від респіраторних або неврологічних ускладнень та 1 з 1000 випадків людина отримує гострий енцефаліт, який часто призводить до незворотних пошкоджень мозку.

Але сучасні батьки із настороженістю ставляться до вакцинації. Всесвітня павутина зробила доступною всю інформацію про недоліки цієї процедури. Наприклад, кір вважається умовно переможеною недугою. Менше 500 дітей на планеті хворіють на цю недугу, якщо їм не було зроблено вчасно КПК-щеплення. Побічні явища при цьому трапляються досить часто, що змушує батьків відмовлятися від вакцинації. Проте коли нещеплена людина зіткнеться з хворим на кір, паротит чи краснуху має високі шанси інфікуватися, з імовірністю 95% вона захворіє на кір, 98% (практично 100% !!!) – на краснуху та 40% – паротит. Коли на краснуху заражається вагітна жінка – це практично 100% гарантія того, що у малюка будуть проблеми зі здоров'ям. А якщо на паротит, то з ймовірністю в 25% відбудеться викидень. Тому Міністерство охорони здоров'я України радить при інфікуванні зробити екстрене щеплення в перші 3 доби після контакту. Якщо контактувала дитина, має перше щеплення, їй потрібно якнайшвидше ввести другу дозу вакцини. Якщо першу дозу дитина отримала нещодавно, то потрібно витримати інтервал в один місяць між дозами.

“Вроджена катаракта, глухота та вади серця — результат вродженої краснухи, якщо матір була невакцинована“. Тому щеплення проти краснухи важливий етап підготовки до вагітності, якщо ви не вакцинувались у дитинстві або маєте сумніви щодо історії щеплення.

Відмовляючись від цих щеплень, батьки малюка повинні розуміти, що

своїми діями вони піддають організм малюка можливого інфікування. Тобто незнання дорослих роблять дитину вразливою до вірусних патологій з високим ризиком розвитку ускладнень і навіть летального результату.

Звичайно ж, що під час війни, через відсутність доступу до чистої води, базових умов гігієни та медичної допомоги, перебування великої кількості людей одночасно у сховищах, тимчасових прихистках, підвищується ризик поширення інфекційних захворювань. Тож зараз у край важливо захистити від них себе і дітей, тобто вакцинуватися. Тому варто перевірити, чи вакцинована ваша дитина згідно Календаря і чи Ви самі вчасно отримали всі необхідні щеплення. Якщо у вас виникають сумніви, то слід щепитися від цієї інфекції.

Висновок./Conclusions. Отже, виконавши огляд літератури ми бачимо, що рівень охоплення щеплень в Україні за 2023 рік значно зменшився, тому для того щоб досягнути високого рівня охоплення вакцинацією першочергово необхідно досягти її серед дітей.

- Діти мають отримати два щеплення вакциною КПК: в 1 рік та в 6 років. Якщо дитина пропустила планове щеплення, потрібно наздогнати його якнайшвидше;

- Дітям старше 6 років, які не мають жодного щеплення КПК, рекомендовано ввести дві дози вакцини з інтервалом між ними не менше 1 місяця;

- Діти, які мають бронхіальну астму, цукровий діабет, муковісцидоз, онкологію, серцево-судинні чи інші хронічні захворювання, потребують щеплення в першу чергу, адже такі діти вразливіші до інфекцій, перебіг хвороби в них зазвичай важчий, а ускладнення — серйозніші.

Сподіваємося, що ми переконали вас перевірити, чи ви захищені від цих захворювань. Вакцинуйтесь й бережіть себе!

КОМП'ЮТЕРІЗАЦІЯ АНТРОПОМЕТРИЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ ПІДЛІТКІВ

Вовянюк Світлана Ігорівна,
к.б.н., доцент,
Козяр Василь Васильович,
к.м.н., доцент,
Колбасін Максим Олександрович,
студент,
Національний технічний університет України
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Фізичний розвиток – це комплекс морфофункціональних властивостей організму, який визначає запас його фізичних сил. Антропометричні характеристики – основний індикатор фізичного розвитку дітей і підлітків.

Оцінка антропометричних параметрів дитини проводиться на підставі «Норм зросту», які розроблені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). Ці норми рекомендовані, як міжнародний стандарт фізичного розвитку дитини в усіх країнах. Лікарі повинні їх використовувати для виявлення відхилень нормального розвитку та призначення, у разі потреби, додаткового обстеження і лікування.

Постійний моніторинг змін антропометричних параметрів дитини сприяє виявленню симптомів різноманітних захворювань на ранніх стадіях. Комплексна комп'ютерна програма здатна допомогти сімейному лікарю та лікарю-педіатру обчислювати, зберігати та аналізувати динаміку антропометричних параметрів дитини по індивідуальним графікам фізичного розвитку, що підвищить виявлення суттєвих відхилень показників від норми. Можливість розрахунку збалансованого раціону харчування за наказом МОЗ України №1073 від 03.09.2017 «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії» стане вагомим профілактичним засобом гармонійного розвитку дітей.

Мета роботи – підвищення ефективності контролю антропометричних характеристик дітей для своєчасного виявлення і корекції відхилень розвитку.

Матеріали і методи Оцінка стану дітей базувалася на даних таблиць ВООЗ фізичного розвитку дітей та на нормах фізіологічних потреб населення України, наведених в наказі МОЗ № 1073. Антропометричні дослідження параметрів розвитку дітей та розрахунків норм фізіологічних потреб підлітків в енергії та харчових речовинах виконувалися за допомогою розробленої комп'ютерної програми Standart of level.

Для її створення використано Qt5 – кросплатформовий інструментарій розробки програмного забезпечення (ПЗ) мовою програмування C++, яка дозволяє запускати написане за його допомогою ПЗ на більшості сучасних операційних систем (ОС). Qt комплектується графічним середовищем розробки графічного інтерфейсу Qt Designer, що дозволило створювати діалоги і форми «мишею». Ідеологія створення форм в Qt базується на використанні менеджерів розташування, котрі створюють «гумовий» дизайн, при якому розмір і розташування елементів форм визначаються автоматично, що значно прискорює розробку графічного інтерфейсу.

Для тестування програми була обстежена група волонтерів із 93 учнів середньої школи, 47 хлопців та 46 дівчат віком 15-16 років. Індекс маси тіла (ІМТ) визначався за формулою: маса тіла (кг) поділена на зріст (м) в квадраті. Додатково вимірювалася окружність грудної клітки. Виявленим при початковому обстеженні дисгармонійно розвинутих дітям рекомендувалася розрахована за допомогою програми Standart of level збалансована дієта і повторна оцінка антропометричних параметрів проводилась у них кожні 2 тижні.

Результати і обговорення ВООЗ вважає моніторинг фізичного розвитку дітей одним із найефективніших заходів щодо зниження рівня смертності та захворюваності дітей. Дитяче ожиріння є одним із найсерйозніших викликів для громадського здоров'я в ХХІ столітті. За даними Центру медичної статистики МОЗ України, щороку фіксують 15,5 тис нових випадків ожиріння у

дітей. Загалом таких дітей в Україні близько 70 тис.

Рутинні вимірювання і ручні розрахунки не відповідають вимогам сучасної медичної практики і тому доцільним є використання програмних продуктів, які полегшують і прискорюють працю лікарів та, в кінцевому результаті, підвищують ефективність лікувального процесу. З цією метою виконана розробка комплексної комп'ютерної програми Standart of level об'ємом 39,7 МБт. Використання для створення програми Standart of level інструментарію Qt5, який комплектується графічним середовищем розробки графічного інтерфейсу Qt Designer, дозволило генерувати діалоги і форми «мишею». Кросплатформеність програми реалізована шляхом простої компіляції тексту програми для кожної ОС без зміни початкового коду.

Комплексна комп'ютерна програма Standart of level складена із трьох блоків із включенням модулю «Антропометричний калькулятор» в діагностичний блок. Калькулятором здійснювався розрахунок дев'яти основних антропометричних параметрів дитини з подальшим друком результатів. Контроль проводився за такими параметрами: ІМТ до віку, зріст до віку, окружність грудної клітки, вага до віку, маса тіла до віку, окружність голови, окружність плеча, товщина шкіряної складки під лопаткою до віку та товщина шкіряної складки над трицепсом до віку.

Аналітичний блок надавав користувачеві наочну інформацію в графічному і табличному вигляді для оперативного контролю динаміки антропометричних параметрів. Гнучкий інтерфейс блоку «Дієтотерапія» і окремих модулів «База продуктів», «База рецептів» та «Дієтотерапія» дозволяв без труднощів вносити корективи, додавати, змінювати чи видаляти продукти, які входять в склад раціону. Програма заохочувала користувача створювати власні страви і розраховувати склад та енергетичну цінність страви, відповідно до її інгредієнтів та їх маси. Цінним було те, що основний модуль цього блоку надавав можливість скласти меню не тільки на окремий прийом їжі, а також на тижневий, місячний термін. Він же здатний контролювати кількість нутрієнтів, як добового вжитку, так і для поточного прийому їжі. В разі необхідності була

можливість змінювати в раціоні по призначенню лікаря кількість жирів, білків та вуглеводів для корекції маси тіла.

Тестування програми дало такі результати: при початковому обстеженні школярів було виявлено 28% гармонійно розвинутих і 72% мали певні відхилення. Із загальної кількості 15% мали дефіцит маси, та 57% мали ІМТ ≥ 85 перцентилля, що є надмірною вагою.

Діти з дисгармонійним розвитком потрапили в групу, якій було запропоновано збалансована дієта, розрахована за допомогою програми Standart of level згідно з нормами фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії, згідно з наказом МОЗ України №1073 від 03.09.2017. Кожні 2 тижні у них проводилась повторна оцінка антропометричних параметрів. В кінці дослідження у всіх дітей з дефіцитом маси спостерігалось повернення показника ІМТ в межі норми, а серед дітей з ІМТ ≥ 85 цей же результат спостерігався лише у тих піддослідних, ІМТ яких знаходився у межах між 85 та 95 перцентиллями, у дітей з ІМТ ≥ 95 перцентилля позитивної динаміки не спостерігалось. Такі діти потребували консультації у інших спеціалістів (ендокринолога, дієтолога, гастроентеролога, генетика, невропатолога). Таким чином, було підтверджене належне функціонування комплексної програми Standart of level і доцільність її використання в медичній практиці.

Збалансоване харчування має велике лікувально-профілактичне значення для здоров'я дитини і є запорукою її гармонійного розвитку. Антропометричні характеристики – основний індикатор фізичного розвитку дітей. Постійний моніторинг змін антропометричних параметрів дитини сприяє виявленню різноманітних захворювань на ранніх стадіях. Задля спрощення ведення обліку антропометричних даних розроблена програма здатна зберігати результати всіх вимірів в електронному форматі або ж роздруковувати їх у формі таблиці з клінічним заключенням чи графіку з відмітками, які відповідають кожному лікарському прийому. Це дозволяє з високою точністю і вірогідністю відслідкувати динаміку того чи іншого параметру та своєчасно реагувати на

будь-які відхилення від норми по кожному з показників, рекомендованих ВООЗ до спостереження, а також додатково по об'єму грудної клітки.

Використання комплексної комп'ютерної програми Standart of level, допоможе сімейному лікарю та лікарю-педіатру обчислювати, зберігати, аналізувати та оцінювати зміни антропометричних параметрів дитини по індивідуальним індикаторам фізичного розвитку. Швидкою реакцією на виявлені відхилення показників від очікуваних, притаманних здоровим дітям буде, складання індивідуальної дієти, коригування добової енергетичної потреби дитини, потреби в білках, жирах, вуглеводах та енергії за допомогою застосування на смартфоні, планшеті або комп'ютері.

Висновки

1. Значні витрати зусиль і часу для моніторингу фізичного розвитку дітей можуть бути суттєво зменшені при використанні комплексної програми Standart of level.

2. Для створення програми Standart of level оптимальним є застосування кросплатформового інструментарію розробки Qt5, який використовує мову програмування C++ і дозволяє запускати написані за його допомогою програмні продукти на більшості сучасних операційних систем.

3. Діагностичний блок програми Standart of level забезпечує розрахунок і оцінку основних антропометричних параметрів дитини із виводом інформації на друк.

4. Аналітичний блок надає користувачу інформацію про зміни антропометричних параметрів в наглядному графічному і табличному вигляді.

5. Блок «Дієтотерапія» програми Standart of level є дієвим функціоналом зворотного зв'язку для ефективної корекції виявлених відхилень.

ВИБІРКОВІСТЬ МЕТАСТАЗУВАННЯ РАКУ ШЛУНКА ТА ЛЕГЕНЬ

Герасименко Олександр Іванович,
д.мед.н., професор,
Герасименко Тетяна Анатоліївна,
асистент,
Донецький національний
медичний університет МОЗ України

Вступ. Метастази – це вторинні зони росту пухлини, які утворюються внаслідок «відсіву» клітин від первинної пухлин. Метастази найчастіше з'являються в лімфатичних вузлах, печінці, легенях і хребті тощо.

За сучасними уявленнями, метастази з'являються майже одночасно з появою основної пухлини. Частина злоякісних клітин потрапляє в кров і лімфу, мігрує по організму і закріплюється в певному місці. Примітно, що клітини постійно відриваються від основної пухлини.

Імунна система не дає пухлині швидко рости протягом певного періоду часу (в деяких випадках протягом декількох років). У той же час, кількість клітин у метастатичному вузлі постійно збільшується – швидко чи повільно. Зі збільшенням кількості пухлинних клітин пропорційно зростає і кількість чинників росту, що проявляються. Ці чинники росту сприяють формуванню судинної мережі навколо пухлини і забезпечують злоякісним клітинам доступ до поживних речовин.

Мета роботи. Дослідити частоту розвитку метастазів раку шлунка і легень та порівняти вибірковість метастазування кожної з пухлин.

Матеріали і методи дослідження. Для аналізу структури метастазування раку шлунка було досліджено 447 випадків аутопсії хворих на рак шлунка та 295 – бронхогенного раку легень. Вік пацієнтів хворих на рак шлунка складає від 16 до 85 років, у тому числі 298 чоловіків і 149 жінок (співвідношення 2:1). Рак шлунка за гістологічною будовою пухлини було поділено на 2 типи: аденокарциному і недиференційований рак.

Обширність метастазування бронхогенного раку легень була

проаналізована на 295 випадках патологоанатомічних досліджень трупів, в т.ч. 249 чоловіків та 46 жінок. Вік пацієнтів становить від 26 до 89 років.

Отримані матеріали були проаналізовані з використанням статистичних методів і прийомів математичного аналізу.

Результати та обговорення.

Середній вік померлих від раку шлунка (447 випадків) становив $55,6 \pm 0,6$ років для чоловіків та $57,4 \pm 1,0$ років для жінок. Різниця у віці між чоловіками і жінками статистично значуща ($p < 0,05$).

Середня частота метастазів раку шлунка становила у чоловіків 53,5%, та у жінок – 62,8%. Різниця в середньому віці між чоловіками та жінками статистично значуща ($p < 0,05$).

Середній вік чоловіків з раком шлунка становив 55,2 та 54,3 років з метастазами, а середній вік жінок з раком шлунка становив 58,6 та 56,8 років з метастазами. Частота метастазування раку шлунка з гістологічною структурою аденокарциноми зменшується з віком, але при недиференційованому раку ця тенденція менш виразна. Однак різниця незначна, і середня частота метастазів становить 55,7% при аденокарциномі та 57,4% при недиференційованому раку. Середня частота метастазування при спостереженні за цією вибіркою становить 83,1%, у тому числі у чоловіків – 91,3% і у жінок – 84,4%.

Середній вік чоловіків з метастазами раку легень становить 55,2 років, а жінок – 58,4 року. Різниця у віці статистично значуща ($p < 0,05$). Серед усіх спостережень первинна пухлина легені мала гістологічну структуру аденокарциноми у 23,3% випадків, епідермальної карциноми – у 39,8%, недиференційованої карциноми – у 36,2%.

У той же час аденокарцинома зустрічалася у 21,2% чоловіків і 43,3% жінок, епідермальні карциноми – 42,4%, 21,7% відповідно, а недиференційовані карциноми – 36,4% і 34,8%. Таким чином, аденокарцинома легень відносно переважає у жінок, а епідермальна карцинома відносно переважає у чоловіків, а частота недиференційованих видів раку приблизно однакова.

Середній вік тих, хто помер внаслідок недиференційованого раку легень,

становив 49,7 років, епідермального – 54,5 та аденокарциноми – 52,7.

Залежно від статі за віковими групами результати аналізу частоти метастазів раку легень різних гістологічних форм свідчать, що метастази частіше розвиваються у випадку аденокарциноми у жінок в більш молодому віці (47,8%), а у разі недиференційованого раку – у літніх людей (50,0%). Епідермальна карцинома менш схильна до метастазування у жінок (17,4%). У чоловіків схильність до метастазування менш виразна при аденокарциномах (25,8%) і приблизно однакова при епідермальних карциномах (38,6%) і недиференційованих карциномах (35,6%).

Середня частота метастазування раку легень становить 84,4%, а раку шлунка – 53,5% від загальної кількості спостережень.

Дуже наочним та інформативним показником, що характеризує обширність метастатичного процесу, є метастатичний Індекс, який представляє собою відношення кількості органів з метастазами до кількості досліджених випадків певної локалізації.

Розрахункове значення метастатичного Індексу свідчить про його високе значення у випадках раку легень (середнє значення дорівнює 2,2). Одночасно у жінок він значно вищий, ніж у чоловіків (2,7 проти 2,1).

Середнє значення Індексу метастазування у пацієнтів з раком шлунка становить 1,8 у чоловіків і 1,9 у жінок, різниця статистично не достовірна.

Таким чином, метастатичний Індекс в середньому значно вищий у випадках раку легень в порівнянні з раком шлунка.

Не зважаючи на те, що циркуляція в крові та лімфі пухлинних клітин дозволяє їм практично безперешкодно потрапляти до різних органів та тканин, одержані дані про частоту метастазування раку шлунка та легень в окремі органи свідчить про певну різницю в частоті розвитку метастазів у окремі органи (Табл. 1) з відносною, іноді значною, різницею.

Таблиця 1.

**Частота метастазування раку шлунка та раку легень у внутрішні органи
та окремі групи лімфатичних вузлів
(абсолютна кількість спостережень та % від загальної кількості)**

Локалізація метастазів	Частота метастазів раку шлунка		Частота метастазів раку легень	
	абс.	%	абс.	%
Печінка	74	21,7	62	21,0
Очеревина	0	0	29	9,8
Легені	29	11,6	14	4,8
Нирки	43	17,3	6	2,0
Надирники	45	18,1	11	3,7
Кістковий мозок	20	8,0	4	1,4
Епікард	7	2,8	0	0
Щитовидна залоза	1	0,4	1	0,3
Підшлункова залоза	12	4,8	7	2,4
Перикард	9	3,6	4	1,4
Головний мозок та оболонки мозку	55	22,1	0	0
Селезінка	7	2,8	3	1,0
Плевра	9	3,6	6	2,0
Спинний мозок	3	1,2	0	0
Шкіра	2	0,8	2	0,7
Міокард	7	2,8	0	0
Жовчний пузир	2	0,8	0	0
Тонкий кишечник	1	0,4	0	0
Яєчники	0	0	10	3,4
Скелетні м'язи	0	0	3	1,0
Позвонки	0	0	3	1,0
Лімфатичні вузли регіональні та віддалені	192	79,5	139	47,1

Висновки.

1. Середня частота метастазування раку легень становить 84,4%, а раку шлунка – 53,5% від загальної кількості спостережень. Разом з тим обширність (інтенсивність) метастазування раку шлунка вища про що свідчить відсоток метастазів в окремі органи.

2. Аналіз частоти метастазування раку шлунка та легень свідчить, що ракові клітини цих пухлин мають певний тропізм до окремих органів, зокрема: рак шлунка до печінки, легень, нирок, надирників, головного мозку; рак легень до печінки, легень, очеревини, надирників, яєчників.

3. Метастази раку легень в головний мозок не спостерігалися, що найвірогідніше зумовлене значною генетичною відстанню між тканиною легень та тканиною головного мозку.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕПІДЕМІОЛОГІЇ ЧЕРЕВНОГО ТИФУ

Гермак Вікторія Миколаївна,

Студентка

Рудан Іванна Василівна,

Асистент кафедри, доктор філософії (PhD)

Буковинський Державний Медичний Університет

м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Черевний тиф є ендемічним у багатьох країнах із низьким і середнім рівнем доходу.

Черевний тиф - це серйозна глобальна проблема громадського здоров'я, яка особливо вражає людей, які живуть в районах без доступу до чистої води та санітарії. Дві кон'юговані вакцини проти черевного тифу (TCV) пройшли попередню кваліфікацію ВООЗ, ще кілька знаходяться в стадії розробки.

Нажаль і до сьогоднішнього дня існують регіони, де все ще не налагоджене постачання чистої питної води та низький рівень санітарії. Саме ці регіони є схильними до поширення інфекції, про яку в багатьох країнах світу вже забули, а саме інфекції черевного тифу.

В Україні в ході повномасштабного вторгнення країна агресор спричинила ряд техногенних та екологічних катастроф, які призводять до забруднення основних джерел прісної води. Якщо не реагувати на проблему вкрай швидко, то існує й загроза поширенню даної інфекції і в нашому регіоні.

Мета роботи./Aim. Звернути увагу на все ще існуючу загрозу поширення інфекції та проаналізувати останні досягнення в галузі імунопрофілактики захворювань.

Матеріали та методи./Materials and methods. Пошук джерел здійснено за допомогою науково-статистичної бази. Проведено огляд літературних джерел до червня місяця 2023 року, які стосуються актуальних питань епідеміології черевного тифу.

Результати і обговорення./Results and discussion. Незважаючи на основну перешкоду, тобто пандемію коронавірусної хвороби 2019, численні

випробування ефективності TCV були проведені в країнах із високою захворюваністю, і дані показують, що TCV забезпечують високий ступінь захисту від черевного тифу, безпечні для використання у маленьких дітей, забезпечують тривалий імунітет, і мають потенціал для боротьби зі стійкістю до протимікробних засобів тифу. Наразі гостро стоїть питання у підвищенні контролю над черевним тифом та подальшу його ліквідацію, тобто забезпечити вакцинокерованість інфекції, зберігаючи прогрес, який можна досягнути завдяки покращенню водопостачання, санітарії та гігієни.

Регіональні оцінки обтяженості черевним тифом неможливо точно виміряти без покращеної діагностики захворювання; недостатність діагностики та даних впливає на здатність урядів планувати та належним чином втручатися. Враховуючи потребу в контролі над захворюванням, слід збільшити фінансування можливостей діагностики тифу, включаючи доступність і використання вдосконалених тестів на тиф, особливо там, де захворюваність на тиф невідома.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) рекомендує програмне використання кон'югованих тифозних вакцин для контролю черевного тифу та визначення пріоритетності впровадження вакцини в країнах із найвищою захворюваністю на черевний тиф або високою поширеністю резистентного до антимікробних препаратів *S. Typhi*.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) рекомендує програмне використання кон'югованих тифозних вакцин для контролю черевного тифу та визначення пріоритетності впровадження вакцини в країнах із найвищою захворюваністю на черевний тиф або високою поширеністю резистентного до антимікробних препаратів *S. Typhi*. Введення вакцини має здійснюватися в поєднанні з медичною освітою, покращенням WASH (безпечна вода, санітарія та гігієна) та навчанням медичних працівників щодо діагностики та лікування черевного тифу.

Обтяженість черевним тифом зменшилася після винаходу вакцини проти *Salmonella typhi*. Вакцина також рекомендована тим, хто подорожує в зони

ризика зараження. У Сполучених Штатах існує два типи ліцензованих некон'югованих вакцин. Внутрішньом'язова капсульована полісахаридна вакцина Vi підходить для дітей старше двох років. Його слід вводити за 2 тижні або більше до подорожі, а ревакцинацію слід проводити кожні два роки. Жива ослаблена пероральна вакцина (штам Ty21a серотипу Typhi) підвищує імунітет, стимулюючи вироблення ендогенних антитіл.

Висновок./Conclusions. Черевний тиф є глобальною проблемою охорони здоров'я. Хоч і вакцини доступні, вони лише на 50-80% ефективні для запобігання захворюванню. Мандрівники повинні продовжувати дотримуватися гігієни та уникати контакту.

ІНТРАМЕДУЛЯРНИЙ ОСТЕОСИНТЕЗ ПЕРЕЛОМІВ КЛЮЧИЦІ КОМПРЕСУЮЧИМ СТРИЖНЕМ

Герцен Генріх Іванович

д.мед.н.професор

Гапон Олександр Миколайович

аспірант

Білоножкін Генадій Генадійович

к.мед.н., доцент

кафедра ортопедії та травматології

НУОЗ ім. П. Л. Шупика

Вступ. Переломи ключиці травма, досить поширена травма опорно рухового апарату у людей, частота їх досягає від 5 до 11,7% випадків всіх переломів кісток, причому до 70-80% це переломи кістки в середній третині. Зазвичай переломи ключиці є результатом високоенергетичної травми, типовою є дорожньо-транспортна травма під час їзди в автомобілі з непристібнутим ременем безпеки. При падінні на розігнуту руку механічна дія не передається безпосередньо на ключицю, проте подібний механізм травми відмічено у 6% випадків.

Лікування переломів ключиці в середній третині здійснюється різними консервативними та хірургічними (остеосинтез) методами, встановлено, що при остеосинтезі зрощення кістки, терміни одужання пацієнтів та економічна ефективність мають переваги.

В останні десятиліття популярність набув мінімально інвазивний інтрамедулярний металоостеосинтез (МОС) переломів ключиці в середній третині зі зміщенням уламків еластичним титановим стрижнем (JSIN). Як відзначили багато авторів, результати цього способу МОС аналогічні результатам відкритого МОС ключиці пластинами, при порівняльній оцінці за шкалою DASH, CS-Score, відсоток ускладнень при обох методах остеосинтезу так само орієнтовно рівний, становить відповідно 0,74% і 0,67%. Одним із можливих ускладнень закритого МОС ключиці JSIN є міграція імпланту,

незважаючи на його відносно стабільну локалізацію у кістковомозковій порожнині.

Мета роботи. З урахуванням викладеного в цій роботі нами поставлена мета оцінити ефективність вдосконаленого JSIN з наданням йому самоврізуючого та компресуючого ефекту за рахунок наявності свердла та різьби імпланту.

Матеріали та методи. Клініко-рентгенологічні дослідження охоплюють 38 пацієнтів із закритими переломами ключиці в середній третині зі зміщенням уламків (тип А, В за класифікацією OTA) у віці 18-67 років, серед них жінок було 12, чоловіків 26. Діагноз встановлювали ургентно традиційно на підставі клінічних та рентгенологічних (стандартна каудальна під кутом 15° та краніальна під кутом 15° проекції). Хірургічні втручання виконані всім цим пацієнтам через 1-3 дні від моменту травми у клініці травматології та ортопедії КДКЛ №6 міста Києва методом закритого (26 пацієнтів) та відкритого (12 пацієнтів) МОС компресуючим титановим еластичним стрижнем.

Техніка операції. Під провідниковою анестезією в положенні пацієнта на спині відступивши 2-3 см латеральніше від щілини грудинно-ключичного суглоба виконували розріз шкіри довжиною 1-2 см, на цьому рівні "оголювали" ключицю. Дрилем із свердлом 2,5 мм трепонували зовнішній картикальний шар кістки до кістковомозкового каналу.

Вигнутим під кутом 30° шилом із трепонаційного отвору розширювалася кістковомозкова порожнина. Під рентгенконтролем за допомогою ручки направний стрижень вкручували з проксимального фрагмента кістки до рівня перелому. У разі утрудненого введення стрижня кістковомозкову порожнину ключиці просвердлювали свердлом діаметром 2,5 мм. За допомогою однозубих гачків виконували закрити черезшкірну репозицію фрагментів кістки. Коли закрити репозиція фрагментів ключиці не вдавалася переходили до відкритої шкіри з розрізу до 2 см над місцем перелому кістки.

Далі стрижень вкручувався в дистальний фрагмент кістки. На частину стрижня, що виступає в проксимальному фрагменті, вгвинчували гайку,

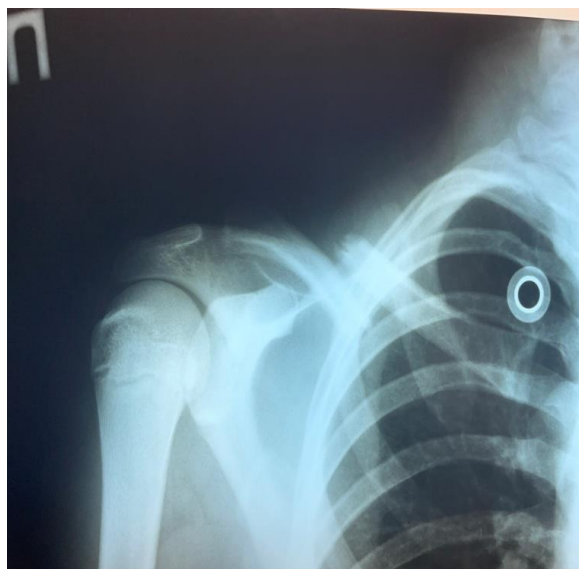
створюючи ефект компресії між фрагментами кістки, що виступає над ключицею частина стрижня до гайки зкушували. У післяопераційному періоді до 2-х тижнів виконувалася іммобілізація верхньої кінцівки простим ортезом, з ранньою функцією суглобів, відведенням плеча до 90 без фізичних зусиль. Останні дозволялися після консолідації ключиці, підтвердженої рентгенологічно через 6 тижнів після операції.

Результати. У післяопераційному періоді у 38 пацієнтів вивчався ступінь вираженості болю на підставі суб'єктивної аналогової шкали (ВАШ) – від 0 до 100 пунктів порівняно з доопераційним періодом, при ньому цей показник становив 724 ± 156 пунктів.

На 3 день після операції цей показник відповідав $18,9 \pm 10,5$ пунктів, $p < 0,001$, тобто спостерігалось значне купування больового синдрому. При цьому клінічно у пацієнтів відзначено значне збільшення можливості відведення плеча: до операції воно відповідало до 42° ($30-70^\circ$), на 3 день після операції-до 121° ($80-180^\circ$), $p < 0,001$.

У 34 пацієнтів оцінка функції плечового суглоба здійснювалася на підставі Constant-Scores у динаміці у терміни 1,5,3,6,12 місяців після операції. За цією шкалою оптимальна функція плечового суглоба оцінюється у 100 пунктів. Результати проведених досліджень показали, що через 1,5 місяця після МОС ключиці інтрамедулярним компресуючим еластичним стрижнем функція плечового суглоба за зазначеною шкалою відповідала $72,6 \pm 7,5$ пунктів, 3 місяці- $85,8 \pm 8,4$ пункту, 6 місяців- $94 \pm 7,2$ пункти, 12 місяців- $97,1 \pm 3,5$. У пацієнтів імплант видаляли під місцевою чи провідникової анестезією загалом через 8,4 місяці (4-18 місяців) після операції. Як приклад наводимо витяг з історії хвороби.

Х-й Б. 28 років, і.х. №6219, надійшов до травматологічного відділення КМКЛ №6 26.03.2019 р., д-з: Закритий поперечний перелом правої ключиці у середній третині зі зміщенням уламків (тип А за класифікацією OTA), фото 1а. Операція 27.03.2019: МОС правої ключиці

Φοτο 1α

Φοτο 1β

Φοτο 1β

Фото 1, фотокопії р-мм правої ключиці б-го Б-ів, 28 років, МОС титановим еластичним стрижнем (б) через 3 місяці після операції консолідація правої ключиці (в). компресуючим титановим еластичним стрижнем, фото1б. Після операції іммобілізація правої верхньої кінцівки полегшеним ортезом протягом 2 тижнів із ранньою функцією плечового суглоба. фото 1 ст. оцінка функції правого плечового суглоба за шкалою Constant-Score через 1,5 місяця відповідала 72,6 пункту, 3 місяці після операції -85,8, 6 місяців - 94,4, 12 місяців -97,1. Імплант видалений під місцевим знеболенням 14.10.19 р. Наприкінці виписки-пацієнт був соціально і професійно (водій автомобіля) реабілітований.

Аналізуючи результати МОС переломів ключиці в середній третині зі зміщенням уламків серед 32 пацієнтів компресуючим титановим еластичним стрижнем за шкалою Constant-Score можна відзначити, що добрі ранні результати (1,5 місяців після МОС) встановлені серед 30 пацієнтів (93,75%). У них були вільні рухи в плечовому суглобі, відсутня будь-які болі, вони повністю обслуговували себе в побуті (зачісувалися, вмивалися, одягалися), а також повернулися до своєї професії та спорту.

При незадовільних ранніх результатах у 2 пацієнтів (6,25%) в одному випадку в післяопераційному періоді спостерігався больовий синдром через надмірне вистояння під шкірою центрального відділу стрижня (над гайкою) і подразнення шкірних покривів, після укорочення стрижня, що стояли, наявні проблеми були усунуті. У другому випадку, у пацієнта з відкритим МОС ключиці, післяопераційний період мав місце запальний процес у м'яких тканинах, який після некректомії, санації рани був купований.

Хороші віддалені наслідки через 12 місяців після МОС ключиці компресуючим титановим еластичним стрижнем були константовані серед усіх, які перебували під наглядом пацієнтів.

Обговорення. Показання до хірургічного лікування переломів ключиці у середній третині еволюційно розширювалися паралельно з удосконаленням техніки МОС та аналізом його результатів. Нині найпоширенішим є МОС

переломів ключиці пластиною з гвинтами, останній сягає 52,4-61,8% всіх випадків остеосинтезу.

Однак, незважаючи на значну більшість сприятливих клініко-рентгенологічних результатів, метод не позбавлений недоліків. до останніх слід віднести розміри хірургічного доступу, травматизацію прилеглих до ключиці м'яких тканин, келоїдні рубці шкірних покривів, що нерідко формуються, що дуже косметично несприятливо у молодих жінок; відмічені також випадки "вириву" пластин з одного з фрагментів ключиці з вторинним усуненням уламків, виникнення рефрактур після видалення імплантів.

Зазначені вище недоліки практично відсутні при закритому інтрамедулярному МОС переломів ключиці в середній третині зі зсувом уламків JSIN. Переваги даного методу: менший обсяг і час операції, малий хірургічний доступ з відсутністю травмування прилеглих до ключиці м'яких тканин і "заростання" імпланту в післяопераційному періоді.

P. R. King, порівнюючи результати МОС переломів ключиці у середній третині зі зміщенням уламків кістковими пластинами (47 пацієнтів) та JSIN (52 пацієнти) у динаміці протягом 12 місяців після операції за шкалою DASH та CS-Score зазначив, що результати в обох групах пацієнтів були приблизно ідентичними через 1,5,3,6 місяців після операції та кращими через 12 місяців у пацієнтів після МОС JSIN, $p=0,0222$.

Van der Meijen et all привели порівняльні результати МОС ключиці в середній третині зі зміщенням уламків пластинами (78 пацієнтів) та JSIN (69 пацієнтів) із середнім віком 65 років. Оцінка результатів проводилася в динаміці протягом 12 місяців після операції за шкалою DASH та Constant Murley Score. До 6 місяців після операції у пацієнтів після МОС JSIN відзначено типове викривлення стрижня відповідно до кривизни ключиці, що не спостерігалось при МОС пластинами, $p=0,02$.

При порівнянні результатів МОС в обох групах пацієнтів не було суттєвої різниці до 6 та 12 місяців після операції. Число ускладнень серед пацієнтів після МОС пластинами та JSIN також було орієнтовно ідентичним, відповідно

0,67% та 0,74% [11].

F. S. Hendrik et all відзначили, що ідеальними для МОС переломів ключиці в середній третій зі зміщенням уламків JSIN є прості не осколкові переломи (тип А за класифікацією OTA), при оскольчатих переломах (тип В за класифікацією OTA) спостерігається дещо повільніше функціональне відновлення плечового суглоба усієї верхньої кінцівки у перші 6 місяців після операції при оцінці їх результатів за шкалою DASH та CS-Score. Автор також зазначив, що протипоказаннями до МОС ключиці JSIN є її багатоуламкові переломи (тип С за класифікацією OTA).

Типовою проблемою поширеного у світовій практиці закритого інтрамедулярного МОС переломів ключиці в середній третині зі зсувом уламків JSIN є болі, що виникають біля дистального його відділу через перфорацію ключиці і часткову міграцію імпланту, що становить 7,7% випадків. При цьому виникає потреба укорочення стрижня.

Саме тому нами вдосконалена конструкція JSIN, створені різьблення з гайкою на центральному відділі стрижня та різьблення та свердло на його дистальному відділі.

Це удосконалення дозволило виконувати закритий стабільний інтрамедулярний, компресійний МОС переломів ключиці у середній третині, виключити можливість перфорації імплантом дистального фрагмента кістки та його міграції. За допомогою вдосконаленої конструкції JSIN нами виконав МОС переломів ключиці в середній третині зі зміщенням уламків (типи А, В за класифікацією OTA) серед 38 пацієнтів (середній вік 42,5 років).

При оцінці віддалених результатів МОС через 12 місяців після операції за шкалою Constant-Scores функція плечового суглоба оцінена в середньому $97,1 \pm 3,5$ пунктів. У всіх пацієнтів настала консолідація ключиці відсутні болі, рухи в області плечового суглоба були вільні, вони були реабілітовані соціально та професійно.

Висновки. У лікуванні переломів ключиці в середній третині зі зміщенням уламків (тип А, В за класифікацією OTA) мінімально інвазивний

остеосинтез компресуючим титановим еластичним стрижнем дозволяє досягти закритої репозиції кісткових уламків, їх стабілізацій, відновити симетрію плечових.

У порівнянні з поширеним МОС переломів ключиці в середній третині зі зміщенням уламків пластинами з гвинтами, метод закритого МОС компресуючим титановим еластичним стрижнем має перевагу - менший хірургічний доступ, обсяг і час хірургічного втручання, відсутність косметично несприятливих наслідків у вигляді келоїдних рубців.

UDC 616.31-06

**АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗМІН ЩІЛЬНОСТІ КІСТКОВОЇ ТКАНИНИ ПРИ
ДЕНТАЛЬНІЙ ІМПЛАНТАЦІЇ У ХВОРИХ ШВИДКОПРОГРЕСУЮЧИМ
ГЕНЕРАЛІЗОВАНИМ ПАРОДОНТИТОМ
НА ФОНІ ДІАБЕТИЧНОЇ ОСТЕОПАТІЇ**

Гудар'ян Олександр Олександрович

д.м.н., професор

Чередник Дмитро Олександрович

асистент

Дніпровський державний медичний університет

м. Дніпро, Україна

Резюме. Дослідження вивчає фактори впливу на osteoінтеграцію дентальних імплантатів у пацієнтів хворих на різні форми генералізованого пародонтиту при цукровому діабеті 2 типу на фоні діабетичної остеопатії. Основна мета полягає у пошуку способів підвищення ефективності дентальної імплантації у даної категорії пацієнтів, шляхом вивчення динаміки змін щільності кісткової тканини та розробки способів медикаментозної корекції ремоделювання кісткової тканини. Визначено, що початкова низька щільність кісткової тканини і порушення в системі кісткового регулювання в комплексі із підвищеною остеорезорбцією та зниженням активності остеогенезу - є фактором ризику при дентальній імплантації у пацієнтів з генералізованим пародонтитом на тлі діабетичної остеопатії, що потребує комплексної антирезорбтивної та остеотропної терапії.

Ключові слова: пародонтит, патологія пародонта, швидкопрогресуючий генералізований пародонтит, цукровий діабет, кістковий морфогенетичний білок 2 (BMP-2), оссеїн-гідроксиапатитний комплекс.

Вступ. У сучасній класифікації хвороб остеопороз при цукровому діабеті включено в розділ генералізований вторинний остеопороз [1]. Є свідчення того, що при діабетичній остеопатії генералізований пародонтит діагностується

майже у 100% випадків і характеризується агресивною течією [2, 3, 4, 5].

Відомо, що при цукровому діабеті, а відповідно і при пародонтиті, із-за супутнього вторинного остеопорозу збільшується активність остеокластів і порушується рівновага в процесах остеорезорбції та остеогенезу [6, 7, 8].

З описаним станом пов'язують відносно високий відсоток невдач після хірургічних операцій по встановленню дентальних імплантатів у даної категорії хворих [6, 9].

Питання, про вплив характеру кісткового метаболізму на osteoінтеграцію дентальних імплантатів у хворих з діабетичною osteopatологією та наявністю деструктивного процесу в пародонті залишається до кінця не вивченим. Представляє інтерес також використання рекомбінантного морфогенетичного білка (rhBMP-2) в комбінації з остеогеноном для оптимізації osteoінтеграції при дентальній імплантації у хворих із системним діабетичним остеопорозом і деструкцією кісткових структур альвеолярної кістки. Вибір названих медикаментозних препаратів продиктований їх впливом на відновлення фізіологічної регенерації кісткової тканини та їх антирезорбтивним ефектом [10, 11]. На сьогоднішній день комбінація морфогенетичного рекомбінантного білка (rhBMP-2) з осейн-гідроксиапатитним комплексом в стоматологічній практиці не використовувалась.

Викладене вище свідчить про доцільність проведення досліджень у даному напрямку.

Мета дослідження - це оптимізація osteoінтеграції при дентальній імплантації у хворих із діабетичною osteopatією і наявністю деструктивного процесу в кістковій тканині пародонту шляхом медикаментозної корекції ремоделювання кісткової тканини.

Матеріал і методи дослідження. Порівняльна ефективність дентальної імплантації вивчалася у 52 хворих швидкопрогресуючий генералізований пародонтит та цукровим діабетом 2 типу, ускладненого системним остеопорозом, деструкцією кісткової тканини пародонту, які були поділені на 2 групи (по 26 хворих) і відрізнялися лише призначеним лікувальним

комплексом, а також у 32 пацієнтів із встановленим діагнозом швидкопрогресуючий генералізований пародонтит без загальносоматичної патології, які отримували ідентичний терапевтичний комплекс з II групою. Серед них спостерігалось 56 (66,7%) жінок та 28 (33,3%) чоловіків. Середній вік склав $41,9 \pm 2,36$ років. Пацієнтам I, II та III групи було проведено дентальну імплантацію і у загальній кількості було встановлено 282 внутрішньокісткових дентальних імплантати при цьому ми прагнули того, щоб у кожній групі кількість проведених хірургічних операцій у відсотковому співвідношенні було приблизно однаковим.

Дентальна імплантація у всіх групах пацієнтів виконувалася за єдиним стандартним протоколом, рекомендованим виробником дентальних імплантатів: у 26 пацієнтів I групи, у 26 пацієнтів у II групи та у 32 пацієнтів у III групи. Всього було встановлено 282 внутрішньокісткових дентальних імплантатів, при цьому ми прагнули, щоб відсоток хірургічних операцій у кожній групі був приблизно однаковим (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість встановлених дентальних імплантатів
у спостережуваних групах хворих**

Показник	Групи досліджуваних					
	I група		II група		III група	
Кількість встановлених дентальних імплантатів	Абс. Кількість	%	Абс. Кількість	%	Абс. Кількість	%
		92	32,6	89	31,6	101

З метою комплексного лікування проводилася слідуєча фармакотерапія: пацієнтам I групи обраний лікувальний комплекс надавав потенційну дію на відновлення кісткової тканини та одночасно пригнічував підвищену резорбцію кісткової тканини: рекомбінантний морфогенетичний білок (rhBMP-2 у концентрації 10 мкг/мл) в комбінації з остеогеноном в добовому дозуванні по 830 мг, курсом півтора місяця. Хворі II та III групи отримували таку ж антирезорбтивну терапію, що і представники I групи, - остеогенон в добовому

дозуванні по 830 мг, курсом півтора місяця, але без рекомбінантного морфогенетичного білка (rhBMP-2). Динаміку остеоінтеграції імплантатів вивчали по клінічним даним та результатам комп'ютерної томографічної діагностики де за основу брали показники індексу Хаунсфілда (HU).

Результати дослідження. Проведені дослідження виявили зміни в альвеолярній кістці після встановлення дентальних імплантатів в результаті оперативного втручання. Ці зміни показали значне зниження щільності альвеолярної кісткової тканини, та були більш вираженими у пацієнтів I та II груп, ніж у представників III групи (таблиця 2).

Таблиця 2.

Динаміка показників щільності кісткової тканини альвеолярних паростків у хворих основної групи і груп порівняння (M±m)

Групи	Характер змін індексу Хаунсфілда					
	до імплантації	через 6-7 днів після імплантації	через 1 місяць	через 3 місяці	через 6 місяців	через 12 місяців
I група (n=26)	539,8±12,3	423,6±16,3*	692,4±18,1**	873,1±14,7**	975±12,1**	941,6±13,3**
II група (n=26)	558,7±13,2	429,7±17,7*	505,1±16,3	601,4±20,4**	663,5±12,6**	664,7±13,6**
III група (n=32)	703,7±15,2	635,7±14,3*	803,5±18,2**	884,7±12,1**	993,4±12,2**	986,7±14,3**

Примітка: *p<0.05 -статистично значима відмінність з показниками до лікування

**** p<0.05 - статистично значима відмінність з показниками безпосередньо після дентальної імплантації**

Застосування фармакокорекції кісткового ремоделювання осеїн-гідроксиапатитного комплексу в поєднанні з морфогенетичним білком (rhBMP-2) після встановлення дентальних імплантатів у хворих із швидкопрогресуючим генералізованим пародонтитом протягом 1,5 місяці викликає посилення остеорегенерації, швидке та виражене відновлення кісткової щільності та швидше завершення остеоінтеграції не менше, ніж у 95% випадків. Призначення при дентальній імплантації пацієнтам зі

швидкопрогресуючим генералізованим пародонтитом при діабетичній остеопатії осейн-гідроксиапатитного комплексу виявилося малоефективним. При використанні такого методу корекції кісткового ремоделювання спостерігалися нижчі темпи репарації кісткової щільності, що позначалося на уповільнені остеointegraції дентальних імплантатів та їх втраті.

Висновки. Початкова низька щільність кісткової тканини (< 600 од НУ) є фактором уповільненої остеointegraції у пацієнтів із цукровим діабетом і системним остеопорозом. Максимальна втрата альвеолярної кістки поблизу дентального імплантату спостерігається найбільше в ранній період після хірургічного втручання, вимагаючи фармакокорекції кісткового ремоделювання. Комплексне лікування, включаючи антиостеорезорбтивну та остеотропну терапію з використанням рекомбінантного морфогенетичного білка (rhBMP-2) у поєднанні з остеогеноном, сприяє швидшому відновленню щільності кісткової тканини та завершенню остеointegraції дентальних імплантатів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Zhu L.; Zhou C.; Chen S.; Huang D.; Jiang Y.; Lan Y.; Zou S.; Li Y. Osteoporosis and Alveolar Bone Health in Periodontitis Niche: A Predisposing Factors-Centered Review. *Cells* 2022, 11, 3380. <https://doi.org/10.3390/cells11213380>
2. Yu B.; Wang, C. Y. Osteoporosis and periodontal diseases—An update on their association and mechanistic links. *Periodontol.* 2000 2022, 89, 99–113. [CrossRef]
3. Гудар'ян О. О. Лікування агресивного (швидкопрогресуючого) генералізованого пародонтиту з використанням системної ензимотерапії в комбінації із остеоіндуктивними засобами/ Машченко І. С., Кучеренко Т. О./ Медичні перспективи. - 2020. - Т. 25, № 3. - С. 144-152 doi: <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2020.3.214852>
4. T. C. Simpson. Treatment of periodontal disease for glycaemic control in people with diabetes mellitus / T.C. Simpson [et al.] // *Cochrane Database Syst Rev.*

2015. - Vol. 4. - P. 221-227

5. Hayashi J. Effects of periodontal treatment on the medical status of patients with type 2 diabetes mellitus: a pilot study//Hayashi et al. - BMC Oral Health. - 2017. - 17:77 DOI 10.1186/s12903-017-0369-2. - P. 1-6.

6. Мащенко І. С. Клінічні, імунологічні та метаболічні особливості загостреного і швидко прогресуючого варіантів генералізованого пародонтита/ Гудар'ян О. О., Кучеренко Т. О.//Сучасна стоматологія. - 2020. - Том 4. - с. 26-32. doi: <https://doi.org/10.33295/1992-576X-2020-4-26>

7. Гудар'ян О. О. Стан кісткового метаболізму у хворих з різними варіантами течії генералізованого пародонтиту / Гудар'ян О. О., Кучеренко Т. О. // Вісник проблем біології і медицини. - 2020. - Вип. 3. - С. 314-318. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpbm_2020_3_73.

8. Chapple IL., Genco R. Diabetes and periodontal diseases: consensus report of the joint EFP/AAP workshop on periodontitis and systemic diseases. J Periodontol. 2013;84(Suppl 4):S106–12.

9. Chen H., Liu N., Xu X., Qu X., Lu E. Smoking, radiotherapy, diabetes and osteoporosis as risk factors for dental implant failure: a meta-analysis. PLoS One. 2013 Aug 5;8(8):e71955. doi: 10.1371/journal.pone.0071955. PMID: 23940794; PMCID: PMC3733795.

10. Kohli N., Ho S., Brown SJ., Sawadkar P., Sharma V., Snow M., García-Gareta E. Bone remodelling in vitro: Where are we headed?: -A review on the current understanding of physiological bone remodelling and inflammation and the strategies for testing biomaterials in vitro. Bone. 2018 May;110:38-46. doi: 10.1016/j.bone.2018.01.015. Epub 2018 Feb 3. PMID: 29355746.

11. Johnson TB., Siderits B., Nye S., Jeong YH., Han SH., Rhyu IC., Han JS., Deguchi T., Beck FM., Kim DG. Effect of guided bone regeneration on bone quality surrounding dental implants. J Biomech. 2018 Oct 26;80:166-170. doi: 10.1016/j.jbiomech.2018.08.011. Epub 2018 Aug 22. PMID: 30170838; PMCID: PMC6233303.

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІАГНОСТИЧНОГО АЛГОРИТМУ ХРОНІЧНИХ НЕСПЕЦИФІЧНИХ ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЖІНОЧИХ СТАТЕВИХ ОРГАНІВ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ВІК-ЗАЛЕЖНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ІМУННОГО СТАТУСУ

Давиденко Катерина Іванівна,
аспірант

Гебура Микола Петрович,
Журавська Алла Панасівна,
асистенти

Осадчук Юлія Сергіївна,
PhD, асистент

Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Неспецифічні запальні хвороби жіночих статевих органів (НЗЗЖСО) є важливою проблемою сучасної гінекології через високу частоту у популяції, схильність до частих рецидивів і численні випадки резистентності до рекомендованих протимікробних та протизапальних ліків.

Ключові слова: імунограма, імунодефіцит, вагініти, мікробіом, імуноскопрометованість, профілактика рецидивів.

Мета

проаналізувати клінічну інформативність імунологічних показників крові дівчат і дорослих жінок з хронічними НЗЗЖСО для удосконалення існуючих алгоритмів діагностики запальних вагінальних уражень.

Матеріали та методи.

У проспективне одноцентрове контрольоване та нерандомізоване, залучено 135 осіб із НЗЗЖСО, у яких рецидиви захворювання виникали протягом року: 1 раз; 2-3 та 4 і більше на рік. Всього у дослідження брало участь 98 дорослих жінок: 80 пацієнок та 18 осіб без НЗЗЖСО й 69 дівчат: 55 пацієнтки із НЗЗЖСО та 14 здорових дівчат.

Всім учасницям дослідження проведено стандартне гінекологічне

обстеження і лабораторний скринінг. Критерієм виключення була наявність специфічних інфекцій, в тому числі таких, що передаються статевим шляхом.

Результати.

Аналіз імунних порушень у дівчат та дорослих жінок із рецидивами НЗЗЖСО дає підставу оптимізувати діагностичний алгоритм через виділення 3х груп показників імунограми з неоднаковою діагностичною значущістю в клінічній практиці: універсальні, вік-залежні, нетипові.

Основу діагностики в обох вікових групах мають складати універсальні дефіцити IgE та НКТ-клітин які є причиною розвитку імунної дисрегуляції у пацієнток.

Дефіцит IgE вказує на недостатність гуморальної ланки адаптивного імунітету, дефіцит НКТ-клітин – на недостатність клітинної ланки природженого імунітету. Вміст IgE в сироватці крові пацієнток був суттєво знижений порівняно з контролем: у хворих дівчат був практично в 2 рази ($P \leq 0,05$) меншим, ніж у здорових, а у дорослих жінок дефіцит IgE сягав 2,5 раз ($P \leq 0,05$). Вміст НКТ-клітин у пацієнток із НЗЗЖСО суттєво зменшувався: у групі дівчаток в 4,9 раз ($P \leq 0,05$), а у дорослих в 1,9 раз ($P \leq 0,05$), що призвело до достовірної різниці вікових груп пацієнток.

Вік-залежні імунодефіцити є типовими тільки для однієї з вікових груп, і майже не відзначаються в іншій. У дівчаток реєструються дефіцити IgA, С3 компоненту системи комплемента та якісні фагоцитарні порушення; а у дорослих жінок – переважно дефіцит С4 компоненту комплемента, CD8±цитотоксичних Т-лімфоцитів та НК-клітин.

Решта показників імунограми є нехарактерними імунними порушеннями при НЗЗЖСО: нейтропенія, лімфоцитопенія, дефіцити IgG, IgM, CD3± Т-лімфоцитів та Т-хелперів.

Висновок.

При раціональному плануванні імунологічних досліджень пацієнткам з рецидивними НЗЗЖСО слід враховувати, передусім, універсальні та вік-залежні імунні порушення, а показникам, що характеризують імунні розлади третьої групи, можна приділяти другорядну увагу, що дозволить оптимізувати оцінку імунного статусу при НЗЗЖСО у осіб різного віку, що, в свою чергу, покращить підбір імунотерапевтичних втручань і, відповідно, результати лікування.

ВИДАТНИЙ ДІЯЧ ВІТЧИЗНЯНОЇ МОРФОЛОГІЇ П. І. ПЕРЕМЕЖКО (1833–1894) (ДО 190-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Дзевульська Ірина Вікторівна
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри описової та клінічної анатомії
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
м. Київ

Маліков Олександр Вячеславович
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
м. Київ

П. І. Перемежко незалежно від своїх попередників спостерігав непрямий поділ (мітоз, каріокінез) тваринних клітин (1878-1879 рр.), надав чіткі дані про мікроскопічну структуру щитоподібної залози, гіпофізу, селезінки, кровоносних судин; уважно вивчив особливості розвитку зародкових листків заплідненого курячого яйця та ембріогенез селезінки; одним з перших торкнувся надзвичайно актуальної проблеми регенерації скелетних м'язів. Крім того, професор Перемежко організував кафедру гістології, ембріології та порівняльної анатомії медичного факультету Київського університету (1869 р.), а також об'єднав навколо себе велику групу співробітників, якими було плідно розроблено широке коло питань.

Професор П. І. Перемежко

Петро Іванович Перемежко народився 12 (за новим стилем – 24) липня 1833 р. на Чернігівщині, походив із родини дворян («української шляхти»). Початкову освіту здобув у Кролевецькому училищі. По закінченню 3 класів, у 1848 р. він вступив до Новгород-Сіверської гімназії. Цей навчальний заклад мав певні традиції. Свого часу тут навчалися М. А. Максимович та К. Д. Ушинський. 1854 р. П. І. Перемежко закінчив гімназію із золотою

медаллю, і восени того ж року був прийнятий на медичний факультет Київського університету.

«Обличчя» факультету визначали його викладачі. У той час тут працювала низка відомих вчених, які намагалися прищепити слухачам любов до обраної справи і збагатити їх знаннями відповідно до останнього слова науки. Серед вчителів П. І. Перемежка окремо слід назвати видатного анатома О. П. Вальтера (учня М. І. Пирогова по Дерптському університету), який був професором «фізіологічної анатомії та мікроскопії» з 1846 р. і чітко дотримувався її анатоμο-фізіологічного напрямку. Професор Вальтер вперше довів здатність симпатичних нервів регулювати просвіт кровоносних судин (1842 р.), успішно займався видавничою діяльністю (у його журналі «Сучасна медицина» П. І. Перемежко опублікував свою першу наукову роботу). Кафедру патології та патологічної анатомії під час навчання П. І. Перемежка займав Ю. І. Мацон, який особливо цікавився мікроскопічною картиною запалення. У сфері клінічних дисциплін одним з найбільш провідних спеціалістів був близький учень і послідовник М. І. Пирогова хірург В. О. Караваєв – передовий вчений свого часу, який здобув широку популярність.

В 1859 р. після успішного закінчення університету зі ступенем «лікаря з відзнакою», П. І. Перемежка було призначено на посаду міського лікаря в м. Лайшев. Через кілька років у біографії Перемежка було закордонне відрядження строком на 2 роки (до Німеччини, Швейцарії та Австрії), яке він отримав на підставі наказу Міністерства народної освіти в 1865 р. для підготовки до викладання анатомії.

До закордонної подорожі він вирушив уже доволі підготовленим, самостійно мислячим науковцем, доктором медицини. Відповідно до програми поїздки П. І. Перемежко відвідав кілька провідних європейських лабораторій за обраною спеціальністю. Усього він побував у шести відомих фахівців; термін перебування у кожному закладі, таким чином, обчислювався кількома місяцями. Зокрема, П. І. Перемежко працював у лабораторіях професорів Шульце (Бонн), Фрея, Майера (Цюрих), Брюкке, Гіртля та Штріккера (Відень).

Із закордонної поїздки П. І. Перемежко повернувся до Києва, де мешкав і працював до кінця своїх днів. У листопаді 1870 р. Рада університету обрала його ординарним професором; у 1872 р. він затверджується деканом медичного факультету (до 1875 р.), а у 1881–82 рр. є головою Товариства київських лікарів.

Під час служби професора Перемежка в Київському університеті (70–90 роки ХІХ ст.) на медичному факультеті працювали доволі відомі вчені (здебільшого – майже його ровесники, що народилися в 30-х роках ХІХ ст.), які лишили значний слід в різних галузях медичної науки.

Окремо слід назвати В. О. Беца (1834–1894), який завідував кафедрою анатомії в 1868–1890 рр., засновника вчення про цитоархітектоніку кори головного мозку, автора низки робіт з нейроморфології, остеології та інших питань, саме він вперше описав гігантські пірамідні клітини в корі мозку (1874 р.), які названі на його честь.

Зі своїми колегами по факультету П. І. Перемежко завжди підтримував товариські стосунки. Достойно уваги те, що керівники суміжних кафедр мали високу компетентність і в галузі гістології. Крім В. О. Беца, який прославився завдяки роботам з мікроскопічної анатомії, це стосується і Н. А. Хржонцевського, Г. Н. Мінха, О. С. Шкляревського. Працюючи в Київському університеті, П. І. Перемежко зустрічався і з ембріологами, які викладали на природничому відділенні фізико-математичного факультету видатними фахівцями в галузі ембріології безхребетних О. О. Ковалевським (у Києві в 1869–1874 рр.) та його учнем М. В. Бобрецьким (співробітник університету з 1866 р.). Отже, поряд із П. І. Перемежком постійно перебували особистості, із якими він міг підтримувати творчий контакт.

Професор Перемежко пішов з життя 27 грудня (за старим стилем) 1893 р. за новим стилем 8 січня 1894 р. Похований був на Байковому кладовищі.

У 1966 р. помер колишній директор НДІ ортопедії та травматології доцент І. П. Алексеєнко. Адміністрація Байкового кладовища виділила для його похорону ділянку, на якій було поховано П. І. Перемежка.

Могила його, яку практично ніхто не доглядав, до 1966 р. ще існувала, проте перебувала в занедбаному стані. Отже, ні в кого не виникло сумнівів у тому, що її слід зрити і на цьому місці зробити нове поховання. На жаль, так назавжди зникла могила видатного вченого професора П. І. Перемежка.

ЗМІНИ В БІОХІМІЧНОМУ АНАЛІЗІ КРОВІ У ХВОРИХ НА ХРОНІЧНИЙ ПАНКРЕАТИТ В ПОЄДНАННІ З ХРОНІЧНОЮ СЕРЦЕВОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ

**Заєць Тетяна Анатоліївна,
Дзига Світлана Вікторівна,
Бакалець Олена Валеріївна,**

к.м.н., доценти

Сидор Христина Володимирівна,

Студентка

Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
м. Тернопіль, Україна

Вступ. /Introduction. Хронічна серцева недостатність (ХСН) залишається актуальною та значущою медичною проблемою, що ставить під загрозу якість життя пацієнтів та завдає значний соціоекономічний вплив. Порушення серцевого викиду, адаптаційні механізми та ремоделювання серцевої структури є ключовими факторами, що визначають розвиток та прогресування цього захворювання. Додатково, в останні роки виникає все більше досліджень, що звертають увагу на часту взаємодію між ХСН та хронічним панкреатитом (ХП) – станом, який характеризується запальними та структурними змінами підшлункової залози. Цитокіни (ІЛ-1, ІЛ-6, ФНП) контролюють синтез С-реактивного білка (СРБ) та виступають як основна патогенетична ланка загальнобіологічної запальної відповіді імунної системи при коморбідності ХП й ХСН. Відтак це призводить до порушення функціональної здатності печінки.

Ціль роботи./Aim. Вивчення змін у біохімічному аналізі крові у хворих на ХП за супутньої ХСН.

Матеріали та методи./Materials and methods. Обстежено 15 хворих на ХП із ХСН віком від 50-ти до 65-ти років із давністю ХП від 10 років. Діагноз встановлювався згідно протоколів затверджених МОЗ України. Проводилась оцінка результатів біохімічного аналізу крові: визначення активності

аспартатамінотрансферази (АсАТ), аланінамінотрансферази (АлАТ), гама-глутамілтранспептидази (ГГТ) та лужної фосфатази (ЛФ).

Результати та обговорення./Results and discussion. У хворих що страждають на ХП в поєднанні з ХСН ІА та ІБ ст. II-III функціонального класу за класифікацією NYHA, виявлено недоліки у функціональній здатності печінки відповідно до стадій. Відзначено підвищення активності АсАТ при ХСН ІА ст. у 2 рази більше ніж у здорових, а при ХСН ІБ ст. активність становила у 2,5 рази більше ніж у здорових. Аналізуючи зміну рівня АлАТ виявлено, що при ХСН ІА ст. показники виявлялись в 1,2 рази вище ніж у здорових, а при ХСН ІБ ст. у 2 рази вище ніж у здорових. Показники ГГТ та ЛФ незначно підвищувались при ХСН ІБ стадії.

Висновки./Conclusions. Коморбідність ХП та ХСН ІА та ІБ ст. II-III функціонального класу обтяжує клінічну симптоматику, внаслідок спільних патогенетичних ланок розвитку і прогресування. В біохімічному аналізі крові виявляється підвищений рівень АсАТ, АлАТ, ГГТ, ЛФ, а отже порушується функціональна здатність печінки в залежності від стадії ХСН, що викликає прогресування перебігу та погіршує прогноз хворого.

**ЯК ВІДОБРАЖАЄТЬСЯ ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ НА
ПСИХІЧНОМУ ТА МОРАЛЬНОМУ СТАНІ УКРАЇНСЬКИХ
СТУДЕНТІВ ТА СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Івасів Юлія Валеріївна

Студентка

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Під час дистанційного навчання на студента/учня діє ряд негативних психофізіологічних чинників, які можуть спричинити нервово психологічне перевантаження, а в подальшому і розвиток певних соматичних захворювань, стати пусковим механізмом до розвитку різного виду розладів психічного здоров'я молодого населення.

Проведено анонімне анкетування з використанням платформи Google Forms, що дало змогу визначити найважливіші чинники впливу дистанційного навчання на учасників освітнього процесу та варіанти мінімізації їх негативного впливу.

Ключові слова: дистанційне навчання, студенти, старшокласники, морально-психічний стан.

Актуальність теми. Початок 2020 року кардинально змінив життя молоді цілого світу, оскільки світ охопила пандемія, викликана вірусом COVID-19, з яким раніше людству не доводилось стикатися. Для сучасного світу оголошена ВООЗ пандемія і як її наслідок – жорсткий карантин – стали одними із викликів для людства, особливо для молоді. Внаслідок поширення коронавірусу COVID-19 загалом у світі станом на квітень 2023 року було інфіковано понад 685 млн. осіб, на сьогодні хворіють понад 20 млн. осіб, а смертельних випадків зафіксовано більше 6 млн [1].

Проте, 2022 рік також вніс в життя кожного громадянина України свої

важкі корективи, що змінили наше життя – адже через вторгнення російського агресора на території нашої країни був оголошений військовий стан [2]. Відновлення стаціонарного навчання студентів та учнів шкіл, праця викладачів чи вчителів були під загрозою бомбардувань, не в усіх закладах освіти було безпечно із початком військових дій.

Ці вкрай несприятливі для навчання і розвитку молодого покоління українців чинники суттєво змінили життя, побут, морально-психологічний стан населення, що не могло пройти без наслідків. Вплив на емоційне, психічне та моральне здоров'я українських студентів і учнів особливо помітний і яскраво виражається у дії таких основних факторів, як: збільшення тривалості проведеного часу за екраном монітора, зниженні рухової активності, прогулянок та часу сну. Всі вони можуть бути пусковим механізмом для розвитку неврозів, депресій, вегетативних розладів, порушення якості і тривалості сну та підвищеної тривожності.

Тому дане дослідження про відображення дистанційного навчання на психічному здоров'ї та моральному стані молодого населення, а особливо в Україні, є актуальним.

Мета. Проаналізувати за допомогою теоретичного аналізу психофізіологічні шкідливості, які впливають як на ментальне, так і на фізичне здоров'я студента, пов'язані з переходом на дистанційну форму навчання в умовах пандемії і військового стану в країні. Визначити зміни у психоемоційному здоров'ї та моральному стані серед молодого покоління, а також шляхи їх мінімізації.

Матеріали та методи. Кожен студент денної норми навчання, чи учень старшокласник в звичних умовах пізнає інформацію за допомогою чотирьох основних форм її сприйняття: зорової, слухової, тактильної, механічної. Важливою є соціальна складова, яка проявляється у взаємодії з викладачем, роботі в групі, обміні, аналізі, обробці та запам'ятовуванні почутого, що також є невід'ємною частиною навчального процесу.

У випадку дистанційної форми навчання [3] значна кількість цих

чинників відсутня, що обмежує навчальну, творчу та емоційно-психологічну сферу діяльності. А перебування в одному й тому самому місці щоденно та значну частину робочого часу негативно позначається моральному стані студента чи учня.

Ми поставили завдання проаналізувати оцінку учасників освітнього процесу та їх ставлення до таких чинників дистанційного навчання, як: нерациональна організація робочого місця, надмірне напруження зору, уваги, опорно-рухового апарату, монотонність праці, великий обсяг одноразової та одноманітної форми інформації для засвоєння, емоційні перенавантаження, тривале використання технічного обладнання (ПК, телефон, планшет), малорухливий стаціонарний спосіб перебування під час навчання. Для визначення змін у психологічному здоров'ї молодого населення України було проведене на добровільних засадах анонімне анкетування [6] з використанням платформи Google Forms у західній та центральній частинах України. Статистична оцінка та підрахунок результатів проводився в у програмі Excel. Анкета була сформована з двох розділів [6]. І розділ – 13 питань із вибором однієї відповіді:

1. Ваша стать: чоловіча, жіноча;
2. Ваш вік: 14-18, 18-20, 21-23, більше 24 років.
3. Чи займаєтесь Ви саморозвитком, окрім навчання у школі/університеті (читання, додаткові курси, творче хоббі, тощо): так, ні.
4. Як Ви вважаєте, чи високе ваше навчальне навантаження: так, ні.
5. Скільки часу щодня Ви проводите за екраном: менше 3 годин, у середньому 4-5 години, більше 5 годин.
6. Чи харчуєтесь Ви повноцінно: так, ні.
7. У який час Ви починаєте навчатися: 8.00-9.30, 10.00-11.30, 12.00-13.30, 14.00-15.30, після 16.00.
8. Чи займаєтесь Ви спортом під час дистанційного навчання: так, ні.
9. Чи спостерігали ви або ваші рідні зміни у поведінці (тривожність, агресія, надмірна втомленість, байдужість, порушення якості та тривалості сну)

і настрої на час дистанційної форми навчання: так – мене це дуже втомлює, порушується сон і настрій, так – але зміни незначні, ні – змін не відбулося.

10. Чи відчували ви відірваність від оточення, такі як: брак спілкування, відсутність емоційного контакту з одногрупниками / однокласниками / викладачем: так, ні.

11. Яким чином дистанційне навчання впливає на Вашу розумову активність та ментальну готовність до продуктивної праці: а) зовсім не впливає, б) незначним чином погіршує, в) впливає негативно і фізично виснажує, г) незначним чином покращує, д) впливає позитивно і змушує мобілізувати себе на виконання роботи.

12. Яким чином дистанційне навчання впливає на Ваші фізичні якості та здатність до продуктивної праці: а) зовсім не впливає, б) незначним чином погіршує, в) впливає негативно і фізично виснажує, г) незначним чином покращує, д) впливає позитивно і змушує мобілізувати себе на виконання роботи.

13. У зв'язку з дистанційною формою навчання як змінився Ваш час перебування за комп'ютером (ноутбуком, планшетом, смартфоном): а) не змінився, б) зменшився, в) збільшився на 1-2 години, г) збільшився на 2-4 години, д) збільшився більше ніж на 4 години.

II розділ – питання із вибором декількох відповідей:

1. Ваша форма проживання: самостійно, з батьками, з дівчиною/хлопцем, з чоловіком/дружиною, з друзями, інше – _____.

2. Які фактори викликають суттєві негативні зміни у Вашому способі життя? Варіанти відповідей:

1. Зростання часу, проведеного за екраном монітора;
2. Сидячий спосіб проведення часу;
3. Зниження тривалості сну;
4. Зниження рухової активності;
5. Розрив емоційних контактів;
6. Високе навчальне навантаження.

До опитування було долучено 458 осіб.

Результати та обговорення. Перейдемо до аналізу отриманих результатів. Наймолодший вік опитуваних респондентів – 14 років, а найстарший – більше 24 років. З них 56,5 % жінки та 43,5 % чоловіки. За результатами визначено, що більшість (62 %) живуть самотійно, з батьками 18,5 % опитуваних живуть з друзями, 15,5 % – з дівчиною або хлопцем та лише 4,5% – з дружиною чи чоловіком.

Трохи більше половини (56,5%) відповіли, що під час карантину займаються спортом, а 43,5% не займаються. Переважна більшість опитуваних вважають, що їх навчальне навантаження досить високе, а 46 % учнів/студентів влаштовує об'єм матеріалу, який вони вивчають. Щодо часу, проведеного за екраном гаджетів, то більше 5 годин витрачають 86 % опитуваних учнів та студентів, 10,7 % – у середньому 4-5 години, а менше 3 годин – лише 3 %.

Також важливим фактором у навчальному процесі є час, коли студенти та старшокласники починають навчатися. За даними опитування 32,8 % починають працювати у період між 10.00 та 11.30 годинами ранку; 28,2 % – у період з 8.00 до 9.30; 17,6 % – у період з 12.00 до 13.30; а 16 % – після 16.00 та 5,3 % у період з 14.00 до 15.30. Зміни у поведінці (тривожність, агресія, надмірна втомленість, байдужість, порушення якості та тривалості сну) і погіршення настрою на час дистанційної форми навчання спостерігалися у 82,8 % всієї кількості опитаних, 5,2 % у тих, які вибрали так – але зміни незначні, 2 % студентів/учнів змін не спостерігали.

Також більша частина опитуваних – 69,9% задумувалися над тим, що дистанційне навчання не дає змоги опанувати більш практичну сторону діяльності, а лише теоретично, 20,1% – не задумувалися, але їх це хвилює відтепер, 10% – не задумувалися і в них відсутні будь-які переживання стосовно цього. Для того, щоб зрозуміти, яким чином дистанційне навчання впливає на розумову активність та ментальну готовність до продуктивної праці, ми проаналізували відповіді опитуваних на запитання 11.

Результати наступні: зовсім не впливає – 22 %; незначним чином

погіршує – 21,4 %; впливає негативно і фізично виснажує 29,8 %; незначним чином покращує – 10,7 %; а впливає позитивно і змушує мобілізувати себе на виконання роботи – 16 %. У зв'язку з дистанційною формою навчання/роботи час перебування за комп'ютером (ноутбуком, планшетом, смартфоном) збільшився на 1-2 години у 24,4% респондентів, збільшився на 2-4 години у 30,5%, збільшився більш ніж на 4 години у 21,4%, у 22,1% не змінився. Щодо факторів, які викликають суттєві зміни у способі життя, то найбільше опитуваних турбує зростання часу сидіння, зниження рухової активності та збільшення часу, проведеного за екраном монітора, а найменше турбує розрив емоційних контактів із колегами по освітньому процесу.

Отже, щоб зрозуміти яким чином дистанційне навчання впливає на фізичні якості та здатність до продуктивної праці, було задане однойменне питання. Результати такі: зовсім не впливає – 28,2 %; незначним чином погіршує – 29,8 %; впливає негативно і фізично виснажує – 27,5 %; незначним чином покращує – 6,9 %; впливає позитивно і змушує мобілізувати себе на виконання роботи – 7,6%.

Виходячи з даних результатів опитування, можна сформулювати такі рекомендації для усунення негативних чинників дистанційного навчання для збереження і зміцнення здоров'я серед української молоді – студентів та старшокласників:

1. Слід спробувати збільшити тривалість фізичної активності. Це може бути не лише пішохідні прогулянки на свіжому повітрі – їх можна урізноманітнити катанням на велосипеді чи на роликах, рухливими іграми, швидкою ходьбою чи бігом на стадіоні, у парку, відвідуванням спортивного залу, силовими вправами, танцями.

2. Звертаємо увагу на ряд багаторічних досліджень [5], де встановлено що активне поступлення кисню до всіх органів і тканин, покращення кровообігу, підвищення рухливості під час фізичних навантажень, тренування у людей покращується настрої, оскільки виділяється серотонін (гормон впевненості в собі та задоволення).

2. Потрібно звернути увагу на тривалість сну, а тривалість часу, проведеного за екраном гаджетів не повинна перевищувати 3-5 год на добу [5].

3. Тривалість перебування на відкритому повітрі (у паркових зонах, серед зелених насаджень) повинна бути не менше 2 годин щоденно [5].

4. Також треба навчитися слідкувати за своїм навчальним розкладом та розвивати вміння планувати і дотримуватися запланованого, щоб вчасно виконувати позааудиторну роботу і не залишати усе на останній день.

5. Надзвичайно важливо правильно організувати своє робоче місце, його освітлення та систематизувати необхідні для навчання засоби. Пам'ятати про систематичне протягом дня проведення вправ для очей, хребта і м'язів рук [5].

Висновки. Було досліджено, що під час дистанційного навчання на студентів і старшокласників на них діє цілий ряд негативних чинників, які можуть спричинити нервово-психологічне перенавантаження, а в подальшому і розвиток певних захворювань, як от: неврози, депресії, вегетативні розлади, порушення якості сну та появу надмірної тривожності.

Основними заходами мінімізації негативного впливу є: правильна організація робочого часу, підвищення фізичної активності, яка дозволяє бути не тільки у формі, а й забезпечує покращенню настрою в учасників освітнього процесу, а також правильне співвідношення часу на відпочинок і навчання у позанавчальний час, дотримання гігієнічних норм зорового навантаження, так і для опорно-рухової системи, ефективна комунікація з друзями, одногрупниками та дотримання зворотнього зв'язку з викладачем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/>
2. Закон України «Про освіту»: редакція від 6.04.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року №1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> Режим для студентів.

URL: https://pidruchniki.com/14520624/pedagogika/rezhim_dnya_studentiv

4. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3148/distan%20education.PDF;jsessionid=EF6D7544E87889526F81DC6270ACD5EA?sequence=12020-34.pdf>

5. Безпека життєдіяльності та цивільний захист: підручник
О. Г. Левченка, О. В. Землянська, Н. А. Праховнік, В. В. Зацарний – Київ :
Каравела, 2019 – 268с.

6. https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/560477/mod_resource/content/

АНАТОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРХНЬОЩЕЛЕПНОЇ ПАЗУХИ ЯК ФАКТОРИ РИЗИКУ ПЕРФОРАЦІЇ МЕМБРАНИ ШНАЙДЕРА ПІД ЧАС ОПЕРАЦІЇ ВІДКРИТОГО СИНУС-ЛІФТИНГУ

Касіян Денис Віталійович

аспірант

Мокрик Олег Ярославович

д.мед.н., професор

Львівський національний медичний університет

імені Данила Галицького

м. Львів, Україна

Вступ. Під час проведення операції відкритого синус-ліфтингу можуть виникнути інтрахірургічні ускладнення, найпоширенішим із яких є перфорація мембрани Шнайдера [1-5]. Аналіз сучасних літературних даних вказує на те, що анатомічні особливості щелепно-лицевої ділянки людини належать до потенційних факторів ризику перфорації мембрани Шнайдера при проведенні хірургічного втручання [1, 2, 4].

Мета роботи. Провести аналіз наукових праць щодо оцінки анатомічних особливостей верхньощелепної пазухи пацієнта, які можуть мати потенційний вплив на виникнення перфорації мембрани Шнайдера під час проведення операції відкритого синус-ліфтингу.

Матеріали та методи. Пошук наукової літератури проводився в базах даних наступних пошукових систем: електронної бібліотеки авторефератів, дисертацій ресурсу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, PubMed, Medline, MedNet, Embase, BMJ Group, Free Medical Journals, Free Medical Book, Scirus із застосуванням аналітичного і бібліосемантичного методів.

Результати та обговорення. Успіх дентальної імплантації у задній частині верхньої щелепи залежить від деталей знання анатомії верхньощелепної пазухи та можливих факторів ризику, які можуть вплинути на результат хірургічного втручання [4]. Найпоширенішим інтраопераційним

ускладненням під час операції відкритого синус-ліфтингу є перфорація мембрани Шнайдера [1-5]. Згідно літературних даних ускладнювати процедуру відкритого синус-ліфтингу можуть анатомічні особливості верхньощелепної пазухи пацієнта, такі як наявність синусових перегородок, знижена залишкова висота кістки, зменшена товщина та еластичність мембрани, вузькі синуси та гострі кути відкриття пазух [3, 4, 6].

Перегородки верхньощелепної пазухи вперше описав Underwood A.S. у 1910 році [7]. Вони виникають із дна пазухи та можуть ділити його на множинні відділи або перетинати пазуху на менші синуси. Короткі перегородки не мають серйозного впливу на проведення процедури відкритого синус-ліфтингу. Проте наявність високих перегородок може завдавати труднощів та подовжити час хірургічного втручання [4].

Автори Schwarz et al. [3], Tükel H.C., Tatli U. [6] повідомлюють про підвищений ризик перфорації синусової оболонки за наявності низької залишкової висоти кістки (<6 мм) у пацієнта.

У своїх дослідженнях Testori T. [4], Elian S., Barakat K. [8], Pommer B. [9] роблять висновок, що перфорація мембрани залежить від товщини оболонки пазухи та її еластичності. При цьому більш товсті мембрани проявляють більшу здатність розтягуватись під час підйому (до 132,6% від початкового розміру), мають більшу міцність та меншу схильність до перфорації у порівнянні із тонкими мембранами.

За допомогою комп'ютерної томографії автори Cho S.-C. et al. [10] дослідили, що частота перфорації слизової оболонки пов'язана із шириною синуса та становила 62,5% для вузької передньої частини пазухи із кутом <30°, 28,6% для ширшої середньої частини пазухи із кутом 30–60° і 0% для найширшої задньої частини із кутом >60°.

Висновки. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що певні анатомічні особливості щелепно-лицевої ділянки людини можуть підвищувати ризик перфорації мембрани Шнайдера при проведенні операції відкритого синус-ліфтингу.

Отже, для уникнення розриву мембрани Шнайдера та мінімізації ускладнень під час хірургічного втручання, пов'язаного із процедурою синус ліфтингу, анатомічні особливості верхньощелепної пазухи повинні бути відомими хірургу до операції. На сьогодні комп'ютерна томографія є кращим методом передопераційного виявлення анатомічних змін у пацієнтів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Diaz-Olivares L. A. Management of Schneiderian membrane perforations during maxillary sinus floor augmentation with lateral approach in relation to subsequent implant survival rates: a systematic review and meta-analysis / L. A. Diaz-Olivares, J. Cortes-Breton Brinkmann, N. Martinez-Rodriguez [et al.] // International Journal of Implant Dentistry. – 2021. – No 7(91). – P. 1–13.

2. Molina A. Complications in sinus lifting procedures: classification and management / A. Molina, I. Sanz-Sánchez, I. Sanz-Martín [et al.] // Periodontology 2000. – 2022. – Vol. 88(1). – P. 103–115.

3. Schwarz L. Risk factors of membrane perforation and postoperative complications in sinus floor elevation surgery: review of 407 augmentation procedures / L. Schwarz, V. Schiebel, M. Hof [et al.] // Journal of Oral and Maxillofacial Surgery. – 2015. – Vol. 73(7). – P. 1275–1282.

4. Risk factors in lateral window sinus elevation surgery / T. Testori, T. Weinstein, S. Taschieri, S. S. Wallace // Periodontology 2000. – 2019. – Vol. 81(1). P. 91–123.

5. Jamcoski V. H. 15-year retrospective study on the success rate of maxillary sinus augmentation and implants: influence of bone substitute type, presurgical bone height, and membrane perforation during sinus lift / V. H. Jamcoski, F. Faot, R. M. Marcello-Machado [et al.] // BioMed Research International. – 2023. – Article ID 9144661. – P. 1–13.

6. Tükel H. C. Risk factors and clinical outcomes of sinus membrane perforation during lateral window sinus lifting: analysis of 120 patients / H. C. Tükel, U. Tatli // International Journal of Oral and Maxillofacial Surgery. – 2018. –

Vol. 47(9). – P. 1189–1194.

7. Underwood A. S. An inquiry into the anatomy and pathology of the maxillary sinus / A. S. Underwood // *Journal of Anatomy and Physiology*. – 1910. Vol. 44(2). – P. 354–369.

8. Elian S. Crestal endoscopic approach for evaluating sinus membrane elevation technique / S. Elian, K. Barakat // *International Journal of Implant Dentistry*. – 2018. – Vol. 4(15). – P. 1–6.

9. Pommer B. Mechanical properties of the Schneiderian membrane in vitro / B. Pommer, E. Unger, D. Sütö [et al.] // *Clinical Oral Implants Research*. – 2009. Vol. 20. – P. 633–637.

10. Influence of anatomy on Schneiderian membrane perforations during sinus elevation surgery: three-dimensional analysis / S.-C. Cho, S. S. Wallace, S. J. Froum, D. P. Tarnow // *Practical Procedures and Aesthetic Dentistry*. – 2001. – Vol. 13(2). P. 160–163.

УДК: 616-31-002:616-02:616-03

**АНАЛІЗ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ КАРІЄСРЕЗИСТЕНТНОСТІ
ТВЕРДИХ ТКАНИН ЗУБІВ У ДІТЕЙ ЗАКАРПАТТЯ**

Клітинська Оксана Василівна
доктор медичних наук, професор
Шетеля Володимир Володимирович
доктор філософії, доцент
Стішковський Андрій Вікторович
аспірант
Зорічак Тетяна Іванівна
асистент кафедри
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

Вступ. Карієсрезистентність - динамічний стан твердих тканин зубів з урегульованими процесами ремінералізації та демінералізації, які змінюються в залежності від характеру харчування та стану гігієни порожнини рота. [1, 2]. Карієсрезистентність визначає умови утворення та прогресування карієсу, особливо в дитячому віці. Карієсрезистентність емалі зубів залежить від особливостей організму та від ступеня догляду за здоров'ям ротової порожнини. Звичайно, стійкість до ураження карієсом визначається на генетичному рівні та передається по спадковості. Тому цей фактор пояснює, чому у деяких людей, не дивлячись на дотримання правильного раціону, режиму харчування та гігієни ротової порожнини, показник інтенсивності карієсу високий, а в деяких – навпаки низький [3, 4, 5].

Мета дослідження: встановити ефективність методів підвищення карієсрезистентності емалі зубів у дітей Закарпатської області.

Матеріали та методи. Для визначення карієсрезистентності емалі зубів в обстежених, тобто наявності явищ демінералізації, доцільно застосовувати апарат DIAGNOdent pen (KaVo, Німеччина), робота якого базується на лазерній флюоресцентній спектроскопії. При потраплянні на тканин зуба здорова емаль та патологічно змінена відбивають хвилі по різному. При цьому апарат

реєструє хвилі та аналізує, видаючи звукові та світлові сигнали.

Інтерпритація результатів при дослідженні фісур показник 0-13 відповідає здоровій не змінений емалі, показники апарату на рівні 14-20 відповідає превалюванню демінералізації емалі та передбачає проведення професійної гігієни та профілактики у вигляді місцевого фторування емалі, > 25 потребує застосування мінімально-інвазивних методів реставрації із застосуванням пломбувальних матеріалів та інтенсивної профілактики.

При апроксимальному дослідженні: показники від 0 до 7 передбачають звичні заходи щоденної індивідуальної гігієни, від 8 до 15 - інтенсивні міри профілактики наприклад фторування, > 16 мінімально-інвазивні методи реставрації з використанням композитних пломбувальних матеріалів та інтенсивні заходи екзогенної медикаментозної профілактики.

ТЕР – тест (В. Р. Окушко, Л. І. Косарева, 1983) – це непряме визначення глибини дефекту кислотної ерозії емалі після її протравлення розчином HCL. Дана методика дозволяє встановити функціональну резистентність емалі щодо кислоти. Тест може бути використаний як первинно-діагностичний, а також для об'єктивної оцінки ефективності ремінералізуючої терапії під час диспансерного спостереження та лікування хворих.

При розробці комплексної системи профілактики та лікування карієсу у дітей, які проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду, варто пам'ятати про те, що даний процес є складним та повинен здійснюватись на постійній основі.

Стратегічним напрямком моделі профілактики є забезпечення стоматологічного здоров'я дітей. Напрямок системи профілактики є забезпечення усіх учасників процесу: дітей, батьків, вихователів, вчителів навчальних закладів, лікарів загальної практики, які повинні надавати первинну медико-санітарну допомогу, інформацією стосовно питань профілактики захворювань зубів та слизової оболонки порожнини рота (СОПР), а також мотивації до профілактичних заходів, включаючи відвідування лікарів з профілактичною метою, поетапного лікування при захворюваннях зубів, ясен

та СОПР.

На нашу думку, перший етап первинної профілактики повинен включати інформування дітей, батьків, працівників дошкільних закладів, вчителів з питань профілактики. Індивідуальні консультації батьків та дітей також повинні відбуватись на консультаціях в сімейних лікарів. При наявності факторів ризику має здійснюватись направлення на прийом до дитячого лікаря стоматолога з метою розробки індивідуального плану профілактичних заходів з метою усунення наявних факторів ризику виникнення стоматологічної патології.

Батьки, у свою чергу, повинні контролювати здійснення запропонованих рекомендацій: забезпечити дитину необхідними предметами та засобами догляду за порожниною рота, навчати дитину правилам гігієнічного догляду, контролювати виконання дітьми гігієнічних маніпуляцій.

Вихователі та вчителі повинні забезпечити проведення санітарно просвітницьких заходів з метою навчання догляду за порожниною рота та контролю якості проведення гігієнічних заходів.

При цьому дитячі лікарі-стоматологи повинні здійснювати аналіз стану стоматологічного здоров'я та розробку популяційних заходів щодо профілактики та оздоровлення дітей, а також забезпечити поетапне лікування в разі необхідності.

Оцінюючи результати впроваджених програм профілактики вітчизняних та закордонних дослідників, стає зрозумілим, що саме профілактика стоматологічних захворювань – це економічно виправданий, перспективний та ефективний напрямок сучасної стоматології, особливо дитячого віку. Цей постулат підтверджено багаторічним досвідом функціонування цього напрямку медицини в розвинених країнах Європи та Канаді.

До прикладу, найбільш довготривалою є профілактична програма Швейцарії, яка працює вже понад 40 років. Її ефективність доведена практичною відсутністю карієсу постійних зубів у 12 річних дітей (поширеність карієсу 2-5%), що є ідеальним результатом. Дана програма включає в себе усі

аспекти стоматологічної профілактики, а саме гігієнічне навчання, ендогенне немедикаментозне вживання фторованої солі та використання фторованої питної води, місцеве застосування фторвмісних лаків та кремів, герметизація фісур зубів у віковому аспекті, які виконують лікарі-стоматологи.

Для підвищення рівня стоматологічного здоров'я у дітей Закарпаття, які постійно проживають у районах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду, та на основі отриманих результатів дослідження, нами було створено схему ранньої діагностики, профілактики та поетапного лікування карієсу. Схема включала наступні етапи:

1. Гігієнічне навчання дошкільнят та їх батьків.
2. Екзогенна медикаментозна профілактика з використанням ремінералізуючого лаку Bifluorid-10 (VOCO, Німеччина) та Remin Pro (VOCO, Німеччина).
3. Герметизація фісур зубів – перших молярів у віці 6-7 років.
4. Ендогенна немедикаментозна профілактика, корекція харчування.

Після проведення санітарно-просвітницьких заходів наступним етапом є здійснення професійної гігієни порожнини рота з візуалізацією розчином «Finder Plaque» (Швейцарія), оскільки це дієвий засіб мотивації до забезпечення проведення якісної гігієни порожнини рота для візуалізації нальоту так як дуже часто діти не підозрюють, що при чищенні зубів не увесь наліт можна видалити, використовуючи неправильну методику чищення зубів.

Ремінералізуюча терапія твердих тканин зубів здійснюється лікарем стоматологом з використанням препарату Bifluorid-10 (VOCO, Німеччина), що заключається у двохразовому покритті з інтервалом 6 місяців та ремінералізуючого крему Remin Pro (VOCO, Німеччина) в домашніх умовах шляхом нанесення на поверхню зубів після чищення впродовж 3 місяців з наступним контролем.

Оцінюючи показники поширеності та інтенсивності карієсу: для дітей міста Ужгород доцільним буде проведення ремінералізуючої терапії два рази на рік, а для Рахова – кожні три місяці.

Також важливим профілактичним методом виникнення карієсу є проведення герметизації фісур, контроль якого повинен проводитись кожні 6 місяців – це маніпуляція, що передбачає запечатування фісур герметиком з метою підвищення їх резистентності до ураження каріозним процесом. Ми рекомендуємо застосовувати фторвмісний герметик, який у свою чергу, зміцнить структуру емалі за рахунок свого хімічного складу та створить своєрідний бар'єр між карієсприйнятливою ділянкою та патогенними мікроорганізмами.

Не менш важливим залишається корекція харчування: в добовий раціон дітей повинні бути введені фторвмісні продукти: морепродукти, бобові, злакові, фторована сіль, кальційвмісні продукти, а в разі необхідності – медикаментозне вживання комплексних вітамінних та фторвмісних препаратів, згідно призначення лікаря.

Запропонована нами схема профілактики карієсу дала наступні позитивні результати. Через 6 місяців з моменту її запровадження був здійснений повторний огляд дітей обох шкіл та встановлено нормалізацію всіх параметрів.

Висновок: Серед методів підвищення карієсрезистентності твердих тканин зубів найбільш ефективним є методи ендо- та екзоенної стоматологічної профілактики.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дуда К. М., Лебідь О. І. Поширення стоматологічних захворювань серед дітей віком 6–9 років. *Клінічна стоматологія*. 2019;1:48-51.
2. Клітинська О. В. Комплексне обґрунтування ранньої діагностики, профілактики та поетапного лікування карієсу у дітей, які постійно проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду. Автореф. дис. д.мед.н : 14.01.22. 2015. 40 с.
3. Клітинська О. В., Стішковський А. В., Гасюк Н. В. Аналіз впливу рівня стресу у дітей 6-7 років, які постійно проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду на показники захворюваності на карієс.

Буковинський медичний вісник. 2020;2(94):46-51.

4. Спірідонова К. Ю. Обґрунтування застосування фотоактивованої дезінфекції для профілактики фігурного карієсу постійних зубів із низькою резистентністю твердих тканин. Автореф. дис. к.мед.н. : 14.01.22. 2016. 20 с.

5. Федак П. П. Комплекс лікувально-профілактичних заходів при ураженні твердих тканин зубів у дітей, які мешкають на територіях із низьким вмістом есенційних мікроелементів. *Галицький лікарський вісник. 2011; 3 (18): 74 – 6.*

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КЛІТИННОГО ІМУНІТЕТУ ПРИ ПСОРІАЗІ

Кондакова Ганна Костянтинівна

к.б.н., завідувач лабораторії біохімії

ДУ «Інститут дерматології та венерології НАМН України»

м. Харків. Україна

Новікова Ірина Володимирівна

к.м.н., завідувач багатопрофільної

клініко-діагностичної лабораторії

Мижирицька Тетяна Вікторівна

лікар-лаборант імунологічного та серологічного

відділу багатопрофільної клініко-діагностичної лабораторії

КНП Харківської обласної ради «Обласна клінічна лікарня»

м. Харків. Україна

Вступ. Псоріаз - системне імуноопосередковане запальне захворювання.

Імунопатогенезу псоріазу присвячено багато робіт. До недавнього часу псоріаз розглядався виключно як патологія шкіри, а супутні імунологічні порушення вважалися вторинними. Сьогодні точка зору змінилася, псоріаз розглядається як Т-залежне аутоімунне захворювання, а імунологічним порушенням відводиться пріоритетна роль в його патогенезі.

Мета роботи. Дослідити особливості деяких показників клітинного імунітету у хворих на вульгарний псоріаз в період загострення захворювання.

Матеріали та методи. Була обстежена група із 17 хворих на вульгарний псоріаз в період загострення захворювання, які знаходились на лікуванні в ДУ «Інститут дерматології та венерології НАМН України». Групу контролю становили 7 клінічно здорових донорів. Взяття відповідного матеріалу для дослідження проводилось за умови інформованої згоди пацієнтів.

Рівень субпопуляцій Т-лімфоцитів визначали з використанням еритроцитарних діагностикумів «Анти-СД3 (відповідно СД4, СД8, СД16, СД22)» (набір реактивів НВЛ «Гранум», Україна). Розраховувалось співвідношення СД4/СД8.

Під час статистичного опрацювання результатів дослідження розраховували середню арифметичну величину ряду (M), помилку середньої арифметичної величини ряду (m). Вірогідність різниці між середніми величинами визначали за допомогою критерію Стюдента (t). Взаємозв'язок між параметрами оцінювали на основі коефіцієнта кореляції (r) і вірогідності помилки (p).

Результати та їх обговорення. При аналізі основних показників клітинної ланки імунітету у хворих на псоріаз в прогресуючій стадії порівнянно з контрольною групою виявлені зміни: спостерігається зниження СДЗ - на 10 %, СД4 - на 10 %, СД8 - на 8 %.

Зміна кількісного складу імунорегуляторних субпопуляцій не вплинула на співвідношення СД4/СД8 порівняно із показником у групі контролю. Пригнічення субпопуляцій Т-лімфоцитів поєднується із інгібованим вмістом фракції В-лімфоцитів - СД22, цей показник у хворих на псоріаз знижувався на 11 % ($p < 0,05$). Вміст СД16-лімфоцитів не мав вірогідної різниці порівняно з контролем ($p > 0,1$). Отримані дані свідчать про депресію Т-клітинної ланки імунітету.

Зважаючи на те, що між показниками імунної системи є взаємозв'язки, був проведений аналіз коефіцієнтів кореляції між цими показниками у обстежених групах.

Про принципові відмінності в організації функціонування системи імунітету в групах свідчать системоутворювальні показники кореляційних структур, тобто показники, що утворюють найбільшу кількість вірогідних зв'язків з іншими ознаками. У кореляційній структурі контрольної групи системоутворювальним показником є вміст СД8, що має прямі зв'язки з СДЗ ($r = 0,96$); СД4 ($r = 0,81$); СД22 ($r = 0,65$), СД16 ($r = 0,86$).

Виявилось що у кореляційній структурі хворих на вульгарний псоріаз системоутворюючий показник відсутній. Найбільшу кількість тісних зв'язків має рівень СДЗ [вірогідні прямі зв'язки з СД4 ($r = 0,90$), СД8 ($r = 0,81$)]; та СД8 [прямі зв'язки з СДЗ ($r = 0,81$) та СД 4 ($r = 0,52$)]. Це може свідчити про

дисфункцію Т- і В-систем імунітету при псоріазі, що не суперечить результатам досліджень інших авторів.

Висновки. У хворих на вульгарний псоріаз спостерігається дисфункція Т- і В-систем імунітету: зниження відносного вмісту СД3, СД4 та СД8-лімфоцитів, яке поєднується із зменшеним рівнем СД22.

МЕХАНІЗМ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ

Лашенко Оксана Миколаївна,

Вчитель хімії, вищої категорії

Сновського ліцею № 2

Лашенко Катерина Сергіївна

Національний університет

Чернігівський колегіум ім. Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Вступ. Новий коронавірус SARS-CoV-2, позначений Всесвітньою організацією охорони здоров'я як COVID-19 є одним із високопатогенних β -коронавірусів, які інфікують людину. Пандемія COVID-19 показала, що на основі попередніх досліджень зрозуміло багато аспектів патогенезу коронавірусу, але також з'ясувалося, що є багато того, про що ніхто не знав. Вірус швидко поширився по всьому світу. Багато країн відреагували занадто пізно, щоб запровадити профілактичні заходи, що призвело до раптового зростання кількості випадків у всьому світі. Легені є основним ураженим органом при важкій коронавірусній хворобі 2019 (COVID-19), спричиненій новим коронавірусом SARS-CoV-2, а ураження легень є основною причиною смерті переважної більшості пацієнтів. В Інституті біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України проведено дослідження холінергічних механізмів патогенезу COVID-19 і знайдено можливий механізм виникнення когнітивних порушень, якими супроводжується це захворювання.

Ціль роботи. Дослідити патогенез коронавірусної інфекції.

Матеріали та методи. Огляд літературних даних. У роботі були використані лабораторні методи: ПЛР-тест, тест на антиген та інструментальні методи: рентген-діагностика.

Результати та обговорення. Передача інфекції відбувається переважно від людини до людини повітряно-крапельним шляхом. Інкубаційний період для цього вірусу коливається від 2 до 14 днів. У більшості пацієнтів симптоми

з'являться через 11–15 днів. Коронавірус SARS-CoV-2 проникає через слизові оболонки дихальних шляхів і ентероцити тонкої кишки за допомогою рецепторів ангіотензинперетворюючого ферменту-2. Ангіотензинперетворюючий фермент-2 (ACE2) — це мембранозв'язана монокарбоксіпептидаза, яка експресується переважно в легневих ендотеліальних клітинах, клітинах альвеолярного епітелію типу II, серці, кишечнику та нирках. У найбільшій кількості АПФ2 експресується на поверхні клітин дихального тракту, особливо на альвеолоцитах I і II типу, що пояснює ураження легень у інфікованих. SARS-CoV-2 прикріплюється до рецептора ангіотензинперетворюючого ферменту-2 на клітинах-мішенях організму господаря, після чого відбувається інтерналізація та реплікація вірусу. Вірус використовує мембрано-зв'язувальну серинову протеазу 2 (TMPRSS2) господаря для застосування спайкового білка вірусу і злиття клітинних мембран вірусу і господаря. Необхідно відзначити, що нативний SARS-CoV-2 не може проникати в ACE2-позитивні клітини, доки не відбудеться розщеплення його S-білка за допомогою протеази TMPRSS2. Спайковий білок SARS-CoV-2 відіграє ключову роль у розпізнаванні рецептора ACE2 та у процесі злиття клітинної мембрани.

Спайковий білок складається з двох субодиниць. Субодиниця S1 зв'язує рецептор ангіотензинперетворюючого ферменту-2, тоді як S2 розщеплюється трансмембранною сериною протеазою-2 (TMPRSS2), таким чином полегшуючи злиття вірусу з клітинною мембраною. Вірусне навантаження є найвищим у тканинах, що експресують як ACE2, так і TMPRSS2, таких як епітелій трахеобронхіального дерева, пневмоцити 2 типу (клітини AT2), ендотеліальні клітини, кардіоміоцити та епітеліальні клітини тонкої та товстої кишки.

У середині клітини-господаря вірус піддається реплікації та формуванню негативного ланцюга РНК за допомогою попередньо існуючої одноланцюгової позитивної РНК під дією РНК-полімерази. Цей новоутворений негативний ланцюг РНК служить для виробництва нових ланцюгів позитивних РНК, які

потім продовжують синтезувати нові білки в цитоплазмі клітини. Білок N зв'язує нову геномну РНК, а білок M сприяє інтеграції в клітинний ендоплазматичний ретикулум. Ці новоутворені нуклеокапсиди транспортуються до позаклітинного простору. Нові вірусні частинки тепер готові потрапляти в сусідні епітеліальні клітини, а також забезпечити свіжий інфекційний матеріал для передачі захворювання.

Вторгнення вірусу в легеневі клітини, міоцити та ендотеліальні клітини судинної системи призводить до запальних змін, включаючи набряк, дегенерацію та некротичні зміни. Ці зміни в основному пов'язані з протизапальними цитокінами, включаючи інтерлейкін (IL)-6, IL-10 і фактор некрозу пухлини α , запальний білок макрофагів 1α і підвищену експресію запрограмованої клітинної смерті. Ці зміни сприяють патогенезу пошкодження легенів, пов'язаному з гіпоксією пошкодженню міоцитів, імунній відповіді організму, посиленню пошкодження клітин міокарда та кишковим і серцево-легеневим змінам.

Варто звернути увагу, що порушення процесу газообміну, пов'язане з ураженням альвеол і капілярів, призводить до гіпоксемії і вторинних (опосередкованих) уражень внутрішніх органів і систем. Збуднику SARS-CoV-2 сприяють протеази, які знаходяться всередині цих клітин. Активність ACE2 обумовлена інтерфероном (ІФН), роль і участь яких в інфекційному процесі вивчається.

Ці зміни призводять до накопичення вільних радикалів Оксигену, змін внутрішньоклітинного рН, накопичення молочної кислоти, змін електролітів і подальшого пошкодження клітин.

Загальні симптоми COVID-19 включають лихоманку, кашель, задишку і виділення мокротиння, які зазвичай легкі. У важких випадках клінічний перебіг може прогресувати до пневмонії з гострим респіраторним дистрес-синдромом.

Висновки. Пандемія COVID-19 демонструє, що світ залишається вразливим до надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я зі значними наслідками для здоров'я та для соціально-економічного розвитку. У роботі було

з'ясовано, що взаємодія білка SARS-CoV-2 S з ACE2 є основним механізмом, за допомогою якого вірус проникає в клітини-мішені. SARS-CoV-2 інфікує переважно ендотеліальні клітини легеневих судин і капілярів. Вірус безпосередньо передається повітряно-крапельним шляхом. Потім він рухається до задньої частини носових ходів і слизової оболонки в задній частині горла. Там він прикріплюється до клітин, починає розмножуватися і переміщується в легеневу тканину. Звідти вірус може поширюватися на інші тканини організму.

ЯК ПРОЖИВАННЯ НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ ВПЛИВАЄ НА НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ХНМУ

Ляхова Катерина Валентинівна,

Копитіна Валерія Сергіївна,

Студенти

Древаль Мар'яна Василівна,

Асистент кафедри гігієни та екології № 1

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. 24 лютого 2022, повномасштабна війна внесла корективи в життя мільйонів українців і українок. Особливо, жителів таких прифронтових територій як Харків, Суми, Донецьк, Луганськ, Херсон. Але навіть в таких умовах Україна розвивається та будує своє майбутнє, в цьому є велика заслуга прогресивної молоді та студентства. За півтора роки війни всі структури навчання вже частково адаптувалися й відновили навчання студентів в штатному режимі. Але якщо організація може звикнути до чогось, то люди не завжди. Є речі до яких неможливо звикнути, наприклад, постійне хвилювання щодо підвищеного ризику вибухів, подвійне навантаження через хвилювання за життя і навчання, тощо. Ці події вкрай негативно впливають не лише на якість освітнього процесу, а й на фізичне на психічне здоров'я студентів.

Мета роботи. Дослідження було спрямоване на вивчення та оцінку умінь балансування студентів між тривожністю, пов'язаною з навколишніми подіями, і прагненням отримати якісну професійну освіту.

Матеріали і методи. Дослідження базується на опитуванні в унікальній анонімній Google формі, в якому прийняли участь 42 здобувачі вищої освіти ХНМУ з прифронтових територій. Як ми зазначили більшість опитуваних знаходяться у Харківській, Сумській, Донецькій, Запорізькій, областях. Переважна кількість респондентів проживає в даних областях з початку повномасштабного вторгнення. Це дає змогу об'єктивно оцінити вплив місця проживання на здобування освіти та психоемоційний стан студентів.

Результати опитування. Згідно з результатами опитування можемо зазначити, що 85,4% респондентів в стані перманентної тривоги через загрозу вибухів, 80,5% - відмічають порушення фізичного і психічного здоров'я, 44% борються з бажанням покинути або припинити навчання і 61% - пов'язує свої академічні проблеми і погіршення здоров'я в зв'язку з перебуванням на прифронтових територіях. Беззаперечно, показники досить високі, незважаючи на те, що за 1,5 року повномасштабного вторгнення пройшла певна адаптація студентів до життя в таких умовах. Важливим аспектом зменшення гостроти ситуації є підтримка і розуміння зі сторони керівництва і викладацького складу ХНМУ.

Висновок. За результатами дослідження зробимо висновок, що здобувачі освіти ХНМУ, які проживають на прифронтових територіях, мають певні проблеми з навчанням і здоров'ям. Частковим вирішенням проблеми, на нашу думку, може стати зменшення наукового навантаження та певні пільги для студентів в такому становищі. Щодо індивідуальної праці над зниженням тривоги і стресу, за рекомендаціями ВООЗ, є техніки майндфулнес, які показують високу ефективність у боротьбі з даною проблемою. А також приватні консультації з висококваліфікованими спеціалістами допоможуть зменшити рівень тривоги, більш глибоко пропрацювати це питання та загалом поліпшити психоемоційний стан.

КОМП'ЮТЕРНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ОПРОМІНЕННЯ НА ЖОРСТКІСТЬ САРКОМИ-45

Матвейчук Карина Сергіївна,

студентка

НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»

Орел Валерій Бінгович,

асистент кафедри, лікар-радіолог

НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»,

ДНП «Національний інститут раку»

Дасюкевич Ольга Йосипівна,

к.б.н., провідний науковий співробітник

ДНП «Національний інститут раку»

Рихальський Олександр Юрійович,

старший науковий співробітник

ДНП «Національний інститут раку»

Орел Валерій Еммануїлович,

д.б.н., професор, завідувач лабораторією

ДНП «Національний інститут раку»

НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»,

Дедков Анатолій Григорович,

д.м.н., професор, головний науковий співробітник

ДНП «Національний інститут раку»

м. Київ, Україна

Вступ. Саркоми – це злоякісні пухлини сполучної тканини, наприклад м'язової, кісткової або хрящової тканин. Вони призводять до одного з найвищих ризиків втрати працездатності та інвалідизації населення серед усіх інших видів злоякісних пухлин. Протокол лікування сарком включає комбінацію хірургічного лікування, променевої та хіміотерапії, однак ці методи мають ряд побічних ефектів, які здатні пошкоджувати оточуючі тканини. Електромагнітне опромінення дозволяє реалізувати локальний вплив на окисно-відновні реакції та нагрів ділянки пухлини до температури в межах 40-42°C. Одним з кількісних параметрів, що дозволяє оцінити вплив лікування на пухлину є її жорсткість.

Ціль роботи. Метою даної роботи є дослідження змін жорсткості зображення саркоми-45 під впливом електромагнітного поля (ЕМП).

Матеріали та методи. Для проведення даного дослідження були залучені неінbredні щури з імплантованою саркомою-45. Піддослідних тварин було розділено на дві групи ($n = 6$): 1-а (контрольна) не піддавалась лікуванню, об'єм пухлини становив $12,8 \pm 5,9 \text{ см}^3$; пухлини тварин 2-ої групи опромінювали локально ЕМП з частотою 42 МГц і вихідною потужністю 20 Вт.

Тварин піддавали дії неіонізуючого електромагнітного опромінення тривалістю 15 хвилин, починаючи з 2-го дня після імплантації, усього 5 сеансів через день. Підвищення температури тіла щурів під час процедури лікування не перевищувало 4°C . Дослідження на тваринах проводили відповідно до Закону України від 21.02.2006 р. № 3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження» та Європейської Директиви 2010/63/ЄС про захист тварин, які використовуються в наукових цілях.

По завершенню лікування у двох тварин 2-ої групи не відмічалось зменшення розміру пухлини порівняно з контрольною групою, проте у чотирьох тварин об'єм пухлини був $< 0,05 \text{ см}^3$. Для аналізу впливу ЕМП на жорсткість пухлини було визначено модуль Юнга на основі проведення зсувнохвильової ультразвукової еластографії апаратом VINNO G86 (VINNO Technology) з поверхневим датчиком Х4-12L (частота $< 15 \text{ МГц}$). Для комп'ютерного аналізу неоднорідності зображень пухлини у даній роботі було вираховано індекс автокореляції Морана. Для проведення статистичного аналізу використовувався U-критерій Манна-Уїтні у програмному пакеті SPSS Statistics v. 25.0 (IBM, Inc., Armonk, NY, 2017). Достовірними вважалися відмінності з ймовірністю не менше, ніж 95 % ($p < 0,05$).

Результати та обговорення. Відповідно до отриманих показників модуля Юнга, які були виміряні у тварин 2-ої групи спостерігаються наступні закономірності: жорсткість виявлялась значно вищою серед щурів, у яких не було зареєстровано ефекту лікування і становила $72 \pm 19 \text{ кПа}$, на відміну від тварин з меншим об'ємом пухлини – $40 \pm 13,2 \text{ кПа}$.

Аналіз значень індексу автокореляції Морана демонструє наступні тенденції: навіть у тварин, які не мали відповідь на ЕМП відмічено зменшення показника ($0,31 \pm 0,004$ у.о.), у порівнянні з контрольною групою ($0,4 \pm 0,005$ у.о.). На еластограмах тканин 2-ої групи, де фіксували протипухлинну дію опромінення, індекс автокореляції Морана був навіть достовірно нижчим і дорівнював $0,22 \pm 0,006$ у.о.

Слід зазначити, що здорові щури мали на зображенні м'язових тканин індекс Морана рівний $0,27 \pm 0,004$ у.о., що практично збігалось з його значенням у тварин 2-ої групи, де реєстрували протипухлинну дію ЕМП.

Висновки. Застосування ЕМП із помірною гіпертермією впливає на неоднорідність жорсткості зображення саркоми-45. У майбутньому ми плануємо втілити отримані результати даного експериментального дослідження в клінічну практику для комплексного лікування з *хіміотерапією* онкологічних пацієнтів хворих саркомою.

МУЛЬТИМОДАЛЬНА ЗАГАЛЬНА АНЕСТЕЗІЯ ПРИ ПЛАНОВОМУ КЕСАРЕВОМУ РОЗТИНІ

Падалко Андрій Анатолійович

КНП КОР «Київський обласний перинатальний центр»,
м. Київ, Україна, завідувач відділення
анестезіології та інтенсивної терапії

Дзюба Дмитро Олександрович

КНП КОР «Київська обласна клінічна лікарня»,
м. Київ, Україна, завідувач відділення
анестезіології та інтенсивної терапії
Національний університет охорони здоров'я
України імені П. Л. Шупика,
м. Київ, Україна, професор, д.м.н.

Вступ.

Загальна анестезія при кесарському розтині несе в собі складні виклики для лікаря анестезіолога. З одного боку - забезпечити задовільний рівень анестезії, а з іншого боку – обмежити вплив анестезіологічних препаратів на дитину. Дана ситуація описана в літературі, як «дилема акушерської анестезії» (Rollins M. et al. 2012). Частота загальної анестезії при кесаревому розтині становить, за даними різних авторів - до 15 % (Guasch E. 2012).

Основні недоліки загальної анестезії при кесаревому розтині: поверхневий характер, високий рівень ймовірності випадкового збереження свідомості під час операції і виражена гемодинамічна реакція на операційну травму у пацієнтки. Найнебезпечніший період оперативного втручання щодо виникнення вищеперерахованих ускладнень – період до народження дитини (Datta S. 2010). Дані ускладнення можуть призводити до розвитку: хронічного болювого синдрому, хронічних постстресорних розладів, серцево-судинних і неврологічних захворювань у матері та чинити пригнічуючий вплив на плід (Landau R. et al. 2013). Ризик випадкового збереження свідомості пацієнта під час загальної анестезії при кесаревому розтині становить 1:670, в порівнянні з 1:19600 для всіх інших типів хірургічних втручань (Pandit J. J. 2014).

Використання наркотичних анальгетиків становить ризик розвитку хронічної наркотичної залежності, що зустрічається у 8 % пацієнтів після стаціонарного лікування (Alam A. et al. 2012).

Мета роботи.

Порівняти «рутинну» методику тотальної внутрішньовенної анестезії зі штучною вентиляцією легень при плановому кесарському розтині та мультимодальну загальну анестезію (гемодинамічні параметри; рівень глюкози крові та кортизолу; стан новонароджених; глибина анестезії; дози анестезіологічних препаратів; виникнення ускладнень; перебіг післяопераційного періоду, час активізації пацієнта та переводу до післяпологового відділення).

Матеріали та методи.

На базі комунального некомерційного підприємства Київської обласної ради «Київський обласний перинатальний центр», виконано порівняльний аналіз клінічних випадків проведення мультимодальної загальної анестезії при плановому кесаревому розтині та «рутинної» методики.

В період з 2021 - 2023 роки, у власній практиці, після схвалення комітету з питань етики (НУОЗУ ім. П. Л. Шупика, протокол № 12 від 29.11.2021 рік) та письмової інформованої згоди пацієнтів, нами було оцінено 60 кейсів пацієнтів у яких плановий кесарів розтин проводився під загальною. Усі пацієнти були «рандомним» методом розділені на 2 групи.

Група А, «рутинна методика» (n = 30), індукція в анестезію: кетамін (0,8 мг/кг, в середньому – 50 мг), 1% тіопентал натрію (5 мг/кг); міорелаксація: прекураризація - атракурій (10% розрахункової дози), суксаметоній (1,5 мг/кг). Після народження дитини анестезію підтримували: тіопентал натрію 1% (100 - 200 мг кожні 15 - 20 хв.), кетамін (0,8 мг/кг, в середньому - 50 мг одноразово), фентаніл (навантажувальна доза - 5 мкг/кг, підтримуюча доза – 100 мкг кожні 15 - 20 хв), атракуріум (0,5 мг/кг розрахункова доза).

Група Б «мультимодальна методика» (n = 30), за 30 хвилин до планового оперативного втручання внутрішньовенно застосовувались ацетамінофен

(1 грам) та клонідин (1,5 мкг/кг, в середньому – 100 мкг). Індукція в анестезію, підтримка анестезії та міорелаксація – проводились по аналогічній схемі як в Групі А із певними відмінностями.

Відмінності (підтримка анестезії): тіопентал натрію 1% (100 мг кожні 20-30 хв.); фентаніл (навантажувальна доза – 2,5 мкг/кг, підтримуюча доза 100 мкг кожні 20 - 30 хв); безперервна внутрішньовенна інфузія лідокаїн (навантажувальна доза – 1,5 мг/кг, підтримуюча доза – 2 мг/кг/год). При потребі, передбачено поглиблення анестезії/анальгезії додаванням тіопентал натрію 1% (100 мг) і фентаніл (100 мкг), як фракційних болюсів.

Післяопераційна анальгезія включала в себе: внутрішньовенне введення ацетамінофен – 1 гр кожні 6 годин (враховуючи доопераційне введення); декскетопрофен – 50 мг кожні 8 годин; внутрішньом'язеве введення морфін 10 мг, при потребі.

Підготовка пацієнтів до оперативного втручання та післяопераційний менеджмент відповідали рекомендаціям раннього відновлення після кесарського розтину (Bollag L. et al. 2021).

Забезпечення прохідності дихальних шляхів відбувалось за методикою швидкої послідовної індукції/інтубації. Штучна вентиляція легень проводилась респіратором AEONMED VG 70 («Beijing Aeonmed Co., Ltd.», China) в режимі контрольованому по об'єму із нормовентиляційними параметрами.

Періопераційний моніторинг: неінвазивний артеріальний тиск, пульс, частота серцевих скорочень, температура тіла, електрокардіографія, насичення киснем капілярної крові, капнометрія, рівень глибини анестезії (біспектральний індекс). Використані моніторингові девайси: багатокомпонентний монітор пацієнта Philips Efficia CM 100 («Philips Healthcare», USA) та BIS VIEW™ Monitoring System («Aspect Medical Systems», USA).

Проводились наступні оціночні дослідження: контроль рівня глюкози крові та кортизолу в періопераційному періоді (до початку операції, після інтубації трахеї/початок операції, народження дитини, через 20 хвилин після народження дитини, в кінці оперативного втручання), оцінка інтенсивності

більшових відчуттів в післяопераційному періоді (нумерична рейтингова шкала), час активізації пацієнта та переводу з відділення інтенсивної терапії. Новонароджені оцінювались по шкалі Апгар і монітувався газовий аналіз пуповинної венозної крові.

Для складання описової статистики та порівняння якісних змінних за двостороннім t-критерієм Стюдента використовувався програмний пакет Statistica 10. Рівень значимості (p value) відповідав 0,001. Відмінності оцінювались як статистично значимі, при: t-критерій Стюдента $< - 3,466$ і t-критерій Стюдента $> 3,466$ (згідно табличних значень числа ступенів свободи).

Результати та обговорення.

Між двома групами була відсутня статистично значима різниця у вихідних показниках (середні показники): вік, індекс маси тіла, всі вагітні були віднесені до 2-го класу фізичного статусу пацієнтів згідно шкали Американської Асоціації Анестезіологів; вагітності одноплідні; гестаційний термін – 39,8 тиж.; тривалість оперативного втручання – 48 хвилини; часовий інтервал «індукція-народження дитини» - 6 хвилин (норма – до 10 хвилин, Robins K. 2009); часовий інтервал «розріз матки – народження дитини» 1,5 хвилин (норма – до 3 хвилин, Robins K. 2009); інтраопераційна крововтрата 498 мілілітрів; показники кардіо-респіраторного моніторингу і вихідні лабораторні параметри (глюкоза, кортизол).

Результати проведеного порівняльного аналізу демонструють наявність статистично значимих відмінностей в отриманих даних між двома групами щодо інтраопераційних та післяопераційних досліджуваних показників: середній артеріальний тиск (t критерій = 18,25); частота серцевих скорочень (t критерій = 9,2); біспектральний індекс (t критерій = 5,9); оцінка новонароджених за шкалою Апгар на першій хвилині (t критерій = - 4,2); показники газового аналізу пуповинної венозної крові (t критерій = - 6,5); глюкоза крові (t критерій = 14,5); кортизол крові (t критерій = 26,2); час активізації пацієнта (t критерій = 8,12); час переводу пацієнта з відділення

інтенсивної терапії (t критерій = 8,67); оцінка болю по нумеричній рейтинговій шкалі (t критерій = 13,4); використання опіоїдів інтраопераційно (t критерій = 9,9); використання внутрішньовенних анестетиків інтраопераційно (t критерій = 5,25); використання опіоїдів після операції (t критерій = 8,78). Кращі показники вищеперерахованого періопераційного моніторингу та менші дози анестезіологічних препаратів було зафіксовано в досліджуванні групі «мультимодальна методика» загальної анестезії (Група Б).

Серед ускладнень анестезіологічного забезпечення, в двох випадках було виявлено випадкове збереження свідомості пацієнта під час оперативного втручання та в одному випадку – ларингоспазм після екстубації трахеї, який було куповано медикаментозно. Всі ускладнення були діагностовані в групі «рутинної» загальної анестезії (Група А).

Висновки. Базуючись на отриманих результатах можливо зробити наступні висновки: мультимодальна загальна анестезія для планового кесаревого розтину має обґрунтовані (статистично значимі) переваги над «рутинною» методикою тотальної внутрішньовенної анестезії зі штучною вентиляцією легень при даному оперативному втручанні.

Основні переваги: кращі показники гемодинаміки, відповідний рівень глибини анестезії, нижчі рівні стрес-індукованих субстанцій, відсутність пригнічуючого ефекту на новонародженого, відсутність анестезіологічних ускладнень в післяопераційному періоді, зменшення дози анестезіологічних препаратів (тіопентал натрію, фентаніл, морфін), скорочення часового проміжку перебування пацієнта у відділенні інтенсивної терапії, менша інтенсивність післяопераційного больового синдрому.

Все вищеперераховане, на нашу думку, дає можливість розглядати мультимодальну загальну анестезію, як «анестезію вибору» серед методик загальної анестезії для кесарського розтину.

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ БАКТЕРІАЛЬНОГО ВАГІНОЗУ У ЖІНОК ПІД ЧАС ВІЙНИ

Плехова Олеся Олександрівна

аспірант, асистент

Тінчуріна Сабіна Рашидівна

Попова Анна Олександрівна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Бактеріальний вагіноз - одна з найбільш поширених хвороб репродуктивної системи у жіночої статі. В умовах війни виникла проблема стабільного забезпечення доступу до достатньої кількості медичних засобів і обладнання для діагностики та лікування цього захворювання. Тому бактеріальний вагіноз в даних умовах, в першу чергу, вражає жінок, що беруть участь в бойових діях, переселенців, осіб, що знаходяться в окупації чи прифронтових зонах. Також важливу роль відіграє порушення імунної регуляції на фоні таких факторів, як психічне, фізичне перенапруження та переохолодження. Тому важливо зосередитись на оптимізації процесу діагностики та лікування бактеріального вагінозу з наявними обмеженими ресурсами.

Мета. Визначити можливості оптимізації діагностики і лікування бактеріального вагінозу під час війни.

Матеріали та методи. Під час дослідження було проведено анонімне опитування осіб жіночої статі вікової групи від 18-ти до 60-ти років з приводу наявності в анамнезі бактеріального вагінозу за допомогою опитувальника, який складався з 20 питань. Було визначено суб'єктивну думку респондентів щодо взаємозв'язку виникнення даного захворювання з воєнним станом, а також яким заходам профілактики та лікування респонденти віддають перевагу.

Результати та обговорення. Під час опитування 68 респондентів на предмет наявності в анамнезі бактеріального вагінозу було отримано позитивну

відповідь у 17,65% (12 респондентів). 66,67% (8 респондентів) наголошують на взаємозв'язку рецидивів, які траплялися з ними протягом останнього року, з воєнним станом.

Всі респонденти проходили лікування. 75% (9 респондентів) стверджують, що зверталися за медичною допомогою та отримали призначення, яких дотримувались. Однак, 91,67% жінок(11 респондентів), які мають чи мали прояви бактеріального вагінозу вважають себе не достатньо обізнаними щодо профілактики даного захворювання та ризиків ускладнення внаслідок неправильного лікування.

Однією з основних причин недостатньої діагностики даної патології також є фінансова неспроможність пацієнок, а так як діагностика бактеріального вагінозу включає в себе ряд процедур, які не входять в пакет послуг, що оплачує НСЗУ, слід потурбуватися про повну безкоштовність діагностики та лікування бактеріального вагінозу для малозабезпечених верств населення.

До основних методів діагностики можна віднести огляд на гінекологічному кріслі класичними методами (мануальним та за допомогою дзеркал), взяття мазків з піхви на мікрофлору та цитологію, визначення рН вагінального секрету, за необхідності проведення амінного тесту.

Ще однією проблемою були труднощі з доступом до аптечної мережі у пацієнок з прифронтових та тимчасово окупованих територій. Важливим фактором також є деонтологічна грамотність лікаря, що сприяє комплаєнсу між хворою та лікарем.

Також можливе запровадження спеціальних програм для жінок - переселенок, жителів прифронтових чи деокупованих територій та військових, які б пропонували пройти безкоштовне обстеження, в разі погіршення їх самопочуття чи з метою профілактики. Важливим фактором є просвітницька робота сімейних лікарів щодо жіночого здоров'я та проведення регулярних медичних оглядів.

Висновок. Бактеріальний вагіноз є досить поширеним захворюванням, але недостатній рівень обізнаності жінок про це захворювання призводить до збільшення ризику рецидивів та погіршення стану здоров'я. Крім того, значна кількість хворих має проблеми з доступом до медичних послуг через фінансову неспроможність або відчуття сорому та незручності під час медичних оглядів. Тому важливо розробити спеціальні програми для доступу до безкоштовної діагностики, лікування та профілактики бактеріальна вагінозу для жінок, які постраждали під час війни.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ ОБРАЗУ ТІЛА ОСОБИСТІСТЮ

Пономарьова Валерія Валеріївна,
кандидат медичних наук, доцент кафедри психіатрії,
адиктології, психотерапії та клінічної психології
Остапенко Олександра Володимирівна,
асистент кафедри психіатрії,
адиктології, психотерапії та клінічної психології
Навчально-науковий медичний інститут НТУ «ХП»
м. Харків, Україна

Вступ. У сучасному суспільстві вплив соціальних та психологічних чинників на сприйняття образу тіла стає все більш актуальним. Стандарти краси, що формуються засобами масової інформації та соціальних мереж, можуть суттєво впливати на психічне становище особистості і спричиняти негативні наслідки для здоров'я. Аналіз соціально-психологічних чинників, які впливають на прийняття образу тіла особистістю, зокрема на рівні статевої приналежності, медіа-впливу, ролі соціальних мереж, позитивного й негативного самовподобання та культурних впливів є досить актуальним питанням сучасної психіатрії.

Мета роботи: вивчення соціально-психологічних чинників, що впливають на прийняття образу тіла особистістю.

Матеріали та методи: аналіз сучасної світової літератури щодо питання соціально-психологічних чинників прийняття образу тіла особистістю.

Результати та обговорення. Питання ставлення до свого тіла та сприйняття образу тіла є важливою сферою для кожної особистості. Індивідуальне ставлення до фізичного вигляду впливає на наше самопочуття, психічне здоров'я та соціальні взаємини. Взаємодія між особистістю та соціумом знаходить відображення в процесі формування образу тіла, який залежить від комплексного сплетіння соціальних і психологічних факторів.

Соціально-психологічні чинники прийняття образу тіла особистістю є

складним і цікавим аспектом людської поведінки, який знаходить свої корені в психології, психіатрії, медицині та інших науках, а також в релігії та соціальних нормах. Розуміння цих чинників допомагає краще зрозуміти, чому люди стикаються з проблемами зі своїм образом тіла та як це впливає на їхні соціальні відносини та психічне здоров'я.

З точки зору психіатрії, проблеми з прийняттям образу тіла можуть виникати у вигляді різних розладів психіки, зокрема, розладів образу тіла. У психіатрії відзначається, що негативний образ тіла може призвести до розвитку різних психічних порушень, таких як депресія, тривожність, розлади харчування, а також дисморфофобія (розлад сприйняття власного тіла). Ці психічні стани можуть стати наслідком низки факторів, зокрема пережитих стресів, психотравм, низької самооцінки та негативних досвідів у соціальному середовищі.

З медичної точки зору, негативний образ тіла може призвести до реальних фізичних проблем через розлади харчової поведінки (анорексія та булімія). Ці стани можуть впливати на гормональний баланс, роботу серця, кровоносну та імунну системи, тощо.

З психологічного погляду, образ тіла є ключовим аспектом самосвідомості людини. Людина формує уявлення про своє тіло, спираючись на соціальні впливи, які починаються з раннього дитинства. Родина, ровесники, ЗМІ та культурні стереотипи формують ідеали краси та прийняття. Індивіди, які відповідають цим ідеалам, сприймають своє тіло більш позитивно, тоді як ті, хто не відповідає, можуть почувати незадоволення та невпевненість.

Передусім, одним із ключових соціальних чинників прийняття образу тіла є стереотипи, які формуються в суспільстві і передаються з покоління в покоління. Мас-медіа, реклама, кіно, телебачення, а також соціальні мережі впливають на уявлення про ідеальний фізичний вигляд, створюючи "ідеал" краси, який не завжди відповідає реальності. Це може призводити до внутрішньої несумісності між тим, як ми виглядаємо, і тим, яким ми хотіли б виглядати, що в свою чергу може призвести до низки психологічних проблем,

таких як низька самооцінка, комплекси і навіть депресія.

Для покращення сприйняття образу тіла особистістю, дослідники рекомендують розвивати позитивне самовподобання, а також збільшувати свідомість про різноманітність природжених фізичних рис і індивідуальність кожної особистості. Крім того, можуть бути ефективними програми та освітні ініціативи, спрямовані на формування розуміння реальних стандартів краси, які виходять за рамки ідеалів, створених рекламою та мас-медіа.

Висновки. Таким чином, соціально-психологічні чинники впливу на прийняття образу тіла особистістю є складним і многогранним явищем. Культурні особливості, стереотипи краси, медіа-вплив та роль соціальних мереж взаємодіють та взаємно підсилюють один одного, формуючи ставлення особистості до її тіла. Врахування цих факторів у формуванні позитивного сприйняття образу тіла може сприяти збереженню психічного здоров'я та самооцінки, що зрештою сприятиме більш щасливому та здоровому життю.

**АНЕСТЕЗИОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕВРОЛІЗА ВИБРАНИХ
НЕРВІВ У ХВОРИХ З СИНДРОМОМ ДІАБЕТИЧНОЇ СТОПИ**

Рушай Анатолій Кирилович,
Д.м.н., професор,
Скиба Володимир Вікторович,
Д.м.н., професор,
Лисайчук Юрій Сергійович,
Д.м.н., професор,
Павліченко Лілія Миколаївна,
К.м.н., доцент,
Хомут Юлія Юрійовна,
аспірант.

Кафедра хірургії,
анестезіології та інтенсивної терапії післядипломної освіти
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця, Україна, Київ

Вступ. Лікування синдрому діабетичної стопи є комплексним завданням з непередбаченими результатами. Традиційні методи хірургічного лікування дають незадовільні результати у високому відсотку спостережень.

Мета роботи. Покращити результати лікування трофічних виразок стопи у хворих на цукровий діабет.

Матеріали і методи. Проліковано 51 хворих. Критеріями відбору хворих були: наявність інсулінозалежного цукрового діабету II типу; наявність трофічної виразки стопи; вік > 18 років. У 13 випадках було проведено невроліз великогомілкового нерва в тарзальному каналі, у 19 – невроліз глибокої гілки малогомілкового нерва на рівні гомілковоступневого суглоба. Невроліз медіального і латерального суральних нервів при формуванні сурального нерва виконано у 6 та 3 випадках. Невроліз всіх 3 нервів було здійснено 8 випадках.

В передопераційному періоді визначали чутливість в автономних зонах іннервації вищезгаданих нервів, в цих же зонах визначали полярографію кисню шкіри та виконували термографію. Вищезгадані методи доповнювали

доплерографією артерій кінцівки і в окремих випадках застосовували МРТ зон анатомічних тунелів (6 спостережень). Ці дослідження дозволяли визначити, які нерви потребують декомпресії та невролізу.

До повідомлення про можливості мікрохірургічного невролізу окремих нервів нижніх кінцівок в анатомічних тунелях нас змусив випадок успішного загоєння нейро-трофічної виразки опорної поверхні п'яти у хворої О., 54 років. 8 років тому оперована з приводу патології дисків поперекового відділу хребта. Трофічна виразка утворилась через три місяці після операції. Виразку лікувала консервативно та неодноразово оперативно без особливого ефекту. 06.03. 2016 року хворій виконаний мікрохірургічний невроліз великогомілкового нерва в тарзальному каналі з пластикою останнього. Через чотири місяці отримали практично повне загоєння виразки п'яти.

Аналізуючи результати хірургічного лікування хворих з нейротрофічними виразками нижніх кінцівок ми прийшли до висновку, що декомпресія окремих нервів може бути ефективною при профілактиці та лікуванні нейротрофічних та гнійно-некротичних уражень тканин нижніх кінцівок та ускладнень цукрового діабету.

Дані про анатомію компартмент - синдромів вивчали з інформації зі спеціальної літератури та з власних анатомічних досліджень шляхом препарувань на не консервованих 8 ампутованих кінцівках з проводу діабетичних гангрен.

Місце оперативного втручання визначалася по локалізації виразки з урахуванням зони відповідальності конкретних нервів.

При цьому ми вивчили зони компресії периферичних нервів в окремих анатомічних зонах нижніх кінцівок, а саме:

- Загальний малогомілковий нерв на рівні голівки малогомілкової кістки;
- Поверхневий малогомілковий нерв в дистальній третині гомілки;
- Глибокий малогомілковий нерв на тилі ступні;
- Великомілковий нерв проксимальніше арки m. Soleus;

- Великогомілковий нерв у самому тарзальному каналі;
- У самому тарзальному каналі;
- В медіальному плантарному тунелі; д3 в медіальному плантарному тунелі;
- В п'ятковому каналі

В основі патогенезу лежить декілька чинників, а насамперед особливості іннервації та гемодинаміки нижньої кінцівки, глюкоза при недостатності інсуліну трансформується в гідрофільний сорбітол, який призводить до збиткового накопичення води в тканинах епіневрію та структурах, які формують анатомічні тунелі. Це в свою чергу приводить до подвійної компресії невральної тканини, як оболонковими структурами самого нерва так і структурами, що формують тунель. Такими нервами, які потрапляють під подвійну компресію, ми вважаємо є великогомілковий в тарзальному каналі, малогомілковий в верхньому м'язово-перонеальному каналі, ділянка глибокої гілки малогомілкового нерва на рівні гомілково-стопового суглобу та місце злиття медіального та латерального суральних нервів при формуванні сурального нерва. В передопераційному періоді визначали чутливість в автономних зонах іннервації вищезгаданих нервів, в цих же зонах визначали полярографію кисню шкіри та виконували термографію. Вищезгадані методи доповнювали доплерографією артерій кінцівки і в окремих випадках застосовували МРТ зон анатомічних тунелів. Ці дослідження дозволяли визначити, які нерви потребують декомпресії та невролізу. З 32 хворих невроліз великогомілкового нерва в тарзальному каналі виконували у всіх випадках. При цьому виконували пластику тарзального каналу. У 21 випадку вищезгаданий невроліз поєднували з невролізом малогомілкового нерва в м'язово-перонеальному каналі з пластикою останнього. Невроліз глибокої гілки малогомілкового нерва на рівні гомілково-стопового суглобу та медіального та латерального суральних нервів при формуванні сурального нерва виконали відповідно у 11 та 9 випадках. Невроліз усіх чотирьох нервів задіяли у 8 випадках. Безпосередні і особливо віддалені результати продемонстрували

високу надійність методики, яка забезпечувала швидке загаснення трофічної виразки та профілактику її виникнення. Прояви нейро - та ангіопатії були мінімізовані.

Виконання малотравматичного хірургічного технікою виділення нерва велике значення в профілактиці та лікуванні нейропатичних розладів ми надавали і періопераційному знеболюванню. Сучасним підходом у проведенні анестезії під час оперативних втручань ми вважаємо мультимодальне знеболювання. В останні десятиріччя спостерігається чітка тенденція до посилення ролі неопіоїдного компонента в мультимодальній анальгезії, зокрема посилюється роль нестероїдних протизапальних препаратів (НПЗП). Опіоїдні анальгетики не впливають на периферичні та сегментарні неопіоїдні механізми ноцицепції і не запобігають центральній сенситизації та гіпералгезії. Тому загальні анестетики знімають лише відчуття, переживання болю. Профілактику нейропатичного компонента болю доцільно починати на передопераційному етапі із застосування інгібіторів алгогенів. Тканинне запалення, що має найважливіше значення у формуванні хронічного нейропатичного болю, є показанням для включення в схему лікування післяопераційного болю НПЗП. Протягом тривалого періоду часу НПЗП вважали лише периферичними анальгетиками, здатними через оборотну блокаду циклооксигенази (ЦОГ) пригнічувати синтез медіаторів запалення. Зараз існують вже докази і центральної дії НПЗП. Існують сучасні молекули з вираженим знеболювальним ефектом уже в мінімальних дозуваннях, які не мають небажаних ефектів, наприклад декскетопрофен (Дексалгін®). Механізм дії декскетопрофену збалансоване інгібування ЦОГ-1 і ЦОГ-2; інгібування активних форм кисню при відсутності високого ризик кумуляції.

Мультимодальне знеболювання передбачало застосування різних за хімічною структурою, механізмом дії та точками прикладання препаратів. Введення Дексалгіну® ми поєднували з інутрішньовенним введенням Інфулгану (розчину парацетамолу). Їхній синергізм дає змогу зменшити негативний вплив на організм і отримати бажаний ефект у менших дозуваннях.

Найбільш повно всім цим вимогам відповідала спинномозкова анестезія, яку і застосовували у хворих з ампутаціями. Від загальноприйнятої методики вона відрізнялася застосуванням нестероїдних протизапальних препаратів (Дексалгін®) і Інфулгану з метою премедикації та знеболювання в перед- і найближчому післяопераційному періоді.

Результати і обговорення. Всі хворі відмітили зменшення явищ парестезій, підвищення контактної чутливості. В терміни до 6 місяців трофічні виразки загоїлися в 50% випадків; в 24 % - виразки зменшилися, «піднялися», що дозволило цим постраждалим використовувати кінцівку при ходьбі з використанням ортопедичного взуття В 26% випадках - була проведена висока ампутація на рівні верхньої третини гомілки. Таким чином, отримані результати слід вважати обнадійливими. Ампутації проводилися у хворих з порушеннями і кровопостачання кінцівки (діабетична ангіопатія, атеросклеротичний стеноз артерій кінцівки).

Висновки.

1. Виконання невролізу у хворих з діабетичним виразками ступні було обґрунтованим.
2. Вибір нерва і місця проведення невролізу визначалися у відповідності до локалізації виразки.
3. Виявлена висока ефективність проведення невролізу у комплексному лікуванні виразок при діабетичній стопі з застосуванням мультимодального знеболювання з використанням Дексалгіну®.
4. Показано подальше використання запропонованого підходу і вивчення його ефективності.

ПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ УСКЛАДНЕНЬ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ

Ситнік Олександра Сергіївна

Студент

Осінська Лариса Феліксівна

Кандидат біологічних наук

Яніцька Леся Василівна

Кандидат біологічних наук, доцент

Національний медичний університет

Імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Вступ. Цукровий діабет (ЦД) – хронічна, прогресивна і найпоширеніша хвороба, яка стала епідемією 21-го століття. Діабет – метаболічне захворювання з хронічною гіперглікемією і порушеннями в метаболізмі вуглеводів, ліпідів і білків. В результаті хронічної гіперглікемії виникають ускладнення як наслідок судинних пошкоджень: мікроангіопатії і макроангіопатії. Цукровий діабет супроводжується підвищеним утворенням вільних радикалів і зниженням антиоксидантної здатності, що призводить до окислювального пошкодження клітинних компонентів. Гіперглікемією-індукований окислювальний стрес може бути пов'язаний з підвищеним ендотеліально-клітинним апоптозом. Це призводить до довгострокової дисфункції (ускладнень) різних органів: очей (діабетична ретинопатія), нирок (діабетична нефропатія), нервів (діабетична невропатія), серця (інфаркт міокарда, інсульт), кровоносних судин (атеросклероз), гангрені нижніх кінцівок. Незважаючи на велику кількість досліджень, залишається незрозумілим механізм розвитку цукрового діабету. Недостатньо даних літератури про роль окислювального стресу і антиоксидантів при діабетичних ускладненнях. Антиоксиданти виявляються важливими інструментами в дослідженні діабетичних патологій. Пригнічення внутрішньоклітинного утворення вільних радикалів за дією антиоксидантів забезпечує терапевтичну стратегію для запобігання окисного стресу і судинних ускладнень. Визначення ролі окислювального стресу і антиоксидантів в

патогенетичних механізмах макро- і мікродіабетичних ускладнень є метою спрямованої корекції і було доцільним для пропонування сучасних методів лікування.

Мета роботи. Провести аналіз даних літератури щодо ролі гіперглікемії у механізмах розвитку ускладнень як наслідок судинних пошкоджень. Визначити роль вільних радикалів, окислювального стресу і антиоксидантної системи в довгостроковій дисфункції (ускладнень) різних органів. Характерним підсумком системних порушень гомеостазу при наявності ЦД є визначення основних патогенетичних механізмів розвитку даної патології.

Матеріали та методи. Проведено вивчення даних літератури, їх аналіз щодо поглиблення патогенетичних механізмів з визначенням ролі вільних радикалів, окислювального стресу і антиоксидантної системи в довгостроковій дисфункції (ускладнень) різних органів.

Результати та обговорення. Дані літератури свідчать, що біохімічною основою патогенезу пізніх ускладнень ЦД є: глюкозотоксичність, окислювальний стрес (дисбаланс між утворенням вільних радикалів і захисною дією антиоксидантів), активація інсулінонезалежного поліолового шляху метаболізму, неензиматичне глікірування білків; експресія факторів росту, індукована глюкозою, активація утворення цитокінів і підвищення активності протеїнкінази С, пошкодження позаклітинного матриксу, порушення клітинної проліферації, активація ліполізу та протеолізу, активація анаеробного гліколізу та ін. Порушення транспорту катіонів та посилення реабсорбції натрію призводить до зростання артеріального тиску. Глюкозотоксичність і ліпотоксичність, дисліпідемія з підвищенням рівня холестерину, ліпопротеїдів низької і дуже низької щільності із зниженням ліпопротеїдів високої щільності є умовою для розвитку атеросклерозу. В результаті впливу комплексу метаболічних порушень відзначаються і гемодинамічні порушення - дилатація мікросудин органів-мішеней і порушення ауторегуляції капілярного кровотоку. При гемодинамічних порушеннях гіперперфузії органів і тканин змінюється гіпоперфузія внаслідок необоротних метаболічних порушень і змін структури

базальної мембрани судин. Гіперперфузія - причина тканинної гіпоксії і активації утворення факторів. Характерним підсумком системних порушень гомеостазу за ЦД є розвиток ангіопатій і нефропатій. Розвиток системних ангіопатій сприяє прояву локальної ішемії тканин і, в свою чергу, запускає черговий каскад метаболічних реакцій, що супроводжуються активацією гліколізу, синтезом вищих жирних кислот (ВЖК) і блокадою утворення ацетил-карнітину і ацетил коензиму А, що призводить до блокади утворення АТФ. Доведено, що надлишок жирних кислот, що накопичуються в умовах ішемії, сприяє накопиченню недоокислених продуктів (ацил-карнітину і ацил-СоА, вільних радикалів, арахідоната і простагландину Е2). Ацил-карнітин та ацил-СоА блокують Ca^{2+} -АТФази саркоплазматичного ретикулума і кальцієвий насос, Na^{+} , K^{+} -АТФази сарколеми (натрієвий і калієвий насоси), аденін-нуклеотидтрансферазу і АТФ-насос. Крім того, ВЖК інгібують захоплення і використання клітинами альтернативних джерел енергії - глюкози, лактату і пірувату, збільшують захоплення і окислення ВЖК, блокують транспорт і використання АТФ. Негативний вплив надлишку ВЖК на клітину в умовах ішемії доведено на прикладі ішемізованого кардіоміоцита, проте аналогічні процеси протікають і в інших тканинах.

Висновки.

1. Цукровий діабет супроводжується підвищенням утворенням вільних радикалів і зниженням антиоксидантної системи.
2. Гіперглікемія, дисліпідемія здатні викликати окислювальний стрес у хворих на цукровий діабет.
3. Гіперглікемією-індукований окислювальний стрес, опосередкований генерацією вільних радикалів (ROS, RNS), сприяє розвитку і прогресуванню діабету.
4. Порушення гомеостазу за ЦД призводить до розвитку ангіопатій. Розвиток системних ангіопатій сприяє прояву локальної ішемії тканин з активацією гліколізу, синтезу вищих жирних кислот.
5. Окислювальний стрес за ЦД призводить до довгострокової

дисфункції (ускладнень) різних органів: очей (діабетична ретинопатія), нирок (діабетична нефропатія), нервів (діабетична невропатія), серця (інфаркт міокарда, інсульт), кровоносних судин (атеросклероз), гангрені нижніх кінцівок.

б. Пригнічення внутрішньоклітинного утворення вільних радикалів за дією антиоксидантів забезпечує терапевтичну стратегію для запобігання окисного стресу і судинних ускладнень.

ПОСИЛАННЯ

1. Wild S., Roglic G., Green A., etal. Global prevalence of diabetes: Estimates for the year 2000 and projections for 2030 // *Diabetes*. 2004. Vol. 27 (5). P. 1047—53.

2. Fiorentino T. V. Hyperglycemia-induced Oxidative Stress and its Role in Diabetes Mellitus Related Cardiovascular Diseases [Text] / T. V. Fiorentino, A. Prioletta, P. Zuo, F. Folli // *Current Pharmaceutical Design*. – 2013. – Vol. 19, Issue 32.

3. Golbidi S., M. Badran, Laher I. Antioxidant and anti-inflammatory effects in patients with diabetes mellitus. *Exp Diabetes Res*. 2012; 2012: 941868. [PMC free article].

ШЛУНОК: ТАЄМНИЦЯ ХАРЧОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ТВОРЧОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ

Цикало Б. М.,

Здобувач освіти 3 курсу II медичного факультету
Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Фомін В.С.,

Здобувач освіти 3 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Приймак Д.В.,

Здобувачка освіти 3 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Шевченко Ю. Т.,

Здобувач освіти 3 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Сухоносів Р. О.,

кандидат медичних наук, доцент кафедри анатомії людини
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Шлунок, один з найважливіших органів нашого травної системи, часто залишається в тіні більш відомих органів, таких як серце чи мозок. Проте його роль у нашому організмі є непересічною та дивовижною. Шлунок є не лише місцем, де перетравлюються їжа та напої, але й справжньою таємницею харчової архітектури та творчого перетворення. У цій роботі буде розглянуто внутрішній світ шлунка та розкрито його таємниці. Почнемо з вивчення його будови та функцій.

Шлунок - це гнучкий м'язовий орган, який розташований між підшлунковою залозою та товстим кишківником. Він має унікальну структуру, яка дозволяє йому ефективно перетравлювати їжу та забезпечувати наш організм необхідними харчовими речовинами.

Мета роботи. / Aim. Мета полягає в розкритті важливої ролі шлунка у нашому організмі, вивченні його структури та функцій, а також усвідомленні процесу харчової архітектури та творчого перетворення, які відбуваються в цьому органі. Ця стаття прагне поглибити розуміння процесів перетравлення та засвоєння їжі, а також наголосити на важливості дбайливого ставлення до здоров'я шлунка.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної, публіцистичної та історичної літератури.

Результати та обговорення./Results and discussion. У процесі дослідження ролі шлунка у харчовій архітектурі були отримані наступні результати: шлунок виконує ключову роль у перетравленні їжі та забезпеченні організму необхідними поживними речовинами. Його гнучка структура дозволяє ефективно переміщувати та змішувати їжу, що сприяє розкладанню і перетравленню її на більш прості складові. Виділення ферментів та кислоти в шлунку сприяють подальшому розщепленню їжі і створенню рідинної форми, яка може бути засвоєна організмом.

Обсяг шлунка може змінюватись в залежності від його наповнення. У порожньому стані шлунок має невеликий об'єм, приблизно 50 мл, але під час прийому їжі він може розтягуватись і вмщати до 1,5 літра їжі. Шлунок є важливим органом травної системи людини і розташований в черевній порожнині між підшлунковою залозою і тонким кишечником. Він складається з декількох шарів, кожен з яких виконує свою функцію:

1. Зовнішній шар (лат. *tunica serosa*): Шлунок оточений тонкою серозною оболонкою, яка складається зі сполучної тканини. Цей шар допомагає захищати шлунок і підтримувати його в правильному положенні в черевній порожнині.

2. М'язова оболонка (лат. *tunica muscularis*) складається з трьох шарів м'язів: зовнішнього поздовжнього, середнього циркулярного (найбільше розвиненого в пілоричному відділі, де формує пілоричний сфінктер), та внутрішнього, косоного. Ці м'язи допомагають переміщувати їжу та забезпечують

перистальтику - ритмічні хвилі скорочень для переміщення їжі через шлунок.

3. Підслизова оболонка (лат. *tunica subserosa*) містить кровоносні, лімфатичні судини та нервові волокна. Цей шар забезпечує правильне кровопостачання та іннервацію шлунка, що необхідно для правильної функції цього порожнистого органу.

4. Слизова оболонка (лат. *tunica mucosa*) складається зі складної структури слизової оболонки, яка має мільйони залоз, що виробляють шлунковий сік - рідину, необхідну для перетравлення їжі. Епітеліальні клітини слизової оболонки також виробляють слиз, який захищає шлунок від пошкоджень кислотою та іншими речовинами.

Також важливо відзначити частини шлунка, які відіграють велику роль у його функціонуванні.

1. *Pars cardiaca*: Ця зона має кардіальний отвір (лат. *ostium cardiacum*), через який стравохід сполучається з шлунком. Ім'я походить від латинського слова "серце", оскільки вона розташована над шлунком вище діафрагми.

2. *Fundus*: Це верхня частина шлунка, яка знаходиться над рівнем кардіального замка. Дно шлунка може розширюватись для прийому їжі і контролюється м'язами шлунка. Назва "дно" походить від того, що ця частина зазвичай розташована зверху, коли людина лежить.

3. *Corpus gastricum*: Центральна частина шлунка називається тілом. Вона може розширюватись і стискуватись, щоб вмістити та перетравити їжу.

4. *Pars pylorica* (воротарна частина): Це нижня частина шлунка, яка переходить у дванадцятипалу кишку. У її кінці розташований шлунковий сфінктер - м'язовий клапан, який розділяє шлунок і дванадцятипалу кишку. Він контролює випуск перетравленої їжі в кишечник і запобігає її зворотному потоку до шлунка.

5. Кривизни шлунка: Лівий (нижній) опуклий край шлунка формує велику кривизну (лат. *curvatura major*), тоді як правий (верхній) край створює малу кривизну (лат. *curvatura minor*) і проходить праворуч від кінця стравоходу.

Між тілом і воротарною частиною шлунка на малій кривизні є добре помітна кутова вирізка (лат. *incisura angularis*).

Без залоз шлунка, цей орган не зміг би виконувати свої функції. Тому лікарям важливо, щоб лікарі знали про їхню структуру та іннервацію, для запобігання можливим патологіям.

Шлункові залози поділяються на три види: власні, кардіальні і пілоричні. Їх структура включає:

1. **Власні залози шлунка**, розташовані в ділянках дна і тіла шлунка, складаються з п'яти типів клітин:

- Головні екзокриноцити, що розташовані у дні і тілі залози, виробляють пепсиноген і хімозин. Пепсиноген перетворюється в активний фермент пепсин, який розщеплює білки до поліпептидів. Фермент хімозин розщеплює білки молока.

- Парієтальні екзокриноцити, розташовані між головними екзокриноцитами в ділянці дна і тіла власних залоз, виділяють іони водню та хлору, що утворюють соляну кислоту в просвіті шлунка. Паралельно вони виробляють внутрішній антианемічний фактор (фактор Касла), який сприяє абсорбції вітаміну В.

- Шийкові мукоцити, що розташовані у вивідних протоках власних залоз, виробляють захисний слиз.

- Додаткові мукоцити, які знаходяться поодинокі в власних залозах, подібні до шийкових мукоцитів за будовою і функцією.

- Ендокриноцити, що розташовані між головними екзокриноцитами в ділянці дна і тіла залоз, виділяють глюкогоноподібні речовини, соматостатин, вазоактивний кишковий поліпептид та інші речовини.

2. **Кардіальні залози шлунка**, розташовані у кардіальній частині шлунка, складаються переважно зі знайомих шийкових і додаткових мукоцитів. Також в невеликій кількості присутні головні та парієтальні екзокриноцити.

3. **Пілоричні залози шлунка**, які розташовані у воротарній частині шлунка, мають структуру схожу на кардіальні залози. Вони складаються зі

шийкових та додаткових мукоцитів, а також великої кількості ендокриноцитів.

Ці залози є важливими для функціонування шлунка і виробляють різні речовини, необхідні для перетравлення їжі та підтримки загального стану організму.

Забезпечення кровопостачання та нервового контролю

Артерії, що постачають кров до шлунка, відходять від черевного стовбура аорти, відомого як Гелерів триніжок.

Зокрема, ліва і права шлункові артерії (гілки власної печінкової артерії) доходять від Гелерівського триніжка до малої кривини шлунка.

До великої кривини шлунка направляються гілки, такі як *a. gastromentalis dexter* (гілка шлунково-дванадцятипалокишкової артерії) і *a. gastromentalis sinistra* (гілка селезінкової артерії). Короткі шлункові гілки спрямовуються від цих артерій до дна шлунка.

Шлункові і шлунково-чепцеві артерії співпрацюють між собою в областях малої і великої кривини, утворюючи артеріальний кільцевий круг навколо шлунка, з якого відходять численні гілки.

Венозна кров відтікає від стінок шлунка через венозні судини, що ідуть паралельно з артеріями, і впадає в систему ворітної печінкової вени.

Щодо нервового контролю, парасимпатична іннервація здійснюється через передній і задній блукаючі стовбури, які разом із симпатичними нервовими волокнами у підслизовій основі формують внутрішнє (Мейснера) і зовнішнє (Шабадаша) нервові сплетення. Між шарами м'язової оболонки шлунка є також м'язове нервові сплетення (Ауербаха).

Парасимпатичні післявузлові волокна передають команди для посилення перистальтики шлунка, розслаблення воротарного м'яза-замикача та виділення секрету шлунковими залозами. З іншого боку, симпатичні післявузлові волокна передають протилежні сигнали, а також команди на звуження кровоносних судин та інформацію про відчуття болю.

Завершивши вивчення нормальної анатомії шлунка, ми можемо рухатися далі і розглядати патології, пов'язані з цим органом.

Порушення шлунка, або коротко про патологічні стани

1. Виразки шлунка: Це вразливі ділянки слизової оболонки шлунка, які можуть постраждати від дії шлункової кислоти. Поява виразок шлунка може бути результатом різних факторів, включаючи інфекцію *Helicobacter pylori*, вживання нестероїдних протизапальних препаратів (НПВП), стрес та інші чинники.

2. Гастрит: Це запалення слизової оболонки шлунка, яке може бути гострим або хронічним. Гастрит може бути спричинений інфекцією *H. pylori*, вживанням алкоголю, НПВП, курінням, автоімунними захворюваннями та іншими факторами.

3. Рак шлунка: Це злоякісне утворення, яке розвивається в тканинах шлунка. Фактори ризику включають інфекцію *H. pylori*, дієту (наприклад, високий рівень солі в їжі), куріння, вживання алкоголю та інші чинники.

4. Поліпи шлунка: Це аномальний ріст тканини, що виникає на слизовій оболонці шлунка. Незважаючи на те, що більшість поліпів шлунка є доброякісними, деякі з них можуть бути передраковими.

Висновки./Conclusions. Шлунок, незважаючи на своє невеликі розміри, відіграє надзвичайно важливу роль у харчовій архітектурі та творчому перетворенні їжі. Його структура і функції сприяють ефективному перетравленню їжі та забезпеченню організму необхідними поживними речовинами.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

S-ЕСТЕРИ ТІОСУЛЬФОКИСЛОТ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ДІЮЧІ РЕЧОВИНИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА ОСНОВІ ПОЛІЕТИЛЕНГЛІКОЛІВ

Фізер Любов Віталіївна

аспірант

Комаровська-Порохнявець Олена Зорянівна

к.х.н., доцент

Монька Наталія Ярославівна

к.х.н., асистент

Лубенець Віра Ільківна

д.х.н., професор

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. Виникнення антибіотикорезистентності, покращення ефективності лікування інфекційних захворювань, пошук лікарських засобів із меншою токсичністю і побічними ефектами, поява нових хвороб, значущість вартості у виробництві при збереженні необхідного рівня терапевтичної ефективності є факторами, які безумовно обґрунтовують актуальність синтезу нових сполук із фунгібактерицидною дією і створення лікарських форм на їх основі. Тіосульфонати різної структури є близькими аналогами аліцину сульфурорганічної сполуки, що отримується з часнику, природнього антибіотику.

Мета роботи. Дослідження бактерицидної і фунгіцидної дії естеру тіосульфоїкислоти як потенційного активного фармацевтичного інгредієнту з антибактеріальним і протигрибковим ефектами.

Матеріали та методи. Мінімальні інгібуючі концентрації та бактерицидні і фунгіцидні концентрації на поживних середовищах синтезованої сполуки були визначені для оцінки їх активності при різних концентраціях

естеру від 0,025 % до 1% включно методом дифузії в агар (метод «колодязів») і методом серійних розведень. Зразком-порівняння слугував чистий розчин поліетиленгліколю – 400. Музейні штами *Escherichia coli*, *Staphylococcus aureus*, *Mycobacterium luteum*, *Candida tenuis*, *Aspergillus niger* використовувалися для попереднього аналізу їх чутливості відносно сірковмісної сполуки 4-ААЕт.

Результати. При підвищенні концентрації потенційної діючої речовини встановлено послідовне однозначне збільшення фунгіцидної і бактерицидної дій поліетиленгліколевого розчину (ПЕГ – 400) тіосульфонату 4-ААЕт.

Таблиця 1

Фунгібактерицидна активність досліджуваних сполук (метод А)

Назва сполуки	Концентрація, %	Діаметр зон пригнічення росту мікроорганізмів, мм				
		<i>E.coli</i>	<i>S.aureus</i>	<i>M.luteum</i>	<i>C.tenuis</i>	<i>A.niger</i>
4-ААЕт (0,25%)	0,25	12,0	14,0	16,0	23,0	15,0
	0,125	11,0	12,0	14,0	20,0	12,0
	0,025	0	0	0	0	0
4-ААЕт (0,5%)	0,5	17,0	15,0	20,0	29,0	15,0
	0,25	12,0	12,0	15,5	22,5	13,0
	0,05	0	0	8,0	12,0	0
4-ААЕт (1%)	1,0	21,0	20,0	22,0	34,0	23,0
	0,5	14,5	16,7	19,0	28,0	17,0
	0,1	7,0	9,0	10,0	16,0	9,0
Розчинник (ПЕГ- 400)		0	0	0	0	0

Таблиця 2

Показники мінімальної інгібуючої концентрації (МІК) і мінімальної бактерицидної концентрації (МБК) і сполук методом серійних розведень (метод Б)

№ п/п	Назва сполуки	Культури бактерій					
		<i>Escherichia coli</i>		<i>Staphylococcus aureus</i>		<i>Mycobacterium luteum</i>	
		МІК, мкг/мл	МБК, мкг/мл	МІК, мкг/мл	МБК, мкг/мл	МІК, мкг/мл	МБК, мкг/мл
1.	4-ААЕт (0,25%)	+	+	7,8	15,6	3,9	7,8
2.	4-ААЕт (0,5%)	125,0	250,0	7,8	15,6	3,9	7,8
3.	4-ААЕт (1%)	125,0	250,0	7,8	15,6	3,9	7,8
4.	Розчинник (ПЕГ -400)	+	+	+	+	+	+

Показники мінімальної інгібуючої концентрації (МІК) і мінімальної фунгіцидної концентрації (МФК) сполук методом серійних розведень (метод Б)

№ п/п	Назва сполуки	Культури грибів			
		<i>Candida tenuis</i>		<i>Aspergillus niger</i>	
		МІК, мкг/мл	МФК, мкг/мл	МІК, мкг/мл	МФК, мкг/мл
1.	4-ААЕт (0,25%)	7,8	15,6	62,5	125,0
2.	4-ААЕт (0,5%)	7,8	15,6	31,2	125,0
3.	4-ААЕт (1%)	7,8	15,6	62,5	125,0
4.	Розчинник (ПЕГ -400)	+	+	+	+

Висновки. Тіосульфат (естер тіосульфо кислоти 4-ААЕт) демонструє антимікробну (антибактеріальну і протигрибкову) дію на музейні штами бактерій *Escherichia coli*, *Staphylococcus aureus*, *Mycobacterium luteum* і грибків *Candida tenuis*, *Aspergillus niger*. Використання поліетиленгліколевої основ ПЕГ- 400 як розчинників є ефективним технологічним рішенням, що дозволяє естеру 4-ААЕт вивільнитися із розчину. Таким чином, подальші дослідження синтетичної активної сполуки 4-ААЕт у різних концентраціях на інші видах мікроорганізмів, зокрема патогенних, є перспективним напрямком досліджень у фармацевтичній галузі.

CHEMICAL SCIENCES

ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРО- ТА МАКРОЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ СОРГОВОГО СОКУ ТА СИРОПУ

Пугаченко Олександр Юрійович

Студент

Вінницький державний педагогічний університет

ім. М. М. Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Вступ

Останнім часом серед аграріїв дедалі більшу популярність набирає цукрове сорго - культура, що володіє величезним біоенергетичним потенціалом. Ця рослина має виняткову особливість – здатність накопичувати в стеблах великі кількості розчинних цукрів навіть за несприятливих ґрунтово-кліматичних умов [1]. Комплексний підхід до переробки рослинної сировини дозволяє отримувати сік і віджату масу (багасу).

Остання може бути використана для виготовлення паливних пелет, біогазу та низки інших важливих продуктів. Віджятий сік рослини містить значну кількість цукрів, таких, як глюкоза, фруктоза і сахароза [2]. Це зумовлює зацікавленість виробників до використання цієї культури в харчовій промисловості [3]. Відомо, що цукрове сорго молдовської селекції при відповідному обробітку та догляду за рослинами характеризується підвищеною кількістю цукрів в соці, а також збільшеною кількістю зеленої маси і, як наслідок, більшою кількістю цукрів у перерахунку на 1 га [4].

Мета роботи

Враховуючи перспективу використання продуктів переробки цукрового сорго, а саме соку та сиропу в харчовій промисловості виникає необхідність у встановленні мікро- та макроелементного складу сировини. Встановивши

кількісний вміст елементів у цих продуктах можна буде зробити висновок про їх біологічну цінність, і, як наслідок, оцінити можливість більш ширшого використання соргового соку та сиропу, як замітника цукру, в технологічних процесах виробництва продуктів харчування. Отже, метою роботи є кількісне визначення вмісту мікро- та макроелементного складу в сорговому соці та сиропі з нього.

Матеріали та методи

Дослідження кількісного вмісту мікро- та макроелементів було проведено в наступній сировині:

- Сік, віджатий з сорго, зібраного в 2-й декаді жовтня 2022 р. та в 1-й декаді листопада 2022 р;

- Сироп, отриманий з соку, віджатого з сорго, зібраного в 2-й декаді жовтня 2022 р та в 1-й декаді листопада 2022 р;

Дослідження відбувалося методом спектрофотометрії першого порядку в ультрафіолетовій і видимій ділянках спектра [5].

Підготовка зразків.

З попередньо очищених від листя стебел рослин за допомогою вальцевого пресу був віджатий сік. З метою запобігання псування, отриманий сік був заморожений і зберігався за температури – 18 °С.

Одержання соргового сиропу проходило у два етапи. На першому етапі проводилося освітлення соку, на другому - власне випарювання. Освітлення соку проходило у дві стадії: осадження високомолекулярних сполук та сорбція на бентонітових глинах. Процес упарювання відбувався за температури 70-80 °С до стану густого сиропу. Сироп зберігався за температури 5 ± 3 °С.

Наважки соргового соку та сиропу висушувалися після чого з них була одержана сульфатна зола, яка в подальшому була переведена у водний розчин.

Крім того, був визначений вміст сухих речовин в соці та сиропі шляхом висушування при 105 °С до постійної маси.

Дослідження методом спектрофотометрії

Спектрофотометрія в неорганічному аналізі має широке застосування, що

обумовлене використанням порівняно недорогого обладнання. До того ж і невисока вартість застосовуваних реактивів забезпечує невелику собівартість проведеного аналізу.

Алюміній. Цей елемент був визначений за допомогою хромазуролу S в присутності цетилпіридинію хлориду в ацетатному буфері з рН 5,8. За цих умов $\epsilon \approx 1,2 \cdot 10^5$ при 625 нм. Fe (III) було замасковано аскорбіною кислотою.

Залізо. Для визначення заліза був використаний α, α -дипіридил, з яким Fe (II) утворює комплекс рожево-червоного кольору з максимумом поглинання при 520 нм ($\epsilon \approx 8,7 \cdot 10^3$). Для відновлення заліза до двовалентного був використаний гідрохлорид гідроксиламіну в ацетатному буфері.

Мідь. Визначення міді було проведено з використанням тетраетилтиурамдисульфиду (дикупралю) в солянокислому середовищі. Для міді ця реакція є специфічною оскільки лише мідний комплекс має коричнево-жовте забарвлення. Вимірювання здійснювалося при довжині хвилі 435 нм.

Марганець. Mn з формальдоксимом в лужному середовищі утворює червоно-коричневий комплекс, молярний коефіцієнт поглинання якого становить $\epsilon \approx 1,12 \cdot 10^4$ при 455 нм. Наявність тартратів, фосфатів, ціанідів та ЕДТА не заважають визначенню Mn, тому і були використані для маскуванню.

Кобальт. Іони кобальту утворюють з нітрузо-Р-сіллю комплекс червоного кольору при рН 4-5 (ацетатний буфер). Вплив елементів усувається шляхом значного підкислення розчину, при якому їх комплекси руйнуються, на відміну від кобальтового. Молярний коефіцієнт поглинання комплексу Co з нітрузо-Р-сіллю становить $\epsilon = 1,5 \cdot 10^4$ при 500 нм.

Кальцій. Гліоксаль-біс-(2-гідроксианіл) утворює у водно-метанольному середовищі комплекс з кальцієм, забарвлений в червоний колір. Цей комплекс має максимум поглинання при 516 нм, за якої $\epsilon = 1,8 \cdot 10^4$. Елементи, що заважають, маскують за допомогою KCN та сульфиду натрію.

Магній. Хромотроп 2R утворює з магнієм комплекс, яким має $\epsilon = 3,7 \cdot 10^4$ при 570 нм. Реакція проводиться в аміачному буферному розчині із рН біля 10,8 в присутності ціаніду калію та триетаноламіну.

Хром. Вміст Cr (III) та Cr (VI) визначався сумарно після окиснення перйодатом в лужному середовищі. Для кількісного визначення хрому використовували реакцію з дифенілкарбазидом в сірчаноокислому середовищі. Комплекс хрому з дифенілкарбазидом має $\varepsilon = 4,4 \cdot 10^4$ при 546 нм.

Молібден. Для визначення молібдену було використано методику, яка полягає в екстракції потрійного комплексу молібден-саліцилфлуорон диантипірилметан в метилізобутилкетон. При цьому молярний коефіцієнт поглинання комплексу становить близько $\varepsilon = 1,1 \cdot 10^5$ при 525 нм.

Літій. Вміст літію визначали з нітроантранілазо, який є одним з найкращих реагентів на літій. Реакція проводилась в середовищі вода–N,N-диметилацетамід в середовищі КОН. Літійовий комплекс має $\varepsilon \approx 1 \cdot 10^4$ при 530 нм.

Цинк. Визначення кількісного вмісту цинку з використанням сульфарсазену проводилось у присутності тартратно-цитратно-аміачного буфера з додаванням молібдату амонію при рН $9,3 \pm 0,1$. В цих умовах якої коефіцієнт молярної екстинкції складає $\varepsilon = 4,6 \cdot 10^4$ при 505 нм.

Ванадій. Кількісне визначення було проведене з використанням 4-гідроксибензгідразиду, який утворює в сірчаноокислому середовищі з ванадієм (V) комплекс, забарвлений в жовто-оранжевий колір з максимумом поглинання при 405 нм.

Бор. Кількісний вміст бору визначався шляхом фотометрування продукту реакції бору з 1,8-диоксиантрахіноном в середовищі концентрованої сірчаної кислоти. При цьому утворюється комплекс, що має фіолетове забарвлення. Визначення кількісного вмісту бору проводилося при 600 нм.

Результати та обговорення

В результаті проведених досліджень виявлена наявність усіх досліджуваних елементів. Результати наведені в таблиці 1. Проаналізувавши отримані дані, стає очевидним, що цукрове сорго є рослиною, що містить цілий ряд мікроелементів, які в свою чергу відіграють надзвичайно важливу роль в процесах життєдіяльності людського організму.

Таблиця 1

**Результати дослідження кількісного вмісту елементів методом
спектрофотометрії та їх добова потреба [6]**

Елемент	Сік (жовтень), мкг/г (СР 15,5%)*	Сік (листопад) мкг/г (СР 12,7%)*	Сироп (жовтень) мкг/г (СР 70,5%)*	Сироп (листопад) мкг/г (СР 69,1%)*	Добова потреба	
					Чоловіки	Чоловіки
Алюміній	0,124	0,065	6,40	4,82	49 мг	49 мг
Кальцій	6,67	7,07	36,8	37,2	1000 мг	1000 мг
Мідь	0,447	0,196	0,071	0,162	1,0-1,5 мг	1,0-1,5 мг
Кобальт	0,040	0,049	0,060	0,058	0,30-1,77 мг	0,30-1,77 мг
Залізо	71,5	20,1	93,1	68,4	10 мг	15 мг
Марганець	29,0	6,42	38,9	27,6	2,0-5,0 мг	2,0-5,0 мг
Магній	492	458	3066	3037	350 мг	350 мг
Хром	0,158	0,037	0,715	0,628	0,03-0,1 мг	0,03-0,1 мг
Молібден	0,046	0,028	0,111	0,148	0,05-0,1 мг	0,05-0,1 мг
Літій	0,035	0,027	0,216	0,185	0,002-0,02 мг	0,002-0,02 мг
Цинк	0,531	0,560	1,062	0,153	10 мг	10 мг
Ванадій	0,361	0,531	2,15	2,76	0,006-0,063 мг	0,006-0,063 мг
Бор	0,060	0,254	1,77	5,33	2,0-7,0 мг	2,0-7,0 мг

* - вміст сухих речовин

Порівнявши отримані дані, стає очевидним, що в процесі упарювання соргового соку спостерігаються зміни в кількісному складі досліджуваних елементів, кількісна оцінка яких наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Зміни в кількісному складі елементів

Елемент	Сироп (жовтень), %* (на 1 г сиропу)	Сироп (листопад), %* (на 1 г сиропу)	Сироп (жовтень), % від теоретичного** (на 1 г СР)	Сироп (листопад), % від теоретичного** (на 1 г СР)
Сухі речовини	455	544	100	100
Алюміній	5161	7415	1135	1363
Кальцій	552	526	121	97
Мідь	16	83	3	15
Кобальт	150	118	33	22
Залізо	130	340	29	63
Марганець	134	430	29	79
Магній	623	663	137	122
Хром	453	1697	99	312
Молібден	241	529	53	97
Літій	617	685	136	126
Цинк	200	27	44	5
Ванадій	596	520	131	96
Бор	2950	2098	649	386

* - вміст у соці прийнятий за 100%, тобто абсолютний приріст - на 1 г кінцевого продукту;

** - ступінь концентрування сухих речовин прийнятий за 100%, тобто відносний приріст з розрахунку на 1 г сухої речовини.

Таким чином неважко помітити, що вміст алюмінію істотно зріс, що можна пояснити використанням в процесі освітлення бентонітової глини, що являє собою алюмосилікат. Також дещо був підвищений вміст магнію, літію та бору, що також можна пояснити надходженням з бентонітової глини. Вміст ванадію та кальцію в сиропі, отриманому з сировини, зібраної в жовтні 2022 р. більший, ніж у сиропі, отриманому з сировини, зібраної в листопаді того ж року. А для хрому спостерігаємо зворотню тенденцію – в сиропі, отриманому з сировини, зібраної у листопаді – втричі більший, ніж у сиропі, отриманому в жовтні. Такий ефект може бути пояснений, зокрема, біохімічними змінами в стеблі і, як наслідок, в соці.

Решта елементів – кобальт, залізо, марганець, молібден, а особливо цинк і мідь – демонструють зниження вмісту з розрахунку на 1 г сухої речовини. Це може бути пояснене в першу чергу сорбцією елементів бентонітовою глиною. Також не варто виключати ймовірності елімінації цих елементів на етапі осадження високомолекулярних сполук.

Висновки

В результаті проведених досліджень встановлений кількісний вміст мікро- та макроелементів в сорговому соці та сиропі. Крім того, було виявлено, що в процесі отримання сиропу із соку вміст елементів із розрахунку на суху речовину змінюється. Для ряду елементів (кобальт, залізо, марганець, молібден, цинк і мідь) спостерігалось істотне зниження вмісту. Вміст алюмінію, завдяки використанню глини, в сиропі зріс у понад 11 разів.

Вміст ванадію, кальцію, хрому залежить, ймовірно, від відмінностей в біохімічному складі соку, який, в свою чергу, залежить від періоду збирання урожаю. Також варто відзначити високий вміст молібдену, хрому та ванадію, а також значний вміст магнію у соці та сиропі, що робить їх цінною сировиною, яка може бути використана при виготовленні продуктів харчування.

Особливо це стосується сиропу, який успішно може бути використаний в якості заміника бурякового цукру з одночасним збагаченням мікроелементами кінцевого продукту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грабовська, О. В. Цукрове сорго перспективна сировина для отримання цукровмісних продуктів / О. В. Грабовська, Н. О. Григоренко // Нові ідеї в харчовій науці – нові продукти харчовій промисловості : міжнародна наукова конференція, присвячена 130-річчю Національного університету харчових технологій, 13-17 жовтня 2014 р. – К. : НУХТ, 2014. – С. 134.
2. Moraru Gheorghe; Pavlenco, Vasile; Voloșciuc, Leonid; Todiraș, Vladimir; Batco, Mihail. Hibrizi perspective de sorg zaharat pentru obținerea produselor alimentare, nutrețurilor și resurselor bioenergetice. In: Biotehnologii avansate – realizări și perspective Simpozionul științific național cu participare internațională. Ediția III-a, 24-25 octombrie 2013, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Tipografia Academiei de Științe a Moldovei, 2013, p. 119.
3. INNO WIEWS. Buletin informativ-analitic. Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic a Academiei de Științe a Moldovei. Dec. 2008, 12 p.
4. Statnic Mihail. Productivitatea sorgului zaharat în funcție de schema de semănat. Tezele celei de-a 72-a conferință științifică a studenților. Univ. Agrară de Stat din Moldova. Chișinău. 2019.
5. Z. Marczenko, M. Balcerzak. Spektrofotometryczne metody w analize neorganicznej. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, 1998.
6. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua>

ЧОТИРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ ХІМІЇ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Ткач В. В.,

Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, Україна

Кушнір М. В.,

Мінакова Т. Г.,

Чернівецький міський ліцей № 5 «Оріянна», Україна

Петрусяк Т. В.

Чернівецька музична школа № 1, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи музику, що буде показано у даній роботі.

Тут подані чотири інтегровані хіміко-математичні задачі, в яких з точки зору хімії розбираються музичні інструменти. Описується хімічний склад матеріалів, з яких їх отримують, а також вплив хімічного складу на звучання кожного із них.

1. Сандалові смички на перший погляд дещо нагадують фернамбукові, однак вони є набагато грубіші і не містять смужок. Їх червоний колір пояснюється наявністю, окрім вже згаданого санталіну А також і барвника сантарубіну А (Рис. 1):

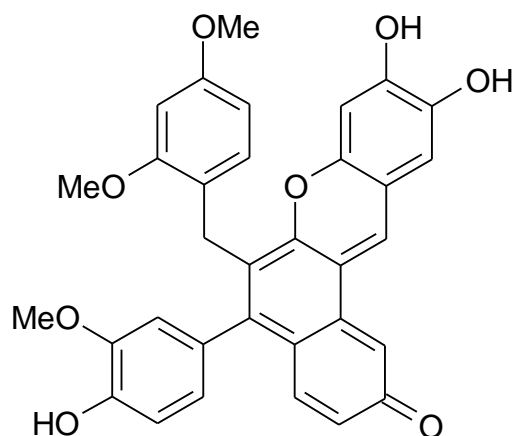

Рис. 1. Сантарубін А

1.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості сантарубіну А як фенольної сполуки. Покажіть утворення в сантарубіну А полярної форми

1.2. Щодо Сантарубіну А, вкажіть невірне твердження

а) 10 г Сантарубіну А відповідають $\frac{1}{61}$ моль

б) Сантарубін А окиснюється за хінон-гідрохінонним механізмом з утворенням відповідного хінону

в) Сантарубін А в полярній формі утворює квазіароматичну структуру

г) Сантарубін А утворює етери, але не естери

г) Сантарубін А реагує з активними металами з виділенням водню і утворенням фенолятів

1.3. Знайдіть масу сантарубіну А, що, реагуючи з металевим натрієм, заповнить воднем посудину в формі призми 48 см заввишки. В основі призми лежить рівнобічна трапеція, діагоналі якої – по 28 см завдовжки, перетинаються під кутом 150°

2. Дальбергія, також відома як «дерево Баїя» або «дерево із Баїї» бразильська порода рожевого дерева, інтродукована у Гвіані в ХІХ ст. Назва дерева походить від бразильського штату Баїя (столиця – Салвадор), де її вперше знайшли.

Деревина є дуже цінною і характеризується жовтуватим, рожевим або червонувато-рожевим забарвленням і запахом троянди, через що французькою

його називають *bois de rose*.

З дальбергії можуть виробляти меблі для невеликих об'єктів, концертні гітари та дерев'яні духові інструменти. Яскравий колір дальбергії пояснюється наявністю в її складі сполуки, відомої як дальбергін (Рис. 2).

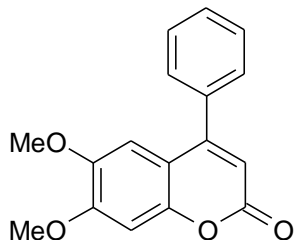

Рис. 2. Дальбергін

2.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості дальбергіну як фенольного етеру, лактону та ароматичної сполуки

2.2. Щодо дальбергіну, вкажіть невірне твердження

а) дальбергін – етер сполуки, відомої як 4-фенілескулетин

б) 4 г дальбергіну відповідають $\frac{1}{67}$ моль

в) Дальбергін зберігає ароматичність в усіх трьох ядрах

г) Дальбергін вступає в реакцію лужного гідролізу з утворенням солі заміщеного похідного гідроксикоричної кислоти

г) Дальбергін гідролізує в кислому середовищі з утворенням відповідного фенолу

2.3. Знайдіть масову частку кожного із елементів у дальбергіні.

3. Червоний колір сандараквої смоли пов'язаний із наявністю в його складі комунової кислоти (Рис. 3) та її олігомерів із 3-4 ланками.

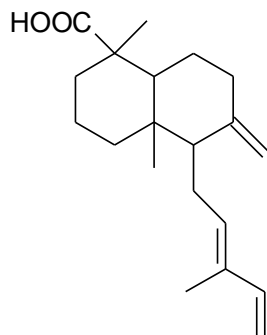

Рис. 3. Комунова кислота

3.1. Трьома реакціями проілюструйте властивості комунової кислоти як

ненасиченої карбонової кислоти. Проілюструйте її полімеризацію за дієним фрагментом за механізмом 1,2 та 1,4-приєднання.

3.2. Щодо комунової кислоти, вкажіть невірне твердження

а) 45,3 г комунової кислоти відповідають її $\frac{3}{20}$ моль

б) Комунова кислота – ароматична система, що вступає в реакцію заміщення

в) Комунова кислота знебарвлює бромну воду та розчин Калій перманганату

г) Комунова кислота утворює естери та солі

г) Комунова кислота вступає в реакцію Вагнера з утворенням відповідних гідроксикислот

3.3. Посудина в формі піраміди 15 см заввишки містить за н.у. водень. В основі піраміди лежить квадрат, а апофема піраміди дорівнює 17 см.

а) Знайдіть масу комунової кислоти, що, реагуючи з металевим натрієм, заповнює посудину воднем

б) Знайдіть масу комунової кислоти, що кількісно гідрується даним об'ємом водню

4. Найбільшим і найвищим інструментом родини скрипок та родини віол є октобас. Це достатньо рідкісний інструмент, висота якого сягає понад 4 м. Це один із небагатьох інструментів, на якому можна взяти до субконтрактави – звук частотою 16 Гц, що відповідає нижньому порогу людської чутності (межею між звуком та інфразвуком).

Для того, щоб виготовити струну до субконтрактави, 3 м 85 см у висоту, необхідно використати жили 200 овець і покрити їх важким нікелево вольфрамовим сплавом. Струни настільки масивні, що їх звукові коливання можна побачити на власні очі! Смичок виготовляється із деревини акації і він два метри завдовжки і в ньому використовується волосся 30 коней.

4.1. Охарактеризуйте хімічні властивості нікелю та вольфраму як простих речовин

4.2. Щодо Ніколу, Вольфраму та їх сполук, вкажіть невірне твердження

а) І нікель, і вольфрам реагують з кислотами-неокисниками з утворенням солей

б) Нікель реагує з кислотами з утворенням сполук Ніколу (II)

в) Вольфрам реагує з концентрованою нітратною кислотою з утворенням не солі, а вольфраматної кислоти

г) Нікель може утворювати сполуки зі ступенем окиснення +2, +3 і +4

г) Вольфрам утворює сполуки зі ступенем окиснення від +2 до +6

4.3. 302 г сплаву нікелю і вольфраму розчинили в кислоті. При цьому утворений водень за н.у. зайняв посудину в формі призми 112 см заввишки. В основі призми лежить дельтоїд, сторони якого 25 і 32 см, перетинаються під кутом 150° . Знайдіть масовий склад сплаву.

TECHNICAL SCIENCES

MATHEMATICAL EQUATIONS FOR DETERMINING THE WORKING ELEMENT OF THE RIPPER

Gorbatyuk Ievgenii Volodymyrovych,

Ph.D., Associate Professor,

Rusan Ihor Volodymyrovych,

Ph.D., Professor,

Terentyev Olexander Olexandrovich,

Doctor of Technical Sciences, Professor,

Kyiv National University of Construction and Architecture

Kyiv, Ukraine

Introductions. Intensive development of mineral deposits and construction of oil and gas pipelines is impossible without modern construction equipment capable of developing strong and frozen soils.

One of the main types of machines developing such soils is mounted rippers based on caterpillar tractors, the working process of which is characterized by the lowest energy intensity of the soil destruction process.

Due to the fact that frozen and strong soils have increased strength, their development by earth-moving machines is impossible without preliminary treatment aimed at reducing soil resistance during its further development.

Now there are various ways to develop frozen and strong soils [1, 2], the main of which are drilling and loosening of the soil with hinged disintegrators.

The most effective method of destroying frozen and strong soils in terms of machine productivity and the cost of soil development is horizontal layer tillage with hinged disintegrators based on powerful tractors [1, 2].

Aim. The purpose of the work is to increase the efficiency of the ripping unit of the construction machine by determining the components of changes in the torque of the tractor-tractor depending on the position of the ripper working member.

Materials and methods.

Soil loosening, in comparison with the performance of excavation by the drilling and blasting method, provides a reduction in costs, contributes to improving the quality of work and is less dangerous for the environment.

Control systems, currently commercially available, indication devices, as well as the slow response of the human operator to rapidly changing working conditions, do not allow to fully use the traction and coupling qualities of the machine.

In this regard, it is necessary to develop an information model of the working process of the ripping unit of the construction machine.

The efficiency of bulldozer-ripper equipment depends to a large extent on rational operation modes of the power plant.

Results and discussion.

Any machine-tractor unit is a multi-mass system [3, 4]. When analyzing the translational motion of the base tractor, the main masses can be distinguished: internal combustion engine, transmission, tractor frame, mounted equipment, respectively.

Internal combustion engine and transmission create inertial moments due to uneven rotational motion, and framework and mounted equipment create inertial forces due to uneven translational motion. It is conventionally assumed that each of the above mentioned masses is a shaft performing rotational movement relative to its axis, we replace the internal combustion engine with a "shaft of the internal combustion engine" with a moment of inertia J_E , the transmission with a "transmission shaft" with a moment of inertia J_2 . The translational motion of the tractor is replaced by the motion of the "tractor shaft" with a moment of inertia J_3 , the motion of the mounted equipment is replaced by the "curtain roll" with a moment of inertia J'_3 .

When compiling the equations of motion of the base tractor, the following assumptions are accepted: the base tractor moves rectilinear; joints of conventional shafts do not deform (energy losses for deformation are insignificant); the connection

of the hinged equipment and the frame is absolutely rigid.

Uniform rectilinear motion of the base tractor, expressed in the moments given to the conventional tractor shaft:

$$M_{sh} = M_f + M_{wb}, \quad (1)$$

where M_{sh} – is the moment on the conventional shaft of the tractor; M_f – the moment of resistance to the nomination of the tractor; M_{wb} – the moment of resistance that is created by the working body.

Taking into account the uneven rectilinear movement caused by actions on the running equipment of the irregularities of the microrelief, this equation will take the form:

$$M_{sh} = (J_3 + J'_3) \frac{d\omega_2}{dt} + M_f + M_{wb} - M_\alpha, \quad (2)$$

where ω_2 – is the angular velocity of the conventional tractor shaft; M_α – the moment brought to the tractor shaft arising from the motion of the tractor under the slope (the tilt of the tractor forward in the direction of movement is taken as a positive angle).

Moment of tractor bending resistance is brought to tractor shaft:

$$M_f = \frac{r_{wk}}{i_{tr}} P_f, \quad (3)$$

where P_f – is the tangent force of the base tractor rope resistance; i_{tr} – transmission number; r_{wk} – radius of the base tractor drive wheel.

With straight motion, the force depends on the parameters of the propeller, the weight of the machine, the actual speed of its movement and ground conditions:

$$P_f = f(v_{tr}), \quad (4)$$

where v_{tr} – is the tractor speed.

The equation that approximates dependence $P_f = f(v_{tr})$ for base tractors on soils of IV-V categories looks like:

$$P_f = -0,05v_{tr}^2 + 1,15v_{tr} + 0,2. \quad (5)$$

Moment of resistance, which is created by the working element:

$$M_{wb} = \frac{r_{wk}}{i_{tr}} P_{kr}, \quad (6)$$

where P_{kr} – is the drag force.

The moment arising from the motion of the tractor under the slope is determined with the expression [5]:

$$M_{\alpha} = \frac{r_{wk}}{i_{tr}} G_{lu} \sin \alpha, \quad (7)$$

where G_{lu} – is the weight of the ripping unit; α – is the inclination angle of the base tractor relative to the horizontal plane.

The actual speed of the base tractor is determined by the expression [5]:

$$v_{tr} = \frac{r_{wk}}{i_{tr}} \omega_2; \quad \omega_2 = (1 - \delta)\omega_E, \quad (8)$$

where δ – is the slip factor; ω_E – is the angular velocity of the conventional engine shaft.

The dependence of the slip factor on the drag force, for a caterpillar loose ball when working on frozen soil, can be approximated by the dependence:

$$\delta = a \left(\frac{P_{kr}}{P_{kr \max}} \right), \quad (9)$$

where a – is a factor dependent on the type of propeller and the surface of motion; $P_{kr \max}$ – the maximum force of traction resistance.

Thus, after substituting in equation (2) the expressions (3), (5)...(7) and expression (9) in (8) we obtain a system of equations describing the uneven gradual motion of the base tractor:

$$\begin{cases} \omega_2 = \left(1 - \frac{aP_{kr}}{P_{kr \max}}\right) \omega_E; \\ v_{tr} = \frac{r_{wk}}{i_{tr}} \omega_2; \\ M_{sh} = (J_3 + J'_3) \frac{d\omega_2}{dt} + \left(\frac{r_{wk}}{i_{tr}}\right) \times \\ \times \left[(-0,05v_{tr}^2 + 1,15v_{tr} + 0,2) + P_{kr} - G_{lu} \sin \alpha\right] \end{cases} \quad (10)$$

Conclusions. Thus, the input of this information model of the movement of the ripper-bulldozer equipment of the construction machine is the value of the following values: the angular velocity of the shaft of the internal combustion engine and the drag force, and the output is the torque value on the conventional tractor shaft.

REFERENCES

1. Експериментальні дослідження заглиблення зуба розпушника при різних швидкостях переміщення базової машини / Пелевін Леонід, Горбатюк Євгеній, Пристайло Микола, Мельниченко Богдан. Гірничі, будівельні, дорожні та меліоративні машини. 2020. №95. Київ: КНУБА. С. 47–53. <https://doi.org/10.32347/gbdmm2020.95.0401>
2. Mathematical Modeling of Online Transaction Processing System for Design of Building Territory / Tetyana Honcharenko, Kateryna Kyivska, Mariia Liashchenko, Oleksandr Terentyev, Ievgenii Gorbatyuk, Elena Dolya. 2021 IEEE 3rd Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON). August 26 28, 2021, Lviv, Ukraine. P. 552-556.
3. Gorbatyuk I., Balaka M., Mishchuk D. Information model of bulldozer-looser movement. The world of science and innovation. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2021. P. 54-59.
4. Особливості математичного моделювання при розробці ґрунту розпушувальним обладнанням / Пелевін Л. Є., Горбатюк Є. В., Волянчук В. О., Терентьев О. О., Свідерський А. Т. Сучасні інформаційні та інноваційні технології на транспорті (MINTT – 2021): збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції, 25–27 травня 2021 р. Херсон: Херсонська державна морська академія, 2021. С. 189-192.

5. Gorbatyuk Ie., Terentyev O., Makarchuk O. Informative design of parameters of system management loosening unit. Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2022. P. 37-41.

**CHOICE OF AN EFFECTIVE DESIGN FOR A VIBRO-IMPACT
NONLINEAR ENERGY SINK USING THE OPTIMIZATION PROCEDURES
WITH SYNERGISTIC EFFECT**

Lizunov Petro,

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Head of Department of Structural Mechanics
ORCID 0000-0003-2924-3025

Pogorelova Olga,

Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Senior Research Officer,
Leading Researcher of Scientific Research Institute of Structural Mechanics
ORCID 0000-0002-5522-3995

Postnikova Tetiana

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Officer,
Senior Research Officer of Scientific Research Institute
of Structural Mechanics
ORCID 0000-0002-6677-4127

Kyiv National University of Construction and Architecture
Kyiv, Ukraine

Introduction. For many years, scientists and engineers look for ways to mitigate unwanted vibrations in many areas of technology. Over the past two decades, new devices for passive vibration control have been actively discussed in the world scientific literature. This device is Nonlinear Energy Sink – NES [1]. NES is attached to a primary structure via essentially nonlinear coupling; its mass is much less than the primary structure mass. It can attenuate the primary structure vibrations due to its nonlinearity. Numerous analytical, numerical and experimental studies of NESs are described in the world scientific literature. Many various types of NESs with different nonlinearity kinds are considered. One of them is a vibro-impact NES single-sided SSVI NES and double-sided DSVI NES. The vibro-impact NES – VI NES, is believed one of the most effective. The dynamic behavior of a vibro-impact system, consisting of a primary structure and VI NES coupled with it, and the damper efficiency, like any strongly nonlinear system, depend both on the system parameters and on the excitation parameters. Therefore, the problem of choosing the optimal

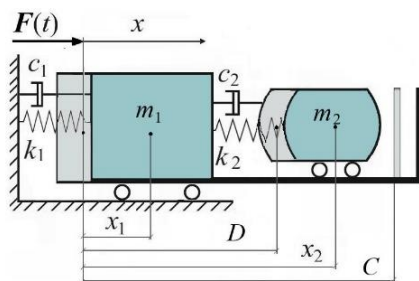
damper parameters comes to the fore. In a review [2], the authors write: “Most works use contour plots to find the optimal performance when comparing only two NES parameters.

These neglects taking into consideration the potential synergistic effects of the multiple NES parameters induced due to the high nonlinearity in the system”. In this work, we compared the dynamic behavior and efficiency of the SSVI NES with the optimization of two or three and seven damper parameters and showed a synergistic effect from such consideration. We carried out two versions of optimization procedures that allowed us to find the optimal damper design.

Aims. The goals of this article are:

- to show the influence of different optimization procedure on the system dynamics and the damper efficiency, in particular, the synergistic effect of optimizing the set of parameters;
- to select the optimal damper design based of multiple parameters optimization;
- to show the double-sided damper impacts against both the primary structure and the obstacle.

Materials and methods. The material for the study is a mechanical two-mass 2-DOF vibro-impact system, which consists of a primary structure coupled with a vibro-impact damper, which correspond to classical model of single-sided vibro impact nonlinear energy sink – SSVI NES [3]. Its calculation scheme is depicted in Fig.1.

Primary structure parameters that are set

in advance and cannot be changed

$$m_1 = 1000 \text{ kg}$$

$$k_1 = 3.95 \cdot 10^4 \cdot \text{N} \cdot \text{m}^{-1}$$

$$c_1 = 452 \text{ N} \cdot \text{s} \cdot \text{m}^{-1}$$

$$E_1 = 2.1 \cdot 10^{11} \cdot \text{N} \cdot \text{m}^{-2}$$

Fig. 1. Calculation scheme of SSVI NES.

The motion equations for this system are as follows:

$$\begin{aligned}
m_1\ddot{x}_1 + c_1\dot{x}_1 + k_1x_1 - c_2(\dot{x}_2 - \dot{x}_1) - k_2(x_2 - x_1 - D) &= \\
&= F(t) - H(z)F_{con}(z) + H(z_1)F_{con}(z_1) \\
m_2\ddot{x}_2 + c_2(\dot{x}_2 - \dot{x}_1) + k_2(x_2 - x_1 - D) &= \\
&= +H(z)F_{con}(z) - H(z_1)F_{con}(z_1)
\end{aligned} \tag{1}$$

As a method for impact simulation, we use Hertz's contact law according to his quasi-static contact theory:

$$F_{con}(z) = K[z(t)]^{3/2}, \text{ where } K = \frac{4}{3} \frac{q}{(\delta_1 + \delta_2)\sqrt{A+B}}, \delta_1 = \frac{1-\nu_1^2}{E_1\pi}, \delta_2 = \frac{1-\nu_2^2}{E_2\pi}. \tag{2}$$

There are the impacts of the damper on the primary structure directly when $x_1 - x_2 \geq 0$, an obstacle, which is rigidly connected with the primary structure when $x_2 - x_1 - C \geq 0$. As a method for integrating stiff differential equations (1), we use the *ode15s* solver of the Matlab and *ode23s* of the Octave platform.

The total energy of the primary structure is calculated by the formula:

$$E_{1total}(t) = E_{1kinetic}(t) + E_{1poten}(t) = \frac{m_1\dot{x}_1(t)^2 + k_1x_1(t)^2}{2}. \tag{3}$$

As a method for selecting a damper design for its optimal efficiency, we perform several optimization procedures using the *fmincon* and *fminsearch* programs of the MATLAB platform.

Results and discussion. The SSVI NES is used to mitigate the primary structure energy. For its optimal efficiency, it is necessary to select the correct damper parameters. We must calculate the total primary structure energy and choose such damper parameters, which will ensure its maximum attenuation.

The total energy of the primary structure is calculated by formula (3) after finding its displacements $x_1(t)$ and velocities $\dot{x}_1(t)$, which are determined by integrating the differential equations of motion (1). For the selection the optimal damper design we carry out the optimization procedures in two versions using the *fmincon* and *fminsearch* programs of the MATLAB platform. After implementing the first version, the following variants for the damper parameters were obtained:

$$\begin{aligned}
m_2=22.68 \text{ kg}, k_2=2481 \text{ N}\cdot\text{m}^{-1}, C=0.0683 \text{ m}, \\
c_2=41.4 \text{ N}\cdot\text{s}\cdot\text{m}^{-1}, D=0.046 \text{ m}, E_2=2.26\cdot 10^7 \text{ N}\cdot\text{m}^{-2}, E_4=2.18\cdot 10^7 \text{ N}\cdot\text{m}^{-2},
\end{aligned} \tag{4}$$

$$m_2=37.88 \text{ kg}, k_2= 414.6 \text{ N}\cdot\text{m}^{-1}, C=0.0747 \text{ m},$$

$$c_2=27.9\text{N}\cdot\text{s}\cdot\text{m}^{-1}, D=0.057 \text{ m}, E_2=2.21\cdot 10^7 \text{ N}\cdot\text{m}^{-2}, E_4=2.05\cdot 10^7 \text{ N}\cdot\text{m}^{-2}.$$

The optimization was carried out in three stages. In the first stage, three parameters were optimized. Then, in the same version of the optimization procedure, 4 more parameters, in addition to these three, were optimized in two stages. They are shown in burgundy in the second rows in (4).

The comparison of the dynamic behavior of the vibro-impact system with the dampers with 3 or 7 optimized parameters demonstrates the synergistic effect of the multiple parameters. The damper efficiency changes little, but the dynamic behavior is completely different. Table 1 shows this difference depending on the exciting force frequency. We use the notation nT, k, m , which defines the regime of periodicity nT (where T is the exciting force period) with k impacts between the damper and the primary structure and m impacts of the damper on an obstacle. The Table clearly shows a rich complex dynamics that is realized in a vibro-impact system consisting of a primary structure coupled to a NES. Indeed, in [2], the authors note this phenomenon as one of the VI NES disadvantages:” One disadvantage of VI NESs is that coupling it with a primary structures leads to very complex nonlinear dynamics that is difficult to analyze analytically without making several simplifications”. The Table also shows the presence of the direct damper impacts on the primary structure in all realized modes.

Table 1

Regimes implemented in a system with dampers with different numbers of optimized parameters depending on the exciting force frequency at $P=800 \text{ N}$

$\omega, \text{rad}\cdot\text{s}^{-1}$	$m_2=22.7 \text{ kg}$			$m_2=37.9 \text{ kg}$		
	6.3	6.4	6.5	6.3	6.4	6.5
with 3 optimized parameters	Chaotic; intermittency	Chaotic; intermittency	Chaotic; intermittency	Chaotic	Chaotic	Chaotic
with 7 optimized parameters	Chaotic	4T,8, 8	T,1,2	Chaotic	Transient chaos; T,2,3	Chaotic

The second version of the optimization procedure gave the damper parameters that are very different from the previous ones. In this version of the optimization procedure, after optimization two parameters in the first stage, 5 more parameters

were also optimized in two stages. They are also shown in burgundy in the second rows in (5). The following complete set of the damper parameters was defined:

$$\begin{aligned}
 m_2 &= 39.67 \text{ kg}, k_2 = 1550.7 \text{ N}\cdot\text{m}^{-1}, \\
 C &= 0.1244 \text{ m}, c_2 = 643.6 \text{ N}\cdot\text{s}\cdot\text{m}^{-1}, D = 0.1002 \text{ m}, E_2 = 2.205 \cdot 10^7 \text{ N}\cdot\text{m}^{-2}, \\
 E_4 &= 2.047 \cdot 10^7 \text{ N}\cdot\text{m}^{-2}, \\
 m_2 &= 62.02 \text{ kg}, k_2 = 198.24 \text{ N}\cdot\text{m}^{-1}, \\
 C &= 0.0498 \text{ m}, c_2 = 538.8 \text{ N}\cdot\text{s}\cdot\text{m}^{-1}, D = 0.000001 \text{ m}, E_2 = 2.205 \cdot 10^7 \\
 \text{N}\cdot\text{m}^{-2}, E_4 &= 2.047 \cdot 10^7 \text{ N}\cdot\text{m}^{-2}.
 \end{aligned} \tag{5}$$

Table 2 demonstrates the manifestation of the synergistic effect in a strong change in the implemented motion regimes.

Table 2

Regimes implemented in a system with dampers with different numbers of optimized parameters depending on the exciting force frequency at $P=800 \text{ N}$

$\omega, \text{rad}\cdot\text{s}^{-1}$	$m_2=39.7 \text{ kg}$			$m_2=62.0 \text{ kg}$		
	6.3	6.4	6.5	6.3	6.4	6.5
with optimized parameters	2	Transient chaos; $T,2,4$	$T,2,3$	Chaotic	Chaotic	Transient chaos; $T,2,2$
with optimized parameters	7	$T,1,2$	$T,0,2$	$T,0,1$	$T,3,3$	Chatter $T,2,2$

For these dampers with 7 optimized parameters, the system movement is “calmed down”; irregular modes are replaced by regular periodic regimes. For the damper $m_2=39.7 \text{ kg}$, we see the modes without direct damper impacts on the primary structure. Let us compare the efficiency of 4 damper variants with 7 optimized parameters.

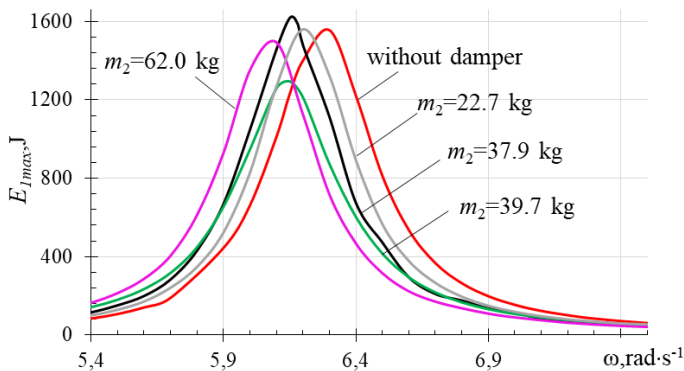

Fig. 2. The maximum total energy of the primary structure coupled with different SSVI NES depending on the exciting force frequency

Fig. 2 shows that all dampers shift the resonant peak of the maximum total

energy of the primary structure to the left towards the low exciting force frequencies. The energy mitigation occurs for the frequencies above resonant ones. At low frequencies, the primary structure energy not only does not attenuate, but, on the contrary, increases. We believe that from these 4 variants proposed by the optimization procedures, it is worth choosing a damper of mass $m_2= 39.7$ kg (green curve in Fig.2). Firstly, it reduces the energy resonant peak quite well, better than other dampers. Secondly, it attenuates the primary structure energy at high frequencies also better than other dampers.

Thirdly, it ensures regular periodic motion over a wide frequency range, as shown in Table 2. The characteristics of the periodic regime $T,1,2$ are depicted in Fig.3. However, at high frequencies a damper of mass $m_2= 62.0$ kg mitigates the energy better, but it is too heavy and provides a high resonant peak. Table 3 shows the attenuation of the maximum total energy of the primary structure coupled with a damper of mass $m_2= 39.7$ kg.

Table 3

Attenuation of the maximum total energy of the primary structure coupled with a damper of mass $m_2= 39.7$ kg, depending on the exciting force frequency

ω rad·s ⁻¹	6.2	6.3	6.4	6.5	6.7	7.0
$E_{1\max}$ wane %	13.7	44.1	50.8	49.0	41.2	31.4

Fig.3 a) depicts the relative damper displacements; it shows one direct impact between the damper and the primary structure at $(x_2-x_1) = 0$ and two damper impacts on an obstacle at $(x_2-x_1) = C = 0.1224$ m.

The contact forces graph in Fig.3 b) shows one small force per cycle when the damper directly impacts the primary structure in blue and two large forces per cycle when the damper hits an obstacle in green. The exciting force is also shown in this graph. Fig.3.c) presents the phase trajectory with Poincaré map in red for a damper. This is a closed curve with one point of the Poincaré map, which is typical for T -periodic movement.

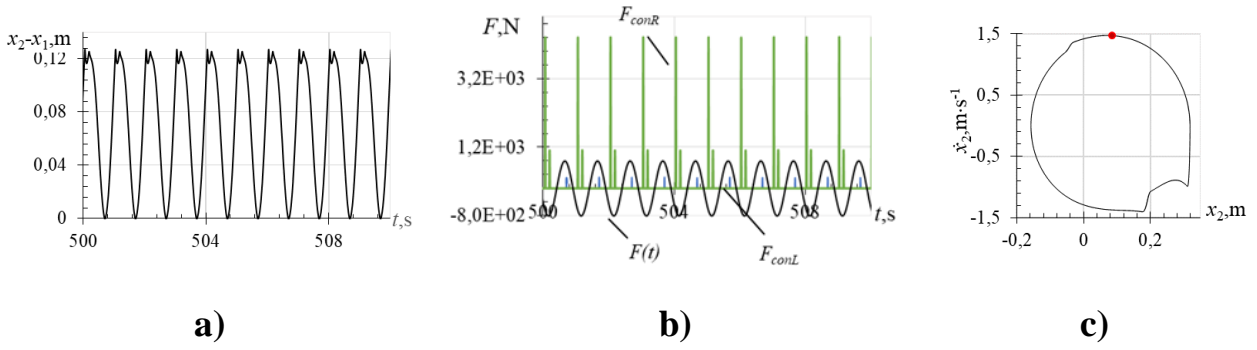

Fig. 3. The characteristics of periodic motion $T_{1,2}$ for the system with a damper of mass $m_2= 39.7$ kg at the exciting force frequency $\omega = 6.3$ rad \cdot s $^{-1}$. a) the relative damper displacements; c) the contact forces during impacts both on the primary structure in blue and on the obstacle in green; d) the phase trajectory with Poincaré map in red for the damper.

Conclusions.

1. It is necessary to optimize the parameters of vibro-impact damper in order to select its most effective design.
2. Different optimization procedures produce different results, so, these results must be carefully checked.
3. The optimization of many damper parameters provides a synergistic effect and allows you to find its most effective design.
4. A well-designed damper coupled with the primary structure reduces the resonant peak of its energy. It mitigates the primary structure energy well at the exciting force frequencies above the resonant ones. On the contrary, it not only does not attenuate its energy, but increases it at low exciting force frequencies lower than the resonant ones.
5. The vibro-impact damper under consideration corresponds to the conceptual scheme of single-sided vibro-impact nonlinear energy sink – SSVI NES. The investigations have shown that such a damper works practically like a double-sided NES, since its direct impacts on the primary structure occur almost always. The primary structure plays the role of a second constraint; the first constraint is an obstacle rigidly connected to the primary structure.

REFERENCES

1. Ding H, Chen L-Q. Designs, analysis, and applications of nonlinear energy sinks. *Nonlinear Dynamics* 2020; 100(4): 3061–3107. <https://doi.org/10.1007/s11071-020-05724-1>
2. Saeed AS, Abdul Nasar R and AL-Shudeifat MA. A review on nonlinear energy sinks: designs, analysis and applications of impact and rotary types. *Nonlinear Dynamics* 2022; 111(1): 1–37. <https://doi.org/10.1007/s11071-022-08094-y>
3. Lizunov P, Pogorelova O and Postnikova T. Dynamics of primary structure coupled with single-sided vibro-impact nonlinear energy sink. *Strength of Materials and Theory of Structures* 2022; 109: 103–113. <https://doi.org/10.32347/2410-2547.2022.109.20-29>

**CHALLENGES TO THE ENERGY SECTOR OF UKRAINE IN
CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR**

Polukarov Yury Oleksiyovych,
Ph. D., Docent, Associate Professor

Zemlyanska Olena Vasylivna,
Senior Lecturer

Kachynska Nataliia Fedorivna,
Senior Lecturer

Polukarov Oleksiy Igorovych,
Ph. D., Docent, Associate Professor

Prakhovnik Nataliia Arturivna,
Ph. D., Docent, Associate Professor

Kotlyar Oksana Petrivna,
4th year bachelor

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic institute»,
Kyiv, Ukraine

Introduction. The situation in the energy sector of Ukraine has become complicated due to a number of factors, including the military conflict in the east of the country, the annexation of Crimea by Russia in 2014, as well as other economic and political processes taking place in the country. And starting from February 24, 2022, with the beginning of the full-scale invasion of the Russians on the territory of Ukraine, the situation worsened significantly. Despite the fact that certain security measures were taken, both for individual enterprises and for the entire energy industry, and work algorithms were developed in the conditions of active hostilities, the Ukrainian energy industry faced more threatening challenges. Many specialists were forced to leave the captured territories and shelling zones in the Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, Kherson, Mykolaiv and Odesa regions [1]. There was numerous damage to critical infrastructure equipment: substations, electrical networks, transformers, etc. The country faced nuclear terrorism when the Chernobyl and Zaporizhzhia nuclear power plants were seized. That is why the issues of ensuring the

safety of workers have become so acute.

Aim. To analyze the risks for energy facilities of Ukraine in the conditions of armed aggression of Russia.

Materials and methods. Today, it is quite difficult to estimate the total damage to the energy sector of Ukraine, because the murderous actions do not stop. However, it is known that the Okhtyrka thermal power plant was completely destroyed, and the Luhansk thermal power plant and the Zaporizhzhia nuclear power plant were under the control of the aggressor [2].

It was necessary to quickly develop and implement mechanisms for ensuring safe and accident-free working conditions under martial law, which would allow minimizing the manifestations of risks, namely:

- create a system of monitoring and detection of threats;
- strengthen control over critical infrastructure objects;
- establish cooperation with government bodies and the military to exchange information and obtain protection if necessary;
- prepare personnel for actions in emergency situations and teach them security measures during martial law;
- ensure sufficient fuel reserves for power plants and the use of reserve energy sources to ensure independent power supply;
- develop action plans in emergency situations that take into account possible military threats and ensure the rapid restoration of system operation in the event of a shutdown or damage.

Results and discussion. The following measures are taken to ensure stable production processes and primarily safe working conditions:

- brigades consisting of 3-5 workers with appropriate qualifications are involved in the performance of high-risk works near combat zones after conducting an unscheduled occupational safety briefing on the rules of personnel behavior during artillery shelling, bombing, etc.;
- in order to identify possible threats to the life and health of employees, before the start of high-risk works in the territories adjacent to combat zones, the

responsible persons, together with representatives of the territorial defense services, the State Emergency Service of Ukraine and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, conduct an inspection of the work zones and adjacent territories in order to search for suspicious objects and explosives [3];

- high-risk work is carried out mainly during the day, and if artificial lighting is necessary, light masking is used;
- banning the use of technically defective equipment, and in the event of an accident, prompt involvement of technical services is ensured;
- planning and familiarization of all employees of the logistics chain with safe routes for the delivery of equipment and other electrical equipment to the workplaces of employees;
- ensuring operational communication between employees for the possibility of urgent notification of possible dangers;
- prohibition to perform long-term work in the open area near the adjacent areas of hostilities, etc.

Conclusions. So, it becomes obvious that the energy industry of our country faces incredible challenges as a result of Russian armed aggression. Nevertheless, the conscientious and coordinated work of energy workers and the State Emergency Service of Ukraine allows us to effectively respond to the consequences of numerous enemy missile attacks, quickly restore electricity to the homes of the civilian population in most areas, and minimize the damage to the environment.

REFERENCES

1. Курепін В. М. Об'єкти енергетики під час війни в Україні: як забезпечити безпечні умови праці // Охорона праці: освіта і практика. Проблеми та перспективи розвитку охорони праці : зб. наук. праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів та фахівців-практиків та XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів. 11 травня 2023 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2023. С. 83-85.
2. Романюк Д., Шостак Л. Енергетична безпека України за умов війни.

Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого енергетичного, нормативно-правового потенціалу України та її регіонів: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції ГО «ІЕЕЕД», (01 травня 2022 року), м. Луцьк: друкарня «Волиньполіграф», 2022. – С. 71-74.

3. Кириленко О. В., Снежкін Ю. Ф., Басок Б. І., & Базєєв Є. Т. (2023). Енергетика, наука та інженерія: сучасний стан і виклики розвитку. Вісник НАН України, (4), 3–20. <https://doi.org/10.15407/vsn2023.04.003>.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ WDM В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖАХ

Барба Ірина Борисівна

к.т.н., доцент

Бабаніна Дарія Валеріївна

Магістр

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

м. Одеса, Україна

Вступ. В наш час важливо забезпечити мережу високою пропускнуою здатністю, яка б дозволила передавати аудіо, відео і інші сучасні типи даних. Технологія WDM, яка була обрана для модернізації вже існуючої мережі на базі STM, є однією з найпрогресивніших технологій, які є зараз.

Процес розвитку технологій передачі інформації SDH досяг своєї межі швидкості на початок нинішнього століття – 9,8 Гб/с (STM-64). Відповідно використання технології Ethernet обмежується швидкістю 10 Гб/с, хоча йде процес застосування апаратури з максимальною швидкістю потоку в 40 Гб/с. Більш швидкісні системи (до 100 Гб/с) ще перебувають у стадії випробувань [1]. Багато операторів зв'язку практично повністю використали можливості своїх мереж і потребують подальшого розширення смуги пропускання. Найбільш витратним виходом із стану буде будівництво нових оптоволоконних ліній. Більше ж раціональним рішенням є частотне ущільнення сигналів в оптоволокні, що експлуатується. З кінця 20-го століття існують і постійно удосконалюються системи спектрального мультиплексування – грубого (CWDM) та щільного (DWDM) [1].

Головною особливістю та суттєвою перевагою технології WDM є можливість реалізації в одному оптичному волокні багатьох оптично прозорих каналів, в кожному з яких можна вести передачу сигналів з будь-яким форматом. Таким чином, одним оптичним волокном можна одночасно передавати синхронні, асинхронні і аналогові сигнали, і це не викликає потреби в єдиній структурі сигналів, як це є, наприклад, в системах із часовим

ущільненням каналів передачі [2].

Мета роботи. Дослідження методів підвищення ефективності використання технології WDM в телекомунікаційних мережах з детальним вивченням та розумінням принципів функціонування, архітектури та основних технологій, які використовуються у WDM. Об'єктом досліджень є транспортна телекомунікаційна мережа. Предметом досліджень є технологія SDH із застосуванням хвильового мультиплексування для розширення пропускної здатності мережі і складні топології для вирішення задачі з підвищення ефективності роботи мережі, розширення її функціональних можливостей.

Матеріали та методи. Для дослідження та підвищення ефективності використання технології WDM в телекомунікаційних мережах планується провести аналіз архітектур SDH, вивчити як застосовуються технології WDM в телекомунікаційних мережах, розробити та спроектувати модель мережі для дослідження процесів, які відбуваються у ній змодельовати і дослідити процеси в мережі і зробити технічне обґрунтування ефективності досліджуваних технологій для підвищення ефективності мережі.

Перехід від мереж SDH (Synchronous Digital Hierarchy) до мереж WDM (Wavelength Division Multiplexing) надає низку значних переваг:

Збільшення пропускної спроможності: WDM дозволяє об'єднати кілька оптичних каналів на одному оптоволоконному кабелі, використовуючи різні довжини хвиль кожного каналу. Це збільшує пропускну спроможність мережі у кілька разів, порівняно з традиційними SDH-мережами. Гнучкість і масштабованість: WDM-мережі більш гнучкі та масштабовані. Ви можете легко додавати або видаляти оптичні канали, не перериваючи роботу мережі, що робить їх ідеальними для потреб трафіку. Збільшення надійності: WDM-мережі мають високий ступінь надійності завдяки використанню різних довжин хвиль для кожного каналу. Це означає, що відмова одного каналу не впливає на працездатність інших. Дальність передачі: Оптичні мережі WDM здатні передавати сигнали великі відстані без значних втрат якості сигналу [3].

Покращена ефективність використання ресурсів: WDM дозволяє мережам

ефективніше використовувати оптичні ресурси, оскільки безліч каналів може спільно використовувати одне оптоволокно. Зниження витрат на експлуатацію: Хоча впровадження WDM-мереж може вимагати значних інвестицій, вони, як правило, більш економічно вигідні у довгостроковій перспективі, оскільки вони більш ефективні та вимагають менше обслуговування порівняно з SDH.

Підтримка різних сервісів: WDM-мережі підтримують передачу різних типів трафіку, включаючи голос, дані та відео, що робить їх універсальними та багатозадачними. Простота управління та моніторингу: Сучасні системи WDM забезпечують більш просте та ефективне управління та моніторинг мережі, що сприяє оперативній реакції на події та відмови. Ці переваги роблять перехід від SDH до WDM логічним вибором для мережевих операторів та організацій, які прагнуть покращити продуктивність та ефективність своїх оптоволоконних мереж. На рисунку 1.1 показані структурні схеми, що ілюструють еволюцію оптичних транспортних мереж (ОТМ).

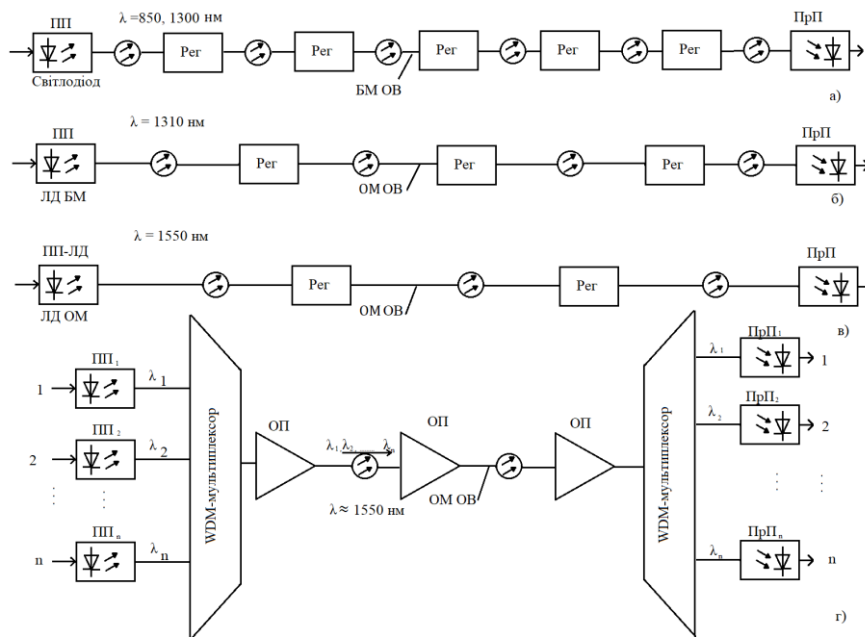

Рис. 1. Узагальнені структурні схеми ОТС:

а – багатоходова із застосуванням СД на $\lambda = 850$ нм або $\lambda = 1300$ нм;

б – одномодова з БМ-лазерами на $\lambda = 1300$ нм;

в – одномодова с ОМ-лазерами на $\lambda = 1550$ нм;

г – WDM – система на $\lambda = 1550$ нм з оптичними підсилювачами (ОП)

Основні принципи побудови OTM показано на рисунку 2 на прикладі узагальненої схеми оптичної системи передавання, в якій блоками відображені можливі типи обладнання OTS [4].

В OTM широкого застосування набули оптичні мультиплексори xWDM та цифрові мультиплексори технологій PDH, SDH, ATM.

В OTM як ВОЛЗ, в основному, використовуються скляні волоконні світловоди, які забезпечують малі втрати оптичної потужності та низькі спотворення сигналів. Принципи побудови цифрової OTM OTI реалізовано на апаратному рівні за допомогою інформаційних структур, які використовуються відповідно до функціональних вузлів.

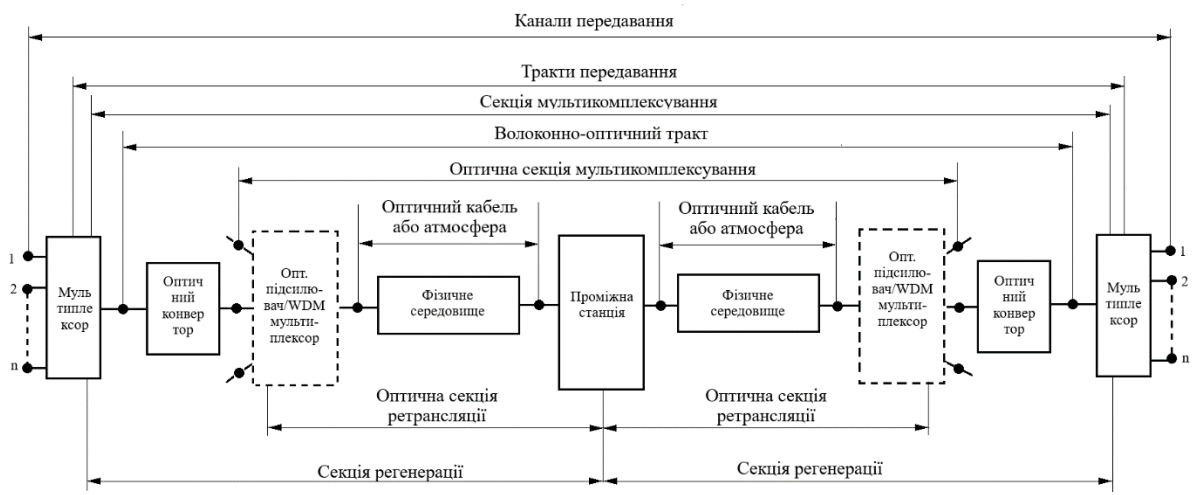

Рис. 2. Узагальнена структурна схема OTS

Перехід від мережі SDH до мережі WDM може бути складним процесом, але деякі загальні методи і кроки допоможуть виконати це ефективно:

Аналіз потреб: Спочатку важливо оцінити потреби вашої мережі та обсяги трафіку. Які канали SDH потрібно перевести на WDM, і які вимоги до пропускної здатності мережі?

Вибір хвиль: Необхідно визначити які хвилі (довжини хвиль) використовувати для кожного оптичного каналу. Оптимізувати розподіл хвиль, щоб максимізувати пропускну здатність мережі.

Переключення трафіку: Поступово переключайте трафік з мережі SDH на мережу WDM, постійно контролюючи стан мережі і переконуючись, що немає втрати сервісу.

Моніторинг і підтримка: Постійно моніторте мережу WDM, вирішуйте можливі проблеми і здійснюйте регулярне обслуговування.

Забезпечення безпеки: Захищайте нову мережу від потенційних загроз і враховуйте питання кібербезпеки.

Результати та обговорення. Розуміння технологій та принципів мереж WDM дозволяє розробляти більш ефективні телекомунікаційні системи та підвищувати їх якість та ефективність. У ці категорії входить:

- підвищення швидкості передачі даних;
- забезпечення надійності та стійкості мережі;
- розкриття потенціалу мережі для розширення її можливостей, таких як хмарні обчислення, розвиток Інтернету речей (IoT) та інше.

Висновки. Вивчення підвищення ефективності телекомунікаційних мереж є перспективою для подальшої роботи в напрямку використання WDM у сучасних телекомунікаціях, а також це є актуальним напрямком для наукових досліджень.

Для підвищення ефективності використання технології WDM в телекомунікаційних мережах можливо та необхідно досліджувати методи підвищення надійності та стійкості мережі, а саме:

- визначати можливі шляхи для підвищення надійності мереж зв'язку та основні джерела збоїв у них;
- проводити регулярний аналіз вже існуючих методів задля покращення ефективності розвитку мережі;
- аналізувати та виявляти нові недоліки при використанні технології WDM.

Для цього основними методами дослідження технології WDM є моделювання процесів, які виконуються у ній, з використанням удосконалених шляхів підвищення ефективності телекомунікаційних мереж та

аналіз отриманих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хмельов К. Ф. Основи SDH: Монографія / К.Ф. Хмельов. – К.: ІВЦ «Видавництво "Політехніка"», – 2003. – 584 с.
2. Спектральне ущільнення каналів [електронний ресурс] / Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Спектральне_ущільнення_каналів.
3. Бортник Г. Г. Телекомунікаційні системи передавання: навчальний посібник / Бортник Г. Г., Кичак В. М., Пунченко Н. О., Стальченко О. В. Вінниця : ВНТУ, 2015. – 145 с.
4. Корнейчук В. И. Волоконно-оптические измерения / В. И. Корнейчук, И. П. Лесовой. – К. : Наукова думка, 2002. – 323 с

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПІДТРИМКИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Бабала Людмила Василівна

к.е.н., доцент

Бойчук Андрій

Студент

Західноукраїнський національний університет

Актуальність теми. Системи підтримки прийняття рішення (СППР або DSS) виникли як природний розвиток та узагальнення управлінських інформаційних систем та систем управління базами даних (СУБД). У напрямку їх більшої придатності та пристосованості до завдань повсякденного управлінської діяльності.

З перших визначень для СППР визначилося коло вирішуваних ними завдань: неструктуровані та слабоструктуровані.

Істотний вплив на таку спрямованість СППР справила класифікація проблем, згідно з якою, неструктуровані завдання мають лише якісний опис, заснований на судженнях логіки, а кількісні залежності між основними характеристиками завдання не відомі. У добре структурованих задачах суттєві залежності можуть бути виражені кількісно. Проміжне положення займають як слабоструктуровані завдання, що «поєднують кількісні та якісні залежності, причому маловідомі та невизначені сторони завдання мають тенденцію домінувати» [2].

Існує певна точка зору на СППР, як на управлінську інформаційну систему. Такий підхід близький до подання СППР у вигляді традиційної автоматизованої інформаційної системи, але яка орієнтована на вирішення завдань управління [27].

В основі сучасного підходу до інформаційного забезпечення СППР лежить ідея інтегрованого сховища даних, що забезпечує єдиний логічний погляд і доступ до інформації, розкиданої по різноманітним оперативним системам організації та що шукає із зовнішніх джерел. При цьому суттєво, що

дані у сховищі мають історичний характер, тобто забезпечується інтеграція не лише різнорідних джерел, а й архівних даних, що виникають у процесі функціонування тієї чи іншої оперативної системи [1].

Аналітичні програми є кінцевою метою створення СППР. Саме в них відбувається аналіз та видача рекомендацій на основі даних, підготовлених на попередніх етапах.

На даний момент існує достатня кількість аналітичних програм фінансового аналізу як вітчизняних, так і зарубіжних розробників [2].

Актуальність дослідження полягає в тому, що застосовувані в даний час методи моделювання сховищ даних здебільшого хоч і розроблені досить давно і набули широкого поширення, як правило, не мають достатнього математичного обґрунтування. Таким чином, розробка математично обґрунтованого методу моделювання сховищ даних є актуальною.

На даний момент існує достатня кількість аналітичних програм як вітчизняних, так і зарубіжних розробників. Однак, закладені в ці програми алгоритми, що базуються на методах фінансового аналізу, враховують лише деякі аспекти діяльності підприємств. У зв'язку з цим виникає обґрунтована потреба розробки підходів, які б доповнювали існуючі алгоритми аналітичних додатків СПР [3].

У зв'язку з цим метою кваліфікаційної роботи є розробка підходів до проектування програмного комплексу СПР для завдань моніторингу та аналізу фінансового стану проблемних підприємств, який би враховував специфіку процесів предметної галузі та був організований відповідно до методів, принципів та підходів побудови систем класу СПР [7].

Використання в рамках цього дослідження інформаційної технології сховищ даних і обґрунтовується особливістю побудови систем класу СППР, обраних як об'єкт цього дослідження.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити завдання, мають важливе прикладне значення розробників в проектувальників систем класу СППР: розробити метод проектування сховища даних, модель аналітичного

додатку СППР, а також підтримують їх процеси та програмні алгоритми перетворення даних.

Наукова новизна полягає у формулюванні вимог до аналітичного додатку СППР моніторингу та аналізу фінансового стану проблемних підприємств відповідно до процесів предметної галузі та запропонована модель, яка вдосконалює застосовувані підходи, заснована на теорії оптимального управління системами для розробки алгоритмів аналітичного додатку СППР [4].

Висновки: Пропонований програмний комплекс побудований за технологією сховищ даних. Однією з головних завдань сховища даних є інтеграція локальних підмножин даних та об'єднання їх у узгоджену структуру. У разі аналізу проблемних підприємств даними, які потребують узгодження, є форми звітності підприємств – Баланси. При реалізації механізмів завантаження даних у сховище СППР було описано процеси, необхідні для узгодження даних звітності із різних джерел [6].

Схема сховища має забезпечувати можливість вилучення даних у необхідних користувачеві «зрізах» для їх подальшого подання в аналітичному додатку. При програмній реалізації методів, запропонованих у попередніх розділах цієї роботи, використовувалися основні положення попередніх розділів, які стосуються інформаційної потреби користувача СППР та оптимізації структури даних, що зберігаються (сховища).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A weighted fuzzy classifier and its application to image processing tasks / T. Nakashima, G. Schaefer, Y. Yokota, H. Ishibuchi // Fuzzy Sets and Systems. – 2017. №. 158 (3). – P. 284-294.
2. Auroux D. Image processing by topological asymptotic expansion / D. Auroux, M. Masmoudi // Journal of Mathematical Imaging and Vision. – 2019. – №. 33 (2). – P. 122-134.
3. Дума Л. В. Вдосконалення соціально-економічного розвитку регіону на

основі методів прогнозування / Л. В. Дума. // Науковий вісник Ужгородського національного університету - Ужгород. – 2018. – №20. – С. 150–154.

4. Дума Людмила Василівна Моделі формування оптимальної галузевої структури економіки регіону [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.11 / Дума Людмила Василівна. – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – 229

5. Дума Людмила Василівна, and Ірина Вадимівна Данилюк. "СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ СКЛАДСЬКИМИ ЗАПАСАМИ СЕРВІСНОГО ПІДПРИЄМСТВА." *The 2nd International scientific and practical conference "International scientific innovations in human life" (August 25-27, 2021) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2021. 443 p.. 2021.*

6. Danylyuk I., & Duma L. (2020). ECONOMIC - MATHEMATICAL MODELS OF MANAGEMENT OF LABOR RESOURCES OF THE ENTERPRISE. Збірник наукових праць ЛОГОС, 11-14. <https://doi.org/10.36074/24.07.2020.v1.02>

7. Дума Л. В. Багатофакторне моделювання структури економіки регіону/Л. В. Дума// Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць – Івано-Франківськ : Плай, 2017 1(29). – с.30-38

АЛГОРИТМИ РОЗРОБКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ПРОЦЕСІВ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Бабала Людмила Василівна

к.е.н., доцент

Замора Дмитро

Студент

Західноукраїнський національний університет

Актуальність дослідження. Однією з найважливіших характеристик сучасного етапу трансформації всіх сфер життя українського суспільства, є пошук моделей та механізмів, що дозволяють ефективно реалізовувати адміністративно-правові, політичні, фінансово-економічні та інформаційні інструменти управління (впливу, впливу) на інноваційні процеси як з боку регіонального центру, так і з боку і муніципальних утворень ОТГ [5]. Інтеграція України у світову економічну систему супроводжується зміною інституційного середовища: формуванням нових форм взаємодії суб'єктів господарювання регіону, нових інститутів, здатних перевести розвиток економіки регіону на інноваційний шлях [2, 7].

Регіони, у тому числі: недостатність зусиль регіональної та муніципальної влади щодо покращення умов для інноваційної діяльності; недостатня ефективність інструментів державної підтримки інновацій, зокрема обмежена гнучкість і нерозвиненість механізмів розподілу ризиків між державою та бізнесом, слабка орієнтованість на стимулювання зв'язків між різними учасниками інноваційних процесів, а також формування та розвиток науково виробничих партнерств [1].

Стратегією передбачається створення механізму обміну інформацією, створення інформаційного ресурсу, що поєднує наявні інформаційні можливості інститутів розвитку та органів виконавчої влади. Особлива роль у Стратегії приділяється розвитку інновацій на регіональному рівні.

Органи територіальних громад (ОТГ) регіону зобов'язані формувати

умови визначення стратегічних точок промислового зростання регіональної економіки, які сприяють соціально-економічному розвитку [8].

На регіональному рівні необхідно здійснювати інформаційно комунікаційну підтримку виконання прикладних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, проводити маркетингові дослідження, патентування, сертифікацію продукції та забезпечувати вихід інноваційної продукції зовнішні ринки.

Регіональний ринок результатів інноваційної діяльності (РІД), включає об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ), результати науково-дослідних (НДР), дослідно-конструкторських робіт (ДКР) та інноваційних проектів, дуже привабливий як інвестиційний об'єкт і для вітчизняних, й у зарубіжних інвесторів [2].

Незважаючи на те, що на регіональному рівні функціонує велика кількість інформаційних систем здійснюють інформаційну підтримку прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку регіонів, можна констатувати, що до однією з ключових проблем, що чинить негативний вплив на інноваційне розвиток, слід віднести відсутність спеціалізованих інформаційних систем, що сприяють активізації інноваційної діяльності на регіональному рівні [3, 4].

Це і обумовлює суперечність, що виникла між потребою суб'єктів регіональної інноваційної діяльності (регіональні ОТГ, фінансові інститути, наукомісткі промислові компанії, наукові організації, вищі навчальні заклади, малі інноваційні підприємства, вчені та винахідники) [5] в оперативному, повному та достовірному забезпеченні інформацією процесу прийняття рішення щодо інноваційному розвитку, з урахуванням постійного впливу на ці процеси зовнішнього середовища та відсутністю систем інформаційної інтеграції, інформаційної взаємодії та інформаційної підтримки процесів інноваційного розвитку регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A weighted fuzzy classifier and its application to image processing tasks / T. Nakashima, G. Schaefer, Y. Yokota, H. Ishibuchi // *Fuzzy Sets and Systems*. – 2017. №. 158 (3). – P. 284-294.
2. Auroux D. Image processing by topological asymptotic expansion / D. Auroux, M. Masmoudi // *Journal of Mathematical Imaging and Vision*. – 2019. – №. 33 (2). – P. 122-134.
3. Дума Л. В. Вдосконалення соціально-економічного розвитку регіону на основі методів прогнозування / Л. В. Дума. // *Науковий вісник Ужгородського національного університету - Ужгород*. – 2018. – №20. – С. 150–154.
4. Дума Людмила Василівна Моделі формування оптимальної галузевої структури економіки регіону [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.11 / Дума Людмила Василівна. – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. – 229
5. Дума Людмила Василівна, and Ірина Вадимівна Данилюк. "СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ СКЛАДСЬКИМИ ЗАПАСАМИ СЕРВІСНОГО ПІДПРИЄМСТВА." *The 2nd International scientific and practical conference "International scientific innovations in human life" (August 25-27, 2021) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2021. 443 p.. 2021.*
6. Danylyuk I., & Duma L. (2020). ECONOMIC - MATHEMATICAL MODELS OF MANAGEMENT OF LABOR RESOURCES OF THE ENTERPRISE. *Збірник наукових праць ЛОГОС, 11-14.* <https://doi.org/10.36074/24.07.2020.v1.02>
7. Дума Л. В. Багатофакторне моделювання структури економіки регіону/Л.В. Дума// *Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць Івано-Франківськ : Плай, 2017 1(29). – с.30-38*
8. <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/6424>
9. <http://ippi.org.ua/sites/default/files/10ggvoir.pdf>
10. Danyliuk, Iryna, Lyudmila Babala, and Nadia Khoma. "HRM Systems of Personnel Management." *Ekonomichnyy analiz* 32.3 (2022): 240-246.

РОЗРОБКА КОМПЛЕКСНОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ КЛІЄНТСЬКОЮ БАЗОЮ КОМПАНІЇ

Бабала Людмила Василівна

к.е.н., доцент

Москаль Христина

Студентка

Іванюк Дмитро

студент

Західноукраїнський національний університет

На сьогоднішній, економічна ситуація в Тернополі та Тернопільській області характеризується зростаючим рівнем конкуренції серед українських компаній і високим ступенем мінливості значення індикатора, змінної, параметра в часі для покупних переваг. У цих умовах компанії вимушені шукати нові способи ефективного управління.

Пандемія COVID-19 та війна в нашій країні показала, що в умовах нестабільного фінансового положення підприємства, які мають значний рівень лояльності клієнтів, змогли утримати позиції лідерів на ринку. Такі ситуації в котре доводять, що методи управління, засновані на масовому виробництві, знову поступаються місцем клієнт-орієнтованому веденню бізнесу або CRM-управління відносинами з клієнтами, які орієнтуються на розуміння потреб своїх клієнтів та завжди їх удосконалюють [6].

При цьому варто відзначити, що про необхідність комплексного підходу до управління клієнтами заявляють все більше компаній, як українських, так і зарубіжних. Існує потреба в моделях, що дозволяють не тільки прогнозувати прибутковість своїх клієнтів в майбутньому, але також оцінювати ефективність заходів, спрямованих на управління клієнтською базою, і гнучко налаштовувати інструменти управління клієнтами.

У зв'язку з цим дана область дослідження відкриває широкі перспективи для подальшої розробки та пошуку більш досконалих і ефективних моделей управління.

«У випадку, коли підприємство або організація вибирають метод клієнто орієнтованого ведення бізнесу, то як результат вони збільшують свій прибуток, за рахунок збільшення чистого доходу від існуючої клієнтської бази та оптимізації операційних витрат, перш за все, за рахунок двох ключових факторів, що відзначає у своїй книзі Ф. Райхелд» [2].

Найоптимальніше використання клієнто-орієнтованого ведення бізнесу, потрібно при реорганізації заснованих на продуктоорієнтованій стратегії, бізнес-процесів підприємств, зміни принципів планування або розробка нових підходів до управління компанією.

Новий підхід до управління бізнесом тягне за собою зміну методів розрахунку та ключових показників ефективності ведення бізнесу. Зокрема, прибуток компанії повинний орієнтуватись на розмір та якість клієнтської бази, а не продукту.

Крім модифікації існуючих показників для ефективного управління клієнтською базою потрібна розробка нових показників, що відображають якість клієнтів компанії і ефективність взаємодії з ними.

На поточний момент розроблений ряд окремих показників, що дозволяють оцінювати вартість і якість наявної клієнтської бази. Але все більше компаній, як вітчизняних, так і зарубіжних, розуміють важливість комплексного підходу до управління групами клієнтів [1]. Як наслідок цього розуміння, стає актуальним питання розробки комплексної моделі управління, що дозволяє не тільки прогнозувати прибутковість груп клієнтів в майбутньому, але також оцінювати ефективність заходів, пов'язаних з управлінням клієнтською базою, і гнучко налаштовувати інструменти управління клієнтами.

В даний час перший напрямок розроблено найбільш широко як в західній, так і в вітчизняній літературі. Моделі управління на основі показника лояльності клієнтів представлені в роботах Ж.-Ж. Ламбена, Ф. Рачхелда, Д. Аакера, Я. Хофмайера і Б. Райса [2].

Для вирішення завдань управління клієнтською базою компанії, як

правило, використовують останній тип моделей - моделі на основі марківських ланцюгів (МС-моделі). На відміну від імовірнісних моделей вони відрізняються відносною простотою і вимагають менших витрат при розрахунку своїх показників. При цьому ступінь точності прогнозування МС-моделей порівнянна з Pareto-NBD моделями. Крім того, МС-моделі відрізняються високою гнучкістю і легко адаптуються під специфіку роботи підприємства.

Метою та завданнями дослідження - комплексної моделі управління клієнтською базою компанії.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити наступні завдання:

- розробити підхід до проведення кластеризації клієнтської бази компанії на основі поведінкових характеристик груп клієнтів;
- сформулювати критерії та інструменти оптимального управління клієнтською базою з точки зору компанії на основі купівельних характеристик груп клієнтів;
- розробити програмний інструментарій, що дозволяє визначити оптимальний план проведення заходів з управління клієнтською базою компанії [5].

Практична значимість дослідження полягає в тому, що запропонований інструментарій, що дозволяє оптимізувати процес управління кластерами клієнтів компанії на основі максимізації довгострокової вартості клієнтської бази з урахуванням впливу маркетингових заходів на поведінку клієнтів. Отримані результати можуть бути використані менеджерами компаній для вирішення завдань тактичного і стратегічного управління. Зокрема, отримані моделі можуть бути застосовані для розробки маркетингової стратегії організації і складання планів проведення маркетингових заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Папірник А. М. Аналіз підходів і методів до управління клієнтською базою компанії. *ББК 65+ 67я431 ISSN 2522-963X*, 54.

2. Дума Л. В.; Данилюк І. В. Сутність судово-експертної діяльності та класифікація послуг у сфері економічних досліджень. 2018.
3. Дума Людмила Василівна; Дейнека Богдан. Інформаційна система управління асортиментом і запасами в умовах невизначеності. In: *The 3rd International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects” (August 29-31, 2021) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2021. 403 p. 2021. p. 82.*
4. Сергєєва Олена Романівна; АНІСАРОВИЧ, Іван Юрійович. Оптимізація управління запасами в оптових компаніях. In: *The 13th International scientific and practical conference “Information activity as a component of science development” (April 04–07, 2023) Edmonton, Canada. International Science Group. 2023. 580 p. 2023. p. 171.*
5. Левицька Тетяна; Король Микола. Система підтримки рішення при управлінні запасами дрібнооптових товарів методами нечіткої логіки. *Наука та виробництво*, 2020, 23: 377-387.
6. Danyliuk Iryna; Babala Lyudmila; КНОМА, Nadia. HRM Systems of Personnel Management. *Ekonomichnyy analiz*, 2022, 32.3: 240-246.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ШИРОКОСМУГОВОГО ДОСТУПУ БАГАТОПАРНИМИ КАБЕЛЯМИ

Барба Ірина Борисівна

к.т.н., доцент

Державенко Ніна Артурівна

Магістр

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
м. Одеса, Україна

Вступ. Широкопasmовий доступ до Інтернету є ключовим елементом сучасного цифрового суспільства. Швидкий та надійний інтернет є критичним для ефективного функціонування багатьох аспектів нашого життя, включаючи освіту, бізнес, зв'язок та розваги. Задоволення ростучого попиту на інтернет послуги стає викликом для телекомунікаційних компаній та вимагає постійного розвитку і вдосконалення інфраструктури. Одним із способів забезпечення високоякісного широкопasmового доступу є використання багатопарних кабелів, і дослідження в цій області має велике значення.

Мета роботи. Широкопasmовий доступ включає системи xDSL [1]. Системи передачі (СП) з ортогональними гармонічними сигналами (ОГС) застосовуються у xDSL. СП ОГС мають специфічні можливості адаптації, пов'язані з багаточастотною структурою групового сигналу [1]. Одна з таких можливостей полягає у варіації тривалості посилки і захисного інтервалу. Збільшення захисного інтервалу забезпечує зниження потужності інтерференційних завад, викликаних лінійними спотвореннями сигналів, але з іншого боку призводить до збільшення інформаційної надлишковості. Метою роботи є дослідження досяжної швидкості передавання СП ОГС від величини захисного інтервалу.

Матеріали та методи.

У роботі були розраховані максимальні швидкості передавання, для яких необхідно варіювати тривалістю захисного інтервалу в залежності від

параметрів лінії зв'язку.

Багатопарні кабелі. Основна ідея.

Багатопарні кабелі – це кабелі, які містять кілька пар мідних або оптичних волокон, які використовуються для передачі даних. Основна ідея полягає в тому, що кожна пара волокон може бути використана для передачі окремих сигналів, що дозволяє значно підвищити пропускну спроможність кабеля. Це особливо важливо в контексті інтернету, де велика кількість даних передається одночасно.

Переваги багатопарних кабелів. Висока пропускну спроможність. Багатопарні кабелі дозволяють передавати більше даних одночасно, що забезпечує швидкий інтернет для користувачів.

Для дослідження була обрана сучасна СП за технологією ADSL2+ з параметрами сигналу:

- кількість відліків інтервалу ортогональності $N = 1024$;
- кількість відліків захисного інтервалу $T = 32, 64, 128$;
- номер першого інформаційного каналу $m = 33$,
- кількість інформаційних каналів $n = 479$;
- вид огинаючої посилки лінійного сигналу - традиційний (П-подібної форми).

СП ADSL2+ використовує ортогональні гармонічні сигнали узагальненого класу (ОГС УК). Тривалість захисного інтервалу T вибиралася рівною 32, 64 і 128 відліків. Лінія зв'язку – вітчизняні телефонні кабелі типу ТПП з діаметром жил 0,5 мм з довжинами $L = 2, 3$ і 4 км. В роботі рівні адитивних завад задавались мінус 140 дБп/Гц.

Були виконані розрахунки співвідношення ефективних значень інтерференційної завади і сигналу на вході приймача для СП за технологією ADSL 2+. Параметри моделі СП по технології ADSL2+ взяті у відповідність з Рекомендацією G.992.5 [2]. Далі були зроблені розрахунки швидкості передачі.

На рис. 1 показані графіки залежності швидкості передачі від довжини лінії передачі для різних захисних інтервалів.

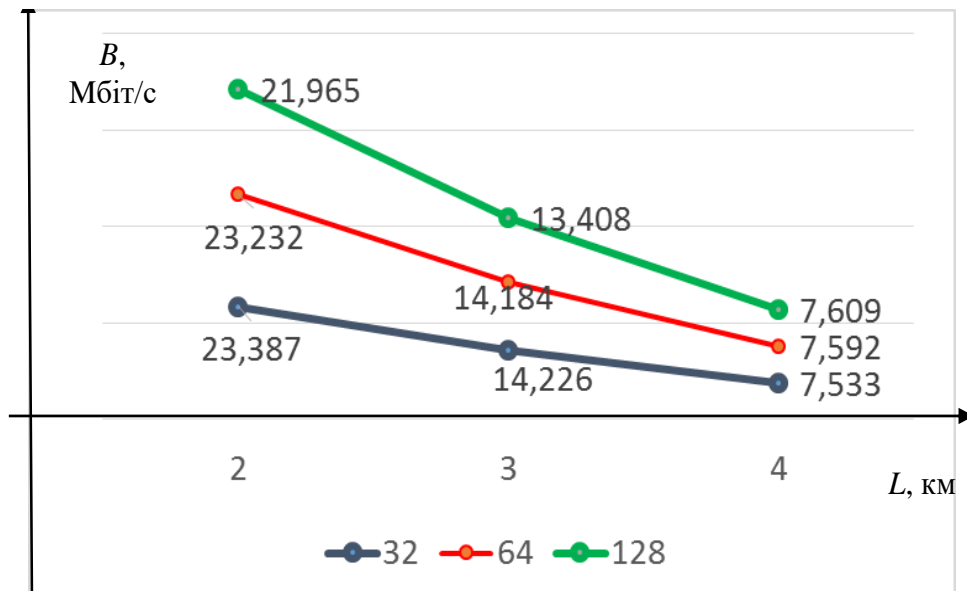

Рис. 1. Швидкість передавання СП ОГС при рівні адитивних завад мінус 140 дБп/Гц

Результати та обговорення. Аналізуючи результати розрахунку швидкості передавання, можна дійти висновку, що при збільшенні тривалості захисного інтервалу зменшується потужність інтерференційних завад та їх вплив на швидкість передавання, але необхідно враховувати, що при цьому знижується частота передавання інформаційних кадрів (інформаційна частота), що призводить до зменшення результуючої швидкості передавання: наприклад, при довжині 2 км при $T = 128$ досяжна швидкість складає 21,965 Мбіт/с, а при $T = 32$ – 23,387, тобто на 2 Мбіт/с більше). Тому збільшення тривалості захисного інтервалу буде доцільним лише у випадку великих лінійних спотворень сигналу, коли воно дає підвищення швидкості передавання за рахунок зменшення потужності інтерференційних завад більше за зменшення швидкості передавання від зниження інформаційної частоти, так при довжині лінії 4 км швидкість передавання при $T = 128$ складає 7,609 Мбіт/с, що на 17кбіт/с більше за швидкість при $T = 64$ 7, 592 кбіт/с.

Висновок

Дослідження і вдосконалення багатопарних кабелів є важливим завданням у сфері телекомунікаційних технологій. Вони дозволяють забезпечити швидкий і надійний доступ до Інтернету для користувачів.

Результати дослідження показали, що:

– при малій довжині лінії (за умов визначених вихідними даними – до 2 км) лінійні спотворення незначні, тому доцільним є зменшення тривалості захисного інтервалу до 32 відліків;

– при збільшенні довжини лінії лінійні спотворення зростають і виграш у швидкості передавання при меншій L нівелюється більш суттєвим збільшенням потужності інтерференційних завод, тому швидкості передавання вже при довжині лінії 3 км для $T = 64$ та $T = 32$ практично зрівнюються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашов В. О. Системи передавання широкосмуговими сигналами: навч. посіб. / В. О. Балашов, П. П. Воробієнко, Л. М. Ляховецький, В. В. Педяш. Одеса: Вид. центр ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2012. – 336 с.

2. Балашов В. А. Интерференционные помехи в системах передачи гармоническими сигналами обобщенного класса / В. А. Балашов, Л. М. Ляховецький, И. Б. Барба // Сборник научных трудов SWorld. – 2014. Вып. 1. Том 9. – С. 79 – 86.

МОДЕЛЮВАННЯ ВОЛОКОННО-ОПТИЧНИХ ЛІНІЙНИХ ТРАКТІВ

Барба Ірина Борисівна

к.т.н., доцент

Старенький Віктор Володимирович

Магістр

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

м. Одеса, Україна

Вступ.

У сучасному інформаційному суспільстві передача даних на великі відстані є надзвичайно важливою складовою, і однією з найефективніших та поширених технологій для цієї мети є волоконно-оптичні тракти (ВОЛТ). ВОЛТ стали невід'ємною частиною сучасних оптичних комунікаційних систем.

Системи ВОЛТ впроваджуються у різних галузях, включаючи телекомунікації, наукові дослідження та інші.

Мета роботи.

У даному дослідженні ми розглянемо ключові аспекти ВОЛТ, включаючи їхні переваги та недоліки, а також важливість моделювання для подальшого розвитку. Враховуючи поширеність та значущість ВОЛТ в наш час, розуміння їхнього функціонування та потенціалу стає критичним для подальшого розвитку сучасного світу.

Також дізнаємося про те, як змінюється дисперсія та коефіцієнт загасання в залежності від складу ОВ.

Матеріали та методи.

Волоконно-оптичний тракт (ВОЛТ) – це система, яка використовує волоконно-оптичні кабелі для передачі оптичних сигналів на великі відстані. ВОЛТ є основною складовою оптичних комунікаційних систем і зазвичай використовується там, де необхідна висока пропускна спроможність та швидкість передачі даних на великі відстані. Структурна схема тракту наведена на рис. 1 [1].

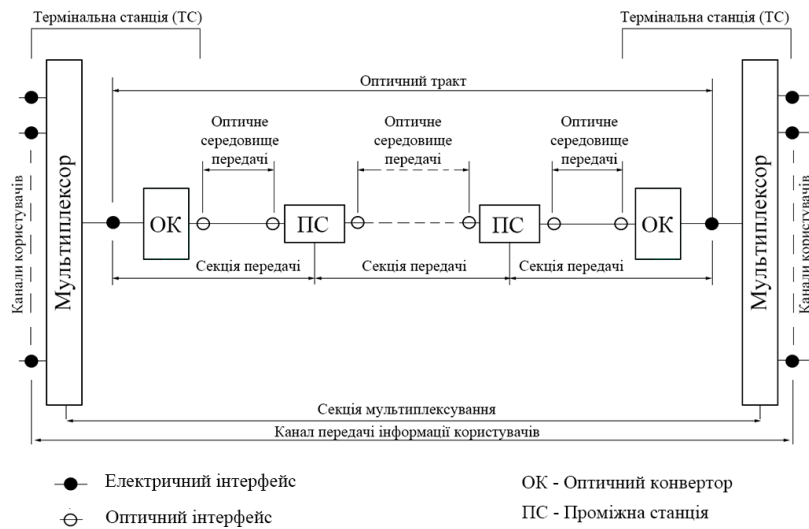

Рис. 1. Структурна схема оптичної системи передачі

Основні компоненти волоконно-оптичного тракту:

1) Волоконно-оптичний кабель. Це кабель, який містить волоконно оптичні волокна. Волокна дуже тонкі та здатні передавати сигнал на великі відстані з мінімальними втратами сигналу.

2) Джерело світла. Це може бути лазерний діод або інший пристрій, який генерує світло для передачі по оптичним волокнам.

3) Приймач. Приймач перетворює оптичний сигнал, отриманий з оптичного волокна, в електричний сигнал для подальшої обробки чи відображення.

4) Оптичні компоненти. ВОЛТ може містити різні оптичні компоненти, такі як рефлектори, фільтри, мультиплексори та інші, які допомагають керувати і маніпулювати оптичним сигналом.

5) Підсилювач. У великих волоконно-оптичних системах використовуються оптичні підсилювачі, щоб компенсувати втрати сигналу та забезпечити передачу сигналу на великі відстані.

6) Система керування і моніторингу. Для ефективного управління та нагляду можуть використовуватися спеціалізовані системи керування та моніторингу.

Волоконно-оптичні тракти мають багато переваг, які роблять їх широко

використовуваними.

Деякі з ключових плюсів ВОЛТ:

- 1) Висока пропускна спроможність. ВОЛТ забезпечують велику ширину смуги і, таким чином, здатні передавати велику кількість даних на великі відстані.
- 2) Малі втрати сигналу. Оптичні волокна мають дуже малі втрати сигналу, що дозволяє довше передавати сигнали без необхідності в підсиленні.
- 3) Низька дисперсія. ВОЛТ мають низьку дисперсію, що дозволяє передавати сигнали на великі відстані з мінімальним спотворенням.
- 4) Можливість передачі на великі відстані. Волоконні кабелі дозволяють передавати сигнали на відстані
- 5) Стійкість до електромагнітних перешкод. Оптичні сигнали в ВОЛТ не піддаються електромагнітним перешкодам і не впливають на навколишні електромагнітні поля.
- 6) Довгий термін служби. Волоконні кабелі можуть мати дуже довгий термін служби при правильному обслуговуванні.

Хоча ВОЛТ є дуже ефективними для передачі сигналів на великі відстані, але вони також мають деякі недоліки та обмеження:

- 1) Високі витрати на встановлення та обслуговування. ВОЛТ вимагають дорогих матеріалів і висококваліфікованого персоналу для встановлення, обслуговування та ремонту.
- 2) Вразливість до фізичних пошкоджень. Волоконні кабелі легко можуть бути пошкоджені при згинанні, стисненні або надмірному розтягуванні. Це може призвести до втрати сигналу та потреби в ремонті.
- 3) Складність монтажу та налагодження. ВОЛТ вимагають обслуговування та налагодження, і це може бути складним завданням, особливо у великих мережах.
- 4) Залежність від джерел живлення. Багато ВОЛТ вимагають електроенергії для живлення оптичних підсилювачів та інших.

Незважаючи на недоліки, ВОЛТ залишається широко використовуваним,

завдяки своїм великим пропускним можливостям та мінімальним втратам сигналу. Однак їх використання вимагає ретельного планування, обслуговування та забезпечення безпеки.

Моделювання волоконно-оптичних лінійних трактів (ВОЛТ) є важливою складовою досліджень і розробок у галузі оптичних комунікацій. Це дозволяє інженерам і науковцям аналізувати та оптимізувати різноманітні параметри та характеристики ВОЛТ, такі як згасання, дисперсія, втрати потужності та імпульсні характеристики. Основні етапи моделювання ВОЛТ включають наступне:

1) Моделювання волокна:

- Визначення оптичних властивостей. Цей крок включає в себе визначення оптичних параметрів волокна, таких як індекс заломлення, коефіцієнт внутрішнього відбиття, згасання та дисперсія. Ці параметри можуть залежати від довжини хвилі світла.

- Геометричні параметри. Це включає в себе радіус ядра та радіус оболонки волокна, які також впливають на його оптичні властивості.

2) Моделювання компонентів:

- Визначення характеристик компонентів. Цей крок включає в себе розрахунок оптичних характеристик компонентів, таких як волоконні лазери, оптичні підсилювачі, волоконні розгалужувачі, мультиплексори, демультиплексори та фотодектори.

3) Моделювання розповсюдження сигналу:

- Використання рівнянь Максвелла. Для опису поширення світла в волокні використовуються рівняння Максвелла, які описують електромагнітні поля в просторі та часі. Це дозволяє розраховувати інтенсивність світла та інші параметри у різних волокна.

4) Аналіз параметрів та оптимізація:

- Оцінка втрат та дисперсії. Розрахунок втрат потужності, дисперсії та інших важливих параметрів для оцінки ефективності ВОЛТ.

- Внесення змін. Враховуючи результати аналізу, може бути потрібно

внести зміни в параметри волокон та компонентів для покращення ефективності та якості передачі даних.

5) Валідація та експерименти:

- Порівняння з експериментальними даними. Порівняння результатів моделювання з даними, отриманими в ході експериментів, є важливим кроком для підтвердження точності моделі.

б) Оптимізація та покращення:

- Корекція параметрів. Якщо результати моделювання не відповідають експериментальним даним, можуть бути внесені корекції в модель для поліпшення відповідності реальним умовам.

Ці етапи моделювання волоконно-оптичних лінійних трактів допомагають розробникам та інженерам розуміти та оптимізувати характеристики оптичних систем, що дозволяє покращити ефективність передачі даних та забезпечити стабільну роботу волоконно-оптичних мереж.

Дисперсія та коефіцієнт загасання можуть змінюватися в залежності від оптичного волокна, в якому вони спостерігаються [2].

Визначення коефіцієнта загасання оптичного волокна при змінній рецептурі оболонки оптичного волокна показано на рис.2.

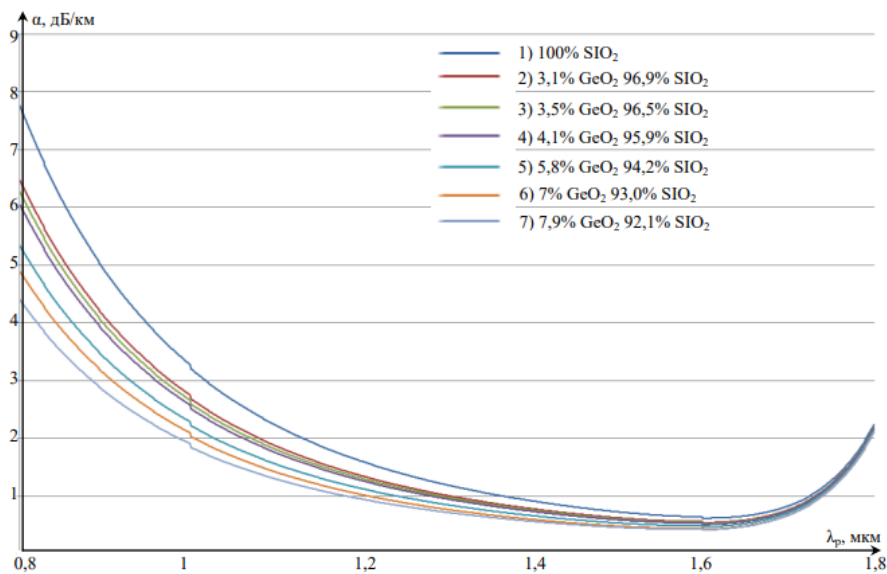

Рис. 2. Залежність α від довжини хвилі при змінній рецептурі оболонки ОВ

Визначення хроматичної дисперсії для оптичного волокна при змінній рецептурі оболонки оптичного волокна показано на рис. 3.

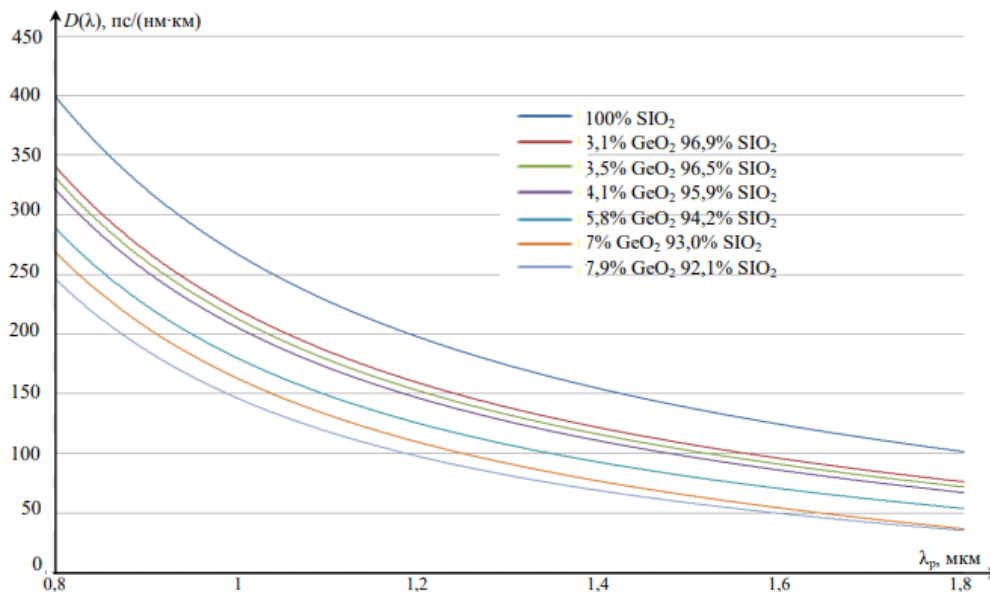

Рис 3. Залежність коефіцієнта хроматичної дисперсії від довжини хвилі при змінній рецептурі оболонки ОВ

Результати та обговорення. Розуміння того, як моделюється волоконно оптичний тракт (ВОЛТ), надає декілька важливих переваг і можливостей:

- 1) Оптимізація та вдосконалення систем ВОЛТ.
- 2) Розробка нових технологій.
- 3) Виявлення проблем та вирішення недоліків.
- 4) Економія часу та ресурсів.
- 5) Підвищення надійності та стабільності.

Ці переваги роблять розуміння процесу моделювання ВОЛТ важливим інструментом для вдосконалення та оптимізації оптичних комунікаційних систем та забезпечення їхньої ефективності у сучасному інформаційному суспільстві.

Висновки. Волоконно-оптичні тракти (ВОЛТ) є ключовою складовою оптичних комунікаційних систем, забезпечуючи високу пропускну спроможність та мінімальні втрати сигналу на великій відстані. Розглянули структурну схему оптичної системи передачі та дослідили залежність

коефіцієнта хроматичної дисперсії від довжини хвилі при змінній рецептурі оболонки ОВ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Корнійчук В. І., Мосорін П. Д. Волоконно-оптичні компоненти, системи передачі та мережі – Одеса, Друк, 2001, – 367 с
2. Иоргачев Д. В. Волоконно-оптические кабели / Д. В. Иоргачев, О. В. Бондаренко, А. Ф. Дашенко, А. В. Усов – Одесса: Астропринт, 2000. 536с.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ НАГРІВАННЯ ВИЛИВКІВ У ПЕЧІ ПРИ ГРАНИЧНИХ УМОВАХ ТРЕТЬОГО РОДУ

Босий Микола Вікторович

викладач

Рахуба Михайло Васильович

магістрант

Згривець Владислав Сергійович

Мануйлович Вадим Валерійович

Лисенко Андрій Якович

Косінов Артур Леонідович

здобувачі вищої освіти

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація. В статті наведені літературні дані щодо аналітичних методів розв'язання просторової задачі нагрівання «тонких» і «масивних» тіл. Проведено математичне моделювання процесів нагрівання виливків при граничних умовах третього роду, виведені формули для розрахунку тривалості нагріву «тонких» і «масивних» тіл простої та складної форми, проведено перевірочні розрахунки, які показали, що результати розрахунку задовільно узгоджуються з експериментальними даними.

Ключові слова: виливки, нагрівання, тонкі тіла, масивні тіла, математичне моделювання, граничні умови третього роду.

Вступ / Introductions. Лиття – це один з найвідоміших видів виготовлення виливків. Лиття має значні переваги перед іншими способами виготовлення деталей машин:

- методами лиття можна виготовляти деталі будь-якої конфігурації і складності;
- вартість виготовлення деталей методами лиття набагато менша, ніж іншими способами;
- виливки набагато довговічніші від деталей, виготовлених іншими

способами;

- виливки мають високі службові властивості [1].

Велика кількість виливків складної форми виготовляється з матеріалів, які потребують термообробки. Тому, на практиці дуже часто зустрічаються процеси нагрівання в печах різноманітних заготовок, зокрема, виливків при граничних умовах третього роду, при яких задається температурний режим оточуючого середовища і закон теплообміну між останнім і тілом, яке нагрівається [2, 3]. Існуючі натеper аналітичні методи розв'язання задачі нагрівання виливків відносяться до тіл простої форми. Метод Фур'є поширюється лише на тіла простої форми – необмежена пластина, необмежений циліндр і куля, тоді як реальні виливки мають часто дуже складну форму. Метод Фур'є складний і громіздкий. Скінченно-різницеві методи також громіздкі і використовуються для тіл простої форми. Розроблені графіки для визначення залежності температурного симплексу від критеріїв Фур'є і Біо для тіл простої форми. Але графіки відомі не для всіх значень числа Біо. Отже, всі відомі методи розв'язання задач теплопровідності є незручними для практичного використання, особливо в тих випадках, коли реальні виливки за своєю формою суттєво відрізняються від зазначених простих тіл.

Отже, об'єктом дослідження є виливки з різних сплавів, що підлягають нагріванню. Предметом дослідження є процеси нагрівання виливків.

Мета роботи / Aim. Метою даного дослідження є розробка достатньо простого і придатного для практичного використання методу розрахунку нестационарної теплопровідності при граничних умовах третього роду для тіл складної форми.

Матеріали і методи дослідження / Materials and methods. Матеріалом дослідження прийнято ідеальний час нагрівання тіла τ_{id} за умови, що число Біо наближається до нуля. Згідно з рівнянням $Bi = \alpha \cdot S / \lambda$ умова $Bi \rightarrow 0$ буде виконуватись при збільшенні λ , а також при зменшенні α і S .

Умова $Bi \rightarrow 0$ означає відсутність теплового опору тіла, внаслідок чого теплота миттєво і рівномірно засвоюється всім тілом з вимірюванням

температури в його об'ємі. Все це суттєво спрощує аналітичне розв'язання задачі за виразами нагрівання «тонких» тіл. Якщо прийняти для теплообміну закон Ньютона-Ріхмана, то розв'язок матиме такий вигляд [2]:

$$\tau_{\text{ід}} = \frac{M \cdot c}{\alpha F} \ln \frac{t_{\text{п}} - t_{\text{о}}}{t_{\text{п}} - t_{\text{к}}}, \quad (1)$$

де M, c – маса тіла в кг і теплоємність у Дж/кг·К; F – поверхня теплообміну, м²; $t_{\text{п}}, t_{\text{о}}$ і $t_{\text{к}}$ – температура оточуючого середовища, а також початкова і кінцева температури тіла, °С.

Температури $t_{\text{п}}$ і $t_{\text{о}}$ приймаємо сталими.

Представимо масу тіла як добуток його густини ρ на об'єм V , тоді рівняння (1) можна записати так [3]:

$$\tau_{\text{ід}} = \frac{\rho \cdot S_{\text{пр}} \cdot c}{\alpha F} \ln \frac{t_{\text{п}} - t_{\text{о}}}{t_{\text{п}} - t_{\text{к}}}, \quad (2)$$

де $S_{\text{пр}} = V/F$ – приведена товщина тіла, яка для необмеженої пластини при односторонньому нагріванні дорівнює товщині пластини, а при двосторонньому нагріванні – половині її товщини; для необмеженого циліндра радіуса $R_{\text{ц}}$ приведена товщина $S_{\text{пр}} = R_{\text{ц}}/2$; для кулі $S_{\text{пр}} = R_{\text{ц}}/3$, $R_{\text{ц}}$ – радіус кулі.

Реальний час нагрівання тіла можна знайти за наступним виразом:

$$\tau = m \cdot \tau_{\text{ід}}, \quad (3)$$

де m – безрозмірний коефіцієнт, який знаходиться із рівняння $m = 1 + k \cdot \text{Ві}$; k – параметр, який залежить від форми тіла (пластина, циліндр, куля).

Результати дослідження та їх обговорення / Results and discussion.

Розроблений метод для розрахунку часу нагрівання виливків складної форми є простим у використанні. Особливістю методу є використання приведеної товщини виливка, замість товщини або радіуса, які характерні для тіл простої форми. Наведемо приклад розрахунку нагрівання «масивних» тіл. Розрахувати нагрівання виливка діаметром 600 мм із сталі з вмістом С - 0,3%. Початкова температура 30 °С, середня кінцева температура 1230 °С, температура печі

1300°C, $\rho_{ст} = 7800 \text{ кг/м}^3$. $C_{пр} = 4,07 \cdot 10^{-8} \text{ Вт/м}^2 \cdot \text{К}^4$, $C_{ст} = 700 \text{ Дж/кг} \cdot \text{К}$,
 $\lambda_{ст} = 30 \text{ Вт/м} \cdot \text{К}$, $\psi = 1,057$, $\alpha = 390 \text{ Вт/м}^2 \cdot \text{К}$.

Розв'язання. Знаходимо ідельний час нагрівання

$$\tau_{ид} = \frac{7800 \cdot 0,15 \cdot 700}{4,07 \cdot 10^{-8} \cdot 1573^3} \cdot 1,057 = 5465 \text{ с} = 1,52 \text{ год} \cdot (4)$$

- число Ві і параметр m

$$Bi = \frac{\alpha S_{пр}}{\lambda} = \frac{390 \cdot 0,15}{30} = 1,95 \quad (5)$$

$$m = 1 + 0,5 \cdot 1,95 = 1,975 \quad (6)$$

Реальний час нагрівання:

$$\tau = m \cdot \tau_{ид} = 1,975 \cdot 1,52 = 3 \text{ год} \cdot (7)$$

Одержані результати є близькими до фактичних значень тривалості нагрівання виливків при заданих умовах.

Висновки / Conclusions. Як видно з наведеного прикладу, результати розрахунків за представленим методом задовільно узгоджуються з експериментальними даними, як для «тонких», так і для «масивних» тіл складної форми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Літовченко П. І., Іванова Л. П. Технологія конструкційних матеріалів. Навчальний посібник. Х: НА НГУ. 2016. 306 с.
2. М. Босий, О. Боса Спрощена фізико-математична модель теплообміну при нагріванні вилівка в печі. International Science Journal of Engineering and Agriculture. Vol. 2, № 2. 2023. p.p. 75-81.
3. Victor Aulin, Mykola Bosyi, Volodymyr Kropivnyi, Olexandr Kuzyk, Alena Kropivna. Mathematical modeling of heat exchange processes when heating metal in a furnase. Вісник Тернопільського національного технічного університету. 2021. № 4(104). С. 123-130.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ХІМІЧНОГО СКЛАДУ НА МЕХАНІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ВИЛИВКІВ ІЗ СІРОГО ЧАВУНУ МЕТОДАМИ МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ

Босий Микола Вікторович

викладач

Шевченко Богдан Петрович

магістрант

Герасименко Ігор Олександрович

Ботнарєнко Володимир Олександрович

Авраменко Володимир Олександрович

Шуть Артем Олександрович

здобувачі вищої освіти

Центральноукраїнський національний

технічний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація. В статті розкрито сутність дослідження впливу хімічного складу сірого чавуну на структуру та його механічні властивості. Отримані рівняння регресії залежності міцності і твердості сірого чавуну від хімічного складу.

Ключові слова: сірий чавун, хімічний склад, механічні властивості, рівняння регресії.

Вступ / Introduction. Наразі застосування сірого чавуну в промисловості України дозволяє підвищити надійність, зносостійкість і експлуатаційні показники конструкцій та деталей машин. В зв'язку з цим вивчення чавунів показує, що в технологічних процесах одержання чавунного литва необхідно надавати важливого значення прийомам і методам регулювання форми та характеру розподіду графітної фази в структурі виливків [1].

Аналіз інформаційних джерел нині вказує на широке використання зносостійких матеріалів деталей, які створені на основі сірих чавунів.

Натепер значно зростає інтерес до проблем лиття сплавів – формування

структури та їх механічних властивостей.

Для аналізу технологічних процесів формування структури сірого чавуну може слугувати теорія кристалізації. Вивчення її при процесах лиття тісно пов'язано з дослідженням закономірностей зміни структури і механічних властивостей в залежності від хімічного складу чавуну при різних температурах і фазових станах [2].

Натепер актуальним питанням є дослідження впливу хімічного складу на структуру та механічні властивості сірого чавуну.

Отже, об'єктом дослідження є сірий чавун з пластинчастим графітом. Предметом дослідження є вивчення впливу хімічного складу сірого чавуну на механічні властивості.

Мета роботи / Aim. Метою даної роботи є вивчення впливу хімічного складу на механічні властивості виливок із сірого чавуну.

Матеріали і методи дослідження / Materials and methods. Матеріалом дослідження є сірий чавун з відповідним хімічним складом ДСТУ 8833 3,1-3,7% С; 1,9-2,5 % Si; 0,45-0,75 % Mn; 0,04-0,14 % S; 0,2% P, який виплавляється в індукційно-тигельній печі.

Дослідження впливу хімічного складу на механічні властивості сірого чавуну виконуються за допомогою методу математичної статистики, в основі якого лежить метод найменших квадратів (МНК), тобто теорія кореляції та регресійного аналізу [3, 4, 5].

Залежність механічних властивостей сірого чавуну від хімічного складу знаходимо у вигляді наступних функцій [3]:

- лінійної $y = b_1x + b_0$;
- квадратичної параболі $y = b_2x^2 + b_1x + b_0$;
- кубічної параболі $y = b_3x^3 + b_2x^2 + b_1x + b_0$.

Розв'язок рівнянь регресії залежностей σ_b і HV від хімічного складу сірого чавуну виконуємо за допомогою МНК.

Результати дослідження та їх обговорення / Results and discussion.

Нами отримані рівняння регресії залежностей механічних властивостей сірого чавуну від хімічного складу.

Обробка даних у відповідності з МНК виконана для міцності $\sigma_B = f(C)$; $\sigma_B = f(Si)$; $\sigma_B = f(Mn)$; $\sigma_B = f(S)$; $\sigma_B = f(C_E)$ та твердості $HB = f(C)$; $HB = f(Si)$; $HB = f(Mn)$; $HB = f(S)$; $HB = f(C_E)$ Використовували програму Microsoft Office Excel для здійснення дисперсійного, кореляційного і регресійного аналізу з оцінкою значущості коефіцієнтів одержаних рівнянь регресії.

Для моделювання фізичних процесів впливу хімічного складу на механічні властивості та структуру сірого чавуну використовували пакет програми MathCad.

Враховуючи вищевикладене наведемо рівняння регресії впливу хімічного складу на механічні властивості сірого чавуну.

Для міцності сірого чавуну:

$$\sigma_B = f(C) \quad \sigma_B = -7,79 \cdot C + 42,85$$

$$\sigma_B = 0,94 \cdot C^2 - 15,0 \cdot C + 54,98 \quad (1)$$

$$\sigma_B = 0,98 \cdot C^3 - 7,88 \cdot C^2 + 16,0 \cdot C + 22,99$$

$$\sigma_B = f(Si) \quad \sigma_B = -1,72 \cdot Si + 18,0$$

$$\sigma_B = 0,45 \cdot Si^2 - 3,34 \cdot Si + 20,1 \quad (2)$$

$$\sigma_B = 1,97 \cdot Si^3 - 10,98 \cdot Si^2 + 20,73 \cdot Si + 3,45$$

$$\sigma_B = f(Mn) \quad \sigma_B = 2,11 \cdot Mn + 12,78$$

$$\sigma_B = 1,043 \cdot Mn^2 - 0,009 \cdot Mn + 13,73 \quad (3)$$

$$\sigma_B = 2,27 \cdot Mn^3 - 6,52 \cdot Mn^2 + 7,63 \cdot Mn + 11,35$$

$$\sigma_B = f(S) \quad \sigma_B = 26,19 \cdot S + 11,25$$

$$\sigma_B = 171,72 \cdot S^2 - 15,85 \cdot S + 13,72 \quad (4)$$

$$\sigma_B = 324,1 \cdot S^3 - 192,42 \cdot S^2 + 12,65 \cdot S + 13,71$$

$$\sigma_B = f(C_E) \quad \sigma_B = 6,78 \cdot C_E + 44,85$$

$$\sigma_B = 3,28 \cdot C_E^2 - 36,1 \cdot C_E + 105 \quad (5)$$

$$\sigma_B = 0,23 \cdot C_E^3 - 0,52 \cdot C_E^2 - 14,98 \cdot C_E + 71,89$$

Для твердості сірого чавуну:

$$HB = f(C) \quad HB = 38,78 \cdot C + 306$$

$$HB = 43,35 \cdot C^2 - 351,48 \cdot C + 867 \quad (6)$$

$$HB = 9,36 \cdot C^3 - 52,24 \cdot C^2 + 47,25 \cdot C + 550$$

$$HB = f(Si) \quad HB = 15,42 \cdot Si + 196$$

$$HB = -3,59 \cdot Si^2 - 0,35 \cdot Si + 180 \quad (7)$$

$$HB = 14,28 \cdot Si^3 - 93,81 \cdot Si^2 + 183,73 \cdot Si + 55,25$$

$$HB = f(Mn) \quad HB = 14,10 \cdot Mn + 165,78$$

$$HB = 15,88 \cdot Mn^2 - 15,98 \cdot Mn + 165,75 \quad (8)$$

$$HB = 15,53 \cdot Mn^3 - 37,85 \cdot Mn^2 + 37,14 \cdot Mn + 149,65$$

$$HB = f(S) \quad HB = 195,35 \cdot S + 140,35$$

$$HB = 2489 \cdot S^2 - 427 \cdot S + 178,8 \quad (9)$$

$$HB = -63801 \cdot S^3 + 33488 \cdot S^2 + 3277,8 \cdot S + 290$$

$$HB = f(C_E) \quad HB = -45,31 \cdot C_E + 363,18$$

$$HB = 33,98 \cdot C_E^2 - 337,89 \cdot C_E + 983,37 \quad (10)$$

$$HB = -3,32 \cdot C_E^3 - 17,89 \cdot C_E^2 - 67,78 \cdot C_E + 550$$

З дослідження рівнянь регресії (1-10) σ_B і HB від хімічного складу сірого чавуну виявлено, що коефіцієнти парної кореляції і кореляційні відношення відрізняються один від одного несуттєво. Майже всі розраховані коефіцієнти кореляції статистично значимі.

Збільшення вмісту C і Si не дуже знижує міцність і твердість сірого чавуну. З збільшенням вуглецевого еквівалента міцність і твердість чавуну знижується. Вплив Mn і S на σ_B і HB наступний: зі збільшенням їх вмісту спостерігається збільшення міцності і твердості чавуну. Але вплив S

суттєвіший, ніж Mn, що підтверджується більш високими коефіцієнтами кореляції.

Висновки / Conclusions. Хімічний склад сірого чавуну має значний вплив на механічні властивості сірого чавуну. Вплив С більш суттєвий, ніж Si. S впливає більш суттєво, ніж Mn. Значний вплив має також вуглецевий еквівалент.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сіренко К. А. Удосконалена технологія коригування хімічного складу чавуну під час плавки в індукційно-тигельних печах. Процеси лиття. 2022. №1(147). С. 3-10.

2. Сіренко К. А., Мазур В. Л. Оцінка стабільності хімічного складу і механічних властивостей промислових партій синтетичного чавуну. Процеси лиття. 2021. №4(146). С. 66-75.

3. Пріщенко О. П., Черемиська Н. В., Черногор Т. Г. Побудова математичних моделей за допомогою методів кореляційного аналізу. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: «Інноваційні дослідження у наукових роботах». 2011. №2(1362). С. 29-36.

4. Сіренко К. А., Мазур В. Л. Визначення вуглецевого еквівалента і ступеня евтектичності чавуну в ливарному виробництві. Процеси лиття. 2023. №1(151). С. 20-34.

5. Дёмин Д. А. Исследование прочности чугуна с пластинчастым графитом в факторном пространстве углерод (С) – углеродистый эквивалент (C_E) в диапазонах $C_E = (3,425 - 3,563)\%$, $C_E = (4,211-4,372)\%$. Технологічний аудит та резерви виробництва. 2017. №1/1(33). С. 1-10.

ЗНАЧЕННЯ КУРОРТІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Василенко Олена Вікторівна,

к.п.н., доцент

Іщук Марина Михайлівна,

студентка

Київський університет культури,

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Завдяки наявності джерел унікальних природних лікувальних ресурсів, кліматичних умов в Україні сформоване потужне курортне господарство. Курорти задовольняють потреби у лікуванні і профілактиці захворювань, оздоровленні і рекреації і тим самим сприяють соціально-економічному розвитку держави. Під час війни збільшилася потреба у реабілітації після операційного втручання, у тому числі поранених військових, лікуванні і оздоровленні в умовах курорту. Відповідно зростає значення курортів.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є визначення значення відродження курортів для соціально-економічного розвитку України у післявоєнний період.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Інформаційною базою роботи є законодавчі акти, наукові публікації, дані статистики, Інтернет ресурси, експертні оцінки. Під час дослідження були використані загальнонаукові методи: спостереження, порівняння, аналізу та синтезу, формалізації, абстрагування.

Результати та обговорення / Results and discussions.

Згідно з Законом України «Про курорти» курортами є освоєні природні території на землях оздоровчого призначення. Задля отримання статусу курорту відповідні території мають відповідати вимогам щодо:

- наявності природних лікувальних ресурсів – джерел мінеральних вод, термальних, лікувальних грязей, кліматичних;
- наявності інфраструктури для обслуговування туристів;

- використовуватися з метою лікування та оздоровлення, відпочинку і рекреації;
- державного захисту.

Залежно від лікувальних властивостей курорти поділяються на бальнеологічні і кліматичні. Кліматичні курорти в якості головного лікувально-профілактичного фактору використовують властивості клімату - морського, гірського, лісового, степового тощо. Основний лікувальним фактором бальнеологічних курортів є природні мінеральні води, термальні джерела, лікувальні грязі, озокерит тощо.

Курорти задовольняють потреби людей у:

- лікуванні та профілактиці захворювань;
- реабілітації після операційного втручання;
- оздоровленні та рекреації.

На курортах медичні послуги з реабілітації після операційного втручання, лікування, лікування і профілактики захворювань надають санаторні заклади. Відповідно до положень Закону України «Про курорти» санаторно-курортні заклади - це заклади охорони здоров'я, що розташовані на територіях курортів і забезпечують надання послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів. Санаторно-курортні заклади крім надання медичних послуг з лікування, реабілітації та профілактики захворювань, забезпечують належні умови для проживання, харчування, задоволення культурно-побутових потреб людей.

Вважається, що для отримання ефекту цикл лікування в санаторії має тривати 12-21 добу, а тривалість перебування в кліматичному курорті – від 5 днів. Таким чином, курортне лікування і відпочинок передбачають тимчасове перебування людей поза місця помешкання. Зазначимо, що відповідно до Закону України «Про туризм» критеріями для ідентифікації подорожуючого в якості туриста є виїзд з місця помешкання на термін понад 24 години, а також відсутність оплачуваної діяльності у місці прибуття. Тому курортний бізнес є складовою частиною індустрії туризму і гостинності.

Важливість курортів ілюструють їх суспільні функції (рис. 1.).

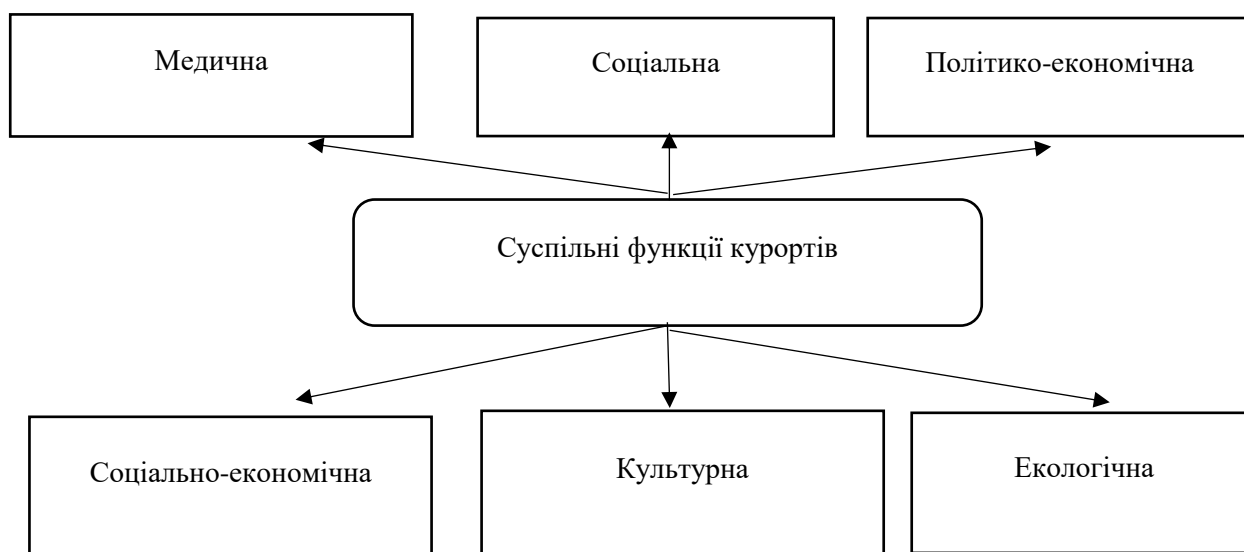

Рис. 1. Суспільні функції курортів

Медична функція полягає у розробці і впровадженні дієвих інноваційних методів діагностики, профілактики, лікування і реабілітації в умовах курорту. Реалізація цієї функції передбачає розвиток лікувальної бази оздоровниць, навчання медичного персоналу, використання найкращих сучасних практик діагностики і лікування захворювань. Суспільний ефект від реалізації медичної функції проявляється через сприяння збільшенню тривалості життя населення, зменшенню рівня захворюваності на хронічні, професійні захворювання, зменшенню тимчасової непрацездатності зайнятого населення, збільшенню народжуваності тощо.

Соціальна функція курортів полягає у задоволенні потреб населення і оздоровленні, відпочинку і рекреації. Завдяки цьому курорти сприяють зміцненню суспільного здоров'я, сімейних відносин, розвитку людського потенціалу, зростанню продуктивності і ефективності праці.

Політико-економічна функція курортів проявляється через сприяння розвитку міжнародному обміну і співробітництву іноземному туризму.

Соціально-економічна функція курортів є багатоаспектною і включає наступне:

- сприяння утворенню нових робочих місць в курортних закладах;

- забезпечення покращення умов праці та зростання заробітної плати персоналу;
- забезпечення надходжень до бюджету і соціальних фондів;
- сприяння розвитку суміжних галузей – транспорту, харчової промисловості, сільського господарства тощо.

Культурна функція курортів полягає у збереженні і популяризації історичної і культурної спадщини, національних традицій, автентичної кухні тощо. Під час курортного відпочинку люди мають можливість тимчасово відволіктись від повсякденних проблем і тому краще сприймають культурні цінності.

Екологічна функція курортів спрямована на захист довкілля, раціональне використання природних ресурсів. Місцева влада, власники, менеджмент і працівники курортних закладів зацікавлені у збереженні довкілля – джерел лікувальних ресурсів, лісів, парків тощо.

Висновки. / Conclusions. Курорти завдяки виконанню важливих суспільних функцій сприяють соціально-економічному розвитку держави.

Під час війни курортні заклади на окупованих і прифронтових територіях вимушено припинили прийом гостей, багато з них зруйновані. Курорти на вільних територіях стали об'єктом ракетних атак. В умовах воєнного стану продовжують діяльність курорти в західних регіонах України, які вважаються відносно безпечними.

Під час війни значно збільшиться суспільна потреба у курортних послугах. Це обумовлює необхідність пріоритетного відродження курортної справи після закінчення війни. Відродження і сталий розвиток курортного бізнесу у післявоєнний період сприятиме соціально-економічному розвитку України.

СИСТЕМА АНАЛІЗУ ДАНИХ В ПРОЦЕСІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОБЛИЧЧЯ В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ

Волошанівський Назар Романович

здобувач вищої освіти факультету системний аналіз (аналіз даних)

Національний університет «Львівська Політехніка», Україна

Науковий керівник:

Проданюк Микола Михайлович

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем та мереж

Національний університет «Львівська Політехніка», Україна

Вступ Технології розпізнавання облич стали активно розвиватися протягом останніх десятиліть. Початкові дослідження у цій області розпочалися в 1960-х роках, але перші системи були досить обмеженими і не могли забезпечити надійне розпізнавання облич.

Сучасні технології розпізнавання облич використовують навчання з учителем, нейронні мережі та глибинне навчання. Вони базуються на великих наборах даних зображень облич, які використовуються для тренування моделей. Ці моделі можуть ефективно впізнавати особи навіть у змінних умовах освітлення, кутах зйомки, зміні вигляду та інших факторах.

Ціль роботи Метою роботи є розробка системи для розпізнавання та ідентифікації облич у реальному часі. Для цього необхідно вирішити такі задачі:

- Вивчення принципів роботи алгоритмів та методів розпізнавання та ідентифікації облич, таких як нейронні мережі, метод головних компонент, метод локальних бінарних шаблонів, метод габор фільтрів та інші.
- Провести системний аналіз та змоделювати систему розпізнавання та ідентифікації облич у реальному часі.
- Розробити систему розпізнавання та ідентифікації облич у реальному часі.

Практичне значення одержаних результатів. Отримана система

розпізнавання та ідентифікації облич у реальному часі може використовуватися як ідентифікація студентів та викладачів у навчальних закладах.

Матеріали та методи Сучасні технології ідентифікації та розпізнавання обличчя в режимі реального часу є дуже ефективними і широко застосовуються в різних сферах життя, таких як безпека, комерція, медицина та багато інших. Вони базуються на використанні комп'ютерного зору, машинного навчання та інших технологіях обробки даних. [1] Деякі з найпоширеніших технологій включають:

Geometric feature-based recognition (розпізнавання на основі геометричних ознак) – це технологія розпізнавання облич, яка використовує геометричні ознаки, такі як форма та розмір різних частин обличчя, для ідентифікації особи.

Для розпізнавання облич на основі геометричних ознак, системи використовують особливості обличчя, такі як відстань між очима, ширина носа, форма бровей та губ, а також інші параметри. Ці ознаки використовуються для створення унікального "геометричного шаблону" кожної людини, який може бути використаний для ідентифікації цієї людини. [2]

Image-based recognition (розпізнавання на основі зображень) – це процес розпізнавання об'єктів на зображеннях, який використовується у сфері комп'ютерного зору. Це може бути використано для розпізнавання облич, предметів, логотипів та інших об'єктів на фотографіях, відео або в реальному часі.

Методи image-based recognition можуть використовувати різні характеристики зображення, такі як особливості, текстури, контури та інші ознаки для розпізнавання об'єктів. Такі методи можуть використовуватися як у статичних зображеннях, так і в відео. [3]

Для image-based recognition можуть використовуватися різні алгоритми та методи, такі як Convolutional Neural Networks (CNN), Principal Component Analysis (PCA), Local Binary Patterns (LBP) та інші. Кожен з них має свої переваги та обмеження і може бути використаний залежно від конкретної задачі розпізнавання.

Результати та обговорення

Моделювання об'єктів системи

Моделювання об'єктів системи аналізу даних в процесі ідентифікації обличчя в режимі реального часу включає визначення ключових об'єктів, їх атрибутів та взаємозв'язків. Основна мета цього моделювання полягає в тому, щоб належним чином описати структуру системи та її складові елементи для подальшого розроблення та реалізації. На Рис. 1. зображено результат моделювання об'єктів системи.

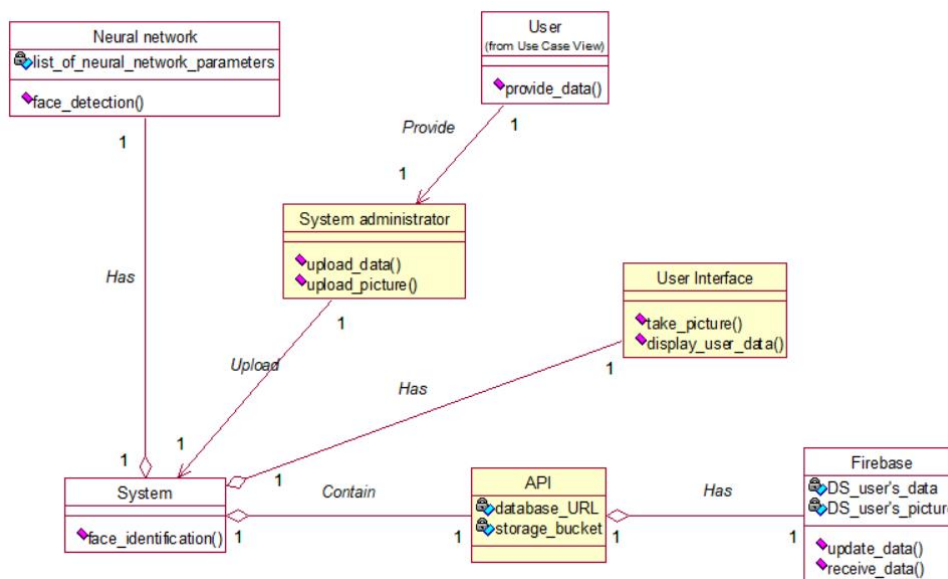

Рис. 1. Діаграма класів

Опис нейромережі

Під час виконання задане зображення I тестується на $f_1(I), f_2(I), \dots, f_k(I)$ послідовно. Якщо в будь-який момент, $f_i(I) = 0$, алгоритм негайно повертає “обличчя не виявлено”

Класифікатор ознак

Розглянемо перцептрон $f_{w,b}$ визначений двома змінними $w(x, y), b$. Він приймає зображення $I(x, y)$ фіксованих резолюції та повертає

$$f_{w,b}(I) = \begin{cases} 1, \text{ якщо } \sum_{x,y} w(x, y)I(x, y) + b > 0 \\ 0, \text{ якщо } \sum_{x,y} w(x, y)I(x, y) + b \leq 0 \end{cases}$$

Вивчення та використання класифікатора

Обираємо роздільну здатність (M, N) для класифікації зображень.

Навчання моделі

Збираємо навчальний набір, де одна частина містить обличчя, а інша – ні.

Виконуємо модифікаційне навчання на наборі класифікаторів ознак поки не буде досягнуто бажаного рівня точності.

Спрощена версія алгоритму навчання:

1. Ініціалізація: призначити вагу $w_1^i = \frac{1}{N}$ до кожного зображення I .

2. Для кожної ознаки f_j з $j = 1, \dots, M$

1. Перенормувати вагові коефіцієнти так, щоб їх сума дорівнювала одиниці.

2. Застосувати функцію до кожного зображення в навчальному наборі, а потім знайти оптимальний поріг і полярність θ_j, s_j , що мінімізує помилку класифікації. Тобто

$$\theta_j, s_j = \arg \min \sum_{i=1}^N w_j^i \varepsilon_j^i, \text{ де}$$

$$\varepsilon_j^i = \begin{cases} 0, & \text{якщо } y^i = h_j(x^i, \theta_j, s_j) \\ 1 & \end{cases}$$

3. Призначити вагу a_j до h_j , обернено-пропорційну частоті помилок. Таким чином найкращі класифікатори розглядаються більше.

4. Вагові коефіцієнти для наступної ітерації, тобто w_{j+1}^i зменшено для зображень I , які були правильно класифіковані

3. Встановити остаточний класифікатор на

$$h(x) = \operatorname{sgn}\left(\sum_{j=1}^M a_j h_j(x)\right)$$

Вибір і обґрунтування засобів розробки

База даних

Для побудови баз даних для системи аналізу даних в процесі ідентифікації обличчя в режимі реального часу можна використовувати різні технології та засоби. Обрано хмарний сервіс Firebase. Firebase надає базу даних у реальному часі під назвою Firebase Realtime Database. Це документ-орієнтована база даних, яка дозволяє синхронізувати дані між різними пристроями та клієнтами в режимі реального часу.

Мова програмування:

Python є широко використовуваною мовою програмування в області аналізу даних та комп'ютерного зору. Вона має багато бібліотек, таких як OpenCV, dlib, TensorFlow, що полегшують розробку системи розпізнавання та ідентифікації обличчя.

Програмне середовище:

PyCharm: Це одне з найпопулярніших IDE для розробки на Python. Воно надає широкі можливості для розробки, відладки та управління проектом. Має багато корисних функцій та плагінів для підтримки розробки комп'ютерного зору.

Після обрання програмних засобів та середовища для проектування було реалізовано система аналізу даних в процесі ідентифікації обличчя в режимі реального часу. На Рис. 2 наведено приклад роботи системи.

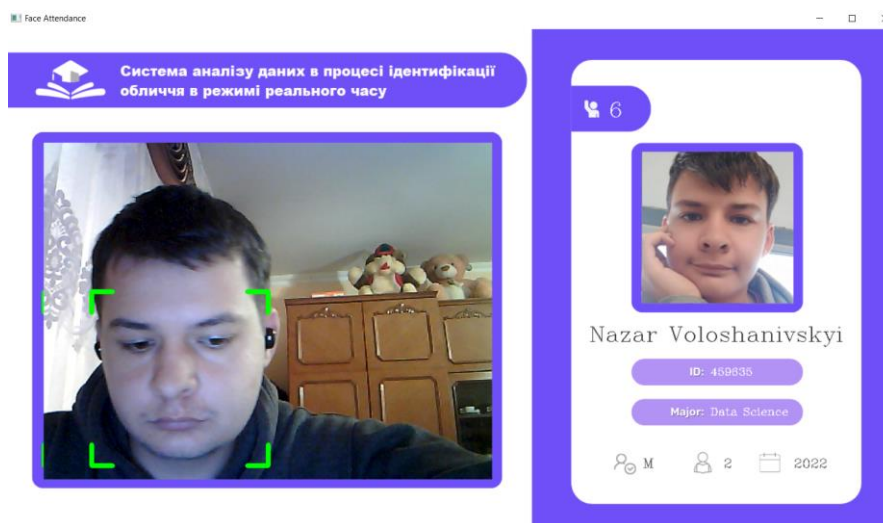

Рис. 2. Ідентифікування обличчя

Висновки

Отже, у результаті проведених робіт описано моделювання об'єктів, нейронну мережу та обґрунтування засобів розробки, які будуть розроблятися для системи аналізу даних в процесі ідентифікації обличчя в режимі реального часу. Моделювання об'єктів системи дало можливість ідентифікувати основні класи, їх атрибути та методи, що були представлені у діаграмі класів.

Незважаючи на існуючі аналоги, запланована для розробки система не втратила своєї актуальності, є затребуваною, та покриватиме більшість з існуючого функціоналу аналогів та матиме свої покращення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Технологія розпізнавання облич: переваги та проблематика. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://worldvision.com.ua/tekhnologiya-rozpiznavannya-oblich-perevagi-ta-problematika/>
2. Face Recognition Technology Whitepaper. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.fingertec.com/companyprofile/development/wp-facerecognition.html>
3. What is AI-based Image Recognition? Typical Inference Models and Application Examples Explained. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.contec.com/support/blog/2023/230215_ai/

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМ ГРЕБНЕЗМАЩУВАННЯ
АЕРОЗОЛЬНОГО ТИПУ ШЛЯХОМ ВСТАНОВЛЕННЯ
АВТОМАТИЗОВАНОГО БЛОКУ КЕРУВАННЯ**

Воронін Сергій Володимирович,

д.т.н., професор

Стефанов Володимир Олександрович,

к.т.н., доцент

Стефанов Сергій Олександрович,

аспірант

Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна

Вступ. Останнім часом на залізницях України все більше використовують різного типу системи рейко- та гребнезмащування. Це пов'язано із зростаючим темпом зносу гребнів коліс рухомого складу та бокового зносу рейок залізниць України. Але, на даний час, відсутні єдині науково обґрунтовані вимоги до конструктивного виконання таких систем, мастильних матеріалів для них, а також методу та техніки нанесення мастильних матеріалів на гребінь коліс, особливо коли рухомий склад знаходиться в кривій ділянці колії.

Основними задачами з підвищення ефективності цих систем змащування є: зменшення витрат мастильних матеріалів; підвищення точності нанесення мастильного матеріалу в робочу зону [1]; застосування мастильних матеріалів з високими протизношувальними властивостями [2, 3] та впровадження систем автоматизації процесу змащування рейки.

Мета роботи. Метою даної роботи є підвищення ефективності систем гребнезмащування аерозольного типу шляхом встановлення автоматизованого блоку керування.

Матеріали та методи. Останніми роками на кафедрі «Машинобудування та технічний сервіс машин» Українського державного університету залізничного транспорту ведуться розробки по удосконаленню систем рейко- та

гребнезмащування. Одним з напрямків є підвищення ефективності їх роботи за рахунок впровадження автоматизованих систем контролю та керування процесом нанесення мастильного матеріалу на гребінь коліс рухомого складу так і на бокову поверхню рейки. Нами запропонований метод аерозольного нанесення мастильного матеріалу на поверхні контакту «колесо-рейка» із використанням програмованих систем автоматики на основі сучасних мікроконтролерів. Блок-схема роботи такої системи зображений на рисунку 1.

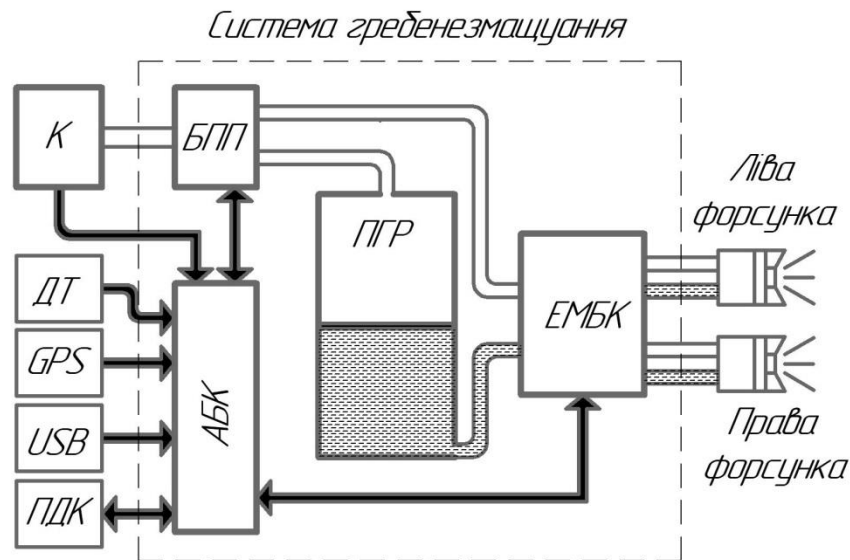

Рис. 1. Блок-схема роботи системи гребнезмащування аерозольного типу із використанням автоматизованого блоку керування

■ – аналоговий та цифровий сигнали; ▨ – мастильний матеріал;
 □ – повітря під тиском; «К» – компресор; «ДТ» – датчик температури;
 «GPS» – приймач супутникового сигналу; «USB» – роз'єм для підключення зовнішніх носіїв інформації; «ПДК» – пульт дистанційного керування;
 «БПП» - блок підготовки стисненого повітря; «АБК» – автоматизований блок керування; «ПГР» – пневмо-гідролічний резервуар;
 «ЕМБК»-електромагнітний блок клапанів

Автоматизований блок керування (АБК) оснащений портами для підключення: зовнішніх пристроїв таких, як приймач супутникового сигналу (GPS), датчик температури зовнішнього середовища (ДТ), зовнішніх носіїв інформації (USB), пульта дистанційного керування (ПДК); внутрішніх

пристроїв таких, як блок підготовки стисненого повітря (БПП), електромагнітний блок клапанів (ЕМБК). Завдяки наявності в АБК програмованого мікроконтролера відбувається обробка вхідних даних та подальше керування всіма необхідними пристроями системи гребнезмащування за заданим алгоритмом.

Результати та обговорення. В процесі роботи системи гребнезмащування аерозольного типу, блок АБК визначає координати розміщення рухомого складу, його швидкість та напрям руху, що дозволяє своєчасно наносити на необхідні робочі поверхні тертя «колесо-рейка» мастильний матеріал із розрахованою оптимальною кількістю. Цей процес сприяє уникненню зайвих або недостатніх витрат мастильного матеріалу при експлуатації системи та підвищити ресурс гребнів коліс та рейок залізниць України.

Також АБК визначає температуру зовнішнього середовища (ДТ) завдяки чому корегує робочу температуру мастильного матеріалу, який подається безпосередньо до форсунок. Це дає можливість використовувати систему змащування у зимовий період часу.

Висновки. Використання АБК в системах гребнезмащування аерозольного типу дозволяє раціонально використовувати мастильний матеріал в процесі змащування гребнів коліс рухомого складу у літній та зимовий період часу, що підтверджує його ефективність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Патент UA № 93794. Пристрій для змащування рейок. Опубл. 10.10.2014, Бюл. № 19.
2. Ахматов А. С. Молекулярная физика граничного трения. - М.: Физматгиз, 1963 .-471с.
3. Чичинадзе А. В., Берлинер Э. М., Браун Э.Д., и др. Трение, износ и смазка (трибология и триботехника). – М.: Машиностроение, 2003. - 576с.

МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Данилюк Ірина Вадимівна

к.е.н., доцент

Завадська Вікторія

Студентка

Західноукраїнський національний університет

В умовах становлення новітньої фінансової системи, орієнтованої на соціальну ринкову економіку, механізм регулювання фінансових відносин мікрорівня вимагає не меншої уваги, ніж макрорегулятори економічних відносин. Ризик у підприємницькій діяльності природно поєднується з менеджментом, з усіма його функціями - плануванням, організацією, оперативним управлінням, використанням персоналу, економічним контролем. Кожна із цих функцій пов'язана з певним ступенем ризику і вимагає створення адаптивної до нього системи господарювання.

Ризик - це імовірність події чи групи споріднених випадкових подій, які спричиняють збитки об'єкту, який володіє даним ризиком.

Об'єктивні фактори - фактори, які не залежать від фірми, їх ще можна назвати зовнішні: законодавча база, соціально-економічні (політичні, ринкові, тощо), природні фактори [2].

Суб'єктивні фактори - фактори, які залежать від фірми: рівень організації виробництва, можливість забезпечення якості продукції, вибір типу контрактів, ступінь кваліфікації. Аналіз ризику - це методологія, за допомогою якої невизначеність, властива найважливішим техніко-економічним показникам, аналізується й розглядається в контексті майбутніх періодів для оцінки впливу ризику на відповідні результати [1].

Комплексний аналіз ризику містить:

- якісний аналіз ризику, тобто виявлення факторів ризику, областей ризику, ідентифікація всіх можливих ризиків;
- формування системи кількісних показників рівня ризику;

— кількісний аналіз ризику, тобто чисельне визначення ступеня окремих ризиків та ризику даного проєкту в цілому;

— моделювання та прогнозування ризику;

— управління ризиком з метою зниження його впливу. Системний підхід заснований на необхідності розглядати всі явища та процеси в їх взаємозалежності, з урахуванням впливу один на одного та зворотного зв'язку [4].

В умовах сучасної ринкової економіки діяльність на інвестиційному ринку пов'язана з ризиком втрат. Вкладаючи свої кошти, інвестор не може мати цілковитої впевненості у результатах інвестування. Тобто будь-який інвестор ризикує отримати прибуток, менший за очікуваний, чи зазнати збитків. Оцінювання ризиків інвестиційних проєктів та їх вплив на ризик підприємства в цілому є одним з найважливіших елементів при обґрунтуванні доцільності інвестицій. Втрати неминучі, але, щоб була можливість продовжувати роботу на фондовому ринку, необхідно резервувати певний капітал на покриття витрат. Тому оцінка ризику є дуже важливою для побудови оптимальних стратегій інвестування [1]

Якщо говорити про Україну, то інвестиції в будь-яку галузь економіки України унеможливають не тільки вдосконалення виробництва та підвищення конкурентоспроможності виготовленої продукції, але й створюють додаткові робочі місця, покращують рівень життя населення. Під час здійснення інвестиційної діяльності, для будь-якого підприємства основне завдання пошук або формування інвестиційних проєктів, реалізація яких принесла б йому максимальний прибуток при мінімальних ризиках. Але, виконати це завдання без моделювання ризикових ситуацій неможливо [6]. Тому, перейдемо до розгляду основних підходів та методів моделювання ризиків інвестиційних проєктів.

У науковій літературі існує досить велика кількість робіт, в яких розглядаються різні аспекти управління інвестиційними проєктами в умовах ризику. Тобто, в результаті створили модель ціноутворення на ринку

капіталовкладень, яка заснована на моделі фінансового ринку з використанням апарату математичної статистики в умовах підпорядкування системи або процесу нормальному закону розподілу. Недоліком цієї класичної моделі ризику є її низька адекватність та межі використання. Для вирішення завдань в умовах повної невизначеності найбільш ефективними є кількісні методи, що враховують наявність некерованих факторів.

Ризик є невід'ємним елементом процесу існування, функціонування та розвитку підприємства. Саме, ризик виникає, коли рішення приймається з певної кількості варіантів і, при цьому, немає впевненості, що воно буде найефективнішим. Винагородою за вдало взятий на себе ризик є отримання прибутку підприємством. Тобто, ризик змушує підприємців виробляти певну стратегію поведінки в ринковій економіці. Стратегія поведінки полягає в умінні своєчасно відчувати ризик, правильно оцінити його, розробити заходи щодо зменшення рівня ризику. Стратегія зумовлює тактику, тобто сукупність методів, які спираються на належний фундамент інформації, на науково розроблену теорію прийняття управлінських рішень і механізм їх реалізації [4]

Ризик присутній практично у всіх сферах людського життя, тому точно і однозначно сформулювати його неможливо, адже визначення ризику залежить від сфери його використання. Найбільш повно і точно його можна визначити так: ризик – рівень фінансової втрати, що виражається: а) у можливості не досягти поставленої мети, б) у невизначеності прогнозованого результату, в) у суб'єктивності оцінки прогнозованого результату.

У науковій літературі аналіз ризику рекомендується проводити в наступній послідовності: виявлення чинників, що впливають на конкретний вид ризику; проведення аналізу та оцінки виявлених чинників; оцінювання ризику з фінансової точки зору; розроблення комплексу напрямів зі зниження ризику. На практиці слід використовувати кілька видів оцінки ризикових ситуацій та обрати найбільш прийнятний варіант.

При цьому, аналіз ризиків, як правило, починається з якісного аналізу, метою якого є ідентифікація ризиків. Для аналізу та управління системою

ризиків інвестиційного проєкту пропонуються такі етапи:

1. Аналіз ризиків, як правило, починається з якісного аналізу, метою якого є ідентифікація ризиків. Ця задача розподіляється на наступні завдання: виявлення всього спектра ризиків, властивого інвестиційному проєкту; опис ризиків; класифікація та групування ризиків; аналіз початкових допущень. Цей етап є підготовчою фазою аналізу.

2. Кількісний аналіз ризиків, метою якого є вимірювання ризику, що обумовлює розв'язування таких задач: розрахунок ризиків; оцінка ризиків; врахування ризиків.

3. Мінімізація ризику, мета якого полягає у оптимізації ризиків. Завдання, які виконуються на цьому етапі наступні: проєктування стратегій ризик-менеджменту; вибір оптимальної стратегії; реалізація стратегії.

4. Контроль ризиків. Цей етап є початком реінжинірингу інвестиційного проєкту. Він завершує процес ризик-менеджменту і забезпечує йому циклічність. Основні завдання, які виконуються на цьому етапі: моніторинг ризиків; переоцінка та корегування ризиків; оперативні рішення за відхиленнями. [3]

Отже, якісні методи дозволяють визначити всі можливі ризикові ситуації та висловити незалежну думку щодо різноманіття ризиків інвестиційного проєкту, але одержані при цьому результати оцінки часто володіють не дуже високою об'єктивністю і точністю. Але, використання кількісних методів дає можливість отримати чисельну оцінку ризикованості проєкту, визначити ступінь впливу факторів ризику на його ефективність. До числа недоліків цих методів можна віднести необхідність наявності великого обсягу вихідної інформації за тривалий період часу (статистичний метод); складність при визначенні законів розподілу досліджуваних параметрів (факторів) і результуючих показників (статистичний метод); ізольований розгляд зміни одного фактору без урахування впливу інших факторів (аналіз чутливості).

Таким чином, не існує універсального методу, який дозволив би провести повний аналіз і дати чітку оцінку ризику інвестиційного проєкту. Кожен з

розглянутих методів оцінки інвестиційних ризиків володіє своїми позитивними і негативними сторонами. [6]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичікова Т. А. Комерційний ризик діяльності підприємства роздрібною торгівлі / Т. А. Бичікова, В. В. Лук'янова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – Т. 4. – С. 57–61.
2. Голіков І. В. Моделювання ризику інвестиційного проєктів в умовах багатокритеріальної оптимізації / І. В. Голіков, В. І. Голіков // Збірник наукових праць НУК. – № 6. – 2011. – С. 48–53.
3. <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/6424>
4. <http://ippi.org.ua/sites/default/files/10ggvoir.pdf>
5. Danyiuk, Iryna, Lyudmila Babala, and Nadia Khoma. "HRM Systems of Personnel Management." *Ekonomichnyy analiz* 32.3 (2022): 240-246.
6. Kovalchuk, O., Babala, L., Shynkaryk, M., Chopyk, P., Berezka, K., & Basisty, P. (2022, September). Data Mining Tools for Analysis of Dependence of Gas Consumption of the Gas Price for Housholds of the EU Memberd-States. In *2022 12th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)* (pp. 267-271). IEEE.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРИСКОРЮВАЧІВ ТВЕРДІННЯ У РЕМОНТНИХ ЗОЛОВМІСНИХ СУХИХ БУДІВЕЛЬНИХ СУМІШАХ

Дворкін Л. Й.

д.т.н, професор

Левчик О. О.

Аспірант

Марчук В. В.

к.т.н., доцент

Національний університет

водного господарства та природокористування

м. Рівне, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку будівництва в Україні актуальним є впровадження енергозберігаючих технологій при забезпеченні високої якості конструкцій та матеріалів. Одним з таких напрямків є використання промислових відходів техногенного походження, зокрема – кам'яновугільної золи-виносу [1-3]. Сухі будівельні суміші (СБС) є дуже зручним та ефективним у використанні, будівельним матеріалом. Велика різноманітність СБС дозволяє використовувати їх для вирішення багатьох завдань, що виникають в процесі будівництва [4]. У зв'язку з повномасштабною війною на території України збільшується попит на ремонтні СБС, для швидкого відновлення пошкоджених будівель та споруд. А використання мінеральних добавок техногенного походження суттєво підвищує актуальність даної проблеми поліпшуючи екологічну ситуацію та знижує вартість суміші.

Ціль роботи. Проведення дослідження впливу прискорювачів твердіння при різному їх дозуванні, на фізико-механічні властивості сухих ремонтних сумішей. Визначення найбільш ефективного прискорювача твердіння.

Матеріали та методи. В складі суміші були використані: ПЦ-П/А-Ш-500 ПАТ «Волинь-цемент», пісок кварцовий з модулем крупності $M_{кр} = 2.1$, а також зола-виносу Бурштинської ТЕС. У суміші вводили добавку суперпластифікатора полікарбосилатного типу Melflux 2651f. Для експериментів було обрано в якості прискорювачів твердіння: нітрат кальцію

(НК), хлорид кальцію (ХК) та сульфат натрію (СН).

Склад суміші був наступний: ПЦ - 500г, пісок - 1400г, зола-виносу 20% від маси портландцементу - 100г, суперпластифікатор 0,6% від маси цементу, прискорювачі 1%, 3% та 5% від маси цементу Витрату води підбирали для отримання сумішей по зануренню стандартного конуса – 12±1 см. Після цього формували стандартні зразки-балочки розмірами 40x40x160мм. Зразки були випробуванні на стиск та згин у віці 1, 3, 7 та 28 діб за ДСТУ Б В.2.7-239.

Результати досліджень. Отримані експериментальні результати наведені в табл. 1, а на їх основі були побудовані діаграми міцності при згині та стиску (рис. 1 та рис. 2), що показані нижче.

Таблиця 1

Результати випробувань зразків на міцність при стиску та згині

Міцність при стиску											
Нітрат Кальцію				Хлорид кальцію				Сульфат натрію			
	1%	3%	5%		1%	3%	5%		1%	3%	5%
1 доба	23,5	24,6	26,3	1 доба	22,4	25,2	27,2	1 доба	23,2	25,2	27,2
3 доба	44,5	45,4	44,8	3 доба	44,2	45,4	44,8	3 доба	39,8	42,6	43,7
7 доба	47,0	47,9	48,2	7 доба	50,4	51,52	51,0	7 доба	48,2	48,7	47,6
28 доба	57,1	63,8	62,7	28 доба	65,0	67,2	70	28 доба	58,2	60,5	58,8
1 доба	2,45	2,4	2,5	1 доба	2,5	2,7	2,7	1 доба	2,3	2,5	2,8
3 доба	4,1	4,3	4,5	3 доба	4,1	4,3	4,6	3 доба	4,4	4,6	4,7
7 доба	4,8	4,9	4,8	7 доба	5	5,15	5,3	7 доба	5,1	5,2	5,4
28 доба	5,1	5,3	5,2	28 доба	5,5	5,5	5,6	28 доба	5,6	5,7	6,0

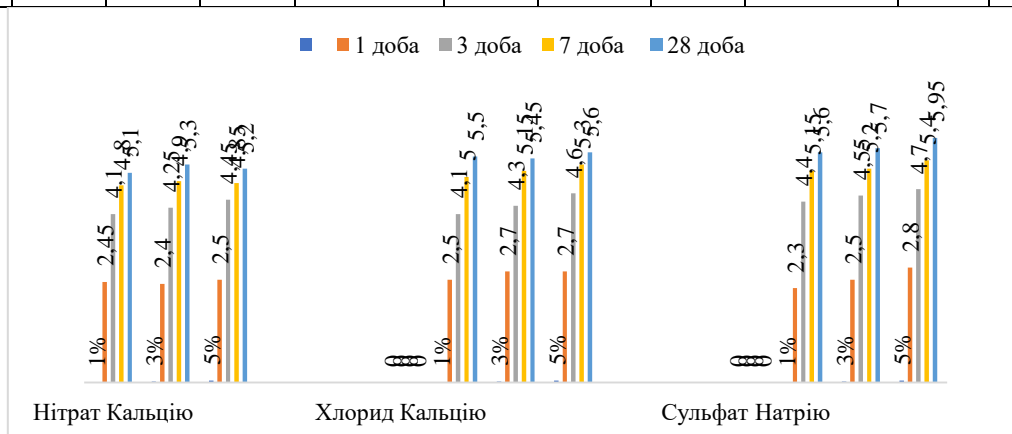

Рис. 1. Міцність на згин ремонтних золівмісних сумішей з додаванням прискорювачів твердіння.

Аналіз наведених діаграм показує, що при мінімальному дозуванні

прискорювачів у кількості 1% від маси цементу найбільш ефективним за впливом на міцність при стиску у віці 1 доби НК. Щодо міцності на згин, то ХК при цьому ж дозуванні є більш ефективним у порівнянні з іншими. При збільшенні дозування найбільшу ефективність показує ХК, як на міцність при стиску так і при згині. Схожий вплив на міцнісні показники спостерігається і у віці 28. Однак незважаючи на більшу ефективність ХК при дозуванні понад 3% спричиняє корозію сталеві арматури, що суттєво обмежує область застосування даних ремонтних сумішей. Тому враховуючи цей недолік, більш ефективним є НК в конструкціях, що містять сталеву арматуру

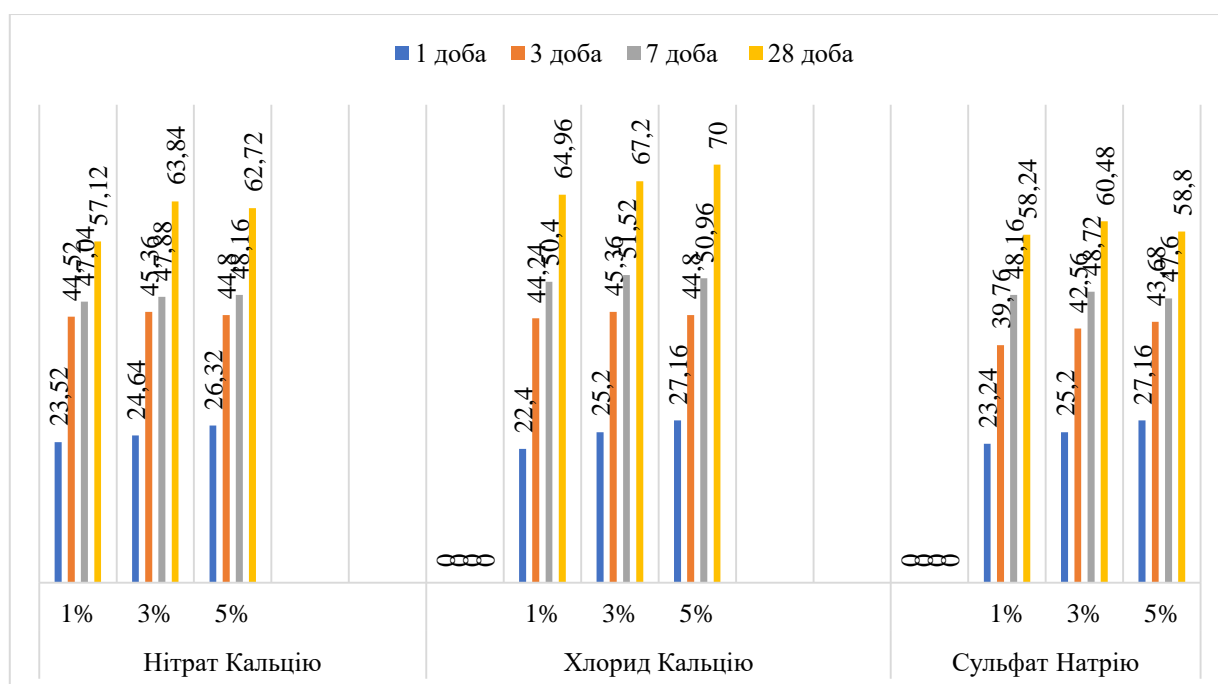

Рис. 2. Міцність на стиск ремонтних золовмісних сумішей з додаванням прискорювачів твердіння.

Висновки. Було досліджено вплив різних прискорювачів твердіння на властивості ремонтних золовмісних сухих будівельних сумішей.

Встановлено, що найбільш ефективним є хлорид кальцію, однак даний прискорювач викликає корозію сталеві арматури, що обмежує область використання пропонованих сумішей в цьому випадку більш ефективним є нітрат кальцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дворкін Л. Й., Дворкін О. Л., Пушкарьова К. К., Кочевих М. О., Мохорт М. А. Використання техногенних продуктів у будівництві.-НУВГП, Рівне,2009.-340с.
2. Дворкін Л. Й., Житковський В. В., Марчук В. В., Степасюк Ю. О., Скрипник М. М. Ефективні технології бетонів та розчинів із застосуванням техногенної сировини. Рівне: НУВГП, 2017. 424 с. ISBN 978-966-327-362-4
3. Дворкін Л. Й. та ін.. Клейові та мурувальні модифіковані суміші на основі дисперсних відходів промисловості / Л. Й. Дворкін, В. В. Марчук, І. М. Риженко, С. С. Стрихарчук // Ресурсоекономні матеріали, конструкції, будівлі та споруди./Збірник наукових праць. – Рівне, 2015. Вип. 31.- С. 236-242.
4. Рунова Р. Ф. Технологія модифікованих будівельних розчинів / Р. Ф. Рунова, Ю. Л. Носовський. - К: Видавництво КНУБіА, 2007.-256 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ РІШЕНЬ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ПАРОЛЯМИ

Демченко Крістіна Миколаївна,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр», 2 курс
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Ільєнко Анна Вадимівна,
к.т.н., доцент

Кравчук Ірина Анатоліївна,
Асистент

Вступ. У наш час дуже гостро стоїть проблема надійності паролей, оскільки паролі використовуються всюди, від сторінок у соцмережах до банківських рахунків користувачів. Доволі часто люди використовують ненадійні паролі (замалу кількість символів, пов'язану з собою особисту інформацію, однакові паролі на різних ресурсах, тощо) через те що бояться забути пароль. Ті користувачі, які використовують паролі створені по усім канонам часто записують їх в записник або текстовий файл, який має секретну назву «паролі» на робочому столі приватного комп'ютера. Тож нижче розберемо як забезпечити дійсно надійне зберігання паролів високої складності та проаналізуємо які рішення щодо управління паролями існують на даний момент, а також визначимо переваги та недоліки кожного рішення.

Мета роботи. Освітити проблему ненадійності паролів та варіанти її рішення. Дослідити та охарактеризувати існуючі програмні застосунки для управління паролями, визначити переваги та недоліки кожного з них, навести порівняльну таблицю.

Матеріали та методи. Для того щоб описати наскільки гостро стоїть проблема надійності паролей розглянемо дослідження проведені компанією NordPass за підсумками 2019 - 2022 років.

Під час дослідження вони щороку аналізували список паролів який вони склали у співпраці з незалежними дослідниками, що спеціалізуються на

дослідженні інцидентів кібербезпеки. Цьогоріч вони оцінили базу даних обсягом 3 ТБ. Для кожного року було виділено 200 найпопулярніших паролів та висвітлено кількість використань кожного з них. Топ - 10 паролів за результатами їх досліджень представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

	2019		2020		2021		2022	
	Пароль	Кіл-ть	Пароль	Кіл-ть	Пароль	Кіл-ть	Пароль	Кіл-ть
1	12345	2,812,220	123456	2,543,285	123456	103,170,552	password	4,929,113
2	123456	2,485,216	123456789	961,435	123456789	46,027,530	123456	1,523,537
3	123456789	1,052,268	picture1	371,612	12345	32,955,431	123456789	413,056
4	test1	993,756	password	360,467	qwerty	22,317,280	guest	376,417
5	password	830,846	12345678	322,187	password	20,958,297	qwerty	309,679
6	12345678	512,560	111111	230,507	12345678	14,745,771	12345678	284,946
7	zinch	483,443	123123	189,327	111111	13,354,149	111111	229,047
8	g_czechout	372,278	12345	188,268	123123	10,244,398	12345	188,602
9	asdf	359,520	1234567890	171,724	1234567890	9,646,621	col123456	140,505
10	qwerty	348,762	senha	167,728	1234567	9,396,813	123123	127,762

Усі наведені в таблиці паролі не виконують свою основну функцію – захист інформації від несанкціонованого доступу, оскільки їх можна зламати менше ніж за хвилину.

Для того щоб ваш пароль був надійний слід:

- використовувати складні та унікальні паролі, які містять спеціальні символи та букви у верхньому та нижньому регістрі;
- не використовувати загальнодоступну особисту інформацію, таку як ім'я, дата народження чи професія;
- використовувати різні паролі для різних облікових записів;
- увімкнути багатофакторну автентифікацію, якщо така можливість існує

Перелічені пункти здаються надскладними для користувачів, оскільки запам'ятати усі ці паролі неможливо. Для їх збереження в надійно зашифрованому вигляді існують спеціальні менеджери паролів. Користувач, який використовує менеджер паролів має запам'ятати лише один пароль – той

який дає доступ до програми.

Розглянемо 5 найпопулярніших менеджерів паролів:

1Password оснащений численними функціями та можливостями. Він не лише дає змогу захистити ваші дані майстер-паролем, а й підтримує вхід за допомогою біометричного датчика або телефону, для цього необхідно встановити застосунок на смартфон і щоразу, коли потрібно отримати доступ до своїх паролів, підтверджувати вхід з допомогою одноразового коду. Окрім цього програма дозволяє зберігати не лише паролі, а й документи та банківські картки. 1Password підтримує роботу без підключення до інтернету. У програмі можна створити коло довірених контактів з якими дозволяється поділитись обраними паролями. Проте у 1Password немає безкоштовної версії, лише обмежений за часом пробний період. На момент написання публікації вартість використання 110 грн. Підтримується на таких платформах: Android, iOS, macOS, Windows.

NordPass може згенерувати надійний пароль, а також перевіряє чи не були зламані ваші облікові записи. Присутня можливість автозаповнення паролей та інтеграція в найпопулярніші браузері. Програма дозволяє користувачам отримати доступ до своїх паролів з допомогою кодової фрази або через спеціальний застосунок для двофакторної аутентифікації. В застосунку є платна преміум версія без якої ви не зможете, наприклад, користуватись одночасно кількома пристроями. Платна версія програми на час написання даної публікації 55 грн. Підтримується на таких платформах: Android, iOS, macOS, Windows, Linux.

Кеерер менеджер паролів, який зберігає ваші паролі на своїх серверах, але ключі для розшифровки зберігаються лише на вашому комп'ютері. Крім майстер-пароля, програма дає змогу використовувати двофакторну аутентифікацію з допомогою СМС або аутентифікатора Google, а також біометричний захист. Кеерер також перевіряє ваші облікові записи на стійкість до зламу та пропонує замінити слабкі кодові фрази. Присутня лише платна версія програми. Ціна під час написання: 110 грн. Підтримується на таких

платформах: Android, iOS, macOS, Windows, Linux.

Enpass має дуже зручний інтерфейс. Усі ваші паролі ця програма зберігає на вашому комп'ютері без передачі секретної інформації в мережу, за бажання користувача програма дозволяє налаштувати зберігання в хмарних сховищах. Enpass оцінює стійкість ваших паролів та повідомляє вас якщо ви використовуєте однакові паролі в різних сервісах. Підтримується також зберігання кредитних карток та особистих документів. Програма має платну преміум версію, яка дозволяє використовувати даний менеджер паролів на кількох пристроях. Вартість преміум версії на момент написання публікації: 75 грн. Підтримується на таких платформах: Android, iOS, macOS, Windows.

KeePass менеджер паролей, який зберігає усі паролі у вигляді зашифрованого файлу на вашому комп'ютері, в будь якому хмарному сховищі або на будь якому холодному носії, наприклад флешці. KeePass має відкритий вихідний код що робить його прозорим для користувачів та дозволяє будь якому спеціалісту з Кібербезпеки перевірити програму на наявність шкідливого коду. Програма є повністю безкоштовною. Підтримується на таких платформах: Android, iOS, macOS, Windows, Linux.

Результати та обговорення. За результатами огляду розглянутих менеджерів паролів створимо їх порівняльну таблицю у якій кожен критерій буде оцінювати від 0 до 5:

Таблиця 2

Критерії оцінювання	1Password	NordPass	Keeper	Enpass	KeePass
Мультиплатформеність	4	5	5	4	5
Додаткове зберігання карток чи документів	5	0	0	5	0
Вартість повної версії	1	4	2	3	5
Прозорість	3	3	4	4	5

Варто зазначити, що представлені в даній публікації застосунки є одними з найкращих на ринку, який з них обрати кожен користувач обирає сам в залежності від особистих потреб. Усі запропоновані програми мають зручний, зрозумілий більшості людей інтерфейс.

Висновки. З розвитком інформаційних технологій питання цифрової гігієни постає все гостріше, тому щороку з'являються нові технології та програми, які дозволяють користувачам захищати свою інформацію зручно та без додаткових витрат. У даній роботі розглянуто 5 гідних уваги менеджерів паролів, висвітлено їх особливості, переваги та недоліки. За результатами кожен користувач зможе визначити зручний особисто для нього застосунок та забезпечити усі свої облікові записи стійкими паролями, які відповідають усім вимогам.

ГІДРОВИДАВЛЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВИГОТОВЛЕННЯ ВИРОБІВ ІЗ МАЛОПЛАСТИЧНИХ МІЦНИХ СТАЛЕЙ

Дошечкіна Ірина Василівна

к.т.н., доцент

Дуліч Дарина Владиславівна

магістр

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Вступ. Зниження матеріаломісткості та економія металу, отримання найвищої якості при найменшій вартості металопродукції це завжди насущні питання, що стоять перед машинобудуванням та металообробкою. Вирішення цих важливих проблем може бути досягнуто за рахунок використання ресурсозберігаючих технологій отримання заготовок деталей машин.

До прогресивних позаконкурентних технологічних процесів обробки тиском високоміцних та малопластичних матеріалів відноситься гідроекструзія (ГЕ), бо має безперечні переваги: значна пластифікація матеріалу, що дає можливість його бездефектної обробки тиском з великим ступенем деформації при зменшенні питомого тиску пресування, поліпшення структури та властивостей металу, висока чистота поверхні та точність розмірів виробу. В той же час метод ГЕ має і свої недоліки: процес доволі малопродуктивний і потребує складного та дорогого обладнання, яке відсутнє на багатьох металообробних підприємствах. Пошук досить простого і дешевого способу виробництва виробів із важко деформованих матеріалів холодною обробкою тиском при збереженні переваг ГЕ є актуальним питанням

Мета роботи - з'ясувати доцільність та ефективність використання способу ГДВ для виготовлення виробів із високоміцних низькопластичних сталей.

Матеріали та методи. Досліджувалася пружинна сталь 4ХН2МФА, з якої виготовляють вали нагнітальника важких транспортних машин. Для

виготовлення заготівлі валу був використаний метод гідродинамічного видавлювання (ГДВ), спрощена схема якого наведена на рис. 1.

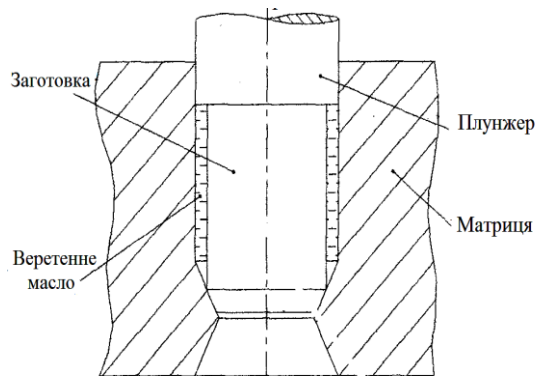

Рис. 1. Схема отримання заготівель методом ГДВ

Заготівлю розміщують в отворі матриці у своєрідне квазірідке середовище веретеної олії. Під тиском плунжера середовище діє лише на циліндричну поверхню заготівлі. При значному тиску плунжера у матриці створюються умови всебічного стискання і, як наслідок, відбувається пластифікація матеріалу. Забезпечується рівномірний розподіл деформації за перерізом заготівлі, яка потребує значно меншого зусилля порівняно з ГЕ. Геометрію деформуючого інструменту і заготівлі вибирали з міркувань варіювання діючим тиском для певного ступеня деформації. Після деформації виріб піддавали відпуску, для забезпечення термічної стабільності субструктури деформованого металу.

Механічні характеристики міцності (σ_b , $\sigma_{0,2}$, $\sigma_{пл}$) та пластичності (δ , δ_p , ψ) визначалися при випробуванні стандартних циліндричних зразків сталі на розтягання у відповідності до існуючих стандартів (ГОСТ 1497-84 та ДСТУ EN 10002-1:2006). При випробуванні на кручення відповідно до ГОСТ 3565-80, визначали характеристики міцності τ_b , $\tau_{0,3}$, $\tau_{пл}$ та відносний зсув γ . Для випробування були використані циліндричні зразки з діаметром в робочій частині $d = 10$ мм і з розрахунковою довжиною $\ell_0 = 50$ мм.

Результати та обговорення. До деформування у стані поставки (охолодження з прокатного нагріву на повітрі) сталь мала структуру бейніту з

кутів конуса матриці.

Дослідженнями встановлено, що після ГДВ зі ступенем 35 % фіксується найкращий комплекс показників міцності і пластичності. У табл. 1 приведені властивості деформованої сталі 45ХН2МФА при випробуванні на розтягування, а у табл. 1 на кручення.

Таблиця 1

Механічні властивості деформованої сталі 45ХН2МФА при розтягу

Вид обробки	Властивості					
	Бв, МПа	Б _{0,2} , МПа	Бпц, МПа	δ, %	δ _p , %	ψ, %
Вихідний стан	785	550	490	19	7,2	66,5
Деформація, ε = 35%	960	910	836	15	5,4	61

Таблиця 2

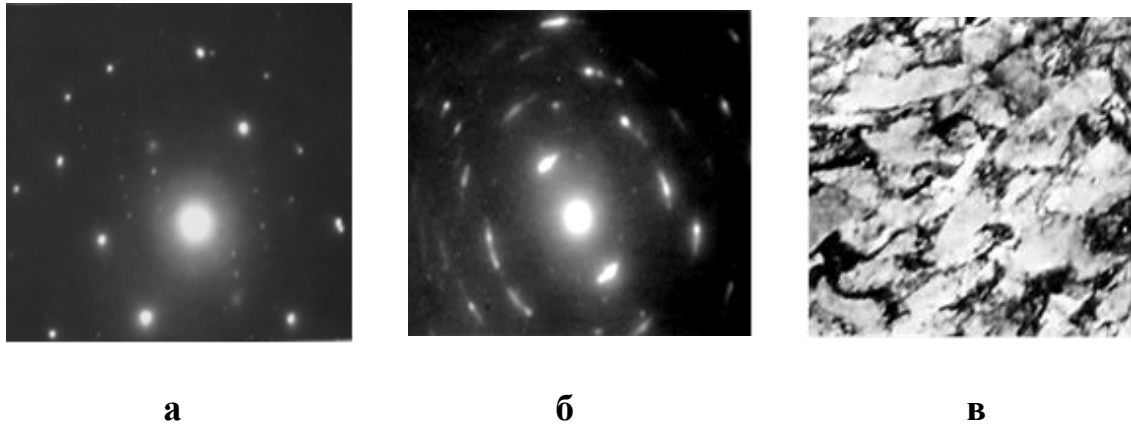
Механічні властивості деформованої сталі 45ХН2МФА при крученні

Вихідний стан	745	395	320	144,5
Деформація, ε = 35%	785	610	495	132

Так як зміну властивостей при пластичній деформації обумовлено передусім змінами дислокаційної будови методами трансмісійної електронної мікроскопії була вивчена тонка структура сталі 45ХН2МФА до і після гідродинамічного видавлювання.

Дослідження показали, що холодна деформація зі ступенем 35% % приводить до барофрагментації - формування розвиненої коміркової субструктури з окремими практично вільними від дислокацій комірками, які розорієнтовані на значний кут, про що свідчить вид електронограм з певних ділянок (рис. 3, а і б).

Границі комірок являють собою дислокаційні сплетення (рис.3, г), а в середині комірок дислокації можуть вільно переміщатися і сталь при значному зміцненні має певний запас пластичності. Твердість деформованих зразків дорівнює 336 НВ.

**Рис. 3. Електронограма сталі до (а) та після (б) деформації;
субструктура після ГДВ (в), $\times 20000$**

За використанням традиційних методів деформування важливе значення мають умови післядеформаційного відпуску, який забезпечує термічно стійку стабілізацію субструктури, що сформувалася внаслідок деформації. У роботі досліджувалися зміни структури та властивостей гідроекструдованих сталі після відпуску в інтервалі від 150 до 600 °С протягом 2 год. Як показали отримані результати, при нагріванні до 250 °С мікроструктура характеризується витягнутими комірками з малою густиною дислокацій, по границях яких розташовані дисперсні карбіди (рис. 4) – відбувається процес деформаційного старіння сталі.

**Рис. 4. Субструктура сталі після ГДВ
та відпуску при 300 °С протягом 2 год: $\times 25000$**

При підвищенні температури відпуску укрупнення комірки, укрупнюються, звільнення внутрішній об'єм деяких з них звільняється від

хаотично розташованих дислокацій за рахунок яких удосконалююся субграниці реалізуються процеси повернення, що зумовлено розвитком процесів повернення. Зниження твердості та міцності при відпуску вище 400 °С свідчить про те, що процеси повернення стають превалюючими. Таким чином зміни властивостей екструдованої сталі при наступному відпуску обумовлені перебігом двох конкуруючих процесів: деформаційного старіння та повернення. Враховуючи характер процесів при відпуску деформованої сталі при різних температурах, слід вважати, що відпуск при температурах від 300 до 350 °С приводить до вдосконалення коміркової субструктури і закріплення її дисперсними карбідними частками.

Остаточні операції – гартування і відпуск заготовки, що виготовлена методом ГДВ в циклі термомеханічної обробки були здійснені у відповідності з прийнятою на підприємстві технологією: гартування від $870 \pm 10^\circ\text{C}$ у оливі, наступний відпуск при $220 \pm 10^\circ\text{C}$ протягом 3 год з охолодженням також у оливі. Для більш повного збереження субструктури, створеної в процесі об'ємної деформації, нагрівання під загартування проводилося в соляній ванні, що істотно скорочувало час перебування сталі за високих температур. Після гартування та відпуску сталь має структуру дрібноголчастого мартенситу відпуску з твердістю 540 HV. В табл. 3 та 4 наведені механічні характеристики сталі після об'ємної деформації та наступної зміцнювальної термічної обробки при виробуванні на розтягування і кручиння.

Таблиця 3

Механічні властивості деформованої сталі після гартування та відпуску при випробуванні на розтяг

Марка сталі	Вид обробки	Властивості					
		σ_b , МПа	$\sigma_{0,2}$, МПа	$\sigma_{\text{ш}}$, МПа	δ_p , %	δ , %	ψ , %
45ХН2МФА	серійна термообробка	2050	1690	1593	3,0	9,5	43
	ГДВ + гарт+н.в	2185	1780	1670	4,6	15,5	62

**Механічні властивості деформованої сталі після гартування
та відпуску при випробуванні на кручення**

Марка сталі	Вид обробки	Властивості			
		τ_b , МПа	$\tau_{0,3}$, МПа	$\tau_{шц}$, МПа	γ , %
	серійна термообробка	1650	1250	1020	17
45ХН2МФА	ГДВ + гарт. + н.в	1680	1290	1100	18.8

Додаткове зміцнення при термічній обробці попередньо екструдованих сталей можна пояснити успадкуванням субструктури, яка була створена при пластичній деформації сталей та удосконалена і закріплена в процесі подальшого відпуску, і її термічна стійкість сприяла більш повному наслідуванню мартенситом.

Висновок. Гідродинамічне видавлювання, для реалізації якого необхідні менші витрати в порівнянні з гідропресуванням, є перспективним способом виготовлення виробів із міцних малопластичних сталей і може бути ефективно використана в схемі ПТМО як попередня доволі проста операція деформування заготовок та готових деталей.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДІВ В'ЯЗАННЯ ГАЧКОМ З ВИКОРИСТАННЯМ БІСЕРУ

Кажукало Яна,
студентка,
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. З плином часу в'язання гачком стало важливим аспектом рукоділля, при цьому постійне прагнення до пошуку нових джерел для розширення власної майстерності призвело до формування напрямку, який поєднує в собі в'язання з використанням бісеру [1]. Комбінування двох технік розкриває творче самовираження та надає можливість впроваджувати новаторські ідеї у сферу в'язання гачком [2].

Мета роботи. Дослідження полягає в систематичному вивченні та аналізі нових методів в'язання гачком з використанням бісеру. З метою з'ясування їхньої ефективності та можливостей застосування на основі технічної складності, включаючи вибір гачка, правила закріплення бісеру та визначення параметрів пряжі.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтувалось на аналізі публікацій у сфері рукоділля. Для оцінки якості та дизайну виробів використовувався візуально-аналітичний метод.

Також був застосований системний підхід для врахування впливу різних факторів на ефективність методів.

Результати та обговорення. Техніка в'язання із бісером характеризується високою складністю, необхідністю уважності та професійного рівня навичок, тому для досягнення високої ефективності важливо обрати метод, що відповідає специфіці конкретного виробу і забезпечує візуальну привабливість.

Відповідно до ефективності можна виділити наступні методи в'язання із бісером:

1. Приєднання бісеру на повітряну петлю у процесі вив'язування стовпчика: метод дозволяє інтегрувати бісер у виріб без попередньої підготовки пряжі, що скорочує витрати часу і дає можливість використовувати тендітну пряжу, яка може пошкоджуватись від нанизування великої кількості бісеру [3]. Необхідно використувати гачок маленького розміру від 0,5 мм до 1,25 мм, відповідно товщина пряжі рекомендується до 250 м на 50 г. Бісер підбирається за розміром гачка, щоб інструмент з ниткою без проблем проходив через отвір. Дотримання вказаних параметрів забезпечує високу швидкість в'язання.

2. Попереднє нанизування бісеру на нитку: цей метод передбачає довготривалий процес нанизування великої кількості бісеру на нитку з голкою, оскільки потрібно розрахувати орієнтовну кількість бісеру, який знадобиться [4]. До переваг цього методу відносять можливість використовувати пряжу з будь-якою товщиною, бісер різного розміру, а також зручність у виконанні складних візерунків. Вагомим недоліком є низька ефективність та тривалий час підготовки до в'язання.

3. Використання спеціально виготовленої нитки із попередньо нанизаними намистинами: метод передбачає використання готової нитки із бісером від виробників. Зазвичай це тонка прозора нитка, яка додається до основної, у потрібному місці за схемою вставляється бісер. Це спрощує процес підготовки і дозволяє виконувати в'язання швидше. Однак цей метод обмежує можливість використання власних ідей, оскільки є обмеження щодо варіантів бісеру від виробника: використання бісеру різних форм, кольорів і дотримання їх визначеного порядку стає неможливим.

4. Пришивання бісеру до готового виробу: метод вирізняється своєю точністю та можливістю створювати складні та деталізовані малюнки на виробах після процесу в'язання. Підходить для створення візерунків за схемами, які складно в'язати, вплітаючи бісер. Однак метод може вимагати більше часу та терпіння через необхідність точного пришивання кожної

намистини, а також потребу міцного закріплення до пряжі.

Вибір найбільш ефективного методу залежить від конкретного завдання та особистих вподобань рукодільниці, проте метод поступового вплітання бісеру у процесі в'язання гачком не вимагає підготовки, бісер закріплюється міцніше, аніж у методі пришивання до готового виробу.

Високою ефективністю характеризується метод використання готової нитки із бісером, проте знижує креативність і можливість створення унікального в'язаного полотна. Завдяки цьому метод із самостійним попереднім нанизуванням має найнижчу ефективність по затраті часу, але дозволяє втілювати власні ідеї у проєктах.

а

б

в

Рис. 1. Зразки використання методів у сучасних виробках: а - приєднання бісеру на повітряну петлю (Paco Rabanne) [5]; б - попереднє нанизування бісеру на нитку (Chanel) [6]; в - використання спеціально виготовленої нитки (Frente Unica) [7]

Висновок. Отже, у ході дослідження були проаналізовані та оцінені різні методи в'язання гачком з використанням бісеру. Визначено, що з урахуванням основних критеріїв ефективності, таких як час, креативність та якість, можна визначити, що метод приєднання бісеру на повітряну петлю у процесі вив'язування стовпчика виявився найбільш ефективним для багатьох проєктів завдяки своїй швидкості та можливості використовувати тонку пряжу. Кожен із розглянутих методів має свої переваги та обмеження, і вибір відповідного

залежить від конкретної задачі та особистих вподобань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бохонько О. П., Ярощук О. В., Вінтоняк Л. В. "Дослідження оздоблення в сучасному жіночому одязі. Новітні технології, матеріали та дизайн у легкій промисловості та сервісі: нак.-практ. конф. ХНУ 2011." С. 95-97.

2. Кажукало Я., Лозовенко С., Білоцька Л. "Техніка ірландського мережива як вид оздоблення виробів сталої моди." Збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції текстильної та фешн технології KyivTex&Fashion, 20 жовтня 2022 р. Київ: КНУТД, 2022 р.

3. How to Add a Bead with a Crochet Hook. URL: <https://knotions.com/tutorial-beading-crochet-hook-knitting/>

4. 3 Ways to Add Beads to Crochet. URL: <https://hearthookhome.com/3-ways-to-add-beads-to-crochet/>

5. Rabanne Fringe-Detailed Crochet Cotton Mini Skirt. URL: <https://www.modaoperandi.com/women/p/paco-rabanne/fringe-detailed-crochet-cotton-mini-skirt/576771?epik=dj0yJnU9ME1kSGprMkg0MHVwWVZqM2tkS21UamNia3JiTXcydjUmcD0wJm49U0JzdExuczhyChlkMzF0eU1CN2IyUSZ0PUFBQ UFBR1VpdzVJ>

6. Details at Chanel Couture S/S 201. URL: https://fashionsprose.tumblr.com/post/139429422538?is_related_post=1

7. Frente Unica Crochet Top. URL: <https://www.elo7.com.br/lista/frente-unica-croche>

АНАЛІЗ ЯКОСТІ КРУАСАНІВ УКРАЇНСЬКОГО ВИРОБНИКА

Ковальова Василина Петрівна,

к.т.н, старший викладач

Одеський національний технологічний університет

м. Одеса, Україна

Ковальов Михайло Олександрович,

к.т.н., директор виробництва

ТОВ «Компанія «Укрбакалія»

Вступ. В перекладі з французької круасан – півмісяць. Але крученик у формі півмісяця з'явився ще у XIII ст. не у Франції, а в Австрії. А культового статусу отримав через 200 років, під час виснажливої облоги Відня турками османами. У Франції історія круасанів бере свій початок в XVIII-XIX ст. Існує дві версії перших французьких круасанів. Перша версія, говорить про те що відомий виріб привезла до Парижу молода дружина Людовика XVI у 1770 р., яка була австрійкою. Згідно другої є ствердження, що круасани з'явилися у Франції вперше в 1839 році, коли в Парижі відкрилася кондитерська «Віденська випічка», яка спеціалізувалася на круасанах, а власником був австрієць Август Ценг.

Сьогодні круасани мають інакший вигляд і смак, адже в 20-ті роки XX ст. паризькі пекарі удосконалили рецепт і почали випікати крученик з листкового дріжджового тіста з додаванням вершкового масла. Таку технологію приготування використовують і зараз, а круасани стали символом Франції.

Через призму історії ми розібрались, яким має бути справжній круасан. Неймовірно пухнастий з золотавою скоринкою, який пахне романтикою, завдяки аромату вершкового масла і молока. Існує думка, ніби, аби скуштувати справді смачний круасан потрібно володіти секретним рецептом випічки або відвідати Париж чи Відень.

Ми ж вам пропонуємо альтернативу. В ці складні часи для нас усіх, ми не можемо дозволити собі подорожі, так як раніше, але ж маємо радувати свої смакові рецептори, щоб піднімати свій настрій. Так легше вірити в щасливе

майбутнє.

Ціль роботи. Проаналізувати технологію виробництва круасанів та оцінити якісь готових виробів відповідного хлібопекарського підприємства.

Матеріали і методи. Матеріалом для дослідницької роботи служили вироби, а саме круасани торгівельної марки «Рум'янець». В роботі використовувались аналітичні та органолептичні методи оцінки.

Результати та обговорення. Підприємством «Рум'янець» представлений широкий асортимент круасанів з різними наповнювачами. Якість круасанів можуть позмагатися з французькими. Що саме робить круасани ТМ «Рум'янець» унікальними в неймовірно схожими на своїх французьких друзів?

Технологія приготування і якість інгредієнтів!

Технологія приготування круасанів є доволі складним і трудомістким процесом, який частково механізований, але більшість процесів потребують людської руки. Технологія складається з наступних процесів:

- замішування тіста;
- порційне розділення готового тіста;
- найважливіший етап – ламінування тіста;
- охолодження;
- формування;
- вистоювання;
- випікання готових виробів.

Замішування тіста відбувається опарним або безопарним способом з дотриманням всіх вимог, регламентованих державним стандартом або технічними умовами затвердженими на підприємстві.

Порційне розділення готового тіста проводиться за допомогою тістороздільних машин або вручну на шматки вагою 5 або 7 кг.

Ламінування або шарування тіста – це процес надання тісту, приготовленого опарним або безопарним способом, шаруватої структури, шляхом накладання на розкочене тісто вершкового масла або маргарину, з подальшим багаторазовим його розкочуванням. Основною задачею жиркових

складових – є відділення шарів тіста один від одного, аби не допустити злипання при розкочуванні та нарізанні.

Чому ламінування є найголовнішим процесом?

Цей процес є вирішальним для якості готових виробів та найбільш відповідальним. Відбувається він в три етапи:

– охолоджене тісто до температури 16...18 °С розкочують у пласт товщиною 15-20 см протягом 15-20 хв. Змащують половину пласта розм'якшеним маслом або маргарином. Пласт складають удвічі і повторно розкочують. Змащують половину пласта маслом, дають вистоятися 20-30 хв та складають удвічі;

– отриманий пласт повертають на 90° і знову розгортають. Потім змащують половину пласта другою частиною масла або маргарину і складають удвічі;

– охолоджене тісто розкочують до товщини 5-6 см. Половину тіста ще раз змащують третиною підготовленого масла або маргарину і складають удвічі. Готове тісто розкочують і формують готові вироби. (за матеріалами підручника «Сучасні технології кондитерського виробництва», 2020).

Листкові дріжджові вироби можуть мати від 12 до 64 шарів. Технологія шарування на різних підприємствах може відрізнятися, адже кожен виробник смаколиків бажає готувати найкращі вироби. Використовує власні секрети, набуті багаторічним досвідом. Важливим моментом при ламінуванні тіста є дотримання всіх технологічних режимів, особливо температурних. По-перше, тісто та жировий компонент мають бути однакової температури. При високій температурі тіста, маргарин стає м'яким, що призводить до злипання шарів. При низькій температурі маргарину втрачається пластичність, що призводить до розриву шарів тіста при розкочуванні і, як наслідок, замість піднімання тіста відбувається вихід пари у місцях розривів, деформації готових виробів. По-друге, мікроклімат цеху повинен бути стабільним, температура в приміщенні не має перевищувати 16...18 °С. Секрет – у виробничому цеху ТМ «Рум'янець» температура завжди 16 °С!

Формування круасанів торговельної марки «Рум'янець» відбувається вручну. Саме завдяки такому рішенню вироби мають однаковий, тобто ідеальний вигляд.

Вистоювання готових виробів не потребує тривалого часу, але необхідне для утворення вуглекислого газу. Зазвичай вистоювання потребує температури 25...26 °С. Вистоювання може відбуватися при більш низьких температурах для уповільнення процесу бродіння.

Випікання круасанів відбувається в спеціальних ротаційних печах протягом 20-25 хв.

Для виготовлення високоякісного продукту, необхідно використовувати найкращі інгредієнти.

Круасан є виробом з листового дріжджового тіста, при виробництві якого необхідно дотримуватись усіх технологічних параметрів. Важливу роль відіграє якість основних інгредієнтів. Для виробництва листових виробів необхідно використовувати пшеничне борошно вищого сорту з вмістом сирової клейковини, не менше 26 %, високим показником еластичності тіста, близько 98 % та хлібопекарською силою в районі 250 од. Такі показники забезпечують хорошу газоутримувальну здатність, яка сприяє отриманню виробів гладкої форми, без підривів і тріщин. При низькій газоутримувальній здатності рекомендується збагатити низькобілкове борошно сухою пшеничною клейковиною або клейковинним концентратом.

Не менш важливою є газоутворювальна здатність, яка характеризується активністю амілолітичних ферментів та стану крохмалю пшениці. Для адекватного піднімання тіста під час бродіння, необхідне борошно з помірними показниками ферментативної активності (ЧП – 300-400 с) та вмістом пошкодженого крохмалю UCD – 19-22 од.

Недостатні або надмірні значення даних показників також можна коригувати за допомогою ферментів амілолітичної дії або за допомогою технологічних рішень на зернопереробних підприємствах.

При підборі борошна для випікання круасанів велику перевагу мають

технологи ТМ «Рум'янець». Адже вони можуть висунути вимоги до якості борошна для круасанів своєму власному борошномельному заводу. А такі можливості дають змогу працювати зі стабільним борошном і мінімізують використання поліпшувачів.

Ще одним, не менш важливим, інгредієнтом у виробництві круасанів є масло або маргарин. Головною вимогою до нього є вміст жиру – не менше 82 % та насичений вершковий аромат. Обов'язковим є контроль кислотного числа, адже невелике відхилення даного показника говорить про прогоркання продукту. Лабораторія підприємства пильно слідкує за якістю і складом інгредієнтів та проводить оцінку готових круасанів перед тим як вони відправляються до вашого столу.

Висновки. В процесі органолептичної оцінки встановлено, що круасани мають правильну форму, рівномірно засмажену верхню скоринку, без тріщин, підривів, яка щільно прилягає до м'якушки. Колір скоринки від світло-золотавого до світло-коричневого. М'якушка пропечена, еластична, не крихка, при легкому натисканні пальцем набуває первинної форми, а найголовніше – збережена прошаровість.

Смак та запах відповідають вимогам до листових дріжджових виробів. Без сторонніх запахів та присмаків гіркості. Збережений смаковий баланс відношення начинка-тісто. Особливу увагу слід звернути на масі круасанів 85 гр., в той час, як на ринку, представлені вироби інших торгових марок набагато меншою масою.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ xDSL

Копитко Василь Іванович

д.т.н., проф.

Мельник Іванна Ігорівна

Магістр

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
м. Одеса, Україна

Вступ. Інтернет став невід'ємною частиною нашого повсякденного життя, і доступ до високошвидкісного Інтернету став важливим чинником для розвитку сучасного суспільства. Технологія xDSL (Digital Subscriber Line) є однією з ключових технологій, яка дозволяє покращити доступ до Інтернету для мільйонів користувачів у всьому світі. У цій роботі ми дослідимо ефективність впровадження технології xDSL [1, 2].

Переваги впровадження технології xDSL.

Висока доступність: Технологія xDSL може бути впроваджена на існуючі телефонні лінії, що дозволяє забезпечити високошвидкісний доступ до Інтернету практично в будь-якому регіоні.

Ефективне використання інфраструктури: Використання існуючої мідної інфраструктури для передачі даних допомагає заощадити ресурси та зменшити вплив на довкілля, оскільки не потрібно будувати нові інфраструктурні мережі.

Велика швидкість передачі даних: Деякі варіації xDSL, такі як VDSL і G.fast, дозволяють досягти високої пропускнуєї спроможності і швидкості передачі даних. Симетричний та асиметричний доступ: xDSL може надавати як симетричний (однакова швидкість відвантаження та завантаження) так і асиметричний доступ (різні швидкості передачі та прийому), що робить його універсальним для різних потреб.

Метою роботи є розробка ефективної системи передачі (СП), здатної забезпечити високу швидкість передавання інформації по «недосконалих» середовищах, які, крім лінійних частотних спотворень передатних функцій

(ПФ) каналів зв'язку, характеризуються також наявністю низки інших факторів, що визначають якість передавання інформації. До найбільш поширених факторів, що заважають, належать: адитивний білий шум, зосереджені за спектром та імпульсні завади, невизначеність і стрибки фази несучої, коефіцієнт передачі, фазовий джитер, селективні частотні завмирання і нестабільність частотних характеристик [1].

Матеріали та методи. Розвиток широкосмугового доступу обумовлює темпи поширення надання широкосмугових послуг і стає головним трендом розвитку економіки країн. На сьогодні найпоширенішим у світі видом фіксованого ШД є доступ з використанням добре розвиненої мережі абонентських ліній (АЛ) телефонної мережі загального користування (ТМЗК) за технологіями передачі xDSL. xDSL це сімейство технологій передачі даних, які використовують мідний дротовий кабель для передачі сигналів.

Ці технології мають різні варіації, такі як ADSL (Asymmetric Digital Subscriber Line), VDSL (Very High Bitrate Digital Subscriber Line) і G.fast. Основною особливістю xDSL є те, що вони дозволяють передавати дані по тому ж кабелю, який використовується для телефонних розмов.

Системи передачі xDSL використовують різні системи ортогональних гармонічних сигналів (ОГС). Таким чином, впровадження СП ОГС є перспективним напрямком розвитку сучасних телекомунікацій, а підвищення ефективності телекомунікаційних технологій ШД є актуальним напрямком проведення наукових досліджень перспективних технологій передачі із застосуванням ОГС і розробки нових технічних рішень побудови СП ОГС.

Розвиток телекомунікацій у світі відбувається в напрямку освоєння нових середовищ і технологій передачі, підвищення ефективності систем передачі (СП) та якості наданих послуг зв'язку. У зв'язку з цим, на порядок денний постали питання підвищення ефективності передавання інформації по середовищах – «недосконалих» (imperfect) середовищах передачі.

Дослідження проводилося за наступних вихідних даних [3]:

– номери несучих частот – 33...511 (визначалися досяжні швидкості

передавання у низхідному напрямку);

- ймовірність помилки p приймалася рівною 10^{-7} (відповідає нормі припустимої ймовірності помилки на абонентській ділянці мереж доступу);

- адитивна завада з рівномірною спектральною густиною потужності (АЗРСГП) приймалася рівною в межах мінус 140...мінус 120 дБп/Гц;

- вплив перехідних завад враховувався при 100-відсотковому завантаженні багатопарного кабелю системами передачі, також враховувалося погіршення перехідного загасання на $\Delta A_l=10$ дБ для кабелів, що тривалий час знаходилися в експлуатації;

- розрахунки проводилися для кабелю типу ТП-10х2 пучкового скручення з діаметром жил 0,5 мм;

- варіанти побудови СП ОГС, які досліджувалися, надані у табл. 1 та рис. 1.

Сигнал $u(t)$ являється оптимальною обвідною за критерієм максимальної концентрації енергії сигналів в частотній області, це є обвідна з косинусквадратичними фронтами [4].

Таблиця 1

Варіанти побудови СП ОГС

Варіанти СП	Множення на обвідну $u_1(t)$ у передавачі	Множення на обвідну $u_2(t)$ у приймачі
1	1	1
2	$\sqrt{u(t-pT)}$	$\sqrt{u(t-pT)}$
3	1	$u(t-pT)$
4	$u(t-pT)$	1

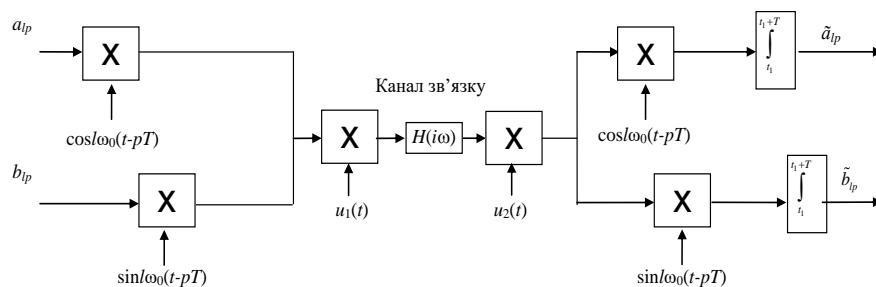

Рис. 1. Узагальнена структурна схема l – го каналу СП ОГС

У табл. 2 надані результати розрахунків швидкості передавання за

відсутності зовнішніх завад (це відповідає АЗРГСП на рівні -140 дБп/Гц та одній СП у багатопарному кабелі $n_{СП} = 1$), що дає змогу порівняти варіанти СП ОГС між собою за впливом інтерференційних завад на швидкість передавання. У таблиці 2 такі скорочення: СП-1 – це традиційна СП ОГС, в якій для боротьби з інтерференційними завадами застосовується захисний інтервал, а СП-2, СП-3 та СП-4 – СП ОГС загального виду, в яких замість захисного інтервалу застосовується обвідна $u(t)$ і відрізняються між собою місцем множення ОГС на $u(t)$ (див. табл. 1 та рис. 1).

Таблиця 2

**Швидкість передавання СП ОГС
(АЗРСГП = -140 дБп/Гц, ТП-10х2х0,5, $n_{СП} = 1$), Мбіт/с**

Довжина лінії, км	СП-1	СП-2	СП-3	СП-4
2	22,792	23,232	22,992	22,892
3	13,436	14,184	14,032	13,928
4	7,224	7,592	6,888	7,488

Проаналізуємо отримані результати.

Різні варіанти СП ОГС володіють різними характеристиками завадозахищеності від інтерференційних завад [4], тому зі збільшенням довжини лінії (зі збільшенням лінійних спотворень у каналі зв'язку) швидкість передавання зменшується нерівномірно для різних варіантів.

Висновок.

Технології ADSL представляють собою різні етапи у розвитку передачі даних через телефонні лінії. Вони дозволяють користувачам отримувати високошвидкісний інтернет та інші послуги, використовуючи існуючу інфраструктуру. Моделювання дозволяє зробити висновки, що за будь-яких умов СП-2 ефективніша за інші системи за критерієм швидкості передавання за рахунок інтерференційних завад, що підтверджує ефективність застосування ОГС узагальненого класу. Так як ця система відрізняється від інших наявністю перемножувача на $u(t) = \sqrt{u(t - pT)}$ на передачі і прийомі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашов В. А. Технологии широкополосного доступа xDSL. Инженерно-технический справочник / Под общей ред. В.А. Балашова. – М.: ЭкоТрендз. – 2009. – 262 с.
2. Балашов В. А. Технологии широкополосного доступа xDSL. Инженерно-технический справочник / Под общей ред. В.А. Балашова. – М.: ЭкоТрендз. – 2009. – 262 с.
3. ITU-T. Recommendation G.992.5: Asymmetric digital subscriber line transceivers 2 (ADSL2) – Extended bandwidth (ADSL2plus). – Appr. 2009, January. Geneva, 2009. – 110 p.
4. Балашов В. О. Системи передавання широкосмуговими сигналами. Навч. посібник / В. О. Балашов, П. П. Воробієнко, Л. М. Ляховецький, В. В. Педяш. – Одеса: Вид. центр ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2012. – 336 с

СПЕКТР ВИКОРИСТАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ РОЗЧИНІВ РОЗРІДЖЕНИХ ІНЕРТНИМИ ГАЗАМИ

Кулай Володимир Павлович

аспірант кафедри
галузевого машинобудування та механотроніки спеціальність 133

Галузеве машинобудування

Васильєв Олексій Сергійович

науковий керівник, кандидат технічних наук
доцент кафедри галузевого машинобудування та мехатроніки

Кафедра галузевого машинобудування та механотроніки

Навчально-наукового інституту

інформаційних технологій та робототехніки

Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка

Розрідження розчинів інертними газами, такими як повітря, азот або інші, має широкий спектр застосувань у будівництві та будівельних матеріалах. Ось огляд деяких будівельних застосувань, де ця технологія може бути використана:

- утеплення стін та дахів: Розріджений розчин може бути використаний для створення утеплюючих матеріалів, які захищають будівлі від тепловтрат та збільшують їх теплоізоляцію. Це допомагає зменшити витрати на опалення та охолодження.

- фасади будівель: Розчин, розріджений інертним газом, може бути використаний для облицювки фасадів будівель. Це полегшує процес облицювки та дозволяє зменшити вагу фасадних конструкцій.

- акустична ізоляція: Розріджений розчин може використовуватися для створення матеріалів з підвищеною акустичною ізоляцією. Це корисно для будівель, де важливо контролювати рівень шуму, таких як кінотеатри або музеї.

- блоки і плити: Розріджений розчин може бути використаний для виготовлення легких блоків та плит, які залишаються міцними та стійкими до навантажень, але мають меншу вагу.

- виробництво легких конструкцій: у виробництві легких конструкцій,

таких як перекриття та балки, розріджений розчин може допомогти знизити вагу конструкцій та полегшити їх монтаж.

- звукоізоляція стін і стель: розчин інертним газом може бути використаний для створення шарів звукоізоляції в стінах та стелях, зменшуючи перенесення звукових хвиль в будівлі.

- водонепроникність і гідроізоляція: розріджений розчин може бути використаний для створення матеріалів з підвищеною гідроізоляцією, що допомагає захистити будівлі від проникнення вологи.

- мости і тунелі: у деяких випадках розріджений бетон може бути використаний для будівництва легких мостів і тунелів.

Застосування розрідження розчинів інертними газами в будівництві може значно розширити можливості для створення міцних та легких конструкцій, знизити витрати на транспортування матеріалів та покращити теплоізоляцію та акустичну ізоляцію будівель.

Розрідження будівельних розчинів інертними газами є важливим процесом в будівельній індустрії, і використання спеціального обладнання для цього має кілька обґрунтувань:

- полегшення нанесення: розчини, що містять інертні гази, мають меншу густину та вагу, що робить їх легшими для нанесення на поверхню. Обладнання для розрідження допомагає забезпечити однорідну і ефективну розподілення газу у розчині, що полегшує нанесення розчину на поверхню.

- збільшення адгезії: розрідження розчину інертним газом може покращити адгезію (прив'язку) розчину до поверхні. Це може бути особливо важливим для покриття стін, стелі або інших поверхонь.

- полегшення обробки і розчинення: розріджені розчини мають кращу робочу консистенцію, що полегшує їх обробку і розчинення. Це робить будівельні роботи більш ефективними та продуктивними.

- покращення ізоляційних властивостей: розріджені розчини можуть мати покращені теплоізоляційні і звукоізоляційні властивості, що робить їх корисними для покриття стін та стель.

- мінімізація витрат матеріалів: розріджені розчини можуть забезпечити необхідні властивості з меншим обсягом матеріалів, що допомагає знизити витрати на будівництво та транспортування матеріалів.

- зменшення ваги конструкцій: використання розріджених розчинів може допомогти знизити вагу будівельних конструкцій, що особливо важливо при будівництві легких та навіть плаваючих структур.

- покращення якості: розрідження розчину дозволяє досягнути більш однорідного і контрольованого складу, що може покращити якість покриття і зробити його більш тривалим.

Усі ці фактори є підтвердженням для використання спеціального обладнання для розрідження будівельних розчинів інертними газами, оскільки воно допомагає досягти більшої ефективності, якості та ефективності в будівництві.

Новітні будівельні технології широко використовуються в розвинених країнах, де інновації та високий рівень технологічного розвитку відіграють важливу роль у будівельній галузі.

Зокрема, процес розрідження будівельних розчинів інертними газами може бути популярним у країнах з насиченою будівельною індустрією та високим рівнем реконструкції, таких як Сполучені Штати Америки, Канада, Китай, Японія, Європейські країни та інші.

Сполучені Штати Америки: США мають розвинуту будівельну галузь, яка активно використовує інновації, такі як 3D-друк будівель, енергоефективні технології та сучасні матеріали.

Ці країни вкладають значні зусилля в розвиток та впровадження новітніх технологій у будівництво для поліпшення якості будівель, збільшення енергоефективності та зменшення негативного впливу будівництва на навколишнє середовище.

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В ЕПОХУ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Лях Ігор Михайлович

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
інформатики та фізико-математичних дисциплін
факультету інформаційних технологій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Закарпатська область, Україна

Гладинець Олександр Іванович

студент II-го курсу магістратури
факультету інформаційних технологій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Вступ. В епоху використання штучного інтелекту (ШІ) захист інформації стає критично важливим аспектом сучасного суспільства. Зростання ролі і розповсюдження ШІ в різних галузях, включаючи бізнес, медицину, науку, транспорт та багато інших, призводить до неабиякого підвищення кількості та значущості обробки, передачі та зберігання інформації. Однак разом з цим збільшується і загроза витоку, порушення конфіденційності, а також можливість зловживання даними.

Ціль роботи. Дослідити використання штучного інтелекту для захисту персональних даних та розробити захист від кіберзлочинців.

Матеріали та методи. Аналіз публікацій, наукових конференцій та доповідей провідних фахівців світу у сфері штучного інтелекту. [1, 2]

Результати та обговорення. Було проаналізовано, як штучний інтелект може збирати дані про користувачів, їхній спосіб взаємодії з системою та відгуки для покращення інтерфейсу та якості обслуговування. Штучний інтелект використовує інформацію про користувачів для створення персоналізованих рекомендацій, змісту та послуг, що підходять до індивідуальних потреб.

Також нейромережа може аналізувати результати своєї роботи та

вдосконалювати свої моделі і стратегії на основі отриманих даних та зворотного зв'язку.

Системи можуть обробляти великі обсяги конфіденційних даних, таких як: медичні записи, фінансові дані, особисті звіти тощо. Захист цих даних від несанкціонованого доступу стає критичним завданням для підтримки приватності людей та захисту бізнес-інформації.

У системах штучного інтелекту надійність та цілісність даних є важливими, оскільки неправильний вплив на алгоритми може призвести до серйозних наслідків. Захист від небажаних модифікацій та впливу на дані має стратегічне значення.

Штучний інтелект зазвичай навчається на великій кількості даних, і ці дані можуть бути викрадені або спотворені. Якщо зловмисник отримає доступ до навчального набору даних, це може призвести до неправильного навчання системи і порушення її працездатності.

Використання вищевказаних технологій в різних сферах може викликати серйозні етичні та правові питання, зокрема, стосовно впливу на приватність та безпеку людей, а також на авторське право. Захист інформації стає важливим з точки зору дотримання законодавства та моральних норм.

В епоху ШІ атаки на системи обробки даних стають більш витонченими та складними. Захист від кіберзлочинців, які використовують нейромережу для своїх цілей, стає надзвичайно важливим завданням.

Загалом, важливість захисту інформації в епоху розвитку подібних технологій відіграє важливу роль. Забезпечення приватності та безпеки даних є необхідністю для забезпечення довіри до систем штучного інтелекту і подальшого розвитку цієї сфери. [3, 4]

Штучний інтелект використовує отриману інформацію під час навчання для покращення своєї продуктивності та досягнення більш високого рівня ефективності. Здатний аналізувати великі обсяги даних з різних джерел, включаючи текст, зображення, аудіо та відео. Ця інформація може використовуватися для визначення патернів, залежностей та трендів у даних.

Висновок. За допомогою отриманих даних штучний інтелект створює математичні моделі, які описують різноманітні явища або завдання. Ці моделі використовуються для прогнозування, класифікації, розпізнавання образів та інших завдань.

Все це показує, якою важливою є інформація для систем штучного інтелекту, оскільки вона є основою для навчання, прийняття рішень та покращення продуктивності системи. Розвиток штучного інтелекту швидкий та інноваційний, а тому необхідно шукати способи захисту інформації для уникнення потенційних ризиків через недобросовісне використання технології.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глибовець М. М., Олецький О. В. Штучний інтелект: Підручн. для студ. вищ. навч. закладів, що навчаються за спец. «Комп'ютерні науки» та «Прикладна математика». – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002. – 366 с.
2. Глибовець М. М., Олецький О. В. Системи штучного інтелекту. К.: КМ Академія, 2002. — 366 с.
3. Іванченко Г. Ф. Системи штучного інтелекту : навчальний посібник. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Держ. вищ. навч. заклад "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2011. 382 с.
4. Нікольський Ю. В., Пасічник В. В., Щербина Ю. М. Системи штучного інтелекту : навчальний посібник. М-во освіти і науки, молоді та спорту України. - Вид. 2-ге, виправл. та допов. - Л. : Магнолія 2006, 2013. 277 с.

СУЧАСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПАРОЛІВ

Марченко Ярослав Володимирович,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр», 2 курс
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна
Ільєнко Сергій Сергійович,
к.т.н., доцент
Кравчук Ірина Анатоліївна,
Асистент

Вступ. У наш час, ми всі звикли прокидатися та засинати зі смартфоном у руках. Кожен з нас кілька разів на день користується електронною поштою або соціальними мережами. Тобто всі ми зобов'язанні проходити автентифікацію. Ця перевірка вимагає від користувача введення логіну та паролю. На етапі створення паролю, люди зазвичай нехтують безпекою своєї інформації, створюючи пароль на кшталт 1234, qwerty тощо. Такі паролі треба уникати, тому що вони є тільки ілюзією вашої безпеки. Користувачів з такими паролями теж можна зрозуміти, наше життя в інтернеті вимагає від нас великої кількості різноманітних паролів для потрібного програмного забезпечення. Тож в цій статті, я надам інформацію, щодо забезпечення безпеки паролів: який пароль вважається надійним, де його зберігати, загрози та вразливі місця паролю.

Мета роботи. Розкрити проблему ненадійності паролів та надати варіанти, щодо її вирішення. Дослідити вразливі місця, та атаки, що можуть використовуватись для здобуття секретної інформації, дослідити можливі методи зберігання паролів.

Матеріали та методи. Для того щоб зрозуміти всю гостроту проблеми надійності паролю, розглянемо дослідження, які проводила компанія Hive Systems в 2022 році

Компанія Hive Systems у таблиці 1 надала інформацію, про те скільки потрібно часу, щоб розсекретити пароль атакою брутфорс.

Таблиця 1

Кількість символів	8	10	12
Використовуються тільки цифри	Миттєве розсекречення	Миттєве розсекречення	Розсекречення відбувається протягом 2 секунд
Використовуються тільки маленькі літери	Миттєве розсекречення	Розсекречення відбувається протягом 4 хвилин	Розсекречення відбувається протягом 2 днів
Використовуються маленькі та великі літери	Розсекречення відбувається протягом 2 хвилин	Розсекречення відбувається протягом 3 днів	Потребується 24 роки
Використовуються маленькі та великі літери, цифри	Розсекречення відбувається протягом 7 хвилин	Потребується 3 тижні	Потребується 200 років
Використовуються маленькі та великі літери, цифри, спеціальні символи	Розсекречення відбувається протягом 39 хвилин	Потребується 5 місяців	Потребується 3000 років

З вище наведеної таблиці стає зрозуміло, що пароль повинен містити в собі:

- Літери верхнього та нижнього регістру;
- Цифри та спеціальні символи;
- Унікальне слово або поєднання слів;

Уникайте паролі, що містять особисту інформація, яка може перебувати в публічному доступі, не використовуйте: і'мя, прізвище, дату народження, свою професію чи назву домашнього улюбленця. Особливо не надавайте своєї інформації підозрілим сайтам, або електронним листам, це може бути один з різновидів шахрайства, під назвою фішинг. При створенні паролю звертайте свою увагу на кількість символів, та їх різноманітність. Віддавайте перевагу паролю з 8 та більше символів. Відмовтесь від використання популярних паролів, таких як: 123456, qwerty, password. Намагайтеся створювати унікальні паролі для різних сайтів, служб, соціальних мереж. Не забувайте про періодичне оновлення паролів, хоча б раз на рік.

Всі ці вимоги потрібні, для того, щоб забезпечити безпеку користувача від брутфорс атаки. Саме цей тип атаки використовувався у дослідженнях HIVE Systems.

Цей тип атаки використовується для розсекречення певної інформації.

Брутфорс працює за методом підбору всіх можливих комбінацій секретного слова. Зазвичай зловмисник для реалізації атаки використовує словник, в якому знаходяться безліч слів, які теоретично можуть використовуватись в паролях користувачів. Звісно ця робота вимагає багато часу в залежності від довжини, та складності паролю, але в свою чергу видає хороші результати.

Існує кілька видів брутфорс атак:

- Проста атака – розрахована на популярні паролі, або на ті, які не відповідають нормам безпеки;
- Гібридна атака – атакує всі можливі комбінації зі словника, який був створений на облікових даних користувачів, працює у комбінації з простою атакою. Зловмисник використовує інформацію зі словника, додаючи прості комбінації цифр, літер, символів;
- Зворотня атака – Зловмисник підбирає до популярних паролей, поширені імена користувачів;
- Підстановка облікових даних – атака розрахована на однаковий пароль користувача у різних системах, сайтах;

Ще одною проблемою для паролів є Keylogger.

Це програмне забезпечення, або навіть апаратний пристрій, що зчитує кожне натискання клавіші клавіатури.

Інформація, яку можуть зчитувати кілогтери:

- Натискання клавіш клавіатури та миші;
- Реєстрація дати та часу натискання клавіш;

Кілогтери поділяють на:

- Програмні – програмне забезпечення, яке зчитує натискання клавіш клавіатури в системі, та реєструє отриману інформацію у log-файл, який потім може вивчати людина, що встановила програмне забезпечення;
- Апаратні – маленькі пристрої, можуть бути вбудованими або прикріпленими зловмисником, для отримання інформації з клавіатури;

За методом застосування кілогтери поділяють на:

- Несанкціоноване застосування – встановлення апаратного або

програмного продукту відбувається без відома власника комп'ютера;

- Санкціоноване застосування – встановлення продукту відбувається з відома власника комп'ютера;

Методи захисту від програмного та апаратного продукту:

- Використання перевірених антивірусних програм, з систематичним оновленням сигнатурних баз даних;
- Виконувати якісний огляд внутрішнього та системного стану комп'ютера;

Методи зберігання паролів:

- Текстовий файл з паролями можна помістити в архів з паролем, за допомогою вбудованих функцій WinRAR;
- Паролі можна зберігати в word та excel файлах, вони мають змогу зашифрувати документ з використанням паролю;
- Зберігати файл з паролями в криптоконтейнері, за допомогою спеціального програмного забезпечення;
- Зберігати файл з паролями на зовнішніх носіях;
- Використовувати менеджер паролів;

Для необхідності підвищення безпеки зберігання паролів, ці методи можна комбінувати між собою.

Результати та обговорення. За результатами наданої інформації створимо таблицю з основних критеріїв, які необхідно врахувати при створенні надійного паролю:

Таблиця 2

Надійність	кількість символів 8 або більше, пароль повинен бути унікальним і не повторюватись, використовуються маленькі та великі літери, цифри, спеціальні символи, уникати особистої інформації, періодично оновлювати пароль
Загрози	Якщо дотриматися вимог, щодо надійності паролю, то ми уникаємо проблем з атакою брутфорс
	Завчасно проводьте моніторинг вашої системи, за допомогою антивірусних програм, такий підхід допоможе запобігти появі кілоггерів на вашому комп'ютері
Зберігання паролів	використовуйте програмне забезпечення для шифрування, криптоконтейнери, зовнішні носії, менеджери паролів для зберігання вашої секретної інформації

В даній публікації, було розкрито необхідні аспекти, щоб кожен користувач міг створити свій надійний пароль, та забезпечити безпеку своєї конфіденційної інформації.

Висновок: У час розвитку інформаційних технологій, питання безпеки стає кожного року все гострішим. З'являються нові віруси, атаки, в свою чергу постачальники антивірусного програмного забезпечення систематично оновлюють сигнатурні бази даних, для того, щоб ефективно протистояти загрозам. Адже всі ми проходимо автентифікацію кожного дня. Ця публікація, містить необхідну інформацію, щоб допомогти кожному користувачеві, захистити свою конфіденційну інформацію, та не перетворити її на публічну.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ ДЛЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ АТОМНО-МОЛЕКУЛЯРНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧОВИН

Мовчан Ілля Іванович

студент Відокремленого структурного
підрозділу "Харківський комп'ютерно-технологічний
фаховий коледж НТУ "ХПІ" м. Харків, Україна

Гетьманюк Анастасія Вікторівна

студентка інституту
матеріалознавства та зварювання
ім. Є. О. Патона

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н., доцент

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н., доцент

Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Мета роботи: огляд існуючих типів графічного подання атомно-молекулярної структури речовини, основних завдань (вирішених та актуальних) такого подання та ситуації з вільним програмним забезпеченням для візуалізації хімічних структур.

Об'єкт дослідження: існуючі програмні продукти для візуалізації атомно-молекулярної структури речовин.

Предмет дослідження: основні характеристики та можливості програмних продуктів для візуалізації будови речовин.

Одні з найважливіших об'єктів, якими оперує хімія, атоми та молекули практично недоступні прямому експериментальному спостереженню. У той же час, взаємне розташування атомів у речовині несе найважливішу інформацію про його будову та можливі властивості [1, 2]. В даний час для аналізу будови речовини на атомно-молекулярному рівні активно застосовується спеціалізоване програмне забезпечення.

За допомогою програмного забезпечення для візуалізації хімічних

структур вирішуються наступні завдання: підготовка малюнків для публікацій; аналіз параметрів структури (вимір відстаней між атомами, кутів між зв'язками, перевірка наявності порожнин і т.д.); ідготовка вхідних даних для інших програм, що виконують аналіз або моделювання [3] (квантовохімічне, молекулярно-механічне, пошук баз даних і т.д.); аналіз результатів обчислень, виконаних іншими програмами.

Більшість програм для візуалізації надає також широкі можливості для редагування хімічних структур або створення їх з нуля. Основними елементами для відображення є атом і зв'язок.

2D та “2,5D” візуалізатори (редактори). Відображають виключно зв'язність атомів у хімічній структурі (як правило, органічній молекулі), не відображаючи розташування атомів у просторі один щодо одного, а також довжини зв'язків, кутів між зв'язками та відстаней між атомами (рис. 1). Атоми позначаються символами відповідних елементів чи вершинами геометричних фігур (вершина без символу означає атом вуглецю); атоми водню, зазвичай, опускаються (вони можуть бути побудовані уявою глядача, з валентностей атомів, біля яких перебувають). Зв'язки позначаються ребрами геометричних фігур (стиль малювання лінії позначає тип зв'язку - одинарний, подвійний, потрійний, координаційний тощо). Крім одиничних формул, можуть зображуватись схеми реакцій. Зображення плоске (2D) і, як правило, не потребує кольору та складних напівтонів – таким чином, малюнки такого типу можуть бути без адаптації використані для друкованих праць. У переважній більшості випадків структури зберігаються у спеціальних форматах, малюнок може бути експортований у вигляді растрового або векторного графічного файлу, а також (під Windows) за допомогою OLE. Підписи, стрілки та інші елементи схем можуть бути додані як у самому редакторі, так і при постобробці.

Історично подібний спосіб зображення молекул (дещо відрізняється за використовуваними позначеннями) з'явився в середині XIX століття. Для потреб сучасної органічної хімії були додані умовні позначення та стандартні

проекції, необхідні для вказівки конфігурації оптичних ізомерів (рис. 2) – таким чином, цей спосіб зображення молекул є чимось середнім між 2D та 3D.

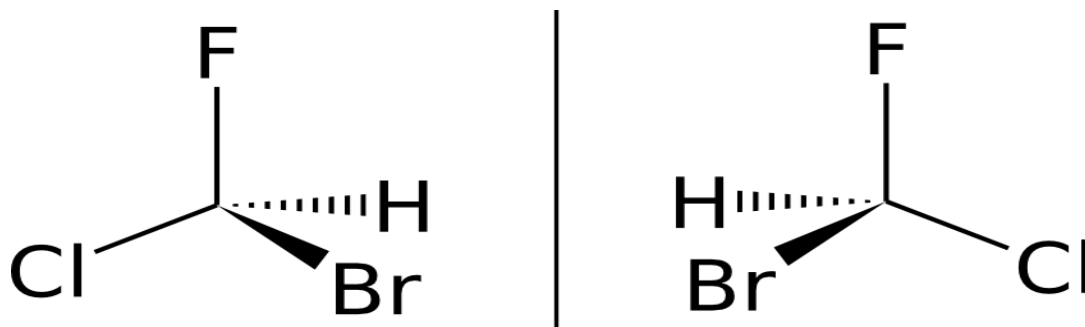

Рис. Зображення ізомерів.

Ізомери відрізняються тільки орієнтацією заступників. Зв'язок, позначений суцільним трикутником, позначає атом, що знаходиться перед площиною малюнка, штрихованим - за площиною малюнка. Додаткове використання — підготовка запитів для пошуку баз даних (за фрагментом структури), а також для передбачення ЯМР-спектрів. Вільне програмне забезпечення для 2D-візуалізації (GChemPaint, BKChem) існує, проте має дуже бідний функціонал і програє в порівнянні з пропрієтарними аналогами (ACD/ChemSketch, ISIS/Draw). Шаблони для LaTeX ще бідніші за можливостями і використовуються вкрай рідко.

JChemPaint (або тут скорочено JCP) — це редактор і засіб перегляду двовимірних хімічних структур, розроблених за допомогою CDK . Він реалізований у кількох формах: Java-додаток і два різновиди Java-аплету.

- Додаток є окремою програмою. Для роботи потрібна встановлена *віртуальна машина Java* . Якщо у вашій системі немає *JVM* , завантажте її з веб-сайту Sun Java .
- Програма JCP має всі функції аплету JCP Editor (*див. нижче*), а також введення та виведення файлів.

Найвидатніші можливості програми; більшість із них також доступні в аплетах.

1. Зображення та видалення одинарних, подвійних, потрійних і стерео зв'язків.
2. Шаблони кілець (3-8 атомів) з кріпленням в один клік.
3. Велика бібліотека шаблонів.
4. Забарвлення типів атомів та інші параметри візуалізації.

5. Редагування атомних зарядів, ізотопів і кількості водню. 6. Завантаження та збереження структур на мові хімічної розмітки (CML) і як MDL-файли MOL і SDF-файли (лише завантаження). 7. Автоматизований структурний макет, також відомий як генерація структурної діаграми. 8. Завантаження конструкцій з Інтернету за номером CAS або NSC. 9. Нормалізація структур, наразі обмежена визначенням ароматичності. 10. Збереження растрових зображень конструкцій. 11. Збереження структур як графіки (PNG, BMP, Scalable Vector Graphics (SVG)). 12. Постскриптульний друк.

3D візуалізатори. Зображують координати атомів у тривимірному просторі, а також, опціонально, зв'язність. Молекула може бути представлена як набір атомних ядер, навколо яких розташовані електрони (які можуть бути представлені у вигляді деякого розподілу електронної щільності, що підпорядковується рівнянням квантової хімії). Швидкість руху ядер вважається значно нижчою, ніж швидкість руху електронів, що дозволяє ці руху розглядати незалежно друг від друга (принцип Борна-Оппенгеймера). Таким чином, координати атомів є координатами їх центрів (ядер), причому залежно від цілей дослідження може розглядатися як деякі статичні координати, так і анімація руху ядер. Що стосується електронної щільності навколо ядер, то її повне уявлення як функції від просторових координат дуже складно для наочної побудови та малоінформативно, тому застосовуються (рис. 3), в залежності від завдань, спрощені моделі (слід зазначити, що поняття зв'язку при такому підході також є значною мірою модельним): Каркас; Стрижні; Кулі та стрижні; Сфери ван дер Ваальса.

Висновки.

Таким чином, програмне забезпечення для візуалізації хімічної будови речовини є важливим інструментом у роботі хіміка, що застосовується для низки пов'язаних між собою завдань: аналізу будови речовини, підготовки та інтерпретації результатів комп'ютерного моделювання хімічних речовин та процесів, а також підготовки матеріалів для публікацій. Вільне програмне забезпечення такого типу розвинене недостатньо (за винятком 3D-

візуалізаторів молекулярних структур). Крім того, в сучасній хімії існують завдання з аналізу будови хімічних речовин, які не вирішуються або погано вирішуються за допомогою існуючих програм (особливо вільних). Подальший розвиток візуалізаторів хімічної будови речовини вимагає спільної роботи фахівців у галузі хімії та програмування та є важливим завданням для розвитку сучасної хімічної науки.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Глобальні проблеми світу. Міжнародний банк реконструкції та розвитку// К.: ДНВП «Картографія», 2009. - 144 с.

2. Іванова Н. Д., Герасимчук А. І., Власенко Н. Є. Кінетика процесу електроекстрації Си (II) з розбавлених розчинів електролітів з використанням біполярного електрода. ЖПХ 2002 75(7) С. 1096-1098.

3. Тригубець Б. О., Власенко Н. Є., Коваленко І. В. Кінетика процесу електролізу водопровідної води./ II Міжнародна науково – практична конференція «Priority directions of science development» Львів, 25-26 листопада 2019. С. 123-125.

ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА СТІЙКІСТЬ РУХУ ГРУНТООБРОБНОЇ МЕХАНІЧНОЇ СИСТЕМИ З НАЧІПНИМ ЗНАРЯДДЯМ

Сайчук Олександр Васильович,

д.т.н, професор

Скофенко Сергій Миколайович,

к.т.н., доцент

Сліпченко Максим Володимирович,

к.т.н., доцент

Каліберда Любов Мстиславівна

доцент

Харківський державний професійно-педагогічний
фаховий коледж ім. Вернадського
м. Харків, Україна

Вступ. В агротехнологічних картах ведення аграрного бізнесу системно застосовуються начіпні широкозахватні культиватори різноманітних конструкцій, які агрегуються з тракторами кл. 30 та 50 кН, тобто у практиці ведення аграрного виробництва спостерігається стійка тенденція до використання для обробітку ґрунту широкозахватних начіпних машин у комплексі з потужними тракторами.

Будь-які новації в елементних схемах таких машинно-тракторних агрегатів викликають докорінні зміни конструкції як самого трактора (ходова частина, трансмісія), так і комплексу сільськогосподарських машин, з якими агрегується трактор.

Але при цьому структурні та конструктивні схеми приєднання елементів механічної системи не враховують характеру виконуваних робіт, тому тягові властивості енергетичного рушія при використанні начіпних ґрунтообробних машин використовуються нераціонально, і як наслідок, система отримує ознаки нестійкого руху, що призводить до порушення порогових технологічних параметрів. Збільшується нерівномірність глибини обробітку, особливо за умов присутності макронерівностей рельєфу поля.

Тому питання якості виконання технологічної операції ґрунтообробним МТА на базі сучасних потужних тракторів з начіпним зняряддям залишається досить актуальним.

Мета роботи. В процесі робочого руху вертикальні переміщення трактора спричиняють певні додаткові переміщення рами культиватора відносно опорного колеса у поздовжньо-вертикальній площині.

Оскільки ці переміщення в основному носять характер кутових, то кутові відхилення рами зняряддя відносно осі його опорного колеса позначаються на стабільності ходу лап культиватора за глибиною, тобто на якості обробітку.

Дослідженню факторів впливу на стан стійкого руху ґрунтообробної механічної системи і присвячена дана робота.

Матеріали та методи. Аналізуючи системи приєднання культиватора до трактора маємо:

- жорстка система з примусовим напрямком руху;
- система простого маятника з дією сили тяги трактора на його шарнір;
- система подвійного маятника.

Елементи механічної системи «ґрунтообробний машинно-тракторний агрегат» знаходяться у безперервній силовій взаємодії, результатом якої є взаємні переміщення елементів системи в тому числі і вимушені переміщення робочих органів безпосередньо ґрунтообробного елемента системи.

Дослідження механічної системи «ґрунтообробний МТА», тобто трактор, ґрунтообробна машина та начіпний пристрій поєднані в одну механічну систему. При дослідженнях роботи начіпних агрегатів приймались до уваги агротехнічні умови, щодо якості обробітку ґрунту, конструктивні особливості начіпних машин та динамічна взаємодія між елементами таких механічних систем.

З проведеного аналізу досліджень випливає:

- до головних показників якості суцільної культивації, які максимально впливають на врожайність сільськогосподарських культур, відносимо відхилення глибини культивації від заданої та її рівномірність;

- силова взаємодія між елементами ґрунтообробного МТА, яка викликає вимушені переміщення елементів системи в поздовжньо-вертикальній площині і, як наслідок, впливає на показники якості передпосівного обробітку ґрунту;

- в якості мікронерівностей приймаємо нерівності незначних поздовжніх розмірів до 0,3 м. За макронерівності приймаємо замкнуті пониження та підвищення рельєфу поля різної висоти та форми, що мають довжину відповідну базі трактора;

- в процесі робочого руху вертикальні переміщення трактора спричиняють певні додаткові переміщення рами культиватора відносно опорного колеса у поздовжньо-вертикальній площині. Оскільки ці переміщення в основному носять характер кутових, то кутові відхилення рами зняряддя відносно осі його опорного колеса позначаються на стабільності ходу лап культиватора за глибиною, тобто на якості обробітку;

- співвідношення кутових переміщень остова трактора та рами культиватора визначається структурою та конструктивними розмірами трактора, начіпної системи, культиватора і кількісно характеризується передаточною функцією начіпки.

При експлуатації культиватора для суцільного обробітку ґрунту виникає проблема стійкості його руху в поздовжньо-вертикальній площині.

Стійкість або стійка рівновага – це здатність самовідновлювати стан усталеного руху в процесі виконання технологічної операції після раптового порушення останнього деяким силовим фактором. Така властивість робочого органа культиватора пов'язана зі сталістю глибини обробітку та її рівномірністю.

Статична стійкість є найважливішою характеристикою культиватора, оскільки визначає усталений рівномірний режим його роботи і забезпечує дотримання агротехнічних правил. На рис.1. зображена структурна схема механічної системи «трактор-начіпка-культиватор» в поздовжньо-вертикальній площині в стані стійкого руху:

де R_T - радіус заднього колеса трактора;

R_k радіус опорного колеса культиватора;

l_{CD} – довжина нижньої тяги;

l_{AB} – довжина верхньої тяги;

l_{OC_1} – відстань від осі обертання до нижньої кінематичної пари начіпки трактора;

l_{OA_1} – відстань від осі обертання до верхньої кінематичної пари начіпки трактора.

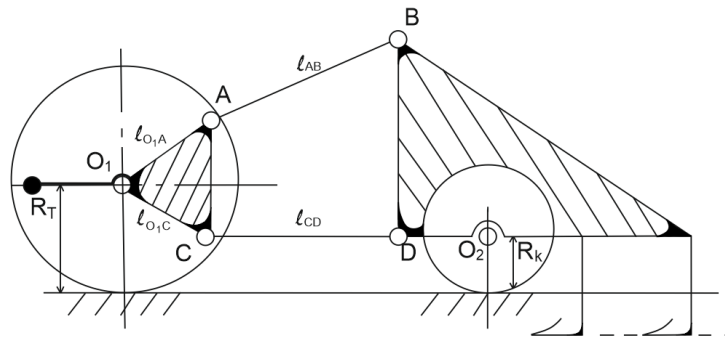

Рис. 1. Структурна схема механічної системи «трактор-начіпка- культиватор» в поздовжньо-вертикальній площині в стані стійкого руху

Теоретичне визначення питань якості обробітку ґрунту, тобто дослідження стану стійкої рівноваги в поздовжньо-вертикальній площині проводилось на кафедрі сільгоспмашин в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка, зараз Державний біотехнологічний університет. В дослідженнях застосовувався підхід до складання диференціальних рівнянь руху орного агрегату розробленого Василенком П. М.

Основи методу аналітичного дослідження стану стійкої рівноваги начіпної машини за умов збурюючого впливу зі сторони трактора, що виникає внаслідок його руху по нерівній поверхні поля, теж використаємо в своїх теоретичних дослідженнях.

При вивченні стану стійкої рівноваги начіпного культиватора зауважимо, що домінуючими факторами, котрі призводять до нерівномірності глибини

ходу лап культиватора будуть: зміна величини та напрямку складових сили опору ґрунту, що діють на робочі органи в поздовжньо-вертикальній площині, і передача рами культиватора через ланки механізму начіпки поздовжніх кутових переміщень трактора на нерівностях поверхні поля.

Оскільки поздовжні розміри начіпного культиватора співвідносні з базою трактора, а глибина культивації є відносно невеликою то при роботі в загінці на нерівній поверхні поля навіть незначні кутові відхилення рами культиватора відносно опорного колеса будуть викликати наднормативні відхилення робочих органів, призводячи до порушення агротехнічних правил стосовно відхилень глибини і рівномірності обробітку ґрунту. На рис.2. зображена структурна схема механічної системи «трактор-начіпка-культиватор» в поздовжньо-вертикальній площині в стані нестійкого руху, який виникає в наслідок передавання кутових переміщень остова трактора через начіпний пристрій на начіпне знаряддя.

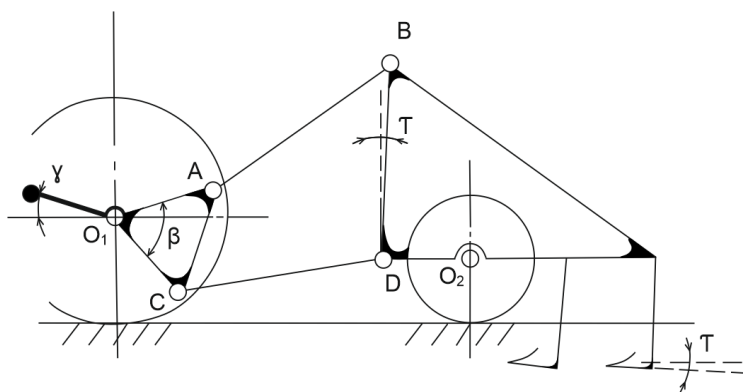

Рис. 2. Структурна схема механічної системи «трактор-начіпка-культиватор» в поздовжньо-вертикальній площині в стані нестійкого руху

Виходячи з вищенаведеного, теоретичні дослідження руху агрегату з метою покращення якості обробітку ґрунту (відхилення глибини культивації та рівномірність обробітку) необхідно проводити в поздовжньо-вертикальній площині, провівши на першому етапі дослідження кінематичного зв'язку між трактором та рамою культиватора як елементами однієї механічної системи з визначенням передаточної функції начіпного пристрою та виявленням факторів

впливу, спрямованих на її послаблення.

Висновок. Підвищення якості передпосівного обробітку ґрунту лежать в прямій залежності від стану стійкого руху МТА. На першому етапі дослідження необхідно спрямувати на визначення кінематичного зв'язку між елементами ґрунтообробної системи «трактор-начіпка-культиватор» та визначення передаточної функції цієї системи з метою її послаблення.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ - ОСНОВА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЕРФЕЙ

Сімутенков Іван Вікторович,

к. т. н, докторант

Драган Станіслав Володимирович,

к. т. н, професор НУК,

завідувач кафедри зварювального виробництва,

Національний університет кораблебудування

імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Вступ./Introduction. Суднобудування є природним інтегратором, що стимулює міжгалузеву кооперацію та визначає конкурентоспроможність, престиж та перспективи розвитку країни, має важливе економічне, політичне та соціальне значення. Україна - морська держава з великою кількістю внутрішніх водних транспортних шляхів - не може існувати без таких системних галузей промисловості як суднобудування та судноремонт. Однак суднобудування України вкотре переживає не найкращі часи. За роки незалежності, не дивлячись на локальні періоди зростання, в цілому вітчизняне суднобудування поступово занепадало. Передусім це пов'язано з втратою балансу між довгостроковими негативними та позитивними чинниками.

Серед довгострокових негативних чинників, які найбільше вплинули на теперішній стан суднобудівної галузі, можна відзначити наступні:

- низка глибоких соціально-економічних криз, що сталися за роки незалежності;
- поступове позбавлення суднобудування реальної державної підтримки;
- зникнення з ринку переважної більшості вітчизняних виробників суднового обладнання. Завезення зарубіжного обладнання, яке потім все одно уходить з побудованим судном, у поєднанні з нерентабельністю, обумовленою подвійним оподаткуванням придбаного обладнання, поступово призвело до практичного зникнення повнокомплектного суднобудування.

Головні позитивні чинники, що були поступово втрачені:

- наявність значних активів, що залишились у власності підприємств з радянських часів;
- наявність достатньої кількості кваліфікованих кадрів з вигідними вимогами щодо рівня оплати праці;
- відносно дешевший (за рахунок короткої логістики) сталевий прокат суднобудівних категорій вітчизняного виробництва, що виробляється на власній сировинній базі.

Втрата балансу призвела до розвитку системних кризових явищ, які не можливо подолати без системних заходів та нового наріжного рушія, яким може стати цифровізація верфей.

Мета роботи./Aim. - пошук шляху відродження українських верфей, а отже і вітчизняного суднобудування, через широке запозичення доступних ефективних інноваційних інформаційних технологій та всебічну цифровізацію.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для визначення характерних за думкою обізнаних у питанні українських авторів негативних чинників було проведено пошук за запитами «суднобудування» та «судноремонт» серед наукової періодики України що в одній з найбільших електронних баз, що належать Національній бібліотеці України [1]. За пошуковими запитами знайдено більш ніж 80 статей вітчизняних авторів, з яких було відібрано роботи, що виявились релевантними (таблиця).

Результати та обговорення./Results and discussion.

Значна частина авторів [2-4] дотримується думки, що основною запорукою (необхідною умовою) успіху провідних суднобудівних країн є передусім протекціонізм держави, який наразі відсутній в Україні, та брак або висока вартість користування коштами.

Негативні чинники, які заважають розвитку вітчизняного суднобудування та судноремонту

Сфера	Негативні чинники	Частота згадування ¹⁾ з 14 джерел
Держава (відсутність протекціонізму)	Відсутність: - державного замовлення та субсидій на будівництво суден; - державної програми суднобудування та кораблебудування; - податкових та кредитних пільг ²⁾ ; - фінансової підтримки в модернізації основних фондів; - фінансування науково-дослідних робіт в галузі; - субсидування субпідрядних та обслуговуючих галузей; - квот для національного торговельного флоту;	13
Підприємство (відсутність конкурентоспроможності)	Низький рівень механізації та автоматизації технологічних процесів, застаріле (зношене) обладнання, технологічна відсталість;	8
	Брак робочих та інженерних кадрів;	7
	Застаріли нормативи (планово-облікових одиниць, трудомісткості);	1
	Відсутнє міжгалузеве та внутрігалузеве кооперування;	3
	Низький рівень конкурентоспроможності, (тривалі терміни будівництва суден, зростання трудомісткості та витрат);	7
	Недосконалий менеджмент (брак спеціалістів з досвідом) - відсутність стратегії, брак оборотних коштів; - нераціональне використання ресурсів при зменшенні завантаження; - недостатнє використання систем управління підприємством	5
Кошти (брак)	Висока вартість українських кредитів та їх короткі терміни відшкодування (враховуючи, що суднобудування вкрай капіталомістка галузь промисловості)	11
Наука (стагнація)	Брак сучасних галузевих досліджень та наукових кадрів	4
	Відсутність проєктів суден нових типів, екологічно чистих	3

1) Частота згадування визначена як відношення кількості досліджень, де наводяться відповідні чинники, до загальної кількості результатів розглянутих досліджень.

2) Звільнення від сплати податку на землю, скасування імпортного мита, скасування податку на додану вартість та на імпорт судового устаткування, тощо.

Значно меншого, але високого, значення надають впливу недостатнього

технологічного оснащення і браку виробничих кадрів, що і обумовлює відсутність другої необхідної умови для розвитку вітчизняного суднобудування та судноремонту – конкурентоспроможності.

Інші фактори, такі як застарілі нормативи, відсутнє кооперування, недосконалий менеджмент та брак сучасних вітчизняних наукових досліджень, автори вказували час від часу.

Протекціонізм держави, а також законодавчі ініціативи, спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема розвиток системи оподаткування та ринку фінансово-кредитних послуг, на нашу думку, є передусім запорукою збереження, а не розвитку суднобудування. Як приклад, довготривала державна підтримка суднобудівної галузі у США та Європі не забезпечила необхідного для конкурування на світовому ринку рівня конкурентоспроможності їх верфей [3], але дозволила зберегти суднобудування як необхідного інтегратора економіки країни, що прагне бути незалежною та захищеною. Таким чином, державна підтримка є позитивним чинником, особливо для кораблебудування, та може замінити собою ринок, але після її припинення є висока вірогідність знову потрапити до кризи суднобудування.

У разі відсутності протекціонізму держави пріоритетного значення для суднобудівного підприємства (верфі) набувають заходи щодо зниження собівартості будівництва судна. Відомо, що у собівартості будівництва судна, яка впливає на конкурентоспроможність верфі, суттєва частка (близько 40 %) припадає на витрати з виробництва та адміністрування [4]. Незважаючи на те, що вказані витрати поділені майже порівну, рівень та ефективність віддачі від них у конкурентоспроможність підприємства різні.

Основні фонди та обладнання потребують набагато більших витрат як у періоди монтажу і активного використання, так і при відсутності завантаження.

В протилежність цьому, придбання та впровадження сучасних автоматизованих систем управління (PDM/PLM - цифровізація системи управління), в які вже інтегровані алгоритми “кращих практик”, що обходиться підприємству більш дешево, суттєво підвищує ефективність ведення

(прибутковість) бізнесу і майже не потребує витрат, коли ці системи не використовуються. За даними [5] впровадження PDM/PLM на всіх рівнях підприємства дозволяє принаймні у двічі зменшити витрати на адміністрування і, крім того, сприяє скороченню тривалості та собівартості будівництва судна. Звідси очевидним є висновок, що в умовах браку коштів перевагу слід надавати вкладенням у систему автоматизації управління, а вже потім у модернізацію виробничого обладнання. Зі зростанням рівня системи управління більш зваженими будуть і рішення щодо модернізації обладнання.

Другим аспектом на користь цифровизації суднобудівної верфі є підвищення конкурентоспроможності суден, які на ній будують. Якщо вказані судна не надто конкурентоспроможні як в будівництві, так і в експлуатації, то завантаження верфі знижується. Тому у всьому світі прагнуть до кластеризації - об'єднанню дослідницьких центрів, проектних організацій, підприємств виробництва і морської інфраструктури у межах однієї компанії та на єдиній цифровій платформі, що сприяє підвищенню ефективності всієї структури. Таким чином створюються умови переходу до наскрізного цифрового інжинірингу для покриття ланцюжка створення вартості протягом усього життєвого циклу судна, включаючи і повсякчасне (довічне) сервісне обслуговування та ремонт (цифровизація життєвого циклу).

Висновки./Conclusions.

1. Подолання системних кризових явищ у суднобудуванні України, обумовлених втратою балансу між довгостроковими негативними та позитивними чинниками, які найбільше впливають на стан галузі, не можливо без її цифрової трансформації, очолити яку спроможні українські верфі.

2. Кластеризація та всебічна цифровизація суднобудівної галузі дозволить, навіть за відсутності протекціонізму держави, підвищити рівень конкурентоспроможності верфі за рахунок зниження собівартості виготовлення судна та скорочення періодів незавантаженості верфі.

ЛІТЕРАТУРА./ LITERATURE.

1. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>;
2. Аналіз стану суднобудування України у 2020 році від асоціації “Укрсудпром”. URL: <https://maritimebusinessnews.com.ua/2021/08/19/213989/>;
3. Карась П. М. Проблеми та напрями оновлення діяльності підприємств суднобудування України / П. М. Карась, Н. В. Приходько // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2016. – № 1. – С. 125 – 134;
4. Шамрай Ф. А. Вопросы обеспечения конкурентоспособности судостроения / Ф. А. Шамрай – [Електроний ресурс] URL: <http://od/niss.gov.ua/articles/302>;
5. Ступницький В. В. Ефективність впровадження CALS-технологій на машинобудівних підприємствах. URL: http://vlp.com.ua/files/15_32.pdf.

СТРАТЕГІЯ КЕРУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ РОЗОСЕРЕДЖЕНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ

Тугай Юрій Іванович,

д.т.н., зав. відділом

Кузнецов Володимир Григорович,

д.т.н., гол. наук. спів.

Інститут електродинаміки НАНУ

Гай Олександр Валентинович,

к.т.н., зав.кафедрою

Ворушило Антон Олексійович,

магістр, аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасні електроенергетичні системи (ЕЕС) є високотехнологічними системами і мають багаторівневу ієрархічну структурою. В них, внаслідок об'єктивних тенденцій розвитку, постійно підсилюється взаємозв'язок і взаємозумовленість процесів. В зв'язку з появою й широким впровадженням джерел розосередженої генерації (ДРГ) енергії умови функціонування ЕЕС, в які вони інтегровані, все в більшому ступені відрізняються від проектних, оскільки відновлювальні джерела енергії (ВДЕ), що переважають за кількістю інші ДРГ, мають різну фізичну природу та принцип дії, різні можливості по перетворенню та накопиченню енергії [1]. Тому для ефективного керування локальними ДРГ інтегрованими в ЕЕС необхідна стратегія, що спирається на економічні та технічні критерії.

Мета роботи. Розробка теоретичних засад керування на локальному рівні інтегрованими ДРГ з метою підвищення загальної ефективності ЕЕС порівняно з традиційними мережевими системам за рахунок зменшення витрат при передачі та розподілі електроенергії.

Матеріали та методи. Широкомасштабна інтеграція ДРГ в ЕЕС обумовлює цілий ряд нових викликів і завдань для ЕЕС, зокрема:

- забезпечення надійної роботи ДРГ у складі ЕЕС;

- наявність нестабільного/стохастичного характеру виробництва електроенергії на базі ВДЕ і необхідність зміни підходів до режимно технологічного планування та управління попитом з урахуванням маневрових резервів та систем зберігання енергії;
- удосконалення систем керування розвитком і змінами в енергосистемі в умовах нарощування нестабільної генерації на ринку електроенергії, впровадження гнучких систем управління попитом, включаючи програмне та апаратне забезпечення;
- зростання взаємозалежності й взаємовпливу передавальних і розподільчих мереж з появою зворотних і швидкозмінних перетікань енергії та потужності з відповідною зміною ролі споживача;
- посилення координації операторів передавальних і розподільчих мереж, у тому числі зміна принципів їх взаємодії під час розв'язання оперативних і ринкових завдань, а також завдань перспективного розвитку ЕЕС;
- оптимізація ринкових механізмів із урахуванням поступового переходу традиційних об'єктів генерування на ринок надання послуг із забезпечення системної надійності.

Першочергового розв'язання потребують проблеми добових і сезонних коливань виробництва електроенергії об'єктами РГ на базі ВДЕ, а також стохастичний (нестабільний) характер виробництва електроенергії ними. Зі збільшенням частки ВДЕ зростає навантаження на традиційні генерувальні потужності для балансування ЕЕС, а також потреба в обертовому резерві. При зміні виробітку об'єктами генерування на основі ВДЕ може виникнути необхідність непланового запуску інших генерувальних установок традиційного типу або резервних (маневрених) потужностей. Для цього можуть знадобитися також нові види резервних джерел електроенергії, а також зміна вимог до динамічних характеристик і структури різних типів генерувальних установок у складі енергосистем.

Зростання кількості та потужності об'єктів генерування різного типу, а

також підвищення оперативності реагування на зміни системних параметрів вимагають відповідного перегляду засад систем режимного управління. На системному рівні необхідно вдосконалювати підходи до диспетчерсько технологічного управління в мережах, моніторингу й обміну інформацією з ДРГ, планування режимів і розвитку ЕЕС із урахуванням двостороннього характеру перетікань електричної енергії та потужності [2].

Загальна тенденція подальшого розвитку ВДЕ потребує відповідної перебудови мережевої інфраструктури в умовах розвитку ринку електроенергії на основі сучасних інтелектуальних систем – Smart Grid для автоматизації управління потоками енергії, режимного регулювання перетоками і споживанням електроенергії з планомірним використанням наявних та перспективних маневрених потужностей.

Результати та обговорення. Важливим і новим системним фактором, який підсилюється в міру розвитку ДРГ, є широке залучення споживачів до процесу управління режимами ЕЕС. Процес інтеграції ВДЕ та інших ДРГ в ЕЕС передбачає:

- впровадження технологій Smart Grid, Smart Metering, систем управління попитом, пристроїв зберігання енергії та інших механізмів, що підвищують гнучкість енергосистеми;
- відмови від жорсткого диспетчерського регулювання на користь координації роботи всіх рівнів ієрархії ЕЕС;
- інтеграції Smart-технологій в процеси контролю, обліку та діагностики активів, що забезпечить перспективні можливості самовідновлення енергосистеми;
- побудови високопродуктивної інформаційно-обчислювальної інфраструктури, як ядра енергетичної системи;
- формування передумов для широкого впровадження нових пристроїв, що підвищують маневреність і керованість обладнання для гнучких зв'язків, вставок постійного струму, накопичувачів енергії тощо;
- розвитку розосереджених інтелектуальних систем управління та

аналітичних інструментів для підтримки вироблення та реалізації рішень в режимі реального часу;

- вдосконалення системного метеорологічного прогнозування генерації ВДЕ;

- розвитку наступного покоління систем оперативного керування (SCADA/EMS/NMS), що дозволяють використовувати інноваційні алгоритми і методи управління енергосистемою, в тому числі її новими активними елементами;

- формування інтегрованої нормативної бази, стандартизації, технічного забезпечення розвитку «інтелектуальної» електроенергетичної системи.

Вирішення зазначених проблем можливе шляхом впровадження мультиагентних систем автоматичного керування (МАСАК) генерацією, споживанням та накопиченням електричної енергії. Стратегія МАСАК передбачає відсутність центрального вузла прийняття рішення, а саморегулювання системи досягається шляхом застосування мультиагентної системи (МАС) управління [3]. Така система складається з двох і більше інтелектуальних агентів (ІА), під якими розуміють елементи програмно технічного комплексу, що існує у певному середовищі керування та може автономно реагувати на зміни у цьому середовищі. В цілому ІА має гнучку автономність, тобто властивості реактивності, проактивності та соціальної взаємодії (рис. 1).

В такій системі кожний вузол є ІА МАС, який здійснює діяльність з досягнення мети, притаманній його типу, а саме:

- у споживачів прагнуть забезпечити неперервне електроспоживання відповідно до графіка навантаження і найбільш ефективно;

- у виробників електричної енергії прагнуть до максимальних обсягів виробництва за найвищою ціною.

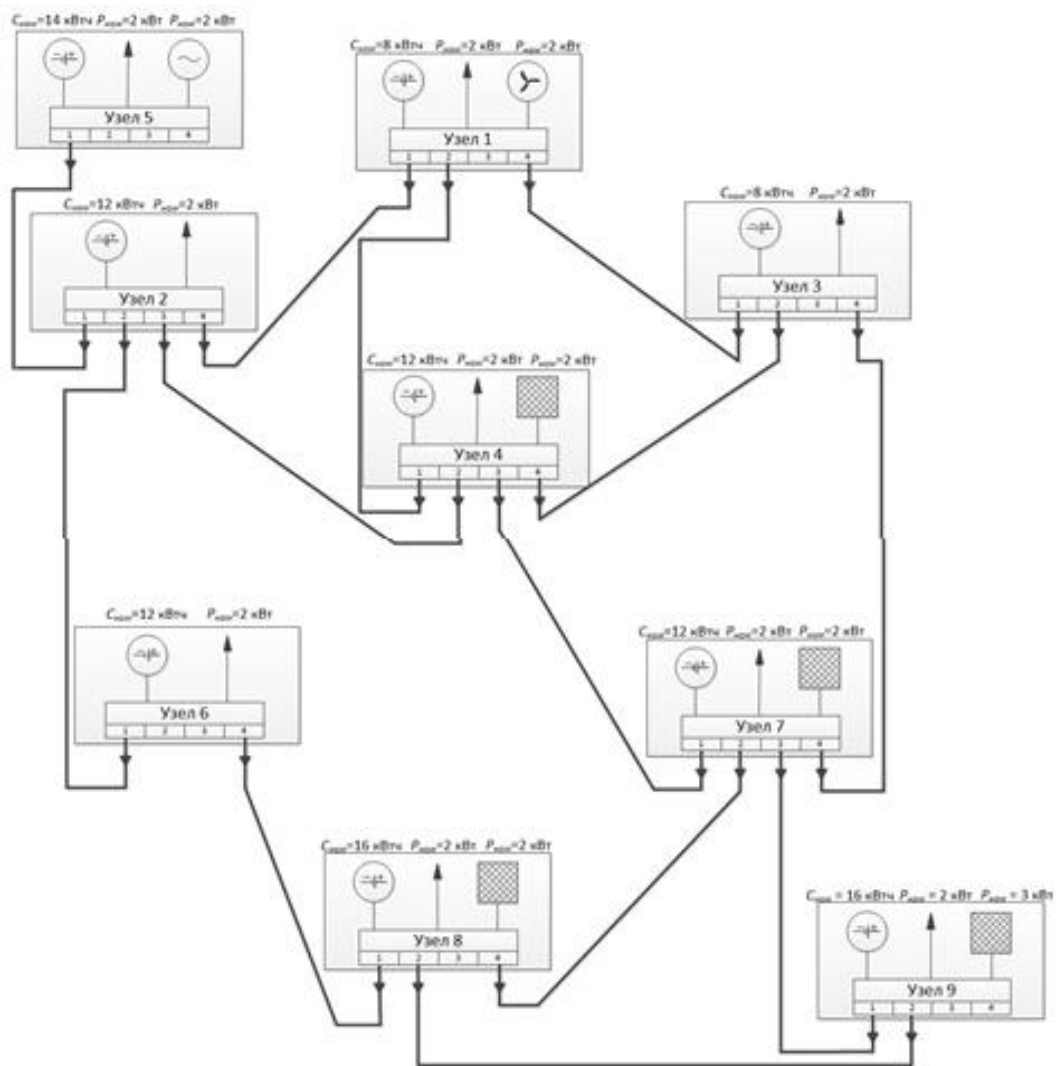

Рис. 1. Схема інтелектуальної системи електропостачання

Наявність електричних зав'язків між вузлами мережі та накопичувачів у вузлах дозволяє забезпечити необхідну надійність електропостачання споживачів. Розосереджене накопичення електричної енергії дозволяє рознести у часі процеси виробництва, купівлі-продажу та фактичного споживання електричної енергії. У такий спосіб досягається необхідна гнучкість мережі та можливість впровадження цінонезалежного споживання енергії у її вузлах. Кожний ІА є самодостатнім вузлом мережі - агентом, який здатний обмінюватися інформацією (спілкуватися) з іншими ІА мережі. Оскільки передача електричної енергії між окремими здійснюється за принципом «точка точка» без використання традиційної розподільної мережі, здійснення розрахунків між окремими ІА здійснюється в межах локального ринку

електричної енергії. Побудована за викладеними принципами мережа дозволяє суттєво спростити релейний захист і визначення місць пошкоджень, оскільки у кожний момент часу для живлення кожного ІА задіяна одна лінія електропередачі, а не деревоподібна структура, притаманна традиційним розподільним мережам.

У наведеній схемі вузли містять споживачів, генерацію на основі ВДЕ, накопичувачі та зв'язок із понижувальним трансформатором системи електропостачання верхнього рівня. За таких умов генерація на основі ВДЕ є рівноправним учасником локального ринку електричної енергії і вартість електричної енергії у кожний момент часу визначається поточним попитом і пропозицією.

Розглянемо випадок, коли вузлу 1 потрібно придбати для свого споживання певну кількість електричної енергії. Для цього від оголошує аукціон серед суміжних вузлів 2, 3 і 4 на купівлю електричної енергії. Вузол 4 є виробником електричної енергії, а вузли 2 і 3, які не є виробниками, мають певні запаси енергії у своїх накопичувачах. Обсяги енергії, яку можна передати між вузлами, обмежені пропускною здатністю ліній.

Вузол 1 починає аукціон, під час якого кожний агент знижує ціну до досягнення мінімальної на даний момент ціни електричної енергії для цього вузла. Мінімальна ціна визначається з урахуванням прогнозованих графіків споживання у вузлу, генерації за рахунок власних джерел, вартості електричної енергії за статистичними даними, накопиченими у вузлу та ступенем заряду акумулятора. Вузол, який починає торги, визначає час проведення аукціону, протягом якого агент що вибув з аукціону (наприклад, вузол 2) може оголосити вторинний аукціон для своїх сусідів (вузли 5 і 6), які не були задіяні у первинному аукціоні вузла 1.

Усі агенти в наведеній схемі є інтелектуальними. Вони отримують прогноз погоди на найближчі 24 години, і у разі наявності генерації з використанням ВДЕ будують прогнози генерації електричної енергії, запам'ятовують модель споживання власника вузла і формують прогноз

споживання на найближчу добу, а також зберігають інформацію про проведені аукціони та корегують прогноз цін на ринку. Кожний агент розв'язує задачу оптимізації свого режиму купівлі і продажу електричної енергії на добу наперед. Критерієм оптимальності режиму роботи може виступати підтримання заряду накопичувача на необхідному для споживача рівні та отримання максимальної вигоди від торгівлі електричною енергією.

Висновки. Сучасні Microgrid системи забезпечують інтеграцію ДРГ в навіть порівняно невеликої потужності в СЕС на локальному рівні та підвищують енергоефективність за рахунок зменшення втрат при передачі та розподілі електроенергії (порівняно з традиційними мережевими системами), підвищують якість та надійність електропостачання. Використання стратегії мультиагентних систем керування при цьому дозволить ефективно розпоряджатись електричною енергією, а також знижувати ціни поставки та використання електричної енергії.

ЛІТЕАТУРА

1. Козирський В. В., Тугай Ю. І., Бодунов В. М., Гай О. В. Інтеграція поновлюваних джерел енергії в розподільні електричні мережі сільських регіонів. “Технічна електродинаміка”, №5, 2011. С. 63-67.

2. Тугай Ю. І., Кузнецов В. Г., Тугай І. Ю. Вплив зміни параметрів якості електричної енергії на вибір стратегії керування джерелами розподіленої генерації. Праці VII Міжнародної конференції «Modern research in world science» “Sci-conf.com.ua”. Львів, Україна, 2022. С. 480-486.

3. Sterling L., Taveter K. The Art of Agent-Oriented Modeling. Cambridge. MIT Press. 2010 – 367 p.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДОВГОТРИВАЛОГО ХВИЛЬОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ЗВОРОТНІЙ ФІЛЬТР З ГЕОТЕКСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Фрідріхсон Володимир Леопольдович

к. т. н., старший науковий співробітник,

Кривоног Олександр Іванович

к. т. н., старший науковий співробітник,

Кривоног Валентина Василівна

к. т. н., старший науковий співробітник,

Романенко Павло Юрійович

гол. інж.-гідротехник

Інститут гідромеханіки НАН України,

м. Київ, Україна

Вступ. В статті приведено результати експериментальних досліджень на малорозмірній моделі зміни фізичних, механічних та фільтраційних властивостей геотекстильних нетканих матеріалів, які застосовуються як зворотні фільтри захисних гнучких кріплень берегів річок та водойм, при дії на них довготривалого хвильового навантаження.

Встановлено, що фільтраційні властивості досліджених геотекстильних матеріалів після дії на них циклічних навантажень практично не змінюються. В залежності від марки матеріалу і тривалості експерименту, міцність на розрив зменшується від 20.0 до 54.0 %, а міцність на продавлювання зменшується на 18.0...30.0 %.

Ключові слова: геотекстильні матеріали, гнучкі кріплення берегів, хвильове навантаження.

Основні цілі дослідження.

Експериментальне вивчення на малорозмірній моделі зміни фізичних, механічних та фільтраційних властивостей геотекстильних матеріалів зворотного фільтру захисних гнучких кріплень берегів річок та водойм при дії на них розрахункових навантажень від довготривалої дії хвиль.

Матеріали та методи. Для проведення досліджень було розроблено і виготовлено установку вертикальних коливань, яка моделює дію вітрових або судових хвиль висотою до 1.5 м (рис. 1) [1].

Установка може генерувати тривалі циклічні коливання з частотою від 0.05 до 5.0 Гц і амплітудою від 1.0 до 4.5 мм, при цьому навантаження на модель можна змінювати від 0 до 45.0 кН/м².

При проведенні експериментальних досліджень моделювали роботу зворотних фільтрів з геотекстильних матеріалів в конструкціях гнучких кріплень берегів водойм та рівнинних річок при висоті хвилі до 1 м. Схему однієї з можливих конструкцій кріплення приведено на рис. 2, а діючі на кріплення навантаження при обрушенні вітрової хвилі – на рис. 3.

Для розрахункової схеми (рис. 3) допустиме зусилля на розрив геотекстилю $[T]$, з урахуванням коефіцієнта запасу стійкості кріплення $K_3 = 1.2$, визначається згідно формули:

$$[T] = 1.2 \cdot T - tg \varphi \cdot (P - P_n),$$

де T – зусилля на розтяг; $tg \varphi$ – кут внутрішнього тертя по контакту геотекстиля та ґрунта; P – сила, яка діє перпендикулярно поверхні укосу; P_n – сила хвильового протитиску.

Рис. 1. Установка вертикальних коливань

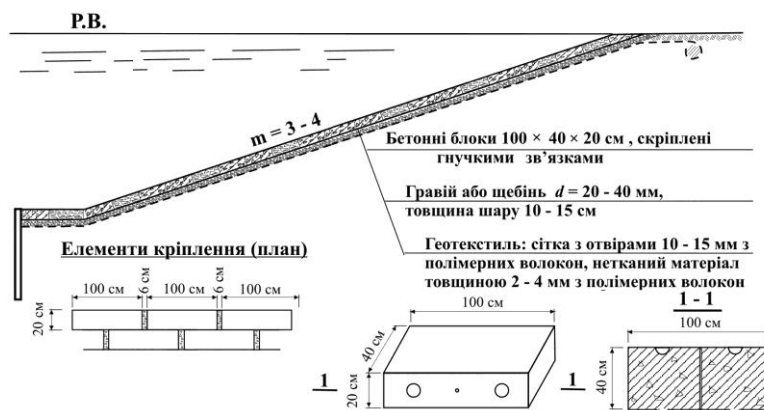

Рис. 2. Кріплення з бетонних блоків з шаром щебеню

При цьому критерієм при виборі геотекстильного матеріалу є його

технічна характеристика міцності на розрив, яка повинна бути вдвічі більше, ніж $[T]$ [2].

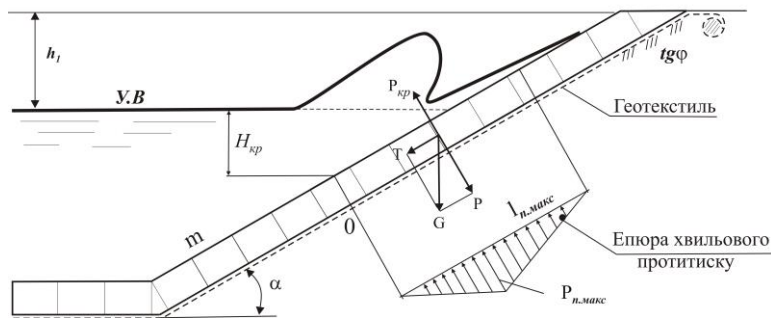

Рис. 3. Навантаження на кріплення при обрушенні вітрової хвилі

Перед виконанням лабораторних досліджень було проведено моделювання роботи кріплення за допомогою програмного комплексу «Plaxis» на ПК. Розміри та конструктивні особливості розрахункових схем були взяті для обґрунтування прийнятих параметрів лабораторної моделі. При дослідженнях вивчалось деформування розрахункової сітки моделі, її пружно-деформований стан і епюри зусиль, а також величин переміщень моделі.

Товщина ґрунту основи лабораторної моделі була обґрунтована розрахунками за допомогою програмного комплексу PLAXIS 2D для статичної задачі при дії максимального навантаження на кріплення від хвилі висотою 1.0 м. На рис. 4 наведено результати досліджень пружно-деформованого стану моделі конструкцій «ґрунт-геотекстиль» при цьому навантаженні.

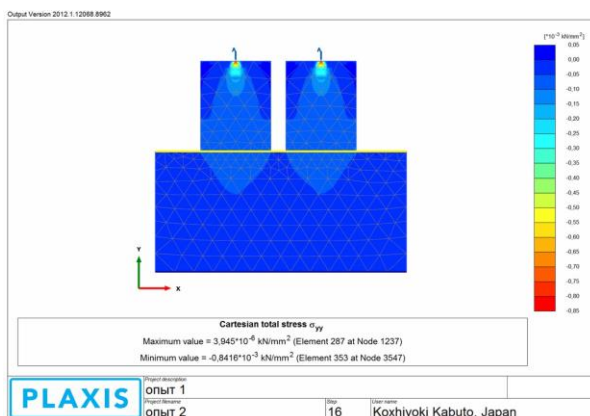

Рис. 4. Пружно-деформований стан моделі при навантаженні від хвилі висотою 1.0 м

Влаштування лабораторної моделі розпочинали з укладання ґрунту

основи під воду без ущільнення, після чого на ґрунт укладався зразок досліджуваного геотекстильного матеріалу, який затискали по контуру між верхньою і нижньою частинами приладу. У дослідях з щебенем над зразком матеріалу влаштовували шар щебеню з розміром фракцій 10...20 мм і товщиною 20...30 мм. Статичне навантаження від бетонних блоків кріплення моделювали за допомогою двох штампів з розмірами основи 10.0×7.0 см і висотою 20.0 см. Динамічне навантаження на зразок при коливаннях передавалось через ці штампи. Відстань між штампами становила 2.0 см.

Динамічне навантаження на модель $F_{хв}$, яке дорівнювало 0.034 МПа, визначили згідно СНиП 2.06.04-82* при укосі $m = 3$ та висоті хвилі 1.0 м. Тривалість кожного експерименту становила 648...1751 тис. коливань з частотою 2 Гц, що відповідає роботі кріплень на водосховищах на протязі від 30 до 75 років. Збільшена в порівнянні з натурною частота коливань, на наш погляд, погіршує умови роботи кріплення. Зразки матеріалів, які досліджували, впродовж всього дослідження знаходилися, як і ґрунт основи, у водонасиченому стані.

Визначення фізико-механічних і фільтраційних характеристик зразків геотекстильних матеріалів після дії довготривалих циклічних навантажень проводили згідно стандартних методик [3, 4] та розробленою раніше нами методикою дослідження міцності геотекстилю при продавлюванні фракціями захисного шару [5].

Результати роботи. В процесі експериментальних досліджень були досліджені три марки геотекстильних нетканих матеріалів з поліефірного волокна і одна - з поліпропіленового, які поширені в практиці дорожнього та гідротехнічного будівництва в Україні.

За результатами досліджень встановлено, що фільтраційні властивості зразків геотекстильних матеріалів після дії на них довготривалих циклічних навантажень, кількість яких відповідає терміну роботи кріплення в натурних умовах біля 30 років, практично не змінились. Пошкоджень цілісності матеріалу не виявлено, але міцність на розрив зразків з поліефірних волокон

при одновісному навантаженні зменшилась до 20.0 % в залежності від марки матеріалу та умов проведення досліду, а міцність на продавлювання зменшилась від 18.0 до 30.0 відсотків. Міцність на розрив зразка з поліпропіленового матеріалу зменшилась на 39.0 %. Зразок з поліефірного волокна після дії циклічних навантажень, кількість яких відповідає терміну роботи кріплення в натурних умовах біля 75 років, зазнав значних пошкоджень щебенем, внаслідок чого його міцність на розрив зменшилась на 54.0 % .

Слід відмітити, що під час дослідів виносу частинок піску через всі досліджені фільтри не встановлено.

Переміщення штампів під час дослідів становило від 0.01 до 0.53 мм в залежності від кількості імпульсів, типу матеріалу та конструкції кріплення.

Результати моделювання підтверджують можливість використання розроблених раніше авторами методик розрахунку гнучких кріплень укосів з використанням геотекстиля [2] та розрахунку міцності геотекстиля при продавлюванні його щебенем захисного шару [5].

Висновки Експериментальні дослідження зразків гнучкого кріплення зворотних фільтрів з геотекстильних матеріалів, які були проведені на малорозмірній моделі показали, що міцність на розрив геотекстильного матеріалу зменшується від 20.0 до 54.0 % в залежності від марки матеріалу, конструкції зворотного фільтру і тривалості дії навантажень, а міцність на продавлювання зменшується на 18.0...30.0 %.

Отримані результати показують, що при підборі вихідних характеристик геотекстильних матеріалів, в разі застосування їх в якості зворотних фільтрів захисних кріплень укосів водойм, необхідно враховувати зменшення їх міцності на протязі терміну експлуатації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білеуш А. І., Кривоног О. І., Кривоног В. В., Романенко П. Ю., Фрідріхсон В. Л. Прилад для дослідження хвильового навантаження на захисні кріплення / Патент України № 136898. Бюл. № 17. 10.09.2019 р.

2. Бугай Н. Г., Фридрихсон В. Л., Кривоног А. И., Кривоног В. В. Гибкие крепления откосов земляных плотин гидротехнических сооружений с использованием геотекстиля // Прикладна гідромеханіка. 2006. Т. 8 (80). № 1. С.-3-21.

3. ГОСТ 29104.8–91. Ткани технические. Метод определения прочности и растяжимости при продавливании шариком. М. – Изд-во стандартов, 1992. 9 с.

4. ГОСТ 15902.3-79 Полотна нетканые. Методы определения прочности. (Полотна неткані. Методи визначення міцності).

5. Бугай Н. Г., Кривоног А. И., Кривоног В. В., Фридрихсон В. Л. Прочность геотекстиля при продавливании галькой и щебнем // Прикладна гідромеханіка, 2009. Т. 11 (83). № 4. С. 9–16.

СУЧАСНІ РІШЕННЯ ЩОДО АНАЛІЗУ ЗЛОВМИСНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ханін Данило Андрійович

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр», 2 курс
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Галата Лілія Павлівна

Доктор філософії

Мазур Яна Сергіївна

асистент

Вступ. / Introductions. У сучасному світі, де інформаційні технології відіграють найважливішу роль у повсякденному житті та бізнесі, проблема шкідливого програмного забезпечення (ШПЗ) стоїть особливо гостро. Шкідливе програмне забезпечення - це програми, створені з метою нанесення шкоди комп'ютерним системам, мережам або користувачам, і може набувати різних форм, включно з вірусами, хробаками, троянськими програмами та іншими. Ефективний аналіз і виявлення ШПЗ є ключовим елементом у забезпеченні інформаційної безпеки.

Мета роботи. / Aim. Розглянути сучасні методи та інструменти аналізу шкідливого програмного забезпечення, а також оцінити їхню ефективність і застосовність у різних умовах. У межах дослідження буде проведено аналіз основних методів аналізу ШПЗ - статичного, динамічного та гібридного, а також розглянуто найпопулярніші та найефективніші інструменти, які використовуються в цій галузі.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Методи аналізу шкідливого ПЗ.

Аналіз шкідливого програмного забезпечення (ШПЗ) - це процес дослідження коду та поведінки підозрілих програм з метою визначення їхніх характеристик, функціональності та потенційної загрози. Існує три основні методи аналізу ШПЗ: статичний, динамічний і гібридний.

1. Статичний аналіз

Опис методу:

Статичний аналіз включає в себе дослідження виконуваного коду програми без її фактичного виконання. Це дає змогу аналітикам отримати уявлення про структуру, функціональність і можливі операції ШПЗ.

Переваги:

+ Не потребує виконання коду, що виключає ризик активації шкідливого ПЗ.

+ Може бути автоматизований з використанням спеціалізованих інструментів.

Недоліки:

– Не дає змоги повністю оцінити поведінку програми в реальному середовищі виконання.

– Може бути ускладнений через обфускацію коду або використання інших методів захисту.

2. Динамічний аналіз

Опис методу:

Динамічний аналіз передбачає спостереження за поведінкою програми в процесі її виконання в контрольованому середовищі (найчастіше у віртуальній машині). Це дає змогу аналітикам спостерігати за реальними діями ВПО й аналізувати її взаємодію із системою та мережею.

Переваги:

+ Дозволяє спостерігати за реальною поведінкою програми та її взаємодією з системою.

+ Може виявити приховані функції та поведінку, яку не видно під час статичного аналізу.

Недоліки:

– Вимагає виконання коду, що може становити ризик для системи, яка аналізує.

– Може бути більш трудомістким і часозатратним.

3. Гібридний аналіз

Опис методу:

Гібридний аналіз поєднує в собі елементи статичного і динамічного аналізу, даючи змогу аналітикам використовувати переваги обох методів для глибшого і всебічного аналізу ШПЗ.

Переваги:

- + Комбінує переваги статичного та динамічного аналізу.
- + Може забезпечити глибше розуміння характеристик і поведінки ВПО.

Недоліки:

- Може бути більш складним і трудомістким у реалізації.
- Вимагає наявності спеціалізованих інструментів і знань.

Отже, кожен із методів аналізу ШПЗ має свої переваги та недоліки, і вибір методу залежить від конкретних цілей аналізу та доступних ресурсів. Ефективний аналіз часто вимагає комбінації різних методів та інструментів для отримання найбільш повної і точної інформації про шкідливе програмне забезпечення.

Сучасні інструменти аналізу ШПЗ

Аналіз шкідливого програмного забезпечення вимагає використання ефективних і надійних інструментів, здатних забезпечити глибокий аналіз і виявлення характеристик і поведінки ШПЗ. Нижче наведено огляд сучасних інструментів аналізу ШПЗ, включно з як відкритими, так і комерційними рішеннями.

Відкриті інструменти

1. Ghidra

- **Опис:** Ghidra - це програмний інструмент для зворотного проектування, розроблений Агентством національної безпеки США.
- **Застосування:** Використовується для статичного аналізу виконуваного коду.

2. Radare2

- Опис: Radare2 - це вільний і відкритий фреймворк для зворотного проектування та аналізу двійкових файлів.

- Застосування: Підходить для статичного аналізу та скриптингу.

3. Cuckoo Sandbox

- Опис: Cuckoo Sandbox - це автоматизована система для проведення динамічного аналізу файлів.

- Застосування: Використовується для аналізу поведінки ШПЗ в ізольованому середовищі.

Комерційні інструменти

1. IDA Pro

- Опис: IDA Pro - це один із найпопулярніших інструментів для зворотного проектування.

- Застосування: Використовується для статичного аналізу та підтримує безліч архітектур і платформ.

2. Maltego

- Опис: Maltego - це інструмент для аналізу мережевих зв'язків і візуалізації даних.

- Застосування: Допомагає в аналізі мережевих зв'язків і зборі інформації про цілі.

3. FireEye

- Опис: FireEye пропонує рішення для захисту від ШПЗ та аналізу загроз.

- Застосування: Використовується для виявлення, запобігання та аналізу ВПО.

Застосування інструментів

- Статичний аналіз: Ghidra і IDA Pro часто використовуються для статичного аналізу, даючи змогу аналітикам вивчати структуру і код ШПЗ без його виконання.

- Динамічний аналіз: Cuckoo Sandbox і FireEye надають можливості для динамічного аналізу, даючи змогу спостерігати за поведінкою ШПЗ в

контрольованому середовищі.

- Мережевий аналіз: Maltego використовується для аналізу мережевих зв'язків і візуалізації даних, що може допомогти у виявленні мережевої активності ШПЗ.

Отже, вибір інструменту для аналізу ШПЗ залежить від безлічі чинників, включно з цілями аналізу, доступними ресурсами і специфікою аналізованої ШПЗ. Відкриті інструменти, як-от Ghidra і Radare2, надають потужні можливості для аналізу, але можуть вимагати додаткових знань і навичок для ефективного використання. Комерційні рішення, як-от IDA Pro і FireEye, пропонують великий функціонал і підтримку, але вимагають фінансових вкладень.

Результати та обговорення./Results and discussion. У сучасному світі, де шкідливе програмне забезпечення стає все більш складним, аналіз ШПЗ є критично важливим завданням для забезпечення інформаційної безпеки. У даній статті були розглянуті основні методи аналізу шкідливого програмного забезпечення: статичний, динамічний і гібридний. Кожен із цих методів має свої переваги та недоліки, і ефективний аналіз часто вимагає їх комбінованого використання.

Статичний аналіз надає можливість аналізувати код без його виконання, мінімізуючи ризики, але він може бути неефективним проти ШПЗ, що використовує обфускацію або саомодифікацію. Динамічний аналіз дає змогу спостерігати за поведінкою ШПЗ в реальному середовищі виконання, забезпечуючи глибші інсайти, але тягне за собою ризики активації шкідливого ПЗ. Гібридний аналіз поєднує в собі переваги обох підходів, забезпечуючи більш комплексний аналіз.

Було також представлено огляд сучасних інструментів для аналізу ШПЗ, включно з відкритими та комерційними рішеннями. Інструменти, такі як Ghidra, Radare2, Cuckoo Sandbox, IDA Pro, Maltego і FireEye, пропонують різні функціональні можливості для аналізу ШПЗ, від статичного аналізу коду до динамічного аналізу поведінки та мережевої активності.

Висновки./Conclusions. Ефективний аналіз шкідливого програмного забезпечення вимагає глибоких знань, навичок і правильного вибору методів та інструментів аналізу. Постійне оновлення знань і навичок, а також використання комбінованих методів та інструментів аналізу, є ключем до успішного виявлення та аналізу шкідливого програмного забезпечення, що, своєю чергою, сприяє підвищенню рівня інформаційної безпеки та захисту від загроз шкідливого програмного забезпечення.

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ДАНИХ В БАГАТОКОРИСТУВАЦЬКІЙ ГРІ

Цюп'яшук Андрій Сергійович

Студент

Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. В час популярності комп'ютерних ігор, а особливо багатокористувацьких, дуже гостро стоїть проблема захисту даних кожного користувача. Ці дані варіюються від авторизаційних даних, за допомогою яких зловмисник може довідатись пароль користувача, до даних про платіжні системи, за допомогою яких користувач проводив транзакції всередині гри. Тож далі розберемо як забезпечити надійність передачі даних в багатокористувацькій грі та оглянемо і проаналізуємо готові рішення щодо забезпечення надійності передачі даних під час гри.

Мета роботи. / Aim. Освітити проблему ненадійності передачі даних в багатокористувацьких іграх. Дослідити існуючі рішення захисту, визначити їх переваги та недоліки, навести порівняльну таблицю

Матеріали та методи./Materials and methods. Для порівняння готових рішень захисту даних користувачів в багатокористувацьких іграх було оглянуто 4 найпопулярніших рішень на ринку.

1. Easy Anti-Cheat

Easy Anti-Cheat (ЕАС) — це загальноприменене неінвазивне програмне забезпечення, яке робить усе можливе для запобігання атакам на будь-яку гру, з якою воно пов'язане.

ЕАС — це сервіс Epic Games, який часто асоціюється з його іграми. Програмне забезпечення зазвичай встановлюється з будь-якою грою, з якою воно пов'язане. Крім того, ці ігри запускаються лише після того, як програмне забезпечення активне. ЕАС захищає Fortnite, у який можна грати безкоштовно на більшості пристроїв.

Хоча й дане програмне забезпечення показало себе непогано на ринку, все ще існують сумніви щодо його роботи. Розробники зіштовхуються з проблемами імплементації цього програмного забезпечення та його розширенням, що запобігає створенню покращеного рішення.

2. BattlEye

BattlEye використовує більш інвазивний підхід до проблеми шахрайства. Античит-система на основі ядра регулярно перевіряє ПК гравця на наявність читів.

BattlEye проводить регулярне сканування, навіть коли ви граєте в улюблені ігри. Складні процедури спрямовані на виявлення будь-яких тіньових спроб доступу до файлів гри. Якщо обліковий запис спіймано на шахрайстві, гру можна запрограмувати так, щоб він повністю вимкнувся. Ця система особливо ефективна в платних іграх.

Дане програмне забезпечення часто отримує нові оновлення, що сприяє зменшенню злочинців, але все ще рішення не ідеальне, як показує практика ігор. В якому воно використовується.

3. Valve Anti-Cheat (VAC)

Якщо ви коли-небудь намагалися встановити Steam на свій комп'ютер, ви, мабуть, знаєте, що він починався як платформа для Valve, щоб підтримувати свої ігри в актуальному стані. Відтоді його стало набагато більше, і в ньому розміщено сотні ігор від різних розробників. VAC був рішенням Valve для підтримки чесної гри в іграх. Система відома тим, що забезпечує безпеку CS: GO.

VAC постійно оновлюється, а заборони, видані системою, є постійними. Облікові записи, які отримали бан VAC, ніколи не можуть бути відновлені. Крім того, професіонали, які володіють такими обліковими записами, не можуть брати участь у санкціонованих Valve подіях.

Заборони, видані VAC, поширюються на всі облікові записи, пов'язані з вибраним номером телефону. Таким чином, забанені користувачі мають обмежену взаємодію з додатком Steam і зазвичай можуть грати лише в ігри для

одного гравця.

Незважаючи на це, чітерство все ще існує в конкурентній CS:GO. Протокол VAC є суворим, але не безпомилковим. Оскільки скандали з шахрайством рідко трапляються, вони зазвичай потрапляють у заголовки, коли їх виявляють у Counter-Strike високого рівня.

4. Riot Vanguard

У більшості тактичних шутерів найголовніше – чесність змагань. Riot усвідомили це та створили Vanguard спеціально для запобігання шахрайству у Valorant (шутер розроблений компанією RIOT).

Vanguard — це дуже ефективний античіт на рівні ядра, який виявляє експлойти ігрових файлів у міру їх виникнення. Він працює на найглибшому рівні вашого комп'ютера і зазвичай не пропускає жодних тіньових виконуваних файлів.

Це античіт-програмне забезпечення є живою службою, яка забороняє виявлення чітерів навіть під час гри. Інші гравці отримують сповіщення, коли це станеться.

Успіх Vanguard до цього часу поставив під сумнів те, наскільки ефективним має бути програмне забезпечення для захисту від шахрайства. Деякі користувачі віддадуть перевагу чомусь іншому, ніж доступ на рівні ядра, який має Vanguard.

Valorant не запускається без Vanguard, і програма часто працює бездіяльно у фоновому режимі. Однак Riot вважає це необхідним. Це тому, що тактичні стрільці особливо схильні до значних проблем з шахрайством.

Vanguard повністю безпечний і не змінює файли на вашому комп'ютері. Його єдина мета — зберегти конкурентоспроможність у Valorant.

Мінусом даного програмного забезпечення є його ресурсозатратність та приватність. Звичайний розробник не може використати даний продукт у себе в грі.

Результати та обговорення./Results and discussion. За результатами огляду готових рішень для захисту даних в багатокористувацькій грі створимо

їх порівняльну таблицю у якій кожен критерій буде оцінювати від 0 до 5:

Таблиця 2

Критерії оцінювання	Easy Anti-Cheat	BattlEye	VAC	Vanguard
Мультиплатформеність	5	5	2	2
Ресурсозатратність	4	3	5	2
Приватність	5	3	1	1
Вплив на зменшення читерів	2	2	4	5

Дані програмні забезпечення є одними з найкращих на ринку, але все ще ми можемо побачити що вони не ідеальні.

Висновки./Conclusions. З розвитком інформаційних технологій і популярності комп'ютерних ігор, питання захисту даних користувачів стає все більш нагальним. З кожним роком з'являються нові технологічні рішення, які в чомусь перевершують своїх конкурентів, але все ще не є ідеальними. У даній роботі розглянуто 4 найпопулярніших програмних забезпечень для захисту даних в багатокористувацьких іграх, висвітлено їх переваги та недоліки. За результатами порівняння кожен користувач та розробник може обрати найкращий для нього варіант, щоб забезпечити себе і свої дані.

ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ АВТЕНТИФІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕПРОЗОРИХ ТОКЕНІВ

Якимчук Євгеній Анатолійович,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр», 2 курс
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Ільєнко Анна Вадимівна,
к.т.н., доцент

Кравчук Ірина Анатоліївна,
Асистент

Вступ. / Introductions. У вік цифрових технологій забезпечення безпеки інформаційних систем є основним завданням. Що стосується цифрового спілкування та обміну даними, то і потреба в надійних механізмах аутентифікації користувачів лише зростає. Ця робота досліджує впровадження інноваційного програмного модуля аутентифікації користувачів з використанням непрозорих токенів. Непрозорі токени представляють собою обіцяючий варіант вирішення віддаленої аутентифікації, який вирішує сучасні проблеми та недоліки існуючих варіантів.

Мета роботи. / Aim. Ретельний огляд та аналіз сучасного стану та проблем щодо забезпечення безпеки інформаційних систем. Дослідити існуючі варіанти, розглянути їх переваги та недоліки, та провести порівняльний аналіз.

Матеріали та методи./Materials and methods. Токени аутентифікації є основним компонентом сучасних систем безпеки, забезпечуючи безпечний і ефективний спосіб перевірки ідентичності користувачів або організацій, які намагаються отримати доступ до захищеного ресурсу, системи або служби. Ці токени відіграють ключову роль у забезпеченні доступу лише авторизованих осіб або програм, захисті конфіденційних даних і підтримці цілісності цифрових екосистем. Найбільш популярним рішенням віддаленої аутентифікації користувачів є JWT та Bearer токени.

1. Bearer токен. Є одним з найбільш часто використовуваних типів. Це

прості самодостатні токени, які надають доступ без будь-якого подальшого підтвердження особи. Однак вони вразливі, якщо їх перехопити, оскільки кожен, хто володіє токеном, може ним скористатися.

2. JWT. Особливий тип токenu, який складається з трьох частин: заголовка, корисного навантаження та підпису. Вони мають цифровий підпис для забезпечення їх цілісності та можуть містити інформацію про користувача чи організацію.

3. Непрозорі токени. На відміну від JWT токenu вони не розкривають жодної інформації про користувача чи сеанс у самому токени. Вони служать посиланням на дані, що зберігають на сервері, забезпечуючи підвищену безпеку та конфіденційність.

Ключові переваги токенів аутентифікації:

1. Покращена безпека. Токени зменшують ризик пов'язаний з передачею конфіденційних даних через мережу. Токени можна безпечно передавати, а їхній вміст часто захищається за допомогою шифрування або цифрових підписів.

2. Зменшена залежність від пароля. Токени зменшують залежність від традиційних паролів, які вразливі до різноманітних атак, зокрема підбору та фішингу.

3. Масштабованість. Токени можна використовувати як у малих, так і у великих системах, що робить їх адаптованими до різних додатків, від рішень єдиного входу (SSO) до архітектури мікросервісів.

4. Покращена взаємодія з користувачем. Аутентифікація на основі токенів часто забезпечує більш зручну роботу користувача, оскільки користувачам не потрібно повторно вводити логін та пароль.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Таблиця 1

Особливість	Непрозорі токени	JWT токени
Структура	Непрозорі токени мають внутрішню структуру, приховану від клієнта, що забезпечує максимальну безпеку. Зазвичай це довгі випадкові рядки.	JWT є самодостатніми та можуть розкривати інформацію користувача, потенційно створюючи загрозу безпеці, якщо вони не зашифровані.
Безпека	Непрозорі токени надзвичайно безпечні, оскільки вони не розкривають дані користувача та стійкі до атак. Вони є кращим вибором для суворих вимог безпеки.	JWT можуть бути безпечними, але вони повинні бути ретельно підписані та зашифровані для належного захисту конфіденційних даних.

Stateless vs Stateful	Непрозорі токени є кращими в системах автентифікації з урахуванням стану, пропонуючи детальний контроль і моніторинг сеансів користувачів для підвищення безпеки.	JWT зазвичай використовуються в системах без стану, що може створити проблеми для ефективного керування станами сеансу та відкликання.
Витрати на валідацію	Перевірка непрозорих токенів, хоча й відбувається трохи повільніше через перевірки бази даних, забезпечує ретельну перевірку безпеки, що робить їх придатними для додатків із високим рівнем безпеки.	JWT пропонують швидшу перевірку, але їм може бракувати надійності непрозорих токенів, особливо коли йдеться про запобігання неправильному використанню токенів.
Розмір	Непрозорі токени можуть бути більшими, але це невеликий компроміс із покращеною безпекою, яку вони забезпечують, що робить їх ідеальними для безпечних критичних програм.	JWT компактні, але можуть не забезпечувати такий самий рівень гарантії безпеки, як непрозорі токени, особливо в середовищах з високим рівнем безпеки.
Відкликання	Непрозорі токени можна ефективно відкликати на стороні сервера, зробивши посилання на токен недійсним, забезпечуючи швидку реакцію на загрози безпеці.	Для JWT потрібні складніші механізми, такі як чорні списки токенів або короткочасні токени, що потенційно може призвести до затримок у обробці відкликання.
Керування	Непрозорі токени спрощують керування, оскільки закінчення терміну дії токена, оновлення або керування версіями легко контролюються на стороні сервера, забезпечуючи кращу гнучкість і контроль.	JWT вимагають ретельного керування, що часто потребує повторної видачі токенів, що може бути громіздким у системах автентифікації без стану.
Використання	Непрозорі токени чудово себе показують у додатках, які вимагають найвищого рівня безпеки та контролю, наприклад у фінансових системах або системах охорони здоров'я, де захист даних є першочерговим.	JWT добре підходять для сценаріїв, де пріоритетом є простота та сумісність, як-от єдиний вхід (SSO) і веб-інтерфейси API, але вони можуть не відповідати вимогам безпеки чутливих середовищ.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи, розробка та реалізація програмного модуля автентифікації користувача на основі непрозорих токенів пропонує багатообіцяюче рішення сучасних проблем безпеки інформаційних систем. Цей підхід підвищує безпеку, забезпечує зручність для користувачів і ефективно масштабується за необхідністю. Хоча токени автентифікації мають багато переваг, вони не позбавлені проблем. Належне керування, безпечне зберігання та механізми їх відкликання є важливим для підтримки безпеки. Крім того, вибір між токенам-носіями та непрозорими токенами має відповідати конкретним вимогам безпеки додатку. Оскільки інформаційні системи продовжують розвиватися, важливість надійних та адаптованих механізмів автентифікації користувачів неможливо переоцінити. Автентифікація на основі непрозорих токенів є кроком вперед у поточних пошуках захисту конфіденційних даних і захисту від несанкціонованого доступу.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ДЕМПФУВАННЯ У МЕХАНІЧНИХ СИСТЕМАХ

Заєць Юлія Василівна

Студентка

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

Вступ. / Introductions. Демпфування (Згасаючі коливання) — коливання, енергія яких зменшується з плином часу. Процес, що триває нескінченно, виду $u(t) = A \cos(\omega t + q)$ в природі неможливий. Вільні коливання будь-якого осцилятора рано чи пізно загасають і припиняються.

Тому на практиці звичайно мають справу з затухаючими коливаннями. Вони характеризуються тим, що амплітуда коливань A є спадною функцією. Зазвичай загасання відбувається під дією сил опору середовища, найчастіше залежних лінійно від швидкості коливань u' або її квадрату.

В акустиці: загасання – зменшення рівня сигналу до повної нечутності.

Коливання можна описати такими типами:

- *Надзгасні:* Система повертається до рівноваги без коливань.
- *Критично згасні:* Система повертається до рівноваги так швидко як це можливо без коливань.
- *Слабко згасні:* Система коливається (з меншою частотою порівняно до незгасного випадку) з амплітудою, що поступово зменшується до нуля.
- *Незгасні:* Система коливається в її природній резонансній частоті (ω_0) [1].

Мета роботи. / Aim. Дослідити важливість наукових досліджень з теми: «Демпфування в механічних системах», які дослідження на даний час вже проведено та необхідність подальших досліджень.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Існує багато робіт, що висвітлюють різні проблеми теми: «Демпфування». Розглянемо деякі з них та виділимо головні здобутки у вирішенні цього питання науки.

У роботі «Asymptotical stability of the motion of mechanical systems with partial energy dissipation» [2] розглянуто лінійну механічну систему під дією потенційних, гіроскопічних і дисипативних (парціальних) сил. В статті не використовувались класичні теореми Кельвіна–Четаєва, а запропоновано інноваційний підхід, що базується на теоремі Барбашина–Красовського. Цей метод заснований на декомпозиції всієї системи і є зручним для систем з невизначеними параметрами. У статті також на конкретних прикладах продемонстровано деякі переваги запропонованого методу.

Привертає увагу робота на тему: «Lyapunov Function-Based Approach to Estimate Attractors for a Dynamical System with the Polynomial Right Side» [3]. У даній статті розглянуто задачу отримання оцінок областей притягання та стійкості для нелінійної динамічної системи з поліноміальною правою частиною. Вона створена на певній процедурі побудови поліноміальної функції Ляпунова. Для наочного прикладу, ця процедура застосована для оцінки області тяжіння для механічної системи двох пов'язаних осциляторів.

Стаття «On the stability of the equilibrium of the double pendulum with follower force: Some new results» [4] досліджує проблему стійкості рівноваги подвійного маятника під дією слідкуючої сили. Обґрунтовано умови стійкості за відсутності демпфування та системи, що слабо демпфована. Проведено досліди на вплив коефіцієнта демпфування та жорсткості, що поблизу межі області нестійкості флаттера значення критичного навантаження можна збільшити шляхом зменшення жорсткості шарніра в точці кріплення маятника.

Детально проаналізовано проблему стійкості автономних неконсервативних механічних систем за наявності потенційних, гіроскопічних

та дисипативних сил у роботі «Pervasive damping in mechanical systems and the role of gyroscopic forces» [5]. У цій роботі висунуто припущення, що дисипація є всеосяжною, тобто матриця дисипативних сил є напівпозитивно визначеною. Відповідно до припущення, відомі теореми Кельвіна–Четаєва не можуть бути використані й, врахувавши дану ситуацію, проаналізовано роль гіроскопічних сил та їх внесок у загальне явище. Було використано спеціальну процедуру для доведення асимптотичної (або граничної) стійкості, яка є простішою, ніж звичайні алгоритми, засновані на аналізі власних значень (критерії Рауса Гурвіца або Ліснарда–Чіпарта тощо). Застосовано цей підхід для задачі стійкості двох механічних систем. Перша з них – це задача пасивної стабілізації постійних обертань гіроскопа Лагранжа. Друга – обертова коливальна система із зовнішнім гармонійним збудженням.

Праця на тему: «Non-linear damping in the system of two-axis gyroscopic stabilizer» [6] розглядає причини застосування амортизаторів у механічній системі двовісного гіроскопічного стабілізатора. Запропоновано процедуру вибору відповідних характеристик моменту демпфування на основі чисельного моделювання.

У роботі «Damping optimization in mechanical systems with external force» [7] розглянуто механічну систему, яка збуджується зовнішньою силою. Введено два критерії, які дозволяють оптимізувати демпфування механічної системи, збудженої зовнішньою силою. Оскільки загалом оптимізація демпфування є дуже складною проблемою, запропоновано нові формули, які були використані для ефективної оптимізації демпфування. Ефективність нових формул у статті проілюстровано чисельним експериментом.

Новий підхід запропоновано у «A Gyroscopic Damper System – Damping with New Characteristics» [8], що замінює демпфер легкового автомобіля карданно-карданною масою маховика. Конструктивне виконання веде до поворотного демпфера, в якому вертикальний рух колісної тяги призводить до обертання осі обертання маховика. У такому розташуванні моменти прецесії, що виникають, використовуються для контролю моментів демпфування та

накопичення енергії вібрації. Різні характеристики демпфера досягаються різними швидкостями внутрішнього кільця. Від майже нульового крутного моменту до високого крутного моменту цей демпфер має величезний розкид. Завдяки такому накопиченню кінетичної енергії рекуперована енергія амортизації залишається в системі амортизації та не навантажує електричну систему автомобіля.

У статті «On the Role of Coupled Damping and Gyroscopic Forces in the Stability and Performance of Mechanical Systems» [9] описано ін'єкції сполучених демпфуючих гіроскопічних сил, оскільки цьому приділено набагато менше уваги, ніж інжекції демпфування. Ця робота має на меті заповнити цю прогалину для гіроскопічних сил, які з'єднують активні та неактивні координати. Насамперед встановлено достатні умови стійкості замкнутого контуру. А потім надано аналітичні результати, які доводять, що введення пов'язаного демпфування може покращити продуктивність замкнутого циклу. Результати проілюстровано за допомогою стабілізації трьох механічних систем.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Нами розглянуто й описано декілька актуальних питань, пов'язаних з розглянутою науковою проблемою: дослідження лінійної механічної системи під дією потенційних, гіроскопічних і дисипативних (парціальних) сил; задачу отримання оцінок областей притягання та стійкості для нелінійної динамічної системи з поліноміальною правою частиною; проблему стійкості рівноваги подвійного маятника під дією слідкуючої сили; проблему стійкості автономних неконсервативних механічних систем за наявності потенційних, гіроскопічних та дисипативних сил; причини застосування амортизаторів у механічній системі двовісного гіроскопічного стабілізатора; механічну систему, яка збуджується зовнішньою силою; новий підхід, що замінює демпфер легкового автомобіля карданно-карданною масою маховика та проєкції сполучених демпфуючих гіроскопічних сил. Усі ці роботи перегукуються між собою спільною тематикою (демпфування), але відрізняються різними підходами до вивчення та використанням нестандартних задач, для задоволення практичних

потреб, при використанні демпфування у реальних механічних системах.

Висновки. / Conclusions. Досліджено сучасні наукові публікації, що висвітлюють проблему оптимізації демпфування в механічних системах із зовнішньою силою. Ця задача оптимізації є дуже складною через різноманітні утруднення наявні у лінійних та нелінійних системах, які необхідно розв'язати науковцям. Наведено різні способи реалізації вирішення даної проблеми, але це питання постійно знаходиться у полі зору математиків, є ще не вирішеним і потребує подальших досліджень і розвитку нових наукових підходів.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Демпфування поршня гідроциліндра. Режим доступу: https://wiki.tntu.edu.ua/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BF%D1%84%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%88%D0%BD%D1%8F_%D0%B3%D1%96%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0

2. Jan Awrejcewicz, Volodymyr Puzyrov. Asymptotical stability of the motion of mechanical systems with partial energy dissipation // *Nonlinear Dynamics*. – 2018. Vol. 91, No.1. – P. 329–341. Режим доступу: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11071-017-3872-8>

3. Puzyrov V., Losyeva N., Savchenko N., Nikolaieva O., Chashechnikova O. (2023). Lyapunov Function-Based Approach to Estimate Attractors for a Dynamical System with the Polynomial Right Side. *Advanced Manufacturing Processes IV. InterPartner 2022. Lecture Notes in Mechanical Engineering*. Springer, Cham. Режим доступу: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-16651-8_46

4. Volodymyr Puzyrov, Jan Awrejcewicz, Nataliya Losyeva, Nina Savchenko. On the stability of the equilibrium of the double pendulum with follower force: Some new results // *Journal of Sound and Vibration* Volume 523, 2022, Режим доступу: [10.1016/j.jsv.2021.116699](https://doi.org/10.1016/j.jsv.2021.116699)

5. Jan Awrejcewicz J., Nataliya Losyeva, Volodymyr Puzyrov. Pervasive damping in mechanical systems and the role of gyroscopic forces // *ZAMM*

Zeitschrift für Angewandte Mathematik und Mechanik. – 2019. – Vol.99, No.4.

Режим доступа: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/zamm.201800119>

6. Non-linear damping in the system of two-axis gyroscopic stabilizer. Режим доступа: <https://www.engmech.cz/improc/2018/765.pdf>

7. Damping optimization in mechanical systems with external force. Режим доступа: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0096300314014568>

8. A Gyroscopic Damper System – Damping with New Characteristics. Режим доступа: https://www.fast.kit.edu/download/DownloadsFahrzeugtechnik/Scheurich_KIT.pdf

9. On the Role of Coupled Damping and Gyroscopic Forces in the Stability and Performance of Mechanical Systems. Режим доступа: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9804759>

ФУНКЦІЇ КЕЛЬВІНА: ПЕРЕТВОРЕННЯ НА ОСНОВІ РІВНЯНЬ ЗВ'ЯЗКУ

Комолов В'ячеслав Михайлович

викладач

Українська інженерно-педагогічна академія

Латинін Юрій Михайлович

канд. фіз – мат наук, доцент

Національний технічний університет

Харківський політехнічний інститут

Анотація./Annotation. Досліджені рівняння зв'язку функцій Кельвіна. Отримане співвідношення, що об'єднує ці рівняння у випадку дійсного порядку та дійсного позитивного аргументу і які є аналогічними тим, що отримані для функцій Лежандра та Бесселя.

Ключові слова./Key words. Рівняння Бесселя, циліндричні функції, функції Кельвіна, рівняння зв'язку.

Введення./Introduction. Об'єктом досліджень авторів, зокрема, у роботі [1], були рівняння зв'язку. Останні мають місце в теорії функцій: циліндричних, Ангера-Вебера, сферичних та приєднаних функцій Лежандра (Ферерса) тощо. У даній роботі на підставі раніше використаної методики досліджені співвідношення щодо рівнянь зв'язку функцій Кельвіна та основі перетворень показано їх еквівалентність.

Часткове однорідне рівняння Бесселя виникає у випадку, коли у площині (x,y) циліндричної системи координат повернути на кут $\varphi = \pi \cdot \frac{3}{4}$:

$$z^2 \cdot \frac{d^2 w}{dz^2} + z \cdot \frac{dw}{dz} - (i \cdot z^2 + \nu^2) \cdot w = 0, \quad (1)$$

де z, ν – у загальному випадку є комплексні величини. Рішенням цього рівняння є функції Кельвіна [2]: $ber_\nu(z)$; $bei_\nu(z)$; $ker_\nu(z)$; $kei_\nu(z)$, які входять до складу наступних співвідношень:

$$ber_\nu(z) \pm bei_\nu(z) = e^{\pm i \cdot \nu \pi / 2} \cdot I_\nu(z \cdot e^{\pm i \pi / 4}) = J_\nu \cdot (z \cdot e^{\pm i \cdot \pi \cdot 3 / 4}), \quad (2)$$

$$ker_{\nu}(z) \pm kei_{\nu}(z) = \pm i \frac{\pi}{2} \cdot H_{\nu}^{(1,2)}(z \cdot e^{\pm i \cdot \pi \cdot 3/4}) = e^{\mp i \pi/2} \cdot K_{\nu}(z \cdot e^{\pm i \cdot \pi/4}), \quad (3)$$

де $I_{\nu}(z), J_{\nu}(z)$ - функції Бесселя від уявного і відповідно комплексного аргументу;

$K_{\nu}(z)$ - функція Макдональда (функція Бассе);

$H_{\nu}^{(1,2)}(z)$ - функції Бесселя третього роду (лінійна комбінація функцій Бесселя першого та другого роду або функції Ганкеля).

У випадку, якщо ν є дійсним, а z – дійсним і позитивним, значення функцій Кельвіна також є дійсними. Саме при таких умовах і проведено подальше дослідження цих функцій.

Маємо співвідношення, що визначають зв'язок між парами функцій Кельвіна [3]:

$$\left\{ \begin{array}{l} ker_{-\nu}(x) = \cos(\pi\nu) \cdot ker_{\nu}(x) - \sin(\pi\nu) \cdot kei_{\nu}(x) \\ kei_{-\nu}(x) = \sin(\pi\nu) \cdot ker_{\nu}(x) + \cos(\pi\nu) \cdot kei_{\nu}(x) \end{array} \right\}; \quad \begin{array}{l} (4') \\ (4'') \end{array}$$

$$\left\{ \begin{array}{l} ber_{-\nu}(x) = \cos(\pi\nu) \cdot ber_{\nu}(x) + \sin(\pi\nu) \cdot bei_{\nu}(x) + \frac{2}{\pi} \sin(\pi\nu) \cdot ker_{\nu}(x) \\ bei_{-\nu}(x) = -\sin(\pi\nu) \cdot ber_{\nu}(x) + \cos(\pi\nu) \cdot bei_{\nu}(x) + \frac{2}{\pi} \sin(\pi\nu) \cdot kei_{\nu}(x) \end{array} \right\}; \quad \begin{array}{l} (5') \\ (5'') \end{array}$$

Ціль роботи./Aim. На підґрунті методики, що була раніше використана у вивченні рівнянь зв'язку вищезазначених функцій, отримати та дослідити подібні співвідношення щодо функцій Кельвіна.

Результати й обговорення./Results and discussion.

I. Розглянемо першу пару рівнянь: (4') та (4''). Покажемо, що вони є еквівалентними і можуть бути поданими в однаковому форматі. Для доказу цього твердження використаємо узагальнену теорему тангенсів [4,5]:

$$\frac{b \sin \alpha}{a + b \cos \alpha} = \operatorname{tg} \left\{ \begin{array}{l} \left[\frac{\alpha}{2} - \operatorname{arctg} \left(\frac{a-b}{a+b} \times \operatorname{tg} \frac{\alpha}{2} \right) \right], a > b \\ \left[\frac{\alpha}{2} + \operatorname{arctg} \left(\frac{b-a}{a+b} \times \operatorname{tg} \frac{\alpha}{2} \right) \right], b > a \end{array} \right\}. \quad (6)$$

При цьому (4') та (4'') можна подати в такому форматі:

$$\frac{kei_{\nu}(x)}{ker_{\nu}(x)} = \operatorname{tg}^{-1} \left[\frac{\pi\nu}{2} + \operatorname{arctg} \left(R_1(x) \cdot \operatorname{tg} \frac{\pi\nu}{2} \right) \right]; \quad (7')$$

$$\frac{ker_{\nu}(x)}{kei_{\nu}(x)} = \operatorname{tg} \left[\frac{\pi\nu}{2} + \operatorname{arctg} \left(R_2(x) \cdot \operatorname{tg} \frac{\pi\nu}{2} \right) \right], \quad (7'')$$

$$\text{де } R_1(x) = \frac{\ker_\nu(x) + \ker_{-\nu}(x)}{\ker_\nu(x) - \ker_{-\nu}(x)}; \quad (8')$$

$$R_2(x) = \frac{\ker i_\nu(x) + \ker i_{-\nu}(x)}{\ker i_\nu(x) - \ker i_{-\nu}(x)}. \quad (8'')$$

Використовуючи (3), знаходимо $\ker_\nu(x)$:

$$\ker_\nu(x) = \frac{1}{2} [e^{i\pi\nu/2} \cdot K_\nu(x \cdot e^{-i\pi/4}) + e^{-i\pi\nu/2} \cdot K_\nu(x \cdot e^{i\pi/4})], \quad (9)$$

де $K_\nu(z)$ – модифікована функція Бесселя другого роду (функція Макдональда):

$$K_\nu(z) = i\frac{\pi}{2} \cdot e^{i\frac{\nu\pi}{2}} \cdot H_\nu^{(1)}\left(z \cdot e^{i\frac{\pi}{2}}\right) = -i\frac{\pi}{2} \cdot e^{-i\frac{\nu\pi}{2}} \cdot H_\nu^{(2)}\left(z \cdot e^{-i\frac{\pi}{2}}\right). \quad (10)$$

Функція Макдональда у випадку, коли ν є дійсним і довільним, задовольняє вимозі:

$$K_\nu(z) = K_{-\nu}(z). \quad (11)$$

Тоді з урахуванням (11):

$$\ker_{-\nu}(x) = \frac{1}{2} [e^{-i\pi\nu/2} \cdot K_\nu(x \cdot e^{-i\pi/4}) + e^{i\pi\nu/2} \cdot K_\nu(x \cdot e^{i\pi/4})]. \quad (12)$$

Після перетворення (7'), враховуючи підстановку (9) та (12), отримуємо співвідношення:

$$\frac{\ker i_\nu(x)}{\ker_\nu(x)} = \operatorname{tg}^{-1} \left[\frac{\pi\nu}{2} + \operatorname{arctg} \left(i \cdot \frac{K_\nu(x \cdot e^{-i\pi/4}) + K_\nu(x \cdot e^{i\pi/4})}{K_\nu(x \cdot e^{i\pi/4}) - K_\nu(x \cdot e^{-i\pi/4})} \right) \right]. \quad (13)$$

Аналогічно з (3) знаходимо $\ker i_{\pm\nu}(x)$:

$$\ker i_{\pm\nu}(x) = \frac{1}{2i} \cdot [e^{\mp i\pi\nu/2} \cdot K_\nu(x \cdot e^{i\pi/4}) - e^{\pm i\pi\nu/2} \cdot K_\nu(x \cdot e^{-i\pi/4})]. \quad (14)$$

Підставимо (14) у (7'') і після деяких перетворень отримаємо співвідношення, що співпадає з (13):

У теорії функцій Кельвіна уведені такі величини [3]:

$$N_\nu(x) = \sqrt{\ker_\nu^2(x) + \ker i_\nu^2(x)}; \quad \Phi_\nu(x) = \operatorname{arctg} \frac{\ker i_\nu(x)}{\ker_\nu(x)}, \quad (15)$$

$$M_\nu(x) = \sqrt{\ker_\nu^2(x) + \ker i_\nu^2(x)}; \quad \Theta_\nu(x) = \operatorname{arctg} \frac{\ker i_\nu(x)}{\ker_\nu(x)}, \quad (15')$$

Перетворення рівнянь (4') та (4'') дозволяють підтвердити рівності, що наведені у [3]:

$$N_{-\nu}(x) = N_\nu(x); \quad \Phi_{-\nu}(x) = \nu\pi + \Phi_\nu(x). \quad (16)$$

Використовуючи (4'), подамо $N_\nu(x)$; $\Phi_\nu(x)$ у наступному вигляді:

$$N_\nu(x) = \left\{ \begin{array}{l} 2 \cdot \frac{\sqrt{\ker_\nu(x) \cdot \ker_{-\nu}(x)}}{|\sin(\nu\pi)|} \cdot \left| \operatorname{sh}\left(\ln \sqrt{\frac{\ker_\nu(x)}{\ker_{-\nu}(x)}} + i \frac{\pi\nu}{2}\right) \right|, (17') \\ 2 \cdot \frac{\sqrt{|\ker_\nu(x) \cdot \ker_{-\nu}(x)|}}{|\sin(\nu\pi)|} \cdot \left| \operatorname{ch}\left(\ln \sqrt{\frac{|\ker_\nu(x)|}{|\ker_{-\nu}(x)|}} + i \frac{\pi\nu}{2}\right) \right|; (17'') \end{array} \right.$$

$$\Phi_\nu(x) = \operatorname{arctg} \frac{\ker_{i\nu}(x)}{\ker_\nu(x)} = \frac{\pi}{2}(1 - \nu) - \operatorname{arctg} \left(R_1(x) \cdot \operatorname{tg} \frac{\nu\pi}{2} \right). (18)$$

де співвідношення (17') відповідає випадку, коли обидва $\ker_\nu(x)$ та $\ker_{-\nu}(x)$ мають однакові знаки; а (17'') – коли $\ker_\nu(x)$ і $\ker_{-\nu}(x)$ притаманні протилежні знаки.

II. Розглянемо другу пару рівнянь зв'язку функцій Кельвіна (5') і (5'').

З цією метою використаємо (2) і після перетворень отримаємо:

$$\operatorname{ber}_{\pm\nu}(x) = \frac{1}{2} \cdot [J_{\pm\nu}(x \cdot e^{i\frac{3\pi}{4}}) + J_{\pm\nu}(x \cdot e^{-i\frac{3\pi}{4}})], (19)$$

$$\operatorname{bei}_{\pm\nu}(x) = \frac{1}{2i} \cdot [J_{\pm\nu}(x \cdot e^{i\frac{3\pi}{4}}) - J_{\pm\nu}(x \cdot e^{-i\frac{3\pi}{4}})]. (20)$$

Опісля об'єднання (5') та (5''), виникає рівність:

$$\begin{aligned} \operatorname{ber}_{-\nu}(x) + i \cdot \operatorname{bei}_{-\nu}(x) &= [\operatorname{ber}_\nu(x) + i \cdot \operatorname{bei}_\nu(x)] \cdot e^{-i\nu\pi} + \\ &+ \frac{2}{\pi} \cdot \sin(\pi\nu) \cdot [\ker_\nu(x) + i \cdot \ker_{i\nu}(x)]. (21) \end{aligned}$$

З урахуванням (19), (20) рівність (21) перетворюється у наступне рівняння зв'язку:

$$J_{-\nu}(x \cdot e^{i\frac{3\pi}{4}}) - J_\nu(x \cdot e^{i\frac{3\pi}{4}}) \cdot e^{-i\nu\pi} = \frac{2}{\pi} \sin(\pi\nu) \cdot e^{-i\frac{\nu\pi}{2}} \cdot K_\nu(x \cdot e^{i\frac{\pi}{4}}), (22)$$

При використанні величин (15) рівність (21) можна представити в такому форматі:

$$M_{-\nu}(x) \cdot e^{i\theta_\nu(x)} = M_\nu(x) \cdot e^{i[\theta_\nu(x) - \nu\pi]} + \frac{2}{\pi} \cdot \sin(\pi\nu) \cdot e^{i\Phi_\nu(x)} \cdot N_\nu(x). (23)$$

Застосуємо до (23) теорему косинусів у новому форматі [5]. При цьому виникають співвідношення:

$$\left\{ \begin{array}{l} \sqrt{M_\nu^2(x) + M_{-\nu}^2(x) - 2M_\nu(x) \cdot M_{-\nu}(x) \cdot \cos(\nu\pi)} = \frac{2}{\pi} \sin(\pi\nu) \cdot N_\nu(x) \\ 2\sqrt{M_\nu(x) \cdot M_{-\nu}(x)} \cdot \left| \operatorname{sh}\left(\ln \sqrt{\frac{M_\nu(x)}{M_{-\nu}(x)}} \pm i \frac{\nu\pi}{2}\right) \right| = \frac{2}{\pi} \cdot \sin(\pi\nu) \cdot N_\nu(x) \end{array} \right\}, \quad (24)$$

$$\Phi_\nu(x) = \frac{\theta_\nu(x) + \theta_{-\nu}(x)}{2} - \frac{\nu\pi}{2} + \operatorname{arctg} \left(\frac{M_\nu(x) + M_{-\nu}(x)}{M_\nu(x) - M_{-\nu}(x)} \cdot \operatorname{tg} \left(\frac{\nu\pi}{2} \right) \right) \quad (25)$$

Висновки./Conclusions. Відповідно до методики, що описана та використана у роботах [1, 6-7], досліджені функції Кельвіна, зокрема, рівняння зв'язку. У випадку дійсного порядку $\pm\nu$ та відповідно дійсного та позитивного аргументу x для функцій Кельвіна на підґрунті застосування формату узагальненої теореми тангенса та косинуса [5] наведені співвідношення: $ker_\nu(x) + i \cdot kei_\nu(x) = N_\nu(x) \cdot e^{i \cdot \Phi_\nu(x)}$; $ber_\nu(x) + i \cdot bei_\nu(x) = M_\nu(x) \cdot e^{i \cdot \theta_\nu(x)}$, де величини $\Phi_\nu(x)$; $N_\nu(x)$; $M_\nu(x)$ та $\theta_\nu(x)$ містять функцію Макдональда $K_{\pm\nu}(z)$ та Бесселя від комплексного аргументу $J_\nu(z)$. Отримані співвідношення для функцій Кельвіна аналогічні тим, що наведені у [1, 6, 7] щодо функцій Лежандра, Бесселя та інш.

ЛІТЕРАТУРА/REFERENCES

1. Комолов В. М., Латынин Ю. М. Цилиндрические функции: уравнения связи и соотношения на их основе. Materials of the XVIII - International research and practice conference «Наука и образование-2022», Praga, «Education and Science», vol 6, P. 30 - 35.
2. Янке Е., Эмде Ф., Леш Ф. Специальные функции, Москва, «Наука», Гл. изд-во физ-мат лит-ры, 1968. – 344 с.
3. Справочник по специальным функциям. Под редакц. Абрамовиц М., Стиган И., Москва, «Наука», Гл. изд-во физ-мат лит-ры, 1979. – 832 с.
4. Комолов В. М., Латынин Ю. М. Обобщенная формула тангенсов: примеры применения. Materials of the X1 International research and practice conference “Science and civilization-2015”, vol 23, Mathematics. Sheffield, Science and Education LTD. 2015, P. 24-30.

5. Комолов В. М., Латынин Ю. М. Теорема косинусов, тангенсов: обобщение и новый формат формул, Харьков, «Точка», 2020. – 112 с.

6. Комолов В. М., Латынин Ю. М. Построение комплексной функции $w_v^\mu(x)$ на основе функций Лежандра., Materials of the XVII - International research and practice conference «Modern Europe science -2021 Sheffield «Science and Education» LTD, vol 3, P. 62-66

7. Комолов В. М., Латинін Ю. М. Сферичні функції Лежандра: рівняння зв'язку та співвідношення на їх основі. Proceedings of V International scientific and practical conference «Modern problems of science education and society. Kyiv, 2023. – P. 199-203

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ФІЛЬТРАЦІЙНО-СОРБЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ГРУНТАХ

Левкович Ольга,

к. ф.-м. н., доцент кафедри вищої математики
Українського державного університету науки і технології,
м. Дніпро, Україна,

Сироватко Володимир,

к. біол. н., головний інженер ґрунтознавець
Дніпропетровської філії державної установи
«Інститут охорони ґрунтів України»,
Дніпропетровська область, сел. Дослідне, Україна

Зайцева Ірина,

д. біол. н., професор кафедри
фізіології та інтродукції рослин
Дніпропетровського національного університету
ім. О. Гончара,
м. Дніпро, Україна

Вступ. Визначення та розрахунків фільтраційних властивостей досліджених ґрунтів сформовані на принципах моніторингу водопоглинання у модельних системах з фіксованою площею фільтрації (700 см²) та постійним тиском водяного стовпа на поверхні фільтрації (7 см).

Одиницею виміру водопоглинання та фільтрації, згідно традиційним уявленням, було застосовано – мм. При дослідженні фільтраційних показників на десяти просторово розосереджених ділянках (які були відібрані з урахуванням агровиробничих груп) були встановлені кореляційні коефіцієнти з механічним складом ґрунту та агровиробничою групою, що дозволило розрахувати ці показники відповідно до кожної точки відбору ґрунтових зразків на відповідній елементарній ділянці.

Характеристикою адсорбційної здатності ґрунтів по відношенню до гумусових сполук служить коефіцієнт розподілу. Він являє собою відношення кількості сполуки, яка адсорбована одиницею маси ґрунту до концентрації сполуки у рівноважному ґрунтовому розчині. Коефіцієнт дифузії характеризує

швидкість поширення сполуки за градієнтом його концентрації. Існує кілька методів визначення коефіцієнтів розподілу.

Найбільш прийнятним і добре імітує сам процес фільтрації та розподілу органічної сполуки в ґрунті є метод елюатної хвилі, або фронтальної фільтрації в колонці, що містить ґрунт при повній її вологоємності.

Метою роботи було дослідження щодо застосування рідкої та твердої фракцій органічних добрив для підвищення потенційної родючості малопродуктивних ґрунтів за умов збереження екологічного стану навколишнього середовища.

Для дослідження цих процесів була розроблена математична модель, яка базується на методі елюатної хвилі, або фронтальної фільтрації в колонці, що містить ґрунт при повній її вологоємності [1; 2].

Дослідження щодо впливу застосування рідкої та твердої фракцій органічних добрив проводили у трьох напрямках:

- Визначення гідрологічних властивостей ґрунту та їх фільтраційної здатності щодо можливостей внесення рідкої фракції.
- Трансформування фосфатного потенціалу ґрунтів та зростання їх буферної здатності.
- Визначення сорбційної здатності ґрунтів до органічних сполук рідкої та твердої фракцій, нітратного та амонійного азоту з метою запобігання забруднення ґрунтових вод.

Відповідно до загальної теорії динаміки сорбції та хроматографії розподіл пестицидів в процесі руху в фільтраційній колонці описується системою рівнянь балансу:

$$\frac{\partial u(x_1, t)}{\partial t} + V \frac{\partial u(x_1, t)}{\partial x} + \frac{\partial N(x_1, t)}{\partial t} = D \frac{\partial^2 U(x_1, t)}{\partial x^2} \quad (1)$$
$$\frac{\partial N}{\partial t} = \psi(u, N)$$

де U – лінійна концентрація органічної сполуки (пестицида чи його метаболіту) в гравітаційній воді, залежить від часу; N – лінійна концентрація сорбованої сполуки яка залежить від часу; V – лінійна швидкість фільтрації,

см/хв; D – коефіцієнт дифузії, см²/хв;

У простій формі лінійна ізотерми має вигляд:

$$U(x,t) = hN(x,t) \quad (2)$$

де h – коефіцієнт розподілу.

З огляду на лінійну ізотерму (2), систему (1) можна представити у вигляді одного рівняння:

$$\frac{\partial u(x,t)}{\partial t} \left(1 + \frac{1}{h}\right) + V \frac{\partial u(x,t)}{\partial x} = D \frac{\partial^2 u(x,t)}{\partial x^2} \quad (3)$$

Розглядаючи величину $1 + 1/h = (h + 1)/h$ як множник рівняння, рівняння (3) перетвориться до виду:

$$\frac{\partial u(x,t)}{\partial t} + V' \frac{\partial u(x,t)}{\partial x} = H \frac{\partial^2 u(x,t)}{\partial x^2} \quad (4)$$

$$\text{де, } V' = \frac{hV}{1+h}; \quad H = \frac{hD}{1+h}$$

Метод елюатной хвилі передбачає створення у верхній частині фільтраційної колонки тонкого шару з високим вмістом відповідних сполук пестицидів тобто виконання наступних граничних і початкових умов:

$$t = 0; 0 \leq x \leq X_0; U(x;0) = U_0; N(x;0) = N_0; \quad (5)$$

$$x > x_0; U(x;0) = 0; N(x;0) = 0$$

$$t > 0; x = 0; U(0;t) = 0; N(0;t) = 0$$

$$x = \infty; U(x,t) = 0; N(x,t) = 0$$

Розподіл пестицидних сполук в такій хвилі задовільно описується співвідношенням гауссовського типу [3]:

$$\varphi(x,t) = \frac{U(x,t)}{U_0} = \frac{X_0}{\sqrt{4\pi Ht}} \text{EXP}[-(x - V't)^2 / 4Ht] \quad (6)$$

Для отримання виразу, що визначає ширину вихідної хвилі (для подальшого розрахунку H) необхідно перейти від лінійної швидкості фільтрації V до об'ємної швидкості. Це необхідно з огляду на парціальний відбір фільтрату на виході колонки і переходу від лінійних координат руху хвилі до об'ємним координатам зібраного в часі фільтрату.

Виконавши перетворення можна отримати вираз:

$$\sigma = V_2 - V_1 = \frac{LV}{V'^2} \sqrt{H^2 + HL V'} \quad (7)$$

де, σ – різниця обсягів, відповідних заднього і переднього фронту елюантної хвилі.

$$V' = L / t_{max} \quad (8),$$

де, t_{max} – час появи максимального значення у відповідній порції фільтрату на виході колонки.

Для інформаційного аналізу процесів трансформування показників фосфорного балансу у чорноземах під впливом довготривалого виробництва продукції рослинності необхідно залучити такий інтенсивний показник як фосфатний потенціал [1, 2, 4 з сканованих таблиць]. Фосфатний потенціал можливо виразити з розчинності монокальційфосфату у рівноважному розчині гетерогенної системи: тверда фаза – ґрунтовий розчин. Додаток розчинності монокальційфосфату має вираз:

$$DP(Ca(H_2PO_4)_2) = a_{Ca^{2+}} \cdot a_{H_2PO_4^-}^2 \quad (9)$$

де, $a_{Ca^{2+}}, a_{H_2PO_4^-}$ – концентрація (активність) іонів кальцію та залишку ортофосфорної кислоти. Рівняння (1) після знаходження квадратного кореня та логарифмування має вигляд

$$\lg \sqrt{DP_{Ca(H_2PO_4)_2}} = 0,5 \cdot \lg a_{Ca^{2+}} + \lg a_{H_2PO_4^-} \quad (10)$$

Якщо прийняти $-\lg a_{Ca^{2+}} = pCa$, $-\lg a_{H_2PO_4^-} = pH_2PO_4$, то праву частину рівняння (2) можливо виразити як:

$$0,5pCa + pH_2PO_4 \quad (11)$$

Сума (3) має назву фосфатного потенціалу, тобто виражає здатність до розчинення монокальційфосфату $Ca(H_2PO_4)_2$. Застосовуючи (3), можливо порівняти значення експериментально здобутих показників pH_2PO_4 реальних ґрунтових розчинів з показниками фосфатного потенціалу. Якщо значення pH_2PO_4 знайдених показників будуть більше відповідного показника фосфатного потенціалу, то динамічна рівновага $H_2PO_4^-$ у ґрунтовому розчині формується більш важко розчинною сполукою ортофосфорної кислоти, ніж

монокальційфосфат. Для розрахунків значень pH_2PO_4 у ґрунтовому розчині розроблена відповідна схема, яка основана на побудові регресійної залежності pH_2PO_4 від значень, сформованих pH у ґрунтовій витяжці 0,01 М $CaCl_2$. Для побудови діаграм розчинності залучили ряд достатньо апробованих регресійних рівнянь (по Ліндсею і Морено).

Результати досліджень. Значення розрахунків щодо фільтраційної здатності відповідних ґрунтових відмін наведено у таблиці.

Таблиця 1

Гідрофізичні показники

№ зразка	Код агрогрупи	% – впливу	Площа, га	pF	Найменша вологоємність %	Швидкість насичення (мм/год)	Швидкість фільтрації (мм/год)
1	1756	2.72	4.1	2.3	20	125	48
2	1756	3.66	5.4	3.9	37	220	61
3	1756	4.43	6.6	3.1	30	175	49
4	1756	5.33	8.0	2.4	20	127	49
5	1756	8.13	12.2	3.6	31	191	74
6	1756	5.40	8.1	3.1	30	170	48
7	1756	3.28	4.9	2.4	21	130	50
8	1756	3.53	5.3	3.6	31	192	74
9	1756	3.57	5.3	2.7	23	143	55
10	1756	4.98	7.5	2.7	26	154	43
11	1756	8.20	12.3	3.6	31	193	74
12	1756	5.73	8.6	2.6	23	138	54
13	136Г	4.05	6.1	2.8	27	158	44
19	136Г	3.71	5.5	4.0	38	224	62
20	136Г	2.93	4.4	2.5	21	135	53
21	136Г	4.52	6.8	2.8	27	162	45
22	136Г	7.86	11.7	3.4	29	180	70
23	136Г	5.86	8.8	2.6	23	140	54
24	136Г	4.95	7.4	3.0	29	167	47
25	136Г	4.19	6.3	3.3	29	180	69
36	136Г	2.56	3.9	2.4	21	129	50
Середнє по площам				3.0	27	164	56

Час появи максимумів в отриманих розподілах склало 142 і 380 хв.

Відповідно: $V'1 = 5,77 \cdot 10^{-2}$ см/хв і $V'2 = 2,52 \cdot 10^{-2}$ см/хв

Обсяги відфільтрованої води, що відповідають ширині елюатної хвилі (в об'ємних координатах $V2 - VI$) склали:

$$\begin{aligned} \partial 1 &= (165 - 125) \text{ хв} \cdot 11 \text{ см}^3/\text{хв} = 550 \text{ см}^3 \\ \partial 2 &= (450 - 340) \text{ хв} \cdot 12 \text{ см}^3/\text{хв} = 1060 \text{ см}^3 \end{aligned}$$

Відповідно до виразу (7) можна скласти квадратне рівняння, рішення якого щодо H має вигляд:

$$H_{12} = \frac{-LV'}{2} \pm \sqrt{L^2V'^2 + \frac{\delta^2V'^4}{4V^2}} \quad (12)$$

Для нітратного азоту $H = 0,28 \text{ см}^2/\text{хв}$; для амонійного азоту $H = 0,078 \text{ см}^2/\text{хв}$; органічних гумусових сполук рідкої та твердої фракції $H = 0,0047 \text{ см}^2/\text{хв}$.

Висновки. Використання даної математичної моделі елюатної хвилі дозволяє вирішити задачу кількісної оцінки сорбції нітратного та амонійного азоту рідкої і твердої фракції, гумусових сполук у досліджених ґрунтових відмінах, оцінити їх рухливість коефіцієнтами дифузії з відповідною розмірністю.

Це дає можливість зробити висновок що поширення та розподіл цих сполук у верхньому шарі ґрунту має бути: 25 – 50 см, що повністю запобігає фільтрації до рівня кайми ґрунтових вод при нормі внесення 55 – 75 т/га.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соколова Т. А., Трофимов С. Я. Сорбционные свойства почв. Адсорбция. Катионный обмен: учебное пособие по некоторым главам химии почв. – Тула, 2009. – 172 с.
2. Сироватко В. О., Жученко С. І. Фосфатна потенційна буферна здатність чорнозему звичайного мало гумусного / Охорона ґрунтів // Збірник наукових праць, матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 2016. Вип. 2, С.194 – 198.
3. Зайцева І. О., Сироватко В. О. Фосфатна потенційна буферна здатність чорноземів звичайних на ріллі / Збірник наукових праць «Сучасний стан родючості чорноземних ґрунтів і шляхи підвищення продуктивності сільськогосподарських культур». – Дніпро, 2016, С. 63 – 72.

4. Жученко С. И., Сироватко К. В. Динамічні характеристики обміну нерозчинних та розчинних фаз фосфатів відповідно ґрунтового розчину / Збірник наукових праць, «Сучасний стан родючості чорноземних ґрунтів і шляхи підвищення продуктивності сільськогосподарських культур». – Дніпро, 2016, С. 112 – 117.

5. Левкович О. О., Сироватко В. О., Зайцева І. О. Математичне моделювання фільтраційно-сорбційних процесів, які відбуваються в ґрунтах / ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Modern research in world science », 2022, С. 644 – 650.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

APPROBATION OF FREQUENCY-RESONANCE METHODS OF SATELLITE IMAGES AND PHOTOGRAPHS PROCESSING WITHIN NEMAHA RIDGE IN KANSAS (USA)

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,
Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. Mobile direct-prospecting technology for satellite images and photographs frequency-resonance processing [6] in 2019-2023 was tested on large areas and local sites, promising for the detection of accumulations of hydrocarbons, natural hydrogen, ore minerals and water [7-13]. The results of experimental studies conducted in various regions of the globe allow us to state that the use of super mobile technology during the searching for deposits of combustible and ore minerals of various types in combination with traditional geophysical methods will significantly speed up the exploration process and reduce financial costs for its implementation. This report presents the results of the direct-prospecting methods testing in the areas of natural hydrogen and helium accumulations searching within the Nemaha Ridge license block in the state of Kansas (USA).

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of satellite images and photographs frequency-resonance processing and decoding, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of

integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [6]. The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth [4, 5]. In modified versions of the methods of satellite images and photographs frequency resonance processing, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [6-13].

Unlike classical geophysical methods, the methods used make it possible in each specific case to fill the cross-section under study with the complexes of sedimentary, metamorphic and igneous rocks present in it, as well as to determine in the first approximation (and refine at the stages of detailing) the intervals of cross section that are promising for the combustible and ore minerals detection, immediately, in the process of measurements (registration of signals) by the developed instrumentation and measuring devices (i.e. without additional stages of modeling and geological interpretation of the instrumental measurements results). In this article, as well as in other published materials, the emphasis is mainly on measurement results presentation. We also note that the developed technology uses the frequency-resonant principle of the useful signals’ registration [3]. Satellite images or photographs of research objects, as well as photographs of rock samples, minerals and chemical elements, are, in principle, antinodes of standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth [4, 5].

When carrying out instrumental measurements using the developed computerized complexes, the spectra of satellite or photographic images of objects studied are sequentially compared with the spectra of rock samples, the desired minerals and chemical elements. In the process of comparison, the measuring unit

registers resonances (electromagnetic responses), which make it possible to draw a conclusion about the presence (absence) of specific rocks, the desired minerals and chemical elements in the cross-section of the object of study. Such features of the developed methods of satellite images processing and decoding are the basis for the use of the terms "frequency-resonance technology" ("frequency-resonance methods").

The processing of satellite images and photographs is carried out in laboratory conditions, without organizing and conducting field geological and geophysical studies. This provides an opportunity to quickly conduct research in any region of the globe, and, consequently, developing technology is super-mobile.

Taking into account the reconnaissance nature of the studies performed, the developed set of separate procedures for processing satellite images and photographs was not implemented in full within all surveyed sites and areas.

Results of investigations. Geological and geophysical studies aimed at prospecting and extracting natural hydrogen and helium within the Nemaha Ridge license block (Kansas) are carried out by the Australian company HyTerra Ltd (ASX: HYT) [2]. Using information messages on the Company's website, a satellite image of the territory with the license block was prepared for frequency resonance processing (Fig. 1). During the experimental work, photographs of sites with wells within the block, in which hydrogen was discovered during drilling, were also processed.

Results of instrumental measurements at August 26, 2023. During frequency resonance processing of a fragment of a photograph with a well in rectangle (Fig. 2a), **signals at the frequencies of hydrogen and hydrogen bacteria were not recorded for 120 s of instrumental measurements!**

Responses (signals) at the frequencies of oil began to be recorded from 10 s of instrumental measurements, gas condensate – from 13 s, gas – from 11 s, methane oxidizing bacteria – from 9 s! Down to a depth of 6 km, signals were recorded at the frequencies of the 7th (limestones) group of sedimentary rocks (blotches). At a depth of 57 km, responses of the 10th group of sedimentary (siliceous) rocks were recorded.

When frequency-resonance processing of a fragment of a photograph with a

well in rectangle (Fig. 2b), **signals at the frequencies of hydrogen and hydrogen bacteria were not recorded for 120 s of instrumental measurements!**

Responses (signals) at the frequencies of oil began to be recorded from 9 s of instrumental measurements, gas condensate – from 9 s, gas – from 7 s, methane oxidizing bacteria – from 8 s! Signals at the frequencies of the 7th group of sedimentary rocks (limestones) began to be recorded from the 7 s of measurements and were traced to a depth of 5 km (blotches). At a depth of 57 km, responses of the 9th group of sedimentary rocks (marls) were recorded.

Some comments. A limited number of instrumental measurements were carried out at the well locations, taking into account the time factor.

The absence of responses at the frequencies of hydrogen and hydrogen bacteria during 120 seconds of instrumental measurements allows us to conclude that it is impractical to drill wells for hydrogen only in the drilled areas! In these areas there may be no hydrogen at all, or it may be in non-commercial quantities.

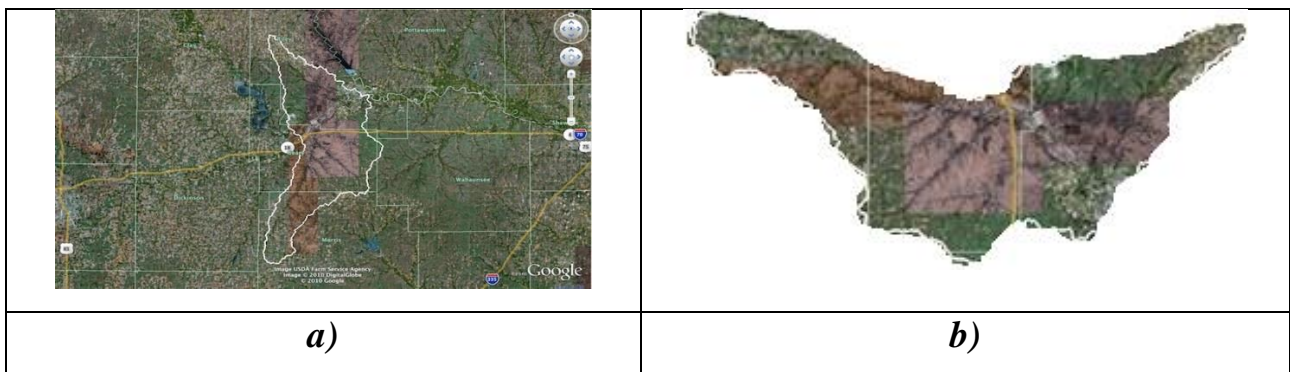

Fig. 1. Satellite image of the territory in Kansas (USA), within which the Morris, Geary, and Riley counties are located.

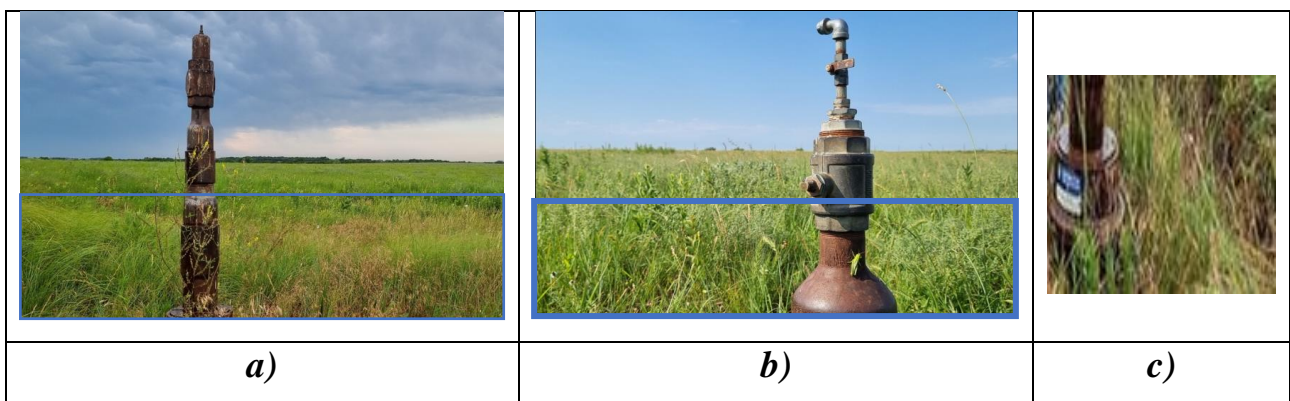

Fig. 2. Photographs of sites with wells within the Nemaha Ridge license block, in which hydrogen was discovered during drilling [2].

At wells locations, instrumental measurements can be carried out over a longer time interval (up to 5 minutes), as well as procedures for recording responses at hydrogen frequencies at different depths.

At the well sites, signals were recorded (with a delay) at the frequencies of oil, condensate and gas from the 7th (limestone) group of sedimentary rocks. However, the wells are located above volcanic complexes filled with marls and siliceous rocks, in which at a depth of 57 km there are no conditions for the synthesis of oil, condensate and gas. Sedimentary rocks of the 7th group (limestones), together with hydrocarbons, are thrust over marls and siliceous rocks from a nearby volcano (volcanoes) filled with limestones. In the contours of volcanoes filled with limestone, in many cases, at a depth of 57 km, conditions are created for the synthesis of hydrocarbons. Through detailed studies, the position of a limestone volcano (volcanoes) can be determined, and the prospects for discovering commercial volumes of oil and gas deposits in cross-section of these volcanoes can be assessed.

Results of instrumental measurements at 5-6 September, 2023. Figure 1a shows a satellite image of the territory in state of Kansas (USA), within which the Morris, Geary, and Riley counties are also located. The Company's license block is located within these counties. The satellite image of this territory fragment is shown in Fig. 1b. Processing of this image was carried out in reconnaissance (not detailed) mode. The main purpose of processing is to determine the presence (absence) of signals (responses) at the frequencies of basalts and hydrogen.

When processing the satellite image fragment in Fig. 1b signals were recorded from surface at frequencies of hydrocarbons, amber, carbon dioxide, methane-oxidizing bacteria, phosphorus (yellow and white), sodium chloride salt, 1-6 and 7th (limestones) groups of sedimentary rocks and 11th (kimberlites) group of igneous rocks. Responses at the frequencies of hydrogen and the 6th (basalts) group of igneous rocks were not recorded during 90 seconds of instrumental measurements, each!

During frequency-resonance processing of a fragment of a photograph with a well (Fig. 2c), signals at the frequencies of hydrogen and basalts were not recorded

for 90 s of instrumental measurements! Responses (signals) at the frequencies of hydrocarbons began to be recorded from 5 s of instrumental measurements. Signals of methane-oxidizing bacteria and, phosphorus (yellow) were fixed also.

Down to a depth of 7 km, signals were recorded at the frequencies of the 7th group of sedimentary rocks (limestones) (blotches). In the depth interval of 7-723 km responses of the 10th group of sedimentary (siliceous) rocks were recorded.

When frequency-resonance processing (6 September, 2023) the satellite image in Fig. 1a, signals were recorded from surface at frequencies of sodium chloride salt, 1-6, 7th (limestones), 10th (siliceous) groups of sedimentary rocks and 11th (kimberlites) group of igneous rocks. Responses at the frequencies of hydrogen and the 6th (basalts) group of igneous rocks were not recorded during 120 seconds of instrumental measurements each!

Signals have also been recorded at frequencies of helium, which can be synthesized in salt volcanoes.

Conclusions. Within the surveyed area (Fig. 1a), responses at the frequencies of basalts and hydrogen were not recorded during instrumental measurements in reconnaissance (accelerated) mode. This allows us to conclude that the probability of detecting hydrogen accumulations in commercial volumes within the surveyed area is very low. In this area, it is advisable to carry out detailed work in order to search for deposits of oil, gas condensate, gas and helium.

In information message [1] is a photograph of a site with a commemorative sign indicating the location of the helium accumulations discovery in the Dexter, Kansas area. In the process of instrumental measurements using this photograph, signals at the frequencies of salt and helium were recorded at 10 and 9 seconds of instrumental measurements, respectively.

Responses at diamond frequencies can be recorded in a kimberlite volcano (s).

The results of instrumental measurements in surveyed area allow us to conclude that within oil and gas fields with wells in which hydrogen is detected, it is advisable to design and carry out detailed exploration work and wells drilling for natural hydrogen and hydrocarbons simultaneously!

On the surveyed area a limited number of measuring procedures was performed. In particular, when satellite images and photographs processing, no cross section scanning methods were used to determine the depths and thicknesses of rock complexes and gas-bearing reservoirs.

Instrumental measurements, taking into account the time factor, were carried out only for 90 s and 120 s. It would be expedient to carry out a certain number of experiments in the areas of searches for natural hydrogen and helium accumulations in order to perform measurements over longer (up to 3-5 minutes) time intervals.

It should also be noted that the information content and reliability of the results of applying frequency-resonance methods in areas for hydrogen and helium accumulations searching can be increased by using an improved technique for instrumental measurements - recording responses at hydrogen and helium frequencies at various depths (up to 10 km, for example) [13].

In conclusion, we note once again that it is expedient to use mobile direct prospecting methods and technologies for minerals of various types searching (natural hydrogen and helium including), the deep structure of structural objects on Earth studying, as well as searching for and localizing sites and local zones of migration of polluting the environment harmful gases into the atmosphere of the planet.

REFERENCES

1. Few People Know Kansas Was The First State To Discover Natural Helium In America. <https://www.onlyinyourstate.com/kansas/notable-first-state-history-ks/>
2. HyTerra Ltd (ASX: HYT). <https://hyterra.com/>
3. Levashov S. P., Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Frequency-resonance principle, mobile geoelectric technology: new paradigm of geophysical investigations. *Geofizicheskiy zhurnal*, 2012, vol. 34, no. 4, pp. 166-176 (in Russian).
4. Tesla N. Patents. - Samara: Publishing House "Agni", 2009. - 496 p. (in Russian).
5. Tesla N. Articles. - Samara: Publishing House "Agni", Moscow: Publishing

House "Russian Panorama", 2010. - 584 p. (in Russian).

6. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).

7. Yakymchuk N. A., Korchagin, I. N. New evidence in favor of the abiogenic genesis of hydrocarbons from the results of the testing of direct-prospecting methods in various regions of the world. Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. № 9. P. 55-62. <https://doi.org/10.15407/dopovidi2020.09.055> (in Ukrainian)

8. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

9. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).

10. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Approbation of direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images at known hydrocarbon deposits in different regions. *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 3-38 (in Russian).

11. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Depth structure features of large zones of hydrogen degassing in various regions of the earth by results of frequency-resonance processing of satellite and photos images. *Geoinformatika*, 2021, no. 1-2, pp. 3-42 (in Russian).

12. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. On the prospects of the technology of remote sensing data frequency-resonance processing using when conducting profiles geoelectric and seismic studies. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 18-50 (in Russian).

Russian).

13. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. On feasibility of frequency-resonance methods of image processing using for seismic sections interpretation during prospecting work for minerals conducting. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 202-2101. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-problems-of-science-education-and-society-11-13-09-2023-kiyiv-ukrayina-arhiv/>

APPROBATION OF MOBILE METHODS OF SATELLITE IMAGES AND PHOTOGRAPHS FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING WITHIN LOCAL AREAS OF HYDROGEN DEGASSING IN FRANCE

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,
Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. Geological and geophysical work with the aim of searching for natural hydrogen accumulations in cross-sections of the earth's interior and drilling prospecting and exploration wells for its production in promising areas is currently being planned and carried out in various regions of the globe, on the European continent including. In particular, information has appeared on many Internet sites about the discovery of significant (large) accumulations of natural hydrogen in the northeast of France, in Lorraine [1-3, 7].

A reconnaissance survey of local zones and large areas in order to study the possibility of using super-mobile methods of satellite images and photographs frequency resonance processing for natural hydrogen searching was carried out in areas (zones) of visible hydrogen degassing in many countries on different continents. This report presents the results of direct-prospecting methods testing at several local sites in France.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [8, 9]. The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of

geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [8-15].

In the process of performing experimental studies of a reconnaissance or detailed nature (instrumental measurements carrying out!) within the blocks and areas of the survey, the following sequence of procedures (graphs) for processing an individual satellite image (or its local fragment) is used.

1. The procedure for fixing responses (signals) from the surface at the frequencies of the following set of substances: oil, condensate, gas, amber, methane-oxidizing bacteria, oil shale, gas hydrates, ice, coal, anthracite, hydrogen, living (deep) water, dead water, diamonds, potassium magnesium salt, sodium chloride salt.

2. Graph of the response's registration from the groups of sedimentary, metamorphic and igneous rocks that make up the cross-section.

3. Procedure for determining the presence within survey area of deep channels (volcanoes), filled with various groups of rocks; depths assessment of the volcano's roots location.

5. Graph for determining groups of rocks (or individual samples of groups), from which signals are recorded at frequencies of oil, condensate, gas and water (deep, live).

6. The procedure for recording responses of oil, condensate, gas and phosphorus at the surface (depth) of 57 km – the boundary of the hydrocarbons and amber synthesis in deep channels (volcanoes), filled with certain groups of rocks.

7. Graph of signals registration of water (deep, live) on the surfaces of 11, 46, 57, 68 km – the predicted boundaries of water synthesis in volcanoes of a certain

type.

8. The procedure for scanning a cross-section with different steps from the surface up to 15 km to determine the depth intervals, within which responses are recorded at the resonant frequencies of oil, condensate, and gas. Refinement of the depths of location of the most promising for hydrocarbons intervals of cross-section during additional scanning with a finer step.

9. Graph for assessing the depth of the upper boundary (edge) of basalts, as well as the depths of the beginning of fixing responses at the resonant frequencies of hydrogen and living (healing) water from basalts. It is implemented in case of fixing responses from the 6th group of igneous rocks (basalts) on the surveyed area.

10. Procedure for determining the depths of occurrence of the upper edge of kimberlites, as well as the depth interval within which responses at diamond frequencies are recorded. It is implemented when establishing the presence of signals from the 11th group of igneous rocks (kimberlites) in the survey area.

In the process of mobile direct-prospecting methods testing in France during reconnaissance surveys of local areas and large blocks, a small (limited) number of instrumental measurement procedures was performed.

Reconnaissance survey sites in France. When testing mobile direct-prospecting methods, satellite and photo images from published articles were used, and were prepared also using the Google Earth software package.

Circular depressions in South Gironde. The paper [4] presents the results of monitoring observations at a local site of hydrogen degassing in France. During frequency-resonance processing of the satellite image of the site from this article (Fig. 1), responses of phosphorus, hydrogen, living water and basalts were recorded from the surface. The root of the basalt volcano was identified at a depth of 723 km.

When processing a satellite image of this area, shown in Fig. 2, as well as its fragment in a rectangular contour, similar results were obtained.

When the cross-section scanning from the surface, step 1 m and 1 cm (refinement), the upper edge of the basalts was fixed at a depth of 721 m. This is an integral estimate of the depth of the basalts upper edge.

And during scanning from the surface with a step of 1 cm, responses of basalts began to be recorded from 8.25 m. This indicates the presence of basalt columns within the survey area, along which hydrogen can migrate into the atmosphere.

On the surface of 721 m, responses of the 8th (dolomite) and 9th (marl) groups of sedimentary rocks were obtained from the upper part of the cross-section. The lower edges of these rocks were recorded at a depth of 99 km. From the interval of 99-723 km, signals were received of the 10th group of sedimentary (siliceous) rocks.

By the cross-section scanning from the surface, step 10 cm, responses of hydrogen were obtained from the intervals 1) **54-203 m** and 2) **294-529 m**. Signals of hydrogen from basalts began to be recorded from **810 m**.

Fig. 1. The circular depressions north of Saint-Magne village on satellite image [4].

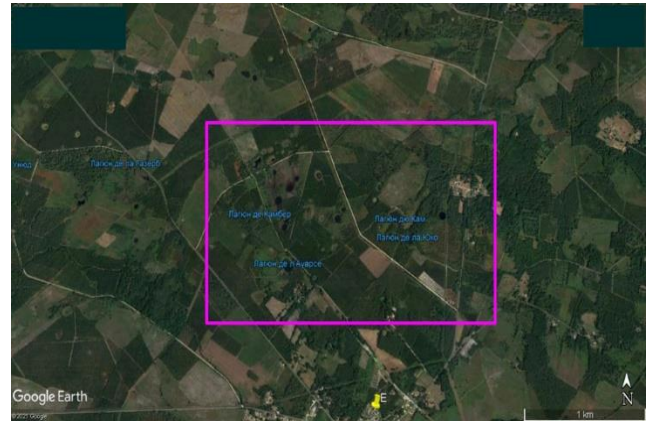

Fig. 2. Satellite image of hydrogen degassing area north of Saint-Magne village (France).

On the surface of 721 m, responses of hydrogen, dolomites, marls (of low intensity) from the upper part of the cross-section were recorded.

Areas of visible hydrogen degassing.

Figure 3 shows two more satellite images with zones of visible hydrogen degassing in France. During frequency-resonance processing of these images in reconnaissance mode, responses at the frequencies of basalts, hydrogen and living water were obtained within them. In these areas, it is advisable to carry out search work for natural hydrogen of a detailed nature.

Fig. 3. Satellite images of hydrogen degassing areas in France.

Results of satellite image processing at September 19, 2023. Information messages [1-3, 7] provide information about the discovery of large accumulations of natural hydrogen in the coal basin of France, in Lorraine, as well as the filing by La Française d'Énergie (FDE) company an application for the search and production of natural hydrogen within the Trois Evechés license block. Using information from various sites for a reconnaissance survey, a satellite image of a fragment of the territory (Fig. 4) was prepared in this region of France, within which the Trois Evechés license block is located. The contours of the block on the satellite image of the territory in Fig. 4 are not applied.

During frequency-resonance processing of the satellite image in Fig. 4 in reconnaissance mode, signals at the **frequencies of hydrogen, hydrogen bacteria and the 6th group of igneous rocks (basalts) were registered!**

The territory of the block on the satellite image is promising for detailed prospecting work and drilling wells for natural hydrogen!

Fig. 4. Satellite image of France territory with the Trois Evechés license block.

Main conclusions and some comments. All areas surveyed in reconnaissance mode in Fig. 1-4 are promising for detailed prospecting and drilling wells for natural hydrogen. Conclusions and recommendations of this nature were made taking into account the results of large-scale testing of direct-prospecting methods in areas and sites of visible hydrogen degassing in various regions of the globe.

Let us pay attention to the local area in Fig. 2. Within its boundaries, by the cross-section scanning with a relatively small step of 10 cm in the upper part of the section above the basalts two intervals that are promising for detecting hydrogen accumulations were identified.

Coal mines in this region are closed due to the fact that the coal seams in the basin are enriched with methane and their further development is explosive. Mine fields in Lorraine are promising for coalbed methane production [5-6].

The results of reconnaissance surveys of areas with coal mines in various regions are presented in articles [9, 10, part 1]. In a small area in Donetsk, at which a coal mine accident occurred, responses were recorded at the resonant frequencies of oil, condensate, gas, helium, hydrogen, oxygen, carbon, and coal. By scanning cross section in this area with a large step of 1 m, the following response intervals were recorded: helium – 120-2500 m; oxygen – 140-2550 m; hydrogen – 140-1000 m; gas– 140-10500 m.

It is expedient to add the following to the results of reconnaissance studies, presented above. In the process of instrumental measurements using satellite images of the four areas in France (Figs. 1-4), the main emphasis was placed on fixing the responses at the frequencies of hydrogen and the 6th group of igneous rocks (basalts). This is due to numerous survey results of large and local zones of visible hydrogen degassing in various regions of the globe [11-17]. In article [14] the obtained results are summarized in the following form.

1. In large areas and local sites of basaltic volcanoes location with roots at different depths, signals at hydrogen frequencies at surface are almost always recorded.

2. When performing the cross-section scanning procedure, responses of

hydrogen are recorded practically from the upper edges of basalt volcanoes to their roots. This feature suggests that basaltic volcanoes are a kind of channels, through which hydrogen is actively migrated to the upper horizons of the cross-section and further into atmosphere.

3. In some types of basalt volcanoes, deep (living) water is synthesized at a depth of 68 km or 69 km. Hydrogen-enriched water is healing and can be used for health purposes. It should be noted that all the studied zones and areas of longevity on Earth [10, part 2] are located within (contours) of basalt volcanoes, in which water synthesized at a depth of 68 km or 69 km migrates to the surface and is used for water supply and drinking purposes.

4. Hydrogen deposits can be formed by basaltic volcanoes in capped reservoirs, adjacent to basalts. The hydrogen production site in Mali is located outside the contour of a basaltic volcano; responses of hydrogen were recorded at the wells location from marls. In other areas of the survey, signals of hydrogen were obtained from dolomites (the Carpathians, the island of centenarians Ikaria), as well as marls and limestones.

5. Hydrogen deposits, formed near basalt volcanoes in reservoirs of various types, can be quickly detected and localized during areal prospecting using direct-prospecting methods (technologies of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, including).

6. The problem of studying reservoirs in crystalline rocks (including basalts) deserves attention. Direct-prospecting methods can also be used for this purpose.

7. It should be considered fundamentally important that the experimental studies carried out in numerous areas have shown the possibility (and expediency) of using direct-prospecting frequency-resonance methods for processing and interpreting satellite images and photographs to detect and localize areas of hydrogen accumulation, as well as determine depths of its predicted deposits. In further studies in this direction, it is advisable to pay attention to the types of reservoirs in which hydrogen can be accumulated, as well as seal rocks that will contribute to preservation of deposits.

In connection with the above, the facts of hydrogen migration into the atmosphere, recorded by instrumental measurements within the limits of discovered basalt volcanoes in various regions of the world, as well as gas (methane) in hydrocarbon deposits, should be considered fundamentally important. In general, the results of the studies presented in [11-17] confirm the conclusions of researchers about the large-scale migration of deep (abiogenic) gas and hydrogen into the atmosphere of Earth planet!

REFERENCES

1. Excitement grows about ‘natural hydrogen’ as huge reserves found in France. <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/excitement-grows-about-natural-hydrogen-as-huge-reserves-found-in-france/>
2. FDE announces the discovery of natural hydrogen in the Lorraine mining basin. <https://www.francaisedelenergie.fr/en/news/>
3. Natural hydrogen: a new major discovery in the mining basin in Lorraine? <https://time.news/natural-hydrogen-a-new-major-discovery-in-the-mining-basin-in-lorraine/>
4. Paul Halas, Alain Dupuy, Michel Franceschi, Vincent Bordmann, Jean-Marc Fleury, Dominique Duclerc / Hydrogen gas in circular depressions in South Gironde, France: Flux, stock, or artefact? *Applied Geochemistry* 127 (2021) 104928. 9 p. <https://doi.org/10.1016/j.apgeochem.2021.104928>
5. Privalov, V.; Pironon, J.; de Donato, P.; Michels, R.; Morlot, C. Natural Fracture Systems in CBM Reservoirs of the Lorraine–Saar Coal Basin from the Standpoint of X-ray Computer Tomography. *Environ. Sci. Proc.* 2021, 5, 12. <https://doi.org/10.3390/IECG2020-08772>
6. Pryvalov V., Pironon J., de Donato P., Michels R., Izart A., Morlot C., Panova O. Multi-scale structural inheritance of fracture systems pattern in coal-bearing measure of the Lorraine-Saar coal Basin. *Геофізичний журнал.* № 1, Т. 44, 2022. P. 40-54.
7. 'Significant concentrations' of natural hydrogen discovered in northeast

France by local power and gas producer.
<https://www.hydrogeninsight.com/production/significant-concentrations-of-natural-hydrogen-discovered-in-northeast-france-by-local-power-and-gas-producer/2-1-1452270>

8. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).

9. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Levashov S. P. Direct-prospecting mobile technology: the results of approbation during searching for hydrogen and the channels of migration of deep fluids, mineral substances and chemical elements. *Geoinformatika*, 2019, no. 2, pp. 19-42 (in Russian).

10. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

11. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).

12. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonant processing of satellite images and photos images: results of use for determining areas of gas and hydrogen migration to the surface and in the atmosphere. *Geoinformatika*, 2020, no. 3, pp. 3-28 (in Russian).

13. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images: potential opportunities and prospects of application for natural hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2020, no. 4, pp. 3-41 (in Russian)

14. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. Depth structure features of large zones

of hydrogen degassing in various regions of the earth by results of frequency-resonance processing of satellite and photos images. *Geoinformatika*, 2021, no. 1-2, pp. 3-42 (in Russian).

15. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N. On the prospects of the technology of remote sensing data frequency-resonance processing using when conducting profiles geoelectric and seismic studies. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 18-50 (in Russian).

16. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water on the Ukraine territory // *Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 310-318. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>.

17. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. Technology of satellite images frequency-resonance processing: discovery of basalt volcanoes with hydrogen and living water in various regions of Earth // *Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 319-328. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

ВИКОРИСТАННЯ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПОТЕНЦІЙНИХ ПОЛІВ ПРИ ГЕОЛОГІЧНОМУ КАРТУВАННІ

Логвін Василь Миколайович,
канд. фіз-мат. н., доцент, професор
Національний технічний університет "Дніпровська політехніка"
м. Дніпро, Україна

Вступ. Вивченню тектоніки окремих територій України приділяється велике значення при пошуках корисних копалин [4-5]. Використання всіляких трансформацій геофізичних полів дозволяють підвищити геологічну інформативність гравітаційного і магнітного полів [10] при різноманітних еколого-геологічних дослідженнях [4-9]. При цьому певне місце відводиться й підходу, заснованому на виділенні лінеаментів полів [1-3]. Під лінеаментом поля, як правило, розуміють ділянки найбільш значного прояву якоїсь лінійної особливості в структурі поля, що вивчається. Найбільш істотними серед лінеаментів поля є ті, які відповідають положенню меж геологічних порід і розривних порушень. Проведення геологічно змістовних лінеаментів гравітаційних і магнітних полів є досить складним і неоднозначним завданням навіть у ручному (візуально-графічному) варіанті аналізу полів по картах їх ізоліній. Для цього необхідний певний досвід.

Ціль роботи. Формалізація процесу виділення лінеаментів потенційних геофізичних полів з метою вивчення меж геологічних порід (комплексів) і розривних порушень є актуальною задачею геологічного картування територій, яка мінімізує суб'єктивний фактор у дослідженнях. У цьому зв'язку структурний аналіз полів пропонується виконувати послідовно у декілька етапів [1-3]:

Схема досліджень.

Підготовчий етап: формування файлу дискретних значень кожного вихідного геофізичного поля по квадратній мережі з кроком рівним 1-2 мм в масштабі звітної карти.

Попередній етап: обчислення горизонтальних градієнтів та кривизни вихідних геофізичних полів.

Етап аналізу (виявлення лінеаментів): формування точок найбільш ймовірного розташування одиночних лінеаментів полів.

Етап синтезу (об'єднання одиночних лінеаментів): формування параметрів зведених ліній лінеаментів полів.

Етап візуалізації: побудова результатів виконаної структурної трансформації полів.

Етап класифікації: групування результуючих ліній лінеаментів за «геологічною спеціалізацією» на розломні (контролюючі положення розривних порушень) та породні (контролюючі межі гірських порід). Крім того, на цьому етапі бажано виявляти та позбавлятися від негеологічних (хибних) структурних ліній, які утворюються за рахунок інтерференції полів від сусідніх об'єктів або ліній перегину від «побічних» екстремумів поля. Побічні екстремуми характерні тільки для спостереженого магнітного поля.

Заключний етап: побудова результуючої структурно-тектонічної карти.

Матеріали та методи. При вивченні структурних особливостей полів які б найбільш надійно контролювали положення геологічних об'єктів необхідно фіксувати положення ліній перегину поля (межі областей опуклої форми двовимірної функції поля). Математично геометричне місце точок положення ліній перегину двовимірних функцій відповідає нульовим значенням їх кривизни (сумі других приватних горизонтальних похідних):

$$R^{-1}(x, y) = \frac{\partial^2 f(x, y)}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 f(x, y)}{\partial y^2}.$$

У зв'язку з цим структурний аналіз полів зручно виконувати за допомогою так званих лінеаментів, які фіксують не тільки точки положення ліній перегину, но і напрямок простягання поля.

Орієнтування одиночного лінеаменту на площині можна задати перпендикуляром вектору градієнта поля в точці, де він зафіксований. Чіткість фіксації лінеаменту зручно характеризувати його довжиною (чим довший, тим більш надійна фіксація лінеаменту). Довжина лінеаменту в цьому випадку є

величина прямо пропорційна градієнту поля в точці фіксації лінеаменту.

Виконання структурної трансформації поля (лінеаментного аналізу поля з метою з'ясування основних особливостей геологічної будови території) проводиться у наступній послідовності:

- формування файлу значень аналізованого поля $U(x,y)$ по квадратній мережі з кроком 1-2 мм в масштабі карти;

- обчислення складових горизонтального градієнта $(\frac{\partial U}{\partial x}, \frac{\partial U}{\partial y})$ та

кривизни $(\frac{\partial^2 U}{\partial z^2} = -(\frac{\partial^2 U}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 U}{\partial y^2}))$ поля $U(x, y)$ в точках його завдання [1,2];

- формування матриць номерів точок поля з нульовими значеннями кривизни. Ці точки безпосередньо пов'язані з розташуванням лінеаментів поля (структурними лініями поля);

- формування для робочих точок лінеаментів як пар відрізків перпендикулярних вектору градієнта поля: $\bar{l}_{i,j}^+ \perp (gradU)_{i,j}$ и $\bar{l}_{i,j}^- \perp (gradU)_{i,j}$, спрямованих у протилежні сторони одна від одної. Довжина лінеаментів визначається відстанню між точками завдання поля згідно з формулою:

$|\bar{l}_{i,j}| = \Delta \cdot \frac{|gradU|_{i,j}}{|gradU|_{cp}}$, де Δ - відстань між точками завдання поля.

- трасування (об'єднання) одиночних лінеаментів.

Вивчення можливостей структурних трансформацій потенційних полів при знаходженні меж геологічних тіл та розривних порушень (геологічних розломів) було виконано на модельних полях. В якості вихідної моделі було взято фрагмент пластової карти вертикально-шаруватого середовища ускладненого розломною тектонікою (рис. 1 а). В цілому модель складалася з семи локальних тіл та двох регіональних, які були в 2 та 5 разів менш контрастні за аномалеутворюючі властивості локальних тіл. Верхня кромка тіл знаходилась на глибині 2 км, що в два рази більше ніж ширина локальних тіл. Така модель дозволяє дослідити можливості запропонованого метода для вивчення геологічної будови територій за полями зі складним регіональним

фоном, який контролюється насамперед положенням регіональних розривних порушень. Для з'ясування особливості застосування метода структурної трансформації з метою побудови геологічних карт були виконані розрахунки модельних гравітаційного V_z та магнітного Z полів (рис. 1 б і в).

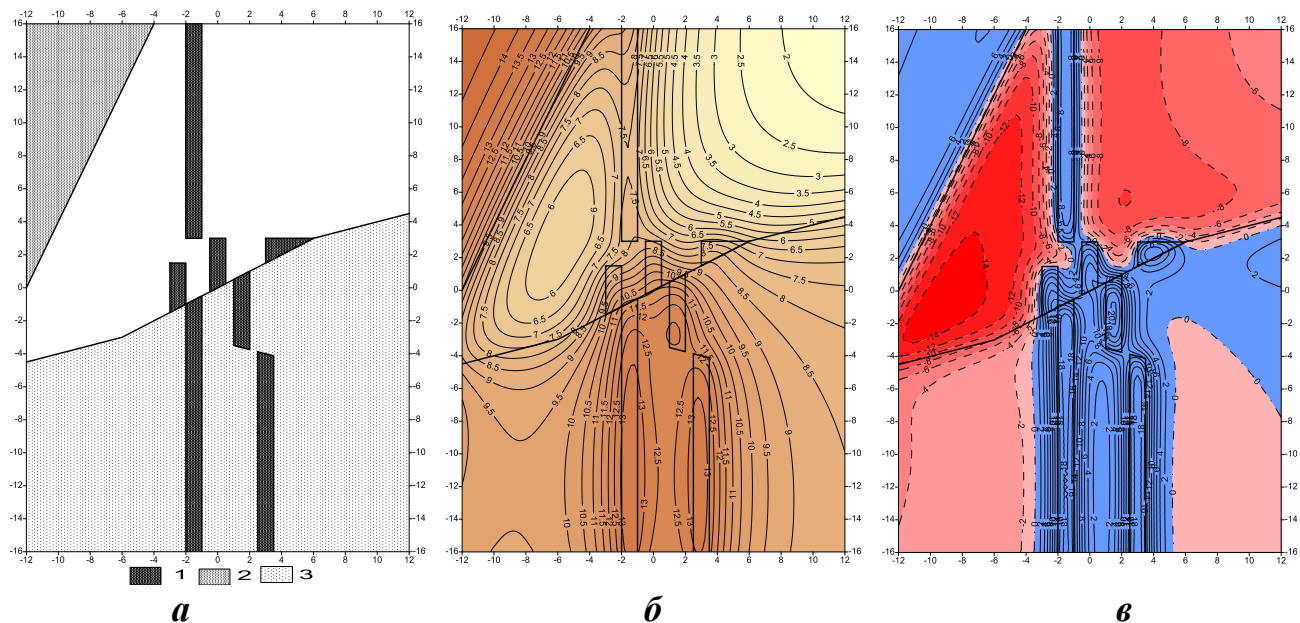

Рис. 1. Модель розломної тектоніки вертикально-шаруватого середовища (а) та модельні поля над ним: гравітаційне V_z (б) і магнітне Z (в). Умовні позначення: тіла з позитивною надлишковою щільністю і намагніченістю з коефіцієнтом збільшення: 1 – 1,10; 2 – 1,05; 3 – 1,02.

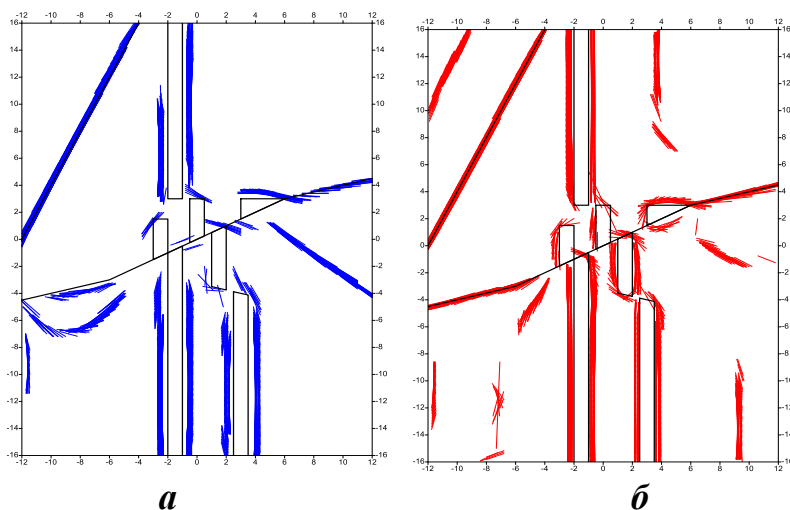

Рис. 2. Карти зведених лінементів гравітаційного V_z (а) та магнітного Z (б) полів над моделлю розломної тектоніки вертикально-шаруватого середовища.

Обчислювальний експеримент виконувався відповідно до запропонованої методики. Для модельних розрахованих полів були обчислені їх перші та другі горизонтальні похідні.

На основі цих трансформацій були знайдені місцеположення та напрямок простягання елементарних лінеаментів полів. Місцеположення лінеаментів визначалося положенням нульової ізолінії кривизни поля (сумою других похідних). Орієнтація цих лінеаментів обчислювалася за першими горизонтальними похідними як перпендикуляр до вектора градієнта ($\vec{G} = \frac{\partial U}{\partial x} \vec{i} + \frac{\partial U}{\partial y} \vec{j}$) поля у заданій точці. Довжина лінеаменту задавалася як величина пропорційна модулю вектора градієнта поля в точці.

Виконані трансформації полів показали, що навіть у складних умовах локалізуючи властивості трансформант дозволяють досить впевнено фіксувати місцеположення локальних джерел полів (тіл) [4, 5, 7, 8]. У той же час регіональні джерела полів (зони розломів) фіксуються неоднозначно і визначення їх місцеположення і навіть їх кількості утруднено (рис. 2).

Результати та обговорення. Проведені дослідження показали, що в полях зі складним регіональним фоном, пов'язаним з розломною тектонікою [9], присутня значна кількість «хибних» (геологічно незмістовних) лінеаментів, які добре трасуються. Якщо ці лінеаменти не виключити під час вивчення геологічної будови, то їх присутність може суттєво спотворити уявлення про тектонічну будову району, що вивчається (рис. 2).

Для зменшення впливу остаточні результати геологічно незмістовних структурних особливостей досліджуваних полів треба цілеспрямовано їх виявляти (ідентифікувати) та виключати з інтерпретаційного процесу.

Висновки. Аналіз отриманих результатів дозволив зробити такі висновки:

1) Запропонований метод «структурної» трансформації полів дозволяє досить надійно оконтурювати як локальні так і регіональні неконтрастні джерела аномальних полів.

2) Фіксація неконтрастних регіональних джерел полів (розломів)

утруднена в присутності більш контрастних аномальних тіл. Крім того, в полях зі складним регіональним фоном, пов'язаним з розломною тектонікою, як правило, присутні «хибні» (геологічно незмістовні) лінеаменти, які добре трасуються.

3) Для збільшення ефективності запропонованого метода структурної трансформації потрібно розробляти відповідні способи виключення або ослаблення факторів формування геологічно незмістовної інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логвин В. Н., Пигулевский П. И. Анализ трансформаций исходных полей для формализованного оконтуривания их источников [Электронный ресурс] // XV Междунар. конф. “Геоинформатика: теоретические и прикладные аспекты”, Киев, 10–13 мая 2016 г.: [тез.докл.]. – К.: ВАГ, 2016. – I Тезисы №9751. – 6 с. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – DOI: 10.3997/2214-4609.201600477.

2. Логвин В. Н., Пигулевский П. И. Изучение возможностей структурных трансформаций потенциальных полей при геологическом картировании территорий [Электронный ресурс] // XVIII Междунар. конф. “Геоинформатика: теоретические и прикладные аспекты”, Киев, 15–17 мая 2017 г.: [тез.докл.]. К.: ВАГ, 2017. – I Тезисы №11815. – 5 с. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).

3. Логвин В. Н., Пигулевский П. И. Изучение возможностей структурных трансформаций гравитационного и магнитного полей при геологическом картировании // Вопросы теории и практики геологической интерпретации геофизических полей : материалы 44-й сессии Международного научного семинара им. Д. Г. Успенского (г. Москва, 23 – 27 января 2017 г.) – Москва ИФЗ РАН, – 2017. – С.207-210.

4. Насад А. Г., Пигулевский П. И., Кичурчак В. М., Берзенин Б. З. К вопросу комплексирования геофизических материалов при построении среднемасштабных карт докембрийских образований (на примере Среднеприднепровского и Приазовского геоблоков УЩ) / Регіональні геологічні дослідження в Україні і питання створення Держгеолкарти-200.

2001. – С.17-22.

5. Пигулевский П. И., Берзенин Б. З., Кичурчак В. М. Результаты составления геолого-структурной карты докембрийских образований юго-восточной части Украинского щита. К.: Геоинформ. 1999. – 254 с.

6. Пигулевский П. И., Свистун В. К., Кирилюк А. С. О необходимости комплексных исследований геоэкологических проблем Криворожского железорудного бассейна Украины / Обеспечение безопасности в чрезвычайных ситуациях: материалы IX Международной научно-практической конференции. Воронеж, 2013. – Том 18. – С.4-8.

7. Pigulevskiy, P. I., Shumlianska, L. A., Dubovenko, Y. I., Svystun, V. K. The mantle disruptions by P-waves velocity gradients analysis under East of Ukrainian Shield / 18th International Conference; Geoinformatics: Theoretical and Applied Aspects Geoinformatics 2019, 16471. DOI: 10.3997/2214-4609.2020geo063

8. Pigulevskiy P., Svistun V., Slobodyaniuk S., Kyryliuk A. Studying of modern flooding of southwestern part Krivbass by geophysical methods / 15th EAGE International Conference on Geoinformatics-Theoretical and Applied Aspects. May 2016, Volume 2016, p.1 – 6. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.201600477>

9. Pihulevskiy P. G., Anisimova, L. B., Kalinichenko, O. O., Panteleeva, N. B. Analysis of natural and technogenic factors on the seismicity of Kryvyi Rih / Journal of Physics: Conference Series this link is disabled, 2021, 1840(1) : 012018. DOI: 10.1088/1742-6596/1840/1/012018

10. Svistun V. and Pigulevskiy P. Gravimetric survey and gravimetric database in Ukrain “Dniprogeofizika” during 2000–2011 carried out works on collection, analysis and formation of an electronic gravimetric data base (GDB) of the territory of Ukraine. Based on the results of the work car. 20th International Conference Geoinformatics - Theoretical and Applied Aspects this, 11-13 May 2021. Volume 2021, p.1 – 7. <https://doi.org/10.3997/2214-4609.20215521132>.

ARCHITECTURE

DECORATION OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Hrytsiv Oleh Bohdanovych

student of ARH-61 group

Berezovetska Iryna Andriivna

Ph.D. in Architecture, Associate Professor

Lviv National Environmental University

Introduction. One of the fundamental directions of our state's policy is the creation of an effective environment for the stay and education of preschool children, encompassing the study of historical, national, and international experience, as well as the latest trends in the development of preschool institutions.

Objective. To identify the features of creating a modern, comfortable, and safe design for preschool educational institutions.

Results and discussion. External building materials play a crucial role in layout, conveying the overall character of the building. For a child, the scale and tactile quality of materials are as important as aesthetics. The playground is often adjacent to some of the external walls of the building, and while entering or exiting, children often tend to touch the external parts of the building. For instance, creative individuals may discover that the exterior wall is an excellent canvas for art, visualizations with chalk, paint, mud, or any other material. Dragging fingers or a stick along a rough brick wall or a cold panel can be a source of discovery and fascination for a child. Options for external finishes vary greatly in appearance, quality, and durability. The ideal external building material should be easy to clean and safe for children. The choice of material for children's spaces must be cautious, minimizing sharp edges and corners. Often, robust materials (such as bricks) have better durability and lower maintenance costs. For those who want to experience a sense of home comfort in buildings, wooden siding materials like paneling or

shingles are suitable, but they may not always be the best choice. Siding is accessible and easy to install but requires frequent repainting, which can be an expensive undertaking. It is also important to note that many building and fire regulations prohibit the use of flammable materials like wood in preschool facilities.

Non-combustible alternatives to traditional wooden siding include vinyl siding, monolithic systems (such as plaster or EIFS/synthetic stucco), and fiber cement board systems.

Like many other design options for childcare spaces, the selection of ideal interior materials is a delicate act of balancing.

The typical flooring in a childcare center often consists of vinyl tiles with built in carpeting. Children sit, lie down, flip over, scratch, sniff, and spill liquids on the floor of the childcare center. It is necessary to consider the possibility of using flooring materials that are treatable, easy to clean, interesting to touch, and have some design possibilities, such as linoleum and carpeting. Well-planned patterns using one or two accents of different colors add interest, while using too many colors can create an overly intrusive appearance that visually distracts children. Natural flooring options, such as cork or wood, are also excellent choices for flooring as they are easy to clean, pleasant to the touch, and retain natural warmth.

Carpeting is often used for larger areas. The choice of carpet coverings depends on various factors, including touch softness, durability, stain resistance, antimicrobial properties, and other characteristics.

Ceramic tiles are an excellent choice for wet areas, as they can add significant visual and tactile interest to the floor (an endless variety of colors and textures). It is extremely important to properly seal the grout when using ceramic tiles, as maintenance difficulties may arise due to stains on the grout lines, and there is a possibility of tile cracking, etc. Wooden flooring, while likely to be a more expensive compromise, offers the advantage of being sandable and treatable. They are easy to maintain and create a wonderful backdrop with a variety of colors found in children's toys and furniture.

Cork flooring is more resilient than most types of floor coverings for children's

rooms, adding warmth and texture to the space. It has many health benefits, being antimicrobial and resistant to mold, considered a renewable resource, and economical to install. It is a surface that is comfortable for prolonged standing or sitting. However, cork flooring requires regular maintenance to preserve its original appearance and is not ideal in areas that may frequently get wet.

Painted drywall is suitable in wall finishing, for administration and meeting rooms. In kindergarten, classrooms and corridors serve as canvases for creative self-expression and experimental laboratories. Paint often needs to be reapplied annually. A better solution is vinyl covering or, even better, a combination of surfaces [2. 3].

Choosing high-quality furniture for rooms may initially cost more but will undoubtedly reduce maintenance and replacement costs over time. Additionally, well-designed and aesthetically appealing furniture is utilized.

Often, the simplest way to provide warmth is through radiators or heat pumps. Unfortunately, neither is suitable for childcare. Radiators can pose a burn hazard for children and also take up valuable space near external walls where children approach windows. Conditioning warm air from above is also problematic as it often does not evenly reach the floor, where children spend most of their day. A better solution is the presence of underfloor heating, where evenly distributed heat makes the floor a comfortable place to be in winter, especially near external walls. If the building has opening windows, it is necessary to provide micro-ventilation for safety.

Carefully planned electrical systems and the installation of electrical outlets in classrooms should assist educators in controlling access.

Conclusion. When decorating preschool educational institutions, it is essential to consider safety, durability, cost-effectiveness, as well as the aesthetic, cognitive, and social development of the child's personality.

REFERENCES

1. Юрчишин О. М. Об'єкти дитячого дошкільного та позашкільного виховання надмалої місткості в житловому середовищі: автореф. дис. ... канд.

арх.: 18.00.02 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2009. 24 с.

2. Dogan W. Arthur, Cindy Larson, Amy Gillman, Carl Sussman. Resource Guide. Community Investment Collaborative for Kids. Designing Early Childhood Facilities. 2006. 56 С.

3. Коваленко А. С., Бочарова О. А., Годун Т. М., Архітектурні та конструктивні заходи при проектуванні дитячих установ нового типу. Наука та виробництво. 2020. № 23. С. 165-172.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ АРХІТЕКТУРИ КРИТИХ РИНКІВ

Козаренко Ольга Волоимирівна

аспірантка архітектурного факультету

Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури

м. Київ, Україна

Вступ. Архітектура критих ринків має вікову історію і походить із стародавнього часу. Ось деякі ключові моменти в історії виникнення архітектури критих ринків.

Мета роботи. Метою надання інформації про історію виникнення архітектури критих ринків є розуміння та освіта щодо розвитку та еволюції цього типу архітектурних споруд. Це може бути корисним з наступних причин:

Культурне розуміння: Розуміння історії критих ринків допомагає збагачувати культурну свідомість і пізнавальну цінність цих об'єктів.

Архітектурна освіта: Ця інформація може бути корисною для студентів архітектурних та історичних факультетів, які вивчають розвиток архітектури у різних історичних періодах.

Збереження і реставрація: Знання про історію архітектурних об'єктів, включаючи криті ринки, допомагає в збереженні та реставрації історичних будівель та місць.

Дизайн та планування міст: Досвід минулого може надавати ідеї та натхнення для сучасних архітектурних проєктів, зокрема створення нових критих ринків або реконструкцію існуючих.

Сприяння інтересу до архітектури: Ця інформація може викликати інтерес до архітектурних досліджень та історії серед широкої громадськості.

Таким чином, мета надання цієї інформації полягає у сприянні освіті, зростанні розуміння архітектурної спадщини та збереженні історичних та культурних цінностей.

Матеріали та методи. Античність: У давньогрецькому та давньоримському світі існували великі публічні ринки, які були відкриті з

одного боку і призначені для торгівлі різноманітними товарами, включаючи їжу, одяг, ремесельні вироби та інше. У Римі вони називалися "форумами" і були соціокультурними та економічними центрами міст.

Середньовіччя: У середньовіччі у багатьох містах Європи були створені криті ринки, щоб захистити товари від негоди та забезпечити місце для торгівлі. Ці ринки часто мали характеристики середньовічної архітектури, такі як глибокі аркади та вишукані столиці.

Ренесанс: У період Ренесансу в Італії були створені криті ринки, які відображали новий підхід до архітектури та дизайну. Вони були оформлені в стилі Ренесансу зі складними архітектурними деталями, скульптурами та фресками.

Індустріальна революція: У XIX столітті з розвитком міст та зростанням населення стали з'являтися сучасні криті ринки, де використовувалися нові технології та інженерні рішення. Вони мали залізні конструкції та великі скляні дахи, які забезпечували освітлення.

Сучасність: У сучасний час криті ринки залишаються важливими місцями торгівлі та соціокультурного життя. Вони поєднують в собі традиційні та сучасні архітектурні рішення, такі як використання сталі, скла, високоефективної енергоефективної та екологічної технології.

У різних країнах і часових періодах архітектура критих ринків може різнитися за стилем, конструкцією та функціональністю, але їхнє значення як місць торгівлі та спілкування залишається незмінним протягом століть.

Результатом надання інформації про історію виникнення архітектури критих ринків може бути:

Розширення знань і розуміння: Люди, які вивчають історію критих ринків, збагачують свої знання про архітектуру та історію, що сприяє їхньому загальному культурному розвитку.

Інспірація для досліджень і творчості: Інформація про історію критих ринків може надихнути архітекторів, дослідників та дизайнерів на створення нових інноваційних проектів у галузі архітектури та планування міст.

Підтримка збереження культурної спадщини: Знання про історію критих ринків сприяє підтримці та збереженню цих історичних споруд та місць, що є важливою частиною культурної спадщини.

Залучення до досліджень і освіти: Інформація про історію ринків може стати частиною наукових досліджень та освітніх програм у галузі архітектури, історії та антропології.

Збільшення інтересу громадськості: Розповіді про історію ринків можуть привертати увагу громадськості до важливості збереження та підтримки місць торгівлі та культурних подій.

Таким чином, результати надання інформації про історію критих ринків можуть бути різноманітними і включати освіту, надихнення, збереження спадщини та підтримку культурних цінностей.

Висновки. Архітектура критих ринків має вікову історію, яка почалася в давньогрецьких і римських цивілізаціях і пройшла через різні історичні періоди.

Криті ринки завжди були важливими економічними та соціокультурними центрами, де проводилася торгівля товарами та послугами.

У різних історичних періодах архітектура критих ринків зазнавала змін і еволюції, відображаючи моди, технологічний прогрес та культурні впливи.

Середньовічні криті ринки часто відзначалися складними аркадами та старовинними архітектурними деталями, в той час як ренесансні та модерні ринки ставали символами архітектурного розквіту.

У сучасному світі криті ринки залишаються важливими для міст та громад, забезпечуючи місця для торгівлі, культурних подій та спілкування.

Загальна інформація про історію та еволюцію архітектури критих ринків допомагає зрозуміти важливість цих об'єктів у формуванні міського простору, розвитку торгівлі та сприяє збереженню культурної спадщини.

ASTRONOMY

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ СИЛИ ВСЕСВІТУ

Хондогий Микола Васильович,
ФОП, освіта вища, астроном-аматор,
м. Ніжин, Україна

Вступ. В цій статті я хочу описати своє бачення будови Всесвіту. Його фундаментальні сили і процеси, які створюють все різноманіття, красу і гармонію і забезпечують практично вічне існування Всесвіту, як самодостатньої системи.

Мета роботи. Визначити, як функціонує Всесвіт і відповісти на питання: Що таке реакція розпаду видимої матерії на матерію простору? Як утворюється видима матерія? Як виникають зірки? Природа кульової блискавки. Чорні діри. Реліктове випромінювання. Взаємодія сил стягування планет і зірок. Фундаментальні сили Всесвіту. Прецесія і нутація осі обертання Землі. Чи помилився Олаф Ремер? Маса. Візуалізація просторової бульбашки.

ВЧД — Всесвітня чорна діра. ЧД — чорна діра.

ПЧ — першочастинки матерії простору.

СС — сила стягування.

СР — сила розштовхування.

МВ — матерія Всесвіту: матерія простору, прозора матерія, видима матерія.

МП — матерія простору, складається з першочастинок (темна енергія).

ПМ — прозора матерія (першоматерія, або темна матерія, або ефір).

ВМ — видима матерія (прозора матерія, баріонна, субатомна, атомна)

ЕМС — електромагнітні сили.

ЕМП — електромагнітне поле.

РР — реакція розпаду матерії Всесвіту на матерію простору.

НЗ — нейтронна зірка.

Що таке простір, описано в статті “Простір” опублікованою на XII Міжнародній науково-практичній конференції “SCIENCE AND INNOVATION OF MODERN WORLD”, 10-12.08.2023 у Лондоні. Виникає питання: Які процеси відбуваються у Всесвіті?

Реакція розпаду видимої матерії на матерію простору.

Ця реакція є головною рушійною силою Всесвіту і є основою для його існування і функціонування.

Реакція розпаду видимої матерії (ВМ) на матерію простору (МП) відбувається у Всесвітній чорній дірі, чорних дірах, зірках і планетах, які мають достатньо гаряче ядро. Механізм реакції: при достатньо розігрітому ядрі в центрі нього видима матерія, шляхом зіткнення частинок, розпадається на неймовірно малі частинки — першочастинки (ПЧ). ПЧ набувають потужної енергії і створюють простір.

Новостворений простір має надзвичайно високий тиск і спрямовується від центру назовні, тим самим розштовхує видиму і прозору матерію. Створюється просторова бульбашка. В центрі тіла простір великий і поступово зменшується до кордонів системи. Створений потік матерії простору визначається силою розштовхування.

Сила стягування (“гравітаційне поле”) виникає завдяки просторовій бульбашці, в якій простір поступово збільшується від кордонів системи до центру тіла, завдяки чому поступово зменшується густина прозорої і видимої матерії. Завдяки різниці в тиску створюється потік прозорої і видимої матерії до центру тіла і визначається силою стягування (“гравітацією”).

Таким чином, створюються два протилежні потоки матерії, які і визначають функціонування всього Всесвіту.

Під прозорою матерією я маю на увазі гіпотетичну темну матерію або ефір. Це найдрібніші частинки, які утворюються з об’єднання першочастинок і з яких складається вся видима матерія. Термін “темна матерія”, на мій погляд, не відповідає самої суті цієї матерії. Якщо ми не можемо виявити ці частинки,

то вони мають бути не тільки надзвичайно малі, а й прозорі. Інакше ми не змогли б бачити весь Всесвіт, тим більше, що ці частинки щільно заповнюють весь Вселенський простір і складають приблизно 90% від всієї видимої матерії.

Частинки прозорої матерії приєднуються до вже утворених атомів і створюють видиму матерію, а при нагріванні атомів частинки отримують енергію і створюють потоки від джерела у вигляді фотонів (електромагнітного випромінювання). При взаємодії видимої матерії з матерією простору ці частинки створюють електромагнітне поле. Саме ці частинки і утворюють електричний струм.

Таким чином, мені здається, що цим частинкам більше підходить назва “прозора матерія”.

Частинки прозорої матерії можуть бути різних розмірів і властивостей і приймати участь в різних процесах, які відбуваються на субатомному рівні. Поки що ми не можемо їх виявити і це наука майбутнього.

Експерименти в колайдерах, на мою думку, заводять нас в глухий кут. При зіткненні протонів ми отримуємо уламки, які не стійкі і розпадаються за короткий час або швидко перетворюються на стійкі частинки. Тому класифікувати і вивчати уламки немає ніякого сенсу.

Зіткнути два автомобілі зі швидкістю світла, а потім по знівеченим уламкам, що розлітаються, вивчити будову автомобілів неможливо. Таким методом ми зможемо зрозуміти тільки те, що двигун додає масу автомобілю.

“У 1989-91 роках канд. техн. наук. інженер-випробовувач ракетних двигунів КБ «Південне» Олексій Олексійович Селін провів ряд експериментів та довів, що вага тіла зменшується лише під масою, яка швидко обертається і залишається без змін над диском. Це було видатним відкриттям науки, що тіла не притягуються до Землі, а притискаються динамічним напором космічного середовища – субстанції ефіру.” Василь Жовновський.

Відкриття О. О. Селіна підтверджує, що потік дрібних частинок прозорої матерії дійсно існує і може бути викликаний тільки різницею у тиску між

космічним середовищем і центром Землі.

Як утворюється видима матерія?

На шляху до краю Всесвіту першочастинки поступово втрачають енергію, простір зменшується і майже не існує, втрачається сила розштовхування, ПЧ набувають сили стягування і починають об'єднуватися.

Коли дві першочастинки об'єдналися, новостворена частинка отримує розмір і посилюється сила стягування. Таким чином створюється прозора матерія (першоматерія або темна матерія, або ефір).

Таким чином у Всесвіті існує два види матерії: матерія простору і видима матерія (прозора матерія за властивістю теж видима, тільки ми її ще не бачимо). Далі під терміном “видима матерія” треба мати на увазі і прозору матерію. Прозора і видима матерії нероздільні і рухаються єдиним масивом, а також прозора матерія постійно приєднується до видимої, утворюючи нові атоми.

“Отримані результати підтверджують проведені раніше дослідження, в ході яких було підраховано, що Всесвіт лише на 4% складається зі звичайної матерії, на 26% - з темної матерії і на 70% - з темної енергії”.
(Вікіпедія.)

На схемі 1 показано рух матерій у Всесвіті і їх потенціали. Аналогічний рух проходить у всіх об'єктах Всесвіту, в яких відбувається реакція розпаду ВМ на МП.

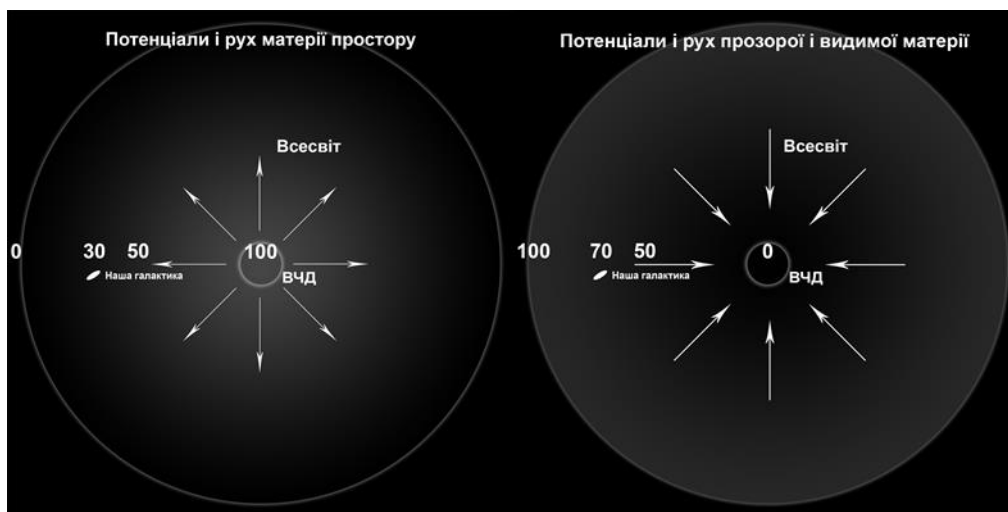

Схема 1.

Матерія простору (першочастинки), яку ще називають гіпотетичною темною енергією, створює простір. На схемі 1 показана наша галактика в просторі, де потенціал МП умовно 30 відсотків. З схеми 1 видно, що в різних місцях Всесвіту співвідношення ВМ та МП буде різним.

У Всесвітній ЧД створюється матерія простору, її потенціал візьмемо за 100 відсотків. На краю Всесвіту простір майже не існує і потенціал наближається до 0, а видима матерія в центрі ВЧД знаходиться у дуже малій кількості, тому що простір, який постійно створюється, не містить видимої матерії. Тому потенціал ВМ у ВЧД наближається до 0, а на краю Всесвіту, де інтенсивно створюється прозора і видима матерія - 100 відсотків.

Таким чином, у нас створилися дві групи потенціалів, які діють в протилежних напрямках. Яка б не була відстань і положення матерії в просторі між крайніми точками потенціалів, матерія спрямовується миттєво. Таким чином, вся матерія реагує на зміни в потенціалах миттєво. Інакше Всесвіт був би некерований.

На краю Всесвіту, де простір майже не існує і майже не діє сила розштовхування, частинки знаходяться так щільно, що об'єднуються в суцільну першоматерію, немов суцільне ядро атому. Першоматерія рухається у більший простір. Першочастинки наповнюють новостворену першоматерію і розштовхують її зсередини. Першоматерія розпадається на "масивні" атоми, які зі збільшенням простору починають розпадатися на менші атоми. Створюється все різноманіття видимої матерії.

Таким чином, утворюється видима матерія у вигляді хмар газу і пилу, в яких вже присутні всі хімічні елементи.

Першочастинки, які втратили енергію але не досягли краю Всесвіту, створюють найдрібніші частинки прозорої матерії, які заповнюють весь простір і створюють високий тиск.

Прозора матерія разом з хмарами газу і пилу створюють потік і по спіралі рухаються до Всесвітньої чорної діри.

Розширення Всесвіту можна пояснити тим, що всі галактики рухаються

по спіралі до ВЧД в більший простір, що і спричиняє ілюзію розширення Всесвіту.

У газопилових хмарах прозора матерія постійно приєднуються до видимої матерії. Після приєднання в міжатомному просторі створюється низький тиск прозорої матерії і виникає потік до частинок пилу.

Шляхом приєднання прозорої матерії до атомів, в атомах утворюються нові нейтрони і протони. В результаті створюються нестійкі ізотопи хімічних елементів, які в решті розпадаються на стабільні атоми. Кількість частинок і атомів в газопилових хмарах збільшується. Таким чином, частинки пилу у газопилових хмарах виростають до розмірів планет і зірок.

Щоб впевнитися, що планети збільшуються, достатньо уважно роздивитися фото планет земної групи і супутників газових гігантів. На цих об'єктах видно тріщини, старі поверхні, уламки яких з часом розійшлися і утворилися молоді поверхні. На поверхні Марсу видно, як монолітні плато розтріскалися і утворилися доволі великі тріщини. Те ж стосується і нашої планети, після землетрусів утворюються тріщини в земній корі. Якщо скласти континенти, то отримаємо маленьку Землю без океанів. На схемі 2 показані деякі зразки небесних тіл, які підтверджують їх зростання. Більш детально ці об'єкти можна роздивитися в інтернеті.

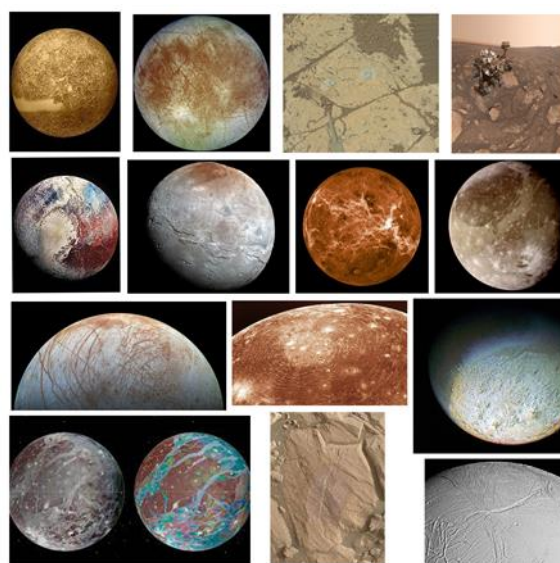

Схема 2.

Всі космічні об'єкти збільшуються і тверда оболонка поверхні тріскається, що і викликає землетруси. Землетруси — це результат росту космічних об'єктів. Цим можна пояснити і місяцетруси, які постійно фіксуються приладами на Місяці.

Те, що видима матерія утворюється в усіх видимих об'єктах космосу, можна знайти підтвердження на Землі. Траванти, камені в Румунії, які ростуть. Жеоди, в яких ростуть кристали. Кам'яні кулі, які збільшуються і їх знаходять по всій Землі. Скелі в Китаї, з яких ростуть кам'яні сфери. Нафтові родовища, які повинні були давно вичерпатися, але з яких досі добувають нафту. Це лише невелика частка того, що можна зафіксувати. Вся матерія на Землі збільшується, але збільшення води, повітря, ґрунтів, родовищ та іншого важко виявити.

Всесвіт, мов океан, щільно заповнений прозорою матерією в матеріальному просторі. В неймовірно густому міжгалактичному вакуумі зростають газопилові хмари, з яких народжуються галактики і все різноманіття зірок, планет і світів, в яких з'являється життя.

Як виникають зірки?

Зірки не можуть утворитися з газопилових хмар шляхом прямого об'єднання дрібних частинок пилу і атомів газу в космічному середовищі. Але в газопилових хмарах постійно зростають тіла і виростають до розмірів планет. З них і утворюються зірки.

Візьмемо планету на зразок Землі. В ній є певна фактична кількість частинок видимої матерії (“маса”). В центрі її знаходиться гаряче ядро. На початковому етапі ядро розігрівається від тертя, тиску, розпаду важких атомів, хімічних процесів, впливів сусідніх об'єктів і їх зіткнень...

Коли ядро розігрівається до критичної величини, в центрі ядра починається реакція розпаду видимої матерії на матерію простору. Утворена матерія простору створює високий просторовий тиск в центрі планети. За рахунок різниці тиску між центром і навколишнім космічним простором створюється потік матерії простору від центру назовні і створюється просторова бульбашка.

Цей потік і визначається як сила розштовхування. Сила розштовхування прямо пропорційна інтенсивності реакції розпаду і визначається різницею потенціалів 100-30 між центром і навколишнім космічним середовищем.

В ядрі планети виникає простір, який не заповнений видимою матерією. Виникає різниця тиску видимої матерії між навколишнім космічним середовищем і центром планети з різницею потенціалів 70-0. Видима матерія намагається заповнити пустий простір. Створюється потік матерії до центру планети, який визначається силою стягування (“гравітацією”).

Потоки матерій зіштовхуються і починається рух ВМ навколо центру, долаючи спротив матерії простору. Таким чином в центрі планети створюється акреційний диск навколо ядра. Обертання поступово передається всій планеті і вона починає рухатися навколо своєї осі.

В результаті реакції ядро розігрівається і видима матерія розпадається на субатомні частинки. В ядрі утворюється невеличка нейтронна зірочка і реакція розпаду стає потужнішою. Планета збільшується в розмірах, розігрівається і перетворюється на газового гіганта. Коли температура на поверхні досягне високих значень, планета почне випромінювати світло і отримає статус зірки.

До речі, різницю у температурі сонячної корони і самої зірки можна пояснити потоком частинок прозорої матерії, який стикається з атмосферою зірки, що спричиняє високу температуру в мільйони градусів.

Слід зауважити, що планети набувають матерії і не витрачають її поки не почалася реакція розпаду.

Сила стягування (“гравітація”) залежить від кількості поглинання прозорої матерії планетою, що прямо пропорційна “масі” планети і від інтенсивності реакції розпаду, що визначається розміром просторової бульбашки.

Планета набуває матерії за рахунок потоку частинок з космічного середовища, а витрачає її шляхом реакції розпаду.

В процесі еволюції щільність матерії планети зменшується, а розмір збільшується. Коли газовий гігант перетвориться на зірку, щільність матерії

зірки значно зменшаться і її можна порівняти з щільністю кульової блискавки.

В центрі зірки ядро, у вигляді нейтронної зірки, поступово поглинає майже всю матерію зсередини, інтенсивність реакції збільшується, створюється більший простір і розштовхує зірку зсередини. Зірка виростає до червоного гіганта і більше неспроможна утримувати оболонку. Стається вибух наднової, точніше оболонка зірки стає надто тонкою, що не може утриматися у своїх межах і розривається. На оболонку зсередини тиснуть ще й потоки фотонів, які випромінює нейтронна зірка.

Таким чином з'являється на світ нейтронна зірка (пульсар, магнітар, зірка Вольфа-Райє, чорна діра).

Це можна порівняти з вилупленням пташеняти з яйця. Коли говорять, що чорна діра - це місце смерті зірки, то за аналогією можна сказати, що пташеня це місце смерті яйця.

Замість величезної зірки, червоного гіганта, ми бачимо маленьку нейтронну зірку. Чи дійсно зірка колапсує у крихітну точку з високим тиском?

У центрі нейтронної зірки відбувається потужна реакція розпаду і створюється неймовірно великий простір. Ми не можемо бачити і оцінити цей величезний простір з точки зору тривимірного простору. Тому ми бачимо зірку малою. Насправді вона величезних розмірів і навколо неї гігантський простір, а щільність її надзвичайно мала. За рахунок низького тиску видимої матерії в центрі нейтронної зірки, створюється потік частинок ВМ з простору до центру, який визначається потужною силою стягування.

Нейтронні зірки мають високий обертальний рух навколо своєї осі, спричинений обертанням акреційного диску, який постійно прискорювався протягом еволюції НЗ в центрі материнської планети-зірки. Завдяки обертанню видима матерія і матерія простору стикаються і утворюють електромагнітне поле, як результат взаємодії потоків обох видів матерії. Сила електромагнітного поля залежить від швидкості обертання НЗ.

Зірки з невеликою кількістю видимої матерії ("масою") не можуть розширитися до червоного гіганта і скидають оболонку раніше (білі карлики).

Кульова блискавка.

Як може утворитися куля плазми в просторі і утримуватися певний час? Ми знаємо, щоб утримувати плазму потрібне потужне електромагнітне поле. Як воно може утворитися і які сили можуть його живити? На ці питання немає відповіді. Але давайте поміркуємо.

Кульова блискавка утворюється завдяки електричному розряду між хмарами або хмарою і Землею. Умови для існування кульової блискавки криються в самій блискавці. Який процес може спонукати для утримання кулі плазми в просторі певний час?

Якщо припустити, що в центрі кульової блискавки матерія розігрівається до температури достатньої для виникнення реакції розпаду ВМ на МП, то в центрі блискавки починає створюватися простір. Новостворений простір ще не заповнений видимою матерією, тому виникає різниця потенціалів між навколишнім простором і центром кульової блискавки. Таким чином створюється потужний потік прозорої матерії до центру блискавки, який визначається силою стягування самої блискавки (“гравітацією” блискавки). Ця сила достатньо потужна, щоб утримувати плазму в стабільному стані.

Енергії, яка вивільняється в результаті реакції розпаду, не достатньо, щоб підтримувати температуру плазми довгий час. Тому плазма охолоджується, припиняється реакція розпаду, зникає сила стягування і кульова блискавка вибухає. Для створення і існування кульової блискавки не потрібне потужне електромагнітне поле, достатньо підтримувати температуру плазми.

Якщо штучно створити кульову блискавку досить великих розмірів, в якій буде вироблятися більше енергії ніж витрачатися, вона може існувати досить довго. Але це може бути дуже небезпечно, бо сила стягування блискавки буде поглинати навколишню матерію і на певному етапі зупинити реакцію в блискавці буде неможливо. Таким чином блискавка може перетворитися на нейтронну зірку, яка поступово поглине всю Землю.

Як сила стягування (“гравітація”) кульової блискавки взаємодіє з “гравітацією” Землі? На схемі 3 показані потоки ПМ до блискавки і Землі. Під

кульовою блискавкою створюється зона низької сили стягування Землі. За рахунок створення власної потужної сили стягування, блискавка не відчуває сили “гравітації” Землі і рухається в будь-яких напрямках, не зважаючи на рух повітря. Кульова блискавка може пройти в приміщення через димохід проти потоку гарячого диму.

Чому блискавка оминає перешкоди (стіни будинків та інше), а в інших випадках торкається людей і залишає страшні опіки, але не руйнується сама? Є багато різних свідчень її дивної поведінки. Вивчення кульової блискавки може пролити світло на процеси, які відбуваються в зірках.

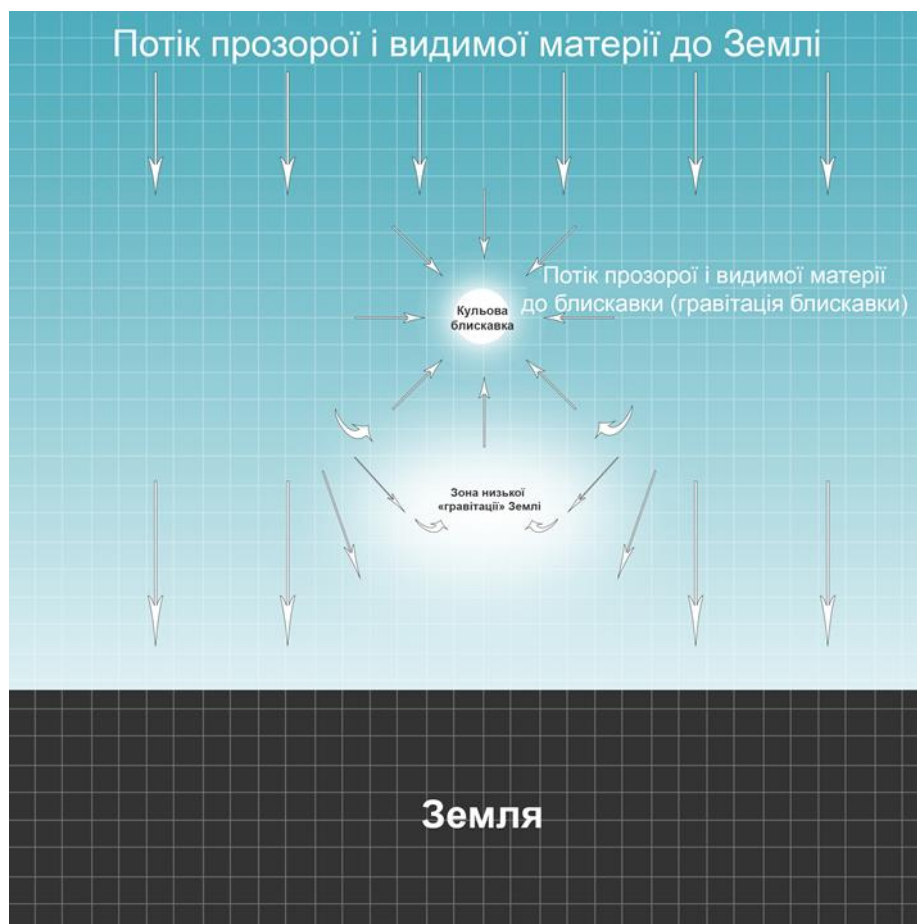

Схема 3.

Чорні діри.

Ми знаємо які фантастичні процеси відбуваються в чорних дірах. Тож давайте розберемося, чи це так?

Після вибуху наднової є декілька варіантів: народжується нейтронна

зірка, пульсар, магнітар, зірка Вольфа-Райє, чорна діра. Що між ними спільного? Все це нейтронні зірки. Атомів в нейтронних зірках вже не існує, тільки субатомні частинки. Нейтронні зірки відрізняються тільки фактичною кількістю матерії (“масою”) і інтенсивністю реакції розпаду, що визначається розміром просторової бульбашки і силою стягування.

Просторова бульбашка заломлює світло, як лінза (Стаття “Світло”). Чим більша просторова бульбашка, тим більше світло встигає заломитися. Коли кут заломлення досягає 180 градусів в неоднорідному просторі, зірка зникає з поля зору і утворюється горизонт подій.

Слід зауважити, що сила стягування (“гравітація”) не взаємодіє зі світлом і не може його притягнути. Заломлення світла — це чисто оптичний ефект викликаний неоднорідністю простору — просторовою бульбашкою, яка створюється навколо всіх великих і малих об’єктів космосу і не пов’язаний ні з “масою”, ні з силою “гравітації”, ні з “викривленням простору-часу”.

За горизонтом подій ми побачимо звичайну нейтронну зірку великих розмірів і надзвичайно великий простір. В центрі ЧД не може бути неймовірно високого тиску і точки сингулярності, тому що в результаті реакції створюється новий надзвичайно великий простір не заповнений видимою матерією. Тому виникає потік ВМ, який визначається потужною силою стягування.

Чорна діра має надзвичайно малу густину і невелику фактичну кількість матерії. А надзвичайно потужна сила стягування (“гравітація”) не може бути пропорційною “масі”. Тому “масу” ЧД не можна визначити силою “гравітації”.

Чорна діра постійно витрачає видиму матерію у великій кількості, перетворюючи її на матерію простору. Якщо ЧД буде витрачати більше матерії ніж поглинати, вона може втратити горизонт подій і перетворитися на зірку Вольфа-Райє. Горизонт подій — це оптичний ефект і ніяк не впливає на процеси в самій зірці. Тому можна спостерігати, як з-за горизонту подій ЧД відбуваються викиди матерії.

Якщо зірка Вольфа-Райє поглинає більше матерії ніж витрачає, утвориться горизонт подій і вона тихо зникне з поля зору.

Електромагнітне поле ЧД набагато потужніше, ніж нам здається, тому що ми не бачимо просторової бульбашки і не уявляємо реальний розмір простору навколо ЧД, в якому діє електромагнітне поле.

Реліктове випромінювання — космічне електромагнітне випромінювання з високим ступенем ізотропності та спектром, характерним для абсолютно чорного тіла з температурою 2,725 Кельвіна. Вважається, що реліктове випромінювання збереглося з початкових часів існування Всесвіту й рівномірно його заповнює. Поряд із космологічним червоним зсувом реліктове випромінювання розглядається, як один з головних доказів теорії Великого вибуху. (Вікіпедія).

В статті “Світло” описаний експеримент, який доводить, що світло заломлюється біля перешкоди під кутом 90 градусів від неї в обидва боки. Схеми 4 (Фото).

Схеми 4 (Фото).

Давайте візьмемо одну маленьку піщинку у відкритому космосі. Всі фотони з всього Всесвіту з усіх боків, які проходять біля цієї піщинки, заломлюються під різними кутами. Таким чином, джерело фотонів, які змінили напрямлення вже неможливо встановити. А тепер давайте порахуємо скільки таких піщинок у просторі Всесвіту і скільки фотонів, змінивши напрямок, стають безхазяйними. Ці безхазяйні фотони і утворюють реліктове випромінювання з високим ступенем ізотропності. Якби потоки безхазяйних фотонів не утворювалися постійно, то за 13,8 млрд. років блукання Всесвітом всі вони вже давно були б поглинуті матерією газопилових хмар.

Взаємодія сил стягування планет і зірок.

На схемі 1 показаний рух прозорої матерії до центрів двох тіл. Між тілами виникає зона низького тиску і сила стягування (“гравітація”) в місцях обернених до цієї зони послаблюється. Таким чином, за рахунок низького тиску між тілами, прозора матерія (ефір) з усіх боків штовхає тіла один до одного.

Приливи на Землі можна пояснити тим, що з простору надходить послаблений потік частинок прозорої матерії з боку Місяця. Іншими словами, Місяць екранує частину потоку прозорої матерії (ефіру, темної матерії) з космічного простору і вода в океанах не достатньо притискається до Землі.

(Експеримент О. О. Селіна)

Земля також блокує потік частинок прозорої матерії до Місяця. Сила стягування Місяця буде слабшою з боку Землі. Місяць рухається навколо Землі завдяки силі потоку прозорої матерії — силі стягування, яка притискає тіла один до одного. Схема 4.

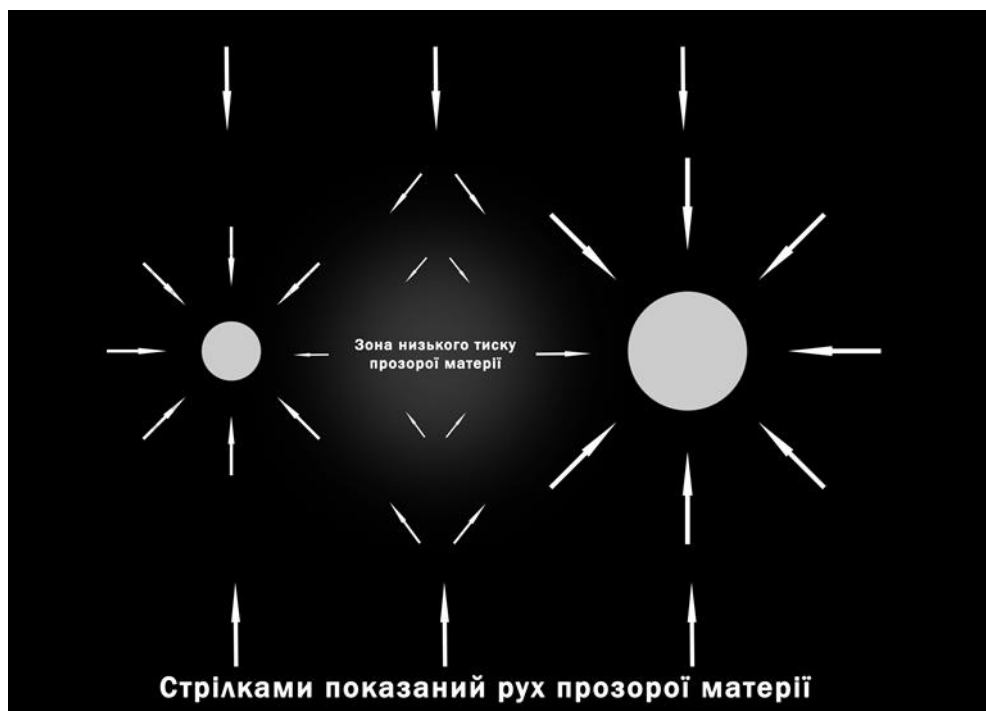

Схема 4.

Гравітаційна стала — фундаментальна фізична стала. Вперше гравітаційну сталу виміряв Генрі Кавендіш за допомогою сконструйованих ним крутильних терезів. Складності вимірювання зумовлені слабкістю гравітаційної

взаємодії в порівнянні із електромагнітною. (Вікіпедія).

По перше, неможливо повністю позбутися електромагнітних взаємодій в тілах. Всі тіла рухаються відносно простору і, завдяки взаємодії видимої матерії з матерією простору, мають певне електромагнітне поле. При вимірюванні гравітаційної сталої вимірюється сила електромагнітного поля.

По друге, гравітації в класичному розумінні немає, тіла не можуть притягуватися самі по собі. Немає гравітаційного поля, гравітонів і сили гравітації. Натомість є різниця потенціалів, завдяки якій створюється потік прозорої і видимої матерії до центрів тіл і визначається силою стягування. А також між тілами завжди присутня електромагнітна взаємодія.

Гравітаційну сталу не можна виміряти, бо її не існує.

Фундаментальні сили Всесвіту.

З офіційних джерел науки ми знаємо, що у Всесвіті існує чотири сили: гравітація, сильні і слабкі ядерні та електромагнітні сили.

Сильні і слабкі ядерні сили можна охарактеризувати як сили стягування, які утримують частинки ВМ і не дають їм розпастися. Утворюються ці сили за рахунок потоку частинок прозорої матерії до ядер атомів. Частинки ПМ приєднуються до ядер і створюється низький тиск ПМ в міжатомному просторі. Через різниці тиску створюється потік частинок прозорої матерії, який і стискає частинки видимої матерії в атомах.

Атоми рухаються відносно простору і за рахунок взаємодії з матерією простору виникає електромагнітний заряд. Саме частинки прозорої матерії і переносять енергію електромагнітних полів. А електромагнітні сили в комплексі з потоком ПМ створюють сильні і слабкі ядерні сили.

Потік прозорої матерії з космічного середовища до центрів тіл визначається силою стягування. Тому за дією ці сили можна об'єднати в одну фундаментальну силу стягування.

Силі стягування протидіє сила розштовхування, якої в списку немає. Тому її треба визначити. Сила розштовхування виникає від реакції розпаду ВМ на МП. Першочастинки набувають величезної енергії, зіштовхуються і створюють

високий тиск, тим самим утворюється простір. Створюється потік матерії простору, який і визначається силою розштовхування.

Всі частинки видимої матерії рухаються в просторі і стикаються з ПЧ (частинками матерії простору). Завдяки цьому виникає електромагнітне поле. Завдяки заряду частинок відбувається приєднання частинок прозорої матерії до атомів видимої матерії.

Щоб підтвердити цю гіпотезу, треба спостерігати за атомами при температурі близькій до абсолютного нуля. Таким чином можна виявити створення нових нейтронів і протонів у ядрах атомів.

Електромагнітна сила. Цю силу можна визначити, як результат взаємодії сил розштовхування і стягування. При обертанні об'єкту навколо своєї осі матерія простору стикається з видимою матерією. Вивільнена енергія створює електромагнітне поле, яке має властивість обох сил стягуватися і розштовхуватися. Також ЕМП виникає при прямолінійному русі ВМ і залежить від швидкості руху відносно матерії простору. Електромагнітне поле — це потік прозорої матерії між потенціалами створеними взаємодією фундаментальних сил стягування і розштовхування.

Висновок: У Всесвіті існують дві фундаментальні сили: сила розштовхування і сила стягування. Електромагнітна сила — це результат взаємодії фундаментальних сил. Всі сили взаємопов'язані і працюють в комплексі. Їх не можна відокремити чи розділити. Тому можна сказати, що існує єдина Всесвітня рушійна сила.

Визначення фундаментальних сил не означає, що сили діють однаково на всіх рівнях і їх не треба умовно поділяти і вивчати окремо в залежності від систем, в яких вони діють. Всі сили взаємопов'язані між собою і діють на видиму матерію в комплексі. Тому всі процеси, які проходять на субатомному рівні, треба розглядати з урахуванням дії всіх сил.

Взаємодія фундаментальних сил.

Якщо Земля обертається навколо своєї осі, то в центрі Землі вже почала відбуватися реакція розпаду ВМ на МП і створюється просторова бульбашка. За

рахунок різниці тиску, ПМ і ВМ спрямовується до центру Землі. Таким чином виникає сила стягування (**сила всесвітнього тяжіння**). Вся матерія не має “маси” (стаття “Простір”), а відчуття “маси” надає сила потоку прозорої матерії.

Тому “закон всесвітнього тяжіння” можна визначити як сила потоку ПМ до центру Землі, яка прямо пропорційна кількості поглинання прозорої матерії видимою матерією Землі та інтенсивності реакції розпаду ВМ на МП і обернено пропорційна квадрату відстані від точки вимірювання до центру Землі. Кількість поглинання прозорої матерії видимою матерією прямо пропорційна фактичній кількості видимої матерії Землі (“маси”) і інтенсивності потоку прозорої матерії до центру Землі. Іншими словами, сила стягування (“всесвітнього тяжіння”) визначається різницею потенціалів прозорої матерії між точкою вимірювання і центром Землі.

Кількість прозорої матерії, яка поглинається певною кількістю видимої матерії, треба встановити, експериментально вимірюючи вагу тіл через певний відрізок часу. Різні речовини можуть поглинати різну кількість прозорої матерії.

При вимірюванні ваги тіл треба враховувати положення небесних тіл, особливо Місяця і Сонця, атмосферного тиску, температури, загального збільшення сили стягування, розміру Землі (маси), збільшення радіусу Землі. Еталонне тіло повинне містити всі речовини, з яких складається Земля в таких самих пропорціях. Тіло треба розмістити в герметичній камері разом з вимірювальними приладами. Контрольні вимірювання треба проводити раз на рік, коли Сонце і Місяць знаходяться в таких самих положеннях відносно Землі.

Прискорення вільного падіння.

Сила стягування, яка створена потоком прозорої матерії спрямованим до центру Землі, діє на всі тіла з однаковою силою незалежно від фактичної кількості матерії (“маси”) і розміру тіла, якщо саме тіло рухається в цьому потоці.

Всі тіла будь-яких розмірів і “мас” рухаються з однаковим прискоренням і їх сила інерції не діє, тому що “маси” не існує, як не існує і сили “травітації” в класичному розумінні. Відчуття “маси” і сили “травітації” надає сила потоку

прозорої матерії, яка виникає через різницю потенціалів між космічним середовищем і центром Землі.

При взаємодії космічних об'єктів Сонця, планет і супутників сили стягування можна визначати таким чином. Наприклад: між Сонцем і Землею. Сила потоку ПМ до Сонця в точці вимірювання (в даному випадку орбіта Землі) + сила притискання Землі до Сонця, яка визначається різницею сил потоків ПМ до Землі (між потоком в напрямку до Сонця і потоком від нього). Схема 5.

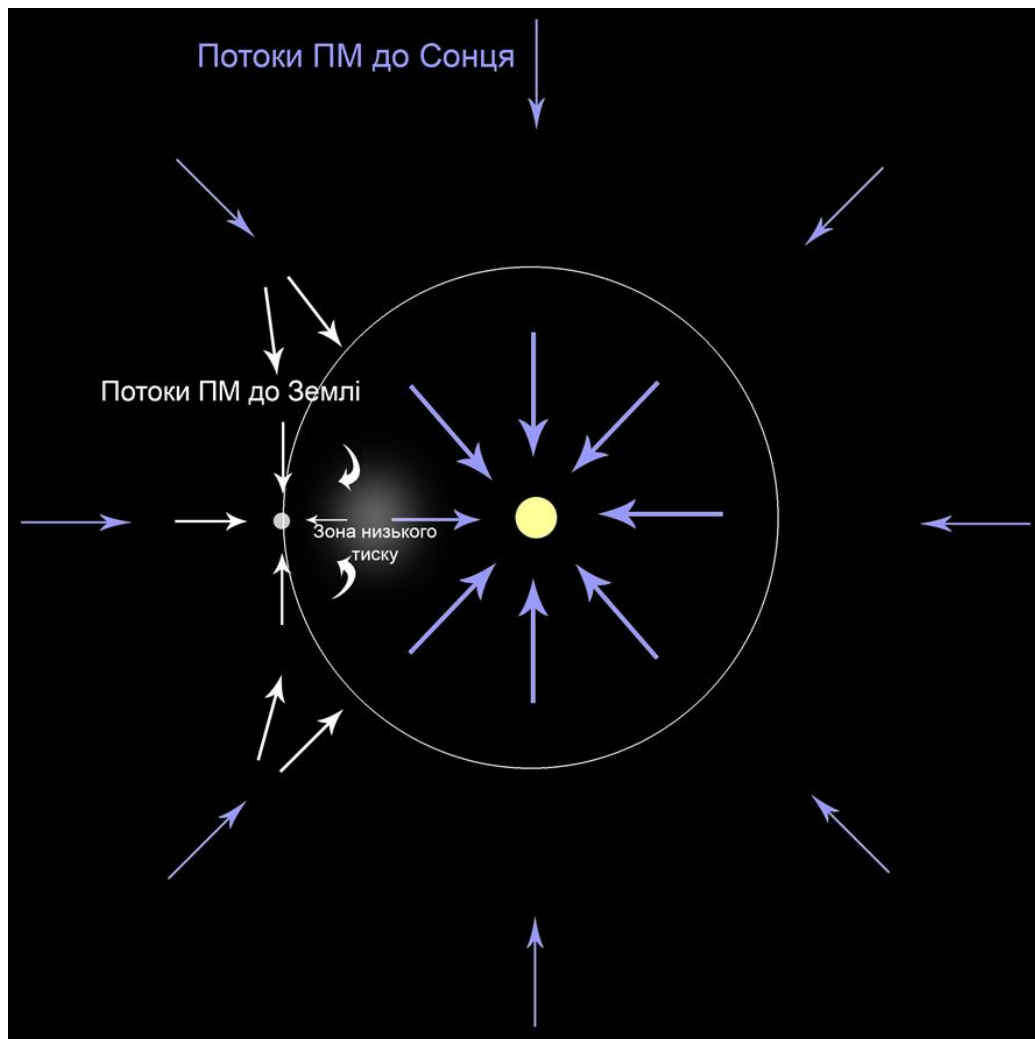

Схема 5.

Відстань до Сонця можна не враховувати, тому що береться різниця потенціалів космічного середовища за межами сонячної системи і орбіти Землі. Для нас важлива густина прозорої матерії (тиск) навколо сонячної системи і її потенціал, а також густина і потенціал на орбіті Землі. В Сонці потенціал 0.

Якщо припустити, що потенціал навколо сонячної системи 30 у. о., а на

орбіті Землі 10, то сила потоку складе 20 умовних одиниць. Для Меркурія, припустимо на орбіті 5 у. о. , сила потоку $30-5=25$ у. о.

Потоки ПМ до тіла, яке вільно падає, урівноважуються з усіх боків і не враховуються, тому що тіло рухається з однаковим прискоренням разом з потоком прозорої матерії.

Швидкість і сила потоку ПМ з наближенням до Сонця зростає і різниця потенціалів збільшується.

Рухаючись по орбіті, Земля екранує потік прозорої матерії до Сонця, але цей вплив не значний і ним можна знехтувати.

Прецесія і нутація осі обертання Землі.

Земля обертається навколо своєї осі. Вісь направлена в бік Полярної зірки. Рухаючись навколо Сонця, вісь Землі не повертає за Сонцем. Тому можна стверджувати, що «гравітація» Сонця не впливає на обертальний рух Землі навколо своєї осі. Земля обертається відносно простору.

Звідки береться прецесія і нутація осі Землі? Простір не плаский (тривимірний) а багатовимірний і знаходиться у постійному русі, на просторову бульбашку Всесвітньої чорної діри накладаються просторові бульбашки сусідніх планет, Сонця, сусідніх зірок, галактики та скупчень галактик. **Простір багатовимірний** і викривляється під дією просторових бульбашок всіх сусідніх небесних тіл, а також Всесвітньої чорної діри і постійно змінюється під впливом їх руху. Земля коливається у просторі, який постійно змінюється, як поплавок на хвилях. Ці коливання і спричиняють прецесію і нутацію осі Землі.

Чи помилився Олаф Ремер?

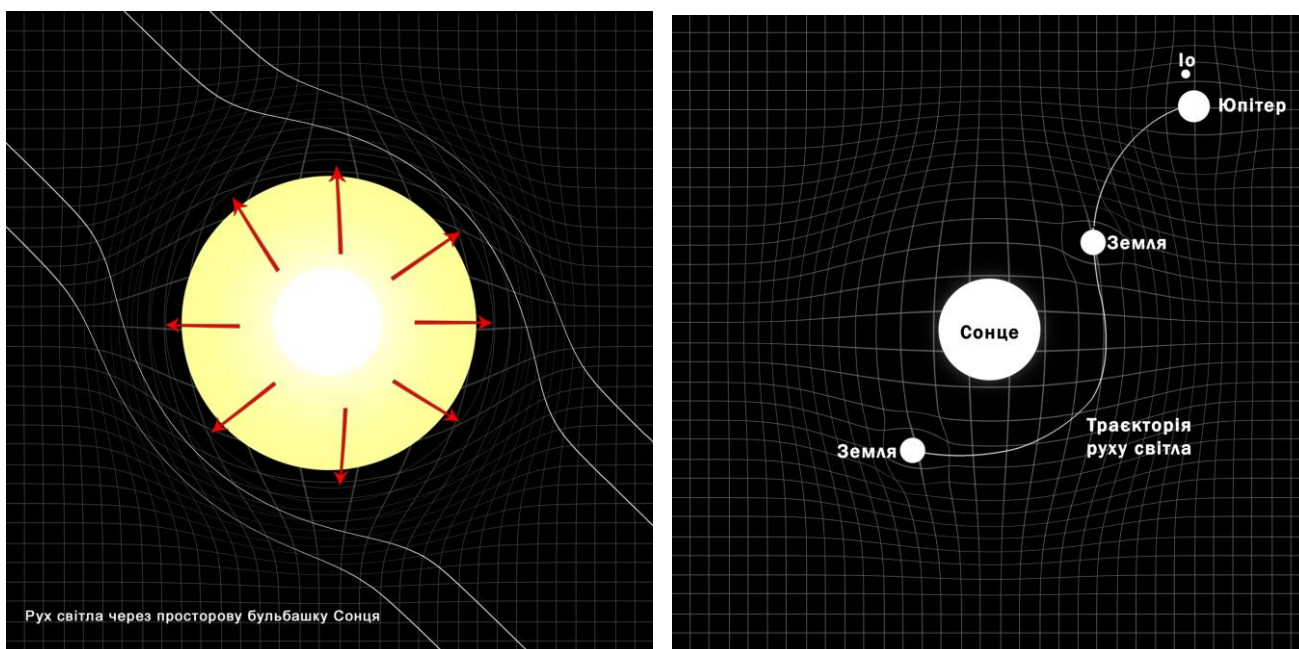
Оле Крістенсен Ремер у 1675 році провів дослідження “визначення швидкості світла, засноване на низці спостережень над затемненнями супутника Юпітера Іо. Користуючись складеними Дж. Кассіні таблицями руху супутників Юпітера. Ремер пояснив запізнювання часу затемнення першого супутника (для випадку, коли Земля і Юпітер найвіддаленіші один від одного порівняно з часом затемнення при найменшій відстані між ними) скінченністю швидкості світла. Запізнення становило 22 хвилини, і цей час витрачався

світлом, щоб подолати відстань, яка дорівнює діаметру орбіти Землі (за сучасними даними, світло проходить цю відстань приблизно за 17 хвилин).” (Вікіпедія).

Чи міг Ремер помилитися зі значенням 22 хвилини. Похибка могла бути тільки тоді, коли протягом експерименту Юпітер віддалявся б від Сонця, але О. Ремер міг це врахувати. Помилки в записах фіксації початку затемнення Іо на протязі експерименту бути не могло. Те, що він встановив затримку в 22 хв., це незаперечний факт.

Сумніватися в сучасних вимірах, вважаючи на розвиток вимірювальної техніки, теж не приходить. Але чи вимірювали за методом О. Ремера проходження світла сучасними приладами невідомо. В чому проблема?

Сонце створює просторову бульбашку. З наближенням до Сонця простір збільшується і світлу треба більше часу, щоб подолати більшу відстань біля Сонця. Крім того новостворена матерія простору відштовхує раніше створену матерію, в якій рухається світло, і завдяки цьому руху траєкторія світла викривляється. Схеми 6, 7.

Схеми 6, 7.

Згідно з теорією відносності масивні об'єкти викривляють простір-час

своєю гравітацією. Світло рухається по геодезичних лініях навколо масивних об'єктів і проходить більшу відстань, а час уповільнюється. Світло рухається біля Сонця з постійною швидкістю і відносно Землі у земному часі світло рухається повільніше. Згідно теорії відносності все сходиться. Але давайте поміркуємо.

Як може гравітація відштовхувати світло і змушувати його рухатися навколо масивних об'єктів по кривій огинаючи їх? Виходить, що гравітація діє як сила відштовхування і взаємодіє зі світлом? А в чорній дірі гравітація працює вже як сила стягування. А чи може гравітація викривити простір так, щоб простір збільшився навколо Сонця? Звичайно ні.

А що таке час? Час можна визначити, як швидкість зміни подій. Під подіями мається на увазі рух матерії і всі її перетворення: фізичні, хімічні, біологічні, електромагнітні, а також і розумові процеси.

Якщо людина потрапить в систему, де швидкість зміни подій проходить швидше ніж на Землі, то всі процеси в організмі цієї людини будуть також відбуватися швидше. Людина буде швидше рухатися, в її організмі будуть швидше відбуватися обмінні процеси. Людина буде швидше втомлюватися, відпочивати, швидше думати і швидше старіти, хоч вона цього і не помітить. Для цієї людини час буде плинути швидше, ніж на Землі. Але для матерії в цілому без спостерігача в цій системі нічого не змінюється. Ну рухається матерія швидше, то й що.

Для Всесвіту поняття часу не існує. Відчуття часу суб'єктивне і притаманне тільки людині. Система, в якій зміна подій пришвидшується, знаходиться біля масивних тіл. Тому для спостерігача біля ЧД час буде плинути швидше, а не повільніше. Для будь-яких систем у Всесвіті, з якою б швидкістю не відбувалися процеси, події відбуваються синхронно.

Уявімо, що в різних системах, де швидкість зміни подій різна, одночасно відбулися перші події. А потім через деякий час одночасно відбулися другі події. То немає значення з якою швидкістю рухалася матерія в цих системах і як би не оцінили спостерігачі плин часу у цих системах на синхронність перших і

синхронність других подій це б не вплинуло.

Лише під дією гравітації простір не може викривитися так, як це робить просторова бульбашка, а час не може уповільнитися, бо часу для Всесвіту не існує. В системі, де процеси відбуваються швидше, світло не може уповільнюватися, а тільки прискорюватися, якщо матерія простору дозволить йому це зробити. Тому я вважаю, що гравітація не може викривити простір-час. Природа цього явища зовсім інша. Світло огинає просторові бульбашки і проходить більший шлях у більшому просторі, тому йому треба більше часу. **Оле Крістенсен Ремер не помилився, а своїм експериментом вказав на час затримки світла в просторовій бульбашці Сонця, який становить близько 5 хвилин.**

Маса.

Поняття “маси” таке буденне і очевидне, і створюється враження, що нічого тут не можна сказати - все вже і так ясно. Лежить камінь, він важкий, щоб його підняти треба прикласти зусилля. Що тут не зрозуміло, ось вона маса і її можна відчутти. Але давайте розберемося.

У цьому камені знаходиться певна кількість частинок видимої матерії. Матерія заповнює певний об’єм простору. За твердість каменя відповідає сила стягування (ядерні сили), яка йому не дає розпастися, а сила розштовхування не дає каменю стиснутися у крихітну точку. Також сила стягування (“гравітація”) не дає каменю полетіти від Землі.

Ми знаємо, що субатомні частинки не мають маси і камінь складається з частинок, які не мають маси. Що придає частинкам каменю відчуття маси? Звичайно сила стягування. Тобто маси не існує — є тіла, які не мають маси, і є сила, яка створює ілюзію маси. Коли ми піднімаємо камінь, ми відчуваємо силу стягування певної кількості матерії в поєднанні з силою стягування Землі (або іншого космічного об’єкту). На інших об’єктах у Всесвіті цей камінь буде мати різну вагу, а у відкритому космосі, де сили урівноважені, ваги не буде.

Отже треба прийняти за аксіому: Маса не існує, це ілюзія створена взаємодією фундаментальних сил.

Від терміну “Маса” мабуть дуже важко буде відмовитися. Тому можна використовувати цей термін, але під ним треба мати на увазі фактичну кількість видимої матерії у певному об’ємі.

Візуалізація просторової бульбашки.

На схемі 8 зліва зображений Всесвіт у вигляді кулі. В центрі простір має величезний розмір, а ззовні простір майже не існує. Як можна зобразити велике всередині малого? На схемі 8 справа я спробував зобразити реальні розміри і ось що вийшло.

Між точками А,В,С і D на краю Всесвіту простір майже не існує і я розмістив їх в центрі схеми 8 справа. Щоб вийти з Всесвіту треба рухатися в центр між точками, а до ВЧД - в протилежному напрямку від центру схеми. Виходить, що ВЧД буде в будь-якому напрямку від центру. Виявляється що Всесвіт знаходиться в середині ВЧД. Приголомшливий висновок!?

Але я думаю, що це чергова ілюзія Всесвіту. Коли ми вийдемо за край Всесвіту, то опинимося у просторі між нашим і іншими Всесвітами, який все таки має якийсь розмір.

А ілюзію того, що ВЧД знаходиться у всі боки від нас, як виглядає на схемі, ми не побачимо, тому що ми не бачимо багатовимірний простір, а сприймаємо його як плоский тривимірний з точки зору простору біля Землі.

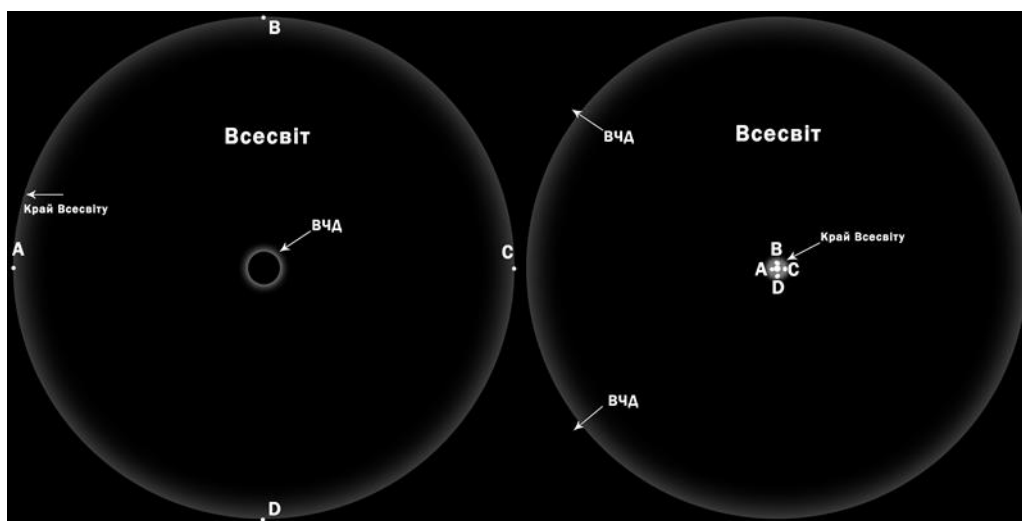

Схема 8.

За такою схемою можна зобразити і нашу сонячну систему, щоб

візуалізувати реальний простір просторової бульбашки Сонця. Схема 9.

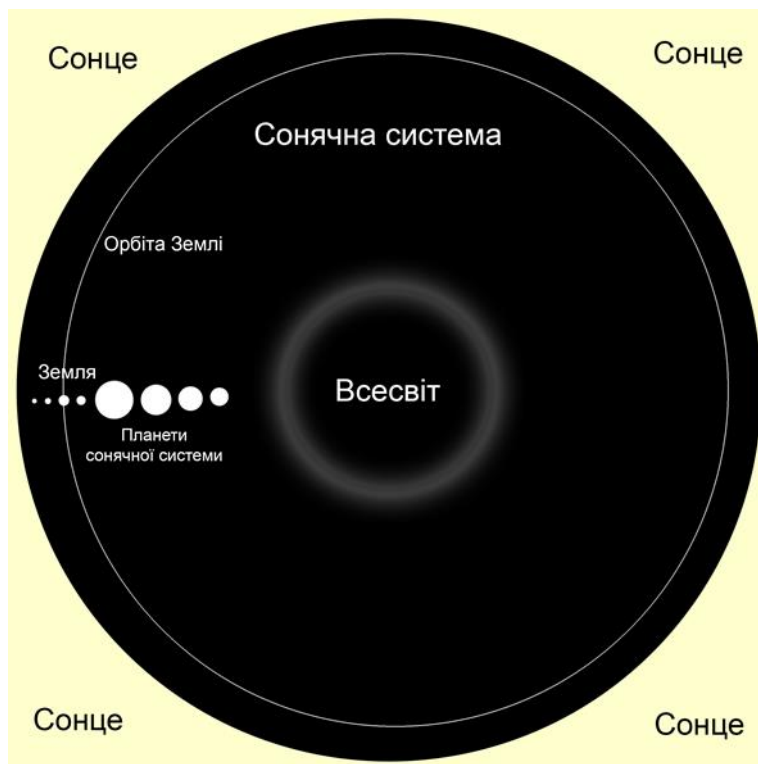

Схема 9.

Висновки.

Головна рушійна сила Всесвіту — реакція розпаду видимої матерії на матерію простору. Завдяки цій реакції відбувається кругообіг всієї матерії Всесвіту. У Всесвіті існує два види матерії — матерія простору і видима матерія. Потоки цих матерій створюють фундаментальні сили розштовхування і стягування. Електромагнітна сила — результат взаємодії фундаментальних сил. Всі сили взаємопов'язані між собою, нероздільні і діють в комплексі, як єдина Всесвітня рушійна сила.

На краю Всесвіту видима матерія постійно утворюється у вигляді газопилових хмар, частинки пилу виростають до планет і зірок, створюються галактики, галактики поглинаються чорними дірами, які поглинаються всесвітньою чорною дірою. Завдяки реакції розпаду видимої матерії на матерію простору в ВЧД створюється простір, який рухається до краю Всесвіту, втрачає енергію, перетворюється на видиму матерію і все повторюється. Всесвіт кінцевий, має приблизно форму кулі, самодостатній і існує нескінченно довго.

PEDAGOGICAL SCIENCES

TESTING AS A METHOD OF CONTROLLING STUDENTS' KNOWLEDGE OF ENGLISH: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Khairulina Nailia Farytivna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at
Department of Romance & Germanic Philology,
Luhansk Taras Shevchenko National University

Romas Alina Pavlivna

Student of the 4th course
Luhansk Taras Shevchenko National University

Introductions. In light of modern challenges such as globalization and increased mobility, English language skills are becoming increasingly important. This language has become an international means of communication, and its proficiency offers new opportunities in education and the world of work. Therefore, practical English language teaching and assessment have become urgent and strategically essential tasks in the education system.

In this context, developing and applying assessment methods that allow measuring knowledge and facilitating its activation and assimilation is essential. Testing has long been used in educational practice to control knowledge and has both positive and negative aspects.

The research into the advantages and disadvantages of employing testing to monitor learners' knowledge in language learning is particularly relevant in the modern educational context. On the one hand, testing provides an opportunity to objectively measure knowledge and skills in English. On the other hand, it can affect students' motivation and the quality of learning.

Aim. The study aims to reveal the impact testing can have on language learning, its advantages and disadvantages, and which testing methods can be most effective in different educational contexts.

The study aims to conduct a sound analysis and evaluation of English language testing methods to improve secondary school students' quality of education and learning.

Materials and methods. To analyze this topic, we used such analysis methods as literary, qualitative, and comparative. An empirical study was also conducted to collect primary data on the perception and effectiveness of testing. The materials for the research article included textbooks and manuals, research articles and publications, and the results of the testing conducted during the study.

Results and discussion. To formulate the concept of “testing,” it is necessary to define such an educational tool as a “test.”

A “test” is an instrument for assessing knowledge, skills, or abilities that contains a set of structured tasks or questions designed to measure specific educational or professional competencies of students or test takers. Tests can take a variety of formats, including multiple-choice, fill-in-the-blank, matching, and other types of tasks.

“Testing” is creating, delivering, and evaluating tests to measure a person's knowledge, skills, or abilities. This process may include selecting or developing test items, defining assessment criteria, administering tests, collecting and analyzing results, and making decisions based on the information. Testing is used to assess educational competence.

As noted by Bulakh I. and Mruha M. in the case of pedagogical measurement, testing is a method of measuring a certain level of knowledge of the examinee. The test consists of tasks selected according to specific rules [1, p. 9].

It should be emphasized that testing, as a method of controlling students' knowledge, is acquiring a significant position in English language teaching, is multifunctional, and has some advantages, for example:

1. It provides an opportunity to determine a student's language competence level, which allows teachers and students to understand better what level to begin learning and which learning materials to choose.
2. During the learning process, testing helps teachers and students identify

areas where more effort is needed and motivates students to improve their language skills.

3. Tests can assess different aspects of language competence, including grammar, vocabulary, writing, speaking, and listening comprehension.
4. This provides a more complete picture of learners' language skills.
5. Increase self-esteem by promoting self-reflection and self-development.
6. Independent work of students on a topic or section;
7. Providing an individual approach;
8. More objective assessment of the acquired knowledge, skills, and abilities and avoiding possible subjectivity on the part of the teacher;
9. The ability to quickly inform students about test results;
10. Using PCs significantly increases test control's effectiveness [5, p. 4].

However, it has not been possible to create tests for speaking (they often face the problem of achieving objective conformity between the intended control parameters and the natural objects of testing) [4, p. 78].

Considering the topic in more detail, it is relevant to study the shortcomings of using testing in education and knowledge control. This will help better understand the difficulties and challenges faced by educational systems, teachers, and students when using this assessment method [2, p. 22].

1. There is a possibility of guessing when taking tests: the student presents only the answer numbers, and the teacher does not monitor how he or she made a choice. This disadvantage is typical for tests consisting of tasks to choose the correct answer from among the proposed ones;
2. Test-taking is often based on the mental function of recognition, so some methodologists believe that with multiple-choice answers, a student gets used to working with ready-made formulations and is unable to represent the knowledge in any other way;
3. Subjectivity is often found in the creation of the tests themselves, in their selection and instructions for test tasks; almost everything also depends on a particular test system, on time allocated for knowledge control, etc.;

4. There is a possibility of automatic errors. For example, a student does not understand the instructions and starts answering in a completely different way than the standard procedure requires;

5. Lack of opportunity to reveal individuality in the presence of standard tasks.

These disadvantages underscore the importance of careful planning and diversification of assessment methods to ensure a more accurate and complete assessment of educational outcomes. They include the possibility of guessing answers, limiting the creativity and individuality of learners, subjectivity in test design and scoring, and the risk of automatic errors. Nevertheless, understanding these shortcomings allows us to use testing more correctly and compensate for its limitations in educational practice.

To gain a deeper understanding of the role of testing in the education system and its perception among students, our study surveyed grade 11 students. The following are some general conclusions:

1. Positive perception of testing: Most learners find tests useful for self assessment and identifying gaps in their knowledge. They recognize that tests can motivate them to study more seriously and understand the role of testing in learning.

2. Doubts about effectiveness: Some learners express doubts about the full validity of testing, pointing out that random guessing of answers can also produce results. This underscores the importance of combining tests with other assessment and learning methods.

3. Dependence on motivation and interest: Learners indicate that their attitudes towards tests may depend on their degree of interest in the subject or language being studied. Motivation plays a vital role in their test readiness.

4. Preference for a variety of methods: Some learners express a preference for other forms of assessment, such as oral exams, quizzes, and brainstorming sessions, in addition to testing.

5. Self-testing: Some learners prefer to create tests to prepare and revise material independently.

In conclusion, students' opinions are diverse, and their attitudes toward testing depend on various factors, including motivation, interest, and learning goals. This feedback highlights the importance of educators and educational programs considering multiple approaches to assessing and motivating students in the English language learning process.

Conclusions. Therefore, “testing” is closely related to the definition of “test” as a tool for assessing knowledge, skills, and abilities. Testing is creating, managing, and evaluating tests to measure a person's knowledge and competencies. Tests can be in various formats, including multiple-choice questions, fill-in-the-blank tasks, and other types.

Testing is essential in English language learning and education in general. It allows you to assess your level of language competence, identify gaps in your knowledge, motivate you to study the language more seriously, and evaluate different aspects of your language skills. Testing also helps to improve students' self-esteem and self-development.

Nevertheless, some disadvantages of testing should be considered, such as the possibility of random answers, the limitation of creativity and individuality, subjectivity in test creation, and the risk of automatic errors. Therefore, combining testing with other assessment methods and teaching approaches is crucial for a more accurate and comprehensive assessment of educational outcomes.

REFERENCES:

1. Bulakh I. Ie., Mruha M. R. Stvoriuiemo yakisnyi test: Navch. posibnyk. K.: Maisterklas, 2006. 160 s.
2. Dovhan L. I. Vykorystannia testiv u navchanni inozemnoi movy studentiv nemovnykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. 2009. №44. S. 22, 25.
3. L. Bachman, A. Palmer Language Testing in Practice. Oxford University Press, 1996. 136 p.
4. Brown J. D. Testing in Language Programs: a Comprehensive Guide to

English Language Assessment. NY: McGraw–Hill, 2005. 307p.

5. Diedova O. O. Testuvannia yak zasib pedahohichnoi diahnostyky navchalnykh dosiahnen molodshykh shkolariv z matematyky. 5 lystop. 2018 r. Stattia. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/228641567.pdf> (data zvernennia: 03.10.2023).

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF DISTANCE LEARNING

Lytvynenko Viola Mykhaylivna

English teacher of higher category

Kharkiv lyceum N 105 of Kharkiv City Council

Kharkiv, Ukraine

Introduction

Distance education is a concept that has gained significant popularity over the past few years. It has helped many students who are unable to attend campus-based or full-time courses to realize their educational aspirations. With distance education, learning instruction is disseminated over the internet through an online learning portal or video conference software. Such video conference software as Zoom, Meet offer robust tools that can help instructors deliver full lessons to students from all over the world. But just like any other education program, distance learning comes with a set of pros and cons. Computer and information technologies have significantly affected all spheres of human life. These technologies have also changed the field of education, since the improvement and development of this direction is one of the main mechanisms that make up the public life of Ukraine. Thus, a new form of distance learning has appeared in modern human life, which, along with the traditional form, has taken an important place in our society. This kind of training allows not only to study but also to improve the qualification level of its users. The question of the advantages and disadvantages of distance learning has been in the focus of research attention especially against the background of a general quarantine, which justifies the actuality of this topic: analysis of the pros and cons of distance learning, as well as predicting its further application.

Aim

Determination of the role of distance learning in the higher education system of Ukraine, the main advantages and problems of implementation in the educational process. The Distance education is an open learning system that provides for active communication between a teacher and a student using modern technologies and

multimedia. This form of education gives freedom to choose the place, time and pace of learning, thanks to the Internet, which covers wide layers of society and becomes an important factor in its development. It should be noted that distance learning is not antagonistic to full-time and part-time forms of education. It naturally integrates into these systems, complementing and developing them, which contributes to the creation of a mobile learning environment. Distance learning makes it possible to create systems of mass continuous self-learning, general exchange of information. It is this system that can most adequately and flexibly respond to the needs of society for the training of highly professional specialists. The perfect form of distance learning is learning based on the use of global and local computer networks (Internet). It uses the advantages inherent in traditional forms of education, getting rid of their disadvantages.

Materials and methods

The main benefit of distance learning is that it allows a person to study anywhere, but requires a computer and the Internet. The material is easily accessible and easy to handle and structure, and it also has all the necessary features that students of schools, higher educational institutions need. In addition, the student is free to build their own individual training schedule, depending on their free time and desire to study. The difference between classical distance learning and its more advanced form is small – the lack of personal communication between students and teachers. In the process of remote learning, students and teachers are at a significant spatial and temporal distance from each other. Teachers use a variety of computer technologies to make the process of remote learning as interesting and useful for students as possible. Distance type of education has an important goal-to expand opportunities and provide new services for those people who want to acquire new skills or change their profession. There are six main forms of distance learning, which are the most common: external education; university education; training that involves the cooperation of several educational institutions; creation of specialized institutions where distance classes are held; autonomous learning systems; special multimedia courses that differ in a certain informal component. At the same time, different

technologies are combined: pedagogical, informational, and often andragogic. There is a synchronous model of distance learning and an asynchronous one. Distance education is a new, specific form of education, somewhat different from the usual forms of full-time or distance learning. As for the present, the real contingent of potential students can include those who are often on business trips, military personnel, women on maternity leave, and people with physical disabilities. In addition, this category consists of those who want to get additional education with a lack of time. Distance learning has several key characteristics that are important to consider when analyzing this type of learning: flexible and convenient schedule of classes; modularity; mass character; active mutual communication and a variety of communication tools; the totality of knowledge and orientation to the independence of students, to the motivation of learning. Indeed, the effectiveness of distance learning directly depends on those teachers who work with students on the Internet. Such teachers should be psychologically ready to work with students in a new educational and cognitive network environment. Another problem is the infrastructure of student information support in networks. The question of what the structure and composition of the educational material should be remains open. Also, the question is raised about the conditions of access to distance learning courses.

Analyzing the components of distance learning related to the educational institution, they can determine the structure of the network system. It should include educational material submitted in the form of programs, tasks, control and graduation papers, and scientific and practical assistance. The student should be provided with fundamental printed textbooks, teaching aids, and hypertext multimedia programs. Additional materials may include lectures prepared by teachers on disciplines that can be transmitted via the network. In addition, distance learning provides communication in various modes, teacher advice on implementing term papers, theses, or other final work.

The essential component of distance learning is the ability to consider situations that are close to reality. In addition, important elements are creating conditions for the self-realization of students, the disclosure of their potential, the

systematic learning process, the individuality of the approach. This component is the basis of academic and cognitive activity and affects the quality of distance learning. Electronic versions of textbooks, which became the basis for the creation of distance courses and traditional books, do not solve the problems of independent activity in obtaining knowledge. These software products only create a virtual learning environment in which distance learning is carried out. Here there are psychological problems, such as inexperience, lack of self-education skills, poor volitional self regulation, the influence of group attitudes, etc. If this happens, the information is delivered in a distorted form, which leads to the fact that there is a threat of the cognitive barrier growing into a relationship barrier. The barrier of relations turns into a feeling of distrust and hostility towards information and its source.

Results and discussion

Advantages of Distance Learning

1. Greater Flexibility: With distance learning programs, students can pursue and complete their desired courses from anywhere with the use of computer and internet connection. A larger percentage of those that enroll for distance education are actually persons who are working. Distance education allows such students to find convenient time to study without interfering with their already busy schedule. One can study after work, in the middle of the night or during weekends. Learning materials and instruction can actually be obtained online at any time. So working students can learn as they earn.

2. No commuting: Distance learning takes place online, which means students don't need to spend money and time commuting to and from class venues. Students can take lessons and complete assignments from the comfort of their home. Most institutions that offer distance learning programs deliver lectures and tutorials through online video conferencing. That means students don't have to be stuck to the classroom.

3. Significant Cost Savings: The cost of online-based education programs is generally lower compared to those offered in brick-and-mortar institutions. Undertaking an online course or program also eliminates the costs associated with

commuting, renting an apartment and/or getting meal plans. That means distance learning an economically viable option for both students and parents. Apart from the convenience of pursuing a course from home, students will have a perfect opportunity to save more on their studies.

4. Convenient Learning: For most of the working class students, going back to the classroom is rather intimidating. Asking questions about a hard concept about a given topic can also be embarrassing for shy students. But that's not the case with distance learning. A disciplined and self-motivated student can learn at his or her own pace. Online education combines the use of tutorials, eLearning materials and video conference class sessions to deliver knowledge to students. That means learners with different abilities can have the opportunity to understand the course in much detail.

Disadvantages of Distance Learning

1. Lack of Social Interaction: Learning in a brick-and-mortar institution presents students with the opportunity to meet and interact with people from different locations on a personal level. Distance learning only limits students to classes and learning materials that are based online. Though students can interact through chat rooms, discussion boards, emails and/or video conferencing software, the experience cannot be compared to that of a traditional campus.

2. High Chances of Distraction: With no face-to-face interaction with instructors and other students, those who are enrolled on an online program might find it hard to keep track of their assignments. That's because there are no constant reminders about pending assignments and/or deadlines. It only requires one to be self-motivated and focused to be able to complete a course successfully. Hence distance learning cannot be a good option for students who keep procrastinating things or those who aren't able to stick to deadlines.

3. Complicated Technology: Any student seeking to enroll for a distance learning program needs to invest in a range of equipment including computer, webcam and stable internet connection. There is absolutely no physical contact between students and instructors as instruction is delivered over the internet. This overdependence on technology is a major drawback to distance learning. In case of

any software or hardware malfunction, the class session will come to a standstill, something that can interrupt the learning process.

4. Questionable Credibility of Online Degrees: Despite its convenience and affordability, distance learning is still not the best option for many due to lack of lack of quality faculty members. Even when the instructors are fully qualified and experienced, they might not find it comfortable to teach in an online environment. The design and delivery of every course differs greatly. Sometimes the instructor might find little time to talk about trivial details of a given topic, which are otherwise important to helping students understand better a given concept. Therefore, you may need the assistance of essay writers to ensure the quality completion of tasks. That, plus a host of other challenges like lack of proper assessment make credibility of distance learning degrees questionable.

Conclusions

Despite its numerous drawbacks, distance learning still provides better learning options for students wishing to enjoy greater convenience and flexibility in pursuing a course. The greatest benefits of distance education is that it allows students to access numerous learning tools using minimum financial resources. Studying online is even made more interactive with the use of video conferencing software. That improves the ability to acquire and retain knowledge on a given subject. However, distance education limits social interaction, involves use of complex technology and has a negative perception among some employers. Any student wishing to enroll for distance learning diploma or degree should weigh between its pros and cons to determine whether or not it's a good option. Generally, distance education can be the perfect option for working students. The dynamism of economic and socio-cultural processes in society causes changes in the field of education. Since the features of distance education are simply not acceptable for many students. Based on psychology and the methodology of independent learning, distance learning has some advantages and disadvantages.

Speaking about the distance form of education, it is necessary to talk about the creation of a single information and educational space. When it comes to distance

learning, it is necessary to understand the presence of a teacher, a textbook and a student in the system, as well as the interaction of a teacher and students. It follows from this that the main thing in the organization of distance learning is the creation of electronic courses, the development of didactic foundations of distance learning, and the training of teachers-coordinators. It is not necessary to identify the distance form with the correspondence form of education, because it provides for constant contact with the teacher and imitation of all types of full-time training.

Summing up, we can unequivocally answer that distance education has a future. However, much depends on how quickly the problems of eliminating information illiteracy, technical equipment and improving the quality of e-education will be resolved. These factors arise during the implementation of remote scientific programs and projects. So, the factors and examples given above show the need to create and expand distance learning in Ukraine.

REFERENCES

1. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи. Монографія / П. Ю. Саух [та ін.]; ред. П.Ю. Саух. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 14, 319.
2. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України / Ю. В. Бистрова // Право та інноваційне суспільство. – № 1 (4). – 2015. С. 27– 28.
3. <https://studycorgi.com/distance-learning-advantages-and-disadvantages/>
4. <https://chalkypapers.com/distance-learning-advantages-and-disadvantages/>
5. <https://eztalks.com/video-conference/7-best-cloud-collaboration-tools.html>

RESEARCH ACTIVITY ON HISTORY IN BASIC SCHOOL: HOW TO DESIGN EFFECTIVE TASKS FOR STUDENTS

Moroz Petro Volodymyrovych

Senior Researcher, Candidate of Pedagogical Sciences
Senior Researcher at the Department of Social Science Education
Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Introductions. One of the conditions for increasing the effectiveness of learning history within the framework of basic secondary education is the organization of research activity of students, which stimulates their internal motivation and improves the quality of acquired knowledge. Within such activity, students have the opportunity to analyze, compare, evaluate and generate ideas independently, which contributes to a deeper memorization of the material and a conscious application of knowledge in life practice.

Aim. The main didactic unit in the process of research learning of history is a research task. By a research task we mean a type of learning task that is characterized by novelty for the student and the presence of a learning problem, which he or she must independently or partially independently (with the help of the teacher) solve. The main purpose of using research tasks in history lessons is to develop students' competencies, analytical thinking and practical skills, which enable students to independently acquire new knowledge of history, evaluate historical events, processes, facts and phenomena taking into account different contexts.

Materials and methods. Research tasks on history should contain a way of student activity (make an assumption, prove, define, compare, characterize, etc.) and work with sources of information (textbook text, excerpt from a written source, statistical data, illustrations, maps, Internet resources, museum funds, sometimes it can be the student's own knowledge). Accordingly, the condition of such tasks should be formulated in such a way as to activate the cognitive abilities of the student, encourage him or her to make assumptions, analyze or compare historical events and phenomena, identify common and different features, establish causal

relationships of different nature, historical reconstruction and personification, prove or refute statements based on specific facts, identify causes, consequences and significance of events, formulate and argue one's own opinion based on the analysis of historical sources, develop historical empathy and historical imagination.

Results and discussion. The main requirements for formulating the conditions of research tasks are their compliance with the curriculum of history (within the basic level) and the purpose of a specific lesson, logic and conciseness, achievability for students (independently or with the help of the teacher), absence of obvious hints. The tasks should also provide an optimal combination of different forms of work, indicated in the instructions for performing the tasks.

During the assessment of the correctness and success of solving research tasks by students, it is necessary to take into account the following criteria: 1) the level of independence of students in the process of obtaining historical information, which is provided by the conditions of the task; 2) the level of ability to apply the methods of historical cognition in the process of solving the task; 3) the logic and validity of the student's argumentation; 4) the ability to use specific historical facts to substantiate their judgments; 5) the correspondence of the conclusion to the conditions of the task [1; 2].

In order to use research tasks in the educational process, the following can be recommended: 1) research tasks can be used at all stages of the lesson; 2) teach students to use the methods of historical cognition, which will contribute to the formation of subject-historical and general educational skills and abilities; 3) support the independence of students in solving research tasks, starting with tasks of the initial level of complexity; 4) solve more complex research tasks under the guidance of the teacher, who will help students to build a more complex line of reasoning; 5) help students to reflect on their mental activity, taking into account their psychological and age characteristics; 6) use group work to support peer learning and equalize students' academic achievements [2; 3].

Conclusions. When using research tasks in the educational process, it is worth paying attention to various aspects. First of all, it is necessary to take into account the

readiness of students to abstract from the specific learning material, to identify problems in it, to formulate hypotheses, to ask questions, to work with concepts and terms, to independently make conclusions and generalizations. In addition, an important point is the organization by the teacher of active perception of historical material by students and the direction of their mental efforts to reveal the essential aspects of historical facts, phenomena and processes, reflected in historical documents. The mental actions and cognitive procedures that are used by students during the processing of the learning material should be conscious and systematic.

For the successful implementation of research tasks, the teacher should take into account the level of students' training in special techniques of working with different historical sources. In addition, when organizing research activity, it is necessary to more widely and systematically involve and use all types of historical sources.

REFERENCES:

1. Мороз П. В., Мороз І. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 96 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/712554/>

2. Мороз І. В. Дослідницькі завдання як засіб формування історичної компетентності старшокласників. Робота з науково обдарованою молоддю: проблеми та перспективи: збірник матеріалів міжнародної науково-методичної конференції (Київ, 17-19 квітня 2018 року). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 99–101. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/712044/>

3. Міхно О. П. Організація дослідницької діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. П. Міхно; Ін-т педагогіки АПН України. - К., 2010. - 209 с. - укр.

FEATURES OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE HIGHER MEDICAL EDUCATION APPLICANTS AT THE CLINICAL DEPARTMENT

Moshenets Kateryna,
PhD, Associate Professor
Pertseva Nataliia,
Ph.D., Sc.D., Professor
DNIPRO STATE MEDICAL UNIVERSITY
Dnipro, Ukraine

Introductions. The more than one and a half year war on the territory of Ukraine brought significant changes in the Ukrainian attitude and became a great test. This affected all spheres of activity, including the organization of the educational process in the rear regions. The importance of the continuity of the educational process is undeniable. The training of future qualified doctors is a priority task of higher professional medical education. The educational process has undergone significant changes in accordance with the today's reality. Based on the experience of modifying the educational process during the COVID-19 pandemic, the staff of the endocrinology department of Dnipro State Medical University (DSMU) managed to switch to a form of education using remote technologies in the shortest possible time. At the beginning of 2023, all higher medical education applicants are studying face to-face, observing safety rules during an air raid

Aim. To analyze the higher medical education applicants opinion regarding the course of the educational process during hostilities. To evaluate the opinion of the respondents regarding the involvement of remote technologies in the educational process of peacetime on an ongoing basis

Materials and methods. We anonymously polled 32 higher medical education applicants at our department using questionnaires in the Google Forms format.

Results and discussion. According to those surveyed, 92% of respondents believe that full-time education is a priority for a future specialty. Only 8% of respondents believe that in the current conditions this is the only possible. Distance

learning is an option for continuity of the educational process. Among the advantages of full-time training, respondents identified direct work with case patients and the opportunity to better develop practical skills. At the same time, 98% of respondents noted that it is possible to conduct lectures in a remote format. Rationale: the purpose of the lecture is to familiarize yourself with new information, systematize acquired knowledge, and focus on the topic being studied. The lecture does not require direct contact, it takes place in real time, answers to questions are received at the end of the lecture in the same way as in person. There is no need to concentrate many people in one place. This is dangerous, because there is not always time to respond to an alarm in time due to the front-line location of our region.

Conclusions. Interviewed entrants note the expediency and greater effectiveness of full-time training in view of the need to practice practical skills. They also recognize the effectiveness of conducting lectures using distance technologies. The interviewees believe that it is possible to leave this format of lectures on a permanent basis after the end of martial law.

INDUCTIVE ENGLISH TEACHING: FOSTERING LANGUAGE PROFICIENCY THROUGH DISCOVERY

Ryzhenko Maryna,
PhD in Pedagogy, Associate Professor
at the Department of Foreign Philology and Translation
Anisenko Olena,
Senior Teacher at the Department of
Foreign Philology and Translation
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,
Kharkiv, Ukraine

Introduction. Language acquisition is a complex cognitive process that involves learning the rules, structures, and nuances of a foreign language. Traditional methods of language instruction often rely on deductive approaches, where learners are presented with explicit rules and then practice applying them through exercises. However, inductive teaching flips this paradigm, encouraging learners to discover language patterns through context, examples, and guided exploration.

This approach has gained prominence in recent years as it aligns with cognitive theories of learning and encourages active engagement with the language. In this essay, we will explore the principles and benefits of inductive English teaching, highlighting its potential to enhance language proficiency and foster independent language learners.

Aim. The study discusses and analyzes the structure of inductive method in English teaching.

Materials and methods. Principles of Inductive English Teaching.

1. Contextual Learning. Inductive teaching emphasizes the importance of context in language acquisition. Learners are exposed to authentic materials, such as texts, dialogues, or videos, where they can identify patterns, structures, and vocabulary in a natural setting. This contextualized approach mirrors how we acquire our native language, where meaning is often inferred from the surrounding environment.

2. Guided Discovery. In inductive teaching, instructors act as facilitators, guiding learners to discover language patterns on their own. Instead of providing explicit rules, teachers pose questions, offer prompts, or create activities that encourage learners to analyze and make hypotheses about the language. This process of guided discovery promotes critical thinking and problem-solving skills.

3. Learner-Centered Approach. Inductive teaching places learners at the center of the learning process. It acknowledges that each learner brings a unique set of experiences, prior knowledge, and learning styles to the classroom. This approach allows for differentiated instruction, enabling teachers to tailor activities to meet the diverse needs and preferences of their students.

Benefits of Inductive English Teaching.

1. Active Engagement and Motivation. Inductive teaching fosters active engagement as learners become detectives, uncovering language patterns through exploration. This hands-on approach instills a sense of ownership and curiosity, motivating students to take an active role in their language learning journey.

2. Long-lasting Retention. Studies have shown that knowledge acquired through inductive methods tends to be more deeply internalized and retained over time. When learners discover language patterns themselves, they are more likely to understand the underlying logic and remember them in practical usage.

3. Transferable Skills. The skills developed through inductive learning extend beyond language proficiency. Learners enhance their problem-solving abilities, critical thinking, and analytical skills. These transferable skills are valuable not only in language acquisition but also in various academic and professional contexts.

Results and discussion. Inductive English teaching stands as a dynamic and effective approach in language education, emphasizing the importance of authentic language experiences, critical thinking, and learner-centered instruction. By immersing learners in contextually rich environments and encouraging them to discover language patterns independently, this methodology fosters deeper language proficiency and a more authentic command of English. Moreover, inductive teaching nurtures critical thinking skills and empowers learners to take ownership of their

language learning journey. As educators continue to recognize the benefits of inductive teaching, its role in shaping the future of language education is bound to become increasingly prominent.

Conclusion. Inductive English teaching offers a dynamic and learner-centered approach to language instruction. By immersing learners in contextualized environments and guiding them through the discovery process, educators can foster active engagement, deep understanding, and long-lasting retention of language patterns. This approach not only enhances language proficiency but also equips learners with valuable cognitive skills that extend beyond the realm of language acquisition. As the field of language education continues to evolve, inductive teaching stands as a promising methodology for cultivating independent and proficient language learners.

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ: ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДОЛОГІЇ КОГНІТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Башкирова Ольга Миколаївна,
доктор філологічних наук,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

Вступ На початку ХХІ ст. шкільна освіта в Україні зазнає численних конструктивних змін, зумовлених стрімким розвитком сучасного світу і новими потребами суспільства. Важливе значення для формування всебічно розвиненої особистості має, з-поміж інших, соціокультурна компетенція, що передбачає не тільки оволодіння фактичними знаннями, а передусім виховання в учнів самоусвідомлення як громадянина своєї держави й представника великої національної культури, осягнення власних обов'язків перед суспільством і світовою громадськістю. Вагомою складовою успішної особистісної взаємодії з сучасним світом є розуміння його ключових соціокультурних тенденцій, і не в останню чергу таке розуміння формується завдяки гендерній освіті. Інтегративний підхід, який залучає знання з рідної та іноземної мов, сприяє вихованню особистісного і громадянського самоусвідомлення, оскільки дає можливість зіставити принаймні дві мовні картини світу, що репрезентують різну ментальність і водночас дають можливість виробити ефективні стратегії для порозуміння під час міжкультурної комунікації. Дієвим інструментом такого вивчення мови й культури рідного й інших народів є когнітивна лінгвістика, окремі здобутки якої доцільно застосовувати на інтегрованих заняттях з іноземної мови.

Отже, **мета** цього дослідження – сформулювати ефективні практичні підходи до вивчення гендерної проблематики на основі аналізу художнього тексту з урахуванням досвіду когнітивної лінгвістики як міждисциплінарної галузі знань на уроках англійської мови у старшій школі.

Матеріали та методи. Теоретичним підґрунтям дослідження є праці з когнітивної лінгвістики та її методологічних аспектів, а також методики викладання іноземної мови А. Приходька [7], О. Бондаренка [2], Г. Кузенко [4], Т. Ніфаки і О. Бовди [6] та ін. Матеріалом дослідження стали тексти романів Гіларі Бойд (“Thursdays in the Park” / «Четверги в парку») і Галини Вдовиченко («Пів яблука»), що дозволяють скласти доволі повне уявлення про коло гендерних проблем, актуальних у сучасному світі, забезпечують можливості зіставного аналізу двох культур і становлять інтерес для старшокласників як реципієнтів, здатних до аналізу й обговорення дискусійних питань. Під час вивчення текстів з позиції когнітивної лінгвістики застосовано методи *концептуального аналізу*, що дозволив виділити провідні концепти, пов’язані з основним – ЖІНКА; *кількісного аналізу*, що дав змогу встановити частотність вживання мовних одиниць-вербалізаторів провідного концепту картини світу, змодельованої в текстах; *порівняльного методу*, використаного для зіставлення мовного матеріалу, представленого текстами англomовної і україномовної авторок. Результати дослідження художніх текстів з позицій когнітивної лінгвістики стали основою для формулювання відповідних завдань, які можна використати на уроках іноземної мови у старшій школі.

Результати та обговорення Старша школа становить заключний етап у процесі оволодіння іноземною мовою. Специфіка цього етапу навчання визначається віковими особливостями учнів, які готуються вступити в доросле життя. Прагнення до самоствердження, пошук життєвих орієнтирів, формування власної системи поглядів – це ті риси, які властиві школярам в окреслений період. Відповідно, добір матеріалу для навчальних занять повинен бути дискусійним, проблемним, таким, що спонукає до групового обговорення, продукування власних суджень і самостійних висловлювань [5, 137]. Гендерна проблематика, яка стає предметом вивчення, аналізу, художньої репрезентації у численних наукових та публіцистичних статтях, інтерв’ю, художніх творах, належить до таких дискусійних тем, результати обговорення яких можуть допомогти молодій людині впевненіше орієнтуватися у сучасному

соціокультурному середовищі, як іншомовному, так і рідному.

Гендерна освіта й виховання є особливо актуальними в контексті фундаментальних перетворень, яких зазнає освітня система. Особливе значення для реалізації гендерної освіти на уроках іноземної мови має те, що гендерні стереотипи, закріплені у свідомості народу, а також докорінні зміни в царині гендерних стосунків завжди відображені у конкретній національній мові, її лексичному складі, фразеології. Концептосфера народу, репрезентована його мовою, дає можливість вивчити не тільки особливості ментальної картини світу, а й коло фундаментальних уявлень, притаманних носіям певної культури. Таким чином, здобутки когнітивної лінгвістики, коло інтересів якої охоплює вивчення процесів пізнання, зв'язків мови і мислення, можуть бути застосовані на інтегрованих заняттях, присвячених зіставному аналізу лексичного та фразеологічного матеріалу української і англійської мов.

Варто дати учням уявлення про концепт як фрагмент досвіду, який є ментальним утворенням, що міститься у свідомості людини і здобуває безпосереднє втілення у мові. Концепт, реалізований у мовленні, формує так зване номінативне поле, що може містити різні частини мови. Зауважуючи неоднорідність номінативного поля, Т. Ніфака і О. Бовда виділяють у ньому такі мовні засоби: «прямі (ключове слово, його синоніми); похідні номінації концепту (переносні, похідні) й односкладові слова; сіміляри (лексеми подібні за семантикою, що не є синонімами); okazіональні індивідуально-авторські номінації; сталі словосполучення, які є синонімами ключового слова; фразеологізми, що включають ім'я концепту; паремії (прислів'я, афоризми, приказки); метафоричні номінації; сталі порівняння з ключовим словом; вільні словосполучення, що називають ознаки концепту тощо» [6, 315]. Мовні репрезентації концепту, проаналізовані на уроці англійської мови, дають учням уявлення про багатство мовних ресурсів, повноту відображення явищ дійсності у мовних картинах світу. Особливо цінним у цьому відношенні є зіставлення двох мов. А. Приходько зауважує з цього приводу: «Вивчення концептів відбувається звичайно у двох ракурсах – моно- і полілінгвальному, тобто на

матеріалі однієї (площина однієї мови) або двох і більше лінгвокультур (зіставна площина). Обидва підходи однаково важливі для створення загальної картини культурно обумовлених і лінгвально позначених цінностей, властивих тому чи іншому народу» [7, 30]. Зауважуючи популярність монолінгвального підходу в сучасній лінгвістиці, дослідник відзначає сильні і слабкі його сторони: з одного боку, такий підхід дозволяє глибоко і всебічно вивчити концепти, представлені у певній лінгвокультурі, з іншого – відкриває часто не виправдано широкий простір для суб'єктивного трактування концептів [7, 31]. Полілінгвальний (зіставний, або ж контрастивний) принцип дослідження концептів полягає у порівняльному вивченні певних мовно закріплених світоглядних універсалій, що репрезентують різні лінгвокультури. Такий підхід дозволяє виявити своєрідність моделювання мовної картини світу представниками різних природних мов, а отже, є особливо продуктивним.

На нашу думку, доцільним у старших класах школи може бути вивчення художніх текстів англійської і української мови авторів / авторок, що репрезентують гендерну проблематику, адже художній твір становить модель дійсності, втілену засобами тієї чи іншої мови [1]. Відповідно, індивідуально авторська концептосфера досить повно представляє гендерні стереотипи та симптоми глобальних суспільних зрушень, орієнтованих на творення паритетних гендерних стосунків. Досить показовими з цієї точки зору є мовні картини світу Гіларі Бойд і Галини Вдовиченко.

У процесі вивчення іноземних мов концепт доцільно застосовувати як методичну категорію з огляду на те, що учень, освоюючи нові лексичні, фразеологічні, синтаксичні ресурси, стикається з іншим поглядом на реальність, репрезентовані в рідній мові. Відповідно, концепт у педагогічній практиці може застосовуватися принаймні у двох значеннях: «1) тезова одиниця культури; 2) одиниця концептуальної системи індивіда [...], яка відображає його знання й досвід» [6, 315]. Організація процесу вивчення іноземної мови ґрунтується на двох провідних принципах: 1) відбір концептів, які відображають матеріальні й ментальні цінності, властиві картині світу носіїв певної мови; 2) врахування

розмаїття мовних форм, що забезпечують реалізацію концепту в процесі міжособистісної комунікації (образи, фрейми, сценарії тощо) [6, 316].

На уроці доцільно запропонувати виявити шляхи вербалізації концепту ЖІНКА й класифікувати розмаїття мовних засобів його вербалізації. Показові результати дає порівняння на основі кількісного аналізу найменувань жінок і чоловіків за родинними стосунками та різними видами професійної діяльності, представлені у названих текстах. Старшокласникам можна запропонувати здійснити власне дослідження на матеріалі художніх текстів. Мовні картини світу англomовної і україномовної авторок засвідчують сформованість певного соціокультурного портрету сучасної жінки. Лексика на позначення професійної діяльності жінки становить 25% від усіх номінацій у тексті роману Г. Бойд (*babysitter, businesswoman, commission editor, housekeeper*) і близько 30% – у тексті Г. Вдовиченко – (*журналістка, письменниця, співачка, менеджер з персоналу, жінка-газетярка, референт директора*). Лексеми на позначення жінки за характером спорідненості становлять 50 % (*wife, mother, grandmother, sister, daughter, granddaughter, mother-in-law*) і 45 % відповідно (*мати, бабця, прабабця, дочка, сестра*). Такі показники, безумовно, дають можливість говорити про повноту реалізації сучасниці, яка може бути щасливою й успішною у родинному колі й у професійній діяльності.

Водночас зберігають свою популярність чимало гендерних стереотипів, в основі яких – уявлення про жінку як про істоту слабшої, порівняно з чоловіком, природи. Важливим завданням є виявлення в текстах гендерно маркованих фраз – самохарактеристик жінок-нараторів і суб'єктивних оцінок третіх осіб, що засвідчують наявність гендерних стереотипів або ж їх подолання. Така форма роботи дасть можливість розширити уявлення про фразеологію, а також стильові прийоми, які можуть бути застосовані для формування інклюзивної мови, вільної від упереджень по відношенню до різних гендерних репрезентантів, людей похилого віку тощо. Вербалізація концепту WOMAN / ЖІНКА у зв'язку з концептом AGE / ВІК у тексті Г. Бойд представлена стійкими словосполученнями (*old girl, old dog*), словосполученнями, що

позначають соціальну ідентичність (*senior citizen*), евфемізмами (*not old middle aged* [8, 38]). Текст Г. Вдовиченко широко репрезентує стійкі словосполучення (*паспортні дані*); народну фразеологію (*дорога лежить не на ярмарок, а з ярмарку* [3, 31]); мовні кліше, що відображують стереотипне мислення (*закохалася, як десятикласниця* [3, 30]; *Чи є життя після сорока п'яти?* [3, 31]).

Доцільним є також виявлення тих семантичних сфер, у яких мовно реалізується концепт WOMAN / ЖІНКА, зокрема, FAMILY / СІМ'Я. Дискусійність цієї сфери представлена в текстах досить широким спектром випадків аналітичної вербалізації (за допомогою словосполучень) – від означення *close people* до звороту *dysfunctional families* у Г. Бойд і від константи СВОЇ до смислової зв'язки ПОБУТ – БИТВА у Г. Вдовиченко.

Ефективним з точки зору гендерної освіти може виявитися самостійне укладання учнями діалогів на основі фрагментів тексту, що дозволило б увиразнити присутні ментальні відмінності у сприйнятті гендерних ролей жінки в англійській і українській картині світу. Показовим у цьому відношенні є коло асоціативних зв'язків, які виникають довкола лексем *housewife / господиня* в англійській і українській картині світу: якщо перша демонструє негативні або нейтральні конотації іменника, то друга переважно засвідчує високий статус жінки-господині дому.

Висновки

Отже, необхідність широкої реалізації гендерної освіти у старшій школі зумовлює вивчення концептосфери певного народу, в якій відображено гендерні стереотипи та шляхи їх подолання. З цією метою доцільним є практичне залучення здобутків когнітивної лінгвістики, що дозволяють на прикладі актуального художнього тексту виявити специфіку вербалізації концептів за допомогою гендерно маркованих мовних засобів. Уведення цього мовного матеріалу в безпосередній процес вивчення іноземної мови в зіставленні з рідною через навчальні вправи та творчі завдання забезпечить старшокласнику можливості більш безпосереднього, грамотного, соціально

доцільного спілкування іноземною мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астрахан Н. І. Буття літературного твору: Аналітичне та інтерпретаційне моделювання: монографія. Київ: Академвидав, 2014. 432с. (Серія «Монограф»).

2. Бондаренко О. С. Концепти «ЧОЛОВІК» і «ЖІНКА» в українській та англійській мовних картинах світу. Дис. ...кандидата філологічних наук. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2005. 178 с.

3. Вдовиченко Г. Пів'яблука. Київ: Нора-друк, 2012. 240 с.

4. Кузенко Г. М. Парадигма гендерних стереотипів у мовній картині світу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2014. № 8. Том. 2. С. 243-245.

5. Методика викладання іноземних мов в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.

6. Ніфака Т., Бовда О. Когнітивний напрям у методиці викладання іноземних мов. *Науковий вісник Східноєвропейського університету імені Лесі Українки.* 2016. № 6. С. 314-318.

7. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 308 с.

8. Boyd H. *Thursdays in the Park.* London: Quercus, 2011. 426 p.

КАТЕГОРІЯ «ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ» У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА

Беляєв Сергій Борисович

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки, психології
початкової освіти та освітнього менеджменту

Корсіков Дмитро Олексійович

аспірант
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Підприємці відіграють ключову роль у відновленні економіки після значних втрат, спричинених військовою агресією російської федерації. Післявоєнне економічне відновлення країни, на думку економіста Північно-Західного університету США Роберта Гордона, буде повільним, оскільки, інновації сучасності та винаходами XIX століття, такі як електрична лампа, двигун внутрішнього згорання тощо, не значні. Тому чекати економічного прориву у педагогічній науці, як культиватора кваліфікованих кадрів для ведення підприємницької діяльності, також не слід. Натомість економіст Джоель Мокір передбачає яскраве економічне майбутнє, аргументуючи це настанням нової епохи винаходів у сферах високопродуктивних обчислень, робототехніки, нових матеріалів та біоінженерії. Йозеф Шумпетер зазначає, що «...саме науково-технологічні інновації є головним фактором економічного розвитку країни: їх відсутність обумовлює системні економічні кризи, а розвиток інноваційної активності, навпаки, є чинником подолання кризових явищ».

Виникає питання підготовки інноваторів у сфері професійно-технічної освіти, які поєднували б у собі якості винахідника і підприємця. Сучасні випускники професійно-технічної освіти, як зазначає міністр освіти та науки України О. Лісовий, є тими стимуляторами післявоєнної відбудови України, оскільки «професійно-технічна освіта - це оптимальне рішення, щоб здобути

бажану професію і якомога швидше вийти на ринок праці» [3].

Мета роботи. / Aim. Метою роботи було дослідження категорії «підприємницький потенціал» у контексті підготовки кваліфікованого робітника.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріали та методи. Методи аналізу і узагальнення для розкриття основних ідей досліджуваної проблеми.

Результати та обговорення./Results and discussion. Підприємництво як необхідна навичка ХХІ ст. є необхідною складовою професійної підготовки кваліфікованого робітника. Бути чи не бути підприємцем – питання відкрите і залежить від багатьох чинників і передумов, що належать до макросоціального рівня суспільних відносин, мезосоціальних (організаційно-інституційних) передумов і мікросоціальних чинників, у тому числі особистісних характеристик особистості.

Роль підприємництва як рушійної сили економіки стає дедалі актуальною, а рівень його розвитку залежить від формування та реалізації підприємницького потенціалу майбутніх кваліфікованих робітників.

Тлумачення змісту дефініції «підприємницький потенціал» здійснили Р. Кантільон, Й. Тюнен, Г. Мангольдт і Ф. Найтвиделілі. На сучасному етапі сутність категорії «підприємницький потенціал» було визначено Авторами Б. Карапінським та Т. Щирою зміст означеного поняття окреслюють як сукупність ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових, технічних, інноваційних тощо), навичок і можливостей менеджерів різних рівнів ієрархії та персоналу, що бере безпосередню участь у процесі виробництва товарів, надання послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства [7, с. 34].

Цікавим є формулювання А. Миргородської, яка вбачає у сутності підприємницького потенціалу: «сукупність можливостей та здатностей реалізації ідейного портфелю підприємця у товари, роботи, послуги, через ведення обраного виду діяльності для отримання максимального прибутку»;

«сукупність особистих якостей, за допомогою яких здійснюється господарська діяльність для отримання максимального прибутку»; «як вплив його складових на структурні елементи економічного потенціалу для досягнення максимальної ефективності їх функціонування» [3]. Трохи по-іншому Ю. Рубін визначає дану категорію, а саме як «сукупність бізнес-ідей і способів їх реалізації» [7].

Підприємницький потенціал значною кількістю учених (Р. Кантільйон, Й. Шумпетер, Ф. Мізес, Й. Хайек, М. Миргородська, А. Степанов [4; 8]) розглядається як професійні знання, навички, управлінські здібності, здатності ризикувати, креативність, інноваційність суб'єктів (носіїв потенціалу), що спрямовані на задоволення потреб у товарах і послугах та отримання прибутку.

Приділяють увагу конкурентоспроможності підприємницького потенціалу І. Должанський і Т. Загорна і характеризують його як можливість ефективно розпоряджатися власними і запозиченими ресурсами в умовах конкурентного ринку [1, с. 184]. Зміст підприємницького потенціалу В. Хачатрян та Н. Богацька описують як сукупність особистих якостей, набутого досвіду, професійної підготовки, психологічної готовності до змін, готовності до постійного самовдосконалення та здатності передбачати та запобігати ризику, що виникає в процесі підприємницької діяльності [6].

Таким чином, категорія «підприємницький потенціал» етимологічно є похідною від «трудового потенціалу». З огляду на це, підприємницький потенціал має специфічні особливості, обумовлені характером конкретного виду підприємницької діяльності, особливостями тієї чи іншої економічної системи, а також особистісними рисами підприємця.

Висновки./Conclusions. Аналіз наукової літератури показав, що дослідження категорії «підприємницький потенціал» відбувається, в основному, в економічному ракурсі та належної кількості обґрунтування не отримало. У той час як майже відсутні доробки щодо його розвитку під час навчання у закладах освіти, зокрема, у професійно-технічних закладах. Роль людського фактору в трансформаційних процесах економіки країни наголошується та підкреслюється. А як зазначено у багатьох дослідженнях саме

професії із рутинною ручною працею є затребуваними, особливо це стосується нестандартної ручної праці, яку неможливо автоматизувати (слюсар-сантехнік, перукар, пекар, швачка тощо)⁵⁰⁹. Тому доцільно розвивати підприємницький потенціал саме у

ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Должанський І. З., Загорна Т. О. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посібник майбутніх кваліфікованих робітників.
2. Список. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
3. Лісовий О. Профтех – це вдалий варіант освіти для дорослих URL: <https://interfax.com.ua/news/general/912149.html>.
4. Миргородська А. П. Розкриття сутності поняття «підприємницький потенціал» та його роль в потенціалі підприємства. *Економіка и управление*. 2011. №5. С. 144–149.
5. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін та ін. К.: Держкомпідприємництво, 2008. С. 31-32.
6. Тименко В. П., Довгий С. О., Мельник М. Ю., Тригуб Т. М., Кузьмінець М. П. Практичний інтелект учнівської молоді: діагностика обдарованості : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2018. 176 с.
7. Хачатрян В. В., Богацька Н. М. Змістовні особливості категорії «підприємницький потенціал» в умовах євроінтеграції та глобалізації. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 13. С. 98–100.
8. Чаленко Д. А. Про невизначеність поняття «потенціал» в економічних дослідженнях. *Економіка України*. 2012. № 5. С. 32-40.

ВЗАЄМОДІЯ ЛІЦЕЮ І ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ЯК СКЛАДОВА ЯКІСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Бітлян Світлана Миколаївна,
заступник директора
Петропавлівського ліцею № 2
Петропавлівської селищної ради

Вступ. / Introductions. Забезпечити інклюзивний освітній простір – одне з завдань розбудови якісної школи. За останні роки українські педагоги та міжнародні експерти зробили потужний крок уперед. Це стало можливим завдяки прийнятому Закону про інклюзивну освіту, усі положення якого увійшли в основний Закон «Про освіту». Сьогодні в Україні інклюзивне навчання організовано у майже 43% шкіл, працює понад 18 тисяч інклюзивних класів. За останні десять років інклюзія суттєво проникла в українські школи. Одним із напрямків якої є – створення комплексної всебічної підтримки дітям з особливими освітніми потребами.

Значним досягненням на шляху розвитку цього стало реформування існуючої системи психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК) у сучасні інклюзивно-ресурсні центри, що покликані допомагати дітям отримати якісну освіту та жити повноцінним суспільним життям. У них максимально зосереджені досвідчені фахівці зі спеціальної освіти: корекційні педагоги, практичні психологи, учителі-логопеди, сурдопедагоги, тифлопедагоги, учителі з лікувальної фізкультури.

Упровадження міжнародних підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами – основне завдання, яке безпосередньо залежить від ефективності діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ). Ми переконані, що важлива роль в організації та впровадженні інклюзивного навчання – «системи освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [1].

Мета роботи. / Aim. Розкрити практичний досвід ефективної взаємодії фахівців ІРЦ Петропавлівської ОТГ та педагогів закладу освіти Петропавлівський ліцей № 2 Петропавлівської селищної ради, а також показати, що мережа інклюзивно-ресурсних центрів розвивається не лише у великих містах, а й у об'єднаних територіальних громадах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Петропавлівський ліцей № 2 має 8 інклюзивних класів, у яких навчається 14 дітей з особливими потребами. З кожним роком кількість дітей у інклюзивних класах збільшується. На початку відкриття інклюзивних класів були побоювання щодо стосунків дітей у таких класах. Але із включенням учнів із відмінностями до навчального процесу виграли, передусім, класні колективи. Діти налагоджують між собою звичайні дружні стосунки. З досвіду випливає, що ці діти мають великий вплив на своє оточення. У однокласників помітно посилилося соціальне почуття, емпатія та бажання допомогти. Стосунки у класах більш щирі. Безумовно, багато залежить від учителя: як він працює з дітьми і як залучає їх до колективу. Якщо вчитель має у класі дітей із відмінностями, то він більше зосереджується на підготовку до уроку і продовжує навчатися. Велику допомогу в цьому надають працівники ІРЦ. Петропавлівський інклюзивно-ресурсний центр створений у 2021 році з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти.

У своїй практичній роботі фахівці центру забезпечують виконання таких завдань: проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб у разі встановлення у них особливих освітніх потреб; надання рекомендацій закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи; консультування батьків, інших законних представників особи з особливими освітніми потребами щодо особливостей розвитку; забезпечення участі педагогічних працівників ІРЦ в діяльності команди психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами; у семінарах,

тренінгах, майстер-класах для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, обміну досвідом роботи тощо; залучення (у разі потреби) педагогічних працівників ІРЦ під час засідань психолого-педагогічного консилиуму в спеціальних закладах загальної середньої освіти; надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг дітям з особливими освітніми потребами: дітям раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти; дітям, які здобувають освіту у формі педагогічного патронажу; визначення потреби в асистенті учня та/або супроводі дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі; визначення рівня підтримки особи з особливими освітніми потребами в закладі освіти; надання консультативної, психологічної допомоги батькам, іншим законним представникам осіб з особливими освітніми потребами у формуванні позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей та підвищення обізнаності щодо організації їх навчання і виховання; інформування громади про діяльність ІРЦ та взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими організаціями тощо; ведення обліку осіб, які звернулися до інклюзивно-ресурсного центру, шляхом формування їх електронного переліку в АС «ІРЦ» за визначеною формою; підготовка звітної та аналітичної інформації про результати діяльності інклюзивно-ресурсного центру [4].

Заклад освіти в організації інклюзивного освітнього середовища визначив для себе такі пріоритети: організація безпечного освітнього середовища; налагодження соціальних і психологічних складових безпосереднього оточення дитини; застосування сучасних принципів універсального дизайну у сфері освіти; врахування потреби всіх учасників освітнього процесу; модифікація і адаптація освітніх програм, способів оцінювання, технологічного середовища, обладнання, меблів; обладнання додаткового простору для індивідуальної та групової роботи з учнями; організація розвивального простору; функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; забезпечення психолого

педагогічного супроводу дитини; насичення інформаційно-просвітницького простору серед педагогічних працівників, батьків і дітей.

У ліцеї дотримана й вимога щодо формування інклюзивного, розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору при розбудові внутрішньої системи забезпечення якості освіти, що реалізується за такими критеріями та індикаторами: приміщення та територія закладу освіти облаштована з урахуванням принципів універсального дизайну; забезпечується архітектурна доступність території та будівлі; приміщення (туалети, їдальня, облаштування коридорів, навчальних кабінетів тощо) і територія (доріжки, ігрові, спортивні майданчики) адаптовані до використання всіма учасниками освітнього процесу; наявна та використовуються ресурсна кімната, дидактичні засоби для осіб з особливими освітніми потребами.

Особливе місце у взаємодії ІРЦ і ліцею відводиться робота з батьками. У рамках роботи з сім'ями фахівці інклюзивно-ресурсних центрів надають консультативну допомогу. Та, за згоди батьків, здійснюють комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, визначають її досягнення та напрямки корекційно-розвиткової роботи. За участі батьків педагогами ліцею розроблені індивідуальні програми розвитку розроблена та створені умови для залучення асистента вчителя в освітній процес. Він у класі є необхідністю для дітей, дає цим дітям більше відчуття впевненості та безпеки. Асистент вчителя залучає батьків до роботи з дітьми при виконанні завдань. Заклад освіти співпрацює з інклюзивно-ресурсним центром щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Співробітники інклюзивно-ресурсних центрів здійснюють інформаційно-просвітницьку роботу серед педагогів та батьків. Їхня мета - сформулювати вміння спостерігати за розвитком та діяльністю дітей у відповідності до вікових показників з раннього віку. Також привернути увагу до можливих ризиків у психофізичному розвитку кожної дитини.

Працівники центру надають методичні рекомендації щодо складання, виконання, коригування індивідуальної програми розвитку, доцільності

використання певних форм та методів навчання відповідно до можливостей дитини, створення належних умов для навчання залежно від порушень розвитку дитини: доступність приміщень, використання технічних засобів, особливості облаштування навчального місця тощо. [3]

У межах співпраці використовуються ресурси інклюзивно-ресурсного центру для більш якісного підходу до розроблення індивідуальних програм розвитку, а також організації інклюзивного освітнього середовища, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, консультування педагогів щодо підготовки індивідуальних освітніх траєкторій, модифікації / адаптації освітніх програм.

У закладі освіти формуються навички здорового способу життя (харчування, гігієна, фізична активність) та екологічно доцільної поведінки у здобувачів освіти; простір закладу освіти, обладнання, засоби навчання сприяють формуванню ключових компетентностей та наскрізних умінь здобувачів освіти. Для цього працює кабінет медіатеки та ресурсна кімната.

З метою забезпечення якості освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в умовах інклюзивного навчання, у ліцеї створені команди психолого-педагогічного супроводу дітей, у засіданні яких активну участь беруть фахівці інклюзивно-ресурсного центру, а також надають рекомендації щодо особливостей організації освітнього середовища, створення умов для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей. Фахівці інклюзивно-ресурсного центру постійно, протягом навчального року консультують асистентів учителів, педагогів, батьків або законних представників дитини та фахівців команди психолого-педагогічного супроводу щодо загальних питань інклюзивного навчання та організації корекційно-розвиткової роботи з кожною дитиною.

На етапі співпраці із педагогами закладу освіти фахівці інклюзивно-ресурсного центру надають методичну допомогу у виборі методів та прийомів навчання з урахуванням потенційних можливостей дитини.

Ця діяльність спрямована на задоволення потреб педагогічних працівників ліцею щодо підвищення професійної компетентності з питань роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, формування у педагогів позитивної мотивації до удосконалення власної фахової майстерності з питань інклюзії.

В умовах дистанційного навчання ця допомога є суттєвою для педагогів. Проводячи онлайн-конференції, фахівці інклюзивно-ресурсного центру презентують інноваційні технології щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, інформують про зміни до законодавчих документів.

Досвід показує, що проведення корекційно-розвиткових занять при ІРЦ, дає позитивні результати у вивченні навчальних предметів, підвищує пізнавальну активність, комунікативну діяльність.

У період дії воєнного стану фахівці інклюзивно-ресурсного центру є партнерами психологу ліцею та класним керівникам з надання інформаційної підтримки батькам дітей з особливими освітніми потребами щодо психологічної підтримки, подолання стресу.

Висновки./Conclusions. Таким чином, встановлення партнерських взаємовідносин команди ліцею з Інклюзивно-ресурсним центром створює підґрунтя для забезпечення ефективного психолого-педагогічного супроводу. Що у свою чергу сприяє розвитку потенційних можливостей дітей з особливими освітніми потребами.

Сьогодні ми можемо з оптимізмом стверджувати, що дітям із інвалідністю чи іншими проблемами, у ліцеї все більше приділяється фахової та людської допомоги. Користь зі спільного навчання всіх наших дітей без різниці матимуть не лише одиниці, а й усе наше суспільство.

Як бачимо, в нашій громаді працює осередок, де і педагоги, і батьки можуть отримати інформаційну і методичну підтримку, відповіді на вузькоспеціалізовані питання, які обов'язково виникають при навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами.

Системна взаємодія закладу освіти та ІРЦ показує про ефективне

впровадження інклюзивної освіти та забезпечення якісного психолого-педагогічного супроводу дітям з особливими освітніми потребами в Петропавлівській ОТГ. Вона дає більше підтримки й допомоги під час навчання дітей з особливими освітніми потребами і суттєво посилює якість інклюзивного навчання. Найважливішим чинником якісного інклюзивного навчання є наявність підготовлених до роботи з дітьми з ООП педагогів, асистентів учителів. Цьому сприяють також фахівці ІРЦ через проведення семінарів, тренінгів, надання індивідуальних консультацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3oYJD7V>.
2. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів Навчально-методичний поїбник. Київ, 2018 р.
3. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова КМУ від 12 лип. 2017 р. № 545.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» [Електронний ресурс].
5. Результати досліджень щодо якості інклюзивної освіти та доступу дітей з особливими освітніми потребами до освітнього процесу. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/predstavlenerezultati-doslidzhen-shodo-yakosti-inklyuzivnoyi-osviti-ta-dostupu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimipotrebami-do-osvitnogo>.

ПСИХОЛОГІЧНА Й ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ ЯК ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПСИХОСТРУННОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Бондаренко Неллі Володимирівна,
к. пед. н., ст. наук. сп., пров. наук. сп.,
Інститут педагогіки НАПН України
Косянчук Сергій Володимирович,
к. пед. н., методист,
Київська гімназія східних мов № 1

Вступ. Що позначається на формуванні особистості учнів? Яка роль у цьому процесі психологічної й психолого-педагогічної підтримки? Як поєднується з активністю особистості її цілеспрямованість, або – як цілеспрямованість особистості корелює з її активністю, схильністю до розмірковувань і доходження логічних умовиводів? Аби вичерпно, науково обґрунтовано, логічно й переконливо відповісти на всі ці запитання, що новоутвірно виникають/спричиняються наслідками агресії ворога проти держави Україна, українського народу, потрібні роки напруженої наукової думки, низка соціологічних, психолого-соціальних метрій і титанічна безперервно-надмірна праця педагогічних працівників, які, як і учні, перебувають (чи можуть перебувати) у стресових ситуаціях, у психологічній напрузі, у латентній депресії.

Мета роботи – актуалізувати психологічну й психолого-педагогічну підтримку суб'єктів освітнього процесу у контексті розвитку *психострунності особистості* як новообґрунтованого поняття.

Матеріали і методи. порушені питання досліджено за результатами освітньої, навчальної і виховної діяльності. На основі контент-аналізу наукових і методичних джерел, педагогічної практики виявлено безпосередню, опосередковану, помежовану і синергетичну залежність досліджуваних конструктів і феноменів психологічної й психолого-педагогічної підтримки. Психологічна резилентність, яка українськими дослідниками характеризується

як «емоційна стійкість», «життєздатність», «самостверджуваність», «життєстійкість», «стресостійкість», «травмостійкість», «твердохарактерність», за їх науково-критичного аналізу, за застосування аналітико-інтерпретаційного й зіставно-систематизаційного методів дали змогу операціоналізувати основне поняття нашого дослідження. Використані матеріали і застосовані методи чинять умовивід, що цей перелік може бути доповнений новим поняттям *«психострунність особистості»* («струнність» – від «струна»).

Результати й обговорення. Поняття «resilience» у наукових джерелах розглядається як «здатність організму, особи чи соціальної групи зберігати рівновагу, певну стабільність у складній ситуації, ефективно розв'язувати не тільки завдання з адаптації до умов, що змінюються, а й завдання з розвитку. У психологічному сенсі резилієнс полягає також у здатності людини протистояти дії стресорів без потрапляння у стани, пов'язані із психічними розладами, зазначає В. Чернобровкіна [1, с. 16], додаючи, що це поняття описує «індивідуально-психологічну характеристику людини (дитини), яка виявляється в здатності до позитивного, конструктивного опанування важкої (травмувальної) ситуації» і є «процесом використання, задіяння особистістю (або громадою, групою) внутрішніх і зовнішніх ресурсів такого опанування та підтримування своєї цілісності, повноцінного функціонування, рівноваги»; «наявність і включення ресурсів резилієнс може запобігти розвитку патологічних наслідків травматичного стресу» [1, с. 25].

Отже, соціально-психологічна регуляція у процесі видозмінення ролі і ролей людини, комунікативні компетентності й відповідні можливості наразі потребують інноваційного погляду-переосмислення індивідуально психологічного, соціокультурного, громадського-політичного чинників, зумовлених реаліями. Тож емоційна вразливість/нестійкість, зацікавленість своїм майбутнім (байдужість до нього), оцінка придатності до майбутньої професії (або – цілковита невизначеність), мовленнєва, поведінкова [2; 3], освітня й мисленнєва діяльність учнів позначаються на низці якостей. Утім означене, а також мотивація до навчання останніми роками тяжіють до таких

життєсміслів, що негативно позначаються на розумовій діяльності, й не тільки [7; 8]. Як особистісні, психологічні й суб'єктивні конструкти та новоутворення, активно досліджується поняття «благополуччя», яке науковці асоціюють із задоволенням і здоров'ям, з матеріальними благами й ціннісно-смісловими спромогами та стійкістю до впливу деструктивних чинників, зі щастям тощо. Однак, оцінюючи благополуччя з погляду дня нинішнього, важливо тримати в полі зору, як вважає Л. Гриценко, актуальний стан, досягнення, спроможність особистості [5].

Благополуччя, оптимізм і позитивне бачення майбутнього науковці пов'язують із пропозитивністю, що «дає змогу людині правильно ставити цілі й досягати їх, раціонально розв'язувати проблеми, реалізувати життєві перспективи, впевнено й комфортно почуватися психологічно, фізично й соціально, бути стресостійкою» [4, с. 702–703]. Пропозитивність має пронизувати психологічну й психолого-педагогічну підтримку суб'єктів навчально-виховного процесу, особливо – з огляду на *психострунність особистості* як цілісність, гармонійність і універсальність особистості. Однак, за О. Столярчук, висновуємо, що психоемоційний стан учнів в умовах війни пригнічується негативним психосоціальним фоном, за якого ускладнюється не тільки організація дистанційного, а й очного навчання [12, с. 156].

Наразі морально-психологічний стан учнів, усвідомлюваність ними важливості здобуття знань рекорелюються й рекореспондуються, нарощуючи розбалансованість у царині освіти, загальної культури, духовності, де, як вважає Л. Масловська, національна самосвідомість є сферою надзвичайно важливою й узалежненою від морально-психологічного стану особистості [9].

Психодинамічний, когнітивно-поведінковий, феноменологічний підходи, досліджувані В. Зливковим, О. Завгородньою, С. Лукомською, С. Копиловим, О. Котух у контексті психологічної підтримки дали змогу науковцям створити інтегративну модель психологічної підтримки вчителя на основі низки принципів – таких як активність у навчанні; використання форм і методів, що відповідають ситуації і завданням підтримки; зворотний зв'язок; культурна

своєрідність; позитивний досвід; пріоритет внутрішнього; психологічно безпечна атмосфера; унікальність; цілісність. (Ми, зі свого боку, додали б ще й аксіологічність поведінки.)

Згідно з моделлю, розробленою цими науковцями, актуалізується низка завдань, за якими реалізується психологічна підтримка. Серед них: вільне вираження своїх почуттів, прийняття власних переживань, вміння розпізнавати свій емоційний стан, мотиви поведінки; корекція стилю спілкування, розвиток умінь саморегуляції, освоєння здоров'язберезувальних психотехнік, креативних способів педагогічного впливу, формування конструктивного індивідуального стилю педагогічної взаємодії; рефлексія власних почуттів і проєкцій щодо учнів (пов'язано з минулими подіями, що переносяться в актуальні ситуації); усвідомлення ірраціональності щодо себе й інших, неадекватних когнітивних оцінок, корекція переконань, формування саногенного мислення; формування позитивної Я-концепції, усвідомлення власної цінності й унікальності, своїх здібностей і можливостей, спрямованих на розвиток, самореалізацію у професійній діяльності, віднайдення смислу [6, с.234–235].

Культурні, мовні, моральні, громадянські цінності учнів, їх світоглядність, психологічна і медійна грамотність, система ціннісно смислових орієнтацій загалом не можуть сьогодні природно розвиватися без психологічної, психолого-педагогічної і аксіологічної підтримки [11].

За О. Музикою, психологічна підтримка – поняття, сутність якого широкоспектрісно екстраполюється на різнопсихологічні впливи, якщо йдеться про стабілізацію психічних станів особистості, перебіг когнітивних процесів. Натомість ціннісна підтримка «спрямована на значно вужче коло психологічних показників. Ціннісна підтримка – це сукупність форм і методів надання психологічної допомоги, спрямованої на гармонізацію особистісних цінностей людини чи їх актуалізацію з метою саморозвитку особистості і підтримання самоідентичності в процесі вирішення життєвих завдань <...> Залежно від рівня розвитку особистості ціннісна підтримка може бути

спрямована на розвиток суб'єктних цінностей або ж на ліквідацію певних суб'єктивно обумовлених диспропорцій у їх структурі» [10, с. 181].

Аксіологічна (ціннісна підтримка) потребує синхронної (очної) суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка практично унеможливлена в умовах дистанційного навчання, що, за Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні (2000), є системою технологій оперативної доставки певних обсягів навчального матеріалу. Потенціалоемність психологічної, психолого-педагогічної підтримки може і не зменшуватися, якщо й відбувається у процесі дистанційного навчання.

Висновки. Актуалізуючи психологічну й психолого-педагогічну підтримку у процесі суб'єкт-суб'єктних взаємодій (інтерацій), що виникають у навчально-виховному середовищі, обґрунтовуючи поняття «*психострунність особистості*», зазначаємо:

1. У рамках VIII Міжнародної научно-практичної конференції «Modern problems of science, education and society» вперше пропонується до наукового, педагогічного, психолого-педагогічного вжитку поняття «*психострунність особистості*» як таке, що має смислову, сенсо- і соціємну цінність і цілісність.

2. Поняття «*психострунність особистості*», на нашу думку, може прислужитися міжнародній науковій спільноті, адже є релевантним (важливим, доцільним, істотним, зрозумілим) за мірою відповідності такому англійському новослову як «*psychostringnesse of the individual*».

3. Конструкти й феномени психологічної і психолого-педагогічної підтримки, а також поняття «*психострунність особистості*» потребують подальших досліджень.

4. Низка понять (наприклад, благополуччя; громадянська компетентність; громадянська культура; морально-психологічний стан особистості; освітній процес; освітнє середовище; пропозитивність (оптимізм і позитивне бачення майбутнього); психоемоційний стан особистості; психологічна готовність; психологічна підтримка; психологічний образ учнів; психолого-педагогічний супровід адаптації та інклюзії; суб'єкт-суб'єктна взаємодія тощо може бути

переосмислена й досліджувана з огляду на поняття «*психострунність особистості*», що, на нашу думку, відповідає ціннісній цілісності особистості, людині як біопсихосоціальної істоті.

5. Індивідуально-психологічні новоутворення, що пов'язуються з *психострунністю особистості*, розглядаємо у системі психологічної підтримки за ціннісними координатами – «життєактивність ↔ внутрішній спокій».

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов С. О., Гірник А. М., Залеська О. В., Іванюк І. В., Соловійова В. В., Чернобровкіна В. А., Чернобровкін В. М. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах. Вид. 2-ге, доп. і виправ. Київ: ПУЛЬСАРИ, 2021. 282 с.

2. Бондаренко Н. В. Виховання громадянськості старшокласників на уроках української мови. *Дивослово*. 2019. №3. С. 2–6. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717262/>.

3. Бондаренко Н. В. Читацька грамотність українського учнівства: акценти PISA–2018. *Український педагогічний журнал*. 2020. №2. С. 95–103. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721386/>.

4. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Пропозитивність як провідна ціннісна детермінанта шкільної освіти. *Modern research in world science*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 702–708. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/730480/>.

5. Гриценюк Л. І. Батьківські уявлення про благополуччя дитини як предмет психологічного дослідження. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми*. Київ, 2022. С. 40–46.

6. Зливков В. Л., Завгородня О. В., Лукомська С. О., Копилов С. О., Котух О. В. *Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід*: монографія. Київ: 2019. 259 с.

7. Косянчук С. В. Аксіологічний підхід до становлення моральної

особистості старшокласників. *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем*. Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 193–200. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717961/>.

8. Косянчук С. В. Аксіологічний підхід до формування змісту профільного навчання як нагальна потреба і важлива складова стратегії освіти. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 67–71.

9. Масловська Л. Розвиток творчості мовної особистості засобами української мови та літератури. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 128–136. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712988/>.

10. Музика О. Л. Ціннісна підтримка особистісного розвитку як теоретична та прикладна проблема. *Актуальні проблеми психології*. У 12 т. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2009. Т. 12. Вип. 8. С. 177–188.

11. Проскура О. І. Сучасний заклад загальної середньої освіти: до проблеми суб'єкт-суб'єктної дефрагментації. *Modern research in world science*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 820–826.

12. Столярчук О. А. Психологічні аспекти адаптації сучасних підлітків до навчання у основній школі. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми*. Київ, 2022. С. 153–157.

СИНТЕЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Бонь Лариса Миколаївна

викладач

Бонь Ігор Іванович

викладач

ВСП «Канівський фаховий коледж культури і мистецтв
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини»
м. Канів, Україна

Вступ. У законі України “Про освіту” та Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті наголошується, що одним із пріоритетних напрямків реформування освіти є виховання всебічно розвиненої, творчої особистості, становлення її творчого потенціалу, розвиток національної свідомості та духовного багатства молодого покоління.

Сучасний заклад освіти повинен забезпечити освітні потреби кожного здобувача відповідно до його нахилів, інтересів, можливостей, щоб сприяти насамперед вихованню загальнолюдських цінностей особистості (доброти, милосердя, толерантності тощо), стимулювання її внутрішніх сил та саморозвитку і самовиховання, формування яскравої, самобутньої індивідуальності, як зазначає О. В. Сухомлинська [4, с. 137].

Спрямованість на особистісно зорієнтований підхід до освіти зумовлює потребу у використанні універсальних можливостей мистецтва в процесах формування творчої особистості з глибоким духовно цілісним світом та високими моральними якостями людини зі сфери культури, здатної до співчуття, співпереживання. Тому виникає гостра потреба у високопрофесійній підготовці та діяльності вчителів музичного мистецтва, готових до самостійного творчого пошуку, організації художньо-естетичного процесу в навчальних закладах на принципово нових засадах. Адже, як сказав Уільям

Артур Уорд: «Посередній учитель викладає, добрий учитель пояснює, видатний учитель показує, великий учитель надихає».

Мета роботи. Дослідження умов і чинників розвитку творчої активності викладачів музичного мистецтва, як виявлення прагнення до постійного самовдосконалення, пошуку нових самостійних педагогічних рішень та здатності до праці в нестандартних ситуаціях.

Матеріали і методи. Мистецька освіта накопичила значний досвід, спираючись на який можливо ефективно розв'язувати завдання розвитку професійних якостей майбутніх фахівців. Особливий внесок становлять дослідження, що висвітлюють проблеми творчої активності (Ю. К. Бабанський, В. А. Кан-Калик, С. О. Сисоєва, М. Д. Никандров та інші), музично психологічний аспект педагогічної діяльності (О. Г. Костюк, Б. М. Теплов, Т. Ф. Цигульська, С. І. Науменко та інші), теоретико-методичні аспекти (Г. М. Падалка, О. Я. Ростовський, О. П. Рудницька, А. І. Ковальов та інші).

Результати і обговорення. Аналіз стану музично-педагогічної практики викладачів музичного мистецтва, опрацювання наукових та творчих джерел дали змогу виявити суперечність між соціальною потребою у творчій активності викладачів музичного мистецтва та недостатнім рівнем їхньої професійної підготовки і готовності до різних видів музичної та музично педагогічної творчості в післядипломний період навчання.

Актуальність і важливість цієї проблеми, її суспільно-педагогічне значення зумовлюють необхідність наукового обґрунтування сутності поняття «творча активність викладачів музичного мистецтва», визначення її специфіки, оскільки ця діяльність впливає на розвиток механізму творчості педагогів, досягнення ними успішного високоякісного результату музичної та музично педагогічної творчості.

Аналіз та узагальнення наукової літератури дозволили встановити, що методологія та визначення поняття творчої активності вчителя музики ґрунтується на філософських концепціях творчості, висновках психолога педагогічної науки, що розкривають загальні закономірності творчого феномена,

а також враховує специфіку музично-педагогічної діяльності, пов'язаної з музично-образним компонентом. Можна виділити поняття «творчість» та «активність» як два визначення діяльності, наголосити на їх взаємозв'язку і визначити такі ознаки творчої діяльності: оригінальність, прогресивність характеру творчого продукту, цінність створеного нового матеріалу, новизну як для суспільства, так і для окремої особистості.

Творча активність особистості вважається визначальною рисою свідомості людини, однією з її головних функцій. У понятті «творча активність» розкривається вищий якісний рівень, зміст та сутнісна якість діяльності як розвивального процесу, що здійснюється на вищому рівні активності людини. Тому у творчій активності можна виділити діяльно практичну сутність суб'єкта діяльності, в результаті якої створюються нові оригінальні цінності.

У педагогічній науці творча активність учителя трактується як складова педагогічної творчості, педагогічної майстерності, умова особистісного та професійного самозростання вчителя, рушійна сила впровадження нових педагогічних технологій, поширення творчого досвіду, важлива професійна риса та якість творчої особистості фахівця. У понятті «творча активність» виявляється також учительське ставлення до навчально-пізнавальної діяльності, яке характеризується прагненням досягти поставленої мети в межах заданого часу.

У спеціальній музичній психолого-педагогічній літературі поняття творчої активності вивчається в контексті особливостей музичної творчості, у якій виявляється специфіка музично-педагогічної діяльності, зокрема, художньо-образний компонент її структури. Музично-педагогічну діяльність дослідники розглядають як творчу і наголошують на духовному змісті та естетичній спрямованості, що пов'язані з духовним потенціалом мистецтва [2, 3, 6].

При цьому перевага надається емоційному фактору, без свідомості, інтуїції, але не виключається роль інтелекту у творчому процесі. Розкриття

проблеми розвитку творчої активності майбутніх учителів відбувається в процесі виконавської діяльності, підготовки до інтерпретації, композиції, створення. Означене поняття є інтегральним специфічним компонентом структури творчої активності викладачів музичного мистецтва, до якої входять не лише спеціальні музичні здібності, але й загально-психологічні властивості людини, які мають спільні корені з механізмом творчості. Разом з цим музичність вважається необхідною професійною майстерністю вчителя музики, що яскраво розкриває його музичну сутність, потребу у музичному самовираженні, сформованість естетичного смаку і яка водночас забезпечує художньо-образний компонент музично-педагогічної діяльності (слухання, виконання та створення музики); як здатність особистості, що забезпечує успішність, якість та продуктивність виконання різних видів музичної діяльності (слухання, виконання, створення) і виявляється в художньо творчому прочитанні та переживанні музики, впливаючи на інтелектуальний, естетичний і моральний розвиток [5, с. 180].

Серед структурних компонентів музичності визначено: музичний слух (мелодійний, гармонійний, ритмічний), творчу уяву, емоційність, чуття цілого, тип музичного сприймання, слухова-рухова координація, творча уява, звуко образність музичного мислення, якість ритмічного слуху. Таким чином, музичність є характерною особливістю творчої активності вчителя музики, його музичною сутністю, пов'язаною зі специфікою музично-педагогічної діяльності, природою музичного мистецтва, яка виявляється індивідуально. Необхідно зауважити, що, не зважаючи на високий результат у розвитку техніки виконання музичних творів на уроках музики, вчителі не вміють підібрати відповідний акомпанемент, створити мелодію тощо. Тому велику увагу приділяють вивченню такого предмета, як акомпанемент, який значно розширює можливості студентів у виконанні дошкільного та шкільного репертуару, дозволяє полегшити процес розучування музичного матеріалу на уроках, сприяє уникнути складних ситуацій під час проведення свят, виступів на концертах.

Отже, високі результати в різних видах музичної та музично-педагогічної творчості є в тих викладачів музичного мистецтва, які мають високий рівень розвитку музичності та педагогічних здібностей, тобто у яких виявляється музично-педагогічна креативність.

Враховуючи зазначене вище, творчу активність викладачів музичного мистецтва трактують як інтегровану психологічну якість особистості, що визначається дієвим емоційним станом готовності до музичного пізнання та музично-педагогічної діяльності в нестандартних ситуаціях. Творча активність вчителя музики – це його здатність до індивідуального, неповторного, музичного, особистісного та професійного самовираження. Тому музична та музично-педагогічна діяльність повинна мати продуктивний пошуково перетворювальний характер, гуманний духовний зміст і характерні ознаки творчого процесу.

В цьому аспекті музично-творча активність розглядається як така, в якій втілюються творчі можливості вчителя музики у власній музичній творчості: інтерпретації, імпровізації, створенні композицій.

Головна особливість уроків музики як мистецтва – художньо-творча спрямованість музичного навчання й виховання школярів. Вона має виявлятися у всьому: в змісті й структурі уроків, у методах і прийомах, що їх застосовує вчитель, в осмисленні учнями різних музичних явищ, і воно не є однозначним і варіативним. У музичному вихованні має бути ще й художнє співробітництво учнів і вчителя з поетами, композиторами. За цієї умови уроки стануть більш емоційними та інтелектуальними, ефективними та інтенсивними.

Таким чином, музично-педагогічна діяльність викладача музичного мистецтва формує творчу особистість учня з глибоким внутрішнім світом, усвідомленим інтересом до музики, духовно-цілісними орієнтирами та спрямована на спеціальний музичний розвиток здобувачів освіти, що забезпечує успішність та якість виконання творчої музичної діяльності.

Висновки. Отже, синтез педагогічної та музично-виконавської майстерності в поєднанні з музично-педагогічною практикою викладачів

музичного мистецтва дає змогу сформувати творчу особистість учня з високими моральними якостями, сприяє вирішенню нагальних проблем художньо-естетичної освіти школярів відповідно до сучасних вимог розвитку потреб спілкування з мистецтвом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брилін Є. Б. Формування навичок композиторської творчості у студентів музично-педагогічних факультетів: Дисертації кандидатів педагогічних наук.-К., 2002
2. Загвединський В. Й. Педагогическое творчество учителя.-М.: Педагогика, - 1987-160 с.
3. Зязюн І. А. Безсвідомість. Підсвідомість. Творчість // Мистецтво і освіта. – 2001. № 3. – С. 10 -14
4. Ковальова С. В. Розвиток творчої активності викладачів музичного мистецтва в сучасних умовах: теорія й практика: Науково- методичний посібник.-Біла Церква :КОІОПК, 2004.- 228 с.
5. Науменко С. І. Психологія музичності та її формування у молодших школярів : Навчальний посібник.- К.: НДПІ. 1993.-180 с.
6. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. Навчальний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с.
7. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: Навчальний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 256 с.
8. Сисоєва С. В. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. – К.: Поліграф книга, 1996. – 406 с.
9. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник.- К. Міленіум 2006. - 346.

ЦІЛІ УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Боса Віта Петрівна

к.п.н.

доцент кафедри романської філології та
порівняльно-типологічного мовознавства,
Інституту філології,
Київського університету імені Бориса Грінченка
м. Київ

Вступ./Introduction. У процесі проєктування й апробації методичної системи професійної підготовки майбутніх філологів засобами сучасних інформаційних технологій перед нами постало завдання визначити і обґрунтувати системи цілей, перспектив, завдань, які визначають спрямованість, зміст і очікувані результати упровадження сучасних інформаційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх філологів, оскільки саме процес свідомого цілепокладання дозволяє синтезувати цілі із засобами та результатами упровадження методичної системи.

Нами було проведено попередній аналіз **основних цілей роботи/Aim** застосування інформаційних технологій у освітніх процесах. Зокрема, у роботі Т. Крамаренко охарактеризовано таку систему цілей використання інформаційних технологій для вивчення іноземної мови:

- створити умови для підвищення ефективності навчальної діяльності;
- забезпечити позитивне підкріплення відповідності навчальних дій студентів поставленим навчальним завданням;
- розвивати пізнавальні інтереси студентів при вивченні іноземної мови;
- продукувати оперативний зворотній зв'язок і контроль навчальної діяльності;

- раціоналізувати працю викладачів і студентів через пришвидшення можливостей контролю якості знань [2].

Матеріали та методи. У роботі Н. Рожкової обрано інший підхід до цілепокладання у викладацькій діяльності із застосуванням інформаційних технологій, що спрямований на набуття студентами окремих компетентностей, як-от:

- оволодіння лексикою;
- вдосконалення аудіювання;
- розвиток техніки читання;
- формування граматичних знань;
- розвиток усного і писемного мовлення;
- тренування вимови [4].

Результати та обговорення. Схожий підхід представлено у доробку Б. Бурлімової і К. Яслинської, де цілями інноваційних технологій вивчення іноземної мови визначено: вивчення лексики; відпрацювання вимови; навчання діалогічного і монологічного мовлення; навчання письма; відпрацювання граматичних явищ [1]

Н. Павлик у логіко-структурному аналізі проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери [3] використовує інший підхід до цілепокладання, утворюючи систему взаємопов'язаних цілей перспективних (термін досягнення становить 5-10 років), перетворюючих (провідні цілі реалізації інновацій), короткотермінові (досягнення яких можна прослідкувати негайно).

Послугуючись визначеним підходом нами було спроектовано наступні цілі реалізації методичної системи професійної підготовки майбутніх філологів засобами сучасних інформаційних технологій (див. Рис. 1).

Рис. 1. Цілі методичної системи професійної підготовки майбутніх філологів засобами сучасних інформаційних технологій

Висновки. Уважаємо за важливе зауважити на прямому зв'язку цільового та результативного компонентів методичної системи, оскільки очікуваний результат її упровадження – зростання рівня професійної компетентності майбутніх філологів – потребує свідомого цілепокладання для забезпечення реалізації кожного складника професійної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурлімова Б. М., Яслинська К. М. (2018). Інноваційні технології вивчення іноземної мови у ВНЗ. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. №1(15). С. 223-227. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/482830.pdf>

2. Крамаренко Т. В. *Використання інформаційних технологій у процесі вивчення іноземної мови* <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN9/10ktvvim.pdf>

3. Павлик Н. П. Логіко-структурний аналіз проблеми якісної професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. №2(151). С. 69-74. <http://eprints.zu.edu.ua/23606/1/%D0%9B%D0%A1%D0%90.pdf>

4. Рожкова Н. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій як інноваційного методу в навчанні іноземних мов. *Наукові записки*. Вип. 132. С. 121-125.

**ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У
ВІННИЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕДИЧНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ ІМ. М. І. ПИРОГОВА**

Буркот Віта Михайлівна

доцент кафедри мікробіології ВНМУ
ім. М. І. Пирогова,
Ph.D.

Крижановська Алла Володимирівна

доцент кафедри
мікробіології ВНМУ
ім. М. І. Пирогова, к.біол.н.

Кордон Юлія Володимирівна

доцент кафедри мікробіології ВНМУ
ім. М. І. Пирогова, к.мед.н.

Осадчук Неоніла Іванівна

доцент кафедри мікробіології ВНМУ
ім. М. І. Пирогова, к.мед.н.

Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Без сумніву, пандемія COVID-19 призвела до суттєвих змін у всіх сферах життєдіяльності людини та в освіті зокрема. Так, навесні 2020 року як закордонні, так і українські навчальні заклади були змушені терміново впроваджувати дистанційну форму навчання як єдино можливу у зв'язку з введенням жорстких карантинних обмежувальних заходів, що передбачали самоізоляцію громадян.

Під дистанційним навчанням розуміють таку форму організації і реалізації навчально-виховного процесу, за якою його учасники (об'єкт і суб'єкт навчання) здійснюють навчальну взаємодію переважно на відстані, тобто екстериторіально, що не передбачає безпосередню навчальну взаємодію учасників віч-на-віч. Іншими словами, це процес, при якому учасники територіально перебувають за межами можливої безпосередньої навчальної

взаємодії і їх особиста присутність у процесі навчання в певних учбових приміщеннях навчального закладу не є обов'язковою.

Основою ефективного застосування дистанційного навчання є технологічна готовність викладачів, студентів і закладу освіти, а також ґрунтовна методична підготовка кожної дисципліни, вибір оптимальної моделі навчального процесу, проєктування сценарію навчання як послідовності дій та досвіду, що його здобувач отримає впродовж курсу, деталізована підготовка й організація не лише аудиторних занять, а насамперед самостійної роботи студентів. При цьому слід зауважити, що акцент у навчанні зміщується на самостійну роботу студента, а викладач виступає в ролі організатора навчального процесу, консультанта та тьютора.

Перед викладачами постало завдання – за дуже короткий проміжок часу необхідно було створити і поповнити відповідні навчальні курси з усіх дисциплін, які викладаються в нашому університеті для забезпечення безперервності освітнього процесу. Паралельно необхідно було читати лекції, проводити семінари, лабораторні та практичні заняття, здійснювати поточний та кінцевий контроль тощо. Це був дуже складний, проте надзвичайно цікавий період, насичений новітніми методами викладання та оцінювання.

На головній сторінці дисципліни розміщено рубрики за окремими темами лекцій та практичних занять згідно календарно-тематичного плану. Матеріали лекцій представлені у вигляді презентацій для можливості додаткового ознайомлення студентів з ними.

Для проведення практичних, лабораторних, семінарських занять, а також контролю виконання самостійної роботи студентів, у ВНМУ використовується формат синхронного заняття (з одночасною присутністю всіх учасників заняття онлайн, наприклад, вебінар, відеоконференція тощо). Такі сервіси як Google Meet, дають змогу в реальному часі проводити обговорення, дискусії та опитування студентів. Демонстрація екрана викладача допомагає, проводити інтерактивне обговорення наданих результатів дослідження, наприклад, електрокардіограми або рентгенограми. Ці сервіси також дозволяють

проводити так звані стрім-лекції, на яких, окрім демонстрації презентацій, можна надавати коментарі до викладеного матеріалу.

Слід зауважити, що ефективність дистанційної форми навчання залежить не лише від способів викладення навчального матеріалу, а й у значній мірі від контролю засвоєння знань. Тому, перевірка їх якості не лише спонукає до щоденної роботи студентів, але й дозволяє викладачу вчасно виявляти недостатнє засвоєння матеріалу окремими студентами, проводити за необхідності додаткові консультації тощо. Для об'єктивної оцінки набутих знань, умінь та навичок, а також з метою уникнення можливого суб'єктивізму з боку викладачів, у ВНМУ паралельно використовується декілька методів їх контролю, а саме: тестування, виконання письмових завдань, розв'язання ситуаційних задач, усна відповідь під час відеоконференцій.

Які ж переваги має дистанційна форма навчання в порівнянні з очною формою? Перш за все, це – більша гнучкість. Адже студенти мають унікальну можливість навчатись у будь-який час і у будь-якому місці, отримуючи при цьому віртуальну мобільність. Також до переваг слід віднести можливість навчатися в своєму власному темпі, тобто за необхідності студент може повторити матеріал, кілька разів передивившись відеозапис лекції або відеоінструкцію до практичного заняття; мобільність, що полягає в зручному зв'язку з викладачами за допомогою електронної пошти, мобільного зв'язку, месенджерів (Viber, Telegram, WhatsApp) і навіть соціальних мереж; економічна ефективність, яка полягає у відсутності необхідності витратити кошти та час поїздки до навчального закладу, значна економія коштів, пов'язаних з витратами на оренду житла, харчування тощо. У свою чергу, викладачі також мають унікальну можливість, працюючи у дистанційному режимі, освоїти нові методики викладання та розробити свої власні нововведення в освітній процес.

Щодо недоліків дистанційної освіти, то на нашу думку, це насамперед нестача практичних навичок та вмінь серед студентів. Адже складно собі уявити навчання майбутніх лікарів без засвоєння практичних навичок біля ліжка хворого, збору анамнезу, курації пацієнтів, написання історій хвороб. До

інших складнощів і недосконалостей такої системи можна віднести нестачу «живого» спілкування з викладачем та іншими студентами, необхідність у потужній особистій мотивації студента, вміння навчатися самостійно та мати здатність до хорошої самоорганізації. Можливі також складнощі з інтернет-забезпеченням та технічним оснащенням. Крім того, не слід забувати і про психологічну та «комп'ютерну» невідповідність викладачів, яким необхідно повсякчасно координувати навчальний процес, постійно удосконалювати свої курси, підвищувати творчу активність, свою кваліфікацію і навички, відповідно до нововведень та інновацій в освітньому процесі.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Буховець Божена Олегівна,

к.н.фіз.вих. і спорту, доцент

Зайдун Данило Анатолійович,

студент

Ємельянова Дар'я Володимирівна,

к.п.н., доцент

Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

Вступ. В статті 3 Конституції України зазначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Отже, життя і здоров'я як дорослого населення, так і молоді, визначаються як найвищі людські цінності, що відображають загальний рівень соціально-економічного розвитку держави і є запорукою майбутнього. Молодь вважається найактивнішою частиною суспільства, від здоров'я якої залежать перспективи розвитку нашої держави в майбутньому.

Сучасний стан здоров'я української студентської молоді не може задовольнити суспільство і потребує нових підходів до здорового способу життя, до формування здоров'язбережувальної компетентності. За час навчання у вищому навчальному закладі студенти відчують вплив цілого комплексу негативних для здоров'я факторів: стресові ситуації, матеріальні труднощі, порушення режиму праці та відпочинку, нездорове харчування, наявність шкідливих звичок тощо. Внаслідок впливу таких негативних факторів стан здоров'я значної частини студентської молоді викликає занепокоєння у медиків та педагогів.

Проблеми можливих шляхів формування здоров'язбережувальної компетентності молоді викликають постійний інтерес на державному, науковому та суспільному рівнях. Аналіз сучасних досліджень українських

науковців (Л. Ващенко, Т. Андрющенко, Т. Шаповалова, Н. Башавець, О. Халло, Н. Хальченкова) дає змогу дійти висновку, що здоров'язбережувальна компетентність являє собою характеристику властивості людини, що спрямована на збереження всіх складових здоров'я як свого, так і оточення: фізичної, соціальної, психічної та духовної.

Ціль роботи. Метою статті є аналіз сучасних здоров'язбережувальних програм, теоретико-методологічних підходів до таких найважливіших понять як здоров'я, здоров'язбереження, здоровий спосіб життя, важливості цих понять для студентської молоді й впровадження у процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури навчально-методичного посібника «Здоров'язбереження студентської молоді як пріоритетний напрямок модернізації системи педагогічної освіти».

Матеріали та методи. Базою дослідження виступив Інститут фізичної культури, спорту та реабілітації Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». В експерименті брали участь 77 здобувачів вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації Фізична культура, майбутні учителі фізичної культури.

В процесі роботи застосовувались наступні методи дослідження: аналіз законодавчих документів, психолого-педагогічної літератури з питань здоров'я, здоров'язбереження та здорового способу життя, формування здоров'язбережувальної компетентності; педагогічні спостереження результатів впровадження навчально-методичного посібника «Здоров'язбереження студентської молоді як пріоритетний напрямок модернізації системи педагогічної освіти» в процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, визначення вмінь студентів застосовувати здобуті знання при навчанні та в майбутній професійній діяльності.

Результати та обговорення. Експеримент з метою формування здоров'язбережувальної компетентності на підставі впровадження в навчальний процес навчально-методичного посібника «Здоров'язбереження студентської

молоді як пріоритетний напрямок модернізації системи педагогічної освіти» проводився в два етапи: констатувальний та експериментальний етапи.

На констатувальному етапі проведено анонімне анкетування студентів за наступними питаннями: 1. Як Ви розумієте вираз "Здоровий спосіб життя"? 2. Як Ви вважаєте, в чому користь здорового способу життя? 3. Що для Вас найважливіше у житті?: родина (сім'я), друзі, гроші, здоров'я, успіх, кохання, влада. 4. Як Ви найчастіше проводите свій вільний час?: спілкуюсь з друзями; займаюсь спортом; гуляю; дивлюся телевизор; проводжу час у комп'ютері або мобільному телефоні; проводжу час зі своєю родиною (сім'єю). 5. Чи притаманні Вам шкідливі звички?: нерегулярне вживання їжі; недотримання режиму дня - режиму праці і відпочинку; недотримання правил гігієни; 6. Чи притаманні Вам дуже шкідливі звички, які найбільше загрожують здоров'ю?: табакокуріння, надмірне вживання алкоголю; вживання наркотиків та психотропних речовин. 7. Чи бажаєте Ви більше дізнатися про наступні питання?: про здорову їжу; про те, як шкідливі звички (куріння, надмірне вживання алкоголю, наркотики) діють на організм молодої людини.

Результати анкетування на констатувальному етапі показали наступні результати: студенти мають приблизне уявлення про зміст і користь здорового способу життя. Тільки 10 % (8 осіб) за найважливіший фактор у житті визначили здоров'я. Більшість студентів вибрали за найважливіші фактори у житті такі відповіді: друзі - 20% (16 осіб), гроші - 22 % (17 осіб); успіх - 24 % (18 осіб), кохання - 24 % (18 осіб). З відповідями на питання: «Як Ви найчастіше проводите свій вільний час?» спостерігалась така статистика: з родиною – 5 % (4 особи); гуляю – 10 % (8 осіб); дивлюсь телевизор – 10 % (8 осіб); спілкуюсь з друзями – 25 % (19 осіб); займаюсь спортом – 25 % (19 осіб), проводжу час у комп'ютері або мобільному телефоні – 25 % (19 осіб).

Щодо притаманності до шкідливих звичок отримані такі результати: нерегулярне вживання їжі – 55 % (42 особи); недотримання режиму дня режиму праці і відпочинку – 45 % (35 осіб). недотримання правил гігієни – 0 %. Тішить те, що всі студенти дотримуються правил гігієни. Особливу увагу викликали

результати відповіді на питання: «Чи притаманні Вам дуже шкідливі звички, які найбільше загрожують здоров'ю?». Виявилось, що 65 % (50 осіб) вживають вироби з тютюну, тобто, палять тютюнові вироби. 5 % (4 особи) опитуваних зізнались у надмірному вживанні алкоголю. Щодо вживання наркотиків та психотропних речовин, то виявилось, що нікому з опитуваних не притаманна така найбільш шкідлива звичка, як вживання наркотиків та психотропних речовин. Як виявилось на констатувальному етапі, 30 %, тобто 23 студента, взагалі не мають дуже шкідливих для здоров'я звичок. Так як анкетування було анонімним, то можна сподіватися, що такі результати близькі до правди.

Більшість студентів (71 особа, що складає 92 % опитуваних) виявили бажання дізнатися про наступні питання: про здорову їжу; про те, як шкідливі звички і дуже шкідливі звички діють на організм молодої людини.

На формульовальному етапі експерименту, який проводився за рахунок годин відведених на самостійну роботу, автори статті провели інтерактивну лекцію-бесіду. Метою лекції було впровадження навчально-методичного посібника «Здоров'язбереження студентської молоді як пріоритетний напрямок модернізації системи педагогічної освіти» в освітній процес здобувачів вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації Фізична культура. Під час інтерактивної лекції проведено короткий огляд у форматі презентації теоретичних підстав визначення понять «здоров'я», «здоров'язбереження», «здорового способу життя», «здоров'язберувальна компетентність»; історико-філософських уявлень про ці поняття; законів і державних програм України із збереження і зміцнення здоров'я молоді.

В процесі лекції застосовувались інформаційно-комунікативні технології (ІКТ). Особливу увагу було приділено соціальним роликам, що присвячені шкідливим і дуже шкідливим звичкам, яких достатньо багато представлено у відеохостингу You Tube. Перегляд роликів супроводжувався обговоренням, коментарями та висновками студентів. Інтерактивний формат лекції із застосуванням ІКТ спонукав студентів думати, відповідати на запитання, обмінюватися думками, робити власні висновки.

Через тиждень після проведення і обговорення лекції було проведено повторне анкетування, результати якого виявили позитивні зрушення у знаннях студентів про такі найважливіші поняття для людства як здоров'я, здоров'язбереження, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна компетентність та відношення до свого здоров'я. Порівняння результатів констатувального і формувального етапів експерименту наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Зведені результати констатувального і формувального експериментів

№	Питання	Статистика відповідей	
		Констатувальний етап експеримента %/кількість осіб	Формувальний етап експеримента %/кількість осіб
1	Які фактори Ви вважаєте найбільш важливими для життя?: 1. здоров'я 2. друзі 3. гроші 4. успіх 5. кохання	1. 10 %/8 осіб 2. 20 %/16 осіб 3. 22 %/17 осіб 4. 24 %/18 осіб 5. 24 %/18 осіб	1. 35 %/ 26 осіб 2. 20 %/16 осіб 3. 12 %/9 осіб 4. 13 %/10 осіб 5. 20 %/16 осіб
2	Як Ви найчастіше проводите свій вільний час? 1. з родиною 2. гуляю – 3. дивлюсь телевізор 4. спілкуюсь з друзями – 5. займаюсь спортом 6. проводжу час у комп'ютері або мобільному телефоні	1. 5 % /4 особи 2. 10 % / 8 осіб 3. 10 % /8 осіб 4. 25 % /19 осіб 5. 25 %/ 19 осіб 6. 25 %/ 19 осіб	1. 5 % /4 особи 2. 15 % /12 осіб 3. 7 % /5 осіб 4. 25 %/ 19 осіб 5. 30 % /23 особи 6. 18 % /14 осіб
3	Які шкідливі звички Вам притаманні? 1. нерегулярне вживання їжі; 2. недотримання режиму дня - режиму праці і відпочинку 3. недотримання правил гігієни.	1. 55 % /42 особи 2. 45 % /35 осіб 3. 0 %	1. 35 % /27 осіб 2. 35 % /27 осіб 3. 0 %
4	Чи притаманні Вам дуже шкідливі звички, які найбільше загрожують здоров'ю? 1. тютюнокуріння 2. надмірне вживання алкоголю 3. вживання наркотиків та психотропних речовин	1. 65 %/ 59 осіб 2. 5 %/ 4 особи 3. 0%/ 0 осіб	1. 45 %/ 37 осіб 2. 0 % / 0 осіб 3. 0 % / 0 осіб

Дійсно, як видно з таблиці 1, порівняння результатів констатувального і формувального етапів експерименту показало позитивні зміни у відношенні

студентів до здорового способу життя., а саме:

1. Збільшилась кількість студентів, які вважають за найважливіше для життя своє здоров'я (з 8 осіб до 26 осіб).

2. Зменшилась кількість студентів, які проводять вільний час за комп'ютером або мобільним телефоном (з 19 осіб до 14 осіб).

3. Зменшилась кількість студентів, яким притаманні шкідливі звички (з 77 осіб до 54 осіб).

4. Кількість студентів з надзвичайно шкідливими для здоров'я звичками зменшилась з 63 осіб до 37 осіб. Отже, кількість студентів, яким взагалі не притаманні дуже шкідливі для здоров'я звички збільшилась з 14 до 40 осіб.

Висновки. Студенти оцінили важливий позитивний вплив проведеної інтерактивної лекції на своє відношення до проблем здоров'я, здоров'язбереження і здорового способу життя. Отримані результати проведеного дослідження вказують на необхідність моніторингу відношення студентів до свого здоров'я і здорового способу життя, проведення відповідних заходів щодо підвищення знань студентів про вплив шкідливих і надзвичайно шкідливих звичок на стан здоров'я і необхідності відмови від них на користь здоров'язбереження як важливого, пріоритетного напрямку в модернізації системи педагогічної освіти.

ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ КУРОРТУ ТРУСКАВЕЦЬ

Василенко Олена Вікторівна

к.п.н., доцент

Вашковська Олександра Олександрівна

студентка

Київський університет культури

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Курорти відіграють важливу роль в сьогоденному суспільстві, оскільки лікування, оздоровлення та рекреація в умовах курорту сприяє зміцненню здоров'я людей, відновленню трудових ресурсів, встановленню соціальної гармонії в суспільстві. В умовах війни потреба у курортних послугах зростає. Незважаючи на усі складнощі воєнного стану у менш небезпечних західних регіонах держави продовжується функціонування курортів.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є дослідження лікувально оздоровчого і рекреаційного потенціалу курорту Трускавець.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Інформаційною базою роботи є законодавчі акти, наукові публікації, дані статистики, Інтернет ресурси, експертні оцінки. Під час дослідження були використані загальнонаукові методи: спостереження, порівняння, аналізу та синтезу, формалізації, абстрагування.

Результати та обговорення / Results and discussions.

Трускавець по праву вважається найбільш відомим і популярним бальнеологічним курортом в Україні. Лікувальні властивості місцевих вод були описані польським королівським лікарем ще у 1578 році. Офіційною датою створення курорту прийнято вважати 1827 рік, коли шляхтич Ю. Міцевський збудував дерев'яну будівлю з 8-ма кабінами для приймання ван і 4-и будиночки для розміщення відпочиваючих.

В історії становлення і розвитку курорту виділяємо такі етапи (табл. 1.).

Таблиця 1.

Етапи розвитку курорту «Трускавець»

Період	Зміст етапу
1827 – 1945р.	Формування і розвиток курорту
1945 – 1991 р.	Оздоровчі заклади передані профспілкам. Будівництво санаторіїв, курортної інфраструктури
1992р. – по даний час	Перехід курортної справи на ринкові умови. Осучаснення курорту

На протязі 1835-1841 років хімік Т. Торосевич зробив аналіз місцевих сірководневих джерел і в подальшому мінеральні води Трускавця почали використовувати в лікувальних цілях. В період 1890-1913 років в Трускавці будувалися об'єкти курортної інфраструктури, транспортні комунікації, була проведена електрифікація курорту.

Другий етап розвитку курорту і міста Трускавець охоплює радянський період 1945-1991 років. У 1948 році Трускавцю було надано статус міста, а у 1952 році – міста обласного значення і курорту всесоюзного значення. Це сприяло пріоритетному виділенню ресурсів для розбудови курорту.

Завдяки відновленню незалежності України з 1992 року діяльність курортів відбувається на ринкових засадах, які передбачають рівні умови діяльності закладів усіх форм власності і організаційно-правових форм підприємництва, вільне ціноутворення, ринкову конкуренцію. Після 2000 року в Трускавці відбувається динамічний розвиток курортних готелів і курортної інфраструктури в цілому.

Цьому сприяло утворення у 1999 році спеціальної економічної зони «Курортполіс Трускавець», в якій на законодавчому рівні інвесторам надавалися податкові пільги на термін 20 років.

За даними офіційного сайту курорту в даний час в Трускавці функціонують близько 70 санаторіїв та курортних готелів, в яких у довоєнні і довоєнні часи щорічно оздоровлювалися понад 350 тис. осіб.

Лікувальний ресурсний потенціал Трускавця включає 14 джерел мінеральних вод (табл. 2.), поклади озокериту, трускавецьку сіль «Барбара».

Мінеральні води Трускавця

Джерело	Лікувальні властивості
Нафтуся	Виводить пісок з нирок, відновлює клітини печінки
Марія	Розріджує слиз, знижує кислотність шлункового соку
Софія	Розчиняє слиз, заспокоює запальні процеси слизової шлунку
Броніслава	Розріджує слиз на оболонках верхніх дихальних шляхів
Барбара	Матеріал для виготовлення солі «Барбара» жовчогінної дії
Юзя	Корисна в лікуванні захворювань шкіри
Едвард	Використовується для мінеральних сірчаних ван
Фердинанд	Використовується для рапних та сірчано-соляних ван
Еммануїл	Використовується для ван при шкіряних захворюваннях
Анна	Використовується для мінеральних та сірчаних ван
Катерина	Використовується для сірчано-соляних ван

Своєрідною «візитівкою» курорту, його головним лікувальним ресурсом по праву вважається «Нафтуся» - унікальна мінеральна вода, яку використовують в процесі лікування захворювань внутрішніх органів, омолодження організму людини. Споживання «Нафтусі» прискорює виведення з організму людини шлаків і радіонуклідів. Лікувальний профіль курорту Трускавець - урологічна патологія, захворювання гепатобіліарного тракту, шлунку і кишківника, порушення обмінних процесів в організмі, проблеми опорно-рухового апарату, серцево-судинної, нервової, ендокринної системи та захворювання шкіри.

Лікувально-оздоровча інфраструктура Трускавця крім санаторно курортних закладів з власною лікувальною базою, включає бювети мінеральних вод, курортні поліклініки, бальнеозокеритолікарні, міські лікарня та поліклініка, лабораторії, медичні центри.

Популярним місцем для прогулянок і відпочинку туристів і мешканців Трускавця є курортний парк «Адамівка». Парк був заснований у 1895 році і має характерні риси англійського паркового стилю. У 2020 році Указом Президента України парк отримав статус парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Окрасою Трускавця є його забудова кінця XIX – початку XX століть, коли в місті будувалися дерев'яні вілли і пансіонати. Архітектурні шедеври

вдалося зберегти, вілли «Гопляна», «Погонь» та інші функціонують і користуються попитом вимогливих туристів. З старовинною малоповерховою забудовою курорту контрастують сучасні будівлі-хмарочоси готелів «Ріксос-Прикарпаття», «Карпатська столиця», «Бескід».

Висновки. / Conclusions. Курорт Трускавець має унікальні природні лікувальні ресурси. Цілющі властивості мінеральних вод курорту широко використовуються в лікуванні різноманітних захворювань, зокрема урологічної патології, захворювань шлунку і кишківника, порушень обмінних процесів в організмі.

Лікувально-оздоровчий потенціал Трускавця складається з санаторіїв та інших оздоровниць, курортних готелів, інших засобів розміщення, об'єктів курортної інфраструктури. На території курорту створені необхідні умови для лікування, оздоровлення і рекреації, організації дозвілля і відпочинку гостей.

У воєнний час оздоровчі заклади курорту надають послуги з реабілітації, лікування та оздоровлення громадянам України, у тому числі військовослужбовцям і цивільним особам, які потребують відновлення після поранень, бойових травм. У післявоєнний час значно зросте суспільна потреба в курортному лікуванні і оздоровленні.

Завдяки унікальним природних лікувальних ресурсам, розвиненій курортній інфраструктурі, зручному транспортному сполученню в період післявоєнного відновлення Трускавець має стати привабливим об'єктом для інвестування.

СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Голозубова Олена Вікторівна,

Слабко Наталія Михайлівна,

Викладачі

Балаклійський педагогічний фаховий коледж

Комунального закладу «ХГПА» ХОР

м. Балаклія, Україна

Вступ./Introduction. Сьогодні, коли наука знаходиться в пошуку нових парадигм в освіті, перед нами, педагогами, стоїть нелегке завдання вибору найбільш ефективних та доцільних методів, форм та прийомів навчання майбутніх педагогів. Чільне місце в системі методів навчання посідає метод ситуаційних завдань, застосування якого у формуванні професійних компетенцій майбутніх педагогів має не лише актуальність, а й доведену ефективність. Розробка та використання ситуаційних завдань в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти спрямовано на підвищення ефективності навчання. Оптимізації освітнього процесу на основі комплексного, системного цілісного підходу до кожного компонента освітнього процесу, до будь-якого виду діяльності викладача та здобувачів освіти.

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є з'ясування ролі практико орієнтованих (ситуаційних) завдань у процесі формування професійних компетенцій майбутніх педагогів.

Матеріали та методи./ Materials and methods. У дослідженні ми спиралися на вимоги стандартів вищої освіти зі спеціальностей 012 Дошкільна освіта та 013 Початкова освіта. У дослідженні застосовано такі методи: описовий, структурний, метод порівняння та метод аналізу.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Розв'язання ситуаційних завдань, як в індивідуальному порядку, так і групою здобувачів освіти, дозволяє викладачеві оцінити, наскільки розвинені професійні компетенції у здобувачів освіти, тим самим своєчасно змодельювати подальшу

освітню траєкторію кожного з них.

Зазначимо, що ситуаційне завдання – це завдання, яке дозволяє здобувачу освіти поступово та послідовно застосувати теоретичні знання на практиці. У процесі роботи із завданням процес перетворення теоретичних знань в практичні навички відбувається в декілька стадій:

- ознайомлення з умовою ситуаційного завдання;
- з'ясування, які засоби та методи необхідні для його розв'язання;
- застосування знань та формування практичних навичок;
- аналіз і синтез;
- оцінювання отриманих результатів.

Структура побудови ситуаційного завдання найчастіше має практико-орієнтований характер і для його вирішення необхідно конкретне предметне знання. Дуже часто розв'язання завдання пов'язано з необхідністю використання міжпредметних зв'язків. Важливо в описі проблеми завдання поставити питання вирішення таким чином, щоб у здобувача освіти виникло бажання запропонувати власний план.

У застосуванні ситуаційного завдання в навчанні є кінцеві цілі:

- для здобувача освіти – знайти рішення, виходячи із запропонованих умов;
- для викладача – розуміння того, наскільки здобувачами засвоєний вивчений матеріал, яким чином вони можуть застосувати теоретичні знання на практиці, чи можуть використовувати міжпредметні зв'язки, в яких галузях/розділах дисципліни, яка викладається, у здобувачів освіти є прогалини в знаннях.

Усі розроблені та впроваджені в освітній процес ситуаційні завдання мають наступну структуру:

- порядковий номер або назва розділу теми;
- опис, який включає суб'єктивні та об'єктивні дані, які знадобляться здобувачу освіти для побудови плану вирішення завдання;
- безпосередньо саме завдання, яке включає розробку схеми вирішення

проблеми.

Застосування ситуаційних завдань у навчанні сприяє підвищенню рівня самостійності здобувачів освіти, формує професійні компетенції, орієнтує на розв'язання проблем сучасного життя. Швидкість і правильність розв'язку ситуаційного завдання багато в чому залежить від рівня теоретичної підготовленості здобувача освіти та від ступеня володіння міжпредметними зв'язками.

При підготовці майбутніх педагогів метод ситуаційних завдань, як спосіб формування професійних компетенцій, найбільш часто застосовується у викладанні дисциплін, що формують спеціальні компетентності, наприклад, педагогіки, психології, різних методик навчання, основ педагогічної майстерності тощо. Важливим, на наш погляд, є використання ситуаційних завдань при викладанні й суспільних дисциплін, а саме: соціології, основ економічної теорії, філософії тощо.

Опис проблематики ситуаційного завдання, як правило, відображає існуючі або потенційно можливі ситуації. Сценарій завдання необхідно якомога частіше змінювати, щоб не втратити професійний інтерес у пошуку розв'язання завдання здобувачами освіти, які разом з викладачем стають партнерами, у яких єдина мета – знайти вірну відповідь. Отже, змінюється конструктивна модель навчання – викладач, який володіє відповіддю на це завдання, в даній ситуації не є джерелом знань, а направляє майбутніх педагогів на пошук вірної відповіді. Ситуаційні завдання можуть бути застосовані в якості ресурсу активізації мотивації здобувачів освіти до пізнавальної діяльності.

Іноді структура побудови ситуаційного завдання і запропонований план розв'язання його здобувачами, можуть стати інструментом в організації соціальних, педагогічних проєктів або кейсів.

Таким чином, виділимо низку вимог до організації процесу використання ситуаційних завдань у практичному навчанні майбутніх педагогів:

- розвиток партнерських відносин між учасниками освітнього процесу;
- розвиток мотивації до навчання;

- застосування міжпредметних зв'язків для вирішення соціальних проблем і розвитку просторового мислення.

Важливим аспектом є те, що впровадження ситуаційних завдань в практичне навчання дозволяє мінімізувати час, необхідний для розгляду різних організаційних питань і збільшити його на відпрацювання практичних навичок та вмінь.

У процесі розробки ситуаційного завдання також необхідно обрати доцільний рівень його складності:

- перший (заснований на теоретичній пропозиції розв'язання завдання);
- другий (заснований на застосуванні теоретичних знань і практичних рекомендацій);
- третій (заснований на практичному способі розв'язання завдання - відпрацювання практичних навичок на симуляторах, муляжах, рольових сценаріях, за допомогою VR-технологій і тощо).

Якщо ситуаційне завдання носить не індивідуальний характер, а груповий, то воно сприяє розвитку у здобувачів освіти комунікаційних навичок, опрацюванню правил ведення дискусій, формуванню почуття колективної відповідальності. У процесі пошуку розв'язку ситуаційного завдання кожен здобувач освіти бере активну участь в обговоренні та аналізі проблеми завдання, пошуку різних варіантів його вирішення та аналізі результатів виконаної роботи.

Важливою особливістю опису умов завдання є внесення інформації, яка, на перший погляд, носить додатковий інформативний характер, і, на думку самих здобувачів освіти, може бути не суттєвою. Тому, викладачеві необхідно навчити майбутніх педагогів звертати увагу на всі деталі умов завдання, навчити відокремлювати істотне від несуттєвого, тому що часто саме в цих відмінностях у методі оцінки та підходу і полягає важливість.

Висновки./Conclusions. Резюмуємо, що практико-орієнтоване навчання неможливо без упровадження в освітній процес практичних завдань. Ситуаційні завдання допомагають сформувати професійні компетентності у

майбутніх педагогів; «виліпити» особистість, яка здатна працювати в проблемних та неоднозначних ситуаціях, поєднуючи професійну компетентність з громадянською відповідальністю, яка володіє відповідними інтелектуальними здібностями і моральною свідомістю, сформованою професійною культурою.

Ситуаційні завдання того чи іншого освітнього компонента у сучасних умовах варіативності, диференційованості та стандартизації освіти стає важливим засобом методичного забезпечення освітнього процесу в єдності цілей, змісту дидактичних процесів і організаційних форм. Методика ситуаційних завдань, а також навчальна та пошуково-дослідницька робота здобувачів освіти, комунікативна спрямованість навчання є ефективним засобом формування професійних компетенцій, які допомагають більш активно й успішно вирішувати питання підготовки майбутніх педагогів.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА АСТРОНОМІЇ

Гранат Ріта Анатоліївна
аспірантка 3-го р.н.
011 Освітні, педагогічні науки
Рокицька Галина Василівна
кандидат фіз.-мат. наук,
доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Вступ. Значні трансформації у сферах економіки, політики, соціальних відносинах, науці та технологіях значно змінили умови суспільного розвитку і пришвидшили еволюцію вищої освіти. Ці зміни поставили нові завдання перед сучасним вищим навчальним закладом, і аналіз проблем освіти неможливий без врахування цих змін.

Ціль роботи. Методична система навчання астрономії в класичних університетах має допомагати створювати зміст астрономічної освіти, що відповідає вимогам, починаючи від теоретичного розгляду і закінчуючи практичними аспектами. Здатність та готовність викладача астрономії навчати студентів вищих навчальних закладів визначаються компетентностями та компетенціями, які майбутній фахівець повинен засвоїти в процесі навчання в університеті. Таким чином формується ціль нашого дослідження.

Матеріали та методи. Процес підготовки майбутніх учителів астрономії у закладах педагогічної вищої освіти. Предметом дослідження є теоретичні та практичні основи побудови та реалізації системи системної підготовки майбутніх учителів астрономії у закладах педагогічної вищої освіти.

Результати та обговорення. Незважаючи на існуючі державні стандарти для астрономічної освіти майбутніх викладачів астрономії, астрономічне освітнє середовище (ОС) має значне розмаїття за обсягом, структурою та наповненістю. Зазвичай, це обмежується невеликим курсом, який складається

приблизно з 90 годин аудиторних занять, включаючи лекційний курс і лабораторний практикум. Деякі університети, де є можливість, можуть включити в цей курс також епізодичні астрономічні спостереження.

Практикум з розв'язування астрофізичних задач є важливим резервом для покращення якості навчання астрономії. Ми вважаємо, що розуміння студентами астрономічних явищ, природи та еволюції космічних об'єктів можливе лише через такий практикум. У процесі підготовки фахівців у галузі фізики (незалежно від того, чи вони майбутні інженери, науковці чи викладачі), систематичне вирішення задач є обов'язковим. Водночас, навчальний процес з астрономії зазвичай надто мало приділяє уваги розв'язанню задач. Це підтверджується тим, що кількість доступних збірників задач з астрономії для вищих навчальних закладів в Україні є обмеженою і недостатньою. Додатково, розв'язування астрофізичних задач має корисний побічний ефект, допомагаючи майбутнім викладачам астрономії глибше зрозуміти фізичні закони та їх застосування в космосі. Це розширює їхнє фізичне мислення. З іншого боку, розв'язання задач також допомагає викладачеві привертати увагу студентів до найважливіших питань, теорій, гіпотез і навіть простих формул. Відчуття процесу здобуття знань стає більш зрозумілим, і це важливо з методологічної точки зору. Крім того, розв'язання, обговорення і аналіз завдань дозволяють викладачеві виявити прогалини у знаннях студентів, їхнє розуміння певних явищ та процесів, і надає можливість вдосконалити методи навчання.

Висновки. Отже, наявність такого практикуму робить можливим краще управління навчальним процесом. З метою поліпшення цієї ситуації, ми розробляємо проєкт створення сучасних збірників задач з різних розділів астрономії для вищих навчальних закладів. Наш проєкт ґрунтується на опублікованих раніше роботах відомих астрономів-теоретиків нашого університету та колективами авторів кафедри експериментальної і теоретичної фізики та астрономії, таких як “Астрономія: Лабораторний практикум” (НПУ, 2007), “Курс астрономії. Лабораторний практикум з практичної астрофізики” (НПУ, 2009), “Сонячна система.

Лабораторний практикум з астрономії” (НПУ, 2022). Ці збірники задач розраховані на семінарські та практичні заняття, і більшість завдань супроводжуються детальними розв’язками, поясненнями і коментарями. Такий підхід допоможе покращити навчальний процес, збільшити самостійну роботу студентів і вирішити проблеми, пов’язані з відсутністю відповідного досвіду та стандартних методів розв’язання задач.

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Дробіт Лілія Рішардівна

к.п.н.

Матюхіна Ольга Олександрівна

студентка

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Питання допомоги інвалідам є одним із найактуальніших для сьогодення, оскільки стабільною тенденцією розвитку суспільства є зростання кількості інвалідів. Особливо збільшується кількість дітей з різними вадами розвитку. Щорічно в Україні близько 150 000 дітей мають вроджені дефекти. Батьки 1 з 28 новонароджених отримують сумну звістку про те, що їх дитина має вроджену ваду [3]. Спеціальна увага до цієї проблеми необхідна не лише для забезпечення дітям найвищого рівня життя, але й для побудови більш інклюзивного та сприйнятливого суспільства в цілому.

Інвалідність у дітей означає серйозні обмеження в життєдіяльності і може призвести до соціальної дезадаптації внаслідок ускладнень, пов'язаних з порушеннями розвитку, самообслуговування, навчання, майбутнього набуття професійних навичок.

Сім'я, яка не має можливості належним чином виховати дитину з інвалідністю та підготувати її до самостійного життя, стикається з великими труднощами. Ці «особливі» діти мають обмежені можливості у вільному житті та соціальній адаптації через свою залежність від сімейного оточення та обмеженість соціальних навичок.

Мета роботи. Дослідження різних аспектів соціальної реабілітації дітей з порушенням опорно-рухового апарату, визначити ефективні методи та програми реабілітації, які сприяють покращенню якості життя цих дітей.

Матеріали та методи. У дослідженні використані різні джерела інформації, такі як наукові статті, звіти міжнародних організацій, а також

інтерв'ю з фахівцями у галузі медицини та психосоціальної підтримки. Проведений аналіз існуючих програм реабілітації та їхній вплив на якість життя дітей з порушенням опорно-рухового апарату.

Результати та обговорення. В останні роки соціальна реабілітація набула значного визнання. Цьому сприяє, з одного боку, теоретико-методологічна база, що постійно розвивається, а з іншого – науково визначена підготовка вузькоспеціалізованих фахівців у сфері соціальної роботи. У сучасній науці існує багато способів теоретичного осмислення проблем соціальної реабілітації та адаптації інвалідів.

Соціальна реабілітація – поняття широке та всебічне. Це адаптація та пристосування інвалідів до себе, суспільства та навколишнього середовища. Хвороба або її наслідки часто або повністю змінюють життєві стереотипи людини.

Загальна форма поняття «соціальна реабілітація» є процесом засвоєння індивідом певної системи знань, норм, цінностей, установок і моделей поведінки, що є частиною, якій притаманні культурні концепції соціальної групи і суспільства в цілому та дозволяє індивідам функціонувати як активними суб'єктами соціальних відносин [1, с. 36].

Соціальна реабілітація відбувається за двома напрямками:

- суспільство і сім'я.
- суспільство та навколишнє середовище.

Знайомство з людьми з обмеженими можливостями передбачає соціальні та сімейні орієнтації.

Соціальна та сімейна адаптація – це процес і наслідки адаптації людей з обмеженими можливостями до сучасних соціальних умов.

Соціально-сімейне виховання – це реабілітація (формування навичок користування технікою, соціально-сімейними цілями), спрямоване на забезпечення самостійності неповнолітніх. Сюди також відноситься прищеплення навичок господарсько-побутової діяльності.

Соціальна реабілітація інвалідів є одним із найважливіших і складних

завдань сучасної системи соціальної допомоги та соціального обслуговування. Внаслідок порушення їх розвитку та росту відбувається втрата контролю над власною поведінкою та майбутніми здібностями до самообслуговування, пересування та орієнтування, навчання, спілкування та праці. У процесі соціальної реабілітації вирішуються три завдання: адаптація, автоматизм й особистісна активізація.

Вроджені та набуті захворювання та пошкодження опорно-рухового апарату зустрічаються у 2-6% дітей [2]. Порушення опорно-рухового апарату можуть бути вродженими, набутими, хронічними, інфекційними та онкологічними (табл. 1) [1, с. 43].

Таблиця 1

Класифікація захворювань опорно-рухового апарату у дітей

Види патології	Приклади
Вроджені аномалії	
Деформації кісток	Сколіоз, кільцевидна кіста, деформації кінцівок
Дисплазія суглобів	Дисплазія стегнового суглоба, дисплазія кульшового суглоба
Набуті захворювання та ушкодження	
Артрит	Подагра, ревматоїдний артрит, остеоартрит
Травми	Переломи кісток, звід, звинувачення сухожиль, розтягнення м'язів
Захворювання хребта	Грижа міжхребцевого диску, сколіоз, остеохондроз
Хронічні захворювання	
Остеопороз	Слабкі та ламкі кістки
Фіброміалгія	Хронічний біль в м'язах та сухожилинах, утомленість, розлади сну
Інфекційні захворювання	
Остеомієліт	Запальний процес у кістках, спричинений бактеріями або грибками
Онкологічні захворювання	
Рак кісток або суглобів	Ракові ураження опорно-рухового апарату, можуть бути первинними або метастазами

У дітей з порушеннями опорно-рухового апарату головним спостерігаються рухові дефіцити (порушення рухового розвитку або втрата рухових функцій). Ці порушення вимагають різних методів лікування,

включаючи медикаментозні терапії, фізичну терапію, хірургічні втручання, зміни в стилі життя та інші методи, в залежності від виду та ступеня важкості ураження опорно-рухового апарату. Більшість із них – діти з ДЦП (34%).

У цих дітей рухові розлади поєднуються з психічними та мовними розладами, тому більшість дітей потребують не лише медико-соціальної підтримки, а й психологічної адаптації, педагогічної та логопедичної роботи [1, с. 26].

Інші типи дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, як правило, не мають когнітивних розладів і не потребують навчання та соціального виховання. Але всі діти потребують умов проживання, спеціальної освіти та додаткової роботи.

Виділяються два напрямки їх соціальної адаптації:

1. Адаптація до оточення дитини. Для цього передбачені спеціальні технічні засоби пересування (коляски, милиці, тростини, велосипеди), побутова техніка (тарілки, ложки, спеціальні вимикачі для електроприладів), пандуси, доріжки з ухилом на тротуарі.

2. Адаптація дітей з обмеженими руховими можливостями – сприяння адаптації до нормальних умов соціального середовища.

Нині кількість дітей-інвалідів з різними вадами розвитку постійно зростає. Запропонуємо кілька методів соціальної реабілітації дітей з порушеннями опорно-рухового апарату:

1. Інклюзивна освіта. Підхід сприяє включенню дітей з різними фізичними обмеженнями до звичайних навчальних закладів. Інклюзивна освіта надає можливість дітям з порушеннями опорно-рухового апарату навчатися разом з іншими дітьми, що позитивно сприятиме соціальній взаємодії та розвитку.

2. Фізіотерапія та оздоровчі вправи – ці методи включають в себе фізичні тренування та вправи, які спрямовані на поліпшення рухових навичок та м'язової сили.

3. Соціальна терапія – групові сесії та індивідуальні консультації з

психологами або соціальними працівниками можуть допомогти дітям вирішувати емоційні проблеми та розвивати навички соціальної взаємодії.

4. Заняття за інтересами – розвиваючі заняття, такі як музика, малювання, театр та спорт. Можуть стати засобом самовираження та розвитку талантів, підвищуючи при цьому самооцінку дитини.

5. Професійна реабілітація. Для старших дітей проводяться навчання навичкам, які дозволяють їм знаходити роботу або здійснювати самостійну діяльність, навіть із фізичними обмеженнями.

6. Підтримка сім'ї – родинна підтримка та навчання батьків, як допомагати дитині розвиватися та забезпечувати їй оптимальні умови для соціальної адаптації.

7. Технології та інновації. Використання спеціальних технологій, таких як комп'ютерні програми або мобільні додатки, які сприяють навчанню та розвитку дітей.

Ці методи можуть застосовуватися окремо чи у поєднанні, залежно від потреб кожної конкретної дитини. Головною метою є створення сприятливого середовища для розвитку та інтеграції дітей з порушеннями опорно-рухового апарату в суспільство.

Висновки. Дослідження показало, що соціальна реабілітація дітей з порушенням опорно-рухового апарату є важливим елементом їхнього повноцінного інтегрування в суспільство. Цей процес включає в себе комплекс заходів, які спрямовані на поліпшення фізичного стану дитини, її соціальну адаптацію та інтеграцію в соціум. Успішна соціальна реабілітація дитини залежить від багатьох факторів, таких як час початку реабілітації, наявність кваліфікованих фахівців, які займаються реабілітацією, а також підтримка родини та близьких.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вертелецький В. Є., Євтушок Б. А., Зимак-Закутня Н. О. Вроджені вади розвитку. Полісся, Чорнобиль : Неонатологія, хірургія та перинат. медицина,

2016. 48 с.

2. Добровольська Л. М., Ліхачов В. К., Тарановська О. О. Вроджені вади розвитку. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/>.

3. Сороцька Т. Вроджені вади розвитку. Міжнародна інформаційна система. URL: <http://surl.li/ludst>.

КОМПЛЕКСНІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗАСВОЄННЯ ДИСЦИПЛІНИ “МІКРОБІОЛОГІЯ, ВІРУСОЛОГІЯ, ІМУНОЛОГІЯ”

Жорняк Олена Ігорівна

к.м.н., доцент

Колодій Світлана Анатоліївна

к.м.н., доцент

Жорняк Павло Валентинович

к.м.н., доцент

Трофіменко Юлія Юріївна

к.м.н., доцент

Вінницький національний медичний університет
м. Вінниця, Україна

Вступ. Вища медична освіта сьогодення в Україні націлена на підготовку спеціаліста високої професійної компетенції, який буде спроможним забезпечити найвищий рівень медичних послуг.

У викладанні медичних дисциплін мають переважати методи, які допоможуть майбутньому лікарю опанувати особливості професії і фактично створюють профіль спеціаліста. На кафедрі мікробіології ВНМУ ім. М. І. Пирогова значна увага приділяється формуванню сучасного статусу лікаря, впровадженню інтерактивних методів навчання, посиленню практичного спрямування навчального процесу та самопідготовці студентів у позааудиторний час.

При цьому викладачі кафедри постійно вдосконалюють форми і методи стимулювання творчої активності студентів, здійснюють корекцію змісту навчання відповідно до вимог практичної охорони здоров'я, вдосконалюють контроль та оцінку якості знань і практичних навичок.

Мета роботи. Оцінити різні види комплексного підходу до контролю знань здобувачу медичної освіти на кафедрі мікробіології. Це надасть тньому можливість майбутньому лікарю в подальшому правильно поставити діагноз інфекційного захворювання та призначити ефективне лікування.

Матеріали і методи. Для формування професійних навичок і вмій на кафедрі широко застосовуються мультимедійні лекції, практичні семінари в групах із засвоєнням техніки мікроскопування, самопідготовка з опрацюванням літератури, проведення тематичних презентацій, щорічних конференцій.

Результати та обговорення. Для досягнення поставленої мети на кафедрі проводиться систематичний моніторинг знань студентів, що дає можливість отримати об'єктивну інформацію про хід навчально-пізнавальної діяльності. Це є важливою умовою підвищення ефективності навчального процесу і якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

В результаті вивчення дисципліни мікробіологія студент має вміти аналізувати біологічні властивості патогенних та непатогенних мікроорганізмів, розуміти закономірності їх взаємодії з макроорганізмом та зовнішнім середовищем; визначати основні типи патологічної реакції імунної системи і зв'язок з виникненням найбільш поширених хвороб людини; обґрунтовувати методи мікробіологічної і вірусологічної діагностики, етіотропної терапії та специфічної профілактики інфекційних хвороб; аналізувати результати лабораторних мікробіологічних досліджень, в тому числі молекулярно-генетичних аналізів, інтерпретувати їх діагностичну цінність. Для досягнення поставленої мети викладачі успішно застосовують поточну, тематичну та підсумкову перевірку знань студентів. Кожна з цих форм має свої переваги та недоліки. Тому обов'язковим є використання комплексних підходів до оцінювання рівня засвоєних знань.

В ході поточної перевірки знань студентам треба вміти виявляти активність, вимогливість, ініціативність, відповідальність за свої дії та вчинки, гуманні якості особистості. Основне завдання поточної перевірки є закріплення, повторення і аналіз навчального матеріалу, що підвищує якість вивчення розділів дисципліни. Так здобувачі навчаються критично мислити, бути готовими до розв'язання складних професійних задач лікаря. Поточний контроль проводиться у вигляді усних опитувань на практичному занятті та тестового контролю. Підсумковий контроль вивчення дисципліни здійснюється

у вигляді іспиту, що дозволяє студенту систематизувати та узагальнити отримані знання під час підготовки, сприяє розвитку професіональних комунікативних компетентностей в процесі спілкування екзаменатора і студента. Це дозволяє проаналізувати якість засвоєної інформації та виявити певні недоліки для корекції процесу навчання згідно сучасних вимог до надання освітніх послуг. Але в ході іспиту за короткий проміжок часу не можна оцінити системність знань по відповіді на конкретні питання з предмету. Тому виходом є проведення рейтингового оцінювання засвоєння дисципліни. Разом з оцінкою на іспиті враховується поточна успішність студента з курсу мікробіології, оволодіння ним практичними навичками, самостійне засвоєння знань, індивідуальну роботу. Це дає в сумі з результатами підсумкового контролю об'єктивізацію оцінки діяльності студента в процесі навчання курсу.

Висновок. Отже, комплексні методичні підходи до оцінювання вивчення дисципліни “Мікробіологія, вірусологія, імунологія” дозволяє усунути недоліки різних форм контролю за рахунок внесення сумарної оцінки, яка разом формує остаточну рейтингову оцінку студента.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ ЯК ЧИННИКИ ПОЗИТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Задача Алла Вікторівна

вчитель фізичної культури КЗ "Вінницький ліцей № 23»

Вступ. У сучасних умовах підвищується роль фізичної культури як невід'ємної частини загальної культури суспільства і все більшого значення набувають її соціальні функції. Фізична культура функціонально пристосовується до різномірних диференційованих потреб суспільства, до його структури, яка розвивається і змінюється. Інтегроване навчання набуває все більшого поширення, одночасно держава намагається забезпечити кожній дитині з обмеженими можливостями здоров'я вже з раннього віку доступну та корисну для її розвитку форму інклюзії. У основу інклюзивної освіти покладено філософія, що ліквідує різну дискримінацію учнів, що гарантує рівність всіх у праві на здобуття освіти і створює індивідуальні умови для навчання будь-яких дітей.

У багатьох нормативно-правових актах йдеться про рівні права абсолютно всіх людей землі. Одним із таких прав, і, мабуть, настільки ж важливим, як і право на життя та свободу совісті є право кожного на здобуття освіти нарівні з усіма. Саме для вирішення цієї етичної та соціальної проблеми у багатьох країнах запроваджується інклюзивна освіта.

Ціль роботи. Суспільство дійшло до прийняття нестандартних дітей, але вони дійшли самі до прийняття себе з усіма своїми недоліками та обмеженнями. Ця робота спрямована на освоєння дітьми необхідних спеціальних навичок, які зможуть забезпечити послідовну появу у них навичок поведінки у суспільстві, діючих форм комунікації, як зі своїми однолітками, так і з дорослими, ґрунтуючись на такому виді партнерських відносин як суб'єкт суб'єктне спілкування. Сам сенс психологічного сприяння дітей з ООП у створенні необхідних умов психологічного та педагогічного комфорту та у розвитку необхідних навичок спілкування з оточуючими їх дорослими та

дітьми. Слід виділити перелік необхідних для створення психологічного комфорту умов:

1. Наявність спеціального обладнання для фізичного комфорту, який є обов'язковим компонентом для емоційної рівноваги, отже, психологічного благополуччя.

2. Наявність професіоналів у галузі медицини, педагогіки, соціології, дефектології для забезпечення безпеки дітей та для належного за ними догляду.

3. Психологічна підготовленість школярів. А саме руйнування стереотипів щодо осіб з ООП, налагодження дитячого колективу на спільну роботу, формування розуміння, поваги та толерантності щодо дітей з ООП, прийняття дітей-інвалідів як рівних собі.

Матеріали та методи Фахівці, які працюватимуть з дітьми з особливими потребами, мають вміти попередити емоційний дискомфорт, створити позитивну мотивацію на уроці, підтримувати на належному рівні активність і самостійність дитини, формувати вміння довільно спрямовувати увагу на власні емоційні відчуття, наслідувати вираження емоцій за зразком, розуміти емоційні стани інших людей, саморегулювати власну поведінку .

Наукове та методичне забезпечення національної системи освіти осіб з особливими потребами передбачає:

- розроблення спектру послуг супроводу для осіб з особливими потребами різних вікових груп та відповідно до поліморфності контингенту; розроблення програм раннього втручання (розвитку та реабілітації) та переддошкільного розвитку;

- розроблення програм підготовки батьків до цілеспрямованої допомоги їхнім дітям на різних етапах навчання; розроблення навчально методичних рекомендацій педагогічним працівникам щодо використання інноваційних технологій; розроблення практико-орієнтованих технологій індивідуального навчання та психолого-педагогічного супроводу процесів залучення дитини з особливими потребами в загальноосвітнє середовище; моделювання компонентів і змістового наповнення інклюзивного навчального

середовища;

- розроблення профорієнтаційного та профдіагностичного інструментарію для осіб із особливими потребами з урахуванням компетентнісного, особистісно орієнтованого, індивідуального та диференційованого підходів для забезпечення максимальної самореалізації осіб з особливими потребами в сучасному суспільстві та можливостей здобуття професійної освіти (чи перекваліфікації) упродовж життя;

- розроблення системи моніторингу якості освіти осіб з особливими потребами.

Актуальним є виділення трьох груп емоціогенних чинників, серед яких: натуральні (безумовні), сигнальні (умовні) і порівняльні (оцінні).

Натуральні емоціогенні чинники активують емоцію через природжену чутливість до них організму. Емоційний тон мають сенсорні подразники будь-якої модальності – екстероцептивні (зорові, слухові, нюхові, смакові, тактильні), пропріорецептивні (кінестетичні) і інтероцептивні (відчуття з внутрішнього середовища організму). Усі ці відчуття й їх поєднання супроводжуються емоційним забарвленням. Для виникнення емоцій важливою є інтенсивність подразника. Зміна інтенсивності подразника (наприклад, звуку, запаху та ін.) призводить до закономірних змін його емоційного тону. До натуральних емоціогенних чинників відносять несподіваність подразника, а також його мінливість при повтореннях. Сенсорні дії, що однаково повторюються, втрачають новизну та емоціогенність, що можна пояснити виробленням у нервовій системі «нервовій моделі стимулу», тобто готовності до сприйняття стимулу, його звичності. Потужний натуральний подразник емоцій – гомеостатичні коливання в організмі. Вони пов'язані з наростанням і спадом дефіциту певних речовин (їжі), зі зміною осмотичного тиску в тканинах, зміною парціального тиску кисню і змістом вуглекислого газу в крові, з менструальним циклом і процесом виділення статевих гормонів, з наповненням кишечника і сечового міхура. Гомеостатичні зміни циклічні: на стадії «виявлення дефіциту» переважають негативні емоції, на стадії «досягнення

задоволення» – позитивні. До натуральних емоціогенних чинників можна віднести м'язову і нервову активність (задоволення від роботи, яка відповідає фізіологічним можливостям організму), патологічні зміни в організмі, дію фармакологічних речовин та ін. Сигнальні емоціогенні чинники – це конкретні предмети і явища довкілля, конкретні люди й їхні дії, що активують емоційні переживання у суб'єкта. Спочатку ці чинники були нейтральними, але згодом придбали властивість активувати емоції.

Існують три механізми перетворення нейтрального подразника в емоціогенний чинник:

- 1) утворення емоційного умовного рефлексу;
- 2) генералізація (узагальнення) емоції;
- 3) оцінювання подразника як емоціогенного, тобто здатного викликати емоцію.

Емоція не є автоматичним наслідком дії емоціогенного чинника на психіку людини. Емоція – це синдром переживань, що активно конструюється самим суб'єктом. У цьому процесі велика роль мови і мовлення, запасу знань і досвіду, а також культурного контексту. Порівняльні емоціогенні чинники не засновані на природжених механізмах емоцій і не утворюються в процесі емоційного навчання. Їх дія заснована на розумовій операції зіставлення когнітивних структур (перцептивних і інтелектуальних установок, схем і очікувань), що вже сформувалися в психіці, з новою інформацією про об'єкт (ситуацію), що отримує суб'єкт у процесі діяльності. При цьому емоції – це вторинний продукт потреб, індикатор ступеня їх задоволення. Відносини, що виникають при цьому, є регулятором рівноваги між зовнішніми впливами, внутрішнім станом і формами поведінки людини. Ставлення до основних факторів тренування, виражені в задоволеності діяльністю, впевненості в правильності методики тренування, активності в діяльності, надії на успіх, появі емоційно забарвлених оцінок є рівнем мотивації, спонуканням до спортивної діяльності – мотиваційний станом.

На емоційний стан впливає досить багато чинників: спадковість,

наявність або відсутність спадкових хвороб, середовище, клімат, екологія, життєві умови, рівень комфортності, задоволеність життям та інші. Учасники процесу соціальної адаптації дітей з особливостями розвитку мають вміти попередити емоційний дискомфорт, створити позитивну мотивацію на уроці, підтримувати на належному рівні активність і самостійність дитини, формувати вміння довільно спрямовувати увагу на власні емоційні відчуття, наслідувати вираження емоцій за зразком, розуміти емоційні стани інших людей, саморегулювати власну поведінку. Цьому допомагають продуктивні методи корекції емоційного стану учня, психогімнастика, сюжетно-рольові ігри, неструктуровані ігри, арт-терапія, групові рухливі ігри. Водночас фізична культура та заняття спортивною діяльністю є вагомим чинником соціальної адаптації осіб з особливостями розвитку.

Результати та обговорення. Фізична культура і фізичне виховання мають великі можливості у процесі соціалізації учнів з особливими освітніми потребами. Велика кількість фізичних вправ і варіативність їх виконання дає змогу проводити відбір доцільних поєднань для кожного окремого випадку. Це зумовлює перевагу засобів фізичного виховання. Принципово новим для теорії та практики занять з дітьми з особливими освітніми потребами є посилення педагогічного аспекту корекційного впливу на основі врахування єдності біологічних, фізичних, психологічних і соціальних властивостей особистості дитини. Усе це складає основу для ефективної організації фізичного виховання під час інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Вирішити їх можна лише спільними зусиллями професіоналів усіх галузей освіти, а також не слід забувати про психологічну та педагогічну підготовку вчителів та педагогічного колективу. Адже прийняття до класу дитини з обмеженими можливостями здоров'я зобов'язує вчителя не тільки брати активну участь у соціалізації та стежити за тим, щоб успішно пройшла адаптація нездорової дитини в новому та здоровому колективі, а й самому бути педагогічно та психологічно готовим до прийняття у своєму середовищі нестандартної людини. Педагогу необхідно оволодіти наведеними у додатку

вправами для того, щоб розташувати здоровий клас до дитини з ООП, і простежити за цією дитиною, її психологічним станом, успішністю і при необхідності надати їй медичну допомогу.

При систематичних заняттях фізичного виховання учні з особливими освітніми потребами мають змогу відповідно до їхніх потенційних можливостей досить ефективно оволодіти практичними навичками, а також одержують оптимальну функціональну підготовку. Поряд з поступовим ускладненням завдань від заняття до заняття збільшується і фізичне навантаження. Тому, педагог повинен уміти регулювати величину фізичних навантажень, їх інтенсивність, темп виконання, тривалість відпочинку між вправами, а також уміти змінювати види діяльності на занятті відповідно до індивідуальних потреб учнів. Це дозволяє у процесі навчання реалізовувати такі завдання:

- інтеграцію дітей з ООП та їх однолітків у навчальний процес;
- допомога дітям з ООП у набутті впевненості, адекватній оцінці своїх умінь та меж можливостей; виховання терпимості і поваги.

Висновки. Отже, у підсумку наголосимо, що фізична культура і фізичне виховання мають великі можливості у процесі соціалізації учнів з особливими освітніми потребами. Велика кількість фізичних вправ і варіативність їх виконання дає змогу проводити відбір доцільних поєднань для кожного окремого випадку.

Це зумовлює перевагу засобів фізичного виховання. Принципово новим для теорії та практики занять з дітьми з особливими освітніми потребами є посилення педагогічного аспекту корекційного впливу на основі врахування єдності біологічних, фізичних, психологічних і соціальних властивостей особистості дитини. Усе це складає основу для ефективно організації фізичного виховання під час інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Агошкова Є. Б., Ахлібінська Б. В. Еволюція поняття системи. Питання філософії. 2018. № 7. С. 170-179.
2. Андреева Л. В. Сурдопедагогіка. Київ, 2015. 576 с.
3. Волкова І. П. Облік індивідуально-типологічних особливостей у процесі навчання та виховання школярів з глибокими порушеннями зору: теоретичні та прикладні аспекти. Сім'я та здоров'я дитини: Дитина в сучасному світі. Сім'я та діти: матеріали XII Міжнародної конференції. суми, 2005. С. 238-242.
4. Давидов В. В. Проблеми навчання. Харків, 2006. 133 с.
5. Краєвський В. В. Методологія педагогіки: посібник педагогів-дослідників. Чернігів, 2011. 244 с.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ ТВОРЧОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ІГРОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

Ісаєва Дар'я Юрїївна
Студентка магістратури
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Здатність особистості до вільного спілкування, ефективного використання власної мови та забезпечення успішності мовленнєвої активності завжди має важливе значення в суспільстві. Особливо актуальним стає питання організації цих процесів у закладі дошкільної освіти, так як у дошкільному віці розвивається усвідомлена мовленнєва діяльність. Ця проблема особливо актуальна для старших груп, оскільки саме в цьому віковому періоді формується основа для подальшого розвитку мовлення особистості. Завдяки розвиненій мовленнєвій активності у дитини розвиваються навички чіткого та ясного мислення, встановлення зв'язку з навколишнім оточенням, висловлювання власних думок.

Власне усі основні вимоги до мовленнєвої діяльності і розвитку дітей передшкільного віку (6-7 року життя) сформульовані в «Базовому компоненті дошкільної освіти» нової редакції від 2021 року (БКДО) [1].

Особливу увагу питанню розвитку мовленнєвої діяльності приділяли дослідники Ю. Аркін, О. Ушакова, О. Лурія, Г. Леушина, В. Скалкін, Є. Фльоріна, М. Жинкін, М. Попова, А. Богуш, Н. Гавриш. Вони детально розглянули розвиток мови від народження до вступу дитини до школи.

Від так А. Богуш розглядає розвиток мовленнєвої діяльності як один із важливих чинників підготовки дитини до школи, як інтегрований чинник особистісного зростання оскільки має безпосередній вплив на інтелектуальні процеси, властивості [2, с. 172].

Р. Жуковська, С. О. Ладивір, О. Тихеєва підкреслюють особливий вплив

ігрової діяльності дітей на розвиток їхнього мовлення. Так, О. Тихеева зазначала, що гра надає дитині невичерпні можливості для її мовленнєвого розвитку, але для цього її треба вдало організувати, спілкуючись як з дорослими, так і з дітьми [4, с. 4-5].

Мета роботи. / Aim. Висвітлення особливостей та педагогічних аспектів розвитку мовленнєвої творчості у дітей передшкільного віку через ігрову діяльність.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У БКДО зазначено, що у дитини передшкільного віку мають бути сформовані різні компетенції. Зокрема мовленнєва компетенція, яка включає фонетичну, лексичну, граматичну, діалогічну, монологічну [1].

Мовленнєво-творча діяльність дошкільників – це особливий вид дитячої активності, своєрідність якого виникає у взаємозв'язку з іншими видами діяльності через проникнення в них та їх супровід. Зі свого боку, особливості практичної діяльності дитини, її вікові зміни, стиль спілкування суб'єктів взаємодії в системі “дитина – дорослий” істотно впливають на характер та зміст мовлення, отже, й на мовленнєву творчість вихованців.

На розвиток мовлення дітей впливають особливо сюжетно-рольові ігри, а також дидактичні ігри, які базуються на використанні словесних та вербальних вправ. Крім того, важливий внесок у мовленнєвий розвиток дітей можуть привести ігри за змістом художніх творів (театралізовані, ігри-драматизації, ігринсценування).

Серед вербальних ігор виокремлюють репродуктивні і творчі [5, с. 124-125]:

1) Вербальні репродуктивні ігри - спрямовані на точне відтворення змісту вже відомих дітям художніх творів, таких як оповідання, казки або вірші. У цих іграх діти старшого дошкільного віку намагаються відтворити зміст твору якнайближче до оригіналу

2) Творчі вербальні ігри спрямовані на самостійне створення дітьми ігрових задуму й сюжету на основі знайомих художніх творів. Це своєрідна

творча інтерпретація змісту кількох знайомих дітям казок, оповідань тощо. Цей різновид вербальних ігор охоплює сюжетно-рольові, театралізовані та ін.

З метою розвитку у дітей передшкільного віку розумових навичок та мовленнєвої творчості доцільно використовувати в ігровій діяльності ігри-фантазії, у яких діти можуть експериментувати зі словами, утворювати рими до них, створювати власні неологізми, загадки, вірші, казки, цікаві історії, забавлянки й примовлянки.

Під час творчої діяльності діти освоюють мовленнєву культуру, яка включає в себе різноманітні аспекти, такі як:

- Розширення словникового запасу (накопичення слів і вмінь з використанням їх у мовленні).
- Точність мовлення (здатність вибирати відповідні слова та словосполучення для точного висловлення думок).
- Емоційна виразність (використання засобів для передачі емоцій у мовленні).

Ці аспекти сприяють формуванню багатого, точного та виразного мовлення у дітей.

Залежно від умов перебігу А. Богуш та Н. Гавриш виокремлюють мовленнєво-творчу діяльність [3, с. 502]:

- 1) в умовах організованого навчання - ініціатива мовленнєво-творчої діяльності майже завжди належить вихователю, який заздалегідь планує тему, зміст заняття, його завдання, що зорієнтовані на кінцевий результат;
- 2) ініціативну - відбувається винятково за бажанням дітей у моменти творчого натхнення, дитина звертається до такої діяльності лише тоді, коли насправді відчуває потребу творити, його цікавить сюжет, результат подій, які він собі уявляє.

Діти передшкільного віку виступають у ролі педагогів, батьків, героїв художніх творів; їм доводиться стежити за власним мовленням, оцінювати і контролювати мовлення інших гравців і персонажів; пригадувати приказки, образні вирази, загадки, вірші, зіставляти нормативні та ненормативні вислови.

Результати та обговорення./Results and discussion. Передшкільний вік є критичним періодом у формуванні мовленнєвих навичок дитини. Мовленнєва творчість успішною здатністю виразно висловлювати власні думки та ідеї, а також збагачувати мовний запас. Ігрова діяльність грає важливу роль у цьому процесі.

Я можу виокремити певні особливості розвитку мовленнєвої творчості у дітей передшкільного віку через ігрову діяльність, а саме:

1) Ігри допомагають дітям вчитися мовленню без жодних зусиль. Вони природно імітують звуки, слухають та спілкуються з іншими дітьми, що розвиває їх мовленнєві можливості.

2) Формування мовленнєвої культури. Діти, граючи в різні ігри, вчаться виразно, правильно та точно висловлювати свої думки.

3) Ігри сприяють формуванню багатостороннього мовленнєвого розвитку. Діти навчаються не тільки говорити, але й слухати і розуміти інших.

Щоб підтримувати і посилювати розвиток мовленнєвої творчості через ігрову діяльність можна використовувати певні педагогічні аспекти, а саме[6, с. 87]:

1) Потрібно створювати стимулююче середовище для гри, забезпечувати дітей різноманітними ігровими матеріалами.

2) Доцільно надавати дітям можливість спілкуватися та обговорювати свої ідеї під час ігор.

3) Важливо вислуховувати дітей, підтримувати їхню творчість та вміння виражати свої думки.

4) Розвивати у дітей вміння слухати і розуміти інші, сприяючи співпраці та обміну ідеями.

Таким чином, гра - це природний спосіб для дітей вивчати мову та використовувати її творчо. Під час ігор діти намагаються мовлення для вираження своїх потреб, інтересів та фантазії. Ігри сприяють виразному та творчому мовленню, а педагоги мають забезпечити умови для їхнього розвитку та підтримувати мовленнєву творчість дітей.

Висновки./Conclusions. Отже, ігрова діяльність є надзвичайно великим засобом розвитку мовленнєвої творчості у дітей передшкільного віку. Під час ігор діти не лише вчаться висловлювати свої думки та почуття, але й розширюють свій словниковий запас та розвивають уяву.

Ігри-фантазії, словесні ігри, рольові ігри та ігри-драматизації є особливо корисними для розвитку мовленнєвої творчості. Вони дають дітям можливість експериментувати зі словами, створювати рими, власні репліки. Педагоги прогресують ключову роль у спрямуванні ігрової діяльності на розвиток мовленнєвої творчості. Важливо створювати стимулююче навколишнє середовище, вибирати відповідні ігри та надавати дітям можливість спілкуватися та виражати свої ідеї. Педагоги мають підтримувати ініціативу дітей, сприяючи їх творчості та вмінню виражати їхні думки. Розвивати у них вміння слухати та розуміти інші, сприяючи співпраці та обміну ідеями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція). URL: <https://mon.gov.ua/ua/nkcomponenta-doshkilnoyi-ovnogo-standdoshkilnoya>
2. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання рідної. Київ: видав-тво Вища школа, 2007. 542 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Вид. 2-ге, допов. Київ : Слово, 2011. 704 с.
4. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток: пошук ефективних шляхів. Дошкільне виховання, Київ: 2012, № 10. С. 4-8.
5. Товкач І. Індивідуальні особливості дітей дошкільного віку в ракурсі теоретичних розробок педагогів і психологів. Оновлення змісту, форм т методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2015. Вип. 2 (45). С. 123-126
6. Паласевич І. Дошкільна лінгводидактика. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2016. 108 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ НУШ

Кікіна Олег Іванович

здобувач ОС «Магістр»

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Вступ. В умовах сьогодення освітній процес потребує такої організації навчання, щоб максимально зацікавити учня, дати йому можливість розкрити свій потенціал та створити всебічно розвинену особистість. Нова українська школа (НУШ) покликана забезпечити ці потреби, адже її засадами є орієнтація на потреби учня в освітньому процесі (дитиноцентризм), мотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно, сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів не лише в приміщенні навчального закладу. У цьому контексті особливості навчання англійської мови набувають особливої актуальності, зокрема формування англомовної лексичної компетентності.

Ціль роботи – визначити особливості формування англомовної лексичної компетентності в умовах НУШ.

Матеріали та методи. У дослідженні застосовано теоретичні методи: аналіз наукової психолого-педагогічної та методичної літератури, досвіду роботи вчителів-практиків, синтез опрацьованих матеріалів, класифікація, конкретизація, систематизація, узагальнення; емпіричні – спостереження, педагогічний експеримент.

Результати та обговорення. У методиці навчання англійської мови значна увага приділяється технікам вивчення нових слів, що пов'язано із важливістю засвоєння вокабуляру як підґрунтя для отримання навичок, необхідних для ефективного говоріння, читання, аудіювання та письма.

За трактуванням Н. В. Горбунової, лексична компетентність – це здатність миттєво викликати з тривалої пам'яті еталон слова залежно від

конкретного мовленнєвого завдання та включати це слово в мовленнєвий ланцюг [1]. Поняття лексичної компетентності розуміють як здатність індивіда на основі лексичних знань використовувати мовний словниковий запас, миттєво викликаючи з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовного завдання, доречно вживаючи обрані вирази, приказки, прислів'я та фразеологічні звороти в межах професійного розвитку, а також забезпечувати підтримку функціонування зазначених навичок на необхідному рівні та здійснювати постійний контроль процесу лексичного наповнення мовлення [3, с. 198].

На думку американського дослідника П. Нейшена, знання лексичної одиниці перебуває поза межами засвоєння лише її значення, адже воно охоплює вивчення письмової форми та вимови (транскрипції), віднесеності до тієї чи іншої частини мови (іменник, прикметник, дієслово тощо), частоту використання (неологізми, застарілі слова, архаїзми), сполучуваність з іншими членами речення, реєстр (формальне / неформальне, технічне / загальне) та асоціативність (встановлення зв'язків між словами та предметами / явищами навколишньої дійсності) [4, с. 23]. Розширення словникового запасу з урахуванням вищезазначених аспектів є процесом набуття іншомовної лексичної компетенції, що є однією зі складових комунікативної компетенції.

Етапи формування англомовної лексичної компетентності охоплюють:

1) ознайомчий / підготовчий етап (формування знань про лексичну одиницю за допомогою некомунікативних (мовних) вправ, семантизація (перекладна / безперекладна), демонстрація прикладів використання, написання та правил вимови);

2) етап автоматизації (формування навичок використання лексеми у межах словосполучення, речення, тексту, діалогічного та монологічного мовлення тощо відповідно до запропонованої вчителем ситуації, встановлення зв'язків між формою, структурою лексичної одиниці та її значенням за допомогою умовно-комунікативних вправ, контроль правильного розуміння та вживання нового вокабуляру);

3) етап застосування / використання (формування вміння розв'язувати комунікативні завдання на основі застосування вивчених лексичних одиниць на письмі, у підготовленому (непідготовленому) мовленні за допомогою комунікативних / мовленнєвих вправ, контроль рівня засвоєння слів) [2, с. 234].

У результаті проведеного дослідження виокремлено такі рекомендації щодо формування англомовної лексичної компетентності в умовах НУШ:

1. **Створення англомовного середовища.** Однією з ключових особливостей навчання англійської мови в НУШ є недостатність мовного середовища для практики. Учні, які вивчають англійську як іноземну мову, можуть не мати щоденного спілкування цією мовою, тому важливо створювати можливості для мовної імерсії в навчальному процесі. Це може бути досягнуто за допомогою аутентичних ресурсів, таких як аудіо та відеоматеріали, інтерактивні вправи, спілкування з носіями мови тощо.

2. **Контекстуальне вивчення лексики.** Учні НУШ вивчатимуть англійську мову ефективніше, якщо розумітимуть зв'язок між словами і текстом. Тож важливо використовувати контекстуальне навчання, де лексичні одиниці вивчаються у певних мовних ситуаціях.

3. **Зосередженість на функціональній лексиці.** Особливу увагу слід приділяти функціональній лексиці, яка необхідна для щоденного спілкування, зокрема фразовим дієсловам, фразеологізмам та лексичним одиницям, які стануть у пригоді в різних мовленнєвих ситуаціях.

4. **Активне використання мови.** Учні повинні мати можливість активно вживати англійську мову в усному та писемному спілкуванні, що може бути реалізовано за допомогою рольових ігор, складання діалогів, участі у дискусіях. Активна практика допомагає вдосконалювати лексичну компетентність.

Висновки. Запорукою успішного формування англомовної лексичної компетенції в НУШ є взаємодія учителя та учнів, які розуміють шляхи та важливість розвитку необхідного словникового запасу. Для реалізації такої кооперації у ході вивчення іноземної мови слід зосередити увагу на різноманітних способах формування рецептивних (сприймання, розуміння,

розпізнавання слів у тексті) та репродуктивних (використання слів у мовленні чи на письмі) лексичних навичок, що стануть підґрунтям для створення лексичних умінь – здатності учня не лише до запам'ятовування лексичних одиниць, але й до їх активного використання у невідготовленому або заздалегідь підготовленому мовленні залежно від ситуації. Основні рекомендації щодо формування англомовної лексичної компетентності в умовах НУШ охоплюють: створення англомовного середовища, контекстуальне вивчення лексики, зосередженість на функціональній лексиці та активне використання мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбунова Н. В. Лексична компетенція дітей дошкільного віку в сучасних дослідженнях. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2010. Вип.8. С. 85–91.

2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

3. Ярема І. А. Зміст формування англомовної лексичної компетентності в професійно орієнтованому говорінні студентів металургійних спеціальностей. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. Вип. 1(17). С. 197–203.

4. Nation I. S. P. (2001) *Teaching and Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. URL: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/2001269892.pdf>

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ КИТАЙСЬКИМ СТУДЕНТАМ

Коміна Марина Ігорівна,
канд. філол. наук, старший викладач
Харківський національний університет мистецтв
ім. І. П. Котляревського
Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Не можливо заперечувати той факт, що процес оволодіння новою мовою безпосередньо пов'язаний з етнопсихологічними особливостями навчуваних, специфікою рідної для них мовної системи. А оскільки Україна та Китай – це два багато в чому протилежних типи культур, два світорозуміння, дві ментальності, дві мови, обумовлені різними соціокультурними цінностями, доцільним буде з'ясувати особливості такої різновекторної взаємодії, зокрема під час викладання української мови як іноземної. Адже тільки той викладач, який володіє знаннями про ментальні відмінності, що визначають емоційні реакції студентів, їхній спосіб мислення, особливості національної поведінки, має змогу створити для інофонів сприятливу психологічну атмосферу та ефективно організувати навчальний процес, досягнувши найвищих педагогічних результатів.

Мета роботи. / Aim. Відтак мета нашої роботи – з'ясувати провідні етнопсихологічні особливості представників китайського світу та сформулювати найбільш дієві шляхи педагогічної взаємодії «викладач студент з Китаю» у практиці навчання української мови як іноземної.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретико-методологічну основу дослідження складають напрацювання українських вчених (М. Крюкової, А. Львовчкіна, Ю. Форманюк та ін.), присвячені викладу теоретичних аспектів етнопсихологічного підходу. Як одне з відгалужень психологічної науки він зосереджений на з'ясуванні психічної своєрідності осіб, які належать до різних етнічних об'єднань, закономірностей формування і функціонування національної свідомості та етнічних стереотипів. Відтак, за

Г. Тріанлісом, суб'єктивна культура як предмет вивчення етнопсихології своєю чергою передбачає характерні для кожної культури способи, за допомогою яких її члени пізнають створену людьми частину їхнього оточення (як вони об'єднують у категорії соціальні об'єкти; які зв'язки виокремлюють між категоріями, а також норми, ролі та цінності, які вони визнають своїми). Отже, у такому розумінні суб'єктивна культура містить всі уявлення, ідеї та вірування, які формують народ, і безпосередньо впливають на поведінку та діяльність його представників. Таким чином, необхідність знання норм та особливостей поведінки, зокрема комунікативної, представників країни-гостя для педагога видається нагальною потребою та важливою умовою ефективного викладання української мови китайцям.

Результати та обговорення./Results and discussion. Щодо національно орієнтованих методик навчання української як іноземної саме китайської студентської аудиторії встановлено, що це питанням не є широко розробленим у філології (В. Груцьк, Н. Моргунова, Ху Жунсі та ін.). Так В. Груцьк досліджував лише деякі особливості навчання таких студентів на підготовчому відділенні, обґрунтовуючи доцільність застосування мононаціональних груп. Н. Моргунова наголошувала на переорієнтації роботи з ними на нові навчальні стратегії із залученням лінгводидактичних традицій Китаю (пріоритет читання, письма, граматики, накопичення словникового запасу, систематичний контроль) та розробці дистанційного курсу для гнучкої та більш персоналізованої роботи з навчуваними. Ху Жунсі ж на власному прикладі стверджував про соціокультурні особливості адаптації китайських студентів до навчання в українських вишах та обов'язкове врахування їхнього попереднього досвіду навчальної діяльності.

Як відомо, опанування будь-якої іноземної мови передбачає оволодіння чотирма основними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, письмо й говоріння). Говорячи про особливості подібної роботи з представниками китайської культури, варто зауважити, що для них найбільшу проблему становить саме формування комунікативної компетентності. За

словами В. Груцяк, це пов'язано з «не комунікативним» (як у більшості арабських і африканських представників), а з раціонально-логічним стилем оволодіння іноземною мовою. Велика кількість учнів у класі, відсутність у педагога можливості застосовувати індивідуальний підхід до кожного суб'єкта навчального процесу в середній школі Китаю сформували специфічну китайську освітню модель, в основі якої заучування матеріалу, позбавлене будь-якої аналітичної чи творчої складової. Тому, погоджуючись із думкою Н. Моргунової, зазначмо, що для подолання цих труднощів викладачеві необхідно планувати навчальний процес так, щоб усі види мовленнєвої діяльності були органічно пов'язані. Для подолання психологічного бар'єру перед комунікацією на початковому етапі викладач може застосовувати метод заучування мовних кліше, поєднуючи його з обов'язковою опорою на візуальне сприйняття матеріалу. Таким чином, долаючи стрес від нової, незвичної для китайців навчальної діяльності, поступово формувати впевненість у власних силах наuczуваних, стимулюючи до подальшої комунікативної активності. Відповідно, у такій ситуації йдеться про виправлення лише «локальних» помилок.

Ще однією суттєвою причиною виникнення огріхів у мовленні інофонів дослідники називають істотне розходження типологічно далеких української та китайської мов. Наприклад, В. Груцяк підкреслює специфічну фонетичну систему останньої: виділяють чотири варіації інтонації складів, які називаються тонами (високий рівний, висхідний, спадно-висхідний і різко спадний). У нормативній «путунхуа» виділяють близько 300 складів, тоді як в українській існує необмежена кількість варіацій поєднання звуків. Вчена наголошує: кожен китайський склад має свій тон і відповідно несе свій смисл, він майже не підлягає звуковим видозмінам і збігається з морфемою, що не характерно для слов'янських мов. Уподібнюючись до слова, він має наголос і специфічне графічне зображення і, залежно від тону, змінює своє значення. Відтак найпоширенішими в усному мовленні китайців є саме фонетичні помилки (неправильний наголос; поплутання звуків, наприклад, [л] замість [р], який

відсутній в їхній мові; проблеми з керуванням слів у реченні через відсутність зміни форм слова).

Слід підкреслити важливість урахування відмінностей у ментальних особливостях східного та слов'янського психотипу особистості під час викладання української мови. Науковці виділяють такі риси, як: традиціоналізм, консерватизм, шанобливе ставлення до старших за віком, колективізм, висока залежність від групи, переважання інтровертних орієнтацій над екстравертними, працелюбність, наполегливість, терплячість, пристосовуваність тощо. Тож, на нашу думку, для подолання мовленнєвих недоліків під час вивчення української мови як іноземної викладач повинен активно задіювати згадане вище вміння китайських студентів самостійно наполегливо вдосконалювати власне мовлення. Доцільними будуть наслідування носія мови, тренувальні вправи з ретельним відпрацювання вимови звуків з використанням аудіозаписів, які можуть стати ефективним засобом корекції мовлення, важливою ланкою в подоланні орфоепічних помилок. Правильно використовуючи свій педагогічний авторитет, викладач також може обережно підводити учнів до самовиправлення або тактовно виправляти допущені ними лінгвістичні огріхи, уникаючи принципу персоналізації, ніби підсумовуючи загальні здобутки й вади групи доти, доки вимова не буде правильною. Перекладання відповідальності за помилку на весь студентський колектив дасть змогу уникнути неприйнятної для китайців безпосередності в стосунках та допоможе «не втратити обличчя» інофонові, який припустився великої кількості помилок під час говоріння. Отже, процес встановлення контактів з носіями аналітичної мови має бути формалізованим, подібно до того, як китайські слова пов'язуються між собою через формальну структуру речення та службові слова.

Показовим і важливим для побудови правильної педагогічної стратегії щодо продуктивної взаємодії викладача іноземної мови зі студентом з Китаю є розуміння того, що чітко фіксована структура китайського речення формує настанову на світ як на логічне й передбачуване утворення (тоді як носії

української мови, де синтаксична структура не фіксована, вважають світ непередбачуваним). Це означає, що педагог повинен послідовно методично доносити до учнів основні завдання того чи іншого виду мовленнєвої діяльності (у нашому випадку цілеспрямованої корекції орфоепічних помилок), уникаючи відхилень від основного предмета розмови, непрямого шляху до мети своїх висловлювань – таким чином інофони поступово розширюватимуть та поглиблюватимуть свої знання та практичні вміння.

Висновки./Conclusions. Отже, в ході дослідження сформульовано основні причини труднощів під час вивчення української мови китайцями (разючі типологічні відмінності двох мовних систем, раціонально-логічний стиль опанування іноземної мови інофонами, розбіжності в ментальності представників східної та слов'янської культур тощо). Провідними етнопсихологічними особливостями представників китайського світу визначено колективізм, високу залежність від групи, специфічну єдність на основі чіткого розподілу ролей, працелюбність, терплячість, наполегливість, витримку, спокійність, невибагливість, пристосовуваність, беззаперечність авторитету старших, високу формалізованість стосунків між педагогом і учнем тощо. Серед конкретних методів та прийомів навчання цього контингенту студентів української мови як іноземної визначено, що найефективнішими є безпосереднє міжособистісне спілкування, зіставлення категорій двох мовних систем, комплексне навчання усім видам мовленнєвої діяльності (особливо аудіюванню та говорінню) та застосування візуального каналу сприйняття інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Груцяк В. І. Деякі особливості навчання китайських учнів на підготовчому відділенні для іноземних громадян. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки.* 2015. Вип. 27. С. 16–24.
2. Крюкова М. А. Етнопсихологія: навчально-методичний посібник (в допомогу до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня магістра

факультету психології, політології та соціології факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА») / М. А. Крюкова, Ю. В. Форманюк. Одеса, Фенікс, 2020. 106 с.

3. Кірносова Н. Мова і поведінка китайців. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність* : зб. ст. Київ, 2005. С. 31–34.

4. Моргунова Н. С. Особливості дистанційного навчання китайських студентів української мови як іноземної: психолого-педагогічний аспект. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 52 (2). С. 24–28.

5. Ху Жунсі. Соціокультурні особливості адаптації китайських студентів до навчання в університетах України. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2013. № 1. С. 36–41.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ПУБЛІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Кочарян Артур Борисович,

к.пед.наук.

Інститут обдарованої дитини НАПН України

м. Київ, Україна

Анотація

Обґрунтовано доцільність підготовки юних дослідників до публікаційної діяльності у відкритих електронних виданнях. Наведено узагальнений стислий аналіз останніх наукових досліджень, присвячених спеціалізованій освіті, публікаційній діяльності наукових працівників, теоретичним та практичним аспектам використання відкритих електронних журнальних систем. Описані етапи реалізації проєкту «Науково-методичне забезпечення створення електронного журналу відкритого доступу для оприлюднення результатів наукової або дослідницької діяльності учнів. Описана обрана публікаційна модель електронного відкритого журналу та визначена її унікальність у порівнянні із традиційними науковими електронними виданнями, яка базована на використанні принципу гейміфікації, що передбачає залучення учнівської молоді до процедури подвійного сліпого рецензування. Конкретизований сценарій застосування геймфікації на прикладі командної проєктної діяльності.

Ключові слова: публікаційна діяльність учнів, геймфікація, дослідницька діяльність учнів.

Вступ. Публікаційна діяльність є невід’ємною складовою сучасних наукових досліджень та є одним із ключових показників наукової діяльності наукових та науково-педагогічних працівників. Слід зауважити, що публікаційна діяльність важлива не тільки для наукових працівників, а й для майбутніх науковців - талановитої учнівської молоді, яка цікавиться дослідницькою діяльністю.

Такі талановиті та обдаровані учні отримують спеціалізовану освіту

наукового спрямування, проводять дослідницьку діяльність, результати якої публікують в наукових виданнях, у тому числі і у відкритих електронних журнальних системах на платформі Open Journal Systems (Спірін О. М., 2017).

Мета роботи - обґрунтувати доцільність застосування гейміфікації під час підготовки юних дослідників до публікаційної діяльності у відкритих електронних виданнях.

Матеріали та методи. Аналізуючи науково-методичну літературу, ми з'ясували, що відкриті електронні журнальні системи на платформі Open Journal Systems (OJS) сьогодні є доволі поширеними і не є новими серед вітчизняних наукових установ та закладів вищої освіти. OJS активно використовуються науковими установами та закладами вищої освіти з метою оприлюднення та поширення використання результатів наукових і науково педагогічних досліджень.

Проте, в Україні цей досвід обмежений публікаціями наукових, науково педагогічних працівників, студентів вищих навчальних закладів та оприлюдненням випускних робіт бакалаврів та магістрів. Одночасно у відкритому доступі відсутні відкриті електронні наукові журнальні системи для учнівської молоді, яка вже має досвід наукової діяльності або має бажання долучитися до наукової діяльності.

Ми вважаємо, що створення наукового електронного журналу для учнівської молоді, яка цікавиться науковою діяльністю, дозволить суттєво підняти рівень її публікаційної діяльності, популяризує безпосередньо саму наукову діяльність, підвищує соціальний статус та забезпечує створення та подальше наповнення е-портфоліо майбутнього науковця.

Крім того, публікаційна діяльність юних дослідників в наукових електронних виданнях дозволить суттєво популяризувати ідею відкритої науки, яка перебуває останні роки в тренді (Іванова, 2020).

Для вирішення визначених завдань і було створено платформу дистанційного навчання для юних дослідників, на якій із використанням гейміфікації вони опанують навички публікаційної діяльності у фахових

виданнях.

Результати та обговорення. З метою реалізації проекту «Науково методичне забезпечення створення електронного журналу відкритого доступу для оприлюднення результатів дослідницької діяльності учнів нами було розроблено дорожню карту, яка складалась з наступних етапів.

I етап. Розгортання OJS. На даному етапі передбачається тестування хостингу та вибору доменного імені для майбутнього електронного видання.

II етап передбачає затвердження публікаційної моделі видання, результатом якого має бути затверджене Положення про електронне видання «Юний дослідник».

III етап передбачає розробку науково-методичного забезпечення електронного журналу відкритого доступу «Юний дослідник».

Враховуючи, що майбутніми авторами наукових публікацій є учні, які цікавляться дослідницькою діяльністю та мають бажання у майбутньому професійно займатися науковою або науково-дослідною діяльністю, то, зрозуміло, що і електронне видання повинно мати свої особливості у порівнянні із традиційними науковими виданнями, в яких публікуються результати саме наукової діяльності наукових працівників.

Наступною особливістю діяльності відкритого електронного наукового видання «Юний дослідник» є попередня організаційна та методична підготовка майбутніх авторів та рецензентів, які мають обов'язково зареєструватись на платформі (<https://competences.neolms.eu>) та у цікавій для них ролі та відповідно пройти навчання для авторів (1-ий рівень) або навчання для рецензентів. Обов'язковим є наступність – стати рецензентом (2-ий рівень) можливо тільки після опанування ролі автора (1-ий рівень) та публікації як мінімум однієї статті у електронному виданні «Юний дослідник» (<https://ojs.iod.gov.ua/index.php/ejd>).

Усвідомлюючи, що цільова аудиторія нашого проекту (учнівська молодь, яка цікавиться науковою або пошуково-дослідницькою діяльністю) не має власного досвіду наукової публікаційної діяльності та досвіду рецензування інших публікацій нами було створено окрему навчальну платформу, на якій і

передбачається підготовка учнів до такої діяльності із застосування гейміфікації.

Для створення платформи дистанційного навчання нами була використана електронна система управління навчанням, що використовується для розробки, управління та поширення навчальних онлайн-матеріалів із забезпеченням спільного доступу – NEO LMS (<https://competences.neolms.eu>).

Під час створення архітектури електронних навчальних курсів (ЕНК) ми користувались загальними рекомендаціями з технології створення дистанційного курсу Бикова В., Кухаренко В., Сиротенко Н., Рибалко О., Богачкова Ю. (Биков В. Ю., 2019); рекомендаціями Морзе Н. із стандартизації та уніфікації ЕНК (Морзе Н. В., 2014); рекомендаціями Величко В., Омельченко С., Федоренко Е. з питань забезпечення якості ЕНК (Величко В. В., 2021).

Електронний навчальний курс (ЕНК) «Для авторів наукових публікацій» складається з 7 модулів: «Вступ» «Етичні питання», «Зміст публікацій», «Процедура публікацій», «Робота з OJS», «На що потрібно звернути увагу», «Проектна діяльність». ЕНК «Для рецензентів наукових публікацій» складається з 7 модулів: «Роль рецензента», «Ваша мотивація бути рецензентом», «Ваш час», «Як підготувати хорошу рецензію», «Огляд інструментів OJS», «Процедура рецензування», «Проектна діяльність». ЕНК «Для майбутніх редакторів» пропонує опанувати основні завдання, необхідні для редактора наукового журналу; навчає аналізувати та вирішувати типові проблеми, які можуть виникати під час редагування наукового журналу; сценарії допомоги іншим членам команди журналу; навчання ефективному пошуку в Інтернеті.

Курс складається з 12 модулів: «Вступ до наукового журналу», «Створення редакційної колегії», «Редакція та редакційна політика», «Редакційна роль та відповідальність», «Редакційний процес», «Виробничий процес», «Управління процесом», «Просування журналу та його індексація», «Юридичні питання», «Редакційні політики та стандарти», «Стратегічне

планування», «Проектна діяльність».

Висновки. Підсумовуючи, ми вважаємо, що створення та підтримка відкритого електронного наукового журналу для учнівської молоді є перспективним розвитком наукової освіти та розвитку необхідної для учнівської молоді публікаційної діяльності.

Залучення юних дослідників до публікаційної діяльності у відкритих електронних журнальних системах дозволить суттєво розвинути науковий стиль мовлення, сформує навички аргументації та інтерпретації в побудові логіки опису процедури дослідження та обґрунтуванні його висновків. Інструменти гейміфікації, в свою чергу, є мотивацією до такої діяльності та можуть бути активно використані в системі заохочення до публікаційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. О. Спірін, Л. Лупаренко (2017), *Досвід використання програмної платформи OPEN JOURNAL SYSTEMS для інформаційно-комунікаційної підтримки науково-освітньої діяльності*, Інформаційні технології і засоби навчання, №5(61), с.196–218. doi: <https://lib.iitta.gov.ua/708594/2/1910-7974-1-CE.pdf>
2. С. Іванова, В. Дем'яненко, А. Дудко, А. Кільченко, Ю. Лабжинський, Л. Лупаренко, Т. Новицька, С. Новицький, О. Спірін, В. Ткаченко, М. Шиненко, Н. Яськова, А. Яцишин (2020), *Відкриті електронні науково-освітні системи у науково-дослідній діяльності: методичний посібник*. Педагогічна думка, Київ, 208 с.
3. В. Биков, В. Кухаренко, Н. Сиротенко, О. Рибалко, Ю. Богачкова (2019), *Технологія створення дистанційного курсу: Навчальний посібник*". ХНПУ імені Г. С. Сковороди; «Мітра», 81 с.
4. Н. Морзе, А. Кочарян, *Модель стандарту ІКТ-компетентності викладачів університету в контексті підвищення якості освіти*, Інформаційні технології і засоби навчання, 43(5), с.27-39, doi:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_43_5_5

5. V. Velychko, S. Omelchenko, I. Khyzhniak, E. Fedorenko, *Developing and using open electronic educational resources in educational activities*, Journal of Physics: Conference Series, №1 (1840), doi: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1840/1/012063/meta>

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Кравченко Аліна Вячеславівна,
магістрантка,
Херсонський державний університет

Вступ. Розвиток технологій Web 2.0 зробив Інтернет інноваційним способом як для спілкування, так і для професійних цілей. Сайти соціальних мереж, як-от Facebook, MySpace, Twitter, Instagram і мобільні служби обміну миттєвими повідомленнями (наприклад, WhatsApp, Viber) набули популярності останнє десятиліття. Сайти соціальних мереж є загальнодоступними, їх сервіс дозволяє користувачам розробляти особистий профіль, ідентифікувати інших користувачів («друзів»), читати та реагувати на дописи інших користувачів на сайті, а також надсилати й отримувати повідомлення приватно або публічно.

Використання соціальних мереж актуалізує проблему якісної, вдумливої обробки отриманої інформації. Дійсно, здатність оцінювати на достовірність, вміння аналізувати та оцінювати, виділяти головну думку, формулювати гіпотезу та знаходити шляхи вирішення окреслених завдань, обґрунтовувати власну позицію є тими вміннями, які прогнозуються найактуальнішими для сучасного фахівця. У психології такі вміння характеризують сформованість критичного мислення.

Разом з цим, досліджень, які б описували технологію використання соціальних медіа в освітніх цілях, статистичних вимірів щодо формування критичного мислення здобувачів під час опрацювання відповідних матеріалів, нами не було знайдено.

Метою роботи є визначення вектору формування та розвитку критичного мислення студентів через пошук відповідей на такі питання: наскільки здобувачі вищої освіти знають і використовують соціальні засоби масової інформації, як отримують доступ до соціальних мереж і наскільки часто ними користуються; яка основна мета використання студентами соціальних мереж,

які їхні думки щодо академічного використання соціальних мереж; а також розробка технології формування критичного мислення засобами соціальних мереж.

Матеріали і методи. Нами використано такі методи: аналіз психолого-педагогічної літератури, інтернет-джерел, спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності та конкретні методики: методика дослідження критичного мислення Л. Старкі (адаптація О. Л. Луценко), статистичні методи обробки інформації.

Результати і обговорення. Аналіз інтернет-джерел дозволяє побачити статистику використання соціальних мереж в освіті:

1. *Захоплення аудиторії:* згідно з дослідженнями, станом на 2021 рік, 81% українських дорослих віком від 18 до 29 років використовують Facebook, 73% - Instagram, 71% - YouTube та 45% - Twitter. Це дозволяє навчальним закладам залучати студентів до соціальних мереж.

2. *Зростання популярності освітніх платформ:* Освітні платформи, як Coursera, edX і LinkedIn Learning, використовують соціальні мережі для просування своїх курсів та залучення студентів. За даними LinkedIn, у 2020 році було понад 660 мільйонів годин перегляду освітнього контенту на їх платформі.

Також наводяться такі приклади успішного використання соціальних мереж в освіті:

1. *Можливості для співпраці:* Університет Дьюка використовує Facebook для створення групи для кожного класу, де студенти можуть обговорювати лекції, ділитися ресурсами та співпрацювати над проектами.

2. *Збільшення доступності:* Khan Academy використовує YouTube для публікації тисяч відеоуроків, які надають студентам доступ до якісної освіти у будь-який час та в будь-якому місці.

3. *Залучення здобувачів за допомогою Instagram:* Викладачі можуть використовувати Instagram для створення креативних завдань та викликів, які залучають учнів до навчання. Наприклад, викладачі можуть створювати конкурси на найкращий малюнок чи фотографію, пов'язану із предметом.

4. *Збільшення залученості студентів через Twitter:* Викладачі можуть створювати хештеги для своїх курсів та регулярно публікувати корисні ресурси, новини та запитання для обговорення. Це допомагає студентам бути активнішими учасниками у навчанні.

5. *Популярність освітніх груп та сторінок:* Згідно з дослідженням платформи Hootsuite, на початку 2021 року Facebook мав більше 200 мільйонів активних користувачів в освітніх групах та сторінках, LinkedIn - понад 14 мільйонів освітніх підписників, а Twitter - понад 24 мільйони освітніх облікових записів.

6. *Збільшення використання відеоконтенту:* Використання відео на платформах соціальних мереж росте. За даними Statista, у 2021 році YouTube мав понад 2 мільярди активних користувачів, що дозволяє навчальним відеороликам отримувати значну увагу.

7. *Coursera та Facebook:* Університет Каліфорнії у Міннеаполісі та Університет Каліфорнії в Сан-Франциско успішно використовують Facebook для розміщення оголошень про нові курси, обговорення завдань і спільної роботи студентів у віртуальних групах.

8. *Pinterest для інтерактивного навчання:* Вчителі можуть створювати дошки на Pinterest для навчання, де вони збирають відповідні ресурси, ілюстрації та ідеї для уроків. Це допомагає вчителям зробити навчальний процес більш цікавим та візуальним. Ці приклади демонструють, як соціальні мережі можуть бути ефективним інструментом для поліпшення навчального процесу та залучення студентів до навчання.

У своєму дослідженні ми намагаємося визначити вплив соціальних мереж на студента університету, зокрема у навчальних цілях. Засоби надають можливість для викладачів і студентів продовжувати обговорювати тему заняття, ставити запитання без стресу, обговорювати альтернативні джерела інформації, нагадувати здобувачам про заняття онлайн, нагадувати студентам і викладачам про події в університеті. На наш погляд, академічна та особиста підтримка допомагає студентам спілкуватися один з одним та з викладачами та

організовувати неформальні навчальні групи.

З метою поліпшення рівня сформованості критичного мислення здобувачів вищої освіти нами була організована відповідна програма дій, а саме:

- в межах навчального курсу розглядалися теми, пов'язані з вміннями аналізувати ситуації, які висвітлюються у соціальних мережах;
- використання програмного забезпечення для виявлення фейкових повідомлень у мережі;
- виконання вправ, спрямований на розвиток навичок аналізу і оцінки;
- онлайн-ігри, які сприяють формуванню критичного мислення («Моя Громада», «(Не)підкупність», «Медіаграмотна місія», «Пригоди Літератуса», «Слідство веде НАБУ»).

Також студентам необхідно було аналізувати публікації у соціальних мережах з метою виявлення їх правдивості, актуальності, можливостей використання в освітньому процесі. Аналіз існуючих інтернет-джерел сприяв виокремленню дій, які розвивають критичне мислення. Насамперед, це читання якісної літератури. Починати можна з відомої книги О.Мороз під назвою «Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців» вводить читача у світ критичного мислення, його структурою. Студенти експериментальної групи відзначили також роботи Г. Рослінга «Фактологія», Д. Канемана «Мислення швидке і повільне» про істинні та хибні уявлення, раціональність думок і т.ін.

Наступною ініціативою є участь у громадських заходах, які як правило, організовуються на добровільних засадах («БезБрехні», «Детектор медіа», «Інтерньюз-Україна», VoxCheck, StopFake, «По той бік новин» та інші).

Висновки. Тестування студентів за допомогою адаптованого тесту Л. Старкі дозволило переконатися у доцільності проведеної роботи, у підвищенні рівня сформованості досліджуваного феномену. На наш погляд, більш широке розуміння соціальної та комунікаційної теорії може забезпечити

розуміння під час вивчення та впровадження соціальних медіа в освіту, зокрема для заохочення участі і співпраці.

Сучасні студенти - найактивніші користувачі технологій. Емпіричні дослідження показують, що студенти використовують цифрові інструменти для організації та підтримки своєї освіти, зокрема через соціальні мережі. Разом з цим, значна кількість викладачів відчуває невпевненість у власних цифрових навичках і обмежують використання соціальних мереж у своїх курсах. Але не залучати соціальні медіа у вищій освіті – це втрачена можливість.

Залучення здобувачів до використання соціальних медіа в освіті означає розуміння потреб учня, середовища та якісного планування, а також додаткову можливість розвитку критичного мислення. Щоб краще допомогти викладачам у визначенні ефективних практик для включення соціальних медіа потрібен перехід від навчання в групі до застосування в реальному часі. Актуальним залишається акцент Джона Дьюї на навчанні через живий досвід, який поєднує навчальну діяльність і практики реального світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Луценко Е. Л. Адаптація теста критического мышления Л. Старки / Е. Л. Луценко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. - 2014. - № 1110, Вип. 55. - С. 65-70. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2014_1110_55_14.
2. Саган О. В. Гейміфікація як сучасний освітній тренд. Збірник наукових праць «Педагогічні науки», 2022. Вип. 100. С. 12-18. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4519/3989>.
3. Саган О., Лазарук В. Трансформації освітніх технологій на основі принципів цифрової дидактики. Збірник наукових праць «Педагогічні науки».2020. № 92. С. 91–95. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-15>
4. Lauren Starkey. Critical Thinking Skills Success in 20 Minutes a Day. LearningExpress, 2004

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Надточій Наталія Віталіївна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Новорайського опорного закладу повної
загальної середньої освіти
Новорайськ, Херсонська область, Україна

Вступ. Об'єктивні зміни, пов'язані з пандемією, а згодом і з повномасштабною війною в Україні суттєво вплинули на всі процеси у суспільстві. Освіта, зокрема, зазнала значних трансформацій: цифровізація, вимушений дистанційний або змішаний режим роботи, втрата або пошкодження матеріально-технічної бази, постійна зміна контингенту здобувачів освіти і педагогів, тощо.

У зв'язку з цим особливо цікавими є трансформація ролі вчителя в процесі дистанційного навчання та оцінка впливу вчителя на ефективність навчання. На нашу думку, роль вчителя трансформується, стає все більш значущою та супроводжується розширенням виконуваних функцій. Це підтверджується дослідженнями Голуб Н., Горошкіної О., Дорожко І., Туріщевої Л., Єфіменко С., Носовець Н., Отц Є., Саган О., Топузова О. та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

І якщо питання добору та опанування цифровими навичками, необхідними для організації освітніх процесів давно знаходяться у полі зору науковців, методистів, самих здобувачів освіти, то питання трансформації ролі вчителя, зумовлене значним розширенням функцій і стрімким зростанням рівня компетенцій, комплексно не розглядається.

Мета роботи полягає в аналізі сучасних підходів до розробки моделі індивідуальної траєкторії професійного розвитку вчителя в умовах дистанційного навчання.

Матеріали і методи. Дослідження проводилось з використанням теоретичних методів наукового пізнання, а також емпіричних методів збору та

обробки даних.

Результати і обговорення. Аналіз наукових праць провідних зарубіжних та вітчизняних вчених з проблем цифровізації освіти, дегуманізації освіти, оцінка емоційних наслідків ізоляції, трансформації ролі вчителя визначає актуальність обраного вектору дослідження. Так, на державному рівні не лише обговорюються, але й приймаються відповідні рішення, формуються конкретні рекомендації щодо організації дослідницької, інноваційної діяльності закладів освіти України в умовах воєнного стану. Доречною стала й ініціатива та підтримка Першої леді України О. Зеленської у питаннях створення комфортного освітнього середовища через Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної допомоги, реалізацію наскрізної навчальної програми з позашкільної освіти оздоровчого напрямку «Основи безпеки життєдіяльності в умовах бойових дій».

Незважаючи на переважну змішану та дистанційну форму навчання, сьогодні в Україні реалізуються 27 інноваційних освітніх проєктів всеукраїнського рівня. А це означає, що вчителі не лише продовжують, але й удосконалюють на новому якісному рівні свої дослідницькі компетентності.

Прогресивним кроком стало відкриття у вільний доступ методичних матеріалів навчальних платформ провідних закладів освіти. Так, загальнодоступними стали матеріали та онлайн-супровід школи «Оптіма», наукового ліцею ім. Кліма Чурюмова, онлайн-школи Grand-Expo, «Атмосферної школи», центру дистанційної освіти А+, тощо.

Узагальнення різних підходів і методичних систем, обраних для дистанційного навчання як альтернативних, доводить, що профіль вчителя, який складається з традиційних груп компетентностей (педагогічної, особистісної, соціальної та професійної) змінюється.

Перші результати екстреного переходу системи освіти на дистанційне навчання сьогодні вивчаються з педагогічної, соціальної, економічної та інших точок зору. З економічної та соціальної точок зору, безсумнівно, є велика кількість переваг, це: позитивний економічний ефект та підвищення

доступності освіти. З економічної точки зору такі технології суттєво впливають на підвищення прибутковості освітніх організацій. Наприклад, вони зменшують витрати на підготовку вчителів та оплату праці, зменшують комунальні рахунки, пов'язані з утриманням аудиторій, знімають проблему модернізації існуючих кампусів для навчального процесу та скасовують будівництво нових.

Разом з цим дослідниками відзначаються такі виклики: зниження рівня мотивації учнів за відсутності прямого контакту з вчителем та однолітками, фізична втома від статичної напруги в процесі довгого перебування за екраном, багато неконтрольованих дорослими чинників, які відволікають від навчання.

Важливим аспектом є формування безпечного та здорового освітнього середовища у закладах освіти у широкому сенсі, а саме: якісна інфраструктура освітнього простору, у тому числі й цифрового, формування компетентностей здобувачів освіти в галузі здоров'я і безпеки, психологічна служба, підготовка і здоров'я вчителів, залучення сім'ї та громади.

Деякі дослідження показують, що вчителі вважають, що мобільне навчальне середовище забезпечує інтеграцію технологій в освіту, сприяє розвитку дослідницьких навичок за допомогою мобільних пристроїв та є більш ефективним з точки зору швидкості доступу до інформації. Разом з цим, відзначаються недоліки: постійне підключення до Інтернету, зарядка, відповідний телефон, відсутність опитування віч-на-віч, посилення залежності від телефону та напруження зору.

Ще одна проблема, з якою стикаються в дистанційному навчанні, дизайн контенту. Дизайн контенту – це лише одна з чотирьох функцій, якими повинні володіти мобільні навчальні засоби, а розробка мобільних навчальних програм це окреме завдання, яке потребує професійних навичок. Технологічна грамотність вчителя та учня також є одним із важливих питань. Можна також сказати, що технічна грамотність має пріоритет над іншими важливими аспектами мобільного навчання. Мобільний навчальний інструмент і контент, які будуть успішно розроблені та представлені учневі, будуть неефективними та безрезультативними, якщо вони не будуть добре використані учнем.

Технологічна грамотність, на жаль, є однією з найбільших проблем не лише для учнів, а й для вчителів.

Враховуючи швидкі темпи розвитку, вчителі також потребують постійного навчання, щоб адаптуватися до нових технологічних ресурсів і вдосконалювати свої технологічні навички. Впровадження будь-якої нової технології в класі – це не просто фінансове чи технічне питання, це перш за все освітнє питання. Саме в школі учні можуть навчитися використовувати технології для перетворення інформації на знання.

Сьогодні, як ніколи, вчителі не можуть уникнути використання цифрових технологій у навчанні. Тоді необхідно знати, якою мірою вони адаптувалися до нових методологій, причини опору змінам і які проблеми заважають їх прийняттю в класі.

Впровадження нових технологій у навчальний процес має переваги та недоліки. Нові технології можуть зробити викладання та навчання на уроці (класичне живе навчання та очне навчання) ефективнішим, але й зробити учня пасивним, якщо його діяльність зосереджена лише на запам'ятовуванні показаного та сказаного. Викладання та навчання на відстані з використанням цифрових технологій може полегшити доступ до знань і навичок для всіх і всюди. Проте для індивідуального розвитку учнів, особливо тих, які ще не сформували самостійність у навчанні та не знайшли власного стилю навчання, підтримка вчителя є вирішальною. Підтримка вчителя готує їх до самостійного навчання, заохочує їх досліджувати та знаходити рішення поставлених проблем.

Державна служба якості освіти, починаючи з часів пандемії розробила і оприлюднила методичні рекомендації щодо налагодження освітнього процесу в умовах дистанційної освіти, а напередодні нового навчального року, додатково рекомендації щодо організації здобуття освіти за дистанційною формою (як окремою формою здобуття освіти).

Ось деякі нові ролі та функції, які з'явилися у вчителя в умовах дистанційної освіти:

Технологічний експерт: вчителі повинні бути знайомі з різними цифровими платформами, програмами та інструментами для ведення онлайн уроків. Вони мають розуміти, як використовувати відеоконференційні засоби, електронні дошки, інтерактивні вправи та інші технологічні рішення.

Дизайнер навчальних матеріалів: вчителі повинні розробляти цифрові навчальні матеріали, які були б цікавими та зрозумілими для учнів у віртуальному середовищі. Вони мають вміти створювати інтерактивні завдання та відеоуроки.

Модератор спілкування: вчителі виступають в ролі модераторів учнівської взаємодії та обговорень у віртуальному класному середовищі. Вони сприяють побудові спільноти учнів і підтримують якісне обговорення.

Технічний асистент: вчителі допомагають учням вирішувати технічні проблеми, які вони можуть зустрічати під час віртуального навчання. Вони надають інструкції щодо встановлення та використання програм та інших інструментів.

Індивідуальний наставник: вчителі стежать за академічним прогресом кожного учня і надають індивідуальну підтримку. Вони можуть використовувати онлайн-консультації для вирішення питань і проблем окремих учнів.

Соціальний психолог: вчителі допомагають учням адаптуватися до нових умов навчання та надають психологічну підтримку. Вони можуть виявляти ознаки соціальної ізоляції та втрати мотивації учнів.

Асесор та оцінювач: вчителі розробляють нові методики оцінювання та вимоги до оцінок у віртуальному навчанні. Вони враховують різні способи представлення знань та умінь учнів.

Запобігач кризовим ситуаціям: вчителі можуть допомагати виявляти та реагувати на можливі кризові ситуації, які виникають в житті учнів у дистанційному режимі.

Ці нові функції вчителя в дистанційній освіті вимагають гнучкості, креативності та постійного професійного розвитку. Вчителі стають більшими

фасилітаторами навчання та підтримки, а не просто передавачами інформації.

Висновки. Аналіз етичного боку окреслених питань, дослідницьких даних колег і результатів власних досліджень привів нас до наступного висновку:

- роль вчителя трансформується, що призводить до розширення функціональних обов'язків і вимагає нових компетенцій, якими необхідно оволодівати з неймовірною швидкістю;

- дистанційне навчання та сучасна цифрова ера не лише вимагають від вчителя нових компетенцій, але й суттєво трансформують рольові очікування і, відповідно, вимагають нових моделей поведінки;

- у процесі дистанційного навчання існує проблема збереження балансу між жорсткою стратегією навчання, де встановлено чіткий маршрут, і відсутністю творчої свободи та стратегія полегшення курсу для учнів, що знижує якість освіти;

- навчальний план має включати змістове наповнення, яке дозволяє формувати вміння вчитися та протистояти стресу;

- структура дистанції навчання має передбачати такі ідеї та форми, які дозволять вчителю виконувати роль наставника, що є моральним імперативом професії.

Важливо враховувати, що дистанційна освіта постійно розвивається, тому вчителі мають бути готовими адаптуватися до нових вимог та інструментів. Проведене нами дослідження довело, що вчителі відчують і усвідомлюють таку вимогу часу. Тому актуалізується проблема розробки програми розвитку фахових компетентностей вчителя, опанування ним нових функцій і ролей. Це питання стане перспективою наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голуб Н., Горошкіна О. (2023). Методи дистанційного навчання української мови. *Український Педагогічний журнал*, (4), 148–158. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-148-158>

2. Дорошко І. І., Туріщева Л. В. Алгоритм роботи учителя під час дистанційного навчання. URL: <https://kucprppkmr.od.gov.ua/algorithm-roboti-uchitelya-pid-chas-distantsijnogo-navchannya/>
3. Забавляєва Т. А., Пюрко В. Є. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації Концепції нової української школи / Т. А. Забавляєва // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (14-16 червня 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Ред.-упоряд. Дубяга С. М., Чорна В. В., Яковенко І. О. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. – С. 119-121. 289 с.
4. Єфіменко С. Нові професійні ролі сучасного педагога. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/ix-mizhnarodna-naukovopraktychna-onlain-internet-konferentsiia-problemy-ta-innovatsii-v-pryrodnychomatematychnii-tekhnologichnii-i-profesiinii-osviti/sektsiia-2/10483-novi-profesiyniroli-suchasnoho-pedahoha>
5. Носовець Н. М. Роль і функції викладача в системі дистанційного навчання / Носовець Н. М. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка – Чернігів : ЧНПУ, 2017. – Вип. 144. – С. 90 – 94.
6. Саган О., Лазарук В. Трансформації освітніх технологій на основі принципів цифрової дидактики. Збірник наукових праць «Педагогічні науки».2020. № 92. С. 91–95. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-15>
7. Топузов О. М. (ред). (2021). Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали. Київ: Педагогічна думка. URL: <https://undip.org.ua/library/dystantsiyne-navchannia-v-umovakh-karantynu-dosvid-ta-perspektyvu>

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ БЕЗПЕРЕШКОДНИМ ДОСТУПОМ ДЛЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ПЕРЕД ПОЧАТКОМ 2023/2024 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

Низковська Олена Вікторівна
науковий співробітник
Державна наукова установа
Інститут модернізації змісту освіти
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. У системі освіти України продовжується робота щодо забезпечення особам з обмеженими фізичними можливостями безперешкодного доступу до закладів загальної середньої освіти, навіть незважаючи на складні умови воєнного стану. Ключовим орієнтиром діяльності в цьому напрямку є Конвенція ООН про права інвалідів, у якій доступність визначено як систему заходів забезпечення людей з інвалідністю доступом на рівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та спілкування, включно із інформаційно-комунікаційними технологіями і системами, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих для населення або що надаються населенню як у міських, так і в сільських районах.

Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» унормовують забезпечення рівних умов для здобуття освіти всім особам з особливими освітніми потребами, зокрема шляхом створення і розвитку інклюзивного освітнього середовища. З метою створення такого середовища при будівництві й реконструкції будівель та приміщень освітніх закладів мають реалізовуватися принципи універсального дизайну і розумної доступності з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей зазначеної категорії осіб, зокрема і осіб з обмеженими фізичними можливостями. Наразі в Україні діють вимоги стосовно безперешкодного доступу до всіх закладів освіти, встановлені Державними будівельними нормами «Будинки і споруди. Заклади освіти» (ДБН В.2.2-3:2018).

Мета роботи./Aim. Моніторинг із зазначеного питання проводився в межах загального дослідження готовності закладів загальної середньої освіти до освітньої роботи перед початком нового 2023/2024 навчального року. Він мав на меті вивчити стан забезпечення доступності для осіб з інвалідністю до першого поверху і в приміщеннях закладів загальної середньої освіти, простежити динаміку цього процесу за попередній календарний період з 01.07.2022 по 01.07.2023 та надати центральному органу виконавчої влади у сфері освіти – МОН – відповідну статистичну й аналітичну інформацію для розроблення подальшої стратегії і тактики дій щодо компенсації освітніх втрат під час дії воєнного стану, відпрацювання механізмів регулювання процесу облаштування закладів освіти в частині безперешкодного доступу до їхніх входів і внутрішніх приміщень для осіб з особливими освітніми потребами і в такий спосіб посприяти дослідницько-аналітичній та практичній діяльності органів управління освітою на місцях, наукових, науково-методичних, науково-дослідних установ, закладів загальної середньої освіти.

Матеріали і методи./Materials and methods. Моніторинг стану забезпеченості закладів загальної середньої освіти безперешкодним доступом для осіб з обмеженими фізичними можливостями проводився нами щорічно з 2018 року в межах програми науково-дослідної роботи відділу наукового дослідження та впровадження засобів навчання в безпечний освітній простір Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (далі – ДНУ ІМЗО). З 01.07.2022 це дослідження відбувається щопівроку в умовах дії воєнного стану з урахуванням втрат і темпів відновлення мережі закладів загальної середньої освіти, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (зруйновані, пошкоджені, опинилися на тимчасово окупованих територіях). У цих тезах наведено основні дані оперативної інформації департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської державних/військових адміністрацій за період 01.01-01.07.2023 відповідно до листа МОН від 20.06.2023 № 1/8889. Отримана інформація узагальнена в розрізі всіх регіонів України, математично оброблена

й проаналізована з елементами порівняння показників з даними на 01.07.2022.

Результати і обговорення./Results and discussion. За даними дослідження, на 01.07.2023 нараховувалося 13 095 *закладів загальної середньої освіти*, серед яких:

- уцілили – 11 331;
- перебували на тимчасово окупованій території – 431;
- частково пошкоджені – 1 205;
- повністю зруйновані – 128.

Таким чином, кількість тих закладів загальної середньої освіти, які на період збору і вивчення інформації з регіонів функціонували, мали зв'язок з українськими державними органами управління освітою та надавали відомості для МОН (уцілених і частково пошкоджених), становила 12 536 (проти 12 310 таких закладів станом на 01.07.2022). Попри продовження руйнувань, захоплень і пошкоджень під час бойових дій кількість шкіл, які в період з 01.07.2022 по 01.07.2023 (фактично вродовж 2022/2023 навчального року) продовжили та відновили свою діяльність, дещо зросла (на 2 %). У них за багатьма параметрами зафіксовано зростання показників забезпеченості спеціальними пристосуваннями на входах і у приміщеннях для безбар'єрного доступу осіб з інвалідністю до закладів загальної середньої освіти. Це свідчить про наявність у I півріччі 2023 року позитивної динаміки у вирішенні даної проблеми в складних умовах воєнного часу, яка намітилася вже у 2022 році.

Аналіз даних із регіонів показав, що на 01.07.2023 доступність для осіб з інвалідністю до першого поверху і в приміщеннях закладів загальної середньої освіти було забезпечено наявністю і зростанням кількості необхідних засобів та пристосувань. Зокрема, із 12 536 закладів мали такі пристосування (дані наведено в порівнянні зі станом на 01.07.2022) *на вході до приміщення* (рис. 1):

- пандус – 7 767 закладів (проти 8 468);
- підіймальна платформа – 63 заклади (проти 87);
- поручні – 5 460 закладів (проти 5 897);
- інші пристосування – 2 986 закладів (проти 2 242).

За усіма позиціями, крім «інші пристосування», спостерігається зменшення кількісних показників наявності їх у школах.

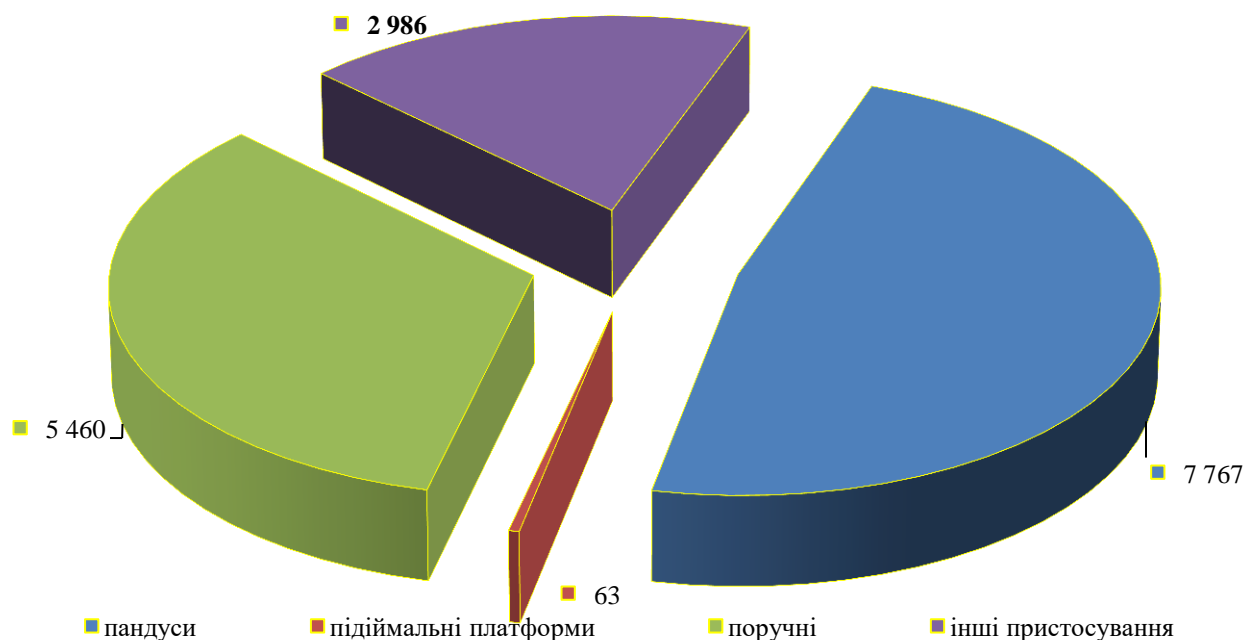

Рис. 1. Забезпечення закладів освіти різними видами безбар'єрної доступності на вході у приміщення станом на 01.07.2023, кількість закладів освіти

У приміщеннях (рис. 2):

- ліфт – 104 заклад (проти 99);
- підймальна платформа – 125 закладів (проти 151);
- контрастні рельєфні лінії в пішохідних зонах/рельєфне покриття в зонах підвищеної небезпеки – 1 411 закладів (проти 810);
- контрастні обмежувальні смуги на сходах – 4 302 заклади (проти 3 581);
- звукові сигналізатори – 658 закладів (проти 917);
- сигнальні лампочки (маячки) – 367 закладів (проти 260);
- універсальні кабінки в туалетах – 1 667 закладів (проти 1 598).

Деяке скорочення спостерігається за показниками «підймальна платформа» і «звукові сигналізатори». Решта показників покращилися. Це пояснюється тим, що на період збору інформації у деяких школах, які відновлюються після деокупації або руйнувань і пошкоджень, не були

завершені відповідні роботи.

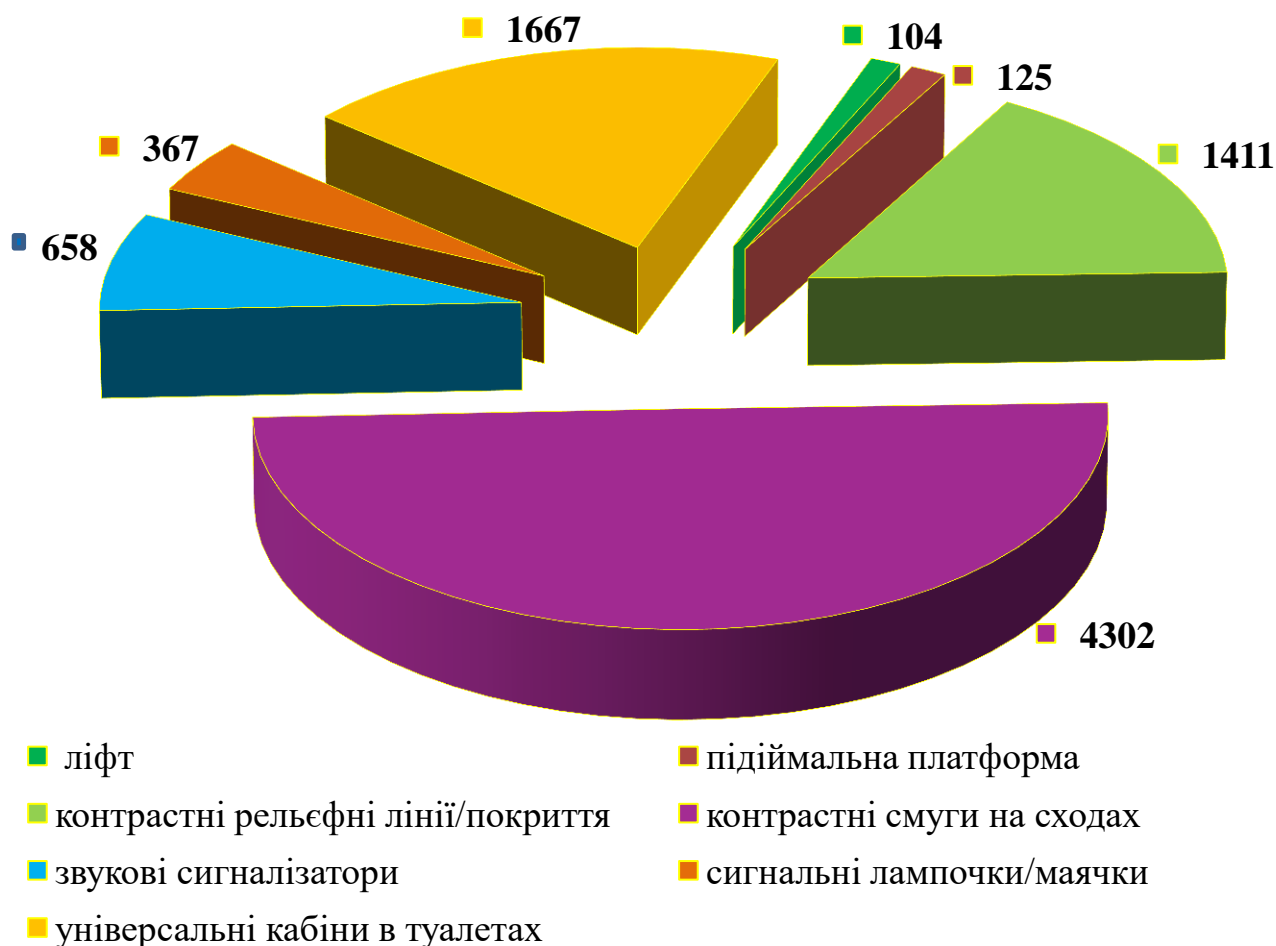

Рис. 2. Забезпечення закладів освіти різними видами безбар'єрної доступності у приміщеннях станом на 01.07.2023, кількість закладів освіти

На 01.07.2023 з 222 заклади загальної середньої освіти (25,7 % від загальної кількості уцілілих і частково пошкоджених закладів) *не були забезпечені пристосуваннями на входах для підйому осіб з інвалідністю на перший поверх приміщень*. Для порівняння: на 01.07.2022 таких закладів було 3 415 (27,7 %), тобто незважаючи на продовження дії воєнного стану і всі складнощі відновлення фонду шкільних будівель є позитивна динаміка у процесі оснащення входів до закладів освіти відповідними пристосуваннями.

При цьому *не потребували таких пристосувань* 2 812 закладів (22,4 % від

загальної кількості шкіл, які функціонували на 01.07.2023). На 01.07.2022 таких закладів було більше – 3 963 (32,2 %), тобто потреба в облаштуванні входів спеціальними пристосуваннями для осіб з обмеженими фізичними можливостями дещо зростає. Зміну цих показників у період з 01.07.2022 по 01.07.2023 показано на рис. 3.

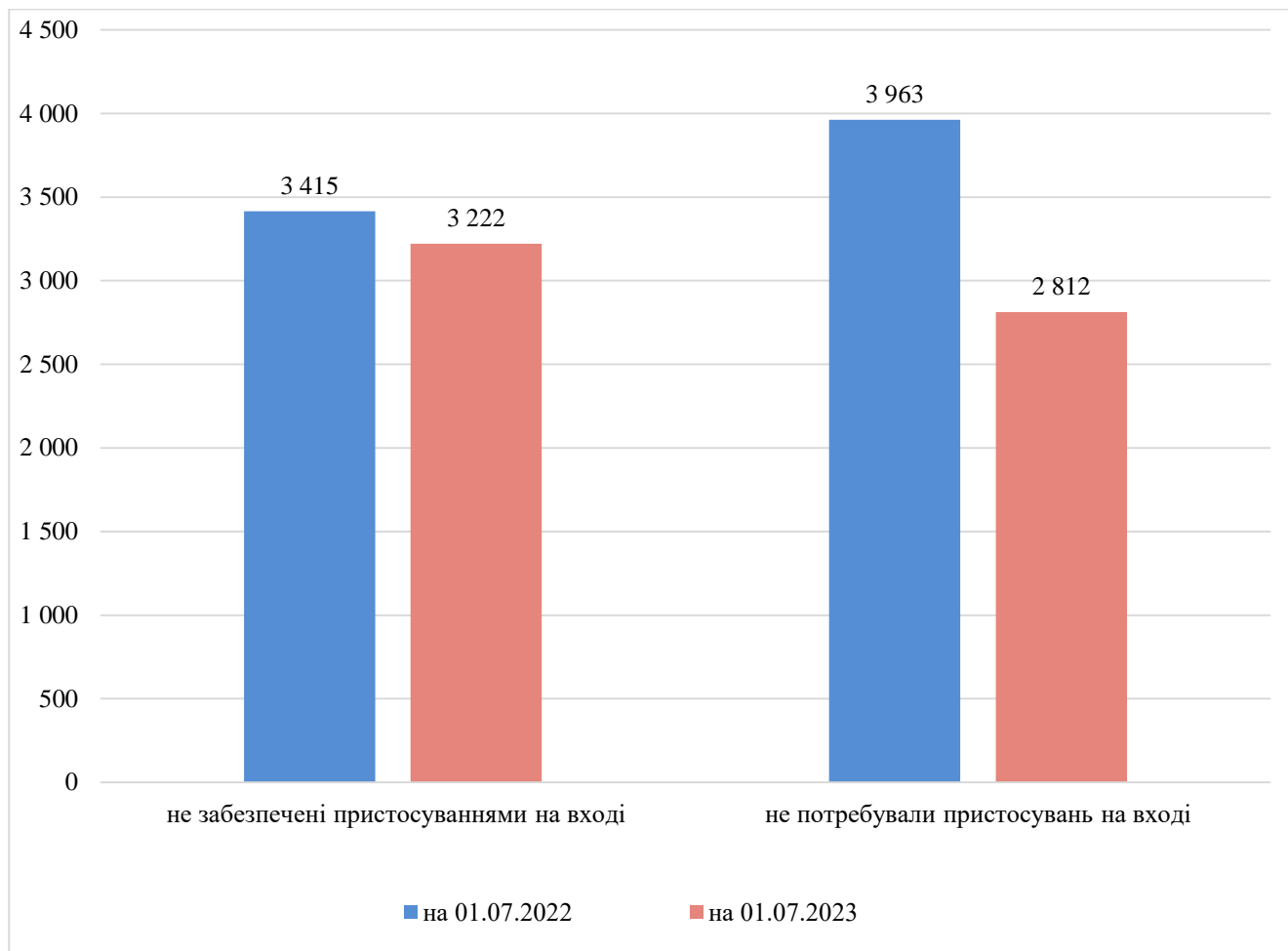

Рис. 3. Кількість закладів загальної середньої освіти, які не були забезпечені пристосуваннями на вході й не потребували їх, станом на 01.07.2022 і 01.07.2023, заклади

Усі наведені кількісні обсяги обладнання для безперешкодного доступу до закладів освіти та їхніх приміщень визначено за фактом наявності в умовах після деокупації, завершення бойових дій на окремих територіях та з огляду на втрату частини майна внаслідок обстрілів, руйнувань, мародерства з боку загарбників тощо.

Дані моніторингу надано директорату шкільної освіти МОН, озвучено на

спільних нарадах, розглянуто і схвалено Вченою радою ДНУ ІМЗО. Вони будуть викладені на сайті ДНУ ІМЗО для широкого ознайомлення зацікавлених сторін.

Висновки./Conclusions. Дані моніторингового дослідження забезпеченості закладів загальної середньої освіти безперешкодним доступом станом на 01.07.2023 дозволили зробити такі висновки:

- основними чинниками впливу на стан забезпеченості закладів загальної середньої освіти обладнанням і пристосуваннями для безперешкодного доступу до входів та приміщень стали збройна агресія Російської Федерації проти України та умови дії правового режиму воєнного стану;

- з огляду на те, що чимало закладів опинилися на тимчасово окупованій території, в зонах активних бойових дій і, як наслідок, були захоплені окупаційною владою, зруйновані або пошкоджені, їхнє майно також було захоплено або значною мірою вивезено, розграбовано, знищено, зіпсовано, зокрема і обладнання на входах і у приміщеннях для безбар'єрності доступу осіб з інвалідністю;

- відсутність зв'язку із багатьма закладами на тимчасово окупованих та нещодавно звільнених територіях, продовження та переміщення бойових дій у деяких регіонах спричинили необхідність пріоритетного спрямування коштів на відновлення всієї інфраструктури у звільнених населених пунктах та обмеження фінансування на облаштування закладів освіти;

- зазначеними вище об'єктивними чинниками ускладнювалося вивчення реального стану матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти взагалі й у частині забезпечення безперешкодного доступу до закладів освіти та їхніх приміщень;

- ці ж чинники пояснюють також виявлені низькі показники наявності спеціальних пристосувань для осіб з обмеженими фізичними можливостями на входах до шкіл і в шкільних приміщеннях (порівняно із довоєнним часом);

- попри всі труднощі органи влади на місцях доклали значних зусиль, аби зберегти матеріально-технічний фонд закладів освіти, максимально відновити

його перед початком нового 2023/2024 навчального року;

- як результат, за багатьма параметрами дослідження намітилася позитивна тенденція у цій складовій матеріально-технічного забезпечення шкіл порівняно з відповідним періодом минулого року (станом на 01.07.2022);

- заклади загальної середньої освіти продовжували оснащення безперешкодного доступу до входів та внутрішніх приміщень у відповідності до вимог ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти»

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Огаренко Тетяна Анатоліївна

канд. філол. наук, доцент
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецький державний
університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Для реалізації якісної вищої освіти важливим фактором є формування компетентностей, зокрема фахових. Це питання набуло актуальності в останні роки у зв'язку з переорієнтацією системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Компетентнісний підхід викликав інтерес багатьох учених, методистів. Наприклад, загальні положення реалізації такого підходу розглядали О. Локшина, Н. Бібік, О. Овчарук. І. Бабин аналізує класифікації компетенцій та їхній вплив на підвищення рівня освіти; значення й роль основних компетенцій в освітніх стандартах вивчає І. Зимня; увагу А. Хуторського привернули питання ключових компетентностей у контексті особистісно-орієнтованої парадигми; сутність наукової та соціальної компетенції педагога розглядає А. Петровський.

Формування фахових і загальних компетентностей набуло актуальності, тому потребує узагальнення підходів і подальшого вивчення.

Мета статті – узагальнити погляди дослідників на сукупність фахових і загальних компетентностей і шляхи їх формування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Категорії компетенцій і компетентностей суттєво відрізняються від стандартних принципів освітнього процесу.

Відмінність компетентнісного підходу полягає в тому, що розглядаються не просто знання, вміння, навички особи, а роль цих складників у становленні

фахівця, тобто в практичному призначенні. Якщо раніше знання виступали кінцевим результатом процесу навчання, підсумком навчання повинен був стати фахівець як носій важливої інформації та загальновідомих прийомів, способів діяльності, то компетентнісний підхід розширює погляди на підсумки освітнього процесу.

За новітніми вимогами, необхідно не лише демонструвати набуті знання й навички, але й вміти ефективно відпрацьовувати їх у нових умовах, непередбачуваних ситуаціях. Формується не стільки здатність виявляти наявні знання, скільки готовність до ефективного використання їх у різних умовах, тобто формується найцінніше – інтелектуально-психологічна готовність. Це виявляється в перетворюючому характері діяльності, у здатності на основі відомих прийомів і способів виробити свої, незвичні, нові, які уможливають розв'язання поставленої задачі.

Особливого значення в сучасних умовах набуває формування загальних компетентностей, що дозволять у процесі навчання виробити ті вміння й навички, які сприятимуть становленню фахівця з широкими можливостями.

З-поміж загальних компетентностей найважливішими є:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
 - здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;
 - здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями;
 - здатність приймати обґрунтовані рішення;
 - здатність працювати в команді;
 - здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);
 - здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт;
 - визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.
- прагнення до збереження навколишнього середовища;
 - здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
 - здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

Для формування сучасних компетентностей постає необхідність

вироблення інноваційних підходів в освітньому процесі. «Необхідність в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності на сучасному етапі розвитку освіти і суспільства в цілому зумовлена рядом обставин. По-перше, як вже наголошувалось, входження України в європейський простір, впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці зумовлює необхідність докорінного оновлення системи вищої освіти, методології, технології і методики організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Інноваційна спрямованість діяльності викладачів та студентів передбачає створення, освоєння і використання педагогічних нововведень як вітчизняних, так і зарубіжних учених та педагогів. По-друге, посилення гуманітаризації змісту освіти, неперервні зміни обсягу, складу навчальних дисциплін, введення нових спеціальностей, нових навчальних предметів, елективних курсів потребують постійного пошуку нових організаційних форм, технологій навчання.

У зв'язку з цим зростає роль і значення викладача як генератора педагогічних ідей. По-третє, зміна характеру відношення викладачів до самого факту освоєння і застосування педагогічних нововведень. Інноваційна діяльність у цілому зводилася до використання рекомендованих зверху нововведень. Нині інноваційна діяльність набуває все більше вибіркового та дослідницького характеру.

Посилюється ступінь свободи викладача, який раніше діяв у жорстко регламентованих умовах. По-четверте, входження ВНЗ у ринкові відносини, виникнення нових типів недержавних навчальних закладів різних форм власності, створює реальну ситуацію їх конкурентоздатності» [1, с. 16].

Іноватика в освіті передбачає комплексне поєднання психологічних, економічних, дидактичних, соціологічних та інших аспектів. Упровадження такого підходу і спрямоване на формування загальних компетентностей, що є визначальними для сучасного фахівця.

Отже, сучасна освіта орієнтована на формування компетентностей, з-поміж яких визначальними виступають загальні компетентності, оскільки саме

вони закладають базу для подальших фахових компетентностей. Інноваційні підходи забезпечують комплексний підхід відповідно до сучасних умов.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Дубасенюк О. А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики*: монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 564 с.

2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.] ; заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.

3. Свірчук Т. Поняття компетентності та компетенції у працях сучасних педагогів та лінгводидактів. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*: зб. наук. пр. Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне, 2008. Вип. 16. С. 115–122.

ПРОБЛЕМИ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ЗПР В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Оченаш Євгенія Олександрівна

Студентка Комунального Закладу

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Харківської міської ради

м. Харків, Україна

Ільченко Оксана Валеріївна

доцент кафедри,

кандидат педагогічних наук

Вступ. На сучасному етапі розвитку науки і освіти спостерігається процес їх загальної гуманізації, проявляється домінування особистісно-орієнтованого підходу до дітей у процесі навчання та виховання. У корекційній педагогіці і спеціальній психології стало аксіомою положення про те, що повноцінний інтелектуальний розвиток дитини неможливий без повноцінного особистісного розвитку.

Мета роботи. Проблема самооцінки та її ролі в структурі особистості в даний час є надзвичайно актуальною для дефектологічної науки. У вітчизняній і зарубіжній літературі самооцінка розуміється як емоційний компонент самосвідомості, який, з одного боку, спирається на самопізнання, а з іншого створює головні передумови для формування саморегуляції, самоактуалізації і саморозвитку.

Самооцінка як базовий компонент Я-концепції лежить в основі формування самооцінки, рефлексії, рівня домагань, а також визначається такими шкалами, як самоповага, аутосимпатія, які інтегруються в позитивне або негативне ставлення до себе. Таким чином, адекватно сформоване самоставлення нам представляється одним з головних чинників становлення суб'єктності особистості, яка веде до її самореалізації в житті.

Проблема самооцінки дітей з ЗПР бачиться ще більш актуальною. При нормальному психічному розвитку дитини і сприятливих виховних впливах

самоствавлення може формуватися стихійно. При атиповому психічному розвитку (інтелектуальних і особистісних порушеннях) і часто неадекватних виховних і корекційних впливах стихійне формування ставлення до себе важке або цей процес спотворюється. Отже, проблематично і становлення повноцінної суб'єктності. Інакше кажучи, єдиною метою всіх корекційно розвивальних 15 засобів в роботі з цими дітьми і підлітками є успішна адаптація їх до життя і адекватна інтеграція в суспільство, досягти яких без розвитку позитивної суб'єктності особистості неможливо. Для цього, на наш погляд, необхідно розглядати формування позитивної самооцінки як необхідну умову особистісного становлення та успішної інтеграції молодших школярів з ЗПР на етапі початкового навчання, коли дитяча суб'єктність на початкових етапах формування багато в чому залежить від створених відносин з вчителями, батьками, однолітками .

Матеріали та методи. Актуальність вивчення самооцінки у молодших школярів із затримкою психічного розвитку (ЗПР) обумовлена і рядом інших найважливіших чинників:

- феномен «самооцінка» є новоутворенням молодшого шкільного віку, тому дослідження його особливостей і розробка засобів корекції його становлення і розвитку набувають особливої значущості;

- становлення самооцінки в молодшому шкільному віці знаходиться в початковому шляху сензитивного періоду розвитку, внаслідок цього воно схильне і більшому впливу дефекту, внаслідок чого його особливості при ЗПР в цьому віці можуть виступати в якості диференційно-діагностичних і прогностичних в аспекті особистісного розвитку;

- потребою практики: питання емоційного благополуччя, а також організації корекції вторинних порушень при ЗПР стосовно до молодшого шкільного віку потребують розробки та впровадження в педагогічний процес;

- є велика необхідність і в більш глибокому теоретичному осмисленні специфіки формування самооцінки у молодших школярів з ЗПР в порівнянні з нормою розвитку.

Результати та обговорення. В ході теоретичного аналізу нами були виявлені основні фактори, що впливають на формування особистості дітей з ЗПР: біологічні передумови в поєднанні з нерівномірністю формування провідних психічних функцій, спілкування з батьками, однолітками, вагомими дорослими, адекватність умов навчання і виховання. В результаті нашарування цих факторів один на одного, у дитини не формується повноцінна суб'єктність, а, отже, адекватна самооцінка. Інакше кажучи, проблема емоційного і особистісного благополуччя залишається актуальною в роботі з дітьми будь-якого віку. На наш погляд, необхідно розглядати психолого-педагогічну допомогу у формуванні позитивної самооцінки учнів як головну необхідну умову повноцінного особистісного становлення, адаптації та інтеграції в соціум молодших школярів з ЗПР.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що проблема специфіки самооцінки у молодших школярів з ЗПР дотепер спеціально не вивчалась, хоча і заслуговує, на наш погляд, на додаткову увагу. Специфічне самопізнання і самооцінювання дітей з ЗПР призводить до своєрідного прояву самосвідомості і поведінки. Отже, дослідження особливостей самооцінки і розробка засобів оптимізації формування адекватної самооцінки у дітей даної категорії набуває особливого значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ілляшенко Т. Д. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання; Ін-т змісту і методів навчання. К., 1997. 128 с.
2. Логвінова І. П. Зміст психокорекційної роботи з розвитку особистості молодших школярів із затримкою психічного розвитку у початковій школі // Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць Інституту педагогіки НАПН України / вип. 17. К.: Педагогічна думка, 2016. с. 209-218
3. Прохоренко Л. І. Психологічні особливості прояву самооцінки у молодших школярів із затримкою психічного розвитку // Молодий вчений. 2014. №1(04). С. 118-122.

МЕТОДИКА ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТЕМОЮ «БЕЗПЕКА В ІНТЕРНЕТІ»

Парипа Діана Іванівна,
магістрантка педагогічного
факультету спеціальності
Початкова освіта
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології виступають одним з найважливіших чинників, які впливають на формування сучасного суспільства. Вони стали невіддільною частиною життя людей та великою мірою відбиваються на їхній орієнтації й соціальному самопочутті. Завдяки своєму прагненню до пізнання світу й допитливості, учні стали найактивнішими користувачами цифрових технологій.

Інтернет дає великі можливості молодшим школярам для спілкування, читання книг, відвідування онлайн музеїв та перегляду кіно, відеороликів. Однак, у ньому існує безліч віртуальних загроз, які можуть привести до негативних наслідків, як для учнів, так і для її близьких людей. Тому, пріоритетним аспектом соціально-педагогічної діяльності є формування безпечної поведінки молодших школярів в Інтернеті.

Мета роботи. / Aim. Мета статті. Надати методику ознайомлення молодших школярів з темою «Безпека в Інтернеті», що допоможе вчителям та батькам навчити дітей користуватися Інтернетом безпечно та відповідально.

Матеріали та методи./Materials and methods. Одним із завданням педагогів у сучасному світі є ознайомлення учнів з темою «Безпека в Інтернеті». Оскільки, молодші школярі потребують додаткової підготовки та навичок, щоб бути безпечними в мережі. На жаль, Інтернет є місцем, де можна зустріти небезпеку від кібербулінгу до різноманітних вірусів. Тому важливо формувати знання у молодших школярів про безпечну поведінку в Інтернеті.

Методика викладання теми «Безпека в Інтернеті» для молодших школярів повинна бути зорієнтована на формування знань та навичок, які допоможуть їм бути безпечними в інтернеті.

Найперше педагогам потрібно з'ясувати рівень знань молодших школярів про Інтернет. Зазвичай учні знають, що ця мережа є місцем, де можна знайти різноманітну інформацію та можна її використати для розваг та ігор. Проте, діти не завжди розуміють, що є небезпечним у цьому середовищі. Тому для того, щоб діти були безпечними в Інтернеті, їм потрібно знати деякі основні правила.

Для того, щоб діти зрозуміли, якою інформацією не варто ділитися онлайн, існує так званий «Тест Білборда», в ньому йдеться про те, що «перед тим, як викладати щось в Інтернет, уявіть, що це висить на великому білборді біля школи і його усі бачать. Якщо думка про це викликає негативні емоції, то викладати таку інформацію/матеріали в Інтернет не варто» [2, с. 12].

Педагогу, під час ознайомлення дітей з загрозами які виникають в мережі, потрібно також пояснити, що спілкування з незнайомими людьми може призвести до неприємних наслідків, оскільки, вони можуть виявитися шахраями, які видають себе за інших людей з метою обкрадання чи насильства. Тому, дітям, з метою формування навички безпечної поведінки під час обміну особистою інформацією та світлинами, можна запропонувати проаналізувати різні ситуації та спрогнозувати безпечний вихід з них. Наприклад, «Новий друг в Інтернеті просить надіслати світлини твоєї домашньої тваринки в різних кімнатах. Твої дії? Чи безпечно надсилати такі фотографії? Чому?» [3, с. 9].

Інша методика, яка може бути використана для ознайомлення з темою «Безпека в Інтернеті» - це бесіда з учнями про те, які персональні дані є конфіденційними та як їх захистити в мережі. Педагог може пояснити, що діти не повинні давати свої особисті дані (ім'я, адреса, номер телефону тощо) незнайомим людям в інтернеті. Крім того, вони можуть навчитися створювати складні паролі та не ділитися ними з іншими.

Також важливо поговорити з дітьми про етику в Інтернеті. Педагог може

пояснити, що кожна людина в мережі має право на повагу та не повинна ображати інших. Молодші школярі можуть дізнатися про те, що коментарі та повідомлення в інтернеті можуть залишати слід на довгий час та можуть стати причиною конфліктів.

Крім того, педагог може пояснити, що діти повинні бути уважними до того, що вони дивляться в інтернеті. Не всі матеріали, які можна знайти в інтернеті, є відповідними для молодших школярів. Діти можуть дізнатися про те, як перевіряти джерела інформації та як визначити, чи є матеріал достовірним.

Загальним правилом для безпечного використання Інтернету є те, що діти повинні повідомляти своїм батькам чи вчителям про будь-які незвичайні повідомлення чи поведінку, які вони можуть помітити в мережі. Педагог може пояснити, що він завжди готовий допомогти та підтримати їх у будь-який час.

Щоб сформувати в дітей навички безпечної поведінки у випадку потрапляння на сайт з небажаним чи дорослим контентом, можна використовувати різноманітні вправи. Так, наприклад, за допомогою вправ «Термінатор» та «Плутанина» [3, с. 10], діти дізнаються про небезпеки та ризики під час відвідування сайтів з небажаним контентом та як не потрапити в халепу.

Важливою частиною навчального процесу є ігрові форми роботи, які допоможуть дітям краще засвоїти матеріал. Наприклад, можна провести гру-вікторину на тему «Безпека в Інтернеті», де діти зможуть продемонструвати свої знання та отримати корисні поради від педагога.

Також можна залучити батьків до процесу виховання дітей. Педагог може використовувати різноманітні форми роботи з ним, зокрема, такі як: індивідуальні бесіди, виступи на батьківських зборах, зустрічі з фахівцями, інформація на сайті школи, семінарські заняття тощо. Для батьків, вчитель повинен розробити спеціальні методичні рекомендації, які допоможуть батькам бути уважними та здобувачам освіти зберегти свою безпеку в Інтернеті.

Важливо наголошувати молодшим школярам, що безпека в мережі - це не

тільки знання та навички, а й певна міра відповідальності та самоконтролю. Потрібно пояснити учням, що вони повинні бути відповідальними за свої дії в Інтернеті та вміти контролювати свій час, який вони проводять онлайн.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз науково методичної, педагогічної, психологічної і правової літератури вказує на те, що дослідники висвітлювали різні аспекти безпечної поведінки школярів в Інтернеті. Зокрема, в наукових працях М. Берсона, Т. Козак, Т. Малих, Н. В. Ковальчук, О. Черних, І. В. Литовченко, С. Д. Максименко, С. І. Болтівець та ін.

На думку Т. Малих, забезпечення інформаційної безпеки учня – «це сукупність дій щодо уникнення шкоди його фізичному здоров'ю і психологічному стану, що передбачає набуття ним знань про інформаційні загрози і формування в нього уміння побачити і нейтралізувати ризики інформаційного впливу [1, с. 146].

Загроза інформаційній безпеці школяра, на думку Н. В. Ковальчук, є сукупністю факторів і умов, які становлять небезпеку життєво важливим інтересам учня в інформаційному просторі [2, с. 188].

О. Черних, у своєму підручнику «Онлайн» [3, с. 7], зазначає поняття «безпечна поведінка в Інтернеті», як «сукупність дій особистості під час користування Інтернетом, що сприяють задоволенню потреб і водночас запобігають можливості завдання збитків, заподіяних фізичному, психічному, соціальному благополуччю та (або) майну самої людини та інших людей».

Поняття Інтернет-безпеки часто розглядають як частину інформаційної безпеки держави. Найважливішою функцією держави вважається забезпечення інформаційної безпеки, це зазначено в Конституції України та Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації». А в законі «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» сутність інформаційної безпеки визначено як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави при якому попереджається нанесення їм шкоди» [4].

Міжнародні організації, які приділяють питанню безпеки дітей в Інтернеті – Європейська комісія, Рада Європи, ООН, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО.

Значна увага безпеці дітей в Інтернеті приділяється у національному законодавстві України. Одним із пріоритетів Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5.04.2017 р. №230-р «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, визнано створення безпечного інформаційного простору для дітей [5, с. 123].

Висновки./Conclusions. Тому підхід до ознайомлення молодших школярів з темою «кібербезпека» має бути комплексним та зорієнтованим на формування у дітей знань, умінь та відповідальності. Педагог може використовувати різні методи та ігрові форми роботи, а також залучати батьків до процесу виховання дітей з питань інтернет-безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Назаренко В. С. Механізми створення безпечного Інтернет середовища школярів: збірник наук. праць. Педагогічні науки. 2017. Вип. 76(3). С. 146-149.
2. Литовченко І. В., Максименко С. Д., Болтівець С. І. та ін. Діти в інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі: посібник для батьків. Київ: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2010. 48 с.
3. Черних О. О. Онлайн: навч.-метод. посібник. Київ: ВАІТЕ, 2020. 108 с.
4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Відомість Верховної Ради України. 2007. №12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/537-16>
5. Петрик В. М. Сутність інформаційної безпеки держави суспільства та особи. *Юридичний журнал*. 2009. №5. С. 122-134.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ПЛАТФОРМ ТА РЕСУРСІВ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Погоріла Ірина Олександрівна

вчитель вищої категорії

Харківський ліцей № 6

Погорілий Дмитро Євгенович

викладач

Харківський комп'ютерний фаховий коледж

Вступ. В умовах розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дистанційне навчання стає все більш поширеною формою навчання. Загальносвітові тенденції гуманітаризації освіти доводять, що затребуваність дистанційного навчання останніми роками неухильно зростає. Дистанційне навчання в Україні є надзвичайно актуальним для таких особливих обставин, як пандемія COVID-19 чи оголошення військового стану у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням. Дистанційне навчання сьогодні є одним із ключових напрямів оновлення усіх ланок освітньої системи України [1].

Ціль роботи. Метою роботи є науково-теоретичне осмислення дистанційних форм навчання, аналіз переваг і недоліків нових дистанційних освітніх платформ та ресурсів, розгляд можливостей їх застосування і поєднання в освітньому процесі в сучасних умовах.

Матеріали та методи. Проблема розвитку дистанційного навчання та їх впровадження у педагогічний процес присвячені наукові праці таких дослідників, як А. Андрєєв, В. Биков, Н. Жевакіна, Н. Корсунська, В. Кухаренко, Є. Полат, Н. Сиротенко, В. Солдаткін, О. Тіхомірова, А. Хуторський [2]. Так, зокрема, Є. Полат та інші науковці розглядають дистанційне навчання як принципово нову форму навчання. Вчені виокремлюють ключові компоненти системи дистанційного навчання, серед яких: навчальне середовище дистанційного навчання (платформа) з необхідними засобами комунікації, база навчальних матеріалів (лекції,

електронна література, відео- та аудіо-матеріали), засоби контролю та оцінювання (практичні завдання, тестування, форуми, веб квести, тощо), учасники (суб'єкти) дистанційного навчання та технічні спеціалісти (програмісти, адміністратори).

Реалізація дистанційного навчання у сучасних умовах відбувається за допомогою словесних, наочних та практичних методів навчання. До словесних методів відносяться: розповідь, пояснення, бесіди, лекції, дискусії, консультації у вигляді блогів, форумів, чатів, відеоконференцій. Наочні методи застосовуються у формі проведення відеолекцій із застосуванням інтерактивних карт, схем, діаграм, мультимедійної та інтерактивної дошки. До практичних методів відносяться виконання вправ за допомогою інтерактивних карт, діаграм, схем, інтерактивних тестів, комп'ютерних тренажерів, віртуальних стимуляторів тощо [3].

Результати та обговорення. Варто зазначити, що дистанційне навчання має цілу низку вагомих переваг: по-перше, це соціально-орієнтована технологія навчання, яка здатна забезпечити виконання прав та реалізацію освітніх потреб практично всіх бажаючих, незалежно від стану здоров'я; по-друге, вона достатньо гнучка, що дозволяє закладам освіти самостійно визначати структуру навчального року та форми організації навчання; по-третє, у більшій мірі дозволяє реалізувати індивідуальний підхід до навчання, в залежності від можливостей та пізнавальних інтересів здобувачів освіти; по-четверте, дозволяє передати більші обсяги теоретичної інформації; по-п'яте, використання інтерактивних технологій навчання та сучасних інформаційно-комунікаційних засобів дозволяє отримати якісну освіту в будь якій країні світу. Серед недоліків дистанційної освіти можна виокремити високі матеріальні витрати на необхідне обладнання і підключення до Інтернету; недостатній рівень володіння інформаційними комп'ютерними технологіями учасників освітнього процесу; недостатній педагогічний професіоналізм викладачів та їх неготовність здійснювати освітній процес за нових умов. [1].

Найголовнішим критерієм вибору інструментів для організації

дистанційного навчання є їх відповідність поставленим методичним цілям, тобто те, наскільки певний сервіс чи ресурс уможливує досягнення очікуваних результатів навчання в дистанційному форматі. При цьому слід враховувати універсальність цих інструментів, аби скоротити кількість різних платформ, що використовуються для навчання. Розглянемо декілька платформ та онлайн-сервісів та можливості їх застосування.

Сервіси для організації дистанційного навчання.

З 2022 року харківські учні мають можливість дистанційно навчатися за допомогою освітньої платформи HUMAN. Програма дозволяє проводити уроки, тести, завантажувати домашні завдання, вести електронний журнал, переглянути особистий щоденник та розклад занять, отримувати останні шкільні новини, спілкуватися з учителями, батьками та учнями школи тощо.

Сервіс Google Classroom – найпопулярніший безкоштовний сервіс для навчальних закладів, що допомагає викладачам швидко та легко організувати заняття та ефективно спілкуватися з учнями. Цей сервіс дозволяє створювати та впорядковувати завдання, надавати приклади розв’язування задач, отримувати виконані завдання від здобувачів освіти, їх проекти, презентації, експерименти тощо. Google Classroom надає можливість роботи з Google Документами, Google Диском та Gmail.

Одним з найбільш ефективних інструментів організації дистанційного навчання є проведення онлайн-занять за допомогою ZOOM – найсучаснішого та якісного сервісу для проведення відеоконференцій та вебінарів. Завдяки цьому сервісу викладач може спілкуватися із здобувачами освіти, демонструвати навчальні презентації, надавати пояснення, робити малюнки та записи на дошці.

Discord – ще одна комунікаційна платформа з великим потенціалом функціональних можливостей і ресурсів, що дає можливість користувачам спілкуватися за допомогою голосових дзвінків, відеочатів, текстових повідомлень, медіа та файлів у приватних чатах або в «серверах» – окремих спільнотах, які наповнені текстовими та голосовими каналами та також

передбачають можливість ділитися відео, зображеннями, Інтернет посиланнями, музикою тощо. До переваг даного сервісу можна віднести його безкоштовність, багатофункціональність, високу якість звуку, а також можливість об'єднувати в межах одного серверу до 250 користувачів одночасно.

Онлайн-сервіси для закріплення та контролю навчальних досягнень учнів.

З метою підвищення інтересу здобувачів освіти до обговорення та розв'язування вправ, введення ігрових моментів на занятті, можна використовувати такі інтернет-сервіси з інтерактивними вправами Learning Apps та Quizlet. Такі навчальні вправи можуть використовуватися як елементи формувального оцінювання. Для здійснення контролю знань можна відзначити українські сайти «Всеосвіта» та «На урок», що дозволяють створити тестові завдання з запитаннями з однією чи декількома правильними відповідями, на встановлення відповідності, з полем для вводу відповіді тощо [4].

Сервіси для інтерактивних групових занять.

Для вчителя Kahoot! – це платформа-конструктор, на якій можна швидко створити навчальну гру за допомогою готових шаблонів. Для участі в грі не потрібно обов'язкової реєстрації. Вікторини можна вибрати з каталогу на сайті або створювати власні. Ігровий процес простий: всі гравці одночасно відповідають на питання на своїх пристроях. Питання виводяться на екран по одному. Учасники набирають бали за кожну правильну відповідь. В кінці вікторини на екран виводиться кількість балів всіх учасників, набраних під час відповіді на її питання.

«Canva для навчання» – безкоштовна платформа для творчого навчання, що допомагає швидко та наочно організувати дистанційні заняття. З Canva здобувачі освіти та викладачі можуть працювати разом і редагувати свої роботи в режимі реального часу, створювати власні презентації, робочі аркуші, інфографіку, звіти й багато іншого. Наявність великої бібліотеки зображень, відео та аудіоматеріалів, фотографій, шаблонів і шрифтів допомагає викладачам у підготовці навчальних матеріалів, різноманітних ілюстрацій, що

особливо актуально, для організації дистанційного навчання.

Висновки. Отже, дистанційна форма навчання суттєво відрізняється від традиційної та вимагає від педагогів мобільності, здатності до навчання та змін, креативного підходу до здійснення своїх професійних обов'язків та оволодіння сучасними комп'ютерними технологіями. Вибір онлайн-ресурсів та їх вміле використання і поєднання стають основою успішного впровадження дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Задорожна О. М. Дистанційна освіта в Україні: реалії сьогодення. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2020. № 24(6). С.56-67.
2. Технології розробки дистанційного курсу: навчальний посібник / Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю. М.; за ред. В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка. Київ: Міленіум, 2008. 324 с.
3. Гаврилюк Н. М. Огляд моделей, принципів, форм і методів дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип.30. Т.2. С.127-130. URL: <http://ir.vtei.edu.ua/card.php?id=27074>.
4. Шпильова В. В. З чого розпочати дистанційне навчання. Найпростіші онлайн-сервіси та покрокова інструкція / Інтернет-портал «Всеосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/webinar/z-cogo-rozpocati-distancijne-navcanna-najprostisi-onlajn-servisi-ta-pokroкова-instrukcia-172.html>

**НАПРАЦЬОВАНИЙ ДОСВІД ТА ТВОРЧІ ПЕРСПЕКТИВИ
ПОЄДНАННЯ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОЇ І ПРОСВІТНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ З ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ, ПРОГРАМУВАННЯ ТА БІОІНФОРМАТИКИ В
ПРАКТИКУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НДІ НАН УКРАЇНИ**

Распопов Віктор Борисович,

к.ф.-м.н., доцент, с.н.с.,

Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України,
з 2010 - директор Науково-навчального центру прикладної інформатики
НАН України

Анотація: Восени поточного 2023 р. науковці-кібернетики України низкою ювілейних науково-практичних форумів відзначають 100-річчя від дня народження академіка В. М. Глушкова. На прикладі планової діяльності послідовників В. М. Глушкова, науковців-кібернетиків з *Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України*, в доповіді розглянуто складові неперервної освіти *академічно обдарованої молоді*, яка мріє вивчитися на науковця. Викладене *актуально* для якнайскорішого відновлення кадрового потенціалу науки України у повоєнні роки, при імплементації положень Меморандуму від 23 грудня 2021 р. між МОН України та НАН України - щодо реалізації проєкту «Президентський університет».

Вступ. Шановні колеги! Цією доповіддю на науковому форумі автор вшановує світлу пам'ять академіків *Бориса Євгеновича Патона* і *Віктора Михайловича Глушкова*, їх науково-організаційна інтуїція і незаперечний авторитет вплинули на те, якою саме сформувалася в Україні *система просвіти і профорієнтації академічно обдарованої молоді МАН*, а також - діюча *система підвищення ІКТ-кваліфікації аспірантів і науковців НДІ*, яку за дорученням Президії НАН України здійснює *Науково-навчальний центр прикладної інформатики*, що розташований в *Кібернетичному центрі, м. Київ*, у відповідності з чинним Законом України «Про науку та науково-технічну діяльність». Наведу приклади:

1964 рік. Віце-президент НАН України академік Глушков В. М. за погодженням з Президентом НАН України академіком Патonom Б. Є., аби привернути увагу педагогічної спільноти до актуальної проблеми підготовки майбутніх креативних інженерно-технічних кадрів до нової на той час науки *кібернетика*, відряджає член-кореспондента Стогнія А. О. до Криму, - для участі у роботі організаційно-установчої сесії Малої академії наук «Искатель», див. раритетне слайд-шоу за посиланням https://docs.google.com/presentation/d/e/2PACX-1vTr9oETh6tZz4RG_PJVo056Tgh08vYPozzhATU4jPi7yZpFavmM8ggrQqzogKKgvqLofAmlsqO2hzFw/pub?start=true&loop=true&delayms=5000

1973 рік. За поданням віце-президента НАН України академіка *В. М. Глушкова* Президент НАН України академік *Патон Б.Є.* і Президент Кримської Малої академії наук «Искатель» *Касаткін В.М.* уклали *Угоду про творчу співпрацю між НАН України і МАН Криму*; у відповідності з Угодою науковці-ентузіасти з київських НДІ НАН України були задіяні у низці успішних педагогічних експериментів з академічно обдарованою шкільною молоддю, яка навчалась в гуртках Кримської, Київської, а згодом і Львівської МАН. Науковці НАН України були залучені до рецензування, розробки та апробації перших вітчизняних навчальних посібників з шкільної інформатики.

1987 рік. Під впливом світових технологічних досягнень в мікроелектроніці, в усіх закладах освіти СРСР з'явилася нова навчальна дисципліна – «Основы информатики и вычислительной техники». Президент НАН України *Борис Євгенович Патон* запропонував, щоб в Україні був запроваджений не залік з інформатики, як вирішили в інших союзних республіках СРСР, а ще один, обов'язковий для аспірантів і пошукувачів вчених ступенів *кандидатський іспит - «Інформатика, обчислювальна техніка та інтернет-технологій»*, аби вітчизняні науковці не втрачали на теренах СРСР лідерських позицій в ефективному застосуванні інформаційних технологій в їх наукових дослідженнях. Починаючи з 1988 року НУЦ ІІ НАН України, в якому я майже все життя пропрацював і про 33-річну плідну діяльність якого я тут доповідаю, за дорученням Президії НАН України

розпочав планово готувати аспірантів і пошукувачів вчених ступенів до кандидатського іституту з інформатики, приймав цей кандидатський іспит.

Фундатор *Кібернетичного центру* академік **Віктор Михайлович Глушков** вважав, що у структурі Кібцентру обов'язково має функціонувати спеціалізована навчальна установа - науково-навчальний центр, - в якому фахівців з різних галузей народного господарства, *аспірантів* і *науковців НДІ НАН України* навчатимуть застосовувати новітні інформаційні технологій в професійній діяльності. В 1987 році, за поданням академіка Михалевича В. С., рішенням Президії НАН України, і за особистої підтримки академіка *Бориса Євгеновича Патона*, в київському Кібцентрі був заснований *Науково-навчальний центр прикладної інформатики* (далі - *Центр, НУЦ ПІ НАН України*, - спочатку як «*Кафедра інформатики і ОТ*» (при *Інституті кібернетики імені В.М. Глушкова АН України*), - див. рис. 1.

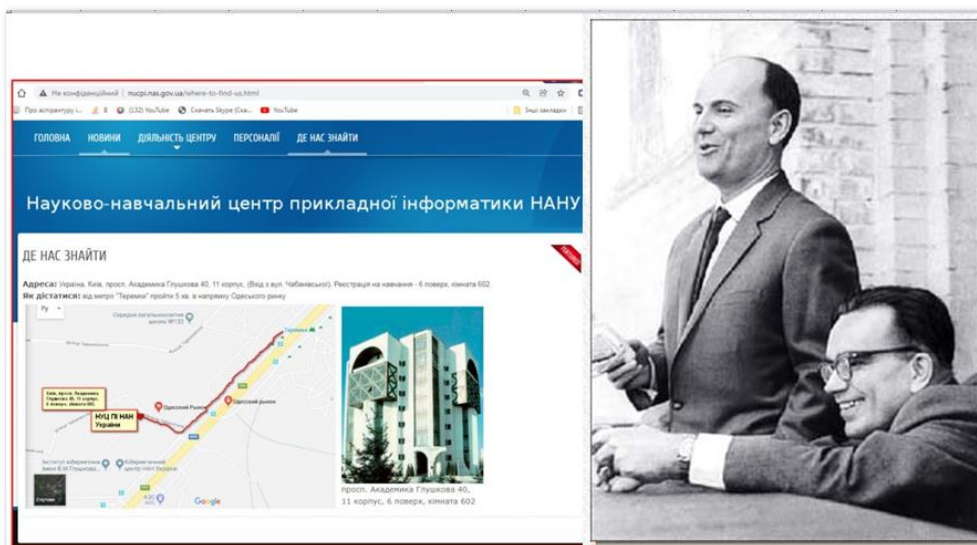

Рис. 1 Зліва направо: академіки Б. Є. Патон і В. М. Глушков, фундатори Центру (<http://www.nucpi.net/>)

Науково-освітня спеціалізація Центру - див. брошюру «*Напрямки діяльності науково-учбового центру прикладної інформатики*», (Київ: НУЦПІ НАНУ), - URL: <https://en.calameo.com/read/003168372f709d916c0f6>, див. рис. 2 і рис. 3.

Рис. 2 Наукові, навчально-методичні і просвітницькі напрацювання співробітників і стажерів Центру – на службу КАУ НАН України і Президентському університету

Наукові здобутки Центру. Впродовж попередніх років співробітники Центру розробили прикладну теорію складності задач розпізнавання та навчання (керівник досліджень – директор Центру в 1987-2003 рр., чл.-к. НАН України професор д.ф.-м.н. *Гупал А.М.*, - див. рис. 3).

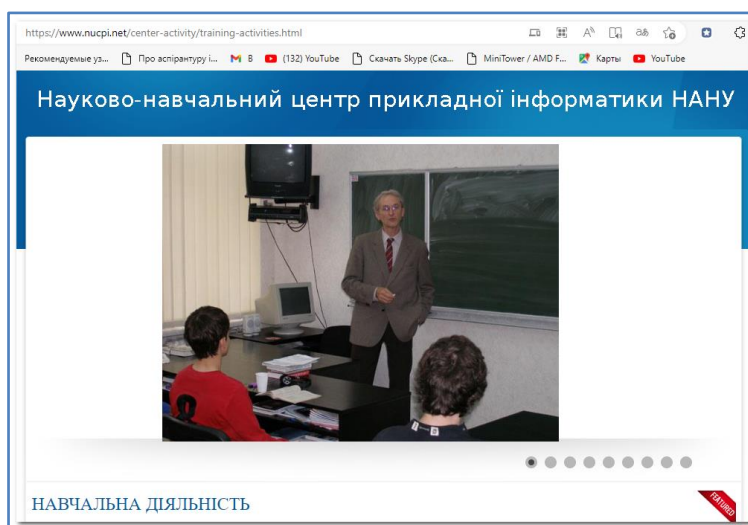

Рис. 3 Директор НУЦПІ НАН України - в 1987-2003 рр., - чл.-к. НАН України, професор *Анатолій Михайлович Гупал* - науковий керівник всіх планових НДР, які виконувались Центром, співрозробник сучасного *навчального курсу з біоінформатики*

Напрацювання авторів - *Гупала А. М., Сергиенко І. В.* детально викладені в монографіях «*Оптимальные процедуры распознавания*»,

«Симметрия в ДНК. Методы распознавания дискретных последовательностей» (Київ: Наукова думка, 2008, 2016), - див. рис. 4.:

Рис. 4 Результати досліджень науковців Центру були узагальнені в наукових монографіях, які опубліковані видавництвом «Наукова думка», 2008 і 2016 рр.

Просвіта та профорієнтація академічно обдарованої молоді, яка мріє вивчитися на науковця. З 1987 р. і до тепер Центр постійно приділяє увагу питанням ранньої профорієнтації юних програмістів з числа старшокласників, які готують себе до кар’єри науковця, - див. рис. 5.

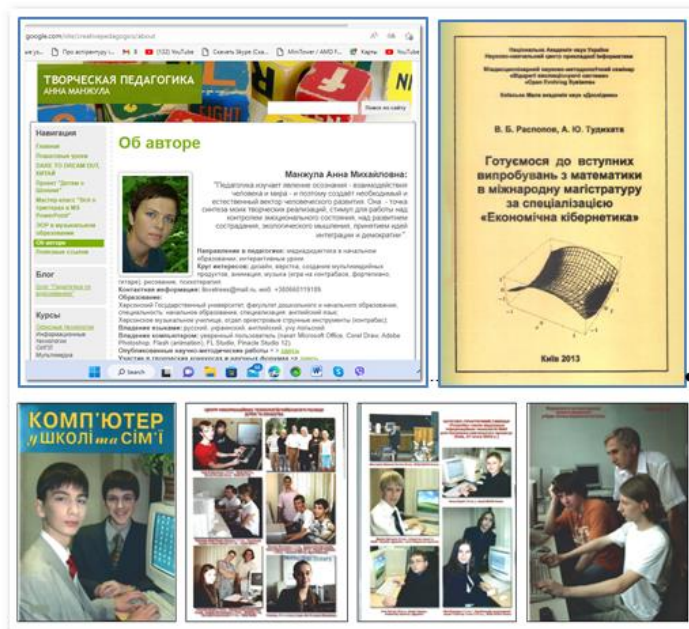

Рис. 5 Творчі навчальні і навчально-методичні напрацювання студентів-дипломників і стажерів Центру

План доповіді. По-перше, маю намір звітувати про мирні творчі

напрацювання кібернетиків - з планового підвищення ІКТ-кваліфікації аспірантів та науковців НДІ НАН України, яке здійснювалося в НАН України в період 1988-2021 рр., у відповідності з чинним Законом України «Про науку та науково-технічну діяльність» (див. Статтю 27 Закону, - про гарантування науковцю стажування з метою підвищення кваліфікації кожні 5 років).

По-друге, висвітлю набутий науковцями Кібернетичного центру волонтерський досвід співпраці з освітянами, - щодо ІКТ-просвіти, профорієнтації і початкової професійної освіти академічно обдарованих юних програмістів, які мріють вивчитися на науковця. А саме, я зупинюся на таких формах творчої співпраці науковців-кібернетиків з освітянами: (1) організація і проведення Всеукраїнських олімпіад з інформатики; (2) ІТ-просвіта підлітків і ІКТ-профорієнтація старшокласників; (3) початкова професійна освіта юних програмістів МАН; (4) залучення академічно обдарованих студентів-стажерів і студентів-дипломників до виконання планової НДР нашого Центру.

На завершення доповіді, я поділюся роздумами щодо особливостей реалізації проєкту «Президентський університет» за участю НДІ НАН України, у відповідності з кадровими потребами НДІ НАН України, державними пріоритетами і очікуваною роллю науки в повоєнній реанімації економіки держави. Поясню, про що саме йдеться?

23 грудня 2021 р., під час підписання Меморандуму - щодо спільної реалізації проєкту «Президентський університет», - Президент НАН України академік *Загородній А.Г.* і чинний на той час очільник МОН України *Шкарлет С.М.* озвучили **основи 6-го технологічного укладу нинішньої цивілізації**, які складатимуть: (1) *інформаційні технології, кібербезпека та штучний інтелект*; (2) *глобалізація та міжнародні комунікації*; (3) *біотехнології та науки про здоров'я*; (4) *новітні енергетичні технології*; (5) *нанотехнології*; (6) *аерокосмічні технології* (див. - URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mon-i-nanu-pidpisali-memorandum-pro-realizaciyu-proektu-prezidentskij-universitet>; та фото з сайту НАН України), - рис. 6.

Рис. 6 Фото з сайту НАН України. Очільники МОН України і НАН України підписують Меморандум щодо реалізації проекту «Президентський університет», 23 грудня 2021 р.

Підкреслю і поясню, чому саме *інформаційно-комп'ютерні технології* зазначені в цьому переліку найпершими!

Повний текст доповіді, з ілюстраціями і джерелами, розміщено на популярній платформі електронних публікацій CALAMEO (Франція), - URL: <https://www.calameo.com/read/003168372178caadffe83>. Тож запрошуємо зацікавлених фахівців до обговорення теми та до участі у формуванні Концепції майбутньої діяльності *«Президентського університету»*.

**ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ПЛАТФОРМИ «CASUS» З
ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ ПАЦІЄНТІВ З ІНФЕКЦІЙНИМИ
ЗАХВОРЮВАННЯМИ, ЯК НОВОГО ІНСТРУМЕНТУ
СИМУЛЯЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Романчук Катерина Юріївна,

к. мед. н., доцент

Довгань Аліна Олександрівна,

к. мед. н., доцент

Андросова Ольга Сергіївна,

к. мед. н., доцент

Вінницький національний медичний університет
імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вступ. Розвиток нових інформаційних технологій сприяє постійному пошуку нових методик та інструментів для вдосконалення якості освіти, регулярному оновленню робочих програм та використанню нових інтерактивних платформ. Враховуючи масовий перехід студентів на дистанційну форму навчання, в зв'язку з пандемією COVID-19 та початком війни в Україні, особливої актуальності набула проблема формування практичної складової професійної компетентності майбутніх випускників. Це стимулювало педагогічних працівників до пошуку нових навчальних платформ з використанням віртуальних пацієнтів (VP) для розвитку клінічного мислення студентів. Кейс-орієнтована платформа «CASUS» є однією з найбільш популярних програм для навчання студентів та підвищення кваліфікації медичних працівників з використанням віртуальних пацієнтів в країнах Євросоюзу.

Ціль роботи. Оцінити ефективність впровадження навчальної платформи «CASUS» на кафедрі інфекційних хвороб ВНМУ ім. М. І. Пирогова для студентів 5 та 6 курсів медичного факультету.

Матеріали та методи. У дослідженні приймали участь 102 студенти 5-го та 6-го курсів медичного факультету. Поетапний процес навчання роботи з

платформаю «CASUS» здійснювався під керівництвом викладачів на практичних заняттях та під час позааудиторної роботи студентів. Також було проведене опитування 10 науково-педагогічних працівників кафедри інфекційних хвороб, що активно працювали з платформою. Дані опитування були отримані з анонімних он-лайн і друкованих анкет

Результати та обговорення. Серед респондентів було 47 студентів 6 курсу та 55 студентів 5 курсу медичного факультету віком від 20 до 22 років. За результатом опитування 100% студентам та 100% викладачам сподобалось працювати з клінічними випадками на платформі «CASUS», згідно результатів дослідження був хороший рівень сприйняття та широке використання кейсів студентами в позанавчальний час. Студенти 6 курсу були більш активними користувачами платформи в позакласний час, ніж студенти 5 курсу. Кейс орієнтоване навчання з віртуальними пацієнтами покращило мотивацію до навчання. 97,06% студентів відмітили наявність тісного зв'язку між цим методом навчання та реальним життям та високу можливість отримати корисний досвід навчання. Робота з віртуальними пацієнтами на новій платформі CASUS (VP) була легко інтегрована в навчальний процес на кафедрі, отримала позитивний відгук від студентів та викладачів, а також показала нові можливості модернізації. Отримавши позитивний досвід роботи з платформою, кафедра інфекційних хвороб оновила методологічний матеріал та включила розбір кейсів з віртуальними пацієнтами на платформі CASUS в робочу програму. Розбір клінічного випадку VP зазвичай представляє історію реального пацієнта. Студенти ознайомлюються зі скаргами та анамнезом віртуального пацієнта, результатами клінічного та лабораторного обстеження, призначають необхідні тести та дослідження, проводять диференційну діагностику, пишуть відповідні висновки по пацієнту, встановлюють остаточний діагноз та призначають лікування, завершуючи клінічний випадок. Кожен клінічний випадок містить від 5 до 25 карток, що представлені комбінацією текстових елементів з гіперпосиланнями, мультимедійним матеріалом, експертними коментарями для отримання додаткової інформації та,

що найважливіше, інтерактивними елементами, такими як різні типи запитань з негайною оцінкою відповідей студентів і детальним коментарем до відповіді. Інформаційна панель студента дозволяє переглядати та отримувати доступ до своїх курсів, кейсів, студенти можуть завантажити свої сертифікати курсу, що посилює мотивацію у навчанні. На даній платформі є широкий спектр можливостей створювати нові клінічні випадки та іспити для студентів, аналізувати та підсумовувати їхні відповіді, отримувати зворотній зв'язок та мотивувати їх для подальшого навчання. Платформа CASUS підтримує інтеграцію численних медіаформатів, таких як: зображення, файли PDF або відео, можуть створюватись гіперпосилання та відображатись практично будь-який вид цифрового матеріалу. На цій платформі є можливість створювати різні типи запитань для студентів, що дає змогу викладачу обрати найефективніший спосіб опитування відповідно до навчальних цілей, які були поставлені перед своїми слухачами.

Усі викладачі кафедри інфекційних хвороб відмітили, що кейс орієнтована платформа CASUS є одним з важливих критеріїв формування практичної складової професійної компетентності майбутніх випускників та розвитку клінічного мислення майбутніх лікарів. 100% викладачів кафедри мали бажання в подальшому працювати на цій платформі та створювати власні клінічні випадки для роботи зі студентами.

Висновки. Впровадження нової віртуальної платформи «CASUS» в навчальний процес кафедри інфекційних хвороб ВНМУ ім. М. І Пирогова продемонструвало хороший рівень сприйняття серед студентів та викладачів, сприяло тренуванню навичок клінічного мислення серед студентів 5 та 6 курсу медичного факультету, покращило мотивацію до навчання, доповнило практико-орієнтовне навчання новими віртуальними кейсами, що значно покращило результати навчання, в тому числі для формування практичної складової професійної компетентності майбутніх випускників.

УДК 37.01

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: ПОЄДНАННЯ МИСТЕЦЬКИХ МЕТОДИК І ТЕХНОЛОГІЙ

Савастру Наталія Іванівна,
доцент кафедри теоретичних дисциплін,
Шевченко Ганна Вікторівна,
Учений секретар, викладач,
Безугла Яна Іванівна,
викладач-методист
Коледж хореографічного мистецтва «Київська муніципальна
академія танцю імені Сержа Лифаря»
м. Київ, Україна

Вступ. Творча діяльність сприяє створенню нових, оригінальних продуктів, які мають суспільне значення. З метою поліпшення якості життя та забезпечення загального прогресу суспільства необхідним є розкриття прихованих здібностей особистості, насамперед, в процесі здобуття дошкільної, шкільної, вищої, а також додаткової освіти.

Мета роботи. В педагогічній практиці існують різні методики та технології розвитку творчої особистості. Однак в умовах стрімких змін в навколишньому середовищі та зростання конкуренції на ринку праці для якісної підготовки професіонала, який володіє не тільки знаннями із своєї спеціалізації, а й здатний до творчої діяльності, необхідним є виявлення та оцінка ефективності використання інноваційних підходів до розвитку творчої особистості в освітньому процесі.

Матеріали та методи. В процесі написання роботи були використані матеріали конференцій, підручників, статей, посібників з даної теми, а також методи аналізу, класифікації, систематизації, логічного узагальнення.

Результати та обговорення. Однією з головних особливостей сьогодення є стрімкий розвиток науки та інформаційних технологій. Це спричиняє необхідність в переосмисленні наявних підходів до розвитку творчих

здібностей як ключового етапу розвитку особистості, що сприяє формуванню її самостійності, впевненості та ініціативності.

Фундамент розвитку особистості закладається в процесі отримання дошкільної освіти та під час навчання в початкових класах. Саме в цей період відбувається осмислене пізнання навколишнього середовища, формується логічне мислення.

На порталі Всеосвіта вчителями було запроваджено концептуальну методика розвитку творчої особистості в дошкільному освітньому процесі, що базується на принципах системності, домінантності та варіативності [1]. Дана методика передбачає розробку чіткого плану проведення занять, орієнтованих на творчий розвиток, що органічно доповнюватиме загальноосвітній процес.

Складовими плану є:

- 1) стимулювання до розкриття творчого потенціалу;
- 2) комунікація з метою якісної оцінки творчих здібностей, формування у здобувачів освіти уявлення щодо творчості, ознайомлення з сутністю творчих завдань;
- 3) пізнання навколишнього середовища;
- 4) закріплення набутих знань шляхом використання мистецьких методик, наприклад, через скульптуру, живопис тощо;
- 5) аналіз результатів.

На другому та третьому етапах ефективним є застосування розвиваючих ігор. Прикладами інноваційних ігор для здобувачів дошкільної освіти є:

- розвиваюче середовище – сукупність ігор на відкритому просторі, направлених на ознайомлення учнів з флорою та фауною, поліпшення здоров'я тощо [2];
- настільні ігри з віртуальною реальністю – ігри, які направлені на більш глибоке пізнання теми шляхом застосування сучасних технологій. Так, наприклад, використовуючи картки із зображеннями тварин, можливо почути їх голос, побачити, як вони рухаються тощо, наводячи на зображення камеру

телефону або планшету [3].

Заключний, четвертий етап, передбачає оцінку набутих знань та навичок, які поглиблюються в процесі здобуття шкільної освіти.

Традиційна система освіти має суттєвий недолік у формуванні взаємовідносин між вчителями та учнями, що спричиняє зниження зацікавленості останніх у здобутті знань. Окрім того, творча діяльність завжди займала найменшу частку в освітньому процесі, а в старших класах розвиток творчого потенціалу учнів майже не здійснювався. Інноваційні підходи в освітньому процесі побудовані на принципах демократичності та відкритості і передбачають застосування інтерактивних та активних методів розкриття творчого потенціалу. Так, Шайдюк Т. О. в своїй роботі розглядає принцип самоврядування, що сприяє розвитку винахідливості, самоорганізованості та виявленню індивідуальності учнів [4]. Для визначення схильності здобувачів освіти до творчості використовують тести та ігри, наприклад: ділові, рольові, історичні та психологічні.

Варто зазначити, що для учнів початкових класів провідним типом творчої діяльності виступає образотворче мистецтво, для учнів середніх класів літературна творчість, а для учнів старших класів - драматичне мистецтво. Стимулювання творчого потенціалу досягається шляхом моделювання проблемних ситуацій із застосуванням методів аналогій, відкриття, парадоксу. Дані методи сприяють активізації дослідницької діяльності, забезпечують емоційний розвиток дитини.

Окрім того, до кожного учня з виявленим творчим потенціалом застосовується індивідуальний підхід, який полягає в підтримці та розвитку творчих здібностей шляхом залучення здобувачів освіти до участі в конкурсах, олімпіадах, виступах тощо.

Майстер-класи та гуртки – приклади додаткової освіти. Такі заходи можуть проводитися як на території навчального закладу, так і в окремих приміщеннях. Стрімкий розвиток комп'ютерної техніки та перехід до онлайн-формату навчання призвели до активізації навчання у напрямках програмування

та вебдизайну як різновиду графічного.

Застосування онлайн-інструментів навчання дозволяють підтримувати розвиток творчої особистості на постійній основі, що є актуальним в умовах загрози пандемії COVID-19 та воєнного стану.

В процесі здобуття вищої освіти підходи до розвитку творчої особистості будуть відрізнятися залежно від напрямку діяльності. Так, наприклад, в університетах фізичного виховання доцільним є впровадження занять танцювальної аеробіки, що поєднує фізичне та естетичне виховання. Такі заняття передбачають виконання танцювальних рухів під музику, яка має вагомий вплив на духовний всесвіт особистості, забезпечуючи покращення моторної активності, почуття ритму, емоційної врівноваженості.

Під час здобуття освіти у галузі права, управління та адміністрування, соціальних та поведінкових наук, студенти стають учасниками професійно-креативного навчання, що полягає у застосуванні наукових, графічних та евристичних методів. Ці методи, в свою чергу, включають синектику та мозковий штурм, метод моделювання маленькими чоловічками або метод ММЧ, запропонований Альтшулером Г. С., в процесі виконання завдань [5].

На сьогоднішній день для забезпечення ефективного розвитку творчої особистості на всіх етапах освітнього процесу необхідним є підвищення кваліфікації вчителів та дотримання засад педагогіки партнерства, які були впроваджені в контексті Нової української школи.

Педагогіка партнерства передбачає формування комфортних взаємовідносин між учасниками освітнього процесу – здобувачами освіти та вчителями. Такий тип взаємовідносин сприяє підвищенню зацікавленості учнів у навчанні та розкриттю власного творчого потенціалу.

Висновки. Впровадження інноваційних методик та підходів до розвитку творчої особистості в освітньому процесі сприятимуть покращенню інтелектуальних та ментальних здібностей учнів, підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Посохова Л. В. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. *Всеосвіта*. 25 серпня, 2019. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodika-rozvitku-tvorcih-zdibnostej-u-ditej-doskilnogo-viku-161964.html>.
2. Мусіяка К. В. Семінар-практикум «Розвиваючі ігри нового покоління в інтелектуальному розвитку дошкільника». *На урок: освітній проект*. 11 квітня, 2023. URL: <https://naurok.com.ua/seminar-praktikum-rozvivayuchi-igri-novogo-pokolinnya-v-intelektualnomu-rozvitku-doshkilnika-347563.html>.
3. Нестеренко Н. В. Відеопрезентація «Розвиваючі ігри нового покоління в інтелектуальному розвитку дошкільника». *Всеосвіта*. 22 червня, 2021. URL: <https://vseosvita.ua/library/videoprezentacia-rozvivayuchi-igri-novogo-pokolinnya-v-intelektualnomu-rozvitku-doshkilnika-464741.html>.
4. Шайдюк Т. О. (2020). Розвиток творчої особистості учня початкових класів. *Інновації у роботі вчителя початкових класів: виклики і реалії НУШ*. URL: <https://genezum.org/library/rozvytok-tvorchoi-osobystosti-uchnya-pochatkovykh-klasiv>.
5. Творчий потенціал: навіщо розвивати креативні здібності співробітників? *ALEXUS – Чоловічий журнал: спорт, здоров'я*. 9 жовтня, 2021. URL: <https://alexus.com.ua/rozvitok-tvorchogo-potencialu-metodichna-rozrobka-potemi/>.

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПОЗИТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Стремедловська Людмила Леонідівна

вчитель - методист

Нетішинська гімназія «Гармонія»

Нетішинської міської ради

Шепетівський район

Хмельницька область

Вступ.

Якими діти народжуються – ні від кого не залежить,
але в наших силах зробити їх хорошими
через правильне виховання

Плутарх

Позитивне виховання – науковий напрям в теорії і практиці педагогіки, що розробляє умови, зміст, принципи та технології виховання позитивної особистості, яка відрізняється розвиненим позитивним мисленням, вираженим позитивним ставленням до світу та досвідом позитивної поведінки і побудови власного життя .

Ціль роботи.

Визначити, що таке позитивна педагогіка. Розглянути нові координати виховання позитивної особистості, важливість педагогічного супроводу, підтримки у визначенні інтересів, нахилів, ціннісних орієнтацій вихованця; принципи та прийоми позитивного виховання.

Матеріали та методи.

Сьогодні позитивна педагогіка є на стадії становлення і спектр її досліджень надзвичайно широкий. Від виховання позитивного сприйняття світу, позитивного мислення до розробки нових технологій, умов, принципів виховання позитивної особистості.

У минулому дітей контролювали за допомогою тиску, страху й почуття провини. Щоб мотивувати гарну поведінку, дітям вселяли, що вони можуть

заслужити добре ставлення тільки слухняністю. Неслухняну дитину нерідко називали свавільною. Система виховання, затиснена в рамки примусу і необхідності, сковувала внутрішні можливості дитини, знищувала інтерес до «самостворення» й творчості, і тим самим позбавляла її права бути щасливою. Деякі педагогічні технології, методики, форми роботи з вихованцями, були націлені виключно на досягнення швидких результатів, «відмінних» оцінок, призвели до спотворення і нівелювання позитивних ідей

Щоб виховати в дитині дух співробітництва, впевненість в собі й чуйність, необхідно розвивати її волю, а не ламати її.

Пріоритет можливостей над необхідністю, інтересів над потребами, творчості над технологічністю – це нові координати виховання позитивної особистості.

Позитивна педагогіка має розставити акценти у сприйнятті дійсності і визначити новий зміст освіти. Вона спрямована на пошук позитивного в самій людині, іншій людині, відносинах, природі, світі, – і це не означає, що необхідно приймати бажане за дійсне, покладатися на самообман чи фантазії, не помічати негативних явищ, необміркованих учинків, вразливих рис характеру людей, – навпаки метою цієї нової науки є позитивний розвиток людини, завдяки якому вона здатна до свободи вибору, самоактуалізації своїх потенційних можливостей, самовиховання, самоуправління в різних життєвих ситуаціях.

Позитивне виховання спрямоване на те, аби виростити вольову дитину, але при цьому схильну до співробітництва. Позитивний підхід націлений на розвиток у дітей чуйності, співчуття, милосердя.

Поворотним моментом у становленні позитивної педагогіки став розвиток позитивної психології. Ключовими напрями сфери досліджень цієї науки є:

- вивчення позитивних почуттів;
- виявлення позитивних рис характеру і таких особливостей, як інтелект і фізичний розвиток;
- дослідження позитивних явищ в суспільстві (таких, як демократія і

сім'я), які сприяють розвитку кращих людських властивостей.

Поле дослідження позитивної педагогіки – це виховання позитивної особистості, яка прагне бути щасливою.

Академічний тлумачний словник української мови подає декілька значень слова «позитивний», і в контексті розгляду нашого питання є таке значення (про людину): який має високі моральні якості, властивості; вчинки, діяльність якого викликають схвалення.

Тривалий час виховання трактувалося як вплив на людину з метою формування у неї певних якостей, акцентувалася увага на необхідності виправлення якихось помилок, недоліків, відхилень у поведінці вихованців, але людина не розглядалася як найвища цілісність, яка має бути щасливою.

Тому важливо виховати цілісну людину з позитивним сприйняттям світу, позитивним мисленням, привернути увагу до її колосальних внутрішніх можливостей, закладених в неї природою.

У педагогіці існує відомий принцип опори на позитивне, сутність якого в тому, що навіть погано вихованій людині є позитивні якості, спираючись на які можна досягнути успіхів у вихованні інших якостей. Тому важливо пам'ятати, що з вихованцем необхідно розмовляти, вселяти віру в його можливості, акцентувати увагу на його позитивних якостях, які мають йому допомогти в подальшому саморозвитку. Це не означає, що ми не повинні вказувати учню на недоліки у виконанні певної справи або не помічати певні негативні властивості його характеру, навпаки, необхідно чесно і відверто говорити про існування проблеми та визначати спільно шляхи подолання труднощів. Доцільно використовувати коучингові моделі виховання: педагогічний супровід чи педагогічну підтримку у визначенні інтересів, нахилів, ціннісних орієнтацій вихованця.

Педагогічний супровід має бути безперервним, комплексним, супроводжуватися довірливістю та щирістю у взаєминах, оптимізмом, позитивною оцінкою досягнень вихованця, діалогічністю, створенням ситуацій успіху, піднесенням гідності вихованця, підвищенням його статусу. Без віри у

свої сили, оптимізм, моральне і духовне виховання взагалі втрачає сенс.

Оптимізм, це та риса характеру , яка впливає на тривалість життя людини.

Оптимісти вважають, що труднощі – це короткочасне явище, що виникає зазвичай через певний збіг обставин, і яке можна подолати. Песимісти створюють перешкоди самі для себе і часто без причини впадають у відчай. Вони впевнені, що все найгірше відбувається тільки з ними, у всьому звинувачують тільки себе.

Позитивний настрій задає позитивний спосіб мислення. Людина із позитивним мисленням орієнтована на дію і пошук альтернативних стратегій вирішення проблеми.

Песиміст – «зациклений» на своєму стані, він не стане активно діяти.

Оскільки оптимізм є складовою позитивного мислення і позитивного сприйняття життя, то вкрай важливо виховувати його у вихованців.

Так, А. С. Макаренко вдавався прийому «позитивного розкладу»: пропонував учням розділити лист паперу на 2 частини. У першій написати свої гідності, а в іншій – свої недоліки. Половину з недоліками рекомендував відірвати, викинути й забути, а перед очима тримати половину із позитивними якостями. Такий прийом «забуття минулого» дозволяв Макаренку сформувати у вихованця оптимістичний погляд, що завтра він буде кращим, ніж учора.

Отож, важливо – це правильна внутрішня установка, позитивний умонастрій.

Щоб розібратися у позитивному вихованні, пропоную розглянути окремі його принципи та прийоми.

Принципи позитивного виховання:

1. Відрізнятись від інших – нормально.
2. Припускатися помилок – нормально.
3. Проявляти негативні емоції – нормально.
4. Хотіти більшого – нормально.
5. Висловлювати свою незгоду – нормально, але пам'ятайте, що є головні (батьки).

Ці п'ять принципів дадуть дітям свободу розвивати здатності. Якщо, використовуючи позитивне виховання, правильно втілювати ці принципи в життя, дитина зможе розвинути в собі якості, необхідні для досягнення успіху в житті. Ось деякі з цих якостей: вміння прощати інших і себе, почуття власної гідності, терпіння, завзятість, повага до навколишніх і до себе, дух співробітництва, чуйність, упевненість в своїх силах.

Усі діти народжуються активними, оптимістичними, творчими. Кожна дитина особлива. Ми маємо визнавати, поважати й підтримувати процес зростання особистості. Однак ми відповідальні за те, щоб надати їм мудру підтримку, коли йдеться про розвиток їхніх природніх талантів і сильних якостей.

Позитивне виховання сприяє розвитку сильного відчуття власного «Я» і робить життя дитини радісним і щасливим. Оскільки, дозволяючи дитині:

- відрізнятись від інших, - ви даєте їй можливість відкрити, оцінити й розвинути у собі свій особливий внутрішній потенціал і побачити свою мету;
- припускатися помилок, - ви даєте їй можливість коректувати себе, вчитися на власних невдачах і досягати нових успіхів;
- проявляти негативні почуття – ви даєте їй можливість навчитися управляти своїми емоціями й усвідомлювати власні почуття, що вселяє в неї впевненість у собі, чуйність і дух співробітництва;
- хотіти більшого, - ви даєте їй можливість усвідомити, що вона заслуговує на це, і навчитися відкладати задоволення своїх бажань на потім. Дитина здатна хотіти більшого, але при цьому вміє радіти тому, що в неї є;
- казати «ні», - ви даєте їй можливість розвинути свою волю, й визначити позитивне та справжнє почуття свого «Я». Маючи право сказати «ні», дитина розвиває розум, серце й волю, а також вчиться глибше усвідомлювати свої бажання, почуття й думки.

Застосовувати техніку позитивного виховання ніколи не пізно. У багатьох випадках її прийоми допомагають налагодити спілкування. Отож:

Прийоми позитивного виховання:

1. Домовляйтеся, а не наказуйте і не вимагайте.
2. Використовуйте формулу «Чи не...» і «Зроби, будь ласка...» замість «Ти повинен...»
3. Відмовтеся від риторичних запитань.
4. Кажіть прямо.
5. Відмовтеся від лекцій.
6. Запрошуйте дітей брати участь у спільній діяльності (чарівне слово «давай»), щоб досягти співробітництва).
7. Привчайте дитину до того, що ви до неї прислухаєтеся так само, як вона прислухається до вас.
8. Використовуйте нагороди.

Виховувати – означає звеличувати розум і характер, вести до вершин (А. Моруа)

Результати та обговорення

Рекомендації для педагогів та батьків.

У своїх відносинах із дитиною дотримуйтеся «позитивної моделі». Хваліть її в кожному випадку, коли вона цього заслужила, підкреслюйте успіхи. Це допоможе зміцнити в дитини впевненість у власних силах.

У роботі з дітьми з тривожністю необхідно:

- постійно підбадьорювати, заохочувати демонструвати впевненість у їхньому успіху, у їхніх можливостях;
- виховувати правильне ставлення до результатів своєї діяльності, вміння правильно оцінити їх, опосередковано ставитися до власних успіхів, невдач, не боятися помилок, використовувати їх для розвитку діяльності;
- формувати правильне ставлення до результатів діяльності інших дітей; розвивати орієнтацію на спосіб діяльності;
- розширювати і збагачувати навички спілкування з дорослими й одноліткам, розвивати адекватне ставлення до оцінок і думок інших людей.

Не порівнюйте дитини з іншими дітьми. Порівнюйте її із самою собою (тією, якою вона була вчора чи, можливо, буде завтра).

Покажіть дитині особистий приклад ефективної поведінки.

Важливо, щоб дитина повсякчас почувала, що ви любите, цінуєте і приймаєте її. Не соромтеся зайвий раз її приголубити або пожаліти. Нехай вона бачить, що потрібна й важлива для вас.

Висновки.

Позитивна педагогіка – це стратегія концентрації на досягненнях. Це пошук варіантів вирішення проблеми і напрацювання алгоритмів, які стануть «виручалочками» у складних ситуаціях. Позитивна педагогіка має розставити акценти у сприйнятті дійсності і визначити новий зміст освіти. Вона спрямована на пошук позитивного в самій людині, іншій людині, відносинах, природі, світі. Метою цієї нової науки є позитивний розвиток людини, завдяки якому вона здатна до свободи вибору, самоактуалізації своїх потенційних можливостей, самовиховання, самоуправління в різних життєвих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Виховання духовності особистості/ М. Й. Боришевський, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська, та ін. За загальною редакцією М. Й. Боришевського. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/1531/>

2. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей: посібник / Т. О. Піроженко, Л. І. Соловйова, І. І. Карабаєва [та ін.] ; за ред. Т. О. Піроженко. К.: Видавничий Дім “Слово”, 2017. 64 с. ISBN978-966- 194-277-5. URL: <https://www.google.com/>

3. Сафонова І. О. Виховання особистості у контексті позитивної педагогіки І. О. Сафонова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – № 3(90). – 2019. – С. 173-187.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО НАВЧАННЯ

Ураткіна Яна Юріївна,
магістрантка,
Херсонський державний університет

Мотивація є ключовим рушієм поведінки та діяльності, важливим чинником успішного навчання. Існує багато різних підходів до визначення природи мотивації особистості в психолого-педагогічній літературі. Узагальнено, мотивація – це система спонукань, які зумовлюють активність організму і визначають її спрямованість. Навчальна мотивація ґрунтується на потребі, яка стимулює пізнавальну активність дитини, її готовність до засвоєння знань. Сучасні дослідження доводять, що саме на мотивації ґрунтуються новітні технології, зокрема гейміфікація. Упровадження гейміфікації в освітню галузь вивчали такі вчені, як А. Бершадський, Е. Янко, О. Ткаченко, А. Митева, Д. Попов, Л. Сергеева. Теоретичні аспекти гейміфікації розкрито у роботах Б. Берка, К. Дічева, Д. Дічевої, К. Хуотарі, Ю. Хамарі, у яких засвідчуються те, що ігри впливають на якість нашого життя, створюючи позитивні емоції, оптимізм, допитливість, а також посилюють соціальні відносини [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Гейміфікація в школах використовується для залучення учнів до навчання шляхом використання ігрових елементів і принципів. Вона може включати в себе різні методики, такі як бали, рівні, виклики та нагороди, щоб мотивувати учнів і підвищити їхню активність і зацікавленість.

Сьогодні відомі дослідження, які підтверджують ефективність використання гейміфікації в шкільному середовищі.

Проведене дослідження показує, що є різне трактування поняття гейміфікації, особливо коли це стосується освітнього процесу. Проте більшість науковців у своїх роботах дійшли висновку, що гейміфікація – це процес впровадження комп'ютерних ігор у неігрове середовище. Таким чином, аналіз

психолого-педагогічної, наукової та навчальної літератури, а також певних досліджень в області ігрових освітніх технологій і використання гейміфікації в освіті дає нам підставу розглядати гейміфікацію як педагогічну категорію, під якою розуміється застосування в навчанні підходів, характерних для комп'ютерних ігор, з метою підвищення мотивації учнів і створення умов для їх саморозвитку на основі використання сценаріїв, сценарних елементів (віртуальні нагороди, статуси, бали), ігрової естетики, соціальної взаємодії і зворотного зв'язку від того, хто навчається, що забезпечує можливість динамічної коригування процесу навчання, а також зробити висновок про якісну зміну інформаційно-освітнього середовища школи на рівні всіх її компонентів під впливом інструментів гейміфікації.

Гейміфікація як технологія діяльності ґрунтується на складних психологічних та поведінкових принципах, серед яких дослідниками виділяються: мотивація, відчуття винаходу та досягнень, статус, винагорода.

Для реалізації технології необхідно враховувати не лише психологічні аспекти підвищення мотивації, але відповідні організаційно-педагогічні умови навчання: наявність оціночної шкали, інструментарій для підрахунку балів, відкритий доступ для гравців, врахування кількості спроб для вирішення завдань, мобільність у віртуальному чи фізичному середовищі [6].

З метою вивчення обізнаності педагогів у питаннях, пов'язаних з гейміфікацією, нами було організовано відповідне опитування. Для створення змісту анкети було використано типологію, запропоновану Н. Віттоном, в якій ігри освітнього спрямування класифікуються не за принципом внутрішньої структури дій гравців, а за ознаками специфічного формування освітнього простору. Аналіз результатів опитування свідчить про цілковите усвідомлення педагогами необхідності удосконалення рівня цифрової компетентності всіх суб'єктів освітнього процесу, що передбачає як наявність власне цифрових умінь, так і обізнаність у питаннях функціональності ігрових навчальних середовищ, досвід роботи з застосунками на основі гейміфікації.

Гейміфікація як освітня технологія може бути використаною і як

структурний елемент уроку, і забезпечувати провідну діяльність протягом уроку. Наприклад, у першому випадку, через застосування певного ігрового застосунку для актуалізації пізнавальної діяльності або з метою формування конкретного вміння, або як засіб перевірки отриманих знань. У другому випадку, наприклад, квест як форма організації уроку, регламентує цілісне заняття на засадах гейміфікації.

Дослідниками обґрунтовано етапи реалізації гейміфікації [6].

1-й крок: визначення цілей гейміфікації, які мають бути конкретними, вимірюваними, досяжними, актуальними, обмеженими в часі (мати термін досягнення). Це вимагає від розробників або організаторів формулювати завдання згідно до окреслених цілей.

2-й крок: визначення цільової поведінки гравців. Йдеться про конкретний опис дій учасників.

3-й крок: опис гравців, тобто різних типів гравців, з обдуманною мотивацією щодо виконання дій, визначених на кожному з етапів.

4-й крок: розробка структури системи гейміфікації, яка ґрунтується на етапності і забезпечує залучення гравців на всіх рівнях: мотивація до дії – дія зворотний зв'язок. Це відбувається завдяки нагородам або іншим подіям, які є реакцією системи на дії гравця. На етапі зворотного зв'язку заохочення молодшого школяра до здійснення наступної дії здійснюється за допомогою закликів до дії, прийомів управління мотивацією. Для молодших школярів важливим є організація гри через подання захоплюючої історії.

5-й крок: упровадження механізмів гейміфікації та забезпечення гравцям відчуття успіху та задоволення. Ігрова діяльність молодших школярів має приносити відчуття радості, задоволення. Сам процес гри має бути приємним заняттям, розвагою.

6-й крок: обрання інструментів. Використання інформаційних технологій для роботи ігрової системи, реалізації процесу гейміфікації, задіяння хмарних технологій, гаджетів, мобільних застосунків, електронно-цифрових пристроїв, підготовлених на попередніх етапах. Є багато способів урізноманітнити

навчання, зробити його цікавим та веселим. Гейміфікація однозначно допоможе заохотити дітей до навчання та зробити атмосферу на уроці комфортною та дружньою, нівелює стрес, зближить учнів та вчителя.

Для гейміфікованого уроку можна використовувати такі цифрові застосунки:

◇ Kahoot!: Kahoot! - це платформа для створення ігрових вікторин, де учні можуть змагатись один з одним у вирішенні завдань. Вчитель створює ігрову вікторину з тематичними питаннями і запуснути її на уроці. Учні зможуть залогінитись на своїх пристроях і брати участь в грі, намагаючись заробити якомога більше очок (рис. 1).

◇ Quizlet: Quizlet - це платформа для створення ігрових навчальних карток і тестів. Можна створити набір карток з теми. Учні зможуть грати в різні ігри, такі як "Карти", "Матч" або "Тест", щоб практикувати свої знання.

◇ GeoGebra: GeoGebra - це програма для математичного моделювання та вивчення геометрії. Використовують GeoGebra для створення інтерактивних діаграм та завдань, де учні зможуть маніпулювати фігурами та вимірювати їх компоненти. Це дозволяє учням активно експериментувати та наочно бачити результати маніпуляцій з фігурами.

◇ Math Playground: Math Playground - це веб-сайт зі збіркою математичних ігор та завдань. Тут можна знайти різноманітні завдання.

◇ Seesaw: Seesaw - це платформа для створення цифрових портфоліо та спільної роботи. Вчитель може надіслати учням цифрові завдання, де вони зможуть вирішувати завдання на папері та фотографувати або записувати свої відповіді. Вчитель може оцінювати їхні роботи та давати зворотний зв'язок.

Рис. 1.-Скріншот проходження учнями вікторини засобами Kahoot!

Ці цифрові застосунки можуть допомогти зробити урок більш захоплюючим та інтерактивним. Використання більшості ігор може зробити освітній процес більш різноманітним, цікавим і корисним для сучасного покоління учнів. Проте, гейміфікація поки не достатньо поширена у вивченні більшості шкіл, і можливо, причини пов'язані з недостатнім оснащенням шкіл. Не кожен учитель на уроці має змогу надати учневі доступ до комп'ютера з виходом до мережі Інтернет, щоб використати принципи гейміфікації під час викладання. Також існує проблема локалізації більшості платформ і програм, які дають змогу використовувати ігри в навчальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бай С., Хью К. Ф. та Хуанг Б. Чи покращує гейміфікація результати навчання учнів? Докази мета-аналізу та синтезу якісних даних в освітніх контекстах. Огляд освітніх досліджень. 2020. 10.03.22. URL: <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2020.100322>
2. Бойко О. П., Зелінга Ю. О. Дослідження особливостей розробки засобів гейміфікації для навчання інформатики. Матеріали шостої міжнародної конференції з адаптивних технологій управління навчанням ATL-2020. Одеса, 2020. С. 43- 45.
3. Браян Берк. Gamify: як гейміфікація мотивує людей робити надзвичайні речі, 2014. URL: <https://www.amazon.com/Gamify-GamificationMotivates-People-Extraordinary/dp/1937134857?asin=1937134857&revisionId=&format=4&depth=1>
4. Бузько В. Л., Єчкало Ю. В. Гейміфікація як засіб формування пізнавального інтересу у навчанні фізики. Новітні комп'ютерні технології. Кривий Ріг, 2017. Т. 15. С. 171–175.
5. Дічев К., Дічева Д. Гейміфікована освіта: що відомо, у що вірять і що залишається невизначеним: критичний огляд. Міжнародний журнал освітніх технологій у вищій освіті. 2017. № 14 (1).9. URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-017-0042-5>

6. Саган О. В. Гейміфікація як сучасний освітній тренд. Збірник наукових праць «Педагогічні науки».2020. № 100. С.12–18. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-100-2>

7. Саган О., Лазарук В. Трансформації освітніх технологій на основі принципів цифрової дидактики. Збірник наукових праць «Педагогічні науки».2020. № 92. С. 91–95. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-15>

ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО СТРЕСУ НА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ханюков Олексій Олександрович,

д. мед. н., професор, завідувач кафедри внутрішньої медицини З

Кротова Вікторія Юріївна,

Паніна Світлана Станіславівна

к. мед. н., асистенти кафедри внутрішньої медицини З

Дніпровський державний медичний університет

Храмцова Вікторія Вікторівна

к. психол. н., психолог, ДУ «Укр Держ НДІ МСПІ МОЗ України»

Дніпро, Україна

Вступ. Процес навчання, засвоєння матеріалу тісно пов'язані із психоемоційним станом, насамперед рівнем тривоги, яка впливає на функції пам'яті та уваги, а також сприйняття якості свого життя. В сучасних умовах в Україні досить високий рівень прогностичної невизначеності щодо соціального майбутнього, професійної реалізації так і загалом фізичної безпеки. Саме набуття знань, екзамени та проміжне тестування є вже фактором підвищених вимог до психіки, що відносяться до стресу. Ці стресові фактори, в свою чергу, ще посилюються екстремальними факторами оточуючого середовища, утруднюючи навчання та погіршують психологічне здоров'я студентів.

Ціль роботи. Вивчити вплив на самопочуття та якість навчання психоемоційного стану та рівня тривоги у стресовій ситуації серед студентів медичного університету.

Матеріали та методи. Нами була розроблена структурована анкета для отримання зрізу впливу тривоги на самопочуття у студентів медиків в ситуації небезпечного середовища. Анкету представлено у вигляді питань та бального самозвіту (умовного розподілу) за шкалою від 0 до 10 балів по ступеню виразності порушень за кожним із досліджуваних параметрів, а саме, суб'єктивна оцінка: тривожність під час сирени, страх перебування у лікувальному закладі під час сирени, рівень уваги під час сирени, наскільки впливають сирени у нічний час на якість навчання; пам'ять, бажання навчатися

в цілому; безпечніше почуваетесь під час занять онлайн або офлайн, вважаєте за краще займатися онлайн або офлайн; є бажання переїхати у безпечне місце, до іншої країни (так або ні); чи вплинула війна на бажання роботи лікарем (так або ні); є бажання залишитися в Україні після закінчення війни та працювати лікарем (так або ні); чи погіршився стан фізичного, психічного здоров'я за період війни (так або ні); чи з'явилися шкідливі звички (які саме); заходи адаптації до ситуації (пішли працювати; не звертаєте увагу на те, що відбувається; менше читаете соц. мережі; займаєтесь волонтерством, фізичною активністю, інше). Проведено опитування 60 студентів медиків 6 курсу, перед анкетуванням всі студенти надавали інформовану згоду на участь у дослідженні.

Результати та обговорення. Тривогу базову та невисоку (від 1 до 3 балів) визначали у 24 (40%) студентів, більш тривожними (від 4 до 10 балів) себе характеризували 36 (60%) осіб, серед яких 13 (36,1%) вказували на значну тривогу (від 7 до 10 балів). Незначне зниження активної уваги (від 1 до 3 балів) виявлено тільки у 22 (36,6%) студентів, та 38 (63,4%) – різного ступеня зниження уваги, серед яких 28 (73,7%) осіб вказували на значне зниження (від 7 до 10 балів). Зниження пам'яті різного ступеню від легкого до середнього (від 1 до 6 балів) визначали у 14 (23,3%) студентів та виразного (7-10 балів) – 46 (76,7%) відповідно. Загалом 24 (40%) студенти не мали страху знаходитися у лікувальному закладі під час сирен, 12 (20%) – мали невеликий ступінь страху (1-3 бали), який можливо витримати, 14 (23,3%) – середній (4-6 балів) рівень страху та 10 (16,7%) – досить високий (7-10 балів) дезорганізуючий страх. Вплив нічних сирен на якість навчання був у 54 (90%) осіб, із них у 38 (70,4%) цей вплив був досить виразний (7-10 балів). Щоб впоратися із високим рівнем тривоги у 18 (30%) студентів з'явилися шкідливі звички у вигляді паління, прийому заспокійливих засобів та алкоголю, серед адаптаційного резерву студенти виділяли можливість прогулянок, достатній сон, малювання, спілкування з тваринами та саморозвиток. У 46 (76,7%) студентів подвійним фактором травматизації була наявність серед близького оточення постраждалих

від війни. Та, не зважаючи на труднощі, 38 (63,4%) студентів виявляли саме високий ступінь бажання продовжувати навчання та отримати кваліфікацію лікаря.

Висновки. Таким чином, навіть середні рівні тривоги можуть значно порушувати мнестичні функції при довготривалому знаходженні у стресовій ситуації молоді людини, а посилення страху за близьких та своє життя, знижувати якість навчання. Це потребує розробки підходів до зниження впливу стресу та поліпшення педагогічних прийомів, як комплексної програми в умовах екстремального та прогностично невизначеного середовища.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ходорчук Жанна Миколаївна,
вихователь,
закладу дошкільної освіти № 4 "Вогник"
Нетішинської міської ради
м. Нетішин, Хмельницька обл., Україна

Анотація. У статті обґрунтовано роль народних традицій та їх педагогічний вплив на виховання дітей дошкільного віку. Акцентовано увагу на формах і методах роботи по використанню народних традицій в умовах закладу дошкільної освіти. Визначено основні напрямки, форми і методи використання українських народних традицій з метою патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: традиції, звичаї, обряди, свята, патріотичне виховання, українська обрядовість, народознавча робота.

Вступ. Становлення української державності, інтеграція України у світову та європейську спільноту визначають основні напрями виховної роботи з молоддю. У процесі державотворення сьогодні потрібна ефективна система національно-патріотичного виховання молодого покоління, змістовим компонентом якої є духовно-культурна спадщина народу України. Національно-патріотичне виховання належить до пріоритетних аспектів національної системи виховання і передбачає формування патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність відстоювати державні інтереси Батьківщини. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що розвиток України у демократичному руслі, приєднання її до європейського простору передбачають зміни і у структурі дошкільної освіти. Простежується гуманізація її змісту, завдань та принципів з акцентом на розвиток моральних якостей людини [2]. Основні аспекти

патріотичного виховання дітей і молоді знайшли своє відображення в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст.», Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та інших нормативних документах, які встановлюють основні напрями патріотичного виховання, в тому числі і дошкільників.

Кожна нація, народ мають свої традиції, звичаї, обряди та свята, становлення яких відбувалося протягом багатьох століть. Українські народні традиції – це надзвичайно багата скарбниця українського народу, саме в народній творчості є надзвичайно глибокі джерела народної мудрості. Величезна кількість українських народних пісень, легенд, приказок, прислів'їв не тільки містять у собі відомості про історичне минуле нашої країни, а з самого дитинства: працьовитість, доброту, благородство, допитливість, тактовність, ввічливість, толерантність, а також повагу до свого народу, старших, любов до своєї родини.

Мета статті – висвітлити особливості впливу народних традицій на виховання дітей дошкільного віку.

Матеріали та методи. Аналіз та обґрунтування сучасної наукової літератури. Аналіз методів та результатів досліджень.

Результати та обговорення. Дошкільний період життя є важливим у становленні особистості, оскільки в цей час у дитини формуються основи громадянських почуттів, перші уявлення про навколишній світ, культуру і суспільство в цілому.

Основу національних традицій нашого народу складають узагальнені якості ідеалу українця: людини лагідної і щирої, дотепної і жартівливої, талановитої і працьовитої, правдолюбивої і доброзичливої, витривалої і терпеливої, з її високою емоційністю, чутливістю та ліризмом, що виявляється, зокрема, в естетизмі українського народного життя, у звичаєвості та обрядовості, у прославленій пісенності, у своєрідному гуморі, в яскравості

ужитково–декоративного мистецтва. Ці якості визначають особливості характеру, певне світобачення і життєдіяльність.

Використання національно-культурних традицій у вихованні дошкільнят буде ефективним за умов: доступності; емоційності; врахування вікових та індивідуальних особливостей; зв'язок з життям; комплексний підхід до виховання [9].

Традиція – це досвід, звичай, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління.

Педагогічна сутність національно-культурних традицій полягає у відтворенні в наступних поколіннях того кращого, що вироблено українським народом упродовж усієї історії свого існування. Виховання дітей дошкільного віку на національно-культурних традиціях українського народу забезпечує їх прилучення до високих духовних і матеріальних надбань свого народу, засвоєння і примноження кращих звичаїв, моральних норм, естетичних цінностей та інших елементів культурної спадщини, кращих психічних якостей українського народу, специфіки його емоційної та інтелектуальної сфери, що зберігаються нацією, розвиваються і передаються протягом століть.

Вагомість патріотичного виховання у період дошкільного дитинства обґрунтовано у працях сучасних науковців Н. Базидевич, І. Газіної, В. Лаппо, О. Петрук та інших. Так, О. Кононко, вважає, що саме в цей період життя формуються базові цінності особистості, які мають неабиякий вплив на формування характеру і допомагають усвідомити себе як біопсихологічну сутність [5, с. 8], а також відбувається становлення індивіда зі специфічними для нього думками, переконаннями, цінностями.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що національні почуття у дітей дошкільного віку не виникають самі, вони є результатом цілеспрямованого впливу на дитину політики, мистецтва, суспільного устрою, виховної роботи закладу дошкільної освіти і сім'ї. Дошкільний вік відрізняється підвищеною сприйнятливостю до соціальних впливів. Дитина постійно опановує норми життя в людському суспільстві: способи спілкування,

поведінки, ставлення, використовуючи для цього власні спостереження, емпіричні висновки та умовиводи, наслідування дорослих. Це робить дошкільний вік найбільш сприятливим для всебічного розвитку, залучення дітей до народної творчості, мистецтва, національної культури.

З метою використання українських народних традицій у процесі патріотичного виховання дітей дошкільного віку виховну роботу доцільно організовувати за такими напрямками:

1) сім'я, родина, родовід та рідний край (важливо, щоб дитина знала своє походження та історію роду, саме народні традиції дають змогу вивчити їх ненав'язливо, в доступній формі);

2) культурна спадщина народу (ознайомлення з культурною спадщиною та цінностями народу за допомогою українських народних традицій допомагає зрозуміти зв'язок між минулим та сьогоденням і майбутнім, норми поведінки українців, що сприятиме національній ідентифікації);

3) вивчення історії України, державних і народних символів (використання українських народних традицій допомагає ознайомити дітей з основними історичними подіями, символами, їхнім значенням для нашого народу в житті і побуті);

4) суспільні явища, довколишній світ (патріотичне виховання в ЗДО тісно переплітається із сприйняттям дитиною навколишнього світу, участю у суспільних процесах, тому разом із накопиченням знань важливо доповнювати їх позитивними враженнями й моральними оцінками) [3, с. 49-50].

Засобами залучення дошкільників до вивчення української обрядовості є народна творчість, декоративно–прикладне мистецтво, у тому числі різні жанри усної народної творчості. За допомогою прислів'їв, приказок та казок здійснюється патріотичне, трудове виховання, вони відбивають такі моральні норми, як честь, гідність, обов'язок, щирість, добро. На основі народних казок виховуються ввічливість, працелюбність, любов до рідної землі, розуміння понять добро і зло. Використання українських народних пісень у освітній роботі сприяє вихованню у дитини любові до рідної землі, батьків і праці,

поваги до старших, щирості, довіри, інтересу до культурної спадщини українського народу. За допомогою українського народного мистецтва ткацтва, вишивання, писанкарства виховується зосередженість, уважність, повага і любов до традицій свого народу. Українська національна символіка прищеплює приналежність до незалежної держави, виховує гордість за свою Батьківщину [6, с. 63]. З метою прищеплення дітям любові до рідного краю, поваги до національної культури, національних звичаїв під час занять педагогами ЗДО активно використовується народознавчий матеріал (віночки, свищики, гончарні вироби, український одяг, засоби для проведення народних ігор). Заняття з елементами народознавства сприяють вихованню у дітей духовності на національному ґрунті, доброзичливості, чесності, взаємоповаги, поваги до культури інших народів, вшанування їх традицій, оберегів.

Оскільки у дітей дошкільного віку переважає конкретно – образне мислення, то основне місце у виховній роботі відводиться ігровим методам і прийомам роботи: сюжетно-рольовим іграм, методам аналізу життєвих ситуацій, іграм - драматизаціям, іграм - мандрівкам, інсценуванням, розвагам, вечорницям, святam. Наповнені народознавчим змістом у ЗДО варто проводити заняття «Щедрик-щедрик-щедрівочка», Миколай-Миколай до нас в гості завітай», «Сонечку всміхаємось - весну зустрічаємо», «Зустрічаємо птахів», «Гарна писанка у мене», «Свято врожаю», на яких педагоги використовують різноманітні методи та засоби навчання: цікаві розповіді, розглядання виробів, картин і бесіди за їх змістом, загадки, приказки, вірші, ігри, народні пісні, художні твори, сучасні мультимедійні засоби.

Організуючи народознавчу роботу, педагоги ЗДО комплексно розв'язують пізнавальні, навчальні, виховні та мовленнєві завдання.

Проведення інтегрованих занять народознавчого змісту сприяє формуванню у дошкільників перших наукових народознавчих понять про національний одяг, національні прикраси, традиції; розвитку елементарних трудових навичок: плетіння віночків, виготовлення свищиків, розписування писанок, ліплення українських іграшок. Діти вчаться самостійно аналізувати,

зіставляти, порівнювати народні звичаї, обряди, прикмети, вивчають прислів'я, приказки, веснянки, заклички, примовки. Крім того, їх словник постійно поповнюється новими словами, образними виразами. Кожне заняття супроводжується цікавими розповідями та переказами про народні свята, особливості їх проведення у різних регіонах країни [8, с. 287].

Дошкільники поступово утверджуються у думці, що кожен народ, у тому числі й український, має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, решетилівські килими, яворівська, опішнянська іграшка), вони отримують цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу. Водночас у дітей розширюються знання про характерні для рідного краю професії людей, про конкретних їх представників. При цьому вихователь повинен не стільки піклуватися про збагачення знань, скільки про їх творче засвоєння і використання, розвиток почуттів дітей. У дошкільному віці вони залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, пізнаючи їх зміст, розвиваючи художні здібності, навички колективної взаємодії. Діти вивчають щедрівки, колядки, у яких прославляють господаря, бажають йому здоров'я, достатку. Щедрівки супроводжують музикою, танцями, що сприяє піднесенню позитивного настрою дітей.

Своєрідною формою, яка об'єднує в собі декілька жанрів народної творчості, засобом залучення дошкільників до української обрядовості є свято. У закладах дошкільної освіти традиційно проводяться такі народні свята та обряди відповідно до календарної сезонності: свято Андрія, Святого Миколая, Різдвяні свята, Водохреща, Стрітіння, зелені свята, Івана Купала, Покрова. Безпосередня участь дошкільників у національних святах виховує у них моральні почуття, розвиває художнє світобачення, наповнює емоційну сферу дитини радістю, піднімає настрій, формує естетичний смак. Особливо важливо з дитячих років прищепити кожній дитині любов до Батьківщини, повагу до її

славного минулого, гордість за сьогодення та бажання жити, працювати в своїй країні, примножувати красу рідного краю, розмовляти рідною мовою та передати її у спадок прийдешнім поколінням [5, с. 137].

Висновок. Отже, вироблені й успадковані українським народом на протязі віків, національні традиції виконують важливу роль у вихованні справжнього українця, починаючи з дошкільного віку. Використання їх у навчально–виховному процесі закладу дошкільної освіти сприяє формуванню у дітей національної свідомості і почуття власної гідності, вихованню любові до рідного краю, родини, поваги до традицій, звичаїв, культурного спадку свого народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
2. Бех І., Кириченко В., Петрочко Ж. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді). Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 140 с.
3. Газіна І. О. Формування в дошкільників першооснов національної самосвідомості. Педагогіка. 2015. №1. С. 8–10.
4. Калуська Л. В. Народні ремесла у дитячому садку. Бібліотека вихователя дитячого садка. 2015. №8. 63–64с.
5. Кононко О. Душевність, людяність, щирість. Дошкільне виховання. 1999. №2. С. 8-9.
6. Стаєнко О. Традиції рідного краю як засіб громадянського виховання дітей старшого дошкільного віку. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2013. Випуск 47. С. 283 – 288
7. Україна — козацька держава/ ред. Недяк В. В.; Наукові ред. Щербак В. О., Федорук О. К. К.: Емма, 2004.

НАРОДНА ІГРАШКА – ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Хомін Ірина Лаврентіївна,
вихователь,
закладу дошкільної освіти №6 "Веселка"
Нетішинської міської ради
м. Нетішин, Хмельницька обл., Україна

Анотація. У статті розглянуто виховну цінність народної іграшки. Обґрунтовано та проаналізовано роль народної іграшки у моральному та естетичному вихованні. Наголошено, що народна іграшка є одним із дієвих засобів естетичного, фізичного і розумового розвитку дітей. Охарактеризовано основні функції народної іграшки. Детально охарактеризовано значення народної іграшки як засобу формування національної культури.

Ключові слова: народна іграшка, святково-обрядова діяльність, фольклор, мистецтво, іграшкарство, національна культура.

Вступ. У вихованні дітей дошкільною віку існує багато проблем, серед яких однією з основних прищеплення дитині, збереження й посилення в ній відчуття причетності до родових, етнонаціональних ціннісних основ і водночас підготовка її до сприйняття та засвоєння найсучасніших інтелектуальних, технічних і художніх здобутків людства.

Розв'язання цієї проблеми – справа сучасних педагогів, і саме іграшка може тут істотно допомогти.

Народна іграшка є спадщиною подібно до рідної мови, казки, пісні. Народна іграшка несе в собі художню культуру народної творчості, розвиває самобутні риси естетики свого народу. Українська народна іграшка здавна привертає увагу дослідників чарівним світом її образів, сповнених поезії та казковості, що впродовж століть панували в уяві дітей, пробуджуючи фантазію та спонукаючи до творчості.

Мета статті – розкрити особливості формування всебічно розвиненої особистості дошкільника засобами народної іграшки.

Матеріали та методи. Аналіз та обґрунтування сучасної наукової літератури. Аналіз методів та результатів досліджень.

Результати та обговорення. Протягом багатьох століть українська народна іграшка збагачувала духовний світ людини, вчила дітей розуміти добро і прекрасне, саме тому її цінність для формування всебічно розвиненої особистості є вічною. Художня самобутність української народної іграшки закладена її багатовіковою історією, традиційністю, відчутним відгомном язичницької давнини.

Українці, без сумніву, є щасливою нацією, яка попри численні історичні перипетії, війни, голодомори, зуміла зберегти для нащадків високодуховний пласт традиційної культури – іграшкарство. Для багатьох поколінь народна іграшка слугувала одним з важливих засобів виховання, зокрема сприяла естетичному, фізичному й інтелектуальному розвитку дітей.

У світі малят вона поставала першим духовним чинником на стежці пізнання навколишнього життєвого простору, народних звичаїв, обрядів занять та побуту дорослих. Своєю простотою й досконалістю, витонченістю форм, образністю й естетичною довершеністю, різноманітністю використаних природних матеріалів українська іграшка розвиває духовний світ дитини, пробуджує відчуття рідного коріння.

Використання народної іграшки в закладі дошкільної освіти, в сім'ї урізноманітнює ігрову діяльність дітей, розширює сферу пізнання дитиною світу і свого народу, розвиває традиційні навички національної, господарської, побутової культури. Іграшка є предметом дитячої гри, об'єктом творчості, засобом виховання та розвитку дитини, декоративною прикрасою, подарунком. Саме ці функціональні відмінності зумовили її активну роль у процесі культурної спадщини поколінь та мистецьку своєрідність.

У дослідженнях педагогів і психологів обґрунтовано твердження, що саме дошкільний вік є початком формування особистості, у дитини закладаються

основи морального, естетичного, фізичного, трудового, розумового виховання. В цей період також велика роль належить вихованню національної свідомості, вихованню патріотизму, любові до людей, поваги до кращих народних традицій.

Такі вчені, як Л. Артемова, А. Богуш, Н. Лисенко, М. Стельмахович та ін. стверджують, що саме в середовищі національної культури і з використанням надбань традиційної народної педагогіки можливе успішне розв'язання проблеми формування особистості дитини.

Л. Герус розглядає українську народну іграшку всебічно – передусім як явище культури та вид декоративно-прикладного мистецтва; намагається з'ясувати її витoki, висвітлити історію розвитку, окреслити основи художньої виразності, визначити вузьколокальні та загальноетнічні ознаки тощо [3, с. 60].

Українська народна іграшка як витвір мистецтва, як об'єкт гри, предмет побуту здавна цікавила вчених. Історико–мистецтвознавчі аспекти української народної іграшки перебувають у центрі уваги багатьох дослідників, які розкривають генезис та основні етапи її розвитку, декларують іграшку як самотутнє явище (В. Василенко, М. Грушевський, І. Макарова, О. Найдєн, М. Некрасова, Т. Перевезєнцева та ін.). Цікавими є погляди науковців на народну іграшку як засіб формування національної культури (О. Батухтіна, Н. Заглада, Л. Івахненко, М. Киященко, С. Кулачківська, Т. Сакович, Є. Саявко та ін.), моральних якостей (Н. Дзюбишина-Мельник, М. Кириченко, О. Постнікова, І. Сидорук та ін.), як засіб трудового виховання (М. Гутнікова, Г. Довженко, Л. Драчук, Л. Орєл та ін.), естетичного виховання (А. Грибовська, Г. Лабунська, Ю. Максимов, А. Марущак та ін.).

Д. Фіголь вважає, що навчання дітей із самого початку повинно бути побудовано на тому рідному ґрунті, на якому зростає дитина, щоб воно, було міцно пов'язано з тими враженнями, що їх заклала в душу дитини рідна сім'я, рідна хата [6, с. 124].

Народна іграшка донесла до нас дух і поезію свого часу, прикмети тих місць, де ця іграшка народилася, а тому й досі привертає увагу педагогів.

Власне, жодний інший вид народної творчості так активно й глибоко, як вона, не формує національні риси й естетичні почуття.

Виховна цінність іграшки полягає в тому, що вона сприяє формуванню самостійності, творчої діяльності дітей. Традиційні іграшки різних народів здавна використовують з метою естетичного, морального, розумового, фізичного виховання. Під час гри дитина розвивається, пізнає світ, наслідує і засвоює соціальний досвід. Іграшка є засобом передавання культурного досвіду народу від покоління до покоління [5, с. 138].

Важко переоцінити ту величезну роль, яку відіграють народні іграшки у моральному та естетичному вихованні дітей. Завдяки іграшкам формуються такі якості, як кмітливість, наполегливість, організованість, спритність, уважність, товариськість тощо, розвивається фантазія, мовлення, образне мислення. Розумно організована гра з іграшкою є дійовим методом трудового виховання. Адже дитина з іграшкою виконує певні дії, щось вигадує, часто наслідуючи трудові дії дорослих Українська родина. [5, с. 139].

Сучасна дитина, спілкуючись з народною іграшкою за допомогою органів дотику, слуху, зору непомітно для себе пізнає виробничо-господарську та святково-обрядову діяльність населення рідного народу. Кожна іграшка – це вияв історії та культури краю, оскільки вона відображає життя певної епохи. Народні ігри з використанням народної іграшки, містять елементи фольклору, а це сприяє залученню до національної культури. Вони розвивають естетичний смак, виховують у дітей любов до прекрасного, до мистецтва. Саме тому використання народних іграшок і елементів традиційного мистецтва на заняттях з дітьми в дитячих садках, школах, будинках творчості має велике виховне значення [3, с. 60].

Як зазначає колектив авторів Т. Піроженко, С. Ладивір, О. Вовчик Блакитна: «Повернення наших дітей до традиційної іграшки,

Іграшка є засобом формування світосприймання. Дитина сприймає іграшку як образ предмета реального чи казкового світу, партнера, товариша, розуміє її зовнішні особливості та інші характеристики як утілення художньої,

технічної та інших видів культур. Іграшка є складовою предметно-ігрового середовища та передумовою розвитку гри. Дитина творчо застосовує образ іграшки в предметно-ігровому середовищі, використовує іграшку відповідно до призначення, змісту, класифікації, знає варіативні можливості використання різних іграшок, застосовує іграшку для відображення соціальних взаємин людей. Відомий колекціонер і знавець іграшки А. Богуш зазначає, що першими дитячими іграшками «мають... бути випадкові предмети (камінці, шишки, сухі гілочки)". Гаки «іграшки», зрозуміло, старші, ніж сама людина» [1, с. 54].

О. Найден говорив, що саме народна іграшка зберігає в собі пластичну й образну пам'ять про ті далекі часи, коли людина вперше почала використовувати природні матеріали для створення речей, які не тільки в чомусь допомагали, щось позначали, а й щось символізували [4, с. 59].

Саме традиційна народна іграшка у своїх певних функціях, формах, пластиді, образних засадах містить у собі інформацію про початкові чинники людського предметно-духовного середовища. У цьому сенсі традиційна народна іграшка в наш час, у нашому перенасиченому предметами, речами світі мали бути інформативно її естетично доцільного.

Дослідник підкреслював, що дитина нині має сприймати народну іграшку не як предмет побуту (хоч і таке сприйняття не шкідливе), а як твір мистецтва, який потребує вивчення, певного аналізу творчого наслідування, повторення. Таке ставлення до народної іграшки сприятиме її збереженню й духовному збагаченню дитини. Народна іграшка в сім'ї, дошкільному закладі, різних гуртках повинна не витісняти сучасну іграшку, не замінити її, а існувати поруч із нею, доповнювати її, давати дитині те, чого не здатна дати сучасна іграшка.

Упродовж усього дитинства гра й народна іграшка посідає основне місце в житті дитини, У грі діти відтворюють працю дорослих, елементи трудових дій, У своїй ігровій діяльності діти відображають те, що спостерігають у родинному колі. У дітей змалку виховується любов до праці, діти засвоюють знання про навколишню дійсність. В іграх для хлопчиків розвиваються витривалість, взаємовиручка, сила.

Нині, коли у світ дитячої гри впевнено та владно входить комп'ютер, комп'ютерні ігри та іграшки є чимось звичайним, такими стали техніко механічні іграшки, чи потрібно пропанувати або взагалі згадувати іграшки народні - архаїчні та спрощені, «примітивні» за способом застосування їх у грі. Проте це риторичне запитання. Не треба бути особливо обізнаними в сучасній культурі та її тонкощах, щоб аксіоматично прийняти необхідність поширення та всілякої популяризації народної іграшки, вивчення її формоподібних основ у дошкільних установах, адже в ній – суттєвій частині фольклорно-національної культури - значно більше багатства світопізнання й світорозуміння, не кажучи вже про інформативно-генетичні багатства, ніж у найскладнішій комп'ютерній грі [2].

Використання народної іграшки у вихованні сприяє прилученню дитини до духовного, естетичного, побутового досвіду народу.

Дитина, наприклад, не оцінює іграшку як витвір мистецтва або як образ, пов'язаний із певними легендами, казками, міфами. Однак, граючись нею, здійснює зорове та сенсорне сприйняття її форми (матеріально-пластичної, кольорової, орнаментально-знакової), непомітно для себе приєднується до місцевої, а через неї і й до етнонаціональної сфери образних уподобань, художніх особливостей. Цікаві за змістом і формою іграшки позитивно діють на психічний стан дитини, світосприймання, активізують життєвий тонус, що впливає на її здоров'я та фізичний розвиток.

На дітей дошкільного віку особливо впливають іграшки, що зображають людей, істот і предмети реального світу. Вони не тільки спонукають до різноманітних за змістом ігор, а й допомагають увійти в роль, створити улюблений ігровий образ.

Висновок. Отже, можна зробити висновок, що виховна цінність іграшки полягає тому, що вона сприяє формуванню самостійності, творчої діяльності дітей.

Іграшка – важливий фактор психічного розвитку. Народні іграшки здавна використовують для естетичного, морального, розумового, фізичного

виховання. Народна іграшка є засобом формування відчуття естетичної краси, естетичного смаку, сенсорного сприйняття тощо. Під час гри дошкільник розвивається, пізнає світ, наслідує й засвоює соціальний досвід.

Іграшка – це не лише предмет гри, вона дуже багато може розповісти про історію своєї країни, про звичаї та традиції народу про традиційний одяг наших предків і їхній спосіб життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі / А. М. Богуш. К.: Вища школа, 2003. 206 с.
2. Генна пам'ять народної іграшки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bereginya-rodu.org/statti/igrahka/h>. Загол. з екрана.
3. Кільова Г. Народна іграшка як засіб виховання дітей. Рідна школа. 2010. № 6. С. 59–63.
4. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості /О. С. Найден. К.: Арттек, 1999. 256 с.
5. Українська родина. Родинний і громадський побут / За ред. Л. Орел. Київ: Видавництво ім. О. Теліги, 2000. 644 с.
6. Фіголь Д. І. Українська народна дитяча іграшка/ Д. І. Фіголь. К.: Знання, 1999. 229 с.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Берестюк Марина Віталіївна

практичний психолог

Комунального закладу загальної середньої освіти

Ліцей № 142, імені П'єра де Кубертена

Дніпровської міської ради

м. Дніпро

Анотація У статті висвітлюються особливості використання методу сенсорної інтеграції в корекційно-розвивальній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, розкрито питання впровадження поняття сенсорної інтеграції у наданні корекційних послуг дітям з особливими потребами та шляхи впровадження цього методу у психолого-педагогічній діяльності.

Мета статті – розкрити основні особливості сенсорної інтеграції як методу корекції розладів у дітей з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. Однією з багатьох проблем сьогодення є створення умов для своєчасного, повноцінного розвитку кожної дитини, формування її життєвих компетентностей. Проблема сенсорного розвитку, в аспекті розумового розвитку та підготовки до життя, особливо актуальна щодо дітей з особливостями розвитку.

Виклад основного матеріалу. Головною складовою повноцінного розвитку дітей є розвиток сенсорної інтеграції. Методи сенсорної інтеграції можуть і навіть повинні включатися як складові частини в заняття за будь-якими іншими методиками. Через розвиток сенсорики ми даємо дитині механізм пізнання світу.

Теорію сенсорної інтеграції та основні принципи терапії, яка базується на

сенсорній інтеграції (сенсорно-інтегративної терапії), розробила психолог та ерготерапевт Дж. Айрес (Jean Ayres). За її визначенням, інтеграція – це вид організації будь-чого, інтегрувати – зібрати або організувати різні частини в єдине ціле; терапія – чітко дозоване та побудоване специфічне тренування порушень функцій у спеціально організованому терапевтичному середовищі; сенсорна інтеграція – це процес, що охоплює сприймання, розрізнення і оброблення відчуттів, що надходять з різномодальних сенсорних систем: вестибулярної, пропріоцептивної, тактильної, зорової, слухової, нюхової, смакової [1].

Показником достатньої сенсорної інтеграції дитини є адаптивна відповідь як обґрунтована (усвідомлена) і цілеспрямована дія у відповідь на зміни, які відбуваються у навколишньому середовищі [1; 3; 4].

Дисфункція сенсорної інтеграції є проблемою, з якою зустрічаються різні фахівці – психологи, корекційні педагоги та логопеди. Одним із важливих засобів корекції дисфункцій сенсорної інтеграції є спеціально обладнана сенсорна кімната, що являє собою штучно створене, заповнене різними стимулами середовище, де дитина з особливими потребами, перебуваючи у безпечному, комфортному оточенні, самотійно або у супроводі фахівця досліджує навколишнє середовище. Заняття у сенсорній кімнаті передбачають пасивні, активні та інтегративні види діяльності. В сенсорній кімнаті використовується масований вплив інформації на кожну сенсорну систему. Стимуляція декількох сенсорних систем одночасно призводить до підвищення активності сприйняття та забезпечує сенсорну інтеграцію [2, с. 4]. Заняття у сенсорній кімнаті зазвичай складаються з трьох частин: вступної («включення» окремих відчуттів (відповідно до завдань програми); основної (активні та інтегративні завдання); заключної (пасивна релаксація, «виключення» відчуттів).

Досвід застосування технології сенсорної інтеграції дозволяє зробити такі висновки:

- 1) міждисциплінарний підхід сенсорної інтеграції підвищує вплив

взаємодії у процесі реалізації корекційно-реабілітаційних заходів;

2) терапія сенсорної інтеграції не має вікових обмежень та протипоказань щодо застосування її елементів;

3) чим швидше розпочнеться корекційна робота, тим ефективніше буде здійснюватися процес реабілітації;

4) необхідна консультативна робота з батьками щодо змісту, форм і засобів впровадження сенсорної інтеграції в домашніх умовах.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Використання сенсорного обладнання дозволяє розкрити резервні можливості кожної дитини, є дієвим засобом профілактики вторинних дефектів. Найбільшу ефективність технологія сенсорної інтеграції дає у корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, які поступово вчаться інтерпретувати сенсорні стимули і адаптуватися на нових рівнях сенсорно-інтегрального розвитку. Теорія, що лежить в основі даного підходу до лікування, полягає в тому, що згодом мозок адаптується і дозволить їм ефективніше обробляти відчуття та реагувати на них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Айрес Э. Джин. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития / Э. Дж. Айрес; [пер. с англ. Юлии Даре]. - М. : Теревинф, 2017. - 272 с. ISBN 978-5-901599-90-7

2. Коррекционно-развивающая работа в сенсорной комнате с детьми с ограниченными возможностями здоровья в среде здоровых сверстников: методические рекомендации / авт.-сост.: Л. А. Виноградова, Н. В. Виноградова, Т. С. Пискарева, С. О. Филиппова - СПб., 2016.

3. Скрипник Т. В. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. Особлива дитина: навчання і виховання, 2017. 80 (4). с. 24-31. ISSN 2312-2781

4. Фаласеніді Т. М., Козак М. Я. Порушення сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами. Молодий вчений. 2017. № 9. С. 102–105.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ВІЙСЬКОВИМИ

Главацька Наталя Олександрівна

Студентка кафедри філології

психології та іноземних мов

Напряму підготовки Загальна психологія

психологія особистості

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Вступ

Проблема посттравматичного стресового розладу і необхідності постійного його подолання для військових стала ще більш актуальною у зв'язку із повномасштабним вторгненням росії на територію України та особливо спостерігається серед військовослужбовців, що зазнають впливу численних стресогенних факторів як соціального так і особистісного характеру. Переживання травматичних подій є нелегким випробовуванням для людської психіки. На жаль, не у всіх, хто зазнав травми, вистачає внутрішніх ресурсів та підтримки оточення, аби стабілізуватися та відновитися після травми. Нав'язливі спогади, негативні думки та настрої, нічні жахіття, тривога та інші посттравматичні симптоми можуть супроводжуватися й іншими проблемами та розладами, до яких належать: депресія, тривожні розлади, зокрема панічні стани та фобії; психосоматичні реакції, наприклад, хронічний біль, для якого немає медичних підстав; зловживання алкоголем, наркотиками; дезадаптивна, асоціальна поведінка: бродяжництво, жебракування. Усе це призводить до глибоких занурень в проблеми, до руйнування взаємин з людьми, до втрати соціального статусу та деградації особистості.

Єдиної теорії патогенезу посттравматичних стресових розладів немає. Причина полягає не тільки в складності посттравматичного стресу, але і в тому, що під його багатогранністю відбуваються різні адаптивні та дезадаптивні процеси. Тому багато дослідників і клініцистів, ґрунтуючись на різних гіпотезах, запропонували різні психологічні й інші моделі: психодинамічну,

когнітивну, психосоціальну, психобіологічну, умовнорефлекторну і, розроблену в останні роки, мультифакторну модель посттравматичного стресового розладу.

Раніше проведені дослідження посттравматичних стресових розладів здебільшого виконані в межах робіт медичного, загально-психологічного й медико-психологічного профілю (Ю. Ващенко, Б. Карвасарський, Р. Лазарус, К. Максименко, Г. Мозгова, В. М'ясищев та ін.). Низка досліджень присвячена з'ясуванню особливостей переживання стресу у військовій діяльності (С. Балашова, О. Бойко, М. Варій, Г. Дубровинський, А. Романишин та ін.).

Матеріали та методи./Materials and methods

База дослідження: Благодійний фонд СОС Дитячі містечка України.

Мета Фонду: допомога дітям і сім'ям, які перебувають у складній життєвій ситуації та мають високий рівень ризику соціального сирітства, адаптація військовослужбовців до соціуму та подолання посттравматичностресового розладу, налагодження комунікації в сім'ї військовослужбовців.

У дослідженні взяли участь 20 осіб. Загальна характеристика вибірки:

Це група громадян із числа тих, хто звернувся по допомогу до Фонду усі представники групи - чоловіки. Вік - 29-55 років.

Соціальний статус: 72% із числа всієї вибірки - одружені, двоє з яких перебувають у процесі розлучення. 28% - самотні. Як правило, є діти, максимум двоє дітей. Освіта від середньої (24%) до вищої (76%).

Рівень мотивації до зміни поведінки: більшість респондентів тією чи іншою мірою визнавали необхідність роботи з психологом з метою зміни своєї життєвої ситуації. Варто відмітити, що для 80% випробовуваних це були первинні травми (травми пов'язані з професійною діяльністю), а для 20% фізично не травмовані.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Для оцінки стану респондентів використовувалися такі методи: спостереження, опитування у вигляді анкетування (з використанням закритих

запитань і відповідей типу так, ні, не знаю).

Згідно з результатами, отриманими за тестом Холмса-Раге (на наявність стресового розладу), виявлено, що у 60% військовослужбовців переважає високий рівень наявності стресового розладу, у 35% – середній, а в 5% низький.

Згідно з результатами, отриманими за методикою визначення психічних станів Г. Айзенка, виявлено, що у 50% військовослужбовців переважає високий рівень тривожності, у 40% середній, а в 10% низький. Це свідчить про те, що у військовослужбовців переважає високий рівень тривожності. У 45% військовослужбовців переважає високий рівень фрустрації, у 40% середній, а в 15% низький. Цей стан характеризується розчаруванням, нездійснення значущої для людини мети. При переживанні фрустрації нерідко спостерігається залишкова невпевненість в собі, а також фіксація способів дії, що застосовувалися в ситуації фрустрації. Також у 40% військовослужбовців переважає високий рівень ригідності, у 45% середній, а в 15% низький. У 45% військовослужбовців переважає високий рівень агресивності, у 35% середній, а в 20% низький. Це свідчить про те, що у військовослужбовців переважає високий рівень агресивності, оскільки брали активну участь у бойових діях.

Згідно з результатами, отриманими за методикою діагностики рівня невротизації Л. Вассермана, виявлено, що у 50% військовослужбовців переважає високий рівень невротизації, у 40% середній, а в 10% низький. Це свідчить про те, що у військовослужбовців переважає високий рівень невротизації.

Згідно із результатами дослідження вольової саморегуляції було здійснено за методикою А. Зверкова Е. Ейдмана встановлено, що у 45% військовослужбовців переважає високий рівень наполегливості, у 35% середній, а в 20% низький рівень прояву цієї ознаки. Таким людям притаманне прагнення до здійснення розпочатої справи, повага до соціальних норм, прагнення повністю підпорядковувати свою поведінку цим нормам. Також у 50% військовослужбовців переважає високий рівень самовладання, у 30% середній, а в 20% низький рівень прояву цієї ознаки.

Військовослужбовці емоційно стійкі, які добре володіють собою в різноманітних ситуаціях. Характерний для них внутрішній спокій, упевненість у собі звільняють від страху перед невідомим, підвищують готовність до сприймання нового, непередбаченого і, як правило, поєднуються із свободою поглядів, з тенденцією до новаторства і радикалізму.

Згідно із результатами опитувальника дослідження схильності до ризику О. Шмельова виявлено, що у 45% військовослужбовців переважає високий рівень схильності до ризику, у 40% середній, а в 15% низький рівень прояву цієї ознаки.

Висновки

Отже, за результатами дослідження військовослужбовці, що брали участь в вивченні тривожні, сором'язливі, нервові та емоційно нестійкі.

Також ми виявили високий рівень стресових розладів, фрустрації та агресії, ригідність, нервозність, спонтанна агресія та депресія, дратівливість, товариськість, врівноваженість, реактивна агресія. Еаами також виявлено досить високий рівень схильності до ризику.

Отже, На основі проведеного теоретичного аналізу стосовно подолання посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців визначено, що структуру посттравматичного стресового порушення у військовослужбовців утворюють такі компоненти: інтелектуальний, емоційно-вольовий. Інтелектуальний компонент містить системні знання і професійну обізнаність, володіння навичками професійної компетентності у діяльності військовослужбовців (професійний досвід).

Емоційно-вольовий компонент виражає усвідомлене ставлення військовослужбовців до професійної діяльності, наявність у них таких професійно важливих якостей, як: емоційна сталість, стресостійкість, самовладання наполегливість, схильність до ризику, врівноваженість, комунікабельність, вміння здійснювати самоаналіз власної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання). А. Капська, О. Безпалько, Р. Вайнола; за заг. наук. ред. А. Капської. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2002. 164 с.
2. Військове виховання: історія, теорія та методика : навчальний посібник / за ред. В. Ягупова. Київ : Graphic & Design, 2002. 560 с.
3. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О. Тімченка. Харків :УЦЗУ, 2007. 502 с.
4. Єна А. Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. Науковий журнал МОЗ України. 2014. № 1 (5). С. 5-16
5. Кондрюкова В. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених у запас : навчальнометодичний посібник : Київ : Гнозис, 2013. 116 с.
6. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник. Упор. : Д. Романовська, О. Ілашук. Чернівці : Технодрук, 2014. 133 с.
7. Психолого-психіатрична допомога постраждалим у збройних конфліктах. Методичні рекомендації. Національний медичний університет імені О. Богомольця . Київ : Академвидав, 2014. 34 с.

РЕГУЛЯЦІЯ ПСИХІЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ ПОЖЕЖНИХ-РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Головченко Сергій Іванович,

к. е. н.

ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

м. Черкаси, Україна

Вступ. Вирішення питань регуляції психічної напруженості пожежних рятувальників в екстремальних умовах професійної діяльності є однією з основних складових психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу підрозділів ОРСЦЗ ДСНС України, підвищення рівня їх оперативної готовності, зниження рівня психогенних втрат.

Повсякденне життя висуває все більші вимоги до діяльності людини, її психічної стійкості, здібностей та вмінь. Насамперед це стосується трудової діяльності людини та особливо, тих її видів, що пов'язанні з ризиком. Повною мірою сюди можна віднести службово-професійну діяльність пожежних рятувальників, яка зазвичай проходить в умовах дії значної кількості стрес факторів, що здатні викликати у працівників зазначеного складу різноманітні психічні стани.

Серед них особливе місце посідає психічна напруженість як різновид стресу. Вперше, в 1936 році, поняття «стрес» застосував канадський біолог Ганс Сельє. В перекладі з англійського термін «стрес» означає «напруження», відповідь організму на будь-яку поставлену вимогу [1]. Неоднозначність розуміння стресу і непослідовність вживання цього терміну тривалий час призводили до суперечливості отриманих даних, відсутності чітких критеріїв для їх інтерпретації і порівняння. Деякі автори справедливо виділяють дві складові стресу: фізіологічну і психологічну.

Вивчений досвід службово-професійної діяльності свідчить, що пожежні рятувальники ДСНС України нарівні з фізичними, зазнають відчутних

психологічних втрат. Останні пов'язані з отриманням працівниками психічних травм, які в свою чергу призводять до розладів психічної діяльності, повної або часткової втрати працездатності. Світова статистика наочно свідчить про зростання актуальності проблеми психологічних втрат в процесі діяльності пожежних-рятувальників. Так достеменно відомо, що за останні 10 років на 30% зросла кількість психічних розладів у рятувальників під час виконання ними оперативних дій [2].

Мета дослідження: визначити зміст психічної напруженості пожежних рятувальників та обґрунтувати методи її регуляції в екстремальних умовах професійної діяльності.

Мета роботи – визначити зміст та індивідуально-особистісні форми прояву психічної напруженості пожежних-рятувальників в екстремальних умовах професійної діяльності.

Матеріали та методи. Для досягнення мети дослідження були використані такі методи збору інформації: *теоретичного характеру* – аналіз наукової літератури, нормативних документів для з'ясування стану розробленості проблеми психічної напруженості фахівців ризиконебезпечних професій, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація; *емпіричного характеру* – спостереження, бесіди, стандартизоване інтерв'ю, психодіагностичне тестування, яке містило адаптовані варіанти тестів ММРІ, 16-PF (ФОО), багаторівневий тест-опитувальник «Адаптивність», призначений для оцінювання рівня адаптаційних можливостей особистості; конкретні методики вимірювання самоствавлення, які дозволяють проводити багатовимірне дослідження особистості; опитувальники Леонгарда-Шмішека, ПДО (патохарактерологічний опитувальник А. Е. Личко), опитувальник травматичного стресу І. О. Котенева, які визначають наявність акцентуацій характеру і дозволяють конкретизувати симптоми стресового розладу та деяких інших симптомів (істероїдні акцентуації, тривожно-боязливі риси характеру і особистісні прояви); тест-опитувальник Стреляу і Айзенка, спрямовані на вимірювання основних характеристик типів нервової діяльності, значущих

характеристик темпераменту за шкалами «екстраверсія – інтроверсія» і «нейротизм – емоційна стабільність».

Результати та обговорення. У дослідженні особливу увагу було приділено проблемі психічної напруженості в зв'язку з якістю виконання оперативних завдань в екстремальних умовах, а саме зі змінами в діяльності – її покращенням чи погіршенням. Це послужило основою для виділення станів напруження, що мають позитивний ефект, і напруженості, яка характеризується зниженням стійкості психічних і рухових функцій. Проведені дослідження дозволили виділити форми психічної напруженості: перцептивну, інтелектуальну, емоційну, вольову, мотиваційну. Характерними психічними станами пожежних-рятувальників в умовах виконання професійної діяльності можуть бути тривога, фрустрація, астения, монотонія. Особливим з них є психічна напруженість, яка значною мірою обумовлює ефективність виконання оперативних завдань і виникнення психічних травм.

Визначено фактори, що детермінують екстремальність професійної діяльності пожежних-рятувальників та впливають на психіку фахівців. В залежності від характеру впливу на діяльність цих факторів було виділено такі види напруженості: напруженість, висока напруженість, перенапруженість.

У ході проведення дослідження визначено критерії оцінки психічних порушень, а саме: факт переживання індивідом події, яка виходить за межі звичайного людського досвіду і спроможна травмувати психіку практично будь-якої здорової людини; розлади, які обумовлюють клінічно виражений дистрес; сама по собі травмуюча подія або складні обставини.

Виявлено механізм впливу факторів оперативної обстановки на динаміку розвитку психічної напруженості. Взаємоперевірка тестів комплексної діагностичної методики дозволила точно і повно виявити ознаки і критеріальні прояви психічної напруженості пожежних-рятувальників. Порівняння даних тестування за різними методиками показало значущу кореляцію результатів, що свідчить про користь застосування психопрофілактичних методик у роботі з особовим складом.

Аналізуючи результати професійної діяльності пожежних-рятувальників і результати попереднього тестування, виділено соціально-психологічну характеристику окремих рис їхньої особистості: імпульсивність, демонстративність, раціоналістичність, обережність, оптимізм. Також було виділено «базові особистісні конструктори», які дозволили тією чи іншою мірою спрогнозувати поведінку пожежного-рятувальника при виконанні оперативних дій. Результат дослідження показав, що з-поміж різних варіантів психічної дезадаптації найбільшу вагу мають «тривожно-астенічний» і «ригідно-агресивний» варіанти. Таки чином, сожна зробити висновок, що психічна напруженість виникає в умовах впливу психотравмуючих факторів оперативної обстановки в залежності від індивідуально-особистісних особливостей і досвіду пожежних-рятувальників. Особливості психічної напруженості, процесів її виникнення і динаміки визначаються домінуванням різних компонентів її структури. Ефективність регуляції психічної напруженості обумовлюється відповідністю застосовуваних методів і прийомів регуляції і особистісних особливостей пожежних-рятувальників [3].

Регуляція психічних станів полягає у впливі на психіку з боку самих пожежних-рятувальників, а також ззовні оточуючими начальниками, психологами, колегами. Для цього існують спеціально розроблені й апробовані методи і методики, які створені на основі психофізіологічних механізмів. Регуляція психічних станів пожежних-рятувальників здійснюється на таких етапах діяльності: підготовка до виконання оперативних дій; безпосередня участь у ліквідації наслідків НС.

Для попередження виникнення станів психічної напруженості в період підготовки до виконання оперативних дій ведеться активна психологічна підготовка, пов'язана з внесенням елементів оперативної обстановки в процес підготовки пожежних-рятувальників. В ході дослідження на цьому етапі були використані різні методи і методики. Серед яких: спеціальні методи психологічної підготовки, психокоригуючі заходи, які включали техніки нейролінгвістичного програмування, ідеомоторне тренування. Дослідження

показало, що ефективність регуляції психічної напруженості значно зростає в умовах застосування різних методів, а саме: методів і прийомів НЛП з ідеомоторним тренуванням.

Підтримка психологічної стійкості пожежних-рятувальників у процесі виконання оперативних дій професійної діяльності полягає у здійсненні прийомів психологічної підтримки, дихальної і м'язової релаксації, навичок психічної саморегуляції. Дослідження показало, що на цьому етапі найбільш простими і ефективними прийомами психологічної підтримки стали: тактильні контакти, заохочуючі слова, жарти.

Висновки. Професійна діяльність пожежних-рятувальників протікає в обстановці, для якої екстремальні умови є характерними і досить поширеними. В цих умовах у пожежних-рятувальників виникають різні психічні стани, такі як: тривога, фрустрація, астенія, монотонія. Серед них особливе місце посідає психічна напруженість. З'ясовано, поняття «психічна напруженість» розглядається як феномен, що виникає в умовах виконання людиною продуктивної діяльності і є своєрідною формою відображення суб'єктом складної ситуації, в якій він перебуває.

Аналіз професійної діяльності пожежних-рятувальників в екстремальних умовах оперативних дій, виділення узагальнених психологічних характеристик діяльності пожежних під час виконання службових завдань дозволили опрацювати зміст і особливості психічної напруженості пожежних-рятувальників і визначити залежність виникнення різних видів психічної напруженості (напруженість, висока напруженість, перенапруженість) від психотравмуючих факторів обстановки, що, в свою чергу, визначає сутність і зміст психологічної підготовки пожежних.

Розроблена і застосована комплексна діагностична методика оцінки рівня психічної напруженості дозволила виявити фактори, які б свідчили про появу або закріплення рис і ознак, що характеризують травматичний стрес, визначити наявність акцентуацій характеру, конкретизувати симптоми стресового розладу, виявити механізм впливу факторів оперативної обстановки на

динаміку розвитку психічної напруженості пожежних-рятувальників.

Проведене емпіричне дослідження дозволило виявити соціально психологічну характеристику таких рис особистості пожежних-рятувальників, як: імпульсивність, демонстративність, раціоналістичність, обережність, оптимізм.

Також було виділено «базові особистісні конструктори», які дозволили тією чи іншою мірою спрогнозувати поведінку пожежного-рятувальника при виконанні оперативних дій. Результат дослідження показав, що з-поміж різних варіантів психічної дезадаптації найбільшу вагу мають «тривожно-астенічний» і «ригідно-агресивний» варіанти.

Отримані дані дозволили обґрунтувати рекомендації щодо попередження негативних впливів психічної напруженості на психіку пожежних рятувальників і ефективної регуляції психічної напруженості на таких етапах їхньої професійної діяльності, як: підготовки до виконання оперативних дій; безпосередньої участі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Найбільш доцільними заходами щодо попередження виникнення стану психічної напруженості стосовно завдань, які виконуються пожежними рятувальниками, на етапі підготовки до виконання оперативних дій є: по-перше використання методів і прийомів НЛП у поєднанні з ідеомоторним тренуванням, що дозволить знизити рівень психічної напруженості; по-друге, застосування у психологічній підготовці пожежних-рятувальників небезпечних елементів оперативних ситуацій, пожежно-рятувальної техніки та озброєння, що сприятиме формуванню у пожежних впевненості в своїх силах і в успіху виконання різних оперативних дій.

На етапі виконання оперативних дій професійної діяльності пожежних рятувальників корисними будуть прийоми психологічної підтримки, дихальної і м'язової релаксації, навички психічної саморегуляції. Серед вказаних методів найбільш простими і ефективними на практиці є прийоми психологічної підтримки: тактильні контакти, заохочуючі слова, жарти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тімченко О. В. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування : [монографія] О. В. Тімченко. – Х. : Вид-во УВС МВС України, 2000. – 267 с.

2. Миронець С. М. Негативні психічні стани та реакції працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України в умовах надзвичайної ситуації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / С. М. Миронець. – Харків, 2007.-24 с.

3. Головченко С. І., Негрун О. С. Вплив стресових чинників на організм людей технічних професій / С. І. Головченко., О. С. Негрун // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Черкаси, 20 квітня 2023р.) – Черкаси: ЧПБ, 2023 – С. 115-117.

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Жулковський Вадим Вікторович

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри кінології

Територіально відокремлене відділення

Хмельницька філія Академії

Державної пенітенціарної служби

Вступ. Однією з умов успішного реформування Державної кримінально виконавчої служби України є належним чином організована діяльність із психологічного супроводу процесу виправлення і ресоціалізації засуджених. З метою впровадження нових форм і методів у виховну роботу із засудженими, вивчення структури особистості на основі індивідуальних програм психолого педагогічного впливу, в системі установ виконання покарань функціонує психологічна служба. Це спеціальна структура, функціонування якої забезпечується психологами, що виконують завдання психологічного вивчення засуджених, надання їм допомоги під час відбування покарання і в подальшому процесі соціальної адаптації після звільнення з місць позбавлення волі.

Мета роботи. Виокремлення та узагальнення мети, основних завдань та функцій психологічної служби в установах виконання покарань.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація, абстрагування; емпіричні: спостереження.

Результати та обговорення. Головними завданнями пенітенціарних установ, відповідно статті 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, є виправлення та ресоціалізація засуджених. Дослідженням встановлено, що метою діяльності психологічної служби в установах виконання покарань є психологічний супровід процесу відбування покарання засудженими. Психологічний супровід являє собою комплексне та постійне застосування здобутків психологічної науки і практики у процесі виконання-відбування покарання. Реалії сучасного життя в установах виконання покарань потребують

суттєвого збільшення штату психологів з урахуванням того факту, що за даними Державної кримінально-виконавчої служби України близько 90% засуджених, які направлені до виправних колоній, перебувають у стресових станах, з них 60% – у стані депресії та 30% – у стані агресії. Саме за цих обставин штат кожного відділення соціально-психологічної служби установи, особливо виховних колоній, повинен бути укомплектований психологом.

З огляду на зазначені завдання, психологічною службою установ виконання покарань повинні виконуватися такі функції:

1. Консультативна, що полягає в наданні рекомендацій персоналу установ виконання покарань щодо роботи із групами й окремими засудженими, запобіганні негативним явищам, формуванні позитивного соціально-психологічного клімату в середовищі засуджених.

2. Корекційна, що виявляється в цілеспрямованому досягненні позитивних змін психічних станів, особливостей поведінки й особистості засуджених.

3. Профілактична, спрямована на виявлення, усунення та попередження особистісних і групових негативних психологічних явищ, які виникають унаслідок перебування особи в ізоляції від суспільства, надання психологічної допомоги засудженим.

4. Прогностична, що має на меті формування прогнозів щодо успішності перебігу в засуджених процесів адаптації до перебування в умовах ізоляції, їх подальшої ресоціалізації.

5. Психодіагностична, що націлена на вивчення й узагальнення особистісних та групових характеристик засуджених, спрямоване на визначення індивідуально-психологічних особливостей їхньої поведінки, встановлення наявності в них тих чи інших психологічних якостей, виявлення осіб, що потребують підвищеного контролю з боку відомчого персоналу та міжпрофесійного впливу [2].

З метою виконання перелічених функцій психологи зобов'язані:

1. Вивчати засуджених, які прибули до установ виконання покарань,

складати їхню психологічну характеристику та надавати рекомендації відомчому персоналу щодо роботи з ними.

2. Розробляти спільно з іншими працівниками соціально-психологічної служби індивідуальні програми соціально-виховної роботи із засудженими.

3. Здійснювати заходи щодо соціально-психологічної адаптації засуджених до перебування в умовах ізоляції від суспільства та нейтралізації його негативного впливу на особистість.

4. Виявляти осіб, які потребують підвищеного контролю за їхньою поведінкою з боку персоналу установ виконання покарань, вести їх облік, вивчати психологічні особливості, надавати рекомендації персоналу щодо постановки їх на профілактичний облік та зняття з такого обліку, проводити з такими особами індивідуально-профілактичну роботу.

5. Взаємодіяти з лікарем-психіатром щодо виявлення осіб із відхиленнями у психічному розвитку.

6. Проводити за згодою засуджених тестову психодіагностику, індивідуальні та групові заняття із психологічної корекції їхніх психоемоційних станів.

7. Надавати персоналу установ виконання покарань рекомендації щодо організації індивідуальної роботи з конкретними засудженими та профілактики міжособистісних конфліктів.

8. Здійснювати контроль за дотриманням рекомендацій, які були надані персоналу установ виконання покарань за результатами психологічного вивчення засуджених.

9. З метою запобігання завданню моральної та психологічної шкоди об'єкту взаємодії дотримуватися етичних норм та принципу конфіденційності в роботі [3].

Висновки. Отже, маємо підстави зробити висновок, що психологу установи виконання покарань потрібно пам'ятати, що правильність психологічного висновку щодо особливостей особистості засудженого є результатом не лише вдало підібраних методів роботи, наявності високої

професійної кваліфікації, але й успішної міжпрофесійної та міжособистісної взаємодії з об'єктами психологічного впливу та вивчення, що потребує терплячості, винахідливості, вміння контролювати власну поведінку, здатності формувати щодо себе позитивне ставлення, викликати почуття довіри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основи професійно-психологічної підготовки працівників установ виконання покарань та слідчих ізоляторів : навчально-методичний посібник / О. Сахнік; за заг. ред. І. Охріменка. Хмельницький : Державна пенітенціарна служба України ; Хмельницьке училище ПКПП ДКВС України, 2016. 226 с.

2. Правові основи діяльності персоналу Державної кримінально виконавчої служби України: науково-методичний посібник / упоряд. І. Яковець. Київ : Паливода А. В., 2011. 232 с.

3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 05.10.2023).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ

Кравчук Єлизавета Сергіївна,

Студент

ПРАТ «ВНЗ» МАУП Харківський інститут

м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність теми пов'язана з тим, що в сучасному світі спостерігається зростання соціального неблагополуччя, поляризація суспільства, підвищення рівня злочинності, зменшення частоти та ефективності міжособистісних контактів, що призводить до відчуття соціально-психологічної незахищеності. Зростає кількість людей, що характеризуються деформованістю або руйнуванням потреби в соціально-психологічній безпеці, що призводить до зниження задоволеності теперішнім та відсутністю впевненості в майбутньому, до руйнування цілісності особистості, зростання тривоги та страху, зменшення стійкості до несприятливих впливів. Розуміння сутності феномену безпеки може бути інструментом створення активних прогнозів на майбутнє всього суспільства.

Мета роботи. Комплексний теоретико-емпіричний аналіз феномену соціально-психологічної безпеки особистості та механізмів її формування.

Матеріали та методи. Методи, використані в роботі: спостереження, бесіди, анкетування.

Методики: методика діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонда; методика дослідження рівня асертивності Каппоні-Новак; методика діагностики рівня розвитку рефлексивності (опитувальник А. В. Карпова); методика діагностики комунікативного контролю М. Шнайдера; методика діагностики мотивів афіліації (опитувальник А. Мехраб'ян).

Дослідження охопило групу респондентів із 54 осіб у віці від 23 до 50 років, що мають вищу освіту, різний родинний стан, подібний соціально економічний статус.

Результати і обговорення.

Сучасний світ відкинув концепцію абсолютної безпеки та дійшов концепції прийняттого припустимого ризику. Абсолютної безпеки в процесі людської життєдіяльності просто не може бути.

Сучасні роботи, присвячені дослідженню соціально-психологічної безпеки особистості, розглядають достатньо широкий спектр питань, зокрема обговорюються зовнішні (ступінь складності ситуації, тривалість впливу стресорів, важливість наслідків проблемної ситуації, можливість або неможливість звернення за допомогою) та внутрішні фактори (тривожність, рівень інтелекту, агресивність тощо), що впливають на виникнення відчуття небезпеки [1].

Проведений теоретичний аналіз дозволяє визначити соціально психологічну безпеку як стан особистості, при якому вона здатна задовольнити базові потреби в самозбереженні та сприйняття власної (психологічної) захищеності в соціумі. Соціально-психологічна безпека регулює соціальну поведінку людей, дає можливість прийняти рішення на користь або проти самої безпеки, активізує та спрямовує захисну та перетворюючу діяльність людини.

Соціально-психологічна безпека особистості дозволяє людині адаптуватися в оточуючому середовищі, але наявність адаптивних тенденцій взаємодії людини зі світом недостатньо для розвитку, формування особистості як суб'єкта активності та забезпечення безпеки. Можливість прийняття неадаптивності стосовно соціуму забезпечує підвищення суб'єктивної значимості особистісної автономії, авторства. Це, в свою чергу, дає змогу забезпечити суб'єкту стан соціально-психологічної безпеки [4].

Сприйняття людиною себе в безпеці або небезпеці є критерієм оцінки не лише оточуючого світу, а й власне себе. Тобто, соціально-психологічна безпека є підставою, базисом для осмислення та оцінки людиною оточуючих її об'єктів та ситуацій. Безпека людини є результатом її власних зусиль як суб'єкта перетворення ситуації [3].

Основними механізмами формування соціально-психологічної безпеки

особистості є:

– механізм категоризації світу за допомогою бінарної опозиції безпечний - небезпечний. Він як регулятор порядку забезпечує людину особистісно важливим сприйняттям світу;

– механізм асимілятивної та контрактної корекції, який розкривається у «пристрасному» сприйнятті та приписуванні образу Я в стані безпеки небезпеки позитивного або негативного знаку під впливом індивідуального досвіду, особистісних цінностей, рівня довіри до себе та оточуючих, ступеня задоволеності базової потреби в безпеці;

– механізм виділення основного елементу безпеки, що впливає на суб'єкта та детермінує актуалізацію певного стану;

– механізм пізнання та конструювання образу світу, що містить основні підсистеми формування соціально-психологічної безпеки особистості;

Психологічні основи безпеки особистості - це не лише дійсний стан людини. Це відображення її суб'єктивних уявлень про безпеку. Тобто розуміння особистістю власної безпеки визначається скоріше суб'єктивними психологічними критеріями, ніж об'єктивним, реальним станом речей.

Відчуття безпеки у кожної людини може бути різним: одна людина непокоїться про власне життя, інша – почуває себе в небезпеці, коли позбавлена можливості розвиватися та вдосконалюватися [5, 6]. Безперечно, конструкт «соціально-психологічна безпека» є досить складним та багатовимірним, але головне – він є життєво необхідною складовою важливого для людини актуального стану свободи від різних перешкод, бар'єрів та загроз, що заважають розвитку та подоланню об'єктивних життєвих складнощів [8].

У процесі дослідження здійснена спроба комплексного психодіагностичного дослідження особистості, аналіз її визначальних характеристик та стратегій взаємодії з соціумом.

Діагностика рівня соціально-психологічної адаптації, проведена за методикою Роджерса-Даймонда, виявила наступні результати: у 32 респондентів (59,26 %) продіагностовано нормативний показник рівня

адаптивності, що дозволяє їх охарактеризувати як людей, здатних ефективно вибудувати взаємовідносини та взаємодіяти в групі без тривалих внутрішніх та зовнішніх конфліктів; 31 (57,41 %) респондент виявив нормативне значення за інтегральним показником сприйняття інших, тобто ці особистості сприймають реальність такою, яка вона є, без внутрішніх та зовнішніх конфліктів; для 30 (55,56 %) респондентів інтегральний показник самосприйняття перебуває у межах норми, що дозволяє продіагностувати реалізм в оцінці власних здатностей та можливостей, розуміння та прийняття цінностей та потреб; у 26 осіб (48,15 %) в межах норми інтегральний показник емоційної комфортності, такі люди спокійні, впевнені, комфортно почувають себе в групі, оптимістично налаштовані та вільно виражають власні почуття та думки, не відчуваючи зовнішнього або внутрішнього конфлікту; у 20 осіб (37,04 %) із 54 досліджених виявлений завищений інтегральний показник інтернальності. Такі особистості зазвичай вважають, що керують долею, невдачі не зменшують рівень їх власних очікувань; 18 респондентів (33,33 %) виявили завищений інтегральний показник прагнення до домінування, що характеризує їх як владних людей, що прагнуть все контролювати та управляти іншими, забороняти, наказувати та втручатися; у 6 осіб (11,11 %) продіагностовано завищений інтегральний показник ескапізму. Для таких особистостей характерним є перебування в світі ілюзій, втеча від реальності. Таким чином, можна зробити висновок, що більша частина респондентів виявила нормальний (адекватний) рівень адаптивності з оптимальною реалізацією внутрішніх можливостей, здатностей та особистісного потенціалу.

У процесі дослідження за методикою Каппоні-Новак були виявлені наступні результати: 12 осіб (22,22 %) виявили завищений рівень асертивності, що виявляється у надмірно вираженій незалежності, самостійності, нездатності дослуховуватися до думок оточуючих. Зазвичай, це егоїстичні, самовпевнені особистості з переоцінкою власних можливостей та нездатністю ефективно взаємодіяти з оточуючим соціумом; у 32 осіб (59,26 %) продіагностовано достатній рівень асертивності. Такі особистості реально та об'єктивно

оцінюють власні можливості, ефективно контактують з оточуючими та продуктивно взаємодіють; для 10 осіб (18,52 %) визначена виражена залежність від оточуючого соціуму, несамостійність на невпевненість у власних силах та можливостях. Отже, у більшості опитаних респондентів, достатній, адекватний рівень асертивності. Такі особистості усвідомлюють та вміють точно виражати власні бажання, почуття, цінності, мають нормальний рівень самооцінки, високий рівень мотивації для досягнення поставлених завдань. Тобто можна говорити про високий рівень сформованості особистості.

Проведена діагностика за опитувальником А. В. Карпова дозволила отримати наступні результати: у 17 респондентів (31,48 %) виявлена високорозвинена рефлексивність, що проявляється у схильності до аналізу, обдумування та прогнозування власної діяльності та вчинків оточуючих людей; у 28 респондентів (51,85 %) продіагностовано середній рівень рефлексії. Основними поведінковими характеристиками особистості з таким рівнем рефлексії є нестійкість рефлексивного когнітивного стилю, планування деталей власної поведінки, орієнтація на майбутнє, ступінь розгорнутості процесів прийняття рішення змінюється від імпульсивності до рефлексивності; у 9 (16,67%) респондентів продіагностовано низький рівень рефлексії, що дозволяє стверджувати про наявність несформованих процесів самопізнання, низький самоконтроль поведінки в актуальній ситуації. Таким чином, можна зробити висновок, що для більшості опитаних притаманний середній рівень рефлексивності, що характеризується здатністю планувати власні дії, усвідомлювати особистісне ставлення до актуальної ситуації, аналізувати власні вчинки, а також дії інших людей.

Проведена діагностика рівня комунікативного контролю за допомогою методики М. Шнайдера, виявила у групи респондентів, наступні результати: у 13 (24,07 %) респондентів продіагностовано високий рівень комунікативного контролю, що характеризується надмірним рівнем самоконтролю та контролем за вираженням власних емоцій; 30 (55,56 %) респондентів виявили середній рівень комунікативного контролю; для 11 (20,37 %) респондентів визначений

низький рівень комунікативного контролю, що дозволяє діагностувати безпосередність у процесі спілкування, певну імпульсивність, емоційність, нав'язливість. Таким чином, більшість респондентів виявили середній рівень комунікативного контролю, що характеризується стриманістю та низькою емоційністю в процесі спілкування, щирістю у взаємодії з іншими.

Отримані результати дослідження за опитувальником А. Мехрабіан (шкала СВ) за двома мотивами особистості: прагнення до прийняття людини оточуючими людьми (ПП), страх бути відкинутим іншими людьми (СВ), дозволили зробити наступні висновки.

Шкала прагнення до прийняття людини оточуючими людьми (ПП): 8 респондентів (14,81 %) виявили низький рівень прагнення до прийняття групою; у 30 респондентів (55,56 %) продіагностовано середній рівень прагнення до прийняття іншими людьми; 16 осіб (29,63 %) продемонстрували високий рівень стремління до прийняття оточуючими.

Шкала страху бути відкинутим (СО): у 11 респондентів (20,37 %) виявлений низький рівень страху перед оточуючими та їх несприйняття; у 28 респондентів (51,85 %) продіагностовано середній рівень страху бути неприйнятним групою та відкинутим; 15 осіб (27,78 %) продемонстрували високий рівень страху бути відкинутим оточуючими людьми.

Висновки. Стаття була присвячена вивченню феномену соціально психологічної безпеки особистості та визначенню її психологічного змісту й механізмів формування. З'ясовано, що формування соціально-психологічної безпеки передбачає засвоєння нових механізмів пізнання, адекватних реальному світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Айзман Н. И. Психологические основы безопасности человека : учебное пособие / Н. И. Айзман, Р. И. Айзман, С. М. Зиньковская. Новосибирск : АРТА, 2011. 272 с.
2. Грачев Г. В. Личность и общество: информационно-психологическая

безопасность и психологическая защита / Г. В. Грачев. – М.: ПЕРСЭ, 2003.-304 с.

3. Деркач А. А. Психология безопасности: пособие для слушателей и аспирантов [Текст] / А. А. Деркач, М. Ф. Секач. – М.: Изд-во «Народный учитель», 2002. – 708 с.

4. Донцов А. И. Психология безопасности : учебное пособие для академического бакалавриата / А. И. Донцов [и др.]. – Москва, 2019. – 276 с.

5. Зейгарник Б. В. Теория личности К. Левина. – М.: МГУ, 1981. – 118 с.

6. Кон И. С. Личность и ее социальные роли / И. С. Кон // Социология и идеология. М., 1969. - С. 48-54.

7. Кроник А. А. Психология человеческих отношений / А. А. Кроник, Е. А. Кроник. М.: Феникс, Когито-Центр, 1998. 224 с.

8. Психологія: навч. посіб. / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Зливков, А. Ш. Апішева та ін. ; за наук. ред. О. В. Винославської. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К. Фірма ІНКОС, 2009.-390 с.

ВПЛИВ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ

Кравчук Єлизавета Сергіївна,

Студент

ПРАТ «ВНЗ» МАУП Харківський інститут

м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність теми пов'язана з тим, що в психологічній науці все більшої популярності набуває теза про багаторівневе та поліфункціональне значення якостей, що виявляє особистість в процесі спілкування, відслідковуються всі психічні характеристики людини, що є суб'єктом та об'єктом спілкування. На сьогоднішній день найбільш актуальним є аналіз проблеми спілкування з позицій особистісного підходу, що передбачає, зокрема, необхідність розгляду особливостей когнітивної організації особистості як індивідуальної характеристики, що впливає на спілкування. Саме тому актуальним та надзвичайно важливим є дослідження особливостей когнітивної організації людини як індивідуальної характеристики, що впливає на процес спілкування.

Мета роботи. Дослідження та аналіз впливу когнітивного стилю особистості на процес спілкування.

Матеріали та методи. Методи, використані в роботі: спостереження, бесіди, анкетування.

Методики: методика «Фігури Готтшальдта»; 16-факторний особистісний опитувальник Кеттела (форма А); методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі; методика «Вільне сортування об'єктів» Р. Гарднера (модифікація В. Колга); методика «Q-сортування» У. Стефансона.

Дослідження охопило групу респондентів із 53 осіб у віці від 22 до 55 років, що мають вищу освіту, різний родинний стан, подібний соціально економічний статус

Результати і обговорення. Науковий інтерес до стильових особливостей особистості виник в західній психології в середині минулого століття через накопичення даних про значні індивідуальні відмінності, що виявляються та спостерігаються при вивченні перцептивних процесів [2].

До основних теоретичних базисів стильового підходу у вивченні інтелектуальної діяльності слід віднести наступні психологічні напрямки та підходи: гештальтпсихологічна традиція (теорія психологічної диференціації Г. Віткіна); психоаналітична традиція (теорія когнітивних контролів Дж. Клейна, Р. Гарднера, Ф. Хольцмана, Г. Шлезінгера та ін.); теорія когнітивного темпу Дж. Кагана; когнітивні теорії особистості (теорія індивідуальних понятійних систем О. Харві, Д. Ханта, Х. Шродера та теорія особистісних конструктів Дж. Келлі). У межах цих напрямків були вивчені певні особливості сприйняття та обробки інформації. Науковцями були запропоновані основні терміни, які й на сьогодні складають тезаурус когнітивно-стильової парадигми [2, 7].

Термін «когнітивний стиль» походить від латинського слова «cognitio» значення та грецького «stylos» – стержень для письма. Він використовується в когнітивній психології для позначення стійких характеристик особливостей людського розуміння, сприймання та запам'ятовування інформації або способу вирішення проблем. У сучасних наукових працях під когнітивними стилями розуміють особливу форму проявів загального інтелекту [1].

До основних когнітивних стилів можна віднести:

- за типом сприйняття: полезалежність - полenezалежність;
- за типом реагування: імпульсивність - рефлексивність;
- за особливостями когнітивного контролю: ригідність - гнучкість;
- за діапазоном еквівалентності: вузькість - широта;
- за складністю: когнітивна простота - когнітивна складність, толерантність до нереалістичного досвіду;
- за типом мислення: аналітичний - синтетичний;
- за домінуючим способом обробки інформації: образни - вербальний;

– за фокусом контролю: екстернальний - інтернальний.

Значна частина параметрів когнітивного стилю групується навколо вимірювання аналітичність - синтетичність, або артикульованість глобальність, що відображає ступінь сприйняття зовнішнього середовища та складає форми проявів загальної характеристики когнітивної сфери [6].

У процесі дослідження когнітивних стилів особистості науковцями було сформовано два аспекти їх розуміння.

1. Когнітивний стиль - самостійний параметр, що виключає наявність взаємозв'язку між різними стилями.

2. В усіх когнітивних стилів є певний єдиний базис, який і зумовлює появу певних стильових проявів. Дослідники, що дотримуються такого розуміння когнітивних підходів, стверджують, що когнітивний стиль – це певний комплекс взаємозалежних факторів.

У сфері міжособистісного спілкування вплив когнітивно-стильових особливостей найбільш відчутний та помітний. Особливості когнітивного стилю індивіда, недостатність соціальної перцепції як індивідуально психологічні фактори надзвичайно серйозно впливають на процес спілкування. Тобто певний когнітивний стиль як система особливостей пізнавальної, передусім аналітико-синтетичної діяльності, що стійко виявляється зокрема в комунікативних ситуаціях, може викликати ускладнення в спілкуванні. Таким чином, різниця в когнітивних стилях співрозмовників може полегшити або навпаки суттєво ускладнити взаємодію людей в процесі комунікації [7, 8].

Отже, вивчення впливу когнітивного стилю особистості на процес спілкування повинно мати комплексний характер та враховувати всі фактори, що стосуються мотивації спілкування, особливостей сприйняття себе та інших людей, стилю взаємодії з оточуючим соціумом та емоційним забарвленням процесу спілкування. Лише всебічне дослідження особливостей спілкування індивідів з різними когнітивними стилями дозволить сформулювати типологію суб'єктів спілкування.

У процесі дослідження здійснена спроба детального аналізу

індивідуальних характеристик особистості та особливостей спілкування, проведена діагностика ступеня володіння вміннями та навичками для виявлення проблем та складнощів міжособистісного спілкування, їх характеру та ступеня усвідомлення.

Дослідження групи респондентів загальною кількістю 53 особи за методикою «Фігури Готтшальдта» щодо виявлення та аналізу візуальних та когнітивних здібностей особистості, дозволили отримати наступні результати: у 30 респондентів (56,6 %) виявлений полезалежний когнітивний стиль, що дозволяє діагностувати синтетичне сприйняття інформації. Рівень загальної та психомоторної активності та загальної адаптивності достатньо високий. Такі особистості більш комунікабельні, товариські, вони легко формують соціальні контакти та адаптуватися в незнайомому соціумі; 23 опитаних (43,4%) виявили полenezалежний когнітивний стиль. Це дає змогу визначити їх сприйняття дійсності як аналітичне. Такі індивіди менш емоційні, виявлять невисокий рівень комунікабельності.

У процесі проведення дослідження групи респондентів за 16-факторним особистісним опитувальником Кеттела (форма А) були виявлені наступні результати. 35 осіб (66 %) виявили високі комунікативні здібності, дотримання загальноприйнятих норм та правил соціальної групи, відкритість, довірливість та дипломатичність. У 18 осіб (34 %) продіагностовано низький рівень комунікативних властивостей, що дозволяє говорити про їх соціальну незрілість, настороженість стосовно оточуючих та протиставлення себе соціальній групі, схильність до авторитарності та домінування. Таким чином, проведене дослідження виявило, що більшість опитаних, 35 осіб (66 %) респондентів, виявили високий рівень комунікативних властивостей, ініціативність, активність в соціальній діяльності, дипломатичність та гнучкість в міжособистісному спілкуванні.

Дослідження респондентів за методикою Т. Лірі дозволили отримати наступні дані: 32 респонденти (60,4%) виявили товариський тип стосунків, спрямованість на соціальне сприйняття, співробітництво, дотримання правил та

норм, встановлених в соціальному оточенні; у 21 (39,6%) респондентів продіагностовано домінування, намагання лідирувати у всіх видах соціальної діяльності, повчати оточуючих. Такі особистості характеризуються настирливістю та наполегливістю. Таких індивідів складно сприймають у колективі. Таким чином більшість опитаних респондентів виявили товариський тип міжособистісних стосунків. Їх можна охарактеризувати як приємних, ініціативних комунікабельних індивідів, які завжди прагнуть віднайти компроміс у вирішенні проблемних питань. Вони прагнуть встановлювати позитивні емоційні контакти з оточуючими.

Проведена діагностика індивідуального когнітивного стилю «вузький широкий діапазон еквівалентності» за допомогою методики «Вільне сортування об'єктів» Р. Гарднера (модифікація В. Колга) виявила у групи респондентів наступні результати: у 33 (62,3%) респондентів продіагностовано широкий діапазон еквівалентності, що дозволяє припустити нестабільну самооцінку, диференційоване сприйняття соціального оточення; 20 (37,7%) респондентів виявили вузький діапазон еквівалентності. У розрізі теми дослідження впливу індивідуального когнітивного стилю особистості на процес спілкування, можна зробити наступні висновки. Більшість респондентів 33 (62,3%), що виявили широкий діапазон еквівалентності, це представники синтетичного стилю, які зазвичай орієнтуються на схожість предметів. Класифікацію предметів, що були запропоновані в процесі дослідження, вони проводили, враховуючи певні узагальнені категоріальні бази. Для таких осіб характерним є високий рівень комунікабельності, встановлення товариських стосунків, комфортне існування в оточуючому соціумі. Такі особистості легко формують емоційні зв'язки.

Спираючись на отримані результати дослідження групи респондентів за методикою «Q-сортування» У. Стефансона, можна зробити наступні висновки: 34 респонденти (64,15%) виявили тенденцію до залежності, що виявляється у прагненні особистості прийняти норми та правила соціальної групи, підпорядковуватися волі лідерів, виконувати накази; у 19 осіб (35,85%) виявлена тенденція до незалежності, що дозволяє стверджувати про наявність

міцного характеру, сили волі, незалежності та самостійності та впевненості в своїх силах; 31 особа (58,49%) виявила тенденцію до комунікабельності та прагнення формувати емоційні стосунки не лише у власній соціальній групі, а й поза нею. Це товариські та добрі люди, за типом темпераменту сангвініки; у 22 осіб (41,51%) продіагностовано тенденцію до некомунікабельності, що характеризує їх як похмурих, байдужих до діяльності групи осіб, мовчазних та пасивних. Тенденцію «прийняття боротьби» виявили 29 респондентів (54,72%). Ці люди завжди активні, приймають участь у всіх справах соціальної групи, настирливі, наполегливі, вимогливі та принципові в оцінках. 24 особи (45,28%) виявили тенденцію «уникання боротьби», що характеризує їх як безініціативних, нерішучих осіб, що прагнуть уникати конфліктів та витримувати нейтралітет у будь-яких ситуаціях. Таким чином, що переважна більшість опитаних виявила комунікабельну – 31 особа (58,49%) із 53 опитаних, тенденцію.

Висновки. Стаття була присвячена вивченню впливу когнітивного стилю особистості на процес спілкування. Виявлено, що стильові особливості позначаються на всіх сферах життєдіяльності людини, у тому числі й на комунікації. З'ясовано, що актуальною проблемою є певна «вужкість» сприйняття когнітивних стилів, адже для повного розуміння їх впливу на різноманітні особистісні фактори та процес спілкування, необхідно враховувати комплекс когнітивних стилів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Андерсон Дж. Когнитивная психология. / Дж. Андерсон. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.
2. Величковский Б. М. Современная когнитивная психология / Б.М. Величковский. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 336 с.
3. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2013. – 576 с.
4. Келли Дж. Теория личности. Теория личностных конструктов. – СПб.:

Речь, 2000. – 249 с.

5. Когнитивная психология. Учебник для вузов/Под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.

6. Когнитивные стили. Тезисы научно-практич. семинара / Под ред. В.А. Колги. – Таллинн, 1986.

7. Психологія спілкування. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

8. Стил ь человека: психологический анализ / под ред. А. В. Либина. М.: Смысл, 1998. 310 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИНЕНOSTІ САМООЦІНКИ ДІТЕЙ 5–6 РОКІВ

Пархоменко Анастасія Вікторівна

Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 154

Шевченківського району м. Київ, Україна

Практичний психолог

Вступ. Дослідники вважають, що дошкільне дитинство є початковим етапом становлення особистості, оскільки на цьому етапі розвитку закладаються основи її індивідуальності та самосвідомості. Власне у старших дошкільників відбувається розвиток адекватної самооцінки, яка є підґрунтям самосвідомості, а отже, з'являються основи ціннісного самоствавлення і початкові можливості саморегуляції поведінки. Оновлення підходів до розвитку, виховання і навчання дитини дошкільного віку визначають необхідність з'ясування особливостей розвиненості самооцінки дітей 5–6 років з метою цілеспрямованого формування здатності адекватно оцінювати як себе, так і власні дії, поведінку.

Ціль роботи полягає у з'ясуванні особливостей розвиненості самооцінки дітей 5–6 років.

Матеріали та методи. Задля досягнення поставленої мети було здійснено емпіричне дослідження, основу якого склали наступні діагностичні методи: «Сходинки», «Вертушка», «Який Я» (Т. Яценко, 2011), інтерв'ю із дітьми 5-6 років (авторська), спостереження за ігровою діяльністю.

Результати та обговорення. Зупинимось на аналізі даних, одержаних за вказаними методами. Так, за методом «Сходинки» з'ясовано, що вибір який робили діти 5–6 років щодо розміщення себе на певній сходинці не завжди був обґрунтований. Окремі дошкільники розмістили себе на високих сходинках, але при цьому надавши досить негативні характеристики свого Я-образу (немає вміння добре ладити з друзями; не вмію спілкуватися). Більшість досліджуваних, які розмістили себе на найвищих сходинках підкріплювали свій вибір тим, що вони є «хорошими» або у них добре розвинені певні особистісні

риси, зокрема відповідальність, чесність. Загалом по вибірці таких дітей було близько 15 %. Значно більше дітей 5–6 років, які розмістили себе на середніх сходинках – 65%. На нашу думку саме ця категорія дітей має більш реалістичну самооцінку, яка ґрунтується на уявленнях про своє Я, оскільки дошкільники не перехвалювали себе й не приписували собі позитивних рис, оскільки міркують, що вони є «достатньо хорошими». Проте 20% досліджених вважають, що у них немає необхідних вмінь для спілкування із однолітками, бо відчувають складнощі при взаємодії із ними та розмістили себе на найнижчих сходинках. Це свідчить про тенденції заниження самооцінки дітей 5–6 років

Загалом, значна частина дітей 5–6 років адекватно оцінює себе та має середній і достатній рівень самооцінки. Решта досліджуваних надавали собі багато негативних рис, що вказує на недостатню розвиненість самооцінки, а також про завищений або занижений рівень домагань.

За методом «Вертушка», були отримані відомості щодо оцінювання дітьми 5–6 років своїх здатностей до конструювання. Зокрема під час виконання експериментального завдання у всіх досліджуваних було зафіксовано прагнення допомогти іншим (одноліткам). Водночас значна частина вибірки недостатньо зацікавилася повідомленням експериментатора, але все ж погодилися виконати завдання, оскільки їх про це попросили (60 %). Разом із тим 40 % вибірки виявили більшу зацікавленість, але не змогли відразу ж приступити до роботи. На нашу думку, це є наслідком невизначеного ставлення дошкільника з приводу діяльності, оскільки недостатньо усвідомленими є свої можливості. Загалом, після отримання інструкцій всі учасники експерименту були зосередженими на виконанні як окремої дії, так і їх послідовності, що вказує на прагнення виконати завдання, досягнувши позитивного результату та розраховуючи при цьому на свої можливості.

Нами зафіксовано, що більшість досліджуваних впоралися із завданням успішно. Так, 70 % дітей експериментальної вибірки були в цілому задоволені результатом і достатньо позитивно оцінили свою активність у конструюванні. Решта 30 % дітей 5–6 років не зуміли вчасно виконати вертушку, проте не

розгубилися і звернулися із проханням дозволити їм завершити завдання.

Загалом, у порівнянні із даними методу «Сходинки» діти 5–6 років мають більш високий рівень самооцінки за методом «Вертушки». Означений нами висновок ґрунтується на задоволеності дошкільників результатами власної діяльності, а також їх висловлюванні щодо досягнення результатів. Все це є свідченням того, що діти 5–6 років є впевненими у власних можливостях, тобто адекватно їх оцінюють.

Проаналізуємо отримані результати дослідження за методом «Який я?». Нами було зафіксовано, що у досліджуваній вибірці дітей 5–6 років всім учасникам притаманний середній рівень самооцінки. Зокрема 40 % вибірки середній рівень у інтервалі 6 набраних балів; 45 % – у інтервалі 6,5 отриманих балів і 15 % – у інтервалі 5,5 отриманих балів. Разом із тим ми відмітили, що для нашої експериментальної вибірки дітей 5–6 років досліджуваних із низьким і надміру високим рівнем самооцінки немає. Загалом отримані результати свідчать про адекватну самооцінку та реальні уявлення про своє «Я», що є гарним підґрунтям для формування зрілої та самостійної особистості. В цілому такі результати, на нашу думку, сприяють більш впевненій і активній участі дітей 5–6 років у різних видах діяльності.

Мета *інтерв'ю* полягала у з'ясуванні зв'язку самооцінки та рівня домагань дітей 5–6 років. Аналіз результатів сприяв встановленню факту, що 15 % респондентів є досить популярними для однолітків, а 60 % досліджуваних вважають, мають середній рівень поваги серед однолітків. Водночас 25 % мають популярності серед однолітків, оскільки, на їх думку, їх ніхто не поважає. Загалом отримані дані за методом інтерв'ю вказують, що досліджувані не достатньо розуміють, що саме визначає їх статус у спілкуванні з однолітками (зокрема на вибір ролі у грі) та призводить до того, що вони постійно змушені аналізувати власні можливості й знаходити нові здатності у себе, щоб стати бажаними у взаємодії із однолітками. На нашу думку, такі механізми вказують, що відбувається активний процес розвитку та становлення адекватної самооцінки у старших дошкільників, що впливає, у свою чергу, і на

формування у них рівня домагань.

Під час спостереження за ігровою діяльністю дітей 5–6 років увага експериментатора була спрямована на особистісні зміни у проявах самооцінки у різних видах ігор, зокрема: реагування на зауваження однолітків з приводу програвання ролі й ігрових завдань; реагування на зауваження педагога з приводу програвання ролі й ігрових завдань; прояви тривожності дітьми у ході ігрової діяльності. Варто відмітити, що у процесі *конструктивно-будівельних ігор* діти 5–6 років реагували на зауваження своїх партнерів по грі, виявляючи певну агресивність або, навіть, відмовлялися продовжувати грати далі. Такі реакції були помітні щодо зауважень неправильності у процесі зведення споруди або ж пропозиції її покращення. Таких дітей було близько 40 %. Щодо решти 60 % учасників, то їх реакції на зауваження були більш стриманими й при цьому вони намагалися запросити інших до спільних дій. Подібними були й реакції на слова вихователя щодо внесення коректив у зведенні споруди. Проте основна ознака реакцій дітей 5–6 років полягала у тому, що всі досліджувані намагалися скорегувати власні ігрові дії і покращити результат. Зафіксовано, що переважна кількість дітей 5–6 років виявляла *тривожність* у ході ігрової діяльності. Було відмічено, що окремі діти взагалі з острахом розпочинали самостійно зводити споруду, виявляючи невпевненість, що в них не ладитиметься із завданням.

Здійснюючи спостереження за *режисерськими іграми* дітей 5–6 років, було відмічено, що окрема категорія дітей (35%) виявляли схильність щодо відгородження від інших дітей, а при *зауваженні вихователя* на погане чи недосконале виконання ролі виявляли ніяковість, соромилися їх грати. У випадку зауважень вихователя 55% дітей 5–6 років, навпаки, намагалися виконати завдання більш якісно, продемонструвати власні здібності. Також такі дошкільники або зовсім не реагували, або намагалися уточнити думку педагога. З приводу відчуття дітьми *тривожності*, то варто відмітити, що так само, як і у конструктивно-будівельних іграх, 35% вибірки дітей 5–6 років мали прояви підвищення тривожності. Це було помітно під час програвання ними ролі: вини

тихо говорили, при цьому нечітко промовляючи слова. Решта учасників вибірки мали більш вищий рівень стійкості до зовнішніх зауважень і, відповідно, стресу.

Також у ході *спостереження за* проявами самооцінки дітей 5–6 років значна увага приділялася діагностуванню у іграх вмінь практично взаємодіяти (гратися) із партнерами, певною мірою ризикувати, демонструючи самостійність, досягати власних рольових домагань. При цьому ці прояви фіксувалися у конструктивно-будівельних і режисерських іграх.

Відмічено, що у *конструктивно-будівельних іграх* учасники вибірки виявили достатньою досить гарні практичні вміння взаємодії із партнерами по грі, проявляли зацікавленість новими діями, намагалися їх повторити та закріпити. Близько 25% дітей 5–6 років характеризувалися як активні учасники ігор, вели себе відкрито, по-партнерськи, намагалися контактувати з однолітками. Загалом їх поведіння дозволило налагодити співпрацю, а також допомагало швидкому та якісному виконанню поставлених завдань.

Проте окремі діти 5–6 років потребували певної підтримки з боку однолітків або вихователя при виконанні ігрових дій (35): гралися окремо від дітей і лише за умови додаткового запрошення учасників гри приєднувалася до них; деякі діти 5–6 років швидко вступали у взаємодію з однолітками, але через неуважність пропускали звернення інших дітей, знижуючи ефективність ігрових дій. При цьому досить значна категорія дітей проявляли самостійність і здатність ризикувати, привносячи елементи творчості у процес зведення будівельної споруди та її конструкцію, а по закінченні роботи зверталися до партнерів, обговорюючи з ними шляхи вдосконалення створеної конструкції. Означені індивідуальні відмінності поведінки дітей вказують, що діти 5–6 років, яким властива самостійність і елементи творчості у ігрові діяльності, мають більші можливості у процесі розвитку в них самооцінки, що значно впливає на становлення їх особисті.

У ході *режисерських ігор* діти 5–6 років об'єднувалися для участі у спільних ігрових діях, але не зважаючи на унікальність кожного учасника, це не

завжди при цьому досягали мети. Значна кількість дітей 5–6 років (50 %) нейтрально ставилися до пропонованої ігрової діяльності та погоджувалися взяти на себе лише ті ролі, які не вимагають суттєвих затрат і творчих можливостей (помічник вихователя, двірник, прибиральниця). Разом із тим, у 15 % дітей 5–6 років зафіксовано тенденції обрати для себе відповідальні ролі режисера або іншу, творчу, але не менш відповідальні. У цієї категорії вибірки більш високий рівень спрямованості щодо досягнення власних рольових домагань.

Висновки. Адекватна самооцінка дітей 5–6 років є підґрунтям становлення самосвідомості особистості дошкільника, визначає ціннісне ставлення до себе та початкові можливості саморегуляції поведінки.

На основі проведеного емпіричного дослідження було з'ясовано, що особливості самооцінки дітей 5–6 років проявляються у рівнях її розвиненості: *достатньому, задовільному, низькому.*

Діти 5–6 років із *достатнім рівнем* самооцінки (15 %) адекватно оцінюють свої переваги та недоліки, приймають до уваги точку зору однолітків і готові йти співпрацювати для досягнення мети, готові до ризику, мають вподобання щодо пропонованої їй ролі, яку програють у відповідності з правилами гри.

Діти 5–6 років із *задовільним рівнем* самооцінки (35 %) здатні взаємодіяти з партнерами для досягнення мети гри, о готові програвати цікаві для себе ролі, але не ризикуючи при цьому, оскільки їм властиве почуття тривоги щодо своєї активності в ігровій діяльності даного приводу, хоча й дотримуються правил.

Діти 5–6 років із *низьким рівнем* самооцінки (50 %) мають не сформований образ «Я» та високу тривожність, не здатні сприймати критику інших і тому негативно реагують на побажання дорослих і однолітків, у них відсутнє прагнення співпрацювати з іншими дітьми. У цієї категорії дітей відсутні можливості нестандартно та творчо міркувати у ході гри, натомість наявний певний рівень інертності в обранні бажаної ролі.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ВИМУШЕНИМ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМ

Попенко Таїсія Вікторівна

студентка, здобувач
освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Литвиненко Ірина Сергіївна

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедри психології та соціальних наук
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions. Геополітичне протистояння, яке відбувається в Україні протягом останніх років, загибель великої кількості людей породили виражені стресові ситуації та суттєво змінили життя значної частини українських громадян.

Особливої гостроти набула проблема надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Особливо травматичною є дана ситуація для дітей з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду, вразливість та незрілість психіки. Для дитини складно зрозуміти, що сталося в родині, місті, країні, чому їм разом із сім'єю необхідно змінювати місце проживання, що призводить до переживання безпорадності, тривоги, страхів, порушень адаптації, появи стресових розладів. З огляду на це, проблема вивчення адаптації дітей із сімей вимушених переселенців є актуальною і потребує вирішення. Поява нової «групи ризику» позначила цілу низку проблем, відомих лише вузькому колу фахівців соціальної сфери.

Критична ситуація, в яку потрапляє основна маса вимушених переселенців, фінансове неблагополуччя, відсутність засобів для існування, а також психологічні стреси є згубними не лише для них самих, а й мають непрямий, а подекуди й прямий вплив на морально-психологічну атмосферу суспільства.

Багато батьків, намагаючись вирішити життєво важливі проблеми, пов'язані зі зміною місця проживання, не надають значення тій психічній травмі, яку переживає їхня дитина. Основна маса дітей-біженців і вимушених переселенців - жертви або свідки насильства, вимушені під страхом смерті покинути свої будинки. Вони часто отримують психічні травми, будучи свідками сцен жорстокості.

Особливо критичним є психологічний стан дітей, які прибули без батьків із зон військових конфліктів. Ці діти опиняються в складніших умовах.

Людям, які залишили місця свого проживання внаслідок вчиненого щодо них насильства відповідним державним органом надається статус біженця або вимушеного переселенця, закріпленій у відповідних міжнародно-правових актах. Насамперед, у Загальній Декларації прав людини (1948), у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966), Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1968), документах Конвенції ООН про статус біженців (1951), Конвенції ООН про права дитини (1989), Всесвітнього форуму із соціального розвитку в Копенгагені (1995), а також у нормативно-правовому законодавстві України.

На сучасному етапі розвитку початкової освіти дослідження щодо психологічної допомоги дітям- вимушеним переселенцям в Україні досліджувались І. Біла, Л. Волинець, Н. Гусак, В. Зливков, З. Кісарчук, І. Луценко, І. Марціновська, Я. Омельченко, О. Федан, В. Чернобровкіна, А. Ямпільта ін.). Незважаючи на велику кількість досліджень щодо попередження та психокорекції травматичного стресу у людей різної вікової категорії, проблеми вивченню впливу окремих видів травматичних переживань на особистість дитини молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану спеціально не вивчалися.

Вивчення специфіки дітей і підлітків - біженців і вимушених переселенців, а також визначення змісту і технологій надання їм психологічної та педагогічної допомоги ведеться фрагментарно. Практично впродовж усієї історії розроблення цієї проблеми неповнолітнім переселенцям надавали

психолого-педагогічну допомогу як «дітям з обмеженими можливостями» або як «дітям із девіантною поведінкою», не зважаючи на головну причину психологічних і поведінкових розладів - пережитий ними травматичний досвід. Крім того, застосовуваний більшістю фахівців вибір діагностичних методик не дає змоги повністю оцінити ситуацію. І, нарешті, поодинокі роботи, що розглядають підготовку практичних психологів до взаємодії з цією категорією дітей.

Таким чином, сучасній практиці психолого-педагогічної допомоги неповнолітнім вимушеним переселенцям, з одного боку, бракує системності, інтегративності, способів конструктивного розв'язання проблеми, що розглядається, з іншого - зростає соціальна затребуваність науково обґрунтованого розв'язання зазначеної проблеми, що й зумовило вибір теми дослідження: «Психологічна допомога дітям молодшого шкільного віку вимушеним переселенцям».

Мета роботи. / Aim. Розробити й експериментально перевірити теоретичні та методичні основи психологічної допомоги дітям молодшого шкільного віку – вимушеним переселенцям.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вивчення й узагальнення теоретичного та практичного досвіду надання психологічної допомоги дітям молодшого шкільного віку - вимушеним переселенцям; аналіз документації та даних, отриманих під час психологічного обстеження; спостереження; бесіди; інтерв'ювання; анкетування; тестування; кількісний і якісний аналіз отриманих даних; моделювання; експеримент.

Результати та обговорення./Results and discussion. Здійснення дослідно-експериментального дослідження психологічного стану молодших школярів – вимушених переселенців та процесу корекції тривожності, стресу та страхів у молодших школярів відбувалося в три етапи.

На першому етапі було проведено констатувальний експеримент, спрямований на визначення рівня тривожності та страху у дітей, у результаті якого було виявлено, що середній показник загальної чисельності дітей із

високим рівнем тривожності на цей момент становить 23,3%, дітей із середнім рівнем тривожності - 29,5%, із низьким - 46,8%.

Для роботи на етапі формувального експерименту було створено корекційну програму «Я у безпеці», спрямовану на зниження рівня тривожності, страху та емоційного напруження у дітей молодшого шкільного віку. Зміст даної програми був підібраний відповідно до мети і завдань дослідження, і спрямований на зняття емоційного напруження, підвищення самооцінки, комунікативних навичок і поліпшення психологічного стану дитини.

Після впровадження програми було проведено контрольний етап на виявлення результатів дослідження рівня тривожності у дітей молодшого шкільного віку. В результаті порівняльного аналізу показників констатувального і контрольного етапів експерименту в експериментальній групі було виявлено позитивний вплив: кількість дітей із високим рівнем тривожності в експериментальній групі знизилася на 31,2%, дітей із середнім рівнем тривожності знизилася на 31,5%, а кількість дітей із низьким рівнем тривожності збільшилася на 62,3%.

У результаті порівняльного аналізу показників констатувального та контрольного етапів експерименту в контрольній групі було виявлено неочікувані результати: кількість дітей із високим рівнем тривожності підвищилася на 2,5%, дітей із середнім рівнем тривожності - підвищилася на 28,8%, а кількість дітей із низьким рівнем тривожності знизилася на 32,4%.

Ці зміни доводять, що заняття, проведені на формувальному етапі експерименту, є ефективними для зниження рівня тривожності, страху, негативних переживань та знаття емоційної напруги у молодших школярів вимушених переселенців.

Висновки./Conclusions. Теоретичний аналіз та емпіричне дослідження проблеми психологічної допомоги дітям молодшого шкільного віку вимушеним переселенцям дає змогу зробити висновок, що вивчення і розуміння проблем, з якими мають справу діти – вимушені переселенці, необхідне для того, щоб

розробити ефективну програму допомоги їм. Зрозуміло, що ідеальним розв'язанням цих проблем були б відповідні заходи, спрямовані на запобігання війнам, конфліктам, насильству, тортурам, розпаду сім'ї, родинних стосунків і обцинних структур. У цьому плані треба вести боротьбу і вигравати на політичній арені. Слід також намагатися попри все здійснювати соціальну роботу з дітьми – вимушеними переселенцями, хоча б заради часткового запобігання насильству.

Визначено основними чинниками виникнення негативний переживань у молодших школярів – вимушених переселенців: психофізіологічні та індивідуальні особливості дитини, які пов'язують з високою частотою мінімальних мозкових дисфункцій, що виявляються при нейропсихологічних обстеженнях невстигаючих, а в ряді випадків і успішних школярів. Характерними рисами, що визначають негативні переживання молодших школярів – вимушених переселенців (виникнення внутрішнього конфлікту, негативного емоційного стану і неадаптивної поведінки) є честолюбство, інфантильна і психомоторна нестабільність, конформність і залежність, тривожна недовірливість і замкнутість. – взаємодія дитини із значущими дорослими (батьками та вчителем) та однолітками, від яких залежить емоційне благополуччя, яке пов'язано з розвитком оптимальних відносин, які будуються на довірі, теплих відносин.

Для максимального забезпечення психологічної підтримки молодших школярів визначено, що основою більшості програм мають бути так звані «вторинні запобіжні заходи»: на рівні громади, сім'ї або окремої особистості. Необхідно допомогти біженцям знову створити свої громади на новій землі. Важливо розробити шляхи і способи допомоги сім'ї, пам'ятаючи її велику роль у період адаптації дитини до нових умов.

Експериментальне дослідження складалося з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного. Відповідно до завдань магістерської роботи ми підібрали методики, які використовували на констатувальному та контрольному етапі експерименту. Вивчення

психологічного стану можливе за умови побудови спеціально розробленої програми емпіричного дослідження з визначення параметрів, що відображають обрані нами та теоретично обґрунтовані компоненти, критерії й показники.

Критеріями виступили: когнітивний з показниками: знання про тривожність, про форми її прояву, про емоційний стан у дітей вимушених переселенців; ставлення до тривожності. Емоційно-вольовий з показниками: виникають проблеми з адаптацією до змін; емоційний стан дитини відносно стабільний, але за деяких обставин вона відчуває незрозумілу тривогу. Поведінковий критерій з показниками: визначення чинників виникнення тривожності в молодших школярів; ухвалювати оптимальні рішення для конкретної ситуації та за потреби змінювати їх.

Для діагностики психологічних особливостей молодших школярів вимушених переселенців нами було обрано шість методик: проєктивна методика для діагностики шкільної тривожності А. Прихожан; методика «Страхи в будиночках» М. Панфілова; проєктивна методика О. Захарова «Мої страхи»; діагностика тривожності за допомогою спостереження (методика Р. Сірса); тест «Шкала особистісної тривожності» А. Прихожан; анкета на виявлення рівня тривожності.

На констатувальному етапі дослідження було визначено, що середній показник загальної чисельності дітей із високим рівнем тривожності на цей момент становить 23,3%, дітей із середнім рівнем тривожності - 29,5%, із низьким - 46,8%.

Із врахуванням вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку основною формою реалізації тренінгових завдань стала арт-терапія. Перш за все, вона сприяє усвідомленню дитиною соціально прийнятних форм поведінки; більше того, у грі дані форми стають її власними, а не нав'язливими зовні утвердженнями.

Дана корекційна програма призначена для проведення занять з дітьми 6-9 років, які були під впливом певних негативних переживань. Дана програма складається з 10 занять. Тривалість заняття: 40-45 хв., (1 раз на тиждень), в

окремих випадках можуть продовжуватись до 1 год., якщо включають творчу діяльність, яку небажано регламентування рамками часу. Час заняття залежить від якості уваги та поведінки дітей. Кількість дітей у підгрупі має бути 5-6.

На контрольному етапі дослідження результати засвідчили, що кількість дітей із високим рівнем тривожності в експериментальній групі знизилася на 31,2%, дітей із середнім рівнем тривожності знизилася на 31,5%, а кількість дітей із низьким рівнем тривожності збільшилася на 62,3%.

У результаті порівняльного аналізу показників констатувального та контрольного етапів експерименту в контрольній групі було виявлено неочікувані результати: кількість дітей із високим рівнем тривожності підвищилася на 2,5%, дітей із середнім рівнем тривожності - підвищилася на 28,8%, а кількість дітей із низьким рівнем тривожності знизилася на 32,4%. Після проведення контрольного етапу експерименту та аналізу результатів експериментального дослідження доводять, що мета програми досягнута, поставлені завдання виконані.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОПТИМІЗМУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВОЇ РОБОТИ

Похолюк Ірина Леонідівна,
викладач I категорії

Кучерук Алла Леонідівна,
заступник директора з виховної роботи,
старший викладач, викладач вищої категорії
Державний навчальний заклад
Браїлівський професійний ліцей

Вступ. /Introduction. У науковому контексті оптимізм нині вивчається як якість, диспозиція, специфічний атрибутивний стиль, який сприяє позитивному контексту функціонування особистості, досяжності неї суб'єктивно значущих цілей. Оптимізм пов'язують із якостями, що детермінують особистісну впевненість, віру у власні можливості, надію щодо кращого майбутнього, наполегливість і завзяття в долатті труднощів у процесі самореалізації в різних сферах життєдіяльності. В умовах сучасної нестабільності й численних викликів позитивні очікування, емоційна збалансованість і здатність інтерпретувати життєві події з точки зору переваг, нових можливостей, розширення суб'єктивного досвіду виступають важливими характеристиками психологічного здоров'я особистості, а тому увага до проблеми розвитку оптимізму є виправданою, своєчасною й такою, що заслуговує проведення спеціальних психологічних досліджень.

Ціль роботи. /Aim. Мета дослідження – розкрити особливості розвитку оптимізму особистості засобами тренінгової роботи.

Матеріали та методи. / Materials and methods. На основі проведеного теоретичного аналізу було виділено індивідуально-психологічні чинники оптимізму особистості, які поруч з оптимізмом розглядалися в якості головних індикаторів для діагностики. На констатувальному етапі дослідження було продіагностовано 80 осіб у віці юності (65 ос.) й ранньої дорослості (15 ос.), що склали вибірку дослідження. Оскільки вибірка не є кількісно пропорційною в

подальшому аналіз одержаних даних здійснювався сукупно для всіх обстежених осіб.

Для діагностики оптимізму та його індивідуально-психологічних чинників було обрано ряд діагностичних методик з високими психометричними показниками валідності, надійності, адаптації. Ці методики пропонувалися досліджуванним для опрацювання. Більшість діагностичних даних було одержано через онлайн-режим.

У процесі діагностування на констатувальному етапі експерименту було використано 8 діагностичних методик.

1. *«Тест диспозиційного оптимізму» – «Life Orientation Test» (LOT)*
Ч. Карвера та М. Шейера, в адаптації Т. Гордєєва, О. Сичова, Є. Осіна

Тест розроблений для вимірювання диспозиційного оптимізму, тобто очікувань особистості щодо сприятливого перебігу майбутніх подій.

Тест нараховує 12 тверджень, 4 з яких є прямими і формують шкалу оптимізму, 4 – зворотними і формують шкалу песимізму, 4 - не беруть участь у формуванні шкал.

Обробка даних здійснюється шляхом підрахунку співпадінь з ключем за оптимізмом та песимізмом. Обрахунки здійснюються за формулою: $O-P+12$.

Одержані суми порівнюються з такими нормами:

- 22 бали і більше (високий рівень оптимізму);
- 19-21 (вище середнього рівень оптимізму);
- 17-18 (нижче середнього рівень оптимізму);
- 16 і менше (низький рівень оптимізму).

2. *«Шкала психологічного благополуччя» – «The scales of psychological well-being»*
К. Ріфф, адаптація Т. Шевеленкової і Т. Фесенко

Шкала дозволяє продіагностувати міру суб'єктивного переживання психологічного благополуччя. Згідно процедури досліджуваний має переглядати 84 твердження і висловлювати свою думку щодо них, користуючись 6-бальною шкалою.

Тестові норми розроблені окремо для осіб чоловічої і жіночої статі.

Передбачається також переведення сирих балів у стенові показники.

3. Шкала задоволеності життям Е. Дінера

Шкала вимірює емоційне переживання власного життя як єдиного цілого, що відображає загальний рівень психологічного благополуччя. Згідно процедури, досліджуваним пропонують переглядати по черзі всі твердження шкали й оцінювати міру власної згоди з ними за 7-бальною шкалою: абсолютна не згода; не згода; трохи не згода; не визначився (і згоден, і не згоден); трохи згоден; згоден; абсолютно згоден.

4. Оксфордський опитувальник щастя – «Oxford Happiness Inventory» М.Аргайла

Опитувальник використовується в діагностиці з метою вимірювання відчуття переживання щастя в цілому. Опитувальник був розроблений М. Аргайлом наприкінці 1980-х р. для вимірювання кількісної міри суб'єктивного переживання щастя особистості.

У процесі діагностики досліджуваним слід надати перевагу одному з чотирьох варіантів відповідей на 29 завдань опитувальника.

Отриманий результат в процентному співвідношенні означає суб'єктивний показник рівня переживання щастя у співвідношенні до гіпотетичного максимуму.

5. Опитувальник стилів гумору – «Humor Styles Questionnaire» (HSQ) Р. Мартіна

Опитувальник побудований на основі авторської класифікації стилів гумору, яка ґрунтується на двох критеріях:

- спрямованість гумору на себе чи інших;
- підтримуючий характер гумору або зневажливий його тон, глузування.

Р. Мартін описує 4 стилі почуття гумору: афіліативний, самопідтримуючий, агресивний та самопринижувальний.

Опитувальник включає 32 твердження, які досліджуваному пропонується оцінити за шкалою від 1 до 7, де 1 – повністю не згоден, 7 – повністю згоден.

6. Методика діагностики міри впевненості в собі С.Рейзаса

Методика діагностики міри впевненості в собі призначена для діагностики міри впевненості в собі (асертивності). Згідно з процедурою досліджувані мають переглядати по черзі 30 тверджень й дати оцінку кожному з них, користуючись 5-бальною шкалою.

7. *Опитувальник самоефективності Р. Шварцера, М. Єрусалема (адаптація В. Ромека)*

Опитувальник самоефективності Р. Шварцера, М. Єрусалема дозволяє виявити рівень загальної самоефективності особистості через суб'єктивну оцінку досліджуваними власної самоефективності на конкретному етапі життя. В опитувальнику Р. Шварцера, М. Єрусалема представлені 10 тверджень, на які досліджуваним потрібно дати відповідь за такою шкалою:

- 1 – абсолютно не правильно;
- 2 – можливо, правильно;
- 3 – швидше за все, правильно;
- 4 – цілком правильно.

Обробка результатів зводиться до підсумовування всіх числових значень, що показують відповіді досліджуваних на кожне з 10 питань.

8. *Методика вивчення мотивації до успіху Т. Елерса*

Методика призначена для діагностики сили мотивації досягнення успіху особистості. Згідно з інструкцією, досліджувані переглядають 41 твердження й оцінюють власну згоду з ними за варіантами відповіді «так» або «ні».

Одержані дані за «Тестом диспозиційного оптимізму» Ч. Карвера та М. Шейєра показали, що узагальнене очікування приємних, хороших подій у майбутньому, тобто вираженість безумовного оптимізму притаманна 15 ос. (18,8%) досліджуваних. 25 ос. (31,2%) вибірки дослідження продемонстрували проміжні значення між оптимізмом і песимізмом, тобто в їх житті в залежності від ситуації, оточення, досягнутих успіхів у конкретній діяльності, ставлення до життя може варіюватися (тобто є ситуативним). У 40 ос. (50%) констатується виражений песимізм, що не вказує на очікування майбутніх успіхів, більше негативне ставлення до життя, схильність приписувати власні невдачі

зовнішнім чинникам.

За «Шкалою психологічного благополуччя» К. Ріфф виявлено переважання середнього рівня психологічного благополуччя, що зберігає сталу тенденцію за більшістю шкал. Показник психологічного благополуччя у відсотках виражений наступним чином: 16 ос. (20%) високий рівень психологічного благополуччя, 36 ос. (45%) - середній рівень психологічного благополуччя, 28 ос. (35%) – низький рівень психологічного благополуччя.

За «Шкалою задоволеності життям» Е. Дінера було також встановлено переважання середнього рівня емоційного переживання власного життя як єдиного цілого, що, в цілому, підтверджує отримані показники рівня психологічного благополуччя досліджуваних. Відповідно, у 18 ос. (22,5%) виражений високий рівень задоволеності життям, у 44 ос. (80%) – середній, 18 ос. (22,5%).

Оксфордський опитувальник щастя дозволив виявити рівень відчуття щастя в цілому: по 20 ос. - низький і знижений рівень (по 25%), 23 ос. (28,8%) середній, 17 ос. (21,2%) - високий. Отже, невелика частка учнів співвідносять свій стан з переживанням щастя, яке символізує стан задоволеності життям, вказує на позивну рефлексією минулого і сьогодення, відображає високу інтенсивність позитивних емоцій.

Результати діагностики за «Опитувальником стилів гумору» Р.Мартіна показали, що в досліджуваній вибірці переважають т.зв. адаптивні стилі гумору над неадаптивними.

Найвище середнє значення отримано за шкалою «самопідтримуючого стилю гумору» ($M=28,7$), що є свідченням швидше оптимістичного погляду на життя, здатності зберігати почуття гумору в будь-яких ситуаціях, в т.ч. у ситуації труднощів і життєвих проблем.

Дані досліджуваних за «Методикою діагностики міри впевненості в собі» С. Рейзаса показують, що близько 40% (30 ос.) почуваються досить впевненими в своїх силах і позитивно оцінюють власні можливості, здібності, вміння й навички. 28 ос. (35%) з досліджених оцінили власну впевненість на

середньому рівні. Тобто досліджувані свої можливості й здібності вважають не надто високими для досягнення успіху, реалізації дій, намірів, досягнення поставлених цілей. Особам з низьким рівнем впевненості (22 ос. – 27,5%) характерні думки про те, що їхні можливості й здібності незначні, або замалі, щоб досягнути мети, реалізуватися в житті.

За опитувальником самоефективності Р. Шварцера, М. Єрусалема виявлено, що понад 56% (45 ос.) осіб властива віра в свою самоефективність, готовність доводити розпочаті справи до завершення, будучи позитивно налаштованими щодо успішності кінцевого результату. 17 ос. (21,5%) переживають відчуття власного низького рівня самоефективності, що може навіть проявлятися в депресії, занепокоєнні, почутті безпорадності, песимістичних поглядах на життя, зневірі в особистісні можливості й досягнення.

Використання «Методики вивчення мотивації до успіху» Т.Елерса показало меншу спрямованість молодих людей на досягнення успіху в різних сферах діяльності.

Проведений кореляційний аналіз дозволив зробити висновки про наявність взаємозв'язку між оптимізмом і такими його індивідуально-психологічними чинниками як психологічне благополуччя, мотивація досягнення успіху, задоволеність життям, стан переживання щастя, самоефективність. У межах цього дослідження не виявлено статистично значущого зв'язку між оптимізмом особистості і впевненістю в собі, що потребує додаткового з'ясування.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Дослідження сучасних науковців (І. Василенко, Н. Водоп'янова, С. Виртосу, Т. Гордеева, М. Замишляєва, Л. Карапетян, М. Кузнецова та ін.) й узагальнені висновки проведеної нами діагностичної роботи свідчать про переважання песимістичних установок в юнацтва й осіб у віці ранньої дорослості. Крім того, на рівні емпіричних узагальнень, підтверджених кореляційним аналізом, простежується така відповідність: із зниженням оптимістичності формату

пояснення особистістю життєвих подій, знижується міра впевненості в собі, у власній самоефективності, рівень переживання щастя і психологічного благополуччя, а також задоволеності життям й мотивації досягнення успіху.

У форматі нашого наукового інтересу доречним видається розроблення тренінгової програми, завдяки якій стане можливим сприяння розвитку оптимістичного мислення й мотивації досягнення успіху, посилення рефлексії особистих критеріїв емоційного відреагування на реалії власної життєдіяльності, стимулювання здатності актуалізувати власні ресурси в різних ситуаціях.

У структурі тренінгової програми передбачені блоки, змістове насичення яких дозволяє в форматі активної роботи й зворотного зв'язку відпрацювати альтернативи особистісного пояснювального стилю «песимізм – оптимізм», «песимізм – «здоровий» оптимізм»; стимулювати усвідомлену мотивацію до змін; розвивати навички позитивного мислення; сприяти спробам реструктурування способів реагування «відчувай – думай – дій оптимістично»; пропрацювати особисті критерії щастя й задоволеності життям та пояснити роль оптимізму в досягненні психологічного благополуччя; стабілізувати самооцінку, проаналізувати власні «сильні» та «слабкі» сторони й ініціювати зміни в стані впевненості, довіри до себе, здатності користуватися «ресурсами» оптимістичного сприйняття дійсності (зокрема, почуттям гумору).

Висновки. /Conclusions. Розроблена й апробована тренінгова програма виявилася ефективним засобом розвитку оптимізму особистості, що було підтверджено методами математичної статистики. Включені до тренінгової програми завдання, ігри, психотехнічні вправи, рефлексивні техніки дозволили досягнути позитивної динаміки в стані оптимізму та його індивідуально психологічних чинників в експериментальній групі вибірки дослідження.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Савченко Людмила Леонідівна,

к.п.н., доцент

Сініченкова Ангеліна Сергіївна,

викладач

Карпенко Анастасія Олександрівна,

Отич Ганна Олександрівна,

Савченко Дарина Русланівна,

здобувачки освіти

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ.

Проблемі адаптації студентів до навчання у ЗВО приділялося багато уваги і не тільки представниками психології. Цим питанням цікавляться і філософи, і соціологи, і біологи, і фізіологи, і педагоги. Але від цього актуальність і необхідність дослідження даної проблеми не знижується. Війна змінила плани переважної більшості українців. Не стали виключенням здобувачі закладів вищих освіти, яким необхідно вчитися жити в нових реаліях.

Від успішності соціальної адаптації студента до освітнього процесу в умовах воєнного стану багато в чому залежить його подальший розвиток як особистості та як майбутнього професіонала. Від того, наскільки швидко та ефективно він подолає перешкоди під час оволодіння професійними компетенціями залежить, як він реалізує свої здібності у сфері професійної діяльності та поза нею. Отримані вміння та навички стануть фундаментом для особистісного та кар'єрного зростання, формування життєвих принципів та ідеалів.

Питання психологічної адаптації здобувачів освіти розглядається в роботах багатьох науковців: Павелківа Р. В., Андреева В. І., Кушнерова Ю. Ю.

та ін. Лапкін М. М., Яковлева Н. В. продемонстрували, що показником адаптації є успішність у навчанні, а також поєднання високих рівнів пізнавального і змагального мотивів. Характеріологічні особливості і особистісні якості студентів (високий рівень вольового контролю, пластичність, емоційна стійкість, здатність домінувати, гнучкість у судженнях і вчинках як показники адаптованості) досліджувалися Березіним Ф. Б., Колизаєвою Н. Г., Захаровою Л. Н., Леонтьєвим В. Г., Ананьєвим Б. Г. і ін. Однак недостатньо дослідженими залишаються особливості психологічної адаптації здобувачів вищої освіти до навчання в умовах війни. В зв'язку з цим дане питання потребує додаткового розгляду та аналізу

Ціль роботи полягає у дослідженні психологічних особливостей адаптації здобувачів освіти в умовах війни.

Матеріали та методи.

Серед підходів до оцінювання психічного здоров'я студентів, з точки зору науково обґрунтованої системи навчання і виховання у закладі вищої освіти, виділяється вивчення психологічних особливостей студентів (інтелектуальних, особистісних, психофізіологічних) і динаміки їх змін під час навчання у ВНЗ, а також рівень захворюваності і порушення психічного здоров'я.

Для виявлення особливостей адаптації майбутніх психологів до умов навчання застосовано методи ІКТ та було проведено дослідження на освітній платформі Google Classroom за допомогою Blank Quiz. Вибірку склали 40 студентів I-IV курсів Факультету дошкільної і спеціальної освіти та історії Харківської гуманітарно-педагогічної академії, спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Результати та обговорення.

24 лютого 2022 року – дата, яка стала точкою відліку нової реальності для України. Війна кардинально змінила наші життя, змусивши по-іншому розставляти пріоритети. На шляху до Перемоги українці зіткнулися з серйозними викликами, підтримуючи військових, допомагаючи постраждалим, займаючись волонтерською діяльністю.

Російсько-українська збройна агресія та повномасштабні бойові дії на території нашої Батьківщини призвели до цілого ряду нових життєвих проблем, політичних, фінансово-економічних, соціально-психологічних, екологічних, гуманітарних наслідків. Страшні реалії повномасштабної війни вплинули на кожного з нас. Смерть близьких, руйнування рідної домівки, окупація українських територій, бомбардування та обстріли, – все це виснажує внутрішні ресурси людини, руйнує її психіку.

Сучасна освіта виступає як фактор набуття людиною соціально корисних якостей та викорінення соціально небажаних – це важливий чинник впливу на соціалізацію особистості. У процесі набуття освіти, людина вчиться адаптуватися до нових соціальних умов, отримує певні знання та уміння, які допоможуть їй у подальшому житті.

Сучасні несприятливі умови в Україні значно почали загострювати проблему адаптації здобувачів вищої освіти до навчальної діяльності, підвищили вимоги до її якості та ефективності сприйняття в реальному житті [2]. Під час війни соціальна адаптація здобувачів освіти значно ускладнюється. Соціальна адаптація студентів до освітнього процесу є основою їх подальшого становлення. Вона включає не тільки пристосування до нових умов навчання та отримання знань, а й до нового соціального оточення, нових умов проживання, та в цілому до життя під час війни. Кожен студент повинен пристосуватися до нових умов, які диктує сьогодення, при цьому бути мобільним, активним та самостійним, вміти планувати свою роботу та чітко розподілити час. Отримані вміння та навички для здобувача стануть фундаментом для кар'єрного зростання, формування життєвих принципів та ідеалів. Саме тому питання соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до навчання та її особливостей в умовах воєнного стану є дуже актуальним на сьогодні [1]. Соціальнопсихологічна адаптація є необхідною умовою функціонування суспільства як єдиного соціального організму, оскільки передбачає включеність особистості в соціальне середовище через набуття статусу, місця в соціальній структурі суспільства. В теперішніх умовах адаптація може бути пов'язана з чималими

труднощами, до яких відносяться нереалізовані очікування швидкого досягнення успіху, які обумовлені недооцінкою труднощів, практичного досвіду і переоцінкою значення теоретичних знань здобувача.

Виділяють чотири стадії процесу адаптації в умовах нового соціального середовища, сформованого в воєнний час:

1. Початкова стадія. На цій стадії студент ознайомлюється з основними правилами поведінки у новому йому середовищі і намагається слідувати їм.

2. Стадія терпимості. У цей момент середовище та індивід стають рівноцінними доповненням один одного.

3. Акомодація (приспосовування). У процесі цієї стадії для досягнення найкращої взаємодії здобувач вищої освіти і середовище, що його приймає, йдуть на різні поступки по відношенню один до одного.

4. Асиміляція (повна адаптація). В цей період студент відмовляється від способу життя, який він вів раніше, і повністю приймає норми та цінності нового соціального середовища.

Необхідно зазначити, що студент, адаптуючись до нового освітнього середовища, може пройти всі етапи послідовно, а може зупинитися на якомусь із них. Все залежить від ситуації, відношення студента до неї, його характеру та життєвого досвіду.

Процес адаптації особистості студентів до освітнього процесу в умовах воєнного стану, довгий і складний, а часом навіть дуже проблематичний. Він характеризується повною відмовою від звичного способу життя та входженням у нове невідоме доросле життя, в якому необхідно думати не тільки про навчання, а й про те, як вижити під час війни, убезпечити себе та своїх рідних, допомогти армії та країні.

Ступінь успішності соціальної адаптації студентів можна оцінити за ступенем активності їхньої діяльності у житті закладу вищої освіти. Виділяють дві основні форми такої діяльності: навчальну та позанавчальну (культурно-освітню, науково-дослідницьку тощо).

Іншими показниками успішної соціальної адаптації як процесу

пристосування до соціального середовища можна вважати наступні: встановлення позитивних зв'язків із новим середовищем та вирішення щоденних життєвих проблем; задовільний психічний та фізичний стан; адекватність у спілкуванні та відносинах з іншими студентами та викладачами; комфортність у новому освітньому середовищі.

Проте не всі здобувачі освіти можуть успішно пройти соціальну адаптацію до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Деякий відсоток молодих людей, які навчаються у вищій школі, залишаються дезадаптованими. Це проявляється в їхній неуспішності або особистих психічних, соматичних та психосоматичних хворобах. Так само це може виражатися в девіантній поведінці студентів.

Джерельною базою створення сприятливого середовища для повноцінної позитивної адаптації здобувачів освіти є їхня позанавчальна діяльність. З огляду на її організаційно-технологічну специфіку, вона має найбільший адаптаційний потенціал. Для успішної адаптації студентства, позанавчальна діяльність організована і здійснювана в умовах вищого навчального закладу, має насамперед спрямовуватися на налагодження міжособистісних стосунків першокурсників, формування їхнього вміння цінувати особистість іншої людини, виховання почуття єдності колективу, створення умов отримання інформації відповідно до життєвих уподобань та запитів, для творчого самовизначення і самореалізації тощо.

Соціальний аспект адаптації характеризується ступенем прийняття людиною групових норм та правил життя, а також ступенем прийняття цієї людини групою. Показниками, що відображають тенденції соціальної адаптації є задоволення людини групою, до складу якої вона входить, співпадання індивідуальних і соціальних цінностей тощо. Критеріями успішної соціальної адаптації студента і групи є задоволеність своїм статусом, усвідомлення себе членом групи, налагодження конструктивних взаємин з одногрупниками, розвинуті комунікативні здібності.

Адаптаційний процес потребує педагогічного забезпечення, а саме,

визначення соціально-педагогічних умов, які забезпечують ефективність процесу адаптації здобувачів освіти у структурі педагогічної освіти: наявність сприятливого педагогічного середовища; реалізація різних напрямів соціально-виховної роботи з студентами; впровадження відповідних організаційно-педагогічних умов.

Здобувачі освіти мають пристосуватися до умов життя і діяльності згідно з новими соціальними функціями і особливостями роботи закладу вищої освіти. У процесі адаптації їм необхідно подолати низку суб'єктивних (викликані індивідуальними особливостями анатомо-фізіологічного, психічного і соціального розвитку) та об'єктивних (визначаються середовищем, обставинами, особливостями діяльності конкретного вищого навчального закладу) труднощів.

Отже, нами виявлено, що більшість студентів за час дистанційного навчання опанували вміння самостійної роботи. Але слід зазначити, що у здобувачів вищої освіти виникають соціально-психологічні труднощі, а саме: зміна соціального статусу; адаптація до нового формату навчання, соціальна адаптація до викладачів та до групи в цілому; великий обсяг самостійної роботи; труднощі з тайм-менеджментом та розподілом часу; труднощі оволодіння новими видами діяльності, професійними вміннями, знаннями та навичками. Найбільшою проблемою, яка постала в даному питанні - відсутність живого спілкування з викладачами, одногрупниками та робота в аудиторії. Натомість позитивно відзначили мобільність і доступність.

Висновки.

Успішна соціальна адаптація до освітнього процесу в умовах воєнного стану забезпечує подальший розвиток студента як особистості та майбутнього професіонала. Від того, наскільки швидко та ефективно він подолає перешкоди в ході оволодіння професійними компетенціями залежить, як він реалізує свої здібності у сфері професійної діяльності та поза нею.

Соціальна адаптація визначається як безперервний процес активної адаптації людини до умов соціального середовища. Виділяють чотири стадії

цього процесу в умовах нового соціального середовища, сформованого в воєнний час: початкова стадія, стадія терпимості, акомодация та асиміляція.

Основними формами соціальної адаптації студентів до навчання в умовах війни є формальна, суспільна та дидактична. До її особливостей можна віднести обов'язковість, етапність, тривалість та індивідуальність. Основними проблемами соціальної адаптації здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є: важкий психоемоційний стан студентів; проблеми зі вступом; відсутність мотивації, обладнання та доступу до інтернету; поляризація та дискримінація переселенців. Щоб вирішити ці проблеми, необхідно розвивати психологічні служби ЗВО, по можливості евакуювати студентів в безпечні регіони країни, оптимізувати навчальний процес та систему оцінювання, розробити та реалізувати державні програми, спрямовані на забезпечення комп'ютерним обладнанням та інтернетом, проводити роз'яснювальні заходи серед громадян щодо недопущення поляризації в суспільстві та випадків дискримінації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Левченко М. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану / М. Левченко, С. Феденько, Ф. Форостян // Актуальні питання гуманітарних наук. 2022. Вип. 52, т. 2. С. 185-192.

2. Пшук Н. Г. Деякі індивідуально-психологічні предиктори формування професійної дезадаптації лікарів хірургічного та терапевтичного профілю / Н. Г. Пшук, А. О. Камінська // Український вісник психоневрології. 2014. Т. 22, № 1 (78). С. 84-87.

КОЛЕКТИВНА РЕФЛЕКСІЯ ІМПЕРСЬКОСТІ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЇ

Скворцов Сергій Юрійович

Старший викладач кафедри
загальної та соціальної психології
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Походження поняття «рефлексія» пов'язується з Р. Декартом та його відкриттям явища рефлексу, як відбитку зовнішнього впливу на тіло. У сучасному психологічному словнику рефлексія (англ. «reflection») – це «інтелектуальний (раціональний) процес, спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення себе: власних дій, поведінки, досвіду, почуттів, станів, здібностей, характеру, відношення до себе і до інших, своїх завдань, призначення і т.п.» [1].

Рефлексія у психологічній науці розглядається насамперед як індивідуальний феномен. Причому рефлексія власної свідомості, свого мислення, світогляду та життєвого досвіду традиційно належить до найвищого рівня розвитку індивідуальної свідомості. Сучасна психологічна практика звертається до рефлексії як до необхідної основи особистісного зростання, і тому найвищий рівень рефлексії співвідноситься з такими побутовими поняттями як «життєва мудрість», «життєвий досвід» тощо. Порушення процесів рефлексії, з іншого боку, найчастіше є свідченням різноманітних психічних порушень, включаючи клінічні прояви. Однак соціально психологічні процеси, що відбуваються в сучасному світі дозволяють по-новому поглянути на феномен рефлексії, якій має не тільки індивідуальну, але й колективну природу.

Мета роботи.

Теоретичний аналіз рефлексії імперськості у колективній свідомості російської ліберальної опозиції.

Матеріалі та методи. Матеріалами для теоретичного аналізу є публічні висловлювання російських ліберальних опозиціонерів на інтернет-ресурсах щодо поточної політичної ситуації у відносинах України та Росії.

Результати та обговорення. Поняття «імперськість» нині не має чіткої конотації, але можна сказати, що це соціально-психологічна установка на домінування однієї нації (титульної, імперської) по відношенню до іншої нації (колоніальної або колишньої колоніальної).

Усвідомлення імперськості та наслідків колоніальної політики може мати тривалий і дискусійний характер, як у самій імперії, так в колишніх колоніях. В історичному аспекті усвідомлення імперськості було притаманне різним народам у різному ступені. Так, наприклад, британські чи іспанські колонізатори практично ніколи не заперечували свою імперську політику, що можна пояснити тим, що всі їхні колонії були заморськими і отриманими в результаті завоювань. На відміну від інших європейських націй, у російській історичній свідомості одночасно вживаються дві протилежні концепції: міф про добровільне входження сусідніх народів до імперії та «героїчні» війни із «загарбниками», в яких присутні взяття Казані Іваном Грозним, підкорення Сибіру Єрмаком, захоплення Криму у Османської імперії та війни за володіння Кавказом у ХІХ столітті. Аналогічно в радянську епоху в масовій свідомості вживалися міфи про «дружбу народів» в СРСР поруч з голодомором в Україні, а також виселенням кримських татар, чеченців та інших народів з історичної батьківщини. Таким чином, російська імперська політика базується на повній невідповідності уявлень про взаємини народів історичним фактам та подіям. Подібний стан свідомості не може не викликати внутрішнього конфлікту в його носіїв, і тому для його вирішення в російському інформаційному просторі використовується зовні нейтральний термін «воссоединение» (а також «присоединение»). У своїх загальних рисах така свідомість нагадує біполярний розлад психіки, при якому у хворого одночасно присутні дві особи або взаємовиключні форми поведінки.

Після Другої світової війни німецький народ визнав свою колективну

провину перед іншими народами, і це повернуло його у лоно цивілізованих країн, але слід зазначити, що Німеччина у 1945 року була повністю окупована країнами антигітлерівської коаліції. Чи можливе визнання імперської політики та колективної відповідальності за злочини своєї влади з боку російського суспільства, якщо врахувати, що окупація найбільшої за площею країни у світі та повалення її влади зовнішніми силами практично неможливі?

Рефлексія національних особливостей свого народу завжди була сферою інтересів, відповідальності та обов'язком інтелектуальної еліти, і перш за все, гуманітарної її частини: філософів, вчених із галузей соціальних наук, письменників, журналістів тощо. Тому рефлексія імперськості може бути здійснена лише антивоєнною гуманістичне налаштованою російською ліберальною опозицією. Для того щоб визначити рівень і динаміку цього процесу можна звернутися до п'ятиступінчастої моделі «прийняття неминучого майбутнього» (заперечення-гнів-торг-депресія-прийняття), яку запропонувала Е.Кюблер-Рос.

На початку повномасштабного вторгнення у 2022 році російська ліберальна опозиція повністю заперечувала не лише свою причетність, а й причетність російського суспільства та його еліт до війни з Україною. Сам початок війни розглядався не як продовження російської імперської політики з 2014 року, а як ексцес, пов'язаний виключно з групою кремлівських злочинців. Тільки під тиском численних фактів злочинів російської армії, ліберальна частина російської опозиції після спекотних дискусій почала визнавати той факт, що колективна свідомість російського суспільства цілком згідна з імперською політикою своєї влади і навіть підтримує її.

У вересні нинішнього року широкого поширення набув «тест» із п'яти питань, придуманий опозиціонеркою Н.Резнік, згідно з яким будь-який варіант відповіді наводить росіянина до того, що він «імперець» [2]. Незважаючи на явну жартівливу спрямованість, цей «тест» викликав бурхливі та численні дискусії про те, чи справді всі росіяни «імперці». Слід зазначити, що гумор іноді виконує психологічну захисну функцію, що дозволяє як би «приміряти»

нові ролі. Таким чином, на даному етапі йде «торг» щодо того, чи визнавати чи не визнавати імперськість як сутнісну характеристику російського суспільства.

Підсумки 5-ї антивоєнної конференції, які пройшли 1-2 жовтня 2023 року в Таллінні [3], показали, що російська опозиція досі є безліччю розрізнених груп, кожна з яких знаходиться на тій чи іншій стадії самовизначення щодо майбутнього російського суспільства та україно-російських. відносин: від повного заперечення колективної відповідальності (Л. Гозман) та імперської як феномена (В. Шендерович) до визнання відверто нездорової, ксенофобної імперської позиції російського суспільства (К. Марголіс).

Але той факт, що багато опозиціонерів, які раніше заперечували саме поняття «імперськості», перейшли до стадії «торгу» за моделлю Е. Кюблер-Рос є гарною ознакою, що свідчить про перелом у психологічній війні з кремлівською пропагандою.

Висновки. В даний час неможливо точно визначити, коли відбудеться перехід до наступних стадій рефлексії імперскості та колективної відповідальності. Зовнішні умови такого переходу мають цілком певні контури: це повний розгром російських військ в Україні та повернення до кордонів 1991 року.

Внутрішньою умовою буде деградація російської економіки внаслідок західних санкцій. Так само як після колапсу комуністичної економіки СРСР нікому на думку не спадає відродження ідеї комунізму, так і після економічного краху російської влади неминуче настане крах імперської політики. Однак такі умови, хоч і є обов'язковими, але їх недостатньо.

Колективна рефлексія імперськості може відбутися лише під впливом ідей національних інтелектуальних та моральних лідерів, які, як і раніше, дуже далекі від визнання психологічних реалій свого суспільства.

Але без колективної рефлексії імперськості неможливе усвідомлення росіянами колективної відповідальності за злочини, вчинені російською владою як в українсько-російській війні, так і в усіх попередніх загарбницьких війнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українсько-російський психологічний тлумачний словник/ [авт. упор. Копоруліна В. М.]. - Харків : Факт, 2006. - 400 с
2. <https://www.facebook.com/sergey.segal.1972/posts/pfbid0rRT96KSvWrwC4JvuUg3w4QmuJL7sDLZm2kXuqEBTVAjFCScmNVCcdu8tqcY4Dui51>
3. <https://www.dw.com/ru/antivoenna-konferencia-nuzno-delat-vse-ctoby-pomoc-ukraine/a-66984834>

РОБОТА ПСИХОЛОГА ЗДО З ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Трифопова Анастасія Сергіївна

студентка, здобувач
освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Шевченко Володимир Володимирович

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології та соціальних наук.

Миколаївський національний університет

імені В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Вступ. / Introductions. Кардинальна модернізація системи освіти в Україні, відповідно до політичних, соціально-економічних, культурних трансформацій, світових тенденцій глобалізації та інтеграції, зміни світоглядної парадигми вимагає висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця. У контексті громадянського суспільства підготовка практичних психологів до формування ціннісних орієнтацій дітей є першочерговим завданням державної стратегії в Україні. Політичні й соціально-економічні процеси, що відбуваються в країні, актуалізують необхідність виховання особистості, здатної здійснювати самостійний ціннісний вибір, визначати свою громадянську позицію та моральні орієнтири своєї життєдіяльності.

Ціннісно-значеннєвий компонент психологічної культури особистості являє собою сукупність, систему особистіснозначимих і особистісно-цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, відношень, вірувань в галузі психіки людини, її діяльності, взаємовідносин із оточуючими.

Дошкільна ланка освіти – перша ланка у системі неперервної освіти в Україні – важливий етап цілісного розвитку дитини. «Зміст дошкільної освіти органічно пов'язаний з ідеями Нової української школи: він забезпечує наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах шкільної

реформи. В Україні дошкільна освіта є обов'язковою частиною у системі безперервного навчання. Відповідальність за навчання дитини у дитсадку несуть її батьки або особи, які їх замінюють, та навчальні заклади, де діти перебувають» [23].

Важливу роль у формуванні життєвої компетентності відіграє заклад дошкільної освіти, який «повинен забезпечувати гармонійний розвиток особистості дитини, її фізичне і психічне здоров'я, виховання ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе, формування механізмів соціальної адаптації та творчого втілення в умовах життя в товаристві незнайомих дітей і дорослих» [3, с. 4].

У Законі України «Про дошкільну освіту» в ст. 4 зазначено, що «Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Дошкільна освіта – це цілісний процес, спрямований на: забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду. Дошкільний вік – базовий етап фізичного, психологічного та соціального становлення особистості дитини» [32, с. 3].

Означені державні документи дозволяють дійти висновку, що дошкільній освіті надається пріоритетна роль для виховання, формування, розвитку всебічно розвиненої особистості, формування життєво компетеного дошкільника.

Увага дослідників до формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку приділялась саме сучасними науковцями: І. Бех, І. Єрмаков, А. Куракіна, В. Ляшенко, А. Мудрика, Л. Новікової, Т. Поніманська, Л. Рувинський, Л. Сохань В. Шепель, які розглядають життєву компетентність як якість особистості, що формується під час міжособистісної взаємодії, спілкування без якого неможливе її становлення.

У дошкільному віці діти починають розвивати, зокрема допитливість,

ініціативність, відповідальність, креативність, навички комунікації. У контексті зазначеного ми розглядаємо проблему формування життєвої компетентності дитини дошкільного віку як важливу умову забезпечення наступності поетапного розвитку в діаді дошкільник – учень початкової школи.

Якщо розглядати пріоритети у процесі формування ціннісного ставлення дитини до світу, то саме життєва компетентність стає важливими компонентом, який сприяє накопиченню досвіду самопізнання, самовдосконалення, самовиховання та визначенню орієнтирів і способів розв'язання життєвих ситуацій. Таким чином, проблема формування життєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в сучасних умовах є актуальним завданням дошкільної освіти. Саме тому темою кваліфікаційної роботи було обрано: «Робота психолога ЗДО з формування у дітей старшого дошкільного віку життєвої компетентності в сучасних умовах».

Мета роботи. / Aim. полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробленні й експериментальній перевірці особливостей роботи психолога ЗДО з формування у дітей старшого дошкільного віку життєвої компетентності в сучасних умовах.

Матеріали та методи./Materials and methods. З метою розв'язання поставлених у дослідженні завдань було використано комплекс таких методів дослідження: теоретичних – аналіз наукових джерел з метою з'ясування стану розробленості зазначеної проблеми; для визначення теоретичних засад і ключових понять дослідження (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, систематизація, узагальнення);

емпіричних – для визначення рівнів сформованості життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку (інтерв'ю, бесіди, спостереження, анкетування, психодіагностичне тестування із застосуванням стандартизованих опитувальників, констатувальний і формувальний експерименти);

статистичних – для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, інтерпретації показників і встановлення статистичної значущості результатів.

У кваліфікаційній роботі було використано наступні діагностичні методики:

Для діагностики рівня сформованості життєвої компетентності були дібрані діагностичні методики відповідно до кожного критерію: інтелектуально-понятійний критерій: опитувальник «Моя родина» О. Маткової (для визначення рівня знань дітей про власну родину, відношення дитини до кожного члена родини.); методика «Закінчи історію». Модифікована Л. Головей, Є. Рибалко (для вивчення усвідомлення дітьми моральних норм). Морально-ціннісний критерій: опитувальник «Улюблені казки» (для визначення життєвого сценарію); тест «Який ти?» (для виявлення рівня сформованості духовно-моральних якостей старших дошкільників). Емоційно-чуттєвий критерій: методика «Сюжетні картинки» Р. Калініної (для вивчення емоційного ставлення до моральних норм); бесіда «Добро та зло» Л. Попов, А. Кашин (для виявлення рівня розуміння та осмислення значень категорій «добро» і «зло».)

Для діагностики батьків: методика «Незакінчені речення» та опитувальник А. Щетиніна для виявлення відношення батьків до дітей, виявлення рівня знань батьків вікових та індивідуальних особливостей дитини та способів взаємодії з нею, визначення, наскільки батьки приймають дитину, виявити характер стосунків батьків до своєї дитини, здатність бачити перспективи розвитку дитини, особливості прийняття дорослим себе як батька.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Результати констатувального етапу дослідження показали, що на високому рівні виявлено 33,3% дітей експериментальної та 50% контрольної групи. На середньому рівні було виявлено 25% дітей експериментальної групи та 25% дітей контрольної груп. На низькому рівні розвитку знаходилося 41,7% дітей експериментальної та 25 % – контрольної групи.

Вивчення й аналіз теоретичних положень, результати констатувального етапу експерименту дали можливість теоретично обґрунтувати та розробити програму формування життєвої компетентності старших дошкільників, результативність яких визначалася за допомогою формувального етапу

експерименту.

Мета програми: формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку в сучасних умовах. Запропонована програма формування життєвої компетентності в дошкільному дитинстві обіймала три етапи: адаптаційно-орієнтаційний, конструктивно-рефлексійний, соціально зорінтований етапи, кожний з яких підсилює новоутворення попереднього.

Мета завершального етапу роботи полягала в проведенні порівняльного аналізу кількісних і якісних результатів після формувального експерименту в учасників експериментальної групи з показниками констатувального експерименту та, відповідно, контрольної групи, а також аналізу впровадження життєвої компетентності в експериментальній та контрольній групі після формувального експерименту, що дозволило нам визначити динаміку сформованості життєвої компетентності, встановити достовірність виявлених змін для підтвердження ефективності запропонованої програми.

Для перевірки ефективності проведеної роботи в кінці навчального року нами було проведено повторне обстеження дітей. Були запропоновані методики до кожного з показників.

Результати отримані на контрольному етапі дослідження засвідчили, що на високому рівні кількість дітей експериментальної групи збільшилась із 33,3% до 75%. Відповідно зменшилась кількість дітей на середньому – із 25% до 16,7% і низькому рівні – із 41,7% до 8,3% дітей.

Зазначимо, що незначні позитивні зміни щодо сформованості життєвої компетентності відбулись і в контрольній групі. Так, дещо збільшилась кількість дітей на високому рівні - з 50% до 66,7%. Кількість дітей на середньому рівні зменшилась з 25% до 16,7% і на низькому рівні – із 25% до 16,7% дітей.

Таким чином, було доведено, що запропонована програма формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку є ефективною та доцільною у використанні практичним психологом закладу дошкільної освіти в сучасних умовах.

Висновки./Conclusions.

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичний аналіз особливостей роботи психолога ЗДО з формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку в сучасних умовах та проведено емпіричне дослідження психолого-педагогічного забезпечення формування життєвої компетентності дошкільників.

Теоретичний аналіз проблеми дослідження показав, що відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти визначено, що у сучасному житті дитина, починаючи з дошкільного віку, повинна вміти орієнтуватися у соціальному середовищі, правильно оцінювати ситуацію, берегти навколишнє довкілля, з повагою і розумінням ставитися до людей, які її оточують, вміти спілкуватися зі старшими, молодшими та однолітками, адаптуватися до нових умов навчання, тобто бути життєво компетентною особистістю.

Проаналізувавши підходи до трактування поняття «компетентність» в різних літературних джерелах можна дійти висновку, що багато науковців вважають, що поняття «компетентність» – це сукупність інтелектуальних якостей і властивостей, необхідних людині для самостійного та ефективного розв'язування різних життєвих ситуацій задля створення кращих умов для конструктивних взаємодій з іншими людьми в різних ситуаціях. Деякі науковці висловлюють думку, що «компетентність» є результатом набуття компетенцій. Ще один аспект, який розкривають науковці в своїх дослідженнях полягає в тому, що компетентність окреслює освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії. Тобто невід'ємними компонентами компетентності зазначаються знання, уміння, навички, досвід, особистісні цінності й ставлення особистості до діяльності в певній галузі.

Визначено, що проблема формування у дітей дошкільного віку основ життєвої компетентності є однією з актуальних у педагогічній та психологічній практиці, оскільки успішність та ефективність цих процесів визначає можливість чи неможливість особистості дитини повноцінно функціонувати у суспільстві як його активного суб'єкта. Від ефективності сформованості

життєвої компетентності залежить те, наскільки оптимальним буде розвиток та процес існування дитини, яка на етапі первинної соціалізації засвоює норми, цінності, настанови, зразки поведінки, необхідні для повноцінної життєдіяльності в суспільстві. Вплив соціальних інституцій є зовнішнім чинником соціалізації, де наявні зміст, форми цього процесу, спрямовані на формування основ життєвої компетентності дитини, що основи життєвої компетентності дитини починають формуватися в сім'ї, де процес виховання й формування життєвої компетентності здійснюється безпосередньо батьками.

З метою розробки психокорекційної програми та перевірки її ефективності було проведено експериментальне дослідження до якого було залучено 45 батьків та 24 дітей старших груп. Мета констатувального дослідження передбачала психолого-педагогічне вивчення рівня сформованості життєвої компетентності старших дошкільників.

Для виявлення відношення батьків до дітей, виявлення рівня знань батьків вікових та індивідуальних особливостей дитини та способів взаємодії з нею, визначення, наскільки батьки приймають дитину, виявити характер стосунків батьків до своєї дитини, здатність бачити перспективи розвитку дитини, особливості прийняття дорослим себе як батька були проведені: методика «Незакінчені речення» та опитувальник А. Щетиніна. Було виявлено, що батьки зазнають труднощів у наданні дітям емоційно-психологічної підтримки. Підтримати дитину означає допомогти їй повірити у свої сили, допомогти уникнути помилок, підтримати її в разі невдач, зосередитися на позитивних сторонах та успіхах дитини з метою підтримання в неї гордості за свої досягнення.

Для засвоєння рівня сформованості життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку нами виділено три групи критеріїв: інтелектуально-понятійний; морально-ціннісний; емоційно-чуттєвий.

Перший критерій - інтелектуально-понятійний передбачає елементарні уявлення про світ, соціальну взаємодію з оточуючими. Його показником є:

- знання та відношення дітей до членів своєї родини;

- уявлення про зміст соціальної компетентності;

Другий критерій - морально-ціннісний стосується розвиненості емоційно чуттєвої сфери: емоційного тону, відчуття, емоційної оцінки, що проявляється у змістових лініях. Відображає здатність емоційно сприймати, переживати, аналізувати й надавати мотивовану оцінку об'єктам та явищам навколишньої дійсності, мистецтва, результатам творчості з позиції гуманістичного естетичного ідеалу, розрізняти прекрасне і потворне, добро та зло, моральні якості. Його показниками є:

- потреба у духовних цінностях, чиненнях добра;
- прояв дітьми морально-гуманної поведінки не тільки за спонуканням дорослого (вихователів, педагогів), а й за власною ініціативою.

Третій критерій емоційно-чуттєвий містить компоненти, що визначають здатність дітей до духовно мотивованої поведінки. Виражається в бажанні та здатності застосовувати на практиці набуті знання та вміння, творчий саморозвиток. Його показниками є:

- емоційно-образна чутливість у сприйнятті соціальної компетенції;
- уявлень про моральні категорії «добро» та «зло».

Для діагностики рівня сформованості життєвої компетентності були дібрані діагностичні методики відповідно до кожного критерію: інтелектуально-понятійний критерій: опитувальник «Моя родина» О. Маткової (для визначення рівня знань дітей про власну родину, відношення дитини до кожного члена родини.); методика «Закінчи історію». Модифікована Л. Головей, Є. Рибалко (для вивчення усвідомлення дітьми моральних норм). Морально-ціннісний критерій: опитувальник «Улюблені казки» (для визначення життєвого сценарію); тест «Який ти?» (для виявлення рівня сформованості духовно-моральних якостей старших дошкільників). Емоційно-чуттєвий критерій: методика «Сюжетні картинки» Р. Калініної (для вивчення емоційного ставлення до моральних норм); бесіда «Добро та зло» Л. Попов, А. Кашин (для виявлення рівня розуміння та осмислення значень категорій «добро» і «зло».)

Результати констатувального експерименту дозволили нам виділити такі

проблеми: недостатня систематична, комплексна організація роботи, яка б передбачала розвиток життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. У закладі дошкільної освіти не проводиться психолого-педагогічний супровід формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Робота фахівців закладу дошкільної освіти не передбачає роботу з батьками щодо формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Для ефективного проведення запланованої роботи з формування життєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти нами було запропоновані такі психолого-педагогічні умови:

- залучення батьків до спільної роботи з формування життєвої компетентності дітей;
- забезпечення розуміння й усвідомлення дітьми базових якостей особистості;
- забезпечення психолого-педагогічного супроводу у формуванні життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку;

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСІЇ ОСІБ ЗРІЛОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕЛЕСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Щербакова Маргарита Андріївна,
студентка,
Миколаївській національній університет
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Проблема депресії набуває все більшої актуальності, що обумовлено не тільки стрімким поширенням хвороби, а й істотним її впливом на якість життя людини, та на її соціальну позицію. Згідно з дослідженнями (В. І. Михайлова, Н. П. Панюшкіна), у 80% випадків відзначається сполучення депресивного розладу і дистимії з тривожними розладами. Згідно зі статистикою S. McElroy, симптоматика депресивного і тривожного характеру поєднується у 90% випадків. Лікування депресії – процес важкий, що займає багато часу. У зв'язку з поширенням хвороби, сьогодні існує багато різноманітних методів подолання депресії та її проявів. Серед багатьох методів терапії депресивних розладів, найбільш ефективною є тілесно-орієнтована психотерапія.

Мета роботи. Основною метою та завданням є проведення теоретичного дослідження та практичного обґрунтування ефективності використання тілесно-орієнтованої терапії при лікуванні депресивних розладів у осіб зрілого віку.

Матеріали та методи. Під час дослідження з метою виявлення рівня прояву депресії в опитуваних було застосовано наступні методики:

1. Методика диференційованої діагностики депресивних станів В. А. Жмурова.
2. Опитувальник Е. Бека для оцінки депресії (Beck depression inventory BDI);
3. Госпітальна шкала тривоги і депресії (А. Зигмонда і Р. Снайта) щодо

визначення рівнів прояву депресії та тривоги.

Для встановлення взаємозв'язку між формами депресії та іншими особистісними характеристиками й властивостями було обрано такі методики:

1. Проведення методики «Опитувальник для виміру малоадаптивних форм провини» (L. E. O'Connor, J. W. Berry, J. Weiss, M. Bush і H. Sampson), адаптація О. В. Белінської

2. «Шкала самооцінки й рівня домагань Т. Дембо-С. Я. Рубінштейн» (модифікація А. М. Прихожан).

Обробка результатів дослідження виконувалася з використанням математичних методів обробки, в ході яких було застосовано програмний додаток SPSS Statistks.

Результати та обговорення. Одним з найбільш ефективних методів лікування психосоматичних розладів, психічних травм, неврозів, розладів стресового характеру тілесно-орієнтована терапія. Тілесно-орієнтована психотерапія направлена на поєднання емоційних почуттів людини з її розумом та тілесними відчуттями. Це ефективний спосіб відновити або заново вибудувувати зв'язки між тілесною та емоційною стороною. Робота з тілом це можливість оказувати ефективний терапевтичний вплив без цензури свідомості, тому це одна з найкращих методик виявити наболілі проблеми, які можуть весь час знаходитися на несвідомому рівні.

Тілесно-орієнтована психотерапія – напрямок молодий. Його концепція розроблялася В. Райхом, М. Александером, В. Яновим та іншими фахівцями. Вважається, що тілесно-орієнтована психотерапія є витоком з психоаналізу, так як методики тілесного контакту використовувалися і самим З. Фрейдом, який робив масаж голови деяким своїм пацієнтам з ціллю стимулювати асоціативний потік. Наступник З. Фрейда, Вільгельм Райх, почав вводити проблему тілесності в терапію як базову умову для нормального існування людини.

В. Райх вказує на нерозривність тіла та розуму, а дисгармонію їх зв'язку вважає однією з основних причин появи невротичних конфліктів. Саме В. Райх став першим пропанувати застосування в психології екологічних та

холістичних ідей. Він наголошує на необхідності фізичного розслаблення, зняття напруження з м'язів, який є мовби «панциром», що не дає відновити здатність переживати глибокі емоції, в тому числі і емоцію любові. В. Райх розробив ряд понять, що зараз застосовуються у тілесно-орієнтованій терапії «м'язова броня», «енергія», «опора під ногами».

Поняття «енергія». Самопочуття людини залежить від енергообмінних процесів, порушення яких в будь-якій частині тіла, внутрішніх органах або у м'язах може призвести до негативних наслідків. А. Лоуен зауважує, що порушення біоенергетичних процесів призводить до виникнення емоційних розладів, тому їх усунення допомагає досягти самовираження і волі. Щоб зменшити емоційну напругу, достатньо виконувати певні вправи на дихання.

«М'язова броня» - поняття, що зв'язує напругу в м'язах з психологічними травмами та іншими негативними ситуаціями, які перенесла людина. В. Райх вважав, що формуванню м'язової броні сприяють спроби людини приховати емоційні переживання. Проявляється «м'язова броня» в напруженні різних м'язових груп, у важкості зробити повноцінний подих та інших симптомах. «М'язова броня» є захисною реакцією психіки, тому протистояти цьому явищу можна через модифікацію тілесності й впливу на ту область м'язів, що напружена. «М'язова броня» та формування характеру є діалектично взаємозалежними, а тіло і психіка взаємодіють між собою безупинно. Прикладом такого зв'язку є момент, коли людина хоче утримати порив плачу вона міцно стискає зуби, сильно напружує шийні м'язи, затримує дихання. Так формується «бронь характеру» на першому етапі. У наступні рази, коли буде повторюватися негативна ситуація, реакція м'яз буде така сама, через що біль з часом стане неусвідомленим, плач стане постійно подавленим. Повторювальність ситуація приведе до того, що м'язи будуть постійно напружені, а сформована «м'язова броня» не дасть можливості вільно виражати будь-які негативні емоції.

«Опора під ногами» - це поняття включає не тільки фізичний аспект міцного стояння, а й метафоричне значення, яке розкрив ще З. Фрейд у своєму

понятті «принципу реальності» - «Чим міцніше людина відчуває свій контакт із ґрунтом (реальністю), чим міцніше вона тримається за неї, тим більше навантаження вона може винести й тим краще управляє почуттями». «Опора під ногами» - означає енергетичний контакт з ґрунтом, що забезпечує відчуття впевненості та стабільності.

Основа методів тілесно-орієнтованої терапії, через яку її відділили від психоаналізу, це використання під час лікування тілесного контакту терапевта з тілом пацієнта (body-mind therapy). Заснована тілесно-орієнтована терапія на уявленні про нерозривне поєднання тіла та психічної сфери. Мається на увазі, що емоції, які не знайшли виходу через почуття, запам'ятовуються в тілі. Тому робота з тілесними симптомами стресу допомагає скорегувати психологічні проблеми. Тілесно-орієнтована терапія є цілісним підходом, для якого людина представлена як нерозривне поєднання психіки та тіла, і якщо відбуваються зміни в одній області, вони неодмінно призведуть до змін в іншій. Методи тілесно-орієнтованої терапії направлені на те, щоб відновити втрачений зв'язок між тілом та психікою, та допомогти особистості знову навчитися сприймати себе в цій цілісності, завдяки чому поліпшується її функціонування.

При використанні тілесно-орієнтованої терапії важливо, щоб пацієнт довіряв своєму тілу та навчився прислухатися до нього на інтуїтивному рівні. Акцент в тілесно-орієнтованої терапії ставиться на знайомство пацієнта зі своїм тілом, що має на увазі розширення усвідомлення особистістю відчуттів свого організму, розуміння, як бажання та почуття переходять в різноманітні тілесні стани, і як навчитися вирішувати внутрішні конфлікти.

При використанні тілесно-орієнтованої терапії увага, в першу чергу, приділяється тим відчуттям, які пов'язані з розподілом в тілі біологічної або вегетативної енергії (В. Райх), починаючи від верхнього шару шкіри, до глибоких процесів метаболізму (М. Браун), а також ліквідації тих порушень, які блокують нормальне протікання цієї енергії.

Починаючи з найпростіших почуттів тілесності, пацієнт, за допомогою терапевта, переходить до більш емоційних переживань. Такий підхід допомагає

зрозуміти історії появи цих почуттів, повернутися до того моменту, коли ці емоції виникли в перший раз (регресія), щоб їх прожити знову, тим самим звільняючись від них (катарсис).

Завдяки цьому людини вдається знайти міцніший контакт з реальністю (заземлення), що включає опору фізичну та емоційну (А. Лоуен).

При лікуванні розладів тривожного та депресивного характеру мета використання тілесно-орієнтованої терапії – блокувати симптоматичні прояви, відновити психічні та тілесні аспекти існування, що були порушені, урахувавши несвідомі фактори. Це сприяє тому, що особистість починає усвідомлювати потреби, які витіснялися та приводили до її внутрішніх конфліктів.

Корекційна робота з депресивними клієнтами включає:

1) діагностику затисків у м'язовій системі, виявлення фізичних проявів депресивних розладів у опитуваних;

2) проведення коротких лекцій щодо затисків та напружень у м'язовій системі, їх впливу на фізіологічне функціонування організму, на соціалізацію особистості, та на якість життя в цілому, тісний взаємозв'язок з психологічними проблемами особистості, та роль тілесно-орієнтованої терапії в лікуванні депресивних та тривожних розладів;

3) виконання терапевтичних вправ, які направлені на зняття блоків та затисків, допомагають оптимізувати переживання психологічного характеру, долають депресивні та тривожні розлади у людей.

Психотерапевтичне заняття побудоване з 4х частин – розминки, групового обговорювання, основної частини та завершальної частини.

Розминка направлена на підготовку м'язів та опорно-рухового апарату, дихальної та серечно-судинної системи. Правильне виконання розминки дозволяє виявити обмеженні можливості суглобів, блоки м'язової системи та затиски.

Під час виконання розминки, у пацієнтів нерідко спонтанно з'являються спогади та асоціації з власної історії, які потім проговорюються та

інтерпретуються під час групового обговорювання.

Групове обговорювання – частина заняття, під час якої з'ясовується, як себе почуває кожний пацієнт після попереднього заняття та у даний момент, планується обсяг та зміст основної частини.

Основна частина, під час якої використовується інтегративна тілесно-орієнтована психотерапія, це ряд різноманітних вправ, які побудовані на принципах західних та східних систем оздоровлення, які поєднуються з танцювальними елементами та лікувальними навіюваннями. Особливість даних вправ – гармонійне поєднання подиху, фізичних рухів, елементів візуалізації, які направлені на пророблення емоційних конфліктів, що знаходяться на несвідомому рівні.

Завершальна частина заняття представляє собою поступовий вихід з фізичної активності з подальшим обговоренням проведеного заняття та його результатів.

В тілесно-орієнтованій терапії використовуються різноманітні вправи, які дозволяють боротися з проявами депресивних розладів:

Дихальні – дозволяють скорегувати дисфункції дихальних паттернів. Затримка подиху, повний або розслаблений вдих – прості вправи, через які можна досягти розрядки почуттів, які довгий час стримувалися.

Дихальні вправи рекомендується використовувати як під час індивідуальних, так і групових занять. Одна з ефективних вправ, розроблена В. Райхом, яка направлена на навичку черевного глибокого подиху:

Терапевт перед початком виконання вправи повинен зачитати для пацієнта інструкцію «Лягайте на спину. Руки покладіть на живіт, мізинці необхідно розташувати трохи вище пупка. У спокійному темпі вдихайте та видихайте. На кожний вдих необхідно руками сильно давити на живіт, ніби чинити супротив вдиху.

У цьому місці м'язова напруга, панцир, поступово розслабляється, завдяки чому Ви скоро навчитесь дихати животом. Черевне дихання з'явиться тільки тоді, коли м'язова напруга піде, і м'язовий панцир буде розпущено, адже

саме він не давав повноцінно дихати».

Затримка подиху, повне або розслаблене дихання, сприяє розрядці та вивільненню почуттів, що довгий час були стриманими та прихованими.

Рухові вправи – допомагають усунути патологічні рухові стереотипи, сприяють повноцінному розвитку відчуття м'язів.

Рухи кожної особистості характеризуються різними ознаками, що являються специфічними, саме вони дозволяють описувати та давати правильну оцінку руховим особливостям, в тому числі при наявності порушень психосоматичного характеру.

Мета рухових вправ при тілесно-орієнтованій терапії депресивних розладів – надати людині можливість прожити декілька різних ролей, відчутти на собі різноманітні емоційні стани, навчитися взаємодіяти з іншими різними, підчас, неординарними способами, почати прислухатися до своїх почуттів під час рухових вправ.

Висновки. Під час виконання вправ тілесно орієнтованої терапії пацієнти з депресивними та тривожними розладами навчаються розпізнавати сильні сторони своєї особистості, бачити та усвідомлювати свою привабливість, бути переконаним у своєї унікальності та неповторності. Приділивши увагу розв'язанню проблем м'язових затисків, розслабленню організму, людина може самостійно прийти до способів вирішення своїх психоемоційних та психосоматичних переживань та станів.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

THE BACK SIDE OF BEAUTY

Matiukha Mariia Volodymyrivna

Maltyz Veronika Maksymivna

Students

Osinska Larisa Feliksivna

Candidate of biological sciences

Yanitska Lesya Vasylivna

Candidate of biological sciences, associate professor

National Medical University

Names of O. O. Bogomolets, Kyiv, Ukraine

Introduction. The flip side of beauty is a topic that is often reflected in our lives, but is overlooked or even hidden from public view. In a world where we often strive to idealize beauty and perfection, where retouching and filters allow us to present ourselves in the best light, the flip side of beauty is revealed as a complex and important aspect of our existence.

This topic gives us an opportunity to take a deeper look at how the notion of beauty as an ideal image can become a limitation for our self-expression and self acceptance. She reveals that many of the qualities that make us unique and valuable can go unnoticed if we focus only on appearance. She also reveals issues of self esteem, depression and stigma associated with feeling dissatisfied with one's appearance.

However, it is worth noting that the flip side of beauty can also be a source of strength and growth. She reminds us that true beauty comes from the heart and soul itself, and that it is this inner beauty that can give us true confidence and attractiveness. We can learn to appreciate and celebrate this inner beauty in ourselves and others, and thereby change our attitude towards beauty in general.

Aim. To reveal and highlight important aspects of this topic, to promote understanding and improvement of the relationship to beauty, and to open discussions on ways to overcome the reverse side of this concept in our society.

Materials and methods. A study of literature data and their analysis was carried out about beauty standards at different times.

Results and discussion. The beautiful in life is all positive, and the beautiful in art can be both positive and negative.

Beauty is an abstract property of a thing, an idea, a place or a living being, in particular, a person, that brings a feeling of pleasantness that corresponds to pleasure. Beauty is the embodiment of all that is beautiful in the world, that which makes one wonder and admire. This is nature, art, architecture and, of course, the woman herself. Canons of female beauty are modern standards of beauty.

Each country, each nation, each people has its own standards of beauty, which sometimes differ significantly from others. "Black eyebrows", "brown eyes" and "white face", which often occur in folklore, were indeed considered the standard of beauty. There are no universal standards of female beauty. What is valued in Venezuela is completely different from preferences in, for example, Ukraine.

Standards of female beauty in different countries:

- France – naturalness
- Poland - correct proportions
- Sweden - fair hair and skin
- Iran - a flat nose as a reason for admiration
- Spain – expressiveness in everything
- South Africa - curvaceous beauties
- Australia - sports physique

Beauty in religions

Our brain responds to beauty. How this happens is still a mystery.

The Bible does not explain this either, but from it we learn why we have aesthetic taste. We like beautiful things because God has endowed us with a sense of beauty. He also created a very complex human body, giving it a wonderful

appearance and the ability to perform various functions. An ancient poet expressed his impression of this as follows: "I revere you and praise you for being wonderfully made."

In Islam, a woman's beauty is not something vicious, "witchcraft" or "a source of devilish mana." There is a hadith in the Koran, a saying of the Prophet Muhammad: "Allah is Beautiful, and He loves the beautiful." Beauty is a mercy from the Almighty, a manifestation of His special inclination towards a Muslim woman.

"Beauty injections" is the general name for injection cosmetology procedures used to improve the appearance and appearance of the skin. These procedures are usually performed in specialized clinics or medical centers under the supervision of a cosmetologist or dermatologist.

Beauty improvement can be achieved through proper skin care, healthy lifestyle and proper nutrition. Some substances that can help improve the appearance and health of the skin include the following:

Vitamins and minerals:

Vitamin C: Supports collagen synthesis, fights wrinkles and pigmentation, makes the skin more radiant.

Vitamin E: Helps reduce inflammation and protects skin from free radicals.

Vitamin A (retinol): Reduces wrinkles and improves skin texture.

Zinc and Selenium: Support skin health and help fight acne.

Antioxidants: These substances protect the skin from the effects of free radicals and help prolong the youth of the skin. Popular antioxidants include vitamin C, vitamin E, coenzyme Q10, and many others.

Hyaluronic Acid: Used in many skin care products and helps retain moisture, reducing wrinkles and tightening the skin.

Peptides: May help keep skin looking youthful by increasing collagen and elastin production.

Sun protection: Use creams with a high SPF to protect against skin-damaging UV rays.

Omega-3 fatty acids: Inflammation in the body can affect the appearance of the

skin. Omega-3 acids found in fish and castor oil can help reduce inflammation.

Water: Proper hydration plays an important role in improving the appearance of the skin.

Sports and healthy nutrition: A balanced diet, rich in vegetables, fruits, proteins and grains, contributes to a healthy appearance of the skin. Physical activity improves blood circulation and metabolism.

Conclusions.

1. Different countries have different standards of beauty. Something that is considered attractive in Arab culture is strange in European culture; and vice versa.

2. The term "beautiful" often depends on fashion. Thus, at different times, different "beautiful"

3. People often care more about external beauty than internal beauty - intelligence, nurturing values, love for what surrounds us, kindness. The paradox is that more often a person is appreciated and loved precisely for his character, skills or human qualities.

LINK

1. An official website of the United States government
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2699193/>

2. Blue Ridge Dermatology Associates <https://brdermnc.com/types-of-injectables-which-is-right-for-you/>

3. Whytt magazine <https://whyttmagazine.com/all/beauty-standards-in-different-cultures>

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Кичан Олександра Олександрівна

студентка

Агалаков В'ячеслав Сергійович

викладач

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Фізичне виховання завжди відіграло ключову роль у формуванні здорової та активної молоді. У вищих навчальних закладах це має особливе значення, оскільки студенти перебувають на шляху формування своєї ідентичності та навчання. Розвиток фізичних якостей на заняттях з фізичного виховання у вищих навчальних закладах є важливою складовою їхнього загального розвитку та успішного навчання.

Мета роботи./Aim. Фізичне виховання у ВНЗ має на меті не лише покращити фізичну підготовку студентів, але й сприяти їхньому психоемоційному стану, соціальній адаптації, та формуванню здорового способу життя. Заняття з фізичного виховання допомагають студентам розслабитися, зняти стрес, покращити концентрацію уваги та пам'ять. Це особливо важливо у ВНЗ, де навчальна навантаженість висока, а студенти часто стикаються зі стресом і надмірною сидячою активністю. Метою роботи є дослідження того, яким чином відбувається розвиток фізичних якостей студентів на заняттях з фізичного виховання у вищих навчальних закладах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час роботи було використано наукову літературу, періодичні видання, також аналіз даних, спостереження та опитування.

Результати та обговорення./Results and discussion. На заняттях з фізичного виховання студенти можуть розвивати різні фізичні якості, серед яких найважливі:

1. Силові якості: фізичні вправи та тренування допомагають покращити м'язову силу, що корисно як для загального здоров'я, так і для підвищення ефективності навчання та роботи.

2. Витривалість: заняття спортом та аеробікою підвищують рівень витривалості, що робить студентів менш втомлюваними під час навчання та збільшує їхню продуктивність.

3. Гнучкість і координація: фізичні вправи сприяють покращенню гнучкості та координації, що допомагає попереджати травми та підвищує спроможність виконувати різні завдання.

4. Швидкість і реакція: тренування на заняттях з фізичного виховання сприяють розвитку швидкості та реакції, що може бути корисним в різних сферах життя.

Однак, важливо пам'ятати, що кожен студент унікальний, і відбувається розвиток фізичних якостей кожної людини по-різному. Тому індивідуальний підхід до тренувань та визначення цілей є надзвичайно важливим. Викладачі з фізичного виховання повинні враховувати особистість студента, його потреби та можливості.

Додатковою можливістю для розвитку фізичних якостей у вищих навчальних закладах є участь у спортивних секціях та клубах. Вони надають студентам можливість глибше досліджувати конкретні види спорту, займатися їхнім улюбленим видом фізичної активності та піднімати свої фізичні якості на більш високий рівень.

Фізичне виховання у ВНЗ несе важливий вплив на психоемоційний стан студентів і сприяє підвищенню їхнього загального самопочуття. Ця взаємодія між фізичною активністю і психічним здоров'ям має численні позитивні аспекти, які варто розглянути.

Фізична активність сприяє виділенню ендорфінів, які є природними антидепресантами та анальгетиками. Внаслідок цього, студенти, які регулярно займаються фізичними вправами, мають меншу схильність до депресії та тривожності. Заняття фізичним вихованням сприяють розслабленню м'язів та

вивільненню негативних емоцій, що допомагає покращити психоемоційний стан.

Фізична активність також впливає на підвищення емоційного самопочуття. Заняття спортом сприяють виходу на поверхню позитивних емоцій, таких як радість і задоволення. Студенти, які регулярно займаються фізичним вихованням, частіше відчувають позитивні емоції, що сприяє загальному підвищенню настрою.

Досягнення у фізичних вправах та покращення фізичних показників можуть позитивно впливати на самооцінку студентів. Вони починають вірити в свої можливості і набувають більшої самовпевненості, яка може переноситися на інші аспекти їхнього життя, включаючи академічну та соціальну сфери.

Регулярна фізична активність сприяє поліпшенню кровообігу та постачанню кисню до мозку. Це може покращити концентрацію і пам'ять, зробити студентів більш продуктивними у навчанні. Заняття фізичним вихованням також допомагають розслабити мозок і зменшити втомленість, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Розвиток фізичних якостей студентів у ВНЗ може стикатися з рядом проблем і перешкод, які варто враховувати та намагатися подолати. Ось деякі з них та можливі шляхи їхнього розв'язання:

– Обмежений час: багато студентів стикаються з обмеженим часом через навчання, лекції, практикуми і завантажені графіки. Щоб подолати цю перешкоду, студенти можуть розпланувати свій час, визначити пріоритети та включити фізичну активність в щоденний розклад.

– Відсутність мотивації: деякі студенти можуть втратити мотивацію через втомленість або стрес. Щоб подолати цю проблему, важливо знайти цікаву фізичну активність, встановити конкретні цілі та знайти партнерів для занять.

– Обмежений фізичний простір і обладнання: ВНЗ можуть не мати достатнього фізичного простору або спортивного обладнання для всіх

студентів. У такому випадку, студенти можуть шукати альтернативні місця для фізичних занять, використовувати власну кімнату або взяти участь у спортивних секціях та клубах в місцевому спортивному центрі.

– Недостатні знання і досвід: деякі студенти можуть не мати достатніх знань або досвіду щодо фізичної підготовки. Для подолання цієї перешкоди, вони можуть звернутися до тренера або інструктора для навчання основам фітнесу і правильній техніці виконання вправ.

– Недостатній сон і відпочинок: недостатній сон та недостатня регенерація можуть ускладнювати фізичний розвиток. Студенти повинні дбати про здоровий режим сну і відпочинку, щоб відновлювати енергію та забезпечувати ефективну фізичну підготовку.

– Психологічний стрес: студенти можуть відчувати психологічний стрес через навчання і вимоги університету. Фізична активність може служити засобом зняття стресу, але також важливо розглядати можливість консультацій у психолога для підтримки психічного здоров'я.

Подолання цих проблем і перешкод в розвитку фізичних якостей вимагає дисципліни, мотивації і визначеності. Студенти повинні зосередитися на своїх цілях і шукати способи інтегрувати фізичну активність у своє щоденне життя, оскільки це може позитивно позначитися на їхньому навчанні і загальному самопочутті.

Висновки./Conclusions.

Розвиток фізичних якостей на заняттях з фізичного виховання у вищих навчальних закладах є важливим аспектом загального розвитку студентів. Це сприяє не лише їхньому фізичному здоров'ю, але й психічному благополуччю та успішному навчанню. Індивідуальний підхід, спортивні секції та клуби роблять цей процес більш ефективним і захопливим для студентів. Тому важливо продовжувати підтримувати та розвивати фізичне виховання у ВНЗ для формування здорової та активної молоді.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Товт В. А. Основи теорії та методики фізичного виховання: Навчальний посібник/Укл: В. А. Товт, О. А. Дуло, М. Ю. Щерба. – Ужгород: ПП "Графіка", 2010. –140 с.
2. Теорія і методика фізичного виховання/Методика фізичного виховання різних груп населення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів фізичної культури і спорту/Під ред. Т. Ю. Круцевич. К.: НУФВСУ «Олімпійська література», 2008. –Т-2. - С. 155 -319.
3. Оксана Язловецька «Фізкультурно-спортивна діяльність студентів в умовах вищого навчального закладу». URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036386.pdf>
4. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» // Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/ukpublish/art/icleart_id=159092&cat_id=43145
5. Карпюк І. Ю. Цільова орієнтація на ціннісний пріоритет здоров'я у навчальному процесі фізичного виховання студентів // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз.виховання і спорту. - 2007. - N 1. - С. 44-47.

JOURNALISM

СУЧАСНІ МАС-МЕДІА І ПОЛІТИКА: ДО ПИТАННЯ ПРО КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ

Герасимович Вадим Анатолійович,
к.політ.наук, ст.викладач
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Активне впровадження новітніх цифрових технологій стимулювало потужний розвиток соціальних медіа, які поєднують інформаційний контент та онлайн-комунікацію зі своїми споживачами. Соціальні медіа охоплюють різні сервіси: інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, блогосферу як сукупність блогів, мікроблогів, відеохостингів тощо. В Україні соціальні медіа почали особливо активно розвиватися у 2014-2015 роках, зокрема онлайн-ресурси громадських об'єднань, волонтерів, активістів, політиків та експертів. Вони висвітлювали перебіг таких подій, як Революція Гідності, анексія Криму, початок бойових дій на Донбасі, і стали повноцінною альтернативою пресі та телебаченню.

Ціль роботи./Aim. Лідери думок та інфлюенсери з Facebook, Instagram, YouTube, TikTok та інших все більше розширюють свій вплив: кілька блогерів із загальною аудиторією не менша 400-900 тисяч підписників представляють інформаційний ресурс, еквівалентний середньому інформаційному каналу. Останнім часом Telegram, який виконує функцію соціальної мережі, став одним з основних майданчиків для пліток, мови ворожнечі та дезінформаційних наративів і набуває все більшої популярності в Україні. Дослідження громадської організації "Детектор медіа" показує, що 49 зі 100 найпопулярніших телеграм-каналів в Україні належать до категорії новин та ЗМІ. Серед першої десятки шість часто "зливають", провокують та нехтують

стандартами новин.

Звичайно, нові політичні інститути не одразу і не автоматично отримують підтримку і визнання з боку широкої громадськості, значна частина якої може бути налаштована досить скептично і консервативно. Крім того, за відсутності широкомасштабних інформаційно-просвітницьких кампаній у ЗМІ, нові політичні інститути та нові форми політичної взаємодії в цілому не можуть поширюватися і розвиватися в суспільстві. За таких умов важливим є створення сприятливих механізмів підтримки громадянських ініціатив та формування консультативно-просвітницьких центрів, покликаних роз'яснювати та демонструвати можливість і життєздатність нових форм політичної участі в суспільному житті.

Матеріали та методи./Materials and methods. У цьому зв'язку слід зробити акцент на можливості вирішення проблем, близьких до безпосереднього життя людини, оскільки саме проблеми життєзабезпечувального характеру безпосередньо стосуються більшості. Водночас, саме навколо цих проблем формуються основні практичні схеми та характер сприйняття політичних, зокрема, владних інститутів [1, с. 50]. Особливістю демократизації суспільно-політичного життя в пострадянських країнах стало те, що сам рух був ініційований не "знизу" в результаті політичного тиску на владні інститути широких верств населення, а "зверху" в інтересах відносно вузької політичної еліти.

Додатковим фактором напруженості стали сучасні зміни в самих способах функціонування демократичних політичних механізмів, спричинені глобалізаційними змінами, зокрема формуванням і поширенням транснаціональних інформаційних практик ЗМІ.

Ці обставини також вплинули на характер взаємодії громадської думки та політичних інститутів на постсоціалістичному просторі. Водночас вони відобразили ключову роль у налагодженні цієї взаємодії ЗМІ, подальше підпорядкування яких ринковим і, ширше, економічним імперативам ставить фундаментальні питання щодо етики ЗМІ та цінностей, яких вони повинні

дотримуватися, інформуючи широку громадськість про поточні суспільно політичні події. Загально визнано, що політичні цінності та погляди відповідають певним політичним об'єктам. Такими об'єктами можуть бути політичні лідери, конкретні політичні курси, сукупність політичних ідей тощо.

Орієнтації індивідів можна поділити на дві групи.

- системні орієнтації пов'язані з легітимністю політичної системи та її активною підтримкою.
- розподільчі орієнтації пов'язані з такими питаннями, як "хто і що має бути представлений у суспільстві".

Системні орієнтації необхідні для стабільності та виживання політичної системи. І в цьому сенсі функцію ЗМІ слід вбачати не у виробництві, а в представництві громадськості. При цьому про "представництво" слід говорити в певному "звуженому", зменшеному значенні. У зв'язку з тим, що для всіх систем, у тому числі і для системи ЗМІ, "публічність" завжди використовується для опису іншої, недоступної сторони їхніх кордонів і не може бути конкретизована в напрямку певних систем-партнерів – вона (публічність) повинна бути представлена у вигляді таких конструктів реальності, в яких можуть брати участь всі підсистеми і навіть всі люди.

Результати та обговорення./Results and discussion. Таким чином, репрезентація публічності через медіа наразі забезпечує як прозорість, так і непрозорість, тобто певне тематичне знання у вигляді певних конкретних об'єктів і невизначеність щодо того, хто і як на нього реагує. Політичні функції ЗМІ як виразника громадської думки передбачають наявність "громадськості" високоосвіченої групи людей, які можуть виносити незалежні судження в ситуації дискусійного конфлікту думок, а також здатні вибудовувати цілісну і несуперечливу систему політичних поглядів. Серед функцій ЗМІ виділяють наступні:

- 1) інформаційна;
- 2) суспільно-політична;
- 3) економічна функція стимулювання споживання;

4) розважальна [3, с. 66].

Специфіка всіх цих функцій у сучасних суспільствах визначається кількома формами універсалізації взаємодій, притаманних їхнім базовим підсистемам.

Найважливіші системні орієнтації стосуються розподіленої підтримки компонентів політичної системи, а саме підтримки політичної влади, політичного режиму та політичної спільноти. Політична влада включає в себе різні державні посади. Політичний режим пов'язаний з "правилами гри" в політичній системі, такими як підтримка чи не підтримка демократичних форм правління та суспільного курсу. Підтримка режиму може включати позитивне ставлення до правової системи та підтримку основних соціокультурних цінностей. Нарешті, політична спільнота визначає себе через відчуття спільної соціально-політичної приналежності або приналежності до групи спільно контрольованих людей. Орієнтації на політичну спільноту зазвичай визначаються в термінах патріотичних символів, індивідуальної довіри до громадянства або довіри до людей (соціальної довіри) [2, с. 175]. Вивчення політичної соціалізації базується на двох основних принципах.

Перший - це "принцип первинності", згідно з яким студенти найкраще засвоюють те, чому вони навчаються в першу чергу.

Другий - "принцип структурування" - принцип, який декларує, що першочерговими є структури первинної освіти. Як наслідок, основна увага дослідників політичної соціалізації була зосереджена на вивченні механізмів та інститутів первинної соціалізації - сім'ї та школи. Це спричинило недостатню увагу до соціалізуючої функції ЗМІ.

У цьому сенсі "політичні наративи є стратегічними інструментами. Особи, які приймають політичні рішення, або зацікавлені сторони часто створюють проблеми (в художньому сенсі) як контекст для дій, які вони прагнуть здійснити. Справа не в тому, що вони завдають шкоди або руйнують, щоб мати можливість щось зробити, а в тому, що вони представляють світ у такий спосіб, який робить їх, їхні навички та їхні дії необхідними" [4, с. 43].

Індивіди звикають до цінностей та установок під час соціалізації. Звичайно, норми, цінності та установки не є незмінними, а, навпаки, суттєво видозмінюються протягом життя. Але специфікою сьогодення є те, що, з одного боку, поштовхується соціокультурної динаміки - економічні, політичні, культурні зміни. З іншого боку, перехід на пострадянському просторі до принципово нових форм суспільно-політичного життя, докорінна зміна норм, цінностей і установок індивідів набуває фундаментального значення.

Висновки./Conclusions. Таким чином, повідомлення надає сенс певним фрагментам, заперечуючи, або ж відбираючи сенс інших. Так формується смислова сфера життя, в якій виокремлюється важливе, а неважливе ігнорується. Медіа організують смисловий простір світу, який знаходиться за межами особистого досвіду індивіда, створюючи тим самим предметно-одієвий каркас, який забезпечує точки відліку в просторі комунікації поза межами актуального досвіду індивіда. Існує два опозиційні підходи до визначення ролі та оцінок політичної соціалізації актора; обидва мають недоліки і висвітлюють проблеми, які існують сьогодні у сфері взаємодії громадськості та ЗМІ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адубецька Н. Маркетингові засоби комунікації у політиці, *Політичний менеджмент*. 2011. №4, с.44-54.
2. Дабіжа В. Політичні комунікації: аспекти розвитку, *Політичний менеджмент*, 2012. № 4-5, с.173-179.
3. Дюжева К. В. Реклама у сучасних медіа. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2016. Вип. 2, с.56-72.
4. Каплій О. В. Класифікація засобів масової інформації: конституційно-правові питання, *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 50, с 35-46.

РОЗРОБКА БРЕНДБУКУ, ЯК ОСНОВНОГО ГІДА ФІРМОВОГО СТИЛЮ КАФЕДРИ ЖУРНАЛІСТИКИ, РЕКЛАМИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Тімченко Аліна Миколаївна

Студентка

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ. / Introductions. Більшість великих компаній, організацій та установ мають на меті створити фірмовий стиль і ввести єдині правила його застосування для впізнавання та ідентифікації свого бренду.

Фірмовий стиль, також відомий як айдентика, включає в себе все, що стосується візуалізації бренду: комплекс візуально-інформативних заходів, які допомагають установі, чи організації підкреслити свою індивідуальність. Створення позитивного брендингу кафедри має досить важливе значення з огляду на вплив медіапростору на побажання і вподобання потенційних абітурієнтів.

Кафедра журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю потребує чіткого формування фірмового стилю, а брендбук виконуватиме роль документа, який буде містити правила його використання. Саме високоякісне оформлення підкреслюватиме унікальність та буде виділяти спеціальність серед конкурентів у сфері освіти.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є створення друкованої та електронної версії брендбуку кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю з унікальним фірмовим стилем для покращення іміджу й залучення нових потенційних абітурієнтів.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Під час виконання роботи було проведено опитування представників кафедри, які надали важливу інформацію про потреби та прагнення щодо створення основних складових брендбуку. Додатково, були використані статистичні дані про студентський

склад, наукові досягнення та публікації в наукових журналах, що дозволило зрозуміти особливості навчального процесу та наукової діяльності кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю.

Крім того, були вивчені документи, що регулюють діяльність кафедри, зокрема, статuti та положення, які містять важливу інформацію про місію, цілі та правила організації навчального та наукового процесу.

Для ефективного конструювання брендбуку необхідно було використати досвід закордонних навчальних закладів, зокрема: Harvard University, University of Oxford, University of Cambridge, University of the Arts Helsinki, Massachusetts Institute of Technology.

Аналізуючи брендбуки трьох найбільших університетів світу можна визначити деякі подібні аспекти. Однією з головних спільних рис є використання традиційних кольорів і символів, які відображають історію та культуру кожного університету. Наприклад, Harvard University використовує червоний колір і герб, на якому зображені три відкриті книги зі словом VERITAS (з латинської перекладається, як «істини»). University of Oxford впроваджує темно-синій колір логотипу, на якому відтворені три корони, а в центрі – книга з написом «Dominus illumination mea» (перекладається, як: «Господь – моє світло»), що є девізом навчального закладу. University of Cambridge застосовує таку емблему: на червоному тлі зображений білий хрест між чотирма золотими левами, а в центрі герба – закрита книга з горизонтальним корінцем, застібками та характерним орнаментом.

Основною тенденцією в оформленні брендбуків останнім часом залишається мінімалізм, але загальну концепцію дизайну визначає специфіка навчального закладу та притаманні засоби взаємодії з абітурієнтами, студентами та викладачами.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Під час виконання творчого етапу роботи, а саме в процесі створення логотипу була застосована програма Adobe Illustrator. Наведено основні характеристики Adobe Photoshop, що використовувався для роботи з растровими зображеннями. Представлено

ключові переваги AdobeInDesign в якості програми для верстки брендбуку. Для набору текстової частини було застосоване програмне забезпечення Microsoft Word. Для покращення візуальних характеристик брендбуку, а також для роботи із pdf-файлами використовувалися такі програми як Colordot, iFont, Adobe Acrobat Reader DC, Canva, Snapseed.

Фірмова книга тобто сам брендбук, складається з шести розділів: «Про кафедру», «Графіка», «Типографіка», «Колір», «Корпоративний патерн» та «Фірмовий стиль».

У першому розділі брендбуку зображений таймлайн – інструмент, за допомогою якого можна проілюструвати розвиток подій у просторі та часі. Його структура містить ключові історичні етапи, аспекти розвитку та дати створення кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю. Четвертий розворот відображає діяльність та функції кафедри журналістики. П'ятий – представляє ілюстрований фотографіями список викладацького складу. Шостий розворот брендбуку описує місію, філософію та цінності кафедри.

У другому розділі «Графіка» детально охарактеризовано створений логотип (поєднання символів), варіанти використання емблеми в класичному повнокольоровому й монохромному форматах, мінімальний розмір і пропорції конструкції, оптимальне співвідношення шрифтових і текстових елементів, а також зазначені заборонені модифікації фірмового знаку.

У третьому розділі обрнтовано поєднання в логотипі зображувальних елементів та шрифту Monserrat, а також проаналізовано вибір декоративного шрифту й типографіки для документації.

У четвертому розділі брендбуку описуються: фірмова колористика стилю, коди кольорів у моделях CMYK та RGB, варіанти відтінків логотипу, заборонені поєднання поза фірмовим спектром.

У п'ятому розділі подається характеристика корпоративного патерну - елемент, який призначений для оформлення форзаців видань, що стосуються або випускаються на кафедрі, чи в університеті, які також можуть

використовуватися для оформлення сувенірної продукції, дипломів, футболок, блокнотів, а також для брендингу приміщень.

У шостому розділі «Фірмовий стиль» спроектовано носії айдентики: засоби друкованої реклами, сувенірна продукція, елементи діловодства та службового інтер'єру, документи посвідчення.

У створеному логотипі поєднуються такі елементи:

- мікрофон (основний компонент логотипу) символізує трансляцію та комунікацію, а також звертає увагу на наявність університетської професійної телевізійної студії;

- навушники уособлюють існування на кафедрі радіо «Юнітон»;

- перо символізує: багатогранність журналістської професії; креативність та мистецтво слова; відображає сміливість та відвагу журналістів у висвітленні правди;

- електромагнітні хвилі Wi-Fi репрезентують швидкість і безперервність передачі інформації, адже журналісти використовують Інтернет для збору інформації, досліджень та публікації матеріалів;

- антена представляє собою супутниковий зв'язок, без якого радіо і телебачення не могли б існувати.

З лівого боку розташована аббревіатура ВДПУ, а з правого проілюстрована дата заснування кафедри (2006 рік).

Під час створення та візуалізації фірмового знаку було використано три основних кольори: темно-синій (#2D407B), помаранчевий (#FF703E) та білий (FFFFFF).

Практичним результатом роботи є підготовлений та розроблений макет (у друкованому й електронному форматі) брендбуку для кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю. Створений брендбук містить опис усіх необхідних елементів фірмового стилю, відповідає сучасним вимогам, має високу естетичну цінність.

Висновки. / Conclusions. Враховуючи сучасні тенденції, сформований варіант фірмового стилю для кафедри журналістики, реклами та зв'язків з

громадськістю було викладено на сторінках брендбуку, який розроблений згідно з правилами. Фірмова книга розкриває: значення логотипу, правила його використання та заборонені поєднання; рекламний брендинг та моделювання сувенірної продукції (проектування на креативних мокапах); оформлення корпоративного патерну в двох модифікаціях; рекомендації щодо застосування декоративних та офіційних (для документів) шрифтів. Обґрунтовано структуру та вибір технічних параметрів, а також сформовано зміст брендбуку.

Результатом виконання всіх основних етапів є надрукований брендбук з оригінальною версією фірмового стилю для кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білан О. Застосування брендингу: переваги і недоліки. Львів, 2009.
2. Бондаренко І. С. Психологія іміджу. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 122 с.
3. Денисенко С. М. Теорія кольору. Київ, 2021. 154 с.
4. Кафедра журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю. URL: <https://vspu.edu.ua/faculty/filolog/journalism/journalism.php>
5. Brand Book & Guideline Business. URL: <https://www.outcrowd.io/blog/brand-book-guideline>

ART

ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ЖИВОПИСУ: ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

Яланський Андрій Вікторович

професор, викладач кафедри
живопису та композиції

Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

Вступ./Introduction. Комунікація онлайн вже давно стала реалією нашого життя. Утім, в умовах карантинного обмеження, а згодом і повномасштабної війни до різних форм онлайн-комунікації долучилася і освітянська спільнота. Освіта онлайн стала дієвим способом навчання різним предметам. Не залишилися осторонь і мистецькі спеціальності. Така форма дає змогу долучитися сучасним студентам до мистецтва, отримати доступ до професійного навчання, незалежно від їхнього місця перебування.

Ціль роботи./Aim. Охарактеризувати загальні особливості онлайн-навчання живопису.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час реалізації мети дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема інтегровані з мистецтвознавства та педагогіки.

Результати та обговорення./Results and discussion. Онлайн-навчання мистецьким спеціальностям має низку як загальноосвітніх, так і специфічних обмежень, які вимагають врахування під час планування та реалізації освітнього процесу. «Потрібно пам'ятати, що навчання вдома має свої особливості (...) Це такі дисципліни, які потребують постійного контролю з боку викладача. А самостійно визначити деякі проблеми дуже важко» [2, с. 43].

Важливо мати план та відповідні ресурси, щоб надати якісне навчання живопису онлайн. Викладання живопису онлайн може бути реалізоване через різні форми роботи та методи, які дозволяють студентам здобувати та

розвивати творчі навички.

По-перше, це розробка детального плану навчання, який включає теми, техніки та завдання, які ви будете пропонуватися студентам з урахуванням рівня складності. Особливо вартують уваги навчальні матеріали та додаткові завдання для самостійного навчання.

По-друге, важливе значення має вибір платформи для онлайн-навчання. На сьогоднішній день існує безліч платформ, які можуть бути використані для викладання живопису онлайн. Вибір платформи залежить від потреб та технічних можливостей. Для образотворчого мистецтва стануть в нагоді як популярні варіанти (Zoom, Google Meet, Moodle, Microsoft Teams), так і спеціалізовані мистецькі (Teachable, Canvas, Skillshare).

По-третє, велика увага має бути приділена навчальним матеріалам, серед яких відеоуроки, презентації, інструкції та завдання. Важливо забезпечити високу якість контенту та чітку послідовність вивчення.

По-четверте, для проведення регулярних онлайн-уроків можна використовувати відеоконференції та інтерактивні інструменти, наприклад, інтерактивні дошки.

По-п'яте, обов'язково має бути забезпечений зворотний зв'язок зі студентами, що допоможе їм покращувати свої навички.

По-шосте, в онлайн-умовах важливо постійно оновлювати свої курси, оскільки технології швидко змінюються, з'являються нові технічні та інтерактивні можливості.

Серед специфічних форм та методів роботи для викладання живопису онлайн можна відмітити різні форми онлайн-занять. Так, можна запропонувати записані відеоуроки, на яких продемонструвати різні техніки живопису та пояснити їх. Перевагою цих занять є можливість перегляду їх у будь-який час. Не варто ігнорувати і живі онлайн-уроки через відеоконференційні платформи, на яких спілкування відбувається синхронно, інтерактивно і з забезпеченням зворотного зв'язку в реальному часі.

Важливою формою роботи залишаються не лише групова співпраця та

проекти, а й індивідуальні консультації, які не лише допомагають студентам працювати над особистими проектами, а й покращувати свої навички.

Онлайн-галереї та виставки, форуми та обговорення, на яких студенти можуть демонструвати свої роботи, дають змогу відстежувати прогрес студентів, отримувати рецензії, ідеї та поради від співкурсників та оцінки їхньої роботи.

Висновки./Conclusions. Ці різноманітні форми роботи можуть допомогти студентам отримати якісне навчання живопису незалежно від форми навчання. Використання цифрових технологій у навчанні образотворчого мистецтва може значно збагатити навчальний процес та надати студентам нові інструменти для творчості та самовираження. Загалом для реалізації онлайн-навчання важливо мати чіткий план, надавати підтримку студентам та створювати інтерактивні уроки. Деякі викладачі також використовують комбінований підхід, поєднуючи онлайн-навчання з обмеженими особистими зустрічами або майстер-класами, щоб забезпечити найкращий результат для студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лопухова С. Рисунок і живопис для майбутніх графічних дизайнерів в умовах дистанційного навчання. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2021. № 4(2), С. 265–275.

2. Шкільна О. В., Теслюк С. А. ІНТЕРАКТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ З ЖИВОПИСУ ТА РИСУНКУ В УКРАЇНІ. *Молодий вчений*. 2021. № 10 (98). С. 42-44.

HISTORICAL SCIENCES

GEDIMINOVICH ON UKRAINIAN LANDS: LIBERATORS OR CONQUERORS

Kurenkov Volodymyr

student

Kharkiv National University of Radioelectronics

Aliksieiev Maksym

student

Kharkiv National University of Radioelectronics

Introductions. The relevance of this topic is due to the fact that the activities of the first Gediminovich dynasty are significant in the history of the entire Central and Eastern Europe. In the fourteenth century, most of the Ukrainian lands became part of the Grand Duchy of Lithuania, contributing to its transformation into one of the largest European powers of the time. In the new realities, the primary tasks of organizing public administration were, first, to establish relations between the "new" government and society, and second, to establish government bodies and political institutions. This was the process of forming the territory of the state, taking into account the newly annexed lands.

Aim. The purpose of our study is to argue that the Gediminovich dynasty on Ukrainian lands can be considered neither liberators nor conquerors. Both definitions are a modernization of the historical past, far removed from the events that took place in the fourteenth century. Representatives of the Lithuanian princely dynasty sought to expand their possessions by any means necessary and were far from defending any national, religious, or social interests of the conquered territories. As a result, they ruled over a conglomerate of Central and Eastern European states with a very diverse ethno-social population. At the same time, the balanced policy of the Gediminovichs in the lands of former Rus had a positive impact on their economic, political, social,

and cultural development, which contrasted sharply with the domination of these lands by the Tatar conquerors.

Materials and methods. For a full disclosure of this topic, it is necessary to specify the terminology used in this paper:

Yarl (from the Turkic yarl-ek - order, command) is a charter from a lord to a subordinate, which recognizes the subordinate's rights to possess his controlled territory. The receipt of a charter establishes a master-servant relationship between the grantor and the recipient.

Fiefdoms (udyly) were feudal possessions of members of the ruling princely dynasties of Eastern Europe in the twelfth to sixteenth centuries, formed as a result of the division of great principalities, land seizures, gifts, and inheritance. The local principalities on the Ukrainian lands within Poland and the Grand Duchy of Lithuania were finally liquidated in the fifteenth century.

In order to elaborate on this topic, it should be noted that:

Gediminovich (Lithuanian. Gediminaičių dinastija, Belarusian Gedziminavici, Russian Gediminovichi, Polish Giedyminowicze. Giedyminowicze) is a dynasty of the Grand Dukes of Lithuania (until 1572) and kings of Poland (1385-1572), Hungary (1440-1444; 1490-1526), and the Czech Republic (1471-1526), and a set of princely families of Lithuania, Poland, Ukraine, Belarus, and Russia, which traced their origin to Grand Duke Gediminas of Lithuania (1316-1345). Since the 15th century, the royal and grand ducal branch of the Gediminovich family has been known as the Jagiellonian family, after Gediminus' grandson, Grand Duke of Lithuania (1377-1434, nominally since 1392) and King of Poland (1386-1434) Jagielles (Władysław II).

Gediminas united Lithuania and Western Rus and raised the Lithuanian Russian principality to the level of a strong European state. During the time of Gediminas's predecessors, the first cities to become part of the Grand Duchy of Lithuania were Grodno, Novogrudok, Slonim, and Volkovisk, which belonged to Black Russia. As early as the first king of Lithuania, Mindovg (d. 1263), the land of Polotsk was ceded to Lithuania. Under Gediminas, this trend continued: the princes

of Minsk, Turya, Pinsk, Hrodna, Brest, and Vitebsk initially acted as his allies, but soon their domains became part of Lithuania.

Prince Gediminas was married three times. His first wife was Vinda Žmudska, the daughter of a simple boarder named Windemund. This marriage gave birth to sons Montvyd (Luntivyd) and Narimunt. The next time Gedimin married Princess Olga Vsevolodovna Smolenskaya. This marriage left sons Olgerd, Keistut, and three daughters: one unknown by name, the wife of David, the starosta of Horoden, the second, Danmila-Yelizaveta, the wife of Prince Plotsky, and the third, Maria, the wife of Grand Duke Dmitry Mikhailovich "Terrible Eyes" of Vladimir and Tver. The third marriage to Princess Eva gave birth to sons Lubart-Dmytro, Yavnut-Ivan, Koriat Mykhailo, and daughters Aldona-Anna (from 1325 the wife of King Casimir III Piast of Poland), Gaudemonta-Eufimia (the wife of the last Galician prince Yurii Boleslav), and Aigusta-Anastasiia (the wife of Grand Duke Semen Proud of Volodymyr and Moscow). The descendants of Hedymin's four sons-Montvyd, Keistut, Koriyat, and Lubart-died out in the second or third generation. As a rule, the descendants of three of his sons, Narimunt, Olgerd, and Yavnut, are called the Gediminoviés.

In 1341, after the death of Gediminas, who divided the Grand Duchy of Lithuania between his sons, the capital city of Vilnius was given to his youngest son, Jawnut. Formally, he was considered a grand duke, but his brothers did not recognize him as their overlord. In 1345, Olgerd and his brother Keistut organized a coup d'état and removed Jawnut from power.

Results and discussion. After the death of Yuriy II (Boleslav), a prince of the Mazovian Piast dynasty, in 1340, the boyars proclaimed his brother-in-law Lubart Dmytro Hedymynovych, who was also married to a representative of the Rurikovych (Romanovych) family, the ruler of the Galicia-Volhynia state. (According to V. Antonovych, Lubart's father-in-law was the King of Russia, Lev II Yuriyovych, after whose death in 1325 Lubart Hedymynovych received Eastern Volyn and moved to this region during his father's lifetime). At the same time, Polish King Casimir (who considered himself the heir to Yuriy-Boleslav as the eldest in the Piast family)

marched on Lviv, but after taking his royal regalia, he returned to Krakow. From that time on, Lubart began a long-running dispute with Casimir over the legacy of the kings of Rus, which resulted in Galicia becoming part of Poland and Lubart gaining a foothold in Volhynia. After his father's death (c. 1384), Fedir Lubartovych inherited the Volyn principality.

In 1333, Hedymin's second son Narimunt was baptized Hlib and arrived in Novgorod, where he received Ladoga, Oreshek, Korela, and half of Koporye as a "feeding". The lands given to Prince Narimunt formed a kind of "Karelian principality". The prince's governors were here until 1348. From that time until the beginning of the fifteenth century, Narimunt's descendants and his Lithuanian relatives repeatedly received these lands. Numerous descendants of Narimunt make up a group of princely families, commonly called "Narimuntovich". They include the Pinskis, Khovans, Bulgakovs, Shchenyatevs, Kurakins, Golitsyns, Patrykeevs, Korets, Ruzhyns, and possibly Drutskis.

As early as 1318 Olgerd married the daughter of the Prince of Vitebsk, Maria Yaroslavna, and after his father-in-law's death he became the Prince of Vitebsk himself. In 1341, he and Keistut were invited by the Pskov people to defend the Pskov lands from the Livonian knights. Although Olgerd himself did not stay to reign in Pskov, he left his son Andrey here. Smolensk also came under Olgerd's serious influence after he took under his protection the Smolensk prince Ivan Alexandrovich. And while Prince Ivan was simply indebted to Olgerd, his son Svyatoslav was already in a position of absolute dependence on Olgerd. After the death of his first wife, in 1350, Olgerd remarried Princess Ulyana, the daughter of Prince Alexander Mikhailovich of Tver, which gave him a reason to actively interfere in the politics of the Tver principality. In 1355, Olgerd managed to capture Bryansk, the then capital of the Chernihiv-Siversk land, and subjugated this principality as well. Olgerd divided it into three fiefs: his son Dmytro (the ancestor of the Trubetskoy princes) received Chernihiv and Trubchevsk; his younger son Dmytro-Korybut (from whom the Vyshnivetsky and Zbarazh princes traced their lineage) received Bryansk and Novgorod-Siversky, and his nephew Patrykay Narimuntovych (his descendants were

the Bulgakovs, Shchenyatevs, Kurakins, Golitsyns, and Korets) received Starodub.

In the summer of 1362, Olgerd marched to the territory of Southeastern Ukraine between the Dnipro and the Don, and in the fall he attacked the Horde's Podillia. His army reached the Black Sea near the mouths of the Dnipro and the Southern Bug. During this campaign, Lithuanian-Russian forces defeated three Tatar princes in the Battle of the Blue Waters. As a result of the victory, Olgerd recaptured Kyiv and Podillia from the Tatars and expanded his possessions far south toward the Black Sea. Olgerd put his son Volodymyr (the ancestor of the last Kyivan princely dynasty of Olelkovychs, as well as the princely families of Olelkovychs-Slutsky and Bilski) on the ancient Kyiv throne, and gave Podillia to his nephews, the sons of Koriyat-Mykhailo Gediminovich: Yuriy, Oleksandr, Kostiantyn, and Fedir (princes Koriyatovych). According to some scholars, Prince Dmytro, known in Moscow sources as Voivode Bobrok of Volyn, was also a son of Koriyat Hedymynovych. He was married to the sister of Grand Duke Dmitry Donskoy of Moscow. According to one version, it was from this time that the patron saint of Lviv, Yurii Zmieborets, became the coat of arms of the Moscow princes and Moscow.

It is likely that in c. 1362 Olgerd entered into an alliance with the beklarbek (second position after the khan) of the Golden Horde, the Crimean emir Mamai, who gave him a label for the lands from the Dniester to the upper Don and Oka, and the campaign to the southern Ukrainian lands was carried out to help in the internecine struggle in the Horde ("Great Zamyatnaya" 1359-1380). Indirectly, this may be indicated by the fact that the labels of the Crimean khans to the Grand Dukes of Lithuania and Polish kings of the late fifteenth and early sixteenth centuries, the texts of which have survived to this day, begin to mention "friendly relations" between the Lithuanian and Horde rulers with Olgerd and Tokhtamysh, although in reality this was impossible, since the former died before the latter became khan. After Tokhtamysh's victory over Mamai (1380), the latter was erased from the official history of the Golden Horde. At least until the sixteenth century, the khans of the Genghis Khanate were considered the formal overlords of the former lands of Rus, incorporated into the Grand Duchy of Lithuania and the Polish Crown, and the

Gediminovichs even agreed to pay tribute ("exodus") for them. Although it cannot be ruled out that the references to tribute in later labels of the Horde khans reflected only their desires.

The Gediminovich khans did not destroy the foundations of the civil system and did not encroach on the rights of the Orthodox clergy; the South Russian cities submitted to them voluntarily, and the inhabitants of the newly acquired lands recognized the supremacy of Lithuania without any problems. In the thirteenth century, the lands of Rus' were ravaged by the Tatars. Not only cities were destroyed, but also many representatives of the secular and military elite. Lithuanian princes, filling this vacuum and settling in the lands of Rus, began their activities not by fighting against its identity, but by restoring cities and building castles. That is why, from the very beginning of its existence, the Grand Duchy of Lithuania was a dualistic Slavic-Baltic state. In the Lithuanian-Russian state, Ukrainian and Belarusian nobility rose to the upper class, served in the army, and held the highest positions. The Russian language became the official language, and Russian customs, administration, courts, law, and religion prevailed. In particular, 10 of Olgerd's 12 sons were Orthodox. The Russian culture, which had older and richer traditions, dominated the Lithuanian culture.

Ukrainian lands within the GDL initially enjoyed broad political autonomy. There were fiefdoms headed by the Gediminovichs - Kyiv, Siversk, Podillya, Volyn, and others. The degree of their independence was such that the largest principalities even minted their own coinage. There are known Kyiv denarii of Volodymyr Olgerdovych (1360-1390s), Siverskyi coins of Dmytro-Korybut Olgerdovych (1370-1380s), "Podillia half-groszy" of the Koriatovych (1370-1380s), and Volyn "penyazi" of Fedir Liubartovych (1380-1390s).

At the end of the fourteenth century, the most powerful local princes, the Hediminovych, were removed from their thrones by the central government, and some principalities were liquidated altogether. Nevertheless, the GDL maintained religious and national tolerance even at a time when its internal policy was aimed at deepening centralization as much as possible. Looking ahead, the result was stunning,

and this is very clearly seen in the example of the Battle of Grunwald in 1410. The military forces of this principality took to the battlefield not as a mixture of Lithuanian, Belarusian, North Russian, and South Russian banners, but as a single disciplined army of a centralized state. Thanks to their clear organization, which was far superior to that of the Polish army, they played a special role in the defeat of the Crusaders at Grunwald. Thus, it would not be a mistake to say that the Gediminowiczes managed to find the delicate line on which they could maintain internal peace and stability of the state. Even during the civil wars and uprisings of the nobility in the fifteenth and early sixteenth centuries, disputes were exclusively political and did not find additional support in interethnic and interreligious hatred.

Conclusions. Thus, as a result of the successful military and political actions of the first Gediminovichs - Olgerd and his brothers and nephews - the lands of former Kievan Rus got rid of direct political dependence on the Golden Horde and were annexed to the Grand Duchy of Lithuania. Subsequently, the Grand Duchy of Lithuania tightly retained the newly acquired territories, which created generally favorable conditions for their settlement and economic development by the agricultural population.

In the cultural and historical context, the changes that emerged in the second half of the fourteenth century for most Ukrainian lands meant the end of more than a century of artificially imposed isolation of Ukrainian lands from contacts with Western (European-Latin) civilization and the prevailing influences of the Eurasian "Pax nomadica" syncretized after the Islamization of the Golden Horde in the early fourteenth century. Fourteenth century with the influences of the Muslim East, as well as the traditional civilizational influences of the declining Byzantine Empire, a strategic political partner of the Horde state in Central and Eastern Europe since the late thirteenth century.

In a sense, it can be argued that the annexation of the bulk of Ukrainian lands to the Grand Duchy of Lithuania not only gave a new impetus to its integration policy in Rus', but also soon determined the geopolitical reorientation of these lands from East to West.

SOURCES

1. Ващук Д. Подільське князівство у другій половині XIV ст.: особливості правового статусу // Український історичний журнал. - 2018. - № 2. С. 4-17.
2. *Збірник статей "Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях" / упоряд. О. Д. Брайченко; наук. ред. Ф. М. Шабульдо. - Київ, 2005. - 170 с.*
3. Русина О. В. Проблеми політичної лояльності населення Великого князівства Литовського у XIV—XVI ст. // Український історичний журнал. 2003. - № 6. - С. 3-16.

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ ЯКІ РЯТУВАЛИ ЄВРЕЇВ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Джанджгава Георгій Гогійович

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ. Проблема Голокосту на рубежі ХХ – ХХІ століть посіла вагомe місце у політиці пам'яті країн світу. Помітні зрушення почали відбуватися і у вітчизняній суспільній думці, де з'явився новий підхід до аналізу подій війни. Вона тепер розглядається не лише як історія героїв, а і жертв. Проте аналіз літератури демонструє, що попри таку значну зацікавленість науковців цією тематикою та нові підходи до її аналізу, говорити про повне вивчення даної проблеми не можна, бо залишається велика кількість прогалин і серед них питання рятування євреїв місцевими жителями неєврейського походження від знищення нацистами та вшанування тих осіб, які ризикуючи своїм життям робили все можливе, щоб зберегти їм життя.

Мета роботи – дослідити як в Україні вшановують пам'ять про осіб, які займались порятунком життя євреїв у роки Другої світової війни.

Матеріали та методи. Під час підготовки роботи було проаналізовано наукові розвідки вітчизняних науковців. На особливу увагу, з огляду на обрану тему, заслуговують роботи В. Гриневич [1], А. Медведовської [3], А. Подолинського [5], О. Салати [8], І. Щупака [10]. Більш повному розкриттю теми сприяло залучення документальних свідчень, вміщених у ряді збірників, присвячених темі Голокосту в Україні [2; 4; 9]. Методологічну основу роботи склала сукупність спеціально-історичних методів: історико-типологічного, історико-хронологічного та історико-порівняльного, що сприяло реалізації поставленої мети.

Результати та обговорення. У Радянському Союзі після закінчення Другої Світової війни тема Голокосту практично не лунала з уст політичних

діячів та не дуже активно порушувалася в науковій літературі. Відсутні були й практики увічнення пам'яті жертв цієї страшної трагедії. Місця масових розправ нацистів над представниками цього народу перетворювались на зони масового відпочинку городян. Зокрема, на місці розстрілів євреїв у Бабиному Яру в Києві, де тільки 29-30 вересня 1941 року були позбавлені життя 33771 євреїв, а за роки окупації міста – число жертв тут досягнуло 70-100 тисяч осіб, розрісся ліс. Те ж саме відбувалося на місці Дробицького Яру у Харкові, де закінчили своє життя 16-20 тисяч євреїв [3, с. 136]. За таких обставин не дивно, що замовчувались й історії про рятування тих, кого нацисти переслідували у період окупації лише за те, що вони були євреями. За деякими політичними та ідеологічними канонами радянських часів, згадувати про свій порятунок чи бути «рятівником євреїв» було неможливо.

У 1951 р. Державою Ізраїль ухвалено Закон про Пам'ять Катастрофи, відповідно до якого неєвреям, які рятували євреїв у роки нацистської окупації Європи, Катастрофи (Шоа), ризикуючи при цьому власним життям, присуджується почесне звання «Праведник народів світу» (הַעוֹלָם אֲמוּנוֹת חַסִּידִים «Хасідей умот ха-олам») [9, с. 415]. Це люди, які у час коли більшість оточуючих, боячись за власне життя, мовчки спостерігали за звірствами, що чинили окупанти, не залишились байдужими до їх долі та надали допомогу. У 1953 р. в Єрусалимі, за рішенням Кнесета, на Горі Пам'яті було відкрито Меморіал історії Голокосту Яд Вашем (дослівно – «пам'ять та ім'я»), при якому почав працювати центр наукових досліджень та музей-архів. Ініціатором його відкриття виступив міністр освіти Ізраїлю, Бен-Ціон Дінур. Як сказано в законі про Яд Вашем, він створений для увічнення пам'яті шести мільйонів представників єврейського народу, які загинули смертю мучеників від рук нацистів та їхніх посібників [10, с. 9].

Проте, діяльність цієї інституції охоплює більш широке коло питань, пов'язаних з Голокостом. При Яд Вашем з 1963 р. постійно діє громадська комісія, якій надано право від імені Держави Ізраїль надавати почесне звання «Праведник народів світу». До складу комісії входять видатні ізраїльські

юристи, фахівці з історії Голокосту, особи, які пережили Катастрофу. Звання «Праведник народів світу» присуджується відповідно до наступних критеріїв:

1. Активна участь у порятунку одного чи кількох євреїв від небезпеки негайного знищення або депортації до таборів смерті.

2. Спаситель усвідомлював і мав на увазі саме спасіння єврея.

3. Дії рятівника не були мотивовані отриманням грошової винагороди або іншої компенсації, як, наприклад, перехід врятованого в іншу віру, усиновлення дитини тощо, і якщо вона брав гроші, то лише для того, щоб забезпечити успіх порятунку, а не з метою збагачення.

4. Існувала реальна небезпека для рятівника та його близьких. В особливих випадках береться до уваги економічний та суспільний добробут рятівника.

5. Все вищеперелічене підтверджується свідченнями тих, хто вижив, тих, кому було надано допомогу, або наявністю відповідних документів, що підтверджують факт порятунку та його обставини [6, с. 10–11].

Однією з основних вимог для розгляду справи у комісії з присвоєння звання є свідчення врятованого. Тільки в окремих випадках як достатній доказ комісією визнавалися архівні документи. Часто єдиним доказом були свідчення свідків. Більшість праведників визнано за зверненнями врятованих, іноді це відбувалося за заявками самих рятівників, істориків чи інших осіб.

Звання «Праведник народів світу» має міжнародний статус. Тому, хто отримав це почесне звання, вручається Почесний диплом і медаль, на якій двома мовами (івритом і французькою) вибито напис: «В подяку від єврейського народу. Хто рятує одне життя, спасає весь світ». Нагороди вручаються рятівникам або їхнім найближчим родичам в Ізраїлі або в країнах проживання дипломатичними представниками Держави Ізраїль. На сьогоднішній день почесне звання «Праведник народів світу» удостоєно понад 26 тис. осіб [6, с. 11]. У Яд Вашем склалася традиція на честь удостоєних почесного звання висаджувати дерева на Алеї Праведників. Поступово алея перетворилася на Сад Праведників (у кожного дерева встановлена табличка з

ім'ям праведника), у саду споруджено меморіальний мур, на ньому вибиті імена всіх «Праведників народів світу». З 6 березня 2013 року відзначається Європейський день пам'яті праведників світу. Його було встановлено Європарламентом у 2012 р. Звання «Праведник народів світу» стало всесвітньо відомим, воно є синонімом честі, людського героїзму та означає перемогу добра над силами зла [6, с. 9].

Дані про рятівників і врятованих, на жаль, поки що дуже неповні. Крім того, у зв'язку з тим, що дипломатичні відносини СРСР та Держави Ізраїль у роки започаткування цієї ініціативи були розірвані, тож було неможливо для врятованих євреїв та чиновників із Ізраїлю подавати чи отримати в Україні будь-яку інформацію. Тому пошук праведників народів світу в нашій країні активізувався відносно пізно, лише в середині 1980-х років. У 1988 р. було створено Єврейську раду України – найстарішу з нині діючих організацій національних меншин в нашій країні, а вже на наступний рік свого існування вона, спільно з фондом «Пам'ять жертв фашизму в Україні» започаткувала почесне звання «Праведник України» та «Праведник Бабиного Яру» [8, с. 157]. Однак активна пошукова робота розгорнулася лише після здобуття нашою державою незалежності. На жаль, до цього часу як самі рятівники, так і значна частина врятованих ними стали людьми похилого віку або померли, а з ними було втрачено й багато історій спасіння. Першими звання Праведник Бабиного яру отримали православний священик Олексій Глаголев, його дружина Тетяна та діти Магдалина та Микола. Глаголев дав притулок євреям і сховав їх у Покровській церкві на Подолі, а його дружина Тетяна, яка працювала паспортисткою, забезпечила людей фальшивими документами. На сьогоднішній день ці звання отримали більш ніж 4500 громадян України [5, с. 50]. Значна їх частина отримали його посмертно.

Майже 2700 українців отримали звання Праведник народів світу [10, с. 10]. За їх кількістю Україна поступається лише Польщі, Голландії та Франції. Серед українських Праведників є чимало представників різних конфесій та національностей, професій, статі та ідеологічних переконань.

Однак усіх їх об'єднала жертвовність та любов до людей. Те що вони зробили, дійсно подвиг, на який не кожен здатен. Так, під час Бабиного Яру сотні тисяч киян виявились свідками звірячого вбивства близько 30 тисяч своїх єврейських сусідів та друзів, але лише одиниці сімей ризикували, рятуючи їхнє життя [2, с. 316].

За даними Яд Вашем, ця цифра ледве відбиває десяту частину зібраних свідоцтв про акти порятунку. Насправді українців, які рятували життя євреїв у роки війни, було значно більше, проте багато хто з них загинув у роки Другої світової або відомостей про їхній подвиг просто не зберігся. Однак є й ті особи, свідчення про рятування ними євреїв у часи Другої світової війни Яд Вашем з якихось причин не визнав достатніми для присвоєння почесного звання. Так, зокрема, його відмовились надати Андрею Шептицькому, який у роки окупації Львова зміг врятувати близько 200 осіб єврейського походження, більшість з яких були дітьми [4, с. 203]. Тож, робота з пошуку триває і досі. В основному, цим займаються представники єврейських організацій, місцевих єврейських громад, а також окремі особи. Активізації цього процесу сприяє державна політика пам'яті про Голокост. Так, з 2007 року в Україні вшановують дітей Праведників. У цих списках – понад 4000 імен [10, с. 11]. У 2021 році Верховна Рада України своєю ухвалою запровадила пам'ятну дату 14 травня – день пам'яті українців, які рятували євреїв від знищення нацистами під час Другої світової війни [7].

Висновки. Пам'ять про Голокост в Україні зберігалася весь час, навіть попри державну політику ігнорування цієї теми через певні ідеологічні упередження. І коли було зруйновано залізний бар'єр між СРСР та країнами світу, в Україні знайшла значного поширення практика вшанування тих, хто нехтуючи своїми особистими інтересами, докладав максимум зусиль для порятунку євреїв від неминучої смерті. Вже з кінця 1980-х років започатковується почесні звання «Праведник України» та «Праведник Бабиного Яру». Громадськість та науковці доклали чимало зусиль для збору свідчень про факти порятунку євреїв та осіб, які це здійснили, щоб подати

клопотання про присвоєння їм звання «Праведник народів світу», що дозволило майже 2700 українців отримати його. Вшануванню пам'яті цих осіб сприяє й запровадження на державному рівні пам'ятних днів, присвячених Голокосту та особам, причетним до порятунку євреїв.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриневич В. Україна у Другій світовій війні. Міжетнічні відносини (1941–1945). Дніпро: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2016. 276 с.
2. Київ: війна, влада, суспільство. 1939–1945 рр. (За документами радянських спецслужб та нацистської окупаційної адміністрації). К.: Темпора, 2014. 864 с.
3. Медведовська А. Рецепція Голокосту в суспільній думці пізньо радянської доби (1950–80-ті рр.). *Проблеми історії Голокосту*. 2016. Вип. 8. С. 135–144.
4. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941-1944 / Упоряд. Ж. Ковба; Наук. ред. Андрій Кравчук. К.: Дух і Літера, 2003. 313 с.
5. Подольський А. Українське суспільство і пам'ять про Голокост: спроба аналізу деяких аспектів. *Голокост і сучасність*. 2009. Вип. 1(5). С. 47-59.
6. Праведники народів світу. Україна / Упоряд. Інна Іоффе, Олександр Євсюков. К. : Наш Формат, 2021. 392 с.
7. Про вшанування пам'яті українців, які рятували євреїв під час Другої світової війни. Постанова Верховної Ради України від 2 лютого 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-IX#Text> (Дата звернення 28.09.2023)
8. Салата О. Голокост в історичній пам'яті українського народу. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Історична пам'ять про війну та Голокост», Київ, 28–30 вересня 2012 р. Присвячено 71-й річниці*

трагедії Бабиного Яру. Дніпропетровськ: Центр «Ткума», 2013. С. 155–161.

9. Шоа в Україні: історія, свідчення, увічнення / За редакцією Рея Брандона та Венді Лауер; Пер. з англ. Н. Комарової. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2015. 520 с.

10. Щупак І. Українські рятівники євреїв під час Голокосту. *Праведники народів світу: Довідник* / За ред. Ігоря Щупака; Вступні статті М. Ф. Мариновича, І. Я. Щупака; Упоряд.: Є. А. Врадій, Д. В. Шаталов. Дніпро: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2016. С. 9–11.

КАМПАРТІЯ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ АСИМІЛЯЦІЇ У БОЛГАРІЇ ЗА ПРАВЛІННЯ Т. ЖИВКОВА

Домбровська Яна Анатоліївна

Магістр

Вінницького державного педагогічного університету
ім. М. Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ. У ХХ столітті правління Т. Живкова в Болгарії було періодом, коли Комуністична партія вживала активні заходи для здійснення насильної асиміляції національних меншин.

Мета роботи. Виявлення важливих аспектів та наслідків політики насильної асиміляції, проведеної Комуністичною партією Болгарії (КПБ) за правління Т. Живкова в другій половині ХХ століття.

Матеріали та методи. Під час вирішення завдань використовувалася методологія гуманітарної науки з дотриманням загальних наукових принципів історичності та об'єктивності, а також застосування конкретних історичних методів, таких як аналітичний, порівняльно-історичний та проблемно-хронологічний підходи. В дослідженні основна увага була приділена проблемно-хронологічному підходу, який дозволив більш точно визначити специфічні історичні методи, використані під час проведення дослідження.

Результати і обговорення. Політика національної асиміляції, проведена в Болгарії за правління Тодора Живкова, залишила невиліковний слід в історії країни та в житті її національних меншин. Ця кампанія стала однією з найтемніших сторінок в історії Болгарії. Епоха Тодора Живкова, відзначалася загальним та категоричним прагненням до єднання нації, але за ціною жертв національної самобутності [2]. Однією з головних цілей була асиміляція національних меншин, зокрема турків, помаків, циган, македонців та інших. Кампанія насильницької асиміляції включала в себе різноманітні заходи, спрямовані на зміну національної ідентичності цих груп населення. Один з найвідоміших елементів цієї політики була кампанія під назвою "Велике

національне воз'єднання", яка передбачала зміну імен і прізвищ турецьких болгар в мусульманських громадах на болгарські [4]. Громадяни з турецькими іменами та прізвищами були примушені змінити їх на болгарські аналоги. Це вимагало від них внесення змін в офіційні документи, такі як паспорти та інші особисті документи. Це ставило осіб під контроль державних органів та обмежувало їхню можливість використовувати свої історичні імена. Ця акція була впроваджена під загрозою фізичного насильства та репресій. Вона мала на меті позбавити національні меншини їхньої ідентичності та змусити їх прийняти болгарську культурну спадщину та імена. Також було заборонено використання турецької мови в громадському житті, що призвело до втрати мовної спадщини.

Ця політика асиміляції також включала переселення національних меншин з їхніх традиційних резиденційних областей. У 1968 р між Болгарією і Туреччиною було підписано чергову угоду про переселення, в силу якого з 1969 по 1978 р. в Туреччину переселилося з Болгарії близько 130000 чоловік [1, с. 294]. Натомість керівництво країни категорично не хотіло визнавати за національну меншину тих турків, які залишилися в Болгарії.

Процес формування "національної однорідності" коливався від інтенсивності до спаду. При цьому залишалися актуальними два основні методи: або "болгаризація" мусульман, перш за все, турків, або "вигнання" їх з країни. Використовувалися як порівняно цивілізовані, навіть заохочувальні, так і репресивні заходи.

Протягом тривалого періоду часу державна машина застосовувала різні заходи з метою закріплення та поглиблення процесу асиміляції. Це включало безпосередній вплив на турків та інших мусульман через силові структури, а також вплив на всю суспільність через пропагандистську машину, адміністрацію, різні офіційні організації та інші механізми. Проте, взагалі, ці заходи не привели до бажаного тривалого результату. Сотні та тисячі болгарських турків, незважаючи на ув'язнення та табори, які були відкриті за комуністичного режиму, відмовилися від асиміляції та продовжували

сподіватися на краще майбутнє.

Негативна роль "процесу відродження" в Болгарії полягає в тому, що він призвів до припинення природної інтеграції етнічних груп у країні. Насильство, здійснене державою, викликало відповідь у вигляді стійких опозиційних реакцій. Це не могло не вплинути на розвиток громадянського суспільства та політичного життя Болгарії.

Висновки. Питання національної політики протягом років правління Т. Живкова у Болгарії визнавалося надзвичайно актуальним. Спостерігалася масова процедура асиміляції різних національних меншин в Болгарії. Це сталося в період, коли програма Болгарської комуністичної партії (БКП) та нова конституція 1971 року встановлювали, що будь-яка дискримінація за національними ознаками заборонена і карається законом [3]. Ця жорстока політика, яку проводили для національних меншин, сильно вплинула на суспільство та внутрішню ситуацію в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Валева Е. Л. Государственная политика Болгарии в отношении турецкой этнической общности (1980-е гг.) // Славянский альманах. 2013. № 83. 302 с.
2. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи та Америки 1918-1945 рр.: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-е видання, доповнене, перероблене. Київ, 2003. 412 с.
3. Конституция Народной Республики Болгарии : Принята в результате референдума, проведенного 16 мая 1971 г. София.
4. Щупленков Н. О. Партийный контроль коммунистических и рабочих партий над молодежными объединениями социалистических стран 1960-х – начала 1980-х годов: общее и особенное // Социодинамика. 2015. № 12. 164 – 181 с. URL : https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=16976

УКРАЇНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Кукса Наталія Григорівна

к.і.н., викладач

Черкаська медична академія

м. Черкаси, Україна

Вступ. / Introductions. Принципово важливою складовою культурних процесів в Україні у 20—30-ті роки була політика українізації спрямована на те, щоб надати народам, об'єднаним у СРСР, певної «культурно-національної автономії» — реальної можливості розвивати свої національні культури і мови. Ці ідеї покладені в основу рішень XII з'їзду РКП(б) (квітень 1923 р.), на якому вже чітко були сформульовані основні положення політики українізації: підготовка, виховання та висування кадрів корінної національності; врахування національних чинників при формуванні партійного і державного апарату; організація мережі навчальних закладів усіх ступенів, закладів культури, газет і журналів, книговидавничої справи мовами корінних національностей; глибоке вивчення національної історії, відродження і розвиток національних традицій і культури.

Мета роботи. / Aim. Висвітлити особливості українізації державного апарату в першій половині 20-х років ХХ століття.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проблемно хронологічний, історико-системний та аналітичний.

Результати та обговорення./Results and discussion. З нашого погляду, політика українізації перш за все мала політичне забарвлення і спрямовувалася на верхівку, на зміцнення радянської влади, а вже остання повинна була все зробити для того, щоб в УСРР розвиток культури і освіти нічим не відрізнявся від розвитку інших країн. Слід відразу вказати, що процес українізації державного апарату був складним і суперечливим. У керівництві республіки, з одного боку, йшла гостра боротьба між Х. Раковським, Д. Мануїльським,

Д. Лебідем, які недооцінювали важливість процесу українізації і гальмували її, з іншого, між Г. Петровським, М. Скрипником, В. Затонським, С. Косіором, які вважали українізацію одним із пріоритетних питань національної політики. Внаслідок гострих дискусій, лютневий пленум ЦК КП(б)У 1922 року підтвердив необхідність знання української мови державними службовцями, а також висунення на відповідну роботу осіб, які знали українську мову і були знайомі з українським побутом. Необхідність цього була очевидною, адже в 1922 році на одного члена комуністичної партії України, який постійно користувався українською мовою, припадало семеро тих, хто розмовляв лише російською, в уряді ж це співвідношення було один до трьох. Крім того, в цьому ж році українською мовою велося менше 20 % урядових справ.

За матеріалами обліку національного складу партії, в 1923 році українців серед загальної кількості членів партії КП(б)У, що становили 56 тисяч 415 чоловік, нараховувалося 11 тисяч 826 чоловік. Із відповідальних 37 тисяч партійців, які стояли на партійному обліку, лише 3 тисячі 702 чоловіки володіли українською. Селян-українців в КП(б)У було 22,6%, натомість селян-росіян в партії нараховувалось 72,1.

Як відомо, на червневому пленумі ЦК КП(б)У в 1923 році за головне завдання було поставлено провести українізацію, яка закріпила б єдність робітничого класу з селянством, шляхом культурно-освітнього і політично пролетарського впливу на селянство через спілки, які безпосередньо пов'язані з селом. Відразу після цього ЦК КП(б)У прийняв відповідні заходи по виконанню цієї резолюції, згідно з якою передбачалося провести облік всіх членів партії, що володіли українською мовою, і саме їх використати для роботи в радянських і профспілкових організаціях, а також перевести роботу на українську мову в сільосередках й райпарткомах. Щоб прискорити цю роботу в серпні 1923 року службовці отримали вказівку пройти спеціальні організаційні курси української мови та українознавства. Тривали ці курси два роки, однак, для тих, хто був знайомим з українською мовою, термін вивчення обмежувався роком. Програма з українознавства розбивалася на 4 частини: економіку

України, історію України, історію КП(б)У, політичний рух в Західній Україні.

На жовтневому пленумі ЦК КП(б)У в 1923 році були підведені перші підсумки українізації, які крім невеликих успіхів зазначали, що працівники ЦК і РНК УСРР постанови не виконали. Тому пленум встановив за рік перейти на українську мову партійним організаціям, дав директиву про введення української мови в радпартшколах і про перехід ряду шкіл на українську мову. Крім цього, на ньому було поставлене питання про підготовку працівників, які володіли українською мовою, для роботи на селі.

В кінці листопада 1923 року, на засіданні бюро Ізюмського окружного комітету партії Харківської губернії слухалась доповідь окружного виконкому про проведення українізації, на якій, зокрема, були з'ясовані труднощі, що виникли в Отрадівському районі, де російське населення складало 70%. У рішеннях бюро було визнано за необхідне встановити конкретний термін переходу окремих установ на українську мову, приділити особливу увагу українізації низового апарату, в тому числі секретарів сільрад. Серйозні труднощі в ці часи зустріла українізація і на Одещині, де її проведення гальмувалося не розумінням її сутності більшістю працівників. Вони вважали, що українізація повинна зводитися лише до переведення на українську мову роботи закладів освіти, культури, преси. Досить слабо проходила підготовка кадрових робітників із місцевого населення. Недостатньою була робота по українізації апарату в Чернігівському, Катеринославському, Донецькому округах.

На засіданні Ізюмського окружного комітету 5 травня 1924 року вивчалися перші підсумки українізації в окрузі, зокрема було відзначено, що частково були українізовані канцелярії окрвиконкому. На периферіях із 409 працівників українці становили 315 чоловік, однак, володіли українською мовою лише 61, могли говорити – 14, а не знали – 234 чоловіки .

У складі губвиконкому на Полтавщині було 57 % українців, серед членів окружних виконкомів українці становили 70 %, серед членів райвиконкомів 91 %, серед членів сільрад – 97 %. До 1924 року було повністю українізовано 6

окрвиконкомів та 70 сільрад. У губернії також була створена мережа курсів української мови для робітників апарату.

Із більше, ніж 6 тис. українців, працівників адміністративних і господарських установ Одещини, були знайомі з українською мовою лише 2 тисячі, а добре володіли нею – 666 чоловік. В апараті губвиконкому українською мовою володіло тільки 5 чоловік. У губернських партійних організаціях українці складали 30 % від членів партії, 38,3 % від кандидатів в члени партії. В губкомах, окружках і міськрайкомах КП(б)У українці становили 14%. Циркулярна переписка губернських органів із окружними вже велася виключно українською мовою. Поточна переписка як з периферією, так із центром у більшості теж велася українською мовою. Слід сказати, що в цей період в усіх округах функціонували курси української мови працівників виконкомів партії й профспілкових комітетів. До березня 1924 року курси закінчили 30 секретарів виконкомів різних рівнів.

До весни 1924 року в республіці склалася наступна картина з кадрами. В радянському апараті, починаючи з Наркоматів і закінчуючи округами, було 536 відповідальних робітників. Серед них 34,3 % становили українці. Серед робітників окружних радянських організацій 37,5 % становили українці, серед робітників губернських радянських апаратів їх налічувалось 25,6 %, серед представників райвиконкомів українців було 66,8 %, серед представників сільрад – 85,5 %, серед секретарів сільрад – 87,4 %. Українською мовою в низовому апараті володіло 55 % робітників та 25,2 % у губернських та окружних установах.

Серед відповідальних робітників центральних господарських органів українці складали всього 17,3 %, серед робітників кооперативних органів 28,6%. Серед 9 секретарів губкомів партії був лише 1 українець, серед 53 секретарів окружних комітетів партії – 20 українців. Із всіх відповідальних робітників апарату ЦК КП(б)У, губкомів, окружкомів і міськрайкомів українці складали 24,5% [84, 48]. В апараті сільських райкомів партії 46,5 % були українцями, а серед секретарів сільських партосередків – 60,6%.

Слід сказати, що сільський апарат Київської губернії в цей період повністю перевів діловодство на українську мову, а окружний і губернський держапарат вели українською мовою 60 % діловодства. В Волинській губернії українці становили більшу частину членів сільських і районних рад. У губвиконкомі діловодство було повністю переведено на українську мову. Українською мовою велась робота і губкома партії. Протоколи засідань бюро і пленумів Ізюмського окркому партії з січня 1925 року оформлялися українською мовою. В 1924 році із 1749 керівних працівників ВУЦВК, РНК і Держплану, наркомату України українською мовою володіло 777 чоловік.

Вже на 1 січня 1925 року в партійних організаціях було 37 % українців. В січні 1925 року, згідно даних по національному складу сільрад України, 88,1% – депутати-українці. Радянські установи на селі було українізовано на 97 %, а діловодство інших установ на 90 %. 30 квітня 1925 року Президія ВУЦВК і РНК УСРР прийняли постанову „Про заходи термінового проведення повної українізації радянського апарату”, згідно з якою було продовжено термін переходу всіх установ на українську мову до 1 січня 1926 року, складено комісії по керівництву українізацією та зобов'язано виготовляти бланки, штампи, вивіски українською мовою.

Висновки./Conclusions. Отже, українізація 20-х - початку 30-х років ХХ ст. сприяла розширенню сфери функціонування української мови, підвищенню її соціального статусу та престижності серед державного апарату. Це створило реальні передумови для зміни парадигми культурно-мовних орієнтацій державного апарату з російської на українську. Однак відсутність реального державного суверенітету УСРР, непослідовність і половинчастість національної політики уряду, обмеженість українізації лише культурно-мовними заходами загальмувало процес сприйняття державним апаратом українських цінностей.

РОЛЬ ДЕРЖАВИ ТА ПАТРІОТИЗМУ У ВИХОВАННІ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Писарчук Валентина Михайлівна

Викладач вищої категорії

ВСП «Фаховий коледж інженерії, управління
та землевпорядкування НАУ»

Миголь Карина Юріївна

Студентка II курсу спеціальності:

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
м. Київ, Україна

Вступ. У представленому дослідженні розглянуті питання культурного та соціального значення війни у суспільстві. Також, окреслені проблемні аспекти, які заважають виховувати суспільну відповідальність у молоді. Крім цього, зазначено про необхідність заохочення та підтримки самореалізації у молодих громадян в Україні та питання безкорисливості патріотизму.

Мета роботи. Враховуючи сучасну суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції.

Матеріали та методи. 24 лютого 2022 року для кожного громадянина України закарбувалося у пам'яті на все життя. Усі громадяни від дітей до літніх людей зрозуміли жахіття та значущість цієї дати на скрижалях світової історії та історії нашої країни. За більше ніж рік воєнного стану ми багато чого змінили у наших особистих та суспільних поглядах. Наприклад, відношення до конкретних людей та цілих націй, важливість соціальної свідомості та стійкої політичної позиції, переоцінили вартість людського життя та власного комфорту тощо. Але головне з усього цього це те, що ми зрозуміли одне: «Війна, війна ніколи не змінюється».

Воєнні дії та новини про ці події зайняли дуже велику частину нашого інформаційного поля. Ми візьмемо день початку війни як умовний старт

процесу, який називають утворенням соціальної свідомості але це усього лише тригер, який дав суспільству усвідомити такі події як: Євромайдан, анексія Криму та тривалий перебіг бойових дій на Сході України. Відомо, що коли людина змагається за продовження свого існування вона робить це з небаченою несамовитістю! Таким чином можна описати і події останнього року у соціальній, політичній, економічній та інших сферах життя українців. Поштовхи до усвідомлення потреби відновлення та захисту суверенітету української культури були і раніше, наприклад це заходи декомунізації, але повне визнання та сприйняття проблеми прийшло лише після розв'язання московією війни проти України. Після цього великий відсоток людей зробив висновок про недоцільність та неможливість з етичної точки зору аполітичної суспільної позиції. Це поставило людей на умовні барикади у медіапросторі. Де з обох боків стояли дві громади зі стійкою політичною позицією але ж ці позиції були сформовані на різних світоглядах та ментально відрізнялися. Це дало суспільству розуміння патріотизму та гарно побудовану систему цінностей, яку потрібно виховувати у молодого покоління.

Результати та обговорення. Агресія з боку Росії викликала хвилю патріотизму, яка сколихнула всю Україну. Самоорганізація громадянського суспільства, відданість і героїзм українського народу, військовослужбовців та добровольців стали одними з першочергових факторів, що дозволили зупинити агресора.

Патріотичне виховання, як складова національно-патріотичного виховання, має забезпечувати становлення самодостатнього громадянина, патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання своїх громадянських обов'язків та успадкування духовно-культурних надбань Українського народу.

Основою патріотичного виховання, а на даному етапі є пріоритетом, військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України.

Національно-патріотичне виховання України бере свій початок з родинного або сімейного виховання, яке в подальшому трансформується у виховання громадянське, суспільне. Суспільне виховання посилюється за рахунок долучення державних інституцій, завданням яких є формування, розвиток програм та запровадження пріоритетів, які стають базисом відродження національної ідеї, культури, гарантом непохитності громадянської позиції та закріплення на державному рівні основних засад національно патріотичного виховання.

Одним із результатів діяльності на державному рівні регулювання правових, ідеологічних та новаторських поглядів національно-патріотичного виховання в Україні є Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (далі – Концепція), затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» від 6 червня 2022 року №527.

Першочерговим завданням цієї Концепції є формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей, якого узагальнено можна назвати патріотом України, готовим до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Акцент Концепції поставлено на впровадженні національно-патріотичного виховання саме в сфері освіти, яка формує свідомість нинішніх і прийдешніх поколінь, відкриває широкі можливості для повноцінного розвитку людей різних вікових та соціокультурних груп, розвиває ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії.

Національно-патріотичне виховання молоді полягає також у повазі до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України), активної участі у громадсько-політичному житті країни, верховенстві права, поваги до прав

людини тощо.

Провідна роль у вихованні молоді належить українській мові як духовному стержню нації. Рідна мова – найважливіший засіб патріотичного виховання. Вона була і є важливою сферою впливу на національну свідомість молоді.

Неабиякий виховний потенціал мають такі дисципліни як історія України, культурологія, захист Вітчизни. Основою системи формування патріотичних якостей повинні стати історичні традиції перемог українського воїнства, самопожертва в ім'я захисту Батьківщини. Знання і дотримання традицій народу не можливе без хорошого знання історії України, а саме: доби Київської Держави, доби Козаччини, доби України-Гетьманщини, Другої світової війни. Особливого значення набуває ознайомлення з історією героїчної боротьби українського народу за державну незалежність протягом свого історичного шляху, зокрема, у ХХ-ХХІ століттях це ОУН, УПА, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності. Небайдужими залишають молодь історичні приклади прояву патріотизму однолітків (бій під Крутами, національний молодіжний рух в західній Україні, «живий ланцюг» на підтримку незалежності України у 1990 році, участь студентства в подіях Майдану та російсько-українській війні).

Живим прикладом мужності і героїзму є захисники України, що боронили країну в минулому і зараз обороняють нашу державу від російської агресії.

Висновки.

За результатами проведеного дослідження варто зазначити, що сучасний стан нормативно-правового регулювання концептуальних засад національно патріотичного виховання знаходиться на етапі активного розвитку, та потребує подальшого розвитку, впровадження актуальних законодавчих ініціатив задля його популяризації та гармонійного розвитку суспільства.

Ми повинні пам'ятати гіркий досвід та вивчати його. Повинні розвивати та оберігати свою рідну культуру, традиції, звичаї. Маємо йти у майбутнє вже цілою нацією «нових українців».

ЛІТЕРАТУРА.

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344.
2. Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27 жовтня 2009 року № 3754/981/538/49.
3. Наказ МОН від 06.06.2022 №527 “Про деякі питання національно патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641”
4. Програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України 21 жовтня 2013 року № 1453 /716 /997.
5. Апраксина О. А. Позакласна робота в школі. К., Освіта 2007. – 130 с.
6. Губко О. Т., Руденко Ю. Д., Кузь В. Г. Українська козацька педагогіка і духовність. Умань, 2005 . – 217 с.
7. Коломієць О., Петков С., Притула О. Патріотичне виховання. Теорія та практика. К., Професіонал 2020.-224с.
8. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання - складові становлення громадянина // Шлях освіти.- 2002.- № 1.- С. 9-14.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Рачковський Григорій

к.і.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Адміністративно-територіальний устрій являє собою розподіл території держави на частини – адміністративно-територіальні одиниці, які є територіальною основою для побудови і функціонування системи органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Мета роботи – проаналізувати становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою українських земель у кінці ХІХ – першій половині ХХ ст.

Результати та обговорення. Після першого поділу Польщі у 1772 р. українська етнічна територія у складі Королівства Галичини та Лодомерії увійшла до складу Австрії. Після офіційного входження 11 вересня 1772 р. Королівство Галичини і Лодомерії отримало статус коронного краю і було наділене тими ж правами і повноваженнями, що й інші адміністративні одиниці монархії.

Першочерговим завданням австрійського уряду було запровадження на приєднаних територіях адміністративно-територіального устрою, на зразок інших коронних земель монархії та організувати ефективне управління ними. Польський адміністративний поділ на воєводства, землі й повіти було скасовано. Нові урядовці проводили адміністративний переділ кілька разів. В основу впровадженого адміністративного устрою ліг територіальний принцип об'єднання населених пунктів за схемою – *громада* (село), *домінія* (сукупність сіл, що належали одному власникові), *дистрикт* (район *Kreisdistrikt*), *циркул* (область, округ *Kreis*).

У 1772–1867 роках циркул був у Галичині основною одиницею урядової

місцевої адміністрації. У листопаді 1773 р. Галичина була поділена на шість циркулів (Kreise) у межах колишніх польських воєводств, які, у свою чергу, поділялися на 59 дистриктів (Kreisdistrikten). Але вже наступного року було прийнято рішення про впорядкування державного правління: Із 14 березня 1775 р. край було розділено на 19 циркулів-округ.

Циркули очолювали окружні старости, до компетенції яких належали усі адміністративні і поліційні справи, нагляд за торгівлею, промисловістю, призов на військову службу тощо. Австрійський уряд не створив низової ланки державного апарату і передав політичну владу у домініях поміщикам. У Східній Галичині наприкінці XVIII ст. налічувалося 2533 домінії.

Такий адміністративно-територіальний поділ існував до 22 березня 1782 р. Приводом для змін, крім усього іншого, виявився брак кваліфікованих урядовців. Внаслідок спрощення адміністративного устрою дистрикти ліквідували, залишивши поділ на 18 циркулів-округів, що порівняно з аналогічними адміністративними одиницями в інших місцевостях габсбурзької монархії були більшої площі [1, с. 7].

Після часткових розмежувань і переміщення центрів округів, що тривали десятиріччя, а також повернення за рішенням Віденського конгресу 1815 року до складу Австрійської імперії частини Тернопільщини Східна Галичина станом на 1817 р. була поділена на округи (Kreise): Бережанську, Жовківську, Золочівську, Коломийську, Львівську, Перемишльську, Самбірську, Сяніцьку, Стрийську, Станиславську, Тернопільську, Чортківську, Ясельську округи [2, с. 1090].

Події 1848–1849 років призвели до чергової адміністративної реформи. У 1850 р. коронний край був розділений на адміністративні округи з центрами у Львові, Станиславові та Кракові. Наприклад, до складу Львівської урядової округи, що поділялася на 19 повітових староств, увійшли території Жовківського, Львівського і Самбірського а також частини Сяніцького, Перемиського, Стрийського, Золочівського та Бережанського циркулів.

Однак вже з квітня 1854 р., адміністративний поділ знову змінився.

Територію королівства Галичини та Володимирії було поділено на два адміністративні райони з центром у Львові – Східна Галичина, та у Кракові Західна Галичина. Територія Східної Галичини поділялася на 12 округів (Kreis): Львівський, Жовківський, Перемишський, Сяніцький, Золочівський, Бережанський, Стрийський, Самбірський, Тернопільський, Чортківський, Коломийський, і Станиславівський, які склалися з 110 повітів (Bezirke) [3, с. 150].

У 1867 р. усі 17 округів і 176 повітів, що існували на той час у Галичині були скасовані, натомість було створено 74 повітових староства. У ході проведенні реформи судочинства було повністю відділене від адміністрації – у кожному старостві створювалося два-три повітових суди. Уся адміністративно політична влада у повіті була передана старостинському управлінню, яке підпорядковувалося безпосередньо Намісництву у Львові.

Напередодні Першої світової війни на території Галичини налічувалося вже 82 повіти. Зокрема впродовж 1867–1914 роках у Східній Галичині виникли чотири нових повіти – Печеніжинський, (з липня 1898 р. виокремлений з Коломийського повіту), Сколівський (у січні 1911 р. виділений з території Стрийського повіту), Зборівський (утворений у вересні 1904 р. в межах Зборівського судового округу Золочівського повіту) та Радехівський повіт (утворений у січні 1912 р. з вилучених територій Бродівського та Кам'янка Струмилівського повітів).

Після приєднання Східної Галичини до складу Польської держави законом від 3 грудня 1920 р. вводилася проміжні ланки адміністративно територіального устрою – воєводства. Відповідно до державного акту відбулась реорганізація управління і введено новий адміністративно-територіальний поділ. Зокрема з 23 грудня 1920 р. були утворені Львівське, Станиславівське та Тернопільське воєводства [4, с. 2065]. З погляду адміністративного устрою уряд сподівався таким чином інтегрувати Галичину до решти адміністративних територій Польщі.

За умовами держав-переможниць, які погодилися на тимчасову окупацію

Східної Галичини Польщею, на території між Сяном і Збручем мав бути проведений плебісцит про майбутнє цих земель. Польський сейм 22 вересня 1922 р. ухвалив закон про територіальну автономію Львівського, Станиславівського та Тернопільського воєводств. Однак цей акт так і не був впроваджений у життя.

Конституція 1921 р. затвердила поділ Другої Річпосполитої на воєводства, повіти та міські й сільські громади – гміни (*gminy*), що одночасно мали бути одиницями територіального самоуправління. Згодом пройшла ціла низка територіальних реорганізацій, що спричинила зміни в адміністративній приналежності. Зокрема, за урядовим положенням Турківський повіт із 17 квітня 1931 р. вилучався зі складу Станиславівського та був приєднаний до складу Львівського воєводства [5, с. 466]. За розпорядженням Ради міністрів Польщі від 7 січня 1932 р. був ліквідований Старосамбірський повіт, населені пункти якого з квітня 1932 р. були долучені до Самбірського та Турківського повітів Львівського воєводства.

На території Галичини на підставі австрійської устави про засади організації місцевого самоврядування від 5 березня 1862 р. зобов'язували утворювати гміни, що складалися з одного поселення. Польська устава від 26 липня 1919 р., передбачала можливість утворення на території колишньої Східної Галичини більших одиниць самоврядування. В середньому на одну гміну припадало чотири поселення [6, s. 28].

Закон від 23 березня 1933 р. про часткову зміну адміністративного устрою зобов'язував утворити нові адміністративні одиниці у вигляді так званих збірних гмін. Замість принципу утворення найменших одиниць самоврядування (1 село = 1 гміна), за новими вимогами до території сільської гміни входило один або кілька населених пунктів. Якщо територія гміни складалася з кількох поселень, то вона поділялася на окремі громади. Якщо станом на 1931 р. у Львівському воєводстві було 2186 сільських гмін, то на початку 1939 р. – 252 сільські одиниці самоврядування [6, s. 32].

Перекроювання меж повітів, сільських самоврядних одиниць та окремих

населених пунктів (громад) тривало постійно та продовжувалося до початку Другої світової війни.

Приєднані до УРСР у 1939 р. західноукраїнські землі були інтегровані в радянську політичну систему. Разом з соціально-економічними і політичними відбувались і адміністративно-територіальні перетворення. Верховна Рада СРСР 4 грудня 1939 р. видала указ про ліквідацію воєводств та організацію нового адміністративно-територіального поділу на західноукраїнських землях, зокрема „утворення Волинської (шість повітів), Дрогобицької (десять повітів), Львівської (тринадцять повітів), Ровенської (п'ять повітів), Станіславської (десять повітів), Тернопільської (тринадцять повітів) областей у складі Української РСР. Наприклад до складу Дрогобицької області входили місто Дрогобич та Дрогобицький, Добромильський, Жидачівський, Лисківський, Мостиський, Перемишльський, Рудківський, Самбірський, Стрийський і Турківський повіти [7].

Вже указом президії Верховної Ради УРСР від 17 січня 1940 р. був ліквідований поділ областей на повіти та волості, замість яких впроваджувалися райони. Зокрема до складу Дрогобицької області входило 30 районів та 5 міст обласного підпорядкування. У цьому ж складі райони були відновлені у 1944 р.

Висновки. Отже, зміна адміністративного поділу теренів Східної Галичини була пов'язана з входженням до складу різних державних утворень, що вимагало від центральної влади пошуків ефективної моделі організації такого адміністративно-територіального устрою, який би сприяв інтеграції всіх земель.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Mark R. A. Galizien unter österreichischer Herrschaft. Marburg, 1994. 128 s.
2. Lichtenstern J. M. Handbuch der Geographie des österreichischen Kaiserstaates. Wien, 1817. Bd. II.

3. Ungewitter F. H. Die österreichische Monarchie, geographisch, statistisch, topographisch und historisch dargestellt: unter genauer Bezugnahme auf die neueste administrative und gerichtliche Organisation der Kronländer, und mit der sorgfältigsten und ausführlichsten Topographie. Brunn, 1856.

4. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 1920. № 117.

5. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 1931. № 34.

6. Gawryszewski A. Ludność Polski w XX wieku. Warszawa, 2005. 625 s.

7. Вісті Рад депутатів трудящих УРСР. 1939. № 278. 5 грудня.

ІСТОРИОГРАФІЯ РЕПРЕСІЙ В СРСР ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ПЕРІОД «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»

Рязанова Оксана Юрїївна

Магістр

Вінницького державного педагогічного університету

ім. Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Вступ. Слід зазначити, що період 1937-1938 рр. - це час масових репресій періоду «Великого терору», коли в таборах було розстріляно безпрецедентну кількість людей. «Великий терор» або як його ще називають «велика чистка», «єжовщина», є одним з найбільш проблемних і трагічних сюжетів в історії СРСР.

Мета роботи. На основі аналізу опублікованих джерел та літератури висвітлити перебіг репресій в СРСР проти представників національних меншин в період «Великого терору».

Матеріали та методи. При розв'язанні поставлених завдань застосовано методологію гуманітарно-наукового пізнання з використанням загальнонаукових принципів історизму та об'єктивності, конкретно-історичних методів, а саме: аналітичного, порівняльно-історичного, проблемно хронологічного тощо.

Поставлені в дослідженні проблеми головним чином розглядалися за допомогою проблемно-хронологічного підходу, який дозволяє більш чітко визначити спеціальні історичні методи, які були використані при проведенні дослідження.

Результати та обговорення. Слід зазначити, що проблемі репресій в СРСР, зокрема, і проти представників національних меншин в період «Великого терору», присвячено багато досліджень.

Українська історіографія досліджуваного проблемного питання містить корисні відомості для розкриття масштабів «Великого терору» та особливості проведення національних репресивних операцій. С. Білокінь вперше в

українській історіографії ґрунтовно досліджував роль масового терору як засобу державного управління в СРСР в 1917-1941 рр. на розсекречених матеріалах КДБ при РМ УРСР і Політбюро ЦК КПУ. В праці автора реконструйовано механізм управління, що спирався на глибоко наукову основу, простежено обставини сталінського перевороту, чищення в НКВС та розглянуто вплив терору на генофонд населення [2].

Реконструйовано механізм управління, що спирався на глибоко наукову основу. У роботі простежено обставини сталінського перевороту, чищення в НКВС, розглянуто вплив терору на генофонд населення. Роботи Р. Конквеста [3] також становлять цікавий масив інформаційних відомостей щодо «Великого терору» та національних операцій, у його контексті.

Значний внесок у вивчення теми «Великого терору» протягом періоду незалежності України становить серія книг «Реабілітовані історією» в яких проведено масштабну науково-дослідну роботу по реалізації Державної видавничої програми науково-документальної та оприлюднено факти, і статистику реальних людських втрат за період сталінського правління. До виконання наукових завдань науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» були залучені історики, архівісти, правознавці, краєзнавці, їх об'єднала спільна мета з'ясувати справжні причини політичних репресій і особливо їх наслідків [5]. Упорядник серії книг «Реабілітовані історією» П. М. Кравченко займається вивченням періоду «Великого терору» і у своїй статті науковець проаналізував збірник документів, матеріали якого висвітлюють у хронологічній послідовності процес підготовки та проведення органами НКВС УРСР масової «німецької операції» — складової «Великого терору» в СРСР у 1937-1938 рр. [4].

Українські історики також випускали науковий збірник в якому друкуються матеріали науково-практичної конференції «Биківнянська трагедія в контексті злочинів тоталітарного режиму» (до 15-річчя заснування Національного історико - меморіального заповідника «Биківнянські могили») [1]. Дана праця висвітлює актуальні проблеми у дослідженні періоду Великого

терору в Україні, механізми його перебігу та виконавців, показується історія Биківнянської спецділянки НКВС УРСР, як через результати археологічних розкопок, так і через персональні долі репресованих. В даній роботі використані статті Ю. Шаповала, який провів дослідження, що саме нам відомо про терор [6, с. 8]. А. Амонс в даній монографії опрацював питання масових поховань періоду сталінських репресій виключно на підставі архівних документів України. Також було прослідковано хронологію трагічних сторінок «Великого терору» 1937 – 1938 років, увага зосереджена на специфіку діяльності репресивних органів - «Вищої двійки», «трійок НКВС», «Військової колегії Верховного Суду СРСР», винесення вироків і привезення тіл до Биківнянського лісу. До того ж стаття містить дані археологічних досліджень поховань періоду в 1936-1941 з таких міст України, як Вінниця, Житомир, Чернігів, Хмельницький, Харків, Полтава, Одеса, Миколаїв, Донецьк та Дніпро. Автор навів приблизну цифру загальної кількості жертв сталінських репресій, похованих в Україні здебільшого в обласних центрах, дані цифри представлені в статті наведені на даних архівних документів [1, с. 199].

Висновки. Отже, слід зазначити, що вагомим є історіографічний доробок проблеми репресій в СРСР. Однак маловивченими залишаються питання репресивних дій влади щодо представників національних меншин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Биківнянська трагедія в контексті злочинів тоталітарного режиму (до 15- річчя заснування Національного історико – меморіального заповідника « Биківнянські могили») : Збірник статей за матеріалами науково- практичної конференції, м. Київ, 8 грудня 2016 р. / Упоряд.: Б. Б. Біляшівський, Т. Л. Шептицька. – К., 2017. – 340 с .
2. Білокін С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. Київ, 1999. 446 с.
3. Конквест Р. Роздуми над сплюндрованим сторіччям. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 373 с.

4. Кравченко П. М. «Великий терор» в Україні: німецька операція 1937 -1938 років / Упоряд. Альфред Айсфельд, Наталія Сердюк. – К.: К.І.С., 2018. – 1248 с

5. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Вінницька область./Редакція тому: І. С. Гамрецький (голова), В. П. Лациба, С. С. Нешик та ін. - Упорядники: В. П. Лациба(керівник), В. І. Білоконь, К. Д. Бухін, В. Ю. Васильєв, К. В. Завальнюк, С. Л. Калитко, П. М. Кравченко, І. Г. Паламар, Р. Ю. Подкур, О. К. Струкевич. - Кн. 1. - Вінниця: ДП «ДКФ»,2006. - 908 с.

6. Шаповал Ю. І. Биківня: матеріалізація історичної пам'яті. Дзеркало тижня : сайт URL: https://dt.ua/SOCIETY/bikivnya_materializatsiya_istorichnoyi_pamyati.html/

ВХОДЖЕННЯ ЖІНОК ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ДО ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ ТА ПРОБЛЕМА ПРАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО РІВНОПРАВ'Я НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Сереженко Юлія Вікторівна

Студентка

Харківського національного педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди

VI курсу факультету історії і права

Вступ. З кінця XIX – на початку ХХ століть жіночий рух Великої Британії поєднав народний суверенітет з індивідуальною свободою. Саме такі принципи отримали найбільш послідовне втілення і стали зразком для наслідування подібних рухів іншими країнами. Рух суфражистів за рівні права жінок із чоловіками у своїй діяльності дотримувався послідовності, згуртованості й цілеспрямованості. Він руйнував усталені погляди вікторіанського суспільства, затверджуючи нову модель жіночої поведінки. Деякі суфражистські методи лобіювання власних інтересів відображаються й серед сучасного суспільства по всьому світу.

Мета роботи. Визначити особливості розвитку та наслідки суфражистського руху на початку ХХ століття. Дослідити проблему практичного забезпечення гендерної рівності на початку ХХ століття.

Матеріали та методи. У дослідженні були використані дані зарубіжних дослідників історії – відомості із тогочасної та сучасної преси, офіційних видань; авторські напрацювання істориків та публіцистів М. Бросмана, П. Джойса, А. Масона, що відображені у переліку використаних джерел.

Результати та обговорення. Перед Першою світовою війною у стосунках між суфражистками та політиками зростало напруження, яке було спричинене неодноразовими відмовами парламенту щодо надання жінкам права голосу.

4 серпня 1914 року Велика Британія вступила у першу світову війну. Зародилася проблема визначення позиції жіночих рухів на час війни. Вона

спровокувала і численні розколи суфражистської спільноти. Однак саме у воєнний час жінкам вдалося об'єднати свої сили. Почали функціонувати волонтерські організації, які скеровували жінок-добровільців до медсестринських і допоміжних служб та скоординували роботу жінок у тилу.

Події війни змінили характер зайнятості жінок. Частина британок втратила свої робочі місця. Скоротилася кількість працівниць у так званих жіночих сферах (насамперед серед домашніх прислуг). Подібні зміни обумовлювалися перелаштуванням економіки до потреб війни. Аналогічно до роботи повернулися вдови та заміжні жінки.

Жінки почали працювати на військових заводах, вугільних шахтах, на виробництві олії і виготовленні скла. Також британки працювали водіями та кондукторами міського транспорту, у поліції, поштової службі. Жіночі патрулі відповідали за дотримання дисципліни на заводах, у гуртожитках, на вокзалах, вулицях і парках.

Під час війни виникли потреби окремого розгляду реформування виборчого законодавства. У 1916 році через перебування чоловіків на службі виникло питання перегляду перед майбутніми виборами загальних списків виборців та внесення змін до виборчого законодавства. У ході розгляду наявних проблем постала дискусія щодо надання жінкам виборчого права.

У травні 1917 року, після узгодження з представницями жіночих об'єднань, парламент розглянув білль про виборчу реформу. Він включав у себе надання виборчих прав чоловікам з 21 року і жінкам від 30 років, які мали у власності майно з річним доходом від 5 фунтів стерлінгів або були дружинами власників, також випускницям університетів.

Від 21 листопада 1918 року за «Парламентським актом» жінкам віком від 21 року було надано право бути обраними до Палати Громад. Парадокс документу полягав у тому, що частка жінок Великобританії отримала право обрання до парламенту, не маючи при цьому права голосу на виборах. Така тенденція тривала у виборчому законодавстві Великої Британії протягом наступних 10 років.

На виборах 1918 року лише одна жінка отримала місце у парламенті. Це була графиня Констанція Маркевич – феміністка, ірландська націоналістка, співзасновниця Ірландської жіночої ліги за виборчі права. Але їй було призначено довічне ув'язнення за участь у Великодньому повстанні і звинувачення у співпраці з Німеччиною. Згодом Констанція Маркевич була амністована. На знак протесту політики Великої Британії щодо Ірландії Констанція Маркевич разом із членами партії Шин Фейн відмовилася від місця у парламенті.

Віконтеса Ненсі Астор, кандидатка від Консервативної партії, стала першою жінкою, яка після перемоги на виборах посіла законне місце у парламенті. Вона балотувалась від округу Саттон (Плімут) 15 листопада 1919 року на додаткових виборах. Додаткова сесія була організована через причину смерті прийомного батька Астор. Таким чином, її чоловік перейшов до Палати Лордів, успадкувавши титул віконта. Фактично, віконтеса отримала вакантну посаду, залишену її чоловіком.

З перших днів депутатської діяльності Ненсі Астор стала жертвою упередженого ставлення серед своїх колег. Сам факт її обрання до парламенту спричинив серйозний резонанс. Пані Астор згадувала, що у стінах парламенту з нею перестали вітатися її знайомі. І навіть Вінстон Черчілль розглядав появу жінки у Палаті Громад як вторгнення у його особисті кордони.

За час свого перебування у парламенті Ненсі Астор захищала інтереси жінок та дітей. Значну увагу вона приділила проблемі зловживання алкоголю. У 1923 році набув чинності законопроект про заборону продажу алкогольних напоїв особам молодше 18 років. Це був перший білл, представлений бекбенчером – рядовим членом парламенту.

На виборах 1923 року до парламенту були обрані представниці Лейбористської партії – Маргарет Бонфілд, Доротія Джоусон та Арабелла Сьюзен Лоуренс. Маргарет Бонфілд стала першою жінкою, яка отримала посаду міністра. У січні-листопаді 1924 року вона стала заступником держсекретаря у міністерстві праці лейбористського уряду Р.Макдональда. У

1929-1931 рр. М. Бонфілд, зайнявши посаду міністра праці, стала першою жінкою у політиці, яка була вхожою до Таємної ради.

Сьюзен Лоуренс перебувала на посаді при міністерстві охорони здоров'я впродовж 1929-1931 рр. Кетрін Стюарт-Мюррей (герцогиня Атолл) входила до консервативного уряду С. Болдуїна з листопада 1924 по 1929 рр., займаючи посаду у міністерстві освіти. Герцогиня Атолл була відомою тим, що вона виступала проти надання жінкам виборчих прав під час розпалу суфражистських кампаній.

У міжвоєнний період від жінок надходили законодавчі ініціативи, спрямовані на усунення соціальних проблем у Великобританії. Завдяки консерваторці Мейбел Філіпсон був прийнятий «Закон про реєстрацію будинків пристарілих» (1927), який надавав можливості медичного нагляду. Лейбористка Сюзан Лоуренс у 1929 році запровадила «Закон про позашлюбних дітей», який регулював існуюче законодавство. Згодом, у 1930 році, консерваторка Кетрін Стюарт-Мюррей постановила «Закон про позашлюбних дітей (Шотландія)».

Представниця Лейбористської партії Едіт Піктон-Тербервілл запровадила «Закон про смертний вирок (вагітні жінки)» у 1931 році, який на законодавчому рівні забороняв страчувати вагітних жінок. Консерваторка Флоренс Хорсбург у 1937 році видала «Закон про денатурат (продаж у роздріб) (Шотландія)», який обмежував його продаж. Також у 1939 році вона запровадила «Закон про регулювання процесу усиновлення дітей», згідно якого біологічні батьки мали право знати опікунів своєї дитини. У 1938 році лейбористка Еллен Вілкінсон запровадила «Закон про оренду з правом викупу», що дав рішення регуляції відносин у цій галузі. У тому ж році консерваторка Ірен Уорд представила «Закон про бідних (поправка), який надав повноваження місцевій владі здійснювати виплати людям похилого віку розміром до 2 шилінгів на тиждень.

У 1929 році до парламенту була обрана активістка жіночого руху і позапартійна депутатка Елеонора Ретбоун. Протягом 1930-х рр. вона активно боролася за запровадження виплат державної фінансової допомоги для матерів

на утримання дітей. Метою державної допомоги було покращення якості життя і стану здоров'я матерів та їх дітей з малозабезпечених родин і тим самим зниження рівня смертності. Е. Ретбоун була переконана, що однією з причин нерівноправ'я жінок була фінансова залежність непрацюючих матерів, яка піддавалась маніпуляціям з боку чоловіків. Вона запевняла, що зміна наявної системи гендерних стосунків у суспільстві можлива за умови забезпечення економічної незалежності жінок. Е. Ретбоун вдалося затвердити «Закон про сімейну допомогу» у Палаті Громад лише у 1945 році.

Прихильну позицію щодо запровадження «сімейної допомоги» мали лейбористки. Не погоджувалися з таким рішенням консерватори і профспілки, оскільки вважали, що таке нововведення знецінить обов'язки та відповідальність чоловіків і стане наслідком зменшення розмірів зарплат.

Висновки. У роки Першої світової війни кампанії за виборче право для жінок призупинили свою діяльність і активно допомагали фронту. Саме у цей період масштабні суфражистські об'єднання співпрацювали з урядом, закликаючи населення до допомоги країні у війні, тим самим посівши для себе вигідну позицію.

Не можна стверджувати, що у воєнний період становище британських жінок зазнало покращень. Адже після завершення війни більшості жінкам довелося повернути свої робочі місця чоловікам. До того ж, працюючи, жінки стабільно мали подвійне навантаження робочих обов'язків і домашніх клопотів. Зростаюча кількість працюючих англійок залишалася для оточення негативним прикладом. Незмінною залишалася проблема низької оплати праці жінок. Позитивним є те, що саме у цей період значно підвищився рівень самодостатності жінок. У 1918 році був ухвалений «Акт про народне представництво», який надав право голосу жінкам від 30 років з певною майновою відповідністю. У тому ж році було прийнято «Парламентський акт (Кваліфікація жінок)», який дозволив жінкам з 21 року боротися за посади у парламенті. Попри низький рівень представництва і впливу жінок у політичних партіях, у 1923-1939 рр. за ініціативою жінок парламенту було прийнято 9

законопроектів, які були спрямовані на вирішення суспільних проблем пияцтва, процес усиновлення дітей, статус дітей поза шлюбом, полегшення покарань для вагітних жінок тощо.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Against Women Suffrage. Lady Tullibardine at the Music Hall on 21th November 1913 [Electronic resource] // A guid cause... The women's suffrage movement in Scotland, — Mode of access : <http://goo.g/TCVETE>.

2. Brosnan M. The Women War Workers Of The North-West [Electronic resource] / M. Brosnan // Imperial War Museums. Mode of access: <http://goo.gI2Ke5xS>.

3. Joyce P. Work / P. Joyce // The Cambridge social history of Britain 1750-1950. Cambridge University Press, 2008. Vol. 2: People and their environment. P. 135-195.

4. Mason A. 12 Things You Didn't Know About Women In The First World War [Electronic resource] / A. Mason // Imperial War Museums. Mode of access: <http://goo.glpwTNo9>.

5. Parliament (Qualification of Women) Act, 1918 : CH. 47. 8-9 GEO5. Official edition. — London : Eyre and Spottiowoode, Ltd., 1918. — 1 p.

6. Report of the Standing Joint Committee of Industrial Women's Organisations presented to the Joint Committee on Labour Problems After the War / Standing Joint Committee of Industrial Women's Organisations. — Official edition. London : Co-operative Printing Society Limited, 1916, — 20 p.

7. Women in the House of Commons. London: House of Commons Information Office, 2010. — 12 p.

8. Women in the House of Commons. Legislation resulting from bills introduced by backbench women MPs (Appendix D). London : House of Commons Information Office, 2010. 2 p.

9. Women, Work & War [Electronic resource] // The National Archives. Mode of access : <http://goo.gI/VqPvsZ>.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Таран Максим Вікторович

аспірант

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID:009-0008-5002-6192

Вступ. Утворення незалежної української держави в 1991 р. ознаменувало собою появу численних громадських об'єднань, рухів. Серед них значного поширення набув волонтерський рух, який передбачав надання всебічної допомоги громадянам України на добровільній основі. В наступні десятиліття в Україні виникають численні волонтерські організації різного спрямування. Особливого розвитку волонтерський рух в нашій державі набув під час Євромайдану та Революції гідності. Окупація рф Криму та бойові дії на Сході України, які розпочалися з квітня 2014 р., активізували волонтерську діяльність в Україні, яка проявилася в різних формах і полягала в забезпеченні військовослужбовців усім необхідним у зоні бойових дій та в допомозі цивільному населенню, в тому числі внутрішньо переміщеним особам (ВПО), чисельність яких у 2021 р. становила близько 1,5 млн. чол., а з початком повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 р. кількість ВПО зросла в декілька разів і навесні 2023 р. досягла майже 5 млн. чол., реальна ж кількість переселенців може бути набагато більшою [8].

Поряд з вітчизняними волонтерськими організаціями в Україні активну діяльність розгорнули і провідні міжнародні волонтерські установи, а деякі з них, такі як “Товариство Червоного хреста” та “Корпус миру”, були зареєстровані в нашій державі ще в перші роки незалежності. Не зважаючи на те, що були підготовлені численні публікації, присвячені міжнародному волонтерському рухові в нашій державі, на сьогоднішній день відсутнє комплексне дослідження основних напрямків діяльності зарубіжних волонтерських організацій в Україні. З огляду на це, обрана тема доповіді є

актуальною, враховуючи той факт, що починаючи з 2014 р. численні зарубіжні волонтерські організації та окремі іноземні громадяни активно долучилися до допомоги військовим та цивільному населенню України.

Метою даної публікації є висвітлення основних напрямків діяльності провідних міжнародних волонтерських організацій, які були зареєстровані та діяли на території України з 1991 року по теперішній час.

Матеріали та методи. У даній роботі використовувалися праці, присвячені розвитку міжнародного волонтерського руху в Україні, в тому числі офіційні сайти міжнародних волонтерських організацій. При підготовці публікації були використані теоретичний аналіз, синтез, історичний метод, аналіз наукових статей тощо.

Результати та обговорення. Діяльність міжнародних волонтерських установ в Україні бере свій початок в 90-х рр. минулого століття. Однією з перших іноземних волонтерських організацій, що з'явилася на території нашої держави після здобуття незалежності, є **“Корпус миру США”**, який було засновано в Америці ще в 1961 р. за підтримки тодішнього президента Дж. Кеннеді, а 6 травня 1992 р. після підписання відповідної угоди між президентами Дж. Бушем старшим та Л. Кравчуком представники **“Корпусу миру”** розпочали свою роботу в Україні. Серед головних напрямків діяльності цієї організації можна виділити: налагодження економічних та гуманітарних зв'язків між американськими та українськими громадянами, включаючи допомогу в розбудові ринкової економіки, розвитку підприємницької діяльності; вивчення англійської мови як іноземної для налагодження ефективного Міжнародного обміну інформацією; розробка програм з охорони навколишнього середовища в Україні та поширення екологічної освіти серед населення [3]. Упродовж наступних десятиліть в Україні були впроваджені численні проекти, підготовлені за участю волонтерів **“Корпусу миру”**: проект **“Викладання англійської мови як іноземної”**, проект **“Молодіжний розвиток”**, проект **“Розвиток громад”** та ін [6]. Тобто, переважна більшість проектів, впроваджених **“Корпусом миру”** на території України, була спрямована на

сталий соціально-економічний та гуманітарний розвиток нашої держави.

Паралельно з “Корпусом миру” в 1992 р. розпочало свою роботу на території України **“Товариство Червоного Хреста”**, в структурі якого працюють як іноземні громадяни, так і вітчизняні волонтери. “Товариство Червоного Хреста України”, діяльність якого регламентується Указом Президента України від 28.10.1992 №548/92 “Про Товариство Червоного Хреста України”, Законом України “Про Товариство Червоного Хреста України” 2014 р., Статутом Товариства Червоного Хреста України та іншими нормативно-правовими актами, активно співпрацює на всіх рівнях з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, корпоративним сектором та партнерами по міжнародному руху. Якщо в перші десятиліття незалежності України Червоний хрест зосередився, насамперед, на наданні медичної допомоги населенню, піклуванні про пенсіонерів та осіб з обмеженими фізичними можливостями, то починаючи з 2014 р., волонтери Товариства активно долучаються до надання соціальної та гуманітарної допомоги соціально-незахищеним верствам населення та переселенцям, в тому числі забезпечення ВПО продуктовими і гігієнічними наборами, а також лікарськими засобами та медикаментами [4: 9]. Разом з тим, варто констатувати, що з початком повномасштабного російського вторгнення іноземні представники Червоного Хреста та багатьох інших міжнародних волонтерських організацій згорнули свою діяльність на території України. Зі зменшенням масштабів російського наступу та відносною стабілізацією лінії фронту навесні та влітку 2022 р. Червоний Хрест відновив свою діяльність в нашій країні, зосередившись на наданні всебічної матеріальної підтримки населенню, а також на проектах з відбудови зруйнованих територій [12].

Загалом з початком війни зусиллями волонтерів Червоного Хреста України було зібрано на соціальні та гуманітарні потреби населення 12,16 млрд. грн., з яких використано 9,78 млрд., було роздано понад 11 млн. продуктових і гігієнічних наборів, а кількість громадян нашої держави, які отримали допомогу від організації, перевищила 12 млн. чол. [10].

Організація **“Волонтери ООН”**, яка здійснює свою діяльність в Україні в рамках Програми розвитку ООН (UNDP), має на меті сприяти розвитку дитячої та дорослої освіти, публічного управління, захисту прав виборців, а також здійснює соціальну підтримку і захист різних категорій населення, в тому числі хворих, дітей та біженців [5].

Одним з важливих напрямків роботи зарубіжних волонтерських організацій та фондів в Україні є благодійна діяльність, яку в останні роки активно підтримує **“Карітас в Україні”**. Карітас в Україні є однією з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій, діяльність якої на сьогоднішній день охоплює значну частину країн Європи та світу, при цьому в Україні дана організація надає мільйонам українцям соціальну і гуманітарну допомогу, а також юридичні та психологічні консультації вже понад 30 років як людям з особливими потребами, так і переселенцям, дітям, молоді, родинам, що опинилися в складних життєвих обставинах. При цьому діяльність організації Карітас в Україні поширюється на соціальну та гуманітарну сфери, охорону здоров'я та інші галузі. Карітас в Україні представлений понад 40 регіональними організаціями в 20 областях України, в яких працюють понад 1 тис. співробітників і волонтерів [1].

Міжнародний благодійний фонд **“Кожен Може”**, який розвинувся в Україні з 2014 р. на основі волонтерського руху, зосередився в своїй діяльності на підтримці осіб похилого віку та дітей з інвалідністю, в тому числі тих, які постраждали від війни і перебувають в складних життєвих обставинах, при цьому фонд надає адресну підтримку пенсіонерам, які покинули свої домівки на Сході України. Одним із напрямків діяльності фонду є матеріальна підтримка медичних установ: «закупівля медичного обладнання для діагностики та операцій, витратних матеріалів, матеріалів для лабораторних досліджень, медичних товарів і засобів індивідуального захисту для медиків, фінансування ремонту медичного обладнання тощо». До участі в різноманітних проектах фонду залучені як українські, так й іноземні волонтери, при цьому організацією надається всебічна підтримка волонтерським ініціативам, грантові

програми з розвитку волонтерства, проводяться різноманітні масові заходи (ярмарки, фестивалі тощо) [2].

Враховуючи те, що більшість активних учасників волонтерського руху як серед місцевого населення, так й іноземних громадян є представники молодого покоління, одним з пріоритетних напрямків міжнародних волонтерських організацій в Україні є робота з цією категорією громадян, особливо студентською молоддю та особами підліткового віку. Серед міжнародних волонтерських організацій, які здійснюють активну діяльність в нашій країні, можна виділити наступні установи: YMCA України, AIESEC в Україні, TEENERGIZER, BEST та ін. Приміром, **YMCA**, яка була заснована ще в 1844 р. в Лондоні, на сьогоднішній день є найбільшою молодіжною організацією в світі та об'єднує до 64 млн. молодих людей у 120 країнах. На території України YMCA існує вже 25 років у формі молодіжного, нерелігійного волонтерського руху та зосереджується в своїй роботі на «підтримці особистісного розвитку молодого покоління, пропагуючи християнські цінності, здоровий спосіб життя, заняття спортом; організовує різноманітні лідерські, освітні та культурні програми і стажування молоді за кордоном» [13].

На сьогоднішній день **AIESEC** (створена в 1848 р.) є також однією з найбільших молодіжних волонтерських організацій в світі. **AIESEC в Україні** була офіційно зареєстрована в 1994 р. та працює серед української молоді віком від 18 до 30 років.

В рамках програми Сталого розвитку ООН дана організація реалізує різноманітні проекти в галузі освіти, економічного розвитку, охорони навколишнього середовища, а також проводить молодіжні конференції на різноманітну тематику [7; 11].

Волонтерський рух **TEENERGIZER**, який об'єднує підлітків з країн Східної Європи та Центральної Азії, проводить, насамперед, просвітницьку діяльність серед молоді, тоді як організація **BEST**, створена в Берліні в 1989 р., є об'єднанням студентів ВНЗ Європи, а в Україні представлена осередками в Києві, Львові, Вінниці та Запоріжжі [11].

Висновки. Таким чином, до основних напрямків діяльності міжнародних волонтерських організацій в Україні належать: надання гуманітарної, соціальної та медичної допомоги населенню, забезпечення прав людини і громадянина, благодійна допомога українцям, соціально-економічний та гуманітарний розвиток населення, робота з молодіжним середовищем тощо. При цьому, якщо Корпус миру США з самого початку своєї діяльності в Україні (з 1992 р.) був зорієнтований на поширенні англійської мови, американської культури та демократичних цінностей серед населення і реалізації різноманітних проектів у соціальній та гуманітарній сферах, то організація Червоного Хреста в Україні залучала до своєї структури українських та іноземних волонтерів із метою надання медичної допомоги, а також по можливості вирішення соціальних і гуманітарних проблем найбільш вразливих верств наших громадян. Водночас, “Волонтери ООН”, які діють в рамках статуту організації, головним напрямком своєї діяльності в Україні вбачають забезпечення сталого розвитку територіальних громад, а також всебічний захист прав її громадян, в тому числі в соціально-економічній сфері та юридичній площині. Благодійна діяльність, соціальний захист населення є головним напрямком роботи співробітників і волонтерів міжнародних організацій “Карітас в Україні” та “Кожен може”, тоді як численні міжнародні молодіжні волонтерські організації як YMCA України, AIESEC в Україні, TEENERGIZER, BEST та інші зосередилися в своїй роботі на підтримці студентської молоді та підлітків як найбільш активної частини волонтерського руху в Україні, їхнього всебічного соціального та гуманітарного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Карітас в Україні. Офіційний сайт. URL: <https://caritas.ua/about/> (дата звернення: 14.08.2023).
2. Міжнародний благодійний фонд “Кожен Може”. URL: <https://everybodycan.com.ua/pro-nas> (дата звернення: 14.08.2023).
3. Міжнародний волонтерський рух. URL:

<https://studfile.net/preview/5196862/page:3/> (дата звернення: 09.04.2023).

4. Про Товариство Червоного Хреста України. URL: <https://redcross.org.ua/about-urcs/mission/> (дата звернення: 14.08.2023).

5. Програма Волонтери ООН: як долучитися до міжнародного волонтерства. URL: <https://platforma.volunteer.country/posts/prohrama-volontery-oon-ia-k-doluchytysia-do-mizhnarodnoho-volonterstva> (дата звернення: 27.09.2023).

6. Проєкти Корпусу миру США в Україні. URL: <https://www.peacescorps.gov/ukraine/uk/> (дата звернення: 14.08.2023).

7. Розвивай себе with aiesec. URL: <https://aiesec.ua/> (дата звернення: 27.09.2023).

8. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.07. 2023).

9. Товариство Червоного Хреста України. URL: <https://auc.org.ua/novyna/perelik-organizacij-ta-fondiv-yaki-dopomagayut-ukrayincyam-pid-chas-viynu> (дата звернення: 14.08.2023).

10. Товариство Червоного Хреста України: Головна – Київ: URL: <https://redcross.org.ua/> (дата звернення: 24.09.2023).

11. ТОП 5 Волонтерських організацій для студентів. URL: https://aiesec.ua/blog/top-5-volonterskih-organizacij-dlya-studentiv_1 (дата звернення: 13.08.2023).

12. Українські волонтери ефективніші, ніж міжнародні організації, – дослідження. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/07/01/ukrayinski-volontery-dopomagayut-nezrivnyanno-efektyvnishe-nizh-mizhnarodni-organizaciyi-doslidzhennya/> (дата звернення: 13.08.2023).

13. ЩО ТАКЕ YMCA. URL: <https://new.ymca.org.ua/who-we-are/> (дата звернення: 27.09.2023).

CULTUROLOGY

НЕЗГАСАЮЧА ЗОРЯ ПЕРШОЇ ХУДОЖНИЦІ

Гончарова Олена Олександрівна

Гаврилівський ліцей

Барвінківська т/г Ізюмський район, Харківська область

Вчитель української мови та літератури

Часто здається, що нема для мене у світі нічого ріднішого за ті неоглядні, порізані ярками, здіблені крутими горбами місця, які щодня бачу з вікон нашої школи. Ці краєвиди не можна не полюбити: тут я народилася і виросла, тут моє серце. Про свою маленьку батьківщину, про людей, події можу говорити багато. Важко, а інколи трагічно склалися долі вселі. Нам дуже важливо знати про це всю правду. Тому знову і знову потрібно звертатися до минулого. На мальовничих берегах Домахи, яка біжить, піниться по кременистих порогах, поспішаючи до Сухого Торця, лежить село Гаврилівка. Незабутнім є враження людини, яка подорожує її вулицями, милими і дорогими серцю. Дійшовши до околиці, можна побачити пагорб, де покоїться прах славної землячки, першої жінки-художниці М. Д. Раєвської - Іванової. З того пагорба видно все село. Лежить воно, мамине рідне, і кожна вулиця і вуличка, стежина, дім і хатинка стають для мене історією краю. А там, поміж городів, які спускаються до левади, колись протікала річка Домаха. Ще й досі ростуть тут величезні кучеряві верби, що вранішнім часом поринають у важкі молочно-сірі тумани. А там, внизу, з іншого боку річки, де багато простору і сонця, – свічкою стоїть храм Архангела Гавриїла. Тільки той, що побудували поміщики Іванови, і де діяла церковно-приходська школа, зруйнували. Пам'ятають люди і ту хвилину, коли падали на землю дзвони і, як із будівельних матеріалів розбитої церкви, збудували клуб. Вище, на пагорбі, розкинувся і бує в цвітінні садок славного роду Іванових, які виховали першу українську художницю й педагога Марію

Дмитрівну Раєвську-Іванову (1840 – 9.12.1912). І саме вона принесла найбільшу славу Гаврилівці і родові Іванових. Марія була однією з трьох дітей Дмитра Гавриловича Іванова. Крім неї, в родині був син Панкратій і дочка Олександра. Панкратій мав духовний сан і мешкав у Харкові. Марія Іванова за тогочасними звичаями дворян, отримала початкову освіту вдома. Спочатку мати читала їй, а пізніше вона сама зачитувалася книгами свого дядечка – відомого письменника Г. Данилевського. З малих літ у неї виник потяг до малювання. Але де ж навчатися? На той час жінок не приймали на навчання в Академію художеств. Наполеглива дівчина їде за кордон. Живописові вона вчилася у Дрездені під керівництвом професора Ергардта. Шість років навчання минають, як один день. Здібна і працелюбна сільська дівчина блискуче оволоділа технікою малювання і живопису. Повернувшись на батьківщину, Іванова береться за створення приватної школи малювання і живопису в Харкові. Але потрібен відповідний документ. В академії показує свої твори, а їй не вірять. Піддають прискіпливій перевірці. Та вона витримує екзекуцію. В 1868 році склала іспит при Академії художеств на звання вільного художника і отримала атестат на звання художника. Це була перша офіційно визнана дипломована жінка художниця. Того ж року Марія Дмитрівна Іванова повернулась до Харкова, позичила у матері 500 крб., найняла квартиру і оголосила прийом до «Школи малювання і живопису», адже подавши на ім'я губернатора Харкова прохання відкрити школу малювання для дітей, отримала дозвіл. У школі викладав креслення кандидат наук Харківського університету Сергій Раєвський. Дворянин, 1845 року народження, який в 1898 році отримав чин дійсного статського радника, брав активну участь у освітньому, громадському і культурному житті Харкова. Він закінчив першу Харківську гімназію, математичний факультет Харківського університету. Студентом працював безплатним учителем в школі для дівчаток, брав участь у створенні Харківського товариства з розповсюдження в народі писемності. С. Раєвський займав посаду інспектора, а з 1906 по 1908 роки – попечителя Харківського навчального округу. Чуйний до краси молодий чоловік, закохався у дівчину з

«Автопортрету» заочно. Загальні ідеали зблизили молодих людей. Вони одружуються. В 1878 році подружжя Раєвських організувало школу у власному будинку. Сьогодні, у Харкові, по вулиці Чернишевській навпроти театру імені О. С. Пушкіна, є цегляний двоповерховий будиночок. Нічим особливим він не відрізняється від інших будівель. Але мало хто знає, що в цьому будинку діяла перша художня школа, на базі якої майже через сто років почав працювати Харківський художньо-промисловий інститут. Марія Дмитрівна утримувала школу на власні кошти і сама, разом із кількома такими ж ентузіастами, викладала в ній без винагороди майже три десятиріччя. Мета цієї школи не була вузькоспеціальною. Одних вона готувала в Академію, інших – до художньо-професійної діяльності (іконописців, декораторів). За безкорисливу працю та прогресивні методи навчання М. Д. Раєвській-Івановій видано премію. Навчатися могли всі бажаючі за невелику плату, а неімущі безкоштовно. Кількість учнів збільшувалася, в останні роки було близько 80 чоловік. За тридцять років існування школи М. Д. Раєвська-Іванова дала мистецьку освіту майже 1000 випускникам. Тут навчалися О. М. Бекетов, С. І. Васильківський, Н. О. Левченко та інші відомі художники, архітектори.

За всю свою творчу діяльність художниця створила багато полотен, серед них, – професійно довершений, нині широко відомий «Автопортрет». Взагалі, вона любила малювати портрети, серед них відомі «Дівчина біля тину», «Лука», «Циганка Надя».

А ще Марія Дмитрівна була люблячою мамою. Вона багато часу і велику увагу приділяла вихованню сина Олександра, який залишив добрий слід у житті. Він закінчив Харківський технологічний інститут. Працював на залізниці. Згодом став конструктором. Спершу – на Харківському паровозобудівному, пізніше – на Путилівському заводах. О. С. Раєвський розробив проект першого паровоза серії «М», проект кузова і ходової частини першого в Україні тепловоза «Щ-ЭЛ-1»

Неординарні особистості зачасту потрапляють в неординарні обставини. В 1896 р. М. Д. Раєвська-Іванова починає втрачати зір і передає школу у

відання Харківської міської думи. На її основі створена Харківська школа малювання і живопису, з 1912 р. – художнє училище, що діє й досьогодні.

Непідкупна і невідступна ностальгія за рідним і близьким переслідує тільки душевно щедрю людину. Мабуть, такою і була Марія Дмитрівна, якщо до всіх добрих справ, що зробила ця людина, додати ще й любов до землі, на якій народилася і про яку пам'ятала. На своїх картинах художниця з любов'ю зображувала краєвиди рідного села, життя його людей. Це і «Смерть селянина на Україні», «Дівчина біля хати». Освітньо-виховна і творча діяльність славної землячки високо цінується і сьогодні. Про неї, як художника й педагога, багато похвального сказано в багатьох енциклопедіях світу. В рідній Гаврилівці залишила в спадок (така була передсмертна воля) свій двоповерховий будинок для того «...щоб дітки ваші тут навчалися, щоб школа в селі була». Ці слова передаються гаврилянами з покоління в покоління з великою вдячністю.

Померла Марія Дмитрівна в 1912 році і похована у рідному селі поруч із батьками. Щиро пишаються гавриляни своєю знаменитою землячкою, мужньою жінкою – патріотом України. Нині могила першої жінки художниці знаходиться на подвір'ї старої (першої) Гаврилівської школи, що стояла на місці маєтку Іванових.

Справжнім дивом в с. Гаврилівка можна вважати історію ікони Богородиці та події, які сталися за молитвами перед її образом. За даними спогадів Гончарова О. Є., це ікона з Свято-Архангело-Гавриїлівського храму, (1838-1920рр.). Ікону Богородиці зберіг Солнцев Олексій Андрійович, який пономарював у домових церквах с. Гаврилівка. Цьому образу близько двохсот років. І саме перед ним молилася перша жінка-художниця Марія Дмитрівна Раєвська-Іванова. У післяреволюційні роки (з 1922 р.) церкву почали руйнувати. Але цьому передував процес вандалізму, кошуництва, крадіжок. За свідченнями, уже померлих очевидців, за село було вивезено і спалено багато церковних ікон. Тоді віряни стали на захист і потайки розбирали церковні речі по домівках. Так образ потрапив до родини пономаря Олексія Солнцева. Сьогодні, зі сльозами на очах, звертаючись в молитві перед образом до

Богородиці, згадую дитинство... Пам'ятаю благочестиве одиноке подружжя баби Насті та діда Олексія, бо війна забрала двох синів. У невеличкій хатині під солом'яною стріхою, служилися молебні, панахиди. Окрасою оселі, пам'ятаю, були великі ікони – від долівки до стелі і незгасаючі вогники лампад перед образами. Чадний запах олії від них назавжди залишився у моїх спогадах.

Роки атеїзму зробили свою чорну справу. Покоління людей стали безбожниками. Після смерті дідуся Олексія (1979 р.) знайшлися «господарі» на церковну утварь. Згадую, принесли якісь люди батькові дві дощечки – ікона, розділена на дві половинки. Я, тоді піонерка, не усвідомлювала тих страшних батькових слів: «Бога у вас немає!». Розбиваючи метрові кіоти, розкололи образ. Тато не встиг на погром. Думав: «Що там ділити?...» Одна бабуся підбрала дощечки і потайки передала батькові. Довгий час вони лежали на шафі. І тільки тоді, коли стала усвідомлювати світ православ'я (2000 р.), я взяла до рук ці дощечки, з'єднала їх, звичайними фарбами оновила. І тільки тоді, я побачила і відчула тепло і любов, які випромінювала Матір Божа, що пригорнула маленького Ісуса, наче звертаючись до нас: "Ось, подивіться, це Син Божий, що прийшов вас утішити". Погляд у Богородиці надихає милосердям та кротістю, а на устах грає тиха посмішка привітливості та утіхи. Мати Богонемовляти виступає всепрощаючою покровителькою і заступницею всіх, хто з вірою шукає її небесного покрову».

Ікона знаходиться у домашньому іконостасі. Щовечора запальною перед образом лампаду, яка горить потім усю ніч. Поглядаю на ікону, що наче оживає від світла лампади і благаю: «Пресвята Богородице, не залишай український народ без своєї любові та покрову!» Іноді мені здається, що Богородиця також дивиться у вічі. І від того погляду на серці стає так тихо, мирно і затишно, наче рідна ненька пригорнула. А воно так і є, бо Матір Божа є матір'ю для всіх нас. В молитві перед цим образом, з благословення Божого, була написана ця робота. Така от священна реліквія є в моїй родині Гончарових. Перед образом розпочалися молитви, в селі відкрилася церква Архангела Гавриїла.

Отже, через сотні років, образ Богородиці забутий, розбитий,

зганьблений, по молитвам не одного покоління людей, повернув жителям округи Церкву Христову, а значить і Віру. Більше того, з односельцями духовно обов'язково молилися всі ті, що протягом століть молились перед нею, в тому числі і М. Д. Раєвська-Іванова, і спаслись включно з самим іконописцем її автором. Ось така потужна і багатоголоса молитва, своєрідна мала літургія, спільна молитва крізь час, простір, понад будь-яке розуміння.

Вродлива дівчина з палітрою в руках під час роботи – це перше, що впадає у вічі тому, хто бачить картину М. Д. Раєвської – Іванової «Автопортрет». Ледь відчутним смутком віє з картини. Темний одяг підкреслює худорлявість і тендітність впевненої в собі фігури (постаті). Це вольова натура. Вона знає своє призначення, а палітра, ніби підказує всім: «Подивіться навкруги і знайдіть себе у цьому житті. Не існують безцільно. Кожна людина повинна виконати своє призначення». Призначення художниці з полотна – служити мистецтву.

Допитливі очі, немов вглядаються в кожного, хто підійшов до картини. І помічаєш дещо напружений вираз обличчя, відчуваєш, що погляд, який проймає душу, змушує відволіктися й замислитися. Про що? Можливо, про красу життя? Про чари і радість, злидні й багатство, хворобу й здоров'я?

Чи, може, про те, як мало ми знаємо цей світ?

Нині художники, поети Слобожанщини продовжують втілювати в мистецтво світлу постать першої жінки художниці. Але про те, які риси притаманні її сучасним зображенням, напевно, говоритимуть наші нащадки.

ФЕНОМЕН КОЗАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ – ЯК ЯСКРАВА СТОРІНКА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Ізосімова Оксана Олексіївна

Магістр

Харківська державна академія культури

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Насамперед, козацтво це звитяжна історія і гордість нашої нації, душа України. Козаччина є однією з найяскравіших сторінок української історії, на славних прикладах якої виховувалося почуття національної самовизначеності багатьох поколінь українців. Понад двісті років з середини XVI ст. і до останньої чверті XVIII ст. – козацтво було рушійною силою України, вкарбувало слід у її визвольні війни, оборону від зовнішніх ворогів, створення державності та стрімкий культурний розвиток. Змінився світ, наша держава стала іншою. Однак і сьогодні нас хвилює перебіг давніх подій, поразки і перемоги., бо це наша історія. Слава нинішньої України пронесена крізь віки. Та зрозуміло одне: чим досконалішим та більш демократичним стає наше суспільство, тим дорожчим є минуле з його славними здобутками і традиціями. Наразі, у час національного відродження, коли український народ захищає свою державність, актуальним є осмислення історії Запорозької Січі – козацької християнської республіки, яка з її демократизмом багато в чому є взірцем, моделлю для нашої суверенної держави.

Хоча питання козацької культури піднімалось багатьма науковцями, я вважаю необхідним звернути увагу на певні моменти окреслені у даній роботі. Значною мірою питання стосується Козацької культури у період XVII–XVIII ст. Адже це період панування нового на теренах нашої держави художнього стилю: «Козацьке Бароко».

Який є яскравим прикладом синтезу української культури та європейських канонів. Що в свою чергу частково збігається з реаліями сучасної ситуації на політичній та культурній аренах.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є бажання та необхідність здійснити культурологічне дослідження української культури доби Козаччини, проаналізувати особливості української культури доби Козаччини, взаємодію культурних епох: козацького бароко та сучасного українського суспільства.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Протягом історії українська культура зазнала багато впливів інших культур та народів. Розглядаючи XVII–XVIII ст., ми можемо стверджувати, що козацьке бароко це неперевершений результат синтезу української культури та європейського бароко, який проявив себе у різних видах мистецтва та напрямках життя людей. Дослідження таких вчених як наприклад, В. Антонович, П. Білецький, М. Драган, П. Жолтовський дають нам можливість аналізувати, порівнювати та робити висновки адаптовані до сучасності.

Козацьке бароко можна розглядати у різних проявах. Архітектура, декоративно-ужиткове мистецтво, література, театр, тощо. Дослідники різних напрямків описують нам винятковість українського бароко. Це такий собі перехід від візантійської традиції до європейських стандартів, через призму етнічної культури.

Велика кількість праць науковців вимагає використання різних методів дослідження серед яких є як загальнонаукові так і спеціально-наукові. Що в свою чергу дає можливість у повному обсязі опрацювати інформацію та узагальнити її, виконати поставлені завдання.

Методологічною основою в дослідженні використовується системний аналіз. Це дало змогу проаналізувати та встановити взаємозв'язки між українською культурою та епохою бароко у її культурних виявах. Для детального дослідження феномену козацького бароко та української культури XVII ст. - XVIII ст. також використовувався історичний аналіз. Що дало можливість з'ясувати співвідношення минулого та сучасності, проаналізувати суть даного явища у її історичному розвитку. В роботі також були використані методи дедукції та індукції, що дало змогу проаналізувати інформацію та сформулювати висновки.

З спеціально-наукових методів були застосовані методи культурологічного дослідження та історичного аналізу. А саме метод соціокультурної детермінації, завдяки якому можливо встановити культурні особливості українського бароко. Встановити причинно-наслідкові зв'язки між досліджуваним об'єктом та культурною системою в якій він перебуває допоміг метод соціокультурної каузальності. Зокрема історичні методи дослідження сприяли якісному аналізу джерельної бази та встановлення хронології подій.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Передумови виникнення та умови багатовікової діяльності козацтва були суто політичними та соціальними, а тому козацька психологія ґрунтувалася на народних та національних уявленнях. Козацтво виникло як потужне джерело енергії, як рятівний рефлекторний акт пригнобленої української нації, як потужний енергетичний вибух інстинкту самостійного та самобутнього життя нашого етносу.

Козаки – це незламне ядро етносу, гранітне ядро нації. Запорізька Січ була не лише військовим орденом, на відміну від інших подібних угруповань, таких, як наприклад, ордени хрестоносців, тевтонів, єзуїтів тощо, не мала загарбницьких цілей, а була гуманною та демократичною державою. Запорізька Січ мала всі державні функції — збройні сили, міждержавні відносини, адміністративну та судову владу, економічну, господарсько-фінансову, торговельну та ін. діяльність, релігію, культуру, освіту, поштові та інші зв'язки. Запорізька Січ, як республіка, мала свою українсько-козацьку державну ідеологію, філософію, мораль і навіть науку, центром якої була Києво-Могилянська академія.

Психологія та висока духовність козаків сприяли тому, що дане явище виходить за межі не лише загальноукраїнської, слов'янської території, а й набуває європейських та світових обрисів. А річ у тому, що на острові Хортиця вперше в історії людства була справжня демократія. Коли в сусідніх областях та країнах встановлювалися авторитарні монархічні режими, зневажалися найпростіші права людини і громадянина, встановлювалася справжня народна

влада в Запорізькій Січі, Гетьманській Україні, людська честь та гідність були найвищими чеснотами.

Важко переоцінити унікальний вплив козацтва на культуру та побут українського народу. Виникнувши на певному історичному етапі стихійно, з часом стало провідною силою української нації. Слід розуміти, що у процесі українського державотворення козаки мали місце у політичній ніші Речі Посполитої, Гетьманщини та Російської імперії.

Українці віками боролися за волю та національну незалежність. Однією з величних духовних перлин нашого народу є епоха козацького бароко. Мистецтво та світогляд даної культурно-історичної епохи відмовляється від антропоцентризму та переходить до теоцентричної концепції. Тобто все частіше починають торкатися мотивів безмежності, звертаються до динамічної, універсальної картини Всесвіту.

Своє місце у світі люди пізнають через реформаторські рухи і національно-визвольні війни. Активно формується у свідомості людей їх національне самовизначення. Індивідуальність формується на тлі нації та її традицій.

Концепція українського бароко торкалась всіх сфер життя людини XVII-XVIII ст., у тому числі і духовного життя. Козацтво в свою чергу тримало у тонусі національну духовність та було носієм традицій української культури. Слово «козак» ототожнювали з поняттям «український». І не дарма, адже козаки були безпосередніми учасниками процесу творення художньо мистецьких цінностей. Завдяки чому у свою чергу ідеї та прагнення козаків гармонійно поєдналися з православною релігією та естетичними засадами української народної етнокультури.

Українська культура XVII-XVIII ст. - це духовний образ найважливіших епох нашої історії. Цей час, що вмістив у собі кілька історичних діб визвольну боротьбу, державність, руїну.

На українських землях вирости десятки нових міст, велася європейська освіта, нових висот досягло книгодрукування, з'явилася архітектура, що не

поступалася гармонійністю і пишністю світовим зразкам, оригінальне малярство, самобутня музика. Література вбила ті форми і стильові засоби, на які могла спертися українська література нових часів.

В усіх галузях діяльності і в усіх сферах життя відбулися зрушення і зміни. Шануючи традицію, українські діячі від політиків і до митців дивилися на світ новими очима і в ці часи так багато свіжих, оригінальних надбань.

За пам'ятками культури цих часів відчувається творець талановитий і волелюбний народ, наполегливий і неослабний у своєму прагненні творити власний український світ.

Висновки. / Conclusions. Українська культура XVII - XVIII ст. - це одна з найважливіших епох української історії. Вона відзначається взаємодією Середньовіччя, барокової освіченості та елементів просвітництва. Під впливом козацтва та його визвольного руху в Україні XVII-го ст. зароджується українське козацьке бароко, що найбільше виявилось в таких видах мистецтва як архітектура, література та живопис.

Визначною рисою стилю було використання народного мистецтва та широка демократизація сюжетів. У цей період в українських землях з'явилися нові міста, значного розвитку набули освіта, друкарство, зародилася професійна музика, популярністю користувався шкільний театр, а мистецтво та архітектура українського бароко не поступалися європейським зразкам.

Українська культура – це духовний образ однієї з найважливіших епох нашої історії. Цей час, що включав кілька історичних етапів - визвольної боротьби, державності, розрухи, втрати завоювань і зміцнень, - було надзвичайно плідним у культурному аспекті. На українських землях зросли десятки нових міст, розвивалася європейська освіта, нових висот досягло друкарство, з'явилася архітектура, яка не поступається світовим зразкам за пишністю, оригінальний живопис, оригінальна музика. Література виробила ті форми та стилістичні засоби, на які могла спертися українська література нового часу.

Глибокі зрушення та зміни відбулися у всіх сферах діяльності та у всіх

сферах життя. Поважаючи традиції, українські художники від військових та політиків до художників подивилися на світ новими очима і саме тому сьогодні так багато свіжих, оригінальних пам'яток. За культурними пам'ятками цих часів відчувається творець – талановитий та волелюбний народ, наполегливий та невблаганний у своєму прагненні створити свій український світ.

Тому культура козацької держави була багатогранною та самобутньою. Згодом вона стала невід'ємною частиною духовного життя сучасної української нації. Художні переваги, демократичні настанови козацького середовища визначили козачий колорит розвитку української духовної культури. Козаки нагромадили величезний духовний досвід XVII-XVIII століть, залишивши таким чином глибокий слід у культурній свідомості нашого народу.

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ МЕШКАНЦІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ XVI - XVIII СТОЛІТТЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Павленко Ксенія Сергіївна
Магістр
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна

Вступ. XVI–XVIII століття в історії нашої держави, відзначались політичними змінами, такими як: приєднання українських земель до Речі Посполитої, а потім Російської імперії, зростанням національної ідентичності та напівдержавності під час Хмельниччини і Гетьманщини. Українська культура та освіта цього періоду відіграла не останню роль у подальшому зростанні української інтелігенції, та мала змогу, шляхом освіти, впливати на підростаюче покоління тогочасної Європи. Вивчення цього періоду в умовах сьогодення може розкрити важливі аспекти взаємодії між українською та європейською культурами, вплив академічної мобільності на цей процес, а також допомогти краще зрозуміти внесок України у світову культуру.

Освітня мережа окресленого проміжку часу була досить різноманітною. Пояснюється це тим, що в умовах польської експансії та зіткнення католицької та православної церков, кожна зі сторін намагалася використовувати всі доступні засоби для зміцнення свого впливу. Крім початкових та основних закладів освіти, з'являлись приватні школи, академії, колегіуми. Тенденція їх формування, зазвичай, полягала в реакції на політичну діяльність. Так, наприклад, на протипагу єзуїтським колегіям, з політикою покатоличення з'являються братські школи з ідеєю відстоювання прав православ'я, тощо.

Однак слід зазначити, що ситуацію була досить не однозначною. Саме Польща стала своєрідним вікном для українців у європейський культурний простір. З появою вищих навчальних закладів, між країнами Європи зароджується тенденція до тимчасового обміну студентами. Так, Замоїська

академія, що знаходилась на території Польщі, була створена з метою поширення знань на руські землі, мала зв'язки з німецькою Гельмштедтською школою, за роки існування в якій, навчалися представники 5 європейських націй. Студенти з Києво-Могилянської академії мали змогу навчатись в університетах Праги, Болоньї, Падуї та інших. Русинська молодь мала доступ до європейської освіти через протестантські та латинські школи. Це сприяло інтеграції українців у європейський культурний простір та забезпечувало їм освіченість та наукові знання, що виявилось результатом багатогранних взаємозв'язків з різними культурними та релігійними громадами того періоду.

Мета. Метою дослідження є вивчення умов історичного контексту академічної мобільності на українських землях у XVI–XVIII ст. Визначити вплив академічної мобільності у формуванні та розвитку європейської культури. Проаналізувати взаємодію між українською та європейською культурами в контексті вищої освіти її основні тенденції, перешкоди та досягнення академічної мобільності у зазначений період.

Матеріали та методи. Академічна мобільність в науковій літературі є активно досліджуваною темою, яка вивчається в рамках освітніх та соціологічних досліджень. Враховуючи специфічно-історичні часові рамки дослідження, ми спирались на роботи таких науковців як: Горенко Л. І., Барич Г., Кметь В., Микитась В. Л., Бойко Ю. М., Лоським І., Наливайко Д. С., Дзюба О., Грабовець А. І.

Методологія дослідження академічної мобільності мешканців українських земель у XVI-XVIII століттях в європейському культурному просторі включає наступні методи:

Універсальні методи індукції та дедукції будуть потрібними в аналізі інформаційного середовища дослідження та узагальнення висновків.

Доцільним буде використання історичного методу, та компаративного аналізу: порівняння академічної мобільності мешканців українських земель з академічною мобільністю інших регіонів Європи у той же період. Це дозволить виявити спільні тенденції, відмінності та взаємодію між різними культурами, та

освітніми практиками.

Контекстуальний аналіз документів: аналіз академічних документів, таких як листування, мемуари тощо, що стосуються академічної мобільності у зазначений період.

Систематизація та аналіз отриманих даних: зібрані дані підлягають систематизації та аналізу з метою висування висновків щодо академічної мобільності мешканців українських земель у XVI-XVIII століттях в європейському культурному просторі.

Результати та обговорення. Як раніше зазначалося українській простір XVI-XVIII століття переніс ряд важливих подій, таких як Люблінська унія. За рішенням якої більшість земель зосереджувалось в межах Польщі, надаючи прав на повне покатоличення та асиміляцію українського народу. Брестська церковна унія, що призвела до створення греко-католицької церкви, та полемічної літератури дискусійного характеру, а також розпалила війну між католицизмом та православ'ям.

В економічному плані масштабне містобудування, призвело до збільшення кількості емігрантів, занепад окремих торгівельних шляхів, змістивши ракурс у бік Львова, Києва та ін. Існуюче магдебурзьке право, підкріплювало стабільність міщанства, натомість відбувалося пропорційне зниження рівня життя селянства, а згодом і повне його закріпачення. Супротив та мрії про свободу запускають процес консолідації українського населення. Зароджується формування спільних культурно-суспільних, морально-етичних цінностей, що підкріплюється новосформованим окремим військово-політичним станом – козацтвом. На тлі національно-визвольної війни, частина української еліти, що не піддалась ополяченню створює заклади вищої освіти, що стають осередком православ'я, науки та культури.

У 1632 році на базі братської школи і школи Києво-Печерської лаври було створено новий навчальний заклад, названий на честь митрополита Петра Могили. Навчання отримували діти з різних соціальних верств, від аристократів до козаків і селян. У навчальному процесі використовувалися прогресивні

методи, такі як дискусії, театральні вистави, заохочення для найкращих учнів, складання екзаменів перед комісією (а не лише перед одним професором), а також спільні заходи для студентів і викладачів. У 1736 році в колегіумі навчалися не лише українці, але й росіяни, білоруси, а також 127 студентів з європейських країн. Сам Петро Могила здобував освіту у Сорбоні, а після заснування Києво-Могилянської академії особисто відправляв студентів на тимчасове навчання до іноземних закладів освіти. За приклад візьмемо хоча б Івана Гізеля, автора "Синописа", що отримав освіту в аристократичному Кембриджі. Академічна мобільність в цьому закладі освіти була не односторонньою. На момент 30-тих років XVII століття за програмою академічної мобільності в академії навчалась велика кількість іноземних студентів з Білорусії, Молдови, Болгарії, Боснії, Чорногорії, Сербії Греції та ін. Можна зробити висновок, що Києво-Могилянська академія відповідала всім культурним запитам Європейських країн. Свої двері українцям відкривав на той час відносно молодий Краківський університет. Вже через 100 років, після свого заснування у XV столітті, до своїх лав він приймав більше ніж 800 вихідців з України. Відомим випускником Краківського та Італійського університетів був Дрогобич-Котермак, який отримав ступені доктора медицини та філософії і став автором першої наукової української праці "Прогностичні судження", та свого часу мав шанс стати вчителем Миколая Коперника.

Дослідження показало наявність українці у таких престижних освітніх центрах, як університети Болоньї, Падуї, Праги та інші. Уже у XVI столітті українці займали третє місце серед іноземних студентів у Падуанському університеті, який був відомим студентським центром світового масштабу. Повертаючись на батьківщину, його вихованці вносили «дух Падуї» в суспільне життя своїх народів. Свої наукові й культурні надбання робили їхнім суспільним надбанням, що, безперечно, впливало на духовне життя України, Литви, Польщі й Білорусії. Польський дослідник Герман Барич свідчив, що у XVII столітті на Падуанському університеті були майже 2 тисячі студентів з України, Литви та Білорусії. Крім цього, близько 500 осіб, не включених у

списки студентів, отримали освіту в українських школах у Львові, Києві, Острозі та інших містах всієї України. Серед студентів Падуї можна виділити Тимофія Стиглієва Згуру - іноземного посла Івана Мазепи, та самого гетьмана. Примітно, що Мазепа поглиблював знання у найкращих Європи: вивчав артилерійську справу в Нідерландах, удосконалював володіння іноземними мовами в Німеччині, Італії та Франції.

В матрикулах Гейдельберзького університету згадуються українці вже з 1387 року, тобто з часу його заснування. Першим з них був Адам Кузеля. Багато українців, які навчалися там, походили із заможних родин, таких як О. Пронський - син київського воєводи Ф. Пронського, І. Малишко - шляхтич з Мократичі на Волині, брати Овраам і Христофор Сенюти з Ляховців на Волині, що походили з родини активних діячів реформаційного руху в Україні, а також П. Бохнацький (Божницький) з Поділля. Молодь з України активно обирала Вюртемберзький (Віттенберзький) університет (заснований у 1502-1518 рр.), який пізніше був об'єднаний з університетом у місті Галле. А. С. Оріховський навчався не лише у Вюртемберзькому університеті, але й у Краківському, Віденському, Падуанському та Болонському університетах.

У 18-му столітті у Вюртемберзькому університеті отримували освіту сини козацько-гетьманської старшини з Лівобережної України. Проте, більшість українських студентів навчалися в Лейпцизькому університеті - одному з найдавніших німецьких університетів (заснованому у 1409 році), який був центром німецької культури. Багато вихованців Київської академії також навчалися в Лейпцизькому університеті. Продовжуючи свою освіту в університеті, вони мали змогу зустрічатися і спостерігати за цими видатними німецькими мислителями, вченими і митцями, які стали їм прикладом на все життя. Українські студенти, зазначені як "русини" у списку студентів, з'являються вже з середини 16-го століття: Петро Корсак, Юрій Келяновський і Михайло Тарановський (1562 рік), два брати Фредрі з Плішовича, Іоганн Гербурт з Фельштина на Волині. У XVIII столітті до закладу освіти почали прибувати студенти з Лівобережної України зокрема з Києва, Переяслава,

Гадяча, Полтави, Ніжина та Харкова. В списках «русинів» числяться Іван Козицький та Михайло Мотоніс, Петро і Михайло Білушенки, Федір Паскевич, Роман Зебрицький та ін.

Один з активних освітніх діячів на Лівобережжі був гетьман Кирило Розумовський. У свій час він був відомий своєю підтримкою українських освітян. Завідуючи академією наук, він не одноразово видавав дозволи на поїздки за кордон, серед них були: М. Ханенко та його син Василь, М. Троцин, С. Кочубей, А. Гудович та інші. Направляли їх до польських, німецьких закладів вищої освіти, з метою покращення лінгвістичних навичок.

Важливою складовою академічної мобільності був обмін студентами та викладачами між українськими академіями та школами. Представники викладацького стану, з метою покращення рівня освіти, мали змогу переміщуватись між закладами освіти на території українських земель. Ректор Львівського колегіуму Станіслав Шмялкович, ще до початку національно визвольної війни перемістився на пост керівника Київської колегії, а згодом очолив резиденцію в Переяславі.

Висновки. Отже, підсумовуючи: академічна мобільність була сильно залежна від соціально-політичних умов, освітніх систем та культурного середовища. Початок академічної мобільності в українських землях XVI-XVIII століть був важливим кроком у розвитку освіти та культури. Цей процес сприяв зближенню України з європейським освітнім простором, сприяв обміну знаннями та розповсюдженню прогресивних ідей світової науки та культури. За оцінками дослідників, приблизно 5000 осіб виїхали з України вчитися за кордон у період з XIV по XVIII століття, що становить приблизно 1000 осіб на століття. Чи це багато чи мало, важко сказати. Активна участь українців у освітньо-культурному просторі Європи того часу внесла Україну до світових інтеграційних процесів, що в подальшому забезпечили динамічний культурологічний практикум, спрямований на цілісне розуміння безперервності української національної культури.

POLITICAL SCIENCES

PROS AND CONS OF THE SECURITY GUARANTEES THAT UKRAINE SEEKS FROM THE WEST

Herasymenko Oleksandr

Young research fellow

Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies

NAS of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Abstract. In the following article, the question of security guarantees from West for Ukraine is analyzed. Author explores and compares different point of view in western media on this issue, and concludes the most popular statements into the pluses and minuses of such a support. Most argumentative statements are presented and evaluated from a civil point of view. In the conclusion, author`s opinion on the following topic is provided.

Introduction. The history of such fundamental questions as security guarantees for Ukraine takes its beginning from very ancient times. It all started when the first people appeared on the modern territory of Ukraine. But, this problem reached its apogee in the end of the 20-th century with the collapse of the USSR. Nowadays, we face a new page of this long story which seems endless.

Aim of the research is to present, compare and analyze the western-media point of view on providing the multi-purpose support to Ukraine, especially on giving the national security guarantees from Western Countries in the circumstances of ongoing war.

Materials and methods. The main sources, used in this research were European American and Ukrainian media articles, as well as official statements and governmental positions. The main methods – content-analysis, comparative methods and media-anasysis.

With the beginning of the Russian invasion to Ukraine it became clear that present security guarantees, such as the Budapest Memorandum, disappeared. The whole world hesitated if Ukraine would deal with Russian aggression. That is why, western countries weren't really motivated to offer new formats of such deals.

Nevertheless, Ukraine overcame all the expectations. It is day 229 of the Russian-Ukrainian war. Kyiv, Chernihiv and Sumu regions are clear from the Russian army., Kharkiv and Kherson areas are being actively liberated by the Armed Forces of Ukraine., modern weapons keep coming to Ukraine and the `lend lease` program has taken its countdown to appearance on the battlefield. [4]

Ukraine actively runs a dialogue with Western countries about receiving strict and steadfast security guarantees such as permission from its partners to step in any kind of aggression against Ukraine on its side. Also, from the very first day of war, Ukraines government appeals to NATO with a request to close the sky above the country. Moreover, on the 30-th of September, after the Russian attempt to annex Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia and Kherson region, Ukraine applied its requisition to join NATO. [3]

Ukraine has a close partnership with NATO (North Atlantic Treaty Organization), which includes cooperation in areas such as defense reform, military training, and interoperability with NATO forces. While Ukraine is not a NATO member, this partnership contributes to Ukraine's security by fostering closer ties with Western military institutions. Western countries, including the United States and European Union members, have imposed economic sanctions on Russia in response to its actions in Ukraine. These sanctions are intended to pressure Russia to abide by international norms and agreements. [5]

On the one hand, the appearance of a collective security system between Ukraine and some western countries may give hope that none of the existing or potential threats will be able to develop. Also, Ukraine will receive the status of first modern European country which receives powerful security guarantees outside the NATO alliance. It may raise Ukraines international status and strengthen its position and authority among other neighbours. In addition, the programme of rearmament of

the Ukrainian Army held by the US gives the country a chance to become the most powerful and experienced state in the Eastern Europe. [1]

Results and discussions. Most of the western countries have provided Ukraine with military aid, including weapons, equipment, and training to help strengthen its armed forces. The United States, in particular, has been a significant provider of military assistance. Many of Ukraine`s partners have voiced political support for Ukraine's territorial integrity and sovereignty. This includes statements of condemnation for Russia's actions and diplomatic efforts to find a peaceful resolution to the conflict. [6]

Pros of such draft are:

- 1) Ukraine becomes the strongest regional country with a modern army and powerful partners.
- 2) Western countries receive a faithful and reliable partner - Ukraine.
- 3) NATO as the security alliance keeps distancing themselves from the strict confrontation with the Russian Federation, and the existing war won't raise its status to World War.
- 4) Such a solution may help to prevent future aggression of Russia towards Ukraine and Europe.

On the other hand, the reality is much less happier. During almost eight months, Ukraine has still not received enough weapons to deal with Russia. Russian rockets keep reaching their targets, even in Kyiv, as happened on the 10-th of October. What is more, political and economic sanctions still don`t have the awaited impact on the course of these events. [4]

In general, we can conclude next pros of such guarantees:

- Enhanced Security: Security guarantees provide Ukraine with a sense of enhanced security and deterrence against external aggression. Knowing that other countries are committed to its defense can act as a deterrent to potential aggressors.
- Strengthened Sovereignty: Security guarantees can bolster Ukraine's sovereignty and territorial integrity, sending a strong message that international norms and agreements must be respected.

- **Diplomatic Leverage:** Security guarantees can provide Ukraine with diplomatic leverage in negotiations with other countries, including Russia. It can strengthen Ukraine's position at the bargaining table.

- **Military Assistance:** Security guarantees often come with military assistance, including weapons, equipment, training, and intelligence sharing. This support can help Ukraine strengthen its defense capabilities.

- **Economic Support:** Security guarantees can be accompanied by economic assistance, helping Ukraine stabilize its economy, implement reforms, and improve living conditions for its citizens. [2]

All of these, points to evident cons of the security guarantees Ukraine seeks from the West. First of all, NATO and western countries are totally uninterested in taking an armed part in this war. So, any attempts made by Ukraine to force NATO to close the sky above the country are senseless.

What is more, if Ukraine starts moving towards creating a NATO-analogue in the eastern Europe, it may cause image loss for this organization. If NATO can't guarantee security in Europe, then who can? Creating such an alternative alliance without the US, as the main participant and member of NATO, may place Ukraine in an unfavorable position. It may cause the situation, when the US stops supporting Ukraine because of its super independent international policy. [2]

What is also important, Ukraine sees China as a potential country which may guarantee its security. In such a case, Ukraine must make a choice either to keep by the West, or start negotiations with China. Both of these security scenarios can't exist simultaneously. [3]

The most important point of all these, is that Ukraine may cause stagnation and regress of its own national military-industrial complex. If the country starts only receiving weapons and expecting other countries to protect it in case of potential threats, the state may become a passive spectator rather than active player. That may lead to much more damage and weakness for the country in future. [1]

So, the main cons of such Ukrainian choice are:

- 1) Unwilling of NATO and other partners to take part in this and potential

war as a side of a conflict.

2) Uncertainty in the reliability of the western countries due to slow and insufficient arms deliveries.

3) Possibility of putting ourselves in the position of a destructor of the collective security system in Europe by trying to create an alternative defensive alliance.

4) Risk of provoking the stagnation of the national military-industrial complex.

5) Fear of the senseless and fictive nature of such guarantees, taking to attention previous experience. [4]

In general, it may also be concluded, that cons are:

- Risk of Escalation: Security guarantees can escalate tensions with potential adversaries. In some cases, they may even provoke military responses from those who perceive such guarantees as a threat.

- Limited Effectiveness: Security guarantees do not guarantee immediate or complete security. Aggressors may still take actions that violate international norms, as seen in the annexation of Crimea.

- Burden Sharing: Security guarantees often require commitments from multiple countries, and maintaining a united front can be challenging. Disagreements among guarantor states can weaken the effectiveness of the guarantees.

- Resource Allocation: The provision of security guarantees and military assistance requires the allocation of resources, which can divert attention and resources from other global challenges or domestic priorities.

- Potential for Misunderstanding: Security guarantees can sometimes lead to misunderstandings or misinterpretations by both the recipient country and potential adversaries, potentially leading to unintended consequences.

- Complexity of Conflict: In protracted conflicts like the one in Ukraine, security guarantees may not offer a quick or straightforward solution. Resolving such conflicts often requires a combination of diplomatic, economic, and military measures. [4]

Conclusions. To sum up, Ukraine is now making important and strategically correct steps towards its future security, sovereignty and real independence. The Ukrainian president and government have collected a serious anti-Putin coalition around themselves. Everyday, this country fights for its freedom and a right to exist. But, to keep this fight possible, and the resistance effective, Ukraine must also concentrate on fighting its inner problems, which includes building a strong self sufficient army, reliable national military-industrial complex, choosing strategic ways of security development and running accurate policy towards Russia. Without these fundamental principles, no guarantees will help in any kind of perspective.

REFERENCES

1. Ensuring Ukraine's security. Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP). URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2023C46/>.
2. G7 countries adopt security guarantees for Ukraine. *International Organization - Ukrainian World Congress*. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/g7-countries-adopt-security-guarantees-for-ukraine/>.
3. Security Guarantees for Ukraine | DGAP. *German Council on Foreign Relations / DGAP*. URL: <https://dgap.org/en/research/publications/security-guarantees-ukraine-0>.
4. Soldatenko M. What Will Security Commitments to Ukraine Look Like?. Default. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/what-will-security-commitments-to-ukraine-look-like>.
5. Ukraine started negotiations with Canada on a bilateral agreement on security guarantees – Official website of the President of Ukraine. *Official website of the President of Ukraine*. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-rozpochala-peregovori-z-kanadoyu-shodo-ukladennya-d-85201>.
6. Ukrainska Pravda. Security guarantees: Luxembourg joins G7 declaration on Ukraine. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/08/22/7416590/>.

ДИНАМІКА АМЕРИКАНСЬКИХ САНКЦІЙ ПРОТИ ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНІ СТОСУНКИ

Бондаренко Василіса Дмитрівна

Аспірант кафедри міжнародних відносин та світової політики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасний світовий порядок визначається складними відносинами між державами, регіонами та міжнародними акторами. Однією з ключових характеристик глобальної політичної арени є використання економічних інструментів, зокрема санкцій, як засобу впливу та вирішення конфліктів. Санкції набули особливого значення в контексті відносин між Сполученими Штатами Америки та Ісламською Республікою Іран.

Еволюція санкційної політики США відносно Ірану є яскравим прикладом динаміки міжнародних відносин у контексті геополітичних змін та конфліктів у регіоні Перської затоки та Близького Сходу. На протязі останніх десятиліть Сполучені Штати вдавалися до різноманітних санкційних заходів у відношенні до Ісламської Республіки Іран, включаючи економічні, фінансові та політичні обмеження.

Ця дослідницька робота присвячена аналізу динаміки американських санкцій проти Ірану та їх впливу на регіональні стосунки у період з моменту революції 1979 року до сучасності. Вона досліджує сприйняття та відповідь Ірану на санкції, виокремлюючи ключові фактори, які впливають на регіональну динаміку в Перському заливі та поза його межами.

Мета роботи. Основні завдання дослідження включають:

- Підняття питання про виникнення та еволюцію санкційної політики США проти Ірану;
- Аналіз різних типів санкцій та їх вплив на іранську економіку, політику і суспільство;
- Оцінка реакції Ірану на санкції та їх вплив на зовнішню політику

країни;

- Вивчення впливу санкцій на регіональні стосунки та баланс сил у Близькому Сході;
- Визначення можливих перспектив та сценаріїв майбутнього відносин між США та Іраном у контексті санкцій.

Дослідження цієї теми важливе не лише для наукової спільноти, але і для розуміння глобальних відносин та міжнародних конфліктів. Вона висвітлює складність впливу економічних інструментів на політику та стабільність у регіоні, що залишає відкритими численні питання та можливі шляхи вирішення конфлікту між двома державами.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження про динаміку американських санкцій проти Ірану та їх вплив на регіональні стосунки використовувались різноманітні джерела та ресурси. Ось деякі типи матеріалів та методів, які ви використовувались у дослідженні:

1. *Документи та офіційні джерела:*

- Закони та укази США про санкції проти Ірану: Офіційні документи, такі як закони та укази, що стосуються санкцій з інформацією про обґрунтування та еволюцію політики санкцій;
- Дипломатичні матеріали: документи, що стосуються дипломатичних зусиль та переговорів між США та Іраном, розкриваючи мотивацію та цілі сторін у контексті санкцій.

2. *Аналітичні звіти та дослідження:*

- Дослідження міжнародних організацій: організації, такі як Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) та Всесвітній Банк, надають дані про економічний вплив санкцій на Іран.
- Звіти дослідницьких центрів та академічні статті: академічні дослідження та аналітичні звіти із аналізом впливу санкцій на іранську економіку, політику та громадянське суспільство.

3. *Мас-медіа та інтернет-ресурси:*

- Новинні джерела: відображення останніх подій та реакцій на

санкції.

4. Експертні висловлювання та інтерв'ю:

- Експертні коментарі: висловлення експертів у сфері міжнародних відносин, політики та економіки можуть дати інсайт у розумінні санкцій.

Під час збору та аналізу матеріалів було дотримано об'єктивності та нейтральності, особливо в контексті такої політично чутливої теми, як санкції. Також було враховано інтерпретаційні аспекти та джерелознавчий підхід при обробці інформації з різних джерел.

Результати та обговорення. Санкційна політика, яку Сполучені Штати Америки вели проти Ірану, стала однією з ключових тем у сучасних міжнародних відносинах. Це дослідження ставить перед собою завдання розглянути важливі аспекти цієї політики, такі як її виникнення та еволюція, різні типи санкцій і їх вплив на іранську економіку, політику і суспільство, реакцію Ірану на санкції та їх вплив на зовнішню політику країни, вплив санкцій на регіональні стосунки та баланс сил у Близькому Сході, а також можливі перспективи та сценарії майбутнього відносин між США та Іраном у контексті санкцій.

Виникнення та еволюція санкційної політики США проти Ірану

Санкційна політика США проти Ірану виникла внаслідок низки складних політичних обставин, зокрема обмеження нуклеарної програми Ірану та підтримки терористичних організацій (Smith, 2019, 1). За часів адміністрації президента Джорджа Буша в 2000-х роках, санкційна політика була заснована на обмеженні торгівлі та обмеженні доступу до фінансових ресурсів. Згодом, адміністрація Обама спрямувала зусилля на досягнення Ядерної угоди 2015 року, що тимчасово послабило санкційний тиск. Однак відкликання США з цієї угоди в 2018 році призвело до повернення та посилення санкцій проти Ірану.

Аналіз різних типів санкцій і їх вплив на іранську економіку, політику і суспільство

Санкції проти Ірану можна класифікувати на різні типи: фінансові, економічні, санкції щодо зброї, торговельні та санкції проти окремих осіб і

організацій (Johnson, 2020, 2). Їхній вплив на іранську економіку був значним, призводячи до зниження експорту, скорочення ВВП і підвищення інфляції (Johnson, 2020, 2). Політично, санкції спричиняли ускладнення міжнародної дипломатії та співпраці, впливаючи на зовнішню політику Ірану. Соціально, санкції призводили до загострення внутрішньополітичної ситуації та національної обуреності (Smith, 2019, 1).

Оцінка реакції Ірану на санкції та їх вплив на зовнішню політику країни
Іран відповідає на санкції збереженням своїх ядерних амбіцій і підтримкою проксі-груп у регіоні, таких як Хезболлах та Хусі (Hassan, 2018, 3). Відкликання США з Ядерної угоди призвело до активізації ядерних дій та збільшення обсягу збагачення урану (Hassan, 2018, 3). Це призвело до загострення відносин з іншими країнами та до збільшення напруги в регіоні.

Вивчення впливу санкцій на регіональні стосунки та баланс сил у Близькому Сході

Санкції проти Ірану суттєво впливають на баланс сил у регіоні Близького Сходу (Jones, 2021, 4). Країни, які підтримують Іран, виявляють геополітичний тиск на інших учасників регіону (Jones, 2021, 4). Збільшення напруги може призвести до подальшої нестабільності та можливих конфліктів.

Визначення можливих перспектив та сценаріїв майбутнього відносин між США та Іраном у контексті санкцій.

Майбутність відносин між США та Іраном залежить від багатьох факторів. Зокрема, це може залежати від політичних змін у обох країнах, міжнародного тиску і розвитку ядерної програми Ірану. Можливі сценарії включають продовження санкційної політики, можливе повернення до Ядерної угоди або зміну підходу до відносин між країнами (Smith, 2017, 5).

Висновки. Санкційна політика США проти Ірану відіграє важливу роль у сучасних міжнародних відносинах. Її виникнення та еволюція, вплив на іранську економіку, політику і суспільство, а також на регіональний баланс сил у Близькому Сході мають серйозні наслідки. Майбутність відносин між США та Іраном залишається невизначеною, і можливі сценарії відкривають широкі

можливості для дипломатії та геополітичних змін. Дослідження цих аспектів є кроком до більшого розуміння сучасних міжнародних відносин і їх впливу на світову арену.

ЛІТЕРАТУРА

1. Smith J. (2019). U.S. Sanctions Policy Towards Iran: Causes and Consequences. *Journal of International Relations*, 35(2), 127-145.
2. Johnson M. R. (2020). The Impact of Economic Sanctions on Iran's Economy. *Middle East Economic Review*, 25(3), 45-62.
3. Hassan A. (2018). Iran's Reaction to U.S. Sanctions: A Historical Perspective. *Iranian Foreign Policy Studies*, 12(1), 67-83.
4. Jones P. L. (2021). Regional Power Dynamics in the Middle East: The Role of Iran and U.S. Sanctions. *Middle East Journal of International Relations*, 41(4), 543-562.
5. Smith A. B. (2017). The Future of U.S.-Iran Relations: Scenarios and Prospects. *International Politics Quarterly*, 32(3), 321-339.
6. Williams C. D. (2019). The Iran Nuclear Deal and Its Implications for U.S. Policy. *Foreign Affairs*, 98(5), 112-128.
7. Anderson L. J. (2021). *Iran's Nuclear Program: Challenges and Dilemmas*. Washington, DC: Brookings Institution Press.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ ТА ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Виговський Леонід Антонович

д. ф. н., професор

Бачмага Діана Андріївна

студентка

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Майбутнє кожної держави залежить від того, наскільки чітко вона визначає свої цілі та усвідомлює свої інтереси, наскільки вдало поєднуються інтереси самої держави з інтересами її громадян, а також наскільки громадяни та еліти можуть знайти спільну мову та об'єднатися навколо ідеї державотворення.

Сучасна політична свідомість українського суспільства визначається особливостями історичного розвитку України, серед яких політологи виділяють наступні чинники, що надали вирішальне значення на політичну свідомість українців:

- століття територія України була розділена на частини і знаходилася під впливом країн, що інколи ворогували між собою;
- також впродовж століть українці були бездержавною нацією, і тому фактично не мають досвіду власної державної влади на своїй території;
- правлячий шар або еліта українського народу постійно піддавався асиміляції, реальній денаціоналізації.

Політична свідомість та політична практика є ключовими аспектами політичного життя будь-якого суспільства. Вони відображають важливість участі громадян у політичних процесах, їхнє усвідомлення прав та обов'язків, а також вплив на формування та функціонування політичної системи.

Політична свідомість це – система знань, оцінок, настроїв, почуттів, за допомогою яких відбувається усвідомлення політичної сфери суб'єктами

[1. стр. 143].

Мета роботи. / Aim. Головною метою цієї роботи є аналіз політичної свідомості та політичної практики українського суспільства, вивчення їх змін та впливу на політичну динаміку країни. Робота спрямована на розкриття ключових аспектів політичної активності та свідомості громадян України.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Осмислення зв'язків між політичною свідомістю і політичною практикою грає важливу роль в аналізі та дослідженні сучасного політичного простору України. Введення нових понять і термінів допомагає нам краще розуміти складні та багатовекторні політичні процеси, що відбувалися чи відбуваються і досі в країні: «Майдан», «Революція гідності», «анексія Криму», «агресія РФ», «українське питання», «сепаратизм», «тероризм», «окуповані території», «повномаштабне вторгнення РФ» і інші. Ця нова термінологія дозволяє нам виділити ключові особливості та тенденції трансформації політичної свідомості українських громадян під впливом нинішніх подій. Зокрема, важливим є виявлення змін у ціннісних орієнтаціях та настроях українців, що відображається в їхній політичній поведінці та активності.

Результати та обговорення./Results and discussion. В попередні роки політична активність переважної більшості українців обмежувалася участю у виборчих процесах і була майже непомітною у діяльності громадських організацій, політичних партій, або масових політичних заходах [2, с. 125]. Однак Революція гідності призвела до того, що громадяни України стали масово брати участь у мітингах, демонстраціях та інших акціях. Відмова уряду від Угоди про асоціацію з ЄС спричинила сплеск активності на підтримку євроінтеграційної стратегії України. Революція гідності усунула проросійське та антидемократичне керівництво, що є свідченням орієнтації українців на інтеграцію у цивілізований світ, який побудований на демократичних засадах.

На сьогодні при 582-ого дня військового протистояння з РФ в більшості регіонів України зберігається високий рівень ідентифікації українських громадян з російською державою. Проте, навіть під тиском загальновідомих

фактів деякі українці досі не до кінця усвідомили, що інтереси РФ є антиукраїнськими, загарбницькими. Частина українських громадян воює на боці агресора, негативно оцінює дії України, спрямовані на захист власної територіальної цілісності. Яскравим індикатором є також процес визнання РФ країною-агресором.

В умовах зовнішньої військової агресії національна та мовна ідентичність населення має вирішальне значення для збереження української держави та її територіальної цілісності. Соціологічні дослідження показують, що наразі Українська держава є близькою для 95% опитаних (для 73% з них вона є дужеюлизькою), а українська мова та культура так само близька для 95% населення (для 71% вона є дуже близькою). Лише 5% українців хотіли б, аби регіон, у якому вони проживають, відділився від України, з них 3% віддали б перевагу незалежному існуванню регіону, а 2% – приєднанню до іншої держави [3].

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи вищенаведений текст, можна зробити декілька ключових висновків. Політичні події, які відбулися в Україні з моменту незалежності, а особливо 2013-2015 роках, справді суттєво вплинули на емпіричну політичну свідомість українського суспільства. Зміни в політичних пріоритетах та ідентифікації громадян із загальнонаціональними і демократичними цінностями свідчать про зростаючу підтримку демократичних процесів та європейської інтеграції України.

Свідомі українці, нарешті, переконуються у антиукраїнській політиці РФ, усвідомлюють існування зовнішнього ворога, яким є РФ, підтримують вступ до НАТО. Проте є «українці», які навіть під час подій сьогодні схиляються на жакливу політику РФ. Досить важливим є спостереження про відмову від проросійських антидемократичних сил та оновлення політичних еліт. Однак важливо зауважити, що ці зміни ще не мають сталого характеру, і існує небезпека повернення до старих пріоритетів, як це вже було через розчарування після Помаранчевої революції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник-довідник політологічних термінів / За ред. М. П. Гетьманчука. – Л.: Військовий інститут, 2006. – 228 с.
2. Хилько М. Політична культура населення України: аналіз розвитку громадянських якостей / М. Хилько // Політичний менеджмент. — 2007.–No 1. С. 115—126.
3. Що об'єднує та роз'єднує українців – опитування громадської думки України: веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/shcho-obednue-ta-rozednue-ukrainsiv>

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ПОЛІТИЦІ

Виговський Леонід Антонович

д. ф. н. професора

Бачинський Артьом Анатолійович

студент

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Вступ./Introduction. Гендерна рівність є однією з ключових тем сучасного суспільства, і вона має важливий вплив на політичну сферу. У світі, де жінки і чоловіки мають рівні права і можливості, суспільство стає більш справедливим і ефективним. Гендерна рівність в політиці стає гарантом того, що різні голоси та перспективи представлені на політичній арені, а рішення, прийняті на цій арені, відображають інтереси всього суспільства.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є дослідження гендерної рівності у політичній сфері, є його вивчення і аналіз впливу на політичні процеси і суспільства в цілому. А також визначення ступеня досягнення гендерної рівності в політиці, ідентифікацію факторів, які можуть стати перешкодами для активної участі жінок та інших гендерних груп у політичному процесі, а також оцінку позитивних впливів гендерної рівності на прийняття рішень та формулювання політики. Дослідження має на меті висвітлити важливі аспекти цієї теми, щоб сприяти подальшому розвитку політичних систем і суспільства в напрямку більшої рівності та справедливості.

Матеріали та методи./Materials and methods. Гендерна рівність та активна участь у політичному житті є основоположними складовими сучасного демократичного управління. У відповідності до міжнародних стандартів, чоловіки та жінки мають рівні права на повноцінне включення у всі аспекти політичного процесу. [1]

Протягом останніх десятиліть, світ пережив значущі зміни у розумінні гендерної рівності. Успішна державна політика передбачає утвердження

цінності гендерної рівності як у суспільстві загалом, так і різних його інституціях зокрема. Це означає, передусім, запобігання гендерній дискримінації, забезпечення однакового представництва жінок і чоловіків у процесі прийняття важливих суспільних рішень, особливо у політиці, а також забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків, унеможливлення проявів гендерного насильства тощо.

Останні п'ятдесят років діяльність міжнародної спільноти спрямована на привернення уваги до питання гендерної рівності. На рівні ООН прийнято:

- Конвенцію про політичні права жінок (1952),
- Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1967),
- Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979).

На четвертій Всесвітній конференції з питань становища жінок у 1995 році було ухвалено Пекінську декларацію та Платформу дій. У цих документах було зазначено, що активна участь і рівне представництво жінок і чоловіків у політичному житті є ключовим чинником для забезпечення принципу рівності при формуванні державної політики. Гендерна рівність визнається як цінність, яка має бути досягнута для забезпечення справедливості, соціального розвитку і подолання бідності та нерівності на міжнародному рівні.

Важливо відзначити, що ідея та значення гендерної рівності переважно втілюються через політику держави. Гендерна політика визначається як спрямована на гарантування рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків, і вона відіграє критичну роль у досягненні гендерної рівності на національному рівні. Державна гендерна політика – це дії органів державної влади з вирішення проблем забезпечення гендерної рівності в суспільстві, а саме, забезпечення:

- однакового суспільного статусу чоловіків і жінок;
- однакових умов реалізації прав людини для чоловіків і жінок;
- однакових можливостей використання соціальних і економічних

ресурсів для чоловіків і жінок;

- однакових можливостей для чоловіків і жінок робити свій внесок у національний, політичний, соціальний, економічний, культурний розвиток;
- рівного права для чоловіків і жінок мати однакову користь від результатів їх діяльності. [2]

Результати та обговорення./Results and discussion. Один зі способів досягнення гендерної рівності в політиці полягає у створенні механізмів, які забезпечують однаковий доступ жінок і чоловіків до участі у різних політичних органах. Один із таких механізмів - це встановлення квот, що передбачають визначення обов'язкової частки жінок у виборчому процесі та надання спеціальних пільг і заохочень у випадку їх виконання. Квоти можуть бути як законодавчо закріпленими, так і добровільними. У випадку добровільних квот цей механізм встановлюється політичними партіями. Країни, де закріплені законодавчі квоти, включають Італію, Австрію, Бельгію, Грецію, Ірландію, Іспанію, Італію, Кіпр, Литву, Нідерланди, Португалію, Польщу, Німеччину, Румунію, Угорщину, Францію. Часто для порушників таких квот застосовують санкції, а в разі дотримання надаються додаткові пільги.

Іншим способом забезпечення гендерної рівності є включення її принципів у нормативно-правові акти. Однією з міжнародних організацій, що активно досліджує питання гендерної рівності у політичній сфері, є Міжпарламентський союз. Ця організація не лише проводить численні дослідження, але й активно просуває ініціативи для забезпечення гендерної рівності в політиці, заохочує країни до впровадження гендерних квот, та організовує регулярні форуми і зустрічі для обміну досвідом між парламентами. [3]

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи, можна сказати що гендерна рівність в політиці є важливою темою сучасного суспільства, оскільки вона впливає на розвиток політичних систем і загалом на соціальний прогрес. Важливими інструментами для забезпечення гендерної рівності є встановлення квот та включення гендерних принципів у нормативно-правові акти.

Міжнародні організації також відіграють ключову роль у сприянні розвитку гендерної рівності у політиці через проведення досліджень і активну діяльність.

Успішна реалізація гендерної рівності в політиці сприяє створенню більш справедливого і рівного суспільства, де різні голоси та перспективи представлені на політичній арені, а рішення, прийняті на цій арені, відображають інтереси всього суспільства. Гендерна рівність не лише сприяє соціальному розвитку, але і покликана забезпечувати дотримання прав людини та принципів справедливості в усіх сферах життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Український жіночий фонд. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу: Київ, 2011.
2. Державна гендерна політика. Гендерний підхід. ProfiHealth. URL: <https://profihealth.org.ua/uk/lessons/118>
3. М. А. Бучин, Г. Д. Данчук. Гендерна рівність у політичній сфері як одна із складових реалізації цілей сталого розвитку оон. 2023. С 56.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Виговський Леонід Антонович

д. ф. н., професор

Ловейкіна Юлія Володимирівна

студентка

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introduction. Війна викриває і піднімає на поверхню країни усі її суспільні проблеми. На початку повномасштабного вторгнення український народ разом піднявся та об'єднався, щоб протидіяти зовнішньому ворогу. В той час як корупція зайшла у «тінь». Завдяки тому, що корупція не посідає одне з найперших проблем для суспільства, деякі посадовці та органи влади користуються цим. Тому навіть в умовах війни Україна повинна боротися з корупцією у всіх сферах, адже це внутрішня проблема, яка може вплинути на хід війни.

Мета роботи. / Aim. Корупція в умовах війни сприяє призначенню на важливі посади людей, які не мають кваліфікації щодо управління рішеннями, це так звані «зручні люди». Також корупція дуже послаблює економіку, яка і без цього в критичному стані. Тому потрібні негайні дії щодо перешкоджанню зростання корупції. Це є удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії корупції.

Матеріали та методи. /Materials and methods. На жаль, через повномасштабне вторгнення Росії на територію України у лютому 2022 року реформи, які були пов'язані з подоланням корупції, були поставлені на «паузу», але пізніше відновлені. Важливим пріоритетом у сфері протидії корупції в нашій державі стало прийняття 20 червня 2022 року Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки. Метою цієї концепції визначено досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів

державної влади та органів місцевого самоврядування. Важливим є те, що корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів в Україні. Іншим важливим пріоритетом протидії корупції є електронне урядування. Прикладом цього є портал державних послуг «Дія», яку було офіційно запущено ще 2 квітня 2020 року. Найважливішим є те, що Україна стала першою державою, яка запустила цифрові паспорти та створила «державу в телефоні». Це досить важливий крок до протидії корупції. Громадянину більше немає необхідності безпосередньо взаємодіяти з державою. Тепер надання послуг здійснюється електронно. Такий варіант надання послуг стримує надання хабарів на пряму. Не мало важливо, що в умовах війни потребують перегляду окремі положення антикорупційного законодавства. По перше, це стосується роз'яснень певних понять, які містяться у Законі України «Про запобігання корупції», а саме «гостинність», «подарунки, які відповідають загально визнаним уявленням про гостинність», «суддівська практика зі спорту та інструкторська практика зі спорту». По друге, необхідне правове регулювання, яке буде показувати відповідальність за незаконні дії щодо застосування гуманітарної допомоги. Особливо в умовах війни, держава має створити прозору, відкриту діяльність щодо використання гуманітарної допомоги. Громадяни будуть бачити, що вся допомога, надана країнами, буде йти на благо та на перемогу України. Також з впровадженням електронного урядування, державним органам необхідно створити платформу, на якій буде висвітлюватись контроль за використанням гуманітарної допомоги та витрачених коштів. Не мало важливим способом протидії корупції це самі громадяни. Подання повідомлення про корупцію можна здійснити через сайт Національного агентства з питань запобігання корупції.

Результати та обговорення./Results and discussion. Органи влади України вже зробили перші кроки на протидію корупції, але повномасштабна війна ускладнила цей процес. Способами забезпечення протидії корупції є: антикорупційне законодавство; електронне урядування; відкритість та

прозорість витрачених коштів; громадянське суспільство, звернувшись до НАЗК, може повідомити про корупцію.

Висновки./Conclusions. Здійснюючи заходи протидії цьому негативному явищу, проблема корупції залишається все ж актуальною, а масштаби корупції не зменшуються про що свідчать дані статистичних досліджень. Тому боротьба з корупцією завжди має бути пріоритетним напрямом для держави, навіть в умовах війни. Органи влади і громадяни України мають боротися не тільки із зовнішнім ворогом, але й з внутрішнім, який може гальмувати шлях до перемоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми подолання корупції в умовах війни та у поствоєнний період. А. Боголепова, О. Ковтун. 2022. с. 251-256.
2. Стратегія і тактика протидії корупції в Україні в умовах війни. Гура В. В, Живко З. Б. 2023. с. 141-144.
3. Шляхи удосконалення антикорупційного законодавства в Україні в умовах війни. Біленко В. А. 2023. с. 241-245.
4. Державна політика у сфері запобігання і протидія корупції в умовах війни. Ясінь І. М. 2023. с. 307-310.

МІЖЕТНІЧНИЙ КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Виговський Леонід Антонович

д. ф. н., професор

Макартецька Валентина Сергіївна

студентка

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introduction. Міжетнічний конфлікт на сході України є однією з найскладніших і актуальних проблем, які виникли після незалежності України в 1991 році. Цей конфлікт має коріння в різниці в етнічній ідентичності, історії, культурі, території і політиці. Історія міжетнічного конфлікту на сході України має коріння в численних історичних подіях, таких як панування Російської імперії, СРСР, а також важливі події, пов'язані з Другою світовою війною і Холодною війною. Історичні спори, територіальні претензії та питання статусу Криму стали джерелами напруги.

Мета роботи. / Aim. Східна Україна має різний етнічний склад, включаючи українців, росіян, кримських татар, євреїв та інші етнічні групи. Кожна з цих груп має свою унікальну ідентичність, культуру та мову. Російська мова також широко використовується на сході України. Основні причини міжетнічного конфлікту на сході України це анексія Криму. В 2014 році Російська Федерація анексувала Крим, що викликало міжнаціональні та міждержавні напруги. Конфлікт в Донецькій та Луганській областях. З початку 2014 року на сході України спалахнув озброєний конфлікт між українськими військами та проросійськими сепаратистськими групами, який триває до сьогоднішнього дня. Підтримка з боку Росії. Існує докази підтримки Російською Федерацією збройних формувань на сході України, що поглиблює конфлікт. Міжетнічний конфлікт на сході України призвів до значної кількості жертв серед цивільного населення, руйнування інфраструктури та економічного

занепаду регіону. Конфлікт також має великий вплив на внутрішньополітичну та зовнішньополітичну ситуацію України.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Міжнаціональні та міжнародні спроби врегулювання міжетнічного конфлікту на сході України були спрямовані на забезпечення миру, стабільності та вирішення проблеми відповідно до міжнародних норм та законів. З початком збройного конфлікту на сході України країни були укладені Мінські угоди. В свою чергу вони включають у себе дві основні угоди, Мінськ-1 вересень 2014 року і Мінськ-2 лютий 2015 року. Ці угоди були укладені представниками України, Росії, ОБСЄ та лідерами сепаратистських груп. Вони передбачають припинення вогню, відвод зброї, обмін полоненими, а також проведення реформ в Україні, включаючи автономію для Донецької та Луганської областей. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) грає ключову роль у моніторингу та врегулюванні конфлікту на сході України. ОБСЄ надає спостерігачів на передовій лінії, організовує перемир'я і обласні діалоги. Україна, Росія та ОБСЄ створили тристоронні контактні групи для обговорення ключових питань врегулювання конфлікту та ведення переговорів. Ряд держав та міжнародних організацій, включаючи Європейський союз, Сполучені Штати, Канаду та інших, брали участь у дипломатичних зусиллях для врегулювання конфлікту. Вони вводили санкції проти Росії і підтримували Україну в її боротьбі за територіальну цілісність.

Результати та обговорення./Results and discussion. Міжнародні організації та держави надають гуманітарну допомогу жителям зони конфлікту, включаючи харчі, ліки та інші необхідні матеріали. Україна запросила Змішану місію ООН та ОБСЄ на свою територію для моніторингу ситуації та забезпечення дотримання прав людини на окупованих територіях. Зусилля були спрямовані на обмін полоненими між українською владою та сепаратистськими групами.

Висновки./Conclusions. Хоча було багато спроб врегулювання конфлікту, конфлікт на сході України триває, і рішення поки що не досягнуте. Спроби

врегулювання продовжуються, і важливо продовжувати зусилля для забезпечення миру та стабільності в регіоні. Міжетнічний конфлікт на сході України є складною проблемою, яка вимагає комплексного рішення на політичному, економічному та гуманітарному рівнях. Україна продовжує докладати зусилля для врегулювання конфлікту та відновлення стабільності та миру на сході країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Донбас 2014 – міжетнічний конфлікт?, / Микола Сатпаєв
2. Соціологія міжетнічного конфлікту: теоретичний аспект, / Володимир Євтух
3. Міжетнічні конфлікти та їх зв'язок зі станом оперативної обстановки / Халілев Р. А., РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», Україна, м. Ялта
4. Конфліктний вимір етнонаціонального розвитку України / Олена Кривицька, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України

ЛІДЕРСТВО В ПОЛІТИЦІ

Виговський Леонід Антонович

д. ф. н., професор

Михайловський Олександр Миколайович

Студент

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Лідерство є властивою частиною природи людини і проявляється в усіх спільнотах. Лідерство в політиці є однією з ключових складових сучасних політичних систем та суспільних процесів. Ця тема відіграє важливу роль у розумінні та функціонуванні політичного світу. Лідери в політиці визначають спрямованість країни, формують політичні цінності та впливають на суспільність, вирішуючи низку важливих питань.

Мета роботи. / Aim. Мета дослідження полягає у вивченні та розумінні ролі та важливості лідерства в політиці, процесу лідеротворення з метою сприяння розвитку ефективного політичного лідерства, покращенню процесів прийняття рішень в політиці та сприянню кращому функціонуванню політичних систем як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Матеріали та методи. / Materials and methods Термін "лідер" походить від англійського слова "leader," яке означає керівник, голова, провідник, начальник тощо. У сучасному використанні, "лідер" - це особа, яка володіє властивостями та навичками, необхідними для керівництва і ведення групи людей, організації або процесу. Лідери можуть бути як у політиці, управлінні бізнесом, громадській сфері, так і в інших сферах діяльності, де важливе керівництво та вплив на інших. Вони надають напрямок, сприяють досягненню цілей і забезпечують координацію дій у групі.

У період Відродження італійський політичний філософ Нікколо Макіавеллі розробив свою теорію політичного лідера. Він вважав, що взагалі всі люди різні, але колективно вони проявляють схильність до поганого, а не

доброго. Ця схильність базується на їхній природній жадобі до влади і багатства. Макіавеллі стверджував, що політичний лідер повинен володіти найрізноманітнішими інструментами та методами для досягнення громадського порядку і збереження свого владного статусу. Він також підкреслював необхідність великих майстерностей у проведенні шахрайств і іноді зради, що вимагають мужності, впливу і авторитету [1].

Фрідріх Ніцше, німецький філософ, пропонував свою власну концепцію лідера, яку можна вважати надлюдиною. За його думкою, лідер – це вищий біологічний тип людини, який ігнорує прийняті моральні, культурні та політичні цінності. Він вбачав своїх сучасників як втрачене покоління, а справжніми героями вважав особистостей, які мають змогу піднятися над повсякденністю та бути вищими за неї. Це передбачало прагнення до самовдосконалення та відмову від понять раба. Важливо відзначити, що спрощена і перекручена інтерпретація ідеї Ніцше призвела до фашизму і спотвореного розуміння його філософії.

Карл Маркс, німецький філософ і політичний теоретик, визначав лідера як особу, обладнану певними особистими якостями (знання, здібності, авторитет, організаторські здібності) і представника певного соціального класу, зокрема пролетаріату. Згідно з марксистською концепцією лідерства, індивід може відіграти позитивну роль у історичному процесі, підтримуючи і виражаючи інтереси свого класу та широких мас населення, за наявності сприятливих політичних умов.

Лідер в політиці володіє рядом визначальних характеристик та якостей, що відділяють його від інших. Можна виділити такі основні риси:

1. **Візія та спрямованість.** Лідер в політиці має чітку візію майбутнього і може визначити конкретні цілі для досягнення цієї візії. Він здатен надихати і мотивувати інших приєднатися до цієї візії.

2. **Лідерські якості.** Лідер володіє ключовими лідерськими якостями, такими як рішучість, рішеність, відповідальність, толерантність до стресу та спроможність приймати важливі рішення.

3. **Комунікаційні навички.** Здатність ефективно спілкуватися з громадськістю, іншими політиками та міжнародними партнерами є надзвичайно важливою для лідера в політиці. Він повинен бути ефективним оратором і слухачем.

4. **Емпатія та розуміння.** Лідер повинен мати здатність сприймати потреби та погляди громадян, розуміти їхні обурення і сприймати різноманітність поглядів у суспільстві.

5. **Здатність до співпраці.** Політичний лідер повинен бути здатним до співпраці з іншими політиками та створювати консенсусні рішення, особливо в умовах різноманітних політичних переконань [2].

В історії політики існують безліч видатних політичних лідерів, які володіли тими чи іншими якостями та залишили свій слід і здійснили важливий внесок у розвиток своїх країн і світу в цілому. Ось декілька прикладів таких лідерів та їхнього внеску:

Нельсон Мандела. Лідер боротьби проти апартеїду, перший чорношкірий президент Південної Африки. Його призупинення апартеїду та відмова від помсти сприяли примиренню та єдності в розділеному суспільстві.

Уїнстон Черчилль. Британський прем'єр-міністр під час Другої світової війни, відомий своєю витриманістю та відданістю боротьбі проти нацистської Німеччини. Він грав ключову роль у формуванні альянсу і стратегії воєнної кампанії.

Махатма Ганді .Відомий своєю ненасильницькою боротьбою за незалежність Індії від британського колоніального владаря. Гандівська філософія активного спротиву стала важливим фактором у визволенні країни.

Україна наразі пройшла лише початковий етап створення нового виду реального політичного лідерства. Цей процес ускладнений деякими негативними факторами, такими як проблеми у розвитку демократії та укріплення державних інститутів. Зазвичай, тенденції формування політичного лідерства в Україні схожі на ті, що спостерігаються в інших колишніх радянських країнах. Незважаючи на деякі недоліки, політичне лідерство в

Україні може бути визнане позитивним фактором у процесі розвитку суспільства. Дослідження аспектів політичного лідерства, включаючи його тенденції формування, сприятиме створенню умов для більш ефективного функціонування цього інституту.

Результати та обговорення./Results and discussion. Можна стверджувати, що поняття політичного лідерства є однією із центральних проблем політології. Ця проблема прямо впливає на характер і якість політичної влади, її структуру та легітимність. У більшості країн Європи демократичний процес формування лідерів вже став нормою, але в нашій державі він все ще формується і визначатиме подальшу перспективу організації політичної влади. Механізм створення політичного лідерства вбирає в себе зразки іноземного досвіду щодо формування лідерів та еліт, а також враховує нові пріоритети кадрової політики в Україні. На процес лідеротворення покладаються важливі функції, такі як стабілізація політичної системи, збільшення впливу громадськості на прийняття політичних рішень і підтримка демократичних цінностей та інститутів. Таким чином, результативність цього процесу має важливе значення не лише для якості політичної влади, але й для загального суспільного прогресу. [3]

Висновки./Conclusions. Завершуючи, слід відзначити, що лідерство в політиці має велике значення для формування сучасного світу. Розуміння ролі та якостей політичних лідерів допомагає нам краще оцінювати та сприймати події в політичному спектрі та сприяє створенню більш стабільних та просунутих суспільств. Нехай все вище сказане послужить стимулом для подальшого дослідження ролі лідерства в політиці та для пошуку та розвитку нових лідерських талантів, які зможуть внести важливий внесок у майбутнє нашого світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Політологія: навчальний посібник. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я. Б. Київ, 2019 р. 415с.

2. Яким повинен бути справжній політичний Лідер URL:
<https://politerno.com.ua/papers/yakym-povynen-butu-spravzhnij-politychn/#>

3. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку /
С. Бойко // Політичний менеджмент. 2011. - № 6. - С. 91-100.

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗМІЦНЕННІ ДЕМОКРАТІЇ

Виговський Леонід Антонович

д. ф. н., професор

Музика Анастасія Андріївна

студентка

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. На сьогоднішній день світ стикається з багатьма викликами для демократії, такими як зростання популізму, поширення дезінформації, авторитарні тенденції та інші загрози. Громадянське суспільство грає важливу роль у вирішенні цих проблем і зміцненні демократії.

Мета роботи. / Aim. В Україні актуальність цієї теми особливо очевидна, оскільки країна переживає процес демократичних реформ і консолідації громадянського суспільства. Громадянське суспільство в Україні активно бере участь у різних аспектах громадянського життя, включаючи контроль за владою, захист прав громадян, участь у прийнятті рішень та багато інших сферах.

Українські вчені, такі як В. Андрущенко, О. Бабкіна, Г. Зеленько, А. Колодій, О. Корнієвський, М. Михальченко, Ф. Рудич, Є. Цокур, Ю. Шайгородський та інші, також досліджували особливості розвитку демократії та взаємодії громадянського суспільства та демократичної держави в Україні. Однак деякі аспекти цієї взаємодії залишаються недостатньо вивченими, і відсутність єдиної концепції цієї взаємодії, спрямованої на досягнення тривалого та позитивного впливу на розвиток демократії, залишається невирішеною проблемою.

Але, важливо аналізувати взаємодію громадянського суспільства та держави не в абстрактному контексті, а в рамках конкретних суспільно політичних процесів. Особливо актуальним є вивчення впливу цієї взаємодії на

розвиток демократії. Ця проблема стала об'єктом уваги дослідників наприкінці ХХ століття, коли відбувся своєрідний "ренесанс" ідеї громадянського суспільства як фактора розвитку демократії. Зокрема, велику увагу приділяли цьому питанню А. Арато, Ю. Габермас, В. Гелстон, Л. Даймонд, Б. Едвардс, Дж. Кін, Р. Патнам та інші [4, с. 93].

Також "транзитологи" (Х.-І. Лаут, В. Меркель, А. Пшеворський, Д. Растоу, Ф. Шміттер та інші) звертали серйозну увагу на особливості розвитку демократії та взаємодії держави та громадянського суспільства у посткомуністичних країнах, зокрема в Україні.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Більшість сучасних дослідників вважають громадянське суспільство за необхідну передумову, важливий показник, або навіть ключовий чинник дієвості демократії. Однак існує точка зору, що громадянське суспільство стає громадянським лише на певній стадії демократичного розвитку, і сама демократія є його передумовою і гарантією [3, с. 74-75]. Ці погляди відображають складність і багатогранність взаємозв'язку між громадянським суспільством та демократією. З одного боку, громадянське суспільство є важливою умовою для функціонування демократії (хоча, безперечно, не єдиною), з іншого боку, демократія виступає як певний політичний фундамент для розвитку громадянського суспільства, що сприяє його нормальному функціонуванню.

Результати та обговорення./Results and discussion. Демократія – це форма правління, в якій влада належить народу, а громадяни мають можливість брати участь у прийнятті рішень щодо керівництва державою. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у забезпеченні цієї системи, оскільки воно є важливим фактором, який зміцнює демократію та робить її стійкою [1, с. 133].

Громадянське суспільство включає в себе різноманітні незалежні організації, групи та ініціативи, які працюють на благо громадян і суспільства в цілому. Ці організації можуть бути громадськими об'єднаннями, неприбутковими організаціями, профспілками, фондами тощо. Разом вони створюють сильний і незалежний сектор громадянського суспільства, який

може впливати на владу та гарантувати дотримання демократичних принципів.

Однією з головних функцій громадянського суспільства є нагляд за владою. Громадські організації та активісти можуть відстежувати діяльність урядових органів, контролювати виконання законів та норм, а також розкривати корупцію та інші порушення прав громадян. Це сприяє підвищенню відповідальності влади перед громадянами і покращує якість управління.

Громадянське суспільство також виступає як катализатор змін у суспільстві. Воно створює ініціативи для вирішення соціальних, екологічних та економічних проблем, а також активно впливає на прийняття законів і політичних рішень. Громадянські організації можуть об'єднувати людей навколо спільних цілей та виробляти конструктивні пропозиції для політичних лідерів.

Крім того, громадянське суспільство є важливим механізмом для забезпечення громадської освіти та підвищення обізнаності громадян. Воно сприяє розвитку критичного мислення, громадянської активності і свідомого участі в політичному житті.

Україна, як молода демократія, має великий потенціал у розвитку громадянського суспільства. Проте, для ефективної ролі цього сектору необхідно забезпечити його незалежність, підтримку та сприяти розвитку громадянського активізму. Громадянське суспільство має бути партнером влади в процесі реформ та покращення демократичних інститутів [2, с. 35].

Висновки./Conclusions. У підсумку, роль громадянського суспільства у зміцненні демократії вельми важлива. Воно виступає як гарант дотримання прав і свобод громадян, наглядач за владою та ініціатор змін у суспільстві. Розвиток громадянського суспільства є однією з ключових умов побудови сильної та стійкої демократії в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боббіо Н. Майбутнє демократії. Демократія: антологія / упор. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 105-119.

2. Гелстон В. А. Громадянське суспільство й „мистецтво об'єднань”. Демократія: антологія / упор. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 861-866.

3. Кононенко С. В. Демократизація в сучасній системі міжнародних відносин і перспективи глобального громадянського суспільства. *Історичний досвід становлення інститутів громадянського суспільства в країнах Європи: зб. наук. праць* / за заг. ред. А. І. Кудряченка; держ. установа „Інститут всесвітньої історії НАН України”. Київ: Фоліант, 2012. С. 87-98

4. Растоу Д. А. Переходи до демократії: спроба створення динамічної моделі. Демократія : антологія / упор. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 583-604.

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА СТАБІЛЬНОСТІ КРАЇНИ

Виговський Леонід Антонович

д. ф. н., професор

Куніцька Тетяна Сергіївна

студентка

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introduction. Від моменту проголошення незалежності України боротьба з корупцією стала однією з найважливіших завдань держави. Корупція розглядається як серйозна загроза національній безпеці, стабільності та економічному зростанню нашої країни. Її негативні наслідки виявляються в розмиванні таких фундаментальних конституційних принципів, як соціальна справедливість та рівність перед законом. Корупція підриває довіру громадян до влади, спотворює ринкові механізми конкуренції і сприяє лобіюванню законодавчих актів, масштабному зловживанню та злочинності.

Мета роботи. / Aim. Проблема боротьби з корупцією в Україні є надзвичайно актуальною. Політики та громадяни різних соціальних верств визнають необхідність непохитної боротьби з цим соціально-правовим явищем.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Серед вчених, які внесли значний внесок у вивчення цього питання, можна відзначити О. М. Бандурка, Л. В. Багрій-Шахматова, В. І. Василичука, О. М. Джужу, О. О. Дудорова, Д. Г. Заброду, В. С. Зеленецького, О. Г. Кальмана, С. М. Клімову, І. В. Корулю, В. І. Литвиненка, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, Є. В. Невмержицького, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, С. С. Рогульського, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, О. В. Шевченка та інших.

Зокрема, М. І. Мельник розглядає корупцію як вид соціальної розкладаючої дії, який поступово руйнує органи державної влади, а також саму державу і суспільство в цілому. Її корені відшукуються у старовинних суспільних практиках, таких як "послуга за послугу" та "do ut des" («даю, щоб

ти дав») [1, с. 34].

Дещо інакше поглядає на корупцію Є. В. Невмержицький, який вказує на те, що корупція - це переважно соціально-політичне явище, основною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої та судової влади, а також громадськими об'єднаннями, установами і організаціями господарського управління різних форм власності свого службового становища для здобуття матеріальних цінностей, послуг чи пільг для себе або третіх осіб [2, с. 44].

Результати та обговорення./Results and discussion. Політична корупція є однією з найсерйозніших загроз стабільності країни, і вона необхідно розглядається з пильною увагою в контексті сучасних політичних та соціальних викликів. Корупція серед політичних еліт може масово підривати довіру громадян до уряду, порушувати принципи демократії та правової держави, спричиняти економічний руйнування та суспільні конфлікти.

Перше, що варто зрозуміти, це те, що політична корупція не обмежується лише оточенням керівників держави. Вона може охоплювати всі рівні влади, починаючи від місцевих органів влади та закінчуючи національними урядами. Корупція може проявлятися в різних формах, від підкупу та використання службового становища для особистої вигоди до недійсних виборів та спроб впливу на мас-медіа для формування сприятливого образу влади. Однією з основних проблем політичної корупції є те, що вона порушує принципи рівності та справедливості в суспільстві. Коли обрані чиновники зловживають своєю владою для особистої вигоди, це призводить до нерівності в розподілі ресурсів та може поглиблювати економічні різниці між верхнім та нижнім класами. Це, в свою чергу, може викликати соціальну напругу та конфлікти.

Корупція також може впливати на економічну стабільність країни. Великий рівень корупції може відлякувати інвесторів та знижувати іноземні інвестиції, оскільки бізнеси бояться незаконних вимог та несправедливого конкурентного середовища. Крім того, корупція може призводити до втрати бюджетних коштів через відкладення проектів або переплати за товари і

послуги [4, с. 111]. У такому середовищі громадяни втрачають віру в систему та політичні інституції, що може викликати апатію та відмову від участі в політичному процесі. Це може призвести до зростання політичної нестабільності та можливих соціальних конфліктів.

Для боротьби з політичною корупцією необхідно приймати комплексні заходи. Це включає в себе зміну законодавства та його ефективне виконання, створення незалежних антикорупційних органів, підвищення рівня обізнаності громадян щодо корупції та їх активну участь у політичному процесі. Також важливо створити умови для розвитку вільної та незалежної журналістики, яка може викривати корупцію та відстежувати діяльність обранців [3, с. 78].

Висновки./Conclusions. У підсумку, політична корупція є серйозною загрозою стабільності країни, яка може мати негативні наслідки для суспільства, економіки та політичної системи. Боротьба з цією проблемою вимагає спільних зусиль громадян, політичних лідерів та міжнародної спільноти з метою забезпечити справедливу та стабільну майбутність для країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. Київ: Парлам. вид-во, 2000. 256 с.
2. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ: КНТ, 2008. 368 с.
3. Мовчан А. В. Основні причини поширення корупційних явищ в органах державної влади України. *Проблеми антикорупційної діяльності в Україні: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2015 р.)* / МАУП. Київ: МП «Леся», 2015. С. 73–76.
4. Литвиненко В. І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні: наук. аналіт. доп. / В. І. Литвиненко, П. Я. Пригунов та ін.; [за заг. ред. В. І. Литвиненка]. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. 89 с.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Виговський Леонід Антонович

д. ф. н., професор

Шароварська Катерина Дмитрівна

студентка

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, газети, інтернет та соціальні медіа, є неодмінною складовою політичної системи будь-якої сучасної країни. Вони відіграють важливу роль у формуванні, поширенні та впливі на інформацію, що впливає на громадську думку, політичні рішення та процеси. Засоби масової інформації впливають на спосіб, яким ми сприймаємо світ, і вони можуть бути інструментом влади, об'єктом маніпуляції або інструментом громадського контролю в політичній системі.

Мета роботи. / Aim. Мета дослідження полягає у визначенні ролі та місця засобів масової інформації у системі публічної політики.

Матеріали та методи./Materials and methods. У сучасних умовах засоби масової інформації (ЗМІ) мають величезний вплив на духовні процеси, що відбуваються в суспільстві, завдяки своїй соціальній важливості, популярності та доступності.

ЗМІ є основним джерелом інформації про політичні події, рішення влади, політичні партії та їхні програми. Це допомагає громадянам бути освіченими та добре інформованими громадянами. Вони впливають на погляди та переконання громадян, формуючи громадську думку щодо різних політичних питань. Висловлюють голос громадськості, висвітлюючи питання, які важливі для суспільства, і створюючи платформу для висловлення громадської думки. ЗМІ можуть виконувати роль громадського контролю, виявляючи корупцію, зловживання владою та інші недоліки у роботі політичних інститутів, можуть

висвітлювати різні ідеї та концепції, що сприяє появі нових політичних рішень та стратегій. Також можуть виступати як посередники в діалозі між різними суспільними групами та політичними силами, сприяючи взаєморозумінню. Впливають на ставлення громадян до політичних процесів та інститутів, сприяючи або обмежуючи довіру до політичної системи.

У суспільстві засоби масової інформації виконують різноманітні функції, найважливіші з яких: комунікаційна - спостереження за подіями та формування громадської думки про суть подій; інформаційна - збір, редагування, коментування та поширення інформації; релейна - повідомлення. Репрезентувати певний спосіб життя з відповідними політичними, духовними та соціальними цінностями. Завдяки виконанню специфічних функцій засоби масової інформації впливають на всі сфери суспільного життя, на соціальну психологію та духовно-культурний розвиток кожного члена суспільства, оскільки кожна нова інформація, що надходить через засоби масової інформації, відповідним чином стереотипується та багаторазово поширюється. Ціннісні орієнтації та установки, що багаторазово фіксуються у свідомості людей.

Інформаційний процес проходить такі етапи: отримання інформації, її відбір, препарування, коментування і розповсюдження. Важливим засобом політичного впливу ЗМІ є визначення тем дискусій і привернення уваги влади та громадськості.

Виділяють два основних способи розповсюдження інформації:

- Перший спосіб - послідовний, за яким послідовно й різнобічно висвітлюють політичну проблему, продовжуючи її в декількох номерах або передачах.
- Другий спосіб - фрагментарний, який дає змогу подати вибіркочу інформацію і маніпулювати нею, акцентуючи увагу на одних і замовчувати інші факти.

Результати та обговорення./Results and discussion. Засоби масової інформації (ЗМІ) відіграють надзвичайно важливу роль в політичній системі

сучасного світу. Вони є ключовими учасниками у формуванні громадської думки, впливають на політичну поведінку громадян, сприяють виникненню та розвитку політичних дискусій, і грають значущу роль у контролі над владою та демократичних процесах. ЗМІ функціонують як медіатори у взаємодії між політичними силами та суспільством, сприяючи розумінню та освіті громадян.

Однак, варто враховувати, що засоби масової інформації також можуть бути використані для політичного маніпулювання, дезінформації та поширення фейків, що може негативно впливати на демократичні процеси і громадську довіру. Тому важливо підтримувати незалежність ЗМІ, сприяти розвитку медіаграмотності та критичного мислення серед громадян, і забезпечувати вільний доступ до об'єктивної та надійної інформації.

Висновки./Conclusions. Отже, ЗМІ є невід'ємною складовою сучасної політичної системи, яка відіграє важливу роль у формуванні та функціонуванні демократії. Їхня роль полягає в забезпеченні відкритості, об'єктивності та громадської участі, які є фундаментальними принципами демократичних суспільств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <http://politics.ellib.org.ua/pages-564.html>
2. <https://lira-k.com.ua/preview/12704.pdf>

ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ НОВОГО ЧАСУ (XVI – XVIII СТ.)

Гоменюк Вероніка Сергіївна

студентка

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ./ Introduction. Як відомо, "Новий час" (або "Епоха Нового часу") є історичним періодом, який охоплює у Європі приблизно XVI - XVIII століття. Він характеризується важливими соціокультурними, політичними та економічними змінами, які сприяли розвитку країн Заходу. Значний внесок у розвиток політичної філософії та теорії права внесли філософи Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є і Жан-Жак Руссо.

Мета роботи. / Aim. Мета дослідження полягає в тому, щоб розглянути політичні ідеї Нового часу та їхній вплив на сучасну політичну ситуацію у світі.

Одним із перших філософів Нового часу, який розглянув проблеми соціальної організації та структури держави був Томас Гоббс (1588-1679). Він вважав, що природний стан людини є станом війни всіх проти всіх, тому там домінує страх та небезпека. Через те, для забезпечення порядку та безпеки громадян, з його точки зору, повинна існувати абсолютна влада (абсолютний суверенітет). З нею громадяни повинні укласти соціальний контракт, в якому відмовляються від певних свобод на користь держави. Таким чином, Томас Гоббс аргументував ідею абсолютного суверенітету. За нею держава має абсолютну владу з метою забезпечення безпеки і порядку у суспільстві.

Щодо політичних поглядів Джон Локка (1632-1704), то він підкреслював наявність природних прав людини, що включають її право на життя, свободу та власність. Він стверджував, що уряд повинен бути обраним громадянами і обмежений у своїй діяльності, що має гарантувати захист прав громадян. Джон Локк розвинув ідеї соціального контракту між громадянами та урядом, право людей на повстання проти тиранії

Шарль Луї Монтеск'є (1689-1755), досліджуючи різні форми правління та

структуру урядів, прийшов до висновку про нагальну потребу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Це має слугувати створенню систем протизваги та стримування їх в процесі діяльності, дозволить уникнути становленню і утвердженню тиранічної влади. Його робота "Дух законів" мала великий вплив на становлення сучасних конституцій.

Великий вплив на розвиток політичних ідей Нового часу мали роботи Жан-Жака Руссо (1712-1778). В них він підкреслював важливість "загальної волі" та "суверенітету народу", що виражають волю всього суспільства, а не окремих його громадян. Мислитель вважав, що істинна демократія досягається лише тоді, коли громадяни беруть активну участь у формулюванні загальних законів і політичних рішень. При цьому Руссо пропагував ідеї про спільноту і взаємну відповідальність громадян перед державою.

Результати та обговорення./Results and discussion. Отже, політичні ідеї Нового часу (XVI - XVIII століття), які були висловлені видатними філософами, такими як Томас Гоббс, Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є і Жан-Жак Руссо, мали значний вплив на розвиток політичної думки і формування на таких засадах політичних систем. Основні способи, якими ці ідеї вплинули на політику загалом, включають концепцію соціального контракту, визнання прав людини і її особисту свободу, положення про розподіл державної влади та систему контролю над урядом, право громадян на повстання проти уряду, який порушує їх права і свободи, визнання суверенітету націй і права їх на самовизначення. Реалізація таких ідей сприяли розвитку демократії, захисту прав людини і поширення рухів за справедливість у різних країнах світу. Вони дали початок та визначили фундамент для багатьох сучасних політичних і правових систем. І в сучасних умовах вплив на політику філософсько політичних ідей Нового часу залишається надзвичайно важливим і актуальним і до цього дня.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи Політичні ідеї Нового часу (XVI-XVIII століття), можна сказати, що цей період та його ідеї відзначалися відмовою від середньовічних доктрин та теологічних обґрунтувань влади.

Філософи цього періоду намагалися будувати свої теорії на раціональних аргументах та спиралися на спостереження та дослідження. Концепція соціального контракту стала важливим елементом політичних думок Нового часу. Вона вказувала на те, що легітимність влади виникає з домовленості між громадянами і урядом, де останній зобов'язується захищати права і інтереси перших. Філософи цього періоду розвивали ідеї про незаперечні права людини, такі як право на життя, свободу і власність. Ці ідеї стали фундаментом для формування правових систем і гарантій прав людини. Ідеї щодо розподілу влади між різними владними органами та необхідності контролю над урядом стали важливими для формування політичних систем. Політична спадщина Томаса Гоббса, Джона Локка, Шарля Луї Монтеск'є і Жан-Жака Руссо сприяла розвитку демократичних інститутів і систем участі громадян у прийнятті політичних рішень. А їх ідеї щодо легітимності політичної влади та правової держави стали основою для розвитку сучасних конституційних систем і системи захисту прав громадян.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. <http://politics.ellib.org.ua/pages-2399.html>
2. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/19580/1/політичні%20концепції%20нового%20часу.pdf>
3. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32247/1/Політико-правова%20думка%20Середньовіччя%20та%20Нового%20часу.pdf>
4. <https://plomin.club/john-locke-about-freedom-private-property-and-distribution-of-power/>

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА МІСТОБУДІВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Дикий Олександр Віталійович

Аспірант

Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

Вступ. Містобудівна діяльність в Україні є важливим аспектом суспільного розвитку, яка визначає якість життя громадян, екологічну безпеку та розвиток інфраструктури. Однак ця сфера також є схильною до корупції та недоліків у виконанні будівельних норм. У цьому контексті громадський контроль стає важливим інструментом для забезпечення транспарентності та відповідальності в містобудівній діяльності.

Мета роботи. Метою даної статті є вивчення впливу громадського контролю на містобудівну діяльність в Україні. Ми дослідимо, як громадські організації та активісти впливають на розвиток міст та як це сприяє поліпшенню якості міського середовища.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети, ми використовували аналіз наукової літератури, законодавства, а також інформацію з відкритих джерел.

Результати та обговорення. Контроль громади в сфері містобудівництва представляє собою один із проявів суспільного нагляду, який здійснюється шляхом спільної дії громадян або окремих осіб. Цей вид управління державною владою відкриває можливість активної участі населення в ухваленні рішень з питань як державного, так і громадського характеру, а також впливає на напрямки розвитку містобудівної сфери. За допомогою ефективної комунікації між органами влади та громадянами можна створити відкриту державну політику, яка б відповідала загальним інтересам у всіх сферах суспільних відносин.

Основною трудностю у реалізації громадського контролю в містобудівній

сфері є традиційна закритість державного апарату, неясність процесів ухвалення державної політики, взаємна недовіра та обмежена ефективність громадських об'єднань у захисті своїх інтересів. Громадський контроль може бути реалізований за допомогою різних інструментів, таких як соціологічні та статистичні дослідження, громадські слухання, експертна оцінка дій владних органів та їх проєктів, публікації в ЗМІ, телерадіомовлення, розміщення інформації в мережі Інтернет. Також громада може брати участь у роботі колегіальних органів влади та контролювати діяльність організацій чи відповідальних осіб.

Містобудування є важливою галуззю, яка забезпечує сталий розвиток населених пунктів і виступає як основний споживач інформаційних потоків, як системних, так і несистемних. Воно впливає на процеси інвестицій і відіграє ключову роль у формуванні суспільних відносин. Громадський контроль у сфері містобудування повинен бути активним учасником у розвитку агломерацій та населених пунктів, створенні систем рекреації, розвитку транспортних систем, будівництві міських інфраструктурних об'єктів і боротьбі з забрудненням ґрунту тощо. Ефективне регулювання діяльності в галузі містобудування повинно ґрунтуватися на спільних зусиллях державних органів національного та регіонального рівнів і враховувати потреби суспільства на місцях.

Громадський контроль у містобудівній діяльності в Україні проявляється у різних аспектах:

Моніторинг та аналіз проєктів: Громадські організації вивчають містобудівні проєкти та аналізують їх відповідність законодавству, стандартам якості та екологічним нормам. Вони можуть виявляти недоліки та порушення в проєктах і висувати їх на загальний обговорення.

Участь у громадських слуханнях: Громадські організації активно беруть участь у громадських слуханнях щодо містобудівних проєктів, де вони можуть висловлювати свої погляди та вимагати врахування інтересів громадян.

Лобіювання та публічний тиск: Громадські організації можуть лобіювати

внесення змін до законодавства та політики містобудування, щоб забезпечити більшу відкритість та відповідальність державних органів.

З метою залучення громадян до активної участі у суспільному управлінні на рівні державної влади, наближення кожного громадянина до процесів прийняття важливих рішень та відповідно до вимог місцевих громад, настійно важливо встановити тісне співробітництво з приватним сектором і проявляти відкритість до зовнішніх впливів. У зв'язку з цим наукові дослідження, проведені українськими вченими в галузі регулювання та здійснювані представниками громадськості, повинні дотримуватися вітчизняного законодавства. Проте, для ефективного реагування на запити місцевої громади, які впливають на виконавчу та розпорядчу діяльність державних органів влади та реалізацію політичних рішень щодо активного розвитку інфраструктурних проектів у сфері містобудування, необхідно оптимізувати механізми громадського контролю та дотримуватися принципів демократизації та децентралізації.

Висновки. Вплив громадського контролю на містобудівну діяльність в Україні є надзвичайно важливим для забезпечення транспарентності, відповідальності та якості розвитку міст. Громадські організації та активісти грають ключову роль у виявленні порушень, участі у громадських слуханнях та лобюванні реформ. Для подальшого поліпшення містобудівної діяльності в Україні важливо підтримувати та розвивати громадські ініціативи та створювати умови для їхньої активної участі. Державні органи повинні сприяти взаємодії з громадськими організаціями, надавати їм доступ до інформації та враховувати їхні рекомендації при розробці містобудівних стратегій та проектів.

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Дудирич Василь Михайлович

Аспірант

Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

Вступ Корупція є серйозною загрозою для розвитку будь-якої країни, включаючи Україну. Особливо вразливою до корупції є сфера містобудівної діяльності, оскільки вона пов'язана з великими фінансовими ресурсами і рішеннями, які впливають на якість життя громадян. Тому важливо розглянути механізми запобігання та протидії корупції у цій сфері в Україні.

Мета роботи Метою цієї статті є дослідження механізмів, які використовуються для запобігання та протидії корупції у сфері містобудівної діяльності в Україні.

Матеріали та методи Для досягнення мети було проведено аналіз літературних джерел та нормативно-правових актів, які регулюють діяльність у сфері містобудування в Україні.

Результати та обговорення На початку березня, уряд схвалив Державну антикорупційну програму (ДАП) [1], яка є одним з ключових документів для впровадження державної антикорупційної політики до 2025 року. ДАП встановлює систему конкретних заходів для запобігання та протидії корупції в різних галузях суспільного життя. Серед цих галузей відзначаються охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, містобудування та землеустрій, приватний сектор економіки, оборона, правосуддя, діяльність органів правопорядку, прокуратури, митниці, податкової та інших органів влади.

Брак прозорості у сфері містобудування та землеустрою, недопустимий вплив зі сторони впливових осіб, низький рівень цифровізації послуг, недостатність інформації щодо об'єктів культурної спадщини, недоліки у державному контролі у галузях будівництва та земельних відносин - це лише

частина труднощів, які існують в цих секторах.

Однією з головних труднощів є недостатня доступність інформації у сфері містобудування та землеустрою, що може призвести до випадків порушення законодавства в галузі будівництва.

Ця проблема виникає через недосконалість системи єдиної державної електронної системи у галузі будівництва, обмежений доступ до містобудівельної документації та недоліки у узгодженні та послідовності процесу внесення інформації до загальнодоступних реєстрів.

Для розв'язання цієї проблеми ДАП пропонує наступні заходи:

- Забезпечити загальнодоступний доступ до поточної містобудівельної документації.

- Провести інтеграцію та електронну обмін інформацією між Єдиною державною електронною системою у галузі будівництва та іншими джерелами інформації, зокрема Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, Державним земельним кадастром та Електронним реєстром об'єктів культурної спадщини.

- Введення в дію Єдиного електронного містобудівельного кадастру, який інтегруватиме інші реєстри та електронні системи у сфері будівництва.

- Забезпечити можливість автоматичного створення містобудівельних умов та обмежень онлайн.

Також, несуттєвість системи державного контролю та регулювання у будівництві сприяє появі корупційних явищ. Органи архітектурно-будівельного контролю мають значний діапазон власних рішень, який необхідно врегулювати на рівні законодавства.

Це стосується процедур перевірки документації для отримання дозволів у галузі будівництва, а також недосконалої системи відповідальності за порушення у містобудівництві.

Для покращення доступу до інженерної та транспортної інфраструктури та підключення нових будівельних об'єктів до мереж, необхідно впровадити процедуру "єдиного вікна" для надання таких послуг.

Висновки Сфера містобудування в Україні залишається вразливою до корупції, проте країна вживає активні заходи для її запобігання та протидії. Важливими механізмами в цьому процесі є впровадження електронних систем моніторингу, підвищення ролі громадськості та співпраця з міжнародними партнерами. Заходи, спрямовані на зменшення корупції в містобудівництві, сприятимуть розвитку ефективної та справедливої інфраструктури в Україні, що в свою чергу позитивно позначиться на якості життя громадян та економічному розвитку країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Каб. Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Захарченко Володимир Іванович,

д.е.н., професор,

Пашківська-Белеля Тетяна Валеріївна,

студентка

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. В умовах ринкової економіки система жорстко централізованої влади уже не має тих переваг, які вона мала при плановій економіці. То ж перехід до децентралізованої системи влади в Україні є закономірним результатом ринкових трансформацій. Важливим аргументом на користь децентралізованої системи влади стало й те, що ключовим пріоритетом зовнішньої політики України (навіть в умовах воєнного стану) є європейська інтеграція, яка вимагає приведення адміністративно-територіального устрою країни, а також розподілу повноважень між органами державного управління та місцевого самоврядування у відповідність до нормативно-правової бази Євросоюзу.

Ці питання значною мірою були вирішені в ході проведення реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади або (якщо коротко) реформи децентралізації, яка розпочалася в Україні у 2015 р. і в основному завершилася у 2020 р.. Однак, через нечіткий поділ та дублювання в законодавчому полі повноважень між органами державного управління (місцевими державними/військовими адміністраціями) та органами місцевого самоврядування (ОМС) і низку проблем, зокрема викликаних російською воєнною агресією, необхідним є удосконалення взаємодії між цими органами.

Питання удосконалення взаємодії між органами публічної влади в Україні вже тривалий час знаходиться у центрі уваги науковців і практиків в галузі публічного управління. Їх розглядали у своїх працях О. Антонюк, О. Батанов, Ю. Буглак, М. Бутко, Ю. Ганущак, Б. Данилишин, В. Захарченко,

І. Іртищева, В. Кравців, Г. Макаров, А. Мунько, В. Негода, О. Павлов, І. Пінчук, Л. Приходченко, С. Романюк, І. Сторонянська, А. Ткачук, Б. Федірко та ін. Проте, багато питань, пов'язаних із переходом до нової системи взаємовідносин державної та місцевої влади, потребують додаткових досліджень.

Мета роботи – визначення оптимальної моделі розподілу повноважень між органами державної та місцевої влади та пошук сфер і галузей ефективної взаємодії між ними.

Матеріали та методи. Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, первинні матеріали Вінницької обласної військової адміністрації та територіальних громад Вінницької області. Методичну основу дослідження склав системний підхід та різні методи: аналізу й синтезу, логічного узагальнення, порівняльний, індексний, стратегічного аналізу, прогнозування та графічний.

Результати та обговорення. Як відомо, і державна, і місцева влади є різновидами публічної влади, однак між ними є й суттєві відмінності. Головна з них полягає в тому, що державна влада орієнтована на забезпечення суверенітету і сталого розвитку країни загалом, тоді як місцева на задоволення нагальних потреб мешканців територіальних громад.

Звичайно, система місцевого самоврядування в кожній країні має свою специфіку, і це знаходить відображення у спеціальних теоріях (державній, громадській, дуалістичній) та моделях (англо-саксонській, радянській, іберійській, континентальній або французькій, змішаній) [1, с. 79].

В Україні уже утвердилася континентальна або французька модель місцевого самоврядування. Згідно з нею, держава делегує частину своїх повноважень ОМС. Отже, дана модель передбачає децентралізацію влади, яка може бути політичною, адміністративною, економічною та фінансовою.

Адміністративна децентралізація реалізується в таких формах, як деконцентрація, делегування, деволюція, та дивестиція. Деконцентрація передбачає делегування органами центральної державної влади частини своїх

функцій ОМС, але при цьому право прийняття рішень та контроль за їхнім виконанням залишається за першими. Делегування означає передачу влади і відповідальності від уряду на нижчі рівні управління, але зі збереженням ієрархічної підпорядкованості ОМС центральному уряду. Деволуція зводиться до передачі органами центральної державної влади частини своїх функцій та повноважень ОМС, які їх автономно виконують. Дивестування має місце при передачі державою функцій та повноважень із надання суспільних благ приватним структурам або громадським організаціям. В Україні до проведення реформи децентралізації основною формою адміністративної децентралізації була деконцентрація, а після її проведення – делегування. У деяких країнах, наприклад у Великій Британії, провідною формою є деволуція, яка орієнтує на максимальне передавання повноважень із центру на рівень територіальних громад.

Делегування як основна форма адміністративної децентралізації в Україні передбачає тісні взаємозв'язки органів державної і місцевої влади, які, до речі, законодавчо упорядковані статтею 143 Конституції держави. В науково практичному сенсі ці взаємозв'язки мають базуватися на принципах субсидіарності, партнерства, фінансової автономії ОМС та галузевої компетенції. На практиці існує багато різних взаємозв'язків між органами державного управління та місцевого самоврядування. Аналіз підходів до їх класифікації, які запропонували О. Батанов [2], М. Пундик [3], А. Мельник та О. Оболенський [4], С. Стеценко [5] та інші автори, дозволяє нам зробити висновок, що найбільше значення мають класифікації за сферами і галузями діяльності органів публічної влади, а також за ступенем підпорядкування місцевих органів влади державним. Згідно другої класифікації прийнято виділяти субординаційні, координаційні та реординаційні зв'язки. Субординаційні зв'язки будуються на основі прямого підпорядкування місцевих органів влади державним. Координаційні зв'язки встановлюються тоді, коли державні й місцеві органи влади спільно вирішують питання, які є однаково важливими як для держави, так і для територіальних громад.

Реординаційні зв'язки між державними і місцевими органами влади виникають при їх взаємному інформуванні про важливі рішення або практичні заходи. До реформи децентралізації в Україні основними у системі відносин органів державної і місцевої влади були субординаційні зв'язки, але після її проведення на перший план вийшли координаційні зв'язки. До речі, вони передбачають використання і традиційних, і нових (заснованих на інформаційних технологіях) інструментів, зокрема таких, як мережеві консультації, телеконференції та інтернет-представництво. Підвищення ваги координаційних зв'язків між органами публічної влади стало можливим тому, що в результаті реформи децентралізації відбулося суттєве укрупнення територіальних громад. Це дозволило переформатувати систему їх повноважень; вони одержали 128 власних і 98 делегованих повноважень, хоча до реформи мали більше делегованих повноважень. Взаємодія місцевих державних/військових адміністрацій (обласних і районних) та виконавчих комітетів ОМС найбільш повно реалізується за основними сферами і галузями їхньої діяльності. Так, у соціально-економічній сфері взаємодія між ними концентрується навколо реалізації державної політики з підтримки розвитку територіальних громад в рамках реалізації різних проєктів. Приклади їх ефективної взаємодії у цій сфері очевидні, наприклад, у Вінницькій області (табл. 1).

Таблиця 1

Приклади ефективної взаємодії між місцевими державними адміністраціями (МДА) та виконавчими комітетами ОМС територіальних громад (ТГ) Вінницької області у соціально-економічній сфері

Проєкти	ОМС як суб'єкти взаємодії з МДА	Тип зв'язків
Із забезпечення продовольчої безпеки («Сади Перемоги», «Українська картопля» та ін.)	більшості ТГ	реординаційні
Зі створення агрокластера	Вінницької та інших ТГ	координаційні
Із невідкладної допомоги щодо прийому внутрішньо переміщених осіб	10 ТГ	субординаційні
«Енергоефективний Гнівань»	Гніваньської ТГ	реординаційні
З отримання технічної допомоги	Хмельницької ТГ	координаційні
Із реалізації кризового плану житлового будівництва	Вінницької ТГ	координаційні
Із релокації підприємств	Вінницької та інших ТГ	субординаційні
З оновлення Схем планування території	Вінницької, Стрижавської, Літинської та інших ТГ	реординаційні

Джерело: авторська розробка на основі матеріалів Вінницької обласної військової адміністрації.

У процесі взаємодії місцевих державних/військових адміністрацій та виконавчих комітетів ОМС встановлюються різні типи зв'язків. Так, у проєкті зі створенні агрокластера у Вінницькій області основними (з боку обласної військової адміністрації) є координаційні зв'язки.

Для соціально-економічного розвитку територіальних громад першорядне значення має низка заходів у фінансовій сфері, які були проведені в рамках фінансової децентралізації. В результаті за місцевими бюджетами були закріплені стабільні джерела доходів та необхідні міжбюджетні трансферти (табл. 2).

Таблиця 2

Виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів за січень - серпень 2023 року без урахування непідконтрольних Україні територій до 24.02.2022 (оперативні дані)

Доходи загального фонду місцевих бюджетів	Норматив відрахувань до місцевих бюджетів	Обсяг, млн. грн.	Частка у загальному фонді місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів), %	Частка у загальному фонді місцевих бюджетів, %	Темп зростання до аналогічного періоду минулого року, %
Податок на доходи фізичних осіб	64%	198 378,5	65,9	46,7	+21,1
Єдиний податок	100%	37 886,1	12,6	8,9	+22,9
Плата за землю	100%	22 865,0	7,6	5,4	+23,1
Податок на нерухоме майно	100%	6 392,4	2,1	1,5	+42,7
Акцизний податок	5%*	14 067,5	4,7	3,3	+201,9
Податок на прибуток підприємств приватного сектору економіки	100%	10 415,3	3,5	2,5	+14,3
Інші податки	xxx	10 850,5	3,6	2,6	xxx
Всього (без урахування міжбюджетних трансфертів)	xxx	300 855,3	100,0	70,9	+22,4
Міжбюджетні трансферти, всього	xxx	123 682,6	xxx	29,1	...
В т. ч.: - базова дотація	xxx	19 305,4	xxx	4,5	...
- додаткова дотація	xxx	11 203,3	xxx	2,6	...
- освітня субвенція	xxx	60 294,4	xxx	14,2	...
Разом	xxx	424 537,9	xxx	100,0	xxx

Примітка: *3 1 квітня 2022 р. розраховується відповідно до часток, що визначаються щомісячно, як співвідношення вартості реалізованих тютюнових виробів на відповідній території за звітний місяць до загальної вартості реалізованих тютюнових виробів за звітний місяць в цілому по Україні.

Джерело: складено і розраховано за даними [6]

Як видно з табл. 2, вони навіть в умовах воєнного стану мають тенденцію

до зростання (крім міжбюджетних трансфертів), хоча загалом мають суперечливий характер.

Варто також зауважити, що досить багато суперечливих відносин між органами державної і місцевої влади відмічається у сферах земельних відносин та містобудування, особливо у Києві.

Отже, навіть в умовах децентралізації влади в Україні все ще актуальними залишаються питання удосконалення взаємодії між органами державної та місцевої влади за такими напрямками:

1) розробка удосконаленої структури публічної влади. В цьому плані значний інтерес представляє оновлення структури місцевих рад, а також визначення повноважень ОМС на основі спеціальної матриці [7];

2) уточнення сфери компетенції ОМС на регіональному та субрегіональному рівнях;

3) конституційне закріплення нового переліку повноважень місцевих державних адміністрацій (префектурного типу) та ОМС;

4) удосконалення самого інституту делегованих ОМС повноважень.

Висновки. Загалом проведене дослідження показало, що хоча в результаті проведення реформи децентралізації взаємодія між органами державного управління та місцевого самоврядування суттєво поліпшилася, але «вузьких місць» у цій сфері все ще досить багато.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захарченко В. І. Теоретичні засади реформи децентралізації в Україні. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2018. Вип. 21. С. 74–84.

2. Батанов О. В. Взаємовідносини між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування: проблеми адміністративно правової теорії та практики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1. С. 22–29.

3. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник,

О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за ред. А. Ф. Мельник.
Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.

4. Пундик М. В. Управлінські зв'язки у системній взаємодії органів публічного управління на регіональному рівні. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 1. С. 47-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rubupr_2013_1_10 (дата звернення: 24.09.2023).

5. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

6. Довідка щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів за січень – серпень 2023 року без урахування непідконтрольних Україні територій до 24.02.2022 (оперативні дані). *Міністерство фінансів України : офіц. сайт*. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/....pdf> (дата звернення: 28.09.2023).

7. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади може зрушити з місця реформування країни в цілому. *Децентралізація : вебпортал*. 2017. 14 вер. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/6822> (дата звернення: 30.09.2023).

ПОЛІТИЧНИЙ ХЕЙТ ТА ЯК ЙОМУ ЗАПОБІГТИ

Камінник Марина Олегівна

студентка

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Однією із проблем сучасного українського політикуму є надзвичайно тісний взаємозв'язок влади та користувачів соціальних мереж. Будь-які важливі проблеми, невдалі коментарі чи виступи одразу ж починають обговорюватися на різноманітних онлайн платформах. Підігріта аудиторія постійними стресами, спричиненими війною, наявністю і без того потужного конфлікту між прихильниками влади та опозиції, заангажованими медіа, російською пропагандою, астротерфінгом, у спробі комунікувати між собою дуже часто нагадує поле бою, яке начинене хейтом.

Мета роботи. / Aim. Основною метою роботи є вивчення поняття політичного хейту та дослідження його проявів серед українського політикуму. Окреслити поняття політичного хейту та визначити механізми його впливу на масову свідомість громадян. На практичному прикладі показати як представники українського політикуму використовують мову ненависті для формування дискурсу та управління масової свідомості. Визначити як можна запобігти політичному хейту.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Політичний хейт в Україні проявляється у вигляді, негативних висловлювань, образ, дискредитації, агресивних публікацій щодо політиків. Він має місце в соціальних мережах, ЗМІ, у публічних заявах та виступах і діях політичних діячів. У політичних текстах, які містять хейт, багато емоційності, націоналізму, патріотизму, звинувачення, порівняння, навішування ярликів, тощо. Олексій Арестович називає українських політиків «покидьками», «неосвіченими популістами, порівнює українців з «моральними каліками», які намагаються «закріпити і збільшити українську психологічну неповноцінність

у якості норми», О. Арестович у відповідь на українські меми із акулою, яка напала на росіянина в Єгипті, називає цей інцидент «питанням національної безпеки України», а людей, які поширюють ці меми: «антигуманними», «сірими», «нецікавими», такими, які «не бачать морального занепаду і втрату людяності», перекладаючи тим самим провину на «втрату зовнішньої підтримки для України від міжнародних партнерів». Мар'яна Безугла потрапила у скандал через висловлювання щодо зовнішнього вигляду очільниці музею «Голодомору». Вона написала у своєму блозі, що проти цькування за зовнішність, але все-таки керівниця музею «свідомо знищує своє здоров'я бо багато їсть, і до ключових посад є такі «вимога щодо зовнішності». М. Безугла порівнює «поро-хоботів із росіянами», «порохоботів із посібаками московитів, які привели до влади Януковича», далі «порохоботів із агресивною навіженою меншістю», «порохоботів із тролями». П. Порошенка називає «чортом, якого потрібно викривати».

Результати та обговорення./Results and discussion. Для зміцнення демократичного суспільства та покращення політичного клімату необхідно запобігати проявам політичного хейту. Для цього потрібно щоб громадяни стали більш свідомими та освіченими. Потрібно поважати різні погляди та думки політичних діячів, та вміти стримуватись й не провокувати конфлікти. ЗМІ повинні бути об'єктивними та обмежувати розповсюдження хейту. Так як політичний хейт найбільше проявляється у соціальних мережах, встановлення обмежень на платформах могло б вплинути на результативність. Багато залежить і від політиків. Вони повинні бути прикладом толерантності, поваги та культури спілкування, тому вони не повинні обливати брудом інших, цькувати, та вішати ярлики.

Висновки./Conclusions. Основною проблемою політичного хейту є те, що політики самі часто ігнорують принципи терпимості по-відношенню до політичних опонентів, партнерів чи громадян, за податки яких і утримуються. Політичний хейт завжди був, є та буде. Позбутись його не просто, а іноді здається, що навіть неможливо. Однак на це потрібно не рік, не два та навіть не

десять років. Для цього потрібно щоб виросло абсолютно нове покоління, яке не буде робити старих помилок, у якого будуть нові деї та сучасне креативне мислення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Красівський О., Горностай Л. Маніпуляція у політичній промові: лінгвістичні засоби. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018 № 33 том 2. С. 58–61

2. Свідерська О. І. Використання сорому та провини у політичному популізмі Науковий журнал «Politicus» Випуск 5. 2022. С. 87–92

3. Свідерська О. І. Теоретико-методологічні суперечки у розумінні політичного шеймінгу. Вісник Львівського університету. Серія філос. політолог. студії. 2022. Випуск 44. С. 233–239.

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Кушнір Анастасія Юріївна

Студентка

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ./Introduction. Данна тема є досить актуальною для розуміння політичних процесів в сучасному суспільстві. Україна, яка здійснила перехід до демократичної системи після всім відомої Революції гідності В 2014 році та запобігла встановленню тоталітарного режиму, продовжує вдосконалювати свою політичну систему та шукати шляхи побудови стабільного та процвітаючого суспільства.

Мета роботи./Aim. Як ключова частина політичного процесу, політичні еліти відіграють важливу роль у формуванні та реалізації стратегій і політик, які впливають на життя громадян і розвиток країни в цілому. Розуміння та аналіз дій політичних еліт, їх структур, цінностей і взаємодій є важливим завданням для нас. Від того, як функціонує та розвивається політична еліта України, залежить не лише політична стабільність країни, але й її здатність забезпечувати гідне життя для своїх громадян, та зміцнювати місце України в міжнародному співтоваристві.

Матеріали та методи./Materials and methods. Політична еліта – це найвпливовіша частина правлячої соціальної верстви. Тобто це невеликі групи людей, які мають значний вплив на прийняття рішень у політиці і звичайно вони впливають на все життя і розвиток суспільства.

Основна проблема полягає у тому, що значною мірою збереглася стара, радянська еліта, а якщо зазначити точніше – партноменклатура. Тобто таким чином збереглася попередня система з притаманними такими критеріями як, фактична непідсудність, спадковість до входження до номенклатури, замкнутість. Звичайно є і ті люди, які встали на утвердження демократії та

вірному служінню суспільству.

Результати та обговорення./Results and discussion. Хочу зазначити, щодо основних проблем саме діяльності сучасної політичної еліти можна віднести такі: відсутність розробленої концепції модернізації економіки, в зв'язку з цим належним чином не відбувається соціальний розвиток і як наслідок ми можемо спостерігати збільшення міграції осіб, низький рівень життя людей і т.д.; відсутність механізму взаємодії влади і суспільства, влада діє в своїх інтересах; не відбувається реального розвитку; висока корупція, загалом вона була завжди і всюди і це дуже впливає на довіру громадян до держави.

Щоб змінити ситуацію на краще, Україні потрібні такі еліти, які будуть дотримуватись принципів особистої і політичної доброчесності. Мірилом для них має бути система цінностей, де на першому місці стоїть людська гідність. Мають бути створені кращі умови для кадрів, особи працездатного віку повинні бути вмотивовані працювати спершу на благо потреб та інтересів суспільства.

Висновки./Conclusions.

Отже, на сьогоднішній день існують значні проблеми діяльності політичної еліти України, щоб їх вирішити потрібно витратити чимало зусиль, але все можливо. Головною метою подолання проблем є підвищення рівня життя населення, а отже і соціально-економічного розвитку держави та рівня довіри громадян до влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рудич Ф. М. Політологія: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 480 с.
2. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2869815-do-politicnih-elit-ukraini.html>
3. Громадянське суспільство в сучасній Україні: становлення і тенденції розвитку / за заг. ред. Ф. М. Рудича. К.: Парлам. вид-во, 2006.

ГЕНДЕРНА ТА РАСОВА НЕРІВНІСТЬ В ПОЛІТИЦІ

Марусик Юлія Олександрівна

студентка

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ./Introduction. Як свідчить практика, гендерна та расова нерівність у сфері політики є актуальною та нагальною проблемою. Політика, як основний механізм прийняття рішень в плані регулювання суспільних процесів, впливає на всі сфери життя соціуму. Але, вона також може стати місцем, де існують найглибші диспропорції та нерівності. І не в останню чергу це стосується гендерної та расової нерівності.

Щодо гендерної нерівності в політиці, то вона насамперед проявляється у недостатньому представництві жінок на політичних посадах, а також в нерівних можливостях для них у здобутті політичної влади.

Водночас, расова нерівність в політиці відображає системну дискримінацію та нерівноправ'я, з якими стикаються представники різних расових груп при спробах здобути владні посади та вплив на політичні рішення [5, с. 3].

В даному контексті дослідження гендерної та расової нерівності в політиці мають важливе значення для розуміння сучасних політичних процесів та можливостей їх покращення. Ця тема висвітлює питання соціальної справедливості, рівності прав та можливостей, а також ролі політичної системи у формуванні та підтримці нерівностей.

Мета роботи./Aim. Мета даної роботи полягає в глибокому розумінні та аналізі проблеми гендерної та расової нерівності в політиці з метою визначення її впливу на політичні процеси та суспільство в цілому.

Матеріали та методи./Materials and methods. Мета даної роботи полягає в дослідженні та аналізі проблем гендерної та расової нерівності в політиці з метою визначення її впливу на політичні процеси та суспільство в цілому.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Як свідчить «Звіт комісії Ради Європи з питань гендерної рівності за 2017 рік», Україна перебуває в групі країн із найнижчим представництвом жінок у владі. Так, український парламент усього на 12% складається із жінок. Попри те, що цей показник є рекордним за всі попередні скликання, але він і досі залишається низьким, порівняно з практикою демократичних країн. Для порівняння, у країнах ЄС жінок у парламентах в середньому удвічі більше 26%. А у Швеції, Фінляндії, Іспанії – понад 40% [7, с. 4].

Щодо расової нерівності у політиці, то практика переконливо свідчить, що представники різних расових груп, зокрема люди кольору та інші менш численні расові меншини, часто зазнають дискримінації та мають обмежений доступ до владних посад. До прикладу, сенатор Корі Букер (від народження афроамериканець) балотувався на посаду президента США від Демократичної партії. Під час своєї кампанії він зіткнувся з фактами расової дискримінації з боку виборців [7, с. 4]. Інші «кольорові» кандидати також зіткнулися з гострими питаннями щодо расової ідентичності та стереотипами, що були висловлені у відношенні до них.

Науковці свідчать, що гендерна та расова нерівність в політиці зумовлені різними факторами, включаючи стереотипи, інституціональні обмеження, культурні підходи та економічні умови [1, с. 3]. До прикладу, були зафіксовані нерідкі факти, коли виборчі реклами підкреслювали гендерні стереотипи, оскільки зображали чоловіків та жінок у історичних стереотипних ролях. Так, чоловіки часто мали риси сильних лідерів. А жінки розглядалася як «людина для дому».

Щодо політичних інституцій, то вони можуть бути важливим фактором у формуванні вказаних нерівностей. Зокрема, виборчі системи та закони про реєстрацію кандидатів можуть сприяти або заважати представництву різних груп.

Висновки./Conclusions. Загальний висновок полягає в тому, що гендерна та расова нерівність в політиці на сьогодні залишаються важливими викликами

для сучасного суспільства. Зміцнення гендерної та расової рівності в політиці вимагає комплексного підходу, який включає в себе законодавчі реформи, освіту та свідомість громадськості. Для досягнення більш рівноправного та представницького політичного середовища необхідні зусилля на різних рівнях - від соціокультурних змін до реформ політичних інституцій.

Вказані проблеми нагадують нам про необхідність продовжувати досліджувати та боротися з нерівністю в політиці та прагнути до більшого рівноправ'я та інклюзивності у політичному житті кожної країни. Всіляка дискримінація та нерівність у політиці ставлять під сумнів принципи справедливості та демократії, і вони потребують нашої уваги та дії для подолання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герц А. А. Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна рівність: навчальний посібник. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О. О.». 2018. 326 с.
2. Гендерна політика в нормативно-правових документах. Частина 1. За заг. ред Левченко К. Б. / Г. Г. Жуковська, К. Б. Левченко, О. О. Остапенко, О. І. Сулова. Київ, 2020. 186 с.
3. Гендерна політика в системі державного управління : підручник / за заг. ред. М. М. Білинської. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 132 с.
4. Гендерні медійні практики: Навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів / Колектив авторів. Київ, 2014. 206 с.
5. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
6. The Global Gender Gap Report. World economic forum. 2021. 405 s.
7. <https://www.radiosvoboda.org/a/29085513.html>

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Рогожа Аріна Олегівна

студентка

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Вступ. У сучасному суспільстві, де політика та громадянська активність відіграють важливу роль у формуванні подій і розвитку країни, розуміння та аналіз політичної культури студентської молоді стає надзвичайно актуальним завданням. Студентська молодь, яка складає найбільший контингент у вищих навчальних закладах, є суспільними лідерами майбутнього і може впливати на перспективи розвитку держави. Аналіз політичної культури цієї групи населення дозволяє нам краще розуміти їхні вподобання, ставлення до політичних процесів і, в кінцевому рахунку, їхній внесок у формування політичного ландшафту.

Мета роботи. Мета дослідження полягає в аналізі та розкритті основних аспектів політичної культури студентської молоді з метою з'ясування їхнього впливу на політичні процеси та подальший розвиток суспільства. Конкретні цілі включають в себе: вивчення структури та складових політичної культури студентської молоді; аналіз впливу освіти, медіа та інших чинників на формування політичних поглядів студентської аудиторії; визначення ставлення студентів до політичних процесів, участі у виборах, громадянської активності та інших аспектів політичного життя; виявлення можливостей та обмежень щодо залучення студентської молоді до політичної діяльності; формулювання рекомендацій для освітніх інституцій з метою покращення політичної культури серед студентської молоді та збільшення їхньої активності в громадському житті.

Матеріали та методи. Саме молодь студентського віку, яка засвоює політичні цінності, орієнтації та настанови, повинна відігравати активну роль у політиці та сприяти формуванню політичної культури, спрямованої на

демократію та громадянську активність.

Один із ключових чинників виховання студентської молоді у сфері політичної культури є процес навчання, освіти та соціалізації. Навчальний процес в університетах має важливе значення у формуванні політичних поглядів та розумінні громадянських цінностей.

Студентам потрібні об'єктивні знання про правову державу, громадянське суспільство, структуру влади, демократію, політичну систему та конституцію. Сучасні політичні знання є фундаментальною частиною політичної культури і становлять основу для вивчення політичної науки, включаючи політичну філософію, політичну соціологію, політологію та історію України. Спосіб мислення щодо політичних питань впливає на сприйняття суспільних явищ та подій. Політичне мислення допомагає систематизувати та усвідомити політичні знання, сприяє аналізу і розумінню суспільних процесів.

Засвоєння фундаментальних наукових знань про політику, філософію, соціологію та історію політичних процесів дозволяє сприймати суспільні явища та політичні події на глибшому рівні і уникати прийняття упереджених поглядів. Це допомагає всім громадянам, включаючи студентів, розуміти важливість правової державності як основи громадянського суспільства.

Особливо зараз, коли у нашій країні триває війна ми відчуваємо надзвичайну потребу у політичній культурі та освіті. Тож потрібно тримати політичний фронт, а політична культура є невід'ємною частиною всього, що ми проживаємо в громаді, усіх процесів, які в ній відбуваються. Сьогодні розвитку громади можуть сприяти пошук інвестицій і створення конкурентоспроможності; розвиток місцевого бізнесу; здатність зберегти країну; моральне здоров'я та фаховість, експертність і якісний підхід до змін.

Для формування демократичної політичної культури необхідно надавати належну увагу політологічній та історичній освіті. Політологічна освіта надає знання про політичні процеси, закони та структури, а також розвиває навички політичного аналізу та прийняття рішень. Важливо, щоб ця освіта сприяла зміцненню правової державності та громадянського суспільства в Україні.

Результати та обговорення. Більшість студентів отримують інформацію про політичні події та питання з інтернет-медіа, соціальних мереж і новинних сайтів. Традиційні ЗМІ, такі як телебачення та газети, мають менший вплив на студентську аудиторію. Щодо знання політичних тем, більшість студентів мають базові знання про політичні поняття та основні принципи демократії. Однак, менше половини студентів знайомі з більш глибокими політичними теоріями та концепціями. Зацікавленість студентської молоді у політиці може бути спричинена різними факторами, такими як освіта, сімейні переконання, та актуальні події в країні. Це свідчить про потребу спрямованих зусиль для збільшення інтересу молоді до політичних питань.

Висновки. Дослідження політичної культури студентської молоді вказує на ряд важливих аспектів, які варто враховувати при розумінні і формуванні політичної активності та участі молодого покоління в суспільному житті. Отже, можна сказати, що розуміння та розвиток політичної культури серед студентської молоді є важливим завданням для створення активного та громадянського відповідального суспільства. Потрібно спрямовувати зусилля на підвищення зацікавленості молоді в політиці, розвиток медіа-грамотності та поглиблене вивчення політичних тем у навчальних закладах, щоб студенти могли активно приймати участь у формуванні політичного ландшафту і демократичного розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проблема формування політичної культури студентської молоді на сучасному державному етапі URL:<https://ap.uu.edu.ua/article/547>
2. Проблеми формування політичної культури студентів URL:https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/3/Zotov.pdf
3. Трансформація політичної культури студентської молоді сучасної України URL:<http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/19/4.pdf>
4. Інтелектуальний фронт URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2022/24-05-01>

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ КОМПЛЕКСНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ

Самков Олександр Миколайович

Аспірант

Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

Вступ. З початком повномасштабного вторгнення Російської федерації на територію України, вся містобудівна діяльність стала на паузу. Проте на даний час відбувається помітне зростання будівельної активності, зокрема на деокупованих територіях України. Саме необхідність врегулювання механізмів містобудівної діяльності, в умовах повоєнного відновлення, спонукають внесенню законодавчих змін, якими передбачено відновлення населених пунктів, постраждалих від військових дій, надання тимчасового житла населенню, розміщення релокованих виробництв тощо.

Мета роботи. В роботі передбачено розкрити особливості регулювання містобудівної діяльності в сучасних умовах.

Матеріали та методи. Для досягнення мети дослідження було проведено аналіз законодавства в сфері регулювання містобудівної діяльності.

Результати та обговорення. Перед початком широкомасштабної агресії була проведена реформа системи містобудівної документації, надаючи можливість затвердження документів за "попередніми нормами" під час перехідного періоду. Водночас, частина законодавчих змін передбачають додатковий період із пільгами до 1 січня 2025 року для внесення змін до діючої містобудівної документації, без врахування нових вимог.

Для полегшення містобудівної діяльності та врегулювання порядку надання житла населенню постраждалму через бойові дії, 12 травня 2022 року у Верховній Раді прийнятого Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери

містобудівної діяльності» [1], який передбачає:

1. Створення юридичної основи для поліпшення процедур перевірки пошкоджених об'єктів нерухомого майна внаслідок вторгнення держави-агресора.

2. Запровадження нормативів для розташування тимчасових споруд та спрощення процедури для будівництва об'єктів капітального будівництва, основною метою яких є забезпечення життєдіяльності населення (обслуговування або тимчасового проживання), спричинених надзвичайними ситуаціями, зокрема, бойовими діями, терористичними актами або роботами направленими на подолання їх наслідків.

3. Розробка, затвердження, реєстрація та внесення змін до будівельних норм, а також створення юридичної підстави для визначення, які з цих норм втратили чинність або не застосовуються під час воєнного стану.

4. Встановлення правил розміщення виробничих підприємств, які були евакуйовані внаслідок ворожого вторгнення.

Законом України [1] також регламентується впровадження Програми комплексного відновлення області та Програми комплексного відновлення території територіальної громади (її частини). Обласна або місцева програма відновлення територій є стратегічним документом, що визначає ключові просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети для забезпечення політики відновлення. Вона включає комплекс заходів, спрямованих на відновлення конкретної області або окремих частин територіальних громад, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України або визначає основні соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші кризові явища.

Програми комплексного відновлення мають на меті сприяти впровадженню передових підходів та розвитку сучасних практик в регіональному розвитку. Ці підходи включають людиноцентричний підхід та принципи соціальної справедливості, розумне просторове планування, збалансоване розселення населення та розміщення робочих місць, сталу міську мобільність, інклюзивність, збереження природного середовища, підвищення

енергоефективності, підтримку культурного розмаїття та національної пам'яті [2]. Розроблювані програми також повинні відповідати поставленим Цілями сталого розвитку України до 2030 року, які були визначені Указом Президента України від 30 вересня 2019 року під номером 722 [3].

Програма комплексного відновлення області створюється у формі електронних документів, які подаються до Реєстру будівельної діяльності у визначеному Кабінетом Міністрів України форматі, дотримуючись Порядку ведення електронної системи.

Протягом п'яти робочих днів з моменту оприлюднення звіту про Програму комплексного відновлення області, голова обласної державної адміністрації подає її на розгляд відповідній обласній раді. Програма затверджується обласною радою протягом 30 календарних днів з дати розгляду. Програму комплексного відновлення області може розроблятися самостійно обласною державною адміністрацією або залученням фахівців підприємств та організацій. Ця програма не підлягає стратегічній екологічній оцінці або розгляду з позицій будівельних чи містобудівних аспектів. Фінансування розробки Програми комплексного відновлення області здійснюється за рахунок бюджетних коштів та міжнародної технічної фінансової допомоги, наданої міжнародними організаціями [1].

У той же час Програма комплексного відновлення території територіальної громади (її складової частини) розробляється рішеннями сільських, селищних та міських рад у формі електронних документів, які подаються до Реєстру будівельної діяльності у формі, визначеній Урядом України. Протягом п'яти робочих днів після оприлюднення звіту про громадське обговорення Програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) подається на розгляд відповідними сільськими, селищними та виконавчими органами міської ради (в їх частинах). Програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) затверджується акредитованим органом з питань містобудування та архітектури обласної державної адміністрації протягом 10 календарних днів з

моменту її надходження [1].

Висновки. В роботі розглянуто механізми регуювання містобудівної діяльності, які впроваджується Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» [1] та «Порядком розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них» [2]. Особлива увага приділена положенням зазначених документів, які регламентують розробку та впровадження Програми комплексного відновлення області та Програми комплексного відновлення території територіальної громади (її частини).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності : Закон України від 12.05.2022 р. № 2254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

2. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них : Постанова Каб. Міністрів України від 14.10.2022 р. № 1159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-п#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 01.10.2023).

PHILOLOGICAL SCIENCES

SOME EFFECTIVE MOTIVATION STRATEGIES IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Șișianu Ala

univ. assist., Technical University of Moldova

ORCID: 0000-0002-3259-5681

Abstract: This article explores effective motivation strategies in learning foreign languages. Learning a new language can be challenging, requiring dedication and persistence. Motivation plays a vital role in language learning, driving learners to engage actively, practice regularly, and overcome obstacles. The article discusses various strategies to enhance motivation, including setting clear goals, finding personal meaning in the language, creating a supportive environment, incorporating varied learning methods, celebrating progress, and embracing mistakes as learning opportunities. By implementing these strategies, learners can maintain high levels of motivation throughout their language learning journey, leading to greater success in achieving fluency and proficiency in foreign languages.

Key words: motivation, learning, foreign language, challenge, goal, strategy.

Introduction: Motivation is a crucial factor in the successful acquisition of foreign languages. Learning a new language requires dedication, perseverance, and a strong drive to overcome the challenges that arise along the way. Without proper motivation, learners may struggle to maintain consistent progress and enthusiasm in their language learning journey [1]. Thus, understanding and implementing effective motivation strategies is essential to maximize language learning outcomes.

In this article, we will delve into the world of motivation strategies in learning languages. We will explore various techniques and approaches that learners can employ to ignite and sustain their motivation throughout the process. By

incorporating these strategies into their language learning routine, learners can enhance their engagement, increase their perseverance, and ultimately achieve greater fluency and proficiency in their target language.

Motivation strategies serve as powerful tools to combat the obstacles and setbacks that learners often encounter when learning a new language. They provide learners with the necessary drive to overcome challenges, practice consistently, and remain committed to their language learning goals. Whether one is embarking on their language learning journey or seeking to reignite their motivation, understanding and utilizing these strategies can make a significant difference in their progress and overall success [2].

Throughout this article, we will explore a range of effective motivation strategies, including goal setting, finding personal relevance, creating a supportive environment, utilizing diverse learning methods, celebrating milestones, and embracing mistakes as learning opportunities. By incorporating these strategies into their language learning approach, learners can harness the power of motivation and propel themselves towards linguistic proficiency and cultural enrichment.

Learning a foreign language is not merely about acquiring linguistic skills; it opens doors to new cultures, broadens perspectives, and fosters meaningful connections with people from diverse backgrounds. Motivation strategies serve as catalysts for this transformative journey, inspiring learners to unlock their full potential, embrace the challenges, and reap the rewards of becoming proficient in a foreign language.

Materials and methods: The exploration of motivation strategies in learning foreign languages involves a combination of research, theoretical frameworks, and practical insights. Here are some materials and methods used by us to investigate and understand these strategies:

Firstly, we made an in-depth literature review. Such a comprehensive literature review was conducted to examine existing research, studies, academic papers, and books related to motivation in language learning. That helped to establish a theoretical foundation and gain insights into various motivation theories and models.

Also, we made a detailed analysis of Language Learning Materials such as textbooks, online courses, and language apps. Those materials were examined to identify how motivation strategies are incorporated and integrated into the curriculum. Researchers analyze the design, structure, and activities in such materials to evaluate their effectiveness in enhancing motivation and engagement.

A huge importance in our work had the psychological frameworks. Theories and frameworks from educational psychology, such as Self-Determination Theory, Expectancy-Value Theory, and Social Cognitive Theory, were employed to understand the psychological processes underlying motivation in language learning [3]. The very frameworks provided valuable insights into factors influencing motivation, such as intrinsic motivation, extrinsic motivation, self-efficacy beliefs, goal orientation, and autonomy.

By employing these materials and methods, we gained a comprehensive understanding of motivation strategies in language learning. The combination of theoretical frameworks, empirical research, and practical insights allowed for the development of evidence-based recommendations to enhance motivation and optimize language learning experiences.

Outline of Motivation Strategies in Language Learning: In the following sections, we will try to explore some motivation strategies in detail, providing practical tips and insights to help learners incorporate them effectively into their language learning routine. By the end of this article, learners will be equipped with a repertoire of powerful motivation strategies to support and guide them on their path to language mastery.

Setting Clear Goals: Setting clear goals is essential for maintaining motivation while learning a foreign language. Here are some steps to help you set clear language learning goals:

Determine your Purpose: Reflect on why you want to learn the language. Are you learning it for travel, career advancement, cultural exploration, or personal interest? Understanding your purpose will help you establish a clear direction for your language learning journey.

Assess your Current Level: Evaluate your current language proficiency level. This assessment will give you a starting point and help you set realistic goals that are achievable within a specific timeframe. You can use proficiency frameworks like the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) or consult with language tutors or teachers for guidance.

Make Specific and Measurable Goals: Avoid vague goals like "I want to be fluent." Instead, make your goals specific and measurable. For example, "I want to achieve a B1 level in Spanish within one year" or "I want to be able to hold a basic conversation with a native speaker in French in six months." Clear goals with measurable outcomes make it easier to track progress and stay motivated.

Break Goals into Smaller Milestones: Break down your overall goal into smaller, manageable milestones. This approach helps you stay motivated by providing a sense of achievement along the way. For example, if your goal is to reach a B1 level in Spanish in one year, you can set milestones such as mastering basic vocabulary within the first month, completing a beginner's course within three months, and so on.

Set a Timeframe: Establish a timeframe for achieving each milestone and your ultimate language learning goal. Having a deadline helps create a sense of urgency and keeps you focused and motivated. However, make sure your timeframe is realistic and allows for consistent, sustainable progress without overwhelming yourself.

Write Down Your Goals: Take the time to write down your language learning goals. This process helps solidify them in your mind and serves as a reminder of your commitment. You can create a physical or digital journal to track your progress, jot down specific goals, and revisit them regularly.

Monitor and Adjust: Regularly monitor your progress towards your goals. Evaluate your strengths, weaknesses, and the effectiveness of your learning strategies. If you find that your goals need adjustment due to unforeseen circumstances or changing priorities, be flexible and adapt accordingly. The key is to maintain a clear focus while remaining adaptable to ensure continued motivation and

progress.

Remember, setting clear goals in language learning provides a roadmap and a sense of purpose. It keeps you motivated and enables you to track your progress effectively. By following these steps, you can set clear and achievable goals that guide you on your language learning journey.

Finding Personal Meaning: Finding personal meaning in learning a foreign language is a powerful strategy that can greatly enhance motivation and engagement [4]. When learners establish a personal connection and understand the relevance of the language to their lives, they are more likely to be motivated and invested in the learning process. You can find personal meaning in learning a foreign language by using these patterns:

Explore Your Interests: Identify aspects of the target language and culture that align with your personal interests. It could be literature, music, films, history, cuisine, or any other aspect that resonates with you. Dive into these areas and explore content in the language you are learning. By connecting your passions and interests with the language, you create a meaningful purpose for learning.

Connect with People: Engage with native speakers or other language learners who share similar interests. Join language exchange groups, attend cultural events, or participate in online forums where you can connect with individuals who use the language you are learning. Building relationships and forming connections with people who speak the language can deepen your understanding and motivation.

Immerse Yourself in the Culture: Immerse yourself in the target culture as much as possible. This can be done through books, movies, TV shows, podcasts, or even by visiting the country if feasible. By immersing yourself, you gain a deeper appreciation for the language, customs, traditions, and perspectives of the culture. This understanding fuels your motivation to continue learning and embracing the language.

Find Meaningful Language Experiences: Look for opportunities to apply the language in real-life contexts that align with your interests. For example, join conversation groups, participate in language-related projects or initiatives, volunteer

with organizations that cater to communities speaking the language, or even take part in language immersion programs. Engaging in meaningful language experiences reinforces your motivation by highlighting the practical value and impact of the language.

Reflect on Personal Growth: Take the time to reflect on how learning the language has positively impacted you. Notice the progress you've made, the new opportunities it has opened, and the personal growth you have experienced. Recognizing the personal benefits and growth resulting from language learning helps maintain motivation and reinforces the personal meaning you have found in the process [5].

Create a Supportive Environment: Building a supportive learning environment can significantly impact motivation. Connecting with fellow language learners or joining language exchange communities allows learners to interact, share experiences, and offer support. By surrounding themselves with like-minded individuals, learners can overcome challenges collectively, exchange tips, and celebrate successes, fostering a positive and motivating atmosphere.

By finding personal meaning in learning a foreign language, you transform the learning journey into a more meaningful and fulfilling experience. It provides intrinsic motivation and a sense of purpose, driving you to engage actively and persist in your language learning efforts [6]. Embrace the cultural and personal connections that come with language learning, and let them fuel your motivation and progress.

Incorporating Varied Learning Methods: Incorporating varied learning methods is an effective strategy to enhance foreign language learning. By diversifying your approaches, you engage different aspects of language acquisition and cater to different learning preferences [7]. Here are some methods you can incorporate to make your language learning experience more effective and engaging:

Listening and Speaking: Engage in active listening and speaking practice. Watch movies, TV shows, or listen to podcasts in the target language to improve your listening comprehension skills. Practice speaking with language partners, tutors, or through language exchange programs to enhance your conversational abilities.

Immersing yourself in the auditory aspects of the language helps improve pronunciation, vocabulary, and overall fluency.

Reading and Writing: Incorporate reading and writing activities to strengthen your reading comprehension and written expression skills. Read books, newspapers, blogs, or online articles in the target language. Start with materials appropriate for your proficiency level and gradually increase the complexity. Take notes, summarize what you've read, and practice writing essays, emails, or journal entries in the language to improve your writing skills.

Vocabulary Expansion: Utilize various techniques for vocabulary expansion. Create flashcards or use vocabulary apps to practice and review new words. Label objects in your environment with the corresponding foreign language words. Engage in word association exercises or mnemonic techniques to improve retention. Learning new words in context through reading or listening activities can also be effective.

Grammar and Structure: Dedicate specific time to understanding and practicing grammar and sentence structures. Use grammar textbooks, online resources, or language learning apps that provide explanations and exercises. Focus on understanding the rules and patterns of the language to improve accuracy and coherence in your speech and writing.

Interactive Language Learning Apps: Take advantage of interactive language learning apps and software. These tools often incorporate gamification elements, quizzes, and interactive exercises that make learning engaging and enjoyable. Many apps provide a comprehensive learning experience, covering all language skills such as listening, speaking, reading, and writing.

We can suggest some of the most renowned and widely spread applications which are used nowadays [8]. One of them is **MosaLingua**, based on cognitive science for maximum results. You learn the most useful words first, and you only re-learn the material you're having a hard time with. Another famous application is **Babbel**, where lessons are created by language experts and voiced by native speakers to prepare learners for real-life situations. **Busuu** that offers personalized study plans, as well as speech recognition technology. You can also get instant feedback from

native speakers on your written and spoken lessons. With **Memrise** you can watch and learn real conversational language from native speakers. It uses a variety of fun and effective memory techniques that help you learn your target language more quickly. And of course, **Duolingo** which covers vocabulary, grammar, listening, and pronunciation with interactive exercises. Users progress through multiple levels and earn points after each exercise.

Language Exchange Programs: Participate in language exchange programs or find language learning partners. This allows you to engage in conversation practice with native speakers of the language you're learning. Language exchanges provide an opportunity to practice your speaking skills while immersing yourself in the target language and culture. You can also receive feedback and correction from your language partners.

Language Learning Games and Challenges: Incorporate language learning games and challenges into your study routine. This can include word games, language puzzles, memory exercises, or timed challenges to reinforce vocabulary, grammar, and overall language proficiency. Gamifying your learning experience adds an element of fun and can increase motivation.

By incorporating a variety of learning methods, you engage different language skills, reinforce learning through multiple channels, and cater to different learning preferences. Experiment with different approaches to find what works best for you, and don't be afraid to combine and adapt methods to suit your learning style. Remember, the key is to maintain an active and dynamic learning process that keeps you motivated and engaged throughout your foreign language learning journey [9].

Celebrating Progress and Rewarding Yourself: Recognizing and celebrating progress is vital for sustaining motivation. Learning a language is a gradual process, and acknowledging milestones along the way can boost confidence and provide a sense of achievement. Setting up rewards for accomplishing specific goals, such as treating oneself to a favorite activity, a new book in the target language, or a cultural experience, can create positive reinforcement and maintain motivation throughout the learning journey. Treat yourself to something special, such as a favorite meal, a small

gift, or a day off from studying. Reward yourself with short breaks from studying after completing specific tasks or achieving daily goals. Take a walk, engage in a hobby you enjoy, watch an episode of your favorite TV show in the target language, or indulge in a leisure activity. These breaks not only serve as rewards but also provide opportunities to relax and rejuvenate. Plan language-related experiences as rewards for your progress. For example, if you're learning a language to travel, reward yourself with a trip to a destination where that language is spoken.

Notice that the rewards and celebrations should be meaningful to you and aligned with your interests. They serve as reminders of the progress you've made and the milestones you've achieved. By celebrating your progress and rewarding yourself, you create a positive reinforcement system that keeps you motivated and excited about your foreign language learning journey.

Embracing Mistakes and Learning from Them: Language learning is inevitably accompanied by mistakes. Learners should view mistakes as opportunities for growth rather than setbacks. Cultivating a positive mindset that embraces errors as natural and necessary for progress helps maintain motivation. Encouraging learners to reflect on their mistakes, learn from them, and keep moving forward fosters resilience and persistence, two essential qualities for successful language acquisition.

Conclusion: Becoming proficient in a foreign tongue is both demanding and satisfying. Overcoming difficulties and achieving fluency require dedication, persistence, and effective motivation strategies. For successful language learning, motivation plays a crucial role as it inspires learners to engage proactively, establish consistent practice routines and persevere through difficulties [10].

Motivation is the driving force behind successful language learning. By implementing effective strategies such as setting clear goals, finding personal meaning, creating a supportive environment, incorporating varied learning methods, celebrating progress, and embracing mistakes, learners can maintain high levels of motivation throughout their language learning journey. Remember, motivation is not constant; it requires nurturing and effort. With the right strategies, learners can stay motivated, overcome challenges, and ultimately achieve their language learning

goals.

REFERENCES:

1. Lamb M., Oxford R. (Eds.). (2014). Motivation in Language Learning: Insights from Research and Practice. Multilingual Matters.
2. Guilloteaux M. J. and Dörnyei, Z. (2008) 'Motivating language learners: A classroom-oriented investigation of the effects of motivational strategies on student motivation'. TESOL Quarterly, pp. 42, 55–77
3. Dörnyei Zoltan. (2009). The Psychology of Second Language Acquisition. Oxford University Press.
4. Dörnyei, Z. (2017). The Psychology of Language Learner Motivation: The Social Context of Language Learning. Routledge.
5. Gardner R. C., MacIntyre, P. D. (1993). On the Measurement of Affective Variables in Second Language Learning. Language Learning, art in the Journal of Research in Language Studies, LANGUAGE LEARNING, 43(2), 157-194.
6. Williams M., Burden, R. L. (1997). Psychology for Language Teachers: A Social Constructivist Approach. Cambridge University Press.
7. Krashen, Stephen. 2003. explorations in language acquisition and use: The Taipei lectures. Portsmouth, NH: Heinemann Publishing Company
8. <https://www.langoly.com/language-learning-apps/>
9. Bennell P., Akyeampong, K. (2007) Teacher motivation in Sub-Saharan Africa and South Asia. London: Department for International Development
10. Hadfield J. and Dörnyei Z. (2013) Motivating Learning. Harlow: Longman
11. Pintrich, P. R. (2003) 'A motivational science perspective on the role of student motivation in
12. learning and teaching contexts'. Journal of Educational Psychology, 95. 667-86.

FEATURES OF DIPLOMATIC DOCUMENTS

Возняк Ярослав Владиславович

Студент

Національний університет

біоресурсів і природокористування

м. Київ, Україна

Науковий керівник

Гольцова Маріанна Геннадіївна,

к.ф.н., доцент

Introductions. Diplomatic documents are a key component of international relations and are used for communication between states, governments, and international organizations. These documents are a reflection of the state's foreign policy and its objectives. Diplomatic documents are subject to specific characteristics that distinguish them from other types of documents.

Aim. In this paper, we will explore the main characteristics of diplomatic documents, their importance, and their impact on international relations.

Materials and methods. The work is based on the leading sources that study the characteristics of diplomatic documents. Theoretical methods: analysis, classification, systematization.

Results and discussion. One of the main characteristics of diplomatic documents is their confidentiality. Diplomatic documents are usually classified as confidential or secret to prevent unauthorized access and to protect sensitive information. Confidentiality is essential for effective diplomacy, as it allows diplomats to communicate freely without fear of their communication being intercepted or disclosed to third parties. In addition, confidentiality is important for maintaining trust and building relationships between states.

Diplomatic documents require a high level of precision in language, tone, and content. Diplomats must carefully choose their words and avoid ambiguity or inflammatory language that may lead to misunderstandings or misinterpretations. In addition, diplomatic documents must be accurate and free of errors, as even minor

mistakes can have significant consequences in international relations.

Diplomatic documents are characterized by their formal style and structure. Diplomats use a specific set of conventions and protocols when communicating with their counterparts, including addressing each other by title and using formal greetings and closing remarks. Diplomatic documents also follow a standard format, including headings, subheadings, and numbered paragraphs, to ensure clarity and consistency.

Diplomatic language is a specialized form of communication that is used in diplomatic documents. Diplomatic language is characterized by its politeness, indirectness, and the use of euphemisms. Diplomats often use diplomatic language to soften the impact of their message or to avoid offending their counterparts. However, the use of diplomatic language can also lead to misunderstandings or misinterpretations, particularly if the language is too indirect or ambiguous.

Diplomatic documents must be understood in their broader political and historical context. Diplomats must be aware of the political climate and the historical relationship between their state and their counterparts. The context in which a diplomatic document is written can have a significant impact on its interpretation and its effectiveness in achieving its objectives.

Often features of diplomatic documents connect to the basic requirements described by scholars. They include:

1. a high level of literacy;
2. a clear and concise style of presentation;
3. correct highlighting of the main content;
4. convincing argumentation;
5. logical sequence of presentation;
6. avoidance of unnecessary factual and numerical material;
7. in case of great interest in the material, it is possible to present it in the form of appendices or tables.

Diplomatic documents are often written in multiple languages to ensure that they can be understood by all parties. Multilingualism is essential for effective diplomacy, as it allows diplomats to communicate with counterparts who may not

speak their language. In addition, multilingualism can help to promote understanding and build relationships between states.

Conclusions. Diplomatic documents are a key component of international relations and are subject to specific characteristics that distinguish them from other types of documents. The characteristics of diplomatic documents, including confidentiality, precision, formality, diplomatic language, context, and multilingualism, are essential for effective diplomacy and for maintaining relationships between states. Diplomatic documents must be carefully crafted to ensure that they achieve their objectives while avoiding misunderstandings or misinterpretations. Diplomatic documents play a crucial role in shaping the international political landscape and will continue to do so in the future.

REFERENCES

1. Berridge G. R. (2015). *Diplomatic theory from Machiavelli to Kissinger*. Routledge.
2. Сагайдак О. П., Сардачук (2008). *Дипломатичне представництво: організація і форми роботи: Навчальний посібник для ВНЗ*. Київ: Знання.
3. Kurbalija J. (2015). *Diplomacy in the digital age*. DiploFoundation.
4. Watson A. P. (2018). Diplomatic practices: Diplomatic thought. In A. F. Cooper J. Heine, & R. J. Thakur (Eds.), *The Oxford handbook of modern diplomacy* (pp. 47-61). Oxford University Press.

ЧАСОВІ КОНСТРУКЦІЇ З ПРЯМИМ І ВІДНОСНИМ ЧАСОМ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Волкова Ірина Вікторівна,
к.філол.н., доцент,
Масло Ольга Володимирівна,
к.філол.н., доцент
Тома Анна Сергіївна,
студентка VI курсу,
Комунальний заклад «Харківська
Гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Вступ. На сьогоднішній час і українській лінгвістиці немає достатнього визначення синтаксичної конструкції. Його можуть застосовувати як по відношенню до цілого речення, так і до сполучення типу «прийменник плюс іменник у родовому відмінку». У роботі ми будемо називати конструкцією сполучення із головного слова (дієслова, прислівника тощо) та іменної групи. Терміном «часова конструкція» ми називаємо сполучення слів, де іменна група з обставинним значенням характеризує головне слово в часовому аспекті безвідносно до його синтаксичної функції в реченні.

Конструкції, які позначають часові відношення й виражені сполученнями з безприйменниково-іменними або прийменниково-іменними групами, відносимо до так званого мотивованого керування. У них іменна група має відносно самостійне значення.

Мотивоване керування є цікавим матеріалом для дослідження. Воно дозволяє виявити притаманні особливості, властиві як самим іменним групам з відносно самостійним значенням, так і конструкціям з такими групами.

Метою роботи є проаналізувати синтаксичні структури конструкцій зі значенням часу, характерні для сучасної польської мови. У роботі досліджено часові конструкції з прямим і відносним часом у сучасній польській мові. Подано докладний опис синтаксичних структур конструкцій зі значенням часу.

Виділено певні позиції, характерні для іменних груп у конструкціях із часовим значенням, певні лексичні класи іменників, прикметників та займенників, які вживаються в іменних групах часових конструкцій, а також класи прикметників і займенників.

Матеріали та методи. У роботі використано описовий метод, метод дистрибутивного аналізу.

Результати та обговорення. Найбільш докладно цим питанням займався А. Красновольський [1, с. 68]. Конструкції з часовим значенням досліджував З. Клеменевич [2, с. 49-50].

За значенням часові конструкції можуть мати прямий або відносний час. Прямий час розуміємо як такий, за якого момент дії перебуває всередині відрізка, який називається іменною групою, перебуває між першою й другою часовою межею, незалежно від того, наскільки тривалою була ця дія й чи була вона одноактовою, чи повторювалася. Наприклад: *Pociąg szedł dopiero w noc;* *W ciągu lipca, a szczególnie w III dekadzie (...) w wielu rejonach kraju przeszły deszcze;* *Co wieczor podpływalismy pod brzeg dla zdobycia końskiej paszy.*

Відносний час розуміємо як такий, коли дія перебуває поза межами часового потоку, який являє собою іменну групу чи коли дія лише своїм початком або кінцем збігається з названим часовим відрізком, а інша частина відбувається поза межами цього часового відрізка. У таких випадках момент дії названо не описово, а прямо. Порівняймо: *przyszędł późno wieczorem – przyszędł dopiero przed nocą;* *Będę w Warszawie do cónca miesiąca* (відносний час); *Pojędę nad morze latem* (прямий час) – *Pojędę nad morze po egzaminach* (відносний час).

Можемо виділити певні позиції, характерні для іменних груп у конструкціях із часовим значенням, певні лексичні класи іменників, прикметників та займенників, які вживаються в іменних групах часових конструкцій. Назвемо такі класи іменників, характерних для іменних груп часових конструкцій: назви часових одиниць (*gozina, doba, wiek, sianokosy, etap, epoka, świtanie, luty, przeszłość, dzieciństwo*).

Серед лексичний класів означень можемо назвати такі класи

прикметників і займенників: слова, що характеризують повноту часового охоплення дією (*niecały, okrągły*); слова, які характеризують тривалість часового відрізка (*długi, dobry*); прикметники, які характеризують черговість часових відрізків (*ostatni, poprzedni*); порядкові числівники (*pierwszy, trzeci*); прикметники, які характеризують розташування конкретного часового відрізка в часі (*późny, wczesny*); прикметники, які характеризують співвіднесеність цього часового відрізка з часовим відрізком іншого порядку, наприклад: з часом доби, місяця, порою року (*W miesiące wiosenne i jesienne jeździła do miasta na lekcje; Było to w dzień świąteczny*); прикметники, які не мають лексичного значення часу, але характеризують стан погоди, надають часовому відрізку кольорової характеристики, вказівні займенники тощо (*pogodny, ciepły, deszczowy; siny (o sinym świecie), biały (za białego dnia); taki, każdy (w samą porę, każdego dnia; jakiś czas)*).

На відміну від структури конструкцій, де займенники не виділяються як самостійний клас, у структурі іменної групи необхідно виділяти займенники як самостійний клас слів і розрізняти в ньому самостійні групи, які мають різну здатність узгоджуватися зі стрижневими словами й перебувати і різних іменних групах.

Висновки. За значенням часові конструкції можуть мати прямий або відносний час. Серед лексичний класів означень поширені прикметники, займенники, числівники, що характеризують повноту часового охоплення дією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Krasnovolski A. Systematyczna składnia języka polskiego. Warszawa. 1909. 310 s.
2. Klemensewicz Z. Zarus składni polskiej- Warszawa. 1957. 133 s.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ РЕСУРСІВ ЯК ЗАПОРУКА САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Іванченко Людмила Володимирівна

Викладач англійської мови,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист
Кременчуцьке вище професійне училище № 7
м. Кременчук

Для більшості людей вивчення мови є важкою працею. Іноді, для здобувачів освіти виявляється дуже непросто підтримувати необхідний рівень мотивації, який є необхідним для вже набутого рівня володіння мовою. Основними труднощами з якими стикаються здобувачі освіти є: неможливість перенести вивчений граматичний матеріал з підручника у реальне життя, напруга, пов'язана з постійним намаганням уникнути незручних становищ, внаслідок недостатнього рівня лінгвістичною компетенції, спілкування з незнайомими людьми з іншими уподобаннями та культурними реаліями життя іноземною мовою. Ще б хотілося зазначати, про так званий період «застою» у вивченні мови. Він трапляється тоді, коли людина, що вивчає мову вже де-який час, стикається з тим, що, незважаючи на прикладені зусилля, не досягає такого успіху, який вона очікує.

Лінгвісти, що працюють над проблемами у вивченні мови, у своїй більшості схиляються до єдиної думки, що вивчення мови таки є кропіткою працею. Щоб досягти бажаного результату в опануванні іноземної мови треба працювати кожного дня. Більшість людей, що вивчають або хотіли б вивчати мову вважають, що для того, щоб вчити іноземну мову потрібно вкладати чималі кошти. Але, реалії сьогодення доводять інше.

З появою інтернет технологій у нашому столітті, у нас з'явилась можливість не тільки заощаджувати свій час та гроші, але і отримувати необхідні матеріали і послуги просто сидячи біля комп'ютеру. Обираючи безкоштовний інтернет-контекст для вивчення мови, треба брати до уваги, що де-які ресурси не є доцільними для використання на тому чи іншому етапі

навчання. Якщо говорити про самостійну роботу здобувачів освіти над підтриманням належного рівня володіння мовою треба відмітити, що це є пошуково - аналітичний та особистісно-орієнтований процес. Є необхідність випробувати на собі запропоновані методи вивчення мови для того, щоб зрозуміти чи є вони прогресивними та доцільними у використанні.

Стисло оглянемо де-які безкоштовні ресурси для вивчення іноземної мови.

Quizlet.com Безкоштовний сервіс. Є також додаткова платна послуга Quizlet PLUS що дозволяє мати більш розширений мультимедійний контент та необмежену кількість груп для спілкування. Після стандартної процедури реєстрації користувач має власний профіль. Для реєстрації потрібно вказати логін, пароль, електронну адресу. Цей сайт стане в нагоді тим, хто хоче розширити свій словниковий запас. Користувачі можуть самостійно обирати запропоновану тематику (медицина, наука, гуманітарні дисципліни), використовувати вже готові добірки слів з підручників або створювати власний словник за обраною тематикою. Для того, щоб ефективно засвоїти мовленнєвий матеріал розробники сайту пропонують використовувати флешкартки (flashcard mode). Матеріал з карток швидко відображається на екрані, є можливість перемішувати картки, слухати їх з аудіо. Learn Mode наступна опція для роботи зі словами. Цей вид карток пропонує більш розширені можливості: він відображає вірні/невірні відповіді, пропущені відповіді. Test Mode вид карток, що сприяє закріпленню нових слів. Дозволяє вибрати типи питань: вписування відповідей, вибір відповіді, зіставлення, правда / неправда. Створення ігор сприяє автоматизації набутого матеріалу. Scatter-логічна гра на час. Ваші терміни та визначення безладно розкидані по сторінці, і ви повинні перетягувати їх. Space Race-гра, де слова з'являються на екрані увигляді метеоритів і ви повинні вибрати правильне визначення, перш ніж вони потраплять на іншу сторону. Чим більше часу ви витрачаєте на вашу діяльність, тим швидше плине час. Хотілося б також зазначити, що цей онлайн сервіс має мобільний додаток, що дуже оптимізує процес навчання.

Як відомо, говоріння є найголовнішою навичкою для людей, що вивчають іноземну мову. Саме тому, запорукою успіху у вивченні, як і раніше, є практика і найкращим варіантом в цьому випадку залишається спілкування з носієм мови. Далі оглянемо безкоштовні інтернет ресурси, які можна віднести до групи мовної соціальної мережі. В цих мережах кожний бажаючий може знайти собі друга, виходячи з круга своїх інтересів та уподобань, попрактикуватися в знанні мови.

Mylanguageexchange соціальна мережа, де можна вибрати собі партнера для спілкування з будь-якої країни світу. Потрібно зазначити такі параметри як вік партнера, його рідну мову і сферу інтересів спілкування

Interpals Листування між друзями. Спільнота, що будується за принципом соціальної мережі, але з упором на вивчення мови.

Englishbaby Готові добірки уроків. Тут можна обирати як саме вивчати мову: спілкуватися в режимі отримання повідомлень на форумі або в особистих повідомленнях, розбирати граматику у вигляді цікавих завдань і прослуховувати аудіозаписи.

Отже, підсумовуючи, хотілося б зазначити, що з появою інтернет технологій, вартість навчання більш не є гальмівним фактором для самовдосконалення. Основною рушійною силою у вивченні іноземної мови залишається внутрішня мотивація людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. [www. https://quizlet.com](https://quizlet.com)
2. <http://www.zhyvo.in.ua/najkrashhi-servisi-dlya-vivchennyainozemnih-mov.html>

ОЦІННА СЕМАНТИКА АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-ЗООНІМОМ

Кохановська Анжела Сергіївна,
здобувач ОС «Магістр»

Авчіннікова Галина Дмитрівна,
канд. пед. наук, доцент
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Вступ. Мова, як реалізація когнітивної здатності людини, здатна обробляти, зберігати та передати не лише логічне, об'єктивне знання, а й інформацію оцінного характеру. Сукупність даних, упорядкованих ціннісно-смісловими моделями традиційного світорозуміння, кодується в семантиці мовних одиниць, зокрема фразеологізмах.

Англійські фразеологічні одиниці з компонентом-зоонімом (тобто іменами тварин) відтворюють широкий спектр значень: передають різноманітні відчуття, риси характеру, дії або якості людини чи об'єктів. Фразеологізми з означеним компонентом використовуватися в різних контекстах та містять як позитивні, так і негативні оцінні конотації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення фразеологічних одиниць, що містять зооніми та мають оцінну семантику в контексті лінгвокогнітивної парадигми.

Когнітивний підхід до опису значення оцінних фразем дозволяє інтерпретувати механізм співвіднесення у процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності системи мовних значень із системою фонових знань, що є необхідною умовою правильного сприйняття й уживання досліджуваного мовного матеріалу [2, с. 170].

Ціль роботи – визначити форми вираження позитивної та негативної оцінки за допомогою фразеологізмів із компонентом-зоонімом в англійській мові.

Матеріали та методи. У дослідженні застосовано метод суцільної вибірки із словників, описовий аналіз, зіставний, метод компонентного аналізу фразеологізмів, кількісного аналізу, історико-етимологічний. Матеріалом для вивчення слугувала картотека англійських фразеологізмів, що містять компоненти-зооніми, зібрана за допомогою їх суцільної вибірки з фразеологічних, етимологічних, тлумачних, перекладних, як одномовних, так і двомовних, словників.

Результати та обговорення. Функціонуючи у контексті, оцінка характеризується особливою структурою, що охоплює низку обов'язкових та факультативних елементів. Цю структуру можна представити як модальну рамку, яка накладається на висловлювання і не співпадає ані з його логіко семантичною, ані з синтаксичною будовою. До обов'язкових елементів модальної рамки оцінки (експліцитних, тобто виражених оцінювальними словами, та імпліцитних – опис дій, вчинків дійових осіб) відносяться суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, аксіологічний предикат, аспект оцінки, сам оцінювальний елемент, оцінювальний стереотип та шкала оцінок. Окрім того, існують периферійні елементи оцінки, зокрема оцінювальні класифікатори, мотивування тощо [1, с. 135].

Аналіз семантики фразеологічних одиниць із компонентом-зоонімом з погляду вираження ними оцінки дозволяє розкрити когнітивний зміст концептів, які становлять концептуальний простір англійського мовного співтовариства. Детальне подання може бути здійснене в результаті семантичного опису концептів, які кодуються за допомогою слів [3], оскільки саме форма слова є оптимальною для фіксації соціально важливого набору значень і сукупності знань про предмет, явище і процес. Відтак, зооніми акумулюють значення оцінки, яка може бути позитивно, негативною або нейтральною.

За результатами дослідження, позитивна оцінка притаманна таким зоонімам:

- 1) кошеня – милий образ, що уособлює грайливість: *as playful as a kitten*

«грайливе як кошеля»;

2) бджола – позначення працьовитості та наполегливості: *as busy as a bee* «працьовитий як бджілка»;

3) голуб – уособлення невинності: *as innocent as a dove* «лагідна, як голубка»;

4) лев – сміливість: *as bold as a lion* «хоробрий як лев»;

5) ягня – покірність та піддатливість: *as quiet as a lamb* «ягня» – про покірну, лякливо людину;

6) кінь – символ сили та витривалості: *as strong as a horse* «сильний як кінь»;

7) молюск – уособлення позитиву: *as happy as a clam* «щасливий як молюск» (також *as cheerful as a lark* «веселий як жайворонок», *as happy as a possum up a gum-tree*) тощо.

Наведені приклади підтверджують антропоцентризм сучасної лінгвістики. Позитивна оцінна семантика англійських фразеологічних одиниць із компонентом-зоонімом відображає позитивні риси, якості або властивості людей, порівнюючи їх із позитивними аспектами тваринного світу. Такі вирази надають мові кольору та виразності, а також можуть бути використані для підкреслення позитивних якостей осіб.

Негативну оцінну семантику віддзеркалюють такі назви тварин:

1) корова – образ незграбності: *as awkward as a cow* «незграбний як корова»;

2) кішка – нервовість та слабкість: *as nervous as a cat* «дуже нервовий», *as weak as a cat* «дуже слабкий фізично (особливо після хвороби);

3) вовк – жадібність: *as mean as a wolf* «жадібний як вовк»;

4) свиня – асоціації з надмірною вагою та жадібністю: *as fat as a pig* «жирний як свиня», *as greedy as a pig* «жадібний як свиня»;

5) курка – уособлення божевілья: *as mad as a wet hen* «досл. божевільний, як мокра курка» (у цьому ж значенні – *as crazy as a bird*, *as mad as a March hare*, *as mad as a bandicoot*, *as crazy as a coot*);

б) змія – підлість: *as mean as a snake in the grass* «підлий як змія»;

7) віслик – символ впертості або дурості: *as obstinate as a donkey* «впертий як віслик» (також *stubborn as a mule* – характеристика людини, яка дуже настійлива і несхильна змінювати своє рішення), *as stupid as a donkey* «дурний як віслик» тощо.

Проілюстровані вирази, що мають негативну оцінну семантику, використовуються для вираження негативних або незадовільних рис, якостей або властивостей осіб, порівнюючи їх із негативними аспектами тваринного світу. Ці вирази можуть мати пейоративний характер і використовуватися з метою критики, образи або висловлення негативного враження про щось або когось.

Висновки. Англійські фразеологічні одиниці з компонентом-зоонімом надають мові кольору і виразності, допомагаючи передати певні характеристики або емоції. Правильне розуміння їх значення вимагає знання культурного контексту та асоціацій, пов'язаних із назвами тварин.

Кількісний аналіз фразеологічних одиниць із компонентом-зоонімом засвідчив значне переважання тих, що містять негативну оцінну семантику, що можна пояснити більш гострою емоційною та мовленнєвою реакцією людей саме на негативні явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глуховська М. С. Оцінка значень та функції фразеологічних одиниць англійської мови у текстах С. Моема. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 21. Т. 1. С. 133–137.

2. Олійник С. В. Семантика оцінних фразеологічних одиниць на позначення особи в англійській мові: модель аналізу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2006. Вип. 28. С. 170–172.

3. Langacker R. *Concept, Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1991. 395 p.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Миرونенко Тетяна Платонівна,

к. пед. н., доцент кафедри германської філології,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Хомінець Віолетта Сергіївна,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Дуже часто люди, які вирішили вивчати нову для них іноземну мову, постають перед питанням: «Чи варто мені піти на мовні курси, або ж спробувати вивчити мову самостійно? Що краще?». Звісно ж, не існує однозначної відповіді на це питання для всіх, адже кожна людина – це певна комбінація психологічних особливостей та досвіду, що і визначає її вибори протягом життя. Відтак, що для однієї людини буде ідеально, для іншої – зовсім недоречно.

Не існує нічого абсолютно хорошого чи поганого, правильного чи неправильного, а отже стверджувати, що якийсь із способів, згаданих вище, є хорошим, себто продуктивнішим, комфортнішим за інший, на нашу думку, не зовсім слушно. Тож пропонуємо розглянути особливості, з якими можна зіштовхнутися, вивчаючи іноземну мову, в тих чи інших умовах.

Виклад основного матеріалу. До особливостей вивчення мови у академічній групі ми можемо уналежнити такі:

1. Усталений графік.
2. Можливість одразу дізнатись відповідь на питання, яке виникло.
3. Наявність живого спілкування та обговорення.
4. Фактори соціальної фасилітації чи інгібіції.
5. Наявність та ступінь розробленості навчальної програми.

6. Необхідність платити.

Перше, що спадає на думку – це усталений графік занять. У цьому випадку людині не треба хвилюватись за зіставлення власного плану – «коли у мене сьогодні буде урок? Скільки годин сьогодні навчатись?». Додатковим плюсом сталого графіку є те, що у людини зникає відчуття непередбачуваності свого дня – вона точно знає, що, до прикладу, сьогодні з 18:00 до 19:30 у неї заняття. І, на нашу думку, знаючи це, у людини, так би мовити, звільняється місце в голові, з'являється можливість думати про інші важливі справи більш продуктивно.

На відміну від навчання у групі, процес самостійного вивчення іноземної мови, та і загалом вивчення будь-чого, не передбачає наявності усталеного графіку – людина має абсолютну свободу при виборі часу та місця навчання. Очевидно, що використання такого способу навчання вимагає неабияких вольових зусиль та сильної мотивації. Ця вимога виражається у необхідності повертатись до навчання з такою частотою, аби відчувати певний прогрес у вивченні предмету.

Зважаючи на останнє, варто зазначити, що кожній людині притаманна індивідуальна швидкість навчання – це може залежати від декількох чинників. Перший – але не по значенню – це сила мотивації до навчання. Посилаючись на результати наших попередніх досліджень щодо мотиваційного складника у вивченні іноземних мов, можемо стверджувати, що сила мотивації до вивчення іноземної мови впливає на ефективність цього вивчення. Тобто, можна сказати, що людина з умовним коефіцієнтом мотивації 4 досягне рівня B2 у володінні мовою у двічі довший проміжок часу, ніж людина з умовним коефіцієнтом мотивації.

Наступним аспектом, на який хотілося б звернути увагу – це наявність та ступінь розробленості навчальної програми. Навчання на мовних курсах передбачає дотримання певного навчального плану – послідовність певних тем, контрольних робіт тощо. Це сприяє якнайкращому засвоєнню знань. Систематичні повторення відіграють важливу роль у будь-якому навчанні.

У своїй теорії пам'яті представники біхевіористичного напрямку підкреслюють роль вправ, що необхідні для закріплення матеріалу в пам'яті. Згідно їхніх поглядів на успішність закріплення інформації впливає низка факторів – інтервал між вправами, міра подібності та обсяг матеріалу, ступінь науціння, вік та людські індивідуальні особливості.

Відомий американський психолог і педагог Едвард Лі Торндайк у 1898 році, провівши свій знаменитий експеримент з кішками у проблемному ящику, винайшов певну закономірність у поведінці тварин, яку він назвав «законом ефекту». Сутність цього явища полягала у тому, що поведінка зі сприятливими наслідками частіше повторюється, і також менш імовірно, що поведінка знов відбудеться, якщо наслідки будуть несприятливі. Роблячи висновок з вищезазначеного, ми можемо стверджувати, що зв'язок між дією і результатом запам'ятовується тим краще, чим більше задоволення викликає цей результат. І навпаки, запам'ятовування слабшатиме, якщо результат є байдужим чи небажаним.

Розглянемо більш розлого постулати фізіологічної теорії пам'яті. Ця теорія розвивала погляди І. Павлова про закономірності вищої нервової діяльності. Відповідно до них, фізичною, матеріальною основою пам'яті є можливість кори великих півкуль утворювати умовні рефлекси. Таким чином основний фізіологічний механізм запам'ятовування полягає в утворенні, зміцненні та згасанні тимчасових нервових зв'язків.

Перефразуймо цей механізм більш простими словами: коли ми вперше дізнались якусь інформацію, у нашому мозку формуються певні нейронні зв'язки, що є тимчасовими. Тобто сформулювалась короткочасна пам'ять. Без необхідного підкріплення, що може бути у вигляді повторення, використання, наш мозок розуміє, що ця інформація йому не потрібна, а отже можна її позбутись – забути. Та якщо ми періодично повторюватимемо вивчений матеріал, застосовуватимемо його на практиці (у випадку з іноземною мовою виконуватимемо вправи, робитимемо систематизацію знань, розмовлятимемо з людьми іноземною мовою, яку вчимо), то ми дамо нашому мозку зрозуміти, що

цей матеріал необхідний у повсякденному житті, а отже забувати його не треба. Як це працює?

Вчені-фізіологи з'ясували, що у процесі пам'яті беруть участь певні функціональні блоки мозку – приймання, обробки та зберігання інформації. Нейрони цих блоків зберігають сліди збуджень та зв'язують їх з параметрами інформації, що надійшла. Остання недовго циркулює у замкнених нервових колах. Процеси закріплення інформації та її зберігання являють собою утворення тимчасових нервових зв'язків між інформацією новою та тією, що вже була закріплена. Процес відтворення – це відновлення цих зв'язків, а забування – їхнє гальмування. Отже, говорячи про повторення, як зазначав К. Ушинський, вивчення тієї чи іншої іноземної мови повинно відбуватися якнайшвидше, бо в цьому вивченні ніщо не є таким важливим, як безперервні вправи та повторення, що запобігає забуванню. Повернемося до особливостей вивчення іноземних мов у двох різних, зазначених нами, умовах. Наступною відмінною рисою, що спадає на думку, є наявність факторів соціальної фасилітації або інгібіції.

Теорія соціальної фасилітації була вперше запропонована американським психологом Норманом Тріплеттом у своїй першій науковій психологічній публікації «The Dynamogenic Factors in Pacemaking and Competition» (1898) [2]. У межах свого дослідження він провів два експерименти, аби довести феномен фасилітації. Перший з них було присвячено дослідженню велосипедистів. Дослідником було виявлено, що велосипедисти досягали кращих результатів у швидкості, коли змагались між собою, на відміну від випадків, коли екзаменатор просто запускав секундомір. У другому експерименті цієї серії брали участь 40 дітей, яким пропонувалось намотувати ліску на котушку від спінінгу. Норманом Тріплеттом було виявлено, що піддослідні працювали набагато більш енергійно, коли поруч були присутні інші люди.

Згодом дослідники змогли виявити, що наявність пасивного спостерігача знижує ефективність виконання дії. Це відкриття поставило тогочасних науковців у глухий кут, через що дослідження цього феномену зупинилось.

Лише у 1966 році у журналі експериментальної соціальної психології (*Journal of Experimental Social Psychology*, Volume 2, Issue 2, April 1966) була випущена робота Роберта Зейонца та Стівена Сейлза (Robert B. Zajonc, Stephen M. Sales), присвячена даному феномену (оригінально написана 7 вересня 1965 р.).

Авторами було висунуто припущення, що феномен соціальної фасилітації можливий лише за умови виконання якомога простіших завдань, звичних у засвоєних людиною механічних дій. Отже, висновок, який ми можемо зробити: явище соціальної фасилітації являє собою активне посилення активності особи, яке відбувається за умов присутності поряд інших осіб. Цей ефект посилення відбувається, коли перед досліджуваним постають прості та зрозумілі для нього завдання (наприклад, легкі приклади на додавання). Водночас, в тих же умовах швидкість і якість виконання складних завдань у присутності інших падає. Цей феномен є протилежним соціальній фасилітації і названий Р. Зейонцем та С. Сейлзом «феноменом соціальної інгібіції». Ще у перших дослідженнях, проведених Н. Триплеттом, було висунуто припущення, що присутність іншого учасника, який теж бере участь у змаганні, служить для вивільнення прихованої енергії, яка зазвичай недоступна [2]. У 1980 році Гленном Сандерсом було проведене дослідження природи такої поведінки – проводився ґрунтовний аналіз трьох різних пояснень досліджуваного явища. У своїй роботі дослідник зазначає: «Соціальна фасилітація означає посилення домінантних реакцій організму простою фізичною присутністю членів виду, незалежно від будь-яких інформаційних чи взаємодіючих впливів, які можуть здійснювати інші. Цей феномен являє собою наслідки найелементарнішого переходу від несоціального до соціального середовища і є одним із перших напрямків досліджень в експериментальній соціальній психології.

Третій підхід стверджує про посилення потягу через конфлікт реагування, що включає несумісні тенденції приділяти увагу іншим і поточним вимогам завдання (відволікання/конфлікт). Виявлено, що основні припущення гіпотези відволікання/конфлікту мають значну емпіричну підтримку» [1]. Автором теорії відволікання/конфлікту був Роберт Баррон. Як ми зрозуміли з оглянутих

досліджень, явище соціальної фасилітації виражає себе якнайкраще в умовах конкуренції, коли присутні в оточенні люди беруть у змаганні активну участь. Таким чином, наявність цього феномену можна зробити своєю перевагою у будь-якій діяльності, особливо у навчальній (у нашому випадку при вивченні іноземних мов). Варто лише добре засвоїти матеріал, аби явище фасилітації не перетворилось на інгібіцію. Вивчаючи іноземну мову самостійно, очевидно, що з соціальною фасилітацією ми не в змозі стикнутись. Та, звісно, що наявність посилюючого фактору є лиш приємним бонусом, аніж необхідною умовою ефективного вивчення іноземних мов.

Наступна особливість при вивченні іноземних мов у різних умовах, яку варто обговорити, – це наявність живого спілкування та обговорення. Сюди можна віднести обговорення незрозумілих питань з викладачем чи одногрупниками (говорячи про навчання в академічній групі). Звісно, що не вся інформація, що вивчається, може бути зрозумілою індивіду з першого разу. Тому індивід, навчаючись з іншими людьми, має змогу одразу поставити питання викладачу, чи поцікавитись у одногрупників, як вони зрозуміли цю тему. Цим групове навчання відрізняється від самостійного, під час якого індивіду доводиться шукати необхідну інформацію в інтернеті чи у книжках, на що може витратись відносно багато часу.

І наостанок, особливість, на яку не можна не звернути уваги – це необхідність платити. В Україні за один груповий урок іноземної мови за різними джерелами в середньому необхідно платити від 150 гривень і більше. Звісно, що займаючись у групі близько року, накопичується немала сума. Та якщо подумати, можна зрозуміти, що ці гроші ми віддаємо за:

Наявність структурованої навчальної програми;

1. Можливість якнайшвидше дізнатись відповіді на проблемні питання з перевірених джерел (викладач) та обговорити ці питання у групі (одногопункники);

2. Вірогідна наявність посилюючих факторів у вигляді явищ соціальної фасилітації;

3. Власне послуги педагога та його індивідуальний підхід до студентів.

Для кожної людини вище названі особливості можуть мати різну вагу, різну значимість – для однієї наявність чітко встановленого графіку занять є неабиякою перевагою, зважаючи на те, що людині складно організувати свій вільний час; для іншої це буде фактором, який обмежує її – можливість самостійно маніпулювати своїм графіком навчання дасть людині змогу бути більш продуктивною протягом дня, наприклад, зважаючи на його непередбачуваність. Тож, якого способу вивчення іноземної мови дотримуватися, вибір особисто кожного. Варто лише приділити час аналізу своїх потреб та можливостей.

Розглянемо особливості самостійного вивчення іноземних мов:

1. Вільний графік занять та можливість ним маніпулювати.
2. Відсутність чіткої навчальної програми.
3. Переважна відсутність живого спілкування та мовної практики.
4. Переважна безоплатність навчання (більшість ресурсів є безплатними, однак є можливість купувати спеціальні зошити, книжки, оформлювати підписки на застосунки).

Висновки. Загалом вивчення іноземних мов самостійно вимагає більших вольових зусиль та більшу силу мотивації, аніж вивчення у групі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Glenn S. Sanders Driven by distraction: An integrative review of social facilitation theory and research – стаття. Journal of Experimental Social Psychology, Volume 17, Issue 3, May 1981. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/002210318190024X>
2. Norman Triplett The dynamogenic factors in pacemaking and competition – наук. дослідження, стаття. University of Illinois Press, The American Journal of Psychology, 9(4), 507-533. 1898 p. URL: https://www.jstor.org/stable/1412188?origin=crossref&seq=1#metadata_infntents

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОБЛЕМ ПЕРЕХІДНОГО ВІКУ У ТВОРАХ ОКСАНИ ДУМАНСЬКОЇ «ШКОЛЯРКА З ПЕРЕДМІСТЯ» ТА ЙОАННИ ЯГЕЛЛО «КАВА З КАРДАМОНОМ»

Спатар Ірина Миколаївна

наук.кер.

кандидат філологічних наук, доцент

Сидор Лілія Василівна

студентка II курсу ОР магістр,

Факультет філології,

Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація Проведено компаративний аналіз творів Йоанни Ягелло «Кава з кардамоном» та Оксани Думанської «Школярка з передмістя». Досліджено порушені у творах проблеми перехідного віку та особливості світобачення підлітків.

Ключові слова: підліткова література, проблематика, художня інтерпретація, перехідний вік.

Вступ Перехідний вік дуже важливий етап становлення особистості, але непростий час у житті молодої людини. Цей період пов'язаний із фізіологічними та психо-емоційними трансформаціями, що зумовлюють зміни у поведінці та рецепції навколишнього світу, і становить виняткове місце в процесі ініціації – етап переходу від дитини до дорослої людини. Формування особистості відбувається на тлі суперечливих тенденцій. Цей етап зазвичай припадає на 11- 15 років. У такий короткий період підліток проходить шлях індивідуального становлення, переживає внутрішні конфлікти з собою та оточуючими. Світовідчуття підлітків вдало та яскраво відтворено у сучасній українській та польській літературі. Аналіз проблем, з якими стикається підліток у романах, є важливим, адже літературні герої завжди мали і досі мають вплив на людей.

Мета статті: охарактеризувати особливості художньої інтерпретації проблем перехідного віку у творах Оксани Думанської «Школярка з передмістя» та Йоанни Ягелло «Кава з кардамоном»

Матеріали і методи. Проблема перехідного віку є предметом вивчення, як у психології (Т. В. Дуткевич [3], Аронсон, Р. Ейкерт, Т. Вілсон [1]) та у літературознавстві (Т. Б. Качак [6], Г. Лещинський [7]). Для компаративного аналізу ми використовували методи аналізу та синтезу та типологічний метод.

Результати і обговорення

На думку Л. Виготського неузгодженні процеси загального органічного розвитку, статевого дозрівання та соціального становлення є головною ознакою перехідного віку. Вчений дослідив, що у перехідному віці втрачаються старі інтереси та створюється нова біологічна основа, яка стає підґрунтям для становлення нових зацікавлень: «Якщо на початку фаза розвитку інтересів стоїть під знаком романтичних прагнень, то кінець фази знаменується реалістичним і практичним вибором одного найбільш стійкого інтересу, здебільшого безпосередньо пов'язаного з основною життєвою лінією, що обирається підлітком» [4, с. 24–25].

Аронсон, Р. Ейкерт, Т. Вілсон виділяють приблизні хронологічні межі підліткового віку 11-15 р. У цей період відбуваються фізіологічні швидкі зміни, які ще називають «стрибок зросту» [1]. Статеве дозрівання зумовлює перебудову усього організму підлітка. Інтенсивні фізичний та фізіологічний розвиток спричиняє активізація діяльності ендокринної системи [1].

Отже, підлітковий вік період переходу від дитинства до дорослості, характерними для якого є біологічні, фізіологічні, моральні та психологічні зміни, які спричинені статевим дозріванням та дорослішанням. Індивіди у цей період переживають різні життєві проблеми, які впливають на їхнє становлення та розвиток у всіх його аспектах. Яскравими прикладом творів, де порушено підліткові проблеми, які є надважливими для перехідного віку є романи «Кава з кардамоном» Йоанни Ягелло та «Школярка з передмістя» Оксани Думанської.

Спільним для обох творів є важлива та поширена проблема, яку

ілюструють обидві авторки у своїх творах порушена проблема конфлікту поколінь, яка виникає як наслідок проблеми розбитої сім'ї. Проблема є важливою, адже мікроклімат сім'ї має безпосереднє значення на формування особливості індивіда у період перехідного віку. Халіна живе з вітчимою та молодшим братом, але важко сприймає те, що вітчимою пішов із сім'ї. Також, авторка зображує, як важко переживає це хлопчик. Розпад сім'ї проживає і Школярка з твору «Школярка з передмістя» Оксани Думанської. Дівчина, як і Халіна часто згадує радісні моменти дитинства, коли батьки були молоді і закохані: *«Тато й мама більше не розлучатимуться, і я щодня чутиму різкий запах "Дуельвіскі»* [3]. Тепер мати дівчинки живе і працює у Греції, тато рідко навідується та має нову сім'ю, про яку вона дізнається згодом. Тобто письменниці акцентують на самотності дівчат. Авторки торкаються цієї проблеми, щоб показати як на становлення особистості підлітка впливає сім'я, тобто дівчата у творах стають самостійніші, водночас почуваються самотніше, вони прагнуть підтримки рідних.

На додачу в обох дівчат мами мають свої скелети у шафі, дізнавшись про які, підлітки починають протести та конфлікти, причиною є непорозуміння у сім'ях. Однак суттєвою різницею у творах є те, що Халіна з мамою духовно віддалені, що ще загострює конфлікт, а Школярка з мамою незважаючи на фізичну відстань близькі, та ще й бабуся згладжує її бунтарські дії. Також, в той момент коли мама Лінки думала, про свої проблеми, мама школярки хотіла покращити життя доньки і на це були направлені всі її дії. Письменниці додають у твір непорозуміння з мамами, щоб показати важливість саме матері у житті дівчинки, підлітки не отримують потрібної підтримки та любові, що спричиняє скандали та бунти. Головні героїні в обох творах, дізнаються секрети батьків і їхня реакція типова для підлітків. Халіна почала шукала відповідь самостійно, незважаючи на заборони дорослих. Школярка дізналась про нові сім'ї батьків і влаштовує протести та сварки, однак отямитись їй допомагає бабуся і дівчина розуміє, що нічого не вдієш. Авторка «Школярки з передмістя» за допомогою образу бабусі згладжує конфлікт поколінь, бо через

її вплив у Школярки мало бунтарства та майже відсутні протести.

Обидві авторки порушують проблему першого кохання, однак Школярка закохується одразу у старшого хлопця, авторка торкається цієї проблеми, щоб продемонструвати бажання підлітка самоствердитись за допомогою інших, у даному випадку це старший кавалер. : *«Наші хлопці невдоволено дивилися на мене, ніби я зрадила їх усіх гамузом. Дівчата, крім подруги, вдавали, що їх ця рама не цікавить. Так я й повірила! Широкоплечий під два метри юнак, від якого заносить дорогим одеклоном і дорогими цигарками, вбраний в краці зразки англійської легкої промисловості — і він для них порожнє місце?!»* [3].

На противагу кохання у Лінки виникало поступово та вона не зразу його відчула, Адріан завжди був поряд та допомагав їй. Ягелло демонструє перше кохання підлітків, яке виникало поступово і поштовхом до нього була допомога та підтримка. *«Вона відчувала, що Адріан їй довіряє. Вона теж йому вірила. Він знав її таємниці, а вона його. Так гарно мати когось близького, ділитися секретами. Лінка усвідомила, що Адріан – єдина людина, якій відомо все»* [5].

Правдивості образу і природності героям польської та української авторок додає їхня мова, вона є природною, не обтяженою складними синтаксичними конструкціями, наближена до розмовної. Ми дотримуємось думки перекладачки Божени Антоняк *«мова героїв Ягелло, присмачена тонким гумором, що часом переходить в іронію, легко й органічно сприймається читачем»* [2]. Також, авторки використовують і молодіжний сленг, для прикладу героїня Думанської вживає звичне для школярів українців *«дерік»*, *«кера»*, і скорочене звертання *«ма»* замість *«мама»*, яке часто можемо почути від дітей будь-якого віку. Спільна у творах іронія над святковим офіціозом та пафосом, який притаманний керівникам шкіл.

Обидві авторки порушують у своїх творах багато інших важливих та важких проблем, які турбують наше суспільство- депресія, боротьба з хворобою, розшарування суспільства за майновим статусом, зрада та прощення, алкоголізму, довіри та її втрати, страх не реалізуватись у старшого покоління та віра молоді у своє покликання та у майбутнє. Усі ці теми певною мірою

впливають на головних героїнь досліджуваних творів, вони роблять їх сильнішими, розважливішими, самостійнішими, чутливішими та мудрішими.

Висновки. Отже, у творах Йоанна Ягелло «Кава з кардамоном» та Оксана Думанська «Школярка з передмістя» інтерпретують проблеми перехідного віку, зображуючи підлітків у різних ситуаціях: конфліктах з батьками, однолітками, перше кохання тощо, щоб показати поведінку підлітків у цій ситуації та вплив цього на індивідуальний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аронсон Р. Ейкерт, Т. Вілсон. Соціальна психологія. Психологічні закони поведінки людини в соціумі . *Social Psychology*. 5-е міжнародне видання, доповнене та розширене. СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004.
2. Вивчення роману Йоанни Ягелло «Кава з кардамоном» в 10 класі. URL:<https://naurok.com.ua/vivchennya-romanu-yoanni-ya-ello-kava-z-kardamonom-v10-klasi-109684.html> (дата звернення: 10.08.2023)
3. Думанська О. І. Школярка з передмістя: щоденник, дописаний з уяви. Львів: Світ Дитини, 2008. 86 с
4. Дуткевич Т. В. Загальна психологія: (Конспект лекцій): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Кам'янець-Подільський держ. педагогічний ун-т. Кафедра психології. Кам'янець-Подільський, 2002. 96с
5. Йоанна Ягелло Кава з кардамоном : пер. з пол. Божени Антоняк. Львів : Урбіно, 2014. 240 с.
6. Качак Т. Б. Діти перехідної епохи у сучасній українській літературі для юних читачів. *Прикарпатський вісник НТШ «Слово»*. Івано-Франківськ. 2016. № 2 (34). С. 362–372
7. Leszczyński G., *Kompleks mentora. Powieść dla młodzieży w schyłku tysiąclecia*, [w:] *Sezame, otwórz się! Z nowszych badań nad literaturą dla dzieci i młodzieży w Polsce i za granicą*, red. A. Baluch, K. Gajda, Kraków 2001.
8. *Literatura dla dzieci i młodzieży*. веб-сайт. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Literatura_dla_dzieci_i_młodzieży (dostęp:13.08.2023)

ОНТОЛОГІЯ АНГЛОМОВНИХ МЕТАФОР В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ І СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Ткачук Дар'я Олегівна

студентка

Національний аерокосмічний університет

ім М. Є. Жуковського

Харківський авіаційний університет

м. Харків, Україна

Вступ. У сучасному світі англійська мова є домінуючою мовою посередником у сфері науки, техніки та міжкультурної комунікації. Незважаючи на значне значення художньої літератури як чинника духовного розвитку людства, сучасне суспільство зосередилось і стрімко освоює сфери ділового спілкування, інноваційних розробок, науки і техніки. Метафора - це процесуальний механізм когнітивної обробки інформації, якою сучасні люди завалені у великих обсягах і у швидкому темпі. Тому постає питання про природу та особливості функціонування метафори у «нехарактерних» жанрах, які задовольняють пізнавальні та інформативні потреби суспільства у сфері науки, техніки та бізнесу і не мають на меті здійснення естетичного впливу на читачів за допомогою художніх образів.

Мета роботи. Дослідження особливостей утворення та перекладу українською мовою метафор в англomовному авіадискурсі.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на основі 500 відібраних метафор, що були розшифровані, перекладені, проаналізовані та згруповані за різними критеріями. Вибірка емпіричного матеріалу проводилася з тематичних словників авіаційної термінології та онлайн-словників. Методами проведеного дослідження стали вибірка, порівняння, аналіз словникових дефініцій, описовий метод та метод кількісного аналізу. За допомогою методу суцільної вибірки були виокремлені одиниці аналізу. Описовий метод дозволив здійснити таксономію та інтерпретацію метафор. Контекстуальний метод допоміг у визначенні доцільності вибору способу перекладу метафор;

кількісний аналіз - у встановленні частотності застосування перекладацьких трансформацій; корпусний - в обґрунтуванні прагматичного потенціалу використання метафор в технічних текстах авіаційної тематики.

Результати обговорення. Актуальним, постає питання адекватного перекладу великого обсягу метафорічних найменувань, які зустрічаються в науково-технічних текстах. Метафора - це ключ до розуміння національно мовного світобачення, яке, зрозуміло, не є спільним для різних, особливо неспоріднених мов. Цілком природно, що чим далі перебувають один від одного культурні ареали, тим більша кількість „культурних” образів не збігається.

Метафори є джерелом утворення термінів неологізмів. У цьому і полягає складність перекладу, оскільки він потребує глибокого знання реалій певної країни, із мови якої робиться переклад. Усі терміни, утворені способом метафоричного переносу, умотивовані. Внутрішньою формою метафоричного терміна є значення лексичної одиниці, використаної як матеріал вторинної номінації.

Головна функція термінологічної метафори – номінативна. Адже метафора в термінології використовується насамперед для того, щоб дати назву поняттю, яке до цього не мало вербального позначення. Цим способом утворені, наприклад, такі англійські неологізми: rocket communicator – прилад, який становить сполучення рис “телекомунікатора” з мініатюрним комп’ютером та інші.

Не можна стверджувати, що існує універсальний підхід для передачі української та англійської метафори. Труднощі пов’язані з тим, що метафоричний образ в мові оригіналу та в мові перекладу може збігатися повністю, збігатися частково і не збігатися взагалі. Існує кілька способів відтворення української науково-технічної метафори англійською мовою:

1) в мові перекладу існує словниковий відповідник з тим же образом: барабанне гальмо – drum brake; ковпачкова гайка – cap nut; крильчаста гайка wing(ed) nut; свердлильна головка – drilling head та ін.

2) в мові перекладу існує метафоричне слово з іншим образом: аварійна подушка – air bag; водяна сорочка – water jacket; корончаста гайка – castle nut; крильчаста гайка – butterfly nut та ін.

3) при перекладі відбувається втрата образності, таким чином, українська метафора передається англійським неметафоричним словом: залізничний вузол rail junction; чорна гайка– rough nut (в цьому прикладі перший компонент метафоричного терміна при перекладі втратив образність, а другий, навпаки, набув її); чорний гвинт – unfinished screw.

Висновки. Дослідження метафоричних термінів має значну теоретичну і практичну цінність, враховуючи необхідність дослідити принцип мовної економії. Метафоричні терміни виконують декілька функцій: розширюють межі переданої інформації, в той же час стискаючи інформацію. Більш того, розширюючи значення існуючої лінгвістичної одиниці, вони фіксують нові значення, визначаючи нові концепти.

Завдяки своїй полісемічній природі, багато метафоричних термінів можна тлумачити лише в контексті вживання. В той же час, деякі метафоричні терміни створюють свій власний внутрішній контекст, що передає ряд асоціативних значень, втілених в різноманітних компонентах значень.

Метафоричне розширення значення – це безперервний процес, який сприяє розвитку технічного словника. Тим не менш, не зважаючи на те, що він один із найпродуктивніших методів створення термінів, метафоричний зсув значення може викликати потенційні проблеми в розумінні, стандартизації та узгодженні термінів в мовах.

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРКИ «ГІРКИЙ СВІТ, СОЛОДКИЙ СВІТ» С. ПРОЦЮКА

Шевченко Тетяна Миколаївна,

д. філ. н.,

Балдіна Антоніна Борисівна,

магістрантка 2-го року навчання

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Вступ. Творчість Степана Процюка, лауреата премії «Журнал Крибасу», премії «Благовіст», премії імені Івана Франка, є знаковою в сучасній українській літературі. «Проза письменника репрезентує особливий вияв неомодерного дискурсу, зберігаючи структурні особливості постмодерних текстів: формально уможлиблюючи розмову про постмодерний роман, у якому здійснено відхід від центризмів, змістово тексти Степана Процюка демонструють орієнтованість на психологізм та внутрішню аксіологію, які становлять ядро ідейно-тематичних пошуків художнього мислення автора» [4, с. 6], — писав про нього Богдан Стрільчик. Неперевершений майстер психологічної та автобіографічної прози, Степан Процюк відомий також як автор есеїстичних текстів, нарисів тощо. Крім того, митець часто дає інтерв'ю, котрі за своєю суттю є гібридними творами, адже в них потужне есеїстичне начало [див. 5]. Саме есеїстичні збірки активно друкувалися вітчизняними видавництвами в останні роки, привертаючи увагу шанувальників творчості іванофранківського митця і дослідників сучасної літератури загалом. Збірки «Канатоходці», «Аналіз крові», «Гіркий світ солодкий світ», «Відкинуті і воскреслі», «Тіні з'являються на світанку» — ось далеко не повний перелік книг есеїстики, котрі побачили світ в Україні останнім часом.

Мета цієї розвідки — аналіз композиційних особливостей збірки «Гіркий світ, солодкий світ» С. Процюка.

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження в цій публікації є збірка «Гіркий світ, солодкий світ», а предметом — її композиційна специфіка. У процесі дослідження застосовано методи: герменевтичний, структурний,

описовий.

Результати та обговорення. Збірка есеїстики «Гіркий світ, солодкий світ» С. Процюка цікава своєю структурою. Вона складається з 3-х частин. У першій мають місце портретні есеї про українських письменників, громадських і культурних діячів ХІХ-ХХ століть. Серед героїв творів – Тарас Шевченко, Володимир Винниченко, Євген Маланюк, Григорій Тютюнник, Оксана Петрусенко, Петро Шекерик-Доників тощо. Більшість творів присвячена власне письменникам. Серед персонажів Процюкових есеїв є й декілька наших сучасників: Леся Івасюк, Василь Карп'юк, Софія Міколяш тощо. Одні герої творів С. Процюка достатньо відомі: Михайло Коцюбинський, Ольга Кобилянська, Володимир Винниченко, Олександр Довженко. Інші – менш знані серед читачів: Леся Івасюк, Софія Міколяш (Міа Д'арк), Тарас Мельничук. Створюючи есеїстичні портрети відомих митців, повідомляючи загальновідомі факти їх життя, С. Процюк все одно відшукує маловідомі історії з життя цих митців, подає власне бачення того, яким він був у власній уяві, розставляє особистісні акценти того, яке місце того чи того героя в історії літератури і культури України, і закликає читача зробити те саме. Наприклад: «Не аналізуючи зараз весь масив сучасної української літератури..., радію появі кожного твору, пронизаного золотим перетином і талантом...Прочитавши книгу Василя Карп'юка, я зрадів, що той перетин і та таємниця сили таки присутня тут, починаючи від оформлення малюнків художника і завершуючи тілом літератури – змістом самої книжки. Здається, зараз письменникам особливо важливі поєднання змісту, оформлення, активної, але не нав'язливої реклами, звичайної людської удачі. Решту складників додайте самі» [3, с. 85].

У другій частині збірки представлено авторські рефлексії на тему особистості письменника, його буття як виняткової індивідуальності. У більшості випадків тут представлені есеї, які письменник уже оприлюднював у попередніх своїх збірках, зокрема, у збірці «Канатоходці»: «(Не)блиск і (не)злиденність однієї (не)поезії» (письменник і кохання)», «Жіноче, занадто чоловіче (письменник і поезія)». Ці есеї або повністю дублюють попередні

варіанти, або представлені у новій редакції. Окремі твори є новими, наприклад: «Поміж плачем і сміхом (Антон Морговський)».

Третя частина – інтерв'ю з письменником, у яких він ділиться актуальним, на його думку, розумінням минулого й сучасності. Фрагменти окремих інтерв'ю можуть цілком претендувати на статус мініесеїв.

Остання частина збірки названа «Бонус». Це ще один есей, котрий названо «Переформатування». Він написаний у розпал пандемії, тож тут автор ділиться власними міркуваннями про кінечність буття, про самотність, покинутість сучасної людини, перспективи України в протистоянні США і Китаю в контексті пандемії коронавірусу.

Зупинимося детальніше на першій частині збірки, оскільки вона найоб'ємніша. Однак спершу звернемо увагу на назву збірки «Гіркий світ, солодкий світ». Такий же заголовок одного з есеїв збірки, присвячений Максимові Рильському. Сама назва відсилає до відомої поезії неокласика «Солодкий світ». За жанром вірш – сонет, написаний 1919 року, що увійшов до збірки «Синя далечінь», яку вважають неокласицистичною. В. Панченко так писав про цю збірку: «“Синя далечінь” 1922 р. явила читача поета уяви, володаря поетичної держави, “столицею” якої, можливо, був “співучий Лангедок” [2, с. 8]. Дослідник деталізує свої узагальнення в такий спосіб: «Атмосфера, в якій поєднано струми класицистичні та романтичні: погідна ясність славлення молодості й кохання, поклоніння богам, збирання винограду, тривожний неспокій утечі бентежної душі в якийсь інший, вільний від скверни, оповитий поезією світ. «Солодкий світ», як висловився поет в одному з віршів» [2, с. 8].

Сама поезія належить до інтимної лірики. Поет написав цей вірш у 1919 році. Епіграф до вірша, лексика старослов'янського походження (*благословляє, прозріли*) вказують на вплив біблійних джерел. Поезія написана під впливом особистих переживань, перших особистісних прагнень і розчарувань. Тоді, 1918-1929 рр., письменник працював учителем у селах Сквирського повіту, а ще паралельно викладав у київській залізничній школі,

на робітничому факультеті Київського університету та в Українському інституті лінгвістичної освіти. Сама поезія сповнена світлих почуттів кохання і любові до світу у зв'язку із цим. Ліричний герой поезії, пізнавши справжнє кохання, відтак зумів побачити світ в усій його красі й повноті. Саме кохання надало йому снаги до життя і пробудило захоплення красою навкруги:

*Узори надвесняних тонких віт,
Твій погляд, ніби пролісок несмілий,
Немов трава, що зеленить граніт,
Неначе спогад нерозумно-милий...
Солодкий світ.*

У вірші три строфи, кожна закінчується образом-символом «солодкий світ», що уособлює любовний щем, щирість почуттів від перших переживань, приємні відчуття пізнання іншої людини по-новому. Головний мотив вірша людині треба пройти довгий та тернистий шлях для розуміння та сприйняття «солодкого світу». Іншими словами, солодкий світ – це нагорода, яку варто заслужити:

*Чи янголи нам свічі засвітили
По довгих муках безсердечних літ,
Чи ми самі прозріли й зрозуміли*

Солодкий світ? – завершується риторичним питанням поезія.

Однак свій есей про Максима Рильського С. Процюк називає «Гіркий світ, солодкий світ», причому «гіркий» винесено на першу позицію. В есеї автор міркує про долю відомого неокласика, якому, по суті, одному з «трона п'ятірного» вдалося вижити, пристосувавшись до вимог влади після сидіння у Лук'янівській в'язниці. Як сказав В. Панченко, «1932 р.... поет заговорив... здушеним голосом. Тепер він змушений був рахуватися з “цензором в собі” і писати “правильні» вірші. Утім, це надто сумна повість – “Поет у час репресій” [2, с. 14]. Про це, власне, і есей С. Процюка: про поета, наділеного неабияким талантом, котрий змушений був виживати в умовах радянської влади і соцреалістичних канонів у літературі. Солодкий світ поетичних пошуків

почав різко контрастувати з гіркими реаліями життя, відтак трагедія цього поета – в постійному стримуванні і самоперевірці себе, в постійному борінні із власним талантом і власним життям. По суті, усі есеї збірки – про митців, доля яких весь час спрямовувала то до гіркого, то до солодкого світу, і в цих контрастах гартувалася їхня творчість, їх талант, викристалізовувалося їх місце в українській літературі і культурі загалом. «Солодкий світ високоталановитого поета був завжди прихованим від гіркого світу радянської дійсності» [3, с. 66], завершує есей С. Процюк.

У назві есею, як і всієї збірки, – антитеза. Це, як відомо, “стилістична фігура, побудована на підкресленому протиставленні протилежних явищ, понять, думок, почуттів, образів для підсилення виразності” [1, с. 46]. Основне призначення антитези полягає, з одного боку, в тому, щоб яскраво протиставити різні за своїми якостями та властивостями сутності або протилежні прояви однієї й тієї ж якості, а з іншого, – щоб уточнити їх принципіву й наочну різницю, зробивши їх семантичним фокусом фрази. Саме суперечливість, постійне тяжіння до різних полюсів, намагання віднайти себе у полярних реаліях буття – це ті риси, які вип’ячує С. Процюк, пишучи про М. Рильського, і, забігаючи наперед, про більшість своїх героїв-письменників. В есеях відсутні одноколірні узагальнення, чорно-білі характеристики, безапеляційні дефініції і клішування. Навпаки, основний меседж С. Процюка есеїста – створення портрета героя з живим обличчям: з пристрастями, фобіями, пріоритетами й запереченнями. З вказівкою сильних і слабких характеристик його як митця. З акцентом на витoki його творчості, джерела натхнення, творіння, боріння, долання. Ось в есеї про Максима Рильського читаємо: «Хто зараз може реставрувати те, що пережив Максим Рильський? Принаймні він допомагав гонимим письменникам, рятував, де міг, ошмаття української культури, будучи ще й укладачем “Антології української поезії”. Зберіг власну незнищенну людяність – і ще культивував і в інших, що були достойними такого душевного садівництва...» [3, с. 65].

Або в есеї «Людина-смолоскип» про Богдана Антоненка-Давидовича

читаємо: «Усі українські дисиденти, так би мовити, вийшли не з “Шинелі” Гоголя, а з-під батьківського благословення Бориса Антоненка-Давидовича. Там, у мертвотній темряві, в офіціозі радянського Києва 60-70 років цей немолодий світський апостол запалював смолоскип, який світив спокійно й завжди, незважаючи на київську політичну погоду» [3, с. 48].

Отже, есей «Гіркий світ, солодкий світ» є центральним у збірці і в першій її частині. Решта творів – це, по суті, варіації на тему гірко-солодкого світу життя інших відомих українських письменників, серед яких Тарас Шевченко, Степан Руданський, Василь Стефаник, Євген Маланюк тощо. Есеї про митців, більшість із яких письменники, решта – співаки, культурні і громадські діячі, автор розмістив за хронологією життя самих героїв книги. Відтак відкриває збірку і перший розділ есей «Медіум Тарас (Тарас Шевченко)» про Кобзаря, який, як відомо, представляє першу половину і середину ХІХ століття, а завершує розділ твір «Олекса Довбуш. Таємниця Сили» Василя Карп'юка, нашого сучасника. У названій книзі створено образ сучасного письменника, видавця, аніматора крізь його останню книгу про найвідомішого з опришківських ватажків у Карпатах. Відтак образи усіх митців, представлених у книзі, це образи тих, хто творив, долаючи внутрішні і зовнішні перепони різного характеру.

Висновки. Маємо узагальнити, що композиції збірки «Гіркий світ, солодкий світ» властиві продуманість, системність і впорядкованість. Збірка дозволяє окреслити такі маркери творчої манери С. Процюка як есеїста: осмислення в історичному і національному контекстах досвіду українського письменства, актуалізація кращих здобутків вітчизняної літератури в сучасному історико-культурному контексті, дослідження постаті українського літератора з нових ракурсів, з'ясування вітчизняної літературної традиції та ревізія канону, мистецька вибагливість, формування (з опертям на історичну тяглість) власної культурної та національної ідентичності, усвідомлення літератури як динамічної системи, а письменника – поважної постаті із земними потребами, готового чинити опір несприятливим обставинам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
2. Панченко В. Від «білих островів» до «знака терезів» (Поезія Максима Рильського 1910–1932 рр.). Слово і Час. 2006. № 1. С. 3–14.
3. Процюк С. Гіркий світ, солодкий світ. Брустурів : Дискурсус, 2021. 176 с.
4. Стрільчик Б. Оніричний дискурс сучасної української прози (на матеріалі романів Степана Процюка, Володимира Єшкілева та Андрія Жураківського). Автореф. дис... на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спец. 10.01.01 – українська література. Івано-Франківськ, 2019. 18 с.
5. Шевченко Т. Інтерв'ю-есеї як метажанр. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34 (73). № 1. Ч. 2. 2023. С. 82–86.

МІСЦЕ ЗБІРКИ «МІЙ ШЕВЧЕНКО» В ЕСЕЇСТИЧНІЙ ШЕВЧЕНКІАНІ СУЧАСНОСТІ

Шевченко Тетяна Миколаївна,

д. філ. н.,

Побережна Тетяна Андріївна,

магістрантка 2-го року навчання

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Вступ. Есеїстична творчість у літературному просторі сучасності посідає особливе місце. Автори дедалі активніше пишуть еґо-тексти, витoki яких сягають часів М. Монтеня, активно розширюючи горизонти впливу такої творчості. Інтимний характер есеїстичного твору відкриває небачені орієнтири його наукового осмислення, сама кількість творів такого типу привертає увагу через їх дискурсивну активність, рецептивну впливовість.

Дослідження художніх особливостей есеїв-спогадів, есеїв-портретів, есеїв-одкровенень є перспективним науковим напрямом. Складний винятковий феномен есеїстики вимагає особливих підходів до аналізу й інтерпретації образності, побудованої на авторських ментативах. Есею як жанру відводиться особливе місце, у ньому ступінь суб'єктивності більша у порівнянні з іншими творами літератури нон-фікшн.

Мета цієї публікації – окреслити місце збірки «Мій Шевченко» в есеїстичній шевченкіані сучасності.

Матеріалом дослідження постала сучасна українська письменницька есеїстика. Основні методи дослідження: структурний, герменевтичний, феноменологічний.

Результати та обговорення. Есеїстичні твори, у яких осмислюється постать відомого митця минулого і сучасності, як його бачить, усвідомлює і відчуває автор, привертають особливу увагу читачів і критиків. Особливо місце тут відведено митцям, котрі стали українськими класиками. В якості прикладів таких творів варто згадати есей «Моя Леся Українка» Ніли Зборовської, «Моя Шевченківська енциклопедія: із досвіду самопізнання» Леоніда Ушкалова,

«Шевченків міф України: спроба філософського аналізу» Оксани Забужко тощо. Приміром, «мегаесей “Моя Леся Українка” письменниці постмодерністки й літературознавиці Н. Зборовської являє собою твір, у якому філологічний аналіз межує з особистісними оцінками спадщини видатної письменниці як виразниці доби модернізму, а сам твір, солідний за обсягом, поділено на розділи з підрозділами, традиційні для наукової праці, кожен з яких рясніє цитатами, посиланнями, додатками тощо. Твір має усі ознаки мегаесею як інтегрованого формату в сучасній літературі: чималий обсяг – понад 220 сторінок, поділ на розділи з підрозділами, присвята, передмова у зв’язку з перевиданням, вступ, післямова постають чинниками всеосяжного осмислення феномену митця в «час порубіжжя», «містичний та архетипний... катастрофічний час». Така організація твору цілком закономірна: авторка шукає відповіді на питання про витoki творчості митця-генія за кризових внутрішніх і зовнішніх обставин у переходову добу в реаліях епохи к. ХІХ ст., самої родини Косачів, в інтертекстуальній творчості письменниці тощо. Весь мегаесей – це есеїстична рефлексія як зверненість авторки – філософіні, культурологіні, критикеси, науковиці, письменниці, есеїстки – на саму себе, на власні знання, способи пізнання й ідентифікації, з присутньою долею інтимності, змістовою та інструментальною сторонами свідомості, що експлікуються у самому процесі текстопородження. Уся структура есею зумовлена такою головною настановою концептуалізації феномену Лесі Українки: мисткині, пов’язаної з певною культурною та літературною спадщиною, що заклала нові традиції; людини глибинного мислення, представленого в межах загальнолюдського й особистісного, а також особистості, жінки, дочки, коханої, подруги тощо» [3, с. 363].

В якості прикладу есею, присвяченому творчості Т. Шевченка, варто згадати есей «Близько до тексту» Ю. Андруховича, що увійшов до збірки «Дезорієнтація на місцевості». У ньому створено образ Тараса Шевченка крізь призму «Журналу» митця, особистого щоденника, який він вів після звільнення із заслання. Ю. Андрухович вдається до авторського коментування

прочитаного в цьому щоденнику, створюючи образ митця із «живим» обличчям. «Есей “Близько до тексту” є “спробою” незаангажованого погляду на Шевченка як на звичайну людину, а не “Прометея духу” чи “гіганта мислі”. Однак хоча в центрі авторської уваги великий український поет, все ж таки головним героєм твору є не він, а сам автор, адже в тексті Шевченко постає і об’єктом, і суб’єктом дослідження, водночас немає сумніву, що цей аналіз продуктивний. Шевченко виступає продовженням “я” самого автора, про що свідчить вже початок самого твору: “Мене цікавлять людські обличчя і в прямому сенсі, і в будь-якому іншому. Мене цікавлять прояви людського в людині» [1, с. 77].

Це лише один із есеїстичних текстів сучасності, присвячений Кобзареві. Але таких творів чимало в українській літературі сьогодення. Тут варто згадати такі тексти, як-от: «Шевченко як свобода», «Медіум Тарас» С. Процюка, «Shevchenko is OK» Ю. Андруховича, «Шлях до Шевченка» Є. Барана, «Шевченко і “поклонники”» І. Андрусика, «Гайдамаки-2014» В. Неборака, «Тарас» І. Ципердюка, «Абсолютний Шевченко» Г. Пагутяк, «Два Шевченки» М. Рябчука тощо). Головні ідеї названих творів такі: Шевченко поет унікальний. У текстах тою чи іншою мірою йдеться про те, що причини «десакралізації» Шевченка в останні десятиліття зумовлені тим, що певним деструктивним силам вигідна певна підміна понять, адже об’єктом реконструкції виступає митець, якому важко закинути національну несвідомість і патріотичну байдужість. Оскільки на цих засадах похитнути Шевченка навряд чи вдасться, предметом його «особистісних» змін стає інтимне життя, про яке масовій аудиторії відомо небагато. Невідомі факти біографії митця у своєрідний спосіб домальовуються, виходячи з реалій сьогоднішньої розбещеної публіки, а ті, що відомі, просто кардинально змінюються, адже це стає «приманкою» для публіки, втомленої варварськими формами ідолопоклонства.

При цьому самі есеїсти не займаються новомодним ідолопоклонством, вони розставляють усі крапки над «і», повертаючи шевченкознавство в

найширшому розумінні цього слова в первісне річище, бо вважають, що за сучасною гонитвою за сенсацією криються речі набагато серйозніші, ніж просто бажання слави: йдеться про процес втрати цінностей, тож захист Шевченка – це своєрідний захист цих цінностей від мракобісних ідеологій, загроза яких в сучасній Україні для письменників є очевидною.

Гідне місце в есеїстичній шевченкіані посідає збірка «Мій Шевченко» [2], яка об'єднала п'ятьох авторів, більшість із яких письменники. Кожен із авторів представив свій варіант есею на тему «Мій Шевченко». Той факт, що твори об'єднані спільним задумом, ще більше посилює інтерес до книги, приуроченої до ювілею Кобзаря. В оригінальній формі Марина Гримич, Любоко Дереш, Євгенія Кононенко, Андрій Курков, Юрій Макаров представили власне сприйняття постаті митця та його творчості в цілому. Збірка постала одним із кроків до усвідомлення й осмислення сучасниками феномена українського Пророка, оскільки сама тема – не вичерпна. Книга вийшла до 200-ліття з дня народження поета й художника.

Для авторів збірки «Мій Шевченко» характерний пошук «своєї» території в есеїстичній шевченкіані. У митців це часто відбувається через окреслення творчості, вражень, відчуттів, спостережень, спогадів, на підставі зустрічей, переглядів, подорожей, рефлексій.

Висновки.

Збірка «Мій Шевченко» – особливий доробок в історії української літератури й публіцистики. Це своєрідний синтез естетичного, критичного, публіцистичного й літературознавчого аналізу, який демонструє особливий світогляд авторів про відомого митця. Однак насамперед у центрі їх зацікавлень Кобзар як мистецька особистість, цікавий своєю неповторністю, і, разом з тим, прикметний своєю дотичністю до чогось більшого, зокрема, нації. Саме це, на думку авторів збірки, спільність надзвичайно суттєва, здатна на блискучий колективний розвиток, здатна мобілізувати в українців найкращі інтенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мій Шевченко / Марина Гримич, Любо Дереш, Євгенія Кононенко, Андрій Курков, Юрій Макаров. Збірка. Київ : Нора-Друк, 2014. 160 с.
2. Шевченко Т., Фірсенко М. Шевченківський дискурс публіцистики Юрія Андруховича. Діалог: Медіа-студії. Одеса, 2007. Вип. 6. С. 289–298.
3. Shevchenko T., Korobkova N., Sliusarenko M. Mega-Essay as an Integrated Format in Modern Literature. Postmodern Openings. 2022, Volume 13, Issue 3, PP. 358–371.

ОБРАЗ КНИГИ У ЗБІРЦІ РОМАНА ІВАНИЧУКА

«СЕРЕД ПОВЕНІ КНИГ»

Шевченко Тетяна Миколаївна,

д. філ.н.,

Табарча Ганна Вікторівна,

магістрантка 2-го року навчання

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Вступ. Образ книги як особливого універсуму людства, дискурс про її виняткову роль у сучасному світі, про її минуле й майбутнє є предметом художніх інтерпретацій митців у різних творах від давнини до сучасності. Книга стає як художнім образом твору («451 за Фаренгейтом»), так і предметом есеїстичних міркувань («Книга», «Бій за книгу», «Щось, чи що читати», «Життя в книгах» У. Самчука тощо). Письменники часто публічно висловлюються про роль цього універсуму. Наприклад, У. Еко надавав перевагу книжній формі: «Комп'ютерна інформація забігає наперед, а книга подорожує разом із нами, зі зручною для нас швидкістю.... Текст, який здатний до трансформації, створює враження повної свободи, але це тільки враження, ілюзія свободи.... Мені, як читачеві, краще мати завершений текст, який можна переінакшувати протягом багатьох років, ніж текст-конструктор, з яким можна проводити тільки певні маніпуляції» [6, с. 7]. До цієї теми звертаються вчені-гуманітарії, публіцисти та, звісно, письменники. Рефлексії Ролана Барта, Хорхе Луїса Борхеса, П'єра Бурдьє, Ганса-Георга Гадамера, Умберто Еко, Жана-Клода Кар'єра, Ернста Кассіраера, Фрідріха Ніцше, Хосе Ортеги-і-Гасета, Жана-Поля Сартра, Умберто Еко, Мішеля Фуко, Уласа Самчука, Рея Бредбері щоразу по-новому порушують вічне питання про книгу як соціокультурний і духовний феномен людства, аналогів якому немає.

Мета цієї розвідки – аналіз образу книги, створений Р. Іваничуком у збірці «Серед повені книг», присвяченій його власній бібліотеці.

Матеріали і методи. Матеріалом цієї публікації є есеї із збірки «Серед повені книг», у яких автор здійснює особливу подорож в есеїстичний спосіб

власною бібліотекою. Методи аналізу: описовий, філологічний, наративний, герменевтичний.

Результати та обговорення. Центральний образ записок «Серед повені книг» – власне книга. Її часто в записках названо «скарбом», «цінністю». «Р. Іваничук не ставить за мету розповідати про себе. Усе-таки головне його завдання – розкрити сутність книги як виняткового явища в історії людства й митця, який створює це явище, і лише дотично до цього привідкрити двері власної творчої лабораторії і розкрити сутність письменницької професії з огляду на власний досвід. Про це свідчить підзаголовок збірки, у якому «записки «про себе» поставлені на друге місце у порівнянні з первинним уточненням «про книгу» [5, с. 253], – пише Т. Шевченко. Р. Іваничук стоїть на позиціях, що книга як така формує довкола себе відповідний їй тип книжкової культури, тому, будучи частиною реального світу, сприймається як абсолютна цілісність, що віддзеркалює саму суть буття. Читаючи записки Р. Іваничука, розумієш, що книги – не лише сховище інформації, вони здатні не лише навчити, а й можуть промовляти до душі творчої людини, оживлюючи її, наповнюючи світлом чи темрявою. У книгах проявляється надмірна природа людини, її вище духовне єство, здатність до творчості, творення світу. За кожною з книг, які складають власну бібліотеку митця, стоїть конкретна людина, яка вклала свою душу в її створення. І немає значення – хороша чи погана книга, випадкових примірників у власній книгозбірні бути не може. Усі вони – зі знаком плюс чи зі знаком мінус – відлунюються у власній долі письменника, є сторінкою його власного життя, є історією його буття. Письменник переконаний, що смислові та функціональні зміни відбуваються насамперед не з самою книгою, а з її «оточенням» – компонентами, що становлять книжкову культуру (автор, читач, виробництво та розповсюдження книг тощо), і якщо говорити про сучасність, то головним тут буде те, що центр тяжіння дедалі більше зміщується з пізнаваного світу на пізнаючого суб'єкта, його пізнавальні ресурси та засоби. Іншими словами, книга – це те, що формує людину, це те, що є активним у становленні світоглядних настанов особистості.

Цілком очевидно, що головна ідея твору така: книги займали в житті і займають у свідомості Романа Іваничука особливе місце. У другому розділі записок читаємо: «Бібліотека – то більша чи менша скарбниця, яка, коли її ніхто не нищив, не втрачає своєї вартості. Бо навіть одна-єдина книга є документом, який засвідчує, що змальоване в ньому життя – якщо воно й не існувало в конкретному місці і в конкретний час – все ж могло існувати й залишитися в людській пам'яті. Книга – то цілий світ. Який стає частиною світу читача» [2, с. 21]. Книга постає об'єктом пошанування, кожна книга, згадана в записках, є не лише частинкою знання або мудрості, накопичених людством за тисячоліття, а й ознакою безсмертя людської душі. Книга в тексті постає образом із розряду вічних. Цей образ неможливо знищити, він буде існувати доти, доки є люди, які вміють і хочуть читати.

Книгу Р. Іваничук возводить до рівня символу. У словнику символів читаємо: «Книга. Один із восьми відомих китайських символів, означає силу, котра захищає від злих духів... Книга пов'язана, як припускав Генон, із символікою творчості» [3, с. 246]. Повінь – традиційний символ очищення, оновлення і освячення. Саме таким, наприклад, постає цей образ у кіноповісті «Зачарована Десна» О. Довженка. Для Р. Іваничука опинитися в повені книг наповнитися мудрістю, духовно збагатитися, стати ментально кращим, захищенішим, сильнішим. Певні паралелі щодо цього у «Записках» окреслено в другій частині збірки, де аналізується книга Мирослава Лазарука «Лепра». Там створено образ повноводної ріки. Однак для митця передусім зануритися у книжкову повінь – стати духовно багатшим, внутрішньо переконливішим, мудрішим, стійкішим до випробувань.

Створюючи образ книги, митець навіть не припускає думки, що вона може зникнути як явище. На його думку, феномен книги і книжної культури в сучасному дискурсі, безперечно, пов'язаний з процесами деконструкції під впливом зовнішніх чинників, проте ці процеси не передбачають ідей уникання ролі книги в етапах становлення особистості за будь-яких часів. Процеси формування посткниги, тобто складні технічні творіння, що суттєво змінюють

свою формотворчу структуру, митець не розглядає: у цьому сенсі він дуже консервативний. Однак письменник свідомий, що інтерес до читання як пізнання сповільнюється останнім часом, і тут на письменника покладається особлива місія впливати на ці процеси. На думку Р. Іваничука, книга і книжна культура в нашому суспільстві не «вмирають», а трансформуються, і він дуже переживає, щоб ці процеси тривали якомога довше. Книгу він вважає неодмінним складником становлення людини, письменника зокрема. Читання розширює кругозір, збагачує світогляд, наповнює життя яскравими барвами тощо: «Книги розкривають перед нами глибину свого змісту такою мірою, якою глибшають наші знання. При другому читанні ми сприймаємо книгу настільки інакше, наскільки змінилося наше розуміння довколишнього світу. Книжні таємниці, яких нам колись не вдалося розгадати, а то й проігнорували ми їх, розкриваються перед нами новим змістом, співзвучним із новим знанням життя. Знищення греками Трої, наприклад, нагадує нам зруйнування Запорізької Січі, Батурина, Варшави, Дрездена або Тернополя в наші часи. Гадаю, друге прочитання є завжди цікавішим, ніж перше» [2, с. 21].

Любов до книг самого Р. Іваничука дозволила йому створити записки, описавши кожен предмет власної колекції як неабияку цінність, передусім, особистісного штибу, насичену не лише цитатами з багатьох літературних творів, але й власне описом книг та їх зовнішнього вигляду. У представленому виданні важливим є не лише авторське ставлення до книжкової культури, яка сприймається як частина національної. Найголовніша роль тої чи тої книги у власній долі митця, відтак книга часто постає дзеркалом його власного сумління, його душі: «Продовжуючи розмову про подаровані книги, мушу признатися, що не всі приносили мені радість нового й цікавого пізнання світу і штуки: не всі, як це трапилося із творами Володимира Короткевича, дали мені щастя вірної дружби і побратимства – чимало з них залишилося зайвим баластом у моїй книгозбірні, непрочитаним або проглянутим лише до десятої чи то двадцятої сторінки. Як мовив колись відомий знавець літератури й невгамовний каламбурист професор Михайло Рудницький: нема потреби з'їсти

ціле кільце ковбаси, аби переконатися, що вона не смачна, – доста одного пластерка» [2, с. 31].

Саме через книгу головний персонаж-оповідач знаходить шлях до свого письменницького «Я». Герой вважає книгу важливим елементом власного становлення як митця, і, що важливо, власного становлення як автора історичної прози: «Як майбутній автор історичних романів я виростав на цих творах, але й парадоксально звучатиме той факт, що антиукраїнські романи на кшталт «Переяславської Ради» Натана Рибака ще в юності вродили в мене бажання (на знак протесту проти фальсифікації історії) писати пройняті українською національною ідеєю свої власні твори» [2, с. 51]. Ці ідеї суголосні ідеям У. Самчука, виголошені ним у статті «Життя в книгах»: «Це і є життя в книгах. Те, що так мудро закріплене, що залишається, і чого ніяка цензура, ніяка сила не в стані викреслити чи знищити. Камінь можна знищити, картину можна знищити, але не можна знищити живого слова. Слово є силою, бо воно виходить від душі, від буття, від того, що має людина наймудрішого і найбільшого – від Бога... Того Бога, що є в кожній людині» [4, с. 394].

Важливий мотив записок Р. Іваничука – осмислення книги як пам'яті, як носія інформації про минуле, котре є важливим для сучасника. Люди йдуть, покоління змінюються, проте книги залишають відбиток колишніх епох для тих, хто живе зараз. І в цьому сенсі дуже цінними є міркування автора про феномен історичної прози, про творчість, якій митець присвятив усе життя. Автор створює певний канон такої літератури, свідомий того, що й його особистий внесок у цій справі є вагомим. Митець звернувся до цієї літератури, щоб «дати волю роздумам над долями імперій, які неминуче приходять до занепаду, над пробудженням поневолених народів, над причинами перемог, а також фатальних поразок у боротьбі за визволення з-під чужоземного ярма» [1, с. 56]. На цьому наголошували й дослідники творчості Р. Іваничука, зокрема, М. Беліченко пише: «У складному процесі кардинального переосмислення української минувшини, утвердження нових соціальних моделей Р. Іваничук вирізняється посиленою увагою до національних цінностей, акцентацією їх

загальнолюдської основи. Характерною ознакою авторської концепції історії виступає виразна проєкція минулого на сьогодення. Асоціативні й авторські ретроспекції, фольклорні вкраплення, міфологеми, галицькі діалектизми та полонізми, оригінальні інтонаційно-синтаксичні засоби віддзеркалюють «дух» зображуваної епохи. Їх, як і неординарну побудову часопростору творів, зараховуємо до специфічних рис поетики історичної прози Р. Іваничука» [1, с. 58].

Висновки. Аналіз образної системи збірки «Серед повені книг» засвідчив підвищену увагу до власне книги, бібліотеки, письменника, читача, читання тощо. Цікавим є аналіз власне образу автора записок. Так, центральний образ записок «Серед повені книг» – власне книга. Її часто в записках названо «скарбом», «цінністю». Головне завдання, яке поставив перед собою автор, створюючи цю книгу, – розкрити її сутність як виняткового явища в історії людства й митця, який створює це явище, і лише дотично до цього привідкрити двері власної творчої лабораторії і розкрити сутність письменницької професії з огляду на власний досвід. Про це говорить підзаголовок збірки, у якому записки «про себе» поставлені на друге місце у порівнянні з первинним уточненням «про книгу». Р. Іваничук стоїть на позиціях, що книга як така формує довкола себе відповідний їй тип книжкової культури, тому, будучи частиною реального світу, сприймається як абсолютна цілісність і цінність, що віддзеркалює саму суть буття. Читаючи записки Р. Іваничука, розумієш, що книги – не лише сховище інформації, вони здатні не лише навчити, а й можуть промовляти до душі творчої людини, оживлюючи її, наповнюючи світлом чи темрявою, бути частиною його біографії. У книгах проявляється надмірна природа людини, її вище духовне єство, здатність до творчості, творення світу.

Створені у книзі образи письменника, бібліотеки, читання, читача передусім сповнені авторського пафосу, бо митець усіх їх вважає частиною культури людини як такої, частиною буття будь-якої освіченої особистості минулого й сучасності. Це те, без чого уявити людину нашого часу неможливо. У записках створено образ письменника як творчої людини, наділеної Божим

даром писання, а читання постає творчим процесом осягнення істини, сповненого одкровень і відкриттів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беліченко М. Поетика історичної прози Р. Іваничука (особливості часо-просторової концепції). Дис. ...здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ, 2007. 180 с.
2. Іваничук Р. Серед повені книг: Записки бібліофіла: про книги і про себе. Львів : ЛА «Піраміда», 2016. 160 с.
3. Керлот Х. Э. Словарь символов. Москва : REFL-book, 1994. 608 с.
4. Самчук У. Життя в книгах // Документ доби. Публіцистика Уласа Самчука 1941–1943 років / Упор. Андрій Жив'юк. Рівне : ВАТ «Рівненська друкарня», 2008. С. 392–394.
5. Шевченко Т. Самоідентифікація і самопрезентація в есеїстичному тексті (за матеріалами збірки Р. Іваничука «Серед повені книг»). Прикладна лінгвістика на Півдні України: здобутки і перспективи. Колективна монографія. За ред. Н. Кондратенко. Вінниця : ТВОРИ, 2022. С. 252–257.
6. Eсо U. Ot Interneta k Gutenbergu: tekst i gipertekst. Novoie literaturnoie obozreniie. 1998. №4. S. 5–14.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

АНТРОПОЛІЧНІ ВИМІРИ ПРОЦЕСУ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНИЙ ПІДХІД

Грабовська Ірина Миколаївна,

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник відділу
філософії і геополітики НДІУ МОН України, м. Київ, Україна,

Грабовський Сергій Ігорович,

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник відділу
філософських проблем етносу та нації
Інституту філософії імені Г. Сковороди НАНУ,
м. Київ, Україна

Вступ. Процес ідентифікації культурної спадщини в будь-якій країні має спільне методологічне підґрунтя. До того, як визначатись із механізмом повернення того чи іншого культурного артефакту конкретної культури на Батьківщину, потрібно мати теоретичні сенсові підстави для ефективного проведення даного процесу. Простіше кажучи, перед тим, як оголошувати належність матеріального чи ідеального об'єкту (музичний твір, філософська концепція, художнє полотно, авторська книга тощо) до культурної скарбниці народу, потрібно визначитись із ідентичністю самого творця цієї культурної цінності.

Метою даної роботи є виявлення значення антропологічного фактора в процесі ідентифікації культурної спадщини українців.

Основна частина. За попередні 32 роки української незалежності науковцями зроблено чимало для вироблення методології ідентифікації культурних феноменів [Див. напр.: 1; 2; 3]. Зокрема, є певний консенсус у пріоритетності авторської позиції щодо самоідентифікації і відповідно

ідентифікації творчої спадщини цього автора. Водночас існує позиція стосовно того, що люди, чия діяльність пов'язана зі службовими обов'язками (військові, чиновники), а також політичні діячі належать культурі тієї держави, якій вони принесли присягу, чи у владних структурах якої вони перебувають або перебували. Проте на практиці не все так просто. На нашу думку, при виробленні критеріїв ідентифікації особистостей – творців культурних цінностей, а також феноменів чи артефактів української/неукраїнської культурної спадщини варто враховувати наступне:

1. Як зазначав Олександр Кульчицький, «геополітичне “розташування” України на перехресті історичних шляхів психологічно впливало впродовж століть на життєву ситуацію української людини, яку сучасна екзистенціальна філософія влучно назвала “межовою”». Така ситуація, за Кульчицьким, формувала дві основних життєвих настанови, власне, культурно-історичних традиції: *vita heroika* і *vita minima*. Перша пов'язана з лицарством, героїчною, максимальною напругою всіх сил, водночас – із відкиданням буденщини, нехиттю до повсякденної копіткої праці, до раціонального проектування свого життя. Друга полягає в тому, щоб у своєрідному «соціально-анабіотичному стані» перечекаати й перетерпіти чергові негоди, зберегти себе будь-що, реалізуючи лише необхідний мінімум зусиль у світі повсякденності, а в раціональних проектах не йдучи далі побудови власне приватних ситуацій. «У кращому випадку це виявилось також в індивідуальній зосередженості, в обмеженості зовнішньої життєвої активності, що характеризується, за Юнгом, інтровертивністю» [5].

2. Принципово невірна настанова на те, що Україна весь час була окупованою Росією. По-перше, окупація не може тривати 350 років, це доволі короткочасний період, який обов'язково переростає у щось інше. По-друге, жителі окупованих територій не можуть мати таких само прав та обов'язків, як і жителі держави-окупанта, аж до можливості очолювати вищі органи влади та силові структури (армію, держбезпеку тощо). По-третє, режим окупації не передбачає якихось автономних структур на окупованій території. До осіб на

окупованій території ставлення особливе. Співпраця з ворогом є фактом колаборації. А в колоніальній імперії – інші категорії, дискусійне питання, чи взагалі там є колаборація, там складніші суспільні відносини.

3. В УСРР/УРСР ситуація ускладнювалася тим, що там у 1920-х і на початку 1930-х існувала певна політична і культурна автономія. Далі Голодомор-геноцид і Великий Терор, русифікація. Далі – «визвольні походи» на Захід, Друга світова війна, «декоративна українізація» та «червоний націоналізм» 1943-44, повоєнний період русифікації й окупації (сталінізм), «беріївська українізація» та перехід до колоніальної політики, хрущовська відлига (пом'якшення тоталітаризму), шелестівський автономізм – і після 1972 року активне нищення українського, не тільки в мистецтві, навіть радянсько українського. Ситуація змінювалася – іноді за рік-два – вельми істотно, відтак колаборація й опір змістовно різнилися у різних ситуаціях. О. Забужко зазначає: «Що робити з цією «спадщиною вижилих», українська наука все ще не розібралась, – питання, як розрізнити в таких випадках колаборацію й Realpolitik, і наскільки взагалі поняття «колаборації» застосовне до zagrożеного субалтерна в терористичній державі (чи може вважатись «колаборантом» заручник терориста?), у постколоніальних студіях також належить до дискусійних. В теорії вирізняють три парадигми співіснування субалтерна з колонізатором: опір, колаборація і нон-колаборація, – але в випадку імперіалізму російського, зокрема радянського тоталітарного, котрий нон колаборацію трактував на рівних з опором (за Сталіна провадилися цілі кампанії проти т.зв. «мовчунів», і в сучасній Росії для деяких професій теж стає обов'язковим публічно демонструвати підтримку влади під страхом громадянської смерті!), слід, очевидно, говорити про «гібридне співіснування» коли всі три парадигми можуть переплітатись між собою в одному дні однієї людини...» [4]. Ці проблеми піднімає й у своїй новій книзі «За лаштунками імперії» В. Агеєва [1].

4. Військовики. Дуже просто оголосити всіх вояків Червоної армії зрадниками чи росіянами. Проте, ким є генерал-лейтенант Василь Герасименко,

герой боїв за Сталінград, перший і єдиний Нарком оборони УРСР часів Другої світової війни, з його планом організації мільйонної Української Червоної армії з генштабом, усіма родами військ, власними нагородами, принципово україномовний? Також маршал Родіон Малиновський, стрибок чиїх військ у серпні 1945-го через Гобі та Хінган до Тихого океану досі вивчається у військових академіях світу. Генерал-лейтенант Микола Попель, перший німецький танк підбив у червні 1941-го, останній – у квітні 1945-го, який у спогадах, опублікованих у Києві в 1968 році, примудрився прямо сказати, що Червона армія навесні 1941-го готувала удар по Німеччині, та про народне повстання у Львові наприкінці червня. Танкова група Попеля своїм контрударом ледь не зірвала план «Барбаросса», завадив некомпетентний Жуков. «Летючий демон», як звали його німці, пілот Іван Бабак. Лейтенант Василь Порик, герой французького Опору. І так далі. Це все – військовики, які маніфестували себе як українці. А водночас маємо Національний університет оборони імені Івана Черняхівського – ім'я, присвоєне Януковичем... Черняхівський – не лише організатор геноциду цивільного німецького населення у Східній Пруссії (сотні тисяч жертв, киянин майор Лев Копелєв потрапив до ГУЛАГу за спроби зупинити геноцид), а й «полководець», унаслідок дій і бездіяльності якого у 1945 році різко зросли втрати Червоної армії та сповільнився її наступ.

5. «Знов, бачу, ширяться петиції за викреслення з мапи Києва імен «царських генералів» - байдуже, що тим генералом був, напр., Михайло Драгомиров, друг Косачів і таємний 8 впливовий покровитель «Старої Громади», якому б спасибі сказати за «тихе сприяння» українській справі в добу Емського указу, - історії своєї ми не знаємо й розуміти не хочемо, обговорювати проблеми постколоніальної репріації нема де й нема з ким, історики утримуються... Люди добрі, та почитайте для початку хоча б В. Агеєвої «За лаштунками імперії» - нещодавно цю книжку видано в Польщі, і на прохання польського видавця я написала до неї розлогу передмову п.н. «Чернетка з історії незакінченої війни», з якої подаю тут концептуально

важливий фрагмент на тему «українських патріотів на імперській службі».

«В українській літературі радянського періоду ніколи не бракувало ні добровільного мучеництва (найвідоміший приклад – провідний поет свого покоління Василь Стус <...>), ані самогубств зметафоризованого [Лесею] Українкою «антеївського» типу (в тому самому поколінні «шістдесятників» так показово, з програмовими, як у Хвильового, передсмертними записками, наклали на себе руки найяскравіші прозаїки – Григій Тютюнник і Василь Земляк). Польському читачеві про культ жертви й романтику самопосягати довго розповідати не треба, досить зазначити «для пам'яті», що і в українців того добра було з подостатком, – однак Агеєву в історії української літератури цікавить дещо інше, і «колаборанти» – куди більше, ніж «мученики»: цікавлять стратегії виживання культури-«субалтерна» в умовах колоніальної «зачистки». ...Питання це, зрозуміло, важливе не лише для українців. ...Саме та епоха сформувала підполковника КГБ Путіна та його оточення, і їхні зусилля будь-що-будь повернути Україну (а в перспективі й решту деколонізованої Європи!) назад у тодішнє неіснування, котре їм бачилось нормою, можна, бодай почасти, пояснити тим, що підстав остерігатись Заходу вони не бачили, благо за минулі від розпаду СРСР роки старий «советологічний» дискурс у світовій політиці й ЗМІ, ані в курукулюмах західних університетів, особливо не змінився. Ні славістика, ні політологія не відмовились від запозиченого ще з царських наративів русоцентризму, та так і не зацікавилися, по щирості, звідки ж та «неіснуюча» Україна взялась, і яким таким «повітряно-крапельним» шляхом її нам навіяло, що ми так дружно (90% населення!) проголосували за неї на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р., хоча перед тим її було не видно й не чути ?.. В пошуках відповіді на це питання Агеєва майже двадцять років, книжка за книжкою, досліджувала найвизначніших українських письменників-«колаборантів» – тих, котрі не емігрували, не згинули в ГУЛАГу чи підпіллі, а благополучно вмирили в УРСР у власному ліжку й отримували похорон за державний кошт. Один з її улюблених героїв, блискучий мислитель і прецікавий прозаїк В. Домонтович (Петров), без якого годі скласти повну

історію європейського інтелектуального роману, був у 1930-ті завербований НКВД і під час війни працював на радянську розвідку (його було викрадено й вивезено 1949 р. з Мюнхена до Москви, ймовірно, за підозрою в подвійній грі, і звідтоді аж до кінця СРСР викреслено з літератури, але дозволено займатись археологією, і його агентурної справи російська розвідка незалежній Україні, попри всі запити ще з 1990-х, так і не видала). Вписані в радянський літературний канон, і справді-таки видатні поети Максим Рильський та Микола Бажан були лауреатами Сталінської премії, десятиліттями покійно виконували всі вказівки радянської цензури, з обов'язковими в тому асортименті одами Сталіну включно, – а проте зуміли не тільки залишитись першорядними поетами, а й використовувати своє суспільне становище, по змозі, для гальмування колоніальних культурно-політичних практик <...>...» [4].

6. Україна історично була не лише геополітичним пограниччям, а і своєрідним «прохідним двором», принаймні, її більша частина, степова та лісостепова плюс Дніпро з притоками, і тим вона відрізняється істотно від Литви чи Грузії. Уособлення українства – козацтво – було утворене на ґрунті слов'яно-тюркського (мабуть, не стільки татарського, скільки половецького, куманського) етнічного та культурного субстрату.

Тому українська культурна спадщина включає феномени різних народів й етнічних груп. Існує «багатоповерховість» української культурної спадщини. Етнічний принцип не підходить категорично, бо в такому разі потрібно однаково відзначати місця у Києві, де збирався як поступово-ліберальний Український клуб, так і чорносотенний Клуб російських націоналістів (майже всі очільники й активні діячі там були не просто за походженням українці, а й нащадки козацької старшини). І саме цей клуб звернувся до Петра Столипіна, щоб репресувати українців. І якщо шанувати Чайковського на підставі його українського походження, то й Анну Ахматову (Ганну Горенко) на підставі того ж потрібно рівночинно шанувати. А як із Чеховим? Він визнавав себе малоросіянином публічно й офіційно, він зовсім по-різному ставився до українських і російських селян, любив Україну й поезію Шевченка. За

політичною ознакою? Теж непросто – як відокремити в такому разі Володимира Затонського від Миколи Скрипника, обидва були знаними україномовними більшовиками?

У Києві збираються перейменувати вулицю Юрія Смолича, бо він, мовляв, писав доноси на Довженка. Але ж Довженко славословив Сталіна, кілька років був із ним в особистих приятних стосунках і зняв талановитий, але воістину наклепницький щодо УНР фільм «Щорс». Як науково dokonano окреслити континуальність української культури в різні часи та за різних обставин, не втративши нічого цінного?

Висновки. Боротьба за власну культуру має стратегічне значення як ціннісна підстава для модернізації України. Вона повинна мати свою логіку і чітко визначені пріоритети.

Адже, «...позбавлений чіткої логіки та прогнозованості, ситуативний рух у вузькому коридорі можливостей дає змогу вирішувати тактичні завдання виживання, однак залишає за рамками стратегію модернізації українського проекту, що є основою створення таких умов, які перетворять Україну на суб'єкт геополітики, спроможний самотужки відповідати на глобальні й регіональні виклики та забезпечувати свій державний суверенітет» [6, с. 12].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агеева В. За лаштунками імперії. Есеї про українсько-російські культурні відносини. Вид. 2-е, виправлене. К: Віхола, 2021. 354 с.
2. Грабовська І. Українська філософія/філософія в Україні доби УРСР як проблема сучасного гуманітарного дискурсу. *Українознавчий альманах*. Випуск 27, 2020. С. 69–77.
3. Грабовська І. Деякі методологічні проблеми філософії в сучасному українському гуманітарному дискурсі. *Monografia pokonferencyjna «Science, Research, Development»*. #34. Paris 30.10.2020–31.10.2020, P. 5–8.
4. Забужко О. «Чернетка з історії незакінченої війни». URL: <https://www.znak.com.pl/.../w-cieniu-imperium-kulisy...>

5. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. Мюнхен; Львів : Б.в., 1995. 164 с.

6. Якубова Л. Євразійський розлам. Україна в добу гібридних викликів. Вид.2-е, переробл. К.: ТОВ «Вид-во «Кліо»», 2020. 392 с.

ECONOMIC SCIENCES

THE CONCEPT OF ORGANIZATIONAL EFFICIENCY

Marynovych Viktoriia,
Candidate of Economic Sciences
Associate Professor at International Business Department
"KROK" University
Kyiv, Ukraine

Introduction. The concept of "efficiency" is interpreted ambiguously in economic literature. Efficiency can be used in different ways: (a) efficiency of capital investments; (b) efficiency of technological process improvement; (c) efficiency of production rationalization. In order to have a targeted impact on improving the efficiency of the organization, it is necessary to have a clear understanding of the factors that determine its level.

Aim. The aim of the study is the theoretical substantiation of the organization efficiency and the formation of scientific and methodological approaches to determining its concept.

Materials and methods. The methodological basis of the study is a set of general methods of scientific knowledge, the systematic and integrated use of which made it possible to substantiate the theoretical and methodological foundations and scientific and practical approaches to determining the concept of "efficiency". When studying the essence of efficiency, an abstract-logical method, methods of system analysis, systematization and generalization were used; the method of synthesis was used when combining the parts obtained during the analysis into a single whole. The method of induction was used in the formation of general conclusions about the study.

Results and discussion. There are several main approaches to determining the efficiency of organizations:

1. Understanding efficiency as the degree of achievement of the organization's goals. In this case, it is important to recognize the dynamism of goals and the difference between official and operational goals of the organization. This approach is correct if organizational goals are specific, cover a wide range of the organization's activities and are measurable.

2. Understanding efficiency as the ability of organizations to use the environment to acquire rare resources. One of the main aspects of this concept is interdependence between the organization and the external environment of the organization as a form of exchange of certain resources. Unlike the requirement of "maximization" put forward in other approaches, this methodology suggests "optimizing" the use of the external environment.

3. Understanding of efficiency as the ability of organizations to achieve maximum results at fixed costs or the ability to minimize costs while achieving the required results.

4. Understanding of efficiency as the ability to achieve goals based on "good" internal characteristics. According to the proponents of this approach, an effective organizational structure enhances the satisfaction, sense of security and control of the staff over the organization's activities. The main disadvantage of this concept is excessive attention to the means of achieving the goal to the detriment of the assessment of results [1].

5. Understanding of efficiency as the degree of satisfaction of the population with the organization and its product. This approach can be applied to a situation when powerful groups outside the organization can have a significant impact on its functioning.

The effectiveness of an organization is viewed through the system of social values that meet the needs of social development and is interpreted as the ability of the system to (a) perform the functions of goal setting (formulation of goals in accordance with the needs), (b) goal-setting (use of socially approved goals), (c) goal achievement, (d) efficiency (achievement of a certain ratio between results and costs), (e) conditionality (considering external and internal factors of the organization

functioning). This definition is quite broad and covers both internal and external aspects of efficiency [2].

The effectiveness of the system is assessed through a system of indicators that reflect each of the above features [3]. This approach to understanding the essence and evaluation of the system's effectiveness is widespread in foreign systems for assessing the effectiveness of an organization. Comparison of the proposed approaches with the understanding of the essence of efficiency shows the ambiguity of this concept. Common to all definitions is the notion of efficiency as the ability of a system to achieve a goal, which is to satisfy the interests of consumers, make optimal use of the external environment, increase efficiency and effectiveness of the organization.

The realization of goals is the main content of organizational efficiency. If the goals of a given period are not achieved, the organization's activities cannot be recognized as effective. At the same time the mere fact of obtaining a result does not make it possible to determine whether the goal was achieved effectively or ineffectively if the ratio of costs and results of this activity is not established. The requirement of efficiency of the organization's activities implies establishing a certain correspondence between the results obtained and the costs of their achievement.

Conclusions. If we use the above provisions as a starting point in determining the essence of efficiency, we can conclude that the organization's activities can be recognized as effective if the following conditions are met:

- goals at any given time are considered as temporary, moving, derived from the requirements of both society and the organization itself
- content of the goals corresponds to the essential characteristics of the organization and reflects the external and internal conditions of the organization's functioning
- defined goals have been successfully achieved: the achievement of the goals is justified by the means spent on it, the required ratio of costs and performance results is met
- to achieve the goals, accepted means approved by the society are used; the

necessity of this condition is determined by the socio-economic nature of the organization's system; its implementation allows avoiding additional costs associated with social rehabilitation of the work performed.

Based on these provisions, the following definition can be formulated. The effectiveness of an organization's activities is its property associated with the ability of the organization to formulate its goals, taking into account external and internal conditions and to achieve its goals by using socially approved means at the established cost-benefit ratio. This definition reflects both the "internal" and "external" sides of organizational efficiency, namely the rational use of organizational resources and achievement of results, taking into account external factors - conditions of the organizations' functioning.

SOURCES:

1. Daft R. L., *Organization Theory and Design*. 9th ed. Cengage learning EMEA: Hampshire, 2017. ISBN: 978-1-4737-2638-3.
2. Jones G. R., *Organizational Theory, Design, and Change: Text and Cases*. 6th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall, 2010.
3. Shersheniuk O., Ovsianiuk-Berdadina O., Serdiuk O., Tokunova A., Marynovych V. Business and Enterprise Development Strategies from the Standpoint of Economic Security in Crisis Situations. *AD ALTA: JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH*, (Special I. (13/02-XXXVI). 2023. 153-158. <https://doi.org/10.33543/130236>

ROBOTIZATION OF PRODUCTION AS A WAY OF PREVENTING BANKRUPTCY IN DAIRY ENTERPRISES OF UKRAINE

Tkachenko S. M.,
Ph.D., associate professor,
Kairachka N. V.,
Student,
Zaporizhzhia National University,
Zaporizhzhia

Introductions.

In today's realities, the issue of robotization of production of dairy enterprises to prevent their probable bankruptcy is gaining relevance. In 2020-2022, the volume of sold products in the dairy industry increased by 0.1%, but despite last year's positive trends, as of March 2023, this indicator decreased to UAH 16,070.3 thousand. Therefore, in order to preserve the solvency of dairy enterprises of Ukraine, it is necessary to modernize the production sphere to prevent bankruptcy and ensure profitability in the future.

Aim.

To determine the essence of bankruptcy and the factors that lead to the onset of bankruptcy at the enterprise, to consider the models of the onset of bankruptcy of the economic entity, to investigate the types of robotics for the accumulation of the production sphere of the enterprise, prevention and avoidance of bankruptcy in general.

Materials and methods.

In the research process, methods of logical generalization, deductive, comparative, descriptive, analytical, statistical were used.

Results and discussion.

With the powerful technological development that has taken place during the last centuries, the modernization of the production capacities of the dairy industry plays an important role in the further functioning of the enterprise, introducing new strategic innovative solutions to overcome crisis situations and prevent the onset of

probable bankruptcy. At the moment, the most widespread technologies in the field of milk production are 3D printing, big data, the Internet of Things, artificial intelligence, blockchain, digital doubles and microservices. According to Article 1 of the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures dated January 2022, bankruptcy is the inability of the debtor, recognized by the commercial court, to restore his solvency through the rehabilitation and restructuring procedure and to repay the monetary claims of creditors established in accordance with the procedure established by this Code, otherwise than through the application of liquidation procedures [1].

The causes of bankruptcy can be external factors: the imperfection of the legislative system, high inflation and crisis phenomena in investment policy, unreasonable economic policy of the government, political instability of society, inefficient use of foreign investments, unfavorable customs policy, unstable state of the world financial system [2, p. 303-305]. Internal factors include the imperfection of the strategic planning system, irrational management of the enterprise, imperfection of the pricing mechanism, insufficient level of production organization and irrational organizational structure, low technical level of production, miscalculations in labor organization, increase in receivables and payables.

We reviewed TDV “Yagotinsky Maslozavod” is one of the largest national producers of dairy products. We analyzed the probability of bankruptcy at TDV “Yagotinsky Maslozavod” according to the following models: the five-factor Z-model of E. Altman, the Springgate model, the model of J. Tuffler, the model of O. Tereshchenko (Table 1).

Table 1

Calculation of the probability of bankruptcy of TDV “Yagotinsky Maslozavod” for the period 2020-2022

Models	2020	2021	2022	Deviation 2022-2020	
				+/-	%
Five-factor Z-model of E. Altman	3,07	2,54	2,85	-0,21	-7,00%
Springgate model	1,62	1,20	1,53	-0,09	-5,63%
J. Tuffler's model	0,71	0,56	0,65	-0,07	-9,47%
Model O. Tereshchenko	7,67	6,20	6,49	-1,18	-15,37%

Note: compiled by the author based on [4, 5]

According to E. Altman's five-factor Z-model, we can see that TDV “Yagotinsky Maslozavod” has improved its indicators and in 2020 the index $Z=3.07$, that is, the threat of the probability of bankruptcy is very low. A gradual decrease of the analyzed indicator is observed, and as of 2022 it is 2.85, which indicates ineffective management of the company's functioning processes, although the activity of TDV “Yagotinsky Maslozavod” is profitable, and the financial situation is stable.

Calculations according to the Springgate model indicate a stable financial position of this economic entity, since for the period 2020-2022 the Z-index is in the range from 1.20 to 1.62, which is above the limit value.

According to J. Taffler's model, as of 2022, the index $Z = 0.65$, i.e. $Z < 0.3$, which indicates that the probability of bankruptcy of TDV “Yagotinsky Maslozavod” is low. For the period 2020-2022, the indicator decreased by - 9.47%, which indicates the possible emergence of negative trends in the company's solvency in the future.

Based on the calculations given in the table 1, we see that according to the model of O. Tereshchenko, $Z=6.49$ in 2022, the given value indicates the absence of the probability of bankruptcy. Such a value of the indicator indicates a stable financial position and the profitability of the enterprise.

There is a tendency towards a slight decrease of this indicator in 2022 compared to the previous (2021, 2020) years, which indicates the improvement of financial stability and the practical achievement of the level of the index $Z=7.67$, which was in 2020.

From the conducted analysis, it can be noted that all models show a low probability of bankruptcy at TDV “Yagotinsky Maslozavod”, and a lack of innovation and rationalization in the production sphere can be noted. In order to prevent and avoid the onset of bankruptcy, the management of the enterprise needs to implement advanced robotics for efficient production of products.

Table 2 shows the types of robotics in the dairy industry.

Table 2**Types of robotics in the field of dairy production**

Type of robotics	Definition	Fields of use
3D printer	3D printing technology has recently emerged as promising innovation that uses digital data to create different types of solid and semi-solid food products.	Creation of a “layout” of packaging.
Big data	The technology refers to extremely large and complex data sets that cannot be analyzed or processed by traditional methods.	Milk quality monitoring.
Internet of things	Technology refers to a network of physical devices, vehicles, appliances, and other physical objects embedded with sensors, software, and network connectivity that allow them to collect and share data.	RFID-enabled clothing, industrial machines and transport systems.
Artificial Intelligence	An organized set of information technologies, with the use of which it is possible to perform complex tasks by using a system of scientific methods of research and algorithms for processing information obtained or independently created during work, as well as to create and use own knowledge bases, decision-making models, algorithms for working with information and to determine the ways of achieving the set tasks.	Improvements in procedural operations handled by programmable logic controllers (PLCs).
Blockchain	An open distributed ledger where transactions between two parties can be efficiently and reliably recorded on an ongoing basis.	Authentication and tracking of products in the supply chain for several years.
Digital doubles	Technology to replicate and respond to operational data occurring elsewhere.	Industrial automation for monitoring and modeling real assets using data from the asset.
Microservices	Technologies that focus on work cells and modular functionality.	Cloud platforms, repurposing machines in the shop.

Note: compiled by the author based on [6, 7, 8, 9, 10]

From the above information, we observe that industrial automation is constantly developing and gaining new momentum. The introduction of new technologies in the production sphere will contribute to increasing the competitiveness of TDV “Yagotinsky Maslozavod” and will contribute to increasing profitability in the future.

Therefore, it can be concluded that the probability of bankruptcy for TDV “Yagotinsky Maslozavod” for the period 2020-2022 is very low. However, in order

to prevent the probability of bankruptcy at the enterprise, the management needs to constantly improve the technological equipment of production, thus reducing the costs of manufacturing products.

Conclusions. Robotization of dairy production will play an important role in increasing the competitiveness of dairy enterprises. The introduction of innovative technologies will contribute to increasing the level of equipment of the production unit of TDV “Yagotinsky Maslozavod” and will affect its profitability in the future.

REFERENCES

1. Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures dated January 12, 2022 No. 2597-VIII / Verkhovna Rada of Ukraine. Art. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n788> (date of application: 07.09.2023)
2. Enterprise finance: textbook. [N. S. Sytnyk, S. D. Smolinska, I. F. Yasinovska]; in general ed. N. S. Sytnyk. Lviv: LNU named after Ivan Franko, 2020. 402 p. (date of application: 10.09.2023)
3. Lazareva N. Emergence of the institution of insolvency of business entities and problems of application of bankruptcy legislation during criminal proceedings. N. Lazareva. A young scientist. 2017. Issue #8(48). - P.364-368. (date of application: 11.09.2023)
4. Clarity project. Financial reporting of TDV "Yagoty Oil Plant" 2020, 2021, 2022. URL: <https://clarity-project.info/smida/00446003?year=2018> (date of application: 12.09.2023)
5. Shvets Yu. O., Martyniuk N. B. Methods of analyzing the probability of bankruptcy at industrial enterprises. Bulletin of Zaporizhzhya National University. Issue No. 2 (34). 2017, M. Zaporizhzhia. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/290893.pdf> (date of application: 13.09.2023)
6. John Y. Zhang, Janam K. Pandya, David Julian McClements, Jiakai Lu, Amanda J. Kinchla. Critical Reviews in Food Science and Nutrition. Advancements in 3D food printing: a comprehensive overview of properties and opportunities. URL:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10408398.2021.1878103> (date of application: 14.09.2023)

7. Order "On the approval of the Concept of the development of artificial intelligence in Ukraine" dated 12.29.2021, 1787-2021. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#n81> (date of application: 15.09.2023)

8. Agribusiness Ukraine. Blockchain in the Ukrainian agro-industrial complex: the perfect scheme to steal everything that is left. URL: <https://agrobusiness.com.ua/493#:~:text=%D0%A2%D0%BE%D0%B1%D1%82%D0%BE%2C%20%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%87%D0%B5%D0%B9%D0%BD%20%E2%80%93%D1%86%D0%B5%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9,%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96> (date of application: 16.09.2023)

9. IBM. <https://www.ibm.com/topics/internet-of-things> URL: <https://www.ibm.com/topics/internet-of-things> (date of application: 16.09.2023)

10. Avnet. Factory automation realizes boost from new technologies. URL: <https://www.avnet.com/wps/portal/us/resources/article/factory-automation-realizes-boost-from-new-technologies/> (date of application: 17.09.2023)

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ США: ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Бакланова Анастасія Олексіївна

Студентка 3 курсу

Загорська Дар'я Михайлівна

К.е.н., доцент кафедри «Фінанси,
банківська справа та страхування»

Національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ./ Introduction Соціальне страхування є невід'ємною складовою бюджетоутворення будь-якої країни. Це насамперед сукупність відносин, яка пов'язана з формуванням і витратами фондів грошових коштів для матеріального забезпечення населення певної країни. Соціальне страхування основа державної системи соціального захисту. Збільшення видатків на соціальне страхування є однією з цілей державного уряду.

Мета роботи. / Aim. Дослідити систему соціального страхування США та порівняти з Україною. Виділити основні позитивні аспекти і методи, які можна запровадити в Україні.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Матеріали взяті зі статей, а статистичні дані з офіційних сайтів держустанов. Використані методи: порівняльний, системний підхід, метод дедукції, метод виміру.

Результати та обговорення. / Results and Discussion. США виступає як країна, яка запровадила досить активне страхування в межах своєї країни. Держава допомагає (з бюджетних коштів) тим категоріям населення, що найбільш потребують – пенсіонерам, які мають дохід, нижчий від встановленого рівня; ветеранам; інвалідам; сліпим; неповнолітнім дітям з бідних, за американськими стандартами, сімей.

Єдиної загальнонаціональної системи соціального страхування у Сполучених Штатах не існує. Вона утворюється з різного роду соціальних програм, регламентованих федеральним законодавством, законодавством штату

або обома разом. Окремі види страхування мають обмежений характер (медичне страхування). [1]

Саме така система соціального страхування населення фундаментально відрізняється від української. Адже США має окремо соціальне страхування і державну допомогу, а Україна об'єднує ці дві ланки під гаслом Соціального страхування.

Законодавчою основою програми соціального страхування США став «Закон про соціальне забезпечення», прийнятий Конгресом у 1935 році. Згідно з вимогами вищезазначеного закону були сформовані базові програми соціального страхування: програми «Old Age» (Підтримка людей похилого віку), «Survivors» (Соціальний захист у зв'язку із втратою годувальника) та «Страхування на випадок інвалідності (непрацездатності)» (загальна назва трьох програм - OASDI), яку ще часто називають «програмою соціального забезпечення». У межах цієї програми здійснюється соціальне страхування за програмою Medicare, що є медичною системою страхування здоров'я для осіб пенсійного віку. Організаційно-фінансовою основою програми соціального забезпечення OASDI є два трастові фонди - «Страхування людей похилого віку та у зв'язку із втратою годувальника» і «Страхування на випадок інвалідності (непрацездатності)». [1]

Розглянемо рівень кожної галузі соціального страхування США і порівняємо з Україною. По-перше, варто звернути увагу на Пенсійне забезпечення обох країн. Державні гарантії пенсійного і медичного обслуговування літніх людей у США, включаючи тривалий догляд, допомогу у пошуку і збереженні робочого місця при бажанні і здатності працювати після виходу на пенсію, різні податкові пільги, а також розвиток приватних пенсійних планів, розповсюдження приватних пенсійних рахунків, сприяли зміцненню економічної незалежності пенсіонерів, перетворенню їх на найбільш соціально захищену вікову групу населення США, а отже і зниженню їх залежності від соціальної підтримки. Таким чином, головною особливістю системи соціального страхування в США є її спрямованість на соціальну

підтримку пенсіонерів. У 2000 р. рівень бідності серед осіб віком 65 років і старше складав 10,2%, тобто був найнижчим за всю історію його розрахунку. США має лише тільки перший (система державного соціального забезпечення) та третій (система добровільних приватних пенсійних фондів) рівні пенсійної системи, і не мають другого рівня обов'язкових пенсійних фондів. Основним документом, який забезпечує соціальну захищеність пенсіонерів, є Загальна федеральна програма (ЗФП), яка охопила в кінці 90-х років 95% робочої сили. [1]

Демократи є прихильниками збереження державної пенсійної системи і розвитку додаткових ощадних пенсійних планів. Республіканці, виступаючи за часткову приватизацію державної системи пенсійного страхування, пропонують частину обов'язкових податків з заробітної плати, що спрямовуються до фонду пенсійного страхування, переводити на особові ощадні пенсійні рахунки, власники яких зможуть інвестувати 59 суми, які накопичуються, в акції приватного ринку.

З найбільшою кількістю проблем стикається Пенсійний фонд України, головне завдання якого полягає в підтримці життєдіяльності тієї категорії громадян, які досягли похилого віку чи втратили працездатність і визнані інвалідами, через що не можуть забезпечити собі мінімально необхідний рівень доходу [2].

Відсутність системності у проведенні пенсійної реформи, випереджаюче підвищення розмірів пенсій, порівняно із збільшенням фонду оплати праці, на фоні розтягнутого в часі до десяти років розширення джерел доходів Пенсійного фонду та поетапного звільнення його від невластивих витрат розбалансиують бюджет Пенсійного фонду України [3].

Дослідивши стан пенсійного забезпечення в Україні, можна зробити висновки, що наявна пенсійна система перебуває в надзвичайно складному фінансовому становищі і не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом доходу для прийняттого рівня життєдіяльності. Назріла необхідність вдосконалення функціонування пенсійного забезпечення в Україні, адже її ефективна

діяльність є передумовою підвищення рівня соціального захисту у державі. Отже, це свідчить про актуальність проблеми реформування пенсійної системи України.

Наявна система пенсійного страхування не виконує належним чином свого головного завдання, оскільки розмір пенсій здебільшого не дає можливості підтримувати мінімальний рівень життєдіяльності [4].

Можна виділити такі основні проблеми пенсійної системи України на сучасному етапі:

- низький рівень пенсій більшості осіб, що досягли пенсійного віку: понад дві третини пенсіонерів отримують пенсії до 1 тис гривень. У той же час, середній розмір «спеціальних» пенсій щонайменше у 2,5 рази перевищує середній розмір пенсії призначеної на загальних умовах;

- незбалансований бюджет Пенсійного фонду – у 2010 році з держбюджету на покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду України виділено майже 27 млрд. гривень;

- видатки на пенсійне забезпечення сягнули 13,5 % Держбюджету [5]. При цьому не слід забувати, що розмір мінімальних пенсійних внесків становить $6\,700 * 22\%$ [6];

- на даний час існує розрив між розмірами пенсій жінок і чоловіків. Для жінок встановлено нижчу межу працездатного віку, вони мають меншу тривалість стажу, заробітна плата жінок в середньому майже на 30 % нижча ніж у чоловіків.

Пенсії для більшості людей залишаються мізерними, засоби, що поступають на їх виплату в масштабі країни, величезні, а їх сума з року в рік зростає несумісними з можливостями економіки темпами.

Основними факторами незадовільного функціонування пенсійної системи є:

- складна демографічна ситуація та негативні перспективи її розвитку;
- макроекономічний стан держави (інфляція, безробіття, економічні кризи тощо);

- значна «тінізація» виплат працівникам.

Іншим напрямком соціального страхування є безробіття. Безробіття є гострою проблемою будь-якої держави з ринковою економікою. Крім соціального, психологічного, економічного аспектів, вона має фінансовий аспект, пов'язаний з формуванням спеціальних фондів, кошти яких використовуються на виплату допомоги безробітним.

Страховання на випадок безробіття є ще одним видом соціального страхування. Воно охоплює 90% всіх працюючих, осіб і здійснюючи виплату допомоги в період вимушеного безробіття.

Соціальне страхування від безробіття в США є окремою системою, яка не має загальнонаціонального характеру і функціонує на рівні штату. При чому, відрізняючись певними деталями від систем інших штатів. Отже, усі штати повинні мати розроблені й функціонуючі програми забезпечення роботою, а також консультаційні центри із працевлаштування.

Фактично усі працівники приватного сектору охоплені системою страхування від безробіття того чи іншого штату. Якщо вони стають безробітними, їхнє право на отримання страхової допомоги залежить від терміну попереднього перебування на ринку праці (стажу роботи) та причини безробіття.

Ставка оподаткування роботодавця з цього приводу визначається такими чинниками:

- загальними економічними умовами у штаті;
- галуззю промисловості, до якої належить підприємство;
- системою звільнення працівників, що склалася у даного роботодавця. [1]

З Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [7] на випадок безробіття дізнаємося про такі принципи страхування:

- надання державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;

- обов'язковості страхування на випадок безробіття всіх працюючих на умовах трудового договору (контракту) та на інших підставах, передбачених законом, та можливості добровільного страхування у випадках, передбачених законом;
- цільового використання коштів страхування на випадок безробіття;
- солідарності та субсидування;
- обов'язковості фінансування Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття витрат, пов'язаних з наданням матеріального забезпечення у випадку безробіття та соціальних послуг в обсягах, передбачених цим Законом;
- паритетності в управлінні страхуванням на випадок безробіття держави, представників застрахованих осіб та роботодавців;
- диференціації розмірів виплати допомоги по безробіттю залежно від страхового стажу та тривалості безробіття;
- законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування на випадок безробіття. [7]

Серед основних пріоритетів, які б дозволили вирішити проблеми функціонування Фондів соціального страхування України, доцільно виділити:

- зниження рівня безробіття, шляхом створення нових робочих місць;
- підвищення розміру заробітної плати та інших доходів населення;
- зниження соціального навантаження;
- розробити заходи, які сприяли б призупиненню процесів «тінізації» заробітної плати, у тому числі доходів населення, приховування її від оподаткування;
- удосконалення методів контролю за надходженням внесків у Фонди соціального страхування;
- введення трирівневої пенсійної системи;
- економічне виховання молоді та населення працездатного віку

щодо запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, визначення його переваг для кожного громадянина. [3]

Висновки. / Conclusions. Пенсійна реформа в Україні повинна стати ключовим пунктом нового підходу до соціальної політики, тому що сильна соціальна політика має прояв в тому, щоб створити умови, коли громадяни самі будуть в змозі забезпечити собі достатній рівень життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Системи соціального страхування зарубіжних країн Г. В. Григораш, Т. Ф. Григораш В. Я. Олійник, І. Т. Субачов 2008 Режим доступу: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/Збас_finan/Cystemy-sots.-strakh.-zar.-krayin_Ch.pdf

2. Белінська О. В., Бастричев В. С. Соціальне страхування: особливості розвитку // Сучасні підходи, методи і моделі в управлінні фінансами: економічний і соціальний аспекти. Збірник статей та доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (14-15 травня 2009р.). – 2009. – Т.2. – С. 18.

3. Проблеми та шляхи вдосконалення діяльності фондів соціального страхування в Україні А. М. Якимова, В. А. Горб 2011 Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=724>

4. Гузик Т. Другий рівень / Т. Гузик // Вісник Пенсійного фонду України. – 2010. - № 5. Травень. – С. 19

5. МінФін України: Видатки держбюджету України 2023 Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

6. Пенсійний фонд України 2023 Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/2158581-chy-ye-vymogy-do-rozmiru-obov-yazkovyh-vneskiv-ta-pevnoyi-periodychnosti-yih-splaty/>

7. ЗАКОН УКРАЇНИ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття 2023 Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/T001533?an=403>

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Барченко Каріна Андріївна
студентка групи С-12-19-Б1Т(4,0з)
Навчально-наукового інституту управління,
економіки та бізнесу
Міжрегіональної академії управління персоналом

Туризм в Україні - це ключова галузь економіки, розвиток якої повинен забезпечити відкритість вітчизняної економіки, посилити демократичність та євроінтеграційний курс держави. Проведення Україною чемпіонату Європи з футболу у 2012 р. стало своєрідною “візиткою” у глобальний туристичний бізнес, однак загальнонаціональні проблеми, притаманні фактично усім сегментам туристичного ринку нашої держави, істотно стримують подальший його розвиток, тому першочерговим завданням у сфері побудови потужної туристичної індустрії в Україні є розроблення стратегії адаптації вітчизняного туристичного бізнесу до сформованих лідерських стандартів країн ЄС і світу загалом [2].

Стратегічною метою розвитку туризму в Україні є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, розширення внутрішнього та збільшення обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів населення, збереження та відновлення природних територій та історико-культурної спадщини.

У багатьох європейських країнах вплив туризму на суспільно економічний розвиток території розглядається через поняття збалансованого розвитку, який в результаті формування і впровадження відповідної туристичної політики враховує диверсифікацію працевлаштування, збереження довкілля, охорону природних і культурних засобів. Історико-культурна спадщина, наявність краєвидів, якість послуг, що надаються, становлять

критерії оцінки збалансованого туризму [2]. Це першорядні та основні показники, які стосуються будь-якої території. Важливим чинником, який сприяє розвитку туризму, є формування стратегій територіальних адміністративних одиниць, враховуючи наявні існуючі засоби, трудові та матеріальні ресурси.

Важливим чинником суспільно-економічного розвитку певної території є ефективно впровадження регіональної політики, яка ґрунтується на принципах збалансованості. Потреба привернути увагу науковців і практиків до розроблення стратегічних напрямів розвитку туристичної індустрії на регіональному рівні і зумовила вибір теми цієї роботи.

Питання різних аспектів регіоналізації туристської діяльності доволі активно досліджуються. Дослідження потенціалу туристично-рекреаційних ресурсів регіонів України висвітлюється у численних публікаціях О. О. Бейдика. Проте проблеми формування стратегії розвитку туристичної індустрії в Україні розкриті недостатньо і потребують подальшого опрацювання [6].

Україна має потужний туристичний потенціал, який використовується неефективно. Згідно з рейтингом конкурентоспроможності туристичної галузі, складеним Всесвітнім економічним форумом, Україна за рівнем туристичної привабливості посідала 78 місце (2017 р.), 85 місце (2019 р), 76 місце (2020 р.) зі 140 країн світу [4]. Індекс туристичної конкурентоспроможності (обчислюється для 140 країн) формується на основі трьох основних показників (регуляторне законодавство; середовище для бізнесу та інфраструктура; людські, природні та культурні ресурси), які, своєю чергою, розподіляються на 14 показників, серед яких: безпека, цінова конкурентоспроможність, розвиток транспортної інфраструктури, готельного господарства, правове забезпечення, політична стабільність, комфортність ведення бізнесу, сприяння розвитку туристичної галузі з боку держав, природний та людський потенціал країни тощо.

Низький рівень економічного розвитку України, несприятливе

законодавство, політичні загрози та правова незахищеність туристів є основними причинами туристичної непривабливості країни, яка потребує значних інвестицій для модернізації туристичної інфраструктури, збереження та відтворення культурного і природного потенціалу, архітектурних та історичних пам'яток [2].

Метою розвитку туризму в Україні є створення сприятливого організаційно-правового та економічного середовища для розвитку цієї галузі, формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту на підставі ефективного використання природного та історико-культурного потенціалу України, забезпечення її соціально економічних інтересів і екологічної безпеки.

Туризм як вид діяльності не може існувати як окрема галузь економіки, саме тому доцільно розглядати його вплив на економіку України з урахуванням суміжних галузей. За оцінками міжнародної консалтингової діяльності Mc. Kinsey and Company, для забезпечення стійкого росту ВВП в Україні насамперед необхідно розвивати ті галузі економіки, які мають значний потенціал росту. Однією з таких галузей виступає туристична індустрія.

Туристична індустрія - складова туристичної інфраструктури, яку формують усі туристичні підприємства та суб'єкти, що надають основні і супутні для туризму послуги [4]. Це сукупність окремих елементів, які включають різні галузі обслуговування: невеликі ресторани, мотелі, готелі, будинки відпочинку, об'єкти пізнавального, лікувального, оздоровчого, спортивного, ділового призначення та забезпечують обслуговування перевезення і надання туристично-екскурсійних послуг.

Туристичний регіон являє собою географічну територію (місце, регіон), яку гість або туристичний сегмент вибирає з метою подорожі, пізнання та одержання задоволення. Така територія містить усі споруди, необхідні для перебування, розміщення, харчування й організації дозвілля туристів. Основні вимоги до регіону, щоб його можна було вважати туристичним, - наявність об'єктів туристичного інтересу, можливість надання необхідних для

задоволення потреб туристів послуг такої якості, яких очікує клієнт [6]. Фактично усі регіони України мають можливості для подальшого розвитку туристичного бізнесу. Особливо це стосується західного регіонів України.

Кожна рекреаційна територія для стабільного функціонування повинна мати певну спеціалізацію на окремих видах туризму та типах відпочинку. Для сталого розвитку галузі таких видів повинно бути кілька, крім того, формувати їх необхідно в такий спосіб, щоб підтримувати стабільний туристичний попит протягом усього року, долаючи фактор сезонності.

Показники діяльності туристичних підприємств Львівщини свідчать про те, що туризм та відпочинок набувають все більшого значення для соціально економічного розвитку області і характеризуються позитивною динамікою за попередні три роки [4]

Для туристичної індустрії важливе значення має формування стратегії розвитку туристичних регіонів. Стратегія розвитку туристичних регіонів повинна бути інструментом зовнішньої і внутрішньої промоції регіону, який би демонстрував перспективи регіону; організації майбутньої діяльності регіональних органів влади, забезпечення інтеграції, всесторонності та єдності політики органів регіональної влади [3].

Обґрунтування розробки регіональних стратегій повинно максимально враховувати регіональну специфіку розвитку суб'єктів туристичного бізнесу, наявний туристичний потенціал території, дотримання відповідності стратегічних перспектив розвитку інших (суміжних до туризму) видів економічної діяльності. Теоретичним базисом формування стратегії розвитку туристичних регіонів повинні бути комплексні теоретико-методологічні дослідження з детальним аналізом на основі даних офіційної статистики та якісно проведених соціологічних досліджень туристичного бізнесу.

Необхідно постійно шукати і зміцнювати переваги свого регіону, розуміти, які функції області можуть і повинні розвиватися, що гальмує просування туристичного продукту та як усунути перешкоди. Ефективність стратегії залежить від того, наскільки правильно буде організований процес її

розроблення, реалізації, контролю за її виконанням.

Міжнародні стратегії розвитку туристичної індустрії спрямовані на захист культурно-історичної спадщини, боротьбу з бідністю, наслідками змін клімату, попередження подальших кліматичних змін та деградації довкілля, зменшення негативного впливу на довкілля [4].

Стратегії розвитку туристичних регіонів повинні враховувати [5]:

- досягнення європейських і світових параметрів співвідношення якості послуг і цін на ці послуги на основі системних заходів щодо стандартизації рівня якості послуг і економічного стимулювання підприємств до їх підвищення;

- якнайшвидшу адаптацію нормативно-правових і законодавчих актів галузі рекреації і туризму до стандартів, прийнятих у європейському співтоваристві;

- залучення зовнішніх інвестицій до реалізації програми регіонального розвитку, окремих проектів, що входять до її складу, зокрема на розвиток інфраструктури для обслуговування рекреаційних потоків, - транспорт, торгівлю, зв'язок, виробництво продукції для використання у курортно-рекреаційній діяльності і сфері послуг;

- створення привабливого туристичного іміджу регіону та просування регіонального турпродукту на національний та міжнародний туристичний ринок;

- розвиток матеріально-технічної бази та інфраструктури спортивно-оздоровчих видів туризму (модернізація з доведенням до рівня світових стандартів матеріально-технічної бази існуючих санаторно-курортних оздоровчих установ і об'єктів туристичної індустрії);

- введення в експлуатацію новозбудованих рекреаційних об'єктів на основі розробки економічного механізму стимулювання інвестиційної діяльності у цій сфері;

- комплексний підхід до підвищення якості прийому туристів та сервісного обслуговування;

- доведення до норм і міжнародних стандартів класифікації готелів, сертифікації інших приймаючих структур;
- доведення до міжнародного рівня організації ресторанної справи та її сервісного обслуговування;
- розширення кількості і якості туристичних послуг, що надаються;
- участь у роботі регіональних і європейських салонів і ярмарків;
- організацію турів, що дадуть змогу якнайкраще ознайомитися із запропонованою продукцією і оцінити якість прийому;
- здійснення системного маркетингу ринку туристичних послуг;
- створення сприятливих умов для інвестицій, податкового і митного регулювання розвитку регіону;
- забезпечення раціонального використання та охорони туристичних ресурсів регіону, створення програм та планування подальших перспектив розвитку туристичного регіону.

Природне середовище певного регіону із різноманітним рельєфом, сприятливим кліматом, лісовими масивами Карпат, заповідниками та парками, лікувальними мінеральними водами стимулює розвиток туризму та рекреації [4].

Стратегічна ціль - зробити певний регіон чистим і привабливим та навколишнього середовища, культури, туризму і рекреації, що передбачає [4]:

- покращення якості довкілля регіону, забезпечення його екологічної стабільності та привабливості ландшафтів;
- підтримку сучасного і традиційного мистецтва на території регіону, її культурного потенціалу та багатонаціональних традицій;
- використання історичної спадщини регіону та інших регіональних центрів;
- розвиток туристичної інфраструктури;

Стратегічними напрямками розвитку туристичної сфери регіону є [2]:

- розвиток сентиментального туризму для українців, євреїв, поляків тощо;

- організація національних та міжнародних наукових, культурних та ділових заходів (фестивалів, артистичних семінарів, конгресів, виставок тощо);
- розвиток асоціацій агро- і гірського туризму, сприяння розвитку туристичних послуг у сільській та гірській місцевостях;
- стимулювання промоційних компаній різноманітного рекреаційного та туристичного потенціалу області (лікувальні курорти, курорти з мінеральними водами, зимові види спорту тощо);
- створення регіональної системи розповсюдження туристичної інформації та системи бронювання через Інтернет, а також обласної мережі туристичних інформаційних центрів.

Механізми та інструменти реалізації Стратегії. Для досягнення цілей Стратегії у рамках визначених пріоритетних напрямів необхідно забезпечити ефективну взаємодію правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму [6].

Правовий механізм орієнтований на дотримання учасниками процесу реалізації Стратегії принципів конституційності, законності та прозорості. Основними інструментами правового механізму повинні бути нормативно правові акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Організаційний механізм спрямований на забезпечення принципів партнерства та співробітництва органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, представників бізнесових та наукових кіл, громадських організацій. Чітке визначення завдань учасникам реалізації Стратегії дасть змогу розподілити відповідальність за прийняття рішень та їх виконання.

Основними складовими організаційного механізму є [5]:

- план заходів з реалізації Стратегії, який дасть змогу із застосуванням установлених показників розвитку провести оцінку досягнення цілей Стратегії шляхом проведення моніторингу та визначення ефективності впливу заходів, що здійснюються на державному, регіональному та місцевому рівні;
- цільові та регіональні програми розвитку сфери туризму та курортів;
- договори, що укладаються, в тому числі на засадах державно приватного

партнерства.

Економічний механізм забезпечує дотримання принципів сталого розвитку територій та утримання високого рівня конкурентоспроможності шляхом [14, с. 34]:

- використання інструментів для формування сприятливих умов для залучення інвестицій у туристичну галузь;
- надання підтримки вітчизняному виробнику туристичної продукції;
- сприяння фінансовому оздоровленню підприємств туристичної галузі;
- впровадження сучасних інформаційних та маркетингових технологій.

Фінансовий механізм забезпечує реалізацію принципів прозорості та передбачуваності дій органів державної влади з розподілу коштів державного бюджету, інвестицій, грантів міжнародних організацій, залучення кредитів банків та небанківських установ, коштів недержавних цільових фондів, лізингових компаній.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюється у межах коштів державного та місцевих бюджетів, суб'єктів туристичної діяльності, коштів міжнародної технічної допомоги, інших міжнародних донорів, фінансових організацій (установ), коштів інвесторів та інших джерел, не заборонених законом.

Обсяг фінансування Стратегії визначається з урахуванням конкретних завдань та у межах коштів, передбачених державним бюджетом на відповідний рік [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про туризм" від 05.09.95 р. // Відомості Верховної Ради. - 1995. - №31. (зі змінами, внесеними законом №2608-VI (2608-1) від 19.10.2010 р.). - С. 241 - 254.

2. Барченко К. А. Основні напрями розвитку вітчизняного туризму в Україні // V Міжнародна науково-практична конференція "MODERN PROBLEMS OF SCIENCE, EDUCATION AND SOCIETY", 17-19.07.2023 Київ,

Україна.

3. Боровских Н. Конкурентные стратегии: методология формирования и развития/ Н. Боровских // Маркетинг. – 2005. – С. 37-48.

4. Гайдук В. А. Конкурентоздатність в умовах сучасного ринку / В. А. Гайдук // Економіка та держава. – 2007. – № 2. – С. 16-17

5. Кирчата І. М. Напрями формування економічного механізму підвищення конкурентноспроможності підприємства /І.М. Кирчата// Управління розвитком:зб.наук.статей.-Х.,2006.-№7.-19-21.

6. Свида І. В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг / І. В. Свида // Науковий вісник Ужгородського університету. 2009. №28(3). С.64-69.

ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Боковець Вікторія Вікторівна

д.е.н., професор

Вінницький національний технічний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. Європейський вибір України і, відповідно, необхідність її інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовили необхідність формування інноваційної моделі розвитку, в якій роль головного джерела довготривалого економічного зростання відіграють наукові надбання та їхнє технологічне застосування, яке дасть можливість, передусім, підвищити конкурентоспроможність економіки, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі за стабільних і високих темпів економічного зростання. Водночас інноваційна модель розвитку має розглядатися як інструмент формування засад інформаційного суспільства в Україні.

У вирішенні завдань виходу країни з кризи, забезпечення динамічно стійкого розвитку економіки першочергова роль належить інноваціям, інноваційній діяльності, які спроможні забезпечити безперервне оновлення технічної та технологічної бази виробництва, освоєння та випуск нової конкурентоспроможної продукції, ефективне проникнення на світові ринки товарів та послуг. Це потребує реформування всіх сфер суспільного життя, та, перш за все, економіки [1].

Мета роботи. Метою даного дослідження є обґрунтування основних аспектів інноваційної діяльності України в сучасних умовах та проблем активізації національного ринку інноваційних продуктів.

Матеріали та методи. Базою для інновацій та фактором розвитку будь-якого бізнесу є інформаційні технології, вони формують нові підходи до розробки стратегії та прийняття управлінських рішень. Незважаючи на значні перешкоди, які сьогодні супроводжують ведення будь-якого бізнесу в Україні,

ІТ-індустрія розвивається, демонструючи зростання галузі на 30-35% в рік [2]. Однак до показників світових лідерів, як США, Китай та інших країн, Україні ще далеко.

За даними глобального дослідження Ukraine High Tech Reporte в Україні працює більше 1000 ІТ-компаній, функціонує більше 100 R&D-центрів. Особливістю діяльності є те, що переважна більшість розробників (близько 90%) орієнтована на аутсорсинг, отже внутрішній ринок оцінюється приблизно в 10%. Так, в 2014 році ємність ринку програмного забезпечення (ПЗ) на експорт перевищила \$700 млн в цій галузі працювало близько 65 тис. чоловік. Частка ІТ-послуг складає близько 4% експорту країни.

Поряд з цим відбувається незначне скорочення темпів росту експорту послуг з розробки програмного забезпечення, наприклад, в 2021 році вони зменшилися до 5%, тоді як в минулі роки таке скорочення складало 20-25%. Негативною тенденцією є скорочення внутрішнього українського ІТ-ринку, темпи падіння якого за даними компанії IDC в 2022 році склали близько 45-50%. Незважаючи на те, що інноваційні проекти українських компаній своєю масштабністю та бюджетом поступаються проектам Європи, США та Азії, Україна займає четверте місце в світі по кількості сертифікованих ІТ-спеціалістів і третє в Європі за обсягами створення аутсорсингових програм. Проте вітчизняний ІТ-аутсорсинг переважно спрямований на зовнішні ринки, більше 80% всіх аутсорсингових ІТ-компаній України працюють на зовнішні ринки (офшорний аутсорсинг). Важливим завданням у сфері ІТ-аутсорсингу є забезпечення розвитку вітчизняного ринку ІТ-аутсорсингу (локального аутсорсингу [4].

Результати та обговорення. Основними завданнями, що сприятимуть інноваційному розвитку є:

- структурна перебудова національної економіки;
- створення адаптивної інфраструктури інноваційної діяльності;
- цілеспрямована підготовка кадрів високої кваліфікації для високотехнологічних галузей, а також менеджерів інноваційної діяльності;

- створення ринку інноваційної продукції, на якому буде забезпечений належний рівень захисту інтелектуальної власності;
- широке застосування в усіх галузях економіки і сферах суспільного життя інформаційно-комунікаційних технологій;
- удосконалення системи державної підтримки та регулювання інноваційної діяльності;
- підвищення інноваційної культури суспільства [2].

Інноваційна політика являє собою цілісний підхід, який базується одночасно на створенні та на практичному використанні знань і при якому основне значення має комерційна віддача від нових технологій. Розробка інноваційної політики для України є особливо актуальною проблемою, оскільки показники наукомісткості більшості вітчизняної промисловості суттєво нижчі, ніж у країнах ЄС та США, незважаючи на високий науковий потенціал.

Місце України за складовими Інноваційного індексу Bloomberg у 2020-2022 рр.

Таблиця 1

Місце України за складовими Інноваційного індексу у 2020-2022 рр.

Роки	2020	2021	2022
Загальний індекс	46	53	56
Продуктивність	50	60	57
Концепція дослідників	46	46	49
Інтенсивність досліджень і розробок	47	54	57
Виробництво з доданою вартістю	48	58	57
Проникнення високих технологій	32	37	35
Ефективність вищої освіти	21	28	48
Патентна активність	27	35	36

У рейтингу інноваційних економік світу Україна посіла 56 місце серед 60 досліджуваних країн . Вона втратила три позиції порівняно з минулим роком. Таке падіння зумовлено послабленням позиції України за 4-ма із семи складових даного індексу.

Останнім часом в Україні з'являються урядові програми, у яких декларується перехід економіки на інноваційний шлях розвитку, державна

підтримка інноваційної діяльності; розглядається проект інноваційного кодексу України; обговорюється створення Національної венчурної компанії. Попри те, що і Український уряд, і науковці сходяться на думці, що інноваційний процес знаходиться в незадовільному стані, суттєвих зрушень у цій сфері вже протягом багатьох років не відбувається.

Так, протягом останніх 15 років зростає використання результатів наукових досліджень вітчизняних учених у сфері інноваційної діяльності сусідніх держав, зменшуються обсяги використання можливої бази об'єктів інноваційної діяльності в Україні та знижується кількість інноваційно активних підприємств. Зазначимо, що серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія – 26% і Греція – 29%, але навіть ці показники удвічі вищі, ніж в Україні. А в порівнянні з країнами лідерами, такими як Нідерланди (62%), Австрія (67%), Німеччина (69%), Данія (71%) та Ірландія (74%), цей розрив з Україною складає майже п'ять разів [3].

Інноваційній економіці потрібна наука високого рівня, яка забезпечує створення нових розробок, система ринкової апробації та відбору економічно ефективних розробок, а також механізми організації нового виробництва на їх основі. Ефективна інноваційна діяльність можлива лише за умови взаємовигідного партнерства держави та бізнесу. Відокремлено ні держава, ні бізнес не в змозі перевести економіку на інноваційний шлях.

Світовий досвід показує, що фінансування наукових досліджень та розробок здійснюється за рахунок держави, участь бізнесу обмежується незначною кількістю конкретних замовлень. Організація виробництва – це прерогатива бізнесу, держава переважно виступає регулятором.

Найважливішими напрямками формування й розвитку національного ринку інноваційних продуктів є:

- сприяння регіоналізації інноваційної політики, що, своєю чергою, сприятиме трансферу технологій та інноваційних продуктів, формуванню регіональних інноваційних стратегій, створенню технопарків, бізнес інкубаторів, а також інноваційних структур іншого типу;

– створення умов формування науково-промислових кластерів (кластер галузеве, територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких структур, які тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоздатності власної продукції і сприяння економічному розвитку регіону);

– сприяння поетапному створенню національної мережі комерціалізації інноваційних продуктів і трансферу технологій. Мережа має охоплювати спочатку 2-3, а згодом 5-7 регіональних Центрів комерціалізації та трансферу технологій і інноваційних продуктів у Києві, Донецьку, Харкові, Дніпропетровську, Львові, Одесі, Сімферополі. Створюючи українську мережу, необхідно якнайширше використовувати закордонний досвід;

– організація виявлення і добору найактуальніших винаходів українських авторів для їхньої подальшої комерціалізації та введення в господарський обіг. Створення з цією метою бази даних «Перспективні українські винаходи», яку необхідно постійно поповнювати;

– розроблення програми науково-технологічного партнерства між державними організаціями, академічним, галузевим і вузівським секторами науки та промисловості на основі державного контракту або іншої угоди на роботи за усіма етапами інноваційного циклу. Такі програми закладуть підґрунтя для формування нової системи партнерської взаємодії держави і приватного сектору в розробленні та використанні нових технологій;

– сприяння розвитку інституту посередництва та підготовці технологічних менеджерів для наукомісткого сектору економік [4].

У цьому контексті необхідно підкреслити необхідність державного регулювання інноваційних процесів, що викликано, насамперед, їх зростаючим значенням для економіки і суспільства в цілому.

Разом із тим, незавершеність трансформаційних процесів ставить під сумнів можливість стабілізації високих темпів зростання на основі принципів посттрансформаційного розвитку.

Висновки. Таким чином, активізація інноваційної діяльності потребує комплексного підходу. Вирішення лише однієї з окреслених проблем не дасть бажаного ефекту. Для розбудови інноваційної економіки перш за все слід чітко визначити державні пріоритети інноваційної діяльності в Україні та розробити всебічний комплекс заходів щодо їх сприяння, який включатиме: фінансові стимули, кадрову підготовку фахівців, створення умов для проведення модернізації виробництва, залучення інститутів розвитку до реалізації інноваційних проектів тощо.

За нехтування проблем інноваційного розвитку надалі вони лише загострюватимуться, що призведе до поглиблення процесів деіндустріалізації в країні. До перспективних напрямів слід віднести дослідження процесів формування та реалізації інноваційних проектів на підприємстві, подальший розвиток ідей щодо удосконалення державної інноваційної політики та пошук дієвих механізмів забезпечення інноваційної діяльності адекватним фінансовим ресурсом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Боковець В. В., Гарафонова О. І., Сідлак С. В. Інноваційна діяльність в Україні. *Вісник Хмельницького національного ун-ту*. Серія: Економічні науки. Хмельницький: Хмельницький національний університет. 2021. №6. Том 1. С. 7-12.
2. Боковець В. В. Розроблення мотиваційних механізмів прискорення інноваційної діяльності підприємств. Електронне наукове фахове видання: *Економіка та суспільство*, Вип. №9, URL: <http://economyandsociety.in.ua>.
3. Стоянова М. М. Розвиток інноваційного підприємництва в Україні. *Економіка підприємства*. 2019. №1. С. 15-18.
4. Удод Н. М. Формування нової парадигми управління бізнесом міжнародних торговельних компаній. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 3. С. 53-62.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Герасименко Ірина Олександрівна,

к.е.н., доцент

Сич Владислав Ігорович,

магістр

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Вступ. Фінансовий стан – одна з найважливіших характеристик діяльності підприємств. Фінансовий стан аграрних підприємства – це комплексне поняття, що є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо господарських факторів та характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів. Аналіз фінансового стану уможливорює визначити рівень якості та ефективності роботи підприємства.

У сучасних умовах господарювання аналіз фінансового стану аграрного підприємства – необхідна складова процесу управління підприємством. Головним напрямком його практичної реалізації є виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування підприємства, визначення перспектив його розвитку.

Мета роботи. Огляд наявних теоретичних аспектів стосовно аналізу фінансового стану вітчизняних аграрних підприємств, визначення на їх основі мети, інформаційної бази та алгоритму проведення аналізу фінансового стану.

Матеріали та методи. В процесі дослідження були використані традиційні способи та засоби економічного аналізу, а саме: наукового узагальнення (при визначенні сутності процесів та систематизації її складових); порівняння (при зіставленні показників у динаміці); групування (при класифікації); індукції (для одержання загальних висновків на основі окремих фактів); дедукції (одержання часткових висновків на основі знання певних загальних положень).

Результати та обговорення. Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. В першу чергу на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперебійне виробництво та реалізація високоякісної продукції.

Основна мета аналізу фінансового стану підприємства є розробка та реалізація заходів, направлених на швидке відновлення платоспроможності, відновлення достатнього рівня фінансової стійкості підприємства, встановлення можливості підприємства продовжувати свою господарську діяльність, подальшого розвитку, забезпечення прибутковості, зростання виробничого потенціалу та ухвалення оптимальних управлінських рішень.

Аналіз фінансового стану дозволяє встановити й охарактеризувати:

- ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому, а також ефективність використання фінансових ресурсів зокрема;
- рівень кредитоспроможності підприємства як позичальника фінансових ресурсів для здійснення господарської діяльності;
- рівень підприємницького ризику щодо можливості погашення зобов'язань, здатність до нарощування активів, залучення інвестицій;
- основні пріоритети якісного планування, прогнозування, бюджетування;
- політику розподілу і використання прибутку для потреб суб'єкта господарювання;
- причини відповідних змін, а також тенденції і пріоритетні напрями розвитку підприємства за показниками його фінансового стану [1].

Інформаційною базою для оцінювання фінансового стану підприємства є дані: балансу (форма № 1); звіту про фінансові результати (форма № 2); звіту про рух грошових коштів (форма № 3); звіту про власний капітал (форма № 4); дані статистичної звітності та оперативні дані.

Інформацію, яка використовується для аналізу фінансового стану підприємств, за доступністю можна поділити на відкриту та закриту (таємну).

Інформація, яка міститься в бухгалтерській та статистичній звітності, виходить за межі підприємства, тому вважається відкритою.

В цілому порядок аналізу фінансового стану аграрного підприємства може бути представлений такими чином.

По-перше, необхідно чітко визначити мету проведення оцінки фінансового стану підприємства, оскільки від неї буде залежати подальший вибір підходів щодо її здійснення.

По-друге, здійснюється збір інформації і обираються напрями оцінки й конкретні показники, що дозволять охарактеризувати фінансовий стан підприємства або його складові відповідно до поставленої мети.

По-третє, проводиться розрахунок показників та їх порівняння з нормативними значеннями.

По-четверте, проводиться ретельне вивчення основних причин змін тих чи інших показників та характеристика їх досягнутого рівня.

По-п'яте, виявляються резерви та обґрунтовуються заходи щодо зміцнення фінансового стану підприємства [2].

Господарська діяльність підприємств відбувається завдяки організованому, якісному, своєчасному та ефективному управлінню, що являє собою сукупність взаємопов'язаних послідовно здійснюваних функцій. Тому, необхідно проводити дослідження сутності, завдань і необхідності системного аналізу фінансового стану підприємств, а також дослідження всіх існуючих методів, принципів і методик аналізу фінансового стану підприємства та надання пропозицій щодо їх вдосконалення.

Висновки. Аналіз фінансового стану аграрних підприємств має бути проведений на основі достовірної інформації, своєчасно та всебічно, для того, щоб можна було одержати відповідь на запитання, наскільки надійне підприємство у фінансовому відношенні. Дослідження фінансового стану на основі фактичної інформації дає кількісну та якісну характеристику змін, що відбулися на підприємстві. Визначаються невикористані можливості, реалізація яких дозволяє або прискорити розвиток підприємства в цілому, або перевести

його на більш ефективний режим господарювання. В сучасних умовах функціонування аграрним підприємствам необхідний аналіз фінансового стану, що визначить умови забезпечення прибуткової діяльності та стратегічного розвитку як окремого суб'єкта господарювання, так і галузі в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2000. – 406 с.
2. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник / Ю. С. Цал-Цалко. К.:ЦУЛ 2002. 359 с.

ІННОВАЦІЙНИЙ СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА ТА СКЛАДОВІ ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ

Грищук Анна Михайлівна

Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту

Савицька Тіна-Софія Юріївна

Студентка-магістрантка

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. У сучасному динамічному та невизначеному бізнес-середовищі стабільний інноваційний розвиток є основою успішного розвитку компанії в умовах жорсткої конкуренції. Цей розвиток призводить до позитивних наслідків у довгостроковій економічній діяльності, охоплюючи аспекти економіки, екології та соціального впливу, та допомагає досягти мети забезпечення кращого майбутнього для наступних поколінь. Необхідність поліпшення конкурентоспроможності підприємства, зменшення витрат на виробництво і більш ефективного використання інноваційного потенціалу організації завдяки впровадженню інноваційних проєктів визначає важливість таких досліджень.

Мета роботи полягає в узагальненні існуючих досліджень у сфері інноваційного сталого розвитку підприємства та визначенні його основних складових, які підлягають оцінюванню.

Матеріали та методи. Інформаційною базою дослідження виступили праці вітчизняних і зарубіжних науковців, законодавчі акти щодо вивчення поглядів на сучасний стан проблеми сталого інноваційного розвитку підприємств.

У дослідженні використовувалися як загальнонаукові (аналіз, синтез, спостереження, узагальнення), так і спеціальні (системно-структурні, функціональні) методи дослідження.

Результати та обговорення. Загальна концепція сталого розвитку на макро- та мікрорівні включає економічні, соціальні та екологічні аспекти.

Використання принципів сталого розвитку в стратегії інноваційної діяльності дозволяє організаціям здобути перевагу та забезпечити собі стійку позицію на ринку. Тому, для досягнення максимального результату не лише компаніям, а й в соціальному, споживчому та екологічному вимірах, необхідно впроваджувати специфічну організаційну структуру. Ця структура має підтримувати інноваційну активність підприємств та працювати у напрямку пропозиції нових проєктів, створення інноваційних відділів, що будуть відповідати за сталий розвиток.

Важливим питанням для вивчення концепції сталого інноваційного розвитку підприємства є інноваційна діяльність організації. Науковці та українське законодавство різним чином описують ці поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення понять «інноваційна діяльність» та «інноваційний розвиток»

Автори	Визначення поняття
Інноваційна діяльність	
Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р.	діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг
Н. Сулима, Л. Степасюк, А. Величка	складний процес створення, використання та поширення інновацій з метою отримання конкурентних переваг та підвищення рентабельності виробництва
М. Кувшинов, М. Бажанова	процес впровадження результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у різні сфери діяльності суб'єкта господарювання (технічну, технологічну, організаційно-управлінських, соціальних тощо), що призведе до кращих результатів по відношенню до конкурентів у поточній та прогнозованій ринковій ситуації
Інноваційний розвиток	
А. Трифілова	стратегічний напрямок розвитку з потенційною можливістю підвищення ефективності виробництва та підвищення довгострокової конкурентоспроможності аж до освоєння науково-технічних досягнень
Н. Завлін	це послідовна послідовність подій, що проходять від отримання теоретичних знань до використання створеного для нього продукту, конкретної технології чи послуги, а завершується впровадженням інноваційного продукту чи

	технології в життя, оскільки під час практичного використання інновація постійно досліджується, вдосконалюється та набуває нових споживчих властивостей
О. Адаменко	діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення споживацьких потреб та підвищення ефективності господарювання; розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства
Є. Діденко, Ю. Моторна	процес спрямованих на стан систем підприємства цілеспрямованих дій, що передбачає використання та розвиток підприємством інноваційного потенціалу, результатом чого виступає комплекс змін та поява нових можливостей прогресивного характеру, спрямованих на досягнення у конкурентній боротьбі бажаного економічного результату та забезпечення умов економічно безпечного розвитку

Отже, пояснення різниці у визначенні ключових понять сталого інноваційного розвитку криється у складності самої системи, у якій ці поняття використовуються.

Визначення сталого розвитку відрізняються залежно від сфер їх застосування. Зокрема, найбільш поширеним є варіант опису сталого розвитку як трьох взаємопов'язаних важливих аспектів – економічного, соціально екологічного або соціально-економічного та природно-технічного.

Наукових праць, що містять визначення сталого інноваційного розвитку, менше. Однак, проаналізувавши різні джерела, що містять визначення цього поняття, вважаємо, що сталий інноваційний розвиток - це неперервний, організований та планований процес, готовий до інноваційних стратегічних змін і проривних трансформацій, який охоплює всі аспекти господарської діяльності підприємства (включаючи наукові, організаційно-управлінські, технічні, технологічні, виробничі, фінансові, маркетингові, соціальні та етичні аспекти). Це дозволяє складній системі компанії успішно вести бізнес, адекватно реагувати на сучасні виклики зовнішнього середовища та забезпечувати конкурентні переваги, які дають вищу якість, порівняно з конкурентами.

Під час аналізу стійких інновацій на рівні окремого підприємства, важливо враховувати різноманітні показники, які відображають кожен аспект концепції потрібного результату. Економічний аспект повинен включати не лише фінансові показники підприємства; важливо розуміти, що цей аспект також спрямований на оцінку внеску підприємства у безпосередній розвиток національної економіки.

До повного спектру показників, які охоплюють економічний аспект, також можуть бути віднесені внутрішні та зовнішні соціальні програми, обсяг інвестицій в інтелектуальний капітал, результати опитувань споживачів, інформація щодо якості виробів та інше.

Соціальний аспект включає в себе оцінку таких критеріїв, як внесок компанії у забезпечення безпеки та охорони праці персоналу, різноманітні програми соціальної підтримки населення, в яких компанія брала участь, а також дотримання прав людини в господарській діяльності. Відповідно, основні показники цього аспекту відносяться до сфери управління персоналом, корпоративного кодексу підприємства і взаємин компанії з суспільством.

Екологічний аспект включає показники, які спрямовані на збереження природного середовища та відображають вплив діяльності підприємства на екологію. Оцінку цього аспекту слід проводити на основі таких показників, як споживання енергії, участь в екологічних програмах, обсяг викидів різних видів забруднень, характеристики екологічності продукції, що виробляється в ході основної діяльності компанії, а також сертифікація та стандартизація процесів і продукції з огляду на екологічні критерії.

При впровадженні системи, спрямованої на забезпечення сталого інноваційного розвитку компанії, важливо мати на увазі, що прибуток не є кінцевою метою діяльності. Тому загальне оцінювання сталості не повинно базуватися виключно на показниках рентабельності та прибутковості. У цьому контексті вони є лише однією з економічних цілей і є частиною системи, яку підприємство прагне досягти у своїй діяльності.

Критеріями оцінки сталого розвитку інноваційної компанії деякими

дослідниками визначено показники: досягнення стійкого економічного зростання через основну діяльність підприємства, рівень отриманого прибутку, який є достатнім для фінансування економічного розвитку зсередини. Для досягнення сталого зростання може використовуватися збільшення темпів динаміки.

Інноваційна діяльність є ключовою умовою для формування конкурентних стратегій підприємств. Підприємства, які активно впроваджують інновації в свою тактику, мають значно більше можливостей зберегти та підвищити свою конкурентоспроможність. Використання добре спроектованих інструментів для оцінки підтримки організаційно-економічного інноваційного розвитку є фундаментом для розвитку інноваційного потенціалу. Насправді, компанія може розвивати свої інноваційні можливості лише в тому випадку, якщо вона має належний інноваційний потенціал.

Під організаційно-економічним забезпеченням інноваційного розвитку підприємства розуміється комплекс різноманітних ресурсів, таких як інтелектуальні, особистісні, інформаційні, фінансові, науково-виробничі та технологічні, які визначають здатність підприємства генерувати інноваційні ідеї та реалізовувати їх у формі конкурентоспроможних інноваційних продуктів.

Загалом оцінку організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку підприємства слід здійснювати в такому порядку:

- визначення цілей і завдань політики інноваційного розвитку підприємства;
- встановлення переліку показників, що підлягають оцінці;
- визначення рівня інноваційного потенціалу та спроможності підприємства за відповідними показниками та формування базових величин для порівняння;
- встановлення інтегрального показника на основі ресурсної та організаційно-управлінської складової та зовнішніх факторів;
- порівняння інтегральних показників з перерахованими показниками

конкурентних компаній галузі.

З метою оцінки ефективності управління інноваційним розвитком окремі дослідники пропонують проводити фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства на основі показників впровадження інноваційних продуктів і технологій:

– коефіцієнт запасу інтелектуальної власності по відношенню до основних засобів підприємства (граничне значення коефіцієнта вибору інноваційної стратегії);

– коефіцієнт освоєння нових технологій: порівняння нововведених основних фондів з іншими активами як характеристика здатності підприємства освоювати нові технології та технологічні процеси виробництва (граничне значення коефіцієнта 0,35-0,4 для вибору інноваційної стратегії);

– коефіцієнт зростання інновацій: частка коштів, що спрямовуються на власні та спільні дослідження, навчання та підвищення кваліфікації персоналу, який бере участь у здійсненні інноваційної діяльності (стратегія лідерства доцільна при значенні коефіцієнта більше 0,55-0,6).

Висновки. Підсумовуючи проведені дослідження, робимо висновок, що загальна концепція сталого розвитку включає економічні, соціальні та екологічні аспекти на макро- та мікрорівнях. Це свідчить про необхідність врахування комплексності цих аспектів у стратегіях інноваційної політики організацій. Впровадження принципів сталого розвитку в стратегію інноваційної діяльності може допомогти компаніям здобути конкурентну перевагу та забезпечити стійку позицію на ринку. Це вказує на важливість інтеграції сталого розвитку в корпоративну культуру та організаційну структуру підприємств. Розрізнені визначення понять «інноваційна діяльність» та «інноваційний розвиток» свідчать про їх складність і багатогранність у відношенні до сталого інноваційного розвитку.

Важливо враховувати різноманітні показники при аналізі стійких інновацій на рівні окремого підприємства, оскільки концепція потрійного результату сталого розвитку вимагає оцінки не лише економічного, а й

соціального та екологічного впливу підприємства.

Важливо оцінювати організаційно-економічне забезпечення інноваційного розвитку підприємства, яке включає різні ресурси та інтегральні показники. Підприємство має активно впроваджувати інновації та забезпечувати інноваційний потенціал, а не концентрувати оцінку лише на фінансових показниках.

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Захарченко Володимир Іванович,

д.е.н., професор,

Трохимчук Оксана Василівна,

студентка

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. В результаті реформи децентралізації новоутворені громади отримали більше ступенів свободи і можливостей для прискорення соціально економічного розвитку. Щоб цей процес відбувався цілеспрямовано дуже важливо використовувати інструменти стратегічного планування. Одним із таких інструментів є SWOT-аналіз, який успішно використали у своїх дослідженнях В. Карпов та ін. (2021), П. Матвеев та А. Мосумова (2019), А. Полянська та ін. (2021), М. Сидорук та ін. (2018). Однак цей метод (при його модифікації) дає чимало нових можливостей для поглиблення досліджень.

Ціль роботи. На прикладі Вінницької міської територіальної громади (МТГ) показати можливості застосування модифікованого варіанту SWOT-аналізу для досягнення територіальними громадами високого рівня конкурентоспроможності (ефективності економіки та якості життя населення).

Матеріали та методи. В дослідженні використані матеріали Вінницької МТГ, а основним методом дослідження є SWOT-аналіз. У модифікованому варіанті він передбачає вибір, аналіз та оцінку (експертним методом за 10-бальною шкалою) основних характеристик соціально-економічного розвитку територіальної громади, але, на відміну від класичного варіанту, сильні й слабкі сторони територіальної громади аналізуються безвідносно до її внутрішнього і зовнішнього середовища в теперішньому часі, а можливості та загрози для неї в майбутньому часі.

Результати та обговорення. Соціально-економічний розвиток Вінницької МТГ, як і будь-якої іншої, визначається такими *передумовами*.

Склад, площа і географічне положення. Вінницька МТГ утворена 12 червня 2020 р. До її складу входять м. Вінниця, селище Десна та 7 сільських населених пунктів у складі трьох старостинських округів. Площа громади 255,45 км². Вона має вигідне географічне положення, зокрема транспортне, тому що на її території перетинаються міжнародні автомобільні траси М12 та М21, вона виступає як об'єднавча ланка у «Золотому трикутнику України» (Київ – Львів – Одеса) і має міжнародний аеропорт «Гавришівка». Правда, під час російської воєнної агресії цей аеропорт частково зруйновано, але після його відновлення й розбудови міжнародного транспортного коридору між Гданськом та Одесою географічне положення громади стане ще вигіднішим.

Природні ресурси. Головним природним багатством Вінницької МТГ є землі загальною площею 16212,7 га, в т. ч. державної власності – 1617,6 га (10,0%), комунальної – 1347,0 га (8,3%), приватної – 12649,6 га (78,0%), не визначеної власності – 598,5 га (3,7%). У громаді 1 884,9 га – займають ліси, 10 944,7 га – сільгоспугіддя, в т. ч. 9 243,2 га – орні землі. Головна водна артерія громади – річка Південний Буг – має загальну довжину 806 км. Вона є головним джерелом води для майже 70% мешканців м. Вінниці. На жаль, вода з річки за якістю відноситься до четвертого (передостаннього) класу: є брудною. Громада загалом має 303 водні об'єкти загальною площею 594 км².

Населення і трудові ресурси. Чисельність мешканців громади станом на 12 липня 2023 р. – 356,4 тис. осіб (це на 31,0 тис. осіб, менше, ніж станом на 01 січня 2022 р.). Щільність населення (за останніми даними) – 1395 осіб на 1 км². Частка сільського населення – 4,2%. У віковій структурі переважають особи, старші за 50 років – 34,5%, частка дітей (до 14 років) – 15,3%, молоді (15-35 років) – 24,6%. Слабкою стороною демографічного потенціалу громади є значна частка (19%) осіб старше 60 років, яка до того ж зростає. У зв'язку з мобілізаційною кампанією та частковим виїздом громадян за кордон

Інтегрована громада. Представницьким органом громади є Вінницька міська рада, що здійснює від її імені та в її інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування. Вінниця як центр громади і області є одним із

лідерів упровадження реформи децентралізації та інновацій в системі місцевого самоврядування. У Вінниці діє одна з найкращих в Україні систем надання адміністративних та інших послуг жителям, модель якої розроблена і вперше впроваджена саме тут. Місто надає найбільшу в Україні кількість адміністративних та інших послуг (582 види) через ЦНАПи.

Цифровізація муніципального простору. Проте у громаді відсутня комплексна автоматизація управлінських процесів, тому для підвищення їх ефективності передбачаються заходи щодо оцифрування усіх сфер життєдіяльності громади.

Планування просторового розвитку. Вінниця у просторовому аспекті є компактним містом, після приєднання нових територій у 2015 році та збільшення площі міста майже вдвічі, виникла загроза його «розповзання». Це є як перевагою, так і викликом для міста, оскільки вимагає чітко прорахованого просторового планування. Відповідно, подальший просторовий розвиток Вінниці базується на підході «росту всередину».

Економічні складові розвитку. Вінницька МТГ має чітко сформовані пріоритети економічного розвитку щодо галузей та окремих суб'єктів господарювання, як традиційної, так і нової економіки, причому різних форм власності – приватної, державної та комунальної.

Підприємництво. Станом на 01 жовтня 2022 р. загальна кількість суб'єктів господарювання, що є платниками податків, становила понад 48 тис. осіб, з яких найбільшу частку складають фізичні особи-підприємці (59,3%). У громаді загалом підтримуються прагнення підприємливих людей для створення власних підприємств і продуктів типу «Made BY Vinnytsia», особливо в креативних сферах. Для спрощення ведення бізнесу громада оптимізує і податкову, і регуляторну політики. Але суттєвою перешкодою на шляху до відкриття власної справи виступає висока вартість кредитних ресурсів. Ще більшої шкоди бізнесу громади завдала повномасштабна війна. Правда, за програмою релокації на територію громади перемістили свої виробничі потужності 236 суб'єктів господарювання з Півдня і Сходу країни.

Промисловість. Промислову продукцію виготовляє 221 велике та середнє підприємство. Майже дві третини промислових підприємств задіяні в переробній промисловості, в т. ч. в переробці сільськогосподарської продукції та деревини. Найбільшими підприємствами (переважно з експортною орієнтацією) є: ПрАТ «Вінницький олійножировий комбінат», ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика», ТОВ «Агрона Фрут Україна», ТОВ «Барлінек Інвест», СУІП у формі ТОВ «Сперко Україна», KNESS, «ПромАвтоматика», ТОВ «Грін Кул», ДП «Електричні системи», ПрАТ «Вінницький завод «Маяк»», ПрАТ «Володарка», ТОВ «Поділля-Залізобетон». На території громади розміщено три індустріальні парки (ІП): Вінницький ІП, ІП «Вінницький кластер холодильного машинобудування», ІП «Вінтер Спорт». На території останнього парку, незважаючи на воєнний стан, продовжуються будівельні роботи. На жаль, Вінниця за роки ринкових перетворень втратила більше половини свого промислового потенціалу і змогла зберегти й відновити лише малу його частину. Відповідно, місто має чимало занедбаних промислових територій (браунфілдів), які займають близько 10 % забудованої території.

Аграрний сектор громади представлений 13 сільськогосподарськими підприємствами, 14 фермерськими господарствами та близько 9,5 тис. особистих селянських господарств. Найбільші господарства з вирощування зернових, бобових, олійних культур, баштанних культур і овочів: ФГ «Сольський Василь Дмитрович», ФОП «Гаврилюк», СФГ «Січ»; з вироблення продовольчої продукції: ТОВ Вінницький комбінат хлібопродуктів № 2; СТОВ «Айва». З початком війни серйозною проблемою для збуту продукції агросектору, в т. ч. й Вінницької МТГ, стало блокування росією чорноморських портів.

Торгівля. Сфера внутрішньої торгівлі, ресторанного господарства на послуг є важливою складовою внутрішнього ринку. У сфері торгівлі станом на 01 жовтня 2022 р. функціонувало 2364 (у 2021 р. – 2352) підприємства, в т. ч. 1828 магазинів, 522 заклади ресторанного господарства, 11 ринків і торговельних майданчиків. Загалом площа торгової мережі складає 474 тис. м².

Певний потенціал розвитку внутрішньої торгівлі Вінницька МТГ отримала за рахунок релокації суб'єктів господарювання, але загалом спостерігається стагнація внутрішнього ринку.

Зелена економіка та смарт-спеціалізація. Вінницька МТГ спирається на енергоефективну стратегію розвитку. Вона впроваджує енергоефективні заходи в усіх сферах функціонування, як завдяки продукуванню власної альтернативної енергії (використання котлів на альтернативному твердому паливі, встановлення сонячних панелей на дахах будинків, використання енергії з переробки сміття), так і завдяки енергії, виробленій в області (сонячні електростанції, гідроенергія, вітрова енергія). Потужний ІТ-сектор громади представлений, зокрема, компаніями: Gemicle, Incoresoft, Delphi Software, Playtika, Onseo, Astound Commerce, EPAM Ukraine, Спільна справа, Infopulse, SteelKiwi, Exadel, Ciklum, Lampa, R4x, інтернет-група RIA. У місті розташований основний офіс компанії LetyShops – найбільшого кешбек-сервісу України, лідера цього сегмента ринку. Розвивається також екосистема креативної економіки. За останні декілька років почали працювати приватні та громадські простори, а саме: Креативний простір Артинов, iHub Вінниця, Вінницький обласний молодіжний центр «Квадрат», Cherdak, Стартап Школа ВНТУ «Sikorsky Challenge». Поєднання потужного агропромислового сектора із сектором нових технологій відкриває широкі можливості для розвитку агротеху як одного із стратегічних напрямків смарт-спеціалізації Вінниці і громади загалом.

Бюджетно-фінансова сфера. В 2022 р. надходження до бюджету Вінницької МТГ склали 5587,3 млн грн, в т. ч. до загального фонду 5368,9 млн грн, що, відповідно, на 13,8% і 18,8% більше за показники 2021 р. Водночас через війну офіційні трансферти до бюджету громади не надходили. Виконання бюджету громади у 2022 р. по видатках забезпечено за рахунок доходів бюджету в сумі 5487,4 млн грн, отримання кредитів до бюджету розвитку в сумі 1,8 млн грн та направлення залишків коштів у сумі 184,8 млн грн. В 2022 р., як і в попередні роки, бюджет Вінницької МТГ зберігав соціальну

спрямованість.

Муниципальні інвестиції. У громаді створюються належні умови для внутрішніх інвесторів як передумови для підвищення економічної активності її мешканців. Місто також закріпило імідж надійного партнера у співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, такими, як Світовий банк, GIZ, SECO та ін. Також Вінниця продовжує створювати необхідні передумови для залучення іноземних інвесторів (передусім великі корпорації) в міську економіку. Однак через війну більшість суб'єктів господарювання громади стикнулася із масштабними обмеженнями у проведенні капітальних видатків.

Соціальні складові розвитку. У Вінницькій МТГ навіть у дуже складний період воєнного стану намагаються підтримувати позитивні тренди соціального розвитку у багатьох сферах і галузях діяльності.

Зайнятість і доходи населення. Перед війною кількість попереджених про заплановане масове вивільнення у Вінницькому міському центрі зайнятості складала 2348 особи. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників по м. Вінниці у 2021 р. становила 13200 грн, у 2022 р. – 14 000, а у 2023 р. (за прогнозом) складе 15 400 грн. [1, с. 48]. Це дещо нижче, ніж в середньому в Україні за ці ж роки 15 256, 22 536 та 18 914 грн. [2]; проте з позитивною динамікою. Водночас реальні доходи населення громади через прискорення інфляції знижуються.

Житлово-комунальне господарство. Наявний житловий фонд у громаді здебільшого застарілий, майже 70% багатоквартирних будинків збудовано в період між 60-ми і 80-ми роками, Це житло є енергонеефективним, а тому в громаді навіть під час війни продовжуються роботи з його реновації та енергозбереження. Для забезпечення доступності комунальних послуг громада прискорено розвиває технічну інфраструктуру у таких районах, як Пирогово, Сабарів, Старе Місто, Малі Хутори, Тяжилів та Десна.

Муниципальний транспорт. Протяжність доріг у громаді загалом становить 389,3 км разом із 22 автомобільними та пішохідними мостами. Мережа транспортного забезпечення м. Вінниці вважається однією з

найкращих в Україні та продовжує вдосконалюватись. Мережа громадського транспорту включає 6 трамвайних, 15 тролейбусних, 18 автобусних маршрутів і 29 напрямків маршрутних таксі. Основним перевізником пасажирів є комунальне підприємство «Вінницька транспортна компанія» (близько 90% перевезень). У місті активно розвивається система прокату велосипедів NextBike.

Освіта. Вінницька МТГ, зокрема м. Вінниця, має розвинену систему дошкільної, шкільної та професійної освіти (135 об'єктів). Учні міста здобувають призові місця на міжнародних олімпіадах. Громада взяла на свій баланс 4 професійно-технічні училища. У Вінниці фахівців також готують коледжі, 5 університетів (класичний з Донецька, технічний, педагогічний, медичний та аграрний) та інші ЗВО. Правда, абітурієнти навіть з Вінницької області часто віддають перевагу не вінницьким ЗВО (від'ємне сальдо приїзду та від'їзду вступників до них до війни складало 713). Наразі громада не дає змоги реалізуватися у професіях вузького профілю багатьом випускникам ЗВО, тому необхідно створювати умов для їх працевлаштування за спеціальністю.

Охорона здоров'я. У цій галузі Вінницька МТГ відіграє ключову роль в області, надаючи через 15 об'єктів повний спектр якісних медичних послуг. Особливо в цьому плані вирізняються Вінницька обласна клінічна лікарня ім. М. І. Пирогова, Вінницький регіональний кардіологічний центр серцево судинної патології. В усіх закладах первинної медичної допомоги громади створені належні умови та проводиться підписання декларацій між лікарями та пацієнтами через електронну систему «e-Здоров'я». Навіть в умовах війни і значного дефіциту коштів реалізуються заходи з інформатизації галузі.

Культура і спорт. У Вінницькій МТГ 44 заклади культури, ними в 2022 р. реалізовано 2098 культурно-мистецьких заходів різного рівня. Також проводиться робота щодо створення «Стратегії Культури Вінницької МТГ» в рамках проекту Eu4Culture, який фінансується Євросоюзом та реалізується Goethe-Institut. В рамках спільного проекту Вінницької та Маріупольської міських рад в оздоровчому центрі «ЯМаріуполь. Родина» впродовж літнього

періоду для 940 маріупольців представниками закладів культури проведено 240 різних заходів. Громада також має розвинену спортивну інфраструктуру (485 об'єктів). Відтак, у її мешканців будь-якого віку є можливість дбати про свою фізичну форму. Спортсмени громади традиційно приймають участь у міжнародних змаганнях з таких видів спорту, як веслування на байдарках та каное, легка атлетика, хокей на траві, кульова стрільба.

Доступне, безпечне та екологічно чисте середовище. Керівництво і мешканці Вінницької МТГ добре розуміють процеси глобальних змін клімату, пристосовуються до цих змін і дотримується принципу «нульового балансу» через зменшення впливу громади на навколишнє середовище та оптимізацію використання наявних природних ресурсів.

Громада зберігає, підсилює та об'єднує в єдину мережу наявний зелений каркас як у межах забудованої території, так і природних ландшафтів. Актуальною для громади є перспектива доведення ступеня переробки твердих побутових відходів як у передових країнах ЄС – до 90 і більше відсотків [3, с. 15].

Пульсуюче місто. Вінниця все більше перетворюється на місто, в якому постійно щось відбувається, де кожен знаходить цікавинки для дозвілля, творчості та розвитку, місто-магніт, у якому хочеться жити і працювати, яке хочеться відвідувати.

Ядром цього має стати культура та історія міста, які також є однією зі складових туристичного потенціалу громади.

Стратегічними проєктами з розбудови м. Вінниці як пульсуючого є:

- 1) створення музейного закладу історії та культури міста;
- 2) підготовка території SUN (як мистецької платформи, креативного хабу та рекреаційної зони): шляхом ревіталізації території колишнього дитячого санаторію імені М. Коцюбинського.

Усі складові соціально-економічного розвитку Вінницької МТГ, які мають перевищення сильних сторін і можливостей над слабкими сторонами і загрозами, «працюють» на її конкурентоспроможність (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісний SWOT-аналіз (за 10-бальною шкалою) соціально-економічного розвитку Вінницької міської територіальної громади

Передумови та складові розвитку громади	Характеристики розвитку громади	Оцінки				Всього
		сильні сторони	слабкі сторони	можливості	загрози	
Передумови розвитку	склад, площа і географічне положення	+8	-3	+4	-6	+3
	природні ресурси	+6	-2	+2	-4	+2
	населення і трудові ресурси	+7	-3	+3	-4	+3
	<i>інтегрована громада</i>	+8	-2	+2	-1	+7
	<i>цифровізація муніципального простору</i>	+5	-4	+4	-3	+2
	планування просторового розвитку	+4	-3	+4	-3	+2
	всього	+38	-17	+19	-21	+19
Економічні складові розвитку	підприємництво	+6	-3	+4	-4	+3
	промисловість	+4	-6	+3	-5	-4
	аграрний сектор	+5	-2	+3	-3	+3
	торгівля	+6	-2	+2	-2	+4
	<i>зелена економіка та смарт-спеціалізація</i>	+3	-2	+3	-2	+2
	бюджетно-фінансова сфера	+5	-3	+2	-3	+1
	<i>муніципальні інвестиції</i>	+3	-5	+3	-3	-2
	всього	+32	-23	+20	-22	+7
Соціальні складові розвитку	зайнятість і доходи населення	+4	-4	+4	-3	+1
	житлово-комунальне господарство	+3	-6	+3	-3	-3
	муніципальний транспорт	+9	-1	+3	-3	+8
	освіта	+5	-3	+3	-2	+3
	охорона здоров'я	+7	-4	+5	-3	+5
	культура і спорт	+4	-3	+3	-3	+1
	<i>доступне, безпечне та екологічно чисте середовище</i>	+4	-4	+4	-2	+2
	<i>пульсуюче місто</i>	+3	-2	+3	-3	+1
	всього	+39	-27	+28	-22	+18
Оцінки конкурентоспроможності громади, разом		+109	-67	+67	-65	+44

Примітка: курсивом виділено характеристики згідно стратегічних пріоритетів розвитку громади.

Джерело: розробка авторів

Як видно з табл. 1, Вінницька МТГ має достатні передумови для

динамічного соціально-економічного розвитку. Для економічного розвитку громади першорядне значення має відновлення її промислового потенціалу, а для соціального – розвиток галузі ЖКГ (реновація старого житлового фонду і створення нового тощо).

Висновки. Застосування модифікованого варіанту SWOT-аналізу для оцінювання характеристик соціально-економічного розвитку Вінницької МТГ дозволило більш точно визначити у ній «точки зростання» та «вузькі місця».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Програма економічного і соціального розвитку Вінницької міської територіальної громади на 2023 рік : проект рішення виконавчого комітету Вінницької міської ради. URL: <https://vmr.gov.ua/media/....pdf> (дата звернення: 30.09.2023).

2. Абдулліна М. Як змінився ринок праці і рівень зарплат в Україні на другому році війни. *Економічна правда*. 2023. 25 серп. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/25/703588/>

3. Концепція інтегрованого розвитку м. Вінниці 2030. Вінниця : Вінницька міська рада, 2019. 174 с.

ОЦІНКА ЛОГІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Калужна Марина Віталіївна

студентка

Найденко Олексій Євгенович

к.е.н, доцент

Харківський національний економічний університет
ім. Семена Кузнеця

Вступ. / Introductions. У міру розвитку українського ринку та посилення конкуренції зростає попит на якісні логістичні послуги. Це стимулює розвиток логістичного ринку. Географічне положення України, активний розвиток електронної комерції та зростання обсягів транзитних перевезень свідчать про великий потенціал України в логістиці. Тому розвиток логістичного ринку є однією з пріоритетних завдань економіки. Українська логістика поступово розвивається, але її темпи відстають від світових. Тому дослідження сучасного стану та перспектив розвитку логістичного ринку України є актуальним.

Ціль роботи./Aim. Цілью роботи є оцінка логістичного потенціалу України за міжнародними стандартами, визначення його сильних та слабких сторін, а також розроблення рекомендацій щодо його підвищення з метою забезпечення ефективного функціонування логістичної системи країни.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі дослідження були використані загальнонаукові підходи до дослідження даної проблеми. Основними методами дослідження були: системно-структурний аналіз (при аналізі та динаміці позицій України серед інших країн світу), статистичні методи (при індексному аналізі показників логістичної ефективності).

Результати та обговорення./Results and discussion. Транспортна логістика – це система з організації доставки, а саме з переміщення будь-яких матеріальних предметів, речовин тощо з однієї точки в іншу за оптимальним маршрутом. Транспорт як провідна галузь економіки забезпечує функціонування і розвиток усіх галузей господарського комплексу країни,

виступає фундаментальною основою їх взаємодії у процесі економічного розвитку [1].

За інформацією Світового Банку [3], у 2023 році Україна посіла 79 місце серед 160 країн світу відповідно до індексу ефективності логістики (LPI Logistics Performance Index), що являє собою інструмент для порівняння показників ефективності логістики, який дозволяє користувачам взаємодіяти з даними та отримувати корисну інформацію. Він створений, щоб допомогти країнам у визначенні проблем і можливостей, з якими вони стикаються у своїй діяльності з організації торгівельної логістики і що вони можуть зробити, щоб поліпшити їх продуктивність.

На рис.1 зображено динаміку позиції України серед країн світу за LPI за 2012–2023 рр.

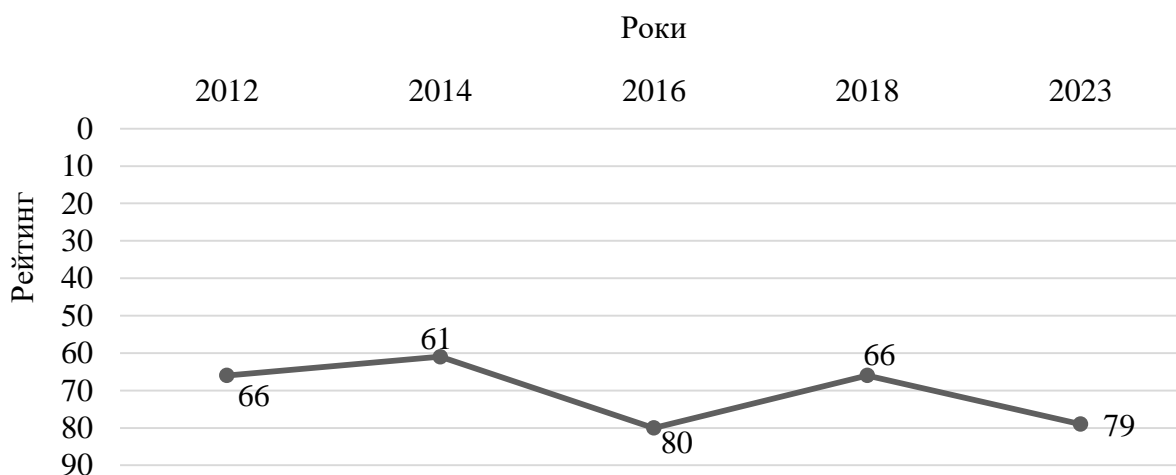

Рис. 1 Динаміка позиції України серед країн світу за LPI за 2012–2023 роки за даними [3]

Динаміка позицій України за індексом ефективності логістики представлена на рис.1 свідчить про погіршення позицій нашої держави у глобальному рейтингу у 2023 році порівняно із показниками 2012, 2014 та 2018 років. І хоча у 2014 році Україна змогла поступово піднятися у рейтингу до 61 сходинки, кризові явища в економіці призвели до втрати ще 19 позицій 2016 році.

Індекс ефективності логістики (LPI) – це середньозважена оцінка країни

за 6 основними факторами, що впливають на ефективність логістики: ефективність процесу оформлення (тобто швидкість, простота і передбачуваність формальностей); якість інфраструктури пов'язаної з торгівлею і транспортом (наприклад, порти, залізниці, дороги, інформаційні технології); простота організації поставок за конкурентоспроможними цінами; компетентність і якість логістичних послуг (наприклад, транспортних операторів, митних брокерів) (логістична компетентність); можливість відстеження і контролю вантажів (відстеження і контроль); своєчасність доставки вантажів до пункту призначення в межах запланованого або очікуваного терміну поставки (своєчасність) [5].

Система показників дозволяє порівняти країну з іншими країнами світу, регіону та доходів груп. Оцінки порівнюють країну з іншими за шкалою від 1 до 5, де 1 – найнижчий бал, а 5 – найвищий. Аналіз динаміки оцінок за шістьма напрямками показує, на які аспекти логістики слід звернути увагу для покращення позицій країни в рейтингу (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг середньозважених критеріїв індексу логістичної ефективності України за 2012–2023

Показник	2012	2014	2016	2018	2023
LPI ранг	66	61	80	66	79
LPI оцінка	2,85	2,98	2,74	2,83	2,7
Митна обробка вантажу	2,41	2,69	2,3	2,49	2,4
Інфраструктура	2,69	2,65	2,49	2,22	2,4
Міжнародні перевезення	2,72	2,95	2,59	2,83	2,8
Логістична компетенція	2,85	3,84	2,55	2,84	2,6
Відстеження вантажів	3,15	3,2	2,96	3,11	3,1
Своєчасність доставки вантажу	3,31	3,51	3,51	3,42	2,6

На основі табл.1 видно, що коли Україна втрачала позиції в рейтингу, то її інтегральна LPI-оцінка зростала. Це свідчить про позитивні зміни в логістичному секторі, але вони були недостатніми, щоб не відставати від інших країн. У 2016 році інтегральна оцінка впала, оскільки всі показники

ефективності, крім своєчасності, знизилися.

Що стосується 2023 року, то найкраще Україну оцінили за показником відстеження вантажів у пункти призначення (3,1 бал) – 76 місце списку. Лідер за цим критерієм – Сінгапур з 4,3 бали. Відносно непогано в Україні з міжнародним перевезенням вантажів – 75 місце і 2,8 бали. Лідер в даному питанні – Фінляндія – набрала 4,1 бали. Відразу за двома показниками Україна має 2,6 бали: логістична компетенція (92 місце) та своєчасність доставки вантажу (94 місце). Лідером у загальному рейтингу за цими показниками є Сінгапур. Найменші оцінки Україна отримала за митною обробкою вантажів та інфраструктурою – 2,4 бали відповідно. У цілому за п'ятибальною системою у 2023 р. Україна отримала 2,7 бали.

З проаналізованих даних стає зрозуміло, що за розвитком логістики Україна серйозно відстає від провідних країн і країн-сусідів. Тому виникла гостра необхідність реструктурувати логістичну систему України. Для забезпечення ефективної роботи господарства країни всі види транспорту повинні бути взаємопов'язані та працювати злагоджено при транспортуванні вантажів [4]. Україна повинна порівнюватися з країнами, які мають схожі економічні умови та можливості. Це дозволить їй визначити своє місце в глобальній економіці та виявити напрямки для подальшого розвитку. У табл. 2 наведено рейтинг країн за індексом ефективності логістики 2012-2023 роки.

Таблиця 2

Індекс ефективності логістики (LPI) країн

Країна	2012	2014	2016	2018	2023	Відхилення 2023/2018
Польща	30	31	33	28	26	+2
Туреччина	27	30	34	47	38	+9
Словаччина	51	43	41	53	43	+10
Словенія	34	38	50	35	43	-8
Румунія	54	40	60	48	51	-3
Угорщина	40	33	31	31	51	-20
Україна	66	61	80	66	79	-13
Молдова	132	94	93	116	97	+19

На основі табл. 2 видно, що у 2023 році серед наведених країн саме Польща посіла найвищу сходинку рейтингу, а саме 26 місце з 139 можливих.

Останній стовпець таблиці наочно показує наскільки змінився рейтинг тієї чи іншої країни у порівнянні з минулим періодом (2018 роком). Таким чином, можна зробити висновок, що Польща, Туреччина, Словаччина та Молдова мають позитивний приріст, адже їхнє місце у рейтингу зросло. Що стосується Словенії, Румунії, Угорщини та України, то ці країни мають негативний приріст, що підтверджується зниженням позиції у загальному рейтингу.

Висновки./Conclusions. На даний момент для України пріоритетними є такі кроки в розвитку логістики: інтенсифікація розвитку інноваційних технологій; подальша інтеграція у світове співтовариство, вивчення та впровадження зарубіжного досвіду; будівництво логістичних центрів і розвиток інфраструктури на всій території країни; виховання висококваліфікованих кадрів шляхом розвитку вищої освіти та бізнес-програм підвищення кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тридід О. М. Логістика: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 566 с.
2. Маловичко А. С. Інтеграція України до транспортно-логістичної системи Європейського Союзу. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 7. С. 55–58.
3. International LPI global ranking // The World Bank Website [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lpi.worldbank.org/international/global>
4. Логістичний потенціал України в міжнародному рейтингу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/logistichniy-potentsial-ukrayini-v-mizhnarodnomu-reytingu>
5. Стан та перспективи розвитку ринку логістичних послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/5310/1/%d0%b%d0%b8%d0%b9.pdf>

ВПРОВАДЖЕННЯ SUPTECH ТА REGTECH ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Кисільова І. Ю.

кан. фізико-матем. наук, доц.

Кайрачка Н. В.

Студентка

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя

Вступ. Впровадження технологій SupTech та RegTech відіграватиме велику роль у здійсненні цілей сталого розвитку, забезпечуючи фінансову та інноваційну стабільність фінансового ринку України. Таким чином розвиток цих технологій забезпечить ефективну та швидку роботу регуляторної «пісочниці» НБУ, що сприятиме збільшенню часу роботи та позвратить кількість заявок на тестування. Окрім того, це забезпечить підвищення кібербезпеки фінансового сектору загалом.

Ціль роботи. Розглянути сутність сталого розвитку та місце економічного напрямку у ньому, порівняти розвиток банківської системи України з країнами ЄС, розглянути концепцію НБУ «Про впровадження СупТех (SupTech) та РегТех (RegTech)» дослідити значення SupTech та його практичне використання в зарубіжних країнах, розтлумачення поняття RegTech та проаналізувати його місце в світовій сфері інновацій та надати рекомендації щодо подальшого розвитку напрямків SupTech та RegTech для забезпечення сталого розвитку на фінансовому ринку України.

Матеріали та методи. В процесі дослідження було використано методи логічного узагальнення, дедуктивний, порівняння, зведення, описовий, аналітичний.

Результати та обговорення. Сталий розвиток охоплює велику кількість напрямків: економічний, екологічний, соціальний, інноваційний. Він сприяє розвитку суспільства у всіх аспектах життя. Його основною метою стає ідея про досягнення соціальної справедливості, раціонального використання природних

ресурсів та економічне зростання.

Сталий (надійний, збалансований, гармонійний) розвиток територіальної громади (держави, суспільства) - це такий позитивний процес змін комплексу екологічних, економічних та соціальних показників якості життя сучасних людей, що забезпечує людські потреби без загрози для існування майбутніх поколінь [1, с. 7].

На сьогоднішній день актуальності набуває розвиток банківського сектору та ринку капіталів, впроваджуючи та вдосконалюючи наявні інноваційні підходи. На рис. 1-2 представлено порівняння рівня розвитку банківської системи України та країн Європейського Союзу.

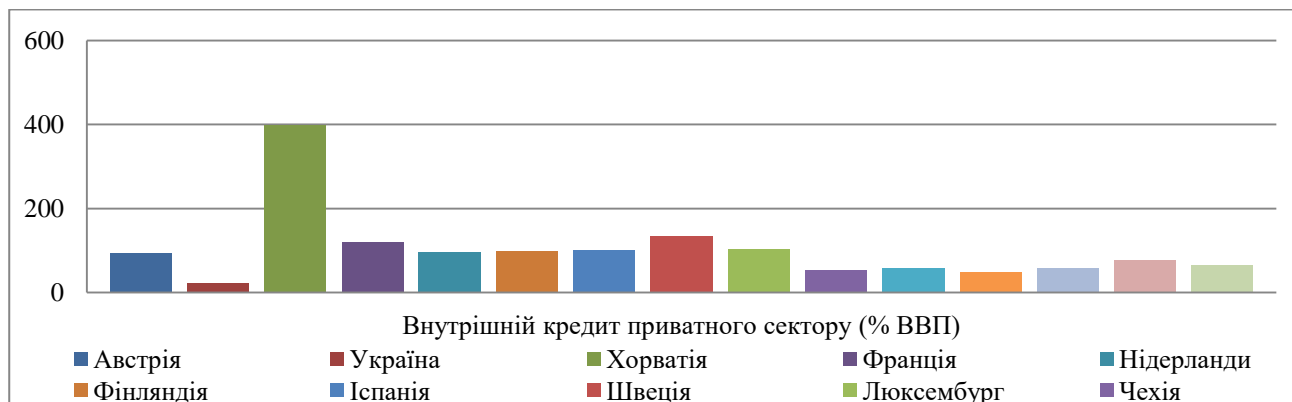

Рис. 1 Банківська система України у порівнянні з іншими країнами за показником внутрішній кредит приватного сектору (%ВВП) станом на 2021 рік

Примітка: складено автором на основі [2]

З рис.1 можна побачити, що внутрішній кредит приватного сектору (% ВВП) станом на 2021 року у країн Європейського Союзу вищий, аніж в Україні (23,6%). З найвищими показниками можна виділити наступні країни: Хорватія (399,3%), Данія (158,3%), Швеція (135,6%), Франція 121,1%), Люксембург (104,6%) та Іспанія (100,8%). Станом на той же рік показник депозити фінансової системи до ВВП в Україні аналогічно найнижчий у порівнянні із європейськими країнами і становить 27,3%. З найвищими показниками можна виділити наступні країни: Люксембург (437%), Бельгія (120,7%), Іспанія (119,7%), Португалія (114,6%), Франція (106,7%), Нідерланди

(104,3%), Італія (103%).

Фінансові технології використовуються для опису нових технологій, спрямованих на вдосконалення та автоматизацію надання та використання фінансових послуг [3].

На даний момент існує концепція НБУ «Про впровадження СупТех (SupTech) та РеГтех (RegTech)». Її основна мета полягає у представленні позиції регулятора щодо ключових питань використання інноваційних наглядних та регуляторних технологій, його бачення щодо визначення сфер для впровадження наглядних технологій та сприяння розвитку регуляторних технологій.

SupTech - це використання технологій регуляторними органами для посилення функцій нагляду. Він включає такі інструменти, як аналітика даних, штучний інтелект і машинне навчання, які допомагають регуляторам контролювати фінансові установи та виявляти потенційні ризики. SupTech може допомогти регуляторам приймати кращі рішення, покращити якість нагляду та підвищити ефективність регуляторних процесів [4]. SupTech поширений в Бразилії, Королівстві Саудівська Аравія, австралія, Нідерланди, Канада, Португалія, Філіппіни, Литва, Ірландія, США, Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

В таблиці 1 наглядно зроблений огляд рішень SupTech для нагляду за поведінкою на фінансовому ринку регуляторами різних зарубіжних країн.

Таблиця 1

Огляд рішень Suptech для нагляду за поведінкою на фінансовому ринку

Категорія	Рішення	Тлумачення	Контролер приклади	Складність в реалізації та вартість
Нормативна Звітність	3.1.1 Інформація про нагляд системи 3.1.2 Автоматизоване подання даних через API 3.1.3 Завантаження даних веб-порталу за допомогою Центральної бази даних	Комплексне оновлення ІТ до збору, подання та повідомлення даних щодо FSP-аналітики. Підготовка FSP витягів із бази даних і ділення даних через консолідовану передачу API. Наявність нескладного рішення для обміну даними. Заміна ручного обміну даними електронною поштою, факсом.	BNR, AMF BSP NRB	Найскладніший. Помірна складність. Фундаментальна здатність, недорогий.
3.2 Збір і обробка скарг даних	3.2.1 Управління скаргами Системи 3.2.2 Аналіз неструктурованих даних про скарги	Автоматизація обробки скарг, покращення якості даних, і представлення цифрових інтерфейсів для споживачів та працівників. Визначення теми, почуття та тематики шаблонів в тексті скарги споживача.	BOL, CFPB, BSP FSD Kenya	Помірна складність. Недорого, але потрібно співробітники аналітики.
3.3 Нетрадиційний Ринок та моніторинг	3.3.1 Веб-збирання 3.3.2 Моніторинг соціальних	Наявність текстових даних з онлайн-джерел (наприклад, веб-сайт FSP, соціальні мережі, веб форми, блоги, новини). Тематичний аналіз постів споживачів на соціальні	FCA, AMF, CBI FCA, AMF,	Недорого, але потрібно співробітники з аналітики. Фундаментальна здатність, недорогий.

	мереж 3.3.3 Аналіз споживчих настроїв 3.3.4 Аналіз репутації 3.3.5 Моніторинг темної мережі	мережі, пов'язані з FSP або фінансових продуктів. Аналіз тону та емоцій споживачів у їхній взаємодії з FSP онлайн. Аналіз погляду ЗМІ на вказане FSP. Визначення ризиків шахрайства, шахрайства у темній мережі тощо.	CBI, EIOPA BOE, AMF, CBI AMF BOE	Недорого, але потрібні співробітники з аналітики. Недорого, але потрібні співробітники з аналітики. Помірно складний.
3.4 Документообіг і аналіз бізнесу	3.4.1 Аналіз документів для відповідності нормативним вимогам 3.4.2 Аналіз документів для експертизи FSPs 3.4.3 Аналіз документів для однолітків групового порівняння 3.4.4 Перевірка термінів і умов 3.4.5 Автоматичний перегляд нових реєстрацій провайдерів 3.4.6 Прогнозне моделювання фінансова звітність 3.4.7 Бізнес-аналітика (BI) і геопросторовий аналіз 3.4.8 Платформа керованих даних	Перевірка документів, надані FSP визначити відповідність зазначеним нормативним актам. Тематичний аналіз наданих FSP документів для обсягу та підтримки наглядової експертизи. Аналіз наданих FSP документів виявлення ризиків та тенденцій в групі однолітків. Автоматизація огляду товару та умови для визначення комплаєнс ризиків. Оцінка та визначення нового постачальника або реєстрацію продуктів із підвищеним ризиком. Оцінка фінансової звітності для спотворення чи виявлення інших ризиків. Підтримка аналізу та інтерпретації даних, часте доповнення інших SupTech рішення. Стандартизація, централізація та виготовлення доступних внутрішніх даних з великої кількості джерел.	FCA AMF BOE BdP AFM AFM AMF, BOE, FCA, NRB, AFM AFM	Недорого, але потрібно співробітники аналітики. Недорого, але потрібні співробітники з аналітики. Недорого, але потрібні співробітники з аналітики. Недорого, але потрібні співробітники з аналітики. Недорого, але потрібні співробітники з аналітики. Недорого, але потрібні співробітники з аналітики. Діапазон від низької до високої складності. Найскладніший.

Примітка: складено автором на основі [5, с. 11]

З таблиці 1 спостерігаємо, що регулятор AMF (Autorité des Marchés Financiers (Квебек, Канада)) найбільше задіяний (у 7 рішеннях) у вдосконаленні інформації про нагляд системи, веб-збиранні, моніторингу соціальних мереж, аналізі споживчих настроїв, аналізі репутації, аналіз документів для експертизи FSPs та бізнес-аналітиці (BI) і геопросторовому аналізі.

SupTech поширений в Бразилії, Королівстві Саудівська Аравія, австралія, Нідерланди, Канада, Португалія, Філіппіни, Литва, Ірландія, США, Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

RegTech - це регуляторний ландшафт, що швидко розвивається. Ця інноваційна технологія використовує нові технології, такі як штучний інтелект, машинне навчання та роботизована автоматизація процесів (RPA), що насть змогу спростити регулятивну звітність, управління та дотримання [6].

RegTech працює в США, Австрії, Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, Ірландії, Ізраїлі, Швейцарії, Республіці Сінгапур, Індії, Австралії.

Тож, можна зробити висновок, що для подальшого впровадження технологій RegTech НБУ необхідно установити нормативну базу, яка сприяла б удосконаленню управління ризиками під час впровадження та використання Регтех; консолідувати та додатково роз'яснити вимоги нормативних документів з метою однозначного трактування змісту відповідних нормативно-правових актів Національного банку; створити робочі групи за ключовими напрямками в складі представників регулятора, банків та розробника; стандартизувати обмін інформацією державних реєстрів, мати змогу використовувати електронні анкети клієнтів (e-KYC). Стосовно інноваційної технології SupTech необхідно розвивати платформу наглядку, РегТех, Raw Data, кредитний реєстр, дашборди, привітні дані, комфортне регулювання, State Data, БВК (AML) «Світлофор», Smart Supervision та X-Ray. Тільки при виконанні наданих рекомендацій можливий сталий розвиток фінансового ринку України.

Висновки. Впровадження концепції НБУ «Про впровадження СупТех (SupTech) та РегТех (RegTech)» займатиме не мало важливе місце у розширенні інфраструктури фінансового ринку України. Забезпечення новими інноваційними інструментами допоможе підвищити рівень української банківської системи та наблизити її до стандартів ЄС, що в подальшому стане запорукою сталого розвитку.

ДЖЕРЕЛА

1. Стратегії сталого розвитку : навч. посіб. / В. В. Добровольский, Є. М. Безсонов, Г. В. Непсіна, Д. О. Крисінська, Н. А. Сербулова. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 160 с. URL: https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/509/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%20%D0%92.%20%D0%92.%20%D0%94%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf (дата

звернення: 06.09.2023)

2. The world bank. Domestic credit to private sector (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.PRVT.GD.ZS> (дата звернення: 10.09.2023)

3. Investopedia. Financial Technology (Fintech): Its Uses and Impact on Our Lives. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/fintech.asp> (дата звернення: 15.09.2023)

4. Sanction scanner. What is The Difference Between RegTech, FinTech, and SupTech? URL: <https://sanctionscanner.com/blog/whats-the-difference-between-regtech-fintech-and-suptech-519#:~:text=While%20FinTech%20can%20help%20institutions,mentioned%20along%20side%20RegTech%20and%20FinTech> (дата звернення: 20.09.2023)

5. The Next Wave of Suptech Innovation. Suptech Solutions for Market Conduct Supervision. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/735871616428497205/pdf/The-Next-Wave-of-Suptech-Innovation-Suptech-Solutions-for-Market-Conduct-Supervision.pdf> (дата звернення: 23.09.2023)

6. RegTech: The way forward for KSA. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/xe/Documents/consulting/me_regtech-digital-2023.pdf (дата звернення: 27.09.2023)

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПАРТНЕРСТВА

Козьмук Наталя Ігорівна

к.е.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

Павліківський Андрій Олегович

магістрант

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Соціальне партнерство у сфері соціального забезпечення є дуже актуальним, оскільки воно вирішує складні соціальні проблеми, підвищує ефективність соціальної політики, сприяє соціальній згуртованості та підтримує економічну стабільність. Об'єднуючи різноманітні зацікавлені сторони, включаючи уряди, роботодавців, профспілки та організації громадянського суспільства, соціальне партнерство сприяє розвитку співпраці в контексті підвищення рівня соціального забезпечення передусім вразливих соціальних груп населення. Такий підхід веде до розробки комплексної та цілеспрямованої політики соціального забезпечення, яка захищає окремих людей і сім'ї, зменшує нерівність і сприяє сталому економічному розвитку. Крім того, соціальне партнерство створює відчуття спільної відповідальності, зміцнює соціальні зв'язки та сприяє довірі між зацікавленими сторонами,

Ціль роботи. Метою є дослідження теоретичних засад та визначення практичних проблем соціального партнерства в сфері соціального забезпечення, аналіз проблем соціального забезпечення вразливих груп населення, а також розробка теоретичних та практичних рекомендацій щодо підвищення ролі соціального партнерства в контексті соціального забезпечення населення України в умовах воєнного стану.

Матеріали та методи. Методи дослідження ґрунтуються на системному аналізі соціально-економічних явищ і синтезі їх результатів. У процесі дослідження використано такі методи: вибірки та порівняння; статистичні

методи (для порівняння показників соціального забезпечення), методи графічного зображення даних (для відображення результатів соціологічного опитування пенсіонерів і внутрішньо переміщених осіб); методи узагальнення (для формування рекомендацій щодо розвитку соціального партнерства в сфері соціального забезпечення).

Результати та обговорення. Соціальне партнерство можна визначити як структуру співпраці, яка об'єднує державні установи, асоціації роботодавців і профспілки для ведення конструктивного діалогу, спільного прийняття рішень і досягнення спільних цілей. Це передбачає участь ключових зацікавлених сторін у формуванні політики трудових відносинах і соціально-економічному розвитку.

Історичну еволюцію соціального партнерства можна простежити до початку 20 століття, коли робочі рухи та колективні переговори виникли як відповідь на погані умови праці та соціальну несправедливість. Ці рухи прагнули усунути дисбаланс сил між роботодавцями та працівниками з метою забезпечення дотримання прав працівників та покращити рівень життя.

З часом соціальне партнерство вийшло за межі трудових відносин і охопило ширший спектр соціальних та економічних питань. Воно розвинулось як відповідь на мінливі потреби суспільства та економічні виклики. Епоха після Другої світової війни стала свідком створення систем соціального забезпечення та визнання прав працівників як фундаментальних компонентів справедливого суспільства.

У різних країнах моделі соціального партнерства з'явилися як засіб сприяння соціальній стабільності, економічному зростанню та соціальній єдності. Різні нації використовували різні підходи, що відображали їхні унікальні політичні, культурні та економічні контексти.

В науковій літературі проблематика визначення сутності соціального партнерства не вирішена остаточно, адже вчені не сформували єдиний підхід до розуміння сутності поняття «соціальне партнерство».

Аналізуючи наведене визначення зазначимо, що визначенню бракує

конкретності та ясності, адже воно не надає конкретних прикладів чи подробиць про те, як працює соціальне партнерство, залучених суб'єктів або конкретні механізми, що використовуються для пом'якшення соціальної напруги. Як наслідок, він залишається невизначеним і відкритим для тлумачень. Окрім цього, соціальна напруженість, як об'єкт соціального партнерства не є однозначним терміном, адже у визначенні згадується соціальна напруга, що виникає в соціальній системі, але не вказано, що ця напруга тягне за собою. Соціальна напруженість може виникати через різні фактори, такі як економічна нерівність, політичні конфлікти, культурні відмінності чи ідеологічні зіткнення. Без чіткого розуміння конкретної напруженості, яка вирішується, важко оцінити ефективність соціального партнерства в її послабленні. Визначення не визнає належним чином або не розглядає динаміку влади в соціальній системі. Це свідчить про те, що соціальне партнерство може збалансувати соціальні протиріччя між різними соціальними прошарками, групами та державою.

Висновки. На основі проведеного аналізу підходів вчених до визначення сутності поняття «соціальне партнерство» вважаємо за необхідне визначити соціальне партнерство як спільний і структурований альянс між різними зацікавленими сторонами, включаючи державні установи, підприємства, організації громадянського суспільства та представників трудових колективів. Соціальне партнерство спрямоване на сприяння діалогу, співпраці та формування спільних процесів прийняття рішень для вирішення суспільних проблем, сприяння соціальній справедливості та підвищення добробуту окремих людей і громад.

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Козьмук Наталя Ігорівна

к.е.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

Митник Марія Ігорівна

магістрантка

Київський національний університет архітектури і будівництва

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасні реалії функціонування вітчизняних підприємств характеризуються переглядом традиційних підходів до управління. Враховуючи те, що власниками компаній переважно є фізичні та юридичні особи, а не держава, акценти переносяться на побудову системи управління всередині компанії.

Інтеграція українських компаній в міжнародне бізнес-середовище потребує формування системи менеджменту, здатної забезпечити фінансову стабільність та прибутковість фірми. Одним із ключових питань розвитку такої системи менеджменту є побудова ефективної системи контролю.

Ціль роботи. Проаналізувати особливості організації системи управлінського контролю в менеджменті та визначити шляхи її вдосконалення.

Матеріали та методи. З метою проведення дослідження, використано матеріали наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених: А. Дайле, Б. І. Валуєв, О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан, І. В. Бойко, Н. Ю. Журкіна, Д. Микиток, І. Колеснік, М. Геймор, М. Я. Дем'яненко, В. М. Жук, Г. Г. Кірейцев, В. М. Кужельний, В. О. Ластовецький, В. Г. Лінник, Ю. Я. Литвин, Л. В. Нападовська, Г. О. Партин, М. С. Пушкар, П. Т. Саблук, П. А. Хомин, В. О. Шевчук.

Для відображення особливостей побудови системи управлінського контролю в умовах сьогодення, використано: описовий метод дослідження, метод узагальнення та спостереження.

Результати та обговорення. В умовах сьогодення, управління організацією особливої ваги набуває питання вдосконалення контролю. Будь-який вид управління неможливий без чітко організованої системи контролю, тому що не можна ефективно управляти, не перевіряючи виконання поставлених вимог та не виявляючи фактичного стану на управлінських об'єктах.

Контроль - одна з головних функцій управління, без якої не можуть бути повною мірою реалізовані всі інші функції. Окрім цього, за допомогою контролю забезпечується правильна оцінка реальної ситуації і створюються передумови нормальної діяльності організації. Тому в сучасних умовах вдосконалення управлінського контролю та його місця в системі управління є надзвичайно важливим та актуальним питанням підприємницької діяльності.

При наявності суттєвої кількості різних тлумачень уже протягом багатьох століть у загальному розумінні контроль розглядається як перевірка відповідності фактичних результатів бажаним. Як справедливо зазначив Б. Сівон, контроль як елемент функції управління передбачає:

- висвітлення фактичного стану (виконання);
- дослідження визначеного стану (обов'язкового); порівняння виконання з визначеним станом з метою визначення ступеня відповідності;
- з'ясування причин визначених відхилень виконання від визначеного стану.

Процес контролю полягає у визначенні стандартів, фактично досягнутих результатів та здійсненні коригувань, якщо досягнуті результати суттєво відрізняються від визначених стандартів.

Контроль виконує важливу виховну функцію, а також профілактичну і захисну, сприяє збереженню власності, правильному витрачання ресурсів, дотриманню планової, фінансової, виконавчої та трудової дисципліни.

Керівники здійснюють функцію контролю з того моменту, як вони сформулювали цілі та завдання, створили організацію. Він дуже важливий, для успішного функціонування організації. Без нього починається хаос і об'єднати

діяльність будь-яких груп вже неможливо.

Висновки. Отже, сутність управлінського контролю полягає в тому, щоб з'ясувати, чи отримується очікуваний результат або ж є відхилення. Він є сильним чинником, який допомагає підприємству підвищувати свою продуктивність. По-перше, незважаючи на те, що не всі цілі можуть бути переведені у цифри та мати кількісні показники, контроль допомагає скоординувати дії та посилює взаємодовіру. Також, він дає змогу визначити більш чіткі цілі та зменшує невизначеність у роботі фірми, тим самим посилюючи її ефективність. По-друге, управлінський контроль дає змогу знаходити рішення проблем пов'язаних із поставленим завданням і проводить оцінку на практиці, покращуючи роботу груп, які шукають рішення проблем. Контроль є невід'ємною складовою сутності будь-якого підприємства. Це й дає підставу актуальності проблеми даної теми сьогодні.

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ТА ІНФРАСТРУКТУРА – ГОЛОВНІ СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Левченко Микола Олексійович
професор кафедри організації
туристичної діяльності ННІУЕБ
МАУП

Важливе значення для розвитку як міжнародного, так і внутрішнього туризму мають туристичні ресурси, які є основною метою подорожей. Внаслідок цих обставин вони зумовлюють і визначають найважливіші економічні показники туризму, такі як кількість туристів, ціна на послуги, географія подорожей, їх сезонний розподіл, тривалість перебування та ін. Тому комерційна робота в галузі туризму повинна будуватись на всеохоплюючому обліку туристичних ресурсів як в цілому по країні, так і по окремих регіонах.

Туристичні ресурси можна розподілити на три групи:

Рекреаційні (природні) ресурси - унікальні явища природи, печери, водоспади, скелі, заповідники, гори, ріки, моря, лікувальні води, кліматичні та бальнеологічні можливості;

Об'єкти, які представляють історичне та культурне минуле країни, - музеї, пам'ятники і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури, а також унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти;

Об'єкти, які демонструють сучасні здобутки країни в промисловості, будівництві, сільському господарстві, науці і культурі, медицині та спорті.

Під *туристичними ресурсами* розуміють сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості та придатні для створення туристичного продукту. Як правило, наявність туристичних ресурсів визначає формування туристичного бізнесу в тому чи іншому регіоні.

Україна володіє багатими природнокліматичними, культурно

історичними та національно-етнографічними ресурсами, які створюють передумови для розвитку багатьох видів туризму. Більшість регіонів України має туристичні ресурси, які належать до всіх трьох груп, що дає можливість виходу на туристичний ринок з привабливими туристичними пропозиціями.

Розглянемо першу групу туристичних ресурсів - рекреаційні.

Рекреаційні ресурси — природні й антропогенні геосистеми, тіла та явища природи, які мають комфортні властивості і споживчу вартість для рекреаційної діяльності і можуть бути використані з метою відпочинку та оздоровлення людей у певний час та за допомогою існуючих технологій і матеріальних можливостей.

Рекреація - розширене відтворення сил людини (фізичних, інтелектуальних та емоційних) або діяльність, спрямована на відновлення продуктивних сил людини.

В Україні значну частину природного потенціалу складають: рекреаційні ландшафти (лісові, приморські, гірські), оздоровчі ресурси (мінеральні води та лікувальні грязі), природно-заповідні об'єкти (національні природні та регіональні ландшафтні парки, біосферні заповідники, парки-пам'ятки садово паркового мистецтва тощо), території історико-культурного призначення (пам'ятки архітектури та містобудування, історико-архітектурні заповідники та ін.).

Це унікальні ресурси для перспективного розвитку туризму, зон рекреації і курортів та найбільш збережена частина природного довкілля.

Площа освоєних та потенційних рекреаційних територій в Україні (без радіаційно забруднених) становить 12,8% території країни і розподіляється відповідно до природних особливостей семи рекреаційних регіонів: Карпатський, Придністровський, Дніпровський, Поліський, Причорноморський. При визначенні цих регіонів враховувались наступні фактори:

- геополітичне положення (розташування території, наявність трудових ресурсів, транспортних комунікацій, джерел сировини, енергії, історія розвитку території, традиції та ін.);

- наявність рекреаційних ресурсів;
- стан туристичної інфраструктури;
- попит на рекреацію та туризм;
- туристично-рекреаційна політика регіону.

Згідно з оцінкою ландшафтних ресурсів (НДШ містобудування), потенційний фонд природоохоронних, оздоровчих та рекреаційних територій становить 12,1 млн. га, тобто 20 % площі території України, що відповідає міжнародним показникам раціонального збереження природно-рекреаційних ресурсів. Одноразова місткість ландшафтів України, враховуючи допустимі природоохоронні норми, становить понад 40 млн. чоловік.

Найбільшу питому вагу територій і об'єктів природно-заповідного фонду мають:

- від 8 до 13 % - Тернопільська, Херсонська, Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька області;
- 5-7 % - Сумська, Рівненська, Чернівецька області;
- 3-5 % - Чернігівська, Львівська області;
- до 3 % - Миколаївська, Полтавська області;
- до 2 % - Волинська, Житомирська, Запорізька, Одеська, Черкаська області;
- до 1 % - Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Харківська області.

Особливе місце в системі рекреаційного використання території України посідає Прикарпатський регіон. Середньорічна тривалість сприятливого для рекреації періоду становить тут 175-190 днів.

Практично у всіх областях України виявлено мінеральні лікувальні води різного складу. Найбільша кількість джерел зосереджена в Карпатському регіоні, зокрема в Закарпатській, Львівській областях. Багато джерел у Дніпропетровській, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській, Київській, та інших областях .

Досить значні в Україні запаси лікувальних грязей, зосереджених

головним чином у південних та північно-західних областях.

На базі грязьових покладів працюють курорти Бердянська, Куяльницький, Хаджибейський та ін., а на курортах Миргород, Моршин, Немирів, Черче поширені торфові грязі.

Не менш важливе місце у розвитку туризму в Україні займає друга група туристичних ресурсів - культурні об'єкти, пам'ятки історії, архітектури, археології, етнографічні особливості території, що є важливим засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації.

Загальна кількість архітектурно-історичних пам'яток в Україні становить 48690 об'єктів. їхня цінність та чисельність (насичення, щільність) у межах областей істотно різняться. Найбільше архітектурно-історичних пам'яток, що охороняються державою і церквою, у Львівській (3934), Київській (2886) та Чернігівській (2859) областях. Найцінніші культурно-історичні ресурси - у Київській, Львівській, Тернопільській, Полтавській, Чернігівській областях.

Специфічною складовою частиною рекреаційних ресурсів є однорідні (гомогенні) рекреаційні ресурси - соціальні і природні об'єкти, явища, події, походження яких тісно пов'язане як з територією України (де вони розташовані або відбувалися), так і з територією тієї зарубіжної країни, в межах якої даний об'єкт, явище, подія первісно виникли.

З початком війни в Україні змінилось усе і це відчув на собі кожен громадянин країни. Постраждали всі сфери та галузі, в том числі, сектор туризму. Важко уявити, як в таких надскладних умовах можна подорожувати не лише з метою переселення до більш безпечних місць, а й можливості хоч на якийсь час втекти від жахливих реалій, що принесло за собою повномасштабне вторгнення.

У декого може виникнути резонне питання: навіщо взагалі думати про туристичні подорожі, якщо зараз такі складні часи? Та все набагато складніше та глибше. Річ не лише у в змозі відпочити. Насправді, туризм грає велику роль, суттєво впливаючи на економіку країни та благополуччя її громадян. Тому не треба розглядати його лише як сектор розваг. У будь-які часи, як мирні, так и

воєнні, він є підтримкою сфери господарської діяльності держави та суспільства.

Через повномасштабне вторгнення Росії в Україну сума туристичного збору за 2022 рік становила 178,9 млн грн, що на 24% менше, ніж у 2021 році.

Як повідомляє прес-служба Державного агентства розвитку туризму, до війни загальна сума турзбору була 235,4 млн грн.

На даний момент падіння зафіксовано в 14 регіонах України. Переважно це області, які перебували або знаходяться в зоні бойових дій та тимчасово окуповані.

Так, лідером за сумою туристичного збору у 2022 році стала Львівщина 41,4 млн грн, що на 79% більше, ніж у 2021 році. Закарпаття-19,4 млн грн, Івано-Франківська - 17,9 млн грн і Черкащина 12,5 млн грн.

Так, у Херсонській області сума турзбору скоротилася на 95%, у Миколаївській області - на 90%, у Донецькій області - на 83%, у Луганській області - на 80%.

Спад стався в Одеській (80%), Запорізькій (78%), Харківській (61%), Сумській (58%), Чернігівській (53%), Київській (43%) та Житомирській (24%) областях та місті Київ (54%). У Дніпропетровській та Рівненській областях зафіксовано спад на 15%.

Говорити про зовнішній туризм навіть не приходиться з відомих причин. *По-перше*, у великої кількості громадян зросли витрати та зменшилися доходи. *По-друге*, військовозобов'язані не мають змоги виїздити за кордон з сім'єю, навіть якщо у них є на це кошти. *По-третє*, існують складнощі, пов'язані з логістикою. Також не треба очікувати прибуття великої кількості іноземних туристів до того часу, доки в країні не буде безпечно. А ті, що відвідують Україну сьогодні - це в першу чергу представники закордонних ЗМІ та співробітники відомств, що переміщуються по країні з робочою метою. Так як війна триває, ситуація буде погіршуватися. Якщо порівнювати с минулим роком, бюджет в цьому році зможе отримати не більше 10% від попереднього показника. У 2021 юридичні особи сплатили туристичні збори в обсязі 154 млн

гривень, ФОП – 90 млн. Чимало туристичних підприємств, що організовували тури, припинили свою діяльність. Велика кількість співробітників малого та середнього бізнесу залишилися без роботи та доходів.

Та все ж сфера туризму не дивлячись на важкі обставини продовжує боротися зі складнощами.

Через постійний стрес та перебування у стані напруження, страху та відчаю люди як ніколи потребують можливості хоча б у невеличких радощах знайти відраду та тимчасовий спокій. Туристичні подорожі добре цьому сприяють, допомагають на деякий час переорієнтуватися, відпочити фізично та психоемоційно. Це благотворно впливає на здоров'я та працездатність. Адже країна як ніколи потребує сильних та впевнених у завтрашньому дні громадян, готових у майбутньому відбудувувати зруйноване.

Країни, що хочуть жити не лише сьогоднішнім днем, вже під час війни думають про те, як вони будуть жити після її закінчення. Відбудувувати, налагоджувати діяльність важливих економічних секторів та сферу туристичних послуг - це можливість швидше повернутися до повноцінного життя. Тому туризм має і буде працювати. Чекаємо перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про туризм" від 05.09.95 р. // Відомості Верховної Ради. - 1995. - №31. (зі змінами, внесеними законом №2608-VI (2608-1) від 19.10.2010 р.). - С. 241 - 254.

2. Левченко М. О. Основи підприємницької діяльності в сфері готельного та туристичного обслуговування: Курс лекцій для самостійного вивчення дисципліни – К.:МАУП. 2021. – 257 с.

3. Левченко М. Р. Військовий туризм на сучасному етапі державотворення //Тенденції розвитку туризму в Україні на сучасному етапі: Матеріали круглого столу (роботи студентського туристичного гуртка «Азімут») за заг. ред. д.філ.в гал.д/у, проф. МКА Левченко М. О.– К.: МАУП, 2022. – 62 с.

4. Рева Т. Ю. Аналіз стану туризму в Україні під час війни Матеріали Міжнар. науково-практичної конференції // «Світові досягнення і учасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). м. Запоріжжя

СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ПРІОРИТЕТНОГО НАПРЯМКУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мариніна Світлана Валеріївна
к.е.н., старший науковий співробітник
Державна наукова установа
Український інститут науково-технічної
експертизи та інформації
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Європейське майбутнє України зумовлює необхідність її інтеграції у високотехнологічне середовище, що потребує створення інноваційної моделі розвитку, яка дасть можливість, передусім підвищувати конкурентоспроможність економіки, гарантувати її економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі, за стабільних і високих темпів економічного зростання.

Інноваційна теорія технологічного детермінізму щодо соціально економічного розвитку країни сьогодні повністю обґрунтована практикою. Розвинуті і динамічні країни підтверджують правильність висновків цієї теорії ефективністю своєї економічної політики, яка базується на принципах інноваційної теорії розвитку. Проте, усвідомлення об'єктивної природи висновків цієї теорії в Україні проходить повільно.

Перспективи зростання технологічної конкурентоспроможності економіки України визначатимуться спроможністю вітчизняної промисловості подолати базові суперечності розвитку, а також гнучкістю та ефективністю реагування на зміни конкурентної ситуації як на світовому, так і на внутрішньому ринках.

Становлення інноваційної моделі розвитку – завдання не тільки економічної політики, потрібне поєднання соціально-політичних, гуманітарних, науково-технічних чинників та інституційних передумов, щоб в комплексі надати змін трансформаційним процесам розвитку суспільства на інноваційній основі.

Ціль роботи./Aim. Визначення ключових напрямів підвищення інноваційного потенціалу як пріоритетного фактора розвитку економіки країни.

Матеріали та методи./Materials and methods. При написанні тез були використані монографії та наукові статті українських вчених, таких як Геєць В. М., Семиноженко В. П., Шнирков О. І., Філіпенко А. С., Самосьонук Л. М. та ін., а також інформаційні матеріали міжнародних статистичних агенцій.

Для обґрунтування перспектив розвитку економіки країни, шляхом підвищення результативності інноваційної діяльності, використовувалися наступні методи: теоретичний (для визначення пріоритетів та негативних аспектів інноваційного розвитку та їх подальший вплив на економіку країни) та статистичний (підкріплення дослідження через аналіз статистичної інформації).

Результати та обговорення./Results and discussion. Україна з відновленням незалежності отримала можливість досить швидко стати країною в ряд найрозвиненіших країн Центральної та Східної Європи.

При своєму становленні економіки країн Західної Європи пройшли шлях від дрібної приватної власності до великої, від ціноутворення і вільної конкуренції до монополії, зі запровадження механізмів державного регулювання [1].

Враховуючи максимальне удержавлення та зрегульованість, економіка України мала рухатись у протилежному напрямі. Порівняно з класичним процесом розвитку економіки, саме інверсійний характер мав стати основною складовою ринкових трансформацій в Україні. Проте за роки незалежності було недостатньо реструктуризовано економіку та переведено її на інвестиційно-інноваційний шлях розвитку.

Інноваційні складові економічного зростання, і на сьогодні, належним чином не відображені в реальних діях державної влади. В 2022 році, за показником глобального інноваційного індексу Україна посіла 58 місце в рейтингу серед 128 країн, зі значенням інноваційного індексу – 31 [2].

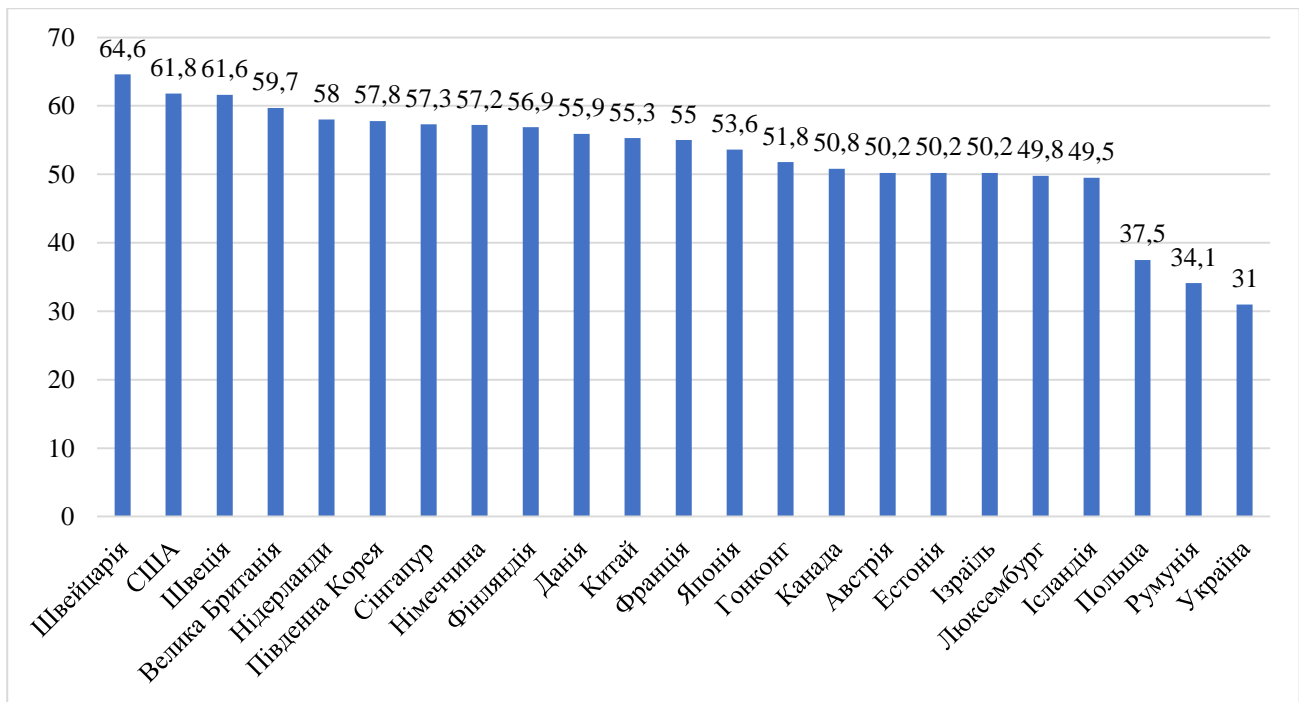

Рис. 1. Глобальний інноваційний індекс, 2022 рік

Державна економічна політика була спрямована на підтримання експорту, основна частина якого в країні забезпечувалась сировинною та продукцією з низьким ступенем переробки. У привабливішому економічному становищі опинилися виробництва нижчих технологічних укладів, які характеризуються капіталомісткістю, економічною небезпечністю та низьким рівнем розроблення і впровадження інновацій.

Особливим суттєвим чинником, що негативно впливає на збільшення інноваційної активності промислових підприємств є відсутність платоспроможного попиту на інноваційну продукцію в середині країни. Таке положення було викликано недостатніми темпами становлення сучасного об'ємного ринку інноваційної продукції в країні, а також неспроможністю українських товаровиробників стати рівноправними партнерами на міжнародному ринку інноваційних товарів та послуг. Крім того, додатково давалася взнаки і низька культура інноваційних споживачів, зумовлена передусім відсутністю коштів для закупівлі високотехнологічних товарів і послуг.

Тому очевидно, що промислові підприємства не зможуть вкладати

ресурси в розробку та впровадження інновацій до того часу, поки не вирішать власних інвестиційних проблем.

Необхідно враховувати і те, що політика, спрямована на стимулювання галузей з низьким рівнем переробки, не є основою збільшення виробництва і реалізації. Інвестиційні ресурси вкладені у виробництво нижчих технологічних укладів, консервують структурно деформовану економіку і ведуть до відставання економічного розвитку. Активізувати процес інвестування та реалізації інноваційних процесів може сучасний механізм надання пільг, у тому числі і податкових, промисловим підприємствам.

В Україні накопичено потужний науково-технічний потенціал: більше половини наукових установ відносяться до галузевого сектору науки, понад чверть до академічних, решта – вищої освіти і заводського сектору [1].

Прискорення розвитку економіки України та її рівноправну інтеграцію в міжнародний простір, в майбутньому визначатиме першочергове використання інноваційної складової, що передбачає підвищення ролі науки, як впливового важеля розширеного партнерства в мережах соціально економічних відносин.

З метою вирішення найгостріших національних проблем екології, енергозбереження, ресурсозбереження та інноваційно-інвестиційних зрушень, доцільною буде реалізувати завершеність процесу інституціоналізації наукової сфери методами: застосування законодавчого впливу; судово-правової та науково-технічної політики; загальнодержавного прогнозування й моделювання; науково-технічного програмування та інформатизації.

Розбудова національної інноваційної системи на сучасному етапі передбачає наступні напрями: створення раціональної організаційної структури управління інноваційною діяльністю; систематизацію державних управлінських функцій щодо стимулювання інноваційної діяльності; підвищення виконавчої дисципліни та забезпечення належного контролю з боку органів виконавчої влади всіх рівнів; розблокування дії законодавчих актів; упровадження механізмів сприятливого фінансування та кредитування; уточнення пріоритетів

з метою розвитку високоукладної економіки.

Світовою практикою напрацьовано три типи стратегії інноваційного розвитку: перенесення, яка полягає у використанні зарубіжного науково-технічного потенціалу і переміщення його досягнень на власні терени; запозичення, сутність якої полягає в освоєнні виробництва високотехнологічної продукції, що виробляється в інших країнах; нарощування, при якій використовується власний науково-технічний потенціал. Домінуючим для України повинен стати третій шлях розвитку.

Глобалізація світової економіки виводить інноваційні процеси на планетарний рівень. Останнім часом чітко прослідковується, що глобальною стає не тільки комерціалізація, а й усі попередні стадії інноваційного процесу.

Відкриття нових технологій, застосування нових засобів виробництва не мають, за своїм характером, національних меж. Тому виникає необхідність пошуку та створення нових форм інтеграції країн в інноваційній сфері, зокрема в межах інноваційного союзу [3].

Таке об'єднання дозволяє реалізувати інтереси країн-членів в інноваційній сфері, підвищувати конкурентоспроможність їх національних інноваційних систем, забезпечує розвиток і поглиблення міжнародної науково-технічної й інноваційної співпраці.

До переваг інноваційного союзу для країн-членів можна віднести наступні: наднаціональна фінансова підтримка інноваційної галузі; утворення єдиного ринку знань та інноваційної продукції; не фінансові заходи підтримки інноваційної діяльності; наднаціональні механізми планування інноваційного розвитку; спеціальні програми інноваційного розвитку малого і середнього бізнесу; стимулювання мобільності знань вчених; розвиток науково-дослідної інфраструктури [4].

Практичний механізм теоретичних засад об'єднання країн в інноваційний союз знаходить своє втілення в сучасній політиці економічного розвитку Європейського Союзу, де спираючись на підтримку державних інститутів, фінансових і виробничих структур, формується пан'європейська інноваційна

система, що складається з національних інноваційних систем країн-членів, створюючи нову культуру бізнесу та посилюючи кооперативні зв'язки між підприємницькими об'єднаннями та громадськими структурами.

Висновки./Conclusions.

Україна зможе посісти належне місце в Європі і світі, якщо пріоритетним визначить саме інноваційний напрямок розвитку, основи якого полягають у процесі структурної перебудови економіки. Тільки таким чином можна забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності економіки.

Удосконалення потребують всі форми державної підтримки активізації інвестиційно-інноваційного процесу в корпоративному секторі. Необхідна адекватна, належна вимогам діючого сьогодення, трансформація амортизаційної, бюджетно-податкової, кредитної, техніко-технологічної і зовнішньоторговельної політики.

Основою стратегічного курсу має стати реалізація державної політики, спрямованої на зародження інноваційної моделі структурної перебудови та зростання економіки, що надасть можливість утвердження України як конкурентоспроможної високотехнологічної держави.

Реалізація інноваційної стратегії економічного зростання потребує прискореного розвитку високотехнологічних виробництв, підвищення технологічного рівня підприємств за рахунок прогресивних вітчизняних і світових науково-технічних досягнень.

Домінуючим повинен стати шлях розвитку, що ґрунтується на використанні стратегій нарощування інноваційного потенціалу на заздалегідь визначених державою пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу.

Вітчизняна наука має бути визнана вищим національним пріоритетом, ресурсне забезпечення якого необхідно здійснювати одним з першочергових.

Необхідно створити ефективну національну систему, що включає механізми взаємодії держави, бізнесу, науки та сектору освіти, та сприяти її впровадженню в глобальну інноваційну систему.

Українська економіка не має іншого вибору щодо оптимізації моделі

економічного розвитку, окрім мобілізації всіх ресурсів для досягнення ефективної інтеграції у технологічну траєкторію еволюції людської цивілізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України: монографія. Харків: Константа, 2006. 272 с.

2. Innovation index – Country rankings. The Global Economy.com: веб-сайт. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/gii_index/ Назва з екрану. (дата звернення: 15.09.2023).

3. Шнирков О. І., Філіпенко А. С., Заблоцька Р. О., Луцишин З. О. Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття: монографія / за ред. О. І. Шниркова. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. 415 с.

4. Самосьонок Л. М. Теоретичне підґрунтя інноваційної інтеграції. Економічний часопис-XXI. 2012. №11-12. С. 9-11.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯМ МАЙНОВИМИ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Орбан Михайло Михайлович

аспірант 4 курсу

спеціальності 051 “Економіка”

ДВНЗ Ужгородського національного університету

Вступ. Управління активами підприємства є надзвичайно важливою складовою фінансового управління і грає ключову роль у досягненні фінансового здоров'я та успіху організації. Управління активами є стратегічним процесом, який спрямований на досягнення кращих фінансових результатів і підвищення стабільності підприємства. Воно включає в себе аналіз, планування та контроль за ресурсами та їхнім використанням з метою забезпечення успішного функціонування бізнесу. Правильне управління активами вимагає ретельного аналізу, стратегічного планування та здатності забезпечити баланс між різними видами активів, щоб забезпечити стійкість та успішність підприємства в довгостроковій перспективі.

Ціль роботи. Дослідити теоретичні основи матеріальних активів підприємства та визначити основну мету управління ними

Матеріали та методи. У господарській діяльності підприємства наявні різні види майна в різних формах, які можна розділити на дві основні категорії: необоротні та оборотні активи.

Необоротні активи підприємства - це ресурси, які контролюються підприємством в результаті попередніх подій і використовуються з метою отримання економічних вигод у майбутньому. Вони мають тривалий характер і використовуються в господарській діяльності підприємства протягом тривалого періоду, зазвичай більше року. До необоротних активів включаються, наприклад, нерухомість, обладнання, транспортні засоби, інтелектуальна власність тощо. Вони мають значну вартість і не передбачаються для продажу в короткостроковому періоді.

Оборотні активи, навпаки, це ресурси, які призначені для реалізації або споживання протягом короткого періоду, зазвичай не більше дванадцяти місяців. Їх можна відтворювати або обмінювати на грошові кошти в рамках операційного циклу підприємства. До оборотних активів включаються такі елементи, як грошові кошти та їх еквіваленти, а також запаси товарів або матеріалів, які підприємство готове реалізувати або використовувати у своїй діяльності протягом короткого часу. Ця розділова характеристика майна допомагає підприємству краще управляти своїми ресурсами та планувати стратегічні дії в залежності від їхньої призначеності і тривалості використання.

Власний капітал та зобов'язання - це два основні джерела утворення майна підприємства. Давайте розглянемо кожне з них більш детально:

- Власний капітал: Це сума грошей і ресурсів, яку власники підприємства вкладають у бізнес. Власний капітал може включати внески власників (наприклад, грошові вклади), прибуток, який підприємство заробляє в результаті своєї діяльності, резерви (фінансові запаси на майбутні потреби), фонди та інші джерела, які належать безпосередньо власникам підприємства. Власний капітал відображає внесок власників у бізнес і відповідальність за його фінансовий стан.

- Зобов'язання : Це кошти та ресурси, які підприємство залучає в формі позик або кредитів від сторонніх джерел. Зобов'язання можуть включати кредити від банків, корпоративні облігації, кредиторську заборгованість перед постачальниками та інші види зобов'язань перед сторонніми кредиторами. Ці джерела фінансування дозволяють підприємству залучати зовнішні ресурси для розширення діяльності або здійснення інших інвестицій. Обидва ці джерела, власний капітал і зобов'язання, важливі для функціонування підприємства. Власний капітал забезпечує власників інтересами в бізнесі та служить як гарантія для кредиторів. Зобов'язання допомагають підприємству залучати необхідні ресурси для фінансування проектів та збільшення виробничих потужностей. Правильний баланс між цими двома джерелами є важливим аспектом фінансового управління підприємством.

Результати та обговорення. Основною метою управління активами є їх оптимізація, тобто забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів підприємства. Оптимізація активів полягає в виборі найкращих форм їхньої організації, які враховують умови та особливості господарської діяльності підприємства. Основні завдання та переваги управління активами включають:

- Оптимізація ресурсів: Управління активами допомагає забезпечити, що всі ресурси підприємства (фінансові, матеріальні, людські тощо) використовуються найбільш ефективно для досягнення поставлених цілей.

- Мінімізація витрат: Оптимізація активів дозволяє підприємству зменшити надмірні витрати та зайнятість ресурсів, що не приносять прибутку.

- Підвищення прибутковості: Ефективне управління активами сприяє збільшенню прибутковості підприємства через краще використання ресурсів.

- Зменшення ризику: Маючи оптимізовані активи, підприємство може легше впоратися з економічними коливаннями та ризиками.

- Підвищення конкурентоспроможності: Ефективне управління активами дозволяє підприємству бути більш конкурентоспроможними на ринку і залучати більше клієнтів.

Висновок. Виходячи із вищесказаного можна зробити висновок, що активи підприємства є критично важкими ресурсами, які визначають ефективність та конкурентоспроможність організації на ринку.

Основні аспекти активів включають:

- Ефективне функціонування: активи забезпечують нормальне функціонування підприємства, дозволяючи йому виробляти товари та послуги, задовольняти потреби клієнтів і досягати своїх цілей.

- Неперервність та стійкість: активи допомагають зберігати стійкість підприємства навіть в умовах зміни економічних умов і кон'юнктури ринку.

- Час і ризик: управління активами включає в себе розуміння важливості часу та ризику в інвестиційних рішеннях. Ефективне використання активів повинно бути орієнтовано на досягнення найкращих результатів у майбутньому, з урахуванням часових фреймів та ризиків.

- Ліквідність: одним з важливих аспектів управління активами є забезпечення належного рівня ліквідності, тобто здатності конвертувати активи в грошові кошти для вирішення поточних фінансових потреб.

- Інвестиційні рішення: Активи підприємства відображають рішення щодо інвестицій власного та позикового капіталу в конкретні ресурси та можливості, що дозволяє підприємству здійснювати стратегічні інвестиційні кроки для свого розвитку та зростання.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Пеняк Юлія Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри обліку та оподаткування

Ольховецька Поліна Олександрівна

здобувач вищої освіти, другий (магістерський) рівень вищої освіти
ННІ «Каразінський банківський інститут»

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна,
Харків, Україна

Вступ. Перед будь-якою організацією у процесі здійснення нею господарської та підприємницької діяльності постає питання про придбання обладнання, запасів, товарів, матеріалів, робіт, послуг. Однак, без розрахунків з постачальниками та підрядниками така діяльність є практично не можливою. Саме тому, формування політики управління кредиторською заборгованістю є надзвичайно актуальним аспектом для підприємств у будь-який економічний період, оскільки ефективне управління кредиторською заборгованістю дозволяє забезпечити стабільність фінансового стану підприємства.

Забгато заборгованості може призвести до фінансових проблем, а недостатньої - до пропущених можливостей. Разом з цим, завдяки правильній політиці управління кредиторською заборгованістю, підприємство може оптимізувати оборотні кошти, зменшити фінансові витрати і забезпечити доступність коштів для важливих операцій.

Також, правильна політика управління кредиторською заборгованістю сприяє збереженню доброзичливих стосунків з постачальниками і партнерами, що може бути важливим для довгострокового розвитку підприємства. В свою чергу, недофінансованість кредиторської заборгованості може призвести до юридичних проблем і судових позовів, тому важливо дотримуватися законодавства і контрактних зобов'язань.

Мета роботи є окреслення особливостей політики управління кредиторською заборгованістю, оскільки розрахунки з постачальниками та підрядниками є найважливішим складником бухгалтерської діяльності та впливає на формування основної частини грошових надходжень підприємств.

Матеріали та методи. Дослідження політики формування кредиторської заборгованості може включати в себе наступні методи:

- аналіз фінансової звітності компанії, зокрема балансу та звіту про прибуток і збиток, для визначення обсягу та структури кредиторської заборгованості;
- дослідження політики кредитів - вивчення стратегії компанії щодо залучення кредитів та умов їхнього надання (аналіз процентних ставок, строків кредитів та умов погашення);
- анкетування кредиторів - проведення опитування кредиторів компанії для отримання інформації про їхню задоволеність умовами погашення та іншими аспектами кредиторської політики;
- порівняльний аналіз політики формування кредиторської заборгованості з аналогічними компаніями в тій же галузі, щоб зрозуміти, чи існують відмінності та як вони впливають на фінансовий стан;
- оцінка ризиків, пов'язаних з кредиторською заборгованістю, таких як ризик зміни процентних ставок або ризик непогашення кредитів вчасно;
- портфельний аналіз - дослідження структури кредиторського портфеля компанії, включаючи розподіл за строками погашення та іншими характеристиками.

Ці методи можна комбінувати для отримання більш повного розуміння політики формування кредиторської заборгованості і її впливу на фінансову стабільність компанії. Загалом, політика управління кредиторською заборгованістю допомагає підприємству аналізувати свої фінансові потреби, розробляти бюджети та стратегії для майбутнього розвитку.

Результати та обговорення. Формування політики управління кредиторською заборгованістю підприємства є важливою складовою

фінансового управління. Основні кроки у формуванні такої політики включають:

1. Аналіз поточного стану. Ретельний аналіз поточного рівня кредиторської заборгованості, включаючи строкову структуру та обсяги боргів.

2. Встановлення цілей: Визначення конкретних цілей управління кредиторською заборгованістю, таких як зменшення боргів, оптимізація строків платежів і покращення взаємовідносин з постачальниками.

3. Розробка стратегії. Розроблення стратегії управління кредиторською заборгованістю, включаючи визначення оптимального рівня боргів та план дій для його досягнення.

4. Визначення політики платежів. Встановлення правил щодо строків платежів, знижок за дострокову сплату і зобов'язань щодо відстрочення платежів.

5. Моніторинг і контроль. Постійний моніторинг та контроль за виконанням політики управління кредиторською заборгованістю, а також аналіз результатів і коригування стратегії за необхідності.

6. Оптимізація відносин з постачальниками. Зусилля для покращення відносин з постачальниками, спільна робота над рішенням питань щодо платежів та умов постачання.

7. Фінансова прозорість. Забезпечення точної і своєчасної фінансової звітності для постачальників та взаємодія з ними у разі змін у фінансовому стані підприємства.

8. Ризиковий аналіз. Оцінка ризиків, пов'язаних з кредиторською заборгованістю, і розробка стратегій для їх зменшення або управління.

9. Автоматизація і технології. Використання сучасних технологій і програмного забезпечення для автоматизації процесів управління кредиторською заборгованістю.

10. Комунікація та співпраця. Збереження відкритого і ефективного спілкування з ключовими зацікавленими сторонами, включаючи фінансові інституції та аудиторів.

Політика управління кредиторською заборгованістю повинна бути адаптована до конкретних потреб і можливостей підприємства і регулярно переглядатися для відповідності змінам у внутрішньому і зовнішньому середовищі.

Облік розрахунків з постачальниками та підрядниками є важливою складовою політики фінансового управління підприємства, яка складається з таких основних аспектів, як: формування кредиторської заборгованості, контроль за термінами оплати, аналіз умов поставки та контроль за якістю товарів. Отже, облік розрахунків з постачальниками та підрядниками є важливим елементом фінансового управління підприємства і допомагає забезпечити його ефективну роботу та стійкість на ринку.

Висновки. Таким чином, розрахунки з постачальниками і підрядниками є важливим елементом складного механізму будь-якого підприємства. Правильна політика управління кредиторською заборгованістю є важливим елементом успішного фінансового управління підприємства, який має враховувати конкретні потреби і умови кожного підприємства.

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Римар Ольга Григорівна,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін,
Нововолинський навчально-науковий інститут економіки
та менеджменту ЗУНУ

Вавринюк Іван Олександрович,

Студент ОС «Магістр» спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»

Нововолинський навчально-науковий інститут економіки
та менеджменту ЗУНУ
м. Нововолинськ, Україна

Вступ. Однією з ключових концепцій, яку слід розуміти, коли йдеться про масштабування і нарощення бізнесу у діяльності підприємств це оптимізація прибутку. Цей процес реалізується шляхом знаходження оптимального балансу між цінами на товари чи послуги та витратами, пов'язаними з виробництвом і продажем цих товарів чи послуг. Це передбачає врахування низки факторів, таких як собівартість проданих товарів, накладні витрати та ціни, які встановлюють конкуренти на аналогічні товари. Оптимізація прибутку – це пошук шляхів збільшення прибутку з наявними ресурсами при заданих обмеженнях. Однак, цей процес не є таким простим, адже детальне дослідження рівня прибутковості зазвичай є некерованим процесом. Основна причина полягає в тому, що його неможливо відстежити до рівня продукту, проекту, клієнта чи послуги.

Ціль роботи. Виокремити основні дієві фактори, що ціленаправлено впливають на побудову ефективної системи управління прибутком на підприємстві.

Матеріали та методи. Для наукового обґрунтування результатів досліджень, а саме формування оптимальної системи управління прибутком на підприємстві, був використаний метод порівняльного та теоретичного

узагальнення, що дало можливість спланувати тактичні кроки процесу оптимізації податкової політики на підприємстві.

Результати та обговорення. У сучасному складному, швидкозмінливому бізнес-середовищі досягнення високого рівня прибутковості компанії є складним завданням. Це пов'язано з тим, що компанії працюють на висококонкурентних ринках, а ціни можуть швидко змінюватися. Оптимізація системи прибутковості - це процес, який включає дохід і загальні витрати (прямі та непрямі), що підлягають чіткому аналізу для кращого розуміння маржинальності бізнесу на дуже детальних рівнях.

Управління прибутковістю може бути здійснене через спрощений підхід, що спрямований на збільшення доходів і зменшення витрат. Ця практика приваблива своєю простотою, але сама по собі максимізація доходу рідко є оптимальною в сучасному складному бізнес-середовищі. Організації з великомасштабними цілями, що базуються на витратах, зосереджують усі свої зусилля на оптимізації діяльності та власних ресурсах таким чином, щоб максимізувати прибутковість компанії та забезпечити зростання бізнесу у довгостроковій перспективі. Лише створюючи альтернативні сценарії подальшого розвитку і діяльності, аналізуючи та порівнюючи їх, компанії можуть досягти оптимізації прибутковості.

У багатьох бізнес-структурах управління прибутковістю все ще перебуває в зародковому стані. Аби випереджати конкурентів і залишатися прибутковими, компанії повинні мати можливість першочергово швидко та ефективно коригувати свої цінові стратегії.

Однією з ключових переваг системи оптимізації управління прибутком є те, що вона дозволяє компаніям знайти правильний баланс між отриманням прибутку та підтриманням конкурентоспроможних цін. Аналізуючи витрати, пов'язані з виробництвом і продажем продукції, бізнес може встановити ціни, що будуть одночасно прибутковими і привабливими для клієнтів.

Існує кілька ключових кроків, які бізнес може зробити для оптимізації прибутку, до них відносяться:

1. Проведення регулярних маркетингових досліджень. Систематичне дослідження ринку має важливе значення для розуміння цін, які конкуренти встановлюють на аналогічні товари та послуги. Ця інформація може бути використана для прийняття рішень щодо ціноутворення та забезпечення конкурентоспроможності цін, в подальшому нарощення обсягів прибутку.

2. Відстеження витрат. Важливо уважно стежити за витратами, пов'язаними з виробництвом і продажем продукції, такими як собівартість і накладні витрати. Ця інформація може бути використана для прийняття рішень щодо ціноутворення та забезпечення того, щоб ціни залишалися прибутковими.

3. Використання технологій для аналізу даних. Використання комп'ютерних технологій, таких як програмне забезпечення ССН Tagetik використовується для оптимізації процесу ціноутворення з використанням сучасних аналітичних інструментів. Зазначене може допомогти бізнесу в необмеженому доступі використовувати найкращі у своєму класі інструменти дослідження і аналізу даних, зокрема, моніторити операційні витрати, що впливають на прибутковість компанії та приймати обґрунтовані цінові рішення. Даний процес може включати аналіз даних про клієнтів, щоб зрозуміти, що стимулює продажі і використання предиктивної аналітики для прогнозування майбутніх тенденцій продажів, а отже в загальному підсумку і обсягів прибутку.

Висновки. Оптимізація прибутку - важлива концепція для бізнесу не залежно від сфери діяльності. Розуміючи витрати, пов'язані з виробництвом і продажем продукції, бізнес може встановлювати ціни, які будуть і прибутковими, і привабливими для клієнтів. Для впровадження системи оптимізації прибутку компанії повинні проводити регулярні маркетингові дослідження, уважно стежити за витратами, використовувати технології для аналізу даних і бути гнучкими у своєму підході до ціноутворення. Таким чином, вони зможуть забезпечити свою прибутковість і конкурентоспроможність на ринку у довгостроковій перспективі.

НОВІ ЛОГІСТИЧНІ РІШЕННЯ В УПРАВЛІННІ МАТЕРІАЛЬНИМИ ПОТОКАМИ

Сержук Анастасія Володимирівна

к.е.н.

доцент кафедри комерційної діяльності та логістики
Київський національний економічний університет
імені В. Гетьмана
м. Київ, Україна

Вступ. Логістична діяльність є невід'ємною частиною виробничо збутових процесів як всередині країни, так і на міжнародному ринку. Вплив такого фактору, як пандемія, потім повномасштабне вторгнення Росії внесли значні зміни у сфері логістики. Збої в русі матеріальних потоків, викликані цими факторами, впливають на конкурентоспроможність компаній, економічний розвиток країни. Наразі спостерігається тенденція скорочення масового виробництва, застосовується більш універсальне обладнання, виробничі системи стають більш гнучкими. Саме тому все більш актуальним стає застосування логістики в матеріальній сфері, метою якої є оптимізація матеріальних потоків на підприємстві, що, в свою чергу, створюють матеріальні блага.

Мета роботи полягає у визначенні актуальних напрямів трансформації управління матеріальними потоками в логістиці з урахуванням змін, що відбуваються та пошук оптимальних шляхів розвитку логістики в сучасних умовах.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети були досліджені наукові публікації з питань логістики та логістичних операцій, законодавчі документи, статистичні дані. У процесі написання були використані такі наукові методи: емпірично-теоретичний, абстрактно-логічний, порівняльного аналізу, групування, узагальнення.

Результати та обговорення. Виробнича логістика є однією з підсистем логістики, яка вивчає процеси, що відбуваються у сфері матеріального

виробництва. Вона відповідає за синхронізацію виробничого процесу та логістичних операцій у пов'язаних між собою підрозділах. Проаналізувавши різні визначення поняття матеріального потоку на рівні внутрішньовиробничої логістики [1-5], можна прийти до висновку, що матеріальний потік підприємства формується на основі наявних запасів, що рухаються логістичною системою даного підприємства в процесі транспортування, складування, зберігання та інших логістичних операцій під час закупівлі, виробничого та збутового процесу. Мета управління матеріальними потоками полягає в тому, щоб скоротити загальні витрати, оптимізувати рівень запасів, підвищити якість взаємодії з клієнтами, споживачами та підвищити ефективність функціонування підприємства.

Для оптимізації руху матеріального потоку через виробничі ланки, потребує впровадження систем управління ними. Проблема управління матеріальними потоками зазвичай пов'язана зі схемою їх руху в межах логістичної системи підприємства. На практиці найчастіше працюють зі схемами руху матеріального потоку в межах внутрішньовиробничої логістичної системи, де відбувається рух вхідного матеріального потоку через склади посередників до кінцевого споживача у вигляді вихідного матеріального потоку (рисунок 1).

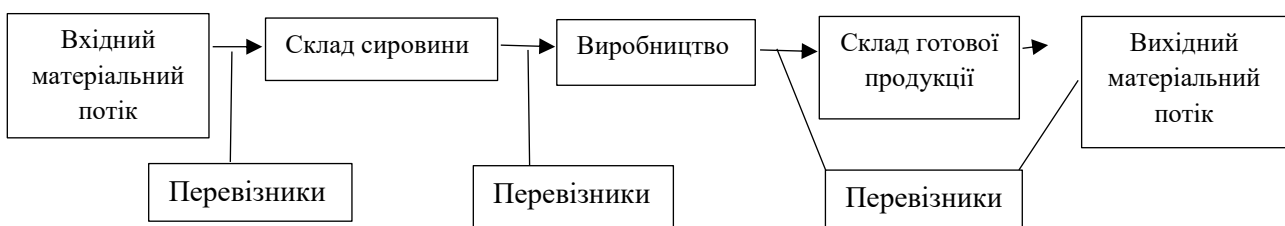

Рисунок 1. Схема переміщення матеріального потоку в межах внутрішньовиробничої системи

Джерело: сформовано автором

Внутрішньовиробничі системи забезпечують постійну взаємодію з постачальниками (узгодження, планування та корегування дій), між виробничими ланками, ланками збуту на підприємстві. Всі системи побудовані

на плануванні матеріальних потоків.

Організація та функціонування логістичної системи, в сучасних умовах, неможливі без інформаційних технологій. Цифровізація логістичного бізнесу є необхідністю для компаній. В час розвитку інформаційних систем та новітніх технологій, відбувається автоматизація технологічних операцій, приймаються раціональні управлінські рішення. Логістика посідає провідне місце в організації руху матеріального потоку, відповідно, повинна базуватися на основі сучасних інформаційних системах та технологіях.

Одними з таких систем є видимість ланцюгів поставок (SCV) та система управління транспортом SimpleTMS.

У таких мінливих умовах, які відбуваються зараз, управління матеріальними потоками потребує нових логістичних рішень, які будуть забезпечувати більш стійке положення. До них можна віднести:

- гнучкість логістики (скорочуватиме витрати, наявність оптимальних запасів, продуктивність на всіх етапах, конкурентоспроможність);
- автоматизація логістичних процесів (допомагають в контролюванні стану замовлення, відстеження продукції, інформувати клієнтів, прогнозування ринкових показників);
- технологія віртуального представлення складу (можливість створювати візуалізацію небажаних сценаріїв для того аби запобігти їм та перспективні операції, виявляти можливі удосконалення в роботі);
- зелена логістика (зменшення впливу на навколишнє середовище, екологічні питання на всіх етапах руху матеріального потоку).

Висновки. Тенденції сучасного світу вимагають постійних змін та модернізацій у всіх сферах. Найбільших трансформацій логістика України зазнала через російсько-українську війну, що викликало ряд труднощів для її функціонування та ведення бізнесу загалом. Тому ефективне управління матеріальними потоками є вкрай важливим для українського бізнесу.

Логістика в умовах воєнного стану потребує нових комплексних підходів для ефективного функціонування підприємств. Це допоможе українському

бізнесу надалі працювати з нижчими логістичними ризиками.

Підприємствам слід покладатися на застосування нових технологій в логістиці для більшої оптимізації всіх логістичних процесів та забезпечення конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Т. Г. Дудар, Р. В. Волошин Основи логістики. Навчальний посібник.- К.: Центр учбової літератури, 2012.- 176 с.
2. Новак С. Бізнес-інструменти для виробничого підприємства: від основ до вищого пілотажу: пров. з англ. / Наук. ред. О. Ч. Шмигельський. Мінськ: Гревцов Паблішер. 2008. С. 244-253.
3. Тюріна Н. М. Логістика: Навч. Посіб./ Н. М. Тюріна, І. В. Гой, І. В. Бабій.- К.: «Центр учбової літератури». 2015.- 392 с.
4. Крикавський Є. В. Логістика. Львів: Львівська політехніка, 2004. 447 с.
5. Родников А. Н. Логистика: терминологический словарь; изд. 2-е. М.: ИНФРА-М, 2000. 352 с.
6. Стрижова В. Г. Управління матеріальними потоками та логістика організації виробництва. Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». 2009. № 6. Т. 2. С. 227-231.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ІНШОГО СУКУПНОГО ДОХОДУ ДО ОПОДАТКУВАННЯ

Сук П. Л.,
д.е.н., професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Відокремлений підрозділ
Національного університету
біоресурсів і природокористування України
Ніжинський агротехнічний інститут,
м. Ніжин, Україна

Вступ. Згідно з НП(С)БО 16 “Витрати”, якщо актив забезпечує одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, у вигляді амортизації) між відповідними звітними періодами [1].

Амортизація – систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [2].

Амортизацію необоротних активів розраховують за певним методом. Одним із них може бути метод на основі іншого сукупного доходу до оподаткування.

Інший сукупний дохід – доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства [3].

Інший сукупний дохід до оподаткування визначається як алгебраїчна сума дооцінки (уцінки) необоротних активів, дооцінки (уцінки) фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств та іншого сукупного доходу.

Інформація про інший сукупний дохід до оподаткування наводиться у розділі II “Сукупний дохід” (код рядка 2450) Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2) [3; 4].

В Україні застосовують термін “інший сукупний дохід” [3; 4], а у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку і фінансової звітності використовують термін “інший сукупний прибуток” [5].

Інший сукупний прибуток містить статті доходів або витрат (включаючи коригування перекласифікації), які не визнані у прибутку або збитку, як вимагають або дозволяють інші МСФЗ.

Прибуток або збиток – це загальний дохід за вирахуванням витрат за винятком компонентів іншого сукупного прибутку [5].

Мета – довести необхідність використання методу амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу до оподаткування.

Матеріали та методи. Річна сума амортизації за методом на основі іншого сукупного доходу до оподаткування визначається як добуток вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнта амортизації, який обчислюється діленням фактичного або планового обсягу іншого сукупного доходу до оподаткування за окремі періоди на плановий обсяг іншого сукупного доходу до оподаткування за увесь період.

Обчислення амортизації необоротних активів за методом на основі іншого сукупного доходу до оподаткування доходу виконується за формулами:

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де CA – сума амортизації; PB – первісна вартість об’єкта; LB-ліквідаційна вартість об’єкта; KA – коефіцієнт амортизації.

$$KA = OICDDO : POICDDO,$$

де OICDDO – плановий або фактичний обсяг іншого сукупного доходу до оподаткування за окремі періоди; POICDDO – плановий обсяг іншого сукупного доходу до оподаткування за увесь період.

Можна використовувати інший варіант обрахунку методу на основі іншого сукупного доходу до оподаткування:

$$CA = OICDDO \times KA,$$

$$KA = (PB - LB) : POICDDO.$$

Розраховувати амортизацію необоротних активів за методом на основі

іншого сукупного доходу до оподаткування можна за двома способами: 1) на основі початкової вартості необоротних активів; 2) на основі залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

На прикладі здійснимо нарахування амортизації необоротних активів за методом на основі іншого сукупного доходу до оподаткування.

Приклад. Необоротні активи мають первісну вартість – 85000 грн, строк експлуатації – 8 років, ліквідаційну вартість – 5000 грн. Отже, вартість, яка підлягає амортизації, буде становити 80000 грн ($85000 - 5000 = 80000$).

Передбачається одержати за 8 років іншого сукупного доходу до оподаткування на суму 257000 грн, у т.ч.: в 1-му році – 70000 грн, в 2-му році 50000 грн, в 3-му році – 43000 грн, в 4-му році – 37000 грн, в 5-му році – 24000 грн, в 6-му році – 15000 грн, в 7-му році – 10000 грн, в 8-му році – 8000 грн.

Розрахуємо коефіцієнт амортизації: за 1-й рік – 0,2724 ($70000:257000=0,2724$), за 2-й рік – 0,1946 ($50000 : 257000 = 0,1946$), за 3-й рік 0,1673 ($43000 : 257000 = 0,1673$), за 4-й рік – 0,1440 ($37000 : 257000 = 0,1440$), за 5-й рік – 0,0934 ($24000 : 257000 = 0,0934$), за 6-й рік – 0,0583 ($15000:257000=0,0583$), за 7-й рік – 0,0389 ($10000 : 257000 = 0,0389$), за 8-й рік 0,0311 ($8000 : 257000 = 0,0311$).

Розрахунок амортизації необоротних активів за 1-м способом методу на основі іншого сукупного доходу до оподаткування наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Метод амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу до оподаткування (1-й спосіб (від початкової вартості необоротних активів))

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Інший сукупний дохід до оподаткування, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	85000	70000	0,2724	23154
2	85000	50000	0,1946	16541
3	85000	43000	0,1673	14220
4	85000	37000	0,1440	12240
5	85000	24000	0,0934	7939
6	85000	15000	0,0583	4956
7	85000	10000	0,0389	3307
8	85000	8000	0,0311	2643
х	Разом	257000	1	85000

[авторська розробка]

На основі даних таблиці 1 можна зробити висновок, що при застосуванні 1-го способу методу на основі іншого сукупного доходу до оподаткування амортизована (або поточна) вартість необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) розподіляється повністю.

Нарахування амортизації необоротних активів за 2-м способом методу на основі іншого сукупного доходу до оподаткування представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Метод амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу до оподаткування (2-й спосіб (від залишкової вартості необоротних активів))

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Інший сукупний дохід до оподаткування, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	85000	70000	0,2724	23154
2	61846	50000	0,1946	12035
3	49811	43000	0,1673	8333
4	41478	37000	0,1440	5973
5	35505	24000	0,0934	3316
6	32189	15000	0,0583	1877
7	30312	10000	0,0389	1179
8	29133	8000	0,0311	29133
x	Разом	257000	1	85000

[авторська розробка]

При використанні 2-го способу методу на основі іншого сукупного доходу до оподаткування амортизація необоротних активів розраховується із залишкової вартості, а тому в останньому році залишкова вартість необоротних активів не розподілиться і буде віднесена у витрати останнього року.

Результати і обговорення. Іншим сукупним доходом є доходи і витрати підприємства, які не включені до його фінансових результатів. До іншого сукупного доходу відносяться суми дооцінки (уцінки) необоротних активів, дооцінки (уцінки) фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств та інших видів сукупного доходу [3; 4].

Згідно МСБО 1 “Подання фінансової звітності” компонентами іншого

сукупного прибутку є:

а) зміни у надлишку переоцінки (див. МСБО 16 “Основні засоби” та МСБО 38 “Нематеріальні активи”) [6; 7];

б) актуарні прибутки та збитки за програмами з визначеними виплатами, визнаними відповідно до параграфу 93А МСБО 19 “Виплати працівникам” [8];

в) прибутки та збитки, що виникають внаслідок переведення фінансової звітності закордонної господарської одиниці (див. МСБО 21 “Вплив змін валютних курсів”) [9];

г) прибутки та збитки від інвестицій в інструменти власного капіталу, оцінені за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки в іншому сукупному прибутку відповідно до параграфу 5.7.5 МСБО 9 “Фінансові інструменти” [10];

г) ефективна частка прибутків та збитків за інструментами хеджування при хеджуванні потоків грошових коштів (див. МСБО 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”) [11];

д) для окремих зобов'язань, призначених як такі, що оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у прибутку або збитку, величина зміни справедливої вартості, що відноситься до змін кредитного ризику зобов'язання (див. параграф 5.7.7 МСБО 9) [10; 5].

Висновки. Розрахунок амортизації необоротних активів можна здійснювати за методом на основі іншого сукупного доходу до оподаткування.

Інший сукупний дохід разом із фінансовими результатами становить сукупний дохід підприємства.

Метод амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу до оподаткування можна розглядати як вид методу амортизації на основі доходів (revenue-based amortisation method), що відомий у світовій практиці [12].

Відповідно до видів іншого сукупного доходу до оподаткування можна використовувати різні методи амортизації необоротних активів. Їх підприємство може використовувати на свій розсуд у передбачених

законодавством випадках.

Амортизацію необоротних активів за методом на основі іншого сукупного доходу до оподаткування можна нараховувати за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 січня 2000 р. за № 27/4248. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>.

2. Національне положення Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” (Наказ Міністерства фінансів України). № 92. (2000). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 07 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України 28 березня 2013 р. № 433. Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 “Подання фінансової звітності” : Виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 1 січня 2012 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text.

6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 “Основні засоби” : Виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами

станом на 01 січня 2012 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text.

7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 “Нематеріальні активи” : Виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 01 січня 2012 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text.

8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 “Виплати працівникам” : Виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 01 січня 2012 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_011.

9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 21 “Вплив змін валютних курсів” : Виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 01 січня 2012 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_022#Text.

10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 9 “Фінансові інструменти” : Виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 01 січня 2012 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016#Text.

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” : Виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 17 жовтня 2013 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_015.

12. Clarification of Acceptable Methods of Depreciation and Amortisation (Amendments to IAS 16 and IAS 38) (May 2014). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://library.croneri.co.uk/cch_uk/iast/ias16-amending-201405.

ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

Табаченко Данил Аркадійович

аспірант кафедри менеджмент організацій
Навчально – наукового інституту управління
економіки та бізнесу МАУП

Існування цивілізованих суспільств підтримується великою множиною організацій, які виконують різні види діяльності, спрямовані на задоволення людських потреб. Серед них значна кількість організацій є комерційними, тобто функціонують на підприємницьких засадах, створюючи продукти і послуги, за які споживачі згодні сплатити певну суму коштів - залежно від споживчої цінності цих товарів чи послуг. До них належать і підприємства, що відносяться до індустрії туризму [3].

Туристична індустрія - це сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів.

Суб'єкти туристичної діяльності - підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, фізичні особи, що зареєстровані в установленому чинним законодавством України порядку і мають ліцензію на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг.

Ліцензія на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням туристичних послуг - спеціальний дозвіл, що підтверджує право його власника на здійснення відповідного виду або комплексу видів діяльності, визначених цим Законом та іншими актами законодавства України.

Туристична індустрія функціонує як розгалужена й складна система надання туристичних послуг [4].

Туристична послуга - це результат діяльності туристичного підприємства із задоволення відповідних потреб туристів.

Різноманітність туристичних послуг визначається тим, що туристи

здійснюють подорожі з різними цілями, висувають неоднакові вимоги до туристичних послуг, готові і здатні заплатити за них різну ціну.

Кожній 2 категорії туристів відповідає певний сегмент туристичного ринку. Подальша сегментація ринку визначається країною проживання туриста.

Виробники туристичних послуг орієнтуються на певні категорії відпочиваючих, добре знають їхні потреби, задоволення яких і приносить їм дохід.

Робота туристичної агенції може полягати в організації як тривалої багатокомпонентної туристичної подорожі, так і окремих послуг.

Програма туристичної подорожі (перебування) - це план заходів, в якому зазначаються дата і час перебування у пунктах зупинки на маршруті, в готелі, відвідування місць туристичного зацікавлення з метою їх огляду (екскурсії), харчування, а також переміщення на маршруті за допомогою визначених у програмі внутрішньомаршрутних транспортних засобів.

Програма перебування (типова або індивідуальна) є планом реалізації проданих подорожуючому туристичних послуг, обумовлених у договорі. Додаткові послуги, відповідальність за які покладається на туриста (якщо інше не обумовлене договором), можуть бути надані за окрему плату.

Мету туристичної подорожі становлять цільові послуги, які неможливо отримати в будь-якому іншому місці світу. Вони є основними у туристичному пакеті, який гарантує їх обов'язкове споживання в місці відпочинку.

Однак є й послуги *додаткові*, які можна отримати за додаткову плату (специфічні для цього турцентру, але не входять у вартість туру), а також *супутні* - послуги місцевого інфраструктурного комплексу, якими разом із місцевим населенням користуються й туристи [4].

Додаткові послуги надають туристичній подорожі додаткову вигоду й допомагають безпомилково відрізнити її від конкуруючих аналогічних. Це можуть бути оригінально обладнані центри здоров'я з повним набором послуг, гральні атракціони, бізнес-центри, спортивні та інші клуби тощо.

Досвід роботи відомих туристичних фірм свідчить, що розробці

комплексного пакету туристичних послуг передусє ретельне вивчення домінуючих тенденцій та визначальних характеристик туристичного споживчого ринку. Так, сім'ї, що подорожує, можуть не знадобитись послуги вечірнього ресторану чи спортивного клубу, тоді як туристи колективного туру насамперед розраховують на це. Наприклад, перелік послуг, що надаються американським готелем «STARTLER» у Вашингтоні й створюють його специфічний імідж як найкращого місця відпочинку, включають обладнання для кондиціонування повітря, душ з гарячою, холодною й крижаною водою, танцювальні зали, тенісні корти, телефон з автоматичним виходом на міжнародні лінії зв'язку, надання послуг нянь для дітей, автоматичної побудки, автоматичної доставки гарячих та прохолодних напоїв. При цьому формальності прийому замовлень від гостей зведені до мінімуму.

Одиницею туристичної послуги є комплекс послуг (тур), які надаються одному споживачеві протягом певного проміжку часу і включають послуги розміщення, харчування, транспортування, культурні, спортивні, рекреаційні, екскурсійні послуги та ін.

Тур є товаром на ринку і становить основу поняття турпродукт, його первинну одиницю продажу.

Туристичний продукт - це абстрактний продукт, що складається з певних благ, джерела яких знаходяться в природі в матеріальній та в нематеріальній формі; він пропонується на ринку з урахуванням потенційної можливості його купівлі і споживання цільовими групами споживачів.

Розумінню сутності туристичного продукту властивий дуалізм – з одного боку, він розглядається як результат креативної роботи працівників туристичної індустрії, що реалізується у формі комплексу послуг і товарів туристського призначення для задоволення матеріальних та нематеріальних, основних та неосновних потреб людини. З іншого боку, туристичний продукт - це сукупність об'єктів туристичного показу і благ у формі природних і антропогенних умов та ресурсів, які задовольняють потреби іншого, психофізичного, характеру під час подорожі туриста і залишаються в його

свідомості тривалий час після подорожі [5].

Туристичні продукти можуть формуватися туристичною організацією під індивідуальні замовлення, або ж реалізовуватися туроператорами у вигляді готового стандартизованого набору деяких складників, закріпленого певною програмою обслуговування.

Головним завданням туроператора є створення і поширення на ринку через агентську мережу таких туристичних продуктів, що є привабливими для різних груп споживачів туристичних послуг. Вони повинні відповідати певним стандартам якості і підтверджуватись сертифікатом відповідності. Це документ, що підтверджує якість туристичних послуг та їх відповідність конкретному стандарту чи іншому нормативному документу.

Споживча цінність того чи іншого туристичного продукту залежить від якості й унікальності закладених у нього туристичних ресурсів.

Туристичні ресурси – це сукупність природнокліматичних, оздоровчих, історикокультурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста.

Підтверджує право туриста на отримання туристичних послуг туристський ваучер (путівка) - документ, що підтверджує статус особи або групи осіб як туристів, оплату послуг чи її гарантію.

Особа, що є представником суб'єкта туристичної діяльності і виступає від його імені, супроводжує туристів, забезпечує виконання умов договору про надання туристичних послуг, володіє фаховими знаннями про країну (місцевість) перебування і, як правило, мовою країни перебування або загальнозрозумілою там мовою керівник туристичної групи.

Розвиток туризму як сфери економічної діяльності залежить від розвитку потреб у таких послугах у потенційних клієнтів. Так, будь-яка людина періодично відчуває потребу зняти напругу, оздоровитися, відпочити, придбати нові інтелектуальні цінності тощо, що передбачає існування таких специфічних товарів, які здатні задовольнити ці потреби й побажання.

Мотивація до придбання туристичного продукту може розглядатися як

комплекс спонукань, спрямованих на задоволення потреби у сфері туризму залежно від індивідуальних фізіологічних і психологічних особливостей людини, системи її поглядів, розваг, схильностей, професії, освіти та інше. І чим різноманітнішими є ці потреби, чим більшими є фінансові можливості людини їх задовольнити, тим вибагливішою вона буде до складу туристичного продукту і якості туристичних послуг.

Разом з тим, незважаючи на значний рівень індивідуалізації потреб людей у сфері туризму, їх можна згрупувати за деякими спільними ознаками. Крім того, важливо також у загальній системі потреб відобразити суспільний інтерес розвитку туризму [4].

У науковій літературі ці загальні інтереси отримали відображення у вигляді функцій туризму (Рис. 1.)

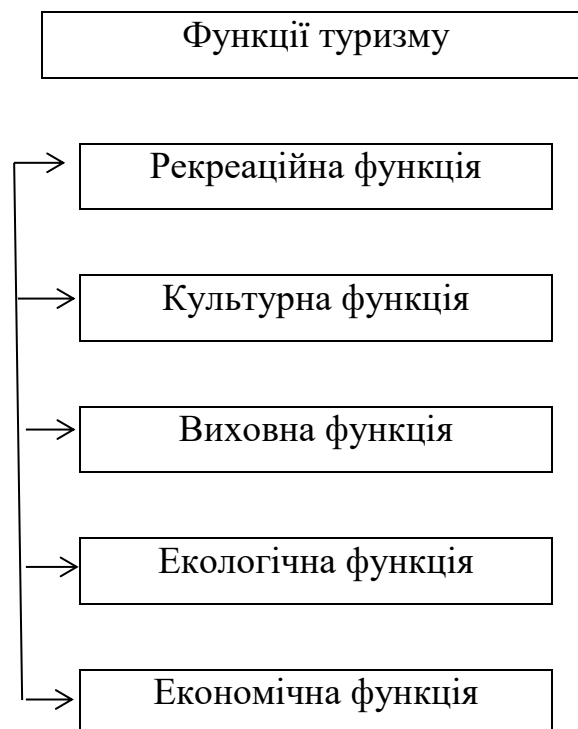

Рис. 1. Функції туризму

Їх сутність з позицій реалізації як приватних, так і суспільних інтересів полягає у наступному [4]:

- рекреаційна функція – полягає у відновленні фізичних сил, оздоровленні організму людини, відпочинку, психологічній релаксації, а

значить – відтворенні здатності людей працювати, створюючи суспільно корисний продукт;

- культурна функція – охоплює процеси відродження народних промислів, різноманітних традицій тощо – через розвиток інтересу екскурсантів (туристів) до культури та історії інших народів;

- виховна функція – забезпечує розширення кругозору особистості, формування нового світогляду, створення певних уявлень та знань про різні процеси, які відбуваються у суспільстві; це сприяє засвоєнню загальних цивілізаційних цінностей, які відображаються у поширенні таких стереотипів поведінки людей, які властиві розвиненим країнам – тим самим закладається фундамент соціально-економічного розвитку країни;

- екологічна функція — втілюється у програмах з раціонального використання природних рекреаційних ресурсів та їх збереження як об'єктів туризму та середовища проживання;

- економічна функція – забезпечує залучення валютних коштів, розвиток інфраструктури, зростання доходів і зайнятості населення;

- політична функція – зменшує бар'єри міжнародного співробітництва, розширюючи межі взаєморозуміння та створюючи поле для налагодження нових культурних і економічних зв'язків між народами.

В сучасних умовах туристична галузь є однією з тих, що найбільш динамічно розвиваються.

У багатьох країнах туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, активізації зовнішньоторговельного балансу.

Туризм справляє величезний вплив на такі ключові галузі економіки, як транспорт і зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання тощо. Тобто, туризм виступає своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку регіонів і країни загалом.

Водночас туризм як соціально-економічне явище позитивно впливає не тільки на регіон, в якому розвивається, але й на розвиток матеріальної і

духовної сфер діяльності людини. Звичайно, напрямок і ступінь впливу залежать від виду туризму, проте в будь-якому випадку туризм активно формує особистість та впливає на її світогляд, ставлення до навколишнього середовища, стиль життя, дає нові знання та навички. Тому розвиток туризму потребує кваліфікованого управління цією сферою діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про туризм" від 05.09.95 р. // Відомості Верховної Ради. - 1995. - №31. (зі змінами, внесеними законом №2608-VI (2608-1) від 19.10.2010 р.). - С. 241 – 254
2. Андренко І. Б. Менеджмент туризму: навч. посіб. / І. Б. Андренко, О. М. Кравець, І. М. Писаревський ; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 402 с.
3. Каліна І. І., Левченко М. О., Кривоберець М. М., Менеджмент в туризмі: Курс лекцій для самостійного вивчення дисципліни – К.: МАУП. 2022. 279 с.
4. Каліна І. І. Залучення іноземних інвестицій в національну економіку держави: МАУП, Економічні науки., Вип. 2, 2021р.(6) м.Київ., (фахове видання) Міжрегіональна Академія управління персоналом. 2021.С.5-10.
5. Менеджмент з туризму: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання / Укладач О. В. Поступна. – Х.: НУЦЗУ, 2020. – 235 с.
6. Управління якістю в туризмі: конспект лекцій / З. Р. Шайхлісламов ; Харків. торгов.-економ. ін-т КНТЕУ. – Х. : ХТЕІ, 2016. – 206 с.

РОЗВИТКУ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ. ЙОГО СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Теребух Марта Іванівна

к. е. н, доцент кафедри економіки України

Гой Юлія Юрївна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка
Україна

Вступ/Introduction. Сьогодні, послуги особистого страхування є доволі популярними, так як забезпечують людям соціальний захист та враховують інтереси кожної особи. Вони набувають попиту, як тільки люди відчують будь-які ризики, що загрожують їхньому здоров'ю чи життю.

Ціль роботи/Aim. Ціллю цієї роботи є розкриття суті особистого страхування, його особливостей та важливості розвитку в Україні.

Матеріали і методи/Materials and methods. Дослідження здійснювалось на основі аналізу розвитку та особливостей особистого страхування в Україні. Розгляд світової та вітчизняної літератури у сфері страхування дозволяє виокремити певні базисні особливості на яких базується страхування.

Результати та обговорення/Results and discussion. Особисте страхування – це сегмент діяльності у страховій сфері, що забезпечує страховий захист населення чи збереження їхнього добробуту. Цей вид страхування є добровільним, тобто при відчутті загрози кожна особа може звернутись до страхової компанії, що є надавачем цих послуг. Слід розуміти, що отримане благо має свою ціну, яка варіюється в залежності від умов страхування.

Особисте страхування регламентується законом України "Про страхування". Відповідно 4 Закону України "Про страхування" особисте страхування можна визначити як страхування майнових інтересів, що не суперечить законодавству України і пов'язані з життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи.

Щодо об'єктів особистого страхування, то вони не мають вартісної оцінки, тому під час виникнення страхового випадку не відбувається компенсація матеріальної шкоди, як це відбувається з іншими видами страхування.

Натомість страховиками здійснюється виплата страхувальнику чи його близьким у вигляді фінансової допомоги.

Розглянемо склад особистого страхування, куди входить декілька структурних одиниць (рис. 1).

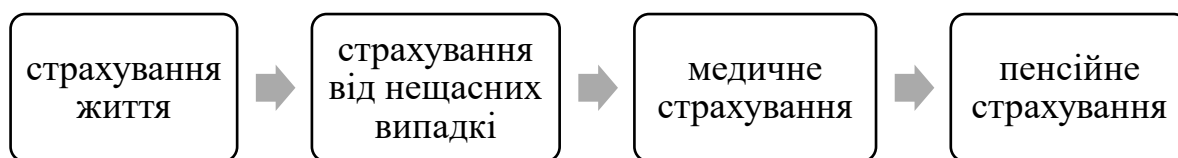

Рис. 1. Складові особистого страхування

Розроблено автором на основі [3]

В Україні, особисте страхування почало розвиватись з 1991 року, якраз тоді, коли країна отримала незалежність. Головним і невід'ємним елементом цього ринку є страхові компанії (страховики), які надають послуги зі страхування, зокрема й з особистого [2].

За останні роки на українському ринку страхування спостерігається тенденція щодо зменшення кількості страхових компаній. У 2021 році їх було зареєстровано 169 одиниць, лише 10% з яких надавали послуги особистого страхування. На кінець травня 2023 року кількість страховиків становила 115 компаній (11 надавали послуги особистого страхування).

Варто зазначити, що вагомою особливістю страхового ринку в Україні є його монополізація. Це підтверджується неконкурентоспроможністю страховиків.

Існує безліч причин, які характеризують недовіру населення до страхової сфери діяльності, вони зазначені на рисунку 2.

Рис. 2. Причини недовіри до страхової діяльності

Розроблено автором на основі [1]

Ці та ряд інших причин заважають розвитку особистого страхування в Україні. Для того, щоб їх позбутись, компаніям варто виходити на новий рівень надання послуг, більше прислухатись до прохань клієнтів, а також надавати гарантії, щодо виконання ними певного ряду зобов'язань.

Національний ринок страхування подолав багато негараздів, криз фінансових проблем та коливань, про що свідчить скорочення кількості страховиків.

Окрім нестабільної політичної та економічної ситуації в Україні, що склалася за останні п'ять років, пандемія COVID-19 та «війна» найсильніше вплинули на розвиток та становлення страхового ринку [2].

Висновки/Conclusions. Отже, особисте страхування займаю значну та особливу частку послуг страхування в Україні. Особисте страхування виконує

важливу соціальну функцію, оскільки стосується інтересів кожної особи. Страхівки, які надають послуги з особистого страхування, мають продовжувати покращувати якість послуг та поширювати інформацію про свою діяльність. Нам важливо приділяти увагу розвитку цього виду страхування, враховуючи його потенціал та правильний вектор розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Осіпова М. А., Ольвінська Ю. О. Особливості розвитку особистого страхування в Україні. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень*: монографія. Одеса, 2016р. С. 1-7. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147041608.pdf> (дата звернення 10.05.2022).

2. Куряча Н. В., Лістерко Ю. В. Сучасний стан розвитку ринку особистого страхування в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*: монографія. 2020. С. 1-5. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/50_2020_ukr/43.pdf (дата звернення 12.05.2022)

3. Особисте страхування. Економічний зміст та класифікація особистого страхування. Навчально-інформаційний портал ВП НУБіП України "Ніжинський агротехнічний інститут". URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=10052> (дата звернення 24.09.2023)

РОБОТИЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЮ БАНКРУТСТВА НА МОЛОЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Ткаченко С. М.

к.т.н., доцент,

Кайрачка Н. В.

Студентка

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя

Вступ.

В реаліях сьогодення набуває актуальності питання роботизації виробництва молочних підприємств для запобігання їх ймовірному банкрутству. У 2020-2022 роках обсяг реалізованої продукції в молочній галузі зріс на 0,1%, але попри минулорічні позитивні тенденції станом на березень 2023 року цей показник знизився до 16070,3 тис. грн.

Тому для збереження платоспроможності молочних підприємств України необхідно проводити модернізацію виробничої сфери для запобігання банкрутства і забезпечення прибутковості в майбутньому.

Ціль роботи.

Визначити сутність банкрутства та чинники, що зумовлюють настання банкрутства на підприємстві, розглянути моделі настання банкрутства суб'єкта господарювання, дослідити різновиди робототехніки для акумулювання виробничої сфери підприємства, попередження та уникнення банкрутства загалом.

Матеріали та методи.

В процесі дослідження було використано методи логічного узагальнення, дедуктивний, порівняння, описовий, аналітичний, статистичний.

Результати та обговорення.

Із потужним технологічним розвитком, яке відбувається протягом останніх століть модернізація виробничих потужностей молочної промисловості відіграє важливу роль у подальшому функціонуванні

підприємства, впроваджуючи нові стратегічні інноваційні рішення для подолання кризових ситуацій та запобіганню настанню ймовірного банкрутства. На даний момент найбільш розповсюдженими технологіями у сфері виробництва молока є 3D-друк, великі дані, інтернет речей, штучний інтелект, блокчейн, цифрові двійники та мікросервіси.

Згідно із Ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства від 12.01.2022 року банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [1].

Причинами банкрутства можуть бути зовнішні чинники: недосконалість законодавчої системи, високий рівень інфляції та кризові явища в інвестиційній політиці, необґрунтована економічна політика уряду, політична нестабільність суспільства, неефективне використання іноземних інвестицій, несприятлива митна політика, нестабільний стан світової фінансової системи [2, с. 303-305]. До внутрішніх чинників можна віднести недосконалість системи стратегічного планування, нераціональне управління підприємством, недосконалість механізму ціноутворення, недостатній рівень організації виробництва і нераціональна організаційна структура, низький технічний рівень виробництва, прорахунки в організації праці, збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості.

Нами був розглянутий ТДВ «Яготинський маслозавод» - одним із найбільших національних виробників молочної продукції. Нами було проаналізовано ймовірність настання банкрутства на ТДВ «Яготинський маслозавод» за наступними моделями: п'ятифакторною Z-моделлю Е. Альтмана, моделлю Спрінгейта, моделлю Дж. Таффлера, моделлю О. Терещенка (табл. 1).

**Розрахунок ймовірності банкрутства ТДВ «Яготинський маслозавод» на
період 2020-2022 рр.**

Моделі	2020	2021	2022	Відхилення 2022-2020 рр.	
				+/-	%
П'ятифакторна Z-модель Е. Альтмана	3,07	2,54	2,85	-0,21	-7,00%
Модель Спрінгейта	1,62	1,20	1,53	-0,09	-5,63%
Модель Дж. Таффлера	0,71	0,56	0,65	-0,07	-9,47%
Модель О. Терещенка	7,67	6,20	6,49	-1,18	-15,37%

Примітка: складено автором на основі [4, 5]

За п'ятифакторною Z-моделлю Е. Альтмана ми бачимо, що ТДВ «Яготинський маслозавод» покращило свої показники та у 2020 р. індекс $Z=3,07$, тобто загроза ймовірності банкрутства дуже низька. Спостерігається поступове зниження проаналізованого показника і станом на 2022 р. він становить 2,85, що вказує на неефективне управління процесами функціонування підприємством, хоча діяльність ТДВ «Яготинський маслозавод» є прибутковою, а фінансове становище - стійке.

Розрахунки за моделлю Спрінгейта вказують на стабільне фінансове становище цього суб'єкта господарювання, оскільки на період 2020-2022 рр. індекс Z знаходиться у межах від 1,20 до 1,62 що є вище граничного значення.

За моделлю Дж. Таффлера станом на 2022 р. індекс $Z = 0,65$, тобто $Z < 0,3$, що свідчить про те, що ймовірність банкрутства ТДВ «Яготинський маслозавод» низька. На період 2020-2022 рр. відбулося зниження показника 9,47%, що свідчить про можливе виникнення негативних тенденцій у платоспроможності підприємства в майбутньому.

На основі розрахунків, наведених у табл. 1, бачимо, що за моделлю О. Терещенка $Z=6,49$ у 2022 р. наведене значення вказує на відсутність ймовірності настання банкрутства. Таке значення показника вказує на стабільне фінансове становище та на прибутковість діяльність підприємства. Простежується тенденція до незначного зменшення цього показника у 2022 р. порівняно з попередніми (2021, 2020) роками, що свідчить про покращення фінансової стабільності та практичне досягнення рівня до показника індекса

Z=7,67, який був у 2020 році.

Із проведеного аналізу можна зазначити, що з усіх моделей видно низьку ймовірність настання банкрутства на ТДВ «Яготинський маслозавод», можна відзначити нестачу інновацій та раціоналізаторства у виробничій сфері. Для того щоб запобігти та уникнути настанню банкрутству керівництву підприємства необхідно впровадити передову робототехніку для ефективного виробництва продукції. В таблиці 2 зазначено різновиди робототехніки в галузі виробництва молочної продукції.

Таблиця 2

Різновиди робототехніки в галузі виробництва молочної продукції

Вид робототехніки	Сутність	Сфери використання
3D-принтер	Технологія тривимірного 3D-принтер нещодавно з'явилася як перспективна інновація, яка використовує цифрові дані для створення різних типів твердих і напівтвердих харчових продуктів.	Створення «макету» упаковки.
Великі дані	Технологія відноситься до надзвичайно великих і складних наборів даних, які не можуть бути проаналізовані або оброблені традиційними методами.	Моніторинг якості молока.
Інтернет речей	Технологія відноситься до мережі фізичних пристроїв, транспортних засобів, приладів та інших фізичних об'єктів, у які вбудовано датчики, програмне забезпечення та підключення до мережі, що дозволяє їм збирати та обмінюватися даними.	Одяг із підтримкою RFID, промислові машини і транспортні системи.
Штучний інтелект	Організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань.	Покращення процедурних операцій, які обробляються програмованими логічними контролерами (ПЛК).
Блокчейн	Відкритий розподілений реєстр, у якому можна ефективно й достовірно записувати транзакції між двома сторонами на постійній основі.	Аутентифікація та відстеження продуктів у ланцюжку поставок протягом декількох років.
Цифрові двійники	Технологія для реплікації та реагування на оперативні дані, що відбуваються десь в іншому місці.	Промислова автоматизація для моніторингу та моделювання реальних активів з використанням даних з активу.
Мікросервіси	Технології, які зосереджені на робочих клітинах і модульній функціональності.	Хмарні платформи, перепрофілювання машин в цеху.

Примітка: складено автором на основі [6, 7, 8, 9, 10]

З вищенаведеної інформації спостерігаємо, що промислова автоматизація постійно розвивається та набуває нових обертів. Впровадження нових технологій у виробничу сферу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності ТДВ «Яготинський маслозавод» та сприятиме підвищенню прибутковості в майбутньому.

Тому, можна зробити висновок, що ймовірності настання банкрутства для ТДВ «Яготинський маслозавод» на період 2020-2022 рр. дуже низька. Однак, для того, щоб запобігти ймовірності настання банкрутства на підприємстві керівництву потрібно постійно вдосконалювати технологічне оснащення виробництва, зменшивши таким чином витрати на виготовлення продукції.

Висновки. Роботизація виробництва молочних підприємств займатиме не мало важливе місце у підвищенні конкурентоспроможності підприємств молочної галузі. Впровадження інноваційних технологій сприятиме підвищенню рівня оснащення виробничої ланки ТДВ «Яготинський маслозавод» та впливатиме на його прибутковість в майбутньому.

ДЖЕРЕЛА

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 12.01.2022 № 2597-VIII / Верховна Рада України. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n788> (дата звернення: 07.09.2023)
2. Фінанси підприємств: навчальний посібник. [Ситник Н. С., Смолінська С. Д., Ясіновська І. Ф.]; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. - 402 с. (дата звернення: 10.09.2023)
3. Лазарєва Н. Виникнення інституту неплатоспроможності суб'єктів господарювання та проблеми застосування законодавства про банкрутство під час кримінального провадження. Н. Лазарєва. Молодий вчений. 2017. Випуск №8(48). – С.364-368. (дата звернення: 11.09.2023)
4. Clarity project. Фінзвітність ТДВ «Яготинський маслозавод» 2020, 2021, 2022. URL: <https://clarity-project.info/smida/00446003?year=2018> (дата звернення: 12.09.2023)

5. Швець Ю. О., Мартинюк Н. Б. Методи аналізу ймовірності настання банкрутства на промислових підприємствах. Вісник Запорізького національного університету. Випуск № 2 (34). 2017 р.М.Запоріжжя.URL:<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/290893.pdf> (дата звернення: 13.09.2023)
6. John Y. Zhang, Janam K. Pandya, David Julian McClements, Jiakai Lu, Amanda J. Kinchla. Critical Reviews in Food Science and Nutrition. Advancements in 3D food printing: a comprehensive overview of properties and opportunities. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10408398.2021.1878103> (дата звернення: 14.09.2023)
7. Розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 29.12.2021, 1787-2021-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#n81> (дата звернення: 15.09.2023)
8. Агробізнес Україна. Блокчейн в АПК України: ідеальна схема вкрати все, що лишилося. URL: <https://agrobusiness.com.ua/493#:~:text=%D0%A2%D0%BE%D0%B1%D1%82%D0%BE%2C%20%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%87%D0%B5%D0%B9%D0%BD%20%E2%80%93%D1%86%D0%B5%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9,%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D0%B0%20%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96> (дата звернення: 16.09.2023)
9. IBM. <https://www.ibm.com/topics/internet-of-things> URL: <https://www.ibm.com/topics/internet-of-things> (дата звернення: 16.09.2023)
10. Avnet. Factory automation realizes boost from new technologies. URL: <https://www.avnet.com/wps/portal/us/resources/article/factory-automation-realizes-boost-from-new-technologies/> (дата звернення: 17.09.2023)

РОЗВИТОК ЕКСТРИМАЛЬНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Чаркіна Тетяна Юріївна

д.е.н., професор

завідувач кафедри економіки та менеджменту

Гребенюк Галина Михайлівна

к.е.н., доцент

Пінчук Олена Петрівна

магістр

Український державний університет науки і технологій

м. Дніпро, Україна

Вступ. Туризм в уяві більшості людей пов'язаний з відпочинком, задоволенням, новими враженнями, пов'язаний з закономірним бажанням людини мандрувати та відвідувати нові місця, країни, ознайомлюватися з унікальними природними та рекреаційними ресурсами, культурними та етнографічними особливостями населення. Турист хоче отримувати насолоду від різноманітних туристичних послуг, привабливих подорожей, незабутніх вражень, цьому допомагають різні види туризму.

Ціль роботи. Дослідити види екстремального туризму та його перспективи розвитку в Україні, використовуючи світовий досвід.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи: порівняльний аналіз – для відображення тенденцій і з'ясування закономірностей розвитку екстремальних видів туризму в Україні, системний підхід - для розкриття обраного напрямку досліджень стосовно світового досвіду, щодо розвитку екстремального туризму.

Результати та обговорення На світовому ринку туристичних послуг екстремальний туризм є одним з найперспективніших у світі який користується великим попитом, розвивається швидкими темпами, крім того, для свого розвитку він не потребує значних фінансових витрат та дозволяє з року в рік у декілька разів збільшити пакети пропозицій відпочинку, пов'язаного з активними подорожами.

Мотиви для заняття екстремальним туризмом різні, тренування волі до досягнення цілей, від отримання адреналіну до отримання незабутніх вражень та позитивних емоцій. Подорожі, розваги, спорт передбачають значне фізичне та психологічне навантаження, які є складовою екстремальних видів туризму.

Найбільш розвиненими видами екстремального туризму в Україні є: альпінізм (скелелазіння) та гірсько-пішохідний туризм; спелеологія, гірськолижний спорт, в т. ч. сноуборд; рафтинг (сплав по гірських річках); парапланеризм та дельтапланеризм. Однією з проблем розвитку альпінізму в Україні є недостатня кількість досвідчених інструкторів.

Нині один з найбільш затребуваних екстремальних видів відпочинку - це рафтинг - сплав по річці, спуск по гірських річках на байдарках (Виноградівський, Перечинський, Великоберезнянський, Ужгородський райони). Гірські річки Карпат особливо навесні, повноводні й дуже підходять для тренувань. На перспективу доцільно розробляти рафтинг-тури різної категорії складності. Застосовують від 1-2 розслабленої до 6-ої категорії складності. В Україні багато водних маршрутів як для екстремального сплаву по карпатських річках Прут і Чорний Черемош, так і по спокійних рівнинних річках з красивою природою і великою кількістю пам'яток на берегах. Крейдяні гори на Сіверському Дінці, Дністровський каньйон із замками і водоспадами, гранітні скелі і пороги на Південному Бузі приваблюють багатьох. Та для цих маршрутів не потрібні спеціалізована або досвід участі в подібних турах [1].

Кількість туристів, метою відпочинку яких є гірські лижі та сноубординг (спускання по снігу з гірських схилів на спеціально обладнаній дошці) зростає. В подальшому успішно розвивати гірськолижні екстремальні види туризму дозволяють наші курорти з наявним сервісом. Найвищою гірськолижною базою Українських Карпат є Драгобрат, де два бугельні витяги кілометрової довжини ведуть з висоти понад 1300 м майже на вершину гори Стіг (1704 м) [2].

У Закарпатській області є досить високого рівня позитивним моментом є те, що протягом останніх років збудовано та введено в дію сучасні якісні підйомники та крісельні дороги, відкриті комфортабельні сучасні гірськолижні

заклади розміщення.

Все більшої популярності на світовому ринку екстремальних туристичних послуг набуває каякінг - вид спорту розрахований на одну людину. Розрізняють три основні його напрямки: слалом, родео та сплав. Слалом - це вміння маневрувати на каяці, відчуваючи шлюпку й воду; родео - виконання різних трюків на шлюпці за рахунок особливостей рельєфу ріки; сплав - водний похід по гірській річці, часто з елементами гри, де необхідно подолати перешкоди у вигляді бочок, водяних валів та інших перешкод.

Відносно молодий напрям у світі подорожей і розваг - військовий туризм в Україні. Можливості доволі широкі, від військових ігр (страйкбол і пейнтбол) з воєнною технікою -такі ігри користуються великим попитом за кордоном. До яких залучаються справжні гвинтокрили, танки, польоти на військових літаках або вертольотах та інша техніка, Цю послугу надають спеціальні клуби, де особливо досвідченим людям можуть на деякий час навіть довірити управління, головне - міцне здоров'я, не мати проблем з тиском, роботою серця і вестибулярним апаратом [1].

Послуги військового туризму по'язані з бойовими історичними подіями ґрунтуються на відвідуванні колишніх місць битви та місця військово-історичного значення. Наприклад, в Україні це по-перше, території активних воєнних дій – від Харкова до Миколаєва, включаючи весь донбаський регіон, місця військової слави ЗСУ, та по-друге – історичні місця, по'язані з Другою світовою війною [3, с. 120].

Військовий туризм наразі буде дуже затребуваним на внутрішньому туристичному ринку України, так як військові події привернули увагу багатьох країн світу. Є велика кількість бажаючих побувати в середині гарячих подій, приміряти на себе реальну небезпеку та відчутти всю велич цих подій.

Висновки. Екстремальний туризм в Україні має великі перспективи для розвитку та популяризації нашої країни. Це сприятиме популяризації країни та збільшенню прибутків до бюджету. З використанням досвіду закордонного та

власного потенціалу, наша країна може претендувати на одну з найбільш привабливих для мілітарі-туристів. Але для досягнення цієї мети варто докласти неабияких зусиль та врегулювати багато питань та перешкод, що чинять негативний вплив не тільки на туризм. На перший погляд - війна та туризм не сумісні. Тому потенціал для розвитку військового туризму в нашій державі, виходячи із сучасних реалій, можна оцінювати як значний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Які види екстремального туризму вигідно розвивати в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_tourism/shpravskij.htm
2. Військовий туризм, ігри та розваги, стрільба. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://atur.com.ua/index.php?id=144>
3. Марценюк Л. В., Чаркіна Т. Ю., Чернова Н. С. Military tourism as a strategic direction of internal tourism in Ukraine. Philosophy, economics and law review. Volume 3, no. 1, 2023. PP. 116-127. DOI 10.31733/2786-491X-2023-1-116-127.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ОЦІНКИ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Шапка Ірина Віталіївна

старший викладач

Український державний хіміко-технологічний університет

м. Дніпро, Україна

Вступ. Успіх компанії на ринку значною мірою залежить від ефективності управління людськими ресурсами. Управління людськими ресурсами потребує знання, навички та компетенції для забезпечення реалізації виробничих, маркетингових, фінансових та інших цілей компанії. Таким чином, компетентність окремих співробітників формує ефективність роботи компанії загалом і є ключовим фактором організаційного розвитку. Зважаючи на це питання грамотного використання і розвитку людських ресурсів набуває першочергового значення. Цього можна досягти шляхом реалізації комплексного підходу до управління кадровим потенціалом компанії.

Мета роботи. Розглянути сутність кадрового потенціалу та його методи оцінювання для забезпечення розвитку кадрового потенціалу, що формує конкурентно спроможність компанії.

Матеріали та методи. Вагомий внесок щодо трактуванням поняття «кадровий потенціал» та детального розгляду відмінисних ознак кожної з дефініцій внесло багато науковців сучасності, зокрема: Білоус Т. В., Гармідер Л. Д., Гриньова В. М., Рудковська, Д., Калінін А. М., Касіч-Пилипенко Т. М., Дячко Т. А., Шаульська Л. В. [1-7].

Враховуючи зазначені дефініції «кадрового потенціалу» науковцями будемо розуміти, що кадровий потенціал компанії – це загальна (кількісна і якісна) характеристика людських можливостей як одного з видів ресурсів, необхідних для виконання функціональних завдань для поставлених цілей щодо розвитку компанії. У зв'язку з цим особливого значення набуває розвиток наявних і потенційних компетенцій співробітників як цілісної системи (команди), яка може бути використана як один з інструментів розвитку

компанії. Інструментом такого впливу є формування системи, що пов'язує особисті цілі співробітників з цілями компанії в цілому, що досягається через процес планування розвитку професійної кар'єри на основі впровадження інновацій у бізнес-процеси.

Оцінка персоналу є важливою частиною кадрової політики будь-якої компанії. Вона не тільки дає змогу отримати необхідну інформацію про окремих співробітників і визначити, наскільки той чи інший працівник відповідає обійманій посаді, а й підвищити ефективність управління і мотивації працівників. Крім виявлення ступеня відповідності співробітника займаній посаді, вона дає змогу підвищити ефективність управлінських дій і психологічний клімат в колективі. Оцінювання кадрового потенціалу організації являє собою складний процес, здійснюваний на всіх етапах системи управління людськими ресурсами.

Результати та обговорення. Існують різні методи оцінювання кадрового потенціалу організацій, які є доволі ефективними і широко використовуваними. Провівши огляд літератури [2, 8, 9] з управління кадровим потенціалом компаній та його характеристичні компоненти, можливо об'єднати методи оцінювання кадрового потенціалу у наступні:

- метод декомпозиції полягає в розбитті загальної оцінки на оцінку окремих складових потенціалу, що дозволяє полегшити оцінювання. Після розбиття слідує аналіз кожної частини та подальше моделювання, та синтез. Ця методика також відома під назвою «мікрооцінки» чи «модульного оцінювання».

- метод послідовної підстановки дозволяє вивчити вплив всіх факторів на функціонування персоналу окремо, виключаючи вплив інших чинників. Внаслідок застосування методу фактори класифікуються та вибираються найбільш значущі;

- метод порівнянь дає можливість аналізувати управління персоналом з врахуванням тимчасового фактора. При цьому бажаний стан підсистеми в майбутньому порівнюється з нормативним станом або зі станом у

минулому періоді. В результаті виключається непорівнянність та розширюються можливості для порівнянь;

- метод структуризації передбачає кількісне та якісне обґрунтування цілей підсистеми управління персоналом організації з погляду їхньої відповідності цілям організації. Цей метод охоплює аналіз цілей, їх ранжування та розгортання в систему (побудова «дерева цілей»);

- експертно-аналітичний метод передбачає залучення висококваліфікованих фахівців (експертів) у галузі менеджменту;

- метод головних компонент дозволяє відобразити в одному показнику (головному компоненті) властивості багатьох показників, що характеризують певне явище;

- метод досліджень пов'язаний із системним та ситуаційним аналізом, базується на відомостях попереднього періоду даних системи управління;

- метод колективного блокнота («банк ідей») ґрунтується на застосуванні «мозкового штурму» і дозволяє поєднувати довільне висування ідей з їх колективною оцінкою та спільним пошуком шляхів найбільш ефективного використання кадрового потенціалу.

На практиці при аналізі кадрового потенціалу оцінюються також кількісні та якісні характеристики потенціалу компанії. Кількісні та якісні показники кадрового потенціалу постійно змінюються протягом усього періоду діяльності компанії під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників (наприклад, управлінських рішень, стилю керівництва, поновлення кадрового складу тощо). До кількісних показників відносяться фізичний та психологічний потенціал (стан здоров'я, особистісні якості). Якісні показники формуються на основі чисельності працівників, кількості загальних і спеціальних знань, трудових навичок, освіти, рівня кваліфікації, відповідальності, інформованості, зрілості, зацікавленості, залученості у діяльність компанії.

Отже, кадровий потенціал компанії визначається як загальна характеристика компетентності та здібностей співробітників, які володіють кваліфікацією, професійними навичками та досвідом роботи, здатні виконувати

професійні обов'язки в конкретних галузях діяльності для розвитку компанії [10]. Спектр методів оцінювання персоналу дуже широкий. Вони можуть використовуватися в будь-якому або певному поєднанні в конкретних умовах управління персоналом компанії. Результатом поліпшення використання кадрового потенціалу є створення сприятливого психологічного клімату в колективі, що створює умови для саморозвитку та самореалізації співробітників і зрештою сприяє успішній діяльності всієї компанії.

Висновок. Таким чином, можна стверджувати, що оцінювання персоналу в компаніях є сьогодні важливим і доцільним процесом. Перевірка відповідності організаційним стандартам, як у психологічному, так і в поведінковому плані, сприяє успішному розвитку компанії та створенню сприятливих умов для кар'єрного зростання співробітників. За допомогою такої оцінки можна визначити наскільки співробітники відповідають вимогам своєї зони відповідальності. Визначити їх можна в процесі оцінки, яка є однією з ключових функцій управління персоналом. Необхідність і важливість оцінки персоналу набагато зросла в умовах сучасної ринкової трансформації економіки. Подальші дослідження в цій галузі мають бути спрямовані на розробку уніфікованої стратегії та інструментарію для оцінки кадрового потенціалу компаній.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білорус Т. В. (2007). Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства: монографія. *Ірпінь: національна академія ДПС України.*
2. Гармідер Л. Д. (2013). Методичні підходи до оцінювання розвитку кадрового потенціалу торговельного підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (10), 99-112.
3. Гриньова В. М., Писаревська Г. І., Гринева В. Н., & Писаревская А. И. (2012). Управління кадровим потенціалом підприємства: монографія.
4. Рудковська Д. (2014). Кадровий потенціал підприємства: фактори формування та використання.

5. Калінін А. М. (2014). Концептуальні підходи до визначення сутності кадрового потенціалу підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*, (19, Вип. 2 (5)), 51-54.
6. Касіч-Пилипенко Т. М., & Дячко, Т. А. (2011). Кадровий потенціал як ключова складова конкурентної переваги підприємства. *Бізнес інформ*, (4), 147-50.
7. Шаульська Л. В. (2005). Стратегія розвитку трудового потенціалу України: монографія. *Донецьк: ІЕП НАН України*, 118.
8. Писаревська Г. І. (2009). Оцінка кадрового потенціалу підприємства. *Коммунальное хозяйство городов*, (87), 376-385.
9. Таран, М. (2008). Аттестация и оценка персонала. *Кадровик України*, (2), 112-122.
10. Sienkiewicz L., Jawor-Joniewicz A., Sajkiewicz B., Trawińska-Konador, K., & Podwójcic, K. (2014). Competency-based human resources management. The lifelong learning perspective. *Educational Research Institute*.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Щебликіна Інна Олександрівна,
к. е. н, доцент,
Кайрачка Наталія Василівна,
студентка
Запорізький Національний Університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Наявність достатньої за наповненістю бюджету об'єднаних територіальних громад впливають на ефективне та збалансоване надходження податкових платежів, які, в свою чергу, впливають на формування в подальшому державного бюджету України. Тому необхідності набуває грамотне управління доходами та розподіл видатків об'єднаних територіальних громад і для вирішення нагальних проблем та забезпечення громадських потреб під час воєнного стану.

Ціль роботи. Проаналізувати обсяги податкових надходжень на обласному рівні, розглянути сутність поняття «об'єднані територіальні громади», проаналізувати загальні обсяги податкових надходжень ОТГ Запорізької області для забезпечення у майбутньому раціонального та ефективного управління фінансовими ресурсами органами місцевого самоврядування.

Матеріали та методи. В процесі дослідження було використано методи логічного узагальнення та економічного аналізу, дедуктивний, порівняння, зведення, описовий, аналітичний.

Результати та обговорення. На сьогоднішній день все гостріше постає питання щодо достатньої наповненості бюджетів об'єднаних територіальних громад та їх здатністю наповнювати державний бюджет України під час воєнного стану. Ефективне та грамотне управління місцевих органів самоврядування сприятиме зменшенню частки витрат місцевих бюджетів і

сприятиме збільшенню прозорих надходжень бізнесу і зменшенню тіньового сектору економіки під час війни.

Бюджети місцевого самоврядування - бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах) [1]. Станом на період січень-травень 2023 року спостерігаємо, що податкові надходження Запорізької області до державного бюджету збільшилися на 20,7%. На кінець 2022 року цей показник становив 7895934,3 млн. грн.. Отже, можна сказати, що обсяги податкових надходжень збільшилися у 2023 році у порівнянні з попереднім.

А. В. Переверзева розглядає об'єднану територіальну громаду як систему, яка складається з низки взаємопов'язаних елементів, таких як людські, земельні, капітальні ресурси [2]. Згідно із Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» основними принципами ОТГ є конституційність та законність, добровільність, економічна ефективність, державна підтримка, повсюдність місцевого самоврядування, прозорість та відкритість, відповідальність. Саме ці принципи забезпечують синхронізовану роботу ОТГ Запорізької області, яких налічується 67 одиниць.

На рис. 1 зображено кількість податкових надходжень ОТГ станом на січень-травень 2023 рік.

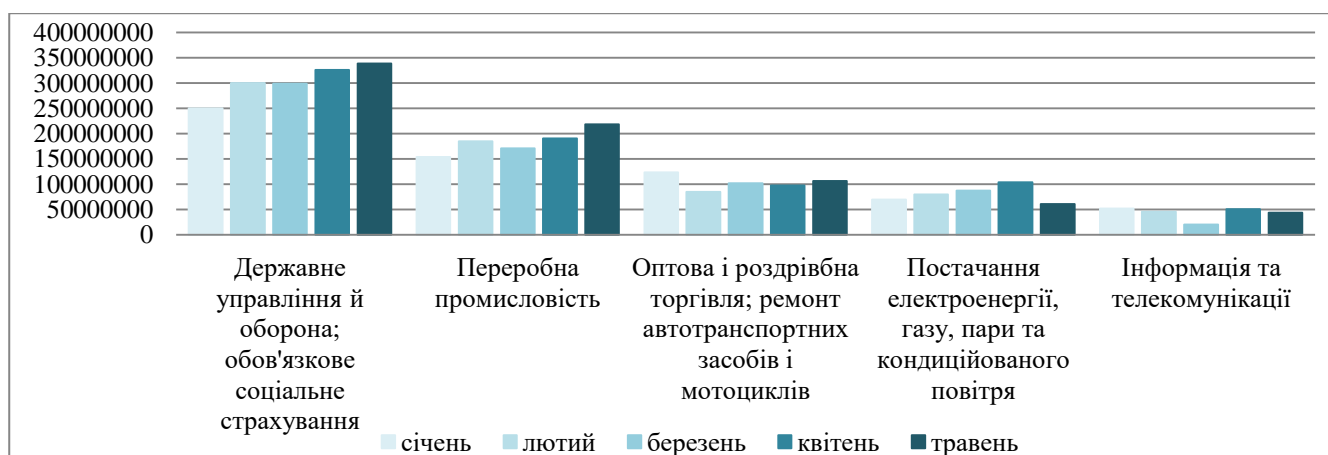

Рис. 1 Динаміка податкових надходжень ОТГ Запорізької області станом на січень-травень 2023 року за видами діяльності (млн. грн.)

Джерело: [3]

На рис.1 можна побачити, що за січень-травень 2023 року, що податкові

надходження збільшилися в переробній промисловості (42%), державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування (35%). У той же час відбулося скорочення надходжень в сфері інформації та телекомунікації (-15%), оптової і роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (-14%), постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (-12%).

Біленьківська сільська об'єднана територіальна громада - об'єднана територіальна громада в Україні, в Запорізькому районі, Запорізької області. Адміністративний центр - село Біленьке. Площа громади - 363,00 км², населення - 9897 мешканців (2020). Утворена 15 липня 2016 року шляхом об'єднання Біленьківської, Лисогірської та Мар'ївської сільських рад Запорізького району [4].

В табл.1 станом на обсяги 2021-2023 рр. надходжень до бюджету Біленької сільської територіальної громади зменшення податкових надходжень (-7%), неподаткових надходжень (-13%), субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам (-8%), дотацій з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам (-100%), субвенцій з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам (-100%). Збільшення відбулося в офіційних трансфертах (12%), дотації з державного бюджету місцевим бюджетам (126%). Загалом показник разом доходів на період 2021-2023 рр. збільшився на 3 %.

Таблиця 1

Динаміка надходжень до бюджету Біленьківської сільської об'єднаної територіальної громади на період 2021-2023 рр.

Показники	2021	2022	2023	Відношення 2023-2021 рр.	
				+/-	%
Податкові надходження	34391200	39531300	32106900	-2284300	-7%
Неподаткові надходження	1039730	1474100	904180	-135550	-13%
Усього доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	35435930	41006000	33011380	-2424550	-7%
Офіційні трансферти	40181536	43674224	45136500	4954964	12%
Дотації з державного бюджету місцевим бюджетам	8610100	8640600	19486300	10876200	126%
Субвенції з державного	27931700	32932600	25650200	-2281500	-8%

бюджету місцевим бюджетам					
Дотації з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам	1754900	876300	0	-1754900	-100%
Субвенції з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам	1884836	1224724	0	-1884836	-100%
Разом доходів	75617466	84680224	78147880	2530414	3%

Джерело: [5]

На рис. 2 показано динаміку витрат Біленської сільської територіальної громади на період 2021-2023 рр.. Отже, можна помітити, що у 2022 році витрати збільшилися на 9062758 млн. грн. у порівнянні з минулим роком. У 2023 році відбулося зниження витрат на 7,71%.

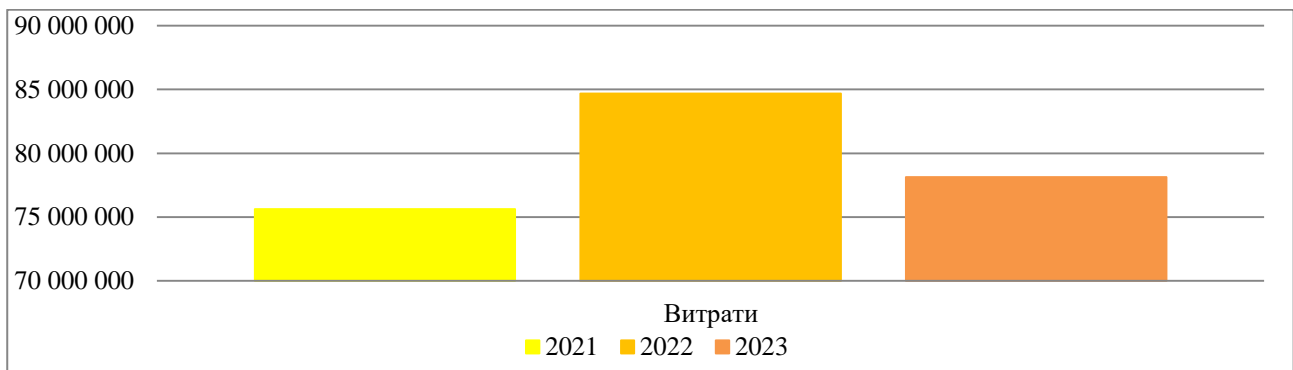

Рис. 2 Динаміка витрат Біленської сільської територіальної громади на період 2021-2023 рр.

Джерело: [5]

Тож, можна зробити висновок, що під час воєнного стану забезпеченість фінансовими ресурсами бюджету Біленьківської сільської об'єднаної територіальної громади знизилася порівняно з довоєнним періодом. Тому необхідності набуває раціональне управління доходами і витратами бюджету для вирішення нагальних потреб і проблем громади.

Висновки. Частка витрат та доходів до бюджетів об'єднаних територіальних громад Запорізької області збільшилися в порівнянні із довоєнним періодом. Хоча це є позитивною тенденцією і свідчить про професійний менеджмент фінансовими ресурсами місцевих органів самоврядування, а також своєчасну та доцільну підтримку держави у вигляді дотацій та субвенцій, однак, всеодно залишається ризики зміни тенденцій у

негативному напрямку в майбутньому. Отже, тільки грамотна та виважена бюджетна політика на рівні ОТГ сприятиме подальшому втриманню та покращенню економічної ситуації в реаліях сьогодення.

ДЖЕРЕЛА

1. Президент України. Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. Закон України № 2456-VI Бюджетний кодекс України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2456-vi-11758> (дата звернення: 15.09.2023)
2. Переверзєва А. В. Критеріальні ознаки формування об'єднаних територіальних громад: національні особливості та зарубіжний досвід. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22. С. 216–220. (дата звернення: 16.09.2023)
3. Державна податкова служба України. Податкова карта Україна. URL: <https://map.tax.gov.ua/main> (дата звернення: 17.09.2023)
4. Uk. Wikipedia. Біленьківська сільська об'єднана територіальна громада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0 (дата звернення: 18.09.2023)
5. Gov.ua. Місцеве самоврядування України. Біленьківська громада. URL: <https://bilenske-silrada.gov.ua/> (дата звернення: 19.09.2023)

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Яремко Ігор Йосафатович

д.е.н., професор

Національний університет «Львівська політехніка»

Русиняк Юрій Степанович

магістрант

Київський національний університет архітектури і будівництва
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному суспільстві інтелектуальна власність є основою його багатства. Саме вона визначає конкурентоздатність економічних систем, виступає ключовим ресурсом їх розвитку. В нинішній економіці, що ґрунтується на інформації та знаннях, інтелектуальна власність стає важливим ресурсом підприємства, необхідною складовою його інноваційного розвитку та забезпечення конкурентних переваг.

Ціль роботи. Обґрунтування концепції управління вартістю об'єктів інтелектуальної власності підприємства з врахуванням того, що формування оцінок об'єктів інтелектуальної власності підприємства є досить важливою проблемою на цей час, оскільки вона значною мірою впливає на його вартість та стає важливим критерієм оцінки ефективності роботи суб'єкта господарювання.

Матеріали та методи. Проблематика оцінювання об'єктів інтелектуальної власності останнім часом набуває все більшої популярності серед науковців і практиків. Вивченню окремих аспектів цієї теми можемо за працями таких вчених : П. Т. Бубенко, С. М. Злепко, А. І. Кубах, О. М. Ляшенко, О. Д. Левічева, Л. І. Мельникова, О. В. Пархоменко, О. Д. Підпригора, Ю. С. Шемшученко, П. М. Цибульов та інші.

Для відображення особливостей оцінювання об'єктів інтелектуальної власності, використано: аналітичний та статистичний методи, описовий метод дослідження, метод узагальнення та спостереження.

Результати та обговорення. Оцінку інтелектуальної власності розглядають, як одне з найбільш важливих стратегічних питань керування. Є безліч конкретних причин і мотивів для проведення оцінки інтелектуальної власності. Наприклад, з метою укладення угод, формування цін, розроблення стратегічних цілей, фінансування, сек'юритизації та забезпеченості, податкового планування тощо.

Оцінку інтелектуальної власності розглядають, як одне із найбільш важливих стратегічних питань управління, зокрема для якісного укладення угод, формування ціни і стратегічних цілей, фінансування, сек'юритизації та забезпеченості, податкового планування та дотримання, а також для судових процесів підтримки.

Міжнародні стандарти оцінки об'єктів інтелектуальної власності:

- Стандарти професійної практики оцінки (USPAP);
- Міжнародний комітет зі стандартів оцінки (IVSC) (50 країн);
- Система загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (GAAP);
- Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS);
- Стандарти фінансового обліку (FASB).

Аналітики використовують численні підходи для того, щоб досягти розумних вказівок для суб'єкта нематеріальних активів на певну дату, яку називають «дата оцінки». Найпоширеніші підходи для оцінки фундаментальної або справедливої вартості інтелектуальної власності, визначають таким чином:

1. *Витратний* (інвестиційний) підхід: заснований на економічному принципі заміщення. Цей принцип свідчить, що інвестор буде платити більше за актив, ніж за витрати на отримання, шляхом придбання або будівництва. Витратний підхід складно застосувати при оцінці унікальних об'єктів, що мають історичну цінність з високим відсотком фізичного зношування. До цього підходу належать п'ять методів:

- метод фактичних затрат;
- метод вартості заміщення;

- метод відновлюваної вартості;
- метод планових затрат;
- метод коефіцієнтів.

2. *Ринковий* (порівняльний) підхід: заснований на економічному принципі конкуренції та рівноваги. Ці принципи показують, що фактори попиту та пропозиції будуть керувати ціною активу в точці рівноваги, як у вільному, так і в необмеженому ринку. Сутність підходу полягає в порівнянні об'єкта, що оцінюється, з аналогічними по призначенню, якості і корисності об'єктами, які були продані на цей час на аналогічному ринку. Ринковий підхід включає три методи:

- метод ринку інтелектуальної власності;
- метод порівняльних продаж;
- метод експертних оцінок.

3. *Дохідний* (фінансовий) підхід: цей підхід оцінюється шляхом дисконтування майбутніх економічних вигод від володіння справедливою інтелектуальною власністю у відповідній ставці дисконтування. Дохідний підхід включає шість методів:

- метод прибутку;
- метод економічного ефекту;
- метод «капіталізації доходу» (прибутку);
- метод комерційної значимості;
- метод дисконтування;
- метод роялті.

4. *Прямий* підхід: заснований на поточній вартості акцій інтелектуальної власності в області інтелектуальної власності, як частки ринку.

Висновки. Наявність сучасної, міжнародної визнаної системи інтелектуальної власності є необхідним елементом для досягнення високого економічного та соціального розвитку будь - якої держави. Охорона інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів та досягнень, підтримує та зберігає

національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як вітчизняні, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважати. Створення саме такої системи має особливе значення для України – країни зі значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом.

LEGAL SCIENCES

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ, ЯК ОДНА ІЗ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СЬОГОДЕННЯ

Аніщук Вікторія Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент
Гаврилюк Наталія,
студентка
Луцький національний технічний університет

Вступ. Життя громадян України докорінно змінилося з початком повномасштабної війни у нашій країні. 2022-й рік став переломним роком для України. З перших днів повномасштабного вторгнення увага суспільства була прикута до перебігу воєнних дій, до рішень, які приймалися національною та світовою спільнотою в інтересах України. Для правоохоронної системи України розпочалася безпрецедентна робота щодо виявлення, фіксації і розслідування воєнних кримінальних правопорушень: вбивства, катування, викрадення, нанесення тілесних ушкоджень, насилля, пошкодження та знищення майна тощо.

Попри те, що фокус суспільної уваги зосереджений на збройному конфлікті, життя триває, суспільство продовжує жити у своєму ритмі, з якого, на жаль, не зникли випадки вчинення кримінальних правопорушень. Проблема домашнього насильства для українського суспільства була завжди актуальною та поширеною.

Сім'я є первісним осередком суспільства, але навіть між рідними людьми часто виникають різного роду непорозуміння. Варто зазначити, що не дивлячись на активне становлення культу поваги до людини, як до індивіда, а також гендерної рівності чоловіків та жінок, в Україні часті випадки прояву дій насильницького характеру в сім'ї.

Метою роботи є з'ясування стану та особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за домашнє насильство в Україні в умовах воєнного стану.

Матеріали та методи. Питанням кримінальної відповідальності за домашнє насильство у своїх працях приділяли увагу такі науковці, як С. В. Якімова, О. В. Степаненко, М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, Н. В. Довгань-Бочкова та інші.

Результати та обговорення. Задля захисту жертв домашнього насильства, попередження та протидії такому негативному явищу, було прийнято низку нормативно-правових актів, а також внесено ряд законодавчих змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині притягнення до відповідальності за домашнє насильство.

Так, з 06.12.2017 року, домашнє насильство було криміналізоване та закріплене у ст. 126-1 КК України, де зазначено, що домашнім насильством вважається умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [1]. Таким чином, домашнє насильство включає в себе: 1) фізичне насильство; 2) економічне насильство; 3) психологічне насильство; 4) сексуальне насильство. Визначення кожного елементу домашнього насильства міститься в Законі України «Про запобігання і протидію домашньому насильству», який був прийнятий та набув чинності у 2018 році.

На нашу думку, уточнення форм домашнього насильства є влучним та доцільним, оскільки передбачає відповідальність не лише за спричинення фізичних страждань, а й за психологічне насильство, яке значною мірою впливає на ментальне здоров'я, економічне насильство, яке впливає на якість

людського життя та сексуальне насильство, оскільки ніхто не має права примушувати особу вступати у сексуальний зв'язок проти її волі.

На думку О. С. Бондаренко, психологічне насильство проявляється у таких формах: відсутність поваги до особи, нав'язування допомоги, яку ви не просили, контроль, загрозна поведінка кривдника, нав'язування «почуття вини», лицемірство при інших людях [2, с. 15-16].

Ми вважаємо, що автор влучно описав форми психологічно насильства в сучасних реаліях. Проблемою є те, що жертва може не повною мірою усвідомлювати, що знаходиться в аб'юзивних відносинах, як наслідок: терпіти дії кривдника та не повідомляти про це органи Національної поліції України, що в подальшому може мати негативні наслідки для її нервової системи.

Досвід пережитого психологічного насильства вкрай негативно відображаються на психоемоційних станах потерпілого. Така ситуація завдає шкоди психічному розвитку, провокує різні патологічні стани організму. породжує невпевненість, неврастенію, що у свою чергу стає ризиком розвитку стійкого депресивного стану [3, с. 180].

Питання економічного насильства також є об'єктом вивчення багатьох науковців. Вважаємо, що Е. М. Кісілюк, О. В. Смаглюк визначають, найбільш повну класифікацію видів економічного насильства в сім'ї виокремлюючи наступні форми: – ухилення від сплати платежів, які один член сім'ї зобов'язаний сплачувати на користь іншого (ст. 164, 165 КК України); протидія законній господарській діяльності одного члена сім'ї з боку іншого або, навпаки, примушування члена сім'ї займатися певними видами діяльності (ст.ст. 150, 150-1, 206, 303, 304 КК України); – злочинні діяння одного члена сім'ї проти власності іншого члена сім'ї (ст. 185-187, 189, 190, 194, 289 КК України); – злочинні діяння одного члена сім'ї стосовно майна, що належить йому та іншому члену сім'ї на праві сумісної (спільної) власності (ст. 356 КК України); – порушення недоторканості житла (ст. 162 КК України); зловживанні опікунськими правами (ст. 167 КК України) [4, с. 99].

Вчинення економічного насильства щодо особи виражається в

позбавленні її матеріальних благ, необхідних для нормального її життя. Даний вид насильства сприяє розвитку в людини відчуття безсилля, вона починає відчувати матеріальну залежність від свого кривдника, що як наслідок призводить до моральних страждань.

В свою чергу, вчинення фізичного та сексуального насильства передбачає дії фізичного, або сексуального характеру, проти волі особи, які приносять їй особливих страждань.

Для профілактики та убезпечення від сексуального насилля є неурядові, зокрема жіночі організації. Саме вони постають ініціаторами розроблення та реалізації програм, спрямованих на зменшення зазначеного правопорушення. Органи влади повинні заохочувати на усіх рівнях співпрацю з громадськими організаціями, які борються з насиллям над жінками, та встановити активне співробітництво з ними, надаючи матеріально-технічну та фінансову підтримку [5, с. 248].

Ми погоджуємось із даною позицією, оскільки домашнє насильство є злочином, про який не можна мовчати. Потрібно змінити ментальне сприйняття домашнього насилля у нашому суспільстві. На жаль, домашнє насильство відноситься до кримінальних правопорушень, які характеризуються підвищеною латентністю. Потерпілим від вказаних кримінальних правопорушень достатньо часто соромно повідомляти про факт вчинення щодо них, або інших осіб насильства. Вкрай важливим для подолання цього виду злочинності, є зміна сприйняття домашнього насильства потерпілими особами і суспільством вцілому. Про домашнє насильство не соромно повідомляти, це не таємниця, яка носить інтимний характер життя сім'ї, або окремої особи. Неповідомлення про факти вчинення домашнього насильства є покриванням жорстоких злочинців. Чим більшого розголосу буде надано проблемі – тим більший є шанс на її швидке вирішення. В XXI столітті люди є вільними індивідами та не повинні піддаватися жодному виду насильства.

Проте, статистика вчинення домашнього насильства в Україні за останні роки є вкрай невтішною. До прикладу, відповідно до звітів про кримінальні

правопорушення, які опубліковані на сайті Офісу Генерального прокурора України у 2019 році було обліковано 2 554 кримінальні правопорушення, пов'язані з насильством у сім'ї, і 1 068 кримінальних правопорушень, передбачених ст.126-1 КК України «Домашнє насильство» [6]. В 2020 році в Україні як і в більшості країн світу був введений карантин, у зв'язку із поширенням вірусної хвороби COVID-19. Дана обставина вплинула на те, що люди почали більше часу проводити вдома. Так, офіційна статистика за 2020 рік свідчить про облікування вже 3 972 кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, і 2 213 кримінальних правопорушень, передбачених ст.126-1 КК України «Домашнє насильство» [7], що вдвічі перебільшує минулорічний показник. Офіційна статистика за 2021 рік нараховує 4 800 кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством і 2 432 кримінальні правопорушення, передбачені ст.126-1 КК України «Домашнє насильство» [8].

Як зазначалося вище, 24 лютого 2022 року, в Україні почалося повномасштабне вторгнення Російської Федерації. Уже більше року, українці живуть в умовах війни.

Це також дало свій відбиток на вчинення домашнього насильства. За офіційною статистикою у 2022 року, в Україні обліковано 3 360 кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством і 1 498 кримінальні правопорушення, передбачені ст.126-1 КК України «Домашнє насильство» [9].

За офіційними даними з січня по серпень 2023 року в Україні обліковано 4 181 кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством і 1 880 кримінальних правопорушень, передбачених ст.126-1 КК України «Домашнє насильство» [10].

Ці дані є вкрай невтішними і свідчать про негативну тенденцію щодо збільшення проявів домашнього насильства в Україні.

Негативним моментом є те, що навіть коли українців об'єднує спільний ворог та спільна жага перемоги, деякі з них продовжують шукати ворога в осередку сім'ї, вчиняючи насильницькі дії щодо власних родичів.

Висновки. Таким чином, дослідження офіційної статистики показує, що домашнє насильство в Україні і під час воєнного стану не втратило своєї актуальності, не викликає сумніву поширеність цієї проблеми у суспільстві. Припускаємо, що збройний конфлікт може загострювати проблему насильства, оскільки агресія, зміна звичного ритму життя, необхідність пристосуватися до нових обставин, постійна загроза можуть бути факторами, які впливають на вчинення домашнього насильства. Проблема домашнього насильства потребує розроблення нагальних шляхів вирішення. Важливо, не мовчати про домашнє насильство, не приховувати свого кривдника, та берегти себе. На сьогоднішній день, існує гаряча лінія для повідомлення про вчинення домашнього насильства, яка працює цілодобово, а також правоохоронні органи, які в будь-який момент можуть прийти на захист жертв, та надати допомогу. Крім того, на офіційному сайті Міністерства внутрішніх справ України, у розділі «Протидія та запобігання домашньому насильству», розроблені плани безпеки для постраждалих від домашнього насильства, також є окремий план безпеки для постраждалих від домашнього насильства в умовах війни [11]. Це є ще одним свідченням розуміння актуальності та серйозності проблеми домашнього насильства з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 126¹.
2. Бондаренко О. С. (2019). Психологічне насильство як форма домашнього насильства.
3. Зінсу О. В. "Правові та психологічні аспекти домашнього насильства." Молодий вчений 12 (64) 2018. С. 178-182.
4. Кісілюк Е. М., Смаглюк О. В. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в Україні. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2018. № 1. С. 96-104
5. Грищенко А. Л. Сексуальне насильство як форма домашнього насильства. Сучасний стан та перспективи розвитку правової науки України в

умовах сьогодення, 246-248.

6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування [Електронний ресурс] // Офіс Генерального прокурора України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=208205

7. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування [Електронний ресурс] // Офіс Генерального прокурора України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855

8. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування [Електронний ресурс] // Офіс Генерального прокурора України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=215627

9. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування [Електронний ресурс] // Офіс Генерального прокурора України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262

10. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування [Електронний ресурс] // Офіс Генерального прокурора України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=236295

11. Протидія та запобігання домашньому насильству [Електронний ресурс] // Портал МВС. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://mvs.gov.ua/uk/activity/domestic-violence>

**ЗЛОВЖИВАННЯ СУБ'ЄКТИВНИМ МАТЕРІАЛЬНИМ ПРАВОМ У
ЦИВІЛЬНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ**

Бабак Віталій Васильович

аспірант 1 курсу катедри цивільного, трудового
та господарського права

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Алексєєнко Ігор Григорович

кандидат юридичних наук, доктор політичних наук, професор,
завідувач катедри цивільного, трудового та господарського права

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. Невідомі та дивні шляхи долає інформація, щоби, нарешті, бути почутою/побаченою/відчутою та зрозумілою адресатом. Так буває, що назване коротке слово для однієї людини може прозвучати, як беззмістовний набір звуків. А ось вже для іншої людини, що є, наприклад, поціновувачем автомобільних перегонів, саме це слово, буде мати сенс спортивного терміну, яким називають складний, вузький відрізок дороги (траси) для автозмагань, де на короткій відстані, одне за одним, йдуть повороти (найчастіше у формі латинської літери S). Ну, а судові юристи, почувши це саме слово, скоріше за все, скажуть, що мова йде про різновид складної для кваліфікації незаконної поведінки особи, що вчиняє дії, які прямо не заборонені діючим законом або укладеним правочином, однак при цьому знаходяться поза межами змісту, належного цій особі, суб'єктивного права. Можливо, що де-хто з цих юристів, навіть, згадає етимологію цього терміну, що походить від германського слова «die Schikane», та перекладається на українську, як «знущання, образа, каверза, причіпка тощо».

«Шикана» - це різновид складного але, на жаль, погано вивченого та

недостатньо теоретично опрацьованого в українській цивілістиці правового інституту, що має назву «зловживання правом». За десятиліття своєї правничої професійної діяльності, автор ствердився на думці, що існує величезна необхідність у глибокому науково-теоретичному дослідженні цієї теми. Оскільки, станом на сьогодні, із впевненістю можна стверджувати, що «зловживання правом» взагалі і «шикана», як окремий різновид зловживання правом, знаходяться, в українській цивілістиці та господарському праві, на найнижчому рівні із можливих — це рівень, що має назву «початок суспільної дискусії» і взагалі не є фундаментальним правовим інститутом.

Об'єктивності заради, вважаємо за необхідне зазначити, що сьогодні, мова вже йде, більшою мірою, саме про зловживання суб'єктивним матеріальним правом. Тому що, в нових редакціях цивільного та господарського процесуальних кодексів України, законодавець, нарешті, врегулював правовідносин між учасниками судового процесу з приводу встановлення неприпустимості зловживання процесуальними правами. Відповідні новації були внесені в установленому Законом порядку до змісту: п.11 ч.3 ст.2, ст.ст. 13, 44, 135, 143, 144, 148, 262 ЦПК України; п.11 ч.3 ст.2 ст.ст. 13, 43, 125, 129, 131, 135, 246 ГПК України.

Можемо констатувати, що зараз, в Україні, зловживання процесуальними правами в цивільному/господарському процесі, як різновид неправомірної поведінки учасника спору, має статус проблеми, що, певною мірою, має своє законодавче врегулювання.

В актуальних редакціях цивільних/господарських процесуальних Законів України містяться правові норми, що врегульовують: а) встановлення в Україні правового режиму неприпустимості зловживанням процесуальними правами в цивільному/господарському процесі; б) порядок кваліфікації судом дій/бездіяльності, учасника процесу, що мають ознаки зловживання процесуальними правами, як процесуального правопорушення; в) правовідносини, щодо застосування судом, до учасника процесу, що вчинив зловживання процесуальними правами, відповідних правових наслідків,

передбачених діючим процесуальним законодавством України.

Мета роботи. / Aim. У своїй роботі, автор намагається окреслити критерії зловживання правом, надати відповіді на запитання про те, які саме дії особи, щодо здійснення нею суб'єктивного права, можна вважати зловживанням правом, а які навпаки є його правомірною поведінкою. Визначити характер та сутність наслідків, що повинні наступити для особи, що вчиняє зловживання.

Матеріали та методи./Materials and methods. При дослідженні питання автором використовувалися: Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України; судові рішення; міжнародні документи в галузі цивільного та господарського права; наукові праці українських вчених, що розпочали та продовжують підтримувати суспільну дискусію та теоретичне опрацювання застосування в судовій практиці правового інституту “зловживання матеріальним правом” (О. Я. Рогач, Б. П. Карнаух, В. В. Рєзнікова).

Серед методів виокремлюються методи аналізу, синтезу, дедукції, а також системний метод наукового дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Вказаними вище нормами, законодавець, нарешті, визначив у встановленому Законом порядку, правові інститути, без яких не можливе: досягнення позитивних результатів в судовій реформі; наближенні якості українського судочинства в цілому, та законодавства окремо, до рівня якості, що демонструють сучасні європейські правові системи. Такими правовими інститутами є:

1. поняття зловживання правом, як правопорушення;
2. пряма заборона вчинення зловживання правом;
3. визначення та особливості складових частини складу правопорушення;
4. порядок застосування до порушника санкцій;
5. правові наслідки застосування санкцій до порушника.

Так в чому ж полягає важливість вивчення озвученої вище правової проблематики? Чому станом на сьогодні, тоді, коли Україна б'ється на смерть з лютим ворогом, для українців, є вкрай важливе теоретичне дослідження

вказаного вище правового феномену? Чому так важливе підкріплення теоретичних напрацювань широкою судовою практикою?

Справа у тім, що зловживання правом — це різновид складного правопорушення, що відомий людству, за підтвердженими історичними даними, ще з часів існування римської правової системи. Тобто більш ніж тисячу років, з часів розквіту античної середземноморської цивілізації, до часів сучасної європейської цивілізації людство не перестає підтримувати фокус своєї уваги на проблематиці забезпечення неприпустимості зловживання правами.

Завдячуючи збереженням архівам, ми маємо змогу прослідкувати еволюційний шлях розуміння зловживання правом. Від перших робіт представників римської правової школи до корпусів сучасного цивільного/господарського законодавства країн Євросоюзу. Від рішень перших римських судових інституцій до правозастосувальної практики судових органів демократичних країн Європи, Євросоюзу, рішень Європейського суду з прав людини тощо. Всюди, вчені-цивілісти, та законодавці намагаються ефективно врегулювати правовідносини щодо: меж реалізації суб'єктивних прав особи, захисту її прав та інтересів; відповідальності за порушення права іншої людини.

Ця послідовна та плідна праця вчиняється ними з метою створення в сучасному цивілізованому суспільстві такого правового стану, коли для кожного, хто намагається вчинити спробу зловживання своїми суб'єктивними правами, має настати така кількість негативних наслідків, що гіпотетична вигода, яку суб'єктивно бажає отримати правопорушник, має стати для нього де-юре і де-факто максимально незначною, а краще, навіть, від'ємною (збитки).

Таким чином суспільством створюється цивілізований правовий механізм забезпечення неприпустимості зловживання правами та забезпечення особі, яка є жертвою, наприклад шикани, можливості отримання належного захисту своїх законних прав та інтересів шляхом, шляхом своєчасного отримання законного та обґрунтованого судового рішення, за результатами справедливого, неупередженого розгляду уповноваженим судом цивільної/господарської справи.

Юридична наукова думка по цій проблематиці в Європі, за більш ніж тисячолітній період, звісно, пройшла суттєву еволюційну трансформацію. В часи існування давньоримської держави, її суспільство, через своїх правників, прийняло для себе, як правовий імператив, принцип індивідуальної свободи і самовизначення (лат. *qui jure suo utitur, neminem laedit* – укр. той, хто користується своїм правом, нікому не заподіює шкоди). А потім цей принцип було імплементовано ромеями в їхнє суспільне життя. Причому, зрозуміло, вони це робили з усією своєю давньоримською завзятістю та наполегливістю, оскільки вважали, що кожен хто здійснює належні йому права, може не перейматися заподіянням шкоди третім особам, оскільки такі належні права набувають характеру абсолютної свободи.

Імплементація такого принципу в правозастосувальну практику давнього Риму, призвело до того, що нічим не обмежена абсолютна свобода в реалізації належного суб'єкту права, призвела до негативних наслідків у вигляді:

- нічим не обмеженого користування своїми суб'єктивними правами (здійснене в силу права не може дати місце позову про відшкодування шкоди);
- обмеження сфери повноважень, або реалізації суб'єктивних прав іншими особами.

На практиці це призводило навіть до появи судових рішень про заборону здійснення суб'єктивних прав, необмежених жодним чином, оскільки у зв'язку з їх таким вчиненням, відбувалося спричинення шкоди третій особі.

На думку автора, вислів римського правника на ім'я Цельс, викриває, висвітлює сутність незаконних дій, що при зовнішній законній формі та зовнішніх законних підставах, за своєю правовою природою є незаконною дією, вчиненою не з метою реалізації права, як такого, а з метою використання необмеженої реалізації суб'єктивного права, як інструмента для нанесення шкоди: «...«ти захочеш зчистити гіпсові прикраси із стін або картини, нічого від цього не отримуючи, але лише докучаючи мені ...»».

З огляду на те, що Україна знаходиться на шляху подолання причин та наслідків пост-колоніального синдрому, який залишився українському

суспільству і державі у спадок, від анти-демократичної, анти-правової системи, побудованої в Україні окупантом, яким де-факто був СРСР. Враховуючи той факт, що радянська юриспруденція, а з нею і українська, тих часів, як наукова галузь, та радянсько-українські правозастосувальні інституції такі як: адвокатура, прокуратура інші правоохоронні органи, були створені радянськими загарбниками і функціонували на території тодішньої УРСР, в першу чергу, з метою забезпечення покірності завойованого українського народу. Вся інша діяльність, вчинена цими квазі-державними інституціями, здійснювалася ними за залишковим принципом, або, зрідка, в особливих випадках, всупереч правилам існування радянської системи, тотального примусу але завжди під загрозою репресій для тих держпрацівників, хто наважився скористатися Законом всупереч правилам радянської системи, та, звичайно, для осіб, права яких цей Закон захищав.

У зв'язку з цими важкими суспільними явищами в Україні досі є актуальною проблема, коли важливі правові інститути, необхідні для забезпечення можливості виконання, наприклад, завдання цивільного/господарського судочинства, існують в стані де-юре: формально згаданих в Законі, але де-факто: такими, що практично, за рідкісними випадками, не застосовуються в судовій практиці. І це, звичайно, підтримує сформовану в українському суспільстві недовіру до державних інституцій, що виконують правозастосувальну практику окремо, так і до правової системи України взагалі.

Законодавча неврегульованість правовідносин щодо зловживання матеріальним суб'єктивним правом — це актуальна соціально-правова проблема, вирішення якої, на сьогоднішній день, знаходиться в початковому стані. Необмежена можливість вчинення дій/бездіяльності щодо реалізації суб'єктивного права призводить до безмежного і невідплатного поширення зла в громадянському суспільстві, між самими членами цього суспільства. Зла, як сукупності дій/бездіяльності, наділених правом осіб, що таке право реалізують без обмежень, тим самим збільшуючи кількість несправедливо підданих

негативним обставинам іншим особам-учасникам спірних правовідносин.

Висновки./Conclusions. Законодавець в ст. 8 Конституції України, закріпив принцип верховенства права, тим самим визначив і загально-правове значення заборони зловживання правом. Одним із ключових аспектів дослідження заборони зловживання правом є розуміння такої заборони, як загального принципу права, належна реалізація якого відповідає принципу верховенства права, закріпленому в Конституції України.

Процес створення в Україні демократичної, правової держави, як інституції, що виконує роль надбудови над громадянським суспільством, ставить перед вітчизняною юриспруденцією надзвичайно складні завдання по розробці та науковому обґрунтуванню стратегії державного будівництва та реформуванню системи національного законодавства. Не менш важливими є питання практики застосування українського законодавства, які мають бути б зорієнтовані на європейські політико-правові стандарти, передусім забезпечення та охорону прав, свобод і законних інтересів громадян.

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ТЕХНІКА, ТАКТИКА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА

Байрак Нікіта Валерійович

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262

Правоохоронна діяльність
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Плахотний Артем Павлович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, підполковник поліції

Служба в поліції є особливою формою державної служби, яка здійснює професійну діяльність поліцейських для виконання покладених на них повноважень. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України і включає надання поліцейських послуг у таких сферах: забезпечення громадської безпеки і порядку; охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; надання послуг з допомогою особам, які з різних причин потребують такої допомоги, включаючи особи, що перебувають у складних особистих, економічних або соціальних умовах, або стали жертвами надзвичайних ситуацій, згідно з встановленими законом межами [1, с. 9].

Тактико-спеціальна підготовка є невід'ємною частиною професійної підготовки поліцейських. Вона включає в себе різні компоненти, такі як техніка, тактика та психологічна підготовка. Кожен з цих компонентів відіграє важливу роль у підготовці поліцейських до виконання службових обов'язків у різних ситуаціях. У цій роботі будуть розглянуті основні компоненти тактико-спеціальної підготовки поліцейських та їх вплив на якість підготовки.

Техніка. Один з важливих компонентів тактико-спеціальної підготовки

поліцейських - це техніка. Вона включає в себе знання та навички з використання різних видів зброї, таких як пістолети, карабіни та дротики, а також знання та навички з використання різних видів обладнання, таких як бронежилети та каски. Техніка є важливою складовою підготовки поліцейських, оскільки правильне використання зброї та обладнання може допомогти поліцейським захистити себе та інших від небезпеки.

Тактика. Інший важливий компонент тактико-спеціальної підготовки поліцейських - це тактика. Вона включає в себе знання та навички з планування та виконання різних видів операцій, таких як обшуки, арешти та спеціальні операції. Тактика є важливою складовою підготовки поліцейських, оскільки правильне планування та виконання операцій може допомогти поліцейським ефективно виконувати свої обов'язки та захищати громаду від злочинності.

Психологічна підготовка. Третій важливий компонент тактико-спеціальної підготовки поліцейських - це психологічна підготовка. Вона включає в себе знання та навички з керування стресом, розуміння психології злочинців та розвиток емоційної стійкості. Психологічна підготовка є важливою складовою підготовки поліцейських, оскільки вона допомагає поліцейським ефективно захищати себе та інших у небезпечних ситуаціях, а також допомагає їм краще розуміти та керувати своїми емоціями. Поліцейські постійно піддаються впливу стресових факторів, при виконанні службових та бойових завдань, що в більшості випадків супроводжується специфічними умовами та додатковими ускладнюючими факторами, такими як надмірне фізичне навантаження під час виконання завдання чи несення служби у засобах індивідуального бронезахисту, або здійснення службово-бойової діяльності в умовах високих або низьких температур.

Окрім основних компонентів тактико-спеціальної підготовки, існують ще кілька додаткових аспектів, які можуть бути важливими: Інтелектуальна підготовка: Цей аспект включає навчання поліцейських аналізувати інформацію, приймати швидкі та обґрунтовані рішення, розвивати критичне мислення та логічні навички. Інтелектуальна підготовка допомагає

поліцейським розуміти ситуацію, визначати пріоритети та розробляти стратегії дії; медична підготовка: Поліцейські повинні мати базові навички першої медичної допомоги та вміти реагувати на невідкладні медичні ситуації. Це може включати навчання елементарних методів реанімації, зупинки кровотечі, надання допомоги при травмах тощо. Медична підготовка дозволяє поліцейським надавати першу допомогу постраждалим та зберігати їхнє життя до прибуття медичних працівників; командна підготовка: Поліцейські часто працюють у команді, тому важливо мати навички ефективної комунікації, співпраці та координації дій з іншими членами команди. Командна підготовка включає тренування командних тактик, розвиток лідерських навичок та здатність працювати в колективі. Враховуючи всі ці компоненти, тактико спеціальна підготовка поліцейських створює повністю підготовлений професійний фахівець, який може ефективно діяти в різних ситуаціях, забезпечуючи безпеку громадян та виконуючи свої обов'язки.

Основу тактико-спеціальної підготовки підрозділів національної складає спеціальна та професійна тактика, основним змістом якої є розробка і впровадження до практики органів внутрішніх справ і НГУ МВС України типових способів, методів і прийомів дій особового складу та підрозділів у цілому в екстремальних ситуаціях, вибір найбільш раціональних варіантів угруповань сил (бойового порядку) для кожної конкретної ситуації, планування дії усіх сил, що залучаються в операції і безпосереднє управління ними у ході спеціальних операцій [2].

Підсумовуючи вище викладений матеріал ,робимо такий висновок , що застосування сучасних технологій у навчанні зі стрільби для поліцейських, включаючи віртуальну реальність та симулятори, може значно покращити якість навчання, зменшити ризики для поліцейських та підвищити безпеку громадян. Дослідження показують, що застосування цих технологій в навчанні зі стрільби дозволяє поліцейським отримати більш реалістичний досвід, покращує їхню точність та швидкість реакції, а також допомагає їм зробити правильні рішення у реальних ситуаціях. Враховуючи все вищезазначене,

можна зробити висновок, що застосування сучасних технологій у навчанні зі стрільби для поліцейських має великий потенціал для поліпшення якості навчання та зменшення ризиків для поліцейських та громадян.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Тактико - спеціальна підготовка . С. 1-277. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/573/1/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%A1%D0%9F.pdf>:// HYPERLINK "https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/573/1/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%A1%D0%9F.pdf"er
2. Основні завдання тактико-спеціальної підготовки. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/ad/lectures/taktika-mgb.docx>
3. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=CZeC6c0AAAAJ&citation_for_view=CZeC6c0AAAAJ:mVmsd5A6BfQC

МЕДІАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Бачинська Наталія Орестівна

викладач кафедри цивільного права та процесу
Західноукраїнського національного університету, адвокат

Сендецька Ілона Володимирівна

студентка четвертого курсу юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

Актуальність дослідження. Україна стикається з численними викликами у сфері судової системи, такими як перевантаженість судів, недовіра громадян до судових рішень і затягнутість судових процесів. Медіація, яка сприяє вирішенню конфліктів шляхом активної участі сторін і спільного пошуку рішень, може стати важливим інструментом покращення цивільного правосуддя в Україні. Законодавчі зміни, спрямовані на підтримку медіації, створюють фундамент для її подальшого розвитку. Крім того, міжнародний досвід та позитивні приклади інших країн свідчать про успішність медіації в розв'язанні цивільних справ і можуть надати цінний внесок у вдосконалення практики медіації в Україні. З огляду на ці важливі аспекти, дослідження ролі та ефективності медіації в українській цивільній юстиції є необхідним для забезпечення справедливості, швидкості та доступності правосуддя в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема медіації як засобу врегулювання цивільних спорів в Україні є далеко не новою для дослідників цивільного процесуального права. Ще до прийняття Закону України «Про медіацію» у 2021 р., даній проблематиці відводилась значна роль серед наукових праць багатьох вчених. Зокрема, процесуальний механізм позасудової добровільної, конфіденційної, структурованої процедури знайшов своє відображення на сторінках робіт таких науковців, як: Атаманчук Н. І., Белей О. В., Буга В. В., Буга Г. С., Донцов Д. Ю., Єфремова І. І., Істін С. О., Костюченко О. Є., Лупійчук В. О., Мамницький В. Ю., Марина Ю. Ю., Монаєнко А. О., Пахомова А. О., Ручка І. В., Терещук М. М. та інші. Однак,

незважаючи на такий багатий та різнобічний спектр наукових досліджень, все одно залишається ряд дискусійних питань.

Метою наукової роботи є насамперед з'ясувати поняття медіації як засобу врегулювання цивільних спорів, визначити його сутність, дослідити і проаналізувати закони та нормативні акти, які стосуються медіації в Україні, оцінити поточний стан та рівень розвитку медіаційної практики в Україні. Крім того, важливим є встановити роль і значення медіації як ефективного вирішення конфліктів, зменшення навантаження на судову систему та підвищення задоволеності всіх сторін участі в процесі вирішення спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до п. 4 ст. 1 Закону України «Про медіацію», медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Медіація є одним із методів альтернативного вирішення конфліктів, який ґрунтується на принципах співпраці та спільного пошуку рішень сторонами конфлікту. Основною метою медіації є досягнення взаємоприйняттого рішення, що задовольняє інтереси обох сторін. Медіатор (посередник) сприяє комунікації між сторонами та допомагає їм у розумінні позицій один одного, а також у формулюванні можливих варіантів вирішення конфлікту.

У процесі медіації сторони можуть досягти згоди, але вирішення конфлікту може включати елементи, що виходять за рамки порушеного права. Це може включати зменшення вартості майна, суми боргу або узгодження, які абсолютно не пов'язані з суттю порушеного права. Це пояснюється тим, що в медіації не застосовуються формальні законодавчі положення про наявність чи відсутність права та його порушення, а медіатор спільно працює з емоціями учасників конфлікту [2, с. 20].

Після прийняття Закону "Про медіацію", Україна впровадила комплексну правову підтримку медіації, яка відповідає національним підходам до юридичного регулювання важливих суспільних відносин і створила

законодавчу основу для подальшого розвитку спеціальних правових режимів медіації в різних галузях суспільства [3, с. 52].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про медіацію» його сфера дії охоплює: «суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та в кримінальних провадженнях із метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Законодавством можуть передбачатися особливості проведення медіації в окремих категоріях конфліктів (спорів)» [1].

Слід зазначити, що використання альтернативних методів вирішення спорів дає можливість будь-кому, хто вважає, що його права якимось чином були порушені, невизнаними або оспорюваними, скористатися додатковими, більш гнучкими та менш офіційними шляхами вирішення правових конфліктів. Цей підхід гарантує відповідне виконання конституційного права кожної людини і громадянина на вільний вибір того способу вирішення суперечки, який, на його думку, є найбільш ефективним і законним, з метою захисту прав, свобод і законних інтересів [4, с. 14].

Медіація ґрунтується на кількох ключових принципах, які визначають її специфіку [1]:

- **Добровільність:** Участь у медіації є добровільною для всіх сторін. Ніхто не може бути примушений брати участь у медіаційному процесі.
- **Конфіденційність:** Інформація, яка розголошується під час медіації, є конфіденційною та не може бути використана в судовому процесі без згоди сторін.
- **Нейтральність і неупередженість:** Медіатор є нейтральним посередником і не виступає на користь жодній зі сторін. Він не може бути впливовою або упередженою особою.
- **Спрямованість на інтереси, рівності прав:** Медіація спрямована

на задоволення інтересів сторін, а не на визначення винуватця або призначення покарання.

- **Співпраця та самовизначення:** Співпраця між сторонами та медіатором є ключовим аспектом медіаційного процесу. Сторони активно співпрацюють у пошуку рішення.

Стан медіації в Україні суттєво впливає на її роль у вирішенні цивільних спорів. Україна прийняла законодавство, що регулює медіацію, зокрема Закон України "Про медіацію" був прийнятий в 2021 році. Цей закон визначає правові основи для практики медіації, включаючи процедури, права і обов'язки медіаторів та сторін конфлікту. На сьогоднішній день використання медіації в цивільних справах в Україні поступово зростає. Медіатори допомагають вирішувати різні види цивільних справ, включаючи спори про розлучення, сімейні суперечки, спадкові питання, питання про власність, а також комерційні спори [3, с. 51].

Один із ключових факторів, що впливають на розвиток медіації в Україні, це законодавчий фреймворк. Закон України "Про медіацію" визначає правову базу для практики медіації, але може потребувати подальших вдосконалень та уточнень. Законодавство повинно сприяти розширенню сфери застосування медіації, забезпечувати права і обов'язки медіаторів і сторін, а також гарантувати конфіденційність медіаційного процесу.

Україна стикається з рядом викликів щодо подальшого розвитку медіації, таких як нестача кваліфікованих медіаторів, нерівномірний доступ до медіаційних послуг у різних регіонах, а також недостатнє фінансування та підтримка розвитку цього методу вирішення конфліктів. Однак є перспективи для подальшого росту та розвитку медіації в Україні, зокрема через популяризацію та освіту про медіацію серед громадян та відповідних структурно-організаційних заходів. Важливо забезпечити доступність медіаційних послуг у всіх регіонах України. Це може включати в себе розвиток мережі медіаторських центрів та програми підтримки для менш розвинених регіонів.

Сприйняття медіації в українському суспільстві також залежить від соціокультурних чинників. Традиційні підходи до вирішення конфліктів можуть бути бар'єрами для прийняття медіації. Соціальне ставлення до альтернативних методів вирішення конфліктів та рівень довіри до медіаторів можуть впливати на популярність медіації серед громадян.

Висновки. Медіація в Україні має потенціал стати ефективним засобом врегулювання цивільних спорів. Законодавча база, що регулює медіацію, створює основу для її розвитку. Проте необхідні подальші зусилля у вдосконаленні законодавства та підвищенні професіоналізму медіаторів. Важливо проводити інформаційну роботу та освіту громадян щодо переваг медіації та забезпечити доступність цього методу в усіх регіонах країни. Моніторинг та оцінка ефективності медіації, а також співпраця з міжнародними партнерами можуть сприяти подальшому розвитку медіації в Україні і сприяти побудові більш справедливого та гармонійного суспільства.

Україна може використовувати міжнародний досвід та співпрацювати з іншими країнами для збагачення своєї практики медіації. Вивчення кращих практик та обмін досвідом може сприяти подальшому розвитку цього методу вирішення конфліктів в Україні.

Однак важливо розуміти, що медіація - це не універсальний засіб вирішення всіх конфліктів, і вона має свої обмеження та вимоги. Для досягнення успішних результатів важливо мати якісних медіаторів, ефективну систему підготовки та навчання, а також належну підтримку від держави та громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про медіацію : Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 22.09.2023).
2. Єфремова І. І., Терещук М. М. Проблеми реалізації позасудових способів захисту цивільних прав. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 8. С. 17-21.

3. Костюченко О. Є., Монаєнко А. О., Атаманчук Н. І. Медіація як форма захисту цивільних прав. *Нове українське право*. Вип. 1, 2022. С. 49 – 56.

4. Буга Г. Г., Буга В. В. Інститут медіації в умовах воєнного стану в Україні. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 12 – 15.

**УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ СТРАХОВОГО ФОНДУ
ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ**

Безубець Тетяна Яківна,
заступник завідувача відділу
Афанасьєва Олена Миколаївна,
завідувач відділу
Виноградова Ольга Євгеніївна,
молодший науковий співробітник
Науково-дослідний проектно-конструкторський та технологічний
інститут мікрографії
м. Харків, Україна

Вступ. Завдяки дослідженням висвітлено актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування державної системою страхового фонду документації України (далі – СФД) та наведено основні завдання щодо його удосконалення

Мета роботи. Мета роботи полягає в дослідженні чинного нормативно правового забезпечення управління державною системою СФД, на підставі чого визначено проблемні питання та поставлено основні завдання щодо його удосконалення.

Матеріали та методи. Методологія дослідження ґрунтується на аналізі нормативно-правової бази сфери СФД, який спирається на вивчення документів, що забезпечують процеси формування, ведення та використання СФД, і визначення прогалів у нормативно-правовому полі функціонування державної системи СФД.

Результати та обговорення. В Україні більше ніж три десятиліття назад створено СФД як національний ресурс, який забезпечує інформаційну складову національної безпеки держави.

Нормативно-правова діяльність сфери СФД полягає у створенні ефективного нормативного забезпечення реалізації державної політики у сфері створення, формування, ведення і використання СФД. Цієї мети може бути

досягнуто пріоритетним розробленням нормативно-правових актів, нормативних, настановних та інших документів сфери СФД з одночасною актуалізацією та коригуванням нормативної шляхом своєчасного розроблення змін до цих документів. Рішення щодо цього приймається завдяки управлінській діяльності.

Нормативно-правову базу державної системи СФД складають нормативно-правові акти та нормативні документи.

Правовою основою функціонування державної системи СФД України є: Конституція України, низка законів України, акти президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Міністерства юстиції України, міжнародні договори України з питань СФД, ратифіковані Верховною радою України.

Нормативному регулюванню сфери СФД підлягають шість основних напрямків, наведених нижче.

1. Документи загального призначення.
2. Документи щодо порядку створення СФД за призначенням.
3. Документи з підготовки і відправки документації на мікрофільмування.
4. Документи щодо процесу виготовлення документів СФД.
5. Документи щодо процесів ведення СФД та забезпечення користувачів документами страхового фонду.
6. Документи, які встановлюють технічні вимоги до порядку постачання і приймання мікрофільмів на довгочасне зберігання та переведення їх на архівне зберігання та анулювання.

Аналіз повноти нормативно-правового поля державної системи СФД дозволив зробити висновок, що чинні на цей час національні стандарти, інші нормативні та методичні документи галузевого рівня прийняття практично забезпечують порядок і правила формування, ведення, зберігання та використання СФД, але все ж таки існують певні проблеми.

Завдяки аналізу проблемних питань, негативних чинників, що впливають на функціонування державної системи СФД, визначено рекомендації щодо

вдосконалення нормативно-правового забезпечення і сформульовано основні завдання.

Висновки. Для сталого функціонування державної системи СФД необхідно вирішити такі основні завдання:

- забезпечити організаційно-методичне та науково-технічне супроводження формування, зберігання та використання СФД, у тому числі і те, що стосується сучасних методів зберігання інформації;

- розробити державні нормативно-правові акти, що урегулюють та регламентують взаємодію департаменту СФД Укрдержархіву з центральними та місцевими органами виконавчої влади, обласних адміністрацій з підприємствами, незалежно від форм власності, під час формування, ведення та використання обласного (регіонального) СФД;

- врегулювати та регламентувати порядок взаємодії Укрдержархіву з Кабінетом Міністрів України і (або) центральними та місцевими органами виконавчої влади під час планування робіт щодо формування СФД;

- визначитись у регіонах з відповідальними підрозділами (службами) за створення СФД у складі місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що мають відповідати за формування, ведення та використання обласного (регіонального) СФД, забезпечити їх методичною документацією та встановити їх взаємозв'язок з Укрдержархівом;

- розробити зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо визначення відповідальності за порушення законодавства України про СФД;

- внести зміни в нормативно-правову базу сфери СФД щодо можливості спеціальним установам СФД надавати послуги архівним установам України у сфері створення страхових копій документів та їхнього зберігання;

- створити нормативну базу для ідентифікації та класифікації потенційно небезпечних об'єктів (далі – ПНО) для отримання інформації про ПНО, що зареєстровані в СФД; впровадити надання користувачам Реєстру ПНО відомостей у вигляді, придатному для їх автоматизованого інтегрування до

сторонніх інформаційних джерел, що забезпечують процеси підготовки управлінських рішень у сферах національної безпеки, оборони, економіки та пов'язані з функціонуванням ПНО, об'єктів критичної інфраструктури

– розробляти нові нормативно-правові акти з урахуванням напрямів розвитку державної системи СФД та створення нових СФД, що визначені в концептуальних та планувальних документах, вносити зміни до чинних нормативно-правових актів для їх удосконалення.

ПЕРЕВАГИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОГО НАРОДОВЛАДДЯ ЧЕРЕЗ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА СУДОМ ПРИСЯЖНИХ

Берч Вероніка Вікторівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна

Вступ. / Introductions. Суд присяжних передбачає участь громадян у розгляді судових справ та прийняття рішень на основі своїх переконань та оцінки доказів. Цей механізм використовується в деяких юрисдикціях для того, щоб забезпечити більшу відкритість, участь громадян у правосудді, та зміцнити довіру до судової системи.

Незважаючи на певні недоліки, суд присяжних має свої переваги та важливу роль у правовій системі. Він відображає принципи відкритості, громадянської участі та довіри до судової влади. Важливо знати, що жодна система правосуддя не є ідеальною, і суд присяжних є важливим інструментом для зміцнення правової держави та громадянського суспільства.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є розгляд *деяких переваг* реалізації судового народовладдя через здійснення судочинства судом присяжних.

Матеріали та методи./Materials and methods. У ході проведеного дослідження використано різноманітні наукові методи, як загальні, так і спеціальні. Зокрема, використані були методи опису та аналізу, а також логічні та семантичні підходи до аналізу матеріалу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Слід підкреслити важливість суду присяжних як правового інституту, що забезпечує участь громадян у судовому процесі та гарантує справедливість та демократію в судочинстві. Зазначені переваги суду присяжних виокремлюють його роль у сучасних правових системах і підкреслюють важливість його функцій:

1. Свобода вибору судового процесу. Існування суду присяжних надає громадянам можливість вибрати спосіб розгляду судової справи, враховуючи

особисті вподобання та довіру до процесу.

2. Посилення відповідальності прокурора. Суд присяжних змушує прокурора більш детально підготувати доказову базу, що сприяє підвищенню якості судових процедур.

3. Прозорість і справедливість. Впровадження суду присяжних сприяє підвищенню прозорості і справедливості судового процесу, оскільки воно базується на оцінці доказів громадянами.

4. Презумпція невинуватості. Суд присяжних сприяє зміцненню презумпції невинуватості, захищаючи права обвинуваченого та допомагаючи уникнути несправедливих обвинувачень.

5. Підвищення довіри до судової системи. Участь громадян у суді присяжних сприяє підвищенню довіри до судової системи, оскільки вона дозволяє громадянам бути активними учасниками в розгляді справи.

У великій мірі суд присяжних сприяє зміцненню правової свідомості та правопорядку в суспільстві, а також покращує якість судового процесу. Важливо враховувати його переваги та недоліки при розгляді судових реформ та підтримувати його роль у забезпеченні справедливого та демократичного судочинства.

Висновки./Conclusions. Суд присяжних є правом кожного громадянина на участь у «суді рівних» громадян, і, крім того, він грає ключову роль у формуванні уявлень про справедливий суд у громадській свідомості.

Цей інститут є фундаментальним чинником формування громадської свідомості, оскільки громадяни, які взяли участь у процесі правосуддя у якості присяжних або народних засідателів, вносять свій вклад у становлення громадської свідомості щодо принципів справедливого суду.

Крім того, інститут суду присяжних є основним джерелом інформації про правосуддя для суспільства. Він сприяє формуванню поваги до закону та довіри до судових органів, підвищуючи престиж судової діяльності та заслужено оточуючи судові рішення повагою.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СИТУАЦІЇ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

Будовська Наталія Анатоліївна,
викладач I категорії
Будовська Дарія Русланівна,
Прокопенко Олександр Сергійович
Студенти
ВСП Автотранспортний коледж КНУ
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Торгівля людьми – одна із **актуальних** проблем сучасної України й усього світу. Жертвами сучасних форм рабства в усьому світі щорічно стають мільйони людей. Наприкінці ХХІ – на початку ХХІ століття торгівля людьми набула величезних масштабів. Через цей злочин потерпають чоловіки, жінки, діти незалежно від кольору шкіри, соціального стану, віку.

Сьогодні Україна – це переважно міграційний донор, а не реципієнт. За різними оцінками від 1,5 до 3 мільйонів осіб здійснюють поїздки за кордон. При цьому правовий статус українських мігрантів дуже непевний, значна частина з них не має дозволу на проживання або працевлаштування. Як наслідок мігранти наражаються на небезпеку потрапити в тенета торговців людьми: чимало людей зазнають сексуальної експлуатації за кордоном, або опиняються в трудовому рабстві. Багато хто були завербовані для заповнення неprestижних у країнах ЄС вакансій у сферах будівництва, сільського господарства, догляду за дітьми або літніми особами, господарських робіт, домогосподарствах, ресторанах або готелях.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати тенденції торгівлі людьми в Україні, систематизувати чинники та наслідки торгівлі людьми, та запобігти потраплянню в рабство.

Матеріали та методи. Проблема торгівлі людьми має глибокі історичні та етнонаціональні корені. На різних етапах свого розвитку людство по-різному ставилося до неї. На ранніх стадіях ставлення до торгівлі людьми було досить

ліберальним, купівля-продаж людини розглядалися як засіб законного збагачення. Згодом людське співтовариство усвідомило неможливість існування такої форми використання людини, яка дискримінувала її та принижувала гідність. Почалась багатовікова боротьба із цим ганебним явищем, яка не вщухає і сьогодні. Торгівля людьми розглядається, як порушення прав людини, за яке повинні нести відповідальність держави. Не визначає державних кордонів, не зважає на відмінності між розвинутими державами і країнами, що розвиваються. Вона легко адаптується, як до бідності, так і до розкоші, є актуальною майже для всіх народів. Україна належить до однієї з головних.

Торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, в цілях комерційної сексуальної експлуатації або примусової праці: це сучасна форма рабства. Ця діяльність є найшвидше зростаючою кримінальною діяльністю у світі і пов'язана з незаконною тохоплює всі регіони та більшість країн світу. Країни відповідно до їхньої ролі поділяються на: країни походження; країни призначення; країни транзиту. При цьому одну й ту саму країну може бути віднесено відразу до двох або навіть до всіх трьох категорій. Україна, насамперед будучи країною походження, є також і транзитною країною, а останнім часом – і країною призначення. Найпоширенішими країнами призначення для жінок з України є: Туреччина, Росія, Греція, Кіпр, Італія, Іспанія, Сербія, Боснія та Герцеговина, Угорщина, Хорватія, Німеччини, Китай і багато інших. Чоловіки найчастіше експлуатуються в Португалії, Іспанії, Росії, Чехії. Дані про масштаби торгівлі людьми, які наводять організації що протидіють цьому явищу часто різняться. Однак усі експерти погоджуються торгівля людьми досягла глобальних масштабів.

Міжнародна організація праці зазначила що у світі налічується близько 12.3 мільйона осіб, змушені примусово працювати. Із них 2,4 мільйона стали жертвами торгівців людьми. За даними Федерального бюро розслідувань США, торгівля людьми дає 9,5 мільярда доларів щорічного прибутку. Експерти ООН стверджують: щорічний оборот у сфері торгівлі людьми становить 13 млрд.

доларів США. Торгівля людьми включає три етапи:

I. Дії : вербування, перевезення, передачу, приховування або одержавлення людей. Особливістю вербування- обман людини, щодо країни призначення, виду та умов роботи, розміру заробітної платні, умов проживання оформлення документів. Найпоширеніші шляхи вербування: за допомогою особистих зв'язків; через оголошення в ЗМІ/ на вулицях; через форми з працевлаштування; через туристичні, модельні, шлюбні, агентства; через інтернет. Сфери діяльності й пропоновані види робіт: домашнє господарство (хатні робітниці); сфера обслуговування (продавці, покоївки, офіціантки), промисловість і будівництво; догляд за особами похилого віку, хворими; сфера розваг (танцівниці); сільське господарство; секс-бізнес; одруження.

Перевезення є однією із важливих ланок. Якщо вербувальники оформили документи, то вони вклали гроші, і тепер їх основне завдання – доставити людину покупцеві або посередникові. Здебільшого перетин кордонів відбувається легально. Для нелегального перетину кордонів людей ховають у багажнику або салоні машин, на дахах поїздів. Відомо кілька маршрутів нелегального потрапляння до країн призначення: через балканські країни українці досягають Албанії, де морем переправляються до Італії; через гори перетинають кордон між Болгарією і Грецією; через Рейн переправляються з Польщі до Німеччини; через пустелю – з Єгипту до Ізраїлю.

Передача людини в руки замовника або посередника є наступним етапом торгівлі людьми. Після прибуття в країну призначення жертв передають для подальшої експлуатації. Частіше людей передають без пояснень замовникові, після чого людині стає зрозуміло, роботу якого характеру їй доведеться виконувати. Наступне завдання – змусити людину виконувати ту або іншу роботу. Основним засобом впливу є боргова кабала, що у поєднанні з шантажем, фізичним насильством і приниженнями допомагає торговцям людьми досягти мети.

II. Способи: загроза силою чи її застосування, або інші форми примусу, викрадення, шахрайство, обман, зловживання владою, або підкуп, у вигляді

платежів чи вигоди, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Способи примусу: боргова кабала; шантаж; погрози; насильство. Механізм боргової кабали формується ще на території країни походження під час вербування.

Шантаж найчастіше застосовують у разі примусу до проституції. У більшості потерпілих унаслідок торгівлі людьми практично відразу після перетину кордону вилучають паспорт. Погрози, до яких удається після вилучення паспорта – без паспорта людину можна легко затримати й помістити до в'язниці. Насильство є невід'ємною частиною торгівлі людьми. Воно виявляється як у психічній, так і у фізичній формі.

III. Мета: експлуатація, о включає, примусову працю, рабство, вилучення органів, підневільний стан. Сфери експлуатації: примус до заняття проституцією – найпоширеніша форма сексуальної експлуатації; примусова праця – добу, здебільшого вони живуть в тому ж самому місці де й працюють, тому й обмежені у вільному пересуванні. Можливості для втечі практично немає. У деяких країнах, наприклад в Туреччині, в барах, де працюють іноземки, відвідувачам заборонено користуватися мобільними телефонами. При вході клієнти повинні залишати телефон в охорони. Іноді дівчатам вдається втекти за допомогою охоронців, клієнтів, поліції. Відпускають жертв торгівлі людьми лише в тому разі, якщо людина вже не в змозі працювати на свого власника через підірване психічне та фізичне здоров'я. Комплексну допомогу захисту й підтримки ймовірних жертв торгівлі людьми формують три компоненти: фінансова допомога, надання притулку, а також спеціалізовані послуги. Торгівці людьми можуть ввести Вас в оману, використовуючи:

1. Різноманітні фірми-посередники з працевлаштування за кордоном.
2. Не ведіть переговори про навчання, працевлаштування чи шлюб наодинці з агентом.
3. Зв'яжіться з Посольством країни, куди Ви плануєте подорож та дізнайтесь про правила щодо працевлаштування або навчання іноземців.
4. Особисто оформлюйте пакет документів та самі сплачуєте за послуги.
5. Обов'язково укладайте відповідний контракт, складений зрозумілою для Вас

мовою у двох примірниках, один з яких залишається у Вас. 6. За жодних обставин нікому не довіряйте документів, що засвідчують Вашу особу. 7. Обов'язково залиште рідним ксерокопію свого паспорта громадянина України, закордонного паспорта, візи, контракту про навчання чи працевлаштування, свідоцтва про народження, проїзних документів та нещодавно зроблені фотографії, а також номер телефону й адресу, де Ви збираєтесь зупинитися. 8. Зробіть та тримайте при собі копії національного та закордонного паспортів. Це значно спростить процедуру відновлення документів для повернення в Україну. 9. Не ставте себе в залежне положення, приймаючи подарунки або позичаючи гроші. 10. Якщо Ви опинилися у скрутному становищі за межами України, звертайтеся по допомогу до: Посольства або Консульства України у країні Вашого перебування, де Вам допоможуть отримати документи, що засвідчують Вашу особу, і повернутися на Батьківщину (Посольства України). Національного товариства Червоного Хреста або Червоного Півмісяця, де Вам можуть надати можливість відновити зв'язок з рідними та повідомити їм про своє скрутне становище (Товариство Червоного Хреста в Україні). Міжнародних, громадських, благодійних організацій, де Ви також зможете отримати допомогу та підтримку (Представництва України при міжнародних організаціях). Заздалегідь підготуйте та тримайте при собі перелік організацій, із зазначенням адреси та номерів телефонів, що працюють у сфері протидії торгівлі людьми (Міжнародна організація з міграції). Протидія торгівлі людьми в багатьох країнах будується за такими принципами: запобігання, допомога й переслідування.

Результати та обговорення. Україна першою з пострадянських країн визнала проблему торгівлі людьми як одну з найнебезпечніших для суспільства. В 2001 році було прийнято новий Кримінальний кодекс України. Статтю 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини» внесена до розділу злочинів проти особистості, відповідно до неї торгівля людьми є тяжким злочином. 4 лютого 2004 р Україна ратифікувала

Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності , про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми.

У січні-червні 2016 р. Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні виявило 491 особу, яка постраждала від торгівлі. Уряд України досяг прогресу по окремих питаннях протидії торгівлі людьми. У лютому 2016 року було затверджено Державну програму з протидії торгівлі людьми (на 2016-2020 рр.), яка, серед іншого, передбачає завдання та заходи у відповідь на рекомендації Звіту Державного департаменту США про торгівлю людьми, моніторингового звіту Групи експертів щодо протидії торгівлі людьми (GRETA) Ради Європи та моніторингових місій щодо стану виконання Україною плану дій щодо лібералізації візового режиму з ЄС. Прогнозовані обсяги фінансування, що є необхідним для виконання Державної програми, становлять 38 250 100 грн. (~1,5 млн. дол. США), з яких 1 844 000 грн. (~74 тис. дол. США) очікуються з Державного бюджету і 1 096 100 грн. (~44 тис. дол. США) – з місцевих бюджетів. Надходження більшої частини коштів на реалізацію Державної програми очікується з інших джерел (33 310 000 грн. або ~1 412 000 дол. США) Міністерство соціальної політики України Національний координатор у сфері протидії торгівлі людьми – поглибило співпрацю та діалог з правоохоронними органами, громадянським суспільством, донорськими та міжнародними організаціями.

У березні 2016 року відбулося, вперше з 2010 року, засідання Міжвідомчої ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми. На зустрічі обговорювалися питання підсилення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, і здійснення контролю за виконанням міжнародних зобов'язань України у цій галузі.

За офіційними даними Міністерства соціальної політики України, за період з 2012 по 2017 року статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлено 398 громадян (серед яких 392 громадяни України, та 6 іноземців) з них : 161 – жінка; 197 – чоловіки, 40 – діти, слід зазначити, що 25 %, яким

встановлено такий статус, постраждали від внутрішньої торгівлі людьми (103) 73,8% постраждали від зовнішньої торгівлі (294 особи) . Боротьба з торгівлею людьми є одним із пріоритетних напрямів діяльності уряду України у сфері захисту прав людини.

Висновки. Проблема залишається актуальною, відносини у цій сфері напруженими, а механізм і заходів боротьби, як виявляється, не достатньо. Це і не дивно, адже проблема торгівлі людьми має глибоку і давню історію, упродовж якої спостерігаємо неоднакове ставлення суспільства до неї.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Давидов Микита Віталійович

курсант н.г, ДР-145, ДДУВС

Наточій Анатолій Дмитрович

викладач кафедри

Питання протидії корупції привернула увагу міжнародного співтовариства ще наприкінці 90-х років ХХ століття. Як підсумок чого було прийнято ряд документів на рівні ООН та Ради Європи. Так, 27 січня 1999 року прийнято Конвенцію Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію (далі - Конвенція). Саме ця Конвенція зазначила, що корупція загрожує таким цінностям, як верховенство закону; демократія; права людини. Конвенція підриває принципи належного державного управління, рівності та соціальної справедливості; перешкоджає конкуренції; ускладнює економічний розвиток; загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства [1].

Організацією Об'єднаних Націй 31 жовтня 2003 року також було прийнято Конвенцію Об'єднаних Націй проти корупції, яка зазначає, що корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке зачіпає суспільство та економіку всіх країн» [2]. На сьогоднішній день Конвенція є основним комплексним міжнародно-правовим актом, який регулює питання протидії корупції в державах – членах ООН.

Особливої уваги вартує глава 3 Конвенції, яка називає види кримінальних діянь корупційного характеру. Такими визнаються: підкуп національних публічних посадових осіб; підкуп іноземних публічних посадових осіб та посадових осіб громадських міжнародних організацій; розкрадання, неправомірне присвоєння чи інше нецільове використання майна публічною посадовою особою; зловживання впливом у корисливих цілях; зловживання службовим становищем; незаконне збагачення; підкуп у приватному секторі; розкрадання майна у приватному секторі; відмивання доходів від злочинів;

приховування; перешкоджання здійсненню правосуддя.

Так ми можемо відзначити, що міжнародне співтовариство не звужує зміст корупції до хабарництва посадових осіб та чиновників, а розширює її розуміння.

Корупцією визнається також законна, правомірна службова поведінка посадових осіб, якщо вона була зумовлена отриманими або обіцяними подарунками [3].

Сьогодні країни світу включені до глобальної світової системи. Вони пов'язані з єдиною інформаційною мережею, транспортними та іншими комунікаціями, фактично єдиною системою фінансових інститутів. Це кардинально змінює становище кожної країни у світі.

Одночасно і корупція стає рушійною силою котра істотно впливає на глобальні процеси. Її прояви, навіть на національному рівні, порушують права людини та впливають на світові економічні, соціальні та політичні трансформації. Як наслідок – поява нових різновидів корупції транснаціональної та міжнародної, що мають неабияку небезпеку для всього людства.

Термін «транснаціональна корупція» означає, що вона не обмежується кордонами однієї держави. Злочинні зв'язки поширюються й на інші держави. У результаті корупція є загрозою для ряду держав, вона набуває міжнародного характеру.

Міжнародна корупція має наднаціональний характер і виявляється в різних формах, наприклад: спільна діяльність у сфері державних закупівель на взаємовигідній основі; підкуп посадових осіб іноземних держав при проведенні міжнародних ділових операцій; приховування капіталів, що отримані злочинним шляхом тощо. Можливість покращення власного добробуту (отримання пільг, зниження податкового навантаження і т. ін.) шляхом підкупу держави є сьогодні чинником такої корупції.

У боротьбі з міжнародною корупцією за умов глобалізації завданням є також удосконалення національного законодавства відповідно з принципами

демократії та загальнолюдськими цінностями.

Однією з головних перешкод на шляху міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією є неповна реалізація положень міжнародних документів. Уповільнена імплементація таких положень пов'язана не стільки з об'єктивними економічними та соціально-культурними передумовами, скільки з відсутністю політичної волі у державних лідерів, необхідної для здійснення комплексної багатофакторної антикорупційної політики.

На практиці для підвищення якості міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією актуальним завданням стає створення системи виявлення корупції та виміру її рівня в держава.

Причини міжнародної корупції можуть ховатися в історії та культурі людей у трансформаційних суспільствах. Надмірна довіра людей до влади може створити несправедливість і нерівномірність у розподілі суспільних благ. Особливо це стосується укладення міжнародних угод, що стосуються національного статусу та ресурсів. Періодичні зміни влади через демократичні вибори є хорошим запобіжником від корупції.

Міжнародна корупція не зникне сама собою лише через готовність влади стати на шлях реформ чи через прискорене економічне зростання. Якщо чиновники мають можливість діяти свавілля, стимули для корупції залишаються. Особливо згубно це позначається на становищі нових суверенних держав, що виникли на політичній карті світу. Для ефективної боротьби з корупцією реформатори покликані вжити конкретних кроків для переслідування та покарання всіх корупціонерів, незалежно від їх статусу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конвенція об уголовной ответственности за коррупцию / Принята 27 января 1999 г. Совет Европы. Страсбург. URL. : <https://rm.coe.int/168007f58c> (дата звернення 12. 09. 2022)
2. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции / Принята Резолюцией 58/4 на 51-м пленарном заседании 58-й

сессии Генеральной Ассамблеи ООН 31 октября 2003 г. URL. : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml (дата звернения 12. 09. 2022)

3. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка / Принят Резолюцией 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН 17 дек. 1979 г. Ст. 7. URL. : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/code_of_conduct.shtml. (дата звернения 12. 09. 2022)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФОТОГРАФІЇ ТА ВІДЕОЗАПИСУ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Денисовський Михайло Дмитрович,

к.ю.н., викладач, адвокат

Волянська Віталіна Вадимівна,

здобувач вищої освіти юридичного відділення

Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола,

м. Тернопіль, Україна

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день, коли 24 лютого 2022 року країна-агресор вдерлася на українські землі, всяке порушення будь-яких норм набуло ще більшого значення. Це стосується й розслідування кримінальних проваджень, яке за своєю суттю являє собою складний процес пізнання, порушення якого з точки зору кримінального процесуального закону видається неприпустимим. А от використання при досудовому розслідуванні новітніх досягнень науки/техніки, значно підвищує результативність дій як слідчого, так й прокурора, що в результаті служить запорукою одержання не будь-яких доказів, а саме якісних, демонструючи об'єктивність й неупередженість слідчого, забезпечуючи права/інтересів учасників кримінального провадження. Саме тому сьогодні видається важливим значення здійснення фотографії та відеозапису під час слідчих/розшукових дій.

Метою даного наукового дослідження виступає розкриття правової природи фотографії й відеозапису та їх проведення під час слідчих/розшукових дій.

Відмітимо, що вивченням даного питання займалися різні вчені, серед яких: Береговець Я., Благута Р., Воробей О., Захарова О., Капліна О., Ковальська М., Нагребецький В., Поляк Ю., Самойлова О., Селіванов Н., Соцький А. та інші.

На сьогодні просто не можливо собі уявити сучасну слідчу практику без ефективного використання у ній науково-технічних засобів. Власне використання криміналістичного відеозапису/фотозйомки значно підвищує

ефективність роботи слідчого при розслідуванні будь-якої категорії кримінальних правопорушень, оскільки при проведенні слідчих/розшукових дій, негласних слідчих/розшукових дій це дасть змогу зафіксувати фактичні обставини, осіб/об'єктів, обстановку на місці події, таким чином, складеться повне уявлення про зображення об'єкту.

Відеозапис у криміналістичній теорії розглядається як спосіб фіксації одержаної доказової інформації під час проведення слідчих/судових дій [1, с. 7]. На думку ж Негребецького В., відеозапис свого роду являє собою «інформаційну модель слідчої дії, що повторює її зміст та результати. В подальшому ця модель може використовуватись для оцінки результатів перевірки показань на місці» [2, с. 258].

Що ж стосується фотографії, то Самойлова О. та Береговець Я. вказують на те, що при проведенні слідчих дій можливе її застосування. Судові експерти звертають увагу на способи/методи криміналістичної фотографії, розмежовуючи їх на фіксуючі (вимірювальна, стереоскопічна, панорамна, репродукційна, макрофотографія, впізнавальна) та дослідницькі (фотозйомка у невидимій зоні спектру, мікрозйомка, фотозйомка з метою посилення контрастності зображень) [3].

Якщо звернутися, до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), то законодавець порядок та підстави застосування криміналістичного відеозапису/фотозйомки передбачив у наступних статтях:

- абз. 2 п. 4 ч. 6 ст. 100 КПК України вказує на те, що «речові докази фіксуються за допомогою фотографування або відеозапису та докладно описуються. У разі необхідності може бути збережений зразок речового доказу, достатній для його експертного дослідження або інших цілей кримінального провадження» [1];

- п. 2 ч. 1 ст. 103 КПК України чітко вказує на те, що однією із форм фіксування кримінального провадження виступає носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;

- ч. 5 ст. 224 КПК України вказує на те, що при допиті «може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис» [1];

- ч. 3 ст. 231 КПК України зазначає, що «Якщо проводилося фіксування ходу слідчої (розшукової) дії технічними засобами, до протоколу додаються фотографії осіб, речей чи трупа, що пред'являлися для впізнання, матеріали відеозапису. У разі якщо пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яку пред'явили для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, всі фотографії, матеріали відеозаписів, за якими може бути встановлена особа, яка впізнавала, зберігаються окремо від матеріалів досудового розслідування» [1];

- ч. 7 ст. 236 КПК України вказує на те, що слідчий/прокурор при обшуку вправі «проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження» [1];

- ч. 7 ст. 237 КПК України зазначає, що слідчий/прокурор при огляді вправі «проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі та документи, які мають значення для кримінального провадження» [1];

- ч. 6 ст. 239 КПК України звертає увагу на те, що при огляді трупа, пов'язаного з ексгумацією, обов'язково складається протокол, до якого доєднуються й матеріали фотографування, звуко/відеозапису в тому числі;

- ч. 2 ст. 240 КПК України передбачає використання фотографування, звуко/відеозапису при слідчому експерименті. З цього приводу, Негребецький В. зазначає, що «Відеозапис має фіксувати самотійність демонстрації особою, показання якої перевіряються, окремих об'єктів, напрямів, пропозицій слідувати з указаним цією особою напрямом тощо. Так, якщо особа, показання якої перевіряються, пропонує прослідувати автомобілем за певним напрямком,

то доцільно розташувати цю особу на передньому сидінні справа від водія, а спеціаліста з відеокамерою на задньому сидінні, вести відеозйомку в такому ракурсі, щоб можна було побачити в кадрі і дорогу, і жести цієї особи» [2, с. 259];

- абз. 3 ч. 3 ст. 241 КПК України передбачає досить цікавий момент при освідуванні особи. Так, законодавець чітко зазначає, що «не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я» [1]. А якщо під час освідування було застосовано фотографування/відеозапис, то «зображення, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду» [1];

- ч. 1 ст. 256 КПК України вказує, що протоколи стосовно проведення негласних слідчих/розшукових дій, аудіо/відеозаписи, фотознімки «можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування» [1];

- ч. 1 ст. 269 КПК України також надає право слідчому/прокурору використовувати відеозапис/фотографування під час досудового розслідування тяжкого/особливо тяжкого злочину, для пошуку, фіксації, перевірки «відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження» [1].

Варто звернути увагу, що законодавець Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року доповнив КПК України статтею 2451, якою врегулював питання зняття показань технічних приладів/засобів, що мають функції фото/кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото/кінозйомки, відеозапису [5]. З цього приводу, погоджуємося із думкою професора Соцького А. М., що

останній має відповідати ознакам, котрі властиві слідчим/розшуковим діям, зокрема:

- мати законодавче регламентування;
- спрямовуватися на одержання/збирання доказів чи перевірку вже одержаних доказів у певному кримінальному провадженні;
- безпосереднє відношення до прав і законних інтересів людини;
- здійснення його посадовою компетентною особою;
- пов'язаність із можливим застосуванням заходів державно процесуального примусу [6, с. 386].

На завершення, відмітимо, що за обставин, коли складно прив'язати межі місця події, окремі матеріальні об'єкти до статичних елементів місцевості, то можна використовувати засоби геопозиціонування. А при значних розмірах місця події, навіть, квадрокоптери з функціями фото/відеозйомки, 3D-сканери. Зараз, коли триває повномасштабна війна на українській території, використання останніх є надзвичайно важливим, адже допоможуть зафіксувати російські воєнні злочини проти українських військових та цивільного населення. Погоджуємося із думкою науковців, що «застосування технологій 3D-сканування – це новий унікальний спосіб фіксації інформації про кримінальне правопорушення, що дозволяє «заморозити» місце події у тому вигляді, яким воно було на момент огляду, і забезпечує доступ до такого тривимірного зображення усім учасникам кримінального провадження» [7]. Саме така тривимірна графічна фото реалістична модель місця події дозволить побачити місце події з будь-якої відстані та ракурсу, допоможе встановити відстань, яка була на момент здійснення сканування між окремими матеріальними об'єктами, їхні розміри від кількох міліметрів до сотих міліметра.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що значення фотографії та відеозапису під час слідчих/розшукових дій, насамперед, полягає у тому, що вони виступають одним із основних засобів фіксування та збирання доказової інформації, що значно підвищує їх результативність та ефективність.

Надзвичайно важливим в умовах військових дій є використання 3D-сканерів, який через призму тривимірного зображення зможе зафіксувати ще більш детальну інформацію про кримінальне правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сокиран М. Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / КНУВС України, Київ. 2008. 20 с.
2. Негребецький В. Відеозапис під час слідчого експерименту. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 257–261. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2021/4/41.pdf>
3. Самойлова О. Ф., Береговець Я. Б. Значення ілюстративного матеріала у висновках судових експертів. *International scientific e-journal ЛОГОС. ONLINE*. № 16. December, 2020. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.16.07.html>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15 березня 2022 року № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text>
6. Соцький А. М. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2022. С. 384–386. URL: http://sej.org.ua/4_2022/92.pdf
7. Blahuta R. I., Blikhar V. S., Dufeniuk O. M. Transfer of 3D scanning technologies into the practice of criminal proceedings. *Science and Innovation*. 2020. № 16 (3). С. 84–91.

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Желеховська Т. В.

здобувачка вищої освіти
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Сорока А. Л.

здобувачка вищої освіти
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Вступ. Україна вже протягом декількох десятиліть активно взаємодіє з Європейським Союзом з метою досягнення європейських стандартів у різних сферах життя, включаючи правову систему та законодавство. Гармонізація законодавства України з законами та нормами ЄС стала необхідністю та важливим етапом в процесі євроінтеграції нашої держави.

Гармонізація законодавства - це не лише технічний процес, але й стратегічний крок, що відкриває нові можливості для України на європейському та світовому рівнях.

Мета роботи. Вивчення правових механізмів, завдяки яким ефективно реалізовувалася процедура гармонізації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС в контексті євроінтеграції.

Матеріали та методи. У даній роботі було використано ряд правових актів, особливу роль серед яких відіграють Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності, Угода про асоціацію між Україною та ЄС та Закон України про засади внутрішньої та зовнішньої політики. В основу методології даного дослідження покладено такі методи: формально-юридичний (формально-логічний) – при з'ясуванні юридичної природи права ЄС, завдяки чому вдалось виявити його специфіку та особливості, історико-правовий, який забезпечив розуміння генези

та особливостей даного предмета дослідження, а також його місце в даний час, структурно-функціональний метод- при виявленні специфіки та особливостей гармонізації права України до стандартів ЄС.

Результати та обговорення. Постійні безперервні процеси розширення Європейського Союзу призводять до того, що його право поступово, закономірно, об'єктивно впливає на правові системи сусідніх держав, у тому числі й України, як держави, що вступила у тісне співробітництво з Європейським Союзом із перспективою про повноцінну інтеграцію. Тому важливими й необхідними передумовами вступу до Європейського Союзу є створення демократичних основ для функціонування і подальшого розвитку громадянського суспільства державою-претендентом, формування та впровадження принципів правової держави, реформування нормативно правової та інституційної складових національної правової системи [1, с. 57].

Загалом, у період незалежності Україна розпочала широкомасштабні реформи у сфері законодавства, спрямовані на гармонізацію внутрішнього законодавства з європейськими нормами та стандартами. Визначаючи себе як європейська держава, Україна постійно залучає спеціалістів для створення та продуктивного функціонування нових інститутів, здійснює реформи у різних сферах політичного, економічного, правового життя суспільства і вдосконалює своє законодавство, наближаючи його до стандартів Європейського Союзу. Варто відзначити, що інтеграція в європейські структури належним чином реалізується у внутрішній політиці України, що унеможлиблює шокову реакцію та сприяє поступовому переходу до нововведень.

Із закріпленням зовнішнього напрямку розвитку у бік Європейського Союзу, який означає перехід до ери відкритості та співробітництва, з кожним роком наша країна все більш інтегрується в економічний, політичний та правовий простір Європейського Союзу. Досягненням європейської спільноти є повне дотримання правових норм життєдіяльності людини та загальнолюдських правових принципів, що безсумнівно є орієнтиром для країн, які не є членами ЄС, для створення всіх необхідних умов для зростання їх

економік, зміцнення верховенства права, покращення соціального середовища, удосконалення державного механізму тощо.

Для України, як для країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу, однією із найбільших тенденцій реформування політичної та правової системи є зближення з ЄС і подальший розвиток з орієнтиром на європейські цінності у всіх сферах. Такого роду інтеграцію не можна розглядати як суто політичне або економічне рішення. Насамперед, реформи правової системи є одними з обов'язкових до виконання вимог, які поставила перед Україною Європейська комісія [2].

Одним із найважливіших етапів євроінтеграції України є гармонізація національного законодавства з правовими нормами та стандартами Європейського Союзу. Взагалі одним із основних напрямків інтеграційного процесу будь-якої держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу є саме адаптація її законодавства до законодавства Європейського Союзу [3].

Гармонізація законодавства України та законодавства Європейського Союзу є важливим процесом для України, яка прагне зблизити свої правові норми та стандарти з європейськими. Цей процес спрямований на забезпечення відповідності українського законодавства нормам та принципам ЄС. Україна прийняла значну кількість законів та правових актів, які відповідають європейським стандартам. Вимоги Європейської Комісії щодо гармонізації змушують українські органи влади переглянути, удосконалити та привести у відповідність з європейськими нормами й решту національного законодавства.

Основні зміни в національній системі права спрямовані на забезпечення прав людини, яка полягає у зближенні із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави у рамках Європейського Союзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах Європейського Союзу.

Гармонізація законодавства України та ЄС має декілька напрямків. Один з

них полягає у включенні європейських стандартів та нормативних актів до внутрішнього законодавства України. Це може вимагати ухвалення нових законів, змін до чинних законів або прийняття підзаконних нормативних актів.

Ще одним напрямком гармонізації ЄС є реформування інституційної та правової системи України з метою наближення до європейських стандартів. Це може включати зміни в організації судочинства, правоохоронних органів, адміністративну реформу тощо.

Гармонізація законодавства України та ЄС є тривалим етапом на шляху до європейської інтеграції. Вона сприяє зміцненню правової держави, розвитку економіки, залученню іноземних інвестицій та покращенню життя громадян. Процес гармонізації може зайняти тривалий час, оскільки вимагає широкомасштабних змін у різних сферах законодавства та суспільства. Також для унеможливлення шокової реакції на подібні зміни українська влада впроваджує нововведення поступово і поетапно.

У процесі гармонізації законодавства в контексті євроінтеграції важливим елементом є створення та зміцнення інституційних механізмів, які забезпечують ефективне впровадження та захист правових норм. Україна працює над реформуванням судової системи, поліції та прокуратури з метою забезпечення незалежності, прозорості та ефективності їх функціонування. Крім того, створено спеціальні органи, які відповідають за координацію та контроль за виконанням європейських стандартів, такі як Міністерство європейської інтеграції.

Реформування інституційної системи передбачає зміни в політичній сфері. Зокрема, важливим завданням є забезпечення демократичних стандартів у проведенні виборів, підвищення політичної відповідальності та залучення громадськості до прийняття рішень. Створення ефективних механізмів контролю за діяльністю політичних партій та виборців, розширення можливостей громадської участі в прийнятті рішень є важливими кроками на шляху до демократичного суспільства.

Доволі багато нормативно-правових актів регулюють інституційну

складову правового аспекту. Зокрема, важливо в цьому контексті зазначити вплив такого акту як «Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності» від 2015 року [4].

Очікуваним наміром цього документу вважають забезпечення ефективного виконання конституційних функцій парламентом України, а саме контролюючу, представницьку та законодавчу, підвищення прозорості, якості, ефективності, та відкритості в процесі діяльності Верховної Ради України, налагодження ефективного діалогу між опозицією та більшістю, між комітетами парламенту, а також налагодження й розширення діалогу між законодавчим органом України та громадськістю, засобами масової інформації та іншими суб'єктами інформаційного простору.

Фактично підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності сформувало нові орієнтири для реформування парламенту України.

Інтеграція України до структур Європейського Союзу має значний вплив на правову систему країни та на життя громадян. Гармонізація законодавства, створення інституційних механізмів, захист прав людини є одними з ключових аспектів цього процесу.

Україна досягла певних успіхів у впровадженні європейських стандартів та норм, що спостерігається у висновках Венеційської комісії, Європейського суду з прав людини тощо.

Однак, успішна реалізація правового аспекту інтеграції вимагає подальших зусиль та реформ з боку України.

Важливо продовжувати зміни в законодавстві, забезпечувати незалежність судової системи, зміцнювати права людини та розбудовувати демократичні інститути. Продовжуючи реформи та зміцнюючи свої інституції, Україна може забезпечити стабільну та успішну євроінтеграцію, яка сприятиме розвитку країни та покращенню якості життя громадян.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що перед Україною, як кандидатом на членство в Європейський Союз, стоїть багато завдань, виконання яких є необхідною умовою для успішної інтеграції до цієї наднаціональної міжнародної організації. Зокрема, одним з найважливіших аспектів Копенгагенських критеріїв є гармонізація законодавства України відповідно до *acquis communautaire*, що означає зближення національної правової системи та її підсистем з правовою системою ЄС та вимогами стандартів та міжнародно-правових норм. Це включає прийняття нормативно-правових актів, котрі забезпечать належний рівень дотримання та захисту прав громадян, реформацію судочинства, правоохоронних органів та перехід на конкурентоспроможну ринкову економіку. Лише завдяки злагодженій роботі державних службовців та всіх громадян можна ефективно виконати всі зобов'язання, котрі визначені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, та успішно інтегруватися до Європейського Союзу та європейської спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дорогіх О. М. Правові засади європейської інтеграції України / О. М. Дорогіх // Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції:, 20.03.2020 – Велико-Тирново, Болгарія URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_10.pdf
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони: Угода, Список, Міжнародний документ від 27 червня 2014 року// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

4. Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності: Меморандум, Міжнародний документ від 03.07.2015// База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002001-15#Text>

ОСУДНІСТЬ ТА НЕОСУДНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Жукова Марина Юрїївна

Студент

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Актуальною проблемою сучасності є інтеграція України у світовий правовий простір та визначення можливостей адаптації зарубіжного досвіду до українських умов. Даний процес включає не тільки дослідження і осмислення загальних та історичних уявлень про право та його роль у суспільстві, а прагнення сприйняти основні здобутки світових правових систем та інтегруватися в єдину правову дійсність. Безумовно, облік зарубіжних правових традицій дає нові ідеї та напрямки для розвитку перспективної, комплексної моделі оптимізації українського законодавства.

Цікавість викликає позиція англо-американської правової сім'ї щодо визнання та нормативного закріплення інституту неделіктоздатних суб'єктів об'єктивно-протиправного діяння. На тлі безперервного розвитку юриспруденції і медицини, у світі пропонують все нові і нові критерії для виявлення психічних розладів і розкриття ступеня їх впливу на відповідальність за вчинення неправомірних дій.

Зважаючи на масштабність та авторитетність цієї правової системи логічним є: вивчення її досвіду, щодо урегульованості досліджуваного інституту задля удосконалення вітчизняного законодавства.

У науці кримінального права є досить багато наукових досліджень, пов'язаних з осудністю та її видами. Проте ця проблема є досить розповсюдженою в кримінальному законодавстві.

Тому на правоохоронні органи та державу покладається відповідальність за контроль злочинності, її розвитком та особами, які є осередком цього явища.

Мета роботи. / Aim. Дослідити інститут осудності, його форми та види у сучасній правовій науці.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Аналіз наукових джерел, синтез, узагальнення, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний й аналітичний методи.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Однією з обов'язкових (суттєвих) ознак, що характеризує будь-яке кримінальне правопорушення, є те, що воно вчиняється суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК). У Кримінальному кодексі положення щодо цієї обов'язкової ознаки конкретизуються, зокрема, в окремому розділі Загальної частини «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)». Навіть якщо вчинюються відповідні суспільно небезпечні діяння особою, що не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, або неосудною, такі діяння не можуть визнаватися кримінальним правопорушенням, адже відсутній обов'язковий елемент складу злочину – суб'єкт. У зв'язку з цим слід констатувати, що суб'єкт злочину – це суттєва (природна) ознака кримінального правопорушення. Адже, нести за свої вчинки певну відповідальність, найчастіше кримінальну, може тільки та особа, яка адекватно усвідомлює свої дії та керує своєю поведінкою, що знаходить своє відображення в характеристиці її психологічного стану, а саме – осудності, як обов'язкової ознаки суб'єкта кримінального правопорушення.

У науці кримінального права осудність розглядають в межах двох теорій: індетермінізму та детермінізму.

Індетерміністи вважали, що кожна людина абсолютно вільна, може поводитися так, як їй підказує волевиявлення. При цьому осудною може бути визнана тільки та особа, яка володіє свободою волею. Але ніхто з них не дав ні визначення цього поняття, ні його змісту. Крім того, прихильники теорії індетермінізму нічого не трактують про саме поняття свободної волі, чи існує вона взагалі, об'єктивно або ні.

Теорія детерміністів свого часу набула широкого розповсюдження, її окремі аспекти актуальні зараз також. Прихильники вважали, що дії людини відбуваються за законами природи. Іншими словами, людське життя керується

природними законами, відтак, свободи волі людини не існує взагалі. За твердженням Адольфа Кетле, людське суспільство розглядається як ціле, являючи собою сукупність явищ, у сфері яких діють ті ж фізичні сили, як й в іншій природі, на підставі тих же законів, які керують цілим світом.

Я вважаємо, що в поєднанні ці теорії найбільш точно виражають суть осудності. Зокрема, особа, яка володіє своєю свободою (як фізичною, так і моральною) за сприятливих зовнішніх обставин може вчинити кримінальне правопорушення.

Осудність характеризує норму, типовий стан психіки людини, притаманний їй певному віку, тому він, як правило, презюмується. На практиці питання про необхідність доведення осудності виникає, тільки якщо є сумніви у психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння. Тобто осудність у «чистому», безпосередньому вигляді є насамперед критерієм відмежування злочинного від незлочинного. Неосудна особа – протилежне поняття осудності – не може бути суб'єктом кримінального правопорушення.

Щодо ознак поняття осудності, то вони позначають психічну діяльність людини. Таким чином, не треба ототожнювати саме явище, що може бути динамічним, і поняття, яким позначається це явище, що повинно бути статичним, тобто чітко визначеним за своїми ознаками. Так, сам процес психічного ставлення особи до вчинюваного нею діяння, передбаченого КК України, та його наслідків, що у кримінальному праві названо виною, є динамічним за своєю суттю явищем, проте саме поняття вини, яке закріплюється в ст. 23 КК України, є статичним і чітко визначеним за своїми ознаками.

Я не заперечую, що між осудністю та виною є взаємозв'язок. Тому що осудність – це ознака, яка характеризує суб'єкт кримінального правопорушення; вина характеризує суб'єктивну сторону. Осудність та вина визначаються певними інтелектуальними та вольовими критеріями (ознаками), сутністю та змістом; пов'язані з кримінальним правопорушенням та з часом

його скоєння. Фактично осудність виступає умовою кримінальної відповідальності, та взаємопов'язана з виною як ознакою суб'єктивної сторони.

Не може нести кримінальну відповідальність за свої вчинки особа, що неадекватно чи викривлено сприймає реальність або не може керувати своїми вчинками – не усвідомлює їх або не керує своєю поведінкою, що знаходить своє відображення в такій характеристиці її психічного стану, як неосудність.

Кількість людей з хворобливим станом психіки серед населення становить, за різними оцінками, від 2 до 5%. При цьому такий стан психіки значно частіше діагностують в осіб з протиправною поведінкою. З названих цифр можна приблизно судити про те, для якого відсотку осіб, що притягуються до кримінальної відповідальності, мають значення чіткі визначення понять неосудності, а також умови і порядок застосування медичних заходів примусового характеру.

Поняття «примусові заходи медичного характеру» закріплено саме в українському кримінальному законодавстві і в теорії українського кримінального права. Аналоги цим заходам існують і в законодавстві інших країн. Вони мають назву «заходи безпеки» (КК Польщі), «заходи виправлення та безпеки» (КК ФРН), «заходи безпеки, які передбачають позбавлення волі» (КК Іспанії) й інші.

Примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані судом до осіб: 1) які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння; 2) які вчинили у стані обмеженої осудності кримінальні правопорушення; 3) які вчинили кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання.

Інші можливі психічні стани, що негативно впливають на поведінку особи, але не є психічними розладами, наприклад, фізіологічний афект, не виключають осудності. У певних випадках вони можуть розглядатися лише як обставини, що пом'якшують відповідальність (наприклад, стан сильного душевного хвилювання при умисному вбивстві - ст. 116 КК).

В законодавстві інших держав, неосудність визначається по-різному.

Так, параграф 19 КК ФРН визначає, що неосудний – це той, хто при вчиненні діяння не досяг 14 років. Важливо відмітити, що вказаний критерій «вікової неосудності» використовується не лише німецьким законодавцем. Доволі часто про нього згадують у науковій та навчальній літературі по кримінальному праву. Однак, поняття «осудність», як загальновідомо, включає в себе медичний критерій, які свідчить про наявність у суб'єкта кримінального правопорушення як мінімум достатньо серйозних відхилень у психіці. При віковій неосудності особа не може усвідомлювати протиправність своїх дій та керувати ними не в силу психічних захворювань, а по причині не сформованості в залежності від віку інтелектуальних та (або) вольових якостей особистості. Саме тому термін «вікова неосудність» варто визнати не зовсім вдалим.

Висновки./ Conclusions. Останнім часом в українській кримінально-правовій науці спостерігається своєрідний бум досліджень. На сьогодні практично жодне наукове дослідження не відбувається без використання порівняльно-правового методу. Його застосування набуває особливого значення для української кримінально-правової науки у світлі сучасних тенденцій юриспруденції та євроінтеграції.

Насправді, дедалі тісніша міжнародна співпраця і розвиток економічних, політичних та соціально-культурних зв'язків, посилення інформаційних, інтегративних і глобалізаційних процесів породили об'єктивну необхідність у порівняльному дослідженні законодавчих систем різних держав.

Аналіз об'єктивних ознак осудної та неосудної особи, дають характеристику володіння ними загальними ознаками суб'єкту кримінального правопорушення. Проте це зовсім не є свідченням про безвідповідальність тих, хто обмежено осудний, не досяг певного віку чи перебував у стані алкогольного або іншого сп'яніння, у своїх злочинних діях. У таких випадках вони несуть більш м'яке покарання, що передбачено законодавством.

Отже, слід погодитись, що норми правової пам'ятки свідчать про те, що «проблема вікової межі кримінальної відповідальності була в стані

розроблення, і погляди законодавця на цю проблему були суперечливими. З одного боку, можна говорити, що укладачі встановлюють вік, з настанням якого особа вважається суб'єктом кримінального правопорушення, з іншого, - особи, що не досягли віку, з якого могла наставати кримінальна відповідальність, все ж мали до неї притягуватись, але міра покарання визначалась нечітко. Її уніфікація у нормах відсутня. Рішення щодо таких неповнолітніх приймали судді, очевидно, виходячи з особи правопорушника, власного здорового глузду тощо».

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ
ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ В
АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ:
ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Корінний С. О.,

кандидат юридичних наук,
кафедра економіки і права

Національний університет харчових технологій

Слободян В. Я.

кандидат наук з державного управління,
кафедра економіки і права

Національний університет харчових технологій

Вступ. / Introductions. Загальновідомо, що в Україні триває процес реформування судової системи з метою покращення її діяльності задля виконання державою взятих на себе обов'язків щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини. З огляду на положення указів Президента України в сфері судочинства вбачається, що серед першочергових реформ, які необхідно впровадити у цій сфері, особлива увага приділяється судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення - справедливого їх відновлення в розумні строки. Разом з тим аналізуючи сьогоднішню систему правосуддя відзначається, що вона не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні. При цьому серед основних чинниками такої ситуації є в тому числі абсолютизація принципу про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини; недосконалість процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, у тому числі нерозвинена система альтернативних методів вирішення спорів. Тому робиться висновок, що одним із основних завдань такої реформи є підвищення ефективності правосуддя шляхом розширення способів

альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, зокрема, шляхом практичного впровадження інституту медіації і посередництва, запровадження ефективних процесуальних механізмів для попередження розгляду справ за відсутності спору між сторонами; вивчення доцільності введення мирових суддів.

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати сучасні європейські та вітчизняні погляди щодо ефективного розвитку інституту медіації. У науковій юридичній літературі існують погляди вчених які вважають, що не виникає сумнівів щодо ефективності використання медіації при вирішенні публічно-правових спорів, то на думку інших – застосування медіації до публічно-правових спорів є не можливим, оскільки нібито в таких випадках домінує не пошук компромісів, а встановлення законності в діях органів державної влади. Проте, кінцевий економічний або інший особистий інтерес та результат діяльності та взаємовідносин між суб'єктами матеріально-правових відносин у багатьох випадках залежить не тільки від їх власних здібностей та умінь, але і від ефективності захисту ними особистих прав. При цьому, результат захисту порушених адміністративних чи приватних прав і законних інтересів далеко не скрізь передбачає необхідність при зверненні з відповідним позовом до суду чекати закінчення провадження і винесення судового рішення у справі. Досить часто використовуються інші засоби правового захисту, що дозволяють ефективно відстоювати свої права. Одним із діючих інструментів щодо досягнення примирення сторін та вирішення публічно-правового спору, є добровільне проведення процедури медіації. Одним з таких засобів захисту прав в адміністративному судочинстві виступає примирення – важливий інститут адміністративного процесуального права, який має складну подвійну природу (матеріально-правову і процесуальну). На відміну від судового рішення, яким, як правило, закінчується судовий розгляд і яке може не задовольняти одну чи обидві сторони судового процесу, договір про примирення становить собою взаємовигідні поступки, на які добровільно погоджуються обидві сторони адміністративно-правового спору.

Матеріали та методи./Materials and methods. В даному дослідженні використано такі методи, як загальнонаукові та спеціальні. Загальнонаукові методи допомагають зрозуміти загальні принципи та закони, що керують природними та соціальними явищами. Спеціальні методи дозволяють глибше вивчити конкретні аспекти і дати детальні відповіді на окремі запитання. Використовуючи обидва типи методів в поєднанні ми можемо отримати більш повне та об'єктивне розуміння об'єкту дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Законодавство про медіацію має насамперед інформаційну функцію, є каталізатором попиту на ці послуги. По суті законодавство про медіацію створює суспільні відносини у сфері надання послуг медіації населенню. Повністю погоджуємось з твердженням про те, що у законі про медіацію держава повинна визначити міру своєї присутності в альтернативних способах вирішенні конфліктів – так, щоб не заважати ініціативі громадян та не допускати зловживань, зокрема при проведенні медіації. Досліджуючи різні види медіації у зарубіжних країнах автори пропонують розглядати три такі основні моделі: приватна (позасудова) медіація, яка характеризується повною незалежністю від процесу розгляду спору судом; присудова медіація, для якої властива певна координація з судовим процесом, але відмежування процедури медіації від суду як інституції; медіація в межах судового процесу, для якої притаманним є локальний і персональний зв'язок із судом та діями, що реалізуються в межах розгляду справи судом. Ми повністю погоджуємось з думкою, що різні держави застосовують різні моделі медіації. Моделі медіації створюють основу (базис) для виявлення різних медіативних підходів та їхнього співвідношення один з одним. Такі моделі не претендують на універсальне застосування, а скоріше слугують концептуальним орієнтиром. Під терміном «модель медіації» варто розуміти абстрактну теоретичну конструкцію, яка відображає процедурні особливості проведення медіації через характеристику її основних компонентів, а саме підстав звернення до медіації (добровільність чи обов'язковість), ступеня інтеграції у судову систему країни, типу переговорів між сторонами у

поєднанні з медіативною технікою медіатора та обсягу компетенції медіатора під час проведення процедури врегулювання конфлікту. Також у наукових джерелах присвячених дослідженню медіації можна знайти підхід щодо класифікації моделей медіації в залежності від цілей для яких впроваджується процедура примирення. Згідно змісту Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21. 05. 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних правовідносинах» медіація в залежності від суб'єкта ініціювання та підставою здійснення, може бути: ініційованою самими сторонами спору; здійснюваною у результаті пропозиції чи розпорядження суду; в порядку виконання припису законодавства. Проте слід зазначити, що у наукових дослідженнях присвячених класифікації видів медіації як соціально правового явища, його типологізація реалізується з допомогою комплексного підходу з використанням як правових так і поза правових критеріїв. У проекті «Mediation naast Rechtspraak» спеціально навчені судді направляли сторони спору для проведення медіації до приватного медіатора. Визначення суперечки, що підлягає спрямуванню на медіацію, проходило відповідно до розробленого переліком «передумов медіації». Перевіряючи надіслану судову справу на цій підставі, суддя міг визначити наявність в суперечці факторів, що сприяють успішному проведенню медіації. Розробка цього переліку була пов'язана з попередньою дослідною роботою платформи щодо альтернативного вирішення спору. Направлення на медіацію, як правило, відбувалося після проведення попереднього слухання зі сторонами. У деяких випадках сторони ще до попереднього слухання отримували від суду інформаційні листи із запрошенням взяти участь у процедурі медіації. У цьому листі містився тест, заснований на розробленому переліку передумов медіації. Проходження цього тесту допомагало сторонам спору самостійно визначити придатність їх справи для врегулювання в рамках процедури медіації. При цьому важливим є те, що пропозиція судді провести медіацію не мала для сторін обов'язкового характеру. Втім, якщо сторони погоджувалися на участь у медіації, вони повинні були вибрати собі медіатора з наявного в суді реєстру, в який

вносилася інформація про судові медіатори, що діють в межах територіальної юрисдикції суду. При цьому для внесення в судовий реєстр медіатор повинен відповідати ряду критеріїв, одним з яких є обов'язкова сертифікація Нідерландських інститутом медіації - приватною організацією, створеною в 1993 році, яка є партнером Міністерства юстиції. У свою чергу однією з умов отримання сертифікації від Нідерландського інституту медіації є проходження спеціального курсу навчання медіації. Щодо існування спеціального реєстру медіаторів, то до прикладу, в Австралії в програмах судової медіації примирні процедури проводять приватні посередники, яких сторони самостійно обирають зі спеціально підготовлених списків, сформованих в судах. В Австрії аналогічні списки складає Міністерство юстиції, в Нідерландах Нідерландський інститут посередництва. В свою чергу, в рамках другого проекту судової медіації в Нідерландах, напрямок на медіацію відбувався за схожим сценарієм, за винятком того, що сторони безкоштовно отримували в суді рекомендації та консультації щодо аналізу спору. Після участі в медіації сторони заповнювали опитувальні листи, в яких вони оцінювали свою задоволеність проведеної процедурою і її результатами. Всього в рамках першого проекту було проведено понад 1000 медіацій, в рамках другого більш 200. Отримані в ході проектів результати були вивчені і оцінені фахівцями платформи альтернативного вирішення спорів. На підставі позитивних результатів у квітні 2005 р в Нідерландах почалося цілеспрямоване впровадження медіації в судову діяльність у всіх судах.

Вивчаючи європейський досвід вирішення правових спорів альтернативними методами, аналіз впровадження процедури медіації в національному законодавстві держав-членів ЄС, що дає змогу виокремити деякі їх головні підходи до регулювання процедури медіації: $\frac{3}{4}$ значний рівень урегульованості процедури медіації. Наприклад, в Австрії з метою сприяння процедури медіації з боку держави, забезпечення правової визначеності, потреби розрізнення медіації від професійних юридичних послуг, захисту прав споживачів законодавство містить детальні правові норми щодо реєстру

медіаторів, самоврядної організації медіаторів, прав та обов'язків зареєстрованих медіаторів, призупинення перебігу строку позовної давності, професійної підготовки медіаторів; $\frac{3}{4}$ низький рівень урегульованості процедури медіації. В Об'єднаному Королівстві Великої Британії та Нідерландах, зокрема, з метою заохочення креативності та гнучкості, розвитку медіації цивільно-процесуальні норми регулюють тільки оплату послуг медіатора. А саму процедуру медіації, підготовку медіаторів тощо здійснюють саморегульовані організації медіаторів; $\frac{3}{4}$ поміркована урегульованість процедури медіації (Німеччина).

Аналізуючи зарубіжний досвід можна зробити висновок, що залежно від ролі судді в процедурі медіації можна зустріти декілька підходів судової медіації: суддя безпосередньо має проводити медіацію за умов, які передбачені процесуальним законодавством (інтеграція медіативної технології в судовий процес); достатньо щоб суддя лише ініціював медіацію, а його безпосередня участь не є обов'язковою. В останньому випадку можливі два варіанти: медіація може бути проведена незалежними медіаторами, («приватна медіація в рамках судового процесу»); проведення медіації може здійснюватися співробітниками суду, в тому числі суддями («медіація інкорпорована в судовий процес»), які отримали на це доручення, мають відповідну підготовку та навички. Для України більш прийнятним виглядає останній підхід. Адже, у реалізації медіації може виступати працівник судової гілки влади (це може бути суддя чи інший співробітник суду, що спеціалізуються на медіації), тобто сертифікованими медіатори, які в Україні є. Така діяльність, не потребує додаткового фінансування.

Висновки./Conclusions. Ми повністю погоджуємось з твердженням про те, що існує безліч питань, що впливають з адміністративно-правових відносин, які потребують неформального підходу або «сформованої судової практики», що найчастіше застосовуються державними органами і посадовими особами, наділеними владними повноваженнями, а саме індивідуального підходу і всебічного вивчення ситуації. Тому введення в адміністративний

процес неупередженого, незалежного учасника дозволить сторонам спору вирішити його на взаємовигідних умовах або хоча б в процесі обговорення, вирішити розбіжності шляхом переговорів, тим самим зменшивши конфлікт інтересів, який на даний момент спостерігається між державними органами і громадянами чи суб'єктами підприємницької діяльності. Врегулювання розбіжностей за допомогою медіативного підходу може стати запорукою підвищеної ефективності роботи державних органів у цілому, що, в свою чергу, призведе до зменшення кількості адміністративних спорів.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ІНЦИДЕНТУ У КЕРЧЕНСЬКІЙ ПРОТОЦІ У РЕТРОСПЕКТИВІ

Пальченко Алла Анатоліївна

старший викладач кафедри

Приватно-правові дисципліни і морське право

Богданова Марія В'ячеславівна

студентка 4 курсу

Одеський Національний Морський Університет

м. Одеса, Україна

Вступ. «Керченський інцидент», «акт агресії росії проти України на морі» так зазвичай іменуються події, що сталися у Керченській протоці 25 листопада 2018 року, коли російська федерація захопила українські кораблі та взяла в полон військових моряків. Кваліфікація дій російської федерації щодо окупації прибережних морських районів України в Чорному, Азовському морях та Керченській протоці визначається як агресія російської федерації проти України, окупація та анексія території України, участь росії як сторони міжнародного конфлікту на території України, порушення основних принципів міжнародного права щодо України, порушення великої кількості універсальних, регіональних та двосторонніх договорів з Україною. Тому, всі питання, пов'язані з діями російської федерації проти прав та інтересів України в Азовському морі та Керченській протоці мають розглядатися в контексті всієї ситуації, що склалася, на основі застосування принципів і норм міжнародного права.

З початку повномасштабної війни проти України росія окупувала все азовське узбережжя, перетворивши Азов на «своє внутрішнє море». Азовське море стало полем битви, геополітичною зоною боротьби між Україною та російською федерацією. Це стосується і прибережних просторів Чорного моря та Керченської протоки. Тож проблема Азовського моря та Керченської акваторії надзвичайно актуальна тема для сучасної України, яка потребує вирішення.

Мета роботи. Розглянути міжнародно-правову кваліфікацію інциденту у Азовсько-Керченській Акваторії.

Матеріали та методи. Під час наукового дослідження були використані загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, а також спеціально наукові методи - історичний, системний. Основою для аналізу слугують історичні події, статус російської федерації у міжнародних відносинах, а також допустимі межі поведінки суверена на міжнародній арені, встановлені та визнані світовою спільнотою.

Результати та обговорення. Інциденту в Азовському морі і Керченській протоці передували цілеспрямовані та свідомі дії російської федерації, починаючи з 1991 року, задля створення сприятливої для неї ситуації. Поступово, використовуючи різноманітні методи, включаючи відкритий політичний тиск, Україну примушували прийняти «правильне рішення» з цього питання. І у 1998 році, у ході зустрічі президента України та росії, було прийнято рішення тимчасово вважати Азовське море та Керченську протоку внутрішнім морем двох держав.

Правова конструкція «внутрішнє море двох держав» не зустрічається в міжнародних нормативно-правових актах. Подібна законодавча новела, ініціатором якої виступала російська федерація, не відповідає вимогам міжнародного законодавства, зокрема Конвенції ООН з морського права 1982 року [1].

Саме 24 грудня 2003 року був підписаний Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, який припинив діяти від 25 березня 2023 року. Договір визнавав вільне плавання торгових і воєнних кораблів обох держав через протоку. Угода супроводжувалася Спільною заявою про те, що Керченська протока та Азовське море є історичними внутрішніми водами [2].

25 листопада 2018 року в Керченській протоці при спробі здійснити мирний прохід через Керченську протоку були атаковані два малих броньованих артилерійських катери «Бердянськ» і «Нікополь», а також рейдовий буксир

«Яни Капу» Військово-морських Сил України, які здійснювали плановий перехід з Одеси до Бердянська. Російська влада спочатку заблокувала прохід Керченською протокою, а потім військові кораблі російської федерації спочатку здійснили таран, а після застосували зброю, напавши на них. Кораблі були захоплені, 24 члени екіпажу взяті в полон, 6 із яких — поранені.

Статус українських військових моряків, які захоплені росією безсумнівно кваліфікується як військовий полон, з відповідним розповсюдженням на них положень міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими, та перш за все Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 року [3].

Більше того, катер «Бердянськ» взагалі був обстріляний у відкритому морі а не в територіальних водах, як стверджує росія. Генеральний штаб Збройних сил України кваліфікував дії РФ як акт збройної агресії, під час якого російська влада порушила декілька міжнародно-правових договорів [4]. Цей інцидент став першим випадком військової агресії російської федерації проти України, який вона вчинила відкрито, під своїм державним прапором, від початку війни у 2014 році.

Зокрема, право мирного проходу протоками визначається Конвенцією ООН з морського права від 1982 року, сторонами якої є Україна і російська федерація. Стаття 17 дає право суднам будь-якої держави «здійснювати мирний прохід через територіальні води», а стаття 19 перераховує можливості обмеження такого проходу. Конвенція зазначає, що таке право припиняється лише в разі використання зброї і загрози територіальній цілісності прибережної держави, отже, інцидент з агресивними діями проти українських кораблів не підпадає під такі обмеження [1].

Також, відповідно до міжнародного морського права, коли прибережна країна оголошує про закриття для судноплавства певного району моря або має іншу інформацію, що впливатиме на безпеку судноплавства у районі відповідальності, вона повинна розмістити у відповідному ресурсі так зване прибережне попередження – ПРИП (Sea warning) [1]. Російською Федерацією

ПРИП щодо закриття району входу до Керченської протоки зі сторони Чорного моря був розміщений на офіційному веб-ресурсі (Кадіс, Іспанія) лише об 11.40 25 листопада 2018 року, тобто фактично після заходу корабельної групи ВМС ЗС України до Керченської протоки.

Відповідно до статті 2 Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки (втратила чинність у 2023 році) військові кораблі обох країн користувалися до свободою судноплавства у Керченській протоці і Азовському морі, а, отже, могли здійснювати прохід через Керченську протоку в будь-який час за умови дотримання безпеки судноплавства [2]. Відповідно до статей 32 і 95 Конвенції з морського права військові кораблі користуються імунітетом [1].

Враховуючи статус кораблів, дії російської федерації за національним правом можна кваліфікувати згідно ст. 1 Закону України «Про оборону України» як акт збройної агресії (застосування іншою державою збройної сили проти України) [5].

Таким же чином, можна дати правову оцінку Інциденту у Керченській протоці з міжнародної площини, що дії кораблів Берегової охорони Прикордонної служби фсб рф стосовно українських військових катерів «Бердянськ», «Нікополь» та буксира «Яни Капу» 25 листопада 2018 року є грубим порушенням імперативних норм загального міжнародного права та кваліфікуються як напад збройними силами російської федерації на Військово Морські Сили України. Такі дії стосуються російської федерації як держави в цілому і відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року «Визначення агресії» кваліфікуються як акт агресії російської федерації проти України [6].

Ще одним важливим доказом неправомірності дій російської федерації є позиція міжнародної спільноти стосовно правового статусу Кримського півострову та прибережних морських вод. Відповідно до міжнародного права, в першу чергу основоположного Статуту ООН, Крим є частиною України. ООН підтримала територіальну цілісність України і визнала референдум у Криму

нелегітимним, ухваливши спеціальну резолюцію [7].

Міжнародний трибунал з морського права є лише частиною системи вирішення міждержавних спорів, яка була створена в рамках Конвенції ООН з морського права 1982 року. Для України і російської федерації ним є Арбітраж, або інакше Арбітражний трибунал, створений відповідно до Додатку VII Конвенції ООН з морського права.

1 квітня 2019 року Україна повідомила російську федерацію, що починає процес в Міжнародному трибуналі ООН з морського права в Гамбурзі. Відповідно до Конвенції ООН з морського права (UNCLOS), військово-морські судна і персонал на борту володіють абсолютним імунітетом. Це означає, що іноземні держави не можуть їх заарештовувати, затримувати та судити. Звернення України до Міжнародного трибуналу з морського права є одним із елементів використання системи міжнародного правосуддя для захисту від агресії з боку російської федерації. Іншими правовими важелями є звернення України до Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини та інших [8].

25 травня 2019 року, у німецькому Гамбурзі Міжнародний трибунал з морського права (International Tribunal for the Law of the Sea, ITLOS) оголосив про застосування тимчасових заходів до російської федерації стосовно порушення нею імунітетів трьох українських військових кораблів та 24 членів їхніх екіпажів. Рішення суду підтримали 19 суддів Трибуналу. Проти проголосував один.

7 вересня 2019 року між Україною і росією відбувся обмін утримуваними громадянами у форматі 35 на 35. Серед тих, кого повернули Україні були також 24 моряки. 17 листопада 2019 року російська федерація передала Україні утримувані українські кораблі. Повернула пошкодженими і повністю розграбованими.

22 травня 2020 року Україна передала до Міжнародного трибуналу ООН меморандум з доказової базою у справі проти російської федерації щодо захоплення моряків та кораблів у Керченській протоці у листопаді 2018 року.

27 червня 2022 року Міжнародний арбітраж, створений за посередництва Постійної палати третейського суду (ПШТС), підтвердив, що має юрисдикцію розглядати позов України проти Росії через захоплення моряків і суден у Керченській протоці. Арбітраж відкинув усі заперечення росії – передусім те, що дії, які оспорує Україна, виходять за межі його юрисдикції, а також нібито невиконання Україною статті 283 Конвенції про морське право, яка передбачає «обмін поглядами» між сторонами для залагодження спору [9]. З самого початку всі дослідники попереджали, що цей процес буде тривалим.

Слід зазначити, що 24 лютого 2022 року російська федерація розв’язала повномасштабну агресивну війну проти України та українського народу. Наразі, 28 липня 2023 року російська федерація заблокувала прохід будь-яких маломірних суден та плавзасобів у частині акваторії Керченської протоки. При цьому заборона не діє лише для кораблів, катерів та суден військово-морського флоту, прикордонних органів та військ нацгвардії росії.

Висновки. Таким чином, інцидент в Азовському морі та Керченській протоці продовжує бути загрозою для національної безпеки України. Всі дії російської федерації підлягають міжнародно-правовій відповідальності на підставі загального міжнародного права і, перш за все, згідно до норм інституту міжнародно-правової відповідальності, що кодифіковані в Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. Цей процес має значення не тільки для захисту власних національних інтересів, які потерпають від агресії російської федерації, а й в цілому для захисту міжнародного правопорядку від посягань на його фундаментальні принципи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10 грудня 1982 року : Конвенція ратифікована Законом України від 03.06.1999 р. // ВВР України. – 1999. – № 31. – Ст. 254 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14#Text>
2. Договір між Україною та Російською Федерацією про

співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки від 24.12.2003 (втратив чинність 25.03.2023 р.) // Відомості Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text

3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р.: Конвенція ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР Законом України від 03.07.1954 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

4. Заява Генерального штабу ЗСУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/11/26/normi-mizhnarodnogo-prava>

5. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. // ВВР України. – 1992. – № 9. – Ст. 106 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

6. Definition of Aggression General Assembly resolution 3314 (XXIX) 14 December 1974. Audiovisual Library of International Law. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html>

7. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)] 68/262. Territorial integrity of Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://guam-organization.org/rezolyutsiya-ga-oon-68-262-o-territorialnoj-tselostnosti-ukrainy/>

8. Стаття Арбітражний Трибунал сьогодні почне слухання по справі України проти Росії : чого чекати // Українські Національні Новини. Інформаційне агентство від 11 жовтня 2021 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1947672-arbitrazhniy-tribunal-sogodni-rochne-slukhannya-po-spravi-ukrayini-proti-rosiyi-chogo-chekati>

9. Стаття Арбітраж підтвердив юрисдикцію у позові України проти Росії через захоплення моряків у Керченській протоці // Європейська Правда від 11 липня 2022 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/11/7143006/>

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СИСТЕМНОМУ АНАЛІЗІ ПРИЧИН, НАСЛІДКІВ ТА ФОРМУВАНЬ СТАТЕГІЙ ЗАПОБІГАННЯ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ

Попович Анастасія Олексіївна

курсантка 4 курсу

Навчально-наукового інституту права

та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юр'єв Денис Сергійович

старший викладач кафедри кримінального процесу

та стратегічних розслідувань

підполковник поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Військові злочини, безумовно, є одним із найжахливіших і найбільш руйнівних подій в історії людства. Вони не тільки спричиняють людську трагедію та гігантське руйнування, але також порушують міжнародне право і породжують питання про відповідальність. У цьому контексті роль міжнародного співробітництва та міжнародних судових організацій надзвичайно важлива у виявленні причин, наслідків та формуванні стратегії запобігання воєнним злочинам.

Однією з ключових ролей міжнародного співробітництва є спільний аналіз воєнних злочинів. Це означає, що країни спільно аналізують різні фактори, які призводять до виникнення конфліктів та пов'язаних з цим злочинів. Серед таких факторів можуть бути політичні напруження, економічні диспропорції, релігійні чи етнічні конфлікти.

Міжнародні судові органи грають важливу роль у встановлених фактах і визначених причинах воєнних злочинів. Засновані на доказах рішення цих судів можуть стати основою для подальшого аналізу та прийняття стратегічних

рішень.

Міжнародне співробітництво та міжнародні судові організації займають ключову роль у системному аналізі воєнних злочинів. Їх діяльність спрямована на розкриття та визначення відповідальних за воєнні злочини, забезпечення справедливості та відновлення правопорядку у постраждалих регіонах, а також на розробку стратегій та політик, спрямованих на запобігання подібним подіям у майбутньому.

Забезпечення справедливості та відповідальності за воєнні злочини є кроком до стабільності у світі. Це надає важливий сигнал тим, хто має намір порушувати міжнародні норми та стандарти, що це є неприпустимим.

Однак роль міжнародного співробітництва не обмежується лише визначенням винних та винесенням покарань. Важливо також аналізувати причини воєнних злочинів та розробляти стратегії запобігання подібним конфліктам у майбутньому. Спільні зусилля в цьому напрямку допомагають побудувати стійкий та мирний світ, де правопорядок та справедливість стоять основними принципами.

Міжнародне право змінює важливу роль у цьому контексті, створюючи правову базу для міжнародних відносин та встановлюючи стандарти поведінки в конфліктних ситуаціях.

Отже, роль міжнародного співробітництва та міжнародних судових організацій у системному аналізі воєнних злочинів є надзвичайно важливою для забезпечення світу, правосуддя та стабільності у світі. Їхня спільна діяльність сприяє не тільки накладанню покарань на винних, але і запобіганню подібним подіям у майбутньому, створюючи наш світ безпечнішим і справедливішим для всіх.

Міжнародне співробітництво дозволяє збирати та аналізувати інформацію про причини воєнних злочинів, включаючи політичні, економічні та соціокультурні фактори. Також таке співробітництво допомагає розробляти стратегії та політику запобігання воєнним злочинам. Це включає в себе розробку міжнародних норм і стандартів, покращення міжнародного права та

зміцнення механізмів дотримання цих норм та спостереження за ними.

Міжнародні судові органи грають ключову роль у визначенні наслідків воєнних злочинів. Також вони сприяють закріпленню міжнародних стандартів у сфері протидії воєнним злочинам. Це стимулює країну до прийняття законодавства та політичних заходів для запобігання таким злочинам, а також для покарання винних.

Тому, міжнародне співробітництво та міжнародні судові організації відіграють критичну роль у системному аналізі причин, наслідків та формування стратегій запобігання воєнним злочинам, сприяючи зміцненню правопорядку та міжнародної справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції : наук.-практ. посібник / О. М. Бандурка; Національний ун-т внутрішніх справ. Х.: Основа, 2003. - 323 с.

2. Bassiouni MC (2021). Вступ: Міжнародне кримінальне право: зародження ідеї. В MC Bassiouni (Ed.), *International Criminal Law* (Vol. 1, pp. 1-32). Видавництво Martinus Nijhoff.

3. Крайер Р., Фріман Х., Робінсон Д., і Вілмшерст, Е. (2020). Вступ до міжнародного кримінального права та процесу. Cambridge University Press.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕЛЕКТРОННОЇ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Пука Михайло

Таврійського національного університету

ім. В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

Вступ. Глобальні процеси запровадження цифрових технологій у всі основні сфери суспільного життя мали суттєвий вплив на фінансовий сектор економіки у цілому та організацію фондового ринку зокрема. Цифровізація біржової торгівлі призвела до зміни системи організації та проведення торгів на біржових майданчиках, способу та порядку здійснення розрахунків, проведення клірингових операцій тощо.

Разом з тим, перехід до електронної біржової торгівлі зумовив необхідність оновлення законодавчої основи у сфері регулювання біржової торгівлі, а також прийняття низки нормативно-правових актів, у тому числі з метою приведення національного законодавства до вимог міжнародних договорів у цій сфері. При цьому на практиці правове регулювання електронної біржової торгівлі не завжди демонструє належну ефективність, а тому потребує подальшого удосконалення та розвитку.

Таким чином, проведення аналізу правових засад електронної біржової торгівлі в Україні є актуальним напрямком сучасних правових досліджень, оскільки у процесі такого аналізу можуть бути виявлені окремі недоліки відповідного законодавства, що у перспективі може стати основою для розробки пропозицій щодо його удосконалення.

Мета роботи полягає у проведенні аналізу правових засад у сфері регулювання електронної біржової торгівлі в Україні та виявленні їх особливостей.

Матеріали та методи. Під час написання цієї наукової роботи було застосовано такі методи дослідження, як: формально-правовий метод, який покладено в основу з'ясування семантичного та юридичного змісту понять та

визначень, що складають категоріальну основу дослідження; порівняльно правовий та аналітичний методи, за допомогою яких визначено систему та зміст актів нормативно-правового регулювання електронної біржової торгівлі та виявлено особливості такого регулювання.

У цій статті використано наукові роботи таких вчених, як Л. Ф. Карпенко, О. М. Коваль, Н. С. Науменко, В. Ю. Хірова та ін. Роботи цих вчених присвячені, головним чином, сучасним тенденціям розвитку електронної біржової торгівлі, з'ясуванню окремих особливостей правового регулювання біржової торгівлі в Україні тощо. Разом з тим, як свідчить огляд наукових робіт, на сьогодні недостатньо дослідженим є питання щодо визначення системи та особливостей правового регулювання електронної біржової торгівлі в Україні.

Результати та обговорення. Досліджуючи питання щодо правового регулювання організації електронної біржової торгівлі в Україні, слід зазначити, що основним законодавчим актом у цій сфері на сьогодні є Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», який діє у редакції Закону № 738-ІХ від 19 червня 2020 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» [1].

Зокрема, цим Законом були внесені зміни до законів України «Про цінні папери та фондовий ринок» та «Про товарні біржі» з метою імплементації до національного законодавства таких актів Європейського Союзу (далі – ЄС): Директиви ЄС № 2014/65/ЄС від 15 травня 2014 р. про ринки фінансових інструментів; Регламенту Європейського Парламенту та Ради № 600/2014 від 15 травня 2014 р. про ринки фінансових інструментів; Регламенту Європейського Парламенту та Ради № 648/2012 від 4 липня 2014 р. про позабіржові похідні інструменти, центральних контрагентів і торгові репозитарії; Директива № 98/26/ЄС від 19 травня 1998 р. про остаточність розрахунків у платіжних системах та системах розрахунків у цінних паперах.

Важливо зазначити, що необхідність суттєвого оновлення законодавства

у сфері регулювання біржової торгівлі була обумовлена не лише міжнародними зобов'язаннями України, але і недоліками правового регулювання, що виражалися, головним чином, у невідповідності правових засад організації біржової торгівлі сучасним реаліям та вимогам сьогодення, оскільки цифровізація фінансового сектору економіки та глобалізаційні міжнародні процеси опереждали за темпами свого розвитку законодавче регулювання.

Про це неодноразово наголошувалося у спеціальній науковій літературі. Наприклад, Л. Ф. Карпенко зазначав, що існуюче нормативно-правове регулювання біржової торгівлі в Україні в неповному обсязі здатне забезпечувати і регулювати біржовий ринок сьогодення. В обґрунтування такої думки вчений звертав увагу, що закони, постанови Уряду та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, програми, укази Президента України постійно доповнюються, натомість потрібна розробка більш досконалого нормативно-правового акта для успішного функціонування біржової торгівлі, що базується на основі врахування цілої низки факторів [2, с. 123].

Подібна думка була висловлена О. М. Коваль, яка у своїх дослідженнях, присвячених особливостям правового регулювання біржової торгівлі в Україні, неодноразово наголошувала на необхідності удосконалення існуючого законодавства. Зокрема, вчена вказувала на такі недоліки правового регулювання у сфері організації біржового торгівлі: невідповідність правового статусу учасника валютної біржі та учасника секції валютної біржі; відсутність є чіткого законодавчого урегулювання поняття та способу організації інтернет трейдингу, а також невизначеність правового статусу он-лайн брокера; неурегульованість юридичної відповідальності учасників біржової торгівлі за невиконання біржових угод, а також відсутність законодавчо прописаних вимог до електронних торгівельних майданчиків [3, с. 79].

У свою чергу інші науковці звертають увагу на перспективи розвитку правового регулювання біржової торгівлі, зазначаючи, що поточний стан регулювання діяльності біржового ринку в Україні характеризується досить

складним характером, оскільки представлений значною кількістю органів управління та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють окремі сфери біржової торгівлі. З огляду на тенденцію універсалізації біржової торгівлі, науковці висловлювали думку про необхідність формування єдиної державної політики у сфері біржової діяльності пропонується закріпити регулюючі функції за єдиним органом — Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку [4, с. 7].

Таким чином, внесення змін та доповнень до законів України «Про цінні папери та фондовий ринок» та «Про товарні біржі» та їх викладення у новій редакції Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» було вимогою часу та необхідністю, зумовленою поступовим входженням України до єдиного європейського фінансового простору.

Одним із прогресивних нововведень згаданого вище Закону став практично повний перехід на електронну систему торгівлі на усіх організованих біржових ринках. Зокрема, відповідно до нових правил організація електронної торгівлі здійснюється на багатосторонньому торговельному майданчику (БТМ), регульованому ринку та організованому торговельному майданчику (ОТМ), що являють собою багатосторонні системи, які управляється операторами, у випадку з БТМ та регульованого ринку, у встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку, а у випадку ОТМ – на основі дискреційних правил оператора, та забезпечують взаємодію трьох сторін (продавців, покупців та професійних учасників торгівлі за посередництвом яких укладаються угоди) щодо купівлі продажу фінансових інструментів (укладання деривативних контрактів), результатом чого є договори (контракти) [5].

Різниця між цими трьома електронним біржовими майданчиками полягає також у відмінному інструментарії, допущеному на торги. Зокрема, на регульованих ринках здійснюються торги фондовими інструментами, деривативними контрактами та інструментами грошового ринку, на БТМ фондовими інструментами та деривативними контрактами, на ОТМ облігаціями

та деривативними контрактами (ч. 3 ст. 4 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»).

Окрім того, Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» було суттєво розширено інструментарій біржової торгівлі, зокрема запровадивши деривативні контракти та надавши їм легітимне визначення шляхом окреслення юридичних властивостей.

При цьому правові засади здійснення державного контролю та реалізація інших заходів державного регулювання ринку капіталу та організованих ринків визначаються Законом України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків», який, однак, втратить чинність після введення у дію (1 січня 2024 р.) Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [6].

Разом з тим, ефективність розробленої законодавцем моделі детального правового регулювання електронної біржової торгівлі може бути підтверджена лише із плином деякого часу, протягом якого можуть проявитися окремі прогалини та недоліки законодавства.

При цьому необхідно звернути увагу на існуючі у світі моделі регулювання біржової торгівлі. Зокрема, як зазначається у науковій літературі, в основі регулювання електронних бірж лежить ендогенний механізм регулювання, а саме їхнє внутрішнє регулювання, тобто підпорядкованість діяльності власним нормативним документам (статуту, правилам, що визначають діяльність цієї біржі загалом, її підрозділів і працівників). Крім того, функціонує екзогенний механізм регулювання електронної біржової торгівлі, в основі якого лежить підпорядкованість діяльності біржі нормативним актам держави, інших організацій, міжнародним угодам. Науковцями з цього приводу висловлюється думка, що жодний з цих варіантів не є ефективним для повноцінного регулювання торгівлі й забезпечення досягнення її основних цілей, оскільки електронна біржова торгівля має низку власних особливостей, які не застосовуються у класичній біржовій торгівлі [7, с. 44].

Необхідно погодитися з наведеним зауваженням і зазначити, що в Україні регулювання електронної біржової торгівлі ґрунтується на поєднанні (хоча й непропорційному) цих двох моделей, оскільки присутня як саморегуляція, так і державне регулювання.

Висновки. Отже, правові засади у сфері регулювання електронної біржової торгівлі в Україні перебувають під впливом процесів глобалізації та інтеграції національного фондового ринку до міжнародного простору. З викладенням законів України «Про цінні папери та фондовий ринок» та «Про товарні біржі» у новій редакції Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» біржова торгівля була фактично повністю переведена в електронну форму, для чого були утворені організаційно-правові умови для здійснення електронної торгівлі, а саме – визначено правовий статус електронних торгівельних майданчиків та їх операторів, розширено біржовий інструментарій тощо.

Разом з тим, наступними кроками на шляху удосконалення правових засад у сфері регулювання електронної біржової торгівлі є досягнення оптимального поєднання механізмів саморегуляції, заснованої на господарській дискреції операторів електронних майданчиків та їх учасників, та державного регулювання, яке має бути спрямоване, головним чином, на захист інтересів учасників торгівлі, попередження зловживань на електронних ринках тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України № 738-IX від 19 червня 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#n2>.
2. Карпенко Л. Ф. Нормативно-правове забезпечення біржової торгівлі в Україні. Економіка та управління національним господарством. 2016. Вип. 9. С. 120-123.
3. Коваль О. М. Деякі особливості правового регулювання біржової

торгівлі в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 19. С. 78-79.

4. Танклевська Н. С., Руснак А. В., Карнаушенко А. С. Перспективи державного регулювання розвитку біржового ринку в Україні. Агросвіт. 2018. № 7. С. 3-7.

5. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

6. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.

7. Науменко Н. С., Хірова В. Ю. Сучасні тренди електронної біржової торгівлі: перспективи та вектори розвитку автоматизації. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 48-1. С. 41-45.

ПОВИННІСТЬ ОРЕНДОДАВЦЯ ПРИ ПЕРЕДАЧІ НЕРУХОМОСТІ В НАЙМИ

Романченко Дар'я Валентинівна

Студентка

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Моїсеєнко Д. М.

м. Дніпро, Україна

З огляду на специфіку цілі оренди, якраз те, що набуває орендар майна лише для несталого використання, слід наголосити належну увагу процесу і умови здачі майна в оренду та повернення його власнику, оскільки воно є орендованою річчю, після розірвання договору він повинен бути повернутий орендодавцеві в тому ж стані, в якому він був з урахуванням нормального зносу, тому всі недоліки повинні бути виявлені при оренді, бо інакше особа повинна взяти на себе фінансову відповідальність за наявність цих дефектів.

До реєстру майна, що здаються в оренду, можуть входити земля, будівлі, транспортні засоби, виробниче обладнання, рухоме домашнє майно тощо. При цьому необхідно зважати на наявність обмежень, визначених законодавством та заборону оренди окремих видів нерухомого майна.

Тому орендар, якщо ми звернемо увагу, є лише непостійним користувачем і зобов'язаний згідно з довершенням терміну дії домовленості або в разі його передчасного розірвання повернути отримане від останнього майно лізингодавцю в натурі, то об'єкт лізингу може бути визначений лише індивідуально, його не можна споживати чи знищити під час використання. Наймодавець має право домагатися припинення договору найму квартири за ухвалою суду, якщо:

- ✓ несплата орендарем протягом шести місяців, коли домовленістю не утверджено більший строк, і більше двох разів при короткостроковій оренді;
- ✓ знищення або пошкодження квартири орендарем або іншими

особами, за дії яких вона відповідає.

Безоплатна оренда житлових приміщень Цивільним кодексом України не передбачена, тому всі норми та рекомендації в цьому матеріалі стосуються лише платних договорів. Однак тимчасові мешканці можуть проживати в цьому приміщенні безкоштовно: за взаємною згодою наймача та осіб, які проживають з ним постійно, і за попереднім повідомленням орендодавця їм може бути дозволено тимчасове проживання в квартирі без плати за оренду. Тимчасові мешканці не мають самостійного права володіння і користування квартирою і повинні залишити квартиру після закінчення погодженого з ними терміну проживання, але не пізніше 7 днів з дня подання орендарем або орендодавцем заяви про звільнення помешкання.

Особливу увагу необхідно приділити передачі в оренду майна, обтяженого правами третіх сторін (скажімо, права застави), які не припиняються або не міняється протягом періоду (для прикладу, заставодержатель може вдаватися до стягнення на предмет застави суверенно від того, чи після складення домовленості застави заставодержатель здав його в оренду). Однак, з огляду на те, що втілення третіми особами власних прав на орендовану рухомість може суттєво негативно вплинути на інтереси орендаря, орендодавець при складанні домовленості мусив сповістити орендаря про всі права третіх осіб, які проживають на орендованому майні, в іншому випадку орендар має право вимагати зниження розмір орендної плати або розірвання договору та компенсації збитків.

ПЕРЕВАГИ ТА ПРОГАЛИНИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Романченко Дар'я Валентинівна

Студентка

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Моїсеєнко Д. М.

м. Дніпро, Україна

Основні фінансові правовідносини, що виникають при створенні, діяльності, реорганізації та ліквідації акціонерних товариств, капітал яких перетворено на гроші та поділено на неподільні частки, відображають особливості форми дарування акціонерного товариства у вигляді акцій однакової номінальної вартості.

Таке суспільство засноване виключно на безземельному спільному кредиті спільних власників і спільних внесках.

Стосунки, що виникають з огляду на утворення акціонерного товариства, різняться наступними рисами. Перш за все, це задум, з яким партнери приєднуються в наступні зв'язки, а якраз утворення акціонерного товариства. Другий пункт, показник регламентації.

Крім нормативно-правових актів, важливим є також визначення права та обов'язки засновників, порядок вжиття заходів, пов'язаних із створенням товариства, договір заснування компанії.

Перш за все виникають відносини, безпосередньо пов'язані зі створенням акціонерних товариств серед засновників акціонерного товариства, які є основними учасниками припинення таких відносин у зв'язку з реєстрацією підприємства або відмовою засновників від подальшого заснування компанії.

Форма акціонерного товариства дає можливість приєднувати в бізнес капітали купу людей, й тих, хто з будь-яких причин не може на свій розсуд здійснювати підприємницькою діяльністю.

Акціонерні товариства мають багато переваг порівняно з іншими

господарськими товариствами, тому стають однією з найбільш привабливих організаційно-правових форм. По-перше, акціонерні товариства здатні мати нелімітований строк існування, при цьому етап роботи виробництв, що працюють на індивідуальній власності або за участю фізичні особи, як правило, обмежені строком життя їх засновників.

У всьому світі досить поширеною формою організації бізнесу стали акціонерні товариства. Це пов'язано насамперед з особливостями організації їх фінансів, яка має такі привілеї:

- ✓ залучення чималих грошей шляхом продажу акцій та швидкої передачі індивідуальних прав власності, оскільки акції можна легко продати іншим особам;

- ✓ стабільність акціонера лише у рамках інвестованого капіталу;

- ✓ активи, отримані від торгівлі акцій, можуть бути використані на будь-які запити зростання товариства;

- ✓ гласні дані про акціонера є формою реклами продукції акціонерного товариства і може гарантувати примноження розмірів виконання продукції;

Однак при реалізовані фінансово-господарської акції доцільно враховувати певні недоліки, властиві корпоративній формі:

- ✓ значні початкові грошові та часові витрати при реєстрації через витрати на юридичні послуги, підготовку реєстраційних документів, випуск акцій тощо;

- ✓ подвійне оподаткування: спочатку потрібно оподатковувати прибуток, а потім дивіденди акціонери;

- ✓ суперечність між діяльністю власності та провідом, що спричиняє конфлікти між акціонерами та менеджерами компанії та негативно впливає на еластичність керування;

- ✓ можливість зловживань з боку чиновників.

У такий спосіб, акціонерне товариство є юридичною особою єдине об'єднання організації та її учасників, оскільки воно не існує одночасно лише як одиниця організації та її членів, але також як одиниця організації та акції,

випущені нею, поза нею, оскільки останні належать акціонерам, а не товариству з обмеженою відповідальністю.

Акціонерне товариство є на ринку як самостійна комерційна організація, як самостійний суб'єкт ринку; загальна кількість випущених ним акцій належить його акціонерам.

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МІЖНАРОДНІЙ СФЕРІ

Фалько Ірина Олександрівна,
студентка IV курсу факультету МЕХТ
Науковий керівник

Дмитрик Ірина Олександрівна,
доцент, к. і. н, доцент кафедри історії і права
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
м. Луцьк, Україна

Вступ. В даний час однією з найбільш актуальних проблем є забезпечення міжнародного правового захисту інтелектуальної власності. Часто виникають ситуації, коли чужі досягнення інтелектуальної діяльності використовуються без згоди правовласника, завдаючи шкоди його правам і прибуткам. Ці порушення часто мають міжнародний характер і спричиняють репутаційні втрати. У даній публікації аналізуються теоретичні та практичні аспекти, пов'язані зі збільшенням ефективності міжнародного захисту інтелектуальної власності та її відповідністю міжнародним правовим нормам.

Мета роботи полягає в аналізі та порівнянні характеру захисту інтелектуальної власності в міжнародній сфері в Україні та в Європі.

Результати та обговорення: В області міжнародного авторського права прийнято виділяти дві основні моделі регулювання: європейську і англо-американську. У випадку з європейською моделлю, автор отримує невід'ємні авторські права на твір; інші учасники, які купили примірник твору, також отримують право на його вільне використання, але лише в особистих цілях.. Якщо ж хтось планує тиражувати, необхідно попередньо отримати дозвіл від автора на таке поширення. У той час особа яка тиражує, оплачує працю автора, кінцевий користувач, купуючи примірник твору, також вносить оплату видавцеві за надання права використання даного твору. Ця модель, відома як європейська модель пропрієтарного типу, основний інтерес якої зосереджується навколо творчого процесу автора [1, 3]. На відміну від європейської моделі, в американській головним є інтерес комерційного використання об'єктів

інтелектуальної власності – «авторських прав» («copy-right»).

Якщо розглядати певні країни, такі як, наприклад, Німеччина, то в структуру промислової власності, крім патентів, промислових зразків, корисних моделей і товарних знаків, повною мірою входить конкурентне право, включаючи захист від усіх форм недобросовісної конкуренції, таких як копіювання бренду або цінова дискримінація [2, 4]. В англійському правовому контексті інститут промислової власності включає такі аспекти, як ноу-хау, професійні таємниці і іншу конфіденційну інформацію. Тоді як італійська концепція промислової власності обмежується інститутами патентного права, товарних знаків та промислових зразків. Різниця в підходах до захисту інтелектуальної власності в цих культурах вносить значний вплив на правову практику та інноваційні процеси в обох країнах.

Конституція України гарантує кожному громадянину свободу творчості в літературі, мистецтві, науці і техніці, а також захист авторських прав, матеріальних інтересів, пов'язаних з різними видами інтелектуальної діяльності. Інтелектуальна власність, будучи кінцевим результатом будь-якого з перерахованих видів творчості, підлягає законному захисту.

Коли Україна приймає участь в міжнародних договорах стосовно захисту інтелектуальної власності, то це приймається її внутрішньою правовою системою. Однак певні норми, присутні в національному законодавстві, не знаходять повноцінного відображення в міжнародних договорах.

У роки незалежності України основний розвиток внутрішніх норм українського законодавства знаходився під впливом англо-американської інтелектуальної власності, і, більшою мірою до комерційного використання результатів інтелектуальної власності.

Багато підходів до законодавчого регулювання результатів інтелектуальної діяльності, відображені в українському законодавстві, але вони вважаються недостатньо ефективними чи важковикористовуваними.

Існує популярна стратегія «патентної парасольки» [5], при якій одночасно створюються кілька взаємопов'язаних документів, що охороняють права на

окремі компоненти технології. Як приклад можна навести компанію Gillette, яка розробила модель Sensor-22 з використанням групи пов'язаних патентів. Ці патенти охоплюють всі елементи моделі, включаючи автономно подвійні леза, які рухаються і оригінальний дизайн ручки. В рамках стратегії «патентної парасольки» може бути застосована також стратегія конкурентної боротьби, відома як «укладення в дужки». Суть її полягає в послідовному патентуванні суміжних винаходів, що дозволяє більш потужній компанії обмежувати дії конкурентів на ринку певного товару.

Висновок. У сучасній українській правовій практиці використовується єдина концептуальна модель, яка регулює право на усі види інтелектуальної власності та їх результати, які мають відношення до реалізації у виробництві. Водночас законодавча влада постійно дотримується принципу «єдиного технічного рішення», включаючи відповідні правові конструкції, які застосовуються до всіх видів інтелектуальної діяльності та інструментів індивідуалізації. Ці дії законодавців свідчать про практичну реалізацію положень, що стосуються цивільно-правового регулювання інтелектуальних прав, прав на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації. Законодавці намагаються створювати основу для ефективного міжнародно-правового захисту інтелектуальної власності шляхом встановлення відповідних правових умов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2.10. 1979 р.
2. Конвенція з охорони промислової власності від 20.03.1883 (переглянута в Брюсселі 14.12.1900, у Вашингтоні 02.06.1911, в Гаазі 06.11.1925, в Лондоні 02.06.1934, в Лісабоні 31.10.1958 і в Стокгольмі 14.07.1967: з зм. 02.10.1979).
3. Міжнародна конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і мовних організацій (подп. у Римі 26.10.1961).

4. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 року / Верховна Рада України. Документ 995_124, поточна редакція — Приєднання від 15.06.1999, підстава 738-XIV.

5. Романенко А. С., Литвин О. В. «Парасольковий патент» і особливості розроблення його формули. : Львів, Науковий вісник НЛТУ України, 2015, с. 184-189.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ІНШИХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Юр'єв Денис Сергійович

Старший викладач кафедри кримінального
процесу стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
підполковник поліції

Коваль Ірина Юріївна

Курсант 4-го курсу ННППФППП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Вступ. Кримінальний процес характеризується колом суб'єктів, залучених до нього. Змагальна модель внутрішнього кримінального процесу, введена Кримінально-процесуальним кодексом України в 2012 році (далі КПК) [1], привела до переформатування суб'єктивного складу осіб, залучених до сфери кримінального правосуддя. Зокрема, були введені нові учасники процесу, такі як слідчий суддя, а також змінені повноваження існуючих суб'єктів, що найбільш яскраво ілюструє аналіз повноважень суб'єктів звинувачення.

Мета роботи. Охарактеризувати та виконати аналіз законодавчих закріпленнях інших учасників кримінального провадження в системі суб'єктів кримінального процесу.

Результати обговорення. Систему суб'єктів кримінального судочинства, на наш погляд, складають 5 груп: правосуддя, звинувачення (з потерпілим), потерпілий, захист, інші учасники кримінального процесу. Кримінально процесуальний кодекс в ст. 3 і зміст відповідних параграфів досить докладно, хоча і не завжди повністю, на наш погляд, визначає суб'єкти перших чотирьох груп і процесуальний статус їх членів. При цьому інші учасники кримінального процесу фрагментарно відображені в § 3 глави 3 КПК України та розрізнені за

нормами Кодексу. Крім того, правовий статус багатьох осіб не визначено, що призводить до непослідовного тлумачення і застосування процесуальних норм, обмеження прав цих осіб і порушення належної правової процедури [1].

Категорія «інші учасники кримінального судочинства» відображена в КПК у визначенні його структурних частин (глава, параграф) і як загальний термін в ряді статей. Про суб'єктивному складі даної групи можна зробити висновок з § 5 глави 3 КПК «Інші учасники кримінального процесу», але цей список не є вичерпним, що визначає необхідність додаткових досліджень з даного питання [1].

«Інші учасники» не завжди вважалися повноправними учасниками кримінального процесу. Так, за радянських часів існувала думка, що свідки, експерти, поняті і т. д. взагалі не виконують процесуальних функцій, тому вважати останніх повноправними учасниками кримінального процесу недоцільно. Така позиція не виправдана, так як саме участь цієї групи під час досудового розслідування або в судових процесах часто грає ключову роль в отриманні важливої інформації про кримінальний злочин, що сприяє її розкриттю. Крім того, процесуальним законодавством передбачено обов'язкову участь у слідчих (розшукових) діях суб'єктів, віднесених до інших учасників, таких як свідки, перекладач, вчитель, лікар і т. д.

У досліджуваній категорії законодавець акумулював значну кількість суб'єктів кримінального судочинства, процесуальний статус яких суттєво різниться в процесуальному праві. Єдиних критеріїв виділення суб'єктів цієї групи немає. Таким чином, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників, що захищають особистий інтерес, свідка або експерта з яскраво вираженою процесуальною функцією і поняттями, що мають чисто допоміжний характер, об'єднані тільки тим, що не належать ні до однієї зі сторін процесу.

Інші процесуальні суб'єкти включені в § 5 глави 3 КПК або згадані в інших статтях. Таким чином, іншими суб'єктами відповідно до цього пункту є: заявник (стаття 60 КПК України), цивільний позивач (стаття 61 КПК України), цивільний відповідач (стаття 62 КПК України), представник цивільного

позивача, цивільний позивач. відповідач (стаття 63 КПК України), законний представник цивільного позивача (стаття 64 КПК України), представник юридичної особи, щодо якої ведеться провадження (стаття 64-1 КПК України), свідок (стаття 65 КПК України), перекладач (68 КПК України), експерт (стаття 69 КПК України), спеціаліст (стаття 71 КПК України), секретар судового засідання (стаття 73 КПК України), судовий розпорядник (стаття 74 КПК України) [1].

Проаналізувавши пункти науково-практичного коментаря до Кримінального процесуального кодексу України [2, с.197-228], можемо зазначити, що інші учасники кримінального процесу як група системно-структурної побудови суб'єктів кримінального судочинства не мають однорідної структури.

Деякі його суб'єкти в силу особливостей процесуального статусу утворюють місцеві структури всередині групи:

1) надають ініціативну допомогу у виявленні і розкритті кримінального злочину: заявник, особа, яка вчинила затримання за ст. 207 Кримінально процесуального кодексу;

2) беруть участь у кримінальному процесі: свідок, понятий;

3) мають спеціальні знання: спеціаліст, експерт;

4) захищають власні інтереси громадянського (матеріального) характеру: цивільний позивач, цивільний відповідач, представник цивільного позивача (цивільного відповідача), законний представник цивільного позивача (цивільного відповідача);

5) пов'язані з заходами безпеки: поручитель, заставодержатель, особа, уповноважений контролювати затримання затриманого;

6) пов'язані з проведенням слідчих (розшукових) дій: перекладач, педагог, психолог, лікар;

7) суб'єкти, що не утворюють стійких зв'язків в процесі взаємодії: учасниці не зв'язані один з одним або з іншими суб'єктами або такий зв'язок не є системною, тому в структурі вони розташовані окремо.

Висновки. Таким чином, процесуальне законодавство містить ряд прогалин у визначенні суб'єктного складу та процесуального статусу інших учасників кримінального процесу, що вимагає доповнення § 5 глави 3 КПК відповідними статтями, які поділяють інших учасників на процесуальні і непроцесуальні для забезпечення ефективної взаємодії з правоохоронними органами для швидкого, повного та об'єктивного розслідування кримінального правопорушення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 10.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1089> (дата звернення 15.09.2022 р.)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.